

Mikes Kelemen összes művei

Edecs néniem hála legyen a Jerméck. mi
éltetőnk ma ferenceséi, franczia orvosságok
díj is többi indultunk meg, a fegyelműnknek fra
nek két jó egészsége volna, hogy ha a köpönyök
visszakerne tölte venni de reméljük hogy itt a
főnök aér el üri. edes néniem mi jó a földön
járni, légya két néz jó jüvet is meg jüvet volt
mikor aródon a fegyelműnk alobni, két mi benni
fok. hogy ne felénk amódon a hazont olyan
nagy habok fordult egyik oldalról, amódon
mine a erődök nagy kezek, némelykor utókat ake
kezek manóink el, némelykor pedig olyan nagy vőly
ben estünk, hogy már csak az voltunk hogy el reánk
omólyanok aukt a vire kezek, de meg is olyan csak
fépoch eróbanak, hogy főttes nem adak januak, miuon
kellis volna ely ahog itt vőlynek egészségek, most aon
goren is meg böttyük a eróban, nem csak a főttes, és ó
ha a kintis meg vára, el fátat, és job egészségek ve
gon az itélre, de a hazont az főttesen vőly, rege

**MIKES KELEMEN
ÖSSZES MŰVEI V/2.**

MIKES KELEMEN ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTI
HOPP LAJOS

V/2. KÖTET

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1986

MIKES KELEMEN

**CATECHISMUS
FORMÁJÁRA VALÓ
KÖZÖNSÉGES
OKTATÁSOK**

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

HOPP LAJOS

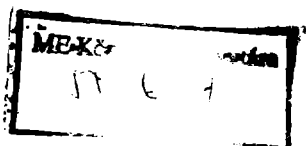
MÁSODIK KÖTET

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1986

KÉSZÜLT A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETÉBEN

Lektor

† KELEMEN JÓZSEF

ISBN 963 05 0233 X (összkiadás)
ISBN 963 05 3310 3 (V/1-2. kötettség)
ISBN 963 05 3312 X (V/2. kötettség)

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1986 · Hopp Lajos

Printed in Hungary

VARIÁNS

CATECHISMUS

Formájára való közönséges.

OKTATÁSOK

A Mellyek rövideden ket szakaszban meg magyaráztatnak,
A szent Írásokbol, és a Tráditíobol. a vallásnak
hitt Ágazati, A keresztényi tudományok, A szenttségek,
Imádságok, Cérémoniák. Az. Anyaszent egy háznak rend
tartási. es szokási. Mind ezeket szükséges meg.
tudni Minden kereszténynek

Első Szakasz

Rodoszto

1744

[2b: ÜRES] [3a:] ENNEK A KÖNYVNEK TÁBLÁJA.

Első Rész. az Istenről. 1. [12a]

Első articulus, az Istennek létéről. 1. [12a]

2.art. az Istennek mi voltárol. és az ő tekéletességeiről. 4. [13b]

3 art. hogy tsak egy Isten vagyon. 8. [15b]

4 art. a szenttséges háromságrol. 9. [16a]

2 rész. az Istennek munkáiról. 13. [18a]

Első articulus. avilag teremptsíröl. [18a]

2.art. az angyalokrol. és az ördögökröl 15 [19a]

3. art. az embernek teremptsíröl. 20 [21b]

4.art aföldi paraditsomrol. és az ártatlanságnak voltárol. 23 [23a]

3.rész. az embernek vétkiröl és hogy mik követték

azt a vétket. 27. [25a]

Első art. az első embereknék vétkiröl 27 [25a]

2.art. az első ember vétkinék büntetésíröl. és az eredendő vétekröl.

30. [26b]

3 art. ameg váltonak szükséges voltárol., és az iránta valo ígéretröl.

34. [28b]

4. rész. az ember esetitöl fogva, amessiás el jöveteléig.

avallasnak rövideden valo historiája

* [A fedőlap belsején a bal felső sarokban tollpróba.]

[1a-n, bal felső laprészen Mikes bejegyzése:] Nazianzenus

[1b-n, csaknem lapközéptől kezdve lefelé, a következő szerzői beírások találhatóak egymás alatt, széles margóhoz hasonlóan:] s. aug de utilitate credendi | hier in cap 3 adtitum | ambr. lib 9. in luc. | chrysost homil. in 2. Corinth. | Aug de bono perseverantiae | Cypr serm. de lapsis | tract 2. in joan. | Aug. de catechizand. rudibus | <h>Hier. in c. 16. math. | st aug tract 3 | in 1 joan. | Aug contre epist fundam. | Aug. de bapt. | st. Chrys hom 2. in 1 ad tim | Concil. Toletan. | Aug Con. 2. in ps. 36. serm. | Cyril. hieroso <Cath> Cateches | tertul. de spectaculis –. praescript | Aug de genes. vel. in genes. 22 [lap alján, a jobb sarokban beírások:] par consequent. következőképpen [462] tagadhatatlan

[2a-n, a cím fölött tollpróbák; a címlap szövegében *A Mellyek* A-ja utólagos beírásnak látszik; *Mellyek* után törlés: <ben.> A törölt részt kisebb betűkkel utólag írta s azután törölte? *aTráditibol* a-ja utólagos beírásnak látszik, kisebb betűvel.]

- Első art. hogy miért nem¹ küldötte el az Isten a messiást. mindgyárt. avétek után. és hogy mint kellették tselekedni az embereknek hogy magokat meg szentelhessék. el jöveteileig. 37. **[30a]**
- 2 art. hogy ádám, éva, és ezeknek maradéki. miképpen. éltenek az eset után. 40. **[31b] [3b:]**
- 3 art. az emberi nemzet. meg romlásáról, az özön vizről. 44. **[33b]**
- 4 art. hogy mitsoda állapotban volt avilág az özön vitzől fogva, mind addig még az Isten ki hívá ábrahámot hazájából. 47. **[35a]**
- 5 art hogy mitsoda szövetséget tett Isten ábrahámal. és ennek a szent embernek maradékirol 48 **[35b]**
- 6.art. hogy Isáktol. és jákobtol származának mindnyájan² asidok. 52 **[37b]**
- 7 art. az izraélitaknak. egyiptumban valo rabságokrol. 56 **[39b]**
- 8.art Mojses³ hogy szabadította meg az izraélitákat, a husvéti barányrol. és a veres tengeren valo által menetelről. 58. **[40b]**
- 9 art. az izraéliták.. sinai hegyehez valo érkezésekről, a keserü vizekről, a mannáról. a kösziklából valo vizről. az ámáliciták. veszedelméről, a jéthro tanácsáról. 64. **[43b]**
- 10 art. az izraeliták. törvényéről., aszövetségnek vérérol. 67. **[45a]**
- 11 art. Mojsesnek a sinai hegyen valo létéről, magyarázattya mind annak. valamit az Isten parantsola néki., avallást illető külső dolgokrol. 71. **[47a]**
- 12 art. Az arany bornyurol., az azért valo büntetésről a mojses ábrázattya. bé fedezéséről. afő paprol áaronrol, és a lévitákról. 75 **[49a] [4a:]**
- 13 art. akémeokről, az izraéliták pusztában valo zugolodásokrol. büntetésekről. Cáleb, és josué meg jutalmaztatásokrol. 77. **[50a]**
- 14.art. az ellen mondásnak vizéről, aréz kigyorol. abáálám tanátsáról, phinéről, és a mojses haláláról. 79 **[51a]**
- 15.art. Josué alat valo el osztásáról. a meg ígért földnek. abirák alat valo létekről az izraélitaknak. 83. **[53a]**
- 16 art. az izraélitaknak. akirályok alat valo létekről, először saulrol. és dávidrol. 86. **[54b]**
- 17 art. salamonrol. és a jerusálemi templomrol. 88. **[55b]**
- 18 art. atiz nemzettségeknek el szakadásokrol. jéroboam alat. és hogy mitsoda állapotban vala az Isten népe. a sidok, és az izrael királlyi alat 90 **[56b]**
- 19 art. a profétákról, és ajövendölésekről. 93 **[58a]**

¹ nem [Beszúrás;] küldötte [első *t-d*-ből javítva.]

² mindnyá [Sorvégi elválasztás után, új sor elején nem folytatta.]

³ Mojses [*Mojes*-ből javítva.]

- 20 art. atiz nemzettségnek el oszlásáról. ababilioniai fogságról. és a sidoknak. vizzá valo térésekről 98. [60b]
- 21 art. hogy mitsoda rendben valának a sidok. meg szabadulások után. mind addig. még a romaiak. el nem pusztították egészen. 101 [62a]
- 22 art. a sidoknak. arabságból valo meg szabadulásogtól fogva, a Messiás el jövetelég valo szokásokrol. és vallásokrol. 107⁴ [65a]
23. art. hogy mitsoda állapotban valának apogányok. ábrahám hivatásától fogvást. a messiás el jövetelég. 110 [66b]

5.rész. A⁵ kristus Jesusrol.

Első articulus: A messiás el jöveteléről valo bizonyságok. a mellyek már bé tellyesedtenek a profétiák szerént. a kristus Jesus szemelyében. 114 [68b] [4b:]

- 2.art. hogy ki légyen akristus 124 [73b]
- 3 art a kristus Jésus, meg testesüléséről. 127 [75a]
- 4 art. akristus Jesus születéséről, életéről, egyiptumban valo meneteléről. 131. [77a]
- 5 art akristus egyiptumban valo meneteléről. és szent jános életéről. 136. [79b]
- 6 art. akristusnak. apusztában valo böjtytéről, és predikállásának⁶ első esztendőjéről. 139 [81a]
- 7.art. akristus prédikállásának második esztendejéről. 151. [82b]
- 8 art. akristus színe változásáról. valo időről. 153 [83b]
- 9 art. akristus színe változásáról. 154. [84a]
- 10 art akristus predikállásának. harmadik esztendejéről. 157 [85b]
- 11 art. akristus szenvedésiről. és haláláról valo jövendölések rövideden. 162. [88a]
- 12 art. hogy mitsoda tsudák történtenek akristus halálakor. 164 [89a]
- 13 art a kristus kereszten valo haláláról, .halálának elég tételéről, és annak hasznairol. 168. [91a]
- 14 art a kristus lelkének apoklokra valo le szállásáról. és testének el temetéséről. 171. [92b]
- 15 art. a kristus menyben valo meneteléről. 174 [94a]
- 16 art. a kristus jesusnak. az attyához, és ateremtett állapotokhoz valo minémüégeinek magyarázattya. 178. [96a]
- 17.art akristus jesusnak. az emberekhez valo minémüégeinek magyarázattya. 182. [98a]
- 18 art ismét a kristus jesusnak az emberekhez valo minémüégeinek magyarázattya. 186. [100a]

⁴ <107> [?] 107.

⁵ A [a-ból javítva.]

⁶ predikállásának [n – megkezdett hosszú szárú betűből javítva;] 15 art. [a szövegben 16-ra javítva, s így jav. 20-ig.]

19 art hogy miben. és mi formában. példánk nekünk e földön akristus.
191 [102b]

6 rész. A szent lélekről, és akeresztényi val-[5a:]lásnak
fel állításáról.

Első articulus. A szent léleknek le szállásáról. 195. [104b]

2.art. az apostoloknak prédikálásokról. sok számu sidoknak meg
térésekről, és a többinek büntetésekről. 198. [106a]

3 art. akeresztényi vallásnak. az üldöztetésekben valo fel állításáról.
202. [108a]

7 rész. az Anyaszent egy házrol.

Első articulus hogy milygen akristus anyaszent egy háza, annak
láthatóságáról. és hogy mitsoda külömbségel. külömböztetik
meg atöbb gyülekezetektől. 207. [110b]

2 art. az anyaszent egy háznak egyes voltárol. és annak külömb
külömb féle tagjairól. 211 [112b]

3 art, hogy mitsoda egyeség vagyon az anyaszent egy ház tagjai között,
és a szenteknek egyeségéről 213. [113b]

4.art. az anyaszent egy háznak szenttséges voltárol. 217 [115b]

5 art az anyaszent egy háznak. közönséges voltárol. 226. [120a]

6 art. az anyaszent egy háznak. apostoli nevéről. 228. [121a]

7 art. hogy egyedül aromai anyaszent egy ház. akristus anyaszent
egyháza., amelyen kívül. nincsen üdveség. 233. [123b]

8 art. hogy az anyaszent egy háznak viaskodni kell. az ördög, ahittele-
nek, és a hereticusok ellen. 243 [128b]

9 art. hogy kik voltak azok az eretnekek; és scysmaticusok. kik az
anyaszent egy ház ellen támadtanak. mind ez ideig. mitsoda
Conciliumok kárhoztatták azokat, és a szent atyák közül kik
irtak ellenek. 247. [130b]

10 art. az anyaszent egy háznak. akebelében élő rosz keresztények ellen
valo viaskodásáról. 259 [136b]

11 art. az anyaszent egy háznak hasznairól. 261 [137b]

12.art. hogy a bünöknek botsánattya. leg első út: amelyek által. részesü-
lünk. az anyaszent egy ház hasznaiban 263 [138b] [5b:]

13.art hogy a hivek közül, mindenikének, min kell által menni; minek
előtte az örök életet el érje, és leg előbször a halálrol. a mely
közönséges minden emberekel. 267. [140b]

14.art. a különösön valo itéletről. 271 [142b]

15.art. hogy mitsoda állapotban lesznek a lelkek. akülönösön valo itélet
után. 273 [144a]

16.art a világ végiről, az anti kristusrol. Illyés. és énok el jöveletekről.
a sidok meg térésekről. 275 [145a]

17 art a közönségesen valo fel támadásrol. világ végén. 279 [147a]

- 18 art. a kristusnak utolszori el jöveteléről. és a közönséges itéletről. 282. [148b]
- 19 art. az örök életéről. 285 [150a]
- 20 art. az örökké való halálról. 287 [151a]
- 21 art az apostoli symbolumrol. mely magában foglalja mind azt. valamit eddig mondottunk. 290 [152b]
- 22 art. amelyben meg mutattatik mi képpen kellesék. élni eföldön. hogy az örök életet el lehesen érni. 292 [153b]

[MÁSODIK KÖNYV]

8 rész. avétekről

- Első art. hogy mi legyen avétek. 295 [155a]
- 2.art a halálos, és a botsánando vétekről. 297 [156a]
- 3 art afő vétkekről. közönségesen. 299 [157a]

9 rész. különösön avétekről.

- Első art. a kevélységről. 300. [157b]
- 2 art. a fősvénységről 304. [159b]
- 3 art a tisztátalanságról. 307 [161a]
- 4 art. a torkoságról. 309 [162a]
- 5 art az irigységről. 310 [162b]
- 6 art. aharagrol. 311. [163a] [6a:]
- 7 art areszttségről. 312 [163b]

10 rész. közönségesen ajó erköltsökről. 314 [164b]

11 rész. különösön ajó erköltsökről. először a hitről.

- Első art. hogy mi legyen ahitt. 316. [165b]
- 2 art. az anyaszent egy ház hatalmáról. ahitt dolgaiban. 318 [166b]
- 3 art. a szent írásrol 321 [168a]
- 4.art. a hit dolgaiban valo traditorol. 324 [169b]
- 5 art. a Conciliumoknak és a szent atyáknak auctoritásáraol. a hit dolgaiban. 330. [172b]
- 6 art. a hitnek szükséges voltárol. 335 [175a]
- 7 art a hit ellen valo vétkekről. ahitnek jeleiről. és a kereszt vetésről. 338. [176b]

12 rész. A reménségről.

- Első art. hogy mitsoda aremenség. 342. [178b]
- 2 art a remenség ellen valo vétekről. 344. [179b]

13 rész. Az Isteni szeretetről.

- Első art. hogy mi legyen az Isteni szeretet. 345 [180a]
- 2 art. a magunkhoz valo szeretetről. 350 [182b]
- 3 art a felebaráti szeretetről. 353 [184a]
- 4 art az alamisnárol. 355. [185a]
- 5 art a felebaráti intésről. 357 [186a]
- 6 art a megbántásért valo botsánatrol. 360 [187b]

14 rész. akeresztényi jó erköltsökről, a melyeket
nevezik morálisoknak.

Első art a négy Cardinalis jó erköltsökről. 362 [183b]

2 art hogy mitsoda jó erköltsök követik. a Cardinalis jó erköltsöket,⁷
és hogy mitsoda vétkek ellenkeznek azokkal. 364. [189b]

[6b:] 15 rész. Az Isten parantsolatirol, közönségesen. 367 [191a]

Első art. hogy mit foglal magában az első parantsolat 372 [193b]

2 art. a vétkekről. melyek ellenkeznek az első parantsolattal. leg
előbször a bálványozásrol. 375 [195a]

3 art a szentek tiszteletéről. és segittségül valo hívásrol. 377 [196a]

4 art a reliquiai tiszteletéről. 381 [198a]

5 art. a kereszt. és a képek tiszteletéről. 382 [198b]

6 art. a szentség törésről. babonaságról. a melyek ellenkeznek az első
parantsolattal. 388. [201b]

16 rész. a második parantsolatrol.

Első art. hogy közönségesen mit foglal magában ez a parantsolat 389
[202a]

2 art. a fogadásrol. 390 [202b]

3 art. az esküvésről. és a káromkodásrol. [205a]

17 rész aharmadik parantsolatrol.

Első art. hogy mitsoda napot kell akeresztényeknek meg szentelni.
398. [206b]

2 art. miképpen kellesék szentelni az urnak napját. 400 [207b]

18 rész. anegyedik parantsolatrol.

Első art. az aláb valoknak afellyeb valokhoz valo kötelességekről. 401.
[208a]

2 art. a fellyeb valoknak, az alattokhoz valo kötelességekről. 404 [209b]
[7a:] 19.rész. az ötödik parantsolatrol. 406 [210b]

20 rész. a hatodik parantsolatrol. 408 [211b]

21.rész. a hetedik parantsolatrol.

Első art. hogy hany féle képen lehet a más joszágát el foglalni. 410
[212b]

2 art. az usorárol. 412 [213b]

3 art. amás ember joszágának. igasságtalanul valo meg tartásárol. és
más egyéb károkrol. melyeket másoknak okozhatnak. 413.
[214a]

4 art. a más joszágának viszá adásárol. 414. [214b]

22 rész. anyolczadik parantsolatrol.

Első art. a hamis tanu bizonyáságról. és ahazugságról. 416. [215b]

2 art arágalmazásrol. 418. [216b]

3 art. ahizelkedésről. és a vakmerő itéletről. 420 [217b]

⁷ [Sorvégen:] er- [új sor elején:] erköltsöket,

- 23 rész. akilentzedik parantsolatról. 421 [218a]
 24 rész. a tizedik parantsolatról. 422. [218b]
 25 rész. az anyaszent egyháznak parantsolatirol
 közönségesen. 424. [219b]
 26 rész. az anyaszent egy ház első parantsolattyárol.
 Első art. közönségesen az innepekről. 428. [221b]
 2 art különöson az innepekről. leg először a szent háromságnak
 innepéről. 432. [223b]
 3 art. akristus jesus fogantatásának. innepéről. melyet gyümöltk otko
 boldog aszszony napjának nevezik. 432 [223b]
 4 art. az adventi napokrol. 434 [224b]
 5 art karátkson napjárol. 435 [225a]
 6 art akristus környömetétkedéséről. 438. [226b] [7b:]
 7 art akristus epiphániajárol. melyet viz keresztnek nevezik. 440.
 [227b]
 8 art gyerttya szentelő boldog aszszony napjárol. 443 [229a]
 9 art. a nagy hétről. először virág vasárnapjárol. 446 [230b]
 10 art nagy tsötörtökről. és nagy péntekről. 448. [231b]
 11 art husvét napjárol. 453. [234a]
 12.art akristus menyben meneteléről. 456 [235b]
 13 art a pünkösdk innepéről. 456. [235b]
 14 art ur napjárol. 458 [236b]
 15 art a szentek innepeiről leg először. aBoldogságos szűz fogantatá-
 sárol. 459 [237a]
 16 art kis Aszszony napjárol. 461. [238a]
 17 art nagy boldog aszszony napjárol. 463 [239a]
 18 art a szent angyalok innepéről. 464 [239b]
 19 art keresztelő szent jános innepéről. 465. [240a]
 20 art. az apostolok. martyrumok. Confessorok. pűspökök. szent szű-
 zek. házas, vagy penitentzia tarto aszszonyok innepeiről 466.
 [240b]
 21 art. minden szentek napjárol. 468. [241b]
 22 art. a halottak napjárol. 469. [242a]
 23 art a templom dédicatiojának⁸ innepéről. 471. [243a]
 27 rész. az anyaszent egyháznak. második parantsolattyá-
 rol. 473 [244a]
 28 rész. az anyaszent egy háznak harmadik parantsolat-
 tyárol. 475 [245a]
 29 rész. az anyaszent egy háznak negyedik parantsolat-
 tyárol. 476 [245b] [8a:]

⁸ dédicatiojának [j-n-ből javitva.]

30.rész. az anyaszent egyháznak ötödik parantsolattyáról.
Első art. közönségesen aböjtről. 477. [246a]
2 art anagy böjtről. 480 [247b]
3 art. a kántorok. és avigiliákrol. 482 [248a]

31 rész. az anyaszent egy háznak hatodik parantsolat-
tyáról. 483 [249a]

Ennek az első szakasznak bé fejezése.

A keresztényi életnek tekkéletességéről. és az évangeliumi jóvallá-
sokrol. 484. [249b]

A Tridentinumi Conciliumnak Symbolumja. [252a]

[8b, 9a–b: üres] [10a: öt sornyi beírás idegen kéz által]⁹
[10b, 11a–b: üres]¹⁰ [12a:]

A Kristus. el jöveteliig valo. eredetéről.,
kezdetéről, es előmeneteléről. a
vallasnak.

Első könyv¹¹

Első Rész.
Az Istenről.

Első Articulus
Az Istennek létéről:

Kérdés. Bizonyosok vagyunké¹² mi abban hogy vagyon egy Isten?
Felelet. Ez olyan világos igazság. hogy annak esztelennek kellene
lenni aki azt tagadná, vagy. abban kételkednék. A bolond azt mondgya
az ő szívében hogy nincsen Isten. ps.al. 13.

Magyarázat.

5

Ezeket a szokot. a bolond azt mondgya az ő szívében.. fel kel
jegyezni, mert ezekből meg láttyuk, hogy mikor ez a nagy bolondság
annyira viszi valakit hogy azt mondgya, hogy nincsen Isten., az elmé-
nek nincsen egy képpen anyirésze ab-[12b:]ban mint a szívnek, az az.
hogy az esztelen azt akarná hogy ne volna Isten. azért hogy magában. ¹⁰
meg fojthatná alélek üsméretnek furdalását. és eleget tehetne nagyob
szabadsággal rossz kívánságának, azért is viszi az ő meg romlot szive arra
hogy azt mondgya, Nincsen Isten. de hejában kívánnya magát meg
vakítani az előtt az igazság előtt. mert ez olly erősen vagyon az ember
elméjében fel jegyezve., hogy lehetetlen azt önnel ki törölni. st. Aug. ¹⁵
tract. 106. supr. s. joan. n. 4.

K. Micsoda okoságokkal hitethettyük el mi azt magunkal hogy egy
Isten vagyon.?

⁹ [Az idegen beírás szövege a következő: „kegyes és irgalmas Isten
halakot adok néked minden jó vultotrul kegyelemért vagy pedig bőltse-
ségről vagy jó örköltsrül minden ezekrőlkel haladok adgyan szent
felségedről”]

¹⁰ [A 11b üres lapon, fent középen, idegen kéz beírása: második]

¹¹ Első könyv [Utólagos beírás a lapszélességű aláhúzás fölél.]

¹² vagyunké [é – javítva.]

F. Azokal az okoságokkal. melyek. az érzékenységre, aminden napi próbára. a hitre, és az okoságnak kezdetére vannak építve.

K. Mit értesz azon az okoságon. mely az érzékenységre vagyon építve?

- 5 F. Azon¹³ azt értem. hogy az Isten a szívében óltotta minden embernek aző Istenségét. s. aug. tract. 106. supr. s. joan. n. 4.

Magyarázat

Az Istenségnek bé oltása cselekszi azt. hogy soha¹⁴ olyan nép nem volt, aki nem üsmérte volna. az egy Istenségnek létit. nincsen is olyan
10 ember aki valamely hirtelen valo veszedelemben lévén, hogy mindgyárt az Istent ne hívna segítségül. természet szerént valo érzékenységből., tertullianus, ezt természet szerént valo keresztényi¹⁵ lélek bizonyosságának nevezi tert. apolog. Cap. 17. [13a:]

K. Mit értesz azon az okoságon. mely a minden napi próbára
15 vagyon építve?

F. Értem 1. ezen¹⁶ az okoságon hogy minden náp láttuk az Istennek rajtunk valo gondviselését., hogy minémü kegyeséggel halgattya meg imadságinkot., láttuk mitsoda szemlátomást, bünteti meg némelykor a gonoszokat., sokszor is láttuk az ő tsudálatos minden
20 hatóságát. sok dolgokban. 2. ez a teremtett állatokban¹⁷ is ki tettzik. rom. 1. 20. sap. 13. 5.

Magyarázat.

Nézünk el valamely szép épületet, valamely szép kép irást. abbol meg láttuk az építő mesternek. és a kép ironak okoságát. esztelenség
25 is volna azt mondani., hogy ezek történet szerént lettek. sokal szebb, nemeseb. és rendeseb azért avilágnak munkája, mint sem emberi¹⁸ kézi munka., nézük el az emberi testet, hogy annak részei micsoda tsudálatosan vannak egybe foglalva. hogy mondhassa még is azután valaki hogy mind azok történetből lettek. a bizonyára esztelen volna., valaki
30 meg nem vallaná. hogy mind ezek atsudálatos dolgok. nem Isten munkái volnának. ps. 18.

K. Mit értész azon az okoságon mely ahitre vagyon építve?

¹³ Azon [z-r-ből? javítva.]

¹⁴ soha [Beszúrás sötétebb tintával:] olyan [an – beszúrás sötétebb tintával:] nép nem volt, aki nem üsmérte volna. [volna v betűje n-ből javítva:] <hogy vagyon egy Isten.>az egy Istenségnek létit [a javítás a törlés fölé írva, sötétebb tintával.]

¹⁵ keresztényi [i – utólagos beírás sötétebb tintával.]

¹⁶ ezen [n – megkezdett k-ból javítva.]

¹⁷ állatokban [k-b-ből javítva.]

¹⁸ emberi [Első e-a-ból javítva.]

F Azon azt értem. hogy az Isten meg üsmértette magát az emberekkel. bizonyosan. és kétttség nélkül valo képpen.

Magyarázat

Mind az, valami meg bizonyította akeresztényi vallásnak igazságát., az, az Istennek valóságát is meg bizonyította., mivel a vallás erre az igazságra építi atöbb¹⁹ igazságokat is; a keresztényi vallásnak²⁰ igazságáról valo bizonyosságok pedig olyan [13b:] világosak, és meg mutathatok. hogy vannak, és eszteleznek kellene lenni, aki azoknak hitelt nem adna. st aug. libr. 22. de civit. dei. C. 7.

K. Mit értesz azon az²¹ okoságon. mely az okoskodásra vagy on építve.?

F Értem azokat az okoságokat, amellyekkel a philosophusok szokták meg mutatni az Istennek valóságát. ezekről nem szollok. mert nem minden foghattya. meg, akik pedig meg foghattják. olyan könyveket olvashatnak. amelyek ezekről beszélnek.

2. Articulus.

Az Istennek mi voltárol, és az ő tökéletességeiről.

K. Kicsoda az Isten?

F Az Isten az, aki azt mondá mojsesnek. Én vagyok az, a ki vagyok. exod. 3. 14.

K. Micsoda értelme vagy on ennek a szonak. Én vagyok az, aki vagyok.?

F. Ez az értelme. hogy az Isten olyan valóság. aki senkitől nem függ, aki magában. és magától áll. mivel minden állatok teremtettek. és mástol fügnek, és életet is mástol vesznek.

K. Meg üsmérhettyük tehát²² a menyiben a földön lehet meg üsmérni az Isten állattya?

F Ebből meg üsmérjük hogy az Isten mérték nélkül bir minden ki gondolható tekkéleteségeket.

Magyarázat.

Mivel hogy az Isten magától áll. és marad máson kívül abbol következik hogy ő veghetetlen. azt hívják pedig véghetetlennek. a mi nincsen meg határozva, ami pedig csak magától áll, és marad., azt senki meg

¹⁹ atöbb [a-e-ből javítva.]

²⁰ vallásnak <pedig> igazságáról valo bizonyosságok pedig

²¹ az <okoskodáson> okoságon. mely az okoskodásra

²² tehát [te – beszúrás sötétebb tintával a szóközbe, kissé feljebb.]

nem határozhatta, nem lévén tehát meg határozva., azert minden ki gondolható tekéltetéségeket bir; mert [14a:] ha valamelyik héjával volna, az ő tekéltetéségei meg volnának határozva és véghetetlen nem volna., egy szoval véghetetlen lenni, és minden tekéltetéségeket egészen

5 birni, mind egy, mástól nem függeni. tellyeségel csak magában meg maradni. és véghetetlennek lenni mind egy. ebből következik hogy az Isten, az, aki mástól nem függ. és csak magában marad; és hogy ő is birja az egész tekéltetéségeket

K. Mellyek az Isten tekéltetéségei.?

10 F Az Isten tellyeségel valo tekéltetéség., 1. ő egyedül valo valóság. 2. ő tiszta lélek. 3. ő örökké valo. 4. ő véghetetlen., 5. ő el multhatatlan. 6. ő mindent üsmérő, 7. mindent cselekedhető, 8. mindenkben magától függő. hogy ha ezek közül valamelyik héjával volna, nem volna tellyeségel valo tékelletes. nem volna Isten. s. aug. Conf. libr 1. C. 4.

15 K. mit értesz azon. mikor azt mondod hogy az Isten egyedül valo. Deus est Ens simplex.?

F Azt értem hogy az Istennek nincsen része; hogy valamely részből allana, mint az ember.

K Mit értesz azon mikor azt mondod hogy az Isten lélek?

20 F Azt értem hogy teste nincsen. se formája. se szine. és hogy ötet testi²³ szem, meg nem láthattya

K Hát a²⁴ szent irás miért beszél az Istennek karjáról. kezéről. és lábáról.?

F Azért hogy jobban meg²⁵ értethesse velünk az Istennek munkái-
25 kodását.

K mit értesz azon mikor azt mondod hogy az Isten örökké való?

F Azt értem hogy az Istennek se kezdete, se vége nincsen. örökké volt. vagon. és örökké léssen. [14b:]

K. Mit értesz azon mikor azt mondod hogy az Isten véghetetlen.?

30 F Azt értem hogy ő mindenüt vagon. mindent bé tölt, és hogy semmi hely ötet magában nem foglallya ps. 138. job. 11. isai 66.

K. Mit értesz azon mikor azt mondod hogy az Isten el multhatatlan.?

F Azt értem hogy az Isten soha semmiben meg nem változhatik.

K Miért mondgya tehát az irás hogy az Isten meg haragszik. hogy
35 meg bánta. és meg változtatta a mit cselekedet, mind ezek nem mutat-
tyáké meg, hogy az Istenben változás vagon?

F Mikor az irás azt mondgya hogy az Isten meg haragudot, ezzel csak azt akarja velünk meg értetni, hogy meg lássuk külső képen az ő igasságának erejét, de azt nem kel gondolni hogy ő benne változás vagon

²³ testi <sem> szem,

²⁴ a [Beszúrás.]

²⁵ meg <t> értethesse

indulat volna., mert ő meg változtathatta az ő munkáját, de meg nem változtathatta az örökké való szándékát. ő mindenkor egy állapotban vagyon, és olyan változást csinál teremtet állati között. amint néki tettik. ha szinte azt a változást az irás bánásnak mondgya is. de azt csak azért mondgya. hogy jobban ami értelmünkhöz alkalmaztassa 5 magát. s. aug. Conf. libr 1. C. 4.

K Mit értesz azon mikor azt mondod hogy az Isten mindent üsmér?

F. Azt értem hogy nincsen semmi is el titkolva az ő szemei előtt. ő ugy láttya ajövendőt. valamint amostanit. és az el multat. és leg belsőb titkát is láttya szívünknek ps. 138. rom. 11. 33. 10

K mit értesz azon hogy az Isten²⁶ mindent cselekedhetik?

F. Azt értem, hogy nincsen semmi lehetetlen ő nála.

K. Mit értesz azon. mikor azt mondod hogy minden az Istenen áll? [15a:]

F. Azt értem hogy mindenekeket ő teremtett, ő is tarttya azokat, ő is igazgattya, és ugy bánik vélek. amint néki tettik. 15

K Mit értesz azon mikor azt mondod hogy mindenekeket az Isten teremtet.?

F Azt értem hogy mindenekeket ő teremtet semmiből. és hogy annak előtte semmi nem volt. 20

K. Mit értesz azon mikor azt mondod, hogy mindenekeket az Isten tart meg?

F. Azt értem hogy a teremtet állatok melyek most vannak. meg nem maradhatnának hanem tartaná., és ha el hagyná őket. olly semmivé lennének. valamint teremtések előtt.²⁷ sap 11. 26. ps. 103. 25

K. mit értesz azon mikor azt mondod hogy az Isten. vezérel mindenekeket. és azokal ugy bánik amint néki tettik.?

F. Azt értem. hogy semmi evilágban nem történik az ő rendelésin. vgy engedelmin kívül.

Magyarázat 30

Az. az, hogy az Isten örökös ura léven avilágnak. ő igazgat mindenekeket; az ő gondviselése pedig különösen vigyáz mindenik teremtett állatnak állapottyára; mindent ő rendel. és mindent amaga dicsőségire fordít., minden jó, az ő rendeléséből történik,²⁸ minden dolgot ő amaga végire vezet., aroszat meg engedi hogy abbol nagyob jót vegyen ki., 35 gyakorta nagy nyomoruságokat küld ajókra. de soha el nem hadgya őket, agonoszokot pedig sokszor kedvekre bocsáttya, de ökk azzal viszá élvén, az ő hamiságok, az Isten igasságának. vgy irgalmaságának

²⁶ Isten <t> mindent

²⁷ előtt. <sap 2> [Tollhiba a sor végén.] sap 11. 26.

²⁸ történik, [ő-e-ből javítva.]

meg mutatására fognak lenni., egy szóval ő minden-[15b:]kor végben viszi²⁹ az ő szándékát. és minden dolog az ő nagyságának és mindenhatóságának fel magasztalására igyekezik.

3. *Articulus.*

Hogy csak egy Isten legyen.

K. Nincsené több egy Istennél?

5 F. Nincsen több egynél. lehetetlen is hogy több legyen.

K. Miért mondd azt hogy lehetetlen hogy több legyen?

F. Mert lehetetlen³⁰ meg fogni. hogy két Istenek tellyeségel valo tekéletesek legyenek.

Magyarázat

10 A tellyeségel valo tekéletesnek. nem kel társának lenni. mivel társ nélkül lenni. az a tekéleteség., és akinek nincsen eza tekéletesége. a valami héjával legyen., amely Isten pedig valamely tekéleteség héjával volna. anem volna Isten

tertull. Contra marci. libr 1. C. 3.

15 K. világos lévén hogy lehetetlen egy Istennél többnek lenni. miért hát az emberek az egész világon, az előtt annyi sok isteneket imádtak?

F. Az. az ő elméjeknek vakságától. és az ő sziveknek meg romlásától volt. mellyeket avétek okozta nekik.

Magyarázat.

20 A bizonyos hogy régenten minden nemzetek. sok féle isteneket imádtanak, némeltyek anapot, aholdat, a tsillagokat; némeltyek az élő. vagy holt embereket. az Istenek közzé számlálták. a görögök, és a romaiak. sok féle utalatos dolgokat tartották isteneknek., romában, minden féle nemzeteknek³¹ isteneit imádták. [16a:] ezt pediglen nem

25 csak a tudatlan., és közönséges nép cselekedé, hanem még atudosok. a philosophusok is mind egyaránt., miért szenvedtek akeresztények oly kegyetlen üldöztetések, három száz esztendeig.? nem egyébért, hanem azért. hogy tsak egy Istent vallottak lenni. szent agoston miért irta az ő csudálatos munkáját. de Civitate Dei. hanem azért hogy el ronttsa
30 sokaságát. hamis isteneiknek. ugyan tsudálhattya az ember. mikor ennek akönyvnek első részit olvasa., hogy ez a szent annyit irt apogányok hamis isteneik ellen, de abban az időben a tellyeségel szükséges

²⁹ végben viszi [Az utolsó *i* javítva.]

³⁰ lehetetlen [A harmadik *e-l*-ből javítva.] <hogy> meg fogni.hogy

³¹ nemzetek [Rövidítésjellel; alább és később is gyakran használ rövidítésjelet.]

volt., azt minden tudgya. mitsoda nagy bajjal lehele végben vinni szent Ambrusnak egy keresztény császárnál., hogy romában meg ne engedgye a győzedelem oltárának fel állítását., holot a tanács erősen volt azon. hogy ezen hamis istenségnek bálványozását fel állíthassa. st. Ambr. epist 17. 18. ad Imp. valent. 5

Mind ezekből meg láttyuk micsoda rettentő vakságban vetette vala avétek az emberekét, ebből apéldából meg üsmérhettyük azt az igazságot, melyet sz.pál mond. hogy mikor az emberek az Istent el hadgyák. az Isten is el hadgya őket. és akor nincsen olyan állapot. amelyre nem adgyák magokot. rom. 1. 23. 10

4. Articulus.

A szentséges Háromságról.

K. Nem ujontában valo meg szaporitásaé az. az isteneknek., valamint akeresztenyek tarttyák, hogy három személy vagyon egy Istenben?

F. Nem, mert ez a három személy csak egy Isten. [16b:]

K El mondhatnié azt okoságal., hogy az Isten három személyében?

F Igen is el mondhatni, hinni is kel. ezt az igazságot, a melyet tagadni 15 bolondság volna.

K. valyon nem okoság ellen vagyoné az ollyat hinni. a mit meg nem lehet fogni.?

F. mikor abban bizonyosok vagyunk, hogy az Isten mondotta valamely dolgot., azt hinni kel. akár lehesen. akár ne lehessen azt meg fogni, 20 mert aki mas képen tselekeszik., anem üsméri az Istent. aki is örökké valo igazság.

Magyarázat

A mi elménk. igen meg vagyon határozva. sok száz dolgok vannak olyanok a melyek igazak, és amelyeket mi meg nem foghattuk., azt 25 kel azért meg visgálni, hogy ha valamely dolog az Isten szavaé vagy nem, ne hogy magunkot meg tsallyuk., de amidön abban bizonyosok vagyunk, hogy azt az Isten nyilatkoztatta ki., valamint akeresztenyek³² bizonyosok mind azokban a melyeket aközönséges Romai Anyaszent egyház ad elejekben. ugy mint Istentől ki nyilatkoztatot dolgot, akor 30 hinni kell. mind azokat adolgotat, a melyeket meg nem foghatunk, az Isten szavának hitelt kel adni., mert se magát., se mást meg nem tsalhat; az anyaszent egy ház meg üsmervén aki nyilatkoztatot dolgoknak³³ valóságát., a nekünk elég., mivel tudgyuk hogy az anyaszent egy ház meg tsalhatatlan., mi olyanok is vagyunk eföldön mint a gyermekek, 35

³² akeresztenyek (abban) bizonyosok mind azokban

³³ dolgokk

most mindent csak homályosan látunk., mikor pedig azt a boldogságot el érzjük. akkor az a homály el vétetődik szemünkön. és világosan meg fogjuk látni. amit most meg nem foghatunk 1 cor. 13. 12. eph. 4. 13. [17a:]

K. Bizonyosok vagyunké abban hogy az Isten ki nyilatkoztatta a 5 szent háromságnak titkát?

F. Igen bizonyosak, mert ez az igazság nyilván ki tettik aszent írásból. atráditóiból, az anyaszent egy ház is így hiszi.

K. Mit hiszen ez iránt az anyaszent egy ház?

F. Azt hiszi, hogy az Isten³⁴ állatnyában egy, személyiben három. 10 1 joan 5. 7.

K kicsoda az a három személy?

F Első az Atya. második a Fiu, harmadik a szent lélek.

K. Ez a három személy meg különböztetiké maga között?

F. Igen is meg., mert az Atya. nem a Fiu, a Fiu nem az Atya. az Atya. 15 és a Fiu. nem a szent Lélek. joan. 8. 16. 15. 26.

K Nem három Istenké hát ezek?

F. Nem, mert ez a három személy csak egy Isten., mind a háromnak egy természete. és egy Istensége nagyon. 1 joan. 5. 7.

K. Mind ahárom személy Istené.?

20 F Igen is. az Atya Isten. a Fiu Isten. a szent lélek Isten. joan. 1. 1. 2. 25. act. 5. 4.

K. Ez a három személy hasonló egymáshoz?

F Hasonlo mindenben. mind régiségben. méltóságban. és teljességben. ahárom személy csak egy Isten.

25 K Miért nevezik az első személyt Atyának?

F. Mert öröktől fogva szülte a Fiat, a ki is véle egy, és hasonló Isten., és akit igének, és az Isten bölcseségének nevezik.

K. Az Atya és a Fiu³⁵ szeretiké egy mást?

F Igen is szeretik egy mást öröktől fogva. és ebből aszeretettből 30 származik öröktől fogva, a szent háromságnak³⁶ harmadik személye., melyet szent Léleknek nevezik. joan. 14. 17. [17b:]

K Nem egyedül az atyától származiké hát a szent lélek?

F Nem, mert az atyától. es fiutól származik³⁷ a szent Lélek. st aug. libr 4: de trinit. Cap. 20.

35 K Az atya származotté valamelyik személytől.?

F Nem, mert az atya eredete amás két személynek.

³⁴ az Isten ⟨f⟩ állatnyában egy, személyiben

³⁵ és a Fiu [a – sor alatti beszúrás.]

³⁶ háromságk

³⁷ származik [a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

K. Az Atya régibb hát a Fiunál. és a szent Léleknél, mint hogy ő tölle származnak.?

F. Nem régibb a más kettőnél. mert az Atya nem volt soha egy szem pillantásig is a fiu nélkül. és az Atya³⁸ és a Fiu nem voltak egy szem pillantásig is a szent Lélek nélkül. 5

K. Hogy lehet ezt meg fogni?

F. Az Atya nem lehet egy szem pillantásig is hogy magát ne üsmérje. és magát üsmervén. az ő Fiát, az öröktől fogva valo igét szülte. Az Atya és a Fiu. nem lehet hogy egy mást ne szerese. és ebből a szeretetből származik a szent lélek. st aug. serm. 117. de verbis Domini.³⁹ 10

K. Lehetné ez az igazságot valamely hasonlatoságal. értelmesebbé tenned?

F. Igen távul valo hasonlatosság vagyon a teremtő. és a teremtet állatok között. mind azon által, ez, az elmédet segítheti, A világosság anaptól származik és anap eredete avilágoságnak.⁴⁰ de mind azon által 15 avilágosság olyan régi. mint a nap. mert a nap nem lehet egy szem pillantásig is fényesség nélkül. aző fényességétől származik avilágosság és ameleg. ez a hasonlatosság meg mutattya hogy vannak a természetben olyan dolgok a mellyek olyan régiek mint az eredet. a melytől származnak de emeg nem mutattya az Isten szemelnye között valo több 20 hasonlatosságokat.[18a:]

Masodik Rész.

Az Istennek munkáiról.

Első Articulus.

A világ teremtésiről.

K. Az Isten hogy üsmértette meg magát magán kívül?

F. Az ő munkái által.

K. Mellyek az Isten munkái.?

F A világ. az az. az ég, és a föld, és mind a valamit az égg és a föld 25 magában foglal.

K. Az Atyaé, a Fiué, vagy a szent lélek teremtetteé a világot?

F A szent háromság., az Atya. a Fiu. és a szent lélek, mert valamit az Atya cselekeszik., a Fiu, és a szent lélek is cselekszi azt.

K Miért hát avilág teremtésit az Atya Istennek tulajdonityák. 30 valamint a hiszek egy Istenben vagyon. hiszek egy Istenben minden ható Atyában. menynek és földnek teremtőjében.?

³⁸ az Atya <nem> és a Fiu nem

³⁹ Dñi.

⁴⁰ avilágosságk.

F. Mert az égnek, és a földnek teremtése, az Isten hatalmának ereje. az Atyának tulajdonítyák pedig mind azt. valami a mindenhatóságot illeti.

Magyarázat

5 Hogy ezt a feleletet meg lehesen érteni. azt kel meg tudni. hogy noha a szent háromság mind együt munkálodik. de mind azon által vannak olyan dolgok a mellyeket az Atyának tulajdonítyák némelyleket a fiunak., másokot a szent léleknek. az Atyának tulajdonítyák az Isten mindenhatóságának munkáit. mert ő eredete a más két személynek.
10 vélek is közli mindenhatóságát. és tekéleteségeit. közölvén vélek. természetit. vagy állattyát.⁴¹ *principium.* [18b:] A Fiunak tulajdonítyák a bölcseségnek munkáit. mert ő öröktől fogva valo bölcsesége az Atyának.

A szent Léleknek tulajdonítyák az Isten joságának. és szeretetének
15 munkáit. mert ő az Atyának. és a Fiunak szereteti.

K. Miért teremtette Isten a menyet és a földet?

F. A maga dicsőségiért. hogy meg üsmértesse. szerettesse. imádtassa. szolgáltassa.⁴² dicsőítesse magát. és az ő joságát, igasságát, bölcseségét, és atöbb tekéleteségeit. prov. 16. 4. rom 1. 20. 21.

20 K. Hogy teremtette az Isten az eget és a földet?

F. Mondotta hogy legyen. és lett. parancsolt, az égg, és a föld⁴³ teremtetett. ps. 148.

K Micsoda értelme vagyon ennek, mondotta hogy legyen. és lett., leheté az Istennek beszélleni holot se nyelve. se teste nintsen.

25 F. Az írás nem egyébért áll ezel a szoval. hogy az Isten mondotta.. hanem csak ami gyengességünkhöz akarta ezel magát alkalmaztatni, és velünk meg értetni., hogy az Isten mihent akarta az égnek, és a földnek létit, mindgyárt lett, mivel.⁴⁴ az Isten mikor valamit akar. mindgyárt meg lesz.

30 K. Menyi ideje annak. hogy az Isten az eget és a földet teremtette.?

F. Mint egy ött ezer hét száz esztendeje.

K mennyi idő alat teremtette Isten avilágot. és mind azt a mi abban vagyon?

F Az írás azt mondgya hogy hatt nap alat. és a hetedikén meg
35 nyugodot, az az. meg szünt ujj dolgokot teremteni

K. Mit teremte Isten elsöben? [19a:]

F Az eget. és a földet. de a föld még akkor pusztá. volt, setéttség is

⁴¹ állattyát. [a-y-ból javítva.]

⁴² szolgáltassa. (és) dicsőítesse magát. és

⁴³ földt [Íráshiba.]

⁴⁴ mivel.<kor> az Isten mikor [Törlés a sor elején; *vel* – utólag írva *mi* mellé a sor végén. Eredetileg *mikor* volt.]

volt. a mélységnek színén. és az urnak lelke, avizeken hordoztatik vala., az után világságot teremte. és el választá a világságot a setéttségtől.

K Mit teremte Isten. másod napon?

F. A csillagos eget, és el választá a fellyül valo vizeket az alsó vizektől

K Mit teremte Isten a harmadik napon? 5

F. El választá a vizet a földtől. és a⁴⁵ föld minden féle füveket, és fákot hozza.

K Mit teremte Isten a negyedik napon?

F. A napot. holdat, és a Csillagokat.

K Mit teremte Isten az ötödik napon? 10

F A madarakot és ahalakot.⁴⁶

K mit teremte Isten a hatodik napon?

F. Az oktalan állatokat, csuszo mászo állatokat., és azután a/ embert. és az aszszonyt, hogy uralkodgyanak minden teremtet állatokon.⁴⁷ 15

2. *Articulus.*

Az Angyalokról. és az ördögökről.

K Az Isten teremteté angyalokat is?

F. Igen is. az irás azt sok helyen mondgya de Mojses arrol világosan nem beszél.

K Micsoda napon teremtetete Isten öket?

F Mi nem tudunk arrol semmi bizonyost. az irás arrol [19b:] nem 20 szól világosan. se a szent Atyák ez iránt meg nem egyeznek magok között.

K. kicsodák az Angyalok?

F olyan lelkes és értelmes teremtetett állatok, akik nem azért teremtet- 25 tek. hogy testben élyenek

K miért mondod azt. hogy az angyalok lelkes állatok.?

F Mert nekik nincsen se testek. se formájok. se szinek. és a magok természetekben, öket meg nem lehet látni. hebr. 1. 14.

K Miért mondod azt. hogy az angyalok értelmes teremtetett állatok”

F. mert üsméretek. és értelmek vagyon. valamint az embereknek.⁴⁸ 30 de sokal tekélteseb. mint sem az embereké.

K. miért mondod azt. hogy az angyalok.⁴⁹ nem azért teremtettek hogy a testben élyenek?

F. mert azért teremtettek hogy magokban maradgyanak.

⁴⁵ a [Beszúrás.]

⁴⁶ ahalakot. [k-d-ből javítva.]

⁴⁷ állatokon. [Alatta új bekezdésben:] <K>

⁴⁸ az emberekk.

⁴⁹ az angyalok. <azert> nem azért

Magyarázat

A mi lelkünk is. okos⁵⁰ értelmes teremtetett állat. de úgy teremtetett. hogy meg egyesüljön atestel., és aléleknek. atestel valo meg egyesülése által léssen az ember.⁵¹ de az angyalok. nem eszerént vannak., ök 5 ugyan vehetnek fel magokra emberi testett. valamint láttuk a szent írásban. de ez az ő testel valo meg egyezések. különbözik attól a meg egyezéstől. amelyet tett Isten a lélek és a test közé. a lélek azért teremtetett hogy az emberi testel meg egyesüljön. a halál attól el választtja. de az utolsó napon ismét meg egyesül atestel.

10 K tudunké mi valami bizonyost az angyaloknak⁵² számokról?

F Egyebet nem tudunk. hanem hogy aző számok igen sok. [20a:]

K Mindnyájan egy rendbe vannaké az angyalok.?

F A szent írás emlékezetet téssen. a seráphimokrol. chérubimokrol. a királyi székekről, uraságokrol, birodalmokrol. hatalmaságokrol., menyeyei örökről. az archangyalokrol. és az angyalokrol. hebr. 9. 5. Col. 1. 16. eph. 1. 21. thes. 4. 15.

Magyarázat

Három féle rendbe oszttyák rend szerént az angyalokat, az első rendben teszik a seraphimokat cherubimokat. és a királyi székeket., a 20 másodikában, az uraságokat, birodalmokat. a harmadikába. a menyeyi erőket. Archangyalokat, es az angyalokat s. Greg. hom. 34. supr evang.

K miért teremtetete az Isten az angyalokat?

F Hogy boldoggá tegye őket. ugyan az Isten meg is adot volt nekik. mindent. a mi szükséges volt az örök életnek el nyérésire.

25 K Miben áll az örök élet?

F Abban hogy az Istent meg lehessen üsmerni úgy a mint vagyon. és ötet örökké birni. joan. 17.

K mit adot az Isten az angyaloknak⁵³ hogy ezt a boldogságot el nyerhessék?

30 F Igen tisztá értelmet ajonak meg üsmerésére. telley akaratot, az ötet valo szeretetre. kegyelmet annak el érésére, és az örök életben valo végig meg maradásra.

K Az angyalok mindnyájan el értéké. az örökké valo boldogságot.?

F Nem, mert közüllök sokan el vesztették magokat; atöbbi pediglen 35 álhatatosan meg maradtak az Isten kegyelmében.

K hogy hiják. azokat az angyalokat., akik álhatatosan [20b:] meg maradtak az Isten kegyelmében?

F. jó angyaloknak. vagy csak angyaloknak.

⁵⁰ lelkünk <is> is. okos [is. <is>] fölé, okos <is> alá írva.]

⁵¹ az ember. [Első e-a-ból javítva.]

⁵² az angyalokk

⁵³ az angyalokk <e>hogy ezt

K. Hogy hívják azokat az angyalokat. akik magokat el veszítették?

F. Rosz angyaloknak. ördögöknek. gonosz lelkeknek.

K. A jo angyalok miképen érték el az⁵⁴ örök boldogságot?

F. Az Istenhez való hívségben mindenkor meg maradtak, alázatosok. és engedelmesek voltak parancsolatihoz., az Isten meg jutalmaztatván hűséget. meg tartotta kegyelmiben. és az örök életet el érték. 5

K. A rosz angyalok hogy veszítették el magokat?

F. kevélységek által magokba fel emelkedtek. az Isten hatalma alol magokat meg akarták vonni, és hozzája hasonló akartak lenni. ez okáért a nyomorúságnak mélységiben vettek. 10

K. A rosz angyalokat miért vetette a kevélység a nyomorúságba.?

F. Mert az igen nagy igasságtalanság. hogy a teremtett állatok. a Teremtőtől kívánnyanak el válni, ellenben pedig. az igen igasságos dolog. hogy az Isten, aki ellene áll a kevélyeknek. meg mutassa haragját és hatalmát. ezeknek a kevély teremtett állatoknak. és hogy büntetésül 15

K. Az ördögök mindnyájan apokolban vannaké.?

F. mindnyájan szenvedik az örökké való kint. de sok közüllök alevő égben vannak. valamint sz. pál is őket, a⁵⁵ levegő égben való hatalmasoknak nevezi. eph. 2. 6. matth. 12. 20

K. Az ördögök. miért vannak a levegő égben el széledve,⁵⁶ és meddig léznek ót?

F. Az ítélet napig, az Isten engedelmeből., az ő hamiságok pedig arra viszi őket. hogy az embereket el veszések. szün-[21a:]telen körülöttek járnak. valamint az ordító oroslányok, hogy őket el nyeljék. azon is 25

vannak hogy meg tsallyák⁵⁷ őket. valamint a kigyok., az Isten ezeket meg engedi azért. hogy az emberek magokra vigyázanak., imádkozanak., magokat meg erősítsék. az Isten beszédével. és hogy a hittel éllyenek. matth. 8. 2 petr. 2. 4. eph. 6. 13.

K. Az ördögöknek vagyoné nagy hatalmok arra. hogy el veszések 30

az embereket?

F. A kristus el jövele előtt az ő hatalmok igen nagy volt., a világban ökk uralkodtak. az egész emberek alájok voltak vettette a véték által. és csak nem mindnyájan őket imádták. 1 petr.5.8. A kristus el jöven. el vette hatalmakot halála, és fel támadása által., meg győzte az erős 35

sereget. ki üzte őket az országból. a melyet birtak, és győzedelmet vett az emberi nemzet ellenségén. Colos.2.25. az oltától fogvást az ördögnek hatalma meg vagyon kötve. nem is tarttya a keresztényeket hatalma

⁵⁴ az örök [z-r-ből javítva.]

⁵⁵ a <lev> levegő

⁵⁶ el széledve, <?> és

⁵⁷ meg tsallyák [y-á-ból, á-k-ból javítva.]

alatt. hanem csak azokat akik akarattal adgyák alája magokat. avétek által., de néki ezer mestersége vagyon hogy őket töriben ejtse, luk.11.2. eph.6. világ végin az antichristus el jövetelekor az emberek hamissági miat. az ördögnek nagyob hatalma léssen. de az igen keveset fog tartani, mert akristus azt el fogja oltani, az ördögöket. és az Istentelene-
ket apokolba veti. és a szenteket győzedelmesen viszi magával menyek-
ben. hogy benne, és ő vélek⁵⁸ uralkodgyék örökké. apoc.21.2.

K. Az angyalok hol vannak. és micsoda az ő foglalatóságok.?

F. Az égben, szüntelen az Isten előtt. ötet láttyák, imádgják, áld-
gyák, és örökül hozája vannak kapcsolva., ökk az Istennek szolgai.
10 gyák, és örökül hozája vannak kapcsolva., ökk az Istennek szolgai.
készék mindenkor neki engedelmeskedni. övélek is viteti végben paran-
csolatit. melyek az embereket illetik, tob.12.15. matth.18.10. hebr.1.14.
ps.102.

K. mit cselekesznek. az angyalok. az emberek iránt.? [21b:]

15 F.1.⁵⁹ ökk mutattják bé. Istennek, az embereknek⁶⁰ imádságokat.
2. Az Isten ő általok nyilatkoztattya ki akarattya az embereknek.⁶¹
vagy ő vélek vitett végben valamely nagy dolgokat. josué.6.3. birák.
2. 2. tob. 3. 25. luk. 1. 11. act. 1. 12. 27. 3. Az Isten őket az anyaszent
egy házának. és minden hiveknek őrzésekre rendelte, matth. 18. 10. act.
20 12. 15.

K A hitetleneknek vagyon őrző angyalok?

F Ez iránt a szent Atyák meg nem egyeznek együt. a szent irás is
semmi bizonyost nem mond erről. st hier. supr. s. matth. 18.

3. Articulus.

Az Embernek Teremtésiről.

K. Mellyik leg tekélteseb állat az angyalok után?

25 F. Az ember. mert ő okos teremtett állat. az Isten képére. és hasonla-
toságára teremtett.

K Miért⁶² mondod azt hogy az ember okos teremtett állat?

F. mert az ember esmerettséggel, és különböztetéssel munkálodik.
tudgya mit. és miért tselekeszi.

30 K. miért mondod hogy az ember az Isten képére és hasonlatosságára
teremtett.?

F. Mert az ember az Istentől vette a lelket. értelmet. akaratot., és

⁵⁸ vélek <ar> uralkodgyék [Törles a sor végén.]

⁵⁹ 1. [Beszúrás.]

⁶⁰ az emberekk

⁶¹ az emberekk.

⁶² Miért [i-e-ből javítva.]

aszabadságot, ezek nem⁶³ illetve a több teremtett állatokat. ki veszem az angyalokat. az Isten mind ezek által. ugy mondván. beléje oltotta az ő képit. és hasonlatoságát., mert mivel az Isten lélek, az ő értelme, akarattya. és⁶⁴ szabadsága; leg nagyob tekéltetéségei az ő Isteni természetének. joan. 4. 24. st aug. libr 1. de Gen. 5

K. miért tekélteteseb⁶⁵ teremtett állatok az angyalok. az embernél?

F mert az angyalok sokal inkább közelitenek hasonlatoságokban az Istenhez. ők tiszta lelkek., az ember pedig testből, és lélekből álván, csak a lelkiért hasonlít az Istenhez, a mely is néki csak egyik része. [22a:]

K Mikor teremté az Isten az embert? 10

F. A világ teremtésinek hatodik napján, amint már meg mondtuk.

K Hogy teremtette az Isten az embert?

F. földből teremtette az ő testét. és meg elevenitette azt a testet., okos lelket adván abban, mivel az emberi test életinek leg főveb. életetője azokos lélek, st aug. libr 15 de civ dei c. 24. 15

K Micsoda az okos lélek?

F. A meg halhatatlan lélek. az Isten azt ugy teremtette hogy az emberi testel meg egyesüljön.

K. Hogy tudjuk mi azt hogy a mi lelkünk lélek. és meg halhatatlan si anima nostra sit spiritualis.? 20

F Minket arra a hit. és az okosság meg tanit.⁶⁶

Magyarázat

A hitt,⁶⁷ és a vallás minket arra meg tanit a szent írásbol. Az okosság pedig⁶⁸ azt tanyittya. hogy ha alélek. lelki⁶⁹ állat, meg is halhatatlan, mivel csak a halando, ami meg rothadhat,⁷⁰ és csak a rothadhat meg.²⁵ a melynek részei el válhatnak egy mástol. a mi pedig lelki,⁷¹ az el

⁶³ nem <ne> illetve

⁶⁴ és [Beszúrás.]

⁶⁵ tekélteteseb <állatok> teremtett állatok [a–á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

⁶⁶ F Minket arra <Magyarázat> a hit. és az okosság meg tanit. [Ezt a mondatot utólag írta be, a törlés után; a törlés alá újra leírta ékezethibával:] Magyarázat

⁶⁷ A hitt, <m> és a vallás minket

⁶⁸ pedig <arra> azt

⁶⁹ lelki <állaté.> állat, [A javítás a törlés fölé írva;] <és> meg is halhatatlan, <é,> [meg <és>föle írva a sor végén; is – sor előtti margóra írva.]

⁷⁰ meg rothadhat, [Első t–d-ből javítva.]

⁷¹ lelki, <állat.> az

oszolhatatlan, és azért el rothadatlan. A⁷² lélek tehát lelki. állat, mivel minden a mi gondolkodik. és a mi amaga gondolatirol⁷³ emlékezik. alelki állat, mivel atestnek nem lehet gondolkodni. se okoskodni, lehetetlen hogy⁷⁴ a gondolat test legyen, se hogy a test gondolat legyen.,
⁵ abban pedig nem kételkedhetünk. hogy ne gondolkodnánk., ne ismer-nénk., ne akarnánk. ne emlékeznénk, az a kételkedés. azon, hogy ha gondolkodunké vagy sem,⁷⁵ önnön maga a gondolat vagyon tehát mi bennünk olyan lelki⁷⁶ kezdet. amely minket gondolkodtat, és ugyan ez a kezdet az, amelyet okos léleknek nevezik. s. aug. de immort. ani.
¹⁰ K. miképpen teremtette Isten, az első ember lelkét?

F. semmiből teremtette, az Isten eképpen is teremt minden lelkeket.
[22b:]

Magyarázat

Szent Agoston nem akara⁷⁷ semmit végezni aléleknek eredeteről valo kérdésről, hogy ha azIsten teremtée⁷⁸ mindenik lelket, vagy hogy
¹⁵ minden ember lelke. az ádám lelkétől veszen eredetet., szent hieronimus, szent⁷⁹ ambrus, szent athanásius, és csak nem mindnyájan a szent atyák. azt tanították., hogy az Isten teremt mindenik lelket., a több theologusok is ezt tanították, ez is egyezik meg inkább a szent írásal. ps. 32. 15 hebr. 12 9. s. cyrill. alex. libr 1. supr s. joan. c 9. s Athanas. libr.
²⁰ 1. Contra pag.

K. Az Isten hasonló képen teremtée az első Aszonyt, valamint az embert?

F mind egyikének. mind a másikának lelkét hasonló képpen teremté. de az Aszszonynak. testét nem földből teremté mint a férfiet. hanem
²⁵ álmat bocsátvan ádáma, egy oldal tsonttyát ki vévé néki. és abból formálá Évát.

⁷² A [a-ból javítva.]

⁷³ gondolatirol <el> emlékezik.

⁷⁴ hogy <a test gondolat> a gondolat test [A javítás a törlés fölé írva,] legyen, se hogy <a>a test [a test <a>föle írva.] gondolat <test> legyen.,

⁷⁵ sem, <az agondolat> önnön maga [A javítás a törlés fölé írva, a sor végén,] <önnön maga.> a gondolat [A javítás a törlés fölé írva, új sor elején.]

⁷⁶ lelki [Beszúrás.]

⁷⁷ nem akara <az origénes kérdésére meg felelni a léleknek eredeti-ről,> semmit végezni aléleknek eredeteről valo kérdésről [A javítás a törlés fölé írva sötétebb tintával, sor végén és új sor elején.]

⁷⁸ teremtée [Szóvégi é – utólagos beírás sötétebb tintával,] mindenik [ik – beszúrás sötétebb tintával.] lel<ke>ket,

⁷⁹ szent [nt-m-ből javítva.]

K. Miért tselekedék az Isten eszerént?

F. Hogy meg mutassa a férfit. és az aszszony között lévő nagy
egyeséget aházáságban., hogy az ember el is mondhasa hogy az asz-
szony, az ő tsonttyából való tsont. és az ő testéből való test. gen. 2. 21.

K. Jelentéé valamit az az álom. melyet az Isten bocsáta ádámrá? 5

F. Ez igen nagy titkot jelente. mert valamint az Isten az aszszonyt
formálá a férfit tsonttyából. álmában, úgy a kristus is az ő szent vérivel
és halálával. formálá, és meg válhatatlanul egyesédék meg az anyaszent
egy házal. ugyan azért is mondgya szent pál. hogy mi akristus tagjai
vagyunk [23a:] és hogy a házáság., a kristus és az Anyaszent egy ház 10
között való edgyeséget jelenti. eph. 5. 30. 32.

4. *Articulus.*

A Földi paradicsomról, és az artatlanságnak⁸⁰ voltáról.

K. Hová tévé Isten ádámot teremtése után?

F. A földi paradicsomba hogy őt lakják. és azt mivellye.⁸¹

K. mi volt az a földi paradicsom?

F. Az igen kies hely volt a melyben az Isten minden féle fakot tett⁸² 15
vala. a melyék gyönyörködteté⁸³ a szemet. azok között. vala az életnek
fája.⁸⁴ a jó, és a gonosz tudásának fája.

K. micsodás volt az életnek fája?

F. Az olyan fa vala. amelynek gyümöltse szent agoston szerént. meg
oltalmazta volna az embert az öregségtől és ahaláltól. s. aug. de civitt. 20
Dei. libr. 14. c. 29.

K. miért neveztetet a jó. és a gonosz meg tudása fájának?

F. Bizonyos tulajdonságira való nézve. a melyeket okozot volna.
[23b:]

Magyarázat

Hogy ezt a feleletet meg lehesen érteni, azt meg kel tudni. hogy az 25
Isten meg engedte vala az embernek, hogy ehetik a paradicsomban lévő
mindenik fának gyümölcséből. tsak éppen annak a fának gyümölcséből
nem ehetik. a melyet az irás. jonak s'. gonosznak meg tudása fájának.
nevezi., eszerént neveztetett., mert ha az ember az Istennek engedelmes-
kedet volna és ennek a fának gyümölcséből⁸⁵ nem ett volna. boldogság- 30

⁸⁰ artatlanságk

⁸¹ mivellye. <?>

⁸² tett vala. [Első t-v-ből javítva.]

⁸³ gyönyörködteté^k [Ékezhiba.]

⁸⁴ fája. <és> a jó, és

⁸⁵ gyümölcséből [Ékezhiba.]

ban maradt volna. és a jót meg⁸⁶ üsmérte volna, de mint hogy Istennek nem engedelmeskedet, nyomorúságban esett, és a gonoszt meg⁸⁷ üsmérte, s. aug. de civitt. dei. libr. 14. C. 17.

K Ennek a fának gyümöltse rosz volté magában.?

- 5 F olyan jó volt valamint a többi, az Isten azért tiltotta vala meg az embernek. hogy meg próbállya. az ő engedelmeségit. s. aug. de civit dei libr 14. C. 12.

K miért teremtette Isten az embert?

- F hogy ötet boldogá tegye, valamint az Angyalokat, és magát⁸⁸ véle
10 közölyye. örökké

K Az angyalok. és az emberek nem lehetnék. más képpen boldogok, hanem ha az Istent birják?

- F Nem, mert atekélleteségel valo boldogság az. amidön minden meg vagyon a mit csak lehet kívánni, ugy an-[24a:]nyira hogy már ne lehesen
15 többet kívánni, se semmitől félni. az az örökös jószág pedig az Isten. akit hogy ha birják. már többet nem lehet kívánni. se félni. minden más jószág mulando., tsak gyengén. és kevés ideig töltheti bé az elmét. és a szivet. st aug. libr 1. de Conff. Cap 1..⁸⁹

- K Mit kellett volna Ádámnak, es Évának. cselekedni.? hogy azt a
20 boldogságot el érhették volna. amelyért teremtettek⁹⁰ volt?

F Az Istenhez valo egész engedelmeségben kellett volna nékik élni. öhozzája kapcsolni magokot., ötet imádni mint örökös urokat, békeségben és edgyeségben élni magok közöt, egy szoval az Istent kellett volna szeretniük mindenek felet. és a meg tiltot gyümölcsben nem enni.

- 25 K hogy hogy tudhatták volna ok azt hogy eszerént kellett volna cselekedniük.?

F Az Isten szivekben oltotta volt ezt a nagy köteleséget, és nékik meg parancsolta volt. hogy ne nyulyanak a meg tiltot gyümölcshez.

K. könnyü⁹¹ lett volnaé nékik végben vinni ezeket a köteleségeket.?

- 30 F. Igen is könnyü., mert az Isten öket⁹² teremtven [24b:] meg áldotta volt. mint testi, mind lelki áldásokkal, a mellyek könnyüé tehettek azoknak végben vitelét. s. aug. de civit Dei. libr. 14. C. 15.

⁸⁶ meg [Beszúrás.]

⁸⁷ meg [Beszúrás.] üsmérte, <meg.>

⁸⁸ magát <K.> [A törlés kissé lejjebb van, új bekezdésben;] véle<k> közölyye. örökké [örökké – utólagos beírás sötétebb tintával.]

⁸⁹ [A latin utalás utólagos beírás sötétebb tintával.]

⁹⁰ teremtettek <F> volt?

⁹¹ K.önnyü [Íráshiba.]

⁹² öket [e fölött törölt ékezet van;] teremtven [a lap alján fohász-szerű beírás: o mon dieu – Az imaszerű sóhaj francia változatára vő. az 1391. sz. jegyz.]

K mellyek azok a testi áldások. mellyeket vettek volt Istentől?

F. A testnek mindenkori egészségben való léte, a mely semmi betegség. se a halál alá nem vettetett volna, s. aug. de Civit Dei libr. 14. C. 10 et 29.

K Mellyek azok a lelki áldások mellyeket vettek volt?

F. Az ő lelkek egyenes. világos, és igasságos állapotban teremtetett volt. Eccles. 7. Ephes 4.

*Magyarázat*⁹³

1. ökk. minden természet béli világosságot vettek volt az Istentől. semmi értelmetlen tudatlanság benne nem volt. semmi fogyatkozás az ítéletben és az okosságban meg nem homályosította az ő elméjének szépségét. 2. Egész szabadságban lévén. azt cselekedhették. amit akartak, és az ő akarattal. egyenes és ajóra volt hajlando. 3. A testi kívánságoknak ők urai voltak, mindenkor egyaránsu állapotban, mindenkor tsendeségben.. 4. Az Isten adot volt nekik. minden segittséget és kegyelmet. [25a:] a mellyekkel el érthették volna, hogy ha akarták volna az örökké való életet. de a mellyek nélkül azt el nem érthették volna 5. mind ezeket az áldásokat., ökk nem tsak magokért birták., hanem az egész maradékokra terjedtet volna s. aug. de civit Dei libr. 14. C. 20. 26. 29.

3. Rész.

Az Embernek vétkiről. és hogy mikk követték azt a vétket.

1. Articulus.

Az első embereknek vétkiről.

K Az emberek meg tartották sokáig az értatlanságban lévő állapotnak hasznát?

F. Nem. mert azokat csak hamar el vesztek. engedetlenségek miatt.

K. miben valának engedetlenek az Istenhez.?

F Abban hogy a meg tiltot gyümölcsben ettenek.

K. Hogy vevék magokat arra hogy abbol a gyümölcsből egyenek.?

F Éva meg hagyá magát csalatni az ördögtől. és [25b:] minek utánna abbol ett volna, ádámnak is ada belőle., a ki is hasonló képpen evék abbol.

K Hogy tsalá meg az ördög Évát.?

F kigyó képiben öltözék. és azt monda évának. hogy ha abbol a gyümölcsből ennék, hasonlok lennének az Istenhez. meg nem halnának, es meg üsmernék a jót. és a gonoszt.

⁹³ *Magyarázat* [Utólag írta be a sorvégi üres helyre.]

K Miért kíváná az ördög meg tsalni az embereket?

F Irigységből, hogy azt a boldogságot a mellyért teremtettek volt., el veszteszthesse vélek. és hogy olyan nyomorultaká tegye őket. valamint maga.

5 K. Éva micsoda indulatból hagyá magát meg tsaladni az ördögtől?

F. A kevélységből. a tudásnak⁹⁴ kívánságából, és a mértékletlenség-ből.

Magyarázat

A kevélységből, mert az Istenhez hasonló akara lenni. fel is támada
10 teremője ellen [26a:]

A tudásnak kívánságából, mert meg akará próbálni. hogy ha ugyan valójában meg tudgyaé ajót és agonoszt. ha a gyümölcsből eszik.

mértékletlenségből. mert mivel a gyümölcs szép vala aszemnek. meg nem türköztethetvén magát. meg akará azt is próbálni. ha olyan
15 kedves volnaé a száj iznek is. s. Chrysost. hom. 16. supr. genes.

K Adámot hasonló indulat vivée arra. hogy az Istent meg bánttsa.⁹⁵ valamint Évát?

F. szent Agoston sok helyt mondgya., hogy az⁹⁶ ádám vétkének. a leg első kezdete. akevélység vala. az után a tudásnak kívánsága, a
20 mértékletlenség. és a feleségihez valo kedv keresés. a több szent atyák is hasonlot mondanak erről. s. aug. de civit Dei libr. 14. c. 13. serm. l. supr. ps. 70.

K Az ádám vétke nagy valaé?

F. szent agoston. ezt a vétket. ki mondhatatlan nagyságának mond-
25 gya. manual. ad lauren. C. 45. libr. 8.

El ítélhetni ennek avéteknek nagyságát. az Istennek méltóságáról, aki- nek által hágta parancsolattját. és hogy mitsoda veszedelmes dolgok⁹⁷ követik ezt a vétket. [26b:]

2 Articulus

Az első Ember vétkinek büntetésiről, es az eredendő vétkekről.

K Mit cselekedének az emberek, mindgyárt vétkezések után.?

30 F. Magokat mezitelen látván. azt szégyenlék, és fige fának levelével bé fedezék magokat.

K. Miért kezdődék csak avétek után ez a szégyen?

⁹⁴ a tudásnak <v> kívánságából,

⁹⁵ meg bánttsa. <valaint.> valamint

⁹⁶ az [Beszúrás.]

⁹⁷ dolgok követik [d-k-ból javítva.]

F. mert csak akkor kezdék érezni. atestnek. a lélek ellen való fel
támadását.. s. aug. de civit Dei. libr. 14. C. 17.

K Az Isten büntetetlen hagyáé. az ádám, és az Éva vétékét?

F. Nem mert meg bünteté őket személyekben. és az ő maradékoknak
személyekben. 5

1. Az ő testek minden féle⁹⁸ nyavalyák és a halál alá vették.

2. Az ő lelkek. a tudatlanságban. és a rossz kívánságokban esék., és
szabadságok meg gyengüle⁹⁹ [27a:]

3. El vesztek azt a hatalmat. a melyet az Isten adot vala nékik az
állatokon., mert mivel hogy fel támadának teremtőjük ellen., azért 10
minden fel támadá ellenek.

4. Az Isten azt mondá az embernek, hogy a föld nem teremne többé
magától egyebet tövisnél. és hogy orczájának veritékivel enné kenyérét.

Az aszszonynak meg mondá, meg sokasítottam felette igen a te fájdalom-
midot. és ate méhedben való fogadásodnak fájdalmi. fájdalomal szü- 15
löd magzatidot. a te akaratom. férjednek birodalmában léssen. és te. az
ő hatalma alatt lésszesz.

5. A paradicsomból szégyen vállalással ki üzenetek, a melyben azután
viszá nem térhetének.

6. Az ördög hatalma alá esének.. 20

7. Az. égg. a melyért teremtettek vala. ő előttök bé záraték. és
magoknak örök kárhozatot érdemlének.

K. mit értesz a rossz kívánságon. a melyben mondd hogy az embe-
rek estek bűnök büntetésiért?

F. Értem a rosszra való hajlandóságot., ennek a hajlandóság- 25
[27b:]nak pedig három ága vagyon. ahonnét minden vétkek erednek.
azért is hija ezt a három ágat szent jános. a test kívánságanak., a szem
bujálkodásának., és az élet kevélységének, 1 joan. 2. 16.

K Az ádám vétke miért büntették meg. ezekben a rossz kívánsá-
gokban való essel? 30

F mert ezen három vétkek által lettek akaratomból való engedetlenekké
az Istenhez.

K Az embernek¹⁰⁰ szabadságát miben gyengítette meg az véték?

F. Abban. hogy vétkezése után. nem volt már olyan hajlando ajóra.
mint annak előtte. Conc. trid. sess. 5. 35

K Az ádám. és az Éva. vetkinek. micsoda büntetése volt maradék-
jokba?

⁹⁸ minden féle <nyv> nyavalyák

⁹⁹ és szabadságok meg gyengüle [Utólagos beírás, kissé sötétebb
tintával. A betűk alakja és az írás duktusa más, mint Mikes írásmódja.]

¹⁰⁰ Az embernek <akarattját.> szabadságát [A javítás a törlés fölé
írva.]

F ugyan azon. mely ömagokba volt. mert azért születünk mindnyájan nyomorúságokra, alája vettetve lévén ahalálnak, atudatlanságnak. ahárom féle roszt kívánságoknak, rabjai, avéteknek, és az ördögnek, ellenségi pedig az Istennek, a haragnak fiai. és érdemesek a kárhozzatra. 5 act. 17. 30. rom. 5. 10. 12. 16. ephes. 2. 3.

K. Igasságosé. hogy az ádám, és az Éva maradéki meg büntettesse-nek, olyan vétékért melyet ők nem cselekedtenek? [28a:]

F Az Istennek itéleti¹⁰¹ meg foghatatlanok., de véghetetlen igasságuak. az emberek mindnyájan vétkesek. a vétékért mindnyájan eredendő bűnben születnek., igasságal viselik tehát a büntetést. rom. 5. 12.

K. Hogy hogy lehet a. hogy mi bűnben születessünk olyan vétékért., amelyet még születésünk előtt tselekedtenek.?

F. Mi mindnyájan olly ki mondhatatlan képen voltunk foglalva ami első atyánkba. hogy mindnyájan vétkeztünk mondgya szent pál.¹⁰² ő 15 benne. rom 5. 12.

K De a nem meg foghatatlan dologé. hogy mindenik embernek a lelke. a kit is az Isten tisztán és mocok nélkül teremtett, a atestel valo meg edgyesülésiért olyan vetket vegyen magához a melyet annyi száz esztendővel az előtt tselekedtenek. és hogy ahalando testnek. meg 20 romlásában. a lélek is reszesüllyön.?

F Azt meg kel vallani, hogy az eredendő bűn. meg foghatatlan titok. de az ember is meg foghatatlan enlkül a véték nélkül, mindent amit látunk. vagy erezőnk magunkban. nagyot, vagy alacsont., bizonyoságot lézen olyan teremtett állat nyomorúságának nagy voltárol, a mely 25 meg romlott. de nem amaga természete által. hanem a véték által. a hívek mindnyájan erősen hiszik az eredendő vétéknek valóságát. érzik is annak nyomorúságát. az Isten ezt világosan ki nyilatkozattatta a szent írásban, az anyaszent egy ház ezt mindenkor így tanította. és ugyan erre a hitelre is vagon fel állitva avallás¹⁰³ ps. 50. 7. rom. 5. 12. 2 Cor. 5. 30 14. ephes. 2. 3. [28b:]

¹⁰¹ itéleti [Ékezethiba.]

¹⁰² szent pál. <rom.> ő benne. rom 5. 12.

¹⁰³ és ugyan [...] avallás [Kereszttel jelölt beírás a lap alján, sötétebb tintával; utána utólagos beírás:] *it <hej> héja egy kérdésnek fel kel tenni.* [Vö. alább a következő jegyzeteket: 518., 521., 544., 596., 619., 625., 633., 663., 708., 721., 728., 751., 753., 761., 767., 775., 779., 805., 837., 840., 844., 891., 914., 922., 926., 953., 997., 1001., 1002., 1005., 1008., 1015., 1026., 1029., 1048., 1067., 1087., 1088., 1090., 1099., 1118., 1197., 1250., 1353., 1372., 1377., 1403., 1436., 1438., 1503., 1512., 1521., 1525., 1535., 1537., 1650., 1690., 1731., 1740., 1749., 1753. sz. jegyz.]

3. Articulus.

A Meg változnak szükséges voltárol.¹⁰⁴ és az iránta
valo ígéretről.

K. Hová lettek volna az emberek. hogy ha az Isten érdemek szerint
bánt volna vélek?

F. Tellyeségel el hagyattak volna az Istentől, valamint az ördögök.
és az örök kárhozatra íteltettek volna valamint ökk.

K Nem lehetet volnaé nékik magokban térni. penitentziát tartani, 5
bocsánatot kérni. és nyerni Istentől?

F. A meg romlás, melyben el merült vala az emberi nemzet avétek
által, oly nagy volt. hogy az emberek mindenkor szerették volna avét-
ket. nem hogy még azt siratták volna., meg sem üsmerték¹⁰⁵ volna
foganatosan a magok nyomoruságokat, hogy ha csak az Isten kegyelme 10
meg ne világosította volna szemeket,¹⁰⁶ és meg nem szállotta volna
szíveket; hogy nyomoruságokat meg láthassák., De¹⁰⁷ ámbár meg
üsmerték volna is magoktól anyomoruságot, ámbár az Istenhez kiáltot-
tak volna. mind ezek haszontalan lettek volna az üdveségre, mert ökk
soha magoktól eleget nem tehettek volna az Isten ellen tett vétekért. se 15
az ő igazságát. meg nem tsendesíthették volna [29a:] a mely, a meg
bántodáshoz. illendő elég tételt kívánt.

K Az emberek nyomorusága meg orvosolhatatlan vala tehát?

F. Igen is. hogy ha az Isten ingyen valo joságából. irgalmaságát nem
mutatta volna hozzájuk. 20

K Micsoda irgalmaságát. mutatta Isten az emberekhez?

F. Ez az irgalmaság. ki mondhatatlan nagyságu. és meg foghatat-
lan., mert az Isten oly igen szerette evilágot, hogy az ő edgy fiát adta.
a bünös emberek meg váltására. Az Ige testé lett. a Boldogságos szüznek
méhiben. ő minket meg békeltete Istennel. halála által. amennyeknek 25
kapuját nekünk meg nyitá fel támadása. és menyben menetele által,
bennünket a maga tudományára tanítta, tsuda tétéleivel magához térít-
te., a szent lélek által meg ujíta. kegyelmével., és a szenttségekel. meg
erősítte. és táplála. az ő áldozattya által, meg szentele, bé mutata. és
érdemeseké téve¹⁰⁸ minket Isten előtt. A kristus Jésum¹⁰⁹ a mi közben 30
járonk, gondviselönk. és fejünk., ő meg gyözte érettünk az ördögöt. a

¹⁰⁴ voltárol. <és a> és az

¹⁰⁵ üsmerték [e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁰⁶ szemeket, [k-r-ből javítva.]

¹⁰⁷ De [D-d-ből javítva.]

¹⁰⁸ téve <Is> minket Isten előtt.

¹⁰⁹ Jésum [é-s-ből javítva.]

keresztfán. erőt is¹¹⁰ veszen rajta mi bennünk. minden nap a kísértetekben, amidőn hiven élünk kegyelmével., amennyekben. uralkodtatni is fog bennünket örökösön, ha álhatatosan végig meg maradunk. [29b:]

K Mindgyárt a vétek után. tselekedée az Isten az emberek el ezt a nagy irgalmaságot?

F. Nem, hanem az Isten akkor erről ígéretet téve. és a vétektől fogvást. leg aláb négy ezer esztendő múlva jött le az Istennek Fia e földre.

K Micsoda formába ígéré Isten az embereknek. hogy nekik meg váltot fogg küldeni?

F. Az Isten meg átkozá. a kigyót. amely is eszközül vala az ördögnek. az emberek el vesztésére. meg átkozván a kigyót, mondá. hogy ellenkezést szerzek te közötted, és az emberek közöt. és az Aszszonyi állat meg töri a kigyónak fejét.

15 K. Micsoda értelme vagyon ezeknek a szoknak.?

F. A. hogy az emberek természet szerint fogják utálni akigyót. a¹¹¹ melyen az ördögöt kel érteni. az ember, és az ördögök közöt valo ellenkezés meg¹¹² békélhetetlen leszen; és hogy egy szüztől. fog születni a¹¹³ világ meg váltoja. a ki is el ronttya az ördög birodalmát.

20 K Micsoda néven hitták az üdvezitöt minek előtte e világra jött volna

F. A prophéták. egy néhány nevet adtak neki. de legg inkább ezen a néven hitták. meg válto. Messias. kristus.¹¹⁴ [30a:]

¹¹⁰ is [Beszúrás.]

¹¹¹ a <kin> melyen

¹¹² meg <k> békélhetetlen

¹¹³ a <m> világ meg váltoja. [Törlés a sor végén.]

¹¹⁴ [A lap alján őrszavak: 4 dik rész. az ember -] [30a:] <az első tomushoz valo> <A Cathecismusból ki maradat részek, a mely résznek. 4 dikének kellett volna lenni.> 4 dik. Rész

4 dik. Rész

Az ember esetitől fogva. a messiás el jöveteléig¹¹⁵
a vallásnak. rövideden valo historiája.

1 Articulus

Hogy miért nem küldötte el az Isten a messiást mindgyárt
avétek után, és hogy mint kellett cselekedni az emberek-
nek, hogy magokot meg szentelhessék, el jöveteléig,¹¹⁶

K. Miért nem küldé el az Isten a messiást a földre, mindgyárt. az
ádám, és az eva vétkezések után?

F: Sok nagy okokra valo nézve..

1. Azért hogy meg éreztesse az embereket. hoszas proba után, az
magok gyenge voltokat, rom. 8. 3. 11. 32. st aug. supra ps. 102. ⁵
2. Azért hogy az emberek. látván szükségeket, suhajttsák azt a meg
váltot. és aztot¹¹⁷ buzgoságal kérjék, valamint cselekedtek. az ő testa-
mentumban lévő szentek. jákob. genes. 49. 18. moyses. exod. 4. 23.
3. Azért hogy annak a meg váltonak. nagy voltárol. előre valo jeleit
adgya, ki hirdetetvén a prophéták által. még előre sok idővel. minden¹¹⁸
részeit. az ő születésének, életének, halálának, el temetettésinek.
és fel támadásának, és hogy micsoda változást¹¹⁹ fog teni e földön. act.
10. 43. ¹⁰
4. végtire. az Isten azt akarta. hogy önnön magok. a világban¹²⁰ történi
dolgok, legyenek¹²¹ ki hirdetőji mind annak; aminek kellett meg lenni ¹⁵
a messiás¹²² alatt, úgy hogy, mind azok. kik meg fognak térni, a messiás
predikálására, vagy az ő tanítványiéra,¹²³ meg üsmérhessék az el mult
dolgokból, azoknak figuráit,. a melyek történnék idejekben. és ilyen
formában.¹²⁴ minden segittse ő előttök. tiszteletesebbé tenni a valást.
és őket a kristushoz kapcsolni cor. 10. 6. 2. gal. 4. 24. hebr. 8. 5. st. aug. ²⁰
de catechisandis rudibus. Cap. 20¹²⁵ [30b:]

¹¹⁵ el jöveteléig [é-i-ből javítva.]

¹¹⁶ el jöveteléig, [é-i-ből javítva.]

¹¹⁷ aztot <buj> buzgoságal

¹¹⁸ minden [en – sor alatti beszúrás.]

¹¹⁹ változást <tett> fog teni [A javítás a törlés alá írva, sötétebb
tintával.]

¹²⁰ világban [v-f-ből javítva.]

¹²¹ legyenek [ek – utólagos beírás.] ki hirdetőji <az> mind annak;

¹²² a messiás <ig> alatt, [alatt, <ig> fölé írva, sötétebb tintával.]

¹²³ tanítványiéra, <hogy> meg üsmérhessék [Törlés a sor végén.]

¹²⁴ formában, <hogy> minden

¹²⁵ Cap. 20 [Utólag írta hozzá a latin utaláshoz, sötétebb tintával.]

K. mivel hogy a messiás négy ezer esztendő mulva jöt ell. a véték után., mindnyájan az emberek kik azon idő alatt éltenek,¹²⁶ tehát el kárhoztanak? mert akár mint igyekeztenek is. de soha eleget nem tehettek az Isten igasságának.¹²⁷ melyet meg bántota¹²⁸ volt az ádám 5 vetke, melyért. mindenek vétkesen születnek.

F. Az Isten ezt a nyomorúságot még előre meg orvosolta, a messiásnak eleget kellett tenni minden emberek vétkiért. mind azokéért kik előtte éltenek, mind pedig kik utánna jöttek.

A messiásnak. ezen elég tételére. és érdemeire való nézve. az emberek¹⁰ rektől lehete, még eljövele előtt, magokat meg szentelni, és bűnök bocsánatját nyerni. de a menynek kapuját csak a messiásnak lehete fel nyitani, ő néki kellett oda elsöben bé menni, és öket oda vezetni. ugyan azért is mondgya sz. pál, hogy az ó testamentumbéli szentek, csak velünk vehették el a jutalmat hebr. 11. 39. 40.

15 K. mit kellett cselekedni az embereknek.¹²⁹ a messiás el jövele előtt, hogy magokat meg szentelhessek?

F. 1. Az egy Istenben kellett hinni, ötet imádni, szolgálni. és szeretni mindenek felet.

2. A meg váltot várni, és abban reménleni.

20 3. kellett felebarattját szeretni. mint önnön magát, minden igazságtalanságot el kellett kerülni, az igazán való okosságnak, és a lelki üsméretnek törvénye szerént élni,

Közönségesen e vala kötelesége az egész földön lévő nepeknek a messiás előtt., de azon kívül. a sidok. akikről fogunk szolani, tartoztanak¹³⁰ hiveségesen meg tartani a mojses törvényit, és hinni mind azt. amit az Isten ki nyilatkoztatot nekik.

E szerént élvén., az embereknek lehete meg szentelni magokat [31a:] a messiás el jövele előtt., mert másként, magokat el vesztették. és kárhozatra vetették.

30 K. E szerént élteneké az emberek?

F. A számok azoknak, kik magokat meg szentelték volna a messiás el jövele előtt, igen kevés., még a sidok közül is. annál inkább. atöb népek közül, mind ezeket különösön meg láttyuk. st. aug. supr. Cap. ,3. de epist¹³¹ ad galat. vers. 30..

35 K. Miért engedé meg az Isten hogy annyi sok számu nép. el veszen a messiás eljövele előtt?

¹²⁶ éltenek, [n – javítva egy megkezdettd hosszú zárú betüből.]

¹²⁷ igasságának. [Az első, hosszú f–z-ből javítva.]

¹²⁸ meg bántota [a – utólagos beírás.]

¹²⁹ az emberek.

¹³⁰ tartoztanak [Második ta–n-ből javítva.]

¹³¹ epit [epist helyett.]

F. 1. Az Isten meg akarta üsmértetni az embereket. az ilyen proba után., az okoságnak magára el hagyatatot meg romlását. és azt is. hogy nem volt tökéletes az a törvény. mely a köre volt írva, szükséges volt a messiásnak kegyelme, hogy azt lehessen mivelní, amit a természet szerént való okosság, és atörvény, nem miveltethettek., rom. 8. 3. ⁵

2. Az Isten nem volt annak oka., ha ök el vésztették magokat, mivel ökk, magok vésztették el magokat szán szándékal, és az Isten.¹³² a maga igasságát tekintvén. az ö meg romlásokban¹³³ hadta öket. és az által nagyob fényeséget mutatta ki az ö ırgalmasságát, azokhoz akevés számuakhoz, kik magokat meg szentelték., és azokban a kevés számuakban, meg mutatta még előre, hogy mit fog munkálodni a messiás az egész földön. el jövele után., és hogy mi legyen akeresztényi kegyelem., az igasságos is volt, hogy az a kegyelem ne lenne olyan bövséges. a messiás elöt, mint amelynek. kelletet lenni eljövele után. rom. 9. 23. st leo. serm. 4. supr nativ. jes Chr. ¹⁰

3. Azt is el mondhatni, hogy a sidok között is. azok a kevés számuak. kik magokat meg szenteltek. a messiás elöt., azokhoz képest kik magokat el vésztették,¹³⁴ jelentették. azt., a mit maga a messiás mondott. hogy sokan vannak a hivatalosok., de kevesen aválasztottak. [31b] ¹⁵

2. Articulus

Hogy Ádám, Eva. és ezeknek maradéki. miképpen éltenek. az eset után.

K. Adam, és eva. mi formában viselék magokat. a midön ki üzeté- 20 nek. a paradicsomból?

F. Az Isten ırgalmaságot tett vélek. és a penitencia tartás által meg szentelték magokat. sap. 10. 1. st Iren. lib. 3. cap. 30. 33. 34.

K. az esetek. elött. volté gyermekek?

F. csak az esetek után lett gyermekek. ugyan ettöl is vagyon hogy 25 az emberek. eredendö vétekben születnek. gen. 4. 2. rom. 5.

K. Az emberek mindnyájan. ádamtól. és évától származnak tehát.?

F. igen is. azért is az ırás. Évát, az élök annyának nevezi.

gen. 3. 20.

K. miért akarta az Isten. hogy az emberi¹³⁵ nemzet egy embertöl 30 származék?

¹³² az Isten. <azö> a maga [A javítás a törlés fölé írva, a sor végén.]

¹³³ meg romlásokban <d> hadta

¹³⁴ el vésztették, <aztot> jelentették. azt. [azt., – beszúrás.]

¹³⁵ emberi [Második e-i-ből javítva;] nemzet egy embertöl <szu> származék? [törlés a sor végén.]

F. azért, hogy az embereket arra köteleze. hogy egy mást úgy szeres-
sék. mint attyok fiait.; ugyan ezért is mondgya a kristus, hogy minden
emberek. felebarátink. luc. 10. 27. st aug. lib. 1. 12. de civ dei.

K. Ádámnak. és evának, sok számu gyermekei voltanak?

5 F. igen sok számuak voltak, mivel tovább éltenek. kilencz száz
eszendönél, és mivel az Isten azt akarta. hogy ő tollök szaporodgyék
el a világ, nagy szaporaságot is engedet nékik.

K tudgyuké mi a számát, és a neveit az adam fiainak.?

F. az irás nem mondgya azoknak számát, és csak hármat nevez.

10 Caint, abelt, és sethet,

K. miért hogy az irás csak ezt a hármat nevezi?

F. mert az Isten csak annyiban akarta nekünk meg mutatni az
írásban az emberek historiáit, amennyiben a használhat a vallás meg
üsmérésére. a pedig elegendő avallás meg üsméré[32a:]sére. hogy tud-
15 gyuk különösön Cainnak, ábelnek, és sethnek aneveket., és közönsé-
sen azt tudgyuk, hogy ádámnak sok számu fiai voltak ezeken kívül,
kik el terjedének az egész földre., és az után azoknak maradéki. st. aug.
lib. 15. de civ. dei Cap. 15.

K. Mit tanyit az irás kain felől.

20 F. hogy ő első szülötte volt ádámnak., hogy mezei munkás volt:
hogy ő földi gyümölcsöt ajánlot az Istennek: hogy se maga. se az
ajándéka nem volt kedves Isten előtt., hogy az ötsét ábelt meg ölé,
irigységből., mert az Isten kedvesen¹³⁶ vette az ábel áldoztattyát. hogy
az Isten ötet meg átkozta; és vétkinek büntetésiért, mindenkor vándor-
25 lo, és bujdosó volt a földön., hogy az Isten jelt tett rea, hogy¹³⁷ ötet
meg ne öllyek, hogy ő egy várost épite, amely várost nevezé¹³⁸ enoch-
nak. a fia nevére.

K. mit tanyit az irás ábel felől.?

F. hogy ádámnak második fia volt. hogy juhász volt: hogy az Isten-
30 ke. az elsőket, a leg szebbeket. és a¹³⁹ kövérebbeket: ajánlotta.¹⁴⁰
hogy az Isten kedvesen tekintette., mind magát. mind ajándékját. hogy
ötet Cain a bátyja, meg ölé., és hogy az ő vérenek kiáltása fel hata az
Isten széke eleiben, bószu állást kérvén.

K. mit tanyit az irás seth felől?

35 F. hogy ábel halála után jöt evilágra., hogy szentül élt, hogy az ő

¹³⁶ kedvesen <kedvesen> [Törlés a sor elején.] vette az <áldozat-
tattyát.> ábel áldoztattyát.

¹³⁷ hogy <hogy> ötet [Törlés a sor elején.]

¹³⁸ nevezé <a>enochnak. a fia

¹³⁹ a [Beszúrás a szóközbe, halvány tintával írva.]

¹⁴⁰ ajánlotta. [Halvány tintával írt, kereszttel jelölt beírás a lap
alján.]

maradéki között tovább meg marada a buzgoság., mint sem a Cain maradéki között., és hogy ő tölle származot a kristus familiája.

K. mire tanyit minket a Cain. és az ábel historiájok. avallásra valo nézve.?

F. 1. Ebben akét atyafiban. két féle társaságnak képit lát-¹⁴¹ 5
[32b:]tyuk., akiknek együt kel élni a földön, világ végiig.

2. Ábel. a kristust jelentette. Cain a sidokot.

K. mit értesz azon akét társaságon. akiknek együt kel élni világ végiig.?

F. Értem a jóknak, és a roszaknak társaságokot., akik csak világ 10
végin lesznek egy másotol el választva, és a kik, mind addig elegendesen
leszen. egyik a másikával. sz.agoston. az Isten városának, vagy mennyei
városnak nevezi a jók társaságát., és földi városnak, a roszak társasá-
gát. lib. 11. 15. de Civ. dei. Cap. 1. in ps. 61.

K. miért nevezi sz.agoston. az Isten városának. a jók társaságát.?

F. mert ez a név. sok helyt említetik a sz.írásban; a melyen ezt a sz.
társaságot kel érteni, a ki is idegen e földön, a ki evilági jókhoz nem
ragaszkodik., aki csak Istenért áll, és aki úgy tekintti azt eget, mint
hazáját. de Civ dei. lib. 14.¹⁴² Cap. 28.

K. miért nevezi földi városnak a gonoszak társaságát?

F. mert annak, a ki ehhez a társasághoz tartozik, minden hajlandosá-
ga a. hogy a földi dolgokhoz ragaszkodgyék. minden boldogságát
abban tarttsa hogy a földi jokal. gyönyörüségekel. és tiszteletekel.
élhessen, hogy a földön uralkodhassék. mind¹⁴³ cselekedetit arra a
mulando boldogságra fordittsa, söt még avallásbéli cselekedeteit is, és 25
hogy, utállya, üldöze, szomorgassa, mind azokat. kik meg akarnák
valamiben. gátolni. abban aboldóságában. melyet keres eföldön,¹⁴⁴ st
aug. de Civ. dei. lib. 14. Cap. 28.

K Cain miben volt képe. a földi városnak.?

F. 1. abban hogy ő első szülöt volt. mivel elsőben., mindnyájan. a 30
földi városhoz tartozunk., és csak, az ujjonan valo születés által.
kezdünk, a mennyei városhoz¹⁴⁵ tartozni; sz. pál azt mondgya hogy
először a mi lelkes, és testi. a kezdődik mi bennünk, az után a lelki.¹⁴⁶
1 Cor. 15. 46. [33a:]

2. Cain mindenkor a földhöz ragaszkodot. eki tettzik abbol. hogy 35

¹⁴¹ [A lap alján tollpróbaszerű beírás: *m Jesus fi*]

¹⁴² lib. 14. <p> Cap. 28.

¹⁴³ mind [minden helyett?]

¹⁴⁴ eföldön, <de> st aug. de Civ.

¹⁴⁵ városhoz [r-h-ból javítva.]

¹⁴⁶ lelki. [Második l- beszúrás.]

ő építet leg előbször várost. a földet úgy tekintette. mint lako helyét,¹⁴⁷ és nyugodalmát.

3. Az ő szíve meg vala romolva; és ha külső képen végben vivé is a vallásbéli hivatalt, de aztot nem tartá leg¹⁴⁸ fővebnek., és nem aleg⁵ jobbikot ajánlja vala az Istennek,

4. ő benne. nagy kevélység. és irigység volt.

5. ő utálá. üldözé, és meg ölé az ötsét. mert az ő öttse. igazab volt¹⁴⁹ nálánál.

mind illyenekel vannak meg bélyegezve mind azok, kik a földi¹⁰ városhoz tartoznak.,

K. Ábel. miben volt a menyei városnak képe.?

F abban hogy a földhöz éppen nem ragaszkodot., azon magát úgy tekintette, mint idegent., várost nem építet, csak Istennek élt, leg fővebnek tartotta, a vallás béli hivatallyát. és hazájának az eget, ő a halálával, a kristust jelentette. és képe volt mind azoknak az igazaknak., kik¹⁵ ő utánna valo időkben, üldözéseket szenvedének a gonoszoktól.

K. miben¹⁵⁰ jelentette ábel a kristust. és kain a sidokot.?

F. sok dolgokban.

1. Cain születet elsöben. az után ábel. a sidók. meg előzték a kristust.²⁰ az ő időben valo születésiben.

2. Cain mezei munkás lévén. képzette, a ragaszkodást. a melyel lennének a sidók a földhöz.

Ábel¹⁵¹ juhász lévén. képzette a kristust. akit hinak jó pásztornak. a pásztorok fejedelmének.. ézék. 37. 24. joan.¹⁵² 12. 14. 1 petr. 2. 25.

²⁵ 3. Cain csak nyelvel. tiszteli vala az Istent. és külső képen, meg lévén szíve romolva. az Isten ezeket is hányta szemekre a sidoknak isa. 29. 13. matth. 15. 8.

Ábel igaz lévén, az ő külső ajándéka. jele volt a belsőnek, a melyel ajánlotta magát az Istennek., valamint sz. pál mondgya hogy a kristus³⁰ az Istennek áldozta magát a sz. lélek által. hebr.¹⁵³ 9. 14. [33b:]

4. az írás azt mondgya. hogy az Isten meg vetette. kaint. és az ő áldozattyát. és hogy ő előtte kedves volt ábel. és az áldozattya.

úgy az Isten¹⁵⁴ az sidokot, és az ő áldozattyokot is meg veté. de a kristus. és aző áldozattya. gyönyörűségesek ő előtte.

¹⁴⁷ helyét⟨ek⟩, és [t–n–ből javítva.]

¹⁴⁸ le fővebnek.,

¹⁴⁹ volt nálánál. [t–n–ből javítva.]

¹⁵⁰ miben ⟨volt.⟩ jelentette [A javítás a törlés fölé írva.]

¹⁵¹ ⟨3.⟩ Ábel

¹⁵² joan. ⟨16.⟩ [?] 12. 14.

¹⁵³ hebr. ⟨10.⟩ 9. 14. [A lap alján külön: *mint ide*]

¹⁵⁴ az Isten ⟨az Isten⟩ az sidokot,

dan. 9. 26. 27. matth. 3. 17. hebr. 8. 8. 9.

5. gyűlölségből. és irigységből. ölé meg kain az ötsét. ugyan gyűlölségből, és irigységből ölék meg a sidok. a kristust az ő atyokfiát, a david maradékját. matth. 27. 12.

6. az ábel vére. boszu állást kért. kain ellen. 5

A kristus vére. kegyelmet kér., és Isteni boszu állás esik az sidokra, és atöb bünösökre, kik aztot haszontalaná, tészik. meg általkodásokal. hebr. 12. 24.

7. kain, vétkiért valo büntetésből; bujdoso, és vándorlo életet élt., és az Isten jelt ád rea. hogy senki meg ne öllye. 10

A. sidok hamiságokért valo büntetésből.. ki üzetetnek hazájokból., és a világra el szélejednek., a környulmetésnek¹⁵⁵ jelt hordozák. mely öket meg külömbözteti másoktól., és mind végig meg maradnak. st aug. lib 12. Contra fausti. Cap. 9.

K Az irás miért szól többet sethről. mint sem a töb fiairól ádámnak. 15

F mert ennek maradéki, inkább meg maradának. az Isteni hűségben. és az ő maradékából¹⁵⁶ valo volt a messiás. luc. 3. 38.

3. Articulus

Az emberi nemzet meg romlásáról. az özön vizről.

K. miképpen éltenek a kain fiai. és atöb fiai ádámnak?

F. Csak nem mindnyájan., tévelygésben, és vétékben éltenek, mentöl többet éltenek, avétket is annál inkább szaporították, es az¹⁵⁷ istentelenség hová tovább jobban el terjede a világon st. aug de civi. dei lib 15 Cap. 20. [34a:] 20

K a seth fiai is hasonló rendeletlen életet élének tehát mint a többi?

F. nem. mert ezek többire az atyokot követék, és ebben a familiában tovább meg marada az Isteni szolgálat. de sok időre., ezek is olyanok¹⁵⁸ levének mint a többi, st. aug. de civ dei lib 15 cap 17. 25

K. miképpen romlának ezek is meg.?

F. a gonoszokal valo társalkodásokal, és avélek.¹⁵⁹ szövetségét valo vetéssel. st.aug. de civ.dei lib. 15. cap. 12.

K. nem vala tehát senki is. a ki szentül élt volna és igasságban? 30

¹⁵⁵ a környulmetésnek [Ékezethiba; így ritkán fordul elő, talán elírás? Általában *környulmetélés* alakban írja, l. pl. 36. versón többször is.]

¹⁵⁶ maradékából [*b-r-ből?* javítva.]

¹⁵⁷ es az <Is> istentelenség [Törlés a sor elején.]

¹⁵⁸ olyanoká <lőnek> levének

¹⁵⁹ avélek. <valo> szövetségét valo vetéssel.

F. annyira el hatot volt. a meg romlás., hogy nem vala majd csak egy is. a földön, aki ártatlan életet élt volna

K az Isten büntetetlen hagyáé az emberek vétkeit?

F. nem,¹⁶⁰ mert eltörlé őket. az özön viz által.

5 K kicsodás volt. az az özön viz?

F. az Isten rettenetes. esöt bocsáta a földre; azon kívül. atenger el áradá. ugy annyira. hogy az egész földet el borítá a viz. és az emberek mindnyájan el veszének. az egész élő állatokal.

K. az emberek közül, és az állatok közül, egy sem marada tehát meg?

10 F. noé nyolczad magával meg szabadula, ugy mint az ő felesége, három fiok. és ezeknek a három feleségek., és mindenik féle állatbol egy nehányat meg tartá az Isten vélek.

K kicsoda vala noé.?

F ez igaz, és tökéletes ember vala, seth maradékából.

15 K. miképen tartaték meg noé. Cselédestől együt.

F. abárkában, a mely oly nagy, épület volt. hogy abban. ök mindnyájan. az állatokal. és minden féle eledelel együt. el fértenek.

K az a nagy épület, rövid idő alat készüleé el?

F. noé aztot. száz esztendeig építé. az Isten ezt így akará. azért hogy az embereknél¹⁶¹ elegendő időt adna arra hogy ki ki meg tudhassa az¹⁶² özön viz el jövetelit. és ki ki magában szálván. penitentiáit tarttson¹⁶³ [34b:]

K. az emberek tartánaké penitentiáit.?

F. nem. meg veték. a noé intésit, és feddésit. ettenek. ittanak, házasodtanak, és mulatták magokat valamint rend szerént, és az özön viz. el lepte őket, és mindnyájan el veszének, matth 24. 37. hebr. 11. 7. 1 petr. 3. 20. 2 petr. 2. 5.

K. kicsoda gondolatokat kel indittani a mi elménkbe. ennek a példának?

30 F. ebből meg kel tanulunk, hogy kövessük. azokat az intéseket a melyeket adnak nekünk az Isten parancsolatgyából, aztot ne várjuk hogy egy szers mind az ő haragja szállyon reánk., mint a villámlás, hanem szüntelen vigyázunk magunkra matth. 24. 37.

K. mind azok. kik az özön viz által el veszének, el kárhoztaké?

35 F. aztot el hihetni, hogy azok kik a noé intésit meg fogadák. és igazán meg térének, hogy azok el nem kárhoztanak.

¹⁶⁰ nem, [ne-m-ből javítva.]

¹⁶¹ az emberekk

¹⁶² az <ozon> özön [Törlés tollhiba miatt.]

¹⁶³ tarttson <matth. 24. 37. hebr 11. 7. 1 petr. 3. 20.> [A lap alján külön beírások: a Mess bunte b]

K. mit jelentet, a noé bárkája, és azözön viz.?

F. az közönséges anyaszent egy házat, és a kereszttséget. 1 petr. 3. 21.

Magyarázat.

CSak az anyaszent egy házban lehet üdvözülni, azon kívül nincsen ⁵ üdvesség, a bárkán kívül, mindenek el¹⁶⁴ veszet, minden bünösök el veszének az özön vízben., minden vétkeink. el vesznek. hogy ugy mond-gyam., és el töröltetnek, akerszt vízben. st aug. de civ dei lib. 15. Cap. 26. st. ambr. supr. noe. st grego. hom 16. supr. ezech.

K. mit cselekedék noé. az özön víz után, hogy a¹⁶⁵ bárkából ki ¹⁰ mene?

F. az Istennek¹⁶⁶ hálákot adván. néki áldozatokat ajánla, és az Isten meg áldá noét, és a fiait, és meg ígéré, hogy többé özön víz által el nem vesztené a világot., és azt akará. hogy ígeretének jelül lenne. az égen. a szivárvány. [35a:] ¹⁵

4 Articulus

Hogy micsoda állapotban volt a világ. az özön vitzől fogva. mind addig, még az Isten ki hívá ábrahámot hazájából.

K. miképen szaporodának el az emberek az özön viz¹⁶⁷ után?

F a noé három fiaitol. sem, kám. és japhetöl.

K. miképen éltenek. anoé maradéki.?

F. az irás nekünk egyebet arrol nem mond, hanem, hogy, noé meg áldá semet, és japhetet. jó erkölcsökért, meg átkozá pedig kámot, és ²⁰ annak fiát, kanaánt, mert illendő tisztelettel nem valának hozája.

hogy az emberek el szaporodván. kevélységtől viseltetvén. hiresé akarák tenni neveket előb. minek előtte el valnának egy mástol.

hogy pedig ezt véghez vihessék egy tornyot kezdének építeni. és azt akarák. hogy az a torony. el érje a fellegeket ²⁵

hogy azt a tornyot bábel tornyának nevezék., az az. ösze zavarodás-nak.. mert az Isten hogy meg büntesse őket. az ő nyelveket fel zavará. ugy hogy, egy mást¹⁶⁸ nem értheték., és így félben kelleték hadni munkájokat, és el szélyedni egy mástol. ki egy felé. ki más felé

¹⁶⁴ el <v> veszet, <ek,> [Második e–é-ből javítva az ékezet áthúzásával; t–n-ből javítva. Először *el veszének*, volt.]

¹⁶⁵ a bárkából [a – megkezdett b-ből? javítva.]

¹⁶⁶ az Istennek <k> hálákot

¹⁶⁷ özön víz <al> után?

¹⁶⁸ egy más [Nyilván íráshiba *egy mást* helyett.] nem értheték., [első t–h-ből javítva.]

hogy ezen az oszlás után kezdének el terjedni az egész földre.
st. aug. de civ dei. Cap. 2. 4. lib. 12.

K. az igaz Istenben valo hit, és a néki valo szolgálat. tartae sokáig
az emberek között?

5 F. az emberek. mentől többet élének, és többre szaporodának., annál¹⁶⁹ gonoszabbaká lének., lassanként, az igaz Isteni üsmerettség. a népeknek elméjékből. el törölteték, és bálványozokká¹⁷⁰ lettenek., az az, a teremtet állatoknak adák azt a tiszteletet. a melyet csak az Istennek kelletet volna adni.

10 semnek, némely maradéki között, tovább meg marada az Isteni szolgálát, de végtére, a meg romlás közönségesé let, és csak egy sem találta¹⁷¹ [35b:]ték aföldön, aki az Istenhez, illendő szolgálattal lett volna. st. aug. de Civ. dei. lib. 16. Cap. 11. 12. 13.

K. miképpen bánék. Isten. akoron az¹⁷² emberekkel.?

15 F. Az egész földnek népit az ő meg romlására. és vakságára el hagyá. sziveknek kívánságit követvén, akarattok szerént. el merülének. minden féle rut vétkekben. az Isten, a más életre hagyván bünökért valo büntetésit., választá magának egy olyan embert., aki atya lenne sok számu népnek, a mely nép, az ő szolgálattára szenteltetnék.

20 K. ki vala az az ember. kit az Isten magának választá.?

F az ábrahám volt. a tharé fia, a sem familiájából. a ki is céldéában lakot., asia tartományában.

K. az Isten miért választá. inkább ábrahámot, mint sem. más.?

F. ötet, csak az ő irlalmasságából és jovoltából választá.

25 K. miképen választá ötet.?

F. meg parancsolá néki. hogy hadná el. hazáját. nemzettségit, nemzetit., és meg ígéré neki, hogy attyává tész. egy olyan nagy népnek, a kihez sok kegyelmit fogja mutatni,

K. miért kíváná az Isten. hogy ábrahám, el hadná, hazáját.

30 F. 1.¹⁷³ azért hogy meg válnék aroszak társaságotól, nehogy ő is meg romollyék. reájok valo nézve.

2. azért hogy a földet ugy tekintse, mint bujdosásnak. és szarándok-ságnak helyét. és az eget ugy, mint hazáját,

3. azért hogy atya lenne olyan népnek, a¹⁷⁴ kinek különös szokása,

35 vallása, és hajlandosága lenne. a töb népektől.

¹⁶⁹ annál annál [Sor végén és új sor elején.]

¹⁷⁰ bálványozokká <lének,> lettenek., [é-o-ból javítva.]

¹⁷¹ [A lap alján külön: *Mert*]

¹⁷² Isten. akoron az <I> emberekkel.?

¹⁷³ 1. [Beszúrás.]

¹⁷⁴ a <kit> kinek

K. mit cselekedék ábrahám?

F hitt, és engedelmeskedék az Istennek., a ki meg jutalmaztatá. engedelmeségit. gen. 12.

5. Articulus

Hogy micsoda szövetséget tett Isten ábrahámal., és ennek a szent embernek maradékirol.

K. miképen jutalmaztatá meg Isten az ábrahám hitét, el [36a:] hagyván hazáját, hozzája valo engedelmeségből.?

F. meg jutalmaztatá az ő hitét, az erős szövetség által, melyet tett véle.

K. miben áll, az a szövetség?

F. az erős ígérekben. melyeket tett Isten ábrahámnak, a mely ígérek. az Isten részéről, ingyen, és irgalmaságbol valok valának. 10

K. mit ígért Isten ábrahámnak.?

F. hogy ötet, és maradékot. gondviselése alá veszi, hogy sok népnek atyává tészí, hogy a bö, és gazdag kanaán földit neki, és az ő maradékának adgya. és hogy aző maradékából származik a messiás.¹⁷⁵

K. nem valaé valamely külső jel. mely mint egy zálogul, és bizonyás-¹⁵ gul let volna ennek a szövetségnek.

F. igen is, az Isten. hogy meg bizonyítsa ígéretit, magára meg esküvék, és ugyan akoron hagyá a¹⁷⁶ környül metélkedést, mint olyan jelt, mely meg különböztetné ábrahámot. és az ő maradékot a töb népektől., akikkel is az Isten nem tett volt ilyen szövetséget. gen. 17. 14. hebr. 6. 20
13. 16. 17.

K. kik valának az ábrahám fiai.?

F. sok ideig nem vala gyermeke sárától., aki is kilenczven esztendő koráig magtalan marada.

Erre valo nézve akará sára. hogy venné magának a szolgálóját ágárt, ²⁵ a kitől let egy fia, ismael.

Eztet nem kel csudálni. abban az időben, a melyben az Isten meg engedte. az egynehány feleséget. st aug. lib 22. Contr. faust. cap. 47.

K. Ismaelben. és aző maradékiban tellyesédének bé az Isten ígéreti. melyeket tet volt¹⁷⁷ ábrahámnak? ³⁰

F. ábrahám., ezt gondolá. mivel látá feleségének magtalanságát. és idősségit,

De az Isten előre meg mondá. hogy sárának fia lenne; hogy abban. és annak maradékiban tellyesédnének bé ígéreti. gen. 17. 19.

¹⁷⁵ a messiás. <gen. 17. 14. hebr. 6. 13.>

¹⁷⁶ a [Beszúrás halvány tintával.] környül metélkedést,

¹⁷⁷ volt [Beszúrás világosabb tintával.]

[36b:] Abrahám pedig hitt az Isten szavának, ha szinte nem látta is. miképen lehesen a meg, és az Isten meg jutalmaztatá az ő hittit. mivel¹⁷⁸ esztendőre sárának fia lett. kit nevezze isáknak.

K. ágár. és ismael, miképen éltenek sárával, és isákal?

5 F. ágár. meg veté sárát. magtalanságáért. meg is bünttetették., ismael pedig veszekedék isákal, erre valo nézve, mind ő, mind az anyja. az Isten parancsolattýából. az ábrahám házátol el üzetének, galat 4. 2. 9. 30.

K. ábrahámnak. valánaké meg más fiai ismaelen., és isákon kívül.?

10 F. Sára meg halván, abrahám el vévé cethurát. akitől. hat gyermekei lettek

K. ezek a hat gyermekek osztozánaké isákal¹⁷⁹ az ábrahám jóságában?

F. nem, mert egyedül isák volt az ábrahám örököse, aki is ajándékokot ada atöb fiainak., és azt sem akará. hogy a többi isákal lagnának.

K. mit jelente a szövetség, melyet tett Isten ábrahámával.?

F. jelenté azt a szövetséget. melyet tett sok idővel az után örökösön. akristus. a keresztényekel., melynek zaloga a kereszttség. és a melyet jelentete¹⁸⁰ a környül metélkedés.

20 K. miben jelentette a környül metélkedés. a kereszttséget?

F két dologban. 1. abban hogy a kereszttség által¹⁸¹ részesülnek abban a szövetségben., melyet tett Isten a keresztényekel. a kristus által., valamint a környümetelkedés jele volt hogy részesülnek.¹⁸² az ábrahámval tett szövetségben.¹⁸³ st. aug. de civ. dei. lib. 16. cap. 26.

25 2. abban. hogy a kereszttségkor. vallást tesznek, a sziv béli környül metélkedésről.¹⁸⁴ tudni illik, avilági kivánságok ellene mondásáról, melyet jelentete¹⁸⁵ a testi környümetelkedés. rom. 2. 28. 29.

K. mit jelente az ábrahámnak és az ő maradékinak [37a:] valo, meg ígért föld?

30 F. a mennyet. mely meg ígértetet minden keresztényeknek., akiknek is ábrahám a lelki attyok. hebr. 11. 14. 15. 16.

K. ágár, és sára. mit jelentettek?

¹⁷⁸ mivel <más> esztendőre

¹⁷⁹ isákal <?>

¹⁸⁰ jelentete [Szóvégi *e* – utólagos beírás.]

¹⁸¹ által <lehet> [Törlés a sor végén:] részesülnek [utólagos javítás *részesül*niből; szóvégi *e-i*-ből javítva.]

¹⁸² hogy részesülnek. [Csillaggal jelölt beírás a lap alján.]

¹⁸³ szövetség<nek.>ben [*ben* <nek.> fölé írva.]

¹⁸⁴ környül metéskedésről. [Íráshiba.]

¹⁸⁵ jelentete [Szóvégi *e* – utólagos beírás.] a testi környümetelkedés. <rom.> rom.

F. ágár a¹⁸⁶ szolgáló jelentette a synagogát. az az, a sido vallást, sára. szabad lévén, az anyaszent egy házat jelentette.¹⁸⁷

galat. 4. 22. st aug. lib 15. de civ dei. Cap. 2. 3.

K. ismael és isák. mit jelentettek?

F. ismael jelentette a sido népet,¹⁸⁸ isák. a keresztényeket..

5

Magyarázat.

Csak a keresztény, a ki a¹⁸⁹ kegyelemből. ujjonnan születik lelki képpen. a kereszttségben. az örökké való szövetségnek. és életnek igéreti a keresztényeknek tétettek. az Isten a keresztényeket úgy tekinti mint fiait. és nem úgy mint rabjait. a szeretetnek törvénye nagyon a keresztényeknél. akristus őket fel szabadította a mojsés törvényének szolgálattya alól., a mely törvény rabságban tartotta azokat kik aztot követték, az anyaszent egy ház, minek¹⁹⁰ utánna magtalan let volna sok ideig, termékennyé lett, a sidok ellenségi lévén a keresztényeknek., a mikor lehete, mindenkor üldözék őket. valamint ismael üldözé isákot, de az Isten meg vetette őket, és az ő synagogájokat, mind ezeket igen¹⁹¹ könnyű, ismaelre, és isákra, ágárra, és sárara szabni.

K. a Cethurától let fiai ábrahámnak. mit jelentének?

F. a keresztényeket., kik nem a hitből élnek, hanem test szerént, az illyen keresztények. vehetnek Istentől. világi jókót, de az örökös örökségben nem lesz részek, és az Isten azt akarja, hogy az ollyanok kik a hitből élnek, el távozanak a mennyiben töllök lehet, az ollyan keresztényektől. kik test szerént élnek. 1 Cor. 5. 11. st aug. de Civ dei libr 16. Cap. 34.

A ki azt akarja meg tudni. hogy micsoda., a test szerént élni. halgassa¹⁹² [37b:] mit mond sz. pál. a tészt szerént való élet, ezen apostol szerént. az, amidön valakiben uralkodik, a testi, és a földi kívánság. a illyen¹⁹³ a meg romlot test szerént viseli magát. tudni¹⁹⁴ illik, követi annak kívánsagát, és a magához való szeretetet., rom. 8. galat. 5. 16.

¹⁸⁶ a [Beszúrás.] szolgáló <lévén,> jelentette

¹⁸⁷ jelentette. <galat> [Törlés a sor végén; új bekezdésben:] galat.

¹⁸⁸ népet, <a> isák. a keresztényeket..

¹⁸⁹ a [Beszúrás.]

¹⁹⁰ minek <előtte.> utánna [A javítás a törlés fölé írva.]

¹⁹¹ igen [e-ó-ból javítva.]

¹⁹² [A lap alján tollpróbaszerűen: *Cheturat Ceturat*]

¹⁹³ a illyen [illyen – utólagos beírás a sorvégi margóra;] a meg romlot [a – későbbi beírás a sor eleji margóra.]

¹⁹⁴ tudni illik, [t-a-ból javítva.]

6 Articulus

Hogy Isáktól. és jákobtól, származának mindnyájan
a sidok.

K. miért nevezi az irás ábrahámot,¹⁹⁵ a hívők. atyának?

F. mert ő a keresztények atya, valamint a sidoké.

ő atya a¹⁹⁶ sidoknak. mert ő tőlle származának mindnyájan. Isák:
az ő fia által.

5 Atya a keresztényeknek. kik aző maradékától. a kristustól származának a hit. által, és akit jelente isák. rom. 4.

K. isák, miben volt a kristus képe.

F 1,¹⁹⁷ az ő ártatlan, és szent élete, képe volt. a kristus. szent, és ártatlan életének.

10 2. az isák áldozattya. nyilván jelenté. a kristus halálát, és fel támadását.

3. isák. az áldozat után, atya lön az egész sidoknak. valamint a kristus. fel támadása után. atya lett a keresztényeknek.¹⁹⁸

K. mivolt az isák áldozattya?

15 F. az Isten akarván próbálni az ábrahám hitét, parancsolá. hogy néki áldozná fel a fiát isákot. aki is mint egy harmincz hét¹⁹⁹ esztendőse vala.

Ábrahám ezen meg nem ütközék, noha a fiát igen szerette. ha ámbár csudálatoson let is néki öregsegiben az a fia, az ő magtalan feleségitől.

20 ha szinte az Isten meg ígérte volt is néki, hogy aza fia lesz örököse, és hogy nagy számu népnek lenne atya, de mind ezek a gondolatok és okok. meg nem tartoztaták, minden remén[38a:]ség ellen reméle, el hitetvén magával. hogy az Isten a ki olly csudálatoson adta néki a fiát, fel tamaszthattya a halattaiból is. és a fel áldozásához foga a hegyen,
25 a mely hegyet. sz. hieronimus. moria hegyének nevezi. a kálvariahoz közel., isákban is atyához hasonló hit vala, és az Isten akarattya alá adá magát. ő maga vivé az áldozattyára való fát, és meg hagyá magát kötöztetni az attyától, a ki is már késít ki vonta hogy fel áldozza.

De az Isten meg elégedvén, az atyának. és a fiunak., engedelmeséggel. és hitekkel, meg tartoztatá²⁰⁰ az ő karját, és viszá adá fiát, úgy mondván, a halottak közül. úgy hogy, a kristusnak szenvedesiben., és

¹⁹⁵ ábrahámot, <minden> a hívők. [a – a törlés fölé írva.]

¹⁹⁶ a [Beszúrás halvány tintával.]

¹⁹⁷ 1, [Utólagos beírás.]

¹⁹⁸ a keresztényekk.

¹⁹⁹ hét [Beszúrás.]

²⁰⁰ meg tartoztatá (Az utolsó előtti szótagbeli *ta* – beszúrás.)

keresztben való halálában. képe lévén, legyen az ő fel támadásában is képe. hebr. 11. 17. st chrys. hom. 57. supr gen.

Az Isten úgy adá. hogy abban az órában, ábrahám hátra tekintvén. látá hogy egy kos. aszárvánál meg akadt volna a bokorban. aztot fogá. és fel áldozá.²⁰¹ a fia helyét., könnyű meg látni. hogy miben jelenté ez a kristust. aki is fel áldozá magát az attyának az emberek helyet, nevezvén ötöt az irás. az Isten bárányának, magára vévén a világ²⁰² bűneit. hogy el töröllye azokat, másut ezekről bővebben szolunk.

K. kik valának az isák fiai? 10

F. Esau, és jákób. ezek ikrek valának. egy hasal szülvén őket rebeka, esau jöt elsőben evilágra. az Isten meg veté ötöt. még születése előtt. azután jákób születék, az Isten ötöt szereté, noha még akkor azt nem érdemlé. rom. 9. 13.

K. miben veté meg Isten esaut? 15

F. abban. hogy az Isten nem választá ötöt, hogy attya lenne népének, hogy ő bírná az ábrahámnak ígért földet, és hogy az ő maradékától származnék a messiás, az Isten mind ezeket., az ő ingyen való kegyelméből. jákóbnak engedé meg.

K. Esau és jákób, mit jelentének? 20

F. esau jelenté a sidokot, és a meg vetetteket,²⁰³ jákób, jelenté, [38b:]²⁰⁴ akeresztényeket és a választattakat. rom. 9. st aug. de civ dei. libr 16. cap. 35.. 37.

K. jákóbnak. hany fiai valának? 25

F. tizen két fiai, és egy leánya, ezek négy aszszonytól lettenek., ezeket nevezik tizen két pátriárkáknak., és ezektől szarmazék. az egész sido nemzet.

K. minek nevezik a jákób feleségeit?

F. jákób, csak rakhel akará elvenni, de meg csalák, és előbször.²⁰⁵ liát véteté el véle, a rakhel nényit, liának hát fia lett, rakhel pedig, 30 sok ideig magtalan maradván. végtire²⁰⁶ két fiat szüle, jákób még ezeken kívül, két feleséget vett, bálát, a rakhel szolgálóját, és zelphát, a lia szolgálóját.

K. minek híják a jákób fiait?

²⁰¹ áldozá. [l-d-ből javítva.] a fia helyét., könnyű <ebből> meg látni.

²⁰² a világ bűneit. [A v helyén felhúzott szarú betűt (b-t?) kezdett.]

²⁰³ meg vetetteket, [ket-tek-ből javítva.]

²⁰⁴ a [38b:] a <kristust.,> akeresztényeket [A javítás a törlés alá írva.]

²⁰⁵ előbször. [b-sz-ből javítva.]

²⁰⁶ végtire [Utólagos beírás a sorközbe a sor elején, részben a marginon.]

F. ruben, simeon, levi, juda, issachar, zabulon, dán, neptháli, gád, azer, joseph. és benjamen, és egy leányát. dina.²⁰⁷

K. miért nevezik ezeket patriárkáknak.?

F. mert ezek. fejei a tizen. két sido nemzetségnek, a²⁰⁸ kiktől
5 származot az egész sido nemzet. ez a szó patriárka, görög szó. a mely²⁰⁹
annyit téssen, mint atya,²¹⁰ vagy egy familiának feje.

K. minek nevezik rend szerént ezt atizen két familiát.?

F. tizen két sido nemzetségnek, de arra kel vigyázni, hogy a joseph.
familiájából. két nemzetség lett, mert az ő két fiát ephraimot, és
10 manassest, jákob fiaivá fogadá, és mindenik feje lön egy nemzetségnek.
kik nevekről nevezetnek. ez így lévén. úgy tertzik mint ha tizen három
nemzetséget kellene számlálni a sidok között. de csak tizen kettőt
számlálnak, mert a levi nemzetsége.,²¹¹ az Isteni szolgálatra léven
szenteltetve. nem osztozék a többivel. a meg ígért földben, és abban részt
15 [39a:] nem vett. mint a többi,²¹² de az Isten azt akará. hogy el lennének
szélyvedve, a töb nemzetségek között; kétség nélkül azért. hogy példá-
jokal. és oktatásokal. az Isteni szolgálatra vezessék. az attyok fiai.

K. mellyik leg nevezeteseb. a tizen két nemzetség között?

F. a juda nemzetsége, mert az Isten ezt kedvellette leg inkább. minden
20 időben, a messiás ebből származot, és végtire., az egész sido népet, erre
a névre. nevezék.

Azt mondám végtire, mert ezt a nevet judeus, közönségesen akor
adák, az egész nemzetre., a midön viszá tere. a babiloniai fogságból.
annak előtte²¹³ csak azokat nevezik vala sidoknak. a kik juda országá-
25 ban laktanak.,²¹⁴ és azután hogy az egész szent föld két felé oszlot
volna, amint tovább meg mondgyuk. a jákob maradékit,²¹⁵ izraéliták-
nak., vagy hebreusoknak nevezték.

K. miért nevezték a jákob maradékit. iraelitáknak,²¹⁶ vagy hebreu-
soknak?

30 F. az ő attyokrol jákobrol, a ki nevezeték izraelnek, gen. 32. 28.

²⁰⁷ dina. [i-a-ból javítva.]

²⁰⁸ a <kitől származtak> kiktől származot [Törlés a sor elején.]

²⁰⁹ a mely <et> annyit

²¹⁰ mit [mint]

²¹¹ nemzetsége., <csak> az Isteni szolgálatra <vala> léven [léven
<vala> fölé írva;] szenteltetve. <es> nem [törlés a sor elején.]

²¹² a többi, <mert> de [de <mert> fölé írva.]

²¹³ annak előtte [e-a-ból javítva.]

²¹⁴ laktanak., <minek előtte> [:fölsötte szintén törölve:] <és annak
hogy> és azután hogy [:<minek előtte> alá írva.]

²¹⁵ maradékit, <izral> izraélitáknak.,

²¹⁶ izraelitákk, vagy hebreusokk?

A hébreus nevek eredeti. nem olyan bizonyos, némellyek azt tartják, hogy a jákob nagy attyát. ábrahámot, hébreusnak nevezték. heberöl, a pháleg attyárol, akinek idejében lett a nyelv meg oszlása, ugy hogy. a mely nyelven beszéle heber. a meg marada. és nevezék, hebraica nyelvnek. mások pedig más eredetet adnak ennek a névnek, mert a hebreica nyelv szerént, hebreus azt teszi, tul valo. mert ábrahám az euphrátesen tul valo volt. és ezen utolso magyarázat szerént, ábrahámot. Ebreusnak nevezték. a kanaán földin, hogy meg tudgyák eredetit, mint ha azt mondották volna, hogy az euphrátes vizén tul valo ember. st. aug. de civ dei lib. 16. Cap 1. [39b:]

K. mit jelente a sido nemzet. aki is mind egészen., egy embertől származék

F. a keresztény népet, a ki a kristus által formáltaték.

K. mit jelentének a tizen két patriárkák, akiktől eredének mindnyájan a sidok?

F. a tizen két apostolokot; akik lelki atyai a keresztényeknek.²¹⁷ azért mondgya. sz. pál. hogy az apostolok fundámentumira vagyunk építve. eph. 2. 20.

K. mit jelentének. lia. és rákhel.?

F. a sz. atyák, ugy tekintették liát. az ő termékenységiért, mint a munkálodo életnek képit., és rákheld. az ő szépségiért, és magtalanságáért. mint olyan életnek képit. a ki inkább foglalatoskodik az igasság keresésében, mint a külso munkában. az egyik, ideigvalo, és munkás, a másik. örökös, és bóldóg. st. aug. lib. 22. Contr. faust. Cap. 52

7 Articulus

Az izraelitáknak. egyiptumban valo rabságokról.

K. az izraéliták. birtaké mindenkor. az ábrahámnak meg ígért földet?

F. Ábrahám, Isák. és jákob. öt ugy maradának. mint jövevények. és ezeknek maradéki. az ígélet után. négy száz esztendővel. bírák a földet. hebr. 11. 9.

K. miért halada annyi sok időre, és miért nem bírák hamaréb azt a földet?

F. mert sok ideig valának. az egyiptiusok rabságában, és az²¹⁸ ábrahám hazájából valo ki menetele után. negy száz esztendővel szabadulának meg arabságbol. és kezdék birni a földet,

²¹⁷ a keresztényekk̄.

²¹⁸ az [Beszúrás.]

K. az izraéliták, micsoda ókból²¹⁹ ésének az egyiptusok rabságában? [40a:]

F. a nagy éhség miatt. jákob kényszeríteték. egyiptusban menni minden cselédevel., a mely hetven személyből állot. az ő maradéki őt igen ⁵ az szaporodának, végtire üldöztetének, és rabság alá veté őket, pharao. az egyiptumi király.

K. miért mene jákob egyiptumban. az éhség előtt?

F mert meg tudá azt. hogy az éhségnek, hét esztendeig kellene tartani. azt is meg hallá., hogy az ő fia joseph. igen hatalmas volna ¹⁰ abban az országban., és hogy őt szükségben nem lenne.

K. miért ment vala joseph egyiptumban?

F. jákob ötet, inkább szerette mint a több fiait. ezek azt meg irigyelvén meg akarák ölni josephet; de ruben, a leg nagyobik, köztök, meg nem engedé, és juda. azt tanácsolá. hogy adnák el akereskedőknek, akik is ¹⁵ el adák egyiptumban. putifárnak, az Isten. ezt a nagy vétket, a joseph. fel emeltetésére fordítá. és gondviselőjévé tette őtet a familiájának.

K. mit cselekedék joseph egyiptumban?

F. mint rab, ugy szolgálá sokáig putifárt., az ő jó erkölcsierő, tömlöczben téteték, az aszszonya hamisan való bé vádolására, és az Isten ²⁰ ugy adá, hogy az ő fogsága, nagy méltóságára válék.

K. miképen válék, fogsága. méltóságára?

F. pharao álmat látván. azon meg ijede, de senki nem tudván aztot meg fejteni. mondák néki, hogy volna a tömlöczben. egy joseph nevű. a ki jövendő, ²²⁰ azonal eleiben viteté josephet a király. a ki is meg ²⁵ fejtvén álmát. leg első ministerré tévé az országban²²¹

K. mi képen tudá meg jákob, hogy joseph²²² uralkodnék egyiptumban?

F. az éhség, melyről ide fellyeb emlékeztünk. kényszeríté jakóbót, egyiptumban küldeni fiait buzáért. kik joseph eleiben vitetvén meg ³⁰ üsmeré őket, és magát is meg üsmereté vélek., meg bocsátá nekik vétkeket, és arra kényszeríté őket. hogy egyiptumban vinnék jákóbót [40b:] minden cselédestől. jákob arra reá álla örömet.

K. hól holt meg jákob.?

F egyiptumban, minek utánna, meg jövendölte volna a messiásnak ³⁵ ideit, és ugyan akoron fogadá fainak a joseph két fiait, ephraimot, és manassest, kik a több patriárkák közti számláltatának, a testét,²²³ joseph

²¹⁹ ókból <esel> ésének

²²⁰ jövendő, <arra> azonal [A javítás a törlés fölé írva.]

²²¹ az országban [o-a-ból? javítva.]

²²² joseph <az> uralkodnék

²²³ testét, [Szóvégi t-s-ből javítva.]

a kanaán földére vivé, és őt el temeté az ábrahám. és isák temető helyében

K. joseph hól holt meg.?

F. egyiptumban. ahol mind holtig nagy méltóságában marada. halálakor meg hagyá, hogy az ő csontyait a kanaán²²⁴ földere vinnék. és az atyai mellé temetnék. 5

K. az egyiptusok. miképen bánának az izraelitákal.?

F. addig mind jól bánának vélek. még joseph élt., de holta után. más olyan király következén,²²⁵ a ki el felejtén, josephnak a országnak tett szolgálattját., üldözni kezdé az izraelitákat. és rabság alá veté. 10

K. mit jelentet, a joseph el adatatása?

F. jelenté a judás vétkit. a ki el árulá. és el adá. a kristust. és a papi fejedelmeket: kik a romaiak keziben adák ötet. st aug. supr. ps. 80. n. 8.

K. mit jelenté. a joseph. fogsága, és fel emeltetése.?

F. jelenté a kristus szenvedésit. és fel támadását. a ki is üdvességet szerze. a sidoknak, kik ötet el adák. és a pogányoknak;²²⁶ a kiket jelentének. az egyiptusok. tertul. Contr. marci. lib. 3. Cap 18. st. hier. Contr. jovi. lib. 1. 15

8. Articulus

Mojses hogy szabadittya meg az izraelitákat. a husvéti bárányrol. és az²²⁷ veres tengeren valo által menetlrol.

K. mennyi ideig maradának az izraeliták egyiptumban?

F. mint egy két száz esztendeig. az után támasztá az Is-[41a:]ten. 20 mojses. hogy fel szabaditaná nepit, a rabság alol.

K. ki volt mojses?

F. lévinek. a jákob fiának. maradéki közül valo volt., születese²²⁸ után három holnap mulva, az annya., a nilus folyo vizire tévé, és őt az Isteni gondviselés alá hagyá, mert pharao parancsolatot adot vala ki. hogy meg ölnék a sido férju gyermekeket., a pharao leánya feredvén a folyo vizben., a gyermekre találá. és meg száná. fel nevelé. és minden féle tudományokra tanyitató, és fiának fogadá, de mojses inkább szereté. 25

²²⁴ kanaán [á-n-ből? javítva.]

²²⁵ következén, [Szóvégi v – megkezdett hosszú szárú betűből javítva;] a ki el felejtén, <a> josephnek [nek – utólag írta a sorvégi margóra;] a országnak [a – későbbi beírás a sor eleji margóra.]

²²⁶ a pogányokk;

²²⁷ és az [az – es-ből javítva.]

²²⁸ [Sor végén:] <hogy szü> születese [a javítás a törlés fölé írva, új sor elején.] <leték> után [után <leték> fölé írva; *hogy születék* helyett: *születése után* lett.]

az Isten népével szenvedni, mint sem nagy uraságban lenni, negyven esztendő korában, az atyafiainak látogatásokra mene., ót keveset marada.²²⁹ mert egy egyiptiust meg ölvén, ki kelleték menni egyiptumból, hogy a király meg ne ölesse, onnét a mádiániták tartományára
5 ment lakni, a hol is meg házasodék.,²³⁰ jéthronak az ipájának. juhait örízvén, az Isten meg²³¹ jelenék néki, és parancsolá. hogy szabaditaná fel népit az iga alol., akoron. mojses. nyolczvan esztendő vala.

K. mi képen szabaditá fel mojses az izraelitákat. a pharao. rabságából.

10 F. annyi sok csudákat tett, annyi sok csapásokal. veré meg egyiptumot, hogy pharao kételen vala. az országából ki bocsátani a népet.

K.²³² mivel ostorozá²³³ meg egyiptumot.?

F. az irás tiz félét teszen fel., a víznek²³⁴ vére változását, a békákót, a tetveket, bogarakot. a barmoknak. dög halálát, a fekélyt, a kő esöt,
15 a setéttséget, sáskát, és minden első szülötnek halálát.

K. melyik ostorozás. kénszerité pharaot.²³⁵ hogy el bocsása a népet,?

F a minden első szülötnek halála.

K. mi formában történék emeg? **[41b:]**

20 F. mojses, az Isten parancsolattyából., meg hagyá az izraélitáknak., hogy minden cselédes gazda egy bárányt ölne meg. aztot meg sütné. és meg enné. a báránynak vérivel meg kenné a kapuját. egy angyal éttzaka, minden első szülöttet meg ölé az országban., csak egyedül. az izraéliták házaiban, nem mene bé;

25 K. mond meg egy kevesé bővebben, hogy mit parancsola mojses²³⁶ az izraélitáknak. akoron.?

F. I.²³⁷ az Isten parancsolattyából. azt hagyá nékik, hogy mindenik kérjen a szomszédgyátol., ezüst, arany portékát, azt meg cselekedék, az egyiptiusok pedig mindent adának nékik. valamit kérének az Isten arra
30 hajtván sziveket.

2. mojses azt parancsolá nékik. hogy az első holnapnak tizen negyedik napján, estve, bárányt öllyenek. aztot sütvé egyék meg, fejestöl,

²²⁹ marada. <marada,:> mert

²³⁰ meg házasodék., <az> jéthronak

²³¹ meg <jene> jelenék néki,

²³² K, [F.ből javítva.]

²³³ ostorozá [t-z-ből javítva.]

²³⁴ a víznek [nek – későbbi beszúrás;] vére válto<zék>zását, [későbbi javítás, melyet a törlés fölé írt.]

²³⁵ pharaot. <h><h> hogy

²³⁶ mojses </> az

²³⁷ I. [Beszúrás.]

lábastol, és a belső részeivel, és aztot kovásztalan kenyérel, és keserű füvel egyék. az étel sietve legyen., fent álva, utozo köntösben. és bot a kezekben, semmi idegennek nem volt szabad vélek enni, a bárány csontyait nem volt szabad meg törni, se el tenni a maradékot, hanem, hogy meg égessék., a mit meg nem ehetnek. 5

3. azt parancsolá nékik, hogy minden esztendőben,²³⁸ hasonló napon. hasonló Ceremoniával, ennének bárányt. annak a csudának emlékezetére. a melyet fog Isten tenni érettek., hogy másod napon. nagy innepet illenének, meg szabadulásoknak emlékezetire, hogy azt a bárányt, husvéti báránynak neveznék. és az innepet paschalisnak. az az., által menetelnek. 10

K. miért hagyá mojses. hogy ilyen Ceremoniakal ennek meg a husvéti bárányt.? [42a:]

F mert egy részint, kételenek valának az izraéliták e szerint. cselekedni., nagy sietségel kellették utra indulniok, és enniek. hogy erőt vegyenek magoknak. és mint hogy sietének, idejek nem volt se a kenyér sütésre, se a főzésre. 15

Az Isten azt akará. hogy minden esztendőkben, ennek az első husvétinak emlékezetire., husvéti bárányt egyenek mind ezekek. a Cérémoniakal.. az Isten nagy titkokot akart ki jeleníteni. 20

K. az Isten parancsolá még valamely más²³⁹ különös dolgot is²⁴⁰ az izraélitáknak. mojses által, hogy kényszeríttessenek örökösön meg emlékezni, azégyiptusok első szülöttöknek halálokról.?

F. igen is, mert az Isten azt akará, hogy az izraélitáknál, minden első szülőt. az emberek közül, és az állatok²⁴¹ közül, néki szenteltessék, örökösön. exod. 13. 2. 25

K. miért akará az Isten, hogy az izraéliták. annyi gazdagságot vegyenek el, az²⁴² égyiptusoktól?

F. hogy meg büntesse azt²⁴³ a hitetlen nemzetet, mind azért a mit szenvedtetet az ő népével. és mint egy, meg jutalmaztassa ezeket. a munkáért, melyet miveltek az országnak. st. irene. lib 4. cap. 49. st. aug. Contr. faust. lib 21. Cap.²⁴⁴ 71. 72. 30

K. mit cselekedének. az égyiptusok., midön látták volna. minden első szülöttöknek. halálokat? 35

²³⁸ esztendőben, <azon> hasonló [Törlés a sor végén.]

²³⁹ más [Beszúrás.]

²⁴⁰ is [Beszúrás a szóközbe.]

²⁴¹ az állatok<ſ> közül,

²⁴² az <izraélitáktól.> égyiptusoktól?

²⁴³ azt [a-e-ből javítva.]

²⁴⁴ Cap. <2> 71. 72.

F. ők magok sietteték az izraélitákat, hogy mennének ki az országból: de azután csak hamar meg bánák. hogy el bocsátották. és utánnok is menének hogy viszá hoznák, és akkor történék, a veres tengeren való által menetelnek, nevezetes csudája.

5 K. miből állot az a csuda?

F. abból. hogy moyses, meg ütvén a veszövel. a tengert, két²⁴⁵ [42b:] felé válék. és utat ada. az izraélitaknak., az meg általkodot egyiptiusok. utánnok menének. azon a csudálatos uton., de a midön az izraéliták által mentenek volna, a vizek esze menének, és az egyiptiusok mindnyájan el boritatának, eszerént szabadulának meg az izraéliták. rabságokból.

K. mennyiből állot akoron, az izrael népe.

F. mint egy, hat száz ezer emberből. ki vévén. az²⁴⁶ aszszonyokot, és agyermekeket, kik el nem érték volt a husz esztendő.

15 K. hogy szaporodhaték annyira el az a nép, mivel annak előtte. két száz esztendővel, jákob, csak hetvenedmagával²⁴⁷ ment volt egyiptumban., és azon. kívül, micsoda üldözésekben valának az egyiptiusoktól.?

F. ez. a nép, az üldözésekben az Isten gondviselése által szaporodék annyira. aki is meg ígérte vala ábrahambnak., az ő²⁴⁸ maradékinak, oly rend kívül való el szaporodását,

20 K. mit jelenté. ez a rend kívül való meg szaporodások, az izraéliták-nak.?

F. a keresztényeket, a kiknek az üldöztetésekben., kellették meg szaporodni,²⁴⁹ és el terjedni

25 K. mit jelenté a moyses által való meg szabadulások. az izraéliták-nak?

F. jelenté, a keresztényeknek., a kristus által való meg szabadításokot, st aug. supr. ps. 7. 2. n. 5.

K. mit jelenté. a husvéti bárány?

30 F. a kristust jelenté. a ki is az Istennek báránnya. a kinek halála, meg ment minket, az örökké való haláltól, az ő kereszttyének bélyegét homlokunkon viselvén. ő aza. kezdet,²⁵⁰ ki az menyegben viszen minket e földről. st. aug. Contr. faust. lib. 12 cap. 30.

²⁴⁵ [A lap alján tollpróba: *S M A*]

²⁴⁶ az <férfiakot.> aszszonyokot, [Törlés a sor végén; az z-jét utólag írta hozzá.]

²⁴⁷ hetvenedmagával [*ed* – utólag írta be a sorközbe.]

²⁴⁸ az ő </> maradékinak,

²⁴⁹ meg szaporodni, [Második *o-d*-ből javítva;] és el terjedni <a társaságokk és gyülekezetekk [*a* – beszúrás.]

²⁵⁰ kezdet, <mely> ki az <boldogságban> menyegben [*menyegben* <boldogságban> alá írva, a sor elején.]

K. mit jelent az a tilalom, a melyet tet moyses. hogy meg ne törjék az husvétii báránynak csonttyait? [43a:]

F. jelenté azt, a mi történék. akristus halála után, mivel az ő szárait meg nem törék, mint a két latornak, kik véle együt, fel feszitettek vala.

K. mit jelenté a husvétii báránynak étele?

F. jelenté a szent Eucharistiát, amelyben, valóságosan eszük a kristus testét., aki minket meg váltott vérével., valamint a sidokot meg mente a báránynak vére ahalálot²⁵¹

K. mit jelentének azok a cérémoniák, amelyekel kelleték enni ahusvétii bárányt?

F. jelenték azokat a készületeket, a melyekel kel Communicálni.

1. aki ahusvétii bárányból akart enni, annak születet sidonak, vagy azon valláson lévönek kelleték lenni, 2. szükséges volt uti köntösben²⁵² lenni, és páltzának akezüében, 3. sietve kelleték enni. 4. kovásztalan kenyérel, 5. es vad salátával.

ez a magyarázattya

1. aki Communicálni akar, annak kereszténynek kel lenni, 2. uti készületben kel lenni. az az. semmi ragaszkodásal ne legyen a földi dolgokhoz, melyek meg akadályoztathatnak. a mennyei hazában valo menetelit. 3. nagy hitel, és buzgoság. kel meg egyesülnünk a kristusal. 4. meg kel sanyargatni apenitencia által. a vétetek testét. 5. együgyü. és egyenes szívüek legyünk, a hamiságnak, és kétszinüségnek. abban kovásza ne legyen.

K. mit jelenté, averes tengeren valo által menetel.?

F. jelenté akereszttséget., mert szükséges a keresztényeknek²⁵³ hogy a kereszttség vizén, által mennyenek., hogy lelki hazájokban mehessenek., valamint szükséges vala.²⁵⁴ által menni az izraélitáknak a veres tengeren., hogy a meg ígért földben mehessenek st aug supr ps. 72. n. 5.

K. mit jelentének az egyiptusok kik a tengerben merülének?

F jelenték a mi büneinket, kik el töröltetnek a kereszttségben

²⁵¹ valamint [...] ahalálot [Későbbi beírás sötétebb tintával; a *sido-*kot – első *o*-ja fölött törölt ékezet.]

²⁵² köntösben [Második *ö-e*-ből javítva.]

²⁵³ a keresztényekk

²⁵⁴ vola. [Ritka, elírásos alak *vala* helyett.]

[43b:] 9 Articulus

Az izraéliták. sinai hegyéhez való érkezésekről, a keserű vizekről. a mannáról, a kösziklából való vizről, az ámáléciták veszedelméről, a jéthro tanácsáról.

K. A²⁵⁵ midön az izraéliták. averes tengeren által menének., hová vezeté őket mojses.?

F. nagy pusztaságokon vezeté őket által. a sinai hegyéig. a hová, meg indulásoknak. negyven hetedik napjára érkezének.

5 K. mojses tudtaé arra az utat?

F. nem vala szükséges az utat tudni. mivel az Isten maga vala kalauzok; napal., a²⁵⁶ felleg volt előljárojok: és éttzaka, a tűz oszlop: amidön a felleg, vagy a tűz oszlop meg indult. ök is meg indultanak. és a midön meg állapotot, ök is meg állapotdának.

10 K. mivel táplálák magokat az izraéliták. a pusztában?

F az Isten küldé nekik az égből olyan eledelt, melyet mannának nevezék.,

K. a még az izraéliták. a sinai hegyéhez érkezének, történéké addig valamely nevezetes dolog közöttök,?

15 F. három nevezetes dolog történék addig. 1. az izraéliták. panasz, ²⁵⁷ 2. a gyözedelem, melyet vettek az amalécitákon. 3. jéthronak. a mojses táborára való érkezése.

K. mi ókbol panaszolkodának. az izraéliták?

F. háromszor panaszolkodának.. mojses ellen. egy szer azért. mert

20 keserű vizre találtak., másodsor. mert kenyerek nem vala. harmadsor. mert vizek nem vala.

K. mit csinála olyankor mojses?

F könyörge, és mindenkor bocsánatot nyere a népnek.

először, az Isten parancsolattýából. egy darab fát vete a²⁵⁸ vízben.

25 és a keserű viz. édesé lett. exod. 15. 25 [44a:] másodsor. az Isten sok számu. fúrjet. bocsáta. a tábor. hogy a nép eleget egyék, és az égből. manna esék. a mely minden nap esék jó regel. szombatokon kívül, mind addig, még a pusztában maradának., és ez a manna, lön az ő eledelek. negyven esztendeig.

30 exod. 16. 13.

Harmadsor. mojses meg üte a kösziklát az Isten parancsolattýából. ²⁵⁹ a pálczájával, és abból sok viz folya

²⁵⁵ A midön [A-a-ból javítva.]

²⁵⁶ a [Beszúrás.]

²⁵⁷ panasza, <k> [Szóvégi a-o-ból javítva.]

²⁵⁸ a [?] vízben.

²⁵⁹ parancsolattýából. <har> a pálczájával,

K. micsoda alkalmatossággal győzék meg az izraeliták. az ámálecitákat, és mire kel leg inkább vigyázni abban a győzedelemben.?

F.²⁶⁰ az ámáleciták. meg akarák állani az ő uttyokot. mojses el küldé josuét egy seregel. válogatot emberekel. az ámáleciták ellen. maga pedig egy heggyre fel mene: és imádkozék. a még a harcz tartá., 5
a midön mojses fel emelve tarttya vala kezeit, az izraeliták, győzedelmesek valának. a midön pedig fáradcságbol. le bocsáttya vala kezeit, akoron, az amáleciták. diadalmasok valának, erre valo nézve, két felöl tartatá kezeit mind estig. és az izraeliták. egész győzedelmet vettek. exod. 17. 10

K. mire kel vigyázni. jéthronak,, a mojseshez valo menetelésben?

F. jéthró. mojses látogatására menvén. a leányát. és annak gyermekeit, viszá vivé mojsesnek. mivel mojses haza küldötte volt a feleségit, még egyiptumbol valo ki indulása előtt. ugyan a jéthro tanácsából., osztá el sullyos²⁶¹ terhét. atöb alatta valo birákra. a kiket rende. az 15
igasság ki szolgáltatására. választá azért az ipja tanácsából. hatalmas férfiakot. Isten félöket, bátrakot, a kik, az igasságot szerették. és a fősvénységet gyűlölték., ilyeneknek, kellene lenni, minden biráknak,

K. mit jelenté. a pusztában valo lakások. az izraelitáknak, azután, hogy a veres tengeren. által menének? [44b:] 20

F. jelenté. a keresztényeknek. kereszttségek után valo maradásokot.. e földön, minek előtte, az örökös hazában mehessenek, st. aug. supr. ps. 72. n. 5.

K. mit jelentének, a felleg. és atüz oszlop. melyek vezetik vala, az izraelitákat? 25

F. akristust, jelentették.²⁶² aki is azt mondgya. hogy ugy mehetünk mennyekben. ha ötet követtyük. st. greg. hom. 21. supr. evan.

K. mit jelentének, azok a bajok. fáradcságok. unadalmak. a melyeket szenvedének az Izraeliták apusztában?

F. jelenték, ez életben valo nyomoruságokot., a melyeknek suhajtadni 30
kel velünk, a mennyei hazát. st. aug. supr. ps. 72. n. 5.

K. mit jelenté. a fa, mely a keserü vizet. édesé tévé.?

F. jelenté. a kristus keresztyét. mely meg édesíti nyomoruságinkot, és azt a lelki vizet; melyet kel innunk, a boldogságra. tudni illik, az Isten parancsolattyának. és akarattyának. követésit. 35

st²⁶³ aug. supr. ps. 60

K. mit jelenté a manna?

F a kristust. a ki az égből le szállot élő kenyér. a mi táplálásunkra.

²⁶⁰ F. <am> az ámáleciták.

²⁶¹ sullyos [o-e-ből javítva.]

²⁶² jelentették. [le - nt-ből javítva?]

²⁶³ st<au>aug. [Tollhiba.]

ez életnek pusztájában. a ki²⁶⁴ nem csak kegyelmével. de maga testével. és vérével táplál. joan. 6. 31.

K. mit jelente a kösziklából folyó víz?

F. a kristust. akitől ered minden kegyelem, és akit az irás lelki
5 kösziklának nevez., a kiből foly, az az élő víz, mely örök életet ad. joan.
1. 15. 1. Cor. 10. 4.

K. mit jelentének az amalecíták, kik apusztában,²⁶⁵ azizraélitak ellen hartzolának?

F. jelenték az ördögököt, és mind azokat, kiket eszközül vészen;
10 hogy meg gátolják a keresztényeket; hogy az élők földében ne²⁶⁶
mehessenek. st. aug. lib 4. de trini cap 15. [45a:]

K. mit jelente josué. és²⁶⁷ az ő hada. kik az ámálécíták ellen hartzolának?

F. jelenté. azt a viaskodást, a melyel kel a keresztényeknek viaskod-
15 ni, hogy meg győzhessék, üdvességek ellenségit. az anyaszent egy ház.
pásztori alat. origen hom. 11. supr. exod.

K. mit jelente mojses a hegyen., imádkozván. fel emelt kézel.?

F. jelenté a kristust. kí, ki terjesztvén kezeit a keresztén. meg győzte
az ördögöt, st iren. lib 4. Cap. 41. tertul lib 3. Contr. marci.

20 K. miért hogy az ámálécíták. győzedelmesek valának. mihent mojses
le ereszti vala kezeit., mikor pedig fel emelve tartya vala kezeit, akkor
meg győzzetettének.?

F. 1. azért, hogy nteg lássuk, hogy tsak a kristus kereszttyének ereje
által, és az álhatatoság által. győzhettyük meg, az üdvesség ellenségit.

25 2. hogy nem elég viaskodni, hanem még imádkozni is kel. és hogy
ha az imádságot, nem teszük. az vigyázás. és aviaskodás mellé. minden
bizonyal²⁶⁸ meg gyöz az ördög.

3. hogy azok, kik a²⁶⁹ rejtékben. fel emelik kezeket az ég felé. és
buzgoságal könyörögnek, az kristus nevében, a pásztorokért. és az
30 anyaszent egy házért., azokat nagy tiszteletel kel tekinteni, mivel részek
vaygon. az anyaszent egy háztol vett győzedelemben

s. Chrys. hom 1. supr. mojs. matth. 26. 41.

²⁶⁴ a ki [Beszúrás.]

²⁶⁵ apusztában, [b-k-ból? javítva.]

²⁶⁶ ne [Beszúrás.]

²⁶⁷ és az [és hosszú f betűje z-ből javítva.]

²⁶⁸ bizonyal [a-o-ból, l-n-ből javítva.]

²⁶⁹ a [Beszúrás.]

10 Articulus

Az izraélitáknak törvényéről. a szövetségnek vérérol.

K. mit cselekedének az izraéliták. a midön. a sinai hegyhez érkezé-
nek?

F. meg parancsola²⁷⁰ mojses a népnek hogy két nap alatt. meg
szentelje magát. hogy vehesse a harmadikán, az Isten törvényit, határt
vete a hegy körül. és meg parancsolá hogy senki azon által ne menne.,
mert életét el vesztené.²⁷¹ [45b:] 5

A harmadik napon. mely ötvenedik napja²⁷² vala, egyiptumbol valo
ki jöveleteknek., a hegyet a tűz el fogá. és rettenetes trombita szó
hallaték, és az Isten beszéllé mojsesel, a menydörgés. és villámlás között.
exod. 19.. 10

K. miért adá az Isten. aző törvényit az izraélitáknak olyan rettentő
modon.

F. mert az a nép. igen kemény szívü vala, az Isten. abüntetésnek.
félelme alatt. akará őket tartani: a szeretet törvényének ideje, nem jöt
vala még el. 15

K. mit monda az Isten az izraélitáknak, a midön szozatot bocsátta
a hegyen?

F a tiz parancsolatot kí hirdeté nekik,
Én vagyok ate urad Istened. ki, kihoztalak. téged. az égyptum földé-
ről., másut erről beszéllünk.²⁷³ 20

K. ezekben a parancsolatokban. valánaké valamely oly dolgok.
melyek ujjak lehetek volna. a sidok előtt,

F. nem valának., mivel azok. a természet törvényét foglallyák vala
magokban. tudni illik. azon törvényt, a melyet óltót volt Isten minden
embereknek szivekben. teremtetésekkor; az²⁷⁴ írásbol ki is tettik.,
hogy az emberek, minden időben, köteleseknek tartották. magokat:
ezen tiz parancsolatoknak. meg tartására, még mojses előtt is. nézd meg,
mit mondottunk erről, a tiz parancsolatban. 25

K mint hogy az emberek üsmerték atiz parancsolatot miért adá az
Isten az izraelitáknak, ujontában.? 30

F mert senki nem vala a földön. aki aztot meg tartotta volna, és

²⁷⁰ meg parancsola <az Isten> mojses [<az Isten> mojses – beszúrás-
sok.]

²⁷¹ [A lap alján tollpróbák: *Mit jelen A ke A*]

²⁷² napja [*ja* – beszúrás.]

²⁷³ beszéllünk. [*e-é*-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

²⁷⁴ az <ki> írásbol ki

avetek el törölte volt az emberek sziveiben, a mellyekben óltotta²⁷⁵ vala az Isten. st aug. supr ps. 57. n. 1.

K. az Isten adaé az izraélitáknak, meg más törvényt is a tiz parancsolaton²⁷⁶ kívül? [46a:]

5 F igen is ada az Isten. meg más parancsolatokat is, mojses által, mellyek az igasság ki szolgáltatását tekinték., és avallásnak. külső Ceremoniáit.

K. azokat²⁷⁷ a parancsolatokat akeresztények., olyan köteleség alatt tartoznaké meg tartani, mint a tiz parancsolatot.?

10 F. amojsses parancsolati között, két dolgot kel meg különböztetni. némelleyek szükség képen követik atiz parancsolatot., ilyen a bíráknak tett parancsolat., hogy igasságot szolgáltatassanak., nem tekintvén senki-nek. se szegénységét. se gazdagságát., az ilyen parancsolatok minden időben valok. és minden népetek illetnek. mert a természet szerent valo
15 törvényre vannak fundalva

A töb törvények, szabad akarat alatt vannak, ilyen vala a törvény. mely azt hagyá. hogy minden hetedik esztendőben., miveletlen kel hadni a földet, az ötvenedik esztendőben., minden adoságot el engedni, ilyenek valának a parancsolatok mellyek. a vallásnak külső ceremoniáit
20 tekinték., és a meg tisztulás., az ilyen parancsolatok. csak a sidokot kötelezték., és az ilyen törvénybéli cselekedetekről mondgya sz. pál. hogy meg mentet minket a kristus az iga, és a szolgálat alol. rom. 7. 6. galat. 4. 31. st. aug. lib. 10.

Contr. faust. Cap 2.

25 K. miért akará az Isten, az izraélitákat. annyi sok féle tartásokal. és szokásokal. terhelni, mivel azok el kellettének töröltetni a kristus által.?

F.²⁷⁸ szükséges vala, iga alá vetni azt a népet, mivel az a nép, igen földi, és kemény nép vala és kevés értelmű. exod. 33. 3.

K. az izraéliták, alázatosággal vévéké, ezeket aparancsolatokat?

30 F. meg ígérék közönségesen., azoknak meg tartását. [46b:]

Az Isten²⁷⁹ meg ígéré nékik, olyan formában, hogy ha azokat hűségesen meg tarttyák., hogy őket úgy fogja tekinteni, mint a maga népit. mint olyan népet. a ki szent, hogy közikben helyhezseti országát, és papságát, hogy őket ellenségektől. meg oltalmazza. és bé tölti őket
35 áldásával. exod. 19. 5. 6. deute. 28.

K. mit cselekedék mojses. ezen kötés után.?

F. könyvben írá. az urnak minden parancsolatit, oltárt csinála, és

²⁷⁵ óltotta [o – javítva.]

²⁷⁶ parancsolaton [A negyedik szótagbéli a–o–ból javítva.]

²⁷⁷ azokat [ot – beszúrás.]

²⁷⁸ F. <1> szükséges

²⁷⁹ Isten [I–i–ből javítva.]

azon barmokot áldoz fel az urnak., azoknak véreből az oltára hinté., és atöbbit. el tevé, azután a tett szövetségét. a könyvből el olvasá. az egész nép előtt. a ki ujontában. ígeré. az urnak valo engedelmeségit., azután az eltett. vérel. meg hinté a könyvet. és az egész népet. mondván. ez a szövetségnek vére. melyet szerzet az. ur veletek., hogy mind ezeket 5 bé töltstétek. exod. 24. hebr. 9. 20.

Azután mojses fel mene a hegyre az urhoz, hogy a két kö táblát elvenné. a melyeken vala írva. atiz parancsolat., és hogy ki tanulhassa az urtol, mind azokat., a melyeket kellett meg tartani a sidoknak a vallás dolgaiban. exod. 24. 10

K. mit jelenté. a sidoknak, egyiptumbol valo ki jöveleteknek ötven nap mulva ki adatot törvény,?

F. jelenté azt. a mit cselekedék. a szent lélek az apostolokal. és atöb esze gyült hivekel jerusálemben. pünkösd napján. ötven nap mulva. azután hogy a kristus, fel támadása²⁸⁰ által., meg szabaditot²⁸¹ volna 15 minket. az ördög rabságából.

A szent lélek, nagy zugásal szálla le reájok., hogy az Isten törvényit, ne a köre, hanem szivekben írja.

K. mit jelenté a kö, a melyre vala írva a törvény?

F. jelenté a sidoknak, kemény sziveket., akiket az irás kö [47a:] 20 szívüeknek nevezi., adok néktek uj szivet, mondgya az ur a propheta által, és el veszem a kö szivet a ti testetekből, és adok néktek hus szivet; az en lelkeket adom belétek., és azt cselekszem. hogy az én parancsolatimban járjatok. ezek 36. 26.

K. mit jelenté a barmok vére,²⁸² a melyet, hinte mojses az oltárra. 25 és a népre.²⁸³ hogy petséttye légyen a szövetségnek.?

F. jelenté a kristus vérit., mely meg tisztit minket büneinkből. és a mely petséttye az uj szövetségnek melyet tett Isten velünk, és a melynek örökké meg kel maradni heb. 9.

K. mit jelentének. a sidoknak tett ígéreti Istennek., hogy ha meg³⁰ tarttyák a törvényt.?

F. jelenték, akeresztenyeknek. tett, lelki ígéreteket, 1 petr. 2:9:

²⁸⁰ fel támadása [sa – utólagos beírás, fel támadá mellé.]

²⁸¹ szabaditot [ot – beszúrás sötétebb tintával.]

²⁸² vére⟨k⟩,

²⁸³ a népre. ⟨?⟩ hogy

11 Articulus

Mojzesnek a sinai hegyen való létéről. magyarázattya mind annak, valamit az Isten parancsola néki. a vallást illető külső dolgokról.

K. mit cselekedék mojses. a sinai hegyén?

F. az Isten meg mutatá néki mi formában csináltassa. 1. a hajlékot, 2.²⁸⁴ a szövetségnek ládáját, 3.²⁸⁵ a kegyelemnek tábláját. 4. az²⁸⁶ asztalt. 5. a gyertya tartot., 6. az illatok oltárát, 7. az aldozatok oltárát, 8. a réz kádat., 9. a papi öltözeteket, meg parancsolá néki, hogy mind ezeket olyan formán. csináltassa, a mint meg mutatta néki, végtire. oda adá néki a két kö táblát. melyeken a tiz parancsolat vala írva.

K. mi volt az a forma. a mely szerént parancsolá Isten mojsesnek hogy mind ezeket meg csináltassa?

10 F. a szent lélek azt akará velünk meg értetni az által, a mint sz.pál mondgya. hogy a hajlék. a láda, a tábla, és mind a többi, csak árnyéki, és figurái valának mind annak. a minek kellették bé tellyesedni, az uj törvényben hebr.8 5. [47b:]

k. mi vala a hajlék?

15 F az olyan templom volt. a melyet hordozhattak, és amelynek. addig vehék hasznát a sidok. valamég a jerusalemi templomot fel nem építheték.

Ez a templom két részből állot, mely két részt, egy nagy lepedő rekesztette el, egyik a másikatól.²⁸⁷ az első rekesztést nevezték szentnek, a másikat.²⁸⁸ a szentek szenttyének. hebr. 9. 2. 3.

20 K. mit jelente a hajlék?

F. a második része a hajléknak, melyet a szentek szenttyének neveztek az eget jelenté., az első jelenté a kristust, az ő halando testében., és az anyaszent egy házat aföldön, a ki is ugy áll itt, mint számkí vetésben. 25 és bujdosásban hebr. 8. 11.

K. mi vala. a szövetségnek. ládája?

F. a meg rohdhatatlan fábol való láda volt. a mely. mind belől, mind kívül. tiszta arany pléhekel volt bé boritva, ez a láda. arra való volt, hogy abban állyon. atörvénynek két táblája, erről is nevezék szövetség 30 ládájának., mert az Istennel tett szövetség abban állot., és ennek a

²⁸⁴ 2. [Beszúrás a szóközbe.]

²⁸⁵ 3. [Beszúrás.]

²⁸⁶ az [Beszúrás.]

²⁸⁷ a másikat. ol. [ol – beszúrás.]

²⁸⁸ a mási(kát.)kát. [Törlés elválasztás után, új sor elején; <á> – javítva.]

ládának, mindenkor. a szentek szenttyében kellett maradni, exod. 25. hebr. 9. 4.

K. mit jelenté. a szövetség ládája?

F. jelenté a kristus emberségít. st. cyrill.²⁸⁹ alex. lib 4. supr. joan. Cap. 28.

K. mi vala a kegyelemnek. táblaja?

F. e szerént nevezték a szövetség ládájának. fedelét. ennek tiszta aranybol kellett lenni, a két végin. két chérubim volt aranybol ki csinálva, akik szárnyokat ki terjesztvén. a láda fedelét bé fedték, az Isten mindenkor onnét szollot. és erről is mondgya sok helyt az irás.,¹⁰ hogy az Isten a chérubimokon üll, azért is nevezik propitiatoriumnak, az az, olyan helynek., a honnét az Isten kegyelmit mutatta az emberekhez. exod. 25. 17. [48a:]

K. mit jelenté. akegyelemnek. táblája?

F. a kristusnak. Istenségét., a mely bé fedezi az ő emberségít. mert¹⁵ ő benne lakik az Istenségnek minden tellyes volta szerént. és ő a mi bűneinkért engesztelő, és csak ő általla nyerünk irgalmasságot. colos. 2. 9. 1. joan. 2. 2. rom. 5. 2. hebr. 4. 16.

K. mi volt az asztal?

F. az az asztal, meg rohdhatatlan fábol volt csinálva., és arany pléhe-²⁰ kel volt bé boritva., a csak arra valo²⁹⁰ volt. hogy kenyereket tettenek reá.

K. mik valának azok a²⁹¹ ki tett kenyerek?

F. eszerént nevezék a tizenkét kenyeret, a melyeket az asztalra tettenek, a papok hatot hatot raknak vala egymásra., és minden héten²⁵ meg ujitották

K. mit jelenté az asztal. és akenyerek?

F. az eucharistiának oltárát jelenté., amelyen szüntelen ajánlya a kristus magát az atya Istennek, ami bűneinkért., az ujtórvénybéli papok által. akenyérnek, és abornak. szinek alat. st joan damas. libr 4. cap. 14.³⁰

K. mit jelentének. a tizen két számu kenyerek. melyek az asztalon állottak?

F. azért tettek tizenkettőt., mert izraelnek tizen két nemzettségít jelentették,²⁹² a tizen két nemzettség, jelenté az egész kereszténységet., aki magát ajánlya. az Istennek. a kristus által, akristusban. és a²⁹³³⁵

²⁸⁹ cyrill. <d> alex.

²⁹⁰ valo [o-a-ból javítva.]

²⁹¹ a [Beszúrás.]

²⁹² jelentették, k, [é-e-ből javítva, k – későbbi beírás világosabb tintával.]

²⁹³ a kristusál., [a névelő helyén először felfelé húzott szárú betűt, nyilván k-t kezdett.]

kristusai., a szent áldozatban, mondgya sz. agoston civ dei lib²⁹⁴ 10.
Cap 20.

K. mi vala a gyerttya tarto?

F tiszta aranybol. volt csinálva, hét águra. és mindenik ágnak.
5 avégin. egy lámpás vala., mind ezt. nagy mesterségel kelleték meg
csinálni.

Ezeknek a lámpásoknak. az illatok oltárja elöt kelleték égni.

K. mit jelente. ez a hét águ. gyerttya tartó.?

F a kristust. és apásztorokat jelenté. [48b:]

10 K. mi vala. az illatok oltára?

F a rohdadatlan fábol²⁹⁵ csinált. kis oltárocska vala., és a egészen
bé vala boritva. arany pléhekel., ennek az oltárnak. a szent helyen
kelletet állani, ecsak arra volt rendeltetve., hogy az illatokot, amelyeket
minden nap. estve és regel ajánlottak apapok. arra rakták. és meg
15 égették az ur elött.

K. mit jelente. az oltár. és az illatok?

F az oltár jelenté akristust. és az illatok, képzélek, az imádságot.
akristus szüntelen könyörög érettünk., és²⁹⁶ a papoknak minden nap
kel ajánlani az Istennek, akristus által., mind magokért, mind anépert,
20 a könyörgéseknek illattyát, mint kedves illatu temjént. st. aug. lib 10.
de civ. dei cap. 4.

K. mi vala az áldozatoknak. oltára.?

F ez az oltár. meg rohdadatlan fábol volt csinálva., és bé volt rézel
boritva., ezen az oltáron. áldozták. az Istennek az áldozatokat.

25 K. mit jelente. ez az oltárt.?

F jelenté a keresztet a melyen fel áldozá magát a kristus. akit is
jelentették, a régi áldozatok. ugyan azért is tették ezt az oltárt. a²⁹⁷
hajlék. kerületin kívül, mert akristus jerusalemen kívül feszíteték meg,
hebr. 13. 12.

30 K. mi volt. a réz kád.?

F az olyan nagy réz edény volt. a melyet meg töltöttek vizek. és a
hajlékon kívül tartották., azért hogy apapok abbol meg mossák lábo-
kot. és kezeket, a midön a hajlékban kelletet szolgáljniok,

K. mit jelente ez?

35 F jelenté a lélek üsméretnek. nagy tisztaságát. a melyel kel az anya-
szent egy házban végben vinni a szent hivatalokot., erre valo nézve
tesznek, a templomok ajtaja mellé. szentelt vizet
st gre. hom. 17. supr. evang. [49a:]

²⁹⁴ lib <10> 10.

²⁹⁵ fábol <vala> csinált. kis oltárocska vala.,

²⁹⁶ és <p> a papoknak

²⁹⁷ a <k> hajlék. kerületin kívül, <meg> mert

K. melyek valának, a fő pap köntösei?
 F. mely elő. és válra valo. köntös, a szoros gyolcs ruha a süveg, és az öv. exod. 28.
 K melyek valának köntösi a több papoknak.
 F a gyolcs ruha. az öv, és a süveg. 5
 K. mit jelentének, mind ezek a köntösök.
 F jelenték azokat a jó erkölcsöket., a melyekben²⁹⁸ kel öltözni az ur szolgainak. st. aug. quest supr. exod. st hier. epist. ad fabio.

12. Articulus

Az arany²⁹⁹ bornyurol. azért valo büntetésről., az mojses ábrázattya. bé fedezéséről. a fő paprol aaronrol, és alevitákról.

K. miben foglalatoskodnak vala az Izraéliták. a sinai hegyénél a még mojses negyven napig, a hegyen vala.,? 10

F. azt gondolák hogy mojses meg holt volna, mivel olyan sokáig marada a hegyen., és arra³⁰⁰ kénszerítették aaront. hogy nekik bálványt csinálna. akit imádnának. aaron gyengeségből. anép kívánságára álla, és arany bornyut öntete, akit anép imádá.

K. mit cselekedék. mojses. midön le jöt volna ahegyről.? 15

F látván azt a fertelmes cselekedetetit anépnek., el töré a két táblát melyet viszen vala anépnek. azután, porrá tévé az arany bornyut, a port a vízben veté. és meg itatá az izraelitákat., áront erősen meg feddé. és a lévi nemzetsége eleiben menvén. parancsolá nekik, hogy minden kegyelem nélkül. ölnék meg atáboron. akit elől utol találnának., aztot végben vivek. és azon anapon. huszon három ezer embert ölének meg, és aleviták, ezen³⁰¹ cselekedetekért. az Istennek szenteltetének, a vulgáta. ennyi számot. tetzen fel., mivel a több féle versiok tsak. 3 ezeret mondanak³⁰²

K. mit cselekedék mojses azután. 25

F. eleiben adá a népnek rut cselekedeteket, és imádságával. meg engesztelvén az ur haragját., ismét fel mene a hegyre., ahol negyven napig³⁰³ [49b:] marada. étel, és ital nélkül. azután. viszá jöt. és a két

²⁹⁸ a melyek<el,>ben

²⁹⁹ Az arany <bárányrol.> bornyurol. [A javítás a törlés fölé írva.]

³⁰⁰ arra <keszr> kénszerítették

³⁰¹ ezen [Második e-o-ból javítva.]

³⁰² mivel [...] mondanak [Későbbi beírás sötétebb tintával.]

³⁰³ [A lap alján tollpróbák.]

uj kö táblát hozza. a³⁰⁴ melyekre az Isten írta vala törvényit., és meg csináltatá mind azokat. amiket az Isten parancsolt volt néki. a hajlék iránt., az Isten csudálatosan meg mutatta vala akor. Mojseshez valo kegyelmességit, mivel, amidön le jöt a hegyről., az ő ábrázattya igen
5 fényes vala. ugy hogy, az izraéliták. nem nézhetnek vala reája., és kénszeriteték bé fedezni magát. a midön vélek beszélt.

K. mit jelent az a fedél. a melyel a mojses orczája vala bé fedve.

F. jelenté a sidok vakságát, és azt a fedelet., a mely nem engedé nékik. hogy meg láthassák. akristus dicsőségit. és a prophetiákat me-
10 lyek.³⁰⁵ ő rolla szollanak.

K. kit választának. a fő papságra, és a töb papi hivatalokra?

F az Isten parancsolattyaból. mojses fő papnak szentelé áaront. és ennek fiai is fel szenteltetnének a papságra., és alévi nemzettsége ege-
szen fel szentelteték., a hajlékban valo szolgálatra.

15 Nem emberi hajlandoságból választá mojses áaront, és ennek fia-
it³⁰⁶ apapságra., és alévítákat a hajlék szolgálattyaára,³⁰⁷ mivel. ha a természet indulattját akarta volna követni, inkább választotta volna. a maga fiait. a papságra.

Mojses nem cselekedék tehát mind ezekben egyebet, hanem az Is-
20 ten³⁰⁸ rendelésit követé, amelyet az Isten, két nevezetes dologal.³⁰⁹ meg bizonyítá az izraélitáknak, Exod 28.³¹⁰

Coré. dáthán, és abiron. két száz ötvened magokal. mojses, és áaron ellen fel támadának, mondván hogy nékik. annyi közök volna a papi hivatalhoz. valamint áaronnak, a föld meg nyilék, és el nyelé ezt a
25 hármat, az egből eset tűz, el törölé a többit.

Az Isten parancsolá azután mojsesnek. hogy tenne tizen két veszöt a hajlékban. a melyeken legyen atizen két nemzettségnek nevek., külön-
nösön tett pedig egy veszöt. az áaron nemzettségiért, és meg mást. a lévi nemzettségiért., csak egyedül az áron [50a:] veszeje, hozza egy éttzaka
30 alat. virágot és gyümölcsöt. és ezen csuda tétel által. az Isten világosan meg üsmérteté az sidokal., hogy áaront. és az ő maradékit választotta. a papi hivatalra.

K. mit jelenté a. hogy az Isten az áaron maradékit választá. apapság-

³⁰⁴ a <melyre> melyekre

³⁰⁵ melyek <öket> ő rolla

³⁰⁶ fiait [Második *i-t*-ből javítva.]

³⁰⁷ a hajlék szolgálattyaára., <ha> mivel.

³⁰⁸ az Isten [Beszúrás.]

³⁰⁹ dologal. [*a-o*-ból javítva;] meg <mutatá> bizonyítá [a javítás a törlés fölé írva, sötétebb tintával;] az izraélitákk,

³¹⁰ Exod 28. [Későbbi beírás sötétebb tintával.]

ra. és meg bünteté azokot., kik azt erőszakoson akarák magoknak tulajdonítani?

F Az Isten meg mutatá az által.³¹¹ nem kel. hogy a papságot. mi magunk tulajdonítsuk magunknak. az új törvény béli papságot, hanem várni kel. hogy az Isten arra híjon mint aáront, mert más képen, olyan rettentő büntetést várhatunk magunkra, valamely³¹² vala korén, dáthanon. és abironon.

K. mit³¹³ jelentének. Coré. dáthán, és abiron?

F jelenték mind azokot, kik hivatás nélkül veszik fel a papi hivatalt. de főképen azokot, kik az egyeséget el rontván. szakadást csinálnak az anyaszent egy házban. st aug. epist. 93. ad vincen.

13. Articulus

A kémekről. az izraéliták, pusztában való zugolodásokrol. büntetésekről.. a Caleb. és josué. meg jutalmaztatásokról.

K. mit cselekéd³¹⁴ mojses. azután. amidőn rendelést tett volna mind arról. a mi az Isteni szolgálatot illeti?

F. tizen két kémet küldé a kanaán földére, mindenik nemzettségből egyet; hogy onnét gyümölcsöt hoznának

K. mit mondanák a kémek. arról a földről?

F. azt mondák. hogy az igen jó³¹⁵ föld volna., és bizonyságára. olyan mód nélkül való nagy szőlő ágat hoztanak onnét gereszdestől. hogy egy rudon. két embernek kelleték vinni, de tiz a kémek közül, a népet zugolodásra indittá, mondván. hogy olly hatalmas nemzet bírja azt a földet, akit lehetetlen volna meg győzni,

Az izraéliták ezeket halván. zugolodni kezdenék, és mojses ellen támadának, azt kívának hogy inkább apusztában halnának meg, olyan fejet akarának magoknak választani. a ki viszá vigye őket egyiptumban., de ez a két kém, Cáleb, es josué. igen kezdék báto-[50b:]ritani. és csendesíteni a népet. mondván. hogy az Isten hatalma. erősebb annál a népnél.

A Caleb, és a josué. intési, és beszédi. semmit nem használnak a nép előtt, sőt még annál inkább fel gerjeszték, mert amás tiz kémek. egészen

³¹¹ az által. <hogy> nem kel. hogy a papságot. [a papságot. – beszúrás.]

³¹² vala<mint>mely [A javítás a törlés fölé írva.]

³¹³ mit [t–n-ből javítva.]

³¹⁴ cselekéd [Elírás cselekedék helyett? Ez utóbbi előfordulására vö. itt előbb.]

³¹⁵ igen jó <vol> föld volna.,

fel indították. és meg ijesztették vala.,³¹⁶ és ezt a két szent embert már meg kövezték volna. azért hogy az Isten hatalma mellet szollottak. hogy ha abban a szem pillantásban, az ur dicsősége nagy fényeséggel lenem szállot volna a hajleokra num 13. 32

5 K. eza fel támadas, büntetetlen maradaé.?

F. nem, mert az Isten. hirtelen valo halálal, el törle a tiz kémét. a kik inditói valának, és meg mondá. hogy mind azok. kik zugolodtanak. be nem mennek a meg ígért földre, hogy negyven esztendeig apusztában maradnának., hogy mind azok kik a husz esztendőt meg³¹⁷ haladták. 10 ót halnának meg, kivánságok szerént, hogy egyedül. Caleb, és josué mennének a kanaán földére, és az Isten egészen el törölte volna a népet, hogy ha mojses, meg nem csendesítette volna haragját. az urnak. könyörgésivel.

K. mit jelentének a tizen két kémek

15 F. jelenték³¹⁸ az anyaszent egy ház pásztorit. akiket az irás. az izrael háza kémjeinek. és vigyázoinak nevezí. isai. 56. 10.

K. mit jelente a szöllő, a melyet ket ember vit³¹⁹ avállán. fel függesztve arudon.

F. jelenté a kristust. a kereszt fán függesztve: st aug supr ps. 8. n. 20 2. st bern. serm 44. supr. Can.

K. mit jelente a sidok fel támadások., kétségben esvén., hogy bé mehessenek a meg ígért földre. látván a nagy akadályokat a melyektől tartának?

F. jelenté³²⁰ azolylan keresztényeket; kik kétségben esvén hogy meg 25 győzhessék. üdvösségek ellenségít. és hogy el érhessék az üdvességet. a kristus ellen támadnak. és ros. [51a:] kivánságoknak adgyák magokat. ephes. 4. 19.

K. Cáleb, és josué. kiknek valának képei?

F. a hü pásztoroknak. kik az Istenben valo bizodalomra indittyák 30 anépet. és arra hogy reméllyék akristus segittségít. a ki velünk meg győzeteti, minden akadállyt. üdvességünknek.

K. mit jelente. az üldözés, melyet szenvedének, josué és cáleb. a más tiz kémeknek ingerlésekre?

F. jelenté azokat a jo pásztorokat, kik Isten szerént vivén végben 35 hivatalyokat, és minden emberi tekintet nélkül, szenvednek, az olyan ros, és magok hasznát kereső pasztoroktól. és kik nem a hit szerént viselik magokat. ilyen példák, minden időben voltanak., el kezdvén.

³¹⁶ vala., [volt,ból javítva.]

³¹⁷ meg <l> haladták. <m> ót halnának meg,

³¹⁸ jelenték [k – utólagos beírás.]

³¹⁹ vit a <hatán> avállán. [A fölösleges a névelőt nem törölte.]

³²⁰ jelenté [A té szóttagot újra leírta tintafolt miatt a folt fölél.]

a kristus. és az apostoloctól fogvást, nézd meg hogy mit szenvedet a kristus. az irás tudoktól. és a phariseusoktól, sz. pál. a hamis apostoloctól. 2 epist. ad corin. st³²¹ joan 3 epist v:9. olvasd meg. a sz. athanásius, sz. Chrysostomus. életeket.

K. mit jelente a büntetés, melyel bünteté Isten a tiz kémeke, és a népet? 5

F. képzélé azt a büntetést, amelyel némelykor. látható képen. de mindenkor láthatatlanul, meg bünteti azokat, kik üldözéseket támasztanak a jó pásztorok ellen., és azokat, kik részesek az üldöztetésben., nézd meg az árius halálát, sz.athanásius életében. 10

K. azt mondád, hogy hat száz ezer ember közül, kik egyiptumból ki jövének, csak Cáleb. és josué menének bé a meg ígért földre. és a többi mind el veszének a pusztában. mit jelente a?

F. jelenté azokat a kevés számu. keresztényeket, kik az üdvességnek földére érkeznek, mondám kevés számu, hogy ha azokhoz hasonlítottam számokat. akik el kárhoznak., erettentő igasság. és nehéz volna el hinni, hogy ha sz.pal. ezt világosan előnkben nem adná. 1 Cor. 10. v. 1. 2. 3. 4. 5. 6. a tizen kettőig. 15

14. Articulus

Az ellen mondásnak vizéről. aréz kigyóról, a báláam tanáttsárol. phinéről. és a mojses haláláról. **[51b:]**

K. mit mivelének az izraéliták. a pusztában negyven esztendeig?

F. az Isten, hol egy felé, hol más felé utoztatta őket, de a szüntelen valo csuda volt, hogy azon idő alatt, se sarujok. se köntösök el nem szakadot; és minden nap manna hullot le nekik az égből. szombatokon kívül. deut 8. 2. 20

K. hivebbek, és engedelmesebbek valánaké akoron az urhoz., mint sem annak előtte? 25

F. nem. mert mindenkor. kemények. és durvák valának, meg unván. a sok utozást, gyakorta zugolodának. az Isten és mojses ellen, egy szer azért támadának fel. hogy vizek nem vala másodsor. azon³²² panaszkodának, hogy a mannát. meg unták volna., egy soval. mindenkor az ur ellen panaszkodtanak 30

K. miképen csendesüle meg a nép. a viz nem létiért?

F. mojses. a páltzájával. meg üté kétszer a kő sziklát, a honnét nagy bővségel. viz folya. ugyan it is történék a, hogy mojsesnek. nem vala az az egész bizodalma az Istenhez. mint a melyel. volt rend szerént hozzája. és az irás mint egy értésünkre adgya. hogy kételkedet a csuda 35

³²¹ st joan 3 [s-3-ból javítva.]

³²² azon <pasz> panaszkodának,

tételiben. de akár mi némü legyen az a fogyatkozás, amelyben eset akkor mojses, elég ahogy, azt a vizet, ellen mondás vizének nevezék, azért hogy a nép zugolodék. num. 20. 11. 12.

K. az Isten nem bünteté meg. mojsesnek ezt a fogyatkozását.?

5 F. meg, büntetésül pedig. az Isten azt mondá neki. hogy meg³²³ látná a meg ígért földet. de oda bé nem menne. és hogy más vinné oda a népet.

K. miért engedé meg Isten hogy mojses abban a fogyatkozásban³²⁴ essék?

10 F. azért hogy ötet meg aláza. és hogy meg mutassa anépnek. hogy öis olyan ember. mint atöbbi. és hogy azon büntetés által nekünk nagy titkot nyilatkoztasson ki. amelyről fogunk szollani. theodoretus qu. 37. supr. num. [52a:]

K. miért bünteté meg Isten mojsesnek ezt a fogyatkozását oly ha-
15 marságal.

F. azért hogy az ideig valo büntetéssel el kerültesse véle. amás életben valo büntetést, mivel az Isten meg bünteti azokat a kit szeret. és az olyan ideig valo büntetések, az ő atyai irgalmasságának jelei hebr. 12. 56. prov. 3. 11. 12.

20 K. az Isten meg büntetéé anépet azért. hogy a mannát meg utalá, és az ő³²⁵ utolsó zugolodását.?

F. igen is meg. mert az u, sok számu kígyokot küldé közikben., akiknek marások olyan vala mint atüz, sok³²⁶ embert vesztenék el. ezek a kígyok.³²⁷ num 21. 6

25 K. miképen let vége ennek a büntetésnek?

F. mojses réz kígyot csináltata az Isten parancsolattyából. és aztot magosan fel emelteté. és a kik arra néztek. meg gyógyultak akigyo marástol.

K. mit jelente aréz kígyó?

30 F az a méreg nélkül valo réz kígyó, jelenté a kristust, a ki a fára fel emeltetet, és aki meg szabadit minket az kígyotol, az az az ördögtöl, csak reá nézünk. akristus maga tanyit minket. erre az igasságra. joan. 3. 14. 15.

K. a nép nem indittáé fel az Isten haragját. azután. a mojses ha-
35 láláig.?

F fel inditták még egy szer. a vétekel. melyet cselekedének., a madianita béli aszszonyokal.

³²³ meg <nem> látná [<nem> – beszúrás.]

³²⁴ fogyatkozásban [Első a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

³²⁵ ő [Beszúrás sötét tintával.]

³²⁶ sok <an> embert

³²⁷ kígyok. <mu> num 21. 6

Magyarázat.

báláe. a moábiták királya. magához hivatá báláámot, azért hogy a népre átkot mondgyon., de az Isten ugy vezérelé ennek a prophétának anyelvét. hogy nem átkot. hanem áldást monda a népre, és meg jövendölé, amessiás el jövetelét., de ez a prophéta tartván attol. hogy elne veszesse a jutalmat, melyet a király ígért [52b:] vala néki, arra való nézve. fertelmes rut tanacsot ada akirálynak., azt³²⁸ tanácsolá tehát akirálynak, hogy küldene aszszonyokot az izraéliták táborára, a kikel való³²⁹ vétkekért, az Isten haragja reájok fog³³⁰ szállani. és azután. a király, könnyen meg győzheti azt a népet, a tanács tették. és meg fogadják, és a nép, a tisztátalanságban, és a balványozásban esék. 10

K. az Isten meg büntetéé ezeket a vétkeket?

F. igen is meg, mert mojses az Isten parancsolattyából. meg ölet mind³³¹ az elsőket a nép közül., és a kik vétkesek valának., azután parancsolá. hogy le vágják., mind azokat, kik a tisztátalanságban. és abálványozásban estenek., huszon négy ezer embert vágának le. azon anapon., azon alkalmasógal mutatá meg phiné nagy buzgoságát. mivel látván egy izraélitát más idegen aszszonyal együt. mind akettőt meg ölé egy szers mind. és ezen cselekedete által. az Isten haragja meg csendesedék 20

K. az Isten. nem büntetéé meg, a³³² mádiánitákat és moabitákat is.?

F. igen is³³³ meg, az Isten phinét. két ezer emberel ellenek küldé. báláe. és báláám el veszének, és a mádiánitákat mind le vágák, csak éppen. a szüzeket hagyatá meg mojses. num. 31.

K. mit cselekedék mojses ezen győzedelem után.?

F. Isten parancsolattyából. josuéra adá anépre való egész gond viselést, hogy ö³³⁴ vinné bé anépet. a meg ígért földre, azután az egész nép elöt. ujontában. ki hirdeté. mind azokat., amiket az Isten parancsolt volt néki, meg jövendölé nékik. hogy a sidok el vettetnek. és apoganyok vétetnek fel helyetek, azután áldást ada mindenik nemzett- ségre, és fel ira mindeneket egy könyvben. a mely könyvet, a frigyládájában téteté, azután fel mene egy magas hegyre. a honnét az Isten meg mutatá néki a meg ígért földet.³³⁵ és ugyan ót meg hala. 25 30

³²⁸ azt <a> tanácsolá

³²⁹ való <tet> vétkekért,

³³⁰ fogna [na – utólag beszúrva.]

³³¹ mind <azokat> az elsőket

³³² a <mádi> mádiánitákat

³³³ is [Beszúrás.]

³³⁴ ő <is> vinné bé

³³⁵ földet. <es> és [Tollhiba.]

izraéliták. azt soha meg nem tudhaták.³³⁶ hol legyen az ő temető helye vagy az ő teste [53a:]

K. azt mondd. hogy mojses nem vivé bé anépet a meg ígért földre., meg büntetve az által. kételkedésért. és hogy josué adá és osztá el 5 nékik azt a földet³³⁷ hogy birják, mit jelent a?

F. a nagy titkot jelent. melynek. ez a magyarázatya. Az emberek avétek által, az ördög rabságában valának., melyet jelent az egyiptumban való rabságok az izraélitáknak: az Isten meg akarván őket szabadítani, az írot törvényt adá nékik, mojses által, ez a törvény meg üsmérté vélek. meg romlásokat. és rabságokat. azt is meg mutatá nékik. hogy 10 miképpen lehessen nékik meg szabadulniok. és elejekben adá. ajót. a melyre igyekezzenek. de annak a törvénynek, nem vala annyi ereje hogy meg gyógyithassa az emberi szívnek³³⁸ meg romlását. se annyi hogy minket egyedül az örök boldogságban vihessen. az a nagy csudálatos dolog. a kristust illette, mind egyedül való meg váltot, a kinek 15 josué viselte anevét. csak egyedül akristus az ő kegyelme által. mely kegyelem hatalmasab a mojses törvényénél, tisztit. és tart minket. és vezet minket. az örök életnek birtokában, akit jelentet a meg ígért föld. galat 3. 11. hebr. 7. 19.

15 Articulus

Josué alat való el osztásáról. ameg ígért földnek.
a birák alat való létekről. az izraélitáknak.

20 K. mit cselekedének. az izraéliták. amojes halála után.?

F azt fogadák. hogy josuénak engedelmeskedni fognak mindenkiben., és josué birodalmok alá adá ameg ígért földet

K. könnyen jutának ahoz a földhöz, és valaé valamely akadály?

F igen sok vala de ök azt mind meg győzék. josué vezérlése alat. és 25 mind meg ölék, anépeket., kik azt a földet birák.³³⁹ [53b:]

K. el törölteténeké ugy mind azok anépek, kik birják vala azt a³⁴⁰ földet, hogy egy sem maradat volna?

F. az Isten ugy adá. hogy csak lassanként irták ki őket, és csak akkor amikor az izraéliták. annyira el szaporodának. hogy csak ök magok

³³⁶ meg nem tudhaták. <hogy> hol [hol <hogy> fölé írva.]

³³⁷ a földet hogy [f-h-ből javítva.]

³³⁸ szívnek [k - javítva.]

³³⁹ [A lap alján tollpróbák és tollvonások: 16 B betűt írt le; a betűk alatt nagyon halvány tintával írott, nehezen kiolvasható, valószínűleg nem Mikes kezétől származó szövegrész is látható: *szalamna korogon kigyelme kereny* (?)]

³⁴⁰ a [Beszúrás.]

birhatták a földet. és azért is hogy legyen³⁴¹ mindenkor valamely tartások, és vigyázásban legyenek

K. miképen oszták el az izraéliták. ameg ígért földet?

F. josué sorsot vettete reája. és mindenik nemzettség azt a részt vevé el., a melyet az Isten rendelése ada neki. 5

K. mit jelentének azok az akadályok, melyeket találának az izraéliták josué alatt. ameg ígért földön, és azok az ellenségek akikkel kellett harcolniok, és akiket csak lassanként fogyatának el.?

F. azok az akadályok. és ellenségek. jelenték, a belső, és külső ellenségeket, akiket meg kel győzni az anyaszent egy háznak. és különö- 10 sön mindenik hívnek, eföldön, hogy birhassa a mennyet., melyet nevezik, az élők földének.

A keresztények csak lassanként győzik meg, azokat az ellenségeket. és az Isten hágy nekik mindenkor valamely ellenséget. azért hogy gyakorolják a jo erkölcsöt, hogy félelemben legyenek, és hogy el ne 15 vessessék magokat. a kevélységgel, és a resttségel.

st hier, ad paul. epist.103.

K. miért akará az Isten hogy az izraeliták. között, sors által osztassék el. ameg ígért föld?

F. 1. hogy veszedés. és zugalodás³⁴² ne lenne közöttök. 20

2. hogy aztot meg lássák, hogy nem az emberek., hanem az Isten adná mindenik nemzettségnek azt a tartományt, amely az osztásban eset neki.

3. hogy azt észre vegyék. hogy ha szinte azután birják is a földet. minek utánna erőszakal meg vették volna. mind azon által. aztot csak 25 egyedül az Istennek ingyen valo irgalmasságából. birják.³⁴³ [54a:]

4. hogy azt észre vegyék., ugy a keresztényekis. hogy ámbár a mennyekben bé mennyenek³⁴⁴ is. hogy ót vegyék el a fáradságokért valo jutalmat, az igaz birotol., mind azon által az örök elet oly kegyelem, a melyre hivatattak., mint egy sorsra., mondgya sz. pá. tudni illik. 30 az Istennek. ingyen valo kegyelméből. rom. 6. 23. eph. 1. 2.

K. miképpen viselék magokat az izraéliták., azután hogy birni kezdék a földet?

F. az urat szolgálák. mind addig még josué. és a régiek életben maradának., akik látták. vala azokat a csudákat. melyeket tett vala 35 Isten vélek., de a³⁴⁵ josué. és ezeknek halálok után., a nép gyakarta. a bálványozásban esik vala.

³⁴¹ legyen mindenkor [l-n-ből vagy megkezdett m-ből javítva.]

³⁴² zugalodás <le> ne lenne

³⁴³ [A lap alján órszavak: 4. hogy azt észre vegyék.]

³⁴⁴ bé mennyenek [nek - n betűje k-ból javítva.] is. hogy ót vegyék el a <jutalmat> fáradságokért valo jutalmat.

³⁴⁵ a [Beszúrás.]

K. mi okozá az ilyen rendeletlenségeket?

F. a szövetség., amelyet teszen vala anép. az Isten parancsolattya ellen, a hitetlenekel., akik még meg maradtak vala az országban

K. az Isten büntetetlen hagyáé. az ő vétkeket.?

5 F. nem, mert az Isten az izrael népit. az ellenségi kezében adá az urnak karja, meg sullyosodék rajtok, és igen nagy nyomoruságban esének. valamint mojses, és josué azt nékik meg jövendölték vala.

K. sokáig tartae³⁴⁶ az a nyomoruság?

F. mind addig tarta, valamég. vétkekben maradának. amidön magokban térének. és az urhoz kiáltának. akoron az ur támaszt vala olyan bírákot. kik a nyomoruságbol ki vevék őket, de rend szerént. ez a háládatlan nep. a bírák halálok után. ismét arendeletlenségben esik vala, és olyankor. ujontában. az ő ellenségek hatalmában esnek vala.

Ez így lévén, ez a nép, szüntelen valo változásban forgot. hol, a 15 joban. hol a gonoszban., a hoz képest, valamint ők is. hol el távoznak vala az Istentől. vétkek által. hol pedig Isten irgalmasságát mutatván hozájok., meg hadgya vala magát engesztelni. köny hullatásokra. és penitencia tartásokra³⁴⁷ **[54b:]**

K. miért nevezék azokat a szabaditokot, kiket az Isten támaszt vala, 20 bírának.?

F mert igazságot tesznek vala anépet. és az Isten nevében igazgattyák vala anépet.

K. mint hogy ők igazgattyák vala anépet. miért nem vevének királyi nevet magokra vagy más ilyen nevet?

25 F. mert nem annyira úgy azok a bírák igazgattyák vala a népet, mint az Isten önnön maga., valamint azt meg is mondatá az izraélitáknak, a midön királyt kérenek magoknak, azok a bírák. mint egy szoszoloi valának Istennek, aki úgy tekinti vala anépet. mint különösön valo maga népit., az abrahámal, és mojses alat tett szövetségért.

30 K. az izraélitáknak. valaé meg más bírájok, azokon kívül, a kiket az Isten rend kívül támaszt vala nekik?

F. az olyan bírának³⁴⁸ halálok után., akiket³⁴⁹ az Isten küld vala nekik. ők magok is választanak vala némelykor olyanokot kik őket igazgatták. és bírának nevezék., és így a bírák közül némelyeket az

35 Isten rend kívül tamasztá, ilyenek valának. othoniel. eleg elsőb vala. aod. és samgár, débora.³⁵⁰ ez aszszony vala, Gedeon. sámson.. a többit

³⁴⁶ tartae [Szóvégi *a-á*-ból javítva az ékezet áthúzásával; *é* – utólagos beírás.] <volté> az

³⁴⁷ [A lap alján tollpróbaserűen: *Jos*]

³⁴⁸ bírák [A második *k* betűt utólag írta be.]

³⁴⁹ akiket az [Első *k-z*-ből javítva.]

³⁵⁰ débora. [*d* – egy megkezdett másik betűből javítva.]

anép választá, ilyenek valának. thola., jáir, jephté. abésan., ahialon. abdon. héli. és samuel. vannak mind azon által, ezek között olyanok., akiket nem tudják ha az Isten. vagy anép választásából, letteké bírák.

16. Articulus

Az izraélitáknak. a királyok alat valo létekről.
először saulról. és dávidról.

K. ki vala aleg utolso bíró.?

F. samuel. ez igen nagy szent. és nagy prophéta vala? 5

K. miért nem vala. több bíró samuel után.

F. mert az izraéliták. az Isten rendelése ellen, azt kívánák hogy királylyok legyen.

K. ki vala aleg első sidok királya.?

F saul. a benjamen nemzetségéből. [55a:] 10

K. miképen választaték királynak?

F az Isten választá., de elsőben meg mondatá az izraélitáknak hogy nem az ő akarattýából. tesznek királyt magoknak,³⁵¹ samuel. olajat hinte reája az Isten parancsolattýából. és azután sorsot vetvén. anép meg tudá az Isten akarattýát. hogy kit válaszon. mivel samuel sorsot¹⁵ vetvén mindenik nemzetségre., a sors a benjamen nemzetségre esék., és ebből anemzetségéből az abiel fiára. saula,

K. a királyságnak. fiurol. fiura kelletéké szállani.?

F igen is. de asaul engedetlensége okozá. hogy az Isten elvevé tölle az orszagot, és más nemzetségben valonak adá. 20

K. ki³⁵² következék. saul után?

F. dávid, a jessé fia. ajuda nemzetségéből., ez ajuhokot örzi vala. a midön az Isten, akirályságra választá. és fel keneté samuelel.

K. miképen élt dávid.?

F. ő az Istennek kedve szerént valo volt. nagy prophéta. és nagy²⁵ király volt, eztet saul eleinte igen üldözvén, és nagy veszedelmekben forogván,³⁵³ nagy jeleit adá. bátorságának, és jó erkölcséinek. amidön csendes birodalomban lett volna., okoron.³⁵⁴ két nagy vétékben esék. házáság törésben. és gyilkosságban. de az Isten egy prophétát küldvén hozzája., magában tére, meg ismeré vétkeit. meg alázá magát, és peni-³⁰ tentziát tarta., az Isten meg irgalmazá néki, de ugy mind azon által,

³⁵¹ magoknak, <samuel.> samuel. [Törlés tollhiba miatt a sor végén.]

³⁵² ki [Beszúrás.]

³⁵³ forogván, [v-l-ből? javítva.]

³⁵⁴ okoron. [Elírás? akoron a. m. akkoron.]

hogy meg bocsátván bűneit, meg bünteté. ideig valo kemény büntetésel., david hiven meg marada holtig az Isten szolgálattában., és meg halván.³⁵⁵ a fiát salamont, királyi székében. hagyá maga után,

K. mellyek azok a kegyelmeségek. a mellyeket dávid vett az Istentől:

- 5 F. 1. az Isten néki, egyenes és igaz szivet ada.³⁵⁶ 2. királyá választá ötet, noha leg kissebbik volt a familiája között. 3. minden fē-[55b:]le veszedelmekben meg oltalmazá ötet. 4. mindenkor győzedelmes volt ellenségein. 5. vétke után. meg kegyelmeze néki, és meg tisztittá ideig tarto büntetésekkel. 6. meg igéré néki. hogy a messiás az ő nemzetségéből származnék, 7. a királyságot meg tartá az ő familiájában, 8. a jövendőlésnek ajándékját meg adá néki, és azokat az Isteni enekeket sugarlá néki, amelyek. mind végig. oktatására. és vigasztalására, léznek az anyaszent egy háznak.

K. miképen éltenek az izraéliták saul. és david alat?

- 15 F a királyok példáit követték, a szerént amint ezek viselék magokat, hol jól, hol rosszul., de a nem láttzik, hogy a nép, bálványozásban eset volna, ezen két királyok alat.,

17 Articulus

Salamonrol. és ajerusálemi templomról..

K. miképpen éle salamon.?

- 20 F. Eleinte mindgyárt. leg bölcseb, leg tudosab vala az emberek között, leg gazdagab, leg hatalmasab, és leg hireseb vala akirályok között. de nagy boldogságában fel fuvalkodék,³⁵⁷ a nagy csendeségben valo létele. az aszszonyok szeretetire vezeté, és azok az aszszonyok a bálványozásban ejték.

K. meg téree halála előtt?

- 25 F. aztot nem tudgyuk. valóságosan. kik azt tarttyák hogy meg. kik azt hogy nem.

K. mit cselekedék salamon leg nevezeteseb dolgot?

- F. azt hogy ajerusálemi templomot épité, annál szeb épületet még addig nem láttak volt. azt is el mondhatni. hogy a volt leg első templom 30 melyet az Isten tisztességire epitettek volna

Salamon azt akará. hogy annak az épületnek. minden köveit a városon kívül faragnák meg. ugy hogy semmi zörgés ne hallatnék a

³⁵⁵ meg halván. <az ő> fiát salamont, <hagyá.> királyi székében. hagyá

³⁵⁶ ada. <?> 2.

³⁵⁷ fel fuvalkodék, <és> a nagy

városon, amég az építés tartana., avároson kívül meg faragták [56a:] aköveket, és azután mindenikét készen tették helyekre.

A midőn atemplom el készül. salamon aztot. nagy Ceremoniával meg szentelé.

K. mit jelente. a salamon temploma?

5

F. jelenté azt a lelki épületet; melyet a kristus jött³⁵⁸ fel építeni a boldogságra.

Magyarázat.

Ezt a lelki templomot Csak a³⁵⁹ mennyei jerusalembe fogja egészen el végezni a kristus. ez a valóságos salamon. és békeséges király., mink¹⁰ vagyunk. azok a lelkik kövek, melyekből fog állani az az épület. hogy pediglen oda helyeztetthessünk, szükségés. hogy elsöben, ami vétkeink, és fogyatkozásink miat., anagy ács mesternek parancsolattjából, meg.³⁶⁰ faragtassunk. és simitassunk, mint a kövek., mert semmi ami nem tiszta, és nem tekéletes,³⁶¹ a mennyekben bé nem megyen, a lelkik épülettől mesze. és ezen aföldön. kel meg vágni a lelkik köveket. csak egy kalapács zörgésit sem hallották. jerusalembe,³⁶² atemplom építésekor; nem hallatik az égben. mondgya sz. jános. apoc. 21. 4. se sírás, se jajgatás., e földön³⁶³ faragatnak meg tehát a lelkik kövek. a szenttségek, a keserúségek, sanyargatások, és más illyenek által. a mint már tettzik²⁰ a kristusnak. a lelkik épület ács mesterének.³⁶⁴ bánni mindenik kövel, hogy helyire tétethessék., valamely kö vágatlan marad e földön, aztot el vetik, és nem számláltatik³⁶⁵ az örökös ács mestertől, aválasztot kövek közi, hogy helye legyen atöbbsivel. abban a lelkik templomban vagyon az Isten sanctuariumja. melyet jelente a szekrény, ót vagyon a²⁵ suporlát., mely a salamon templomában. el rekeszté. a sanctuariumot. a szent helytől. mely jelente. sz. pál szerént., hogy az ég zárva vala az emberek előtt mind addig, még a kristus nekik meg nem nyitá halála, fel. támadása. és menyben menetele által., ugyan akor. szakada két felé a³⁶⁶ suporlát, az arany oltár, melyen az illatokot ajánlották., jelente a³⁰

³⁵⁸ jött <meg> fel építeni

³⁵⁹ a [Beszúrás.]

³⁶⁰ meg. <vágattassunk> faragtassunk. [A javítás a törlés fölé írva, a sor elején.]

³⁶¹ tekéletes, [Első e-ö-ből javítva az ékezet meghagyásával; vö. a 481. sz. jegyz. is.] <az> [?] a mennyekben

³⁶² jerusalembe, [é-a-ból javítva.]

³⁶³ e földön <vágattatnak> faragatnak [A javítás a törlés fölé írva.]

³⁶⁴ ács mesterének. <kel> bánni [<kel> (?): törölt beszúrás a sor elején.]

³⁶⁵ számlálta<tnak.>tik [A javítás a törlés fölé írva.]

³⁶⁶ a [Beszúrás.]

kristust [56b:] a ki által., ajánlyák szüntelen a szentek. a dicseretnek áldozattját. ot vagyon. a faragatlan köből valo oltár, amelyen ajánlották akerítésen kívül., az áldozatokat., ezis jelenté akristust, az ő halando testében. a ki is fel áldozá magát az attyának. a kálvarián, mint hogy⁵ benne vétek nem vala., nem volt szükséges. hogy meg faragtassék. ez így lévén. akristus egy szers mind. Isten. ács mester, oltár áldozat, és³⁶⁷ leg főveb kö. abban atemplomban., amelynek örökösnek kel lenni. és hogy jelentse azt azörökös voltát. annak a³⁶⁸ lelki templomnak., a melyet meg fog szentelni a kristus világ végén., amidön mind az egész¹⁰ kövek helyekre tétetnek,³⁶⁹ a jérusálemi templom négy szegeletre vala építve.,

K. CSak egy templom vala tehát judeában.?

F csak a salamon templomában. akará Isten hogy imádgýák. és abban a templomban, oltár is csak egy vala., amelyen áldozták az¹⁵ áldozatokat

K. mit jelente. az az egyesége a templomnak. és az oltárnak?

F. az anyaszent egy háznak., a papságnak, és³⁷⁰ az új törvény béli áldozatnak egy voltát, az Isteni szolgálatnak egy féle voltát., a mely törvénytelen. az közönséges anyaszent egyházon kívül.

18. Articulus

A tiz nemzettségeknék el szakadásokrol jéroboám alát és hogy micsoda állapotban vala az Isten népe. a sidok. és az izrael. királyi alát.

20 K. ki vala az izraéliták királya salamon után.?

F. az ő fia roboám.

K. micsoda nevezetes dolog történék idejében.

F az izraéliták országa meg oszlék. a melyet meg engedé az Isten a salamon vétkiért. amint³⁷¹ meg mondatta vala néki még él-[57a:]tében.²⁵ 3. reg. 11. 43.

K. miképen lett. ez az eloszlás.?

F. roboam nem hogy magához édesítette volna anépet.³⁷² amikor uralkodni kezdé., de magától el idegenité, esztelenül, az Isten azt meg engedé igasságából, tiz nemzettség ellene. támada, és jeroboámot vá-

³⁶⁷ és <a> leg főveb kö.

³⁶⁸ a <te> lelki templomnak.,

³⁶⁹ tétetnek, <hogy> a

³⁷⁰ és <az> az

³⁷¹ amint [t-d-ből javítva.]

³⁷² anépet. [e-it.ből javítva; a javítás után újra leírta a t. betút.]

lasztá királynak, csak éppen. ajuda, és benjamen nemzetsége marada meg a roboám hűségiben. ilyen formában. az ország. két³⁷³ felé oszlék. 3 reg. 12 st aug. libr. de gracia. et de lib. arb. c. 21.

K roboám nem³⁷⁴ állaé ellene az országa ennek az meg oszlásának?³⁷⁵ 5

F. igyekezék ellene allani, és száz nyolczvan ezer. embert³⁷⁶ állitta fel., de az Isten meg izené néki apophéta által., hogy hadgya³⁷⁷ jero-boámot csendeségel uralkodni. atiz nemzetségen. erre valo nézve három. esztendeig békeségben maradának, de az után. ez a két király mind végig hadakozának egy más ellen. 3 reg. 12. 21. 10

K. miképen nevezék ezt a két országot.?

F a roboam országát. nevezék juda országának. ajeroboámét az izrael országának. 3 reg. 15. 17.

K mellyek valának a fő városi ennek a két országnak?

F. jerusálem vala fő városa a juda országának. az izrael országának 15 pedig sámária.

K. a sido nemzet miképen éle. roboám alat?

F. az első három esztendőben. ez a király hűségel volt az Istenhez.,³⁷⁸ és anép is ötet követé, de három esztendő mulva. roboám a népel. az Istentől el távozóék, és az Isten ötet, egy ideig az egyiptiusok 20 alá veté 3. reg. 14. 22.

K. miképpen éle jero-boám?³⁷⁹

F. ez igen gonosz. és hamis vala. e tartván attol hogy a népe lassan-ként roboám hűsége alá viszá ne térjen., hogy ha a szokás [57b:] szerént. ajerusálemi templomban fog járnai, hogy aztot meg gátollya. két arany 25 bornyut csináltata, és a népével imádtatá., azért hogy az ő népe, mind vallásában. mind szokásában meg különböztetnék. atöb sidoktol, és hogy meg ne egyezék atöbbivel. 3. reg. 12. 26.

K. a tiz nemzetégből. álló izraeliták mindnyájan abálványozásban eséneké.?

F csak nem mindnyájan követék királyoknak. istentelen példáját. 30

³⁷³ két <k> felé [Törlés a sor elején.]

³⁷⁴ nem [m – utólagos beírás.]

³⁷⁵ roboám nem állaé ellene az országá(ban.) meg ennek az oszlás(nak)ának? [A mondat így pongyola, nehézkes; meg – beszúrás, de rossz helyre. A beszúrás alapján ennek az fölösleges, de nincs törölve; ának <nak> fölé írva a sor végén.]

³⁷⁶ embert <álla> állitta fel., [Törlés a sor végén.]

³⁷⁷ hadgya <cs> jero-boámot csendeségel

³⁷⁸ Istenhez., <de ha> és anép is ötet követé, de három

³⁷⁹ jero-boám? [jé – beszúrás.]

akik az Isten szolgálattában meg maradának, azoknak számok. igen kevés vala.

K. mit jelente, ez a vallás béli meg oszlás?

F. jelenté azokat a szakadásokat, és eretnekségeket.³⁸⁰ melyek minden időkben, el választának sokakat a közönséges anyaszent egy háztól. amelyen kívül nincsen üdvesség.

K. ez a vallás béli meg oszlás tartae sokáig?

F. a samariták. és a sidok³⁸¹ között valo gyűlölség. tart vala még a kristus idejében is. joan. 4.

10 K. miképen éltenek a juda királyi?

F. ézékiás, és josiás, szent királyok valának., buzgok. és igasságosok., josaphát, és meg mások., Istenesek valának., de csak nem mindnyájokban., nagy fogyatkozások valának., fő képen a hogy meg hadgyák vala. a bálványozásra valo oltárokot, mellyeket magos helyeknek
15 neveznek vala., egy szoval sokan közüllök, hireseké tették magokat az Istentelenségéért. ilyenek valának., roboam, abiás. jorám, ochosiás, athália: joás. avége felé., amaziás, ákás, manasses, aki azö gonoszságáért. fogva vitetek babiloniában. a hol meg tere., és királyi székiiben viszá tere. és Istenesen hala meg., ámon, joachás. joachim, és sédéciás. ezek
20 mind gonoszul éltek, ennek az utolsonak idejében. vivék az egész népet fogságra.,³⁸² babiloniában.. ugyan ez volt³⁸³ leg utolso király. [58a:]

K. miképen éltek az izraéliták királyi?

F. mindnyájan az Istentelenségben éltek, mindnyájan követék jero boámot. és imádák az arany bornyut valamint ö,

25 K. mi képen éltek asidok, abban az időben.

F a királyokkot követék, de az Isten.³⁸⁴ tartta minden időben magának keves számu hiveket. a két országban, akik mindenkor meg maradának atörvény követésiben.

30 K. miképen élhetének asidok az igaz vallásban. annyi sok rosz példa között?

F. a juda országában valának mindenkoron papok., a kik meg tartották a tudományt, és a törvényt, és azon kívül. az Isten gyakorta küld vala hozzájuk prophétákat,³⁸⁵ a kik meg teritik, és atörvényre vezetik vala őket.

35 Az Isten el³⁸⁶ nem hagyá tellyeségel az izrael országában valo népe-

³⁸⁰ eretnekségeket. [A második *k-g*-ből javítva.]

³⁸¹ sidök között [Ékezhiba.]

³⁸² fogságra., [*s-y*-ből javítva.]

³⁸³ volt [A *v* helyén magasan felhúzott szárú betűt kezdett.]

³⁸⁴ de az Isten. <de az Isten> tartta

³⁸⁵ prophétákat, [*k-t*-ből javítva; *ot* – beszúrás.]

³⁸⁶ el nem hagyá <el> [*el* – sor fölötti, *nem* – sor alatti beszúrás.]

ket is. nekik is vala prophétájok., a kik igazgaták az igaz vallásban azokat, kik nem imadgyák vala az arany bornyut, Illyés, és Elizeus, ezen ket nagy prophéta, akik által az Isten annyi csudákat tett. az Izrael országában éltenek.

19. Articulus

A prophétákról. és a jövendölésekről.

K. kik valának. aprophéták?

5

F azok oly szent emberek valának., akiket az Isten renden kívül támaszt vala fel., az népnek hasznára.,³⁸⁷ és akik az ur sugarlásából bátran beszélnek vala, a titkos dolgokat üsmerik vala., a jövendőt meg mondták., es gyakorta. nagy csudákat tesznek vala.

K.. kik valának aleg nevezeteseb prophéták, akirályok alat?

10

F. Illyés; elizeus. és isaiás, akét első semmit nem irtak. [58b:]

K. Illyés. micsoda leg nevezeteseb dolgokat cselekedék?

F. három³⁸⁸ esztendeig az esőt meg tartoztatá., azután eseni hagyá. nagy fényes csudát. nyere az Istentől imádsága által. hogy meg szegye- nittse azokat a kik a báált imádnak. azután³⁸⁹ negy száz ötven bálványo- zo papokat ölete meg, sokáig. egy hólló³⁹⁰ viszen vit neki eni, egy özvegy aszszonynak a fiát fel támasztá., egy angyal³⁹¹ táplálá, a midőn jezabel királyné elöt kellették el szaladni., két szer égi tüzel, meg emész- tete száz embert, a palásttyával ket felé választá a jurdán vizit. és szárazon mene által rajta., az égben el ragadtaték. tüzes szekéren., világ²⁰ végin viszá jó aföldre, hogy meg térítettse a sidokot

K. elizeus micsoda leg nevezeteseb dolgokat cselekedék?

F. száraz labal ment ő is által ajurdán vizén. valamint Illyés., a jeriko vizeit jokká tévé, a mely gyermekek. ötet csufságat illeték, azokat meg átkozá., és a medvék negyven kettőt meg ölének benne. meg jövendölé²⁵ a³⁹² moábitákon valo győzedelmet a juda., és az izrael. királyinak, meg szaporitá egy özvegy aszszonynak az olajját, egy sunam béli gazdag aszszonynak fiat igére, és meg is nyere imádsági által., ugyan ez a

³⁸⁷ haszná(k)ra.,

³⁸⁸ három <nap> esztendeig [A javítás a törlés fölé írva.]

³⁸⁹ azután <ne> negy [Tollhiba.]

³⁹⁰ hólló <táplálá> viszen [A javítás a törlés fölé írva, a sor végén;] <ötet,> vit neki eni, [a javítás a törlés fölé írva, a sor elején; a sorvégi viszen-t elfelejtette törölni.]

³⁹¹ angyal <ada néki enni,> táplálá [Törlések a sor végén és új sor elején; *táp* <ada néki> fölé írva, a sor végén; *lálá* <enni> fölé írva, a sor elején.]

³⁹² a <gy> moábitákon valo győzedelmet

gyermek meg halván. fel támasztá, náámánt a bélpokloságából meg gyógyítá, giésit a szolgáját. magától el üzé, és³⁹³ bél pokloságal meg bünteté., egy féjszit a viz színén uszkáltatot, tudtára. adá, az izrael királyának, a syriai király titkát, meg is jövendölé. az izraelitáknak ezen⁵ a királyon valo gyözedelmeket, végtire, az ő holt teste., más holt testhez érven, fel támasztá. [59a:]

K. Isaiás mit cselekedék. valamely nevezetes dolgot?

F. egy³⁹⁴ könyvet írta., amelyben a krisztusrol, és az anyaszent egy házrol. olly világos jövendölések vannak, hogy³⁹⁵ inkább lehetne ötöt¹⁰ nevezni evangyelistának mint sem próphétának, st. hier. epist 117. ad st paulam. st. aug. de civ dei. lib 18. Cap. 29.

K. micsoda életet éltenek a próphéták?

F. igen szent életet, és rend szerént. rejtékben, keményen, és szegényül éltenek, csak akor mentenek ki rejték helyekből, a midőn valahová¹⁵ küldi vala őket az Isten.

K.³⁹⁶ A próféták mi képen viselik vala magokat³⁹⁷ akirályokhoz.

F. semmi hízkeldő kedvezéssel nem valának hozzájuk., nagy bátorságal. elejekben tészik vala vétkeket. nem³⁹⁸ félnek vala nékik meg mondani a szomorúságokra valo igazságokat, nem³⁹⁹ hajtván. se meg²⁰ vetésekre. se becűletekre., egyedül csak azt keresték. hogy az Istennek engedelmeskedgyenek., és az igazságát ki hirdessék.

K. a királyok miképen bánának a próphétákkal?

F a jó királyok, őket tisztelék. és szereték. mint Isten embereit a hamis királyok, rend szerént őket gyűlölék, üldözték, és némelykor meg²⁵ is ölették,⁴⁰⁰ tekintvén őket úgy mint olyanokat; akiket nem lehet el szenvedni, a kik mindenkor csak rossz hírel mentek elejekben., a kik a népet fel lázasztották.⁴⁰¹ keserűségre. és szomorúságra indították.

K.⁴⁰² Mint hogy a juda, és az izrael királyi tudták. hogy ők az Isten emberei⁴⁰³ volnának, miért üldözik őket?

³⁹³ és <p> bél pokloságal

³⁹⁴ egy <ollyan> könyvet

³⁹⁵ hogy <méltában> inkább [Először a *méltábant méltánra* javította a *ban* törlésével és egy *n* betű beszúrásával, majd az egészet törölte és beszúrta az *inkábot*.]

³⁹⁶ K. <mi képen> A próféták mi képen [A javítás a törlés fölé írva.]

³⁹⁷ magokat <a próphéták.> akirályokhoz

³⁹⁸ nem <tartanak> félnek [A javítás félig a törlés fölé írva.]

³⁹⁹ nem <gondo> hajtván.

⁴⁰⁰ meg is ölették, <mint olyanokat.> tekintvén őket úgy mint olyanokat;

⁴⁰¹ fel lázasztották [Valószínűleg íráshiba *lázasztották* helyett.]

⁴⁰² K. <mivel> Mint [A javítás a törlés fölé írva.]

⁴⁰³ emberei <valának>, volnának [A javítás a törlés fölé írva.]

F mert a próféta. ellenkezőt tartott az ő rossz kívánságok., és szent szabadsággal beszéltek nekik. ugyan azon időben sok hamis próféta valának, akik ketsegtetik a sidokot. rendeletlenségekben, hamis jóvendöléseket tesznek vala nekik, azon valának. hogy le nyomásák,⁴⁰⁴ és gyanóságban vétessék a királyok.⁴⁰⁵ [59b:] és anépel.⁴⁰⁶ és ur próféta. a királyok, szívek meg romlása miatt, a hazugságot kedvették. az igazságot gyűlölék, és üldözik az olyanokat., akik nekik nem akarának hízkelni. hanem⁴⁰⁷ üdvözíteni akarák őket.

hasonló látunk az anyaszent egy ház. történetében. hogy bántak az olyan pásztorokot, kik Istenesen akarták végben vinni hivatalokot: 10

K mit jóvendölnek vala a próféta?

F. meg jóvendölték mind azt, ami illeté az Isten népet. és azon nép iránt. a több népeket, de leggyakrabban a messiásról jóvendölének. akit várnak vala a sidok. és aki által egyedül. lehet üdvözülni a népeknek.

K. mit jóvendölének a sidok iránt. 15

F. meg jóvendölték mind azt. valami rajtok történt, de nem csak azon időbeli dolgokot., hanem még a jóvendöléseket is.

Magyarázat.

A próféta. a sidoknak. nem csak a hadakozásokat, és győzelmeket jóvendölék meg, hanem még közönségesen azt is meg jóvendölék. hogy az izrael országa. egészen elpusztulna., hogy jeruzsálem városa. és a templom elrontatnék. és felépítetnék. egy időre., hogy a sidok a babilóniai fogságra vitetnének, és onnét vissza térnek, hogy a messiást megvetnék, és megölnék, hogy az Isten őket elhadgya. és elterjeszti. az egész világra, hogy az Isten olyan népet tenne örökös szövetséget.,²⁵ a mely nép őtet addig nem üsmérte, és hogy a sidok világ végén meg fognak térni [60a:]

K. mit jóvendöltek a több népek iránt.

F. meg jóvendölték. mind azt valami illeté. és történt azok a népeknek., a kiknek dolgok voltak az ő népével, világosan megmondották³⁰ az egész földön lévő nemzeteknek. meg téréseket, aztot ki hirdették., hogy az Istent. kit csak a sidó nemzet üsmért, és imádot, annak idejében, az egész népek, fogják meg üsmérni, imádni, és szolgálni.

K. mit mondtak a messiás felől?

F meg jóvendölték az ő eljövételének bizonyos idejét. az ő predikálását. halálát, az ő életének,⁴⁰⁸ szenvedésének. fel támadásának minden

⁴⁰⁴ le nyomják.,) mások, [A javítás a törölés alá írva, a lap alján.]

⁴⁰⁵ [A lap alján tollvonások.]

⁴⁰⁶ anépel. <au> az ur

⁴⁰⁷ hanem [e-o-ból javítva.]

⁴⁰⁸ életének, <minden részeit,> szenvedésének [...] minden részeit.

reszeit. és mind azt. valami a messiás,⁴⁰⁹ iránt fog történni evílá gon. végtire. meg jövendőlték, a közönséges ítéletet, és az örökké való el választást. melyet fog tenni. az⁴¹⁰ az igaz bíró a jók, és a gonoszok között.

5 K. miért akará az Isten hogy a prophéták szollyanak, nem csak az olyan jövendő dolgokrol. mellyek avallást tekintették, hanem még az olyanokról is. mellyek. a sidok hadakozásit, és a szomszedságokban lévő népeket illették?

F. azért. hogy ezek a prophétiák, mellyeknek⁴¹¹ a sidok. és más nemzetek. minden nap látták bé tellyesedéseket., meg bizonyittsák a valóságát, azoknak a nagyob dolgokra czélozó jövendöléseknek a kiknek bé kellették tellyesedni annak idejében.

Ugyan ezen okból láttjuk. hogy valamit akristus, a prophéták, és az apostolok. meg jövendőlték. a pogányok meg térésekről a jerusálemi templom el pusztulásáról, a sidok el oszlásokrol, mind ezek nekünk. akik láttjuk bé tellyesedéseket, meg bizonyittyák valóságát. hogy a több jövendőlt dolgok., ugy mint, a sidok meg térések, az antekristus⁴¹² el jövelete, a fel támadás, az utolso ítélet, hogy mind ezek bé tellyesednek annak idejében. [60b:]

20 Articulus

A tiz nemzetségnek el oszlásáról, a babilonai fogságról,
és a sidoknak viszá való térésekről.

20 K. mennyi ideig tartá judeában. a királyok alatt való uralkodás.

F. saul. dávid. és salamon, egymás után. száz esztendeig uralkodának.

Az izrael királyi uralkodának egy más után, két száz, ötven ött esztendeig, és a juda királyi uralkodának három száz. nyolczvan hét esztendeig. mindenestől fogva a királyok. négy száz nyolczvan hét esztendeig uralkodának

K. miért hogy az izrael királyi.⁴¹³ száz esztendővel, kevesebet uralkodának mint sem ajuda királyi?

F. ennek a népnek. keménységiért. és bálványozásáért.: az Isten,

⁴⁰⁹ a messiás, <t illető dolgok> iránt [iránt <illető> fölé írva.] fog <nak> történni

⁴¹⁰ az [Beszúrás a szóközbe.]

⁴¹¹ mellyek <et> nek

⁴¹² antekristus [e-vel; a 65 versón is így.]

⁴¹³ királyi. <több> száz esztendővel. [v-n-ből javítva.] <hogy> kevesebet

minek utána. sok idővel⁴¹⁴ intette volna a prophéták által. az izrael királyit, és anépet, a penitencia tartásra. reájok bocsátá haragját, úgy hogy, ajövendölesek szerént, azaz ország. egészen el pusztula., az assyriabéliek, atiz nemzettséget fogságra vivék, a honnét, el oszlának, asiának, egyik reszire, és ahonnét. soha sokan⁴¹⁵ viszá nem tértenek, de a 5 juda országa, ezeknek el vitelek után, még⁴¹⁶ száz esztendeig fent marada.

K. miképen lett vége. a juda országának?

F. a sidók, vétkekkal meg tetézvén a mérteket. az Isten ellenek támasztá a babilonai királyt. aki ajövendölesek szerént. meg vevé az 10 országot; jerusálemet fel égeté, annak kö falait le rontá,⁴¹⁷ atemplomot fundámentumostol el rontá, és a népet jékoniás királyával fogságban vivé babiloniában.

K mennyi ideig tarta ez a fogság? [61a:]

F.⁴¹⁸ hétven esztendeig, valamint az Isten meg mondatta volt jere- 15 miás által. 25. 12. 29. 10.

K. miképen éltenek babiloniában a sidok?

F. magokban szállának, és hiven⁴¹⁹ szolgálák az Istent, a prophétaknak. lelki gondviselések alat. akiket az Isten gondviselésekre küld. fogságokban 20

K. kik valának azok a prophéták?

F leg nevezetesebek, ézékiel, daniel, habakuk, sophonius. aggeus, zacharias, és malachiás,

K. kicsoda ada szabadságot asidoknak?

F. Cyrus. a persiai király, aki is el foglalván. anap keleti országokat, 25 szabadságot ada a sidoknak⁴²⁰ hogy hazájokban viszá mehethének., jerusálemet, és a templomot meg épithetnék, a szent edényeket⁴²¹ viszá adatá. és nap ajándékot ada nékik.

K. miért bánék Cyrus ilyen formában. asidokkal?

F mert meg mutaták néki, hogy isaiás. aki két száz esztendővel élt 30 ő előtte, név szerént nevezvén ötet, meg jövendölte, hogy ő uralkodni fog, a nap keleti országokon, és hogy ő fogja meg epitetni jerusálemet, és a templomot isai. 44. 28.

⁴¹⁴ sok idővel <meg> intette volna

⁴¹⁵ sokan [Beszúrás;] viszá nem tértenek <felesen,> <sokan> de [^{<sokan>} – beszúrás.]

⁴¹⁶ még <szan> száz esztendeig

⁴¹⁷ le rontá, [t-d-ből javítva.]

⁴¹⁸ <K.> F.

⁴¹⁹ hiven [n – megkezdett hosszú szárú betűből javítva.]

⁴²⁰ a sidók [A második k utólag beszúrva a sorközbe.]

⁴²¹ edényeket <nékik> viszá adatá.

K. kik vivék viszá a sidokot, és mennyi számuan térének viszá judeában?

F. mind eszse valának negyven. két ezer, három száz hatvanon. ezeknek fejek⁴²² vala., jésus. a fő papnak josedeknek fia. és zorobábel, 5 a sálathiel fia. 1 esdr: 2.

K. csak. a juda. és a benjamen nemzetségéből térének viszá judéában?

F. ezel a két nemzetségel. a töb⁴²³ nemzetségekből is le[61b:]het hogy viszá térének., de azután nem vala semmi különböztetés közöttök, és a juda nemzetségéről neveztetének mindnyájan., és a kiket azolta nevezik sidoknak., esdr. 4.

K. hamar meg építették a várost, és a templomot?

F a templom fel állítását, nagyon meg akadályozák. a samaritánusok, akik is irigységből. oly édictumot nyerének ki csalárdságal, Cam- 15 byses királytól. a Cyrus fiától., a mely parancsolá a sidoknak. hogy félben hadnák a munkát, a mely hatvan esztendeig úgy marada, és csak⁴²⁴ a hoszu kezű artaxerxes király uralkodásának. huszadik esztendejében.⁴²⁵ adaték szabadság a sidoknak hogy a jerusalem kö falait fel állithassák,⁴²⁶ a Cyrus első édictuma után. hetven esztendővel, nekémi- 20 ás vala akor fejek a sidoknak., de olyan nagy bajal épittik vala azokat a falakat, hogy egyik kezeke dolgoztanak, a másikában, a fegyvert tartották.

K. ez⁴²⁷ a második templom., valaé olyan gazdagon építve. mint az első.?

25 F sokal aláb valo volt ha akülső ékességeket tekinttyük.: de ennek dicsősége. sokal fellyeb haladá. a salamon templomának dicsőségít, mert e meg szentelteté a kristus jelen valo létével,

K. mit jelentének. azok az akadályok. amelyeket találának a sidok. a templom, és a város építésében?

30 F. jelenté azokat az üldözéseket, amelyeket támaszt az ördög. a kristus tanítványai ellen, fő képen amelyeket fog támasztani. az utolsó időkben, hogy bé ne mehessenek a mennyei jérusálemben [62a:]

K. mit jelenté ez a második templom, amelyet a fogságból valo viszá térés után. építének?

35 F. jelenté. a keresztényi anyaszent egy házat. és az új testámentumot., a melynek dicsősége. fő képen belső lévén. felyül haladgya a

⁴²² fejek [j helyén felfelé húzott szárú betűt kezdett.]

⁴²³ a töb <zé> nemzetségéből

⁴²⁴ csak <az artaxerxes> a hoszu kezű artaxerxes

⁴²⁵ eszten<den>dejében.

⁴²⁶ fel állithassák, [Második á-é-ből javítva.]

⁴²⁷ ez a<z el> második

synagóának dicsőségit, amely csak külső képen való volt. st aug. de civ dei. lib 18. Cap. 48.

K. mit jelenté. a. hogy a sidok. egyik kézel. építették a templomot. a másikával.⁴²⁸ oltalmazták magokat?

F. jelenté azt. amit kel cselekedni akeresztényeknek., nem dolgozhatnak amennyei épületen. a melynek fundamentuma akristus, hogy ha egy szers mind nem hartzolnak. az ördög ellen. a ki is mint az ordito oroszlány, szüntelen⁴²⁹ körülötök forgolodik. hogy őket el nyelye, és ne engedgye nékik, amennyei épületen dolgozni.

21 Articulus

Hogy micsoda rendben valának a sidok meg szabadulások után. mind addig még a romaiak. el nem pusztították egészen.

K. amidön a sidok viszá térének a fogságbol. akirályok igazgaták¹⁰ őket. mint az előtt?

F nem, hanem apersák alat. valának. azután nagy sándor alat, aki is a nap keleti országokat el foglalván, dáriust, apersák utolsó királyát meg győzé, országát is el foglalá., anagy sándor halála után., a kaptánnyi. fél oszták magok között a birodalmat, ptolomeus, egyiptumban királyá let. seleucus. babiloniában, és syriában uralkodék. ptoloméus. judeát. meg vevé, és nagy számu sidokat vive fogságra egyiptumban, ennek helyében következék. ptolomeus philadelphus. ez jól bánék asidokal. és szabadságot ada.⁴³⁰ [62b:] azoknak a kik akarnának. hogy viszá mehetnek judeában., közönségesen azt tarttyák. hogy ennek idejében fordították a szent könyveket görög nyelvre; a hetven. magyarázok, ezeknek fordítások nagy tiszteletben. vagyon az anyaszent egy házban.,⁴³¹ philadelphus után következének. ptolomeus evergetus. ptolomeus epiphanus. ezek igen üldözék a sidokat.

Abban. az időben él vala anagy antiochus. a syriai király. a ki szövetséget vete. philípusal. a macédoniai királyal. hogy meg foszthassa. ptolomeus epiphanust, az egyiptumi királyt. az országából., ezek a fejedelmek. igen nagy pusztításokat tesznek vala akoron judeában.

Antiochus után következék. seleucus philapator, emeg kedvelvén. oniást. a fő papot. jó erkölcsier, bővön adata néki, mindent a mi kivántaték az áldozatokhoz³⁰

seleucus után következék. antiochus epiphanus. ez el hiresité magát.

⁴²⁸ másikával. [v-/ből javítva.]

⁴²⁹ szüntelen [Első n-t-ből javítva.]

⁴³⁰ [A lap alján tollvonások.]

⁴³¹ egy házban., <pto> philadelphus [Törlés a sor végén.]

Istentelenségéért. oniást, ezt a szent fő papot le tévé, és ezt a szent hivaltal. hol egynek. hol másnak adgya vala., a jerusalemi templomot fel dulá. a sidokal meg akará változtatni vallásokot., azt a szent embert éléázárt erre valo nézve meg öleté, és kínos halálal öleté meg. ahét egy⁵ testvér atya fiakot. együt az anyokal., és egy szombaton. meg öleté mind azokat. kik az áldozatra esze gyűltek vala., végtire magais nyomorult halálal halameg., az Isten meg büntetvén ötet.

Ezekben az üldözésekben., matathiás, tized magával. a pusztában el bujdosék. ahol⁴³² inkább szereté füvel élni, mint sem meg tiltot hust¹⁰ enni,

Azután fegyvert foga, és ő utánna. az ő fia. ahires ju[63a:]das machabéus., a vallás meg oltalmazására.

Ha szinte a sidok. matathiásig. a fellyeb említet királyok alatt valának is. mind azon által, a nemzet res publica formában vala és aztot¹⁵ a fő pap igazgattya vala. és a fő tanácsot.⁴³³ nevezték. sanedrinusnak., a nemzet pedig csak adoval tartozik vala a királyoknak:

K. szabad valaé matathiásnak. és az ő fiának judásnak hogy antiochus ellen tamadgyanak. abbol az okbol, hogy boszut állyanak rajta. a vallásért.

²⁰ F. I. soha nem szabad. atörvényes hatalmok ellen támadni akirályoknak., olyan szin alatt; hogy a vallást üldözi., akristus nem akará. hogy szent péter. kardgyával oltalmazná ötet., az első keresztények. a pogány császárok ellen nem oltalmazák vala magokot. noha igen üldözék öket., a töllök gyakorta meg lehetet volna könnyen, de még is soha²⁵ más fegyverrel ellene nem állának az üldözéseknek, hanem az imádság, és a békeséges türesem., és meg különbözteték magokot. a töbitől, a fejdelmekhez valo hűségek által. matth. 26. 52. tert. apolog. cap. 18. et 48.

A sidok hasonlot tartottak., az Isten azt parancsolta vala nekik.³⁰ hogy békeségek⁴³⁴ szenvedgyék. ababiloniaknak.⁴³⁵ rabságát., hogy engedelmesek legyenek fejdelmekhez. és imádkozanak érettek.

jerem. 29. 7. baruch. 1. 11.⁴³⁶

A midön tehát. matathias, és az ő fia judás. fegyvert fogának. antiochus ellen, hogy magokot oltalmazák. és anyomoruság alol ki³⁵ vegyék., ök aztot, természet felet, valo⁴³⁷ és nyilván meg üsmért. Isteni sugarlásbol cselekedék., és olyan buzgoságbol, a mely annak előtte fel

⁴³² ahol [a–o–ból javítva.]

⁴³³ tanácsot <melyet> nevezték. [ot – utólagos beírás.]

⁴³⁴ békeségek [Első e–é–ből javítva az ékezet áthúzásával.]

⁴³⁵ ababiloniaknak.

⁴³⁶ 11. [Első I–es 2–ből javítva.]

⁴³⁷ valo [Beszúrás.]

indította vala. phinét, az Istent. meg bántók ellen, az irás eztet adgya
előnkben., azt is fel teszi, hogy az Isten. a makabeusokhoz⁴³⁸ [63b:]
valo⁴³⁹ kedvezésit. sok csudák által, mutatá meg. és mint örökös ur.
meg parancsolá a makabeusoknak⁴⁴⁰ hogy fegyvert fognának 1 ma-
kab. 2. 26. 27. 2. makab. 10. 29. 5

Azt is ezekhez tehetni, hogy antiochus nem vala örökös ura a
sidoknak, csak erőszakoson birta őket, sőt még a maga országa is. a
seleucus fiáé volt, demetriusé.

Az Isten népének vala tehát nagy igassága ahoz. hogy magát az iga
alol fel szabadította, mihent arra alkalmatosság adatot, valamint annak 10
előtte cselekesznek vala az izraélitak., gedeon. sámson., és más bírák
alat., akiket az Isten támaszt vala, hogy őket ki vegyék. az madianiták.
amoniták. és philistéusok igájok alol.

K. micsoda nemzetségből vala matathiás?

F a lévi nemzetségből. és az ááron maradékjából. mivel aztot 15
láttyuk hogy judás makabéus. az⁴⁴¹ ő fia, a papi hivatalt viszi vala
végben a templomban., és hogy más egyik fiát, janathást, fő papnak
tevék. a mely csak az ááron maradékot illeté.

K. melyek. valának. a judás makabéus leg nevezeteseb cselekedeti?

F sok számu győzedelmet vet antiochuson. és az utánvalo királyo- 20
kon. és más egyéb népeken., jerusálemet meg vevé.⁴⁴² a templomot meg
tisztítá. és meg szentelé, és ennek a meg szentelésnek. emlékezetére.
innepet rende, a melyet a kristus is meg tarta, az ő nagy vitezsege.,
és sok győzedelme. az egész földön. el hiresíté az őnevét, végtiré el vesze,
egy [64a:] olyan hartzon. a melyen nyolcz század magával, sok számu 25
nép ellen kellették hartzolni., a mely hartzon nagy jelit mutatá hitének
és vitezséginek. machab.

K. ki következék, judás makabéus után. ki vezérele a hadat, és ki
igazgatá a népet.?

F. leg első vala jonathás. aki azután. meg egyezteté a maga személyé- 30
ben, a világi⁴⁴³ hatalmat. a fő papi hivatalnak hatalmával. ez⁴⁴⁴ után.
következék. simon. az őttse, ez igen nevezetes vala. bátorságáért, és jó
erkölcsiért, és aki leg első vala., a nemzetin valo csendes uralkodásban,
a babilonai fogsag után., eztet meg ölék árulásal egy vendégségben, és

⁴³⁸ [A lap alján tollvonások.]

⁴³⁹ valo [v – megkezdett k-ból javítva.] kedvezésit. <fogy> sok

⁴⁴⁰ a makabeusokk

⁴⁴¹ áz [a – és-ből javítva az ékezet meghagyásával.]

⁴⁴² meg vevé. [Első v – megkezdett m-ből javítva.]

⁴⁴³ a világi <ham> hatalmat.

⁴⁴⁴ ez <u> után. [Tollhiba.]

hagyá maga után. a fő papságban. és a fejedelemségben. a fiát jánost. a kit nevezék. hircanusnak.,

Ez után következék. judás. akit nevezék, aristobolusnak. eved leg előbször⁴⁴⁵ a királyi nevet magára, ababiloniai fogságok után. a sidok-
5 nak, ezután uralkodék, alexander jánnaeus, ennek két fia vala. alexand-
rától, a feleségitől, az egyik⁴⁴⁶ hircánus, a másika. áristobolus., ale-
xandra királyné. uralkodék. a sidokon az ura halála után, ez hircánus
fejére tévé akoronát. és fő papnak tévé. de ez a királyné meg halván.,
aristobolus meg fosztá, a batyát mind a koronától, mind a fő papságtól.
10 Aristobolus idejében, a nagy pompéjus,⁴⁴⁷ a sidokot a romaiak
adozása alá veté

pompéjus. a hircánus segítségire menván. viszá helyhezteté széki-
ben, de meg nem engedé néki. hogy a királyi nevet viselje és⁴⁴⁸ vivé
áristobolust., magával, hogy nagyob dicsőségel mehessen bé romá-
15 ban⁴⁴⁹ [64b:]

Azután pachorus. a parthusok királya. judéában mene, hircánust le
tevé, és ántigonust, az aristobolus fiát. helyhezteté helyében.

De csak hamar. akit azután nagy hérodesnek nevezének. és aki nem
volt születet sidó, hanem iduméus, szabadságot nyere a romaiaktól.,
20 hogy viselhesse a királyi nevet, és azután judéában mene., hadakozni
antigonus ellen., a kit meg gyözé, és a gyözedelem után. csendeségben
uralkodék., az ő uralkodásának pedig vége felé., jöve evilágra. akristus,
az emberek meg váltoja.

A hérodes halála után, az országát, a gyermekei között fel osztá
25 augustus császár, felét archelausnak adá, és atöbbit fel osztá herodes
antipás, és philippus között,

Augustus⁴⁵⁰ letévé archélaust kilencz esztendő mulva, és szám ki
vetésre küldé. galliában bécsben. a hol meg hala., és az archélaus részit,
romai tartományok közü⁴⁵¹ számlálá.

30 Aztot láttyuk az évangéliumból. hogy a midön akristus el kezdé
tanyítását. a romaiak birták. jerusálemet, és az egész judeát. a melynek
pilátus vala gubernátora., azt is el mondhatni, hogy csak nem mind az

⁴⁴⁵ előbször [b-sz-ből javítva.]

⁴⁴⁶ az egyik <hir> hircánus, [Tollhiba.]

⁴⁴⁷ pompéjus, <aromaiak< v> a-ból javítva; <adozás alá
veté,> a sidokot a romaiak adozása alá veté [a javítás utólag történt és
ekkor írta be a törlés után: a romaiak adozása alá veté szöveget.]

⁴⁴⁸ és <romában> el vivé [el igekötőt utólag írta be a törlés és vivé
közé.]

⁴⁴⁹ [A lap alján tollvonások.]

⁴⁵⁰ Augustus [tus – beszúrás.]

⁴⁵¹ közü <tévé.> számlálá.

egész szent földet ők birták.,⁴⁵² mivel herodes antipásal, és philipusal. ugy bánanak. valamint jobágyokal. noha ezek a fejdelmek. királyi nevet viselnek vala. valamint a szent írásban lattyuk. marc. 6. 14.

Végtire, akristus halála után, a sidok. fel akarván magokat szabadítani a romaiak alol., judéából ki üzettetének, a templom, és jerusálem. ⁵ egészen el rontaték., és ők, az egész földre el oszlának., meg mondgyuk. ezután, az okát. ennek a pusztulásnak. [65a:]

22. Articulus

A sidoknak. arabságból valo meg szabadulásogtol fogva. a⁴⁵³ messiás el jövetelég valo szokásokrol. és vallásokrol.

K. arabságból valo meg szabadulás után,⁴⁵⁴ asidoknak valaé prophétájok, mint az előtt

F. malachiás, a ki aggéus, és zakariás idejekben prophétizál vala. leg ¹⁰ utolso vala a prophéták között, nem is vala más utánna. keresztelő szent jánosig. st aug. de civ dei libr. 18. Cap. 35.

K. malachiástol fogvást.⁴⁵⁵ keresztelő sz. jánosig mennyi idő telék el.?

F. mint egy negy száz. ötven esztendő: nézd. meg a Chronologistá- ¹⁵ kot.

K. azon idő alat. Istenesen éléneké a sidók?

F. CSak nem olyan hamisak valának mint az előtt, ekitettzik a machabéusok könyveiből,⁴⁵⁶ és ajoseph. historiájából., mind azon által. valának szent emberek is közöttök. st aug. de civ dei lib 18. Cap. ²⁰ 45. ez az atya mondgya. hogy akoron a sidok sokal hamisabak valának. mint sem a prophéták idejében.

K. kik valának⁴⁵⁷ azok. kik a szent életel meg különböztetéik magokot atöbbitöl.?

F. onias a fő pap. és ennek fiai, simon, és éléázár. és ezeken kívül. ²⁵ a hét machabéus mártymok., az anyokal együt. azután⁴⁵⁸ matathiás. és más egyebek, a kiknek meg lehet látni neveket. a machabéusok könyveiben.

⁴⁵² ők birták., <és> mivel

⁴⁵³ a a messiás [A névelő kétszer írva, sor végén és új sor elején.]

⁴⁵⁴ után, <sz> asidoknak [s-d-ből javítva.]

⁴⁵⁵ fogvást. <ſ> keresztelő sz. jánosig

⁴⁵⁶ könyveiből, [y-v-ből javítva.]

⁴⁵⁷ valának <akor.> azok [azok <akor.> fölé írva,] kik <szentségel> a szent életel [a javítás a törlés fölé írva.]

⁴⁵⁸ azután <mathiás.> matathiás. [Törlés a sor elején.]

K. a fogság után. a sidok bálványozánaké mint annak előtte?

F a mely üldözéseket szenvedének, az egyiptumi. király, ptolemeus és a syriai király, antiochus alat. azok sokakat abálványozásban ejtének., de arabságból való viszá térések után, nem láttyuk., hogy olyan 5 hajlandóság lettek volna. a bálványozáshoz, mint an-⁴⁵⁹[65b:]nak előtte,

K. mit jelente az üldözés, melyet szenvedének a sidok. antiochus alat.?

F. jelenté azokat az üldözéseket, melyeket fognak szenvedni a kereszt-
10 tények világ vége felé. az antechristustól. st. hier. supr. cap. 7. 8. 11. 12. dan.

K. abban arendeletlen. és homályos időben, amelyben semmi világossittást nem ad vala. Isten asidoknak. a prophéták által. micsoda rendben vala anép között avallás?

15 K. a machabéusok halálok után, sok féle vallás kezdődék. és a phariséusok.,⁴⁶⁰ sok féle magyarázatot adának az Isten törvényihez amelyek vagy emberi, vagy babonások, vagy tellyeséggel ellenkezők valának⁴⁶¹ a szent törvényel.

K. mellyek valának. azok avallások.?

20 F. leg nevezetesebbek, a phariséusok. saduceusok, és essenianusok. K. kik valának a phariséusok?

F azok olyan sidok valának. kik külső képen. mértékletes életet éltenek, de belső képen, meg valának romolva. ezek sokakban. meg változtaták atörvényt. akristus sokdolgokat⁴⁶² hányá ezeknek szemek-
25 re. joseph hist. lib. 13. Cap. 9.

K. kik valának a saducéusok?

F. ezek. Istentelenek. és szabados életüek valának: alélek meg halhatatlanságát. nem hitték. se atestnek fel támadását, se az örök büntetést, a sidok⁴⁶³ között, anagy urak. és a gazdagabbak., ezen a valláson
30 valának joseph. hist lib 13. Cap 18.

K. kik valának, az essenianusok?

F azok olyan sidok. valának. kik Istenesen éltenek.⁴⁶⁴ akiknek tiszta vallások. és szokások vala, némellyek közülök meg [66a:] nem házasodának soha. akik pedig meg házasodtanak, azok igen vigyáztak
35 a törvényre. ezek igen mértékletes életet éltenek.

⁴⁵⁹ [A lap alján tollvonások és tollpróba: *Az Is.*]

⁴⁶⁰ a phariséusok., [s~~é~~-es-ből? javítva.]

⁴⁶¹ valának [Szóvégi a-o-ból javítva.]

⁴⁶² sokdolgokat [*d-l*-ből, vagy megkezdettt *k*-ből javítva.]

⁴⁶³ sidok [*i-o*-ból javítva.]

⁴⁶⁴ eltének, [Ékezethiba.]

vannak olyan auctorok. akik azt tarttyák. hogy a mit joseph. et⁴⁶⁵
philo. irnak. az esseniánusok felől, azokat a sidokot kel rajtok érteni,
a kiket meg térítének az apostolok. aszent lélek le szállása után, act.
apost. cap. 2.

K. mellyek valának. atöb vallások? 5

F. ilyenek⁴⁶⁶ valának. a samaritánusok. a hemero baptisták. a herodiánusok.

K. kik valának. a samaritánusok.?

F. valóságos sismaticus sidok valának, mivel nekik különös⁴⁶⁷
templomok, oltárok, és papjok vala, akik nem fűgöttek a fő paptol. 10

Magyarázat

Ez a szakadás. jeroboám alatt kezdődék., és tartta mind addig. még
a tiz nemzetség el nem oszlék.

Az el oszlás után, babiloniából. egy papot küldének samariában..
hogy az igaz Isteni szolgálatot fel állítsa a nép közöt, a tartományban 15
lévő sok bálványozok miat. a samaritánusok., igen sok babonás⁴⁶⁸
dolgokat elegyitettek vala. a sidok Ceremoniái közzi., sanaballátus: egy
samaritanus fejdelem engedelmet nyere nagy sandortol., hogy templom-
sido építhetne a garisim hegyén, hasonlot, ajerusálemi templomhoz.
sido papokot vitete., kik a sidplomában. szolgálának., sanaballatus., 20
ezeknek a vallástol el szakadot papoknak., fő papjokká tévé manas-
sest., a fő pap. jeddus attyafiát., az oltától fogvást, mindenkor nagy
vetekedés volt a sidok, és a samaritánusok közöt, a mely még akristus
idejében is tartta., hogy hol kellett-⁴⁶⁹[66b:]nék. imádni az Istent, és ez
a két nép. soha meg nem egyezheték egymással. 25

A samaritánusok. nem vettek bé többet a szent írásból, csak az ött
könyvit mojsesnek, aztot tagadták. hogy az Isten csak jérusálemben
akarja. hogy imádják, és szolgálják., a⁴⁷⁰ többiben. mind inkább meg
egyeznek vala a sidokal.

K. kik valának a hemero baptisták.? 30

F ezeket a sidokot így nevezik vala⁴⁷¹ görögnyelven. a tészen, min-
den napí mosodást., mivel minden szentségeket abban. tartották. hogy
minden nap meg mosták magokot. ezek nem hitték a fel támadást.

⁴⁶⁵ et [és]

⁴⁶⁶ ilyenek [illenekből javítva az y utólagos beírásával.]

⁴⁶⁷ különös [s-k-ból javítva.]

⁴⁶⁸ babonás [A bo szótag javítva.]

⁴⁶⁹ [A lap alján tollvonások.]

⁴⁷⁰ a <tobbine> többiben.

⁴⁷¹ nevezik vala <si> görögnyelven.

K kik valának. a⁴⁷² herodiánusok?

F. e szerint nevezék az olyan sidokot, akik azt tarttyák vala., hogy a nagy hérodes messiás⁴⁷³ volt, némellyek pedig azt tarttyák., hogy a herodianusokon. azokat a tiszteteket kel érteni, akik adot szednek⁴⁷⁴ 5 vala., a romaiak számára.

K. mi okozhatá a herodiánusok sectáját.?

F.⁴⁷⁵ a hogy a sidok mindnyájan abban ahitelben valának., hogy az idő el jöt volt. amelyben a messiásnak. el kelletet jöni.

mind ezekből ki tettzik valamit mondottunk. hogy a sidok nagy 10 romlásban valának. amidön a kristus. a földre jöt. rom. 3. 10.

23 Articulus

Hogy micsoda állapotban valának, a pogányok ábrahám hivatásától fogva. a messiás el jöveteléig.

K a midön a sidók ilyen meg romlásban. valának. [67a:] mi képen élnek vala atöb nemzettségek?

F. aztot már láttuk,⁴⁷⁶ hogy az Isten el hadta vala őket vétkekben. amidön ábrahámot választá., hogy attya lenne a sidó nemzetnek., az 15 oltától fogvást apogányok., a bálványozásban. és a meg romlásban éltenek., és amint szent pál le írja az ő rendeletlenségeket, az irtoztato. rom. 1. 18.

K. a töb nemzetek. annyira el hagyattattak valaé Istentől, ábrahám hivatásától fogvást. hogy nem lett volna. egy is közöttök. aki üsmerte, 20 és szolgálta volna az⁴⁷⁷ igaz Istent?

F egyedül csak a sidó népet lehete az oltától fogvást nevezni az Isten népinek., mondgya sz ágoston., de azt sem tagadhatni mondgya ez a sz atya. hogy ne let volna valaki a töb nemzetek közöt is, a ki a szentek társaságához, ne tartozot volna., st. aug. de civ dei, libr. 18. Cap. 47.

25 K. mit kelleték cselekedni apogányoknak a messiás el jövele elöt., hogy magokot meg szentelhessék?

F az Istenben kelletet hinni, ötet imádni, néki engedelmeskedni, a lélek üsméret. és az egyenes okoságnak törvénye szerint élni., hinni, és remélni. a meg váltóban.

⁴⁷² a <her> herodiánusok? [Tollhiba.]

⁴⁷³ messiás <t> volt,

⁴⁷⁴ szednek [d-n-ből javítva.]

⁴⁷⁵ F. <mert> a hogy [A javítás a törlés fölé írva.]

⁴⁷⁶ láttuk, <h> hogy [Tollhiba.]

⁴⁷⁷ az <I> igaz Istent?

K. üsmérünké valakit apogányok között. akik eszerént éltenek volna?

F. a többi között. az írás kettőről szól., akik igen böl.⁴⁷⁸[67b:]csek. és Istenesek valának. úgy mint, jób, és melchisedek, mindenike figurája
vala akristusnak

A pogányok közül. másokat is nevez a sz. írás. illyenek valának⁴⁷⁹
aninivébéliek., kik penitentiát tartának. a jonás predikálására., aztot
el lehet hinni, hogy a sidok. el széledvén, a nemzetek, akik közi vivék
a szent könyveket. meg tanulhaták azokból a messiás el jövetelét.

K. ki vala jób?

F. ez a husz.⁴⁸⁰ földin lévő. nap keleti fejdelem vala., igen egyenes.
és Isten féltő volt., e minden féle képen meg próbáltaték e földön, mind
ezekben a próbákban, formája vala., a legg tekélteteseb.⁴⁸¹ békeséges
tűrésnek., az Isten meg koronáza az ő békeséges tűrésit. e földön, viszá
adván neki. duplán. amit el vesztes volt, és job meg hala., az Isten
áldásában.

K. miben jelenté jób, akristust?

F. 1. az ő ártatlanságában., 2. kisertetiben. és szenvedésiben. 3.
békeséges tűrésiben, 4 az ő dicsőségiben. mely meg koronáza. békeséges
tűrésit, és a mely képzélé, a kristus fel támadását. és menyben menete-
lét.⁴⁸² st grego. supr. job [68a:]

K. kicsoda vala melchisedek.?

F. ennek se születésit, se nemzettségit, se halálát nem tudgyuk,
hanem csak azt tudgyuk. hogy papja volt amagosság bélinek. és sálemi
király volt. hogy ez ábrahám eleiben mene, a midön amaz⁴⁸³ meg veré
az öt királyokot., hogy kenyeret. és bort áldozza. az Istennek, a győzed-
lemért való háláadásul. hogy ábrahámot meg áldá., és ábrahám: a
nyereségből, neki meg adá a tizedet.

K. miben jelenté melchisedek. a kristust?

F. valamit a szent írás mond, erről a szent emberől a mind a kristust
jelenti, és az ő papságát., valamint ezt sz. pál. szépen fel teszi, a sidok-
hoz irt levelének hetedik résziben. ezert is nevezi az írás a kristust.,
melchisedek rendi szerént való⁴⁸⁴ örökös papnak. hebr. 7. ps. CIX

⁴⁷⁸ [A lap alján tollvonások és tollpróba: *Mons*]

⁴⁷⁹ valának <aniniviták>., aninivébéliek [A javítás a törlés fölé írva.]

⁴⁸⁰ husz [Hosszú *f* betűje rövid *s*-ből javítva.]

⁴⁸¹ tekélteteseb. [Első *e-ö*-ből javítva; vö. 361. sz. jegyz. is.]

⁴⁸² menetelét. <ps. CIX. cIX.> st grego. supr. job

⁴⁸³ amaz [amázból javítva az ékezet áthúzásával.]

⁴⁸⁴ való <örökös atyának.> örökös papnak. [A javítás a törlés fölé írva.]

K. miért engedé meg az Isten ezt a közönségesen való meg romlását. a sidoknak. és a töb népeknek, el jövele előtt?

F. azért hogy meg mutassa irgalmaságát. mind az⁴⁸⁵ egyikén, mind a másíán, hogy meg szégyenítse. az emberek kevélységít., meg üsmér-
5 tetvén vélek, tehetetlenségít. a magára le hagyatatot emberi okoság-
nak., és hogy suhajttsák⁴⁸⁶ a [68b:] meg szabadítot., a messiást. és hogy észre vegyék. annyi⁴⁸⁷ meg orvosolhatatlan nyomoruság után., a meg szabadítanak szükséges voltát. rom. 3. 9.

5. Rész

A Kristus. Jésusról.

Első Articulus.

A Messiás el jöveteléről való bizonyságok, a mellyek már bé tellyesedtenek a profétiák szerént. a kristus Jésus személyében:

K. Tudgyuké mi azt bizonyoson. hogy a Messiás a ki meg ígértetet
10 volt az embereknek. már el jött, és hogy csak hejában várják most a sidok?

F. Igen is tudgyuk. mert a profétiákban nevezet idő. a Messiás el jövetelére. már régen el mult. és ezek a profétiák mind bé tellyesedtenek a kristus jésusban.

15 K Mellyek azok a profétiák. amelyek a Messiás eljövetelinek idejét meg mondották?

F. Jácób, Daniel, Aggéus. ezeknek profetiai. ez iránt leg világosab-
bak

K. Micsoda a jákób profetiája ez iránt? [69a:]

20 F. Jácób már halálán lévén. meg jövendöle sok féle dolgokat, mellyek az ő gyermekeit. és azoknak maradékit illeték. Judának pedig mondá. hogy nem vétetik el tőlle a birodalom és a törvény tévő az ő maradékjától. mig el nem jő a Messiás. és sok népek gyülnek öhozzájá Gen. 49. 10.

25 K Miben bizonyította meg, hogy el jöt a Messiás?

F. Abban. hogy közel vagyon tizen hétszáz esztendeje hogy asidoknak nincsen királyok. se valamely más előttök való a magok nemzeti-

⁴⁸⁵ mind az egyikén [az – ez-ből javítva.]

⁴⁸⁶ suhajttsák [k-g-ből javítva; a lap alján tollvonások.] a [68b:] a meg szabadítot.,

⁴⁸⁷ annyi <sok> meg orvosolhatatlan sok

ből. vagyon is már. tizenhatszáz esztendeje hogy az országokból ki üzettek. és az olta. viszá nem mehettek.

K A messiás valójában el jötté mindgyárt. hogy a sidoknak. magok nemzetségéből valo királyok. vagy más előttök valojok nem vala?

F Igenis. mert amidon akristus Jesus. a Messiás. a földre jöve. 5
hérodés nem vala sido nemzetségből valo., hanem Idumeus, de sidok királynának hitták ötet., a Romaiak uralkodnak vala ezen a nemzetségen, ugy annyira hogy romai gubernátor. parancsolt az országban, és a sidoknak, akristus idejében., nem Vala szabad halálra itélni valakit. A sidok magok meg vallák azt, hogy nem volna királyok hanem császárjok. joan. 19. 15. A pedig bizonyos hogy viszá nem vették magoknak a hatalmat az olta, minek előtte⁴⁸⁸ [69b:] pedig a Romaiak birodalma alá nem estenek volna. ez a hatalmok meg vala., vagy ha némelykor ezt el vették is töllök. az igen kevés ideig tarta, a leg hoszszab fogságok ababiloniai fogságok volt., amely is hetven esztendeig tarta., de még 15
akkor is volt hatalmok halálra itélni. amint kí tettzik a susánna historiájából., az utánnis noha adot fizetének a Médusuknak. a persáknak, a Görögöknek, a syriabélieknek, az Egyiptumi királynak, de mind azon által a fő papok igazgatták az országot tellyes hatalomal. akik is végtire királyi titulust vevének⁴⁸⁹ magokra. és ezeknek az utolsó sido királyoknak hatalmok. éppen akristus el jöveteléig tarta. hogy a jákób profetiája bé tellyesednék. hogy addig tart az ő birodalmok. míg nem eljö a Messiás. 20

K A Daniel profetiája mit mond a -Messiás el jöveteléről.?

F. Midön a sidok babiloniában lettek volna fogságban. az Isten 25
Gabriel Angyalt küldé Danielhez. hogy meg mondaná néki. hogy a népnek meg szabadulása, és Jérusálemnek meg építettése felől valo parancsolatnak. ki adásától fogvást. a Messiás el jöveteléig. hetven hetek, léznek, hogy a hetven⁴⁹⁰ hetedik hét között. a Messiás halálra tétetik. hogy a maga népe ötet el hadgya. ez okáért, ő is el fogja hadni 30
a maga népét. hogy a város, és a templom egészen el pusztittatik. hogy a templom el rontása⁴⁹¹ előtt. utála-[70a:]toságokat tselekesznek. a szent helyben. és hogy az után a nép egészen valo pusztulásra jutt., a mely az időknek végig fog tartani. dan. 9.

K. Ez a profétia meg bizonyitytaé. hogy a Messiás már el jött? 35

F. Igen is meg. mert ha a daniel heteit. nap számra veszük. tsak négy száz kilenczven napot téssen. és hogy ha a heteket esztendőkre szám-

⁴⁸⁸ [A lap alján tollvonások.]

⁴⁸⁹ vevének [vévénkből javítva az ékezet áthúzásával.]

⁴⁹⁰ a hetven <hetek> hetedik hét között. [hetedik hét <hetek> fölé írva.]

⁴⁹¹ el rontása [Hosszú f betűje t-ből javítva.]

lállyuk. valamint, a szent írásban szokot lenni. tehát ugy negy⁴⁹² száz kilenczven esztendő tészen, levit. 23. 16..

Annak pedig vagyon már. tizenhatszáz esztendeje. hogy a jerusálemi templom egészen el rontatot és hogy a sidó nép. az egész világra el 5 széledet, hordozván magokal. a profetiának láthato képpen valo bé tellyesedésinek jelit. osé. 3. 4.

Sok ideje vagyon tehát annak hogy a messiás el jött.

E ki is tettzik a régi dolgokbol. mert a midön pompéus meg vette volna jerusálemet., a sidok mindnyájan azt tartották hogy a Messiás 10 felől valo profétia⁴⁹³ bé tölt volna, annak nagy hire is vala mindenüt.. hogy nap keletről egy olyan támadna, a ki az egész világot maga alá hodolhatná. joseph. lib. 6. Cap. 31.

K Ez a profétia meg bizonyittyaé. hogy a kristus jesus a Messiás?⁴⁹⁴ [70b:]

F Igen is meg. mert valamit meg jövendöltek a Messiás felől. a mind 15 bé tellyesedet a kristushan.

Magyarázat.

A kristus jesus a hetvenedik hétnek közepiben öletett meg. attol aparancsolattol fogva számlálván. amellyet hoszu kezü Ártáxerses adot vala ki. birodalmának huszadik esztendejében. hogy fel építsék Jerusá- 20 lem városát. akor a sidok el hagyák. és meg tagadák akristust., azért ök is meg vettettetének.⁴⁹⁵ erre valo nézve. a romaiak ellenek menének. avarost, és a templomot semmivé tevék. meg is lehet látni a josef historiájában.⁴⁹⁶ hogy micsoda utálatosságokat cselekedtenek akor atemplomban a sidok., és a csudálkozásra méltó hogy az olta az egész 25 világra el vannak szélyedve. és hogy mennyit igyekeztek már azon hogy viszá mehessenek. a várost és a templomot meg építhessék. sőt még apogány császárok is voltak azon hogy nékik meg építhessék, a keresztény valláshoz valo gyűlölségből. de még is azt soha véghez nem vihették.

30 K. vagyoné meg más profétiája danielnek a Messiás el jöveteléről?

F. vagyon., mivel ez aproféta le irta. hogy az Isten miképpen mutatta meg néki. a birodalmaknak. egy más [71a:] után valo követkevéseket, Nabugodonozortol⁴⁹⁷ fogvást, aMessiás el jövetelég.⁴⁹⁸ amelyek

⁴⁹² negy száz [A g helyén felfelé húzott szárú betűt kezdett.]

⁴⁹³ profétia [Íráshiba *profétia* helyett.]

⁴⁹⁴ [E lap alján tollvonások és tollpróbák: *Mert M Mert El pus ha*]

⁴⁹⁵ meg vettettetének. [Utolsó *t-n*-ből javítva.]

⁴⁹⁶ historiájában. [*Já* – sor alatti beszúrás.]

⁴⁹⁷ Nabugodonozortol [*z-r*-ből javítva.]

⁴⁹⁸ el jövetelég. [*ö*v – *et*-ből javítva.]

ezek., a babiloniai,⁴⁹⁹ a persiai, a görög, és a⁵⁰⁰ romai birodalmak, A romai birodalom, avashoz hasonlítatik, a mely mindent meg győz és el ront, ez ugy is volt. mert ők az egész világnak parancsoltanak., a proféta az után mondgya, hogy ezeknek a birodalmaknak idejében. az Isten más birodalmat fog támasztani, a mely hasonló lesz. az égből le eset kis köhöz, ez a birodalom maga alá veti erőszak nélkül a több birodalmakat, és az a kis kö, olly nagy hegyé lesz. a mely bé tölti az egész földet. Az az, hogy ez az ujj birodalom, eleinte igen kicsid lesz, de idővel⁵⁰¹ az egész földre fog terjedni. es örökké fog tartani. Dan. 2. 37. 5
10

K Micsoda értelme vagyon ennek aprofetiának.?

F Az. az értelme, hogy az Isten el fogja küldeni a Messiást evilágra, aki a szent írásban sok helyen a köhöz hasonlítottatik., a ki is fel fogja állítani az ő lelki birodalmát. az Anyaszent egy házat; a romai birodalomnak el romlására, az Anyaszent⁵⁰² egy ház birodalmának kitsinnek kellették lenni eleinte, a mint hogy az Évangéliumban is amustár maghoz⁵⁰³ hasonlítottatik. a mely igen kitsiny mag, de palestinaban nagy fák lesznek belőlle. 15

K. Ez a profétia bé tölté?⁵⁰⁴ [71b:]

F. tellyeséggel bé tölt, A kristus Jesus. Augustus császár idejében jött el, a ki⁵⁰⁵ is első romai császár vala, a kristus birodalma igen kicsid volt eleinte. de azután lassan lassan meg nőtt minden emberi segittség nélkül., birodalma alá is veté a pogány CSászárokat Constantinustol fogvást. a ki ura vala a romai birodalomnak, és már annak igen sok ideje vagyon. hogy a kristus lelki birodalma az egész világra el terjedett. 20
25

K Micsoda az Aggeus profetiája. a Messias el jövetelének idejéről.?

F A babiloniaiak el rontván a templomot. Zorobabel fel építeté, de mint hogy a sidok. nagy különbséget látának az első, és a második fel építetet templomnak szépsége között, azért ökk nagy szomorúságban valának. hogy pedig meg vigasztaltassanak., az Isten ezeket mondatá nekik az aggeus profétával. *Ezt mondgya a seregeknek ura, még egy kevés idő vagyon. és en meg indítom az egeket. a földet, és a tengert. és az egész világot; és meg indítok minden népeket. és eljő az egész pogány népeknek kívánsága. és bé töltöm. etemplomot. dicsőségel. nagyob leszén* 30

⁴⁹⁹ a babiloniai, <birodalom.> a persiai, [Törlés a sor végén és sor elején.]

⁵⁰⁰ a [Beszúrás.]

⁵⁰¹ idővel [v-j-ből javítva.]

⁵⁰² Anyaszent [y-a-ból? javítva.]

⁵⁰³ meg hoz [a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

⁵⁰⁴ [A lap alján tollpróba. Min]

⁵⁰⁵ a ki [a – utólagos beírás a szóközbe.]

*ennek aháznak dicsősége hogy nem az első háznak dicsősége. azt mond-
gya a seregeknek ura, és ezen ahellyen adok békességet Aggeus. 2. 7. 8.*

K Miben bizonyította meg eza profétia. hogy a Messiás el jött? [72a:]

F. Abban, hogy ez a profétia azt mondgya hogy a Messiás. kevés
5 idő alatt el fog jöni. és meg dicsőítte, ezt a másodszer építetett templomot.
a maga jelen való létével. a mely dicsősége⁵⁰⁶ nem lehetett a salamon
templomának. ha szinte nagyobb gazdagsággal vala is építve. vagyon
pedig már annak tizen hat⁵⁰⁷ száz esztendeje hogy ez a templom el
rontatott., tehát még annak előtte el jött a Messiás.

10 K. Ez a profétia meg bizonyítottaé. hogy a⁵⁰⁸ krisztus Jézus a Messiás?

F Igen is meg, mert csak egyedül akristust tekintik ezek a profétiák..

Magyarázat.

A krisztus Jézus, mint egy ött száz esztendővel jött el, ezután a profétia
után, a mely is nem sok idő. az előtteni időkhöz képest, ő a minden
15 népeknek kívánsága, mert ő általa hivatattak minden népek az igaz
Istennek üsméretire. a mint ezt meg is mondották sokan aproféták. és
a szükségét. a mely vala nekik el jövetelére. azt nevezik kívánságnak,
valamint azt szokták mondani. hogy a száraz föld, kívánnya. és várja
az esőt. A krisztus Jézus. meg indította az egész földet, az ő el jövetelével.
20 mert ő mindeneket meg újított mondgya szent pál. mind az égben, mind
aföldön. ő töltötte be sokal nagyobb dicsőséggel a második templomot
az elsőnél, amaga jelen való létével. az Isten békeséget adott [72b:] ezen
ahellyen, mivel a krisztus ebben a templomban ment imádni az ő Attyát.
és tanítani az embereket az üdvességnek uttyára. a midőn az Istennel
25 meg békéltette az embereket., és meg nyitá a Meny országnak kapuját.,
avalóságos sanctuáriumot. ez a profétia nem szól hát másrol. hanem
akristus Jézusrol. st hiero. st cyril. alex. supr. agge,

K. Hát a több proféták mit mondottak valami olly nevezetes dolgot
a Messiásrol.?

30 F Az ő születésinek. életinek. és halálának. leg kisebbik része is meg
volt jövendölve. és még holta után is hogy mi fog következni. a mint
ezt meg fogjuk mutatni az ő életének rövideden való historiájában⁵⁰⁹

K Bizonyosé a. hogy ezeket a profétiákat nem a keresztények csinál-
ták. a meg lőtt dolog után?

35 F. Ezek a profétiák olly világosak. hogy még apogányok is valának
ilyen gondolatban felállók. de az ő igazságok olly bizonyos. hogy egy

⁵⁰⁶ dicsősége [f-g-ből javítva.]

⁵⁰⁷ hat [hét-ből javítva.]

⁵⁰⁸ a [Beszúrás.]

⁵⁰⁹ a mint ezt meg <foguk> fogjuk mutatni [...] historiájában [Ezt
a szöveget utólag írta be sötétebb tintával.]

okos ember azokban nem kételkedhetik. ugyan erre is mondgya szent péter, hogy vagyon igen erős bizonyságunk a profétáknak beszédekbe. 2. petr. 1. 19.

K. Honnét mutatták meg a profétiáknak. bizonyos, és valóságos voltát? 5

F. A sidok igen nagy ellenségi lévén akeresztényeknek, minden időkben meg tartották ezeket aprofétiákat, ugyan ö töllök is vették akeresztények, és noha tele legyenek is a sidok ellen valo fenyegetésekel, mind azon által ök azokat nagy tisztelettel meg tartották. azokat görög nyelvre fordították⁵¹⁰ volt még kristus előtt, és az egész világra el valának [73a:] terjedve; azért ha a keresztények leg kissé változást tette nek volna is azokban. nem csak a sidok, de még apogányok is meg üsmerték volna. hogy lehetet volna a sidoknak az ö profétiájokból hamis versekel bizonyítani, hogy ök azok ellen fel nem kiáltottanak volna? és meg nem üsmerték volna a hamiságot., etelyes lehetetlen volt, 15 valamint szent agoston is mondgya., hogy az egész földön lévő pogányok bizonyságok voltak a sidok ellen. és a sidok. apogányok ellen. serm. 374. de diversis

K. Mint hogy ezek aprofétiák olly világosok, mitől vagyon hogy a sidok kik olly értelmesek. valamint a több emberek. még is ezeket által 20 nem láttyák

F. Az Istennek igasságos itéletiből vagyon az, aki abünért büntetésül. el hadgya asetettsébe az embert, nagy bölcsességéből is cselekszi. azért.. hogy az irások nagyob bizonyásban maradgyanak, amelyeket a sidok nagy tiszteletben tarttyák. a keresztények pedig a sidoktól vévén: min- 25 denkor éltenek vélek. de még is soha öket azzal nem vádolták. hogy azokat meg változtatták volna, de söt még a sidoknak meg átalkodások. bizonyittya meg aprofétiáknak igaz voltokat mert a meg volt mondva hogy a sidok vakságban. és meg átalkodásban maradnak világ végéig, hogy szemekel nem látnának. és fülökkel nem hallanának, hogy 30 a szent könyvek, és a profétiák. előttök bé lennének zárva amel- [73b:]yekből semmit nem értenének. és hogy a leg világosabb igasságok is semmit nem fognak tenni elméjekben.

2. Articulus.

Hogy ki légyen a kristus Jesus.

K. kicsoda a Messiás akit az Isten az embereknek küldöt.?

F. Nem más. hanem a kristus Jésum, amint már meg mondottuk. 35

K. kicsoda hát a kristus Jesus?

⁵¹⁰ fordították <még> volt még <a>kristus előtt,

F. ő Az Istennek Fia. az örökké való meg testesült ige. aki emberre lett. hogy az embereket meg szabadítsa bünökből., és az ördög hatalmából, hogy az Istennel meg békéltesse őket, részt is adgyon nékik az örök életbe., boldogokká tegye őket. egy szoval hogy az a meg váltójak 5 legyen nékik., aki sok ideig való ígéletben és várakozásban.⁵¹¹

K. A kristus jesus Isten. s'ember is tehát egy szers mind?

F. Igen is. mert a proféták is ezt mondták. amessiasrol. mert ötet. az Isteni természetieért Istennek. vagy Isten_ Fiának⁵¹² nevezik., az emberi természetieért pedig. David fiának. Emmánuelnek (azaz. Isten mi 10 velünk.). akét természetnek, egy személyben való meg egyesüléseért. paralip 18. ps. 2. 7. Isa 9. 6.

K. Mit értesz azon. mikor azt mondog. hogy a kristus.⁵¹³ [74a:] Isten. és ember egy szers mind?

F. Azt értem hogy a kristusban két természet vagyon., Isteni, és 15 emberi természet, a mi az Isteni természetet illeti. ő egy Isten az Atya. és a szent lélek Istenel. ami az emberi természetet illeti. hasonló teste és lelke vagyon mint nékünk és ő öröktől fogván való Ige. atestet fel vévén. minden nyomoruságinkot magára vette. üdvességünkért.⁵¹⁴ avétken, és a tudatlanságon kívül. phip. 2. hebr. 4. 15.

20 K. Mit értesz azon., hogy akristusban. mind az Isteni mind emberi természet meg edgyezet?

F. Azt értem hogy a kristusban meg edgyezet mind az Isteni mind az emberi természet. esze való elegyedés nélkül. példának okáért atest, és alélek meg egyezvén egy másal, csak egy ember léssen meg egyezésekből; 25 akét természetnek külömbségékért. azt kel némelykor mondani. a⁵¹⁵ kristus hasonló az Istenhez. némelykor meg. hogy aláb való. valamint magais mondogya. hogy az atya és én, egyek⁵¹⁶ vagyunk, ez úgy vagyon. a mi az Isteni természetet illeti, Az Atya nagyob én nálam, ez is nincsen külömben. ami az⁵¹⁷ emberi természetet illeti. joan. 14. 30 Ebből az is következik. hogy az Istennek lehet tulajdonítani a kristusban., a mi az embert illeti. és az embernek, a mi az Istenet illeti, mivel ugyan az az edgy személy. Isten. és [74b:] ember egy szers mind., ez így lévén. el lehet mondani. hogy az Isten szenvedet. meg holt. és fel támadot.,

⁵¹¹ várakozásban. <alat> [ban. – utólag szúrta be, a törlés után.]

⁵¹² Fiának [i-a-ból javítva.]

⁵¹³ [A lap alján órszók: Isten és ember. egyszers.-]

⁵¹⁴ üdvességünkért. [Beszúrás.]

⁵¹⁵ a [Beszúrás:] kristus hason<I>lo az Istenhez. [törlés elválasztás után, a sor elején.]

⁵¹⁶ egyek [ek – beszúrás.]

⁵¹⁷ az <Iste> emberi

K. El leheté mondani hogy az Atya, és a szent lélek testet vettek magokra. hogy szenvedtek. és meg holtak, mivel természetben egyik a fiuval, aki felől el lehet mondani hogy testet vett magára. szenvedet. és meg holt?

F⁵¹⁸ Nem lehet. mivel csak egyedül. a Fiurol lehet azt mondani. 5
mivel csak egyedül az Isten Fia lett emberré. és nem az Atya. senem a szent lélek.

K. Hogy lehesen a, hogy a kristus egy természet lévén az Atyával. és a szent lélekel, emberré lett, ő benne pedig mind az Isteni, mind az emberi természet meg edgyezet., még is azt ne lehesen mondani hogy az Atya, és a szent Lélek emberi testet⁵¹⁹ vettek fel magokra? 10

F Mind ezek igen felyül haladgyák ami értelmünkét., de azt erősen kel hinnünk, mert az Isten így nyilatkoztatta ki nekünk, és az Anyaszent egy ház eretnekeknek tartotta mind azokat. valakik így nem hitték. 15

K Mint hogy a kristusban két féle természet vagon vagoné két féle akarat is benne?

F vagon. mivel az akarat szükséges az értelmes természethez. de akristusban akét akarat. egyik amásik alá volt mindenkor vettette, az az, hogy az emberi akarat tellyeségel az⁵²⁰ Isteni akaratotl füg- 20
göt.⁵²¹ [75a:]

3. *Articulus.*

A kristus Jesusnak meg testesüléséről.

K Az Isten Fia hogy vette magára az emberi testet?

F. Az Isten Gabriel Angyalt Názáret városában küldé edgy szüzhöz, akit neveztek Máriának, a ki is férjnél vala⁵²² a Dávid nemzetségéből valo josef nevü embernél. Az Angyal bé menván azért. házában mondá. 25
Üdvez légy Mária. malasztal vagy tellyes., az ur vagon te veled. meg háborodván ezen a köszöntésen. az angyal mondá néki. ne fély Mária. imé mehedben fogadsz. és szülsz fiat. és nevezed az ő nevét Jéusnak, ez nagy lészen. és a magosságban lako⁵²³ fiának hivattatik. és az ur Isten néki adgya a Dávidnak.⁵²⁴ az ő Attyának székit., uralkodik a 30

⁵¹⁸ [A *Felelet* elé beírta, hogy *héja van*]

⁵¹⁹ testet [Szóvégi *t-k*-ból javítva sötétebb tintával.]

⁵²⁰ az emberi akarat tellyeségel az <emberi> Isteni [*Isteni* <emberi> főlé írva sötétebb tintával.]

⁵²¹ [*héja vagon*. Későbbi bejegyzés.]

⁵²² férjnél vala <edgy> a Dávid [Törlés a sor elején.]

⁵²³ lako<nak>zo fiának [Törlés a sor végén.]

⁵²⁴ a Dávid-<n>nak. [Törlés elválasztás után, a sor elején.]

jákóbnak házán, mind örökké. és az ő országának vége nem leszen
Mondá pedig Mária az Angyalnak, mimodon leszen a, mivel én férfiat
nem üsmérek. mondá néki az Angyal. a szent Lélek száll te reád. es a
magosságban lakozo Istennek ereje árnyékoz meg tégedet. annak oká-
5 ért. az is aki te tölled születik. Isten fiának hivatatik. mondá ismét az
Angyal., imé a te rokonod is Ersébet. az ő vénségeben fiat fogadot., és
immár hatod holnapi viselős. mert az Istennél nincsen semmi lehetet-
len., A Boldogságos szüz ezeket halván. mondá [75b:] az Angyalnak,
Ímhol vagyons⁵²⁵ az urnak szolgáló leánya, légyen nékem ate beszéded
10 szerént., és abban a szem pillantásba bé tellyesedék az Isten fia meg
testesülésének titka. a szent lélek munkája által. luk. 1. joan. 1.

K. Micsoda nemzetségből valo volt a Boldogságos szüz.?

F. A Dávid nemzetségből, josef hasonló képpen.

K. A Boldogságos szüz. valóságosan⁵²⁶ férjnél volté. josefnél. vagy
15 csak jegyben voltak?

F szent ágoston. és sokan a szent Atyák közül azt tartották. hogy
házasok voltak. de vannak meg sokan a kik azt tarttyák hogy csak
jegyben voltanak. s. hier.⁵²⁷ cap. 1. supr. s. matth.

K. Hogy ha a Boldogságos szüz. férjnél volt sz. josefnél, mitől
20 vagyon hogy meg háborodot mikor az Angyal mondá néki, hogy fia
lészen?

F. Mert holtig valo szüzeségben akara élni.⁵²⁸

K. Miért ment hát férjhez. ha fogadást tett volt?

F Az Istennek csudálatosan valo rendelésiből. aki azt akará.

25 1. Azért, hogy a meg testesülésnek titka. jobban titokba maradha-
son. st. hier. Cap. 1. supr. matth.. st. ambr. sup. cap 1. st. luc

2. Azért, hogy a Boldogságos szüznek becsülete meg maradhas-
son.⁵²⁹ és semmit asidok. ellene ne mondhassanak. s.ambr. supr.cap.1.
s.luc. [76a:]

30 3. Azért hogy a Boldogságos szüznek illendő segittsége légyen. mind
azokban a szenvedésiben. mellyeket az Isten bocsátot reája. meg szen-
teltetésére.

4. Azért mondgya szent ignázt martyr. hogy az ördög meg csalatkoz-
ván abban a házaságban., tsak ugy tekintse a kristust mint más embert.

⁵²⁵ vagyon [v – megkezdett hosszú szárú betüből, f-ből? javítva.]

⁵²⁶ valóságosan <fej> férjnél

⁵²⁷ s. hier. <supr.> cap. 1. supr. [Törlés a sor végén.]

⁵²⁸ élni, <?>

⁵²⁹ meg maradhasson. <a sidok előtt.> és semmit asidok. ellene ne
mondhassanak. [asidok. – későbbi beírás a lap alján *semmit ellene* alatt.]

és az Istennek szándéka. az üdvezítőnek halálán. végben mennyen.
st igna. epist. ad ephc. pag. 8.⁵³⁰

K. Mit értesz azon mikor azt mondod hogy a kristus a szent léleknek munkája által fogantatott?

F Azt értem hogy a kristusnak. mint⁵³¹ embernek apja nem volt; ⁵
hanem az ő teste csudálatosan fogantatot a szent szűznek méhében. a szent lélek által. st aug. manu. ad lauren. Cap. 38.

K Nem de nem az Atyának. és a Fiunak munkája által letté meg ez a csuda?

F Igen is. a szent háromságnak munkája által. de csak különösen ¹⁰
a szent léleknek tulajdonittatik. mivel Istennek az emberekhez valo szeretete cselekedte azt., hogy az Istennek fia emberi testet vett fel magára.

A szent léleknek tulajdonitták tehát. az Isten szeretetének erejét. a ki is az Atya, és a Fiu véghetetlen szeretetéből származik. valamint ¹⁵
hogy az Atyának. tulajdonitták a mindenhatóságot. és a Fiunak a bölcseséget.

K A Boldogságos szűz meg tartotta tehát szüzeségét⁵³² [76b:] mind mikor akristust méhében fogadta. mind mikor e világra hozta?

F. Igen is meg tartotta egész életében. mind szülése előtt. szülésekor. ²⁰
és szülése után.,⁵³³ ezt is tartották az Anyaszent egy házban mindenkor.

Magyarázat

Isaiás proféta meg jövendölte. hogy a Messiás egy szűztől születnék. egy szűz, mondgya ez a proféta. méhében⁵³⁴ fogad, és fiat szül, és az ²⁵
Emmánuelnek nevezetik. azaz, Isten velünk., ember s'Isten,⁵³⁵ az Anya szent egy ház mindenkor eretnekeknek tartotta azokat akik⁵³⁶ a Boldogságos szűznek szüntelen valo szüzeségit nem vallották isa. 7. 14. s. hier. Contre. jovini.

K A Boldogságos szűz valóság az Isten Annya volté? ³⁰

F. Igen is. mivel olyan fiat szült. a ki Isten. és az Isten. s'embernek teste, az ő testéből formáltatot. a mint sz.pál mondgya. Gal. 4. 4. Concil. ephes. Contr. nestor.

⁵³⁰ pag. 8. [Későbbi beírás a két sor közötti hézagba.]

⁵³¹ mint <más> embernek

⁵³² [A lap alján tollvonások.]

⁵³³ mind szülése előtt. szülésekor, és szülése után., [Utólagos beírás a sor fölött.]

⁵³⁴ méhében [ben – utólagos beírás a sor előtti margóra, elválasztás után.]

⁵³⁵ s'Isten [s' – beszúrás.]

⁵³⁶ akik <a kik> a

K. micsoda hivatalba volt sz.josef a Boldogságos szűznek férje?

F. ő noha királyi nemzetségből való volt is de szegény volt. ugy annyira hogy kézi munkájával kelletet életét keresni. Az irás azt mond-gya hogy mester ember volt., de fel nem teszi micsoda mesterséget üzőt.

⁵ sokan az atyák közül azt tarttyák, hogy áts mester volt. némellyek. hogy lakatos volt.

[77a:] 4 *Articulus*

A Kristus Jésus születéséről, életeről, és égyptumban
valo meneteléről.

K Mikor jött a kristus evilágra. és micsoda esztendőben?

F. Éppen abban az esztendőben jött el. amelyben a proféták. meg jövendölték volt. hogy a Messiás születnék. mint egy négy ezer eszten-
¹⁰ dővel avilág teremtése után.

K. Hol születet akristus?

F Bethlehem városában. a proféták meg mondták volt, hogy a
Messiásnak ott kelletik születni, a sidok magok is ezt mondák. a
mágusoknak. hérodes előtt. miche. 5. 2. matth. 2. 5.

¹⁵ K. Mint hogy a Boldogságos szűz. Názaretbéli volt. a mely város.
volt galiléában. hogy történt hát.⁵³⁷ hogy akristus bethlehemben szüle-
tet?

F. Augustus Császár abban az időben parancsolatot ada ki hogy az
egész birodalmában valo népet. számba vennék. erre a parancsolatra
²⁰ valo nézve. a sidok tartozának el menni, és⁵³⁸ őt fel iratni magokat. ki
ki a honnét valo volt. a Boldogságos szűz is szent josefel bethlehembe
menének, mivel Dávid onnét valo volt., olyankor érkezének pedig oda.
amidön a Boldogságos szűz szülésinek. ideje volt, az Isten ugy rendelé.
hogy a vendég fogadokban. se más házakban magoknak szállást nem
²⁵ találának. a sokaság miat. hanem kényszeritetének valamely
ven⁵³⁹[77b:]dég fogado mellet lévő kis istáloban vonni magokat; ugyan
abban a nyomorult helyben is jött evilágra. a világ meg váltoja. és ura.

K. Miért kíváná tudni Augustus Császár. népének számát.?

F Akoron az egész birodalma⁵⁴⁰ nagy békeségben lévén. a biroda-
³⁰ lomnak hasznáért, vagy a maga hitségiért. kíváná tudni az egész biro-
dalmában lévő népeknek számát., de leg inkább az Isten engedelmeből

⁵³⁷ hát. <a,> hogy akristus

⁵³⁸ és őt [s (hosszú) f] t-ből javítva.]

⁵³⁹ [A lap alján tollvonás.]

⁵⁴⁰ birodalma <t> [Szóvégi a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával;]
nagy békeségben lévén [lévén – tévénből javítva;] <és> a [törlés a sor
elején.]

cselekedé ő azt, az Isten meg akará mutatni bizonyosan. a pogányok. és a sidok előtt. a proféták mondásinak bé tellyesedésit. a kik is meg mondották. hogy a messiás Dávid familiájából léssen. és bethlehembe fog születni. azt a laistromot pedig a melyben a népeknek szama fel volt írva. romában kelletet vinni. és a Császár archiumjában tenni. a mely őt is volt. még tertullianus idejében. s. Chrysos. hom. 33. sup. s. matth. tert. lib. 4. Contr. mascion. cap. 7.

K. A proféták meg mondották volté azt, hogy az egész világ békeségben léssen. a midön a Messiás el fog jöni.?

F. Igen is. Isaiás ezt elég világosan meg jövendölte. mondván. hogy akoron. a szabjából, szánto vasakat. és a dárdából sarlokat csinálnak, nem emel egy nemzet. más nemzet ellen kardot. és nem tanítatnak többé hadakozásra. Isa. 2. 4.

K. A kristus miért akara. egy istáloban születni.? [78a:]

F. A kristus azért jött e világra. hogy meg gyógyítsa az emberi szívnek meg romlását. meg is akará⁵⁴¹ mutatni hogy miben állyon avalóságos boldogság. és hogy mellyek az igazán valo jók.

Az emberek meg valának annyiban romolva. hogy a testnek kívánsága. a szemeknek bujálkodasa, és az életnek kevelysége alá valának vettetve. akristus még születésekor akara nékik példát adni arra hogy meg vessék ezt a három dolgot; nagyob példát arra nem adhatja. mint a hogy olyan anyát válaszon magának. aki noha királyi nemzetségből valo volt is. de alacson rendben. és szegénységben volt. szent josefel együt. ugy annyira hogy csak egy istáloba kénszeritetének magokat bé vonni.

K. A proféták meg jövendölték valaé. hogy a messiás. alacson rendben. és szegénységben fog el jöni.?

F. igen is meg, isaiás, és zakariás világosan meg mondották. ilyen formában. *igen vigadgy sionnak leánya. imé ate királyod el jö néked, igaz, ő az üdvezítő, ő szegény.* zaka. 9. 9.

K. A kristus micsoda napon. és mely orában jött evilágra.?

F. Éjféltájban, huszon ötödik decembris. arégi tráditio szerint. [78b:]

K. A proféták. meg jövendölték volté a Messiás születésének oráját?

F. A bölcs az angyalnak egyiptumban valo meneteléről szolván. hogy az izraélitákat. meg szabadítsa. és meg ölye az egyiptumban lévő első szülőteket. olyan formában teszi ki. hogy azt az anyaszent egy ház. a kristus születésének orájára magyaráza, ekképen szól. *mikor a csendes halgatás mindeneket el foglalt volna, és az éj az ő járásában fél utban volna, ate mindenható beszéded menyből jöt a királyi székekből.* sap. 18. 40 14 15.

⁵⁴¹ meg is akará <nékik.> mutatni

K. A kristus meg jelenteteé mindgyart az embereknek születését?

F Igen is meg, az Angyalok meg jelenték. a pásztoroknak. a tsillag pedig fel tetzvén nap kelet felé. a mágusok. mindgyart meg indulának. hogy az üdvezitöt mennének imádni.

5 K A kristust környül metéltéké nyolczad nap mulva. mint a több sidokot?

F Igen is. mert a törvény alá akarta magát vetni, hogy meg szabadítsa azokat akik a törvény alat voltak mondgya szent pál. phil. 2. 10.

10 K A kristus sokáig maradaé bethlehemben születése után.?

F Negyven napig marada ott. elegendő időt akar-[79a:]ván⁵⁴² adni a sidoknak arra, hogy meg. tudhassák születésit. S. Chrisos. hom. 7. sup. s. matth.

Negyven⁵⁴³ nap mulva a templomba vivé a Boldogságos szüz, és ott 15 bé mutatá az Istennek mint első fiát. végben vivén egyszers mind a törvény szerént valo meg tisztulásának köteleségit. noha az a törvény nem illeté ötet.

K. A mágusok mikor érkezének bethlehemben. a meg tisztulás előtté. vagy utanna?

20 F Közönségesen azt tarttyák hogy a kristus születése után. tizen három napal., a mely napon viz kereszt napját ülli az anyaszent egy ház.⁵⁴⁴

K A Boldogságos szüz. és szent josef. viszszá téréneké názáretben. azután. hogy bé mutaták a kristust?

25 F Nem. mert egyiptumban kellették menniek. hogy el kerülhessék. a hérodes üldözésit. a ki is meg akará öletni a kis Jésust.⁵⁴⁵

K Miért akará meg öletni hérodes a kristust?

F. Mert a mágusok hozzája menvén. tudakozák tölle hogy hol születet volna a sidok királlya., hérodes meg ijede azon. hogy ne talám tán 30 még az a gyermek le vesse ötet kiralyságából, azért el végezé⁵⁴⁶ magában. hogy ötet meg ölösse., de nem tudván. hol léit., azért parancsolá. hogy bethlehemben, és a körül valo helyyeken. a két esztendös gyermekektől fogvast. minden gyermekeket meg öllyenek. a kik el nem érték a két esztendöt. el hitetvén magával. hogy⁵⁴⁷ a kristus azok közöt fog 35 találkozni. de az ő ideje nem jött volt még el. amint el is kerülé a halált. egyiptumban valo menetelével.⁵⁴⁸ [79b:]

⁵⁴² akarván [Második a-ú-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

⁵⁴³ Negyven [Íráshiba.]

⁵⁴⁴ [Utána beírás: *héja vagyón.*]

⁵⁴⁵ Jésut [Jésust]

⁵⁴⁶ el végezé <h> magában. hogy

⁵⁴⁷ hogy a kristus [h-a-ból javítva.]

⁵⁴⁸ [A lap alján tollpróba: *k k*]

5. Articulus.

A kristus Egyiptumban való meneteléről. és szent jános életéről.

K. A ⁵⁴⁹ Proféták megjövendölték valaé. a kristus egyiptumban való menetelét.?

F. Ezt példázá a jákób familiájának egyiptumban való menetele. de ezen kívül. Isaiás is megjövendölte volt⁵⁵⁰ imé az ur feljő a könyű felhőben. és egyiptusban megyen, és le esnek az egyiptus bálványi az ő színe előtt. Isa. 19. 1. 5

K. Mikor a kristus egyiptumban érkezék. valóságál le esteké a bálványok?

F. Ha szinte valóságál le nem estek is. akor,⁵⁵¹ de a proféta mondása bé tellyesedet. mivel az Anyaszent egy ház. nagy fényességében volt sokáig egyiptumban, sokan írják hogy valóságál le is estenek és a földre estenek akristus előtt.⁵⁵² 10

K. Mennyi ideig marada akristus egyiptumba?

F. Azt bizonyoson nem tudhatták, de avalo. hogy őtt sok ideig nem volt, mivel mindgyárt viszájött hérodes halála után. 15

K. A kristus egyiptumból való viszájövetele után. hová mene lakni?

F. Názáretben, amely város szent josph lako helye volt a kristus születése előtt.

K. Mennyi ideig marada a kristus Názáretben? [80a:]

F. Mint egy harmintz esztendős koráig. 20

K. Mit tudunk a kristus gyermekségéről.?

F. Egyebet nem tudhatunk. hanem hogy tizen két esztendős korában. Mária. és josef a templomban vivék őtet. a kristus a templomba marada, az annya azt észre nem vette. hanem minek utánna harmad napig keresték volna. ugyan a templomba találták meg. az irás tudó doktorok között. a kik csudálkoztanak beszédin. 25

K. Mit cselekedék azután a kristus?

F. Egyebet erről nem tudhatunk. hanem hogy mindenkor a szent josph házánál marada. és hogy mind hozzája. mind a Boldogságos szűzhöz. nagy engedelmeségel volt. példát adván a gyermekeknek hogy micsoda engedelmeségel tartoznak szülejekhez, azt is el lehet hinni hogy szent josefel együt dolgozot. 30

⁵⁴⁹ A [Beszúrás.]

⁵⁵⁰ megjövendölte volt. <Isa. 29. 1.> imé az ur [...] Isa. 29. 1. [Utólag írta be a törlés utáni üres helyre és a sorközbe.]

⁵⁵¹ akor, [Beszúrás.]

⁵⁵² sokan írják [...] akristus előtt. [Utólag írta be a sor végére és a sorközbe.]

Mint egy harmintz esztendős korában⁵⁵³ akristus. keresztelő szent jánoshoz mene a pusztában. a jordán vize mellé. ahol meg kereszteléd ötet. ez a szent ember.

K kicsoda vala. szent jános. és micsoda életet élt?

- 5 F keresztelő szent jános az Istentől küldetet volt, hogy a Messiásnak utat készítsen. és néki elől jároja légyen. Isa 40. 3.⁵⁵⁴ malachias 3. 1. [80b:]

Gábrriel angyal meg mondá zakariásnak hogy az ő felesége fiat fog szülni öregségében. szent János még igen iffiu korában mene lakni a pusztában. őt sáskával. és mézzel élt. harmincz esztendős korában a jordán vize mellé mene. a kristus is oda ment hogy fel vegye tölle akeresztséget ő őtt oktatta. és meg keresztelte a sidokot., az ő hire mindenüt nagy volt, hérodes antipás a galileai tetrarka. nagy becsülettel volt hozzája, de szent jános szent bátorságal meg fedvén ötet. olyan 15 vétekről. amely nyilvánóság vala, azért ez a fejdelem atömlöczbe léte. és fejit véteté

K A kristus miért vevé fel a kereszttséget szent jánostól?

F Azt nem szükségből cselekedé., mivel ő maga volt az ártatlanság. és a tisztaság.

- 20 1. Azért. hogy azzal másoknak példát adgyon..
2. hogy meg szentellye a kereszttségek vizeit. és azoknak kegyelmét adgya.
3. hogy meg⁵⁵⁵ mutassa a népnek kik szent jánoshoz jöttek vala. az ő küldetésit. és Istenségit. a bizonyság tétellel. melyet tett felölle⁵⁵⁶ az 25 ő attya. akoron.

K micsoda. bizonysgot tett az Isten rolla azon alkalmatoságal.?

F A midön a kristus meg keresztelteték. imádkozék. és a szent lélek. galamb képében⁵⁵⁷ reája szálla, és [81a:] szozat hallaték az égből., mondván. Ez az én szerelmes fiam.

- 30 K Mi végre tévé Isten ezt a csudát?
F Hogy bizonysgot tenne a kristus küldetéséről. aki akoron kezdé el tanítását. és hogy meg⁵⁵⁸ mutassa a sidoknak. akik jelen valának, hogy övolna a Messiás, a kit szent jános hirdet nékik.

K keresztelő szent János tetté nagy csudákat?

- 35 F. semmi tsudákat nem tett. valamint az évangélium mondgya. joan. 10. 41.

⁵⁵³ korában <pedig> akristus.

⁵⁵⁴ Isa 40. 3. <malal> malachias 3. 1.

⁵⁵⁵ meg [Beszúrás.]

⁵⁵⁶ felölle [Első e-o-ból javítva.]

⁵⁵⁷ képében <le>reája szálla, és [81a:] <sz> szozat [Tollhiba.]

⁵⁵⁸ meg [Beszúrás.]

Az Isten meg akará az által mutatni a sidoknak. akik csudálkozásal tekintették. rend kívül valo életét. az elől járonak., hogy nem ő volna a Messiás. mivel a proféták szerént. a Messiásnak. sok számu csudákat kellett tenni.

6. *Articulus.*

A kristusnak apusztában valo meneteléről. böjtyéről.
és predikálásának első esztendejéről.⁵⁵⁹

K Mit cselekedet a kristus kereszttsége után? 5

F. Az Istennek lelke apusztában vivé ötet. ahol negyven napig marada étel nélkül, töltvén azt az időt tsak az imádságban,

K. Miért mene akristus apusztában mindgyárt kereszttsége után? [81b:]

F. Meg akará nekünk mutatni. 1. hogy a magános étettel, böjtöl, és az imádsággal kel készülni. az egy házi rendhez. és az évangélium predikálásához. 2. hogy annak aki ujonnan születet a kereszttség által. szeretni kel a magános életet. a böjtöt, az imádságot. és a szent írásrol valo elmélkedést., és hogy az, aki ezeknélkül a fegyverek nélkül. magát. a világban lévő veszedelmekre. és kísértetekre adgya. félhet, hogy meg ne győzetessék a kísértőtől. a kristus böjtiének. példájára rendelék az apostolok negyven napi böjtöt. a szent Atyák tartása szerént.

A negyven napi böjtölés után. a kristus. meg éhezék. azt meg is engedé hogy az ördög meg kísértse ötet. de az Isten igéjével győzé meg a kísértetet. a kísértő nagy gyalázatosan el hagyá. és angyalok. szolgálának néki. 20

K. Miért engedé meg a kristus hogy az ördög meg kísértse ötet?

F azért. 1. hogy meg mutassa azzal. hogy valóságosan⁵⁶⁰ ember volna., és hogy magára vette ami nyomoruságinkot. a vétken kívül. hebr. 4. 15. 25

2. meg akará mutatni hogy a böjt. az imádság. és az Isten szava. nélkül. nem lehet meg győzni az ördögöt. [82a:]

3. hogy győzedelme által. meg érdemellye nekünk. a kegyelmet és az erőtt. hogy mi is⁵⁶¹ meg győzhesük az ördögöt. hebr. 2. 18.

K. Mit cselekedék a kristus hogy a pusztából ki mene? 30

F Az Evángélium predikálásához kezdé. melyre valo nézve. ismét viszá tére. ajordán vize mellé. és a⁵⁶² midön meg látá ötet. keresztelő szent jános. mondá azoknak akik jelen valának. Imé az Istennek bá-

⁵⁵⁹ esztentendejéről. [Elírás; a második *ten* – *n* betűje *d*-ből javítva.]

⁵⁶⁰ valóságosan [*v*-*a*-ból javítva.]

⁵⁶¹ mi is <gy> meg győzhesük

⁵⁶² a midön [*a* – beszúrás.]

ránnya. evészi el a világnak bűneit. akarván ez által meg bizonyítani hogy ő volna a Messiás, ugyan ezért is hagyá el szent Jánost. András. az ő tanítványa., a kristus mellé állá. és másnap. a kristushoz vivé⁵⁶³ az ő bátyját. simont. a kit akristus. péternek nevezé.

5 K Mennyi ideig predikállá a kristus az evangéliumot.?

F Mint egy három esztendeig és három holnapig a közönséges tanítás szerint.

K Az első esztendőben mitsoda⁵⁶⁴ nevezetes dolgot cselekedet a kristus?

10 F Galileába menván. maga mellé vévé philepet a ki is a kristushoz vivé nathánáelt., a Cána városában. a szenttséges Anyja kérésére a vizet borrá változta^{82b}:jtá, a melyről emlékezetet téssen az anyaszent egy ház. viz kereszt napján. azutan Cafarnaumba tölte egy kevés időt. a honnét. az Innepekre jerusálemba mene, és őt sok csudákat tett,

15 azután judeának tartományit fel járta. akik hozzája meg tértenek. azokat tanítványival meg kereszteltette. Ebben az időben téteté herodes keresztelő szent jánost⁵⁶⁵ a fogságban. a kristus azt meg tudván. judeát el hagyá. és galliléában mene, samária tartományán menván által a samaritána Aszszonyt meg téríté. és őt marada két napig. tanítván a fiát meg gyógyittá. kevés idő mulva. maga mellé vévé másodsor. vagy

20 harmadikszor. szent pétert. szent Andrást. és a Zebedeús két fiát. akik mindeneket el hadgyván. őtet követék. matth. 4. 13. mark. 1. 14. luk. 5. 1.

7 Articulus

A kristus prédikálásának második esztendejéről.

25 K. Micsoda nevezetes dolgot cselekedék a kristus predikálásának második esztendejében.?

F kafarnaumba marada egy darab ideig, a mely város galliléában vagyon, őt meg gyógyittá a szent **[83a:]** péter⁵⁶⁶ napáját., ugyan őt sok csudákat téve. mind azon által a lakosok a magok hitlenségekben meg

30 maradának. ugyan ezert is rettentő átkot monda reájok a kristus. a genesáreth tengerin lévén. a szélvézt meg csendesité. egy szovával. az után a gergesénusok tartományában érkezvén. őt akét ördöngösökököt meg gyógyittá, kafarnaumban viszá térvén. sok csudákat téve. és szent mátét maga mellé vévé, az után jerusálemben mene a husvéti innepek-

⁵⁶³ vivé <vivé> az ő bátyját, <p> simont. [Törlés a sor elején.]

⁵⁶⁴ mitsoda [*soda* – beszúrás.]

⁵⁶⁵ jános [Íráshiba *jánost* helyett.]

⁵⁶⁶ péter <mostoha annyát.,> napáját [*napáját* <mostoha> fölé írva.]

re., ót is sok csudákat téve. de a sidok üldözni kezdvén a Galliléa⁵⁶⁷ tengere mellé mene. a hová sok nép kíséré. ugyan ebben az időben választá. a tizen két tanítványokat. a kiket apostoloknak nevezé. az a7 követeknek., de minek előtte őket választaná. az éttzakát imádságban tölté. hogy meg mutassa azzal. miképpen kellesék. választani azo-⁵ kot,⁵⁶⁸ akik az apostolok helyekben következnek,

Az apostolok ezek valának. elsöben. szent péter. Andras. jakab. és jános a zebedeus két fia. philep. Bertalan mathé tamás. jakab. a/ alphéus fia. judas, simon. és judás iskaríotes. a ki el árula akristust.

Mindnyájan ezek az apostolok igen tudatlanok valának. írást nem tudtak, akristus azért választá illyene-⁵⁶⁹[83b:]ket. hogy tsudalatosabban ki tessék az ő hatalma. és hogy ne ő nékik tulajdonítsák. az évangéliumnak gyarapodása. ebben az időben öleté meg hérodes keresztelő szent jánost, ugyan⁵⁷⁰ ebben is tére meg a bünös aszszony. a ki felöl azt tarttyák hogy mária magdolna lett volna. némellyek pedig¹⁵ hogy nem a, ezt meg lehet látni az olyan auctorokban akik erről írtak.

Az után Názáretben mene. de mint hogy ót nevelkedet volt. és hogy harmintz esztendő koráig. elöttök csak úgy volt mint más közönséges ember. azért alakosok benne nem hittének. erre is mondá, hogy senki nem prophéta a maga hazájában. nem is marada sokáig közöttök.²⁰

8. Articulus

A kristus szine változásáig⁵⁷¹ valo időről.

K A kristus micsoda nevezetes dolgot cselekedék predikálásának harmadik esztendejében?

F. Az apostolokat el küldé ketten ketten. hogy judéában mindenüt predikálanák apenitentziát. és az Istennek országát. erre valo nézve. fel járá maga is Gallileának minden varossát. A kristus nem mene [84a:]²⁵ jérusalemben a husvéti Innepekre ebben az esztendőben. időt akarván adni tanítványinak. hogy sok fáradságok utan meg nyugodnának. hérodesnek sem akará magát meg mutatni aki is igen kívánta volna ötet látni. azután. tirus. és sidonia tartományában menvén. a kananéabéli aszszonynak hitiért, és alázatoságáért. a leányát meg gyogyittá. és meg³⁰ tanitta benünket. hogy mi formában kellenék imádkoznunk., onnét a

⁵⁶⁷ Galliléa [A szóvégi / betűt utólag írta be az é elé.]

⁵⁶⁸ azokat, [a-o-ból javítva.]

⁵⁶⁹ [A lap alján tollvonás.]

⁵⁷⁰ ugyan [an – beszúrás.]

⁵⁷¹ változásárig<v>valo [ig<v>- fölé írva; az r betűt nem törölte, bár fölösleges;] időről. [szóvégi ö-ű-ből javítva.]

galilea tengernek⁵⁷² parttyára viszá érkezvén. sok féle betegeket meg szaporitván, az aszszonyokon. és a gyermekeken kívül. négy ezer embert meg elégitte vélek. kevés idő mulva. a kristus vevé pétért. jakabot.,
5 és jánost azö öttset. és fel vivé őket egy magos hegyre., a mely hegyet szent hiéronimus thábor hegyének nevezi. őt előttök színét el változtatá.

9. *Articulus.*

A kristus szine változásáról

K. Mit értesz ezen a szón.. hogy a kristus színét el. változtattá? [84b:]

F Azt értem. hogy a kristusnak orczája fényesé lett. mint anap. és
10 az ő köntöse fejjére mint ahó. ez csak kevés képzése vala azö dicsőségének, mind azon által az apostolok ő reája nem nézhetének. nagy csudálkozásban. és félelemben is esének

K A kristus szine változását. nagy csudának kellett tartani?

F Nem volt úgy mondván. annyira csuda. mint a csudának el
15 titkolása. mondgya egy nagy szent, mivel az Isteni természetnek, az cemberi természetel valo meg edgyezésének. természet szerént kellett hintoni azt a fényeséget. és dicsőséget a kristus testére. hogy pedig a kristus. életében az emberek előtt el fedezte dicsőségének fényességét, azért volt. hogy az Istennek öröktől fogva valo rendelésit⁵⁷³ bé tölttte.
20 és az embereket meg válttsa a⁵⁷⁴ tsufságos kereszten valo halála által. a mely véghez nem mehetet volna, hogy ha tsak a kristus magát meg nem alázván. gyengességünket magára nem vette volna. s. thom. 3 part quest 45. arti. 1

K. Micsoda csudálatos dolog történék még a kristus szine változása-
25 kor?

F Mojses és Illyés jelen valának., beszélgetvén a kristusál az ő júrúsálemben valo haláláról. [85a:] a midön pedig. ezek el mentenek volna. szózat hallaték az égből, mondván. *Ez az én. szerelmes Fiam. ötet halgassátok.* az apostolok ezeket halván. meg réműlenek. és a földre
30 esének. a kristus meg illetvén őket. fel költé. és le mene vélek a hegyről. meg tiltván nekik, hogy arról ne beszélnének, valamég halottaiból fel nem támadna. matth. 17.

K Mi okra valo nézve. akará a kristus színét el változtatni⁵⁷⁵ az apostolok előtt?

⁵⁷² tergernek [Íráshiba.]

⁵⁷³ rendelésit [l-s-ből javítva.]

⁵⁷⁴ a <f> tsufságos

⁵⁷⁵ el változtatni [Utolsó t – beszúrás.]

F Azért hogy meg bizonyítsa⁵⁷⁶ az igazságot melyet mondot volt nékik. annak előtte egy kevés idővel. és hogy meg erősítte őket, az Istensége iránt való hitben. és meg ne ütközenek szenvedésin.

K Miért tsak három apostol előtt akará akristus színét el változtatni. és miért⁵⁷⁷ nem atöbbi és a nép előtt is? 5

F Azért hogy a nagyob titokban maradhason, a kristus minden bizonyal olyan fényességben. mutathatta volna meg magát judéában, és olyan erőtt adhatot volna csuda tételeinek., hogy a leg hihetle-
neb⁵⁷⁸ is kénszeritetet volna ötet messiásnak üsmérni, de alázatoságban akart élni. és meg halni. és az által meg válto-⁵⁷⁹[85b:]ni az embereket, 10
a kiket is a kevelység vesztette vala el.

K Miért akarta a kristus. hogy Mojses,⁵⁸⁰ és Illyés jelen legyenek a hegyen és szenvedése felől vélek beszélgessen?

F Mert meg akará mutatni az apostoloknak, és utánnok mi nekünk. 1.⁵⁸¹ hogy sokal nagyob volna Mojsesnél., és Illyésnél, mivel ezek őt 15
ugy valának jelen. mint szolgálk. 2. hogy a törvény mojses képében, és a proféták. Illyés képében., bizonytságot tennének. a kristusrol., a kik előre meg mondották volt. az ő szenvedésit. 3. meg akará azt is mutatni, hogy hamisan vádolnák ötet asidok. hogy meg szegi az Isten törvényét. mivel mojses aki atörvént ki adta, és Illyés a ki leg erősebb oltalmazója 20
volt a törvénynek. jelen létekel bizonytságot tésznek a kristusrol.

10. Articulus

A kristus. predikálásának harmadik esztendejéről.

K. Mit cselekedék akristus színe változása után?

F. Galliléát fel járván sok csudákat tett, és a [86a:] népet tanította, a kivel sok féle jót tett. sok betegeket meg gyógyított,

K Mit cselekedék. a kristus predikálásának harmadik esztendeje 25
után.?

F. A husvéti Innepek közelgetvén. ugyan arra az időreis rendelte volt el halálát., jerusálem felé indula, és előre meg monda a tanítványinak, hogy azért⁵⁸² mégyen oda hogy bé tellyessitte. a proféták mondásit.,

⁵⁷⁶ meg bizonyítsa <nékik.> az igazságot

⁵⁷⁷ miért <a> nem atöbbi

⁵⁷⁸ hihetleleneb [Második h – más betűből javítva;] is kénszeri-
te<tt>tet volna [ter <tt> fölé írva.]

⁵⁷⁹ meg válto- [85b:] tani [A lap alján tollvonások.]

⁵⁸⁰ Mojses, [f-e-ből javítva.]

⁵⁸¹ 1. [beszúrás.]

⁵⁸² azért <azért> mégyen

azután kezdé nékik beszélni szenvedésiről, haláláról. és fel támadásá-
 rol. jérikoban érkezvén. Zakeushoz szálla. és meg térített Azután nagy
 győzedelmesen mene bé jérusalemben, számaron ülven. a melyet is
 eszerént jövendölte vala meg zakariás proféta. 9. 9. Az egész nép pedig
 5 eleiben mene örvendező fel szokál fogadá. némellyek ruhájokat teríték
 az utra. némellyek zöld ágakat hintének eleiben, némellyek pedig ke-
 zekben ágakat tartván. előtte mennek vala. és mindnyájan⁵⁸³ kiálták.
 Aldot legyen a ki jött az Urnak nevében. hosanna. a Dávid fiának.
 hosanna a magosságban⁵⁸⁴ lévő Istennek. Ez a szó hosanna., azt tészí
 10 némellyek szerént. szabadíts meg minket. és némellyek szerént. áldás.
 és dicsőség. A krisztus halála előtt valo napon. csütörtökön. el küldé
 kettőt atanítványok közül. hogy a husvéti bárányt el készitenék. vala-
 mely háznál. amellyet meg nevezé nékik. azután maga is oda mene⁵⁸⁵
 [86b:] a több tanítványival, és elejekben adá. hogy micsoda nagy kíván-
 15 ságál várta. hogy még halála előtt vélek edgyüt ehessék husvéti bárányt,
 a vacsora után. meg mosá. az Apostoloknak lábokat. és ismét le ülven
 asztalhoz. a szent áldozatot., és a testének. és vérenek szenttségét rende-
 lé. a kenyérnek, és a bornak színek alat. erről másut bővebben beszél-
 lünk.

20 K. Mit cselekedék akristus azután. hogy a szent Eucharistiát ren-
 delé.

F Előre meg mondá hogy egy az apostolok közül el fogja árulni.,
 tudtokrais adá hogy a judás volna. időt akarván adni annak a nyomor-
 ultnak. amagában valo térésre. de meg nem üsmeré magát, sőt még
 25 kimene aházból. hogy véghez vinné gonosz árulását. azután dicsérete-
 ket énekelvén az apostolokal. sok szép tanításokat ada nékik, és előre
 meg mondá péternek. hogy három szor meg tagadná, de azt is mondá.
 hogy penitentiáát fog tartani., de midön látá hogy az apostolok szomor-
 kodnának szenvedésin. és halálán. nagy kegyeséssel és szeretettel meg
 30 vigasztalá őket.

K. A krisztus hogy el végezé atanítását. és imádságát hová mene?

F. Az olaj fák hegyére., amely közel vagyon jéru-~~187a~~:sálemhez. és a getsemáne kertbe mene. tudván azt, hogy judás oda menne utánna.

K A krisztus miért akara oly nagy szomorúságban lenni halála közel-
 35 getésekor, holot ő azt sokszor előre meg mondotta volt., ő azt buzgósá-
 gal is várta. és ő Isteni erővel birt?

F. Mi érettünk cselekedte azt mondgya szent ágoston: mert magára
 vévén bűneinket. viselni is akarta az alázatoságot. és a büntetést, vi-
 gasztalni is akará gyenge tagjait, meg mutatván nékik. a maga szabad

⁵⁸³ mindnyájan [j-n-ből javítva.]

⁵⁸⁴ a magosság <béli>ban lévő [Törlés a sor elején.]

⁵⁸⁵ [A lap alján tollpróbaszerű vonások.]

akarattýából valo szomorúságával., hogy az ő kétélen valo szomorúságok. és félelmek. melyeket éreznek⁵⁸⁶ halálokhoz valo közelgetések. nem vétek, csak hogy ők is. ugy valamint. ő. az Isten akarattya alá. vessék magokat. 2 meg akará az által. mutatni azt is akristus., hogy valóságos halando testet vett volna magára. a mely a vétken kívül ⁵ agyengeség alá volt vettetve. ugyan ezt az igazságot is tagadák. a manicheusok. és az apollinaristák s.⁵⁸⁷ Ambr. supr Cap. 22 s. luk s aug in ps 87. 93 n. 19⁵⁸⁸

K Mit cselekedék akristus a kertben imádsága után?

F Fel költé tanítványit. akiket is a szomorúság, és az álom. el ¹⁰ nyomta vala, és vélek együt judás eleibe mene., a kinek melléje vitézeket adtak vala a fő papok. hogy meg fogatná Jésust. az áruo pedig hogy meg látá a kristust, hozzája mene. és nagy álnokság. ötet meg tsokolá., akristus tudván, hogy a volna jele meg fogattatásának., még is kegyeséggel akara hozzája szollani, azért hogy magában szállyon. mondá neki, ¹⁵ barátom miért⁵⁸⁹ [87b:] jöttél. sokkal árulodé el az ember fiát,? kérdező azután a sidokot hogy kit keresnének., ezek felelék. hogy a Názáret-béli Jésust, En vagyok a. mondá nekik Jésum, és azonnal a földre esének. meg akarván nékik mutatni hogy szabad akarattýából menne a szenvedésre.,⁵⁹⁰ kezekben adván magát. meg hagyá magát kötöztetni., ²⁰

K Hát az apostoloknak miképpen lett dolgok?

F Nagyon meg ijedvén el szaladának., hanem szent péter bátrab lévén. ki voná. a kardgyát. és el vágá a málkus⁵⁹¹ fülét, akit is a kristus mindgyárt meg gyógyittá. és jóvá nem hagyá a szent péter cselekedetit.

K. Hány orakor. fogák meg akristust?

²⁵

F Az oráját nem lehet tudnunk. hanem csak azt tudgyuk. hogy csötörtökön későn estve volt. azért mondgya a szent irás. hogy a sidok lámpásokal. és fáklyával mentenek keresni hogy meg fogják

K. A proféták meg jövendölték volté ajudás árulását?

F. E nyilván ki tettzik a szent Dávid soltaribol. 54. 108. Zakariás ³⁰ meg mondotta hogy akristust harmintz ezüst pénzen adgyák el. és hogy azt a pénzt. atplomban fogják tenni. 11. 12.

K. A proféták meg mondották volté. a kristus meg fogatását?

F Jérémiás előre meg mondotta volt, lament. 4. 20. de ő maga is

⁵⁸⁶ éreznek <a> halálokhoz

⁵⁸⁷ s. <Abr> Ambr.

⁵⁸⁸ s aug in ps 87. 93 n. 19 [Utólagos beírás, a szokásosnál kisebb betűkkel írva.]

⁵⁸⁹ [A lap alján tollpróbászertű vonások.]

⁵⁹⁰ szenvedésre., [Középső e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

⁵⁹¹ málkus [kus – utólag írta sötétebb tintával a sor eleji margóra, elválasztás után.]

sokakban jelentette a krisztust, mert az⁵⁹² [88a:] szent szabadsággal való beszédiért, a fő papok. reája meg haragúvának, meg fogták, és a tömlőtben tétették., és más egyebeket szenvedet, a mellyek sokakban jelentették a krisztus szenvedését. Josephnek, bátyjaitól való eladattatása. meg fogattatása. a krisztust jelentette.

K Meg volté a mondva, hogy az apostolok el szaladnak a krisztus meg fogattatásakor?

F Zakariás azt meg mondotta volt. hogy meg verem a pásztort. és el széllyednek a juhok. 13. 7.

10 A krisztus szenvedését. halálát. az Évangéliumban meg lehet látni.⁵⁹³

11. Articulus.

A krisztus szenvedéséről. és haláláról való jövendölések.
rövideden

K. Micsoda jövendölések vannak a soltárokban a krisztus szenvedéséről?

F Igen sok soltárt kellene le írni hogy ha⁵⁹⁴ meg akarnok mindenikéből mutatni, mi légyen meg írva a krisztus szenvedéséről de a többi között. a huszon edgyedikből. és hatvan nyolczadikból, világosan ki tettzik.

K Isaiás mit mondot a krisztus szenvedéséről.?

F Ennek a profétának. könyvében. egy rész nincsen. a mely ne szollana a krisztusról és az anyaszent egyházról. de a többi között. az 20 öttven harmadik részben. azt meg lehet⁵⁹⁵ látni világosan. és ezt a részt. el lehetne nevezni a krisztus, Isaiás szerint való passiojának.⁵⁹⁶ [88b:]

K Daniel mit mond a krisztus szenvedéséről?

F. Ezeket mondgya. *hetven hetek végeztek, ate néped. felől, és ate városod felől. hogy vége szakadgyon a gonoszságnak. és bé petséltessék a bűn. és hogy ki tisztítassék a hamiság.. és az örök igazság meg hozatassék, és bé petséltessék. a látás, és aprofétia. és fel kenetessék. a szenteknek. szente., tudgyátok azért. hogy hatvan két hétt után halálra tétetik a krisztus. és a nép mely ötlet meg tagadgya nem léssen az ő népe. aváros és a szent templom el pusztitatik dan. 9.*

⁵⁹² aző [az – javítva.]

⁵⁹³ A krisztus [...] látni. [Ezt a mondatot utólag írta be a szerző; szenvedésit – sor alatti beszúrás.]

⁵⁹⁴ ha [h – valószínűleg megkezdett m-ből javítva.]

⁵⁹⁵ meg lehet <ne> látni

⁵⁹⁶ [Utána beírás: *héja van.*; a lap alján beírások: *szozat hallattot és tollpróbászertű vonások vannak.*]

K. Zakariás mit mondot akristus szenvedéséről?

F *Ki öntöm Dávidnak házára. és jérusálemnek lakosira a kegyelemnek és a könyörületeségnek lelkét. és én reám tekintenek. kit boszúság illetenek. és sirattják ötet. mint az ember szokta siratni edgyetlen egy magzattyát.* 12. 10.

Akkoron azt kérdik tölle micsoda sebek ezek a kezeden. az is feleli nékik, az én barátim házában sebesítettek meg engemet. oh! fegyver serkeny fel azén pásztorem ellen, és a férfit ellen ki nékem társam, azt mondgya a seregeknek⁵⁹⁷ ura. verd meg a pásztort. és el oszlanak ajuhok. és ki nyujtom azén kezemet az én kitsinyimre. Zak 13. 7.

K A bölcseség könyvében mi vagyon meg írva. [89a:] akristus szenvedéséről?

F⁵⁹⁸ Azt mondák magokban az Istentelen gondolatú emberek. hatalommal nyomjuk el az igaz szegényt, leselkedgyünk pedig az igaz után. mert ellenkező ami tselekedetünkkel, szemünkre hányván nékünk. a törvény ellen való bünöket, mondgya magát Isten üsmerőnek., és az urnak fiának mondgya magát, lött minékünk. ami gondolatinknak meg feddöje; csak tekinteti is nehéz nékünk., mert különböz az ő elete egyebekétől. és masuvá néznek az ő ösvényi. Meg⁵⁹⁹ vettetteknek íteltetünk ötölle. és meg tartoztattya magát ami utaintkol; mint valami tisztátalan dologtol. az Istent attyának mondgya., lássuk meg ha az ő beszédei igazak., és lássuk meg micsodák következnek öreája, mert ha az igaz Isten Fia. gondgyát viseli néki. és meg szabadította ötet. az ő ellenséginek kezekből. boszonttsuk és gyötörjük ötet., hogy tudgyuk meg az ő álhatatoságát. és tegyünk itéletet az ő türese felöl. gyalázatos halálra kárhoztassuk ötet. mert az Isten az ő beszéde szerént. visel reája gondot; efféle dolgokrol. gondolkodtak mert az ő gonoszságok meg vakította öket. Sap. 2.

12. Articulus

Hogy micsoda csudák történtek akristus halálakor.

K. A profétiákból már láttuk a kristusnak való-⁶⁰⁰[89b:]ságosan Istenségét. hanem azt mutasd meg már nékünk. hogy micsoda. erejét. és hatalmát mutatá halála orájakor.?

F Azt már. láttuk., hogy akik meg akarák fogni azok a földre esének előtte. hogy csudálatosan meg gyogyította a málkus fülét., és hogy mihent

⁵⁹⁷ a seregeknek <Istene.> ura.

⁵⁹⁸ [Ennek a *Felelemnek* elején két macskakörömszerű vonás van, a végén pedig három.]

⁵⁹⁹ Meg [M-m-ből javítva.]

⁶⁰⁰ [A lap alján beírás: *A szentek* és tollpróbaszerű tollvonások.]

a keresztre tették. a nap meg homályosodék. természet ellen. három óráig. de ezeken a csudakon kívül is. még többek is lettek halála után

K. Minek előtte a töb csudákról beszély. magyarázd meg nekünk, hogy miért természet ellen homályosodék meg a nap.?

5 F mert a kristus hóld töltekor holt meg, mivel a sidok husvéttyok napján holt meg., ezt az innepet pedig mindenkor. az első hólnapnak hold tölttyekor⁶⁰¹ üllötték. azt pedig minden tudhattya hogy a természetnek rende szerént., soha egyébkor a napban fogyatkozás nem lehet., hanem ujságkor.

10 K vagyoné valamely pogány auctor olyan. a ki erről a csudálatosan valo nap béli fogyatkozásról irt volna.?

F ha szinte nem volna egy is. akiközüllök⁶⁰² arról irt volna., de azt kételkedésben nem lehetne venni. az évángyelistáknak hinni kel., mivel ök ezt olyan időben tették fel. amelyben. több volt egy millium bizony-ságnál., akor jelen. mikor etörtént. de tertullianus. [90a:] akeresztényi vallásról valo apologiájában, meg bizonyította⁶⁰³ a császárok előtt. a második saeculumban., hogy erről a csudálatos nap béli fogyatkozásról valo irás. fel találtatik. a romai árchiumban. apolog Cap. 21.

K. mond meg már mostanában, hogy⁶⁰⁴ micsoda csudák történtek. 20 a kristus halála után?

F I. A templom superláttya. a mely el rekesztette a sanctuáriumot. a szent helytől. ketté szakada., hogy ebből a csudából meg lássuk, hogy a menynek kapuja meg nyitatot az embereknek, hogy a kristus halála által, bé ment a valóságos sánctuáriumban,⁶⁰⁵ hogy a törvénynek 25 árnyéka el mulnék, és hogy, mind a templom, mind a sidó nép el hagyatának. hebr. 9. s. ambr.⁶⁰⁶ Cap. 23. supr. s. luc.

2. föld indulás volt. a kö sziklák meg hasadozának., a koporsok meg nyilának. és sok szentek testei fel támadának., és meg mutaták magokot avároson.

30 K. A kristus⁶⁰⁷ fel támadása előtté. vagy utánna. támadának fel azok a halottak?

F A szent irás magyarázok. ezen meg nem egyeznek egymásal., mind azon által ugy tettzik hogy szent máthé a kérdésre meg felel., mivel azt

⁶⁰¹ hold tölttyekor <ell> üllötték.

⁶⁰² akiközüllök [aközüllökből javítva ki beszúrásával.]

⁶⁰³ bizonyította [Második i-o-ból javítva.]

⁶⁰⁴ hogy <h> micsoda

⁶⁰⁵ sánctuáriumban, [A második á ékezete, talán tolelcúsászból hullámvonalszerű: ~]

⁶⁰⁶ s. ambr. <22> Cap. 23.

⁶⁰⁷ A kristus <halal> fel támadása

mondgya hogy a kristus fel támadása után. támadának⁶⁰⁸ fel azok a halottak, matth. 28. [90b:]

K A mely szentek akoron fel támadának., testestől. és lelkestől. menteneké fel⁶⁰⁹ azután a kristusal menyekben. vagy ismét⁶¹⁰ meg holtanak.? 5

F. szent Ágoston azt tartotta hogy ismét meg holtanak, és hogy aző fel támadások, csak ideig valo volt. A szent atyák. közül némelyek másképpen⁶¹¹ tarttyák. emind bizonytalan. s. aug. epist. 164. ad evod.

K Ezek a csudák. nem tetteké valamely változást. azokban. kik ezeket látták? 10

F A százados. a ki jelen volt a romai seregével. látván ezeket a csudákat. meg tére. s. Chrysost. hom. 89. supr. s. matth.

A. vitézek is bizonytást tettek az igazságról. és meg vallák. hogy a kristus. az Isten fia volt, de találkoznak közöttök olyanok., akik pénzt vévén fel a sidoktól. el árulák az igazságot, sokan valának olyanok. kik a csudákat látván. viszá tértének s' a melyeket verték. de nagyob része a sidoknak fő képen a papoknak, meg maradának. vakságokban.. és meg átalkodásokban, a kik is a kö szikláknál keményebbek valának., mivel ezek meg hasadoznak mondgya szent leo pápa. serm 17. supr. pass. [91a:] 15 20

13. Articulus.

A kristus, kereszten valo haláláról. Miért és kiért,
holt meg a kristus a kereszten aző⁶¹² halálának elég
tételéről. és annak hasznáról.

K. A kristus miért akart olyan tsufságos⁶¹³ halálal meg halni a kereszten.?

F. Azért választá azt a halált. 1. hogy jobban meg üsmértesse velünk a véteknek nagyságát. 2. hogy meg orvosollya a kevélységet; a testnek, és a szemnek kívánságit., tudni illik. ezen három mérges eredetit avé-²⁵ keknek.

K. Micsoda vétékért holt meg akristus?

F. Az Ádám, és az Eva vétékiért. és aző maradéjoknak vétékéért.

⁶⁰⁸ támadának <eze> fel azok

⁶⁰⁹ fel [f-v-ből javítva.]

⁶¹⁰ ismét [t-s-ből javítva.]

⁶¹¹ másképpen [k-p-ből? javítva.]

⁶¹² Miért és kiért, holt meg a kristus a kereszten aző [Kereszttel jelölt utólagos beírás a lap felső szélén; a sorközben törlés:] <ki Miért., és>

⁶¹³ tsufságos [tsufosból javítva.]

holt meg., ő eleget tett a vétkekért. a mellyeket tettek az emberek., és tenni fognak világ végig. 2. Cor. 5. 14. 1 tim. 2. 4.

K. Hogy ha akristus eleget tett az emberek vétkiért., nem következik abból., hogy a bűnösököt nem kellene azután az örök kárhozatra 5 itélni semmi némű vétkekért?

F Abbol nem következik. mert noha a kristus mindenekért meg holt is. de mind azon által. mindenek nem veszik halálának gyümölcsét., mondgya a tridentinumi Concilium., hanem csak azok kik részesitetnek a kristus-⁶¹⁴[91b:] szenvedésinek érdemiben.

10 A természet felet valo kegyelmek. a kristus szenvedésinek és halálának érdemből származnak, de mint hogy azok a kegyelmek nem egy aránsuak, a kristus halálának gyümölcséis. nem egy aránsu képpen adattatik az embereknek,

A szentségeknak ereje által osztogattatik a halálnak gyümölcse., 15 mivel a szentségekből ered. a bűnösnek ujonnan valo születése., meg igazulása, és meg térése, a szentségeket pedig⁶¹⁵ nem mindnyájan veszik.

Erre valo nézve, akristus ambar nagy irgalmaságából meg holt is minden emberekért, de mind azon által az emberek közül sokan vesz- 20 nek el vétkekben. Először. az olyanok, akik meg nem keresztelettek. másodsor; a kik a keresztésben vett kegyelmet el vesztvén. meg hálnak. minek előtte a penitentzia tartásal azt helyre⁶¹⁶ hozhatták volna.

K. Tellyeséget szükséges volté a hogy a kristus eleget tégyen éret- 25 tünk?

F. Igen is. mert ha⁶¹⁷ Isten s' ember eleget nem tett volna érettünk. noha ami bűneink elnem töröltettek volna. s. aug. serm. 1. supr ps. 48. st leo. epist 24 ad flavi⁶¹⁸

K⁶¹⁹ Az Isten nem engedhetet volnaé ugy meg az embereknek, hogy 30 ne kívánt volna. se töllök., se éret-[92a:]tek. semmi elég tételt?

F. Azt el hihettyük hogy az Isten meg cselekedhette volna ha akarta volna., mert ő mindenható., de néki jobnak tettzet azt az utat választani. amelyet az ő bölcsesége illendőbnek ítélte, hogy eleget tegyen igassá- 35 gának, ennek az igasságnak pedig rendi. azt hozza magával. hogy a véték meg büntetessék. hogy ha pedig az Isten. azt meg bocsátotta volna elég

⁶¹⁴ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonás van.] a kristus- [91b:] <nak> szenvedésinek

⁶¹⁵ pedig <m> nem mindnyájan

⁶¹⁶ hely<he>re hozhatták

⁶¹⁷ ha <az> Isten

⁶¹⁸ st leo. epist 24 ad flavi [Utólagos beírás sötétebb tintával.]

⁶¹⁹ [A Kérdés előtt beírás van: *hejavan*]

tétel nélkül, az ő irgalmasága nagy fényeséggel ki tettét volna. de az igasság, a mely akegyelemtől el válhatatlan., meg nem elégedet volna. a kristus Jéusnak véghetetlen elégtétele., mely minden vétkekre. és időkre ki terjed. meg mutattya egyszersmind, mind az irgalmaságot a mikor nekünk meg bocsát, mind pedig az igasságot., a melynek eleget 5 tett az igaz, az ő drágalátos halálával, a melyet szenvedet a bünösökért., az a halál. bővön elegendő az egész világ bünének bocsánattárára.. hebr. 10 1 joan. 2. 2.

K. A kristus mi képpen tett eleget a mi bününkért.

F. kinokot. és halált szenvedte mint ember bününkért. és úgy mint 10 Isten véghetetlen jutalmat ada szenvedésinek.⁶²⁰ [92b:]

K A kristus micsoda jó tétéményt szerzet nekünk halálával?

F 1. meg mosogatot bününkéből. rom. 3. 25.

2. meg szabadita az ördögnek rabságából. a melyben voltunk., és a kárhózzattól. a melyet érdemlettünk. joan. 12. 31. 15

3. meg nyitotta nekünk a menynek kapuját. a mely előttünk bé volt zárva. a vétkektől fogvást. hebr. 5. 9. 10. 19.

4. példát adot nekünk. a jó erkölcsökre. a melyeket ha követtyük. az üdvéséget el nyerjük. s. aug. de⁶²¹ vera religio. Cap. 16.

5. Meg érdemlette nekünk mind azokat a kegyelmeket, a melyek 20 szükségesek a jó erkölcsöknek végben vitélére. mivel mi a kristus nélkül semmi⁶²² jót nem cselekedhetünk, és minden kegyelmek az ő halálának érdeméből származnak. joan. 15. 4.

14. Articulus.

A kristus lelkének. a poklokra valo le szállásáról. és testének el temetéséről.

K. Mit értesz azon., mikor azt mondod hogy a kristus meg holt?[93a:] 25

F. Azt értem hogy olyan formában holt. meg. valamint atöb embe- rek. az ő lelke. meg válván testétől

K. Az ő Istensége el váléké testétől. vagy lelkétől halála után?

F. Nem., mert az Isteni természet. oly edgyes vala mindenikével. hogy azt ahalál edgyikétől sem választhatá el. s. aug. tract. 47. supr. s. 30 joan. s. leo. epist.⁶²³ 134 ad Imp. leo.

⁶²⁰ [A lap alján beírás: *Az Isten*]

⁶²¹ de <veritab> vera [A javítás a törlés fölé írva.]

⁶²² semmi<k vagyunk. és mind> jót cselekedhetünk,

⁶²³ epist. <ad> 134 ad [A törlésben a <d> betűnek a szárát már nem írta le.]

K. Hová mene a kristus lelke, a midőn meg válék. testétől?

F. A poklokra szálla, az, az. amint szent pál mondgya. a földnek also részére eph. 4. 9.

K Mit értesz a poklokon. vagy is azokon az also helyyeken, ahová
5 akristus lelke le szálla.?

F Egy néhány féle képen lehet azt érteni. 1. a poklon, közönségesen. a szent irás szerént azt a helyet értik. a hol akárhozot lelkek szenvednek. luk. 16. 22.

2. Némelykor ezen a szón. azt a helyet is lehet érteni a melyet
10 purgátoriumnak hívunk.

3. A limbust. azt az alá valo helyet, a hol nyugosznak vala a szentek lelkei a kristus el jövetelég. ugyan erre a helyre is szálla le akristus.⁶²⁴ [93b:]

K A kristus miért szálla le arra a helyre?

15 F. Hogy onnét ki vinné az igaz lelkeket. és nagy dicsőségel vinné magával. a menyekbe. mivel addig bé volt zárva a menyei kapu. eph. 4. 8. 9. Colos. 2. 15. st aug epist 164. ad Evod

K. Mit értesz azokon a boldog lelkeken?

F Értem azokat. akiknek az Isten még előre meg irgalmazot, a
20 kristus érdemiért., akik mind addig el nem érhették a boldogságot. valamég akristus el nem jött, és szenttséges vérit kinem ontotta az emberekért. s. aug. de civit. Dei. libr. 20. Cap. 15.

K. Csak egyedül a boldog lelkeket vitteé ki poklokból?

F Igen is csak azokat. mivel azok. akik az örök kárhozatra valának
25 ítélteve., onnét meg nem szabadulhattanak.⁶²⁵

K. A kristus testét hová tévék halála után?

F. Arimathiai jusef nevü gazdag ember. aki is mind addig nem meré magát a kristus tanitványának mondani. pilátushoz mene. és el kéré a kristus testét., hogy el temese. azt meg nyervén. Nicodemus nevü tanitványal. a keresztről le vévé. drága keneteket meg kené. ruhakba takará.
30 és oly kösziklában vágot helyre tevé. a hova még halotat nem tettek volt. és egy nagy kövel. az ajtaját bé zárá. azután pilatus meg engedé a sidok-⁶²⁶[94a:]nak, hogy őrizöket. tennének. a koporsohoz, azIsten azt ugy rendelé, hogy annál nagyob bizonyással, tessék ki az ő Fiának
35 fel támadása.

⁶²⁴ [A lap alján tollpróbaszerü tollvonások.]

⁶²⁵ [Utána későbbi beírás: *héja van*]

⁶²⁶ [A lap alján őrszók: *nak, hogy őrizöket!*]

A kristusnak menybe valo meneteléről.

K. A kristus menyi ideig marada eföldön. fel támadása utan?

F Negyven napig.

K. Miért marada negyven napig?

F Hogy meg bizonyittsa⁶²⁸ az embereknek fel támadását., hogy apostolit meg erősítettse. és meg vigasztallya, és nékik oktatást adgyon. ⁵
 hogy az emberek meg téréseken munkáldogyanak

K. Mit cselekedék a negyvenedik napon?

F. Az apostolok mindnyáján Jérusálemben lévén. a kristus meg jelenék nékik. és monda hogy egész hatalmat vett az égben. és aföldön, azt is parancsollya nékik hogy mennének el az egész világra. predikállani, és meg keresztelni az embereket. az Atyának. a Fiunak. és a szent Léleknek nevében. Azután. azt ígéré nékik, hogy velek lenne világ vezetetig. az Isten az⁶²⁹ apostolok képiben. az anyaszent egy házának tette ezt az ígéretet. hogy soha el nem hadgya., meg hagyá nékik hogy jérusálemben maradnának., mivel kevés idő mulva. le küldené nékik. ¹⁵
 [94b:] a szent Lelket; Azután bethániában vivé a tanítványit. csak körzél jérusálemhez. és onnét az olaj fák hegyére. és a midön oda érkezék. áldást ada reájok. és azonnal fel emelteték az égben. és csak hamar a felhök el rejték szemek elöl.,

K. A kristus nincsen hát már eföldön? ²⁰

F Nincsen látható képen. de láthatatlan képpen, két féle modon vagyon. 1. jelen vagyon valóságai testi képpen az oltári szentségben. 2. jelen vagyon lelki képpen. az anyaszent egyházra. és a hivekre való kegyelme. és gondviselése által. matth. 28. 20.

K. Miképpen vagyon akristus az égben? ²⁵

F Az atya Istennek jobján üll.

K Az Istennek vagyone jobb keze?

F. Nincsen. mivel az Isten nem testből áll. hanem aszent lélek azt akarja nékünk azáltal jelenteni, hogy az égben. az Atya Istennel egyenlő hatalommal vagyon a kristus. ugy mint Isten. ugy pedig mint ember., ³⁰
 az ő dicsőségivel, és hatalmával. ótt fellyebb emeltetett minden terempet állatoknál.

K. Miért mondgyák azt. hogy a kristus üll az égben?

⁶²⁷ 16 <15> Articulus [Fölötte a következő beírás van: *A kristus fel támadásáról valo articulus le kel irni.* – Sorrendben a 15. Articulus következne, de Mikes átszámozta és így a 14. után a 16. következik ebben a kéziratban.]

⁶²⁸ meg bizo<nitt>nyittsa

⁶²⁹ az [Beszúrás.]

F. Az által az irás azt akarja velünk meg értetni. hogy annyi sok szenvedése. és faradsága után., őt örök nyugalomba vagyón. mint királyi székiben. [95a:]

K. A kristus menyben valo menetele hasznos volté az embereknek.?

5 F Azt ugy kel tekinteni 1. mint az emberi természet győzedelmének napját. 2. mint remenségünknek erős fundamentumát.

K. Miért mondd azt. hogy a kristus menyben valo⁶³⁰ menetelének. napja. az emberi természet győzedelmének napja volt.?

F Mert az⁶³¹ mi természetünk. a melyet magára vette⁶³² volt akristus. azon a napon kezdé birni az örök dicsőséget a melyért. teremtetet volt. a kristus a menyekbe menvén, fel vivé magával azokat a szenteket, a kiket meg szabadita a poklokból. és. a kik hihető hogy mindenkor véle valának fel támadásától fogvást. eph. 4. 8. s. leo. serm 1 de ascen. Cap. 4.

15 K. Miért mondd. hogy a kristus menybe valo menetele. a mi remenségünknek. erős fundámentuma?

F. Mert a kristus menyekbe fel menvén, a mi elől járonká lett. amint szent pál mondgya. és őt szüntelen ajánllyá. véret az ő Attyának. a melyet ki ontot érettünk. hebr. 6. 20. 9. 24.⁶³³

20 K. Mi formában kel nekünk. tekintni a kristust menyekben?

F. Három féle képpen. 1. hogy ő kicsoda az Atya [95b:] Istenhez képest, 2. kicsoda a teremtett állatokhoz közönségesen. 3. és kicsoda az emberekhez különösön.

K. Hogy kel tekinteni a kristust az Atya Istenhez képest?

25 F. Ugy mint az Attyának képét. dicsőségének fényességét., mint öröktől fogva valo. igéjét., erejét., és bölcsességét az Istennek.

K kicsoda ő a teremtett állatokhoz képest?

F. Ő minden teremtett állatok előtt valo születetnek neveztetik. ő általa. és ő érette teremtettek mindenek, mindenek ő benne élnek, az ő mindenható szava tart meg mindeneket, ő ujjitot meg minden teremtett állatokat. és az Isten, minden teremtett állatokat az ő hatalma alá vetett.

K. kicsoda a kristus az emberekhez képest?

F ő ami meg váltonk, közbe járonk, szó szállónk, fő papunk. áldozatunk. templomunk, oltárunk, fejünk, atyánk fia, világóságunk, mesterrünk, apostolunk, az ujj testámentumnak Angyala., ő az útt a melyen kel járnunk, ő akapu a melyen kel bé mennünk, ő a kö. és a fundamen-

⁶³⁰ valo [o-a-ból javítva.]

⁶³¹ az <emberi> mi [mi <emberi> fölé írva:] természet.ünk [ünk - beszúrás.]

⁶³² vette [v-a-ból javítva.] volt akristus.

⁶³³ (Utána későbbi beírás: héja)

tum. a melyre vagyunk építve, ő a fa, amelynek mi vagyunk az ágai, ő az igazság. a melyet kel követnünk, ő a mi életünk, kenyérünk, [96a:] pásztorunk, férjünk, orvosunk, királyunk, bíránk, ő a mi hitünknek kezdője, és tekéltetésége. egy szoval ő léssen az égben. a mi dicsőségünk, és boldogságunk, de hogy el érhessük azt a boldogságot. a kristus Jesust ⁵ kel követnünk. mint példankot.

K. szükséges és hasznosé. meg tudnunk., mind ezeket a minémüségeit a kristusnak?

F. Ennél. se nagyob.⁶³⁴ se hasznosab, se szükségeseb dolgot nem tanulhatunk. szent pál azt mondgya hogy a töb tudományokot meg kel ¹⁰ vetnünk, de ezt mindenek felet kel tudnunk. philip. 2. 8.

17⁶³⁵ *Articulus.*

A kristus Jesusnak⁶³⁶ az Attyához. és a teremtet állatokhoz valo *tulajdonságinak*⁶³⁷ minémüségeinek. magyarázattya.

K. Miért mondod azt, hogy a kristus képe. az atya Istennek?

F. Azt szent pál mondgya. meg akarván velünk értetni hogy a kristus.,⁶³⁸ ugy mint Isten., tekéltetéségel valo hasonlatosága vagyon az Istenel. az ő attyával. mivel ő az Istennek fia, s' Isten. valamint az ő ¹⁵ Attya. 2 Cor. 4. 4. Coloss. 1. 15.

K. Miért mondod azt., hogy a kristus. az ő Attya dicsőségének fenyesége?

F. Azt szent pál mondgya. meg akarván velünk értetni [96b:] hogy a kristus. ugy mint Istennek igéje, az ő Attyának fenyességétől. és ²⁰ dicsőségétől, származik, valamint a világóság származik a naptól,⁶³⁹ ez igy lévén, az fiu Istennek dicsősége, és fenyesége. tellyeségel ki mutattya, az Atya Istennek dicsőségét. és fenyességét. mert a természet, a kitől ered⁶⁴⁰ ez a dicsőség, és ez a fenyesség. és a mellyeket. közli az attya. a fiával. edgy, mind egyik. mind a másik személyben. hebr. 1. 3. s. aug. ²⁵ libr 4. de trinit. cap. 2.

K. Miért mondod hogy a kristus. öröktől fogva⁶⁴¹ valo igéje. az Atya Istennek.?

⁶³⁴ se nagyob. <ha> se hasznosab,

⁶³⁵ 17 <16> *Articulus.*

⁶³⁶ Jესus̄k

⁶³⁷ *tulajdonságinak* [Utólagos beszúrás; vö. 653. jegyz. is.]

⁶³⁸ kristus., [*kris-kist*-ből javítva.]

⁶³⁹ a naptól, <ugy> ez igy

⁶⁴⁰ ered<nek> ez a dicsőség,

⁶⁴¹ fogva valo [*f-v*-ből javítva.]

F. Ezt, szent jános. és szent pál. mondgyák. Isaiás után. meg akarják velünk értetni. hogy az Isten fia. belső képpen való szava. az Atya Isten gondolattyanak. és üsmerettségének. a mi külső képpen való szónk, nem más, hanem. külső képpen való ki mondása a mi gondolatinknak. 5 és üsmerettséginknek. és ugyan azon gondolatokat. belső képpen való szonak nevezik. amidön. azokat ki nem mondgyák. joan. 1. 1. hebr. 2. 3. Isa. 40. 5.

K. Miért mondod hogy a kristus. az Istennek⁶⁴² ereje. és bölcsesége?

F Azt szent pál mondgya. hogy velünk meg értesse. hogy a kristus 10 nem csak ugy. mint Istennek igéje, minden kori bölcsesége. és ereje az Istennek, hanem ugyan még, a kristus által is nyilatkoztatot ki leg inkább a teremtett állatoknak., az. Isten bölcsesége. és mindenhatósága. 1 Cor. 1. 24. [97a:]

K Miért mondod hogy a kristus. minden teremtett állatok előtt való 15 első⁶⁴³ szülött.?

F Azt szent pál mondgya meg akarván velünk értetni, hogy az Isten fia. minden teremtett állatok előtt volt, a mint is hogy öröktől fogva szülte. az atya az igé a ki is születet. és nem teremtetett. mivel ő öröktől fogva való., valamint az atya Isten Colos. 1. 15.

20 K. Miért mondod azt, hogy mindenek a kristus által. és ő érette teremtettek?

F. Azt szent pál mondgya. szent jánosal együt. meg akarván velünk értetni. hogy a kristus. egy⁶⁴⁴ Isten az ő atyával, és Isten. valamint az atya., és ugy mint Isten. ő teremtette a világot, és azt amaga dicsőségire 25 teremtette. mert az Isten. mindent a magadicsőségért cselekeszik. joan. 1. Coloss. 1. 16.

K. Miért mondod. hogy a kristus⁶⁴⁵ az ő mindenható szava által tart meg mindeneket?

F. Azt szent pál mondgya, meg akarván velünk értetni. hogy az Isten 30 fiának mindenhatósága által. tartatnak meg ateremtett állatok. mert ugyan. az ő hatalma által is teremtettek. az ő szava vette ki őket. a semmiségből. ugyan⁶⁴⁶ az is nem engedi hogy semmivé legyenek. mind ezek a szavai szent pálnak. csak arra tzeloznak. hogy meg bizonyithassa tellyeségel a kristusnak Istenségét., de a csudálatra⁶⁴⁷ méltó dolog.

⁶⁴² Istennek [t-n-ből javítva.]

⁶⁴³ első [t-s-ből javítva.]

⁶⁴⁴ egy [g-s-ből, és-ből javítva.]

⁶⁴⁵ a kristus <mindeneket> az ő mindenható szava által tart meg mindeneket?

⁶⁴⁶ ugyan <is> az is

⁶⁴⁷ csudálatra [d-t-ből javítva.]

hogy még is ezután., valának,⁶⁴⁸ és vannak ol-[97b:]ilyen keresztények., a kik tartják a szent irásokat, és a kik mind azon által. olyan vakme-
rők., hogy tagadgyák. ezt a fundámentumi igazságát. vallásunknak.
tellyeségel, meg is homályosodot. és meg romlot egy olyan keresztény-
nek a szive. a kit meg nem hatt. az ilyen tiszta, és vigasztaló világóság. 5

K. Miért mondod hogy a kristus ujjitot meg mindeneket?⁶⁴⁹

F. Azt szent pál mondgya. meg akarván velünk értetni, hogy a
kristus. minden teremtet állatot, a maga természet szerént valo rendi-
ben. tette., vagy is fogja tenni., és meg békéltetvén. az embert az Istenel,
azt cselekedte. hogy az ördögnek. nincsen már most annyi hatalma 10
ateremtett állatokon., a teremtet állatok meg ujjitása. el kezdődöt. de
csak világ végin. szabadítatnak⁶⁵⁰ ki tellyeségel. a kristus által. a szol-
gálat alol., amely⁶⁵¹ alat még most, suhajtoznak. rom. 8. 20. ephes. 1.
10.

K. Miért mondod azt. hogy az Isten minden teremtet állatot akris- 15
tus hatalma alá vetett?

F. Azt szent pál. és szent jános mondgyák.. szent Dávid után. meg
akarván velünk értetni. hogy a kristus. ugy mint ember, minden terem-
tet állatoknak urává tétetett., hogy ő birja az atya Istennek minden
javait. és hogy mindenekre tellyes hatalmat vett. mint olyan örökségre. 20
amely az ő Isten füságát illeti. hebr. 1. 2. joan. 13. 3. ps. 2. 7. 8. [98a:]

18⁶⁵² Articulus.

A kristus Jésusnak. az emberekhez valo tulajdonságinak⁶⁵³
minémüségének Magyarázattya

K. Miért mondod hogy a kristus ami közben járonk?

F. Azt szent pál mondgya. meg akarván velünk értetni. hogy a kristus
minket meg békéltet az Istenel. azért is ötet szent pál. ami békesé-
günknek nevezi., és azt mondgya. hogy el rontotta halálával. az ellenke- 25
déseket,⁶⁵⁴ meg is változtatta a halálra valo ítéletet, melyet mondottak
volt az emberekre., vére által pedig. mindent békeségbe tett. 1 tim. 2.
5. rom. 5. 10.

⁶⁴⁸ volának, [Íráshiba az általánosan használt *valának* helyett.]

⁶⁴⁹ minde-<d>neket? [Törlés elválasztás után a sor elején.]

⁶⁵⁰ szabidítatnak [Íráshiba.]

⁶⁵¹ amely<et> alat

⁶⁵² 18 <17.> Articulus.

⁶⁵³ tulajdonságinak [Utólagos beszúrás; vö. a 637. jegyz.]

⁶⁵⁴ az ellen<séges>kedéseket,

K. Miért monddod hogy a krisztus a mi meg váltonk? üdvezitönk⁶⁵⁵

F szent pál. és a több. apostolok. e szerént nevezik. meg akarván velünk értetni., hogy halálával.,⁶⁵⁶ meg váltot minket. a bűnnek rabságából., az ördögnek kegyetlensége alól. és a pokolnak kinnyától. 1 joan 5 4. 42. act. 5. 31. rom. 5. ephes. 5. 23.

K Miért monddod hogy akristus ami szó szöllönk.?

F szent jános nevezi eszerént. meg akarván velünk értetni, hogy a krisztus mindenkor esedezik érettünk, hogy nekünk irgalmaságot nyerjen. szent pál is ezt mondgya. hebr. 7. 25. 1 joan 2. 1.

10 K Miért monddod hogy a krisztus a mi fő papunk?

F. Azt szent pál mondgya szent Dávid után. mert a krisztus olyan áldozatot ajánlot az ő Attyának, a mely bé tellyesedése., vagy is inkább valósága volt, az ő törvény-⁶⁵⁷[98b:] béli áldozatoknak, és⁶⁵⁸ amely engesztelheté meg csak egyedül. az Isten haragját. és ugyan az, békéltethete meg ő vele: hebr. 2. 17. hebr. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10.

K. Miért monddod. hogy a krisztus. a mi áldozatunk. templomunk. és óltárunk?

F mind ezekre szent pál tanyit.. előnkbe adván. hogy a krisztus magát fel áldozta az ő Attyának vétkeinkért. hogy ő bé töltötte a régi áldozatokat. a melyek meg nem engesztelheték az Istent. és hogy, a templom. és az oltár,⁶⁵⁹ ahol azokat az áldozatokat ajánlották, a krisztust jelentették., a ki magát ajánlotta az Istennek, azó halandó testében. hebr. 9. és 10:

K. Miért monddod hogy a krisztus a mi Atyánk?

25 F Mert ő tölle veszük alelki életet. azért is nevezi ötet. isaiás. a saeculumok attyának. pater saeculorum. mivel ennek a lelki életnek., csak a jövendő időkben léssen bé tellyesedése. isa. 9. 6.⁶⁶⁰ rom. 4. 17.

K. Miért monddod hogy a krisztus a mi fejünk?

F Azt szent pál mondgya. meg akarván velünk értetni. hogy az anyaszent egy ház. egy test akristusal., és a kinek feje akristus.⁶⁶¹ a hivek pedig azó tagjai. mind ezekről bővebben szolunk. a midön az anyaszent egy házról fogunk beszélleni. Coloss. 1. 18. ephes. 1. 22.

K. Miért. monddod hogy a krisztus a mi atyánk fia.?

F. A krisztus maga. méltoztatik így nevezni bennün-[99a:]ket, és szent 35 pál azt mondgya, hogy a krisztus első szülött. sok atyafiak között. meg

⁶⁵⁵ üdvezitönk [Utólag írta be a kérdőjel után.]

⁶⁵⁶ halálával., [Első a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

⁶⁵⁷ [A lap alján tollpróbászterü tollvonások.]

⁶⁵⁸ és [csak] amely engesztelheté meg csak [csak-beszúrás.]

⁶⁵⁹ az oltár, <a> [?] ahol azokat [ezeketből] javítva.]

⁶⁶⁰ isa. 9. 6. <hebr.> rom. 4. 17.

⁶⁶¹ akristus. <és> a hivek

akarván velünk értetni, hogy⁶⁶² a kristus anyira szeretet, hogy az Istennek fiaivá tett minket, és maga örökös társaivá.⁶⁶³ joan. 20 17. hebr. 2. rom 8. 17.⁶⁶⁴

K Miért monddod hogy a kristus ami világosságunk?

F A próféták. nevezték annak., némelyek közülök, ötet. a jákób⁵ csillagának nevezték., némelyek nap keletnek, a szent öreg ember simeon. meg jövendölte. felöle. hogy a népek világossága leszen. az évangyelium azt mondgya. hogy a kristus az emberek világositoja. hogy ő avilág világosága. és hogy a kik ötet követik., nem járnak a setéttségben., ő előtte. az egész népek asetéttségben jártanak.. és a halálnak¹⁰ árnyékában ültenek.

K Miért monddod. hogy a kristus a mi profétánk?

F Mojses adgya néki azt a⁶⁶⁵ nevet. mondván a sidoknak az Isten néktek egy profétát fog közöttetek támasztani, azért azt halgasátok. és néki engedelmeskedgyetek deut 18. 15.¹⁵

Mojses azon aprofétán. a Messiást érti. szent péter, és szent István szerént. act. cap. 3. 22. Cap. 7. 37.

Ugyan a kristus is a fő proféta. és a fő Mestere az embereknek., ő általa jövendöltek a proféták, ő magais jövendölt. a mely jövendölésinek. bé tellyesedésit mi magunk láttyuk, és abbol bizonyoson el hihet-²⁰ tyük⁶⁶⁶ [99b:] hogy a mely jövendöléseket tett az utolso időkre, hogy azok is bé tellyesednek.

K Miért monddod hogy a kristus a mi apostolunk?

F szent pál nevezi ötet annak. az az. követnek. mivel a kristus az emberekhez valo követte az Istennek. hebr. 3. 1.²⁵

K Miért monddod hogy a kristus az uj testámentumnak Angyala?

F. Malakiás proféta nevezi ötet annak. és utánna az évangyelisták., meg akarván velünk értetni. hogy az Isten azért küldötte volt el a kristust., hogy uj szövetséget csinállyon az emberekkel. malak 3. 1. matth. 11. 10.³⁰

K Miért monddod hogy a kristus a mi utunk?

F A kristus azt maga. mondgya., meg akarván velünk értetni, hogy mi nem mehetünk az ő Atyához, hanem csak ő általa. és hogy csak ugy erhetünk a menyekben., ha az ő nyomdokit követytük.

K Miért monddod hogy a kristus a kapu?³⁵

F Ő azt maga mondgya, *En vagyok a kapu.* meg akarván velünk

⁶⁶² hogy <az Isten> [Törlés a sor végén.] a kristus anyira szeretet <minket>, hogy az Istennek fiaivá tett minket,

⁶⁶³ társaivá. [Alatta utólagos beírás: *heja vagon*]

⁶⁶⁴ [Az utalás későbbi beírás.]

⁶⁶⁵ a [Beszúrás.]

⁶⁶⁶ [A lap alján tollpróbászterü tollvonások.]

értetni., hogy csak ő általa lehet az üdveségnek uttyában menni, hogy ha valaki, nem a kristus által mégyen valamely hivatalban., vagy rendben., az olyan az üdveség uttyán kívül vagy on. joan 10. 1.⁶⁶⁷ [100a:]

K. Miért mondod. hogy a kristus a szegelet kö. és a fundámentum.
5 a melyre építettünk.,?

F A kristus azt maga mondgya. és ő utánna szent pál. meg akarván velünk értetni., hogy minek utánna meg vetették volna. a kristust a sidok., az ő fejeké lett. és meg egyesítette őket. a több nemzettségekel., úgy hogy, akár a nemzettségek. akár a sidok, de csak a kristusra kel⁶⁶⁸
10 építeni. üdveségeknek. lelki épülettyét., az embereknek, úgy is kel tekénteni akristust., mint reménségeknak kezdetét. és fundámentumát.
luk 20. 17. act. 4. 11.⁶⁶⁹

Magyarázat

Hogy ezt a feleletet meg lehesen érteni; meg kel néznünk hogy mit
15 mond ez iránt a száz tizen⁶⁷⁰ hetedik soltár., *A kö melyet meg vetettek az építők, a lett a szegelet fejevé. az urtol lött ez, és csudálatos ami szemünk előtt.*

A bizonyos hogy a kristus magát olyan köhöz hasonlittya a melyet az építő mesterek meg vetettek., és a mely követ azután. az épületnek
20 leg főveb helyére tették., a ki erre a köre esik. el romol. és a kire esik. el ronttya azt. matth. 21. 43. szent péter meg mondá a sidoknak., hogy a kristus az a kö. a melyet el vetettek., de azt a szegelet fejevé. tették.

19.⁶⁷¹ Articulus.

Ismét. A kristus Jesusnak⁶⁷² az emberekhez valo *tulajdonságinak*⁶⁷³ minémüségének magyarázattya.

K Miért mondod⁶⁷⁴ hogy a kristus a fa. a melynek mi vagyunk az ágai?⁶⁷⁵ [100b:]
25 F A kristus maga tanittya nekünk ezt a vigasztalo igazságot, mond-

⁶⁶⁷ joan 10. 1 [Utólag írta be, sötétebb tintával.]

⁶⁶⁸ kel <nékik> építeni.

⁶⁶⁹ [A bibliai utalás utólagos beírás.]

⁶⁷⁰ száz tizen <nyolczadik> hetedik [*hetedik* <nyolczadik> fölé írva.]

⁶⁷¹ 19. [9-8-ból javítva.]

⁶⁷² Jesusk

⁶⁷³ *tulajdonságinak* [Utólagos beszúrás; vö. a 637., 653. jegyz.]

⁶⁷⁴ mondod [Szóvégi *d-k*-ből javítva.]

⁶⁷⁵ [A lap alján fohásztöredék beírása: *En Istenem mind* és tollpróbaszerü tollvonások. Az imaszerü lalalji beírás változataira vö. a 92., 910., 1085., 1340., 1391., 1474., 1484. sz. jegyz.]

ván *En vagyok az igaz szőlő tő. és az én Atyám a szőlő mives, minden szőlő vesszőt, a mely én bennem gyümölcsöt nem hoz. el metzti. és mindent a mely gyümölcsöt hoz, meg tisztítja. hogy több gyümölcsöt hozzon. maragdyatok én bennem., és én ti bennetek., miképpen a szőlő vesző nem hozhat gyümölcsöt ö magától. ha meg nem marad a szőlő tőben, e képpen tisé, ha én bennem nem maradtok., Én vagyok a szőlő tő. ti a szőlő vesszők; a ki én bennem marad, és én ő benne. a sok gyümölcsöt hoz. mert nálam nélkül semmit sem cselekedhettek, ha ki én bennem nem marad, ki vettetik mint a szőlő vessző. és meg szárad, azt őszve szedik., a tűzben vetik, és el ég.* joan 15. 1. 10

K Miért mondod hogy akristus az igazság. a melyet követünk kel.?

F. Ezt maga mondgya. Én vagyok az igazság. magát az igazságot követik tehát.. a midőn a kristust követik.,

K Miért mondod hogy a kristus a mi életünk?

F Ezt maga mondgya akristus., Én vagyok az élet. szent pál is azt mondgya, hogy a kristus a mi életünk., mikor a kristus meg jelenik. ati életek: akkor ti is meg jelentek⁶⁷⁶ ő véle adicsőségben. Colos. 3. 4. 15

Hogy meg lehessen ezt a mondását érteni szent pálnak. azt meg kel tudni, hogy egy keresztényben. két féle [101a:] élet vagyon. a természet szerént való élet. amelynek kezdete az okos lélek, és a lelki élet, amelynek kezdete. akristus lelke. aki bennünk lakozik, ugyan ez a lélek is cselekeszi, hogy a kristus éll mi bennünk. mivel. a mely lélek élteti akristust. ugyan azon éltet minket. mostanában. egy keresztényben csak a természet szerént való életet láttyuk, a lelki élet el vagyon benne rejtve. hanem csak az utolsó napon fog a ki nyilatkoztatni. 25

Mind ezekre szent pál tanyit minket. aki is azt mondgya. hogy mi, a kristus lelkét vettük; és hogy, az a lélek bennünk lakozik. rom. 8. 9. azt mondgya. hogy már nem mi élünk: hanem akristus éll mi bennünk. *Én élek. mondá. vagy is inkább nem én élek. hanem akristus éll, én bennem.* meg másut azt mondgya. *meg holtatok., és a ti életek el vagyon rejtve. a kristusal az Istenben.* Colos. 3. 3. azt is mondgya hogy a kristus élete. annak idejében. ki hogy nyilatkoztatni mi bennünk; *Mindenkoron ami testünkben velünk hordozzuk a Jesus sanyargatását., hogy a jesus életeis ki nyilatkoztassék a mi testeinkben: mindenkor halálra adatunk. a Jésusért. hogy a Jésus életeis ki nyilatkoztassék a mi halando testünkben.* 2 Cor. 4. 10. 35

K. Miért mondod hogy a kristus a mi kenyérünk?

F. Azt a kristus mondgya *Én vagyok. az égből le szállot*⁶⁷⁷ [101b:]

⁶⁷⁶ jelentek [l-n-ből javítva.]

⁶⁷⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

*élő kenyér, aki ezt a kenyeret eszi. örökké él, Az én testem valóság.
étel. és az én vérem, valóság ital.* joan.⁶⁷⁸.

K Miért monddod hogy a kristus a mi⁶⁷⁹ pásztorunk..?

F A kristus maga adgya magának ezt a nevet. és szent péter. azt
5 mondgya, hogy akristus ami lelkeinknek, pásztorja és püspöke,⁶⁸⁰ azt
könnyű által látni. hogy hány féle ókból lehet néki ezt a nevet⁶⁸¹ adni.
mivel a mi el tévelyedésünkör, ő fel kereset minket. és az akolyba vitt,
ő úgy vigyáz reánk. mint egy jó pásztor vigyáz a juhaira. ő malasztgya
által oltalmaz minket ellenséginktől. ő minket táplál. oktat. életét éret-
10 tünk adgya. és magát fel áldozza üdveségünkért. joan. 10. Isai.⁶⁸² 40.
11. hebr. 13. 20.

K. Miért monddod hogy a kristus a mi⁶⁸³ jegyesünk?

F A kristus maga adgya magának ezt a ⁶⁸⁴ nevet, azért a szövetség-
gért. amelyet aző nagy szeretetiből tett az anyaszent egyházával, ez
15 örökös szövetség., a melynek⁶⁸⁵ szentséges formája a keresztyényi
házaság. szent pál szerént. 2. Cor. 11. 2. ephes. 5. 22.

K Miért monddod hogy a kristus a mi orvosunk?

F A kristus maga adgya magának ezt a nevet. mert azért jött el. hogy
meg gyógyítson. betegséginkből. és nyavalyáinkbol. magára vévén
20 nyomorúságinkot. matth. 9. 12 márk.. 2. 17. luk. 4. 23.

K. Miért monddod hogy a kristus a mi királyunk? [102a:]

F A profeták. eszerént nevezték ötet. maga eszerént nevezi magát
pilátus előtt, és szent pál azt mondgya. hogy ő. az igazságnak., és a
békeségnek királya. a királyoknak. királya. és uraknak ura. mind ezek
25 valóságal illenek ő reája, mivel ő Isten. ugy pedig mint ember. minden
teremtett állatok felet valo. és minden hatalom adatot néki. amenyekbe.
és a földön.

K. Miért monddod hogy a kristus a mi biránk?

F Ezt a kristus. és az apostolok mondgyák nekünk. a kristus maga
30 dicsőségében fog el jöni hogy meg ítéllye az embereket. Az atya Isten.
az ő fiát. birájává tette. az eleveneknek. és a holtaknak: joan. 5. 22. tim.
4. 1.

⁶⁷⁸ joan. <2.> [?] 6.

⁶⁷⁹ a mi </> pásztorunk..?

⁶⁸⁰ püspöke, [A második *p-k*-ból javítva.]

⁶⁸¹ nevet [v – megkezdett hosszú szárú betűből javítva.]

⁶⁸² Isai. <30.> [?] 40. 11.

⁶⁸³ a mi <[férjünk?]> jegyesünk? [A javítás a törlés fölé írva.]

⁶⁸⁴ a [Beszúrás.]

⁶⁸⁵ a melynek <formája> szentséges formája [Törlés a sor elején.]

K Miért mondod hogy a kristus. kezdője. és⁶⁸⁶ el végezője hitünknek?

F. Azt szent pál mondgya. meg akarván velünk értetni, hogy a kristus adgya nekünk kegyelméből a hitet, ő tészí azt tekéltetessé. és ő is tartattya azt meg velünk mind végig. hebr. 12. 2. 5

K Miért mondod azt hogy a kristus lészen a mi dicsőségünk. és boldogságunk. az égben?

F Mert az örök élet. abból áll, hogy meg üsmérjék avalóságos. Istent, és a kristust, a kit az atya küldöt el. a szentek boldogsága a menyekbe. az, hogy láttyák. szeretik. és birják örökösön a kristust. ökk 10 véle meg válhatatlan egyeségbe vannak., ugy hogy, amint szent pál mondgya. a kristus minden mindenben, és mindenek mindenben colos 3. 11. [102b]

20⁶⁸⁷ *Articulus.*

Hogy⁶⁸⁸ Miben, és mi⁶⁸⁹ formában példánk nekünk e földön
A kristus.

K. Miért mondod hogy a kristus csak azoknak lészen boldogsága mennyekben., akik ötet követni fogják mint példájokat e földön? 15

F. Ezt a kristus mondgya. és ő utánna szent pál. és a több apostolok is mondgyák. akristus azt mondgya. *hogy aki és utánnam akar jöni, mondgyon ellene magának. visellye kereszttyét. és kövessen engemet.* matth. 17. 24. mark. 8. 34.

Meg másut azt mondgya. *nem nagyob atanitvány a mesternél. sem⁶⁹⁰ 20 a szolgál az uránál. elég atanitványnak hogy olyan légyen, mint a mestere, és a szolgálának mint az ura.,* matth. 10. 24.

Szent pál azt mondgya; *hogy akiket elevé meg üsmért. elevéis el rendelte. hasonlokká. lenni az ő fia ábrázattyához.* rom. 8. 29. *Mint hogy a földi embernek ábrázattyát. viseltük. visellyük a menyneinek is ábrázattyát.* 1 Cor. 15. 49. *meg másut. hogy le kel tennünk. az előbbi élet szerént valo embert, a ki is földi ember. és az⁶⁹¹ uj emberben kel öltöz-* 25

⁶⁸⁶ [Sor végén:] és <el vé> el végező [el végező <el vé> fölé írva a sor végén; új sor elején:] <g tekéltetése?> je hitünknek? [el végezője – későbbi beírás.]

⁶⁸⁷ [Itt Mikes eredetileg 19 *Articulus*t írt, a 20-as számot csak az *Articulus*tól kissé jobbra, távolabb írta le; a 19-es elé egy 2-est írt, melyet nem törölt.]

⁶⁸⁸ Hogy [Valószínűleg utólag írta a cím elé; H–2-ből? javítva.]

⁶⁸⁹ mi [Az *m* helyén felhúzott szárú betűt, valószínűleg *f*-et kezdett.]

⁶⁹⁰ sem <az ura a szolgálánál.> a szolgál az uránál.

⁶⁹¹ az [Beszúrás.]

nünk., a ki a kristus: ephes. 4 : 22. tudniillik, amint magais mondgya másut. hogy ellene kel mondanunk a világi roszt kívánságoknak.. és a kristushoz kapcsolunk magunkot. tanítási szerént kel élnünk. és követ-**[103a:]**nünk kel példáit. tit 2. 12. philip. 2. 5. hebr 12. 2.

5 szent jános azt mondgya. hogy hasonló életet kel élnünk. mint a melyet élt a kristus e földön. 1 joan. 2. 6. egy szoval, semmit szükségesebnek nem látunk a szent írásban, mint azt. hogy a kristust kövessük mindenben. mint példánkot

K. Legg inkább, miben kel ugy tekéntenünk a kristust mint példán-
10 kot?

F. A kristus életében. vannak olyan dolgok. a melyeket követni kel.⁶⁹² minden kereszténynek. akár minémü renden lévő⁶⁹³ legyen, vannak meg olyanok. a melyeknek követése., a különböző alkalmatóságokon., a belső, vagy a külső indulatokon áll. példának okáért. a
15 közönséges hivek nem követhetik a kristust. tanításában. és prédikálásában. de nincsen olyan renden levő. aki ne tartoznék valamely részt akristus életének követni, mint példáját.

K Mellyek azok a dolgok a melyeket kel követni⁶⁹⁴ minden renden lévő⁶⁹⁵ kereszténynek a kristus életében?

20 F 1. követnünk kel ötet abban. hogy ő meg vetette az érzékenységbéli dolgokat.. a kevelységet. a haszontalan dolgoknak. tudását. vagy látását. a fősvénységet.

2.⁶⁹⁶ ő egyedül az Istenhez ragaszkodot. mindeneket az ő dicsőségiért, és az ő dicsőségére cselekedet; ez is rö-⁶⁹⁷**[103b:]**videden. minden
25 kötelesége. egy kereszténynek., Ebben az indulatban kel⁶⁹⁸ lenni minden kereszténynek, gazdagnak, szegénynek, királynak. urnak, szolgának. minden tartozik. a kristus példájára.. nem⁶⁹⁹ a világhoz., hanem csak az Istenhez ragaszkodni,

K. Mellyek azok a dolgok., akiket kel követni akristusban. különös
30 rendekben. és hivatalokban.?

F hogy erre a kérdésre meg lehesen felelni. igen sok féle hivatalokot. és rendeket kellene meg vizsgálni mind külön külön., de azt⁷⁰⁰ most nem cselekeszük, mivel még ezután. ebben a munkában., minden féle ren-

⁶⁹² kel. [Beszúrás.]

⁶⁹³ lévő⟨k⟩ legyen,⟨ek.,⟩

⁶⁹⁴ követni [r – beszúrás.]

⁶⁹⁵ lévő ⟨ke⟩ kereszténynek

⁶⁹⁶ 2. ⟨j⟩ ő egyedül.

⁶⁹⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁶⁹⁸ az indulatban kel ⟨ind⟩ lenni

⁶⁹⁹ nem [m – utólagos beírás.]

⁷⁰⁰ de azt ⟨ itt ⟩ most [most ⟨itt⟩ fölé írva.]

den, és hivatalban lévőknek. kötelességről eleget fogunk szollani., hanem itt csak azt mondjuk közönségesen, hogy az evangéliumban., amelyet szorgalmatosággal kel olvasni minden kereszténynek, meg találhatya ki ki azokat a rendeket és példákat, a melyeket követni kel, a kristus, példának okáért, meg mutatta. a maga személyében. a királyoknak. és mind azoknak. akiknek⁷⁰¹ hatalom adatott kezeiben. hogy csak az Isten dicsőségire. és az alattok valójoknak üdvösegekre kel elni azzal a hatalommal.

A pásztoroknak. meg mutatta. hogy fel kel magokat áldozniok a juhokért. azokat kel szeretni. üsmérni. oktatni, azok előtt kel járni. ne az emberek-[104a:]től félyenek, hanem egyedül az Istentől. csak az igazsághoz kapcsolják magokat., a világ itéletit., igéretit, és fenyegetésit meg vessék.,

A prédikátoroknak meg mutatta. hogy hasznok keresők ne legyenek, hanem alázatosok., hogy ne a palotákat, és nagy renden lévő halgatokat keresék, hanem a hová az Isten hja őket, odamenyenek, vagy a falukban. vagy a városokban., és hogy némelykor; sokal nagyob gondal kel fel keresni. egy szegény., és goromba bünost, egy olyan embernél. aki nagy tiszttségben. és bővölködésben vagyon

Elé lehetne számlálni. atöbb renden. és hivatalban lévököt is., és elejebbe adni az uraknak. a szolgáknak. a mester embereknak. az atyáknak. és anyáknak. a gyermekeknek., a szegényeknek, és gazdagoknak, abetegeknek. nyomoruságban lévöknek, az el hagyatattaknak., mind ezeknek mondom. elejebbe lehetne adni hogy miképpen kövessék. a kristust mind ezen külön külön féle állapotokban. és rendekben; de csak az evangéliumot olvasák. figyelmeteséggel. és abban fel találják., akár mely. hivatalban. és rendbe legyünk. de az irás szerint,⁷⁰² egyaránsu indulattal, és hajlandosággal kel lennünk. akristuséhoz, ugy itéllyünk mindenekről. valamint ő, ugy be-[104b:]széllýünk, cselekedgyünk, szenvedgyünk, könyöröggyünk. valamint ő. ezeket is foglalják magokba szent pálnak ezek a szavai, *hoc sentite in vobis, quod*⁷⁰³ *et in Christo Jesu* legyetek olyanok. mint a kristus volt. egy szoval oly tellyeseknek kel lennünk a kristusal. hogy valóságal el mond-hassuk. hogy ő áll mi bennünk valamint szent pál mondá magáról. Én élek. vagy is inkább nem én élek. hanem a kristus áll. bennem. philip. 2. 5. ephes. 4. 24.

⁷⁰¹ akiknek <a> hatalom adatott [Törlés a sor elején.]

⁷⁰² szerint, <a kristuséhoz.> [Törlés a sor végén;] <hasonlo> egyaránsu [a javítás a törlés fölé írva, a sor elején.]

⁷⁰³ quod <est> et

6 Rész

A szent Lélekről. és a keresztényi vallásnak
fel állításáról.

Első Articulus

A szent Léleknek le szállásáról.

K A kristus menybe menetele után. hová menének az apostolok?

F Mindnyájan viszá térének jerusálemben., és a parancsolat szerént.
mind addig ott maradának. valamég a szent lélek le nem szálla.

K. mit miveltek mind addig?

5 F magános életet eltenek, és fő képpen az imádságban foglalták
magokat,

K. Micsoda időben, és hány orakor szálla le reá-[105a:]jok a szent
Lélek?

F kilencz ora tájban reggel. áldozó csőtörtök után. a tizedik napon.
10 és ötvenedik napon. a kristus fel támadása után. a mely napon a
pünkösdtöt illették asidok.⁷⁰⁴

K. Miért akará az Isten. hogy a szent lélek. a sidok pünkösdygye-
kor⁷⁰⁵ szállana le?

F Azért hogy jobban ki tessék. a valóság. a melyet jelenti vala a
15 sátoros Innep., mert mivel hogy a sidok egyiptumbol valo ki menetelek
után. ötven nap mulva vették az Istentől mojses által. a kö táblára. irott
törvényt, az Isten azt akará, hogy a szent lélek. le szálván. az emberek-
nek szivekben írja. a törvényt. ötven napal azután. hogy a kristus meg
váltá bennünket az ördögnek rabságából. fel támadása által.

20 K. Miképpen szálla le a szent lélek az apostolokra.

F Nagy zugás hallaték. mint a szeleknek zugási.. a mely bé tölté a
házat. melyben valának mindnyájan atanitványok. a Boldogságos szü-
zel. azonal tüzes nyelvek szállának le mindenikére, és bé töltetének
szent lélekel.

25 K Mit értesz azon. hogy az apostolok. bé töltetének⁷⁰⁶ szent lélekel.?
[105b:]

F Azt értem. hogy a szent lélek. a szent háromságnak harmadik
személye., a ki is kristus lélkének, és igazság lelkének neveztetik.,
reájok le szálván. őket meg ujjittá, és bennük lakozék. joan. 14. 16. 17.

K Micsoda változást tett a szent lélek az apostolokban.?

30 F. Egészen új embereké tévé őket. mert. 1. uj világosággal, Isteni

⁷⁰⁴ a mely napon a pünkösdtöt illették asidok. [Utólag írta be.]

⁷⁰⁵ pünkösdygyekor [f-d-ből javítva.]

⁷⁰⁶ bé töltetének [Első e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

szeretettel. buzgóságal. erővel, és jó erkölcsel. tölté bé őket. a kik is annak elotte. gyengék. és homályos elmeüek valának.. joan. 17. 13.

2. Minden féle nyelveknek szollására. valo ajándékát adá nékik. hatalmat ada a csuda tételekre., noha ökk. annak elötte. tudatlanok⁷⁰⁷ valának. és leg aláb valók. a nép közöt. act. 2. 9. 5

K Az apostolok csak magokért vevéké a szent lelket.?

F. Ök azt azért is vevék. hogy azt közöllyék ajándékival. és hasznai-val. együt. mind azokal., a kik hinni fognak a kristusban. ő általok. vagy helyekben lévőek által. act. 8. 15. rom. 5. 5. 8. 9.

K. Mikor veszik a hivek a szent lelket. az apostolok. vagy helyekben lévőek által?

F vészik annak sengéjit a keresztségbe. de főképpen azt veszik a bérnálás szenttségében.

K Micsoda hasznot téssen a szent lélek a hivekben. kik azt veszik. [106a:] 15

F. Az Isten szeretetét. önti szivekben. valamint az apostolokban. buzgóságot., erőt, és jó erkölcsöt ölt beléjek. de nem adgya nékik mindenkor azt a nagy tudományt. és a tsuda tételre valo ajándékot. mert mostanában. hogy a kereszteni vallás bé vétetett, a tsuda tételek nem olyan szükségések. mint abban az időben. amelyben tsuda tételkel kellett meg bizonyítani annak igazságát.

K A proféták meg mondották valaé. a szent léleknek le szállását.?

F Az apostolok mihent a szent lelket vevék. szent péter a sidoknak kezde prédikálni, a melyben meg mutatá nékik. hogy joel proféta meg mondotta volt azt a nagy dolgot., a melyet ök ugy csudállják vala. act 2. 16. joel. 2. 28. 25

2. Articulus.

Az Apostoloknak prédikálásokról. sok számu sidoknak meg térésekről. és a többinek büntetésekről.

K Mit cselekedének az apostolok. azután. hogy a szent lélek le szálla reájok?

F. A kristus parancsolattya szerént. az Evangéliumot prédikállák a sidoknak, a samaritánusoknak. és azután a pogányoknak.⁷⁰⁸ 30

K Miért akará a kristus hogy az apostolok leg először a sidoknak prédikállják az Évangéliumot?

F Azért mert a sidóság az Isten nepe vala, ábrahámnak maradékja. akivel szövetséget tett volt az Isten. a Messiás nékik volt ígéletbe. ök

⁷⁰⁷ tudatlanok [Második *a-o*-ból javítva.]

⁷⁰⁸ [Utána utólagos beírás: *it két kérdés héja. le kel irni.*]

is voltak meg tartóji⁷⁰⁹ az Isten tör-⁷¹⁰[106b:]venyének, és a jövendöléseknek.

K. A sidok meg téréneké az apostolok prédikálására?

F Sok számuán közüllök meg térének, szent péter. csak egy napon.

5 három ezeret térítte meg közüllök, más alkalmazoságal. egy szers mind ött ezeret., a több apostolok is sok számuakat térítének meg. és azoknak számok. kik meg térnek vala., minden nap nevedekék, de nagyob része a népnek. a proféták jövendölések szerént. a hihetlenségbe marada act. 2. 41. rom. 11.

10 K Micsoda életet élnek vala azok a sidok. kik keresztényeké lének?

F Igen szent életet éltenek., mindnyájoknak. egy szívek, és egy lelkek vala, ajoszágotok oly kevésre becsüllék, hogy azokat el adák. és az arrát. az apostolok lábaihoz tevék, hogy azt ki⁷¹¹ osztogatnák azoknak. kik szükségben valának, minden közös volt közöttök, oly igen
15 ellene mondottak vala magoknak., hogy örültenek, és boldogoknak tarták magokat, a midön valamit szenvedhetének akristusért., az ő buzgoságok csudálatra méltó volt. anapot. és az éttzakát. az imádságban töltötték. act. 4. 32.

K. Mit mivelének azok kik meg nem térének.

20 F Az Apostolokat, és atöbb hiveket nagyon kezdék üldözni..

K. Az Isten büntetlen hagyae a sidoknak vétkeket.?

F. Nem, mert az Isten reájok bocsáttá mind azon büntetéseket. a mellyeket meg jövendöltek vala aprofé-[107a:]ták,

1. El hagyattának vakságokban, és keménységekben Deut. 28. 28.

25 2. Az Isten nem tartá őket többé. maga nepinek lenni. hanem helyet-tek a pogányokat hívá a hitre. hogy azok birnák örökségül őrszágát, a mellyet meg veték a sidok. ose. 1. rom 9. 25.

3 Aző városokat meg vették., fel prédálták, és el égették. a templom-jokat egészen le rontották,⁷¹² ahazájok egészen el pusztula., ki mond-
30 hatatlan sok számuakat, a romaiak meg ölének.,és a kik a halált el kerülheték. az egész világra el terjedének. a hol vannak. és léznek. oséas mondása szerént mind világ végiig. király. templom, oltár. és áldozat nélkül, hordozván mindenüt magokal., az Istentől valo meg vettetéseknek⁷¹³ látható bélyegét. daniel. 9. matth. 24. mark 3. luk. 21.
35 ose. 3. deut. 28.

K. Ez az utolsó nyomorúság micsoda időben szálla. a sidokra?

⁷⁰⁹ meg tartóji [j-i-ből javítva.]

⁷¹⁰ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

⁷¹¹ ki <ki> osztogatnák

⁷¹² le rontották, [t-r-ből javítva:] ahazájok [első a-e-ből javítva.]

⁷¹³ meg vettetéseknek [A második tt első t betűje utólagos beírás.]

F. Vespásiánus császár alatt. a kristus halála után. harmincz nyolcz esztendővel.

K. Miért nem akará Isten. hogy tellyeségl el töröltetnék az egész sidó⁷¹⁴ nemzet, hanem hogy el terjedgyen az egész földre, és hihetetlen-ségében meg maradjyon? 5

F Nagy sok fő okokra valo nézve. 1. az egész földre valo el oszlások, nagyon segített a pogányoknak meg téréseket.⁷¹⁵ [107b:] mivel mindenü-vé⁷¹⁶ el vivék magokal a szent könyveket. a mellyekből, a pogányok meg láták. a jövendőléseknek bé tellyesedését.

2. A profétiáknak olvasása. a melyeket mindenüvé el vivék a sidok., 10 oly igen meg győzé,⁷¹⁷ a pogányokat. és oly igen meg szaporított a keresztényeket, hogy Antoninus Császár., a ki indított az ötödik üldözést az anyaszent egy ház ellen. nem találta más módót abban hogy azt meg gátolhassa. és eleit vehesse., mint azt, hogy meg tilttsa büntetés alatt. a profétiáknak olvasását. 15

3. A sidoknak.⁷¹⁸ meg keményedések. vakságok., és meg vettettetések., mindenkori bizonyságok. a keresztényi vallásnak valóságárol., mert mind ezeket meg mondották vala aproféták. s. aug. de civ. dei lib 5. cap. 34. s. aug. libr. de fide rerum quae non videntur.

4. Az Isten el hagyván a sidokat, az által helyt ada apogányoknak 20 hogy az anyaszent egy házban mennyenek. ök valának az avad olajfa. a melyről szól szent pál. rom 11. de az Isten tellyeségl el nem hagyta a sidokat, hanem csak egy ideig. mert a midön a nemzettségek között⁷¹⁹ valo választattaknak számok bé telik., akkoron a sidok is meg üsmer-vén magokat, meg térnek., ugyan ez az utolsó hozzájuk valo irgalmasága 25 az Istennek., egyik fő⁷²⁰ oka. hogy el nem törölte őket. rom 10. 11.⁷²¹ [108a:]

⁷¹⁴ sidó [sidó-ből javítva az ékezet módosításával.]

⁷¹⁵ [Tollpróbaszerű tollvonás és tintafolt a lap alján.]

⁷¹⁶ mindenüvé [d-e-ből javítva.]

⁷¹⁷ meg győzé, <és m> a pogányokat.

⁷¹⁸ A sidoknak. <k> meg keményedések.

⁷¹⁹ köz<t>öt [öt <t> fölé írva.]

⁷²⁰ fő [Beszúrás.]

⁷²¹ [A lap aljára később beírta Mikes: *it egy articulus el maradot le kel írni*]

3 *Articulus*.⁷²²

A keresztényi vallásnak az üldöztetésekben valo fel állításáról.

K. A keresztényi vallásnak valánaké ellent mondoi. fel állításakor.?

F Igen is valának. mert mindenüt nagy üldöztetésekben kellett fel állítani; de mindenüt győzedelmet véve. az emberi hatalmon, ugyan ez⁵ is tézsi csudálatossá fel állítását. és ebből ki tettzik. hogy a világnak meg térése. nem az embereké. hanem Isten munkája vala. s. aug. de civ. dei. libr. 18. cap. 50.

K. A keresztényi vallásnak. minden emberi hatalom nélkül valo fel állítása. meg valaé mondva a proféták által?

10 F. Igen is. mivel danielnél⁷²³ ezt világosan jelenti a követtske. mely magától el válván a hegytől. azután lassanként. nagy hegy lett belölle. mely el fogá az egész világot és maga alá veté. az egész birodalmakat. dan. 2. 37.

K. Az apostolok. és az ő tanítványi. miképpen viselék magokat, az¹⁵ üldözésekbe.?

F Senki közüllök nem zugolodék. se magát nem oltalmazá; hanem böltis oktatásokal. és irásokal bizonyították meg ártatlanságokat, és a keresztényi vallásnak. igaz voltát. mindnyájan nagy⁷²⁴ békeséges türéssel szenvedék az igazsá⁷²⁵[108b:]gért a kinokot, es a kegyetlenségel valo²⁰ halált.

K. ki Indittá fel az üldözéseket?

F Az ördög. mivel⁷²⁶ meg akará tartani hatalmát az embereken, és ellene állani a kristus hatalmának. luk. 11. 21.

K Az ördög kik által gerjeszté fel az üldözéseket?

25 F A sidok, a pogányok., a CSászárok., fejdelmek és az egész emberi hatalmok által. act 4. 5.⁷²⁷

K.⁷²⁸ Az ördög véghez vihetéé szándékát, hogy el törölhesse a kristus vallását?

F. Nem söt meg szégyenire válék, mivel az üldözések. melyeket³⁰ támaszta, nem hogy fogyasztotta volna, de söt még szaporította a kristus tanítványit. s. aug. de civ dei. libr 18. cap.50.

⁷²² [Az *Articulus*tól kissé távolabb beírt egy 4-es számot.]

⁷²³ danielnél [nél – beszúrás.]

⁷²⁴ nagy <k> békeséges

⁷²⁵ [A lap alján tollpróbászterű tollvonások.]

⁷²⁶ mivel <ellene> meg akará

⁷²⁷ act. 4. 5. [Utólag beírt utalás.]

⁷²⁸ [A K fölé beírta: egy kérdés héja.; kissé távolabb törlés:] <egy>

K. Az üldözések mi formában szaporították a kristus tanítványit?
F. A meg számlálhatatlan martýrumokat. és azoknak számokat., kik csudallyák vala⁷²⁹ a martýrumságra. valo nagy bátorságokat

Magyarázat

Mártýr. E görög szó. a mely bizonyág tételt teszen, tehát martýrumságot szenvedni. nem egyéb. hanem halált. vagy kint szenvedni, a kristusrol. vagy az igazságról valo bizonyág tételért, azoknak pedig számok meg számlálhatatlan. kik meg holtak. vagy kint szenvedtek az igazságért..

K. A martýrumok. miképpen szaporították vala a hívek számát. nem 10
fogyasztták valaé inkább halálokat? [109a:]

F. ugyan halálokat szaporították vala a hívek számát. mivel egy mártýrnak példájára valo nézve. gyakorta sok számu pogányok⁷³⁰ térnek vala meg, tertullianus jól⁷³¹ mondá. hogy. az martýrumnak vére. a kereszténységnek magja. mivel.⁷³² egy magg helyet. a ki meg 15
holt. száz termet helyében az évangélium szerént.

K Mennyi ideig tartá az üldözés?

F. Három száz esztendeig. mind addig valamég Constantinus CSászár kereszténye nem lett. azután a több fejedelmek is keresztény vallásra állának.. 20

K A keresztényi vallást üldöztéké mind azok a Császárok kik uralkodtak a kristus halála után Constántinusig?

F. Nem mindnyájan, az Isten meg sem engedé hogy az üldözések hoszasok légyenek. a haborúságot gyakorta meg csendesítette. azért hogy a hívek egybe gyűlhessenek: és rend tartást tehessenek. az első 25
három saeculumok alatt. tizen két rendbéli üldözéseket látunk.

K. kik valának tehát azok a Császárok. kik üldözék a keresztényeket?

F Leg első vala Néró. aki parancsolatot ada ki az üldözésre. Anno Domini.⁷³³64. és tartá az üldözés. 68.ig a melyben meg hala ez a 30
császár.

A második üldözést kezdé domitiánus császár. Anno Domini⁷³⁴ 90. és tartá ennek a fejedelemnek haláláig. 96.⁷³⁵ [109b:]

⁷²⁹ csudallyák vala <azoknak nagy bátorságokat> a martýrumságra. [Törlés a sor végén; utólag beírta:] valo nagy bátorságokat

⁷³⁰ pogányok [p-g-ből javítva.] térnek <p> vala meg,

⁷³¹ jól [l-későbbi beírás halvány tintával.]

⁷³² mivel. <ha> egy [Törlés a sor elején.]

⁷³³ Að Dñi.

⁷³⁴ Anno Dñi.

⁷³⁵ [A lap alján töredékbeírások: *Az Iste Az Is.* és tollpróbászertű tollvonások.]

A harmadik üldözést. kezdé trájanus császár. Anno Domini⁷³⁶ 97. ez a Császár parancsolatot nem ada ki a keresztények ellen. hanem csak a gyülekezetet⁷³⁷ tiltá meg közöttök., de a gubernátorok meg öleték azokat. kik egyben gyűlnek vala az Isteni szolgálatra. végtire a CSászár⁵ meg tudván. hogy a keresztények annyin mennének a halálra., hogy még hóhért sem találhatnának elegendőt. meg ölettetésekre. el hagyatá az üldözést. 116.

A negyedik üldözést indittá Adriánus Császár. Anno Domini.⁷³⁸ 118. e meg tilta minden féle uj vallást., nem⁷³⁹ nevezvén a keresztényi vallást. nyolcz⁷⁴⁰ esztendő mulva. meg tiltá hogy ne kinoznák a keresztényeket. mind azon által holtáig tartá az üldözés. ugy mint 137.

Az ötödik üldözés kezdődék Antoninus Császár alatt. 138.ban. eno- ha parancsolatot adaki 153, hogy meg szűnnék az üldözés., mind azon által. a fő tisztek. hamiságok miat. még 156.ban. elég martyrumok¹⁵ valának.

A hatodik kezdődék Marcus aurélius alatt. 161.ben. és ennek a császárnak parancsolatjából meg szűnek 174 ben

A hetedikét kezdé Severus Császár. 199. és tartá ennek a Császárnak haláláig. ugy mint 211.ig.
20 A nyolczadikát kezdé. Maximinus Császár. 235 ben [110a:] ez a Császár. noha csak a püspökököt parancsolá meg öletni, de a gubernátorok a több edgy házi renden lévőket is oda számlálák. és meg öleték akiket meg kaphatának., ez az üldözés, ennek a Császárnak halálával végeződék el. 238.ban.

25 A⁷⁴¹ kilentzedikét kezdé decius császár. 249. a mely nagy kegyetlenségel tartá 251 ig. a melyben nyomorultul. meg hala ez a Császár.

A tizedikét.⁷⁴² váleriánus. és Galliánus Csaszárok kezdék.. 257.ben. e nagy kegyetlenségel tartá negyed fél esztendeig.

A tizen egyediket kezdé Aureliánus⁷⁴³ császár. 273 ban. és vege lett³⁰ 275 ben

A tizen kettődikét, kezdék. diocletianus. és Maximianus⁷⁴⁴ Csaszárok. 303 ban. Galerius császár. a ki diocletianus helyében. következék. el hagyatá az üldöztetéseket 310.ben. de halála után. Maximinus el

⁷³⁶ Anno Dñi

⁷³⁷ gyülekezetet [g-k-ból javítva.]

⁷³⁸ Anno Dñi.

⁷³⁹ nem <v> nevezvén

⁷⁴⁰ nolcz [Íráshiba.]

⁷⁴¹ A <9> kilentzedikét

⁷⁴² tizedikét. [d-k-ból javítva.]

⁷⁴³ Aureliánus [A-a-ból javítva.]

⁷⁴⁴ Maxi-<mim>mianus [Törlés elválasztás után, a sor elején.]

kezdeté⁷⁴⁵ 312.ben. licinius Császár nagy kegyetlenséggel követé. 316 tól fogvást. mind addig⁷⁴⁶ valamég Constantinus ura lévén az egész birodalomnak, az Anyaszent egy házat nagy nyugalomba tevé. a keresztényi vallásra térvén magais.

De azt jó meg tudni, hogy mind azok a Császárok kik az anyaszent⁵ egy házat üldözék. veszedelmes halá-⁷⁴⁷[110b:]lal holtak meg.

K Constantinus CSászártól fogvást. az Anyaszent egy ház volté üldöztetésben?

F Igen is volt, mert ő utánna. nagy kegyetlenséggel. és hamisággal üldözé juliánus Apostata császár. de még ezen császár után is üldözték, vagy a pogányoktól. vagy a sidóktól; vagy az eretnekektől. vagy arosz keresztényektől. Az anya szent egyház soha nem volt. nem is léssen. ezen valamelyik üldöztetések nélkül.⁷⁴⁸ a mint azt meg fogjuk mutatni., és ezek a különösön valo üldöztetések, az ante christus közönségesen valo üldöztetésin végeződnek el. csak világ végén. s. aug. 15 libr. 18. de civ Dei Cap 52

Hetedik Rész.

Az Anya szent egy házról.

Első Articulus

Hogy mi légyen a kristus Anyaszent egy háza. annak láthatóságáról. és hogy micsoda külömséggel különböztetik meg. atöbb gyülekezetektől.

K. Minek neveztetett a gyülekezet. amely a kristus vallására állott?
[111a:]

F keresztényi, vagy Catholica Anyaszent egyháznak, vagy is egy szóval. Anyaszent egy háznak..

Magyarázat

20

A hivek leg előbször Antiochiában neveztetének keresztényeknek, mivel az apostolok tanítvánnyi a sidóktól valo üldöztetések miat. el széllyedvén, oda menének hirdetni az évangéliumot. szent péter. az

⁷⁴⁵ el kezdeté <317.ben.> 312 ben.

⁷⁴⁶ mind addig a valamég [v-m-ből javítva; a fölösleges, de nincs törölve.]

⁷⁴⁷ [A lap alján beírások: $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{2}$ $\frac{3}{4}$ $\frac{1}{4}$ et $\frac{1}{2}$ és tollpróbaszerű tollvonások.]

⁷⁴⁸ nélkül. [Így, / nélkül.]

apostoloknak⁷⁴⁹ feje őt is állította vala fel egy darab ideig az ő apostoli szekit; a melyet az után romában állittá fel, maradando képpen. act 11. 26. s. aug epist. 165. ad generosum.

Ez a szó keresztény. a kristus tanítványait tész; ekképpen hivatat-
25 nak mind azok, kik meg kereszteltettek. és akristusba hisznek.

Ez a szó Ecclesia. görög szó. mely gyülekezetet. társaságot teszen. de közönségesen a helyet is annak hívják ahová gyülekeznek.

K. Micsoda az Anyaszent egy ház?

F. Nem egyéb hanem a hivekből és a pásztorokból álló társaság., a
10 mely meg egyezvén. a kristusban, egy testé lettek ő véle. a mely testnek ő a feje. Ecclesia. plebs sacerdoti ad unata, et pastori suo grex ad haerens. s.Cypr. epist 66. ad pupianum.

Magyarázat

Ez a magyarázat. az egész anyaszent egy házat illeti. a⁷⁵⁰ [111b:]
15 melyben foglaltatnak a meny országban lévő boldog lelkek, a purgatoriumban szenvedő lelkek, és a hivek. kik e földön élnek.⁷⁵¹

K. Micsoda a keresztény anyaszent egy ház?

F. Az., a hivekből álló tarsaság, a kik egyenlő hitet tartanak, a kik
egyenlő szenttségekben részesülnek, az igazán valo pásztorok alat vannak,
20 a kiknek látható fejek a pápa. a romai püspök, szent péternek successora. és a kristusnak földön lévő helytartója.

Magyarázat

Azt mondám, hogy a hivekből álló társaság mivel az olyanoknak társasága. kik a kristusban hisznek.

25 Kik⁷⁵² Egyenlő hitet tartanak. mivel az anyaszent egy ház nem üsmeri az olyanokat fiainak, kik meg elegyittik a hitet

Egyenlő szenttségben részesülnek., mivel azok által. léznek ahivek egy testé akristusal., és egyeseké léznek magok között.

Az igazán valo pásztorok alat., a kiknek fejek a pápa. az olyan el
30 rontaná az egyeségnek kötelét, a melyet tett a kristus az anyaszent egy ház. tagjai. köziben. hogy ha pásztorinak nem üsmerné azokat, akiket arra rendelte hogy az anyaszent egy házat igazgassák.

K. Ez a társaság láthatóé.?

F. Igen is, mivel az irás ahegyhez hasonlittya., a kristus azt mond-

⁷⁴⁹ apostoloknak [Szóvégi k-utólagos beírás.]

⁷⁵⁰ [A lap alján beírások: D D D D D D D/D D D D D] a [111b:]
a melyben

⁷⁵¹ [Utána későbbi beírás: heja van]

⁷⁵² Kik [Utólag írta be, az új bekezdés elé.]

gya, hogy az embereknek engedél-⁷⁵³[112a:]meskedni kel az Anyaszent egyháznak. szent pál azt mondgya hogy a szent lélek. a püspökököt az Anyaszent egyház. igazgatására rendelte. matth. 18. 17. act. 20. 28.

K. Az Anyaszent egy ház. nem a választottak társaságából állé, a mely társaságot csak egyedül az Isten üsméri, tehát ez a társaság ⁵ láthatatlan?

F Valo hogy a választottak legg kedveseb fiai az Anyaszent egy háznak, a választottak mindnyájan az Anyaszent egy házban vannak. és lesznek mind holtig. amelyen kívül nincsen üdveség. de a földön lévő anyaszent egy ház; a kiről is vagon itt a szó. nem tsak a választottak társaságából áll. hanem, a mint a szent Atyák mondgyák., a jó magbol. ¹⁰ és konkolybol. a jokbol. és gonoszakbol.⁷⁵⁴ és tsak a világ végin tisztittatik ugy meg. hogy tsak a választottak társaságából állyon.

K Hogy ha látható az anyaszent egy ház, miért teszünk rolla hitel⁷⁵⁵ valo vallás tételt. hogy fent vagon. ezekel a szokal. hiszem az ¹⁵ Anyaszent egy házat., azt nem kel hinni a mit látunk?

F. mi látunk egy dolgot, és mást ollyat hiszünk. a mellyet nem láttyuk, mi láttyuk a láthato társaságot. és azt hiszük, hogy az a társaság az Isten Anyaszent egy háza. a mely mindenkoron meg fog maradni tisztán a hitben a kristus ígérete szerént. a kristust látták., de ²⁰ azt hinni kellett, hogy ő légyen a kristus, mi láttyuk a szenttsé-⁷⁵⁶ [112b:]geknek külső jeleit. de hinnünk kel. hogy azok bűneinknek bocsánattyát⁷⁵⁷ munkálodgyák.

K. Sok ollyan társaságok vannak. kik igaz Anyaszent egy háznak mondgyák magokot, ugy mint a görögök. kik scymathicusok. a lutheránusok., Calvinisták. az Angliai protestánsok., mind ezek közöt. micsoda jelekről lehet meg üsmerni. mellyik az igazán valo Anyaszent egy ház?

F Négy féle jelekből lehet azt meg üsmerni. a mellyek a szent irás, és a tráditioi szerént. meg különböztetik az anyaszent egy házat. a ³⁰ scymathicusoktol, és a hereticusoktol. azok a jelek pedig ezek., az Anya szent egy ház. Edgy. szent. közönséges, és Apostoli. a mely társaságra illik ez a négy dolog. a minden bizonyal a kristus Anyaszent egy háza. atöbb tarsaságok pedig akikre nem illik. hamis ecclesia. azt pedig meg mutattyuk. hogy csak egyedül. a közönséges Anyaszent egy ³⁵ házra. a kit közönségesen romai Anyaszent egy háznak nevezik., illik ez a négy bélyeg. s. aug. lib 13. Contra fausti. Cap. 12.⁷⁵⁸ et 13.

⁷⁵³ [A lap aljára utólag beírta: *heja van*]

⁷⁵⁴ gonoszakbol. [a-o-ból javítva.]

⁷⁵⁵ hittel <vall>valo vallás tételt.

⁷⁵⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁷⁵⁷ bocsánattyát [Szóvégi t-k-ből javítva.]

⁷⁵⁸ Cap. 12. et 13. [A 2-3-ből javítva.]

2 Articulus.

Az Anyaszent egy háznak edgyes voltárol. és annak
külömb külömb féle tagjairól.

K Miért monddod hogy az Anyaszent egy ház edgy? [113a:]

F Azért mert a hivek. akiből áll tarsasága csak egy testben foglal-
tatnak. egy fejek is vagyon, és mindenik tagja ennek a testnek egyet
hiszen, és remél.

5 K. kicsoda a feje az Anyaszent egy háznak?

F A kristus annak láthatatlan⁷⁵⁹ feje, és a pápa. ugy mint szent
péternek successora., látható feje eföldön.

K. Miért monddod hogy a hiveknek akiből áll az Anyaszent egy ház.
csak edgy hitek vagyon?

10 F Ezt szent pál mondgya. ugyan erre való nézveis vetette el minden-
kor magától az anyaszent egyház. az olyan tagjait. kik különös hitet
akartak tartani: mivel azt akarja hogy az egész tagjai egy hitben legye-
nek ephes. 4. 5.

K. Miért monddod⁷⁶⁰ hogy a hiveknek. akiből áll az anyaszent egy
15 ház. egyenlő reménségek vagyon?

F Azt szent pál mondgya., hogy mindnyájan egyenlő boldogságra
hivatattunk. ephes. 4. 5.

K. Miképpen. nevezik a hivek társaságát, kik az égben uralkodnak
a kristusal.?

20 F Győzedelmes Anyaszent egyháznak, menyei jérusálemnek., Isten
városának. a választottak Anyaszent egyházának.⁷⁶¹

K. Miképpen nevezik azoknak a lelkeknek társaságokat. kik a
purgátoriumban szenvednek?

F szenvedő Anyaszent egy háznak., mivel azért szenvednek hogy
25 eleget tehessenek az Isten igasságának⁷⁶² [113b:]

K. Miképpen nevezik eföldön lévő hiveknek társaságokat?

F Vitézkedő Anyaszent egy háznak⁷⁶³ mivel valamég e földön lé-
szen. mindenkor kel viaskodni.

A vitézkedő Anyaszent egy ház magában foglallya mind azokat, kik
30 meg vannak keresztelve, és akik nem ex communicatusok. ebből követ-

⁷⁵⁹ láthatat⟨feje⟩lan feje, [láthatat–láthatoból javítva.]

⁷⁶⁰ monddod [Szóvégi d – megkezdett hosszú szárú betűből javítva.]

⁷⁶¹ [A sor alatt későbbi beírás: *ide le kel irni a magyarázatot.*]

⁷⁶² [A lap alján beírás: $\frac{27}{44}$ és tollpróbászerű tollvonások.]

⁷⁶³ egy háznak ⟨v⟩ mivel valamég

kezik hogy a hitetlenek. és a sidok nem tagjai, mivel nincsenek⁷⁶⁴ meg keresztelve. Az eretnekek, scymathicusok. és ahittől szakadtak. noha meg legyenek is keresztelve.⁷⁶⁵ de nem tagjai az Anyaszent egy háznak, mivel el szakadtak társaságotól.

3. *Articulus*

Hogy micsoda egyeség vagyon az anyaszent egy ház tagjai között. és a szenteknek egyeségéről.

K. Mind annyi sok féle tagjai az Anyaszent egyháznak. egyezneké⁵ egy más között?

F igen is. mivel mindnyájan csak egy testben foglaltatnak, a mely testnek a kristus a feje, úgy hogy valóságal. el mondhatni. hogy mindnyájan a kristus tagjai.

K Az anyaszent egy ház tagjait mi kapcsolja esze egy másal?¹⁰

F belső képpen a kapcsolja őket esze egymásal. hogy mindnyájan egy lélekből, és kegyelmekből részesülnek. és egy láthatatlan főtől függenek., külső képen pedig a, hogy egy hitet vallanak: egyet remélnenek. [114a:] azon szentségekel részesülnek. azon pásztoroknak⁷⁶⁶ engedelmeknek. és ugyan egy látható főtől függenek.⁷⁶⁷¹⁵

K minek nevezik azt az⁷⁶⁸ egyeséget. amely az anyaszent egy háznak egész tagjai között vagyon?

F A szentek egyeségének., Communióának. e deák szó. a mely annyit térszen. mint esze valo kötözés, társaság. közlés. egyeség.

A szenteknek, mert az anyaszent egyháznak minden tagjai meg²⁰ szenteltettek a kereszttség által, és szentek. mind addig még annak kegyelmét meg tarttyák., vagy ha el vesztvén. azt penitencia tartásokkal viszá⁷⁶⁹ nyerik., és hogy szüntelen a szentségre hivatatnak., ezért is szent pál. a mikor⁷⁷⁰ a hivekről szállót. vagy nekik irt. mindenkor szenteknek nevezte őket rom. 1. 7. 1 Cor 1. 2.²⁵

K Miben áll a szenteknek egyesége?

⁷⁶⁴ nincsenek [ek – beszúrás.]

⁷⁶⁵ [Sor végén:] ke [új sor elején:] keresztelve.

⁷⁶⁶ pásztorok<tol>nak

⁷⁶⁷ [A sor alatt későbbi beírás: *it még heja van*]

⁷⁶⁸ az <meg egyezést> egyeséget. [az–a-ból javítva; *egyeséget*. <egyezést> fölé írva.]

⁷⁶⁹ viszá <ho> nyerik.,

⁷⁷⁰ a mikor [mikor – utólagos beszúrás a fölé a sor végén:] a hivekről [a – utólagos beszúrás a sor előtti margón.]

F két dologban. 1. a belső, vagy a külső egységben, a mely vagyon az Anyaszent egy ház tagjai között, a mint meg mondok.

2. Aban a közlésben, a melyel közlik⁷⁷¹ az Anyaszent egy háznak tagjai egy másal. a lelki jókót. s. aug. libr. 1. Contra maximum 5 arianum.

K Mellyek azok a lelki jók a melyeket az Anyaszent egy háznak tagjai egy másal közölnek? [114b:]

F. Azok. az imádságok. a jó cselekedetek., a kegyelmek. és a szenttségek.

10 K csak az földi⁷⁷² anyaszent egy háznak tagjai között vagyoné a lelki joknak közölése?

F A meg vagyon a három Anyaszent egy háznak tagjai között is. a földön lévő. a menyben lévő. és a purgatoriumban levő anyaszent egy háznak. tagjai között. mert mint hogy ez a három anyaszent egy ház egy 15 test. mindnyájan is egyenlő jokban részesülnek, annyiban. a mennyiben mindenik ezek közül részesülhet. ki ki a maga állapottyában. a melyben vagyon

K Miképpen vagyon az imádságokkal, és a kegyelmekel valo közlés. a mennyekben lévő szentek. és a földön lévő⁷⁷³ hivek között?

20 F Az ugy vagyon. hogy mi könyörgünk a szenteknek., és a szentek nekünk., kegyelmet nyernek.,⁷⁷⁴ bővebben beszéllünk ezután arrol. a mi a szentek segittségét illeti.

K. Miképpen vagyon ez a közlés. a földön lévő hivek., és a purgatoriumban lévő lelkek között?

25 F. A jó cselekedetek. imádságok, és a szent áldozatok által. a melyeket ajánlanak a hivek apurgatoriumban lévő lelkekért. ezekről még ezután. bővebben fogunk szollani.

K Miképpen vagyon ez a közlés. a földön lévő. [115a:] egész hivek között?

30 F 1. ugy hogy mindenek részesülnek az imádságokban. az áldozatban. a jó cselekedetekbe, kegyelmekbe. szenttségekre. az anyaszent egy háznak hitében. s. aug. lib 3. de babt. Cap. 17.

2. ugy hogy ki ki közüllök. a mely kegyelmet veszen., és jót cselekszik., azokban részesülnek a többi is: s. aug. tract. 32. supr. s. joan.

35 K Azok kik halálos vétekben vannak., részesülneké a szentek egyességében?

F hogy jól meg felelhessek erre a kérdésre., azt meg kel tudni., hogy a szent lélek nem lakozik kegyelme által a halálos vétekben lévő lélek-

⁷⁷¹ közlik [Szóvégi *k* – utólagos beírás a szóközbe.]

⁷⁷² földi [Beszúrás utólag, sötétebb tintával.]

⁷⁷³ lévő <sze> hivek

⁷⁷⁴ nyernek., <erről> bővebben beszéllünk [é-ő-ből javítva.]

ben., és hogy az olyan lélek, lelki képpen meg holt Isten előtt,⁷⁷⁵ mind addig valamég meg nem tér tellyeségl az Istenhez

K. kicsodák azok., akiknek részek nincsen. se abelső, se a külső egységében a hiveknek?

F 1. Az olyanok. akik soha tagjai nem voltak az anyaszent egy háznak, 2. akik attól el válnak szánzándékal. 3. azok: akiket az anyaszent egy ház ki vett társaságából. de hogy világosabban meg mondgyam. 1. a sidok és a hitetlenek. 2. az eretnekek. a scysmathicusok, a⁷⁷⁶ hitt tagadok. 3. az ex Communicátusok. s aug. libr. de vera religione. Cap. 5. 10

K. Mit értesz az eretnekeken.?

F Ertem azokat; kik vakmerő képpen ragaszkodnak olyan tanyítás-hoz, a melyet meg tiltotta az anyaszent egy ház. [115b:] vagy a kik nem akarják hinni azt. amit az anya szent egy ház hitt ágazattyának tart. st aug, lib 1. de babt. Contre donatis.⁷⁷⁷ 15

K Mit értesz a scysmathicusokon?

F Értem az olyanokat, kik el válnak az anyaszent egyháztól, kik⁷⁷⁸ az igazán valo pásztorok alol el vonnyák magokat., és különös társaságot tsinálnak.

K Mit értesz ahittől szakadtokon?

F Ertem azokat., kik minek utánna a keresztény vallást követték volna. annak ellene mondanak,⁷⁷⁹

4. Articulus

Az Anya szenttegy háznak szenttséges voltárol.

K. Az Anyaszent egy ház szenté?

F. Igen is szent, azt mondgya szent pál. hogy a kristus ugy szerette az anyaszent egyházat, hogy önnön magát. adta érette. hogy azt meg szentelné., meg tisztítván aviznek feredőjével. az igének általa., hogy tenné az anyaszent egy házat dicsőségesé. melyben ne lenne makula avagy sömörgözés, vagy valami efféle. hanem szent lenne., és meg fedhetetlen. ephes. 5. 25. 26. 27. 25

⁷⁷⁵ előtt., <it még héja van> mind addig valamég meg nem tér tellyeségl az Istenhez [A törölt beírás későbbi; a törléssel egyidejűleg beírt szöveget részben a törlés fölé, részben alá írta.]

⁷⁷⁶ a <hittől>hitt tagadok.

⁷⁷⁷ [A latin utalás későbbi beírásnak látszik;] donatis. <Cap 16.> [kissé távolabb:] <it>

⁷⁷⁸ kik <el> az igazán

⁷⁷⁹ [Alatta későbbi beírás: it <k> egy kérdés héja]

Ti pedig len választott nemzet. királyi papság, szent nemzettség. meg váltott népek vagytok., mondgya szent péter.⁷⁸⁰ 1 petr. 2. 9.

K A földön lévő anyaszent egyházzal, vagy a mennyben lévő anyaszent egy házzal⁷⁸¹ kelle érteni az írásnak ezeket a szavait.?

5 [116a:] F. Mind egyikéről, mind a másikáról. a szenttség e földön kezdődött. és tellettesé lett mennyben. az anyaszent egy ház azért szent mennyben, mert ugyan az is volt e földön, ugyan a e földön is⁷⁸² tisztított és szenteltetett meg a krisztus által.

K. Miben szent az anyaszent egy ház?

10 F. 1. Abban. hogy afeje, a krisztus Jézus szent. és minden szenttségnek kut feje.

2. Az anyaszent egy ház tanítása szent. és mindenkoron az is lészen. tsak ugyan az ő társaságában⁷⁸³ vannak szentek nintsen üdveség az anyaszent egy házon kívül.⁷⁸⁴

15 K. Miért mondod hogy az anya szent egy háznak tanítása szent.?

F Mert az anyaszent egy ház. csak azt a tiszta tudományt tanította hitt ágazatul. melyet vett a krisztustól az apostolok által.

2. Az. anyaszent egy háznak tudománya. a krisztus szavaiból álván., meg szenteli azokat kik azt követik.

20 K. Honnét tudgyuk mi azt: hogy az anyaszent egy ház csak azokat a hitt ágazatokat tanította. a melyeket vett a krisztustól az apostolok által.?

F két modgya vagyon annak hogy azt meg lehessen üsmérni, az első csak a tudosokat illeti. de a másodikát. minden meg értheti.

25 K. Mellyik az az első modgya?⁷⁸⁵ [116b:]

F. A hogy. meg kel vizsgálni az anyaszent egy háznak mindenik hitt ágazatit a szent írásból. és a tráditioból., mivel ezen a két ösvenyen jutottak hozánk az apostoloknak tanítási. meg fogjuk mondani ezután. a midőn a hitről fogunk szollani., mi formában lehet a traditio oly bizonyos útt. hogy abból meg lehessen üsmérni, ha az anyaszent egy ház tanítása. az apostoloktól jötté.

K Miért mondod hogy csak a tudosok vizsgálhatták meg az anyaszent egy háznak mindenik hitt ágazatit a szent írásból, és a tráditioból?

F. Ezt ki ki által láthattya csak vizsgállya meg magát., mert ugyan 35 is. az együgyűek, és atudatlanok, mi képpen vizsgálhatnák. az olyan

⁷⁸⁰ petér. [Ékezethiba.]

⁷⁸¹ egy házzal [e-h-ből javítva.]

⁷⁸² is [Utólagos beírás a sorközbe.]

⁷⁸³ társaságában [Első a – á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

⁷⁸⁴ nintsen üdveség az anyaszent egy házon kívül. [Utólagos beírás a sor alatt.]

⁷⁸⁵ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

hoszas, és nehéz⁷⁸⁶ dolgokat. de ha meg vizsgálhatnák. együgyűek. és tudatlanok volnának? azok kik azt tartották, hogy ki ki a hivek közül. tartozik az illyet meg vizgálni, lehetetlen dolgot akartak fel állítani, amint magok is végtire által látták. mind ezekről bővebben fogunk szollani 5

K Mellyik a második modgya hogy meg lehessen üsmérni. ha az anyaszent egy ház tanítása. meg edgyeziké. az apostolokéval.?

F Tsak arra kel figyelmezni hogy mit igér a kristus az anyaszent egyháznak., meg láttyuk hogy azok az igeretek világosak.

K. Mit igért a kristus Anyaszent egy házának.? 10

F. 1. hogy mindenkor a szent lélektől vezéreltetnék.

2. hogy mindenkor. véle lenne világ végezetiiig. [117a:] hogy meg ne engedgye a tévelygésben esni., ezek az igeretek világosak, ugy mint.

Én pedig kérem az Atyámat, és más vigasztalat küld néktek. mondgya a kristus. hogy veletek maradgyon mind örökké. az igazságnak lelkét, a kii a világ bé nem vehett. mert nem láttya ötet. és nem üsméri. ti pedig meg⁷⁸⁷ üsmeritek ötet. mert bennetek fog lakozni. és maradni; joan. 14. 16.

Midön pedig el jö az igazságnak lelke., minden igazságra, oktat benneteket. mondgya a kristus. joan 16. 13. 20

A kristus az igazságnak lelkét igéri az anyaszent egyháznak., hogy örökösön véle legyen, soha atévelygésben nem fog hát esni.

Te vagy péter, mondgya a kristus. (az az kö szikla.). és erre a kösziklára épitem fel az én anyaszent egy házamat és a pokolnak kapui. (az az hatalmasi.). nem vesznek azon diadalmat. matth. 16. 18. 25

Tellyes⁷⁸⁸ hatalom. adatot nékem. mondgya a kristus. a menyben. és a földön. azért tanittsatok minden népeket, meg keresztelvén. öket. az Atyának., Fiunak és szent léleknek nevében. és imé veletek vagyok minden napon világ végezetéig. matth. 28. 18. 19. 20.

Ezekre a szavaira a kristusnak igen kel tehat figyelmeznünk, meg láttyuk ezekből. először. hogy az anya szent egy háznak mindenkor kel fent állani, és hogy soha az ördög azt el nem ronthattya. se tévelygésben nem ejtheti. mivel ha az anyaszent egy ház oda lenne. vagy ha hitét meg-⁷⁸⁹[117b:] változtatná, ugy nyilvánóságosan ki tettzenék. hogy a pokolnak kapui diadalmat vettek rajta. 30

Meg láttyuk⁷⁹⁰ ezekből másodsor; hogy a kristus ugy tekénteti 35

⁷⁸⁶ néhez. [Ékezethiba.]

⁷⁸⁷ meg [Beszúrás.]

⁷⁸⁸ <Minden> Tellyes

⁷⁸⁹ [A lap alján beírás: meg tolok és tollpróbaszerű vonások.]

⁷⁹⁰ [Az új bekezdés elé egy X jelet tett a szerző.]

az⁷⁹¹ apostolival. az anyaszent egy házra⁷⁹² világ végiig valo gond viselésit.⁷⁹³ mint minden hatóságának erejét, mindenkor véle is léssen. soha el sem hadgya. Én veletek vagyok, a kinek minden hatalom adatot. a földön. és menyben., minden napon.,⁷⁹⁴ nem kel attol félni, ⁵ hogy légyen. csak egy nap. csak egy szem pillantás, a melyben el ne mondhassam hogy⁷⁹⁵ veletek vagyok világ végezetig.

Ez az ígélet. nem csak az apostolokat tekintette tehát. hanem mind azokat kik helyekben következtenek, világ végiig. ezen ígélet szerént. léssen tehát mind világ végi-ig egy olyan⁷⁹⁶ anyaszent egyház. a ki tanyítani.⁷⁹⁷ keresztelni. fóg. aki fent fog maradni. és akit segíteni fogja a kristus. és soha egy szem pillantásig⁷⁹⁸ el nem hadgya, minden ható lévén.. bé is töltheti ígéletét.

K Ezek az ígéreték meg bizonyittyáké. világosan. hogy az anyaszent egy ház tanítása edgy az apostolok tanításával?

¹⁵ F Igen is meg. hogy ha⁷⁹⁹ a szent lélek vezérelí az anyaszent egy házat, hogy ha a pokol soha rajta gyözedelmet nem vehet., hogy ha a kristus ígérete szerént. mindenkor véle léssen., ezekből következik tehát. hogy a szenttségek mindenkor szentül fognak ki szolgáltatni. az anyaszent egyházban. hogy az igazság tisztaságal prédikáltatik. tehát ²⁰ mindenkor azt ís fogja tanyítani, a mit az apostolok tanítottak

K Nem következhetiké ebből, hogy nincsen senki ís⁸⁰⁰ [118a:] az Anyaszent egy házban; a ki rozsul osztogathassa ki a szenttségeket. se hogy rozsat prédikálhasson.?

F Eppen nem következhetik, mivel ezek az ígéreték. közönségesen ²⁵ az egész Anyaszent egyházat tekintik, és nem különösön annak tagjait. mindenkor voltanak, és lesznek olyanok., kik azon igyekeznek. hogy az anyaszent egyházban vétkes. és rendeletlen tanításokat vigyenek bé.,

⁷⁹¹ az [Beszúrás a szóközbe, kissé magasabban.]

⁷⁹² egy házra [z-r-ből javítva.]

⁷⁹³ gond⟨d⟩ [?] viselésit., mint [mindből javítva.] minden hatóságának

⁷⁹⁴ napon., ⟨m⟩ nem kel [kel – beszúrás.]

⁷⁹⁵ hogy ⟨nem⟩ veletek [⟨nem⟩ – beszúrás:] ⟨nem⟩ vagyok [törlés a sor előtti margón.]

⁷⁹⁶ olyan [v-l-ből javítva.]

⁷⁹⁷ tanyítani ⟨fog.⟩ keresztelni. fóg.

⁷⁹⁸ pillantásig [s (hosszú f) g-ből javítva.]

⁷⁹⁹ hogy ha ⟨azt el⟩ a szent lélek vezérelí [r-l-ből javítva.]

⁸⁰⁰ [A lap alján tollpróbaszerű vonások és őrszók: az anyaszentegyházban.]

de mindenkor kárhoztattak,⁸⁰¹ Condemnáltattak. és kárhoztatni Condemnáltatni is fognak, különösön egy ember. meg csalhattya magát. a szenttségek ki szolgáltatásában. és a tanításban. de együt az egész. anyaszent egy ház az ő⁸⁰² végezésiben., és a szenttségek ki szolgáltatásának.. rend szabásában., meg nem csalhattya magát. mert a kristus⁵ maga. és az ő szent⁸⁰³ lelke. az igazságnak lelke., cselekeszi⁸⁰⁴ azokat a végezéseket., és adgya azokat a rendeket, azért is mondgya szent pál. hogy az anyaszent egy ház oszlopa, és erős támasza az igazságnak, 1 tim. 3. 15. el lehet tehát mondani valóságai; hogy a szenttségek mindenkor szentül szolgáltatattak ki az anyaszent egy házban, és abban¹⁰ mindenkor az igazságot fogják tanyítani. 1 tim. 3. 15.⁸⁰⁵

K. Az anyaszent egy háznak tanítása szenteké tézsi tehát azokat, kik azt követik.?

F. Igen is. mivel, az⁸⁰⁶ anyaszent egy ház azt tanyította⁸⁰⁷ [118b:] a mit a kristus tanított., és soha nem is taníthat azzal ellenkezőt. másképpen nem is lehet szenté lenni. hanem ha⁸⁰⁸ hiszik, és követik ezeket az igazságokat.

K. Miért mondád hogy csak az anyaszent egyház társaságában vannak a szentek?

F. Mert az anyaszent egyházon kívül nincsen üdveség. mind azok kik²⁰ azon kívül halnak meg. el vesznek., valamint hogy el vesztenek az özön víz által. mind azok, kik a bárkában nem voltak. s. Cypr. libr. de⁸⁰⁹ unitate eccle. s. hiero. epist 57..

Magyarázat

Hogy erre a kérdésre. meg lehesen világosabban felelni. és meg²⁵ mutatni⁸¹⁰ az igazságot., szükséges különösön meg vizsgálni. hogy mit hívnak. az anyaszent egy házon kívül lenni.

Az anyaszent egy házon kívül vagon. valaki, vagy azért hogy soha

⁸⁰¹ kárhoztattak, Condemnáltattak. [kárhoztattak, – beírás Condemnáltattak. fölé;] és kárhoztatni Condemnáltatni [kárhoztatni – későbbi beírás Condemnáltatni fölé.]

⁸⁰² az ő végezésiben., [ő-v-ből javítva.]

⁸⁰³ szent [n-t-ből javítva.]

⁸⁰⁴ cselekeszi azokat [c-a-ból javítva.]

⁸⁰⁵ [Utána későbbi beírás: kérdés héja.]

⁸⁰⁶ az <al> anyaszent

⁸⁰⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁸⁰⁸ ha <f>hiszik,

⁸⁰⁹ de <n> unitate

⁸¹⁰ meg mutatni <annak> az igazságot.,

abban nem volt. vagy azért. hogy azt szán szándékal el hagyta, vagy azért hogy onnét ki üzetet.

Csak egyedül akereztszégnek szenttsége által. lehet az anyaszent egyháznak tagjává lenni, amint már ezt meg mondtuk. a kristus azt világosan tanította., hogy a kik meg nem keresztkednek. menyekben nem mennek., ez így lévén., nem üvezülhetnek hát azok. kik az anyaszent egy ház társaságában nincsenek joan. 3. 5..

Az eretnekek. scysmathicusok. és a⁸¹¹ hitt tagadok el hadgyák szán szándékal az anyaszent egy hazat., és különös társaságot csinálnak.,¹⁰ szent pál azt mondgya hogy⁸¹² [119a:] *Az Eretnektől.*⁸¹³ *egy vagy két intés után távozá el. tudván. hogy aki efféle. el fordult. és vétkezik. holot az ő tulajdon itéletivel kárhoztatott.* tit. 3. 10. 11.

Ezek a szavai szent pálnak. mint ha csak az⁸¹⁴ meg átalkodot eretnekeket tekintené, de lehet azokat. közönségesen a scysmathicusok-¹⁵ ra, és a hitt tagadokra is érteni. mert micsoda ókból nem akarja az apostol hogy egy eretnekel társalkodgyanak, hanem abból; hogy egy olyan eretnek, aki meg átalkodot tévelygésében., és meg veti az anyaszent egyház⁸¹⁵ intését, a maga fel támadásával., itéletet téssen az anyaszent egy ház ellen., holot az olyan itélettel, magát kárhoztattya,²⁰ mert mint hogy a kristus azt ígerte, hogy mindenkor az anyaszent egyházzal léssen. és azt⁸¹⁶ szüntelen fogja segíteni az igazságnak lelkével. azért aki az anyaszent egy ház ellen támad, az a kristust vádollya azzal., hogy az ígéletit bé nem töltötte. nem is okozza anyira az anyaszent egy házat. mint magát a kristust., a ki annak feje., fő papja. és²⁵ vezére., a ki pedig⁸¹⁷ a kristust itéli. a, magát kárhoztattya. a maga itéletivel. szent pál szerént.

A scysmathicusok, és a hitt tagadok., ugy valamint az eretnekek. az anyaszent egyház ellen támadnak., mivel edgyike. mind a másika. aztot kárhoztattják, és⁸¹⁸ szabad akaratbol válnak el társaságotól., tehát ök³⁰ magokot kárhoztattják. amagok iteletivel, ebből következik, hogy ökk

⁸¹¹ a <hittől> hitt tagadok el hadgyák [el – utólagos beírás a sor előtti margón.] <el> szán szándékal

⁸¹² hogy <az> [119a:] Az [Az-sor előtti margóra írva.]

⁸¹³ Eretnektől. [E-e-ből javítva.]

⁸¹⁴ az <eretneket> meg átalkodot eretnekeket tekintené, de lehet <kozons> azokat. közönségesen

⁸¹⁵ [Sor végén:] egyház- [új sor elején:] ház intését,

⁸¹⁶ azt <minden> szüntelen

⁸¹⁷ pedig [pedikből javítva!]

⁸¹⁸ és <szan> szabad akaratbol

az üdveség uttyán kívül vannak., szent judás apostol⁸¹⁹ testi embereknek nevezi az olyanokat., kik ma-⁸²⁰[119b:]goktol meg válnak, az anyaszent egy ház társaságától., *hi sunt qui segregant. semetipsos animales., spiritum non habentes.hos*⁸²¹ *arguite judicatos.* s. jud. vers: 19.

Az is bizonyos hogy az excommunicátusok az üdveség uttyán kívül⁵ vannak., mivel az anyaszent egy ház. csak azokat excommunicállya a kik vétkekért. és engedetlenségekért. meg érdemlik ezt a büntetést., az⁸²² szent irás pedig azt mondgya, hogy azok. kik az anyaszent egyház pásztorinak nem engedelmeskednek, az Istennek engedetlenkednek *qui vos spernit. me spernit.*⁸²³ luk. 10. 15. és azokat úgy kel tekéteni mint a⁸²⁴ pogányokat. matth 18. 17

tehát. az excommunicatusok, az eretnekek, a scymathicusok, és a hitt tagadok, az üdveség uttyán kívül vannak, mind ezek meg is bizonyították,⁸²⁵ hogy az anyaszent egy házon kívül.. nincsen üdveség. s. Cyp. libr⁸²⁶ de unitate Eccle. s. aug.⁸²⁷ libr. de unitate eccle. 15

K. Mind azok. kik az anyaszent egy házban vannak. szentek?

F mindnyájan a szentségre hivatnak. de nem mindnyájan szentek. sokan vannak ahivatalosak. mondgya a kristus. de kevesen aválasztottak., sokan vannak kik meg gyalázák. hivataloságoknak szentséget. rosz élettyekel, a földön lévő anyaszent egyház., konkolybol, és jó magbol áll. a jókbol. és a gonoszokbol., élő, és meg holt tagokbol. ezek az utolsok többen vannak. az elsőknél, de azt el mondhatni.; hogy az anyaszent egy házon kívül. nincsen se szentség. se üdveség. [120a:]

K. Nem leheté az anyaszent egyháznak tulajdonítani. az ő fiainak meg romlásokat, fő képpen a pásztorokét: és azt mondani, hogy meg²⁵ romlot az anyaszent egy ház., a midőn valamely pásztor bottránkoztato életet éll?

F. tellyeségel nem lehet., mert egyről nem lehet itélni az egész anyaszent egyházat., mivel szent pál a maga idejéről valo pásztorokrol szólván, panaszkodot irántok hogy csak a magok hasznokot keresik. 30

⁸¹⁹ apostol <az> [Törlés a sor végén:] <ilyeneket> testi [törlés a sor elején.]

⁸²⁰ [A lap alján töredékes beírások: *Utty A meg atalkok m Kovet kov* 30 20 *köv Tamad ma* és próbaszerű tollvonások.]

⁸²¹ hos <jud> arguite judicatos.

⁸²² az <any> szent irás

⁸²³ spernit. <ki> luk. 10. 15.

⁸²⁴ a [Beszúrás.]

⁸²⁵ meg is bizonyították, <az> hogy az anyaszent

⁸²⁶ libr [Beszúrás.]

⁸²⁷ s. aug. <de un> libr. de unitate

és nem akristusét. philip. 2. 21. Az Anyaszent⁸²⁸ egyház., mindenkor keseregve nézte. fiainak meg romlásokat., mindenkor is ellene volt azoknak, azért nem némellyeknek⁸²⁹ magok viseléséről. kel itélmi az Anyaszent egy házat, hanem, tanításáról, és végezéséről, a ki mindenkor tiltotta a rosztat., és ajót parancsolta, Az anyaszent egyház, nem cselekszik, se jóvá nem hadgya. se meg nem engedi., mondgya szent agoston., azt. a mi ahit, és ajó szokások ellen volna., noha némellyekbe kételen el szenvedni a rosztat., a melyet keservesen nézi. de azt mindenkor nem lehet meg orvoslani., erre valo nézve. a Conciliumban lévő tanításokat kel meg olvasni. s. aug. epist. 209. ad felician st. aug. epist 113 ad janua.⁸³⁰

5 Articulus

Az Anyaszent egy háznak közönséges voltárol.

K Mit téssen ez a szó⁸³¹ Catholica?

F E Görög szó. mely téssen közönségest.

K Az Anyaszent egy ház miért neveztetik közönségesnek?⁸³² [120b:]

15 F. Mert minden időre, és helyre el terjed; ez a név nem is illik más társaságra.

K. Miért mondod hogy az anyaszent egy ház minden időre el terjed?

F. Mert minden időben volt. és lészen. a hivekből álló társaság. akik edgy hitben lévén, egy lélek által vezéreltetnek a kristustol ezt a társaságot is nevezik anyaszent egy háznak. st aug epist 49. ad deo gratias qu. 2.⁸³³

K. Miképpen lehetet akristus feje azoknak ahiveknek⁸³⁴ kik el jövelele előtt éltenek?

25 F Mert az első embernek esetétől fogvást. tsak akristus által üdvözülhettek az emberek. ugyan ő is érdemlette meg az ó testamentum béli szenteknek a kegyelmet és adicsőséget, ugyan ő is egyesítette meg őket lelke által. valamint mostanában egyesitti meg akersztényeket azon lelke által., *nincsen más név. az ég alatt. amely által lehesen üdvözülni.* mondgya szent péter act. 4. 12. st aug. libr 19 Contr faust Cap 14.⁸³⁵

⁸²⁸ Anyaszent [A-a-ból javítva.]

⁸²⁹ [Sor végén:] ném [új sor elején:] némellyeknek [né-sor előtti margóra írva.] <vi> magok viseléséről.

⁸³⁰ st. aug. epist 113 ad janua. [Későbbi beírás.]

⁸³¹ szó <Cath> Catholica? [<t> - <h>-ból javítva.]

⁸³² [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

⁸³³ [A latin utalást utólag írta be a sorközbe.]

⁸³⁴ ahivekk

⁸³⁵ st aug. [...] Cap 14. [utólag írta be a sorközbe.]

K. Miért mondad azt, hogy az anyaszent egy ház, el terjed minden helyekre?

F. Mert az anyaszent egyház tanítása, predikáltatott, vagy predikáltatni fog az egész világon. mindenütt a hol⁸³⁶ vannak, vagy voltak, vagy léznek catholicusok. s. aug. epist. 80. ad hesychium. Cap. 12.⁸³⁷ 5

K. Miért mondad azt, hogy csak egyedül az anyaszent egy ház az a társaság, a mely minden időkre és helyekre el terjed?

F. mert nincsen olyan társaság akire ez a két dolog illyék. könnyű meg látni atöbb tarsaságoknak kezdetit., és azidők meg mutaták azoknak végit. azoknak el terjedések igen meg vagon határozva. vagy az időtől, vagy a helytől, tsak egyedül az⁸³⁸ [121a:] Anyaszent egyház maradot meg. mindenkor meg is fog maradni az ő közönségesen valo el terjedésében. 10

Jól tudgyuk hogy mint kezdöttek. és végezöttek. a montanisták., mánicheusok. áriánusok. donatisták. nestoriánusok. pelágiánusok, és 15
hogy mennyire terjedtek alutheránusok. és a Calvinisták. nincsen edgy is ezek közül. a kiknek nem mondhatni. ti nem voltatok tegnap.⁸³⁹
ugyan csak ezzel a szoval. mondgya tertullianus. meg lehet gyözni mind azokat. kik el szakadtanak. az anyaszent egy háztól. tertulli. Contr. praxeam.⁸⁴⁰ 20

6 *Articulus.*

Az Anyaszent egy háznak Apostoli nevéröl.

K. Miért nevezed az anyaszent egyházat apostolinak?

F. 1. mert azt hiszi, és tanítja valamit az apostolok hittek és tanítottak.

2. Mert az apostolok által álitatot fel., és azö helyettek valojoktól igazgattatik. 25

K. Miért mondad, hogy az anyaszent egy ház, azt hiszi. és tanítja. valamit az apostolok tanítottak.?

F. Mert fel menván saeculumokról. saeculumokra. könnyen meg lehet látni, hogy mit hiszen. és tanyit az anyaszent egy ház.⁸⁴¹ mindenkor egy aránsu képen hitt és tanyitot. az apostoloktól fogvást a mái 30 napig.

K. Hogy mondad azt, hogy az anyaszent egy ház az apostoloktól

⁸³⁶ a hol [Beszúrás.]

⁸³⁷ [Utána beírás: *heja vagon*]

⁸³⁸ az [121a:] az Anyaszent [A lap alján tollpróbaszerű vonások.]

⁸³⁹ tegnap. [t-v-ből javítva.]

⁸⁴⁰ [Utána későbbi beírás: *it még heja vagon.*]

⁸⁴¹ egy ház. <?> mindenkor [Törlés a sor végén.]

álítatot fel. holot azt meg mutatád., hogy még a kristus eljövetele előtt is volt?

F. Hogy⁸⁴² ha közönségesen az egész híveknek társaságáról szollunk., ugy el mondhattuk. hogy még a kristus eljövetele⁸⁴³ [121b:]
5 előtt fent állot. az anyaszent egyház. hogy ha pedig a keresztyen hívekből álló társaságról szollunk., az anyaszent egyház. az apostolok által fundáltatot. Ez a két társaság pedig meg egyesülvén a kristusban. csak egy anyaszent egyház. valamint szent pál mondgya., kik fel építették. a prophétáknak, és az apostoloknak fundámentumokra, melynek belső
10 szegelet köve a kristus Jesus. eph. 2. 20.

K.⁸⁴⁴ Micsoda értelemel mondhatni azt, hogy az apostolok állították fel az anyaszent egyházat.

F Azzal. hogy ők hirdették. az egész világon akristus hitét, és evangéliumát. a sidokot. és a pogányokot keresztyenyké, és a kristus
15 tanítványivá tették., és mind ezekből a meg tért hívekből, oly társaságot állítottak fel. amelyet keresztyeni anyaszent egyháznak nevezék. amely attól az időtől fent áll. és fent is fóg állani világ végezetéig. és⁸⁴⁵ félben szakadás nélkül.

K. Miért mondog az apostolok által. fel állított anyaszent
20 egyház. tartani. fog világ végezetig. és félben szakadás nélkül. sine interruptione

F Mert ezt világosan meg ígérte akristus, az apostolok, a nemzeteket
valo oktatásokal. és keresztelesekel állították fel az anyaszent egyházat., a kristus parancsolattya szerént., akristus pedig azt ígérte., hogy
25 világ végi-ig⁸⁴⁶ abból atársaságból. álló anyaszent egyházal lenne. *tanítsatok és keresztellyetek:* mondgya a kristus. *és imé veletek vagyok minden nap. világ végezetig.* matth. 28. 18. 19. 20.

Tehát. az anyaszent egyház félben nem szakadhat., és a kik azt tanították., valamint a protestánsok., hogy az anyaszent egyház. félben
30 szakadván., szükséges volt. hogy az Is-[122a:]ten rend kívül valo embereket támaszon fel, akik azt ismét fel állítsák, az ilyenek nem csak a szent irás ellen valo veszedelmes dolgokat tanyítottak, de mint ha még akristust azzal vádolták volna., hogy ígérteit bé nem töltvén, az anyaszent egyházat el hadta volt. a mely nagy káromkodás.

35 Halgassuk⁸⁴⁷ meg figyelmeteséggel. hogy mit mond ez iránt szent ágoston.. *Az olyanok., kik az anyaszent egyházat el hadták, azt mond-*

⁸⁴² Hogy <a> ha közönségesen az

⁸⁴³ [A lap alján próbaszerű tollvonások.]

⁸⁴⁴ [A K. elé, a sor elejére beírta: *it héja van*]

⁸⁴⁵ és <félben maradás nélkül. vagy> félben szakadás nélkül.

⁸⁴⁶ végi-ig <ab-> abból [Törlés a sor végén.]

⁸⁴⁷ Halgassuk [g-k-ból, k-n-ből javítva.]

gyák., hogy az az anyaszent egy ház. akiben mentenek⁸⁴⁸ a nemzetségek, már a fent nem áll., óh esztelen szó.! hát az anyaszent egyház. azért nem áll már fent mert te ki mentél. annak kebeléből.! Az anyaszent egy ház fent léssen. ha szinte ti nem lesztok is. A szent lélek azt előre tudta. hogy lesznek olyanok, kik. ilyen utálatos. kevély. és hamiságal való szokot fognak mondani, a mellyek nincsenek semmi igazságra építve.. amellyeket semmi bölcsesség nem világosította a melyek haszontalanok. vakmerők, veszedelmesek., hogy mondhatták. már nem áll fent az anyaszent egy ház. s. aug. serm 2. supr. ps. 101. num. 8.

K Miért monddod, hogy az anyaszent egy ház. az apostolok successori által igazgattatik.?

F. Azért, mert az püspökök igazgatták az anyaszent egyházat.. azért mondgya szent pál. hogy a szent lélek titeket püspökökké tett, az Isten anyaszent egy házát vezérteni a mellyet a maga vérével kereset. act. 20. 28. a papok⁸⁴⁹ [122b:] a püspökök alatt igazgatták az anyaszent egyházat.. tehát a szabot rend szerént tétett püspökök, az apostoloknak successori.

K. A püspökök miért successori az apostoloknak.?

F. Azért. mert azok apüspökök⁸⁵⁰ kik mostanában igazgatták az anyaszent egyházat, más püspököktől rendeltettek. akik, saeculumok- 20 rol. saeculumokra fellyeb számlálvan, menván⁸⁵¹ per successionem, az apostoloktól rendeltettek. és helyekben lette⁸⁵² s. aug. libr. 3. Contr Cresconium. Cap.18.

K A püspököknek egy más után való⁸⁵³ successiojok., fel vagyoné téve a szent írásban?

F Igen is. szent pál azt mondgya., hogy a kristus. az anyaszent egyháznak pásztorokot adott. a szentek⁸⁵⁴ tekéltetéségere, a szolgálatnak munkájára, a kristus testének épülésére, mig minnyájan el jussunk a hitnek. és az Isten fia üsméretinek egyeségére.⁸⁵⁵ az az, mind világ végi-ig. eph. 4. 11. 12. 13.

szent pál maga titust püspökké rendelé. és azután créta szigetében hagyá, hogy ót⁸⁵⁶ más püspököket rendellyen. és papokot minden

⁸⁴⁸ mentenek <volt> a nemzetségek,

⁸⁴⁹ [A lap alján beírások: Miért Miért]

⁸⁵⁰ apüspökök [ű-ős-ből javítva.]

⁸⁵¹ menván [Utólag írta be számlálvan, fölé.]

⁸⁵² és helyekben lettek [Későbbi beírás a sor alatt.]

⁸⁵³ való [v-f-ből javítva.]

⁸⁵⁴ a szentek <tellyes voltokra,> tekéltetéségere [A javítást Mikes a törítés fölé írta.]

⁸⁵⁵ [Sor végén:] egy [új sor elején:] gyeségére.

⁸⁵⁶ ót <maga> más

faluban. tit. 1. 5. E⁸⁵⁷ szerint igazgattatik tehát az anyaszent egy ház mind végig. apásztoroknak szüntelen valo successiojok által. a kik is. apostolok successoritol rendeltetvén. másokot fognak rendelni hogy helyekben legyenek.

- ⁵ K A püspököknek szüntelen valo successiojok, amelynek eredete fel megyen az apostolokig. bizonyos jeleé meg különböztetésére az igazán valo Anyaszent egy háznak?

F. Igen is. imé mit mond szent ágoston. *sok féle álla-[123a:]potok tartoztatnak meg az anyaszent egy házban. ugy mint. a⁸⁵⁸ népeknek, és a nemzetségeknek meg egyezések., a hatalom., mellyet nyert maganak ez⁸⁵⁹ az anyaszent egy ház. a mely hatalom a tsudákkal kezdődöt, a reménségel tápláltatot. a szeretettel nevedet, a régiséggel erősödöt, abban meg tartoztat engemet. apüspököknek szüntelen valo successiojok., akik mind emái napig szent péternek székiben ülnek, ezen apostoltol*
¹⁵ *fogvást. akinek a kristus örizése alá adá juhait. abban meg tartoztat engemet az anyaszent egy háznak Catholica. vagy közönséges neve., a mely név meltán maradot meg az anyaszent egy házon, noha az eretnekek is vegyék magoknak ezt a nevet, mind azon által. amidön valamely idegen kérdi, hogy hová gyülekeztenek a Catholicusok, egy eretnek sem méri*
²⁰ *mutatni a maga templomát vagy házat., mind ezek a⁸⁶⁰ kedves, és nagy kötelek meg tartozthatnak egy hü embert. a közönséges anyaszent egy házban. ámbár elegendő értelme⁸⁶¹ vagy jó erkölcse ne legyen is. arra, hogy meg üsmérhesse nyilván az igazságot. meg aláb azt mondgya szent ágoston, hogy én az Évangyéliumnak sem hinnék, hogy ha az anyaszent*
²⁵ *egy háznak auctoritása. arra nem vinne., Azok tehat akiknek engedelmeskedtem., amidön. azt mondották:. hidgy az Évangyéliumnak, miért nem engedelmeskedném. ugyan azoknak. a midön azt mondgyák nekem, ne hidgy a manichéusoknak. s. aug.⁸⁶² Contr. epist. fundam. Cap. 4. et 5. s. aug. Contr. epist. funda. tő.⁸⁶³ 6. c. 4.⁸⁶⁴ [123b:]*
³⁰ Ezek az emlékezetre méltó szavai szent ágostonnak, igen meg egyeznek a szent atyák tanyításival, és nyilván meg bizonyították mind azokat., amiket mondottunk az közönséges anyaszent egy háznak. apostoli

⁸⁵⁷ E szerint [E–e-ből javítva.]

⁸⁵⁸ a népeknek, és [a–e-ből javítva.]

⁸⁵⁹ ez [Beszúrás.]

⁸⁶⁰ ezek a <drág> kedves, és nagy <okok.> kötelek [kötelek <okok.> fölé írva, a sor végén.]

⁸⁶¹ értelme <nelégyen is> vagy jó erkölcse ne legyen is.

⁸⁶² s. aug. <epist.> Contr. epist. fundam. <ent>

⁸⁶³ tő [tomus; rövidítésjellel.]

⁸⁶⁴ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

voltáról., hogy ugyan azokat is⁸⁶⁵ tanyították az ő idejében., tudni⁸⁶⁶ illik, a negyedik. és az ötödik saeculumban., a mellyeket magok a protestánsok. az anyaszent egyház szép napjainak nevezik. tertul. de praescript. c. 20 22. 23.⁸⁶⁷

7. Articulus.

Hogy egyedül a Romai Anyaszent egyház. a kristus Anyaszent egy háza. a mellyen kívül nincsen üdvesség.

K Mellyik Anyaszent egy ház az, a⁸⁶⁸ kire illik az a négy féle jell. ⁵ amellyeket meg magyaráztuk?

F. Az. A Romai Anyaszent egy ház mivel csak egyedül. arrol lehet el mondani., hogy edgy, szent, közönséges, és apostoli, ezek. a négy féle jelek illenek a kristus anyaszent egy házára.,⁸⁶⁹ és éppen nem, a több társaságokra⁸⁷⁰ ¹⁰

K Mit értesz a romai Anyaszent egy házon?

F Értem azoknak ahiveknek gyülekezetét. kik a pápát. a Romai püspököt. látható fejeknek üsmérik lenni. e földön, és akik néki engedelmeskednek.

K. A romai⁸⁷¹ püspök. miért neveztetik pápának? ¹⁵

F. Ez a szó. pápa. Görög szó. a mely térszen atyát. régenten így hitták apüspökököt, mivel ökk az anyaszent [124a:] egy háznak atyai, de már egy néhány saeculumoktól fogvást. csak a romai püspököt⁸⁷² hiják pápának egyedül., aki is feje lévén apüspököknek. az egész keresztényi hiveknek attyok. valamint nevezi szent agoston is. epist.⁸⁷³ 162. ad ²⁰ glorium. et ad eleusium. num. 16.

K. Miért a pápa feje az anyaszent egyháznak. és a pásztoroknak, és miért nem valamely más püspök?

F. Azért, mert ő üll. szent péternek székiben. aki is romában helyeztetvén székít. ugyan őtt is holt meg. ő feje is volt az apostoloknak. a ²⁵ kristus rendelése szerént. s. aug epist. 165. ad generosum. num. 2. et 3.

K. Bizonyosé a. hogy szent pétért rendelte volna akristus fejül az apostoloknak.?

⁸⁶⁵ is [Beszúrás.]

⁸⁶⁶ tudni [tuniból javítva d beszúrásával.]

⁸⁶⁷ [A latin utalást később írta be.]

⁸⁶⁸ az, a⟨ki⟩ kire [Tollhiba.]

⁸⁶⁹ egy házá⟨hoz⟩., ra [ra ⟨hoz⟩ fölé írva.]

⁸⁷⁰ társaságok⟨hoz⟩ra [ra ⟨hoz⟩ fölé írva.]

⁸⁷¹ romai [Beszúrás.]

⁸⁷² püspököt [Második p-k-ből javítva.]

⁸⁷³ epist. ⟨a⟩ 162. ad glori⟨a⟩um.

F E hitt ágazattya. meg is bizonyittatik a szent írásból.

1. valamikor az evangyelisták. az apostolokrol emlékezetett tésznek. szent pétert mindenkor előre teszik. és némelykor elsőnek is nevezik. matth. 10. 2.

5 2. A kristus azt mondotta szent péternek. *Te vagy péter, (az⁸⁷⁴ az kö) és erre a kösziklára építem fel az én anyaszent egy házamat.* matth. 16. 18.

3. szent bernárd. mondása szerént. az ő gondviselése⁸⁷⁵ és legeltetése alá adattak ahivek. és apásztorok. *legeltesd az én bárányimot. legeltesd az én juhaimot,* joan 21.15

4. Azt parancsollya néki hogy meg erősíttse attyafiait a hitben, és a vallásban., *te pedig valamikor meg térvén.* mondgya a kristus. *erősísd meg atyád fiait.* luk. 22. 32.⁸⁷⁶ [124b:]

K Bizonyosé a, hogy szent péter romában lett volna. hogy oda 15 helyezettette volna székit.⁸⁷⁷ hogy őtt is holt volna meg?

F. Nincsen semmi bizonyosab., az egész régi auctorok ezen meg egyeznek., akik erről irtak., azt bizonyoson tudták. nem is mértek volna arrol ugy írni. ha kételkedtek volna benne. de már ebben a prostestán-sok sem kételkednek.

20 K. Azért hogy szent péter. első volt az apostolok között. és hogy romában holt meg. következiké abbol. hogy a romai püspök első, és feje legyen a püspököknek.?

F Igen is. mert edgy püspök. az előtte valójának székiiben ülven. ahoz⁸⁷⁸ apüspöki székhöz tartozando praerogativával. és jurisdictiojával áll. ezen okból is tekinté minden idokban az anyaszent egyház. a 25 romai püspökséget, ugy, mint első püspöki széket. s. Cypr. epist. 52. et 55. s.⁸⁷⁹Iren. libr. 3. Cap. 3. s. hier. epist. 67.⁸⁸⁰ ad Damas. s. aug. epist. 65. ad generosum. Conc. nice. Can. 6. Conc. Calcedo. Can. 28. Conc. in trullo. Can. 2.

30 K. Mitől nagyon tehát. hogy a pápának ellenzik elsőségét. nem csak a protestánsok. de meg agörögök is.

F. A protestánsok. és agörögök. el szakadván a pápa egyesétől. és ellenzvén az ő elsőségét. nem hogy az írás és atraditio szerént cselekednének. de sőt még. az írás, és atraditio tanittások ellen bontották 35 meg az anyaszent egyház edgyeségét., és hagyták el Attyoknak hiteket.,

⁸⁷⁴ az [és-ből javítva az ékezet meghagyásával.]

⁸⁷⁵ gondviselése <alá> és legeltetése alá [Törlés a sor végén.]

⁸⁷⁶ [A lap alján próbaszerű tollvonások.]

⁸⁷⁷ székit [Beszúrás.]

⁸⁷⁸ ahoz [h-z-ből javítva.]

⁸⁷⁹ s <ír> Iren.

⁸⁸⁰ epist. 67. [67. – beszúrás.]

nyilvánosságosan is lettek scysmathicusokká., látható képpen is viselik. a Görögök az Isten haragját. a török rabságában.

K. Honnét bizonyított az meg. hogy a protestan-[125a]-sok. és a görögök scysmathicusok,⁸⁸¹ hát ők nem mondhatták ugyan azon okból., hogy scysmathicusok azok. kik a romai anyaszent egy házban vannak? 5

F. könnyű azt meg bizonyítani. hogy a protestánsok. és a görögök scysmathicusok. mivel azok a scysmathicusok kik el szakadnak a krisztus igazán való anyaszent egyházának társaságától. ezt tselekedék a-protestánsok és agörögök tehát scysmaticusok⁸⁸² 10

Magyarázat

A⁸⁸³ bizonyos hogy minek előtte aprotestánsok és görögök⁸⁸⁴ el szakadtanak, volt avilágon olyan társaság., a melyet akristus anyaszent egy házának kelletet hini., annak atársaságnak láthatonak kelletet lenni., az, a pásztorokból, és ahivekből állot. de meg ezen kívül. négy 15 féle jelt kelletet viselni annak atársaságnak. hogy meg különböztessék atöbbitől. tudni illik. annak. edgynek. szentnek, közönségesnek. és apostolinak kelletett lenni, abban azidőben minden keresztények azt vallották a Constántinápolyi Conciliummal. valamit mostanában is. Credo unam, sanctam, Catholicam., et apostolicam ecclesiam. hiszem 20 az edgy, szent., közönséges. és apostoli anyaszent egy házat.

Mind abban az időben. mind a mostaniban., tsak egyedül a romai anyaszent egy házra illet, és illik ez a négy jel., ez világosan ki tettzik. a görögök. és a protestánsok el hagyván tehát az valóságos anyaszent egy házat. azért scysmathicusok. 25

De ha a görögök és a protestánsok tagadgyák hogy az romai⁸⁸⁵ anyaszent egy házra illet volna ez a négy féle jell. amidőn⁸⁸⁶ [125b:] attól el szakadtanak, arra meg felelünk mindenikének különösön. először. a protestánsoknak. azutan a görögöknek.

1. A protestánsok azt nem tagadhatják. hogy a midőn el váltak a 30 romai anyaszent egyháztól., hogy akkor nem lett volna el terjedve az egész világra, és hogy nem apostoli lett volna, ezt a reformatorok magok sem tagadgyák, azt sem tagadhatják. hogy az anyaszent egy ház, a ki fejének üsméri lenni a pápát. ne lett volna igazán való anyaszent egyház. ahatt első saeculumokban, ezt magok is meg vallyák. 35

⁸⁸¹ scysmathicusok, [h-i-ből? javítva;] hát ők [k-javítva.]

⁸⁸² ezt tselekedék[...].scysmaticusok [Utólag írta be.]

⁸⁸³ A <biz> bizonyos [Tollhiba.]

⁸⁸⁴ és görögök [Beszúrás.]

⁸⁸⁵ romai [Sor alatti beszúrás világosabb tintával, a lap alján.]

⁸⁸⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

tehát akkor is igazán való volt. a midőn tőlle meg váltak., mivel az anyaszent egy háznak mindenkor egy aránsunak kel lenni, mert a kristus azt meg ígérte. és mindenkoron edgynek. szentnek, közönségesnek. és apostolinak kel lenni.

2. Imé meg más felelet, a melyet nem lehet tagadni. A protestánsok. minek előtte el váltanak volna. a Constancinápolyi symbolumot úgy mondották valamint mások, aki azt mondgya.⁸⁸⁷ hiszem hogy az anyaszent egy ház edgy, szent, közönséges, és apostoli.. meg vallották tehát azt. hogy⁸⁸⁸ volt akor avilágon. olyan anyaszent egyház. a kire illik ez a négy jel., el is hagyták azt az anyaszent egyházat.,⁸⁸⁹ akár micsodás vala a. mivel a romai anyaszent egyházat el hagyván., semmi más féle társaságat meg nem egyeztenek, ezt Calvinus maga meg vallyá discessionem a toto terrarum orbe fecimus. a protestánsok. hogy job szint adhassanak, az anyaszent egy háztól való el válásoknak., [126a:] azt mondgyák. hogy az anyaszent egyház meg romlására való nézve., szükséges volt hogy az Isten rend kívül való embereket támaszon, kik az anyaszent egyházat fel állítsák, és helyre hozzák. ugyan ezt hija szent agoston olyan káromkodásnak. amely tellyeséggel ellenkezik. akristus ígérivel. akivilagosan⁸⁹⁰ mondgya hogy minden nap az anyaszent egyházal léssen világ végüig. serm. 2. supr. ps. 101. n. 8.⁸⁹¹

- De volté valaha olyan eretnekség kezdő. aki az anyaszent egyházat.⁸⁹² meg romlásal nem vádolta volna., és aki azt ne tartotta volna maga felől, hogy az Isten ötet rendelte. annak meg igazítására, enagy kevélység, és káromkodás. nézük meg mit mond szent judás., a protestánsok, és atöbb eretnekek ellen. mondván. *Ti pedig szerelmesim meg emlékezetek abeszédekről. mellyek elein meg mondatk volt. ami urunk Jesus kristusnak apostoli által, hogy az utolso időben léznek hamis tanítottók, kik gonosz kívánságokban járnak. kik magokat el szakaszttyák akeresztényi gyülekezettől. testi okosággal élők, kikben nincsen szent lélek.* jud. vers. 18.

K Mít mondhatnak a protestánsok. ezek ellen, hogy valamely okát adhassák. eretnekségeknek?

- F. Soha semmi jó okát nem adhatni az eretnekségnek. mivel soha semmi ok nem lehet az egyeség el rontására. mondgya szent agoston. 35 libr 2. Contr. epist parmen. Cap. 2. num 25.

⁸⁸⁷ azt mondgya. <Credo> hiszem

⁸⁸⁸ hogy <vagyon>volt akor [A javítás a törlés fölé írva.]

⁸⁸⁹ egyházat., <nem> akár micsodás

⁸⁹⁰ akivilagosan [Második i-a-ból javítva.]

⁸⁹¹ [Utána beírta, majd törölte: <héja van>]

⁸⁹² egyházat. <ekeppen> meg romlásal [meg romlásal <ekeppen>]föle írva.]

Soha senki a szent atyák közül nem magyarázta, nem is magyarázhatta a szent írást úgy, mint a protestánsok magyará-⁸⁹³[126b:]zák. se olyan káromlásal, hogy jobban meg menthessék el válásokot. példának okáért. ezt averset citállyák az apocalypsisből. meny ki én népem babiloniából, és ne legyetek részesek. az ő büneiben. hogy az ő büntetésivel. ne büntettesetek apoc.18.4. Atellyeségl⁸⁹⁴ látható dolog. hogy nem akristus anyaszent egy házárol. vagyon itt a szó., hanem a romai pogányokrol. és a városrol., a melyet az Isten fel prédáltatá a barbarus nemzettségekel., hogy meg büntesse vétkeiket, és bálványozásit. a mint ezt meg láthatni a szent írás magyarázoknál. és ahistoriákban. 5

Egész vakság. és Istentelenség. akristus anyaszent egyházát. ahöz a meg szeplősitet, és bálványozo babiloniához tenni; holot micsoda vilagosan való ígéreteket tett a kristus az anyaszent egy háznak. hogy véle léssen minden nap világ végezetiiig. és hogy győzedelmesé tészí a pokolnak kapujin. 10

K Minek előtte el végezzed azt. ami a protestánsokat illeti. meg mutadhatnád⁸⁹⁵ azt egy kevés szoval, hogy az a négy féle jegy. mely az anyaszent egy házra illik, úgy mint hogy az, egy, szent. közönséges, és apostoli, hogy ezek nem illenek. az ő társaságokra? 15

F. Két féle bizonytságot adhatunk erre., az edgyike közönségesen az egész eretnekek ellen való., a másodika különösön a protestánsokat illeti. 20

1. Tsak az⁸⁹⁶ egy anyaszent egyház az, akire illik ez a négy jegy. más képpen nem volna csak edgy, az anyaszent egy ház. azt már meg mutattuk, hogy csak a romai anyaszent egy-[127a:]házhoz illik, és hogy más féle társasághoz nem illik. 25

2. Az edgyeség. nem illik a protestánsokra, mivel, valamint a több eretnekek., úgy ökk is sok féle ágra szakadtak, magok közöt, de abban meg egyeznek., hogy mindnyájan az igaz anyaszent egy ház ellen vannak, ugyan ezis a szokások az eretnekeknek. mondgya tertullianus. libr³⁰ de prescrip. Cap.41. angliában vagyon harmintz vagy negyven féle vallás. akik egy másal ellenkeznek, de mind azon által. a romai anyaszent egyház ellen együt tartanak, nintsen tehát egyeség köztök⁸⁹⁷

Az ő társaságok nem szent., mivel annak ő magok ellene mondanak. tartván azt., hogy az anyaszent egy ház tévelygésben eshetik., és ugyan abban is eset. 35

⁸⁹³ [A lap alján tollpróbászterű tollvonások.]

⁸⁹⁴ Atellyeségl [A-a-ból javítva.]

⁸⁹⁵ meg mutadhatnád [Első d-t-ből javítva.]

⁸⁹⁶ az [Beszúrás:] egy <az> anyaszent egyház az, [az, – beszúrás.]

⁸⁹⁷ nintsen tehát egyeség köztök [Későbbi beírás.]

A közönséges név sem illik rájuk mivel nincsenek⁸⁹⁸ el terjedve. se minden időtől fogvást. se minden helyyeken, ennek előtte két száz esztendővel hírek sem vala.

Azt sem mondhatni hogy apostoli. mivel az ő pásztorokat nem
5 rendelték más olyan pásztorok., akik saeculumokrol, saeculumokra
fellyeb menvén. meg mutathatnák. hogy az ő rendelések,⁸⁹⁹ az aposto-
loktól fogvást vagyon

K Hát a Görögök el válások ellen mit lehet mondani?

F Azt könnyű meg mutatni., hogy azok. akik közüllök el váltanak
10 a romai anyaszent egyháztól., a kristusnak igazán valo anyaszent egy
házától váltanak el. tsak azt az időt visgályuk meg. a melyben a két
anyaszent egy ház. ed-⁹⁰⁰[127b:]gyeségben volt., a bizonyos hogy
abban a görögök a pápát. az anyaszent egy ház fejének üsmerték lenni.
e ki tettik a hétt első közönséges Conciliumokból., a melyekben.
15 mindenek elsőnek üsmerték lenni., photius. maga, aki kezdé az edgye-
netlenséget. ezt meg vallotta, a lugdunumi. és florenciai közönséges
Conciliumokban; a melyekben a görögökkel valo meg egyezésről volt a
végezés, azokban magok a görögök az elsőséget meg vallották. a Con-
stancinapolyi anyaszent egy ház. soha sem tulajdonította magának az
20 elsőséget. hanem a második rendet a romai után., még azt is csak a
negyedik saeculumban nyéré meg nagy nehezen el lehetett tehát akor is
mondani hogy a pápa láthato feje az anyaszent egy háznak. és hogy
roma. közepe az edgyeségnek. valamint ezt szent Irénéus. a lugdunumi
püspök mondgya., a ki a második saeculumban élt. születet görög
25 volt⁹⁰¹ libr 3. Contr. heres. Cap. 3. hogy ha pedig az Anyaszent egy ház.
a ki apápát láthato fejének üsmerte lenni., igazán valo anyaszent egy
ház volt anyolcz első saeculumok alat, mindenkoron az is lészen. amint
már azt meg bizonyítottuk.⁹⁰² ebből következik. hogy aki el válik attol
30 valóságos anyaszent egy háztól válik el., és⁹⁰⁶ scismaticus., tehát a
görögök akik [128a:] attol elváltak. scismaticusok.

K Hát ha az igaz volna, hogy a Catholicus anyaszent egy ház
tévelygésben esnék.⁹⁰⁷ nem kelleneé attol elválni?

⁸⁹⁸ nincsenek [s (hosszú f) t-ből javítva.]

⁸⁹⁹ rendelések, [rendélék. ből javítva; s-k-ből jav.]

⁹⁰⁰ [A lap alján tollpróbászterű tollvonás.]

⁹⁰¹ születet görög volt [Utólagos beírás a sor fölött.]

⁹⁰² meg bizonyítottuk. <teh> ebből

⁹⁰³ egy háztól [tol-soreleji margóra írva világosabb tintával.]

⁹⁰⁴ fejének [Ékezethiba.]

⁹⁰⁵ a [Beszúrás.]

⁹⁰⁶ és [Beszúrás.] <a> scismaticus.,

⁹⁰⁷ ésnek. [Ékezethiba.]

F. A teljesen lehetetlen hogy tévelygésben essék, a krisztus azt megígérte, hogy minden nap, és mindenkor véle létszen.

Ezt sok féle képpen meg lehetne bizonyítani, de mint hogy sokan vannak olyanok kik azt meg nem foghatnák, azért ollyanul bizonyítottam meg, amelyet meg foghattya, mind az, aki az igazságot szereti. ⁵

A protestánsok azt meg vallyák, hogy az az anyaszent egy ház a ki láthato fejének űsmeri lenni a pápát, igazán valo anyaszent egy ház volt az első őtt saeculumok alatt, a mely időben a görögök, egyet tartottanak véle, ebből következik, hogy az anyaszent egy ház, akit romainak nevezünk., akor a krisztus anyaszent egy háza volt, ha ez így vagyon. ¹⁰
a romai⁹⁰⁸ Catholica anyaszent egy ház, soha tévelygésben nem eshetik a valóságos anyaszent egy ház soha el nem tévelyedhet, amint már azt meg mutattuk, a mely anyaszent egy ház egy időben igazán valo volt, minden időben is alészen., mint hogy a romai anyaszent egy ház, az előtt igazán valo anyaszent egy ház volt, tehát mostanában is igazán ¹⁵valo, azt meg mutattuk, hogy az igazán valo anyaszent egyház a krisztus ígéretere valo nézve, se soha meg nem⁹⁰⁹ változhatik, se soha el nem veszhet., és hogy minden koron fent fog maradni amaga edgyeségében, és szenttsé-⁹¹⁰[128b:]gében, és szüntelen fog tartani, tehát soha⁹¹¹ nem szabad el válni, attol. ²⁰

Elegendő bővségel beszéllettünk az anyaszent egyházzól, azért, mert ennek adolognak világosan valo ki tétele., egyedül elegendő arra, hogy az eretnekeket, vagy meg térítse, vagy meg győze, és a hiveket a hitben meg erősítse., mihent azt el hiszik hogy az anyaszent egy ház, infalibilis, meg nem tsalatkozhatik, már nem szükséges annyira meg vizsgálni ²⁵a hit agazatit., a melyre igen kevesen is vannak olyanok, akik alkalmasok volnának., elegendő azt meg tudni, hogy mit tanit az anyaszent egyház, bizonyos lévén ki ki abban, hogy csak az igazságot tanittya.

⁹⁰⁸ a romai <ch> Catholica [Törlés a sor elején.]

⁹⁰⁹ nem [Beszúrás.]

⁹¹⁰ [A lap alján fohásszerű beírás: *En Istenem Mindenem* és tollpröbaszerű tollvonások;] szenttségében, [s (hosszú f) y-ból javítva.]

⁹¹¹ tehát soha <attol soha> nem szabad el válni, attol. [attol. – későbbi beírás.]

8. Articulus

Hogy az Anyaszent egy háznak viaskodni kel. az ördög.
a hitetlenek, és a hereticusok ellen.

K. Mivel akristus az ő anyaszent egyházával vagyon. nem kel tehát néki senkivel is viaskodni?

F. Valo hogy az anyaszent egy házával vagyon.⁹¹² mindenkor. sok ellensége volt, de mindenkor győzedelmes volt. apokolnak hatalmasi⁵ mindenkor ellene voltak., de soha rajta diadalmat nem vesznek, mivel olyan épület, mely a kö sziklára vagyon építve. és amelyet sem a szélvész, sem a víz özön le nem rondhatták.

K Kik ellen kell az anyaszent egy háznak viaskodni? [129a:]

F. Azok ellen kik az ő kebelén kívül vannak, ugymint az ördögök¹⁰ ellen. a hitetlenek, eretnekek, scysmathicusok ellen. de még ezeken az ellenségeken kívül, amelyek ellen szüntelen kel viaskodni az anyaszent egy háznak., a hivek közül mindenikének kel viaskodni külső vagy belső képpen. az ilyen viaskodást.⁹¹³ kísértetnek nevezik.

K. Miképpen árt az ördög az anyaszent egy háznak?

F Üldözéseket. eretnkségeket támasztván fel ellene. minden mester-ségit abban vetvén. hogy mentől több keresztényeket veszesen ell.⁹¹⁴

K. Miben vesztek ell. az ördögök a keresztényeket?

F valamely tévelygésben. vagy vétékben ejtik őket, meg gátolják hogy abból ki kellyenek, és más ezer féle mesterségekel. a mely csak²⁰ mind arra valok, hogy őket az Istentől el válaszáq avilághoz kapcsolják, hogy őket el veszésék.

K Mitől vagyon. hogy anyyi sok számu keresztényeket vesz el az ördög?

F Azért. mert a veszedelmet ugy kerülük el. ha vigyáznak., és szüntelen imádkoznak. ha⁹¹⁵ a hittel elnek. ha minden nap erőszakot vesznek., ha magoknak.⁹¹⁶ és avilágnak meg hálnak. ha csak az Istennek élnek., de kevessen vannak olyan keresztények a kiknek⁹¹⁷ elegendő erejek. bátorságok.. és hitek volna hogy álhatatosan adnák magokat az ilyen féle életre, a mely oly igen ellenkezik az ő hajlandóságokkal.³⁰ sokan közüllök. csak.⁹¹⁸[129b:] a mostani kedvekre valo életet szeretik leg jobban., mások vak merő képpen. a jövendő meg térésekel biztat-

⁹¹² vagyon. <de> mindenkor. [Törlés a sor végén.]

⁹¹³ viaskodást. [i-e-ből? javítva.]

⁹¹⁴ [Utána beírás: *it heja vagyon*]

⁹¹⁵ ha [a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

⁹¹⁶ magoknak. [Első a-o-ból javítva.]

⁹¹⁷ a kiknek [a - beszúrás.]

⁹¹⁸ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

tyák magokat. mint ha mentől⁹¹⁹ inkább fel gerjesztik az Isten. haragját.⁹²⁰ annál több részek lenne az ő irgalmaságában., gyakorta magokat meg vakittyák⁹²¹ a színes penitentiával. amely meg nem változtatta aszivet, azután a halál el jő. és aveszedelem követi.⁹²²

K Az eretnekek mi képpen tamadnak fel az anyaszent egy ház ellen? 5

F Ellene álván tanításának. a szent írásnak rossz értelmet adnak hogy tévelygéseknek kedvezenek, tanítván azt hamisan hogy az anyaszent egy ház meg romlott. és hogy azt el kel hadni.

K. Soké az eretnekségeknek számok?

F A keresztényi vallásnak kezdetitől fogvást, mindenkor kellett az 10 anyaszent egy háznak viaskodni az eretnekek ellen. és mindenkor is kellettik., mert szükség hogy hasonlások legyen köztetek. mondgya szent pál. 1 Cor. 11. 19.

K. Miért engedi meg az Isten hogy az eretnekek fel támadgyanak az anyaszent egy ház ellen? 15

F Sok okokra való nézve. a mellyek mind az ő dicsőségre. és hasznara válnak.

1. Hogy⁹²³ meg mutassa az ő igazságot azokon kik el hadgyák. az igazságnak részt.. és az ő irgalmasságát azokon kik abban meg maradnak álhatatosan., [130a:] 20

2. hogy meg próballya az ilyen szélvészekben. azokat. kik állandok a hitben, és meg különböztesse őket azoktól. a kik nem állandok. 1 Cor. 11. 19.

3 Hogy a békeséges türésre, és a szeretetre okot adgyon az anyaszent egy háznak, és hogy meg szenteltye választatit. 25

4. Hogy jobban meg világositassék. avallanak igazsága. és a szent írások., mivel az Anyaszent egyháznak egy hit agazattya nintsen,⁹²⁴ amely ellen valamely eretnek ne tanitot volna

5 hogy a pásztorok vigyázobbak legyenek, és nagyob⁹²⁵ gondviseléssel tarttsák meg a hitet: 30

6. hogy a traditiok. világosabban ki nyilatkoztassanak. erről fogunk még bővebben beszélni.⁹²⁶

K. Az anyaszent egy ház. mi formában. áll ellene az eretnekeknek.?

⁹¹⁹ mentől <I> inkább

⁹²⁰ haragját. <annak.> annál több részek lenne az <Is> ő

⁹²¹ meg vakittyák<,> a színes penitentiával.

⁹²² [Utána későbbi beírás: *héja van*]

⁹²³ Hogy [*H-h*-ból? javítva.]

⁹²⁴ nintsen [Beszúrás.]

⁹²⁵ nagyob [*ob*-beszúrás.]

⁹²⁶ [Utána beírás: *heja van*]

F Elejekben tévén.⁹²⁷ mindenik hitt ágazatnak., a szent írásból, és atráditióból való, valóságos rendét. elejekben teszi. az kristus ígéreire való nézve. az anyaszent egy háznak meg tsalatkozhatatlanságát. és állandóságát. és azt meg mutattya., hogy minden uj vallást. hamisnak⁵ kel tartani, csak egyedül. amaga ujságáért.

K Az anya szent egy ház. győzedelmes léssené mindenkor eretnekeken.?

F Igen is. mert a szent lélek által. igazgattatván, fundámentuma, és oszlopa az igazságnak., és mint hogy a régi eretnekségeken győzedelmet¹⁰ vett. az a példa. bizonyosá teszi. hogy az ujjakon is azon győzedelmes léssen. 1 tim. 3. 15. s. aug. supr. ps. 57. num. 16.⁹²⁸

[130b:] 9 Articulus

Hogy kik voltak azok az eretnekek. és scysmathicusok.
kik az anyaszent egy ház ellen támadtak mind ez ideig.
micsoda Conciliumok kárhoztatták azokat és a szent
Atyák. közül. kik irtak ellenek.

K kicsodák azok az eretnekek⁹²⁹ és scysmathicusok, kik az anyaszent egy ház ellen támadának.

F. Igen sok volna mind azokat különösön elé számlálni, hanem csak¹⁵ a leg nevezetesebbeket hozom elé. saeculumonként. és hogy kikel iratot az Isten ellenek.

Az Első saeculumban.

Még az apostolok idejében sok eretnekek támadának. azok⁹³⁰ közül leg nevezetesebbek valának, simon mágus. menander. a nicolaisták.²⁰ Cerintusok, és az⁹³¹ ebionisták.

Simon mágus azt tanította. hogy a szent lélek ajándékot pénzen meg lehet⁹³² venni., a simonia név ettől eredet., amely nevet azokra szokták adni, akik a szent dolgokat el adgyák. vagy meg veszik., ez Istennek akará magát üsmértetni. minden ottsmányságokat követet. és tanított²⁵ ezt meg szégyenítetté, és a földre veté szent péter. imádsága által.

Simon magusnak sok tanítványi valának. a leg nevezeteseb, menander: ez üdvezítőnek akará magát tartatni. keresztelt is másokat, a mely kereszttségnek. csudálatos hasznait mondotta. példának okáért, hogy

⁹²⁷ tévén. <a> mindenik

⁹²⁸ [A lap alján tollpróbászterű beírás: A Mm és tollvonások.]

⁹²⁹ eretnekek [Szóvégi ek-későbbi beírásnak látszik.]

⁹³⁰ azok [ok - beszúrás.]

⁹³¹ az <eboin> ebionisták.

⁹³² meg lehet <m> venni.,

a kiket ő meg [131a:] keresztel. azok se meg nem hálnak. se meg nem vénülnek, s. just. apolog 2. tertul. libr. de anima. Cap 50.

A nicolaisták, sokakban követék simon magust. sokan azt tartották., hogy ezeknek fejek volt nicolaus. edgyik ahét első diaconusok között, de a nem bizonyos. 5

A Cerintusok, és az ebionisták a több⁹³³ hamis tanítások között, ők mérék leg elsöben tanítani hogy a kristus nem volt Isten. ugyan erre valo nézve is ír á szent. János az évangyeliümát. szent hieronimus⁹³⁴ mondása szerént.

Mind ezen eretnekek ellen. vagy magok az⁹³⁵ apostolok. vagy más 10 apostoli emberek irtanak.,

A 2 dik⁹³⁶ saeculumban.

Ebben a saeculumban több eretnekek támadának., aleg nevezetesebbek ezek. A saturninus. és a basilides tanítvánnyi, a gnosticusok, valentinianusok. marcioniták, és a montanisták. 15

A saturninus. és abasilides tanítvánnyi, csak a simon magus. és a menander tanítvánnyi valának., saturninus volt első a ki kárhoztatá. a lakadalmakot.⁹³⁷ és aházáságot., basilides mérék leg először, azt tanyítani. hogy a kristus nem valóságos emberi testet vett volt fel., és hogy nem valójában. feszitetet fel, Ezek ellen irtak. szent Ireneus. szent 20 kelemen alexandriai pap.

A montanistaknak feje vala a phrigyiai montánus. ez azt akarta hogy ötet. szent lélek gyanánt tekinttsék, és két rosz éle-[131b:]tü aszszonyokot hordozván magával., azokal jövendöltetett., a másodszi házáságot tiltotta., arra akarta ahiveket kötelezni hogy három nagy 25 böjtöt tarttsanak., akik csak egyet tartottak azapostolok rendelése szerént., azt tanította. hogy sok olyan vétkek vannak, a melyekre nincsen az anyaszent egy háznak hatalma hogy meg bocsassa., tertullianus. akinek oly fényes elméje vala, nyomorultul esék amontanisták eretnekségében. noha ő nagy okoságál irt volt. az eretnekek. ellen. 30

A 3 dik saeculumban

Eben a saeculumban támadának a novatianusok, a sabellianusok, a paulianisták. a manicheusok, és az oregyenisták.

A novátius eretneksége azért kezdödek., hogy nem ötet választák

⁹³³ a több <a>hamis tanítások

⁹³⁴ szent hieronimus <szerént.> mondása szerént.

⁹³⁵ az [Beszúrás.]

⁹³⁶ 2 dik [Rövidítésjellel; később is így.]

⁹³⁷ a lakadalmakot. [dal – beszúrás.]

pápának,⁹³⁸ hanem szent Corneliust, ez⁹³⁹ azt tanítá. hogy a kereszttség után tett nagy vétkeket. az anyaszent egy ház meg nem bocsáthattya

Ez⁹⁴⁰ ellen írának. szent Cypriánus. szent ambrus. szent basilius egy néhány Conciliumokban Condemnáltaték.,

- 5 A mánisták azt tartották hogy két féle kezdet vagyon. az egyik jó. a másika rosz, hogy minden embernek két lelke vagyon, azegy jó, amásika rosz. aházáságot tiltották, azt tartották. hogy a kristusnak nem volt valóságos teste. tagadták az embernek szabadságát., az eredendő vétket, a kereszttségnek szükséges voltát. ugy a hitnek is., szent
10 agoston má-[132a:]nichéus léven, meg keresztelkedése, és meg térése után. sokat ira ellenek.

- Az orégenisták⁹⁴¹ azt tarttyák., hogy origénes lett volna kezdőjök. a ki is leg tudosab és hireseb volt abban az időben, és aki felöl azt írják. hogy soha senki sejobban nem irt. senem beszélt mint ő, a midön jól
15 beszélt, se soha senki se nem irt senem beszélt roszabul mint ő. ubi bene nemo melius. ubi male nemo pejus. azal vádolták. ötet, vagy a⁹⁴² tanítványit. hogy ezeket tanították volna. hogy a kristus lelke meg edgyesült volna az igével., még meg testesülése előtt. hogy az embernek lelke meg volna még a test fogantatása előtt. hogy a kristus nem csak
20 az emberekért holt meg. hanem még az ördögökért is. és hogy apokol béli kin. nem lenne örökös. némely theologusok azt tarttyák. hogy ezeket nem maga origenes tanította volna. hanem valamellyik a tanítványi közül. ezek ellen irt. szent hieronimus. szent epiphánus.

A 4⁹⁴³ dik saeculumban

- 25 Ebben az időben támadának. a donátisták., az ariánusok. a macédonisták., a messalianusok. a luciferisták. az apolinaristák. a priscilianisták. a jovinianisták.

- A donatisták ilyen formában kezdődének. áfrikában vala,⁹⁴⁴ egy donátus nevü püspök. majorinust szentelé Carthagobéli püspökké,
30 noha a szabot rend szerént. választatot volt cecliánus püspökké.⁹⁴⁵ mensurius halála után. ez a meg hasonlás pedig attol kezdődék. hogy

⁹³⁸ pápá⟨p⟩nak,

⁹³⁹ ez⟨t⟩ azt tanítá.

⁹⁴⁰ Ez⟨ek⟩ ellen

⁹⁴¹ Az orégenisták⟨nak⟩ azt tarttyák.,

⁹⁴² a [Beszúrás.]

⁹⁴³ 4 dik [4-3-ből javítva]

⁹⁴⁴ vala, ⟨val⟩ egy donátus [vala] püspök. ⟨aki⟩ majorinust

⁹⁴⁵ püspökké. ⟨az u⟩mensurius halála után. [men ⟨az u⟩ fölé írva; első s-t-ből javítva, nyilván az után-t kezdett írni.]

ceciliánus⁹⁴⁶ [132b:] archidiaconus lévén. még mensurius⁹⁴⁷ idejében. edgy nagy uri aszszonyt és gazdagot., meg feddé arrol. hogy miért tisztelné olyan martyrumnak a reliquiáját., a melyre még az anyaszent egy ház szabadságot nem adot vala., azt a tiszteletet pedig az aszszony. a Communio előtt szokta⁹⁴⁸ vala cselekedni., az aszszony ezen igen fel indula, és fel tevé magában a boszu állást. Ceciliánus püspöké tétettvén. az aszszony annyit mesterkedék ellene, hōgy sok penzivel.⁹⁴⁹ ki téteté. és majorinust téteté⁹⁵⁰ helyében. ennek halála után. egy donat nevűt. választának helyiben. ugyan ez is kezdé azt a veszedelmes. és sokáig tarto eretnekséget. 10

A donátisták. azt tanították hogy a kereszttség az anyaszent egy házon kívül nem jó. és hogy másodsor meg kel keresztelni az eretneket., hogy az anyaszent egy ház csak az ő társaságokból áll. erre az okra valo nézve, afrikában mindenüt. ahol lelete. magok közül valo püspököt és papokat rendelének., minden féle kegyetlenségeket. és szenttség töréseket követének a templomokban., a melyeket, erőszakal veszik vala ell acatholicusoktól., ugy történék⁹⁵¹ egyszer. hogy a szentelt ostyákat az ebeknek veték. a kik is nagy dühöségel. reájok rohanának. a pápa Conciliumot tartván romában. a Concilium ezeket Condemnála. 313. 20

Az áriánusok az anyaszent egy ház ellen támad-[133a:]ván, nem kevesebb kárt okozának. árius. alexandriai pap volt. akristus ellen kezdé tanítani. mondván. hogy az⁹⁵² ige nem volna egy örökségiben. és állattýában. az Attyával. ebből következik hogy az ő tanítások szerént. akristus nem volna valóságos Isten., az áriánusok, atöbb eretnekek szerént, sok részre oszlának. de abban meg egyesültek. hogy mindenik rész az anyaszent egy ház ellen vala., az ő részekre nagy hatalmasuak kezdének állani, azért igen meg erősödének. kegyetlen üldözéseket is támasztának., de végtire. meg szégyenitetének. és az igazság diadalmasá lett. Ezek ellen íranak. szent alexander, az alexandriai püspök. a nagy szent Athanásius. szent ambrus, szent ágoston. Ezek ellen tartaték. a Niczeai első Concilium generalé. Anno⁹⁵³ 325. 30

⁹⁴⁶ [A lap alján két tollpróbászertű vonal és töredékes beírások: *Az Minden bizo M Mely szép a jó erkölcs*]

⁹⁴⁷ mensurius <hal> idejében,

⁹⁴⁸ szokta vala [o-a-ból javítva.]

⁹⁴⁹ penzivel. <amazt> ki téteté.

⁹⁵⁰ téteté [e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

⁹⁵¹ történék [ö-e-ből javítva.]

⁹⁵² az <kristus> ige [z – utólag írta a mellé.]

⁹⁵³ A ő <325.> 325. [Utána beírás: *it heja van*]

Az. 5.dik. saeculumban.

Ebben az időben támadának, a pélágiánusok. semi pelágiánusok. a nestoriánusok.,

- Pelágus, és Celestius valának kezdői a pélagistáknak., ezek mind a
5 ketten angliai barátok valának, ezek azt taníták., hogy ádam, vagy vétkezett, vagy nem vétkezett volna, de⁹⁵⁴ meg kellett volna halni., és hogy az ő vétké, csak néki ártot egyedül. hogy a gyermekek nem születnek eredendő vétekben., erre való nézve. a kereszttség nem volna szükséges az üdvéségre. meg több ilyeneket. Ezek ellen sokat irt sz.
10 hieronimus,⁹⁵⁵ [133b:] A nestoriánusnak feje volt Nestorius. Constancinápolyi pátriárcha. ez azt tanítá. hogy a kristus nem volna a maga személyiben Isten. az Istennek tsak fogadot fia volt..⁹⁵⁶ és azért. el mondhatni. hogy a Boldogságos szűz, nem volt Isten anyja, mivel a fia maga személyiben nem volt Isten⁹⁵⁷ ez ellen ira szent Cyrillus. az
15 alexandriai pátriárcha.. ezt a tanítást. első Celestinus pápa Condemnála., az ephesusbéli harmadik Concilium generale. hasonlot cselekedék. Anno.⁹⁵⁸ 431.

A 7.dik saeculumban.

- Ebben az időben támadának a monothelitak, pauciciánusok,
20 A monotheliták azt tanították. hogy noha két természet volt is akristusban., mind azon által., csak egy cselekedet, és egy akarat volt benne. amely cselekedet. és akarat Isteni volt. ezért neveztetének monothelitáknak.⁹⁵⁹ ezek ellen irtak Elemosinarius szent jános. alexandriai pátriárka. sophronius. ajérusálemi pátriárcha, és ezeket Condemnála.
25 a harmadik Constancinápolyi. és hatodik Concilium generale 680.ban.

Mahumet is ebben a saeculumban kezdé hirdetni, a maga fele sidosbol., fele kereszténységből., és más imit amot ki szedegetet vallását., azt mindenek tudgyák. hogy menyire el terjedet ez a vallás., az Isten azt meg engedte. a keresztények büntetésire.

⁹⁵⁴ de <k> meg kellett

⁹⁵⁵ [A lap alján tollpróbászertű tollvonások.]

⁹⁵⁶ az Isenak [Így!] tsak fogadot fia volt.. [Csillaggal jelölt későbbi beírás a fejezet végén;] és azért. <el nem> el mondhatni. [el <nem> fölél írva.]

⁹⁵⁷ mivel a fia maga személyiben nem volt Isten [Keresztel jelölt későbbi beírás a fejezet végén;] az ellen ira [el-ir-ből javítva.]

⁹⁵⁸ A^o. 431.

⁹⁵⁹ ezért neveztetének monothelitákk. [Keresztel jelölt későbbi beírás a bekezdés végén.]

A 8 dik saeculumban.

Ebben a saeculumban. leg főveb eretnekek, az [134a:] Iconoclasták valának, ekképen hivatattanak.⁹⁶⁰ mert a képeket kezdék rontani., és az ellen atisztelet ellen támadának. a melyel tisztelte mindenkor az anyaszent egy ház, a kristus keresztit. képeit. és a szentekét., leo Görög császár kezdé oltalmazni ezeket az eretnekeket, és az utánna valo két görög császárok. hasonló képen oltalmok alá vevék, és ezek nagy rendeletlenségeket vivének végben, második⁹⁶¹ gergely pápa. és ő utánna valói, ellent allának⁹⁶² ennek az eretnekségnek. hasonló képpen. szent germanus., a Constancinapolyi patriarcha. és az Istenes Irénéa Csaszárné idejében. a második niceai. és hetedik Concilium Generalé. Condemnálá ezt az eretnekséget. Anno⁹⁶³ 787.

A 9 dik. saeculumban.

Photius. és Scotiai Janos. valának leg nevezetesebbek. atöbbi eretnekek közöt. kik ebben az időben fel támadának.,

Photius. igen nagy tudományu. és nagy elméjü vala, ő még világi lévén. a valóságos Constancinapolyi patriarchát.⁹⁶⁴ szent ignatzot. a székiből ki téteté. és magát szentelteté helyében., mind olyan püspökökkel. akik excommunicatusok valának., első nicolaus pápa. ezt meg tudván. exCommunicalá photiust, de ő nem csak meg veté az exCommunicatiot.⁹⁶⁵ de hanem még. nagy kevelységel apápát exCommunicálni akará., azután igen kezdé irni a romai anyaszent egy ház⁹⁶⁶ [134b:] ellen, és azt tanitta. hogy a szent lélek. nem származik a fiutol, holot ez ellenkezik. az anyaszent egy ház tanításával. Basilius Császára lévén. Conciliumot hirdete, a mely negyedik Constancinapolyi. és nyolczadik Concilium generale. Anno⁹⁶⁷ 869. a mely Concilium photiust le tevé. és exCommonicálá, azután szent Ignatzot viszá tevé székiben. de tiz esztendő mulva. szent Ignätz meg halván. photius. ismét apatriarchai székben helyezteté magát ugyan a Csaszár segittségivel., a pápa is Confirmalván. választatását. valóságos patriarcha volt. de ismét tanításával. a romai anyaszent egyház ellen támadván., erre valo nézve. apápa. a letételnek⁹⁶⁸ sententiáját adá ki ellene, a melyre. leo. a basilius

⁹⁶⁰ hivatattanak <meg> mert [mert <meg> fölé írva.]

⁹⁶¹ második [d – megkezdett k-ből javítva.]

⁹⁶² ellent allának <ezek> ennek

⁹⁶³ A^o 7. 87.

⁹⁶⁴ patriarchát. [h-k-ből javítva.]

⁹⁶⁵ Communicatiot. [ni-m-ből javítva.]

⁹⁶⁶ [A lap alján tollpróbászterü tollvonások.]

⁹⁶⁷ A^o 869.

⁹⁶⁸ letételnek [Második l-s-ből javítva.]

Császár fia., photiust a szekből ki veté. és egy klastromba záratá. a hol meg holt.

Scotiai jános kezdé eretnekségit. Carolus Calvus alat. és tanítani kezdte. a predestinátiorol. és az eucharistiáról.

- 5 A tizedik saeculumban⁹⁶⁹ semmi uj eretnekek nem támadának.

A 11 dik saeculumban.

Ebben a saeculumban támadának az uj manichaeusok, és michael Cerularius.

- Michael Cerularius. Constantinápolyi pátriarcha lévén. 1043.ban.
10 kezdé irni a deák anyaszent egy ház ellen. legg inkább ezekel vádolá.
1. hogy kovásztalan [135a:] kenyeret szentelne meg. 2. hogy meg fojtot hust ennének. 3 hogy a szakállakat el beretvályák. 4. hogy szombaton böjttölnek, 5. hogy a nagy böjtnék első hetin hust esznek. 6. hogy nicéai symbolumhoz ezt a szót tették. *filioque*. az⁹⁷⁰ anyaszent egy ház akarván. azzal meg értetni, hogy a szent lélek. az atyától. és a fiutól származik. de ő ezt véteknék tartá lenni. 7. hogy a Deák anyaszent egy házban. miért szabad. két egy testvér atyafinak, két egy testvér, leányokot elvenni. 8. hogy a békeségnek csokját. a mise alat. a Communio előtt. adgyák egy másnak. 9. hogy miért nem éneklik az alléluját.⁹⁷¹ nagy böjtnben., meg több ilyen csekély okokból szakada el agörög anyaszent egy ház.

- Kilenczedik leo pápa. minden tehetségivel, azon vala hogy tévelygéséből visza hozhatná. michael Ceruláriust. arra valo nézve követeket is küldé Constancinápolyban: a kik között első vala atudos humbertus
25 Cardinalis. de silvae Candidae.. a kiket nagy tisztelettel fogadá. monomachus császár. a követek Conferentiát tartának apátriárával. de viszá nem hozhatván ötet. azért a szent sophia templomában exCommunicálák., a pátriarcha is nagy kevélységgel exCommunicálá a követeket. és apápát., a CSászár⁹⁷² ki küldé székiből a pátriarchát, mind azon
30 által. már igen el terjedet vala közöttök az el szakadás. noha valának még az görögök között olyan anyaszent egy házak. akik még a⁹⁷³ következendő saeculumban is aromai anyaszent egy házal. egyeségben valának. ezen időtől⁹⁷⁴ fogvást tart a scysma a Görög anyaszent egy házban.⁹⁷⁵ [135b:]

⁹⁶⁹ saeculumban [Első a-e-ből javítva.]

⁹⁷⁰ az <ak> anyaszent

⁹⁷¹ alléluját. [Harmadik l-j-ből javítva.]

⁹⁷² Császár [C-sz-ből javítva.] ki küldé székiből

⁹⁷³ meg a <más> következendő

⁹⁷⁴ ezen időtől <időtől> fogvást

⁹⁷⁵ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

A 13 dik saeculumban.

Az albigenesek, noha az elébbeni saeculumban támadtanak fel. de ebben is tartának. és atöbbi közöt. ezek valának. leg inkább el terjedve, Circum celliones flagelantes. fraticelli, mind ezek. egy kevés ideig, haboruságot indították az anyaszent egyházban. 5

A flagelánsok, a közönséges népek. áitatóságából kezdődének, de végtire. 1260 ban. eretnekeké lének., olasz országban sokan esze gyűl-
vén. processio formára jártak az uttzákon., ezek övig mezitelenek
lévén., nagy keménységgel disciplinázák vala magokot, erre valo nézve.
elinte⁹⁷⁶ mindgyárt sok bünösök meg térnek vala., de vigtíre azt kezdék 10
hirdetni, hogy senki büneinek bocsánattját nem veheti hogy ha csak
az ő társaságokban nem mégyen. és noha ezek. világiak valának, mind
azon által. olyan szabadságot adának magoknak., hogy egy másnak
meg gyonván. egy mást fel is oldozták bünökből, ezek német országban
is el hatának 15

A 14. dik saeculumban

A turlupinusok. és joannes. viclavus., kezdék háborgatni az anyaszent egy házat.

A turlupinusok. igen ocsmányok valának. ezek a delphinátusban. és sabaudinában kezdődének, ezek [136a:] mindenek elöt mezitelen járta-
nak, de nem tartának sokáig. mert a bírák. ellenek fel támadának. és
a tüzre ítélték mind azokat akiket⁹⁷⁷ meg kaphattak. 20

Joanes⁹⁷⁸ viclavus. ánglus pap volt. ez sok tevélygéseket tanitta. az Isten, akristus. az anyaszent egy ház. és a szenttségek ellen. esokakban
elől jároja volt Cálvinusnak. mondám hogy sokakban, és nem minden-
ben, mert nem tiltá a penitentziának., bérnálásnak szenttségeit. se az
utolso kenetet., se amisét. se a szentekhez valo imádságot. ezt angliában
egy néhány Concilium Condemnáló. devegtire. a Constanciai Concili-
um generale. 1414. 25

A 15 dik saeculumban.

Joannes husz.. e cseh. országi pap vala., és a ⁹⁷⁹ prágai universitás-
nak rectora. elett kezdője. a hussitáknak., ez a viclavus. tévelygésit
kezdé tanítani. és azokhoz magátol is ada, ezt a Constanciai Concilium
generale. Condemnáló. de nem akarván engedelmeskedni., a világi
bírák kezekben adatván, törvényt láttanak reájok. és elevenen meg
égetették. 30

⁹⁷⁶ elinte [eleinte]

⁹⁷⁷ azokat akiket [ot és et – beszúrások a szóközbe, a sorban.] meg kap<atat>hattak.

⁹⁷⁸ Joanes [es – utólagos beírás a szóközbe, a sorban.]

⁹⁷⁹ a [Beszúrás.]

A 16 dik. saeculumban.

Ebben a saeculumban, sok ellenségi támadának. az anyaszent egy háznak, ugy mint. luthérus.. Carlostád. zuinglius.⁹⁸⁰ [136b:] oecolampádus. meláncthon. bucérus. osiándres. brentius. az uj keresztények.,
5 Calvinus, az antitrinitáriusok, a sociniánusok.

Mind ezeket egy néhány szor Condemnálta. a szent szék. és a tridentinumi Concilium generalé. a mely 1545.töll. 1563 mig tarta.

Nem szollunk ezeknek az eretnekeknek tanításokrol. azokat minde- nek.⁹⁸¹ tudgyák.

10 Articulus⁹⁸²

Az Anyaszent egy háznak, a kebelében élő, rosz keresztények ellen valo viaskodásáról.

10 K. Az Anyaszent egyháznak. csak az ördögök. apogányok., sidok, eretnekek. és scysmathicusok ellen kellé viaskodni?

F. Már azt meg mondtottuk. hogy a rosz keresztények ellen is kel viaskodni.

K A rosz keresztények. mi formában támadnak az anyaszent egy ház ellen?

F. A midön. el fajult rosz erkölcsökel meg gyalázák, amidön okai léznek annak., hogy rosz magok viselésekért. az Istennek szent nevét. káromlani fogják. ahitetlenek, és az Istentelenek.

2. A midön, gyalázásokol. csufságokal., fenyegetésekel. rosz példájok., rosz tanácsokal. hízkelkedésekel., avalóságos. [137a:] hiveket. az Isten uttyárol el fordittyák.

K A rosz keresztényeknek el fajulttságok.⁹⁸³ hogy okozza. az Isten szent nevének. karomoltatását. a hitetlenek, és az Istentelenek között?

F. A midön a hit nélkül valok. és az Istentelenek, az anyaszent egy háznak tulajdonittyák, a különös embereknek meg romlásokot., azt hozván ki abbol, hogy az Isten el hagyta az⁹⁸⁴ anyaszent egy házzát.

K Az anyaszent egyház mi formában oltalmazza magát az illyen rosz keresztények ellen.

F. Belső suhajtozásival., imádságival. oktatásával. büntetésivel. jó
30 példa adásával.

K soké a rosz keresztényeknek számok.?

⁹⁸⁰ [A lap alján tollpróbaszerű vonások.]

⁹⁸¹ azokat mindenek.<et> tudgyák.

⁹⁸² 10 Articulus 11 [A // -et valószínűleg utólag, főlőslegesen írta be Mikes. Vö. még 987., 994., 1016., 1038., 1049., 1055. sz. jegyz. is.]

⁹⁸³ el fajulttságok. <az> hogy [<a>ból<h>t javított.] okozza. </> az

⁹⁸⁴ az [Beszúrás.]

F sokal több. mint a joknak számok.. a veszedelemre vivő széllyes uton. mindenkor többen jártanak, és fognak is járni, kevesen jarnak. az életre vivő keskeny uton. matth. 7. 13.

K Micsoda gondolattal kel lennünk. a sok számu. rosz keresztényekről, és a kevés számu jókról? 5

F. olyanal., hogy ha ugy élünk mint a sok számuak, az évangyélium szerént, minden bizonyal a veszedelemnek uttyán vagyunk., a mint is. a veszedelem uttyán vagyunk ha a világ szerént élünk. hogy ha az érzégenység. a rosz kivánság. és a kevelység uralkodik rajtunk., ennél az igazságnál, semmit gyakortáb nem mond az uj testámentum., na- 10 gyob része pedig a keresztényeknek. a világ szerént áll., és csak azt keresik., hogy rosz kivánságokat bé tölthessék; tehát⁹⁸⁵ [137b:] nagyob része⁹⁸⁶ közüllök, a veszedelem uttyán jár. ez iránt magunkot meg vakithattuk., de az igazság magában csak meg marad.

K Mi tarttya az anyaszent egyházat, anyi sok számu viaskodási 15 közöt,?

F. A kristus Jésum, aki azt tarttya, és igazgattya, az anyaszent egy haznak közepette léven. ugyan. azt. vezéreli. és segitti szent lelke által. a mint már ezt bővön meg mutattuk.

11 Articulus.⁹⁸⁷

Az Anyaszent egyháznak. hasznairol.

K. Mellyek. az anyaszent egy háznak, hasznai? 20

F. Azok a hasznok. vagy közönségesen az egész anyaszent egy házat tekéntik. vagy különösön. az ő tagjait.

A hasznok melyek közönségesen az egész anyaszent egy házat teken- tik. ezek., az Edgyeség. szenttség. közönséges, Apostoli.

A hasznok melyek különösön az ő tagjait tekéntik, azok. vagy ezen 25 életre, vagy a más életre valok.

Azok, melyek. ez életre valok., a szenteknek edgyeségit, és bünöknek bocsánattyát illetik.

Azok, melyek a más életre. valok, a dicsőséges fel támadást. és az örök életet illetik. már azt meg⁹⁸⁸ [138a:] magyaráztuk. hogy. mi légyen 30 a szenteknek egyessége. a többit is meg magyarázunk.

El fogjuk kezdeni a bünöknek bocsánattyán, amely ezen életet tekin-

⁹⁸⁵ [A lap alján tollpróbászertű tollvonások.]

⁹⁸⁶ nagyok része [nagyob része helyett.]

⁹⁸⁷ 11 Articulus. 12 [A 12-es számot utólag írta be. Vö. még a 982., 994., 1016., 1038., 1049., 1055. sz. jegyz. is.]

⁹⁸⁸ [A lap alján őrszók: magyaráztuk. hogy]

ti. és minek. előtte. szólyunk a feltámadásról.⁹⁸⁹ és az örök életről. meg fogjuk magyarázni. azt. amit arrol tudunk. hogy mi⁹⁹⁰ fog következni közönségesen az anyaszent egy házal. és különösön⁹⁹¹ minden emberel. minek előtte mindenek bé tellyesedgyenek., a mely atesteknek fel támadások előtt lesz meg.

K Az anyaszent egyháznak mindenik tagja. különösön nem részesülé. azokban a hasznokban, melyek az anyaszent egy házat tekintik közönségesen.?

F. Mindenik tagg részesül. azokban ahasznokban,⁹⁹² de nem egészen., hanem valamely résziben

Magyarázat

Mindnyájan a hivek. az anyaszent egyháznak egyeségéhez tartoznak, amint már azt meg mondottuk, de csak egyedül. atest nem vesztheti el sohas azt az egyeséget., különösön a tagok attól el szakadhatnak, ¹⁵ hasonlot mondhatunk az anyaszent egyháznak szenttséges voltárol., az anyaszent egy háznak minden tagjai a szenttségre hivatattak., de mindnyájan nem szentek., és akik azok, abból le eshetnek. csak éppen az anyaszent egyháznak teste. nem éshetik soha. t^é⁹⁹³[138b:]velygésben. ezek olyan hasznok. a melyekben mindenik tagg részesül. de valójában. ²⁰ és maradandó képen., azok csak az anyaszent egyháznak testét illetik. amint már azt meg bizonyítottuk ide fellyeb.

12 Articulus.⁹⁹⁴

Hogy a bünöknek bocsánattya legelső út. amellyek által: részesülünk, az Anyaszent egyháznak hasznaiban.

K. Micsoda modokkal részesülünk mi az anyaszent egyháznak hasznaiban.?

F. A bünök bocsánattjának modgyával, mely igen nagy haszna az ²⁵ anyaszent egyháznak.

⁹⁸⁹ feltámadásról. [t-d-ből javítva.]

⁹⁹⁰ hogy mi <köv> fog <közönségesen az> következni közönségesen

⁹⁹¹ különösön [ön – beszúrás.]

⁹⁹² ahasznokban <valamely résziben,> de nem egészen. hanem valamely résziben [hanem valamely résziben – utólagos beírás a mondat végére, nyilván a törléssel egyidőben, de a kézirat keletkezésénél később.]

⁹⁹³ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁹⁹⁴ 12 Articulus. 13 [A 13-as számot utólag írta be. Vö. még 982., 987., 1016., 1038., 1049., 1055. sz. jegyz. is.]

Magyarázat.

Mi mindnyájan az Isten haragjában születünk, az ördögnek rabságában. midőn pedig akristus akereszténységre hiv bennünket., akor nem talál egyebet mi bennünk a vételnél. és a meg romlottságnál, nem is lehetnénk tehát igazak, se⁹⁹⁵ az anyaszent egy háznak tagjai, az Istennek fiai, se akristusnak attyafiai, hogy ha nem vennők bűneinknek bocsánattját., *a bűnnek bocsánattját az ő neve által veszik mindnyájan kik ő benne hisznek* act. 10. 43. 5

Az Isten leg először a bűnnek bocsánattját a kereszttségnek szenttségében adgya meg, szent pál mondása szerént *akristus meg szentelte az anyaszent egy házát; meg tisztítván viznek [139a:] feredőjével. az igének általa.* eph. 5. 26.⁹⁹⁶ 10

De mint hogy az Isten szabad ajándékival., meg bocsáthatta a vétket. csak magától., és a kereszttségnek külső fel vétele előtt is, ugyan így is cselekeszik azokal. kik martyrmságot szenvednek kereszttségek előtt., vagy akik. meg hálnak. erős kivánságal kívánván. meg kereszteltetni.. abűnnek bocsánattját akár mely formában. engedgye meg az Isten. de atellyeségel szükséges., *A kristus ő magat adta érettünk, hogy meg váltana minden hamiságtól, és tisztittana magának kivalt képen való népet. jó cselekedetekre igyekezőt.* tit. 2. 14.⁹⁹⁷ 15 20

A bűnnek bocsánattya maga az a nagy haszna az anyaszent egy háznak., mivel csak egyedül az anyaszent egy háznak adta a kristus azt a hatalmat., hogy meg bocsáthassa a vétkeket, és csak az anyaszent egy házban lehet abűnnek bocsánattját venni., mivel az anyaszent egy házon kívül nincsen üdveség. és azok a kik az ő kebelében nintsenek. bűnök bocsánattját nem vehetik. ha tsak tagjaivá nem lesznek⁹⁹⁸ 25

K Honnan tudgyuk mi azt hogy a kristus⁹⁹⁹ hatalmat adot az anyaszent egy háznak, abűnnek bocsátására?¹⁰⁰⁰

F A kristusnak maga szavaiból., aki hatalmat adot az anyaszent egy házának a szenttségeknek szolgáltatására., a mellyek által. azt tudgyuk. akristustól, és az apostoloktól, hogy a bűnök meg bocsátatnak, még erről bővebben fogunk szollani ezután. 30

K Hogy tudgyuk mi azt hogy csak az anyaszent egyházat illeti ez a hatalom?

⁹⁹⁵ se [Beszúrás.]

⁹⁹⁶ eph. 5. 26. [A 6-os számjegy javítva.]

⁹⁹⁷ [Utána későbbi beírás: *héja vagyon:* első *a-n*-ből javítva.]

⁹⁹⁸ és azok[...]nem lesznek [Ezt a mondatot Mikes utólag írta a szöveghez, a sor végére és a sorközbe.]

⁹⁹⁹ a kristus <szab> hatalmat adot

¹⁰⁰⁰ bocsátására? [Első *á-o*-ból javítva.]

F Azt tudgyuk, hogy a kristus az anyaszent egy háznak adta¹⁰⁰¹ [139b:] ezt a hatalmat. ezen kívül, a senkinek nem adatott. s. aug.¹⁰⁰² manua. ad laur Cap 64. lib 1.

K. De nincsené a meg irva., hogy csak az Isten bocsáttya meg a 5 bünököt?

F. Mikor az anyaszent egy ház bocsáttya meg a bünököt. akkor mindenkor az Isten bocsáttya meg, mivel az anyaszent egy ház., az ő nevével munkálodik. az Isten ministeri vagyunk..¹⁰⁰³ mondgya szent pál. és az ő helyiit tarttyuk. eph. 6 20.

10 K Mind azoknak., kik az anyaszent egyház tagjai: vagyoné hatalmok a bünt meg bocsáttani?

F Nincsen. mivel csak egyedül. az apostoloknak adta a kristus ezt a hatalmat, az apostolok a püspökökkel¹⁰⁰⁴ közlötték. és a püspökök apapokal.¹⁰⁰⁵

15 K. Az olyan papoknak, kik halálos vétekben vannak., vagyoné hatalmok a bünt meg bocsátani,¹⁰⁰⁶ mivel ökk is. bünben vannak.?

F Igen is; és az anyaszent egy ház. Condemnálá a donatistákat,¹⁰⁰⁷ a 4 dik saeculumban, kik ezel ellenkezöt tanítottanak.

K. Miképpen bocsáttják meg a papok. a véteket?

20 F. A keresztség, és a több szenttségeknek ki szolgáltatásában. a mely szenttségekhez. a bünnek bocsánattya, nagyon ragasztva.¹⁰⁰⁸

K. szükségesé. az anyaszent egyháznak szolgálaihoz folyamodni. hogy akár minémü véteknek bocsánattját vehessék?

F. szükséges az eredendő, és a halálos vétekért. de nem a bocsánando vétekért., mert bocsánatot nyerhetnek a bocsánando. vétekért. az imádság, az áldozat.,¹⁰⁰⁹ aböjt, a töredelmeség., és a jó cselekedetek által. [140a:]

K Mit értesz azon, a midön azt mondd. hogy a bünök meg bocsáttattak?

30 F. Azt értem,¹⁰¹⁰ hogy azok meg bocsáttattak, és el töröltettek.

¹⁰⁰¹ [A lap alján utólagos beírás: *heja van* és tollpróbászertü tollvonások.]

¹⁰⁰² s. aug. <ad> manua. ad [Törlés a sor végén; a latin utalás végére beírva: *heja va*]

¹⁰⁰³ vagyunk.. [n – valószínűleg megkezdett k-ból javítva.]

¹⁰⁰⁴ a püskökkel [Elírás.]

¹⁰⁰⁵ [Utána beírás: *heja vagon*]

¹⁰⁰⁶ meg bocsátani, <v>mivel

¹⁰⁰⁷ a donatistákat, <kik.> a 4 dik saeculumban, kik

¹⁰⁰⁸ [Utána beírás: *héja*]

¹⁰⁰⁹ az áldozat., [l-d-ből javítva.]

¹⁰¹⁰ Azt értem, <azon,> hogy

Magyarázat

Cálvinus azt mérte tanítani, hogy a mikor az Isten avétket meg bocsátta., egyebet nem cselekszik¹⁰¹¹ hanem hogy azokat vétkül nem tulajdonította., ámbár azok a vétkek fent legyenek is. de az Isten azokat meg nem bünteti.

5

De az Anyaszent egyház. mindenkor azt hitte szent pála. hogy az Isten azért nem tulajdonította. nekünk a vétkeket.¹⁰¹² a midön azokat meg bocsátta, mert azokat valóság. el törli., úgy hogy azok nincsenek fent azö szemei előtt, és hogy ha azokat meg nem bünteti azután. azért vagyon. mert azok már nincsenek, mivel *micsoda. részesülés lehet.* ¹⁰ mondgya szent pála. *a hamiság. és az igazság¹⁰¹³ között. ami sziveink a kereszttség által. az szent lélek templomivá lesznek.. akristus azokban lakozik* miképpen lakoznék tehát. akristus. és az ő szent lelke. olyan szivekben, a melyekben a vétkek lakozik., az igaz tehát, hogy az Isten nem azért az okért. nem tulajdonította nekünk a meg bocsátot vétkeket. ¹⁵ mert azok el vannak rejtve. és fedezve. hanem azért. hogy azok el vannak töröltetve. és nincsenek fent azután.¹⁰¹⁴ s. aug. serm 2. supr. ps. 31. num. 9. **[140b:]**

K. A mi érdeminkért bocsáttattnaké meg a mi vétkeink?

F. A kristus érdemlette meg egyedül. halála által büneinknek bocsá-²⁰ nattyát, mi magunktól semmit nem érdemlünk. és mindenért, a kristusnak tartozunk,

K. A bűnnek bocsánattya. micsoda változást. cselekeszik mi bennünk?

F. A szent lélek sziveinkben jö lakni, és bennünket az Isten fiaivá,²⁵ és a kristusnak örökös tarsiavá téssen. rom 8. 17. Conc. trid. sess. 6. de justification. Cap 7.

K. A midön egy szer a bűnnek bocsánattyát. vettük, vagyoné még szükségünk. azután is arra a kegyelemre.?

F. Igen is vagyon. mind addig a még élünk. mert a mi gyarloságunk³⁰ minden nap sok számu vétkekben ejt bennünket., a melyekért szükségünk vagyon arra. hogy az Isten nekünk meg bocsásson, ugyan ezért

¹⁰¹¹ nem cselekszik <hogy> hanem hogy

¹⁰¹² a vétkeket, [Szóvégi t-k-ből javítva.]

¹⁰¹³ igazság [Első s (hosszú f) z-ből javítva.]

¹⁰¹⁴ azután. <rom. 8. 9. 17. Conc trid. sess. 6. de justificatione Cap. 7.> [A törölt utalás helye 4 bekezdéssel hátrább van;] s. aug. serm 2. supr ps. 31. num. 9. [A lap alján beírás: *szoly* és tollpróbaszerű tollvonások.]

kel néki minden nap mondani, *bocsásd meg a mi vétkeinket. miképpen mi is meg bocsátunk ellenünk vétetteknek.*¹⁰¹⁵

Mind ezeket bővebben meg fogjuk magyarázni. a midőn a szentségekről fogunk szollani.

13. Articulus.¹⁰¹⁶

Hogy a hivek közül. mindenikének.. min kel által menni,
minek előtte az örök életet el érje. és leg először
a halálról., mely közönséges minden emberek.

5 K Micsoda. a halál.?

F A léleknek. a testtől valo meg válása, a mely büntetést lehetetlen el kerülni, a vétektől fogvást. s.aug serm. 2. supr ps. 48. num. 2.[141a:]

Azt mondám. hogy a vétektől fogvást., mivel az ember nem ugy¹⁰¹⁷ teremtett volt hogy meg halyon. és a halál az olta lett el kerülhetetlen-

10 né. a miolta a vétek meg rontotta a természetet.¹⁰¹⁸ rom. 6. 23.

K. Micsoda gondolattal kel lennünk a halálról?

F. Azt tudgyuk hogy minden bizonyal. mindenikünknek meg kel halni. azt pedig nem. tudgyuk. hogy mikor, mi formában, vagy talám hirtelenül történik., azt is tudgyuk hogy csak egy szer halunk meg., és

15 a mely halál nem keresztényi; azt nem lehet helyre hozni. mivel ahalálon áll.¹⁰¹⁹ az örökké valo boldogság. vagy az örökké valo kárhozat,

szükséges tehát. valójában készülnünk ahoz a rettentő. szem pillantás-hoz. de idején kel ahoz készülni, mert ámbár bizonyosan tudnok is hogy

nem történik hirtelenségel., de azt minden nap láttyuk. hogy a betegség.

20 nem engedi ahoz ugy készülni a mint kellene., az öregségre halasztani a készületet. a bizonytalan idő. az Isten is akkor el hagyhatná az embert¹⁰²⁰ s. aug. supr ps. 38. num. 19.

K Miképpen kel a halálhoz készülni?

F. Meg kel valójában visgálni alélek üsmeretet, el kel rendelni mind

25 a lelki, mind a világi dolgokat, és valóságos keresztényi életet kell élni. K. Edgy valóságos kereszténynek irtoztatoé ahalál?

F. De söt még kívánatosnak kellene néki lenni, hogy ha a kereszté-

¹⁰¹⁵ [Utána beírás: *hejáván*]

¹⁰¹⁶ 13. Articulus. 14 [A 14-et utólag írta hozzá, világosabb tintával; vö. még 982., 987., 994., 1038., 1049., 1055. sz. jegy. is.]

¹⁰¹⁷ ugy [Beszúrás a sor elején;] teremtett volt <azért> hogy <azért> beszúrás.]

¹⁰¹⁸ a természetet. <s. aug. supr. ps. 38. num. 19.> rom.6.23.

¹⁰¹⁹ áll. <v> az örökké valo

¹⁰²⁰ az Isten is akkor el hagyhatná az embert [Utólag írta be Mikes a latin utalás után üresen maradt helyre, sötétebb tintával.]

nyek úgy élnének a mint kellene élniük,¹⁰²¹ és ha csak a mostani életet tekintenék, szent pál szerént. legg nyomorultabbak volnának minde- neknel.; örömei kel hát¹⁰²² [141b:] nékik azt az orát tekinteni. amely végit veti nyomoruságoknak., bé vivén őket abban aboldogságban. a melynek reménségiben áll minden vigasztalások e földön. I cor. 15. 5
19.

K Nem csak egyedül. az apostolokra., és a helyekben lévő egyházi szolgálókra kellé érteni. szent pálnak ezt a mondását., hogy mindennél nyomorultabbak volnánk, hogy ha csak. a mostani életet tekéntenők?

F. Azt lehet érteni minden keresztényekre., mert minden valaki keresztényi életet akar élni, annak minden világi kívánságokat el kel hadni. és csak Istenért kel élni, magának ellene kel mondani, ellene kel állani arosz kívánságoknak, szokásoknak., meg kel győzni az akadályokat. a melyek minden felől támadnak, el kel szenvedni az emberek üldöztetésekét. gyűlölségeket. csufságokat., káromlásokat, gyalázat- tyokat., erőszakoskodásokat, meg kel magát alázni. és mindent el szenvedni. inkább, hogy sem mint igasságtalanságban élni, mind ez igen nehéz a természetnek. de mint hogy más boldogab életet remél., az a reménség meg segitti és meg vigasztallya¹⁰²³ a valóságos keresztényt. mert másként nyomorult volna, és leg nyomorultab az emberek között. 20

szent Agoston nagy bölcsen mondgya, hogy az aki nem ohajtgya. az más életben valo boldogságot., és aki ezen eletnek boldogságában veti bizodalját, a kárhozatos állapotban vagyón.¹⁰²⁴ ez a mondás meg egyezik. az ábrahám rosz gazdagnak valo mondásával: s. aug. supr ps. 148. num. 4. luk. 16. 25. 25

K Rosz kereszténynek kellé tartani az olytat a ki fél a haláltol? [142a:]

F. Azért félni ahaláltol. hogy el választ. e földön levő javainktól. és gyönyörüséginktől, amellyekel élénk.¹⁰²⁵ örökké ha lehetne. e közön- séges, de igen¹⁰²⁶ meg romlott gondolat., de a természetnek¹⁰²⁷ gyarló- ságabol félni ahaláltol., arra a kristus kívánt példát mutatni vigasztalá- sunkra. szabad ahaláltol félni azért, hogy ami bűneinket meg tekintvén. bizonytalanok vagyunk holtunk után valo állapotunkrol., de mind 30

¹⁰²¹ kellene <k>élniük, és ha csak a mostani [a névelő – e-ből jav.]

¹⁰²² [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁰²³ vigasztallya [A g helyén felfelé húzott szárú betűt kezdett.]

¹⁰²⁴ vagyón. <s. aug.> ez [Törlés a sor elején.]

¹⁰²⁵ élénk. [Második n–megkezdett k-ból javítva.] <ha> örökké ha

¹⁰²⁶ igen [g–n-ből javítva;] meg romlott gondolat., [gondolat., – főlé beírt egy keresztet, mely a lap tetejére írt, kereszttel jelölt heja vagyón beírásra utal.]

¹⁰²⁷ a természetnek <gyeng> gyarlóságabol

azon által. a hittel. és az Istenben való bizodalomal. erősítsük meg magunkot; az Istent meg bánatnok, hogy ha alázatoságal,¹⁰²⁸ penitencia tarto lélekel, és áldozatul nem vennök tőlle a halált.¹⁰²⁹ st aug. serm 306. n. 4. de diversis

5 K. kicsodák azok. akiknek leg irtoztatobnak tettzik ahalál.?

F. Azok. akik vétékben élének, és penitentiát nem tartottak, kik evilágot mindenkor szerették. kik a földhöz ragaszkodtak. és azal meg elégednek, nehéz azt el hadni amit szeretünk, de ketelének leszünk akor azt el hagyni. és azt olyan állapotban. a melyben minden irtoztatónak

10 láttzik. st. aug. serm. 1 supr ps. 36. n. 1.¹⁰³⁰

K Mit kel cselekedni hogy el kerülhessük ezt a rettegést?

F Borullyunk idején az Isten irgalmoságanak lábaihoz penitentiát¹⁰³¹ kel tartani., valóság kel munkálodni azon hogy el lehesen kerülni azt a nyomoruságot, amellyel fenyegeti Isten a hamisakat,¹⁰³²

15 ezekel a szokal.,

Hittalak, és nem akartátok, ki terjesztetem kezemet., és nem volt a ki nézné. meg utáltátok minden tanácsomat. és dorgálásomat el henyeltétek. én is nevetek ati vesze-¹⁰³³[142b:]delmeteken, és meg csufollak. midön rajtatok történik a mitől féltetek, midön reátok rohan hirtelen¹⁰³⁴

20 *anyomoruság. és a veszedelem mint a szélvész érkezik. midön reátok¹⁰³⁵ jö aháboruság., és a szorongatás; akkor segítségül hinak engem, és meg nem halgatom, reggel fel kelnek, és meg nem találnek engem. azért hogy gyüölték az oktatást. és azur félelmet bé nem vették és meg engedtek tanácsomnak, és rágalmazták minden feddésemet. azokáért az ő élettyek*
25 *gyümölcsit fogják enni. és az ő tanácsokal meg elégitetnek. prov. 1. 24.*

Azt el hihettyük.¹⁰³⁶ hogy eza fenyegető jövendölés. minden nap bé tellyesedik¹⁰³⁷ sok számu keresztényeken., de jaj annak a ki erről nem gondolkodik. vagy magát meg nem jobbittya.

K. Miért akarta Isten. hogy a mi utolsó oránk bizonytalan lenne?

30 F Azért hogy mindenik orát ugy tekénttsük. mint utolsó oránkot., és hogy az ilyen gondolat bennünk vigyázásban tarttson. s. aug. serm. 2. supr. ps. 34. num. 14.

¹⁰²⁸ alázatoságal, <er> penitencia tarto [Törlés a sor végén.]

¹⁰²⁹ [Utána beírta: heja.; majd folytatólag, szintén utólag írta be a latin utalást.]

¹⁰³⁰ [A latin utalást utólag írta be Mikes a sor végére és a sorközbe.]
¹⁰³¹ penitentiát <ke> kel

¹⁰³² a hamisakat, [k-g-ből javítva.]

¹⁰³³ [A lap alján tollpróbászterü tollvonások.]

¹⁰³⁴ hirtelen [l-n-ből javítva.]

¹⁰³⁵ reatök [Ékezetthiba.] jö aháboruság.,

¹⁰³⁶ el hihettyük. <e> hogy eza

¹⁰³⁷ bé tellyesedik <sz> sok számu

14. Articulus.¹⁰³⁸

A különösön valo Itéletről.

K Hová léssen alélek. minek utánna atestből ki mégyen?

F. A kristus itélő szeke eleiben mégyen. hogy ót számot adgyon. jó, vagy gonosz cselekedeteiről. ez a szám vétel pedig nagy igasság. és szorgalmatoság mégyen végben. mivel [143a:] akristus azt mondgya. hogy az emberek számot adnak az utolsó napon. leg kisebbik¹⁰³⁹ 5
haszontalan szavokrol is. matth. 12. 36.

K. Miről kel az embereknek számot adni midőn az Isten eleiben mennek?

F. A vétekről melyet cselekedtek. gondolattal, szóval, tselekedetel. vagy el mulatással., a rossz példáról melyet adtanak, a mások vétkiről¹⁰ melyekben részesültek, egy szóval minden féle hivatalokrol. és kötelesegekről; mert mind ezek meg lesznek fontolva a sanctuáriumbéli mérték szerint. 2. Cor. 5. 10. apoc. 20. 12. 13.

K Micsoda féle szabot rend szerint. vizsgáltnak meg az emberek cselekedeti? 15

F. Nem az emberek. szokások. tartások. és példajok szerint. hanem az örökös igazság szerint ítéletnek meg, az Isten ígéje szerint, a kristus Évangyliuma szerint., ez az ítéletnek szabot rende. ki ki vizsgálja meg. ha¹⁰⁴⁰ az élete meg egyezik ezzel a rendel. joan 12. 48.

K. kicsoda léssen az itélő bíró? 20

F. A kristus Jésum., akinek az Atya. hatalmat adot az ítélésre., és aki halála és fel támadása által. biroja lett az élőknek, és a holtaknak.. joan. 5. 22.

K. Mitől kel leg inkább rettegni abünösnek, hameg tekénti azt az utolsó napot. 25

F 1 Attól hogy micsoda szorgalmatoság kel számot adni leg kisebbről is, 2 a Bironak világos és igasságos voltától, 3. attól. hogy az a bíró akoron irgalmaság nélkül leszen,¹⁰⁴¹ [143b:] 4. attól a gyalázattól. a melyben léssen akoron a bünös, minden segítség,¹⁰⁴² menttség. és vigasztalás nélkül, terhelve lévén vétkekel., haszontalanul gondolkodván. mind azokrol, a mellyeket el mulatott. az üdvesség el nyerésére., és

¹⁰³⁸ 14. Articulus. 15 [A 15-öt utólag írta hozzá, világosabb tintával; vö. a 982., 987., 994., 1016., 1049., 1055. sz. jegyz. is.]

¹⁰³⁹ leg kisebbik <sz>haszontalan szavokrol

¹⁰⁴⁰ ha [Beszúrás.]

¹⁰⁴¹ [A lap alján egy tollpróbaszerű tollvonás.]

¹⁰⁴² segítség, [A *tt* utáni *s-e*-ből vagy *c*-ből javítva.]

attol., hogy micsoda bizonytalan az az ora, amelyben arra az irtoztato itéletre kel el menni. st aug. serm. 96. de tempore.¹⁰⁴³

K Mit kel cselekedni, hogy ezeket a nyomoruságokat el lehesen kerülni?

- 5 F 1. Most kel magunkot meg itélni, hogy meg előzhessük akristus kemény itéletit, 2 meg kel engesztelnünk. a Birót. penitentzia tartásunkal. és köny hullatásinkal, 3. szerejük meg magunknak. a jó lelki üsméretnek bekeségit, és vigasztalását., akár mely nehezen tegyünk is szert arra., 4.¹⁰⁴⁴ tarttsuk készen mindenkor magunkot, erre valo
10 nézve: vigyázunk, és mindenkor imádkozunk, a kristus hagyása szerint. 1 Cor. 11. 41. s. aug.¹⁰⁴⁵ serm 47. supr ps. 37. v. 16. luk. 21. 36.

K Az itélet napja. irtoztatoé. az igaz lelkeknek.?

- F Még az igazaknak is kel félni attol anaptol. mert senki nem tudgya ha szeretetre. vagy haragra méltóé.¹⁰⁴⁶ eccles. 9. 1. hogy ha az Isten
15 irgalmaságál. nem bännék velünk, senki meg nem álhatna az ő szine előtt., de az igazakban ez a félelem elegyes bizodalomal. és vigasztalásal. és némellyekben örömmel. s. hier. Cap. 6. supr. ps. 100. n. 2.

K. Mihez támasztyák az igaz lelkek. az ő bizodalmakot, és vigasztalásokat.? [144a:]

- 20 F. Az Isten irgalmaságához., a kristus érdemeihez, az ő igéretihez, és¹⁰⁴⁷ a magok tiszta lelkek üsméretihez. 1 cor. 4. 45¹⁰⁴⁸

15 Articulus.¹⁰⁴⁹

Hogy micsoda állapotban lesznek a lelkek a különösön valo itélet után.

K. Hová lesznek. a lelkek. a különösön valo itélet után?

- F Némellyek a Paradicsomban. némellyek a purgátoriumban. némellyek a pokolban mennek., mind ezekről bővebben fogunk ezután
25 szollani

K Micsoda lelkek mennek paradicsomba.?

F Az olyanok kik meg tartották., vagy is helyre hozták, kereszttsé-

¹⁰⁴³ [A latin utalást utólag írta be, sötétebb tintával.]

¹⁰⁴⁴ 4. [Beszúrás.]

¹⁰⁴⁵ s. aug. <su> serm 47. supr [47. – beszúrás.]

¹⁰⁴⁶ méltóé <Eccles. 9> eccles. 9. 1. [Törlés a sor végén.]

¹⁰⁴⁷ és [Beszúrás.]

¹⁰⁴⁸ [A fejezet végére, a sor alá beírta: *it egy kérdés heja*]

¹⁰⁴⁹ 15 Articulus. 16 [A 16-ot utólag írta hozzá; vö. a 982., 987., 994., 1016., 1038., 1055. sz. jegyz. is.]

geknek ártatlanságát, annyira hogy még bocsánandó vétekben sem holtak meg.

K Micsoda lelkek mennek purgátoriumba?

F Az olyanok a kik meg nem tisztítottak bocsánando bűnökből. halálok előtt, vagy az Isten igasságának tellyeséget eleget nem tehettek ⁵

K. Micsoda lelkek mennek pokolba?

F Az olyanok. akik halálos vétekben halnak meg.

K Hová leszen atest, azután hogy a lélek ki megyen belőlle?

F Meg rohdad a földben, és porrá lészen. a fel támadásnak napjáig. De az Isten némelykor különösön valo kegyelmé.¹⁰⁵⁰[144b:]ből. meg oltalmazza némely szenteknek testeket arodhadástol., hogy nagyobb fenyeséget¹⁰⁵¹ nyilatkoztassa ki szenttségeket. erről. elég példa vagyon.

K Honnét tudgyuk mi azt hogy mindenik embernek lelke halála után. mindgyárt meg büntettetik. vagy meg jutalmaztatik. még világ vége előtt? ¹⁵

F Azt a szent írásból, a traditioból, és az anyaszent egy ház. végezéséből tudgyuk., a szent írás erről bizonyyságot ad. a roszt gazdag. és a szegény lázár példájában. luk. 23. 43.

K Mennyi ideig maradnak alelkek a purgátoriumba.

F. A szent írás, se atraditio erről bizonyost nem tanyit. se az anyaszent egyház erről nem végezet., hanem azt el gondolhattgyuk. hogy őtt fognak maradni mind addig. még eleget nem tesznek az Isten igasságának. ²⁰

K. Mennyi ideig kel tartani a purgátoriumnak?

F A kristus utolso el jöveteléig. és nem tovább. s. aug. de civ Dei libr ²⁵
21. Cap. 1. et 16.

K. A viaskodo, és a szenvedő Anyaszent egy ház. nem fog tehát örökösön tartani.?

F Igen is nem. hanem csak világ végi-ig tart.

K. A gyözedelmes¹⁰⁵² anyaszent egy ház. meddig fog tartani? ³⁰

F Mostanában. gyülekezik esze. és annak atársaságnak¹⁰⁵³ száma akor telik bé. a midön a földön, és a purgátoriumban lévő anyaszent egy háznak vége lészen. akoron [145a:] a gyözedelmes anyaszent egyház. egyedül fog tartani örökké.

K A gyözedelmes anyaszent egyháznak száma eléb miért nem telik ³⁵
bé, hanem mikor vége leszen a földön, és a purgátoriumban lévő anyaszent egyháznak?

¹⁰⁵⁰ [A lap alján tollpróbaserű tollvonások.]

¹⁰⁵¹ nagyobb fenyeséget <ki> nyilatkoztassa ki

¹⁰⁵² gyözedelmes [ed helyén szétfutott a tinta, amiatt a d szárát újra leírta; ed-od-ból javítva?]

¹⁰⁵³ atársaságnak <sza> száma [Törlés a sor elején.]

F Azért, mert agyőzedelmes anyaszent egyház¹⁰⁵⁴ társaságának száma hogy egész lehesen., és aboldogsága tellyes, szükséges hogy a választattak, kik eföldön. vagy apurgátoriumban vannak, mindnyájan aparadicsomban mennyenek, és hogy a testek. a boldog lelkekkel meg 5 egyesülvén, azok is részesülhessenek a boldogságban., mind ezeknek világ végekor kell meg lenni.

16 Articulus¹⁰⁵⁵

A világ. végiről. az Anti kristusrol., Illyés. és Enoch el jövetelekről. a sidok meg térésekről..

K. A világnak mikor leszen vége?

F Azt az időt nem tudhatni., hanem azt tudgyuk, hogy az égnek. és a földnek el kel mulni. ujj égg. és ujj föld leszen helyében., a hol fognak 10 lakni aboldogok

K világ végekor micsoda állapotok fognak törtenni?

F Leg inkább ezek vannak meg jövendőve., úgy mint. 1. a hadakozások., dög halálok., éhségek, nagy föld indulások, azidő járásának meg bomlása. 2. a keresztények közöt. a szeretett meg kezd hülni. 3. az 15 Evangyélium az egész földön fog pré-¹⁰⁵⁶[145b:]dikaltatni. 4. az anti kristus el fog jöni., 5. Illyes. és Enoch a földre¹⁰⁵⁷ visza jönnek., 6. a sidok meg térnek..

K A szent írás mit tanit nekünk az antikristusról?

F Hogy gonosz és hatalmas ember lészen, ellene fog állani ajonak, 20 de leg inkább a kristusnak, 2. thes. 2. 3.

2. hogy Isten gyanánt fogja magát imádtatni. 2 thes. 2. 4.

3. hogy soha nagyob üldözés nem volt az anyaszent egyház ellen. mint a mellyet ő fog támasztani., és hogy sok számu keresztények hozzája hodolnak. 2 thes. 2. 9: s. aug. supr. ps. 9. num. 27.

25 4. hogy hamis csudákat fog tenni, a mellyekel sokakat el áltatt.

5. A szent atyák azt mondgyák. hogy valamit Daniel meg jövendölt volt Antiochusrol, hogy a jerusalemben lévő minden kori áldozatot el fogja törölni, hogy azt az antikristusra kel érteni. aki is azon lészen. hogy el törölyye az uj törvény béli áldozatot, mindenüt valahol fog 30 uralkodni.

6. Hogy az antikristusnak üldözése. nem fog sokáig tartani, a szent

¹⁰⁵⁴ egyház(nak)társaságának

¹⁰⁵⁵ 16 Articulus 17 [A 17-et utólag írta hozzá; vö. a 982., 987., 994., 1016., 1038., 1049. sz. jegyz. is.]

¹⁰⁵⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁰⁵⁷ [Sor végén:] a [új sor elején:] a földre

írásból lehet által látni. hogy csak negyed fél esztendeig fog tartani.
apoc. 20.

7. hogy a kristus. ezt az Istentelent meg emesztí. az ő szájának
lelkével; és az ő dicsőséges el jövele által el törli.¹⁰⁵⁸ 2 thes. 2. 3. 8:

8. hogy az antikristus el jövele előtt. nagy támadás leszen az ⁵
anyaszent egy ház ellen. és sokan meg tagadgyák a hitet. 2. thes. 2. 3.
8.

9 Hogy az antikristus világ vége előtt. egy kevés idővel fog el jöni.,
és azután. minek utánna. az Évangélium [146a:] az egész világon
prédikáltatott volna. 2. thes. 2. 2. 8. ¹⁰

K Bizonyosé a. hogy még az antikristus elnem jött?

F. Ennek a szonak antikristus. két magyarázattya vagyon. az edgyik
közönséges, a másik különös, közönségesen azokat hiják antikristusok-
nak, kik a kristus ellen tamadnak ezen értelem szerént a szent írás. az
eretnekeket antikristusoknak nevezi., tehát ezen értelem szerént eljött. ¹⁵
1. joan. 2. 18.

De ha az antikristuson azt a gonoszat érttyük., aki az utolso üldözést
fogja támasztani, abizonyos hogy még elnem jött. könnyü is meg felelni
az eretnekeknek., kik nagy káromlásal apápát anti kristusnak nevezik.

Először. nem lehet nekik az a káromlo gondolattyak. hogy ha azt ²⁰
fel nem teszik., hogy a közönséges anyaszent egy ház annyira meg
romlott., hogy az ő láthato feje., a kivel minden koron egy volt. akristus
ellen támadot volna.,¹⁰⁵⁹ az ilyen gondolat pedig tellyeségl akristus
ellen volna., aki azt ígerte az anyaszent egy háznak., hogy mindenkor
véle leszen. az igazságnak lelke azt soha el nem hadgya, és apokolnak ²⁵
kapui az ellen gyözedelmet nem vésznek, a tehát az antikristus, aki
akristusnak beszédi ellen tanyit.

2 tsak kevés értelemmel is által lehet látni, hogy csak esztelen vakság-
ból lehet apápának tulajdonittani. azt. a mi az antikristusra illik.¹⁰⁶⁰
[146b:]

3. A leg okosabbak a protestánsok között. meg vallyák azt. hogy ³⁰
azok kik apápát. antikristusnak hívják. ók nélkül hívják. Grotius.
disser. supr anti¹⁰⁶¹ Chris. 3 vol.

K Bizonyosé a. hogy még Illyés, és Enoch el fognak jöni?

F Azt, a szent írásból. és atráditiból tudgyuk. ugyan azért is ragad-
tattak el a földről életben. ³⁵

K Illyés. és Enoch miért fognak el jöni?

¹⁰⁵⁸ el törli. <2 tess> 2 thess. [Törlés a sor elején.]

¹⁰⁵⁹ volna [Beszúrás sötétebb tintával.]

¹⁰⁶⁰ illik. <Grotius. disserta. supr. antikrist. 3. vol.> [A lap alján
tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁰⁶¹ anti <Ckr.> Chris.

F Azért hogy ellene állyanak az antikristusnak, és hogy munkálkodjanak a sidok meg térésében. s. aug. tract. 6. supr. s. joan. lib. 1. de Civitt. Dei. libr 20. Cap. 29.

K Mint fog vélek bánni az antikristus?

5 F. Meg öleti őket. és tsak hamar azután. meg szégyenítették akristus eljövételével:

K bizonyosé a. hogy a sidok meg térnek világ vége felé?

F. Igen is emeg vagon írva. mind az Ó. mind az új testamentumban. ose. 3. 5.

10 Mostanában pedig a kristus Jésus haláláért való büntetés. akadályozza őket. a meg térésben. mostanában. mint egy lepedő vagon szemek előtt. hogy ne láthassák. a prophétiáknak bé tellyesedését., de világ végén.. az a lepedő el vétetik szemek elől. és akor meg láttyák. hogy hejában vártak más Messiást a kristuson kívül., és akoron meg térnek
15 hozzája. malak 4. 5. 6. [147a:]

17 Articulus

A közönségesen való fel támadásról. világ végén.

K Mi fog következni világ végén. az antikristus. üldözése., és a sidok meg térések után.?

F. Az Isten parancsolattyából. az Angyalok szavokat az egész világra el terjesztik. valamint a hangos trombitáknak. szavait; és arra a szora
20 az egész emberi Nemzet fel támad egy szem pillantásban, matth. 24. 31. I Cor 15. 1.

K Mit értesz azon. midön azt mondod hogy a halottak mind fel támadnak.?

F Azt értem hogy minden embernek lelke a maga testében viszá
25 négyen.

K Miképpen lehet meg. atestnek fel támadása?

F. Az Isten mindenhatóságával, a ki – is olyan könnyen támaszttya fel a testeket akoporsoból. valamely könnyen teremtette¹⁰⁶² semmiből. I Cor. 15. 42.

30 K. Meg foghattyuké mi azt., hogy miképpen mégyen viszszá mindenik lélek. az elébbeni testében., aki-is annyi saeculumoktól fogvást porrá lett.?

F Mi azt igen gyengén foghattyuk meg. de hisszük, mert az Isten azt ki nyilatkoztatta., látunk is valami ha-¹⁰⁶³[147b:]sonlot ahoz a természetben, a buzát hogy el vetik. meg rohdad, és abból a rohdásból.

¹⁰⁶² teremtette [Harmadik e-t-ből javítva.]

¹⁰⁶³ [A lap alján tollpróbászertű tollvonások.]

más nő; ez a példa. noha tellyeségel nem világos. de ebből is meg láthattjuk az Istennek mindenhatóságát. a testeknek fel támasztására.

K. A test hasonló állapotban támadé fel, mint a melyben volt halála előtt?

F Ugyan azon test léssen., de más féle állapotban., mivel más léssen. 5
az igazaknak fel támadások, más a gonoszoknak fel támadások I Cor. 15.

K. Az igazak mi képpen támadnak fel?

F. Dicsőséges testben. és mint egy lelki testben. I Cor. 15.

K. Micsoda külömbiségei lesznek a dicsőséges testnek? 10

F. A szent Atyák. négy félet tesznek fel., szent pál után. I Cor. 15.
st aug de civ Dei lib 22 C. 21¹⁰⁶⁴

Először. hogy a világos. és fényes léssen. 2. hogy olyan könnyű. és gyors léssen. valamint alélek. 3. hogy olyan subtilis léssen. hogy minden által mehet., valamicsodás volt a kristus teste fel támadása után. 15
aki ahazban bé ment, noha az ajtok bé zárva valának, 4. szenvedhetetlen léssen, az az. hogy semmit nem fog szenvedni, apoc. 21. 4. phil. 3. 21.

K. Mi képpen támadnak fel a gonoszak?

F Azt el lehet gondolni hogy az ő testek. a véték miat. olyan 20
nyomorúságos. és irtoztato állapotban lésszenek.¹⁰⁶⁵ [148a:] valamely nagy léssen dicsősége. a szentek testeinek

K. Lészené valaki a ki fel ne támadgyon?

F A bizonyos. hogy minden holtak fel támadnak, de a nem oly bizonyos ha az emberek mindnyájan meg hálnaké; a szent Atyák. ezen 25
meg nem egyeznek., némellyek azt tarttyák. hogy mindnyájan meg hálnak., és hogy azok. kik életben lésszenek. a kristus el jöveletekor; meg hálnak, de mindgyárt fel támadnak., mások azt tarttyák., hogy a kik akkor életben lésszenek. azok meg nem hálnak., hanem egy szempillantásban meg változnak, és az ő testek olyan léssen. mint ha¹⁰⁶⁶ meg 30
holtak. és fel támadtanak volna és hogy az irás ezért mondgya, hogy a kristus az élőknek. és a holtaknak bírája. s. aug. epist 193. ad mercatorem.. de civitt. Dei libr. 20. Cap. 20. et 21.¹⁰⁶⁷

K Az Anyaszent egy háznak. minden tagjai dicsőségesen támadnaké fel? 35

F. Nem, hanem csak azok. kik szentül. holtanak meg, a többi halálok után. már nem tagjai az anyaszent egy háznak. mivel az ördögnek irtoztato társaságában leszenek.

¹⁰⁶⁴ st aug de civ Dei lib 22 C. 21 [Ezt utólag írta be.]

¹⁰⁶⁵ [A lap alján tollpróbaszerű vonások.]

¹⁰⁶⁶ ha [Beszúrás.]

¹⁰⁶⁷ [Utána beírta: *heja vagon*]

K A lélek fel támadé atestel?

F A léleknek nem szükséges fel támadni. mivel halhatatlan.

K. Az emberek. meg hálnaké még a fel támadás után?¹⁰⁶⁸ [148b:]

F. Nem, mert azután. meg halhatatlanok lesznek. és többé. el nem
5 válik. a lélek a testtől.

18. Articulus.

A Kristusnak utolszori eljöveteléről. és a közönséges
Itéletről.

K Mi fog történni a fel támadáskor?

F. A nap és ahold meg homályosodnak. a Csillagok helyeket meg
változtattyák., az egész természet el romol rettentő zugásal., az eget, és
a földet atüz meg emészti, és az emberek meg láttyák¹⁰⁶⁹ a kristust,
10 nagy dicsőségel. és hatalomal le szállani a felhőkben, kisérvén ötet az
szent angyalok, és a szentek., matth. 24. 30. 2 petr. 3.

K Mi követi még ezeket?

F Először. a kristus kereszttye meg fog láttzani, mint győzedelmének
jele., matth. 24. 30. s. Chrysost. supr. s. matth.

15 2. A kristus aző itélő székiben fog ülni. hogy meg itéllye az elevenek
és a holtakat. matth. 25. 31.

3. Maga mellé fogja ültetni a szenteket, hogy véle edgyüt itéllyék meg
az ördögököt., és az Istenteleneket, matth. 19. 28. 1 cor. 6. 2. 3.

K Miért akarja a kristus hogy véle edgyüt itéllyenek a szentek.?

20 F. Hogy fel magasztallya dicsőségeket, az ő meg aláztatásoknak
szenvedésiért. [149a:]

2. hogy meg pirullyanak és meg aláztassanak. a hamissak. kik
eföldön. meg vetették a szenteket

3. hogy meg mutassa azzal. hogy a szentek. az ő tagjai. s. aug. de
25 civitt dei libr 20. Cap. 5.

K Mivel minden ember meg itéltetik halála után. aközönséges ítélet
tehat haszontalan.?

F Szükséges egy néhány¹⁰⁷⁰ okokra valo nézve

1. Hogy az egész emberi nemzet meg lássa. az Istennek cselekedetit.
30 és hogy nagyob fényeségel. és győzedelemel. tessék¹⁰⁷¹ ki aző rendelé-
se., a mely ellen. oly gyakran káromkodnak a hamissak. sap. 4. s. aug.
de Civitt dei libr 20. Cap 2.

¹⁰⁶⁸ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁰⁶⁹ meg láttyák <le szállani> a kristust,

¹⁰⁷⁰ egy néhány <dolgokra. 1.> okokra valo nézve [Utólagos beírás
a sor végén; új sor elején:] 1. Hogy [...]

¹⁰⁷¹ tessék <meg> ki [ki <meg> fölé írva.]

2. Hogy mindenek előtt válaszsza el a jokat a gonoszoktól.
 3. Hogy meg jutalmaztassa., vagy meg büntesse. az embereket.,
 testekben. valamint lelkekben
 4. Hogy meg szaporítsa. a szentek dicsőségét. vagy a hamisak
 szenvedését. kinek. kinek. érdeme szerint.

5

Magyarázat

Vannak olyan vétkek és jó tselekedetek., a melyek csak világ végén
 tellyesednek bé., és a melyek csak akkor jutalmaztathatnak.,¹⁰⁷² vagy
 is büntetődhetnek meg. példának okáért. egy Eretnesség kezdő. nem
 csak azért abünért vétkes. hogy el szakadot az anyaszent egy háztól.¹⁰
 hanem még részesülni is fog mind azokban a vétkekben., a melyekben
 estek. vagy esnek világ végi-ig¹⁰⁷³ [149b:] mind azok. kik az ő tanításá-
 ra, való nézve. el szakadtak, vagy el szakadnak az anyaszent egyháztól.,
 az ő bünei tehát bé nem telnek, se érdemek szerint. meg nem büntetőd-
 hetnek. hanem világ végén.

15

De meg ellenben egy Apostol. nem csak azért a jó tselekedetért
 érdemel jutalmat., a melyet maga cselekedett, de sött még mind azért
 ajóért is, a melyet¹⁰⁷⁴ cselekedtek, vagy cselekesznek mind azok, akiket
 meg térített az urhoz. prédikállása, vagy írása által,¹⁰⁷⁵ vagy az ő
 tanítványi által. világ végi-ig:

20

Ebből a két példából. meg láthatták. hogy micsoda rettentő dolog
 követi a rossz példát. és abotránkoztatást. és hogy menyire el terjed a
 jó cselekedet.

K Az ítélő napon mi leszén még más is.?

F. Az Angyalok el választtyák a választattakat.¹⁰⁷⁶ a meg vettettek-²⁵
 től, és az el választattakat a krisztus jób keze felől állittták. és a meg
 vettetteket bal keze felől, akoron¹⁰⁷⁷ akristus ki mondgya az ítéletet
 mindenik részre.¹⁰⁷⁸

A választattaknak azt mondgya¹⁰⁷⁹ jövetek el én Atyamnak áldot-

¹⁰⁷² jutalmaztathatnak., [jutalmaztatnak.ból javítva; hat-nak-ból
 javítva.]

¹⁰⁷³ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁰⁷⁴ a melyet [Első e-/ből javítva.]

¹⁰⁷⁵ által, <még az ő> [Törlés a sor végén;] <tanítványinak> vagy
 az ő [vagy az ő – a törlés fölé írva a sor elején;] tanítványi <is>. által
 [által <is> fölé írva.]

¹⁰⁷⁶ a válasz<tattakatt.> tattakat.

¹⁰⁷⁷ akoron </> akristus

¹⁰⁷⁸ részre. <A> [Új bekezdésben:] A

¹⁰⁷⁹ azt mondgya <Jertek> jövetel [Így!] el [jövetel <Jertek> fölé
 írva.]

tai, birjátok az országot. mely meg készítetett néktek, e világ fundámentumának fel vetése előtt, mert éheztem, és ennem adtatok. szomjuhoztam és innom adtatok. &.

Azután mondgya a bal felől valoknak¹⁰⁸⁰ [150a:]

- 5 Átkozottak mennyetek el tőlem az örök tűzre, mely készítet az ördögnek. és az ő angyalinak,¹⁰⁸¹ mert éheztem, és ennem nem adtatok. szomjuhoztam, és innom nem¹⁰⁸² adtatok., mezitelen voltam, és meg nem ruháztatok. &. akkoron a meg vettetek az örökké való szenvedésre mennek., testben és lélekben. az el választattak pedig testtől, lelkestől mennek aparadicsomban, hogy az örökké való boldogságban éllyenek a kristusal. és a szent angyalokkal.

19 Articulus

Az örök Életről.

K. Micsoda az örök élet.?

F Az olyan boldogság. amelyben élnek a szentek az égben.

K Micsoda nevel nevez az irás azt a boldog életet?

- 15 F Az Isten, és akristus országának, mennyeknek országának. és abárány menyegzőjének,¹⁰⁸³ alakadalom vendégséginek agyönyörűség patakának. az ur örömének,¹⁰⁸⁴

20 Az Isten. és a kristus országának., mert abban az életben való boldogság a, hogy a kristus Isten. s.' ember lévén, tellyeségel valo ura mind azoknak kik az égben vannak., minden örömmel engedelmeskedik néki. a szenteknek. az Istennel, és a kristusal. egy akarattyok vagyon hebr. 2. 8.

A szenteknek addig tellyes boldogságok nem lészen, valamég akristus egész gyözedelmet nem vészen. minden ellenségein., a mely csak 25 világ végin lesz meg.¹⁰⁸⁵ [150b:]

¹⁰⁸⁰ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁰⁸¹ angyalinak, [i-a-ból javítva.]

¹⁰⁸² nem [Beszúrás:] adtatok., <&. > [törlés a sor végén.]

¹⁰⁸³ menyegzőjének, [j-i-ből javítva.]

¹⁰⁸⁴ alakadalom vendégséginek agyönyörűség patakának. az ur örömének, [Ezt a részt utólag írta be Mikes a sor végén üresen maradt helyre és a sorközbe.]

¹⁰⁸⁵ [A lap alján töredékes beírások: *A bal su Istenem mindenem rolanfi susasánna*; elírás és tollpróbaszerű tollvonások. Lorántffy Zsuzsanna neve a fohász kíséretében alább is előfordul a 256b üres levél felső részén; a második szakaszban többször is: 709., 902., 967., 1264. sz. jegyz.]

Mennyeknek országának., mert az égben vagyon helyeztetve. ez az ország. és mind¹⁰⁸⁶ azok kik azt lakják. királyok, mivel a kristusnak örökös társai, akoron. magokon., és ateremtett állatokon tellyes birodalmok lészen. sap. 3. 8. apoc. 1. 6.

A Bárány menyegzőjének. mert akkor tellyesedik bé. a szent szövett-⁵ ség. melyet tett akristus az Istennek báránnya, az anyaszent egy házal., ugyan akkor is egyesülnek meg a szentek a kristusál, ugy., hogy mind edgyek lesznek véle. joan. 17. 23.¹⁰⁸⁷

K Miben áll. amás életnek boldogsága?

F. Mi azt ki nem mondhattuk., mert azt meg kellene próbálni. hogy¹⁰ arról lehetne szollani. hanem azt tudgyuk. hogy soha a szem nem látot. se afül nem hallot. és soha az embereknek szivekben nem ment., a mit az Isten készített. az ötet szeretőknek. 1 Cor 2. 9.

K Micsoda foglalatoságok lészen. aszenteknek az égben.?

F. Hogy az Istent mindenkor láttják. imádgják. szeretik, és örökké¹⁰ dicsérik.¹⁰⁸⁸

K A dicsoség¹⁰⁸⁹ iránt, leszené valamely külömség az égben.?

F. Igen is: mert azok kik inkább szerették az Istent. és inkább követték a kristus a földön, azok nagyob dicsőségben is lesznek., a boldog lelkek mindnyájan. egy boldogságban vannak. de némellyek közüllök nagyob²⁰ tekéltetéségel bírják azt másoknál., ugyan ebben is fog állani. az ő boldogságoknak külömbözése, matth. 20. 9. 1 cor. 15. 41.¹⁰⁹⁰ [151a:]

K kicsodák azok. akiknek részek nem lesz az örök életben?

F Mind azok kik az anyaszent egy hazon¹⁰⁹¹ kívül hálnak meg. és mind azok kik az anyaszent egy házban halálos vétekben hálnak meg.²⁵ edgy szoval mind azok, kiknek nevek nincsen fel írva az Élők könyvében.

K. Az örök élet szemlélésenek, micsoda gondolatokat kel oltani elménkben,¹⁰⁹² és szívünkben?

F. 1. Hogy¹⁰⁹³ minden erönkel azon legyünk. hogy oda juthassunk.³⁰ 2. hogy a földi állapotokat meg vessük. 3. hogy siránkozunk e földön

¹⁰⁸⁶ mind [*mint*ből javítva.]

¹⁰⁸⁷ [Utána beírta: *it egy néhány kérdés heja.*]

¹⁰⁸⁸ [Utána beírta: *heja*]

¹⁰⁸⁹ A dicsoség<ben>, iránt [*iránt* – beszúrás; a javítás és beszúrás későbbi, sötétebb tintával.]

¹⁰⁹⁰ [A lap aljára beírta: *heja*]

¹⁰⁹¹ egy hazon [*a–o*-ból javítva.]

¹⁰⁹² elménkben, [*l–n*-ből? javítva.]

¹⁰⁹³ Hogy [*H–a*-ból javítva.]

mint idegenek. és sohajtsuk az eget mind lako helyünket. 2. Cor. 5. 4.¹⁰⁹⁴ Edgyesüllyünk meg a kristusal, és kapcsollyuk ugy magunkot hozzája. hogy annak soha vége nelegyen

20 *Articulus.*¹⁰⁹⁵

Az örökké valo halálrol.

K. Micsoda az örökké valo halál?

5 F Az Istentől örökké valo meg válás., az Isten elete a mi lelkünknek, valamint alélek elete a testnek. tehát a lélek el válva az Istentől. halálban vagyon., az Istentől örökösön meg válva, örökké valo halálban vagyon s. aug. de Civitt Dei. lib 13. cap. 2.

K. Hová lesznek azok. kik erre az örökké valo halálra ítéltetnek?

10 F. Az Isten szine elől. el lesznek örökül rekesztetve., soha¹⁰⁹⁶ [151b:] a mennyekben nem mehetnek. matt 5. 20..

2. örökké kinezni fogja őket lelkek üsméreti, de haszontalanul. mivel meg bánások meg nem szabadithattya őket nyomorúságotol. mark. 9. 45.

15 3. A tüzes tóban vettetnek. az ördögökkel pokolban mennek. apoc. 20. 15. matth 25.

K Micsodás tűz lesz a. testi és valóságos tűz leszé a?

F A szent írás mint egy meg érteti velünk. hogy a pokol béli tűz. valóságos tűz lesz., és amely természet felet valo erővel égeti a lelkeket, és a testet. meg emésztés nélkül.. s. aug. de Civitt Dei lib 20. Cap. 22. matth. 25. 41. apoc. 20. 15.

K. Hiit ágazattyaé a. hogy az elvettettek pokolban valóságos tűzben fognak szenvedni?

F A hit ágazattya, hogy ök örökül el lesznek válva az Istentől, és 25 aboldogságotol., a mely leg nagyob kinnya az olyan teremtett állatnak, a ki az Istenért teremtett volt., az is hiit ágazattya hogy rettentó szenvedéseket éresznek örökké, testekben és lelkekben., minden vigasztalás és könnyebség nélkül.¹⁰⁹⁷ az is hit ágazattya, hogy azokat a kinokot. a szent írás örökké valo tűznek nevezi, de¹⁰⁹⁸ azt nem tudhattyuk bizonyoson. hogy ha valóságos materiális tűz leszé a. vagy 30 nem, a szent írás azt nyilván nem tanittya.

K. A lelkek pokolban, egy aránsu képpen fognak szenvedni?

¹⁰⁹⁴ 2. Cor. 5. 4. <Edgyezünk.> Edgyesüllyünk meg

¹⁰⁹⁵ Articulus. [r-t-ből javítva.]

¹⁰⁹⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁰⁹⁷ [Sor végén:] nél- [új sor elején:] nélkül.

¹⁰⁹⁸ de azt [e-a-ból javítva.]

F. A büntetés holmiben nem léssen egy aránsu. de mindnyájan egy aránt szenvedik. az Istentől. valo el válást, és a büntetésnek örökké valo tartását.,¹⁰⁹⁹ [152a:]

K Bizonyosok vagyunké abban., hogy az el kárhozot lelkeknek büntetések örökké fog tartani? 5

F. Ez olyan hitt ágazattya. a mely a szent írásra, és atraditoria vagon építve. az anyaszent egy ház. mindenkor eretnekeknek.¹¹⁰⁰ tartotta, a ki ezel ellenkezöt tanyított. s. aug. de Civit. Dei lib 21 cap. 17.

K Mit kel cselekedni. hogy el lehessen kerülni. a kárhozotott; és a/ 10 örök életben lehessen jutni?

F kereszténynek kel lenni. és keresztényül élni,¹¹⁰¹

K El érhettyüké az örök életet. magunk erejével?

F Nem, az örök élet a kristus kegyelméből vagon, ő érdemlette azt meg nekünk halálával. és irgalmaságából adgya azt meg nekünk. 15

K Miért mondgyák tehát. hogy szentül élvén. örök életet érdemlünk,

F. Mi azt meg érdemellyük., de nem amagunk. erejével. mivel nem élhetünk szentül. akristus kegyelme nélkül., ugyan aza kegyelem érdemli meg nekünk a dicsőséget., ez igy lévén. akristus meg koronázvan szent életünket., a maga ajándékot koronáza meg, és mindenkor csak azó irgalmaságának tartozunk mindenért. 20

K. Mi formában adatik nekünk. a szent életre valo kegyelem?

F A szenttségekben, és azt a mi imádságink. vagy az anyaszent egy háznak. imádsági¹¹⁰² nyerik meg nekünk. [152b:] 25

21 Articulus.

Az Apostoli Symbolumrol. mely magában foglallya mind azt. valamit eddig mondottunk.

K Hol talállyuk fel tsak rövideden mind azokat¹¹⁰³ az igazságokat a mellyeket eddig mondottál?

F. Az Apostolok solumában.

K Mit értesz az apostolok solumán?

¹⁰⁹⁹ [Utána beírta: *a magyarázatot ide kel le írni.*]

¹¹⁰⁰ eretnekeknek. [Második *ek*-et utólag írta *eretnek* mellé a sor végén.]

¹¹⁰¹ élni, <?>

¹¹⁰² imádsági <my> nyerik meg nekünk. [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

¹¹⁰³ azokat [Első *o-t*-ből javítva.]

F Ertem a hit tételnek azt a formáját., melyet az apostoloktól vettük a traditioból..

Melly ekképpen vagyon.

1. Hiszek a mindenható Istenben. menynek és földnek teremtőjében.
5 2. És az ő egy fiában a krisztus Jesusban mi urunkban. 3. Ki fogontaték. a szent lélektől. születek szüz Mariától. 4. ki pontius pilatusnak alatta szenvedet. fel feszítetett, meg hala, és el temetteték. ki szálla alá poklokra. 5. ki harmad napon halottaiból fel támadta. 6 ki mene mennyekben, és üll a mindenható Atya Istennek jobján. 7. A honnan eljö itélni az eleveneket. és a holtakat.. 8. Hiszek a szent lélekben, 9. A közönséges
10 Anyaszent egy házat, a szenteknek egységét. 10. A bünöknek bocsánattját. 11 A testnek fel támadását. 12. És az örök életet.

Ez a symbolum. a mint meg lehet látni. tizenkét részből áll.

- Az első rész magában¹¹⁰⁴ foglallya mind azt. valamit mondottunk
15 eddig az Istenről. természetiről. tekéltetéséiről. [153a:] a szent háromságról. az égnek, földnek, Angyaloknak, és az embernek¹¹⁰⁵ teremtésekről.

- A második rész. emlékezik. az emberek meg váltojáról. a mi urunk Jesus krisztusunkrol Isten,¹¹⁰⁶ s'emberöl. és ebben foglaltatik mind a. valamit mondottunk az embernek esetiről. az eredendő bünről, és a
20 meg változnak szükséges voltáról. és mind a. valami¹¹⁰⁷ történt ennek a meg változnak el jövetelég.

A Harmadig¹¹⁰⁸ rész. rövideden magában foglallya mind azt; a mit mondottunk a krisztus születésiről.

- 25 A Negyedik részben értődik, mind a, valamit mondottunk a krisztus életéről. szenvedésiről. haláláról, temetéséről.

Az ötödik rész. emlékezik rövideden mind arrol. valamit mondottunk a krisztus fel támadásáról.

- A hatodik rész pedig, mind arrol, valamit mondottunk a krisztus¹¹⁰⁹
30 menyben meneteléről. és tulajdonságirol

A hetedik rész magában foglallya mind azt: a mit mondottunk. a különös, és a közönséges itéletről.,

A Nyolczadik. mind azt valamit mondottunk a szent lélekről, és az Anyaszent egy háznak fel állításáról.

¹¹⁰⁴ magában [b-g-ből javítva.]

¹¹⁰⁵ az embernek <tekéltetéséiről.> teremtésekről.

¹¹⁰⁶ Isten, <és> s'emberöl. és

¹¹⁰⁷ valami<nt> történt

¹¹⁰⁸ Harmadig [Harmadik]

¹¹⁰⁹ a krisztus <ſ> menyben meneteléről. és <minémüségéről.> tulajdonságirol [A törlés és javítás későbbi.]

A kilencedikben. értődik mind az. amit mondottunk¹¹¹⁰ az anyaszent egy házról, és az ő tagjainak egyeségéről.

A tizedikben foglaltatik. a mit mondottunk az anyaszent egy háznak hasznairól. a melyek között. első. abünöknek bocsánattya.

A tizen egedikben. amit mondottunk. a közönségesen¹¹¹¹ [153b:] 5
valo fel támadásról.

A tizen kettődik rész, magában foglallya mind azt rövideden. valamit mondottunk. az örök életről, és halálról.

K Nincsené az Anyaszent egyháznak még bővebben¹¹¹² valo vallás 10
tétele? a hitről.?

F A sok féle eretnekségek okozák. hogy az Apostoli symbolumnak¹¹¹³ bővebben valo magyarázására. az Anyaszent egy ház. egy néhány szót ada ehhez a symbolumhoz. azt meg láthatni a Nicéai.. és a Constantinapolyi symbolumban.

de ezen a symbolumon kívül; az anyaszent egyház bé vette. és énekl 15
minden vasárnapokon a symbolumot. melyet szent Athanásius symbolumjának nevezik.

A¹¹¹⁴ szent szék. csinált még a hitről valo vallást. a tridentinumi Conciliumnak végezese szerént. a melyben. a Nicéai, és a Constancinapolyi symbolum szerént. fel tétetnek mind azok a hit agazatok. a 20
melyek ellen tanítottak a protestansok. az utolsó saeculumokban és a nem Catholicus, valaki nem hiszi valóságai a mi abban avallás tételben vagyon.

Ezt a vallás tételt meg lehet látni. ennek az első szakasznak avégin..

22 *Articulus.*

A melyben meg mutattatik miképpen kellesék élni e földön.
hogy az örök életet. el lehessen érni. mellyért is teremtettek
az emberek

[154a:] Tsak rövideden a keresztényi életről.

K Mit kellesék e földön cselekedni hogy meg lehessen nyerni az örök 25
életet. a mellyért teremtettünk?

F. keresztényül kel élni.

K Mit értesz a keresztényi életen?

¹¹¹⁰ mondottunk <sz> az anyaszent egy házról. [Törlés a sor elején.]

¹¹¹¹ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

¹¹¹² bővebben <a hitről> vallás tétele? a hitről.? [Utólagos törlés; és utólag írta be a kérdés után: a hitről.?

¹¹¹³ symbolumnak <m>bővebben valo magyarázására.

¹¹¹⁴ A<z anyasze> szent szék.

F olyan életet érték. mely meg egyezik akristus tanításával.

K. Mellyek a kristus tanítási?

F Tsak két dologbol állanak., a világot el kel hagyni és az Istenhez¹¹¹⁵ ragaszkodni. *Ne szeresétek a világot. mondgya szent János. sem azokat mellyek avilágban vannak., ha valaki szereti a világot. nincsen abban az Atyának szerelme.* 1 joan. 2. 15. A kristus azt mondotta az apostolinak., és minden keresztényeknek, *Nem evilágból valok¹¹¹⁶ vagytok, el választottalak titeket evilág közül.* Joan 15. 19. meg másut azt mondgya. *hogy nem szolgálhat senki két urnak.* matth 6. 24. *szeresed ate uradot Istenedet tellyes szivedből., tellyes lelkedből. és tellyes elmédből.* matth 22. 37. ezek a kristus szavai.¹¹¹⁷

K mit értesz avilág el hagyásán?

F Azt hogy nem kel ragaszkodni a tiszteletekhez, a gyönyörűségekhez., egy szóval arosz kívánságokhoz.¹¹¹⁸

15 K Miért szükséges a világot. el hadni.?

F. Mert minden valami evilágban vagyon. atestnek¹¹¹⁹ [154b:] kívánsága, szemnek bujálkodása, és életnek kevésége, mondgya szent. jános. 1 joan. 2. 16.

K Micsoda atestnek kívánsága?

20 F. Az érzékenységbéli gyönyörűségekhez valo ragaszkodás.¹¹²⁰ s. aug. tract. 1. in Epist 1. s. joan.

K Micsoda a szemnek bujálkodása?

F A fősvénység, vagy szent agoston szerént. a felettéb¹¹²¹ haszontalan valo szorgalmatoság. Conf. lib. 10. n. 51.

25 K. Micsoda a haszontalan valo szorgalmatoság.?

F Midőn azt akarjuk látni vagy tudni ami nekünk ártalmas, vagy haszontalan st aug cap. 49. de vera religione¹¹²²

K. Micsoda az életnek kevésége?

F. Ezt másut meg mondgyuk ahol a fő vétkekről fogunk szollani.

30 K. Minek nevezik ezen három hajlandoságot?

F Rosz kívánságnak

K. Tartozunké ezektől el távozni?

¹¹¹⁵ Istenhez [hez – beszúrás.]

¹¹¹⁶ valok [A k betűt utólag írta be.]

¹¹¹⁷ ezek a kristus szavai. [Utólag írta be.]

¹¹¹⁸ [Utána beírta halvány tintával: heja van]

¹¹¹⁹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹¹²⁰ ragaszkodás⟨a⟩.

¹¹²¹ a felettéb ⟨valo⟩ [Törlés a sor elején;] haszontalan ⟨szor⟩ valo szorgalmatoság. Conf. lib. 10. n. 51. [a javítást és a latin utalást utólag írta be sötétebb tintával.]

¹¹²² [A latin utalást utólag írta be.]

F. Igen is. egész életünkben kel azon munkálodni és. azért erőszakot kel magunkon venni. matth. 11. 12.¹¹²³ rom. 6. 12. gal. 5. 24.

K. Miért szükséges meg győzni ezen három hajlandóságot?

F Mert minden rosz. és vetek. ezekből erednek. [155a:]

K Miért kel nekünk csak az Istenhez ragaszkodnunk?

5

F Mert az Isten ami örökös urunk. ő az örökös jó., mindennel néki tartozunk, ő tehet egyedül boldogokká, és ő érette is teremtetünk. st aug Conf lib 1. Cap 1.¹¹²⁴

K Miképpen ragaszkodhatunk mi az Istenhez?

F A jó erkölcsöknek cselekedete által. az az, a hit. reménség. és a 10 szeretett által.

K Miről lehet meg üsmérni hogy az Istenhez vagyunk ragaszkodva. a hit reménség. és a szeretett által.?

F Azt meg lehet üsmérni. arról. ha engedelmesek vagyunk az Istenhez. és az anyaszent egy házhoz, mivel csak úgy ragaszkodunk az Istenhez. hogy ha meg tarttjuk az ő parancsolatit. és az anyaszent egy házét. Mind ezekből. amiket mondottunk a következők, hogy e földön valo keresztényi élet abban áll., hogy avétket el kel kerülni, a jó erkölcsöt gyakorolni kel., az Isten. és az anyaszent egyház parancsolatit meg kel tartani. ebből áll tehát rövideden az egész keresztényi tanítás.. ezt a négy dolgot ide aláb bővebben meg magyarázunk. 1 joan. 2. 3. 4. 5. luk. 10. 16.

Második könyv¹¹²⁵

Nyolczadik Rész.

A vétokról. közönségesen¹¹²⁶

Első Artículus

Hogy mi légyen a vétek

K. Micsoda a vétek?¹¹²⁷ [155b:]

F. Az Isten törvényenek által hágása.

K. Micsoda a törvénynek által hágása?

25

F. A nem más. hanem., vagy gondolni. mondani. vagy tselekedni, vagy is el mulatni az olytat. ami atörvény ellen vagyon.

¹¹²³ matth. 11. 12. <rom>rom. 6. 12. [Törlés a sor végén.]

¹¹²⁴ [A latin utalást utólag írta be sötétebb tintával.]

¹¹²⁵ Második könyv [Utólag írta be világosabb tintával, a sorközbe.]

¹¹²⁶ közönségesen [Utólag írta be világosabb tintával.]

¹¹²⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

K. Micsoda kezdetből¹¹²⁸ szegjük meg az Isten törvényit?

F. Azt meg szegjük. vagy tudatlanságból. vagy¹¹²⁹ gyarloságból vagy hamiságból. de mindenkor. csak a roszt kívánság agyükere ennek a három roszt kezdetnek. 1. tim. 6. 10.

5 K. Mikor vétünk tudatlanságból?

F. A midőn. tudatlanságból. olyan roszt cselekeszünk. vagy olyan jót mulatunk el., a melyről. lehetett volna, és kellett volna magunkot oktattatni.

K. Mikor vétünk gyarloságból?

10 F. A midőn el ragadtatunk a kísértetnek sebeségétől. a magunk gyarloságától. vagy aroszt szokásnak erejétől.

K. Mikor vétkezünk hamiságból?

F. Midőn avétket, tellyes szándékal., és roszt akaratból cselekeszük.

K. Az Isten parancsolatját csak akkor szegjük meg. mikor mi
15 magunk tselekeszük a vétket.?

F. Akor is meg szegjük. mikor amás vétkeiben részesülünk. rom. 1.
32.

K. kicsodák azok, kik a más vétkeiben részesülnek.?

F. Azok., kik a roszt parancsolják., azt tanácsol-**[156a:]**lyák. se-
20 gittik., vagy dicsérik a roszt cselekedetet., vagy azok kik meg ne-
gátolják aroszt., hogy ha azt meg gátolhattyák. szent pál azt mond-
gya. hogy méltó ahalálra. nem csak az, a¹¹³⁰ ki aroszt cselekeszi.
hanem azis aki oltalmazza azokat. kik azt cselekeszik. rom. 1. 32.

K. Hány féle véték vagyon?

25 F. két féle, eredendő. és tselekedendő.

K. Micsoda az eredendő bűn?

F. Az. a melyel mi születünk., mint ádamnak fiai.

K.¹¹³¹ Micsoda a cselekedendő bűn?

F. Az. a melyet akarattal. cselekeszük, a midőn már.¹¹³² az okoság-
30 nak idejét el értük

K. Azok kik részegen roszt cselekesznek. nem vétkeznek tehát.
mivel az okossággal nem élhetnek?

F. A véték nekik tulajdonittatik. hogy ha akarattal részegedtek meg,
mivel akkor a roszt melyet cselekesznek., kezdetiben. szánszándékal

35 valo.

¹¹²⁸ kezdetből [t-d-ből javítva.]

¹¹²⁹ vagy <gyengeségből> gyarloságból [A javítás a törlés fölé írva a sor végén.]

¹¹³⁰ az, a<z> ki [Törlés a sor végén.]

¹¹³¹ K. [F-ből javítva.]

¹¹³² már. <élhetünk az okossággal.> az okosságnak idejét el értük [el-l betűje r-ből javítva; a törlés és javítás későbbi.]

2. Articulus

A halálos. és a bocsánando vétekről

K Hány féle cselekedendő vétek vagyon?

F két féle.¹¹³³ halálos. és bocsánando., a szent írásból ki tettzik hogy nem minden vétek halálos, a trádiobol¹¹³⁴ hasonlot látunk. I Cor. 3. 12. 15. s. aug. manu. ad laur. Cap. 64. de¹¹³⁵ civit dei lib 21. Cap 27.¹¹³⁶ [156b:]

K Micsoda. a halálos vétek?

F Az Isten parancsolattyának által hágása., mely lelki képpen alelket meg öli.

K A halálos vétek mi képpen öli meg alelket.?

F Annyiban meg öli. hogy abban a lélekben nem lakik az Isten 10
kegyelme és lelke.

K. Az Istennek lelke és kegyelme élteti tehát a lelket?

F Igen is valamint alélek élteti atestet., vállyon el a lélek a testtől.¹¹³⁷ az ember. meg hal, hasonló képen a lélek meg hal. ha el válik. az Isten kegyelmétől, és aző lelkétől. st. aug. de civ dei lib 13 cap 2.¹¹³⁸ 15

K de¹¹³⁹ A lélek nem halhatatlané?

F Igen is halhatatlan. de itt a lelki életről. és halálról vagyon a szó. st aug. de civ dei 1. 13. Cap. 2.¹¹⁴⁰

K Miért neveztetik lelki halálnak az a halál. melyet a halálos vétek okoz? 20

F mert el válunk a szent lélektől midőn halálos vétet cselekeszünk.

K Mikor vétünk halálosan?

F. Midőn nagy dologban meg szegiük az Isten parancsolattyát. tellyes akarattal.

K Mi következik a halálos vétékért.?

F Ez a vétek minket az Istennek ellenségivé tészén, az ördögnek rabjává., és apokolnak kinnya ala vett.

K. Micsoda a bocsánando vétek.?

F. E könnyebb. és meg bocsáthatóbb vétek. [157a:]

K Mikor vétkezünk bocsánando vétekel.?

¹¹³³ két féle. <bocsánando.és> halálos. és bocsánando.,

¹¹³⁴ a trádiobol [Elírás *trádiobol* helyett.]

¹¹³⁵ de <civ> civit [Törles a sor végén.]

¹¹³⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹¹³⁷ testtől. [s (hosszú f) t-ből javítva.]

¹¹³⁸ [A latin utalást utólag írta be a sor végére és a sor alá.]

¹¹³⁹ de [Utólagos beszúrás.]

¹¹⁴⁰ [A latin utalást később írta be.]

F Midőn a törvény ellen valamely kevés állapotban vétünk, vagy ha szinte nagyban¹¹⁴¹ vétünk is. de nem szánszándékal.

K Mi következik abocsanando vétékért?

F. Ez a vétek valo hogy meg nem öli alelki életet., de meg gyengitti, 5 készitti és vezeti ahalalos vétékre; az Isten előtt nem leszünk oly kedvesek. noha ideig valo büntetést érdemelyen is. de a gyakorta irtoztato. s. aug. hom 50. tract.12 supr. s. joan.

K Nagy vétéké a. mikor kevésnek tarttyuk abocsánando vétket?

F Igen is. mert először ha bocsánando is. de az Istent meg¹¹⁴² 10 bánttya. 2. mert arra keveset hajtván. lassanként nagyobbban esünk. és magunkot el vesztyjük. 3. mert sokszor a mely vétket bocsánandonak tarttyuk. a halálos., igen nehéz is meg különböztetni mikor bocsánando. és mikor halálos st aug. manual. ad laurent cap 78¹¹⁴³

K. Leheté nekünk¹¹⁴⁴ bocsánatot nyerni. a magunk erejével. és 15 érdemével. a bocsánando vétékért?

F Tsak a krisztus vérinek erejével., és aző kegyelmének¹¹⁴⁵ érdemi által. nyerünk bocsánatot akár mely vétékért. Conc. trid. sess. 6. dejustificatione. Cap. 9.

3 Articulus.

A fő vétkekről. közönségesen¹¹⁴⁶ [157b:]

K Hány részre lehet osztani a fő vétkeket közönségesen?

20 F Rend szerént hét részre oszttyák., amelyeket hétt fő vétkeknek nevezik.

Először. a kevelység, 2 afösvénység, 3. a tisztátalanság, 4. a torkoság. 5 az irigység, 6 aharag. 7. aresztség.

K. Miért nevezik ezeket a vétkeket fő vétkeknek?

25 F Mert rend szerént ezekből származnak. és crednek atöbbi.

K. Ezek avétek halálosoké¹¹⁴⁷ mindenkor.?

F Némelykor halálosok,¹¹⁴⁸ némelykor bocsánandok, halálosok. amidőn nagy dolgokban cselekeszik. és tellyes akarattal. bocsánandok, a midőn kevés dologban cselekeszik. és nem szán szándékal.

¹¹⁴¹ nagy<o>ban vétünk

¹¹⁴² meg <me>g bánttya. [Törlés a sor elején.]

¹¹⁴³ [A latin utalást utólag írta be a sor végére és a sorközbe.]

¹¹⁴⁴ nekünk <h> bocsánatot

¹¹⁴⁵ erejével., és aző kegyelmének <erejével.> érdemi által. [Törlés a sor elején.]

¹¹⁴⁶ [A lap alján egy tollpróbaszerű vonal.]

¹¹⁴⁷ halálosoké [Első o-a-ból javítva.]

¹¹⁴⁸ halálosok, [Második t-s-ből javítva.]

Kilentzedik Rész
Különösön a vétkekről.

Első Articulus
A kevélységről.

K Micsoda a kevélység?

F A magunkhoz való, rendeletlen szeretett, a mely nem hogy mindent az Istennek ajánlana,¹¹⁴⁹ és tulajdonittana, hanem mindent magának tulajdonit, mondgya szent ágoston. de Civit. dei libr 14. Cap. 23. Eccli. 10. 14. 15.¹¹⁵⁰ [158a:]

K Nagy vétéké a kevélység?

F. E legg elsőbb, legg nagyobb és legg veszedelmesebb a vétkek között.

Magyarázat.

Legg elsőbb. mert ez által vétkeznek az ördögök, és ebben is eset az első ember.

Legg nagyobb. mert mindenek felet ebántya meg egyenesen az Isten. és atöbb vétkek is ettől származnak. s. aug. supr ps. 18.

Legg veszedelmesebb. 1. mert még a jó erkölcsök közé is bé szijja magát. mondgya szent ágoston. epist 56. et. 109.

2. Mert annak eredetét magunkban hordozuk. és leg utolszor is hadgyuk azt el. s. aug. serm 1. supr. ps. 18. num. 14.

3. mert mikor a kevélység uralkodik. a szivben. a jele a¹¹⁵¹ meg vettetésnek. s Greg. moral. supr. job. libr 34. Cap. 18.

K Miért jele a kevélység a¹¹⁵² meg vettetésnek? 20

F Először. mert a¹¹⁵³ meg vettetekhez illik a kevélység. az ördög példájára. a ki-is a kevélyek királyának hivatik jób. 41. 45. 2. Mert az Isten ellene áll a kevélyeknek. és kegyelmet adgya. az alázatosoknak. jacob. 4. 6.

K Mellyek azok a külömb féle kevélységek. a mellyekért¹¹⁵⁴ vétkes 25 lehet az ember?¹¹⁵⁵ [158b:]

F. Azok négy félek. 1. A testi vagy a lelki, a természet, vagy a

¹¹⁴⁹ ajánlana. [na, – későbbi beszúrás.]

¹¹⁵⁰ [A lap alján órszók: nagy vétéké a kevélység]

¹¹⁵¹ a jele a <meg><szám ki> meg vettetésnek. [<szám ki> – <meg>-főlé írva; meg – <meg> alá írva.]

¹¹⁵² a <számkivettetésnek>? meg vettetésnek. [A javítás a fölé író fölé írva.]

¹¹⁵³ a <szám ki> meg vettetekhez [meg <szám ki> fölé írva.]

¹¹⁵⁴ a mellyekért [kért – beszúrás a sor végén.]

¹¹⁵⁵ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

természet felet való ajándékokal magában való dicsekedés., a mely dicsekedés ellenkezik a szent pál mondásával. *mid vagyon a mit nem vettél volna.* 1 cor. 4. 7. 2. Azt gondolni hogy az Isten a mi érdemünk jutalmaztatására. adta ezeket az ajándékokat. vagy pediglen azt¹¹⁵⁶ 5 hitetni el magunkal hogy az Isten nekünk valamivel tartozik. 3. magunknak többet tulajdonítani, vagy magunk felől többet állítani. mint sem amint kellene. 4. másokat meg vetni.

K Mellyek azok a vétkek a melyeket rend szerént okoz a kevélység?

F. A kevélység¹¹⁵⁷ amint meg mondtuk. kut feje a több vétkek-¹⁰ nek. de vannak olyanok a mellyek inkább akevelységtől szármáznak mint sem mástól., szent Gergely szerént, ezek pedig azok. 1. ahejában való dicsőség, 2 az engedetlenség. 3 a szükség nélkül való dicsekedés, azt mondám. szükség nélkül való. mert némelykor a meg lehet szent pál szerént. 2. Cor. 12: 4. kép mutatoság. amely ellen akristus annyit¹⁵ mondot., 5. a vetekedések, a mellyek., sem az igazságtól. sem a szeretettől,¹¹⁵⁸ sem a szükségtől nem erednek, 6. az igazság ellen valamely dologhoz vakmerő képpen való ragaszkodás. 7 a viszá vonás. egyenetlenség. 8. avallás ellen lévő ujj¹¹⁵⁹ dolgokon való kapás. 9. a nagyra vagyás. s. Greg.¹¹⁶⁰ moral supr. jób libr 10. Cap. 31. st aug. serm. de²⁰ utilitate jejun Cap 8.¹¹⁶¹

K Micsoda a kevélységnek orvosága?

F Az alázatosság.

K Micsoda az alázatosság?

F Szent Agoston szerént. az alázatosság nem egyéb. hanem [159a:]²⁵ hogy annyira vigyük az Isteni szeretetet. hogy magunkot meg vessük. de civitt dei libr 14. Cap. 13.

Az alázatoság szent thomás. szerént. nem egyéb, hanem olyan jó erkölcs.¹¹⁶² mely meg üsmértetvén velünk hogy mik vagyunk. meg határozunk igazán magunkot a szerént a mik vagyunk, és hogy nem³⁰ keressük. senem kívánnjuk¹¹⁶³ fellyeb valok lenni se a magunk elméjében. se a másokéban., mint sem a mint vagyunk. 3. thom. 22. quaest. 61.

Szent pál azt mondgya. hogy magunktol semmik vagyunk minden

¹¹⁵⁶ azt [t – utólagos beírás.]

¹¹⁵⁷ kevélység [e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹¹⁵⁸ szeretettől, [r és ő betűk javítva.]

¹¹⁵⁹ ujj <k> dolgokon való kapás.

¹¹⁶⁰ s. Greg. <libr> moral supr. jób libr 10. [Törlés a sor végén.]

¹¹⁶¹ st aug[...].Cap. 8. [Ezt az utalást utólag írta be.]

¹¹⁶² erkölcs.<meg> mely meg üsmértetvén

¹¹⁶³ kívánnjuk <felettéb> fellyeb [A javítás a törlés fölé írva, sötétebb tintával.]

valami jó vagyon bennünk az Istentől jő. *ha valaki láttatik magának valaminek lenni., holot semmi, az ilyen embert az ő maga gondolattya tsallya meg.* Gal. 6. 3. meg másut azt mondgya. *mid vagyon, a mit nem vettél volna ha pedig vetted mit kevélykedel. mint ha nem vetted volna.* 1 Cor. 4. 7. 5

Mind ezekből a következik., hogy az alázatosság cselekeszi azt., hogy mi semmiben ne dicsekedgyünk. hogy magunkot meg vessük., hogy senki eleiben magunkot ne tegyük, hogy senkit meg ne vessünk. hogy ne keresük az elő menetelt. becsületet, hogy jobban szeressük. engedelmeskedni. mint sem parancsolni., hogy mindenben az Isten 10 parancsolattya alá vessük magunkot, és engedelmeskedgyünk felebarátunknak az Isten rendelése szerént.,

Ezeket az utolsó szokat jól meg kell tartani, tudni illik 1. hogy mindenben az Isten parancsolattya alá vessük ma-¹¹⁶⁴[159b:]gunkot. az az, hogy mindenben engedelmeskedgyünk néki, hogy kívánunk meg 15 maradni abban az állapotban a melyben tett, és gyengeségünkre való nézve. jobban szerettyük. az alacson rendet, mind azon által. engedelmeséget. és Istenben való bizodalommal el veszük. tőlle a fellyeb való rendet is. hogy ha¹¹⁶⁵ azt meg tudhattyuk a mennyiben lehet., hogy ő hi arra. s. Greg. pasto. pars. 1. 20

2. Az alázatosság cselekeszi, hogy felebarátunknak engedelmeskedünk. az Isten rendelése szerént. az az, hogy soha magunkban fellyeb nem emellyük magunkot. felebarátunknál. akár mely alá való légyen az emberek előtt. vagy nemzetségiért. tiszttségiért. vagy személyiben való voltáért., mivel lehet alázatosággal parancsolni, büntetni, inteni., 25 hivatalnak méltóságát. meg tartani., de jól reá kel vigyázni, hogy ezeket nem kel cselekedni kevélységből. az Isten rendelése, az igazságnak törvénye, az okosság. és a szeretett ellen. mivel kevélységből is lehet meg alázni magát az embernek.

K szükségesé az alázatosság.? 30

F olyan szükséges hogy anélkül bé nem megyünk az Isten országában, mondgya a kristus. matth. 18. luc. 18.

¹¹⁶⁴ [A lap alján beírások: *Dom. D Domine* és tollpróbászertű vonások.]

¹¹⁶⁵ ha [Utólagos beírás a sor előtti margóra.]

2. Articulus.
A fősvénységről.

K Micsoda a fősvénység?

F. A világi¹¹⁶⁶ jokhoz valo rendeletlen szeretett. st aug lib. 4. de civ Dei cap 15¹¹⁶⁷ [160a:]

K Mikor rendeletlen a világi¹¹⁶⁸ jokhoz valo szeretett?

5 F. A midön a sziv ahoz vagyon ragaszkodva.

K. Hogy lehet azt meg üsmérni, hogy a sziv avilági jókhoz vagyon ragaszkodva?

F Ezen ött jeleknek valamelyikéről., 1. a midön nagy örömmel kívánnyuk azakat¹¹⁶⁹ birni., és hogy mód nélkül félünk azokat el
10 veszteni. és azoktol meg fosztatni. 2. a midön azokat igasságtalanul. és az Isten törvénye ellen keresük, vagy is akarjuk meg tartani.¹¹⁷⁰ 3. a midön azokat nagy nyughatatlanságal. és szorgalmatoságal keresük. 4 a midön. azokal szükségünk felet élünk. azért hogy eleget tegyünk. akevélységnek. és a mértéktelenségnek., 5 a midön a szükségen fellyül
15 valot a szegényeknek nem adgyuk tim. 6. s. aug. serm¹¹⁷¹ 43. de diversis.

K Miről lehet meg üsmérni. hogy a sziv nincsen ragaszkodva a világi jókhoz.?

F. 1. A midön azoknak birását valóságos boldogságnak nem tart-
20 tyuk. se azoknak el vesztésit nyomoruságnak 2. amidön jobban szeret-
tyük szegénységben élni mint¹¹⁷² sem rosz utakon gazdagságot szerez-
ni. vagy azokat meg tartani. 3. a midön nem a rosz kívánsagokat
keresük meg elégíteni. hanem csak a szükség, és a bé vett. jó¹¹⁷³ szokás
szerént akarunk élni azokal. 4. a midön. másokal jól teszünk, és a
25 szegé-¹¹⁷⁴[160b:]nyeknek adgyuk. a szükségen fellyül valokat.

K Ez így lévén kevesen vannak tehát a kik nem fősvények.?

F. Igen is. mivel nagyobb része a keresztényeknek. a fősvénységért
vész el. sőt még az a nyomoruság, hogy kevesen gondolkodnak arról.

¹¹⁶⁶ A. világi <jókért><a>jokhoz <a>jokhoz <jókért> alá írva a lap alján.]

¹¹⁶⁷ [A latin utalást Mikes később írta be, a lap alá.]

¹¹⁶⁸ a világi <jókért> jokhoz [A javítás a törlés fölé írva, a lap tetején.]

¹¹⁶⁹ azokat [azokat helyett; ozakotból javítva.]

¹¹⁷⁰ meg tartani. <4> 3.

¹¹⁷¹ serm <87.> 43.

¹¹⁷² mint sem [t-d-ből javítva.]

¹¹⁷³ jó [Későbbi beszúrás, sötétebb tintával.]

¹¹⁷⁴ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

Magyarázat.

Sokan meg csallják magokat a fősvénység iránt. azt tarttyák hogy nincsenek ebben a vétekben, a midön olyan utakon keresik, és tarttyák meg a jóságokat, a melyek kárára nincsenek másoknak, a midön a költségek rendekhez képest vagyon, és hogy nem olyan sobrások mint a kik magoktól is szánnyák, de emég nem elég. mert ugy is fősvények vagyunk. ha a világi jókhoz kapcsollyuk szívünket., sőt még az olyan jókhoz is, a melyek öss. örökünk, ilyen értelemel. kevesen vannak., a kik fősvények ne volnának., de még jóság nélkül lehet valaki fősvény. a szegények fősvények, a midön agazdagságot szeretik. és a midön szegénységeken suhajtoznak, és azt nyomoruságnak tarttyák. s. aug. supr. ps. 51. num. 14.

K Mik okozák a fősvénységet?

F A kevélység. a minden látásnak. és tudásnak. kivánsága. és a mértékletlenség., mivel evilági jokótt¹¹⁷⁵ nem szeretik egyébért. hanem hogy ezen három véteknek eleget tehessenek. s. aug. de confess. lib. 3. Cap. 8. **[161a:]**

K A fősvénység nagy véteké?

F. Igen is, mivel. sz.pál. azt mondgya, hogy a¹¹⁷⁶ fősvénység gyüke-re. minden roszaknak. 1 tim. 5. 10.

K Micsoda vétkeket okoz rend szerént a fősvénység?

F A nagy szent Gergely, hetet számlál elő. 1. az áruást. 2. a tsalást. 3 a hazugságot. 4. az esküvést,¹¹⁷⁷ 5. a nyughatalanságot, 6 az erőszakoskodást. 7. a szegényeken valo könyörületlenséget. s.greg. moral. supr. jób. libr. 31 Cap. 31

K Mikor halálos vétek a fősvénység?

F Midön¹¹⁷⁸ inkább szerettyük avilági jokot az Istennél.

K. Micsoda orvosága vagyon a fősvénységnek.?

F. Az imádság., alamisnalkodás. az akarattal valo szegénység. és a halálrol valo elmelkedés., meg gondolván azt. hogy a halál. erővel el fogja venni töllünk azt a gazdagságot a melyet ugy szeretünk.

¹¹⁷⁵ jokótt [*tt-rt*-ből? javítva.]

¹¹⁷⁶ a [Beszúrás.]

¹¹⁷⁷ az esküvést, <a 4. a> 5. a nyughatatlanságot, [a névelő a sor előtti margóra írva.]

¹¹⁷⁸ Midön [*d* – megkezdett *k*-ből javítva.]

3. Articulus A Tisztátalanságról.

K. Micsoda atisztátalanság?

F. olyan vétek amelyet irtozni kellene akeresztényeknek. sött még üsmérni sem kellene.

K Mikor esnek¹¹⁷⁹ ebben a vétekben?

⁵ F I A midön tisztátalan dolgot cselekesznek. egyedül, vagy¹¹⁸⁰ [161b:] másokkal., 2. a midön beszélnek., énekelnek., olvasnak., irnak, vagy halgatnak tisztátalan dolgokat., 3 amidön olyan személyeket, vagy dolgokat néznek, melyek vétket okozhatnak 4 a midön helyt adnak arosz gondolatoknak,

¹⁰ K Mik okozák rend szerént atisztátalanságot?

F Az Isten arra meg tanyit a proféta által, hogy a kevélység, a torkosság., a bövség. a resztség. a szegényekhez valo keménység. okozák a tisztátalanságot. Ezech. 16. 49.

K vagyoné még más is. a mi a tisztátalanságra vezessen.?

¹⁵ F vagyon. A különböző személyeknek egy másal valo társalkodások. a táncz, a rosz könyvek olvasása.

K Mik követik rend szerént. a tisztátalanságot?

F. Az elmének vaksága., a szivnek meg keményedése, az egészégnek rontása; a házi dolgoknak rendeletlensége., a hirtelenkedés. álhatatlan-ság. az Istenről. és az üdveségről valo feledékenység, a haláltol valo irtozás. az elmének el fajulása, és gyakorta a penitentzia tartatlanság.

²⁰

K Miképpen lehet el hagyni vagy el kerülni ezt a rut vétket?

F Az alkalmaságot kel el kerülni. az imadságot szeretni. a foglalatoskodást, penitentzia tarto életet kel élni. gyakorta meg gyonni., gondolkodni gyakorta a halálról, és az örökkévaloságról 2 Cor. 12. 8.

²⁵ [162a:]

4. Articulus. A Torkosságról.

K Micsoda. a torkosság?

F Az ételnek, és az italnak mértékletlen szeretete.

K Miért mondd, mértékletlen szeretete?

³⁰ F Hogy meg mutassam, hogy az ételnek. és az italnak szeretete. lehet és helyyes.

K Az ételnek és az italnak szeretete. mikor jó. és helyyes?

F A midön csak a szükségre. és az egészég meg tartására vigyáznak.

¹¹⁷⁹ esnek [ésnekből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹¹⁸⁰ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

K Mikor vétkeznek a torkosságal?

F A midön mód nélkül esznek, és isznak., 2. nagy kivánságal. 3 nagy¹¹⁸¹ költtségel, 4 mikor kényeségből az ételben, vagy az italban válogotnak. 5 mikor az egéssegnek azal ártanak., 6 mikor a böjtöt¹¹⁸² meg szegik. 5

K Mellyik torkosság leg veszedelmeseb.?

F. A reszégység.¹¹⁸³

K Micsoda¹¹⁸⁴ veszedelem követi arészegeseket?

F Azokat ezer féle rendeletlenség követheti., az embereknek tsuffjai. a maradékjokot szegénységben vetik. életttyeket rövidittik. az Istennek 10 átkozottai. Isai. 28. 7. oséas 4. 12.

K Mik követik a torkosságot?

F Az¹¹⁸⁵ elmének meg tompulása. a vigasság. a helytelen¹¹⁸⁶ [162b:] beszédek, a tisztátalanság.

K A torkosság nagy vétéké. 15

F Igen is. mivel szent pál azt mondgya hogy a torkosoknak a hasok az Istenek phil. 3. 18.

K Micsoda orvosága a torkoságnak.?

F A mértékletesség. böjt, penitentzia. ahalálrol valo gondolkodás. tertull.¹¹⁸⁷ libr de jejun. st leo supr jejun 20

5 Articulus Az Irigységéről.

K Micsoda az irigység?

F Az olyan kedvetlenség. amelyet érzünk. magunkban, a midön felebarátunk valamely lelki vagy testi hasznos állapotokat bir., a melyek meg sértik a mi magunkhoz való szeretetett,

K Mik okozzák az¹¹⁸⁸ irigységet? 25

F. A kevélység. és a fősvénység.

K Miért mondod hogy á kevélység okozza az irigységet?

F. Mert nehéz a nekünk. mikor valaki nagyobra mégyen nálunknál.

¹¹⁸¹ nagy [n-t-ből javítva.]

¹¹⁸² a bojtöt [Ékezethiba.]

¹¹⁸³ reszégység. [Első g-k-ből javítva.]

¹¹⁸⁴ Micsoda <veszed> veszedelem

¹¹⁸⁵ Az <az> elmének

¹¹⁸⁶ [A lap alján tollpróbászertű tollvonások.]

¹¹⁸⁷ tertull. <d> libr de jejun. [Később írta be ezt az utalást.]

¹¹⁸⁸ az <kevélységet.> irigységet? [az-a-ból javítva a z hozzáírásával.]

vagy hozánk hasonló leszen, mert kevésbé lévén. nagyobbra becsül-
lyük. magunkot másoknál.

K Miért mondd hogy a fősvénység okozza az irigységet?

F mert a földi jókhoz lévén ragaszkodva. azt nehezen szenvedjük
5 hogy mások olyan jóságokat birjanak., a melyeket magunknak ki-
válnók. [163a:]

K Mik követik az irigységet?

F A felebarátunkhoz való gyűlölség, kívánván néki artani, örülünk
szomorúságán, szomorkodunk örömin., azután, az ember szollás. gya-
10 lázás.

De a miért leg inkább meg kellene utálnunk az irigységet a hogy
hasonlokká teszen minket az ördögökhöz, a ki is csak irigységből kíván
nékünk artani., mert nem szenvedheti azt hogy mi boldogabbak le-
gyünk nálnál. st Cypr. tract. de invi. st chrysost hom. 41. supr st
15 math.¹¹⁸⁹

K Az irigység nagy vétéké.?

F Mint hogy hasonlokká teszen minket az ördöghöz hová lehet
tehát ennél nagyobb véték.

K Micsoda orvoságai vannak az irigységnek?

F. Az alázatoság. a sanyargatás. a világi joknak ellene mondása.,
20 mivel ezek ajó erkölcsök. nem engedvén hogy szeressük a¹¹⁹⁰ gyönyör-
rűségeket, és a gazdagságokat.,¹¹⁹¹ tehát irigységgel sem leszünk. azok-
hoz, akik ezeket birják. st basil. hom. supr in vid¹¹⁹²

6 Articulus

A haragrol.

K Micsoda a harag?

25 F A léleknek oly rendetlen indulattya, a mely sebességgel mutat-
tattyaki ami nékünk nem tettzik.

K Mikor helyes. és igazságos aharag?

F. Midőn azzal valamely jót akarunk szerezni, vagy va-
la.¹¹⁹³ [163b:] mely rosztat meg gátolni, akristus példája szerént.¹¹⁹⁴
30 joan. 2:15.

K Minek nevezik a helyes haragot?

¹¹⁸⁹ [A latin utalást Mikes utólag írta be a sor végére és a sor alá.]

¹¹⁹⁰ a <jó> gyönyörűségeket,

¹¹⁹¹ gazdagságokat., [Szóvégi a-o-ból javítva.]

¹¹⁹² [A latin utalást utólag írta be.]

¹¹⁹³ [A lap alján beírás: Mivel és tollpróbaszerű tollvonások.]

¹¹⁹⁴ szerént. <joan><20. 15> joan. 2:15. [<joan> – beszúrás.]

- F Buzgoságnak. zelus. joan. 2. 15.
 K Mikor rendeletlen aharag?
 F midőn arosz indulatoktól ered.
 K Mit hívsz rosz indulatoknak?
 F A léleknek rendeletlen¹¹⁹⁵ hajlandoságít. 5
 K Micsoda rosz indulatok¹¹⁹⁶ okozzák a haragot.
 F A kevélység. mértékletlenség. fősvénység.¹¹⁹⁷
 K Mik követik aharagot?
 F A vissza vonások, veszekedések, gyűlölségek. bestelenkedések. bo-
 szuállások, és gyilkosságok 10
 K Az igazságtalan¹¹⁹⁸ harag nagy vétéké?
 F Igen is. mikor annak meg túrköztetésin nem igyekeznek.
 K Mit kel cselekedni hogy a haragot el lehesen kerülni?
 F Mindenben¹¹⁹⁹ ahitt. és az okosság szerént kel cselekedni. és soha
 sem az indulat szerént. imádkozni kel. keveset beszélni,, és bekeséges 15
 törőnek kel lenni.

7 *Articulus.*
 A Resttségről.

- K Micsoda a reszttség?
 F Az olyan tunyaság. és kelletlenség, amely inkább el hagyattya
 velünk kötelességünket. hogy sem mint valamely¹²⁰⁰ [164a:] erőszakot
 vegyünk magunkon. 20
 K Mikor vétt valaki a resttség miat?
 F. 1. Mikor kötelességit. hivatallyát. el mulattya, mikor magát nem
 oktattattya, mikor valamely hivatalt: a melyre hittta az Isten,¹²⁰¹ fel
 nem akarja venni. 2. mikor csak a tunyaságban¹²⁰² akarja az időt
 tölteni, 3 mikor csak ahejában valóságban foglalatoskodik. a sok be- 25
 szélgetésben. játékban, szüntelen valo vadászásban, 4 mikor el mulat-
 tyák. az Isteni szolgálatot. és az üdveség keresést., 5. mikor azon nem
 munkáloznak szüntelen., hogy magokat meg jobbbítsák. fogyatkozá-
 sokból., és elő mennyenek ajó erkölcsben.
 K Mik okozzák. a resttséget? 30

¹¹⁹⁵ rendeletlen <in> hajlandoságít.

¹¹⁹⁶ indulatok<nak.> okozzák

¹¹⁹⁷ [Utána beírta: *héja vagyon*]

¹¹⁹⁸ igazságtalan [Első s (hosszú f) z-ből javítva.]

¹¹⁹⁹ Mindenben [b-k-ből javítva.]

¹²⁰⁰ valamely [Íráshiba; a lap alján tollpróbászterü tollvonások.]

¹²⁰¹ az Isten, <azt> fel nem akarja

¹²⁰² tunyaságban <akaja> akarja

F A kevélység. fősvénység. mértékletlenség; a részegség, mivel azért mulattyákel.¹²⁰³ a kötelességet: hogy erőszakot nem akarnak venni a roszt hajlandóságokon.

K Mik követik a resttséget?

5 F A munkához való unalom, a sok álom, valamely nehéz dolognak el kezdéséhez való félelem, az igazságnak meg utálása, sőt még¹²⁰⁴ az olyat is a ki arról beszél.

K A resttség nagy vétéké.?

F Ha a resttség a szívben uralkodik. kárhozatos véték. *a haszontalan*
10 szolgát vessétek akülső setéttsegre. mondgya a kristus. matth 25. 30.

K Mit kel cselekedni hogy el lehessen kerülni a resttséget?¹²⁰⁵
[164b:]

F Meg kel tanulni kötelességünket, a lelki és világi hivatalunkot; mind azt. valami szükséges az üdvességhez., és mind azt, valami szükséges a renchez.,¹²⁰⁶ tiszttséghez. mesterséghez. a mellyekben vannak, a
15 munkát kel szeretni., mindenkor foglalatosságban kel lenni, és erőszakot venni magunkon

K Micsoda orvoságai vannak a resttségnek?

F Az imádság, a munkás élet, penitencia. mindenkor hasznos dologban való foglalatosság.

20 K Micsoda okokra való nézve kell ilyen életet élni?

F A halálra. és az örökké valóságra. való nézve, és más nagy okokra¹²⁰⁷ nézve. a mellyek köteleznek az üdvességnek keresésére,

Tizedik. Rész

Közönségesen a jó Erkölcökről.

K Mitt kel cselekedni hogy el lehesen kerülni a vétékét?

F. A jó erkölcösköt kel követni, mivel aki nem jó erkölcü. a minden
25 bizonyal a vétékben áll,

K Micsoda a jó erkölc?

F. Az Istennek olyan ajándéka, mely mind könnyüséget. mind hajlandóságot ad. a keresztényi élet kötelességinek meg üsmérésére., és végben vitelére.

30 K Miért mondod azt. hogy az jó erkölc Isten ajándéka?¹²⁰⁸ [165a:]

¹²⁰³ mula<tta>ttyákel. [k – beszúrás.]

¹²⁰⁴ még <azt is>az olyat is [az olyat is <azt is> fölé írva.]

¹²⁰⁵ [A lap alján beírás: *adgyon* és tollpróbaszerű tollvonások.]

¹²⁰⁶ a renchez., [n – beszúrás.]

¹²⁰⁷ okokra <valo> nézve.

¹²⁰⁸ [A lap alján beírások: *hiszem En* és tollpróbaszerű tollvonások.]

F Mert az embernek magától nem lehetne az a hajlandósága. a jóra, ha Isten azt nem adná jacob. 1. 17.

K Hányféle jó erkölcs legyen.

F kétféle.¹²⁰⁹ theologális. és morális.

K Mit hívsz theologálisnak?¹²¹⁰

5

F hívom azt a jó erkölcsöt. a mely egyenesen az Istent tekint.

K Mellyek a morális jó erkölcsök?

F. Azok. amelyek a jó szokásokat rendben tartatták, és amelyek nem egyenesen az Istent tekintik.

K Hány theologális jó erkölcs¹²¹¹ legyen?

10

F. Három. a hitt. a reménség. és a szeretett. 1 Cor. 13. könnyű azt meg látni hogy ezek. egyenesen egyedül az Istent tekintik. mivel az Istenben hiszünk ahitt által. a reménség által várjuk hogy ötet bírassuk. és ötet szeretnünk kell.

K Hány morális jó erkölcs legyen?

15

F. Noha azok sok számuak, de lehet négy részben foglalni, amelyeket nevezik a deákok. *virtutes Cardinales*, mivel ezek. mint egy sarkai. vagy fundámentumi atöbb jó erkölcsöknek, ezek pedig azok, az okosság. a mértékletesség., az erő, és az igazság.

K Miért mondá az. hogy a morális vagy a Cardinális jó erkölcsök. 20 nem tekintik egyenesen az Istent?

F. Mert azok egyenesen. a mi szokásinknak rendben. való vételit tekintik. a melyeket azután az Istenhez kel fordítani,¹²¹² [165b:] mivel ami szokásink csak akkor jók. és helyesek., mikor az Istenért munkálodunk.

25

¹²⁰⁹ kétféle. <tholo> theologális.

¹²¹⁰ theologálisnak.? [Első o-a-ból javítva.]

¹²¹¹ erkölcs [e-o-ból javítva.]

¹²¹² [A lap alján beírások: *virtutes virtutes Isten ajan* és tollpróbaszerű tollvonások; ugyancsak a lap aljára Mikes utólag beírta, majd törölte a következő mondatot:] <mivel a mi szokásink úgy jók ha az Istenhez fordítottuk> [165b:] mivel ami szokásink csak akkor jók. és helyesek., mikor az Istenért munkálodunk.

*Tizen, egyedik*¹²¹³ *Rész*
Különösen a jó Erkölcsokról,¹²¹⁴ először a hitről.

Első Articulus
Hogy mi legyen. a hitt.

K Micsoda a hitt?

F. Az olyan világosság, a melyet az Isten lelkünkben öntvén, erősen hiszszünk¹²¹⁵ az Istenben. és mind azt valamit kinyilatkoztatott; ha szinte azt meg nem foghattuk is.

5 *Magyarázat*

Azt mondám hogy a hitt¹²¹⁶ világóság., mert meg világosítta elménket. és meg üsmérteti véle azokat az igazságokat.¹²¹⁷ a melyeket az Isten ki nyilatkoztatott; ez a világosság cselekeszi hogy *Erősen hiszszünk.*, az az, minden kételkedés nélkül,¹²¹⁸ és tellyes bizodalomal. cz ¹⁰ is cselekeszi.¹²¹⁹ hogy az *Istenben hiszünk.*, az az, hogy bizonyosok¹²²⁰ vagyunk. hogy vagyon edgy Isten akiben kel vetnünk minden bizodal-munkot., ugyan ez a világóság cselekeszi. hogy hiszük mind azt. *valamit ki nyilatkoztatott. ha azt meg nem foghattuk is.* az az, hogy vannak olyan igazságok amellyeket mi soha meg nem foghatunk, azt meg ¹⁵ foghattuk hogy az Isten teremtette evilágot. az eget és a földet, de azt meg nem foghattuk., hogy edgy [166a:] Istenségben három. különbözö személy legyen. noha azt hiszük mert az Isten ki nyilatkoztatta.

K Micsoda a hitnek fundámentuma.?

F. Az Isten szava. mert csak azt hiszük erősen, ugy mint hitt ágazattyát. a mit az Isten mondott. és ki nyilatkoztatott.

K Miért hiszük azt erősen. a mit az Isten mondott és ki nyilatkoztatott?

F Mert az Isten véghetetlen bölcseségü. és véghetetlen jó. magát meg nem tsalhattya. sem minket. hebr. 6. 18.

²⁵ K Miképpen tudhattuk mi azt amit az Isten ki nyilatkoztatott nekünk?

¹²¹³ Tizen,egyedik [Tizenegyedikből javította, a vessző beírásával.]

¹²¹⁴ Erkölcsokról, [E-e-ből javítva.]

¹²¹⁵ hiszszünk [n-k-ból javítva.]

¹²¹⁶ a hitt <ollyan> világóság.,

¹²¹⁷ igazságokat. [a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

¹²¹⁸ nélkül, [Első l-k-ból javítva.]

¹²¹⁹ cselekeszi. [A 3. szótagbeli e-i-ből javítva.]

¹²²⁰ bizonyosok <vagyunk> vagyunk. [<n> – beszúrás.]

F Az Anyaszent egy ház által. akire bizta szavainak meg tartását. és gondviselését.

K Hol vagyon le téve, az Isten beszéde.?

F. Az szent írásban, és a tráditióban. ebben a kettőben fel találtnak mind azok, valamiket az Isten ki nyilatkoztatott nékünk. 5

K Micsoda a szent Irás?

F. Az Istennek. írásban tétetett szavai. a mellyek zárátva vannak a szent könyvekben., a mellyeket Canonicusoknak nevezük.

K Micsoda atráditio. vagy a hagyás.

F. Az Istennek olyan szavai, a mellyek nincsenek a Canonicus 10 könyvekben írva., hanem azokat az apostoloktól vet-¹²²¹[166b:]tük, mint egy kézről, kézre, az apostoloktól fogvást¹²²²

2. *Articulus.*

Az Anyaszent egy ház. hatalmáról. a hitt dolgaiban.

K Miért mondád, hogy az Isten. a közönséges anyaszent egy házra bizta a szent Irásnak., és atraditionak meg tartását.?

F. Mert egyedül a közönséges anyaszent egyházat illeti meg külömböztetni. az igazán valo írást. és traditiot, a hamisaktól. 2. meg magyarázni, és meg üsmértetni velünk, avalóságos értelmet a tráditióknak és aszent írásnak. s. aug. libr 13. Contr. faust Cap. 4.

K Miért mondád azt hogy csak a közönséges anyaszent egy házat illeti.? 20

F. Mert csak egyedül az anyaszent egyház csalatkozhatatlan, és hogy csak azt is kel halgatni, hogy tévelygésben ne essünk. 1 tim. 3. 15. math. 16. 18. st aug.¹²²³ Contr. Cresconium cap. 33

K Mit mondhatni hát azok felől. kik azt tanítták. hogy mindeniknek a hivek közül. kel tudni magától a szent írásoknak értelmet, az 25 anyaszent egyház¹²²⁴ segítségé nélkül?

F Azok kik ezt tanítták. tévelygésben vannak., mert ez által kaput nyíttanak a szabados életre. és az annyi sok féle vallásnak bé hozására., valaményi külömböző elme vagyon az emberek között., mivel nincsen, és nem volt olyan eretnek, a ki nem vette volna eretnekségit, a szent 30

¹²²¹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹²²² az apostoloktól fogvást [Utólag írta be sötétebb tintával; előtte egy nagy tintafolt van.]

¹²²³ st aug. <Cot> Contr. Cresconium cap. 33 [Utólagos beírás.]

¹²²⁴ egyház <nélkül> segítségé nélkül [A későbbi javítás a törlés alá írva.]

írásokból. mondgya szent hilarius. lib 2. ad Constancium. s. aug. de Trinit. libr 1. Cap. 3. [167a:] E mind a szent írás ellen való. tanítás.¹²²⁵ mind pedig lehetetlen. és az okosság ellen való.

Magyarázat.

5 Azt mondám. hogy ez. a szent írás ellen vagyon mivel szent péter. azt mondgya. hogy az írást nem kel¹²²⁶ különösön való magyarázatal magyarázni. 2. petr. 1. 20. soha nem volt szabad a sidoknál.¹²²⁷ hogy ki ki maga hatalmából. magyarázza az írásokat malach.2.7. Azt mon-
dám hogy a mind lehetetlen, mind az okosság ellen való., mivel lehetet-
10 len hogy az együgyuek, és atudatlanok., kik leg többen vannak az emberek között., és akik ugy hivattak a hitre valamint atudosok., hogy azoknak lehessen magyarázni a szent írást, holott olvasni sem tudgyák. és az írásoknak eredendő nyelvit sem értik.

K Nem érthetnéké meg a szent írás fordításit. ha ő előttök el olvas-
15 nák.. és a fordítások szerént ítéletet nem tehetnéké magoktól. az írások értelméről.?

F. Minek előtte ítéletet tennének magoktól. a szent írás fordításáról, szükséges volna, hogy magoktól meg tudhatnák különböztetni az igazán való írásokat, a hamisaktól. hogy mellyik könyv Canonicus,
20 és melyik nem a, 2. Aban bizonyosoknak kellene lenniük, hogy ha azok kik a szent írásokat fordították. meg nem tsaltáké őket, és azt is kellene magoktól meg tudni, ha azok a fordítások meg egyez.¹²²⁸[167b:]neké a leg elsöben írot könyveket. de mind ezek. tellyes lehetetlen nekik. csak azok bizonyosok tehát ezekben., akik az anyaszent egy háznak meg
25 családokhozhatatlan hatalmát tarttyák. a ki is elönkben adgya. mind az originalis könyveket, mind azoknak fordításit.

K De nem mondhatnié azt., hogy a szent lélek, oktattyá és világo-
sittyá ahiveket. fel nyitván szemeket belső világossittással., hogy meg üsmérhessék az írásnak értelmét?

30 F. Azt el nem mondhatni., mivel láttyuk, hogy az¹²²⁹ ilyen tartás. sok eretnekségeket okoz. luthérust. példának okáért. maga Calvinus igaz hívnek tartotta lenni, miért tehát nem hiszik midön azt mondgya hogy az Isten sugarlásából. magyarázta a szent írást noha. ellenkezőt tanított Calvinussal. miért nem mondhatnának hasonlot magok felöl.

¹²²⁵ tanítás. [Későbbi beszúrás.]

¹²²⁶ nem kel <tulajdon> különösön való [A javítás a törlés fölé írva, a sor végén.]

¹²²⁷ a sidoknál. [l-k-ból javítva.]

¹²²⁸ [A lap alján töredék beírások: *Deus Meus et omni Meus Deus Miert Deus m Meus. et omnia* és tollpróbaszerű tollvonások.]

¹²²⁹ az [Beszúrás.]

az ujj keresztények, a reszketők, és a fánaticusok.? mindenik ezek közül el mondhatta, hogy a mely értelmet ad a szent írásnak, a szent lélektől vette., lehetetlen a szent léleknek két embernek, két különböző dolgot sugarlani., mivel ő az igazságnak lelke. azt nem¹²³⁰ sugalhattyá luthérusnak. hogy a krisztus valóságát jelen legyen az eucharistiában,¹²³¹ 5
Zuinglusnak pedig azt. hogy őt nincsen, mind ezekből a következik. hogy ha az emberek között nem tartanak olyan meg változhatatlan tudományt. mely az ő elméjüket mint egy kötözve tartsa., soha semmi közöttök [168a:] nem léssen bizonyos, avallás dolgában. és minden¹²³² tanítasnak szelétől¹²³³ el hadgyák magokat vinni. valamint a gyermekek. a mely a szent írás ellen való volna ephes. 4. 14. 10

Az Isten bölcsesége. által látta mind ezeket, meg is orvosolta. kötelezván minket arra hogy halgassuk. az anyaszent egyházat, és néki engedelmességyünk. meg igérvén azt is. hogy az anyaszent egy ház, mindenkor fent marad. és soha tévelygésben nem esik. 15

3. Articulus A Szent Írásról.

K Micsoda a szent írás?

F Az Istennek a szent könyvekben bé zárt beszéde, a mellyeket Canonicusoknak nevezik.

K Miért nevezik a szent könyveket Canonicusoknak.?

F. Mert a szent könyvek, a hitnek szabot rendei, mivel Canon. 20
görög szó lévén. rendet téssen.

K Mellyek a Canonicus könyvek?

F két Canonicus könyvek vannak., az ó testamentumbéli Canonicus könyvek, és az új testamentumnak Canonicus könyvei, az ó testamentumbéli könyvek., a¹²³⁴ krisztus előtt irattak. az új testamentumbéli 25
könyveket. a krisztus halála után írták.

K Mellyek az ó testamentumbéli Canonicus könyvek?¹²³⁵[168b:]

F. Azok négy félek, 1. a törvénynek könyvei, 2. a históriának könyvei, 3. a dicseretnek könyvei, 4. a proféták könyvei.

A törvénynek könyvei ezek. Moysesnek ött könyvei. úgy mint, a 30
Genesis. Exod. leuiticum, Numerorum, Deuteronom.

¹²³⁰ azt nem <nem> sugalhattyá

¹²³¹ eucharistiában, <Zuig> Zuinglusnak

¹²³² minden [d-t-ből javítva.]

¹²³³ szelétől [Első t-r-ből? javítva.]

¹²³⁴ a <melly> krisztus

¹²³⁵ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

A historia könyvei, Josué. Birák, Ruth. a királyok négy könyvei, a melyek közül a két elsőt, samuel két könyvének nevezik. a Chronica két könyvei, a melyeket nevezik paralipomenesnek., az Esdrás első könyve, a másika a nehémiasé., a Tobiás. judith, Esther, Jób. könyvei, ⁵ és a Makabaeusok két könyvei.

A dicséretnek könyvei, a Dávid soltáros könyve. a melyben foglaltnak száz ötven soltárok., A példa beszédek, az Ecclesiástes., az Enekek éneke, a Bölcsesség könyve, és az Ecclesiasticus. ezek Isteni dicséreteket. és az életnek modgyait. foglalják magokban. noha sok-
¹⁰ szor. jövendöléseket. és historiát is foglalnak magokban.

A jövendölések, a negy első proféták könyvei. ugy mint Isaiásnak. jeremiásnak., Ezechielnak, Danielnek. Baruch is ezekhez számláltatik. a tizenkét kis proféták ezek. Osiás, joel. Amos. Abdiás. Jonás. Mikéus. Nahum. Habacuc. Zophoniás. Haggeus, Zakariás. Malakiás. **[169a:]**

¹⁵ K Melyek az uj testámentum béli Canonicus könyvek?

F. A kristus. négy Évangyélisták által iratott Évangéliuma. ugy mint. Matthé. Márk. Lukáts. és János. az Apostolok tselekedetei¹²³⁶ lukáts által. az Apostolok levelei, ugy mint szent pálnak tizen négy levelei. szent jakabnak edgy, szent péternek kettő, szent Jánosnak
²⁰ három, szent Judásnak. edgy. és az apocalypsis. vagy szent János látása

K A keresztényeknek kellé olvasni a szent irást?

F. Igen is kel, az anyaszent egyház. azt kívánnya hogy a hivek leg inkább annak olvasásában foglalatoskodgyanak fő képpen olvasák. az uj testamentumot., a soltárokat., a példa beszédeket. és a bölcsességnek
²⁵ könyveit. s. Chrisost. hom. 2. supr s. matth. hom 10. supr. s. joan. hom. 1. supr. epist. ad rom.

K Micsoda formában kel olvasni a szent irást?

F. Tisztelettel., alázatoságal. figyelmeteségel.¹²³⁷ a mit meg értünk, azt kövessük. a mit pedig abban meg nem értünk, hidgyük. és tisztel-
³⁰ lyük., és mindenben az anyaszent egy ház itélete alá vessük magunkot.

K mit kel cselekedni hogy hasznunkra lehessen az a szent olvasás?

F. mind az olvasás előtt. mind utánna, kérjük az Istent hogy nyissa fel elménket, és szívünket beszédének., és ahoz szab.¹²³⁸**[169b:]**jjuk és intézük. a magunk viselését. hogy *ne legyünk hasonlo az olyan ember-
³⁵ hez. a ki a tükörben nézi magát. és aki el felejtí hogy micsodás volt. mihent a tüköröl el veszi szeméit.* mondgya szent jakab. 1. 23.

¹²³⁶ tselekedí [tselekedetei, vagy tselekedeti]

¹²³⁷ figyelmeteségel. [Első l és t-s-ből javítva.]

¹²³⁸ [A lap alján tollpróbaszerű beírások: *M A Mely* és tollvonások.]

4 *Articulus.*

A hitt dolgaiban valo Traditiorol

K Meg vagyoné. mind az irva. a szent könyvekben a mit az¹²³⁹ Isten akarja hogy hidgyük.?

F. Nincsen. tartozunk hinni sok olyan dolgot, mely azokban nincsen meg irva. és ami azokban meg vagyon irva, nem tudhattuk azoknak valóságos értelmet más keppen. hanem a tráditioból. (a hagyásból.)¹²⁴⁰

Magyarázat.

Hogy micsoda szükséges atráditio. a ki tettzik a szent Irásból. a szent Atyákból, sőt még azoknak szokásokból is. kik azt meg vetik.

1. *A szent Irásból.* mivel szent pál azt mondgya a thessálonika bélieknek. hogy hiven meg maradjanak a trádítio mellet, és meg tarttsák a tráditiokot a mellyekre vagy szoval. vagy leveleiben tanította őket., szent pál sok helyen atráditiokra igazittya a hiveket. mivel nem mindent magyaráz meg nékik írásban. 2. thes. 2. 14. 2 Cor. 11. 23. 24. 2 tim. 2. 2.¹²⁴¹ [170a:]

2. *A szent Atyákból.* szent ignátz. a szent péter tanítványa., szent Irénéus. aki amásodik saeculumban élt. Alexándriai szent kelemen., Tertullianus.¹²⁴² Eusebius. szent basilus. szent Hiéronimus, szent Agoston, nem szollok atöbb szent atyákról., akik mind egyet mondván., mindnyájan meg vallyák a tráditiónak szükséges voltát. s. ignat. apud Euse, hist Eccle. libr. 3. Cap. 36. s. Iren. libr 3. Cap. 2. 3. 4. tertul.lib. de corona mili. Cap.3. s.basil. de spiritu sancto. Cap. 27. s. hier. dialog. Contr. lucife. Cap. 4. s. aug. libr. de bapt. Contr. donatis.

3. *Azoknak szokásokból is. kik azt meg vetik.* Mivel a protestánsok. sok olyan dolgot követnek. és hisznek., a mellyeket csak a traditioból tudhatni, azt hiszik hogy a kisededeket akár ki keresztelyle meg. de a kereszttség jó., mi is így hiszük. de ezt a tartást, sem ök, sem mi meg nem mutathatnak más keppen. hanem atraditioból, ök is nem szombatot hanem vasárnapot¹²⁴³ illik, más Innepeket is illenek. ángliában még többet illenek mint másut., atráditioból tudgyuk tehát. hogy ezeket a bé vett szokásokat kel követni., valamint sz.agoston mondgya¹²⁴⁴ epist 118. ad janua.

¹²³⁹ az Isten akarja [z – megkezdett k-ból javítva.]

¹²⁴⁰ (a hagyásból. [A kéziratban hiányzik a befejező zárójel.]

¹²⁴¹ [A lap alján töredékes beírások: *In omnibus requiem quaevisi et in*]

¹²⁴² Tertullianus. [r – megkezdett t-ből vagy l-ből javítva.]

¹²⁴³ vasárnapot [Beszúrás.]

¹²⁴⁴ mandgya [Íráshiba.]

Sokféle dolgok vannak olyanok a mellyeket a protestánsok nem követik., noha a szent írásban meg legyenek írva, és azt. csak atráditio-
bol. és az egész anyaszent egyháznak szokásiból tudjuk hogy nem
szükséges azokat követni.¹²⁴⁵ [170b:]

- 5 Ök nem követik aláb mosást. noha azt a kristus világosan hadgya.
és ha a kristus szavait betű szerent veszük, úgy tettzik mint ha ezt a
Ceremoniát. szenttségnek rendelte volna lenni. mondván szent péter-
nek. *hameg nem¹²⁴⁶ mosom lábaidot, nem léssen részed velem.* és alább.
mosásokat meg edgyik amásitoknak lábokat. valamint én tselekedtem.
10 joan. 13.

Azt csak a tráditioból tudhattuk. bizonyoson. hogy ezeket a szokot
nem kel betű szerént erteni., és hogy nem rendeltetett szenttségnek.

- Meg más példa. a protestánsok. minden kételkedés nélkül meg eszik.
a vért. és a fojtot hust valamint mi, epedig tellyeséggel ellenkezik az
15 apostolok jérusálemben tartot Conciliumnak¹²⁴⁷ parancsolattyaival, a
mely ezeket hadgya, *tetszet a szent léleknek, és mi nekünk. hogy
egyéb¹²⁴⁸ terhet ne vetnének ti réátok, hanem eszükséges dolgokat, tudni
illik. meg tartoztassátok magatokat azoktól. mellyek a bálványoknak
áldoztattak.,¹²⁴⁹ avértől. és a fojtot hustol.* act. 15.

- 20 Azt pedig tsak atráditioból tudjuk hogy ez a tilalma az apostolok-
nak tsak egy időre valo volt

A protestánsok kételenek tehát a magok tanítások ellen is. sok
dolgokban atráditiot halgatni.¹²⁵⁰

- K Miképpen jöhetet mi hozánk az Isten szava., mely írásban nin-
25 csen.?

F. Az Apostolok a kristustól tanulván., meg tanították [171a:] azo-
kot a püspököket. akiket fel szenteltek., azok meg apüspökök meg tanitot-
ták az utánnok valojokat, azok meg másokat. eszerént tehát az igazság
meg maradt¹²⁵¹ az anyaszent egy házban, kézről kézre.

- 30 K De az a¹²⁵² fel nem iratot szó. annyi sok szájon menvén által.
idővel nem szenvedhetett nagy változást.

F. Nem, mert, 1. az anyaszent egy ház. a szent lélektől vezetetvén,
azt el nem hadgya soha, meg sem engedi hogy tévelygésben essék. 2. Az

¹²⁴⁵ [A lap alján tollpróbaszerű beírások: *Aak oh En In Mvva hatra
vett M A A hi Hogy h szent kelemen* és tollvonások.]

¹²⁴⁶ nem [Utólagos beírás a sor előtti margón.]

¹²⁴⁷ [Helyesen: *Conciliumának*]

¹²⁴⁸ egyéb [g-b-ből javítva.]

¹²⁴⁹ áldoztattak., [áldoztatot.-ból javítva.]

¹²⁵⁰ [Utána beírta: *héja*]

¹²⁵¹ az igazság meg maradt <az igazság> az

¹²⁵² az a <szó.> fel nem iratot szó.

anyaszent egy háznak bizonyos és¹²⁵³ meg csalatkozhatatlan régulája
vagyon. hogy meg üsmérhesse. avalóságos traditiot ahamistol., a me-
lyet meg tanulhattuk szent Agostontol.,¹²⁵⁴ úgy mint *Az anyaszent*
egy ház. tsak azt tarttya apostoli tráditiónak, a melyet közönségesen
tarttyák, és tanittyák mindenüt az egész anyaszent egy házban., noha ne 5
tudhassák is annak kezdetit. s. aug. lib 5. de bapt. Contra donatistás.
Cap 24.

K Miért bizonyos. és meg tsalatkozhatatlan. ez a regula?

F. Mert lehetetlen hogy az egész keresztények, kik az egész földön
vannak., akik edgymásnak soha hirit nem hallották. és a kiknek kü- 10
lömb féle nyelvek. és szokások vagyon ahit ágazattyán kívül., úgy meg
edgvezhessenek. hogy egyet tanítsanak. és tarttsanak., a vallás dolgá-
ban., hogy ha tsak. azt a¹²⁵⁵ [171b:] tanittást, vagy tartást. azon edgy
mestertől nem vették. volna. aki el küldvén tanítványit., egyenlő okta-
tást, és rendelést adot nékik. 15

K Nem történhetett meg, hogy valamely tanítás, vagy szokás.
mely az apostolokéval ellenkező volna., csak lassanként az anyaszent
egy hazban¹²⁵⁶ bé szívárkóvzán, azt mindenüt bé vették., a mely válto-
zást. azután. sok idővel vették észre?

F ¹²⁵⁷ A lehetetlen, hogy ha nagy dologra értődik az a tanítás. vagy 20
szokás. négy ókból azt meg láthattuk.,

1: A krisztus meg ígerte anyaszent egy házának. hogy soha tévelygés-
ben nem esik.

2. Az okosság ellen volna meg is gondolni, hogy mindenüt meg
változtassák. az olyan tanítást. és szokást. a melyet közönségesen 25
vették bé, úgy hogy valaki azt észre ne vegye., és hogy az ellen valamely
vetekedést. és ellen tartást. ne indittának..

3. Soha semmi olyan nevezetes ujj dolog nem támadot az anyaszent
egy házban. hogy azt meg nem üsmerték volna. és azonnal nem Con-
demnálták¹²⁵⁸ volna azt, a kezdőivel együt. 30

4. Ez a változás nem lehetne meg. hogy ha csak egy szers mind meg
nem változtatnák. mind azt. valami könyvekben vagyon írva és a
mellyek el vannak terjedve min-¹²⁵⁹[172a:]denüt. az Apostolok idejétől
fogvást. azokban a könyvekben pedig fel vannak téve. mind azok amit

¹²⁵³ és [é-n-ből vagy megkezdett m-ből javítva.]

¹²⁵⁴ Agostontol., <ez a,> úgy mint [A javítás a törlés fölé írva.]

¹²⁵⁵ [A lap alján tollpróbaszerű beírások: *Mm m Mm proci procide-
unt Domini Nomine A* és tollvonások.]

¹²⁵⁶ egy ban [Elírás; vö. alább a 1263. sz. jegyz.]

¹²⁵⁷ F [K-ből javítva.]

¹²⁵⁸ Condemnálták [Második n-t-ből javítva.]

¹²⁵⁹ [A lap alján tollpróbaszerű beírás: *Mom*]

hiszen. és tart az Anyaszent egy ház. és valamit tartott, és hitt minden saeculumokban. az ilyen változás tehát. mind az okosság ellen volna. mind pedig lehetetlen.

K Mi következik hát mind ezekből.?

- 15 F Midőn valamely dolgot, az egész anyaszent egy házban közönségesen¹²⁶⁰ egyaránt hisznek. tanítanak. és követnek, nem tudhatván annak kezdetit., a bizonyos jele tertullianus, és szent agoston szerént, hogy a nem ujjontában találtatott dolog., hanem az apostoloktól származot. a kik el terjedvén az egész világra. edgy lélekben tanították és
10 rendelték mind azt. mindenütt, valamire a kristus tanította őket. tert. de prescrip Cap. 20. 21. s. aug. libr 5. de bapt. Cap. 24. et epist. 118. ad janua.

K. Az anyaszent egy ház. vigyazé. a traditióra. a mi a szent írást illeti?

- 15 F Igen is. vigyáz két dologban. 1. tsak azokat a könyveket üsméri szent írásoknak¹²⁶¹ a mellyeket traditioból tud azoknak lenni. s. aug. libr. 2. de doctrina Christiana. Cap. 8.

2. hogy a szent írásokat, tsak a trádítio szerént.¹²⁶² [172b:] magyarázza.

- 20 K Az anyaszent egy ház. mindenkor azt hitte tehát az apostoloktól fogvást., valamit mostanában hiszen?

F. Nincsen külömben, mivel az anyaszent egyház. tsak azt hiszi mais.. amit az apostolok idejében hitt.

- K Az anyaszent egyházban való bé vett szokások az apostoloktól
25 maradtanaké?

F Az egész anyaszent egy¹²⁶³ házban. mindenüt közönségesen bé vett szokások., ugy mint a nagy böjt. a kereszt vetés. a kisedek kereszteltetése., az apostoloktól maradot. ezekről bővebben szolunk másut.

¹²⁶⁰ közönségesen </> egyaránt hisznek.

¹²⁶¹ írásokk a mellyeket a traditioból <üsmér.> tud [Törlés a sor végén.]

¹²⁶² [A lap alján tollpróbaszerű beírások: *M M Mi három Ma har A lehem In omni* és tollvonások.]

¹²⁶³ egy<ban>házban. [Vö. előbb, az 1256. sz. jegyz.]

5. *Articulus.*

A Conciliumoknak. és a Szent Atyáknak auctoritásáról.
a hitnek dolgaiban.

K Mít cselekeszik az anyaszent egy ház. midőn valamely vetekedés támad a hívek között. ahit dolgában?

F. Az anyaszent egy ház. arról végezést teszen, vagy a pápa. vagy a püspökök által., a kik is meg tartói¹²⁶⁴ a tráditiónak. szent pál szerént 2. tim. 2. 2. 5

K Mikor szoktak Conciliumot tartani?

F Rend szerént mikor valamely kérdés támad a hitt dolgában. vagy valamely nagy dologrol kel rendelést tenni. [173a:]

K Hány féle Concilium vagon?

F. Az Concilium, vagy Generálé; közönséges, (vagy Nationale. nemzet béli¹²⁶⁵ vagy provinciále, tartomány béli vagy diaecesis, egy püspökség A Concilium generálé az egész világon lévő püspököknek gyülekezetiből áll. A Nationale., tsak egy féle nemzetből valo püspököknek gyülekezetiből,¹²⁶⁶ a provinciále, tsak egy tartományban lévő püspököknek gyülekezetiből,¹²⁶⁷ a Diaecesis. egy püspökségben lévő Clericusoknak gyülekezetiből áll.¹²⁶⁸ a püspök engedelmeből. 15

K Tsak a püspökök vannaké jelen a Conciliumokban?

F. Más féle papi renden lévőeknek is lehet jelen lenni vagy szokásbol, vagy rend szerént. de tsak apüspökök voxolnak vég képen. és ök vannak ót ugy mint Birák 20

K Régi¹²⁶⁹ szokásé a Concilium tartás?

F Az apostolok kezdék ezt a szokást.. jerusálemben, és annak a Conciliumnak végezése, e szerént kezdődik. *Ugy tettzet a szent léleknek és mi nekünk.* act. 15.

K Miért éltek az apostolok ilyen szokkal.? 25

F Hogy meg mutassák a szent léleknek jelen valo létét. az olyan

¹²⁶⁴ meg tatói [Íráshiba.]

¹²⁶⁵ Nationale. nemzet béli [*nemzet béli – Nationale* fölé írva:] vagy provinciále, tartomány béli [*tartomány béli – provinciále*, fölé írva:] vagy diaecesis, <le,> [szóvégi *s* (hosszú *f*) *a*-ból javítva, szóvégi *i* – beszúrás; *diaecesiale* volt, vö. az 1267. sz. jegyz. is] egy püspökség [*diaecesis* fölé írva.]

¹²⁶⁶ gyülekezetiből, [Szóvégi *e-i*-ből javítva.] <áll> a provinciále, tsak egy tartomány<nak>ban

¹²⁶⁷ gyülekezetiből, <a a synodale vagy> a Diaecesi<ale.>si, [*si*,<ale.> fölé írva.] egy püspökség<nek>ben lévő

¹²⁶⁸ áll [Beszúrás.] a püspök <jelen létiben.> engedelmeből.

¹²⁶⁹ Régi <dol> szokásé

szent gyülekezetekben, és hogy a szent lélek teszi avégezéseket¹²⁷⁰
[173b:]

K A Conciliumnak végezése ahit dolgában. tehát tsalatkozhatatlan?

F. A közönségesen valo Conciliumoknak végezesek. a hit dolgában,
igen is tsalatkozhatatlan., a más féle Conciliumoknak is¹²⁷¹ végezesek
5 tsalatkozhatatlanok,¹²⁷² hogy ha azokat bé veszi az egész anyaszent
egy ház.

K Miért tsalatkozhatatlan aközönséges Conciliumoknak végezesek
ahit dolgában.?

F Mert azok a Conciliumok az egész anyaszent egy háznak képit
10 viselik. akinek is a kristus meg ígérte hogy soha tévelygésben nem esik.

K Miért tész¹²⁷³ az anyaszent egyháznak bé vétele., tsalatkozhatatlaná¹²⁷⁴
az olyan. Conciliumoknak végezesit, kik nem közönségesek.?

F. Mert az a bé vétel. bizonyos jele., hogy azoknak a Conciliumok-
15 nak. végezesek. meg egyeznek az anyaszent egyháznak hitével. és a
traditioval, a mely bizonyos regulája ahitnek.¹²⁷⁵

Magyarázat.

Hogy meg lehessen jól érteni ezt a feleletett., azt meg kell tudni.,
hogy soha az anyaszent egy ház. a Conciliumban más képpen nem
20 végez, hanem a szent irás, és atraditio szerént. a mely kétt meg tsalha-
tatlan regulája ahitnek., midön a vetekedés támad a szent irásban lévő
valamely versnek értelmin, a mint esokszor történt, mivel az eretnekek
mindenkor viszá[174a:] élnek annak értelmével, veszedelmekre.,
2 petr,¹²⁷⁶ 3. 16. olyankor az anyaszent egy ház. a traditiobol meg
25 magyaráza. azt averset. fel menvén az apostolok idejéig., valamint azt
meg mutattuk, hogy tsak a tartatik Isteni és apostoli traditionak, a
melyet tanitanak, és tanítottak mindenkor az anyaszent egy ház-
ban.¹²⁷⁷ mindenüt, Edgy néhány féle képpen lehet meg üsmérni., hogy
ha az az egész anyaszent egy ház. meg edgyeziké a hitben. és atartásban.
30 az első a., hogy öszve kell gyűjteni az egész világon levő püspökököt.,
kik gondviselői az Isten beszédinek, hogy mindenik püspök. hadd

¹²⁷⁰ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹²⁷¹ is [Beszúrás.]

¹²⁷² tsalatkozhatatlanok, [ok – beszúrás:] hogy <azt> ha azokat [ha
azokat <azt> fölé írva.]

¹²⁷³ tész [Beszúrás.]

¹²⁷⁴ tsalatkozhatatlanná <tész.> az olyan

¹²⁷⁵ a mely bizonyos regulája ahitnek. [Utólagos beírás.]

¹²⁷⁶ 2 petr<e>, 3. 16.

¹²⁷⁷ egy házban. [e – megkezdett h-ból javítva.]

adgyon számot. a maga püspökségiben lévő tráditorol, ugyan ezt is követik a generale Conciliumban, de mint hogy nehezen lehetnek az olyan gyülekezetek., azért könnyeb uttyát találták annak, hogy bizonyosok lehesünk az anyaszent egy ház trádítiojában., mivel mikor¹²⁷⁸ a pápa végez valamiről. azt az anyaszent egyházak bé veszik., mikor¹²⁷⁹ pedig valamely vetekedés támad. a püspökök arról végeznek., vagy magok. vagy a Nationális, vagy a provinciális gyűlésekben., az ő végezéseket romában viszik, a pápa Confirmálja. és mindenik anyaszent egy ház bé veszi., ez a bé vétele, az egész anyaszent egy háznak az ilyen különösen valo Conciliumnak végezésit., meg bizonyította a tradicionak¹²⁸⁰ meg egyezésit, és az ilyen különösen tett Concilium, a melynek végezésit. közönségesen bé veszik.¹²⁸¹ [174b:] csak nem annyit téssen. mint egy Concilium Generále, sok volt olyan Concilium, a mely noha nem volt is Generale. de mint hogy végezésit közönségesen bé vették., azért generalénak tarthatik., az első Constancinápolyi Concilium nem vala ugy hirdetve hogy Generale legyen. hanem Nationale, de mint hogy minden végezésit közönségesen bé vette az anyaszent egy ház, azért ugy tartatik. mint¹²⁸² második Concilium Generalé.

K. Míképpen tekénti az Anyaszent egy ház azokat, kik végezési alá nem vetik magokat a hit dolgában.,

F. A kristus mondása szerént. ugy tekénti őket, valamint a pogányokat, és a hamisakat, kí vetvén kebeléből, eretnekeknek tarttya. matth 18. 17.

K. Micsoda engedelemel kel lenni aszent Atyák tanításihoz. a vallás dolgában?

F Ugy kel őket tekinteni, mint ki ki amaga saeculumában lévő, annyi bizonyóságit az anyaszent egyház trádítiojának, hogy ha valamelyik. közüllök egyedül tanit valamit. az ollyonak¹²⁸³ tanítása nem oly bé vehető., mint mikor. a többivel együt meg egyezik. Az anyaszent egy ház rend szerént nem végez az ollyan dolgokrol., a melyeken meg nem egyeznek a szent atyák. mert ollyankor a traditio nem lévén se oly bizonyos., se egyarán-[175a:]su, azért nem is tekéntik ugy mint Isteni,

¹²⁷⁸ mivel mikor [k-v-ből javítva.]

¹²⁷⁹ mikor [k-v-ből javítva.]

¹²⁸⁰ a tradicionak <valóságát,> meg egyezésit, [A későbbi javítás a törlés fölé írva.]

¹²⁸¹ bé veszik, <n> csak nem [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹²⁸² mint <Concilium> második Concilium [Törlés részben a sor végén, részben az új sőr elején.]

¹²⁸³ ollyonak [Elírás lehet *ollyan(n)ak* helyett.]

vagy apostoli tradíciót., ez is az oka hogy sok féle kérdések támadnak a theologusok között, a melyek jollehet a hitt ágazatját nem illetik.

K Mit kellesék cselekedni az olyan dologban, a melyről semmit nem végezet az anyaszent egyház., és amelyen meg nem edgyeznek a theologusok.?

F. ollyankor szabad az ollyannak értelmét választani, a melyik leg igazabbnak láttzik lenni., de kettőre kel vigyázni., először;¹²⁸⁴ hogy ha az anyaszent egy ház. arról találna végezni., ahoz kel hajolni. másodszor meg kel a békeséget tartani azokal; kik az iránt a dolog iránt más értelemben vannak., mivel egy kereszténynek nincsen semmi drágáb mint a felebaráti szeretet: A szükséges dologban edgyeség legyen. a kétségesben szabadság, de a felebaráti szeretet meg kel tartani mind edgyikében. mind a másikában. st aug epist 118. ad janua.¹²⁸⁵

6 Articulus.

A hitnek szükséges voltárol.

K Szükségese a hitt az üdveségre?

15 F. Igen is szükséges. mivel nem lehet üdvezülni. hogy ha¹²⁸⁶ [175b:] azt nem hiszik. a mit az anyaszent egy ház tanit. és hiszen.¹²⁸⁷

K Szükségese. mindeniknek a hivek közül tudni mind azt. valamit az anyaszent egy ház hiszen. és tanit?

F szükséges. hogy mindenik. a hivek közül.¹²⁸⁸ higye közönségesen 20 mind azt valamit az anyaszent egy ház hiszen, és hogy annak némely fő részeit meg tanullya különösön.

K Melyek azok a fő részek melyeket minden kereszténynek kel hinni és tudni különösön?

F. A szent háromságnak titkait., az igének meg testesülését,¹²⁸⁹ és 25 az embereknek meg váltását a kristus által, az apostolok symbolumát, az Isten, és az anyaszent egy ház parancsolatit.,¹²⁹⁰ és mind azokat melyek a szenttségeket illetik. főképpen a kereszttséget, Eucharistiát. és apenitentiát.

¹²⁸⁴ először; [Első ő-s-ből javítva.]

¹²⁸⁵ [A latin utalás utólagos beírásnak látszik.]

¹²⁸⁶ [A lap alján tollpróbászertű tollvonások.]

¹²⁸⁷ és hiszen. [Későbbi beírás világosabb tintával.]

¹²⁸⁸ közül. <hidgye><tudgya> higye [Törlések a sor végén; <tudgya> <hidgye> fölé írva; higye <hidgye> alá írva.]

¹²⁸⁹ meg testesülését., [Szóvégi é-e-ből javítva, r, – utólagos beírás.]

¹²⁹⁰ parancsolatit., [p-o-ból? javítva;] és mind azokat [ot – beszúrás.]

Magyarázat

A hitt ágazattýárol valo úsmerettségnek nagyobnak, vagy keveseb-
nek kel lenni. ahoz képest. amint kinek kinek amaga rendi vagy hiva-
tallya hoza magával., igen nehéz volna azt el intézni hogy kinek kinek
menyi mértékű szükséges, nem szollok arrol hogy mit kellett hinni a
kristus előtt, hanem szollok a meg keresztelitetet keresztényekről akik
szabadoson élhetnek az értelemel, mivel edgy sem údvezülhet közüllök,
hogy ha nem tudgya a szent háromságnak.,¹²⁹¹ a meg testesülésnek és
a válttságnak titkait. mindenik tartozik tudni, az¹²⁹² [176a:] Isten, és
az anyaszent egy ház parancsolatit, az apostolok symbolumát., a
kereszttségnek nagy hasznát. és szükségít. és mind azokat valamellyek
atöbb szenttségeket, és hivatallyának kötelesegeit illetik.

Mind ezek tekintik aleg együgyüebbeket is, azok pedig a kik alkal-
matosabbak a vallasnak melyebben valo meg tanulására, és nem tsele-
keszik. veszedelmes tudatlanságban élnek. mivel nincsen semmi a mi
minket ugy illetve, se a melynek tudománya¹²⁹³ hasznosabb volna,
mint azt meg tanulni különösön, hogy mit hiszen az anyaszent egyház,
mit követ, és azt miért követi. erre valo nézve¹²⁹⁴ nagyob része a
keresztényeknek akarattal valo tudatlanságban élnek. a mellyért félök
hogy irtoztato dolog ne kövesse az ítéletkor.

Nincsen olyan világi életre köteleztetet keresztény aki nem tölthetné
könnyen. avallásnak tanulásában azt az időt. a melyet ahejában valosá-
gokban tékozol el. atudatlanság tehát meg nem menti őket¹²⁹⁵

K A hit edgyé mindenekben akik hisznek?

F Nem, némellyekben élő hit vagyon., némellyekben meg holt hitt
vagyon.

K Mikor vagyon élő hitünk?

F Mikor hitünk szerént vannak tselekedetink., az az. hogy meg
edgyezék. életünk ahittel. példának okáért, avilághoz nem kel ragasz-
kodnunk, mert azt hiszszük. hogy az Isten ellen-¹²⁹⁶[176b:]sége az, aki
avilághoz ragaszkodik, mondgya szent jakab. 4. 4.

K Mikor vagyon meg holt hitünk?

F. Mikor ahittel ellenkezöt. cselekeszünk, más képpen elünk, mint
sem amint hiszünk. jacob. 2. 20.

¹²⁹¹ háromságnak., <titkait.> a meg testesülésnek [...] titkait.

¹²⁹² az [176a:] az Isten,

¹²⁹³ tudománya [y-n-ből javítva.]

¹²⁹⁴ nézve [Beszúrás.]

¹²⁹⁵ atudatlanság tehát meg nem menti őket [Utólagos beírás a sor
végére, egymás alá, 3 töredék sorban.]

¹²⁹⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

K szükségesé élő hitünknek lenni?
F Tellyeségel szükséges, mivel azért is vesznek el annyin akereszté-
nyek., hogy holt hitek vagyon. jacob. 2. 14.

7. Articulus

A hitt ellen valo vétkekről., a hitnek jeleiről. és
a kereszt vetésről.

K Kicsodák azok kik ahitt ellen vétének?¹²⁹⁷

- 5 F Azok négy féle személyek, 1. kik nem hiszik azokat az igazságokat
a mellyekre a hitt tanit. ilyenek abitetlenek, a sidok, az eretnekek,
2. azok kik külsőképpen ellene mondanak ezen igazságnak, vagy is
nem¹²⁹⁸ merik mutatni hogy azt hiszik, se magokat keresztényeknek
vallani 3. akik akarattal kételkednek ezen igazságokban, 4. kik el
10 mulattyák meg tanulni ahitnek igazságit. amely noha nékik oly szüksé-
ges.

K Nem elégséges tehát. tsak belső képpen. hinni azt amit az anya-
szent egy ház hiszen?

- F. Nem, mivel szükséges külső keppen is vallást tenni mikor az
15 alkalmazóság azt kívannya. *mert szivel hiszünk az igazságra.* mondgya
szent pál. *szájjal teszünk pedig vallást. az üdvösségre.* rom. 10. 10. [177a:]
A kristus azt mondgya. *valaki meg tagad engem az emberek előtt, meg
tagadom én is azt az én mennyei Atyám előtt.* matth. 10. 31.

K Miképpen kel meg mutatni hitünket az embereknek.?

- 20 F. Azt három féle képpen mutathattuk meg.
1. Meg mutatván azt cselekedettel és beszédel, hogy nem pirulunk meg
az evangyeliumért.
2. El mondván., a midön szükséges. az apostoli symbolumot. vagy más
egyéb hitt tételt.

- 25 3. keresztet vetvén. a mely rövideden valo hitt tétel.

K Micsoda a kereszt vetés?

- F Ez olyan jel. amely azért rendeltetett, hogy az elménkben tegye
a hitt fő ágazatinak titkait., meg mutatván másoknak is hogy azokat
hiszük., és hogy az Isten áldását és segittségét vehesük. akereszten meg
30 holt¹²⁹⁹ jésus kristus érdemiért.

K A kereszt vetésel¹³⁰⁰ micsoda titkokrol tészünk vallást?

F A szent háromságról., a meg testesülésről, aválttságról.

¹²⁹⁷ vétének? [Az n helyén felfelé húzott szárú betűt kezdett.]

¹²⁹⁸ nem [Beszúrás.]

¹²⁹⁹ meg holt [ó-aból javítva.]

¹³⁰⁰ vetésel [vétéselből javítva az ékezet áthúzásával.]

K Miképpen teszünk vallást. ezekről a titkokrol, a kereszt vetésel.
F Annyiban. hogy ezen jell, és szok által. segítségül hijuk a szent-
ges szent háromságot, a meg testesült Isten fiának érdeme által., a ki
mi érettünk a kereszt fán meg holt.

K Mikor kel keresztet vetni?¹³⁰¹ [177b:] 5

F. Az első keresztényeket követvén. igen jó keresztet vetni az imád-
ság előtt, mikor valamely dologhoz fogunk, ultra indulunk. vagy ha
veszedelemben forgunk. mikor valamely munkához fogunk¹³⁰² tertul.
de corona mili. cap. 3.

K Miről kel gondolkodni mikor keresztet vetünk? 10

F Az Istent segítségül valo hívásrol, a keresztben meg holt kristus
által.

K. ki rendelte a kereszt vetést.?

F Az apostolok.

K Miképpen tudgyuk mi azt? 15

F. Azt mi atraditiobol tudgyuk., Ez a jel mindenkoron szokásban
volt az anyaszent egy házban. és minden keresztényeknél. minden
időkben. tertul.lib. de Corona mili. Cap. 3. s. Athan de incarnatione.
s. basil. de spiri sancta Cap. 27. s. Chrisost. hom 55. supr s. matth. s.
hier. epist. 22. ad eustochium. s. aug. tract. 118. sup. s. joan. et libr. 1. 20
de Conf. Cap 11.

K Hogy vagyon tehát hogy az utolso időkben olyan keresztények
támadának. kik a kereszt vetést el törölék?

F Azt tsak az égben kiálto vakmerőségel törölheték el. a mely is
bizonyos jele. hogy nem a szent lélek által vezetettek., 25

K Bizonyosé a. hogy a hittel valo kereszt vetés. agonosz lelket el üzi.
és más egyéb tsudát is mivelhet?

F igenis,¹³⁰³ mivel sok féle csudákrol beszélnek a szent atyák kik az
első saeculumban éltenek¹³⁰⁴ [178a:]

Magyarázat 30

Lactancius. libr. 4. Cap. 27. azt mondgya hogy az ördög nem mére
Juliánus Császár kérdésire meg felelni mivel edgy keresztény ótt jelen
lévén. keresztet vetet magára. Názianus szent gergely mondgya., hogy
juliánus apostata. edgy szer valamely ördögségeket cselekedvén. maga-
ban igen meg rettene., és keresztet vetett. a gonosz lélek azonnal el tünt 35

¹³⁰¹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹³⁰² mikor valamely munkához fogunk [Kereszttel jelölt utólagos
beírás a sor alatt.]

¹³⁰³ F Ig(en,) igenis [igenis <en,> fölé írva; Ig - et nem törölte,
hanem abból javította az F betűt.]

¹³⁰⁴ [A lap alján őrszó: magyarázat.]

előlle. sok féle csudákat látunk atöbb szent atyák irásiban, a mellyek a kereszt vetésért lettek. szent Athanásnál. a szent Antal életében. szent hieronimusnál., a szent pál első remete életében., szent agostonnál, libr 22. de civitate Dei. Cap. 8. mind ezek a szent Atyák. a kik még a
5 protestánsok előtt is nagy tiszteletben vannak. és még sokan többen. a kiket elé nem számlálunk, bizonyoságot tésznek. a csudákról, a melyeket a kereszt vetés¹³⁰⁵ cselekedet.

K Micsoda gondolatban lehetnek. a régi és az új catholicusok¹³⁰⁶ látván ilyen szent bizonyosságokat, kik bizonyították a kereszt vetésnek
10 régiségit. és ezen jel által lett tsudákat?

F. 1. Szánni kel azoknak vakságokat, kik inkább szeretik egy vakme-
rőnek rendelését követni.,¹³⁰⁷ mint sem az egész anyaszent egy háznak minden időbéli. szüntelen való szokását, mely szokást. az Isten annyi sok csuda tétélekel jóvá hadgya,¹³⁰⁸ [178b:]

15 2. hogy nem kell soha csak szokásból keresztet vetni. hanem mindenkor figyelmeséssel. és tisztelettel, és az elmének az Istenhez való fel emelésével.

Tizen kettődik Rész
A Reménségről.

Első Articulus
Hogy Micsoda a remenség.

K Micsoda a remenség?

F. Az Istennek olyan ajándéka, amellyel bizodalommal várjuk azokat
20 a jokat a mellyeket az Isten még ígért

K Miért mondod hogy a remenség az Isten ajándéka?

F Mert az Isten adgya azt. amagunktól nem jöhet. jac. 1. 17.

K Mire vagyon építve ami remenségünk?

F Az Isten ígétire, a ki se meg nem tsalhat. se meg tsalni nem akar
25 minket, és kristus érdemire, aki azért jött evilágra. azért is holt meg, hogy örök életet nyerjen nekünk. hebr. 6. 18. rom. 8. 31.

K A bizodalom, a melyel várjuk az Isten ígétét. nem elegyesé félelemel?

F Igen is elegyes félelemel., mert el mulathattuk azt a mit az Isten
30 kíván töllünk, hogy ígétének bé töltését el érhessük. és hogy azt sem

¹³⁰⁵ a kereszt vetés <okozot.> cselekedet.

¹³⁰⁶ catholicusok [a-h-ból javítva.]

¹³⁰⁷ követni [Beszúrás.]

¹³⁰⁸ [A lap alján tollpróbászertű beírás: *Hat mit* és tollvonások.]

tudgya senki. ha a szeretetre méltóé, vagy a¹³⁰⁹ [179a:] gyűlölségre, és ha meg maradé végig ajóban. Eccle. 9. 1. 1 Cor. 9. 24.

K. Mit ígért az Isten minekünk?

F Örökké való életet, és modot annak elérésére. rom. 8

K Micsoda mód lehet a?

5

F Az, az Isten kegyelme és segítségé. melyet ad a krisztus által. hogy igazak lehessünk előtte, és hogy jó cselekedeteket mivelhessünk. Eph 1.

K kellé az Istentől várnunk evilági jókót is?

F Igen is. mert azokat az Isten adgya.. de azokat csak annyiban kel kívánnunk és kérünk, a mennyiben az¹³¹⁰ üdveségre szolgálhatnak.. 10

K. szükségésé az Istenben vetnünk reménségünket?

F A ki tsak az Istenben bizik. soha meg nem tsalatik., jaj annak aki más valamiben veti reménségit. ps. 24. 2. 3. 145. 2.

K Micsoda más valamiben vetni areménségét?

F Mikor mi magunkban bizunk. vagy más teremtett állatban. példá- 15
nak okáért. agazdagságban, vagy valaki jó akarattyában.

K Miért kell csak az Istenben bizni?

F I. Mert tsak egyedül ő tehet minket boldogokká. mivel edgyedül. ő véghetetlen hatalmu, és véghetetlen jó., minden más egyéb segítség romlando és tsalandó. ateremtett állat magában csak hazugság. és 20
gyarloság. 2. mert az Isten tsak azokat segitti meg, akik ő benne biznak.
ps. 90. 14.

K A reménség edgyé minden keresztényben¹³¹¹ [179b:]

F. Azt kel mondani areménségről. valamit ahitről. a kiben edgyüt vagyon az Isteni szeretettel. akor a reménség élő, valamint szent péter 25
mondgya 1 petr. 1. 3. akiben a szeretet nélkül vagyon. akor meg holt,
és elégtelen. rom. 5. 5.

2. *Articulus*

A reménség ellen valo vétekről.

K Hány féle képpen vétének. a reménség ellen?

F kétt féle képpen. a mod nélkül valoval. és a kevésel. 1. A maga 30
hittségel, és a kéttségben valo esésel.

K. Mikor vétünk areménség ellen. a magunk hittségivel?¹³¹²

F I. A midön azt gondollyuk hogy az Isten segítségé nélkül. csak amagunk erejével. jót cselekedhetünk. 2. mikor az Istent kísérttyük.

¹³⁰⁹ a [179a:] a gyűlölségre,

¹³¹⁰ az üdveségre [z-u-ból javítva.]

¹³¹¹ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

¹³¹² hittség<el>? givel [Törlés és javítás a sor végén; givel – a szó fölé írva. A g-t nem törölte, bár fölösleges.]

K Hogy kísérttyük az Istent?

F. Mikor az Istentől olytat kérünk, vagy várunk, szükség nélkül. és ók nélkül. a mit meg nem ígért.

Magyarázat

- 5 Az Isten azt akarja. hogy olyan modokkal éljünk, a melyek az ő rendelése szerint vannak., ha azokat el mulattjuk az Istent kísérttyük., példának okáért. kísértés volna. kérni vagy várni tőlle szükség nélkül. hogy mi érettünk valami csudát tegyen; hogy bennünket valamely veszedelemtől meg oltalmazon, a melyre mi vakmerő képpen. és rendelése ellen adtuk magunkot., hogy minékünk szükségünkre valot ad-
- [180a:]gyon. és a henyelésben tölttsük az időt., hogy meg halgassa imádságinkot.. a midön készületlenül. és figyelmetlenül imádkozunk.. az¹³¹³ Istent kísérttyük., midön azt remélyük, hogy meg bocsáttya büneinket, ha penitentiát nem tartunk is. akor is kísérttyük, mikor
- 15 abban abizodalomba vétkezünk, hogy még meg bocsáttya azt. rom. 2. 4.

K Hogy vétkeznek a kétségben valo esésel?

- F Edgy néhány féle képpen. 1. midön kétségben esnek. abün bocsátnak meg nyérése iránt., azért hogy azok nagyságuak. és sokaságuak., 2. midön kétségben esnek, a rosz hajlandoságbol valo ki térésről., 20 mert érzik szokásoknak meg rögzésit. és minden nap tapasztallják. az iránt magok gyengeségit. 3. midön bizodalomal nem vetik magokot az Isten rendelése alá. félvén attol. hogy a szükségekre valo el főgy. 4 midon nem az Istenben vetik reménségeket. hanem magokban vagy másokban st aug. serm. 35¹³¹⁴ supr ps. 146.

Tizen harmadik Rész.

Az Isteni szeretetről.

Első Articulus

Hogy mi legyen az Isteni szeretett.

- 25 K Micsoda az Isteni szeretett?

F Ez az Istennek olyan ajándéka, a mely az Istent szeretteti velünk. magáért, mindenek felet. és a felebarátot¹³¹⁵ [180b:] az Istenért. valamint magunkot.

K Miért mondod hogy a szeretet Isten ajándéka?

¹³¹³ az⟨t⟩ Isten

¹³¹⁴ serm. 35⟨2⟩ supr

¹³¹⁵ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

F Mert az Isten adgya azt, magunktól a nem jöhet, és a szent lélek tölti azt szívünkben mondgya szent pál. rom. 5. 5.

K Micsoda az Istent magáért szeretni?

F A nem más., hanem az Istent úgy szeresük, hogy semmi egyéb jutalmat azért ne várjunk, hanem csak önnön magát. s. aug. supr. ps. 72. 5
n. 34.

K Micsoda az Istent mindenek felet szeretni?

F Mikor ötet inkább szerettyük. magunknál. és inkább mint sem evilágon lévő mindennél.

K Mikor szerettyük az Istent mindenek felett? 10

F Mikor inkább ellene mondunk annak amit leg¹³¹⁶ jobban szeretünk evilágon, hogy sem ötet meg bánttsuk.

K szükségesé mindenkor ilyen akaratban¹³¹⁷ lenni?

F. tellyeségel szükséges, *aki inkább szereti*¹³¹⁸ *attyát, vagy anyyát. hogy sem engemet. nem méltó az én hozám. és aki inkább szereti fiát vagy* 15
leányát, hogy sem engemet. nem méltó az én hozám. mondgya a kristus matth.10. 37.

K Ujj parancsolaté az Isteni szeretett?

F E legg régieb parancsolat. és el kerülhetleneb.¹³¹⁹ azzal az emberi természet tartozik. hogy imádgya¹³²⁰ és tisztelle az Istent mint 20
teremtőjét. az Istent pedig úgy tisztelik. ha szeretik mondgya szent agoston. epist. 29. ad s.hier. Cap.3. [181a:]

K A sidok üsmértéké ezt aparancsolatot?

F Igen is. ez a parancsolat legg nagyob és legg elsőbb a Moyses törvénye közöt, mondván. szeressed ate uradot Istenedet tellyes szived- 25
böl, tellyes elmédből, és minden erődből, irjátok a szivetekben ezeket a szokat, agyermekeiteket¹³²¹ ezekre meg tanittsátok, ezekről gondolkodgyatok, aházatokban, utozástokban. mikor alusztok, mikor felébredtek., ezeket¹³²² ati kezetekén visellyétek, deut. 6.

A kristus meg ujjította ezt a parancsolatot a keresztényeknek. mond- 30
ván. hogy úgy üdvözülünk. ha ezt követtyük. matth. 22. 37.

K Micsoda értelme vagyon ezeknek a szoknak szeressed ate Uradot Istenedet tellyes szivedből. tellyes elmédből. és minden erődből?

F. A hogy az Istenre tzeólozanak minden kívánságink. gondolatink, és tselekedetink., valamint egy torkos csak a ételre. és az italra tzeóloz, 35

¹³¹⁶ leg<sze> jobban szeretünk [Törlés a sor végén.]

¹³¹⁷ akarat<tal>ban [*ban* <tal>] fölé írva.]

¹³¹⁸ szereti [*i-e*-ből javítva.]

¹³¹⁹ el kerülhetleneb [*eb* – beszúrás.]

¹³²⁰ imádgya, [Az *i* előtt egy felfelé húzott szárú betű vonala.]

¹³²¹ agyermekeiteket [*ei-it*-ből javítva.]

¹³²² ezeket [*k-t*-ből javítva.]

és edgy fősvény agazdagságra. az Isten nem akarja hogy a mi szívünk fel légyen osztva, ő közötté, és ateremptet állat közöt. egyedül akarja ő azt birni. mi lehet ennél igazságosabb. matth.6. 24.

K Micsoda az értelme ezeknek a szoknak, ezekről gondolkodgyatok, a házatokban. utozástokban., mikor alusztok. mikor fel ébredtek, ezeket ati kezeiteken visellyétek. a kaputokra fel írjátok

F Ezek a szavai Mojsesnek nyilván meg mutattyák. a¹³²³ [181b:] sidok., és a keresztények köteleiségit. és azt, hogy minden tselekedetben az Isteni szeretetre kel vigyázni, és önéki ajánlani. a legg közönségesebb munkánkot is.

Szent pál hasonló parancsolatot ad a keresztényeknek mondván *akár egyetek, akár igyatok, akár¹³²⁴ mit cselekedgyetek., mindeneket az Isten dicsőségére mivellyétek.* 1 cor. 10. 31.

K E szerént a parancsolat szerént, szükségése hogy szüntelen. az Isteni dolgokban foglalatoskodgyunk.?

F. A mennyekben lészen az a boldogságunk. hogy csak egyedül az Isteni dolgokban foglalatoskodgyunk., az Istent szeretni pedig¹³²⁵ efordön. ugy amint parancsollya, az elégséges. hogy ő hozzája czéloznak egyenesen, vagy más okok által, minden gondolatink., beszédink. és tselekedetink. és hogy az ő rendelése szerént legyenek. s. Thom. 2. 2 qu. 24. art. 8.

K Vétéké meg mást is valamit. szeretni az Istenel?¹³²⁶

F. Igen is vétek. hogy ha az a szeretet nem czélóz az Istenhez. és nem aző rendelése szerént vagon, de ha ő hozzája czélóz. és rendelése¹³²⁷ szerent vagon nem vétek. söt jó. s. aug. Conf. lib 10. Cap. 29. n. 40.

K Ennek a parancsolatnak meg szegése mindenkor halálos véteké?

F vagy halálosan., vagy bocsánando keppen lehet ez ellen véteni, halálosan, hogy ha valamely cselekedet el olttya szívünkben az Isteni szeretetet., bocsánando képen. hogy ha csak meg gyengitti. s. thom. 2. 30 2. qu. 44. art. 4. [182a:]

K szerettyüké az Istent azzal. mikor azt mondgyuk néki hogy szerettyük?

F Nem, hogy ha csak, valóságal nem szerettyük. mivel csak akor szerettyük, mikor néki ajánlyuk minden gondolatinkot, kívánságinkot, és cselekedetinket, egy szoval mikor magunk viselésével meg mutatgyuk. hogy a szívünkben vagon a szeretet, hogy ha pedig csak szoval. mondgyuk és nem cselekedettel hazugok vagyunk, noha szoval is jó

¹³²³ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹³²⁴ akár mit [ár-is-ből javítva.]

¹³²⁵ pedig <ugy> efordön. ugy

¹³²⁶ az Istenel? <kivül.?> [Törlés a sor végén; l-n-ből javítva.]

¹³²⁷ rendelése [r helyén először d-t? kezdett.]

gyakorta a szeretetnek cselekedetét tenni. hogy magunkban azt felgerjeszük. de szükséges ötlet szeretni minden időben.. ps. 77. 36¹³²⁸

K Szerettyüké akkor az Istent amint kell. mikor csak a¹³²⁹ világi jökért szerettyük?

F tsak azért szeretni az Istent hogy világi jököt adgyon., ugy nem az Istent szerettyük. hanem avilági jököt st aug. supr. ps. 48. n. 15.

K Szerettyüké az Istent akkor. amint kell. mikor mennyei jökért szerettyük. a mellyeket ígért?

F A mennyei jök nem egyebek., hanem hogy az Istent birhassuk, az Istent magáért szerettyük tehát., és ugy a mint kell. mikor a mennyei jökért szerettyük. s. aug. supr. ps. 55. n. 17.

K kicsodák azok kik az Isteni szeretett ellen vétének?

F Azok kik evilágot és azö kivánságít szeretik, mivel ezen szeretet ellen valo véték. vagy halálos, vagy bocsánando; halálos. hogy ha az Istent meg vetvén. a teremtett állatokhoz ragaszzkodunk., ugy hogy az a ragaszzkodás uralkodik a szivben. ha pedig aragaszkodás nem uralkodik. bocsánando¹³³⁰ [182b:]

2. Articulus

A Magunkhoz valo szeretetről.

K A felebaráti szeretet kötelezdé minket arra, hogy magunkot szeresük.?

F Igen is. mert a kristus azt parancsollya hogy ugy szeresük felebarátunkot¹³³¹ valamint magunkot., kell tehát magunkot szeretni.

K Hogy kel magunkot szeretni?

F Az Istenért kell magunkot szeretni. az az, hogy az Istenhez kel forditanunk a magunkhoz valo szeretetet.

K Mikor fordittyuk az Istenhez amagunkhoz valo szeretetet? ²⁵

F Mikor az Istenben keresük boldogságunkot, és csak ő hozája igyekezünk.

K Miért kell az Istenhez fordítani.¹³³² amagunkhoz valo szeretetet. és csak egyedül hozája igyekeznünk?

F Mert magunkot szeretni. annyi mint ha boldogok akarnánk lenni. ³⁰ és munkálodni azon hogy a boldogságot el érjük,¹³³³ mivel csak egye-

¹³²⁸ de szükséges [...]36. [Későbbi beírás a sor folytatásaként.]

¹³²⁹ a [Beszúrási:] a világi <jököt várunk> tölle? jökért szerettyük? [a törlés és a javítás későbbi.]

¹³³⁰ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

¹³³¹ felebarátunkot [f-m-ből javítva.]

¹³³² fordítani. [Az r betü utólagos beszúrási.]

¹³³³ el érjük, <holot> mivel [mivel <holot> fölé írva.]

dül, az Isten tehet minket boldogká. hogy pediglen ötet birhasuk. hozzája kel igyekeznünk.

K tsak akkor szerettyük hát mi magunkot amint kel. mikor az Istent szerettyük?

- 5 F Nincsen külömben. mivel másképpen nyomorultakká teszük magunkot. és a magunkhoz való szeretet¹³³⁴ rendeletlen. és vétkes lészen. **[183a:]**

K kicsodák azok. kik magunkot¹³³⁵ rendeletlenül, és vétkesen szeretik.?

- F Azok, kik eleget akarnak tenni a¹³³⁶ kevelységnek, az érzékeny-
10 ségnek. és a hájában való látásnak, ugyan ezekre is vezetnek minket az erendő vétkeket meg romlot természetünk., azért is kel szüntelen magunkon erőszakot vennünk. hogy ezeket aveszedelmes hajlandóságokat meg gyözhessük.

Magyarázat.

- 15 Mikor a kristus nekünk azt parancsolja hogy magunkot meg utáljuk. hogy meg halljunk magunknak., akkor a magunkhoz való vétkes szeretetet tiltta nekünk. és mivel hogy ez a vétkes szeretet minden nap új gyökeret hajt mi bennünk. a mely edgyez a világi szokással, neveltetessel. és a meg romlot természetnek¹³³⁷ hajlandóságával, tehát hogy
20 meg lehesen magunknak halni. és azon halálal. örök életet nyerni, a kristus arra tanít hogy szüntelen erőszakot vegyünk magunkon, minden nap hordozzuk keresztünket, ne a sokaságot kövessük. hanem a szoros kapun mennünk bé. és a keskeny uton járjunk., mind ekeménynek, és nehéznek láttzik. de a jutalom véghetetlen. akristus kedvesség, és könnyűvé teszi az ő terhét. kik azt akarják viselni., A szent lélek által
25 szívben öntetett Isteni szeretett, nagyobb örömmel és vigasztalással vétet mivelünk erőszakot amagunknak való meg halásra¹³³⁸ mint a mely öröme és vigasztalással követik a bünösök meg romlot hajlandóságokat sz. agoston sok helyt szépen beszél erről munkáiban.¹³³⁹ serm 47. de
30 diversis.¹³⁴⁰ **[183b:]**

K Minek nevezik a magunkhoz való vétkes szeretetet?

¹³³⁴ szeretet<ett> rendeletlen.

¹³³⁵ magunkot [Második *o-a*-ból javítva.]

¹³³⁶ a <rendeletlenségnek.> kevelységnek,

¹³³⁷ természet-<tel>nek [Törlés elválasztás után, a sor elején.]

¹³³⁸ meg halásra., <mint sem a bünösök öröme, az ő meg romlott hajlandóságoknak követésében.> [A törlés elé csillagot tett és csillaggal jelölve írta be az új szöveget a lap aljára:] mint <sem> a mely öröme és vigasztalással követik a bünösök meg romlot <szó> hajlandóságokat

¹³³⁹ munkáiban. [i – megkezdett *b*-ből javítva.]

¹³⁴⁰ [A lap alján fohásszerű beírás: *en Istenem* és tollvonások.]

F Tulajdon szeretetnek. vagy rosz kívánságnak.. (cupiditas) de ez a szeretett. vétkes.. mert az Istent meg bánttya. és nekünk artalmas.

K Miben bánttya meg az Istent atulajdon szeretett?

F Abban hogy el hagyattya az emberel az Istent. a teremtettt állatért.

K Miben árt nekünk atulajdon szeretett?

5

F Abban hogy nyomorultaká téssen., mivel el hagyattya velünk az Istent. aki egyedül valo boldogságunk.

K Leheté véteni bocsánando képen. atulajdon szeretettel.?

F. Igen is. mivel minden vétkek atulajdon szeretettől¹³⁴¹ származnak. de nem minden vétkek halálosok.

10

K A magunkhoz valo szeretettel mikor vétkezünk halálosan. vagy bocsánando képpen?

F, Mikor avétek., melyet amagunkhoz valo szeretett okoz. el ólttya bennünk. az Isteni szeretetett. akor halálos véték. mikor el nem olttya egészen. hanem csak meg gyengitti. akor bocsánando véték.

15

K a¹³⁴² Rosz kívánságu szeretettől,¹³⁴³ vagy a Isteni szeretettől jőé, a világi jókót kívánni?

F Azokat az Isten rendelése szerént kívánni. hogy azokal az Isten szerént élyünk. magunkot azokhoz nem kapcsolván.. így Isteni szeret., de arosz kívánságu szeretett. azért kívánni [184a:] hogy eleget 20 tehessünk. a kevélységnek, fősvénységnek. vagy a torkosságnak

3 Articulus.

A felebaráti szeretetről.

K A felebaráti szeretet mire kötelez minket?

F Arra, hogy szeresük. felebarátunkot mint magunkot.

K. kicsoda a mi felebarátunk?

F Minden ember, keresztény. eretnek., hitetlen. sőt még a leg na- 25 gyob ellenségünk is.

K Micsoda felebarátunkot¹³⁴⁴ ugy szeretni mint magunkot.?

F Hasonlo jót kel kívánni. és szerezni néki, valamint magunknak. tudni illik. az üdvéséget. és azt ami arra vezetheti.

¹³⁴¹ szeretettől [Utolsó e-o-ból javítva.]

¹³⁴² a [Utólagos beszúrás.]

¹³⁴³ szere<teté a,>tettől, [A javítás a törlés fölé írva;] vagy a [a - beszúrás;] Isteni szere<teté,>tettől [a javítás a törlés fölé írva.] <a világi jókot kívánni.?)>jőé, a világi jókót kívánni? [A törlés és a javítás későbbi.]

¹³⁴⁴ felebarátunkot <kel> ugy [<kel> - beszúrás.]

K Nem kellé felebarátunknak¹³⁴⁵ ideig valo jokat is kívánni és szerezni?

F Mind azokat kell néki kívánni és szerzeni valamit magunknak. edgyedül az Istenért. és üdvességire valo nézve. más képpen. a hozzája 5 valo szeretetünk vétkes volna.

K kellé minden embernek azt kívánni amit magunknak.?

F Igen is. mert mindennek kell kívánni az üdvéséget valamint magunknak., és mind azokat. valamik arra vezethetik.

K kellé közönségesen mindennek azt szerezni. amit magunknak kel 10 szerezünk?¹³⁴⁶ [184b:]

F Mint hogy a nem áll mi rajtunk, hogy mindenhez hasonló segítségel, legyünk. mind azon által. a felebaráti szeretetnek rendire. és kötele-ségire igen kel vigyázni.

K Micsoda a felebaráti szeretetnek rendgye. a melyre kel vigyázni?

15 F A, hogy inkább segítssük a hozánk közeleb¹³⁴⁷ valokat. másoknál. ugy mint az atyánk fiait, és tselédinket., a keresztényeket inkább mint sem a hitetleneket., a pásztorokat inkább. mint a közönséges hiveket.

K Miről üsmérhettyük meg. hogy ha szerettyüké felebarátunkot?

20 F Arrol. meg üsmérhettyük., a midön. nem hogy valami rosztat kívánnánk. vagy okoznánk néki. de söt még tehetségünk szerént. minden jót kívánunk. és szerzünk néki. mikor fogyatkozásit el türjük, és gyengeségit el szenvedgyük., a midön ugy bánunk véle. a mint kívánnok., hogy mások bannyanak velünk.

K Micsoda féle segítséget szerezhetünk felebarátunknak?

25 F Az a segítség két féle, lelki vagy testi., az elsöt lelki irgalmaságnak nevezik. a masikat. testi irgalmaságnak.

K melyek a lelki irgalmaságnak cselekedeti?

30 F. 1. A tudatlanokat tanítani. 2. meg inteni avétkeseket. 3. jó tanácsot adni azoknak., kiknek¹³⁴⁸ arra szükségek vagyon 4. vizasztalni a meg keseredeteket. 5 békeségel szenvedni a mások rágalalmazásit. 6. jo szivel meg bocsátani azoknak. kik minket meg bántottanak. 7. imád-kozni kel az élökért [185a:] és aholtakért, és azokért. kik minket üldöz-nek.

K Melyek atesti irgalmaságnak cselekedeti.?

35 F. 1. Étel adni azoknak kik éheznek, italt a szomjuhozoknak, 2. az idegeneket be fogadni, 3 ameziteleneket ruházni, 4. betegeteket látogatni. 5. a rabokat vizasztalni, 6. rabokat váltani., 7 aholtakat el temetni.

¹³⁴⁵ felebarátunknak <világi> ideig valo [A javítás a törlés fölé írva.]

¹³⁴⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹³⁴⁷ közeleb [l-b-ből javítva.]

¹³⁴⁸ kiknak [Íráshiba.]

4 *Articulus.*
Az Alamisnárol.

K Mit értesz az alamisnán.?

F. Értem azt a segítséget mellyet szerzünk. felebarátunknak vagy lelki képpen, vagy testi képpen., az első lelki alamisna, a másika testi.

K. Az alamisnálkodás. el mulathatatlan kötelesség?

F Igen is mind azoknak, kik azt végben vihetik.

5

K Mire vagyon építve ez a kötelesség?

F A felebaráti kötelességre. mivel felebaratunkot nem szerettyük akor; ha szükségiről nem teszünk. mikor lehet 2. A kristus parancsolattyára. és fenyegetésére. matth. 25. 42.

K Az alamisnálkodás hasznosé.?

10

F. Sokal hasznosab annak aki adgya, mint sem aki veszi., a szegénynek, mulando segítséget adsz.¹³⁴⁹ és magadnak azal. örök életet nyersz mondgya szent agoston supr. ps. 102. n. 12. 13. **[185b:]**

K Mellyek a fővebb hasznai az alamisnálkodásnak.?

F. 1. A nékünk bocsánatot nyér. luk. 11. 41. 2. azért az Isten irgalmaságal tekint reánk. ps. 40. 2. 3. azal az Isten igasságának. eleget teszünk dani. 4. 24. 4. azal nagyob bizodalomal kérjük az Isten imádáságinkban. és nyomoruságinkban. tób. 4. 12.

K Mit tartozunk adni. hogy bé tölthessük ezt a parancsolatot?

F Mind azt, valami a szükségesen felyül vagyon.

20

K.¹³⁵⁰ Mit értesz a szükségesen felyül valon.?

F Mind azt, valami a szükséget meg haladgya. mivel két féle szükség vagyon., az életnek, és a rendnek szüksége., az életnek szükségin értem. a mi szükséges a táplálásra, és aruházatra.¹³⁵¹ a rendnek szükségin értem. azt. a mi szükséges a mi rendünkhöz, és hivatalunkhoz.

25

K tartozunké a szegényeknek adni mind azt. a mi a szükségtől meg marad.?

F Igen. és ez elegendő a közönséges szükségekben. de nem elegendő a nagy szükségekben, mikor nagy drágaság, nagy éhség vagyon az országban., a közönséges szükségek azok., a melyeket rend szerént 30 szenvedik. a szegények.

K Az ilyen állapotban mit kel cselekedni agazdágoknak?

F A közönséges szükségekben, a szegényeknek kel adni a szükségesen felyül valot, de a nagy szükségekben minden tehetségével azon légyen., hogy a szegényeket meg segítse még a szükségesből is¹³⁵²

35

¹³⁴⁹ adsz. [*adcz.*-ból javítva.]

¹³⁵⁰ K. [*F*-ből javítva.]

¹³⁵¹ aruházatra. [Középső *a-ú*-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

¹³⁵² még a szükségesből is [Utólagos beírás a sor végén, egymás alatt.]

K tartozunké tellyeségel eképpen cselekedni? [186a:]

F. Igen is, és azok, a kik ezt nem cselekeszik vétének.¹³⁵³

K Micsoda képpen kel alamisnát adni hogy hasznos és érdemes legyen.?

- 5 F. Alamisnát kel adni 1. serénységel., 2 örömmel, 3 szánakodo szivel. 4 alázatoságal., 5 értelemel., és különböztetéssel. 6. igasságal., és amagunk saját jóságából. mivel a másébol adni. a boszu állast kérne ellenünk.

K A szegények tartoznaké alamisnát adni,?

- 10 F lehetetlenségre. senki nem köteleztetik. de a leg szegényeb is adhat alamisnát. leg aláb. lelki képpen, és meg segítheti felebarattját testi képen. ha csak valamiben is. s.aug.sup.ps. 125 n. 1. 12. 13 14. 3 reg. 17. nézd meg a sareptai¹³⁵⁴ özvegy aszszonyt

5. Articulus.

A felebaráti Intésről.

K Miben áll a felebaráti intés.?

- 15 F Hogy ötet meg fedgyük vétkeiről, és fogyatkozásairol.

K E szükséges. és hasznosé felebarátunknak.?

F Igen is. de azt szeretettel és okoságal kel végben vinni.

K tartozunké inteni másokat?

- F. A köteleység, és az igasság. erre kötelezdi a hivatalban lévőket, a
20 buzgoság. a szeretet, és a kristus parancsolattya.. erre¹³⁵⁵ [186b:] kötelez másokat is. matth. 18. 15. luc. 17. 3.

K Micsoda a szeretettel valo felebaráti intés?

F. Nem más. hanem hogy harag nélkül, irigység nélkül. gyűlölség nélkül. legyen; tekintvén tsak annak hasznát akit intünk, és azt. hogy

- 25 köteleységünknek eleget tegyünk

K. Micsoda az okoságal valo intés?

F A. hogy vigyázni kel mind a személyre. az időre, és a helyre. és annak jó modgyára. hogy hasznos lehesen.

- K Micsoda okos vigyázásal kel lenni az intésben. a mi a személyt
30 illeti?

F vigyázni kell.¹³⁵⁶ az idősségre, a rendre, gyengeségre. és termé-

¹³⁵³ [Alája beírta: *heja vagon*]

¹³⁵⁴ sareptai [Első *a-e*-ből javítva.]

¹³⁵⁵ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹³⁵⁶ kell. [Beszúrás.]

szetre., és arra, hogy micsoda állapotban vagyon mind¹³⁵⁷ akinek inteni kell, mind az, akit inteni kell.¹³⁵⁸ 1 tim. 5. 1. 2.

K Mire kell vigyázni. a mi az időt, és a helyt illeti?

F Meg¹³⁵⁹ kell vizsgálni. hogy ha az intésnek. nyilván kellé meg lenni vagy különösön, hogy ha mindgyárt abban az időbené a melyben avétek eset. vagy azután. egy szoval hogy meg nyerhessük az Istennek felebarátunkot., leg alkalmasabb. időt, és helyt kell arra keresni matth. 18. 15. 16. 1 tim. 5. 20.

K Mire kel vigyázni. ami az intésnek modgyát illeti?

F. Meg tudgya a szeretetet különböztetni az intésnek modgyát, mivel némelykor kegyességel kel inteni, némely-[187a:]kor¹³⁶⁰ keménységel, némelykor a szent harag szükséges, némelykor ártalmas, némelykor akérelem, némelykor a fenyegetés, némelykor a kemény szó hasznos. de már az okosság abból áll, hogy meg tudgya kiki. az intésnek. amodgyát meg választani ugy, hogy helyesen légyen, mind az időhöz. mind a személyhez, és mind a vétkekhez.

K Micsoda állapotban kell annak lenni a ki mást int?

F. A szeretet, és az okoságon kívül, nagy alázatoságu legyen. és afeddés előtt. imádkozék. az Istennek., ugy utánaiss.

K Miért kell. alázatosnak lenni annak, aki mást int? 20

F Azért hogy magát el ne¹³⁶¹ veszesse a kevélységért. amidön atyafi-át akarja meg menteni. más féle vétkekben valo eséstől. mivel lehet¹³⁶² kísértetben esni az olyan állapotban., nagyobra becsülvén magát an- nál. a kit int. az ilyen veszedelmes kevélység volna

K Miért kel imádkozni. az intés előtt, és utána? 25

F Azért hogy az Isten hasznosá tégye. az intést, mind annak a ki int, mind annak akit intenek.

K Micsoda elmével kell venni az intést.

F. Engedelmes, alázatos. és békeséges türo elmével. söt még (a mellyet nem kel könnyen el hinni.). ha szinte az intö. nem vigyázot 30 volna is a szeretetre. és az okoságra intésében.¹³⁶³ [187b:]

K Miért hogy rend szerént. oly nehezen veszik bé az intést?

¹³⁵⁷ mind az <az> akinek

¹³⁵⁸ kell. <1 tim.> 1 tim. [Törlés a sor végén.]

¹³⁵⁹ Meg [M-m-ből javítva.] kell vizsgálni. hogy <a> ha az

¹³⁶⁰ némely-[187a:] <ne>kor

¹³⁶¹ ne [Beszúrás.]

¹³⁶² lehet [Beszúrás:] kísértetben <eshetik> esni [esni <eshetik> fölé írva:] az olyan [az - beszúrás.]

¹³⁶³ [A lap alján tollpróbaszerű beírások: *lotla no2 a dnm* és tollvo-
nások.]

F Azért mert tele vannak kevélységgel. és a magokhoz való szeretettel., és hogy szeretik fogyatkozásokat. az irás sok helyt mondgya, hogy esztelen. az, aki az intést bé nem veszi. és el is vész. prov. 15. 5. prov. 29. 1.

6. *Articulus.*

A meg bántásért. való bocsánatrol.

- 5 K Tartoznaké a keresztények. meg bocsátani. mikor meg bánttyák őket?
F Tellységel tartoznak arra. anélkül. nem lehet bocsánatot várni Istentől.
K Miben áll, az a bocsánat?
- 10 F. Hogy szívünkben semmi gyűlölséget, boszu állást.¹³⁶⁴ vagy idegenséget ne tarttsunk. az ellen aki minket meg bántot, de söt igazán szeresük ötet mint atyánk fiát. és mutassuk meg néki hozzája való szeretetünket.
K Hogy ennek aparancsolatnak eleget tegyünk.. szükségesé ahöz menni aki minket meg bántot, és véle meg békéleni?
- 15 F Annak kel hozánk jöni. aki minket meg bántot., ami hivatalunk pedig a. hogy meg bocsásunk ha bocsánatot kér.
K De ha mindeniknek vetke vagyon. és ha mindenik meg bántodot félnek tarttya magát., a mint a sokszor történik. **[188a:]** ollyankor mit kel tsinálni?
- 20 F A melyikének szívét, az Isten kegyelme előbször meg hattya. annak kel a másikához menni., és meg nyerni az Istenhez.
K Míkor a fellyeb való. az alább valot meg bánttya. ók nélkül. kellé tölle bocsánatot kérni?
- 25 F Ollyan alkalmatoságok történhetnek., a melyben az okosság, és az atyafi szeretet meg nem engedi neki azt cselekedni. nehogy hivatalyát, azzal meg kisebittse. de azon kívül, minden jó akarattyát. és szeretetit. kel néki mutatni az alatta valójához.
K Hogy ha az, aki minket meg bántot., meg nem alázván magát.
- 30 nem jö bocsánatot kérni, szabadé hozzája idegenséget mutatni?
F Vagy magát meg alázza vagy nem, de szívből meg kel!¹³⁶⁵ bocsatani néki., és szeretni kel, ami pedig az idegenséget illeti, azt az szeretetnek, és az okoságnak. kel el rendelni.

¹³⁶⁴ boszu állást. [f-t-ből javítva.]

¹³⁶⁵ kel [Beszúrás.]

Magyarázat

szükséges és hasznos némelyekhez idegenséget mutatni. hogy azért magokban térjenek, de némelyekhamaréb meg üsmerik vétkeket, hogy ha barátságot mutatunk hozzájuk, mivel az idegenség még jobban felgerjesztené. mind ezeket okoság kel kormányozni. 5

K Hát azok kik törvény szerént keresik a meg bántodásnak helyre hozását. véteneké¹³⁶⁶ ezen parancsolat ellen²¹³⁶⁷ **[188b:]**

F. Sokszor hizelkednek magoknak az ilyen állapotban, mivel atörvényesen valo helyre hozásnak szine alatt, legg gyakrabban csak a kevelységnek. gyüölsegeknek.,¹³⁶⁸ és aboszu állásnak akarnak eleget tenni. mind azon által szabad törvényesen helyre hozni a meg bántodást. mikor az igasságnak¹³⁶⁹ szeretete viszen arra. 10

K Mikor vagyon a. hogy az igasságnak szeretete viszen arra?

F Mikor azt nem haragból. irigységből. vagy boszu állásból cselekszik. hanem csak tisztán az igaz uton akarják¹³⁷⁰ és keresik meg tartani¹⁵ jóságokat., jó híreket, becsületeket. a melyel tartoznak is. fő képpen. hogy ha¹³⁷¹ nemzetségeket. vagy a közönséges jót. illetné.¹³⁷²

Tizen Negyedik Rész

A Keresztényi jó Erkölcsökről. a melyeket nevezik Morálisoknak

Első Articulus

A négy Cardinalis jó erkölcsökről.

K Melyek azok a keresztényi jó erkölcsök, amelyeket nevezik morálisoknak?

F közönségesen négyet számlálnak, a melyeket¹³⁷³ Cardinalis jó²⁰ erkölcsöknek is nevezik. mivel fundámentumi¹³⁷⁴ atöbbször ezek azok, az okosság. az erő, mértékletesség. és az igasság.

K Miért hívják ezeket morális jó erkölcsöknek? **[189a:]**

F. Mert jókká, és rendesekké tészik a mi szokásinkot,

¹³⁶⁶ véteneké [*n* – megkezdett *k*-ból javítva.]

¹³⁶⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹³⁶⁸ gyüölsegeknek., [Első *e*-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹³⁶⁹ igasságnak [*ss*-*zs*-ből javítva.]

¹³⁷⁰ akarják [*r*-*j*-ből javítva.]

¹³⁷¹ ha [Beszúrás.]

¹³⁷² [Utána beírás: *héja vagyon*]

¹³⁷³ a melyeket [*et* – beszúrás.]

¹³⁷⁴ fundámentumi [*f*-*n*-ből javítva.]

K¹³⁷⁵ Miképpen tészik jökká, és rendeseké szokásinkot?

F Ugy hogy az Istenhez fordítottatyák velünk minden cselekedetinket.

K Az Isteni szeretetből erednek hát ezek a jó erkölcsök a keresztényekben?

F Igen is. el is mondhatni szent ágostonal., hogy a hivekben ezek a jó erkölcsök nem egyéb. hanem Isteni szeretett, a melynek egy néhány féle nevet adtanak.. st aug¹³⁷⁶ epist 52. ad macedo. Cap. 4.

K Micsoda a keresztényi okosság?

10 F Az olyan jó erkölcs mely meg különbözteti azt, a mi Istenhez vezethet, attól, ami tőle el távoztathatt. az elsőt velünk szereteti, amásikát utáltattya. s. aug. lib 6. de musica. Cap. 13

K Micsoda a mértékleteség?

15 F Ollyan jó erkölcs mely szívünket el távoztattya evilági jóktól, úgy hogy mértékleteséggel, élvén azokkal. csak az életnek szükségít, és felebarátunknak hasznát. tekénttyük¹³⁷⁷ azokban.

K Micsoda a keresztényi erő?

20 F olyan jó erkölcs. a melyel mindent inkább el szenvedünk, hogy sem valamit Cselekedgyünk. kötelességünk, és az Istenhez való szeretetünk ellen.

K Micsoda az igasság?

F. olyan jó erkölcs, a melyel el járunk abban, a mivel tartozunk az Istennek. felebarátunknak., és magunknak.¹³⁷⁸ [189b:]

25 K Miképpen járunk el igassággal abban. amivel tartozunk az Istennek?

F Ugy hogy tellyeséggel az Isten alá vettyük. magunkot szeretetünkkel.

K Miképpen. járunk ell. igassággal abban, amivel tartozunk felebarátunknak?

30 F úgy hogy, úgy bánunk felebarátunkal. valamint magunkal. és hogy egészen bé tölttyük kötelességinket, a fellyeb valokhoz. hozánk hasonlokhoz, és az aláb valokhoz.

K Miképpen járunk el igassággal abban. amivel tartozunk magunknak.?

35 F Ugy hogy meg elégszünk arendel amelyben az Isten tett minket. és az ő rendelése alá vettyük magunkot.,

Hogy csak egy néhány szóval ki lehesen mondani, valamit ebben az árticulusban mondottunk, csak szent agostont kell halgatni. „a jó erkölcs, mondgya. nem egyéb, hanem annak szeretete., amit szeretni

¹³⁷⁵ K [F-ből javítva.]

¹³⁷⁶ st aug [Beszúrás.]

¹³⁷⁷ [Alája beírta: *heja van*]

¹³⁷⁸ [A lap alján tollpróbaszerű vonások.]

kel, tudni abban választást tenni, azt nevezik okoságnak, attól elnem távozni valamely akadályért, azt nevezik erőnek, se semmi gyönyörűségért., azt nevezik. mértékleteségnek, se semmi kevélységért. azt nevezik. igasságnak.” epist. 52. ad macedo. Cap. 4.

2 Articulus.

Hogy micsoda jó erkölcsök követik. a Cardinális jó erkölcsöket, és hogy micsoda vétkek ellenkeznek azokkal. [190a:]

K Mellyek azok a jó erkölcsök. kik az okoságot követik? 5

F 1. Az el mult dolgokrol valo figyelmeteség. 2. a jelen valo dolgokrol valo értelem. 3 a jövődőről való gondolkodás. 4 a mások jó tanácsokal valo élés, 5. az okoság., az az, helyesen valo okoskodás., (recta ratio). 6. az időről, a helyről, és a személyről, valo meg vizsgálás, és figyelmezés., 7. a veszedelmekre valo vigyazás. 8. a gyorsaság. és a 10 serénység.

K Micsoda vétkek ellenkeznek az okoságal?

F Az oktalanság., ameg gondolatlanság. az álhatatlanság. az el mulatás., a csalárdság, a mód nélkül valo nyughatatlanság a világi dolgokban. 15

K Mellyek azok a jó erkölcsök. akik a mértékleteséget követik?

F Azok, a szemérmeteség. és atiszteség. a böjt,¹³⁷⁹ a tisztaság. a kegyelmeség. irgalmaság. az alázatoság. jámborság., a beszédben valo meg türkötzetés. a tanulásnak szeretete., a tisztességes mulattság. és 20 vigasság.

K Micsoda vétkek ellenkeznek a mértékleteségel.

F A mértékletlenség., tobzodás. torokosság., tisztátalanság. a harag. keménység, szemérmetlenség. a mod nélkül valo.¹³⁸⁰ álom, mulattság. foglalatoság. öröm. szomorúság, a beszéd. mikor halgatni kellene. a 25 halgatás. mikor beszélni kellene.

K Mellyek azok a jó erkölcsök. akik az erőt követik?

F A nemesi természet. a békeséges türés, az álhatatoság,¹³⁸¹ [190b:] a tisztességes. bövségel valo költés.

K A bövségel valo költés. mikor tisztességes. és mikor nem ellenkezik a keresztényi rendel.? 30

F A mikor nem arosz kívánságtol., hanem a szeretettől vagyon.

¹³⁷⁹ a böjt, [j-γ-ból javítva.]

¹³⁸⁰ valo. [ν-a-ból javítva.]

¹³⁸¹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

Magyarázat

Igen dicséretes dolog szép templomokat. és Ispotályokat¹³⁸² építeni, és olyan fundációkat tenni. a melyek hasznosok az anyaszent egyháznak. és az országnak, és hasonló költséget tenni a rendez., a
5 melyben az Isten tette, mind az ilyen költség meg egyezik ahittel. 1. hogy ha nem kevélységből, és nem hivalkodásból teszik a költséget. 2. mikor ezt a költséget azután teszik. minek utánna minden igasságnak eleget tettek volna. meg fizetvén. adóságokat. cselédgyeket. 3. mikor az ilyen költség. az alamisna adást.. elnem¹³⁸³ mulatattya.. 4. mikor ez
10 a költség. meg egyezik. az idővel. és az állapot. amelyben vannak

K Micsoda vétkek ellenkeznek az erővel.

F A maga hittség, és a meg átkodás. a nagyra vágyás, a hivalkodás, a
15 a lágyság, a vakmerőség.. türehetlenség. tékozlás.

K Mellyek azok ajó erkölcsök, kik az igasságot követik?

15 F A vallás. áitatóság, kinek. kinek. abecsület meg adása az engedelmesség, hálaadáság., az igazságnak szeretete., abűnnek büntetése, azok által. akiknek arra hatalom adatot., az adakozás, és akegyesség. [191a:]

K Micsoda vétkek ellenkeznek az igasságal?

F Nincsen olyan aki egy reszint azal ne ellenkeznék. mivel minden
20 vétkünk abból áll. hogy el mulattyuk azt. a mivel tartozunk. az Istennek. felebarátunknak. és magunknak. és magunknak. meg lehet őt látni azokat a vétkeket ahol szollunk. az Isten és az anyaszent egy ház parancsolatirol.

Tizen ötödik Rész¹³⁸⁴

Az Isten parancsolatirol. közönségesen.

K Miről üsmerhettyük meg. ha szerettyüké az Isten?

F Arrol ha meg tarttyuk parancsolatit.

25 K Miért,

F. Azért mert. az Istent ugy szerettyük. hogy ha azt akarjuk. a mit¹³⁸⁵ ő akar, és azt cselekeszük amit parancsol.. aki ellenkezik akarrattyával, a nem szereti.

K Hány parancsolati vannak az Istennek?

30 F. Tiz.

K. ki csinálta azokat atiz parancsolatokat?

¹³⁸² Ispotályokat [I-i-ből javítva.]

¹³⁸³ elnem <el> mulatattya.. [elnem – beszúrás.]

¹³⁸⁴ Tizen ötödik Rész [Utána beírt egy 6-ost. Vö. a 1476. stb. jegyz.]

¹³⁸⁵ a mit <ok> ő akar,

F Az Isten maga adta a sidoknak, két kö táblára írva. mojses¹³⁸⁶ által., Exod. 34.

K szükségesé meg tartani az Isten parancsolatit?

F, Igen is. mert ha csak egyet által hágunk halálos vétel., el kárhozunk., ha penitentiát nem tartunk, a krisztus azt mondgya¹³⁸⁷ 5
[191b:] hogy ha üdvezülni akarunk, tarttsuk meg aparancsolatokat.
matth. 19. 17.

K Mojses, előtt. nem tartoztanaké az emberek meg tartani a tiz parancsolatot?

F Az emberek mindenkor. tartoztanak és mindenkor tartozni fog- 10
nak¹³⁸⁸ arra. mivel atiz parancsolat. a törvénynek, és a természet
szerént¹³⁸⁹ valo. okoságnak parancsolatit foglallya¹³⁹⁰ magában., so-
hanem volt. nem is lesz szabad, az igazán valo okoság ellen cselekedni.
(recta ratio.) s. aug. libr 22. Contr. faust Cap. 27.

K Nem volt tehát szükséges. hogy az Isten ki adgya mojses által 15
ezeket aparancsolatokat a sidoknak., hogy ha azok még világ kezdeti-
től fogvást, az emberek szivében valának iratva?

F A véték el törlötte. volt ezeket aparancsolatokat az emberek
szivéből. és elmejéből., azért is adá ki az Isten azokat ujontában. le írva
akő táblákon., a melyeket azután a krisztus a sziveinkbe íra kegyelme 20
és szent lelke által., a mint szent pál mondgya 2. Cor. 3. 3. hebr. 8. 10.

K Micsoda jutalmat ígér az Isten azoknak, kik meg tarttyák paran-
csolatit.

F. Az örök életet.

K Mellyek azok aparancsolatok? 25

F. Ezek. 1. En vagyok ate urad Istened. ki Égyiptumnak földéből
ki hoztalak tegedet. ne legyenek te néked én előttem idegen Istened. Ne
tsinály magadnak faragot ké-[192a:]pet, se semmi hasonlatoságot azok-
nak formájára. melyek oda fel az égben vannak, sem azoknak formájá-
ra melyek it alatt a földön vannak. hogy azokat imádgjad vagy szol- 30
gallyad.

2. A te Uradnak Istenednek nevét hejában fel ne végyed. mert nem
hadgya az ur büntetés nélkül azt. aki az ő nevét hejában fel veszi.

3. Meg emlékezel a szombatrol. hogy azt meg szentellyed, hat napon
munkálkodgyál, és minden munkádot el végezed. hetedik napon ate-
Uradnak Istenednek szombattyavagyon, semmi dolgot ne tégy azon

¹³⁸⁶ mojses [j-s-ből, első s (hosszú j) e-ből javítva.]

¹³⁸⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹³⁸⁸ fognak<nak> arra.

¹³⁸⁹ szererént [Elírás.] valo. okoságnak <torv> parancsolatit

¹³⁹⁰ foglallya [g-t-ből javítva.]

anapon., sete, se fiad, se leányod. se szolgálád, se szolgálod, és semmi barmod. se a jövővény. ki közöttetek vagyon.

4. Tiszteljed ate Atyádot. és Anyádot. hogy hoszu életü lehess e földön. melyet ate urad Istened ád tenéked.

5 5. Ne ölly.

6. Ne paráználkodgyál.

7. Ne orozz. ne lopj

8. Ne mondgy ate felebarátod ellen hamis tanubizonyságot

9. Ne kívánnjad ate felebarátodnak feleségit.

10 10. Ne kívánnjad ate felebarátodnak se házát. se szolgálját, se szolgáló leányát. se ökrét, se számárát. se semmi némü marháját.

Rend szerént. csak ezen versekel mondgyák el atiz parancsolatot. rövideden.¹³⁹¹ [192b.]

1. Tsak egy Istent kell Imádnod,

15 szeretettel azt szolgálnod,

2. Nevét hejában ne vegyed.

A káromlott te meg fedgyed;

3. Vasárnapot meg szenteljed,

A bünt azon el kerüllyed.

20 4. Becsüllyed Atyádot, Anyádot.

Öregségben láthassad magadot.

5 Gyilkos ne légy semmi moddal;

tselekedet, vagy szándékkal.,

6 Kerüllyed a paráznaságot,

25 szeresed a tisztaságot,

7. Te a lopást el kerüllyed,

titkon másét el ne vegyed,

8. Ne tégy hamis bizonyaságot,

Kerüllyed a hazugságot,

30 9 Ne részesülly testi kívánságban.

hanem tsak a házáságban

10 Más jóságát ne kívánnjad.

Azt hamissan el ne vonnyad.

K Mit foglalnak magokban a tiz parancsolatok.?

35 F Az Isteni, és a felebaráti szeretetett, az első három parancsolat., az Istent tekintik, a hétt pediglen a felebarátott. A kristus. azt mondgya. hogy az Isteni, és a felebará-[193a:]ti szeretetnek. parancsolattýában függ az egész törvény., és a proféták. matth. 22. 40. szent pál azt mondgya, hogy a ki felebaráttýát szereti. bé töltötte az egész törvényt,

¹³⁹¹ [A lap alján fohász- vagy imaszerü beírás: *oh Seigneur, Mon D D D D tollpróbákkal. L. a 92. sz. jegyz. is. Magyar változataira vö. a 675. sz. jegyz.]*

rom. 13. 8. de arra kell vigyázni. szent ágostonal. erre a szavaira szent pálnak. hogy a felebaráti szeretett. meg válthatatlan az Isteni szeretettől. mivel nem szerethetjük felebarátunkot¹³⁹² úgy mint magunkot ha az Istent nem szeretjük. hasonló mondhatni az Isteni szeretetről.. mivel az Istent nem szerethetjük. ha felebarátunkot nem szeretjük, a mint már ezt meg mutattuk. s. aug. supr epist. s. paul. ad gala. Cap. 5.¹³⁹³

K Miért mondd hogy a három első parancsolat az Isteni¹³⁹⁴ szeretett tekénti?

F Mert az Istent nem lehet imádni úgy a mint kívántatják. se szent nevét tisztelni, se meg szentelni az ő szolgálattárára. rendeltetett napot., hogy ha ötlet nem szeretik., hogy ha pedig szeretik. ezeket a kötelességeket végben viszik., valamint szent ágoston mondgya. hogy az Istent úgy imádják. és szolgálják, ha szeretik.

K Miért mondd hogy a több hétt parancsolat. a felebaráti szeretett tekénti?

F Mert a mikor a felebarátot szeretik. meg adgyák¹³⁹⁵ a mivel tartoznak néki, és semmi kárt néki nem tesznek, meg becsülik azt. akit meg kel becsülni, a gyilkoságot el kerülük. semmi kárt¹³⁹⁶ nem tesznek felebarátoknak., se személyében, se becsületiben. se jóságában, se szoval, se cselekedetel. sőt még gondo-¹³⁹⁷[193b:]lattal sem, ezekből áll. tehát a hét parancsolat. amint ezt meg fogjuk magyarázni. s. paul. rom. 13. 8. galat. 5. 14:

K Mellyek az első táblán lévő parancsolatok?

F Az első három parancsolatok melyek az Istent tekéntik. ugyan ezért is vagyon hogy a moyses törvényében., ezek csak nem annyi szökből allanak. mint a több hétt parancsolatok. a melyet meg lehet látni. a szent irásban. Exod. 34.

K Mellyek a második táblára írot parancsolatok?

F Azok atöb hétt parancsolatok melyek a felebarátott tekintik.

K Bé töltthetjüké mi az Isten parancsolatit?

F. Igen is bé. az Isten kegyelmével.: az Isten meg is adgya ezt a kegyelmet azoknak. kik azt úgy kérik. a mint kell. mivel az Isten semmi lehetlent nem parancsol., a parancsolatban arra int. hogy azt cselekedgyük. a mi lehet. és kérjük tölle azt, amit meg nem cselekedhetünk.

¹³⁹² felebarátunkot [f-b-ből? javítva.]

¹³⁹³ [A latin utalás utólagos beírás.]

¹³⁹⁴ Isteni [i-t-ből javítva.]

¹³⁹⁵ meg adgyák <néki> a mivel tartoznak néki,

¹³⁹⁶ kárt <te> nem tesznek [Törlés a sor elején.]

¹³⁹⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

réa is segít a cselekedetre., mivel az ő parancsolati nem nehezek., az ő járma. kedves, és az ő terhe könnyű. Conc. trid, sess. 6. cap. 11. s. aug. libr. de natura et de gracia. Cap 43. s. aug. supr. ps. 30. n. 8.

Első. Articulus.

Hogy mit foglal magában az Első parancsolat.

K. Mellyik az első parancsolat?

5 F. Én vagyok a te Urad Istened. ki Egyiptumnak földéből. ki hoztalak tégedet. &c. [194a:]

K Miért kezdi az Isten ezen parancsolatit, En vagyok a te urad Istened ki Egyiptumnak földéből ki hoztalak tégedet?

F Azért hogy annál nagyob tisztelettel lennének a sidok az ő nagy dicsőséges és hatalmas voltához. és nagyobb háláadásal. hozájok valo nagy jó teteményiért. és hogy mind ezekre valo nézve nagyob kötelességgel tarttsák meg törvényit. Ezek a keresztyenyeket is illetik. mivel a farao szolgálattyaából. meg szabadított sidok. jelentették a keresztyenyeket, a kiket a kristus Jesus meg szabadította a vétéknek. és az ördögnek. 10 szolgálattyaátol, ebből következik tehát. hogy mi-is, akiket a mi Urunk 15 Jésus kristusunk ki hozot az ördögnek rabságából. tartozunk engedelmeskedni a tiz parancsolatoknak., a mellyeket nekünk meg ujitotta.

K Micsoda értelmek vagon ezeknek a szoknak.. *Ne legyenek én előttem idegen Istenid, ne tsinály magadnak faragot képet. se semmi 20 hasonlatoságot hogy azt imádgjad?*

F. Ezek a szók. tilalmat, és parancsolatot foglalnak magokban

K Mit parancsol az Isten nekünk ebben az első parancsolatban?

F Hogy ötet imádgjuk, tiszteljük. egyedül neki szolgáljunk mint örökös urunknak. és teremptönknek.

25 K Hány féle képen lehet az Istent imádni?

F. kétt képen. belső képpen lélekben. külső keppen. testünkel.¹³⁹⁸

[194b:]

K Hogy lehet az Istent imádni belső képen. és lélekben?

F úgy hogy hozzája kapcsoljuk magunkot egész szívünkből. mint örökös urunkhoz.

30 K Miképpen kapcsoljuk magunkot az Istenhez?

F Mikor ő benne hiszünk, reménlünk, és ötet szerettyük.

K Akor imádgjuk tehát az Istent, lélekben és igazságban mikor szerettyük?

F Igen is. mivel szívünkből az Istenhez kapcsolni magunkot., és

¹³⁹⁸ [A lap alján tollpróbaszerű vonások.]

ötet¹³⁹⁹ szeretni. ez a ket szó egyet tészén. szent agoston sok helyt is mondgya, hogy szeretve imádgják, és szolgálgják az Istent epist 120. ad honorat Cap. 18.

K Azok kik avilágot szeretik. és kivánságit követik. nem imádgják tehát az Istent lélekben, és igasságban? 5

F. Nem, mert a szent irás azt mondgya. hogy evilághoz valo szeretett. ellenkezik. az Isteni szeretettel. I joan. 2. 15.

K Micsoda az Istent imádni külső képen?

F A hogy külső cselekedetinkben is. meg mutassuk hozzája valo¹⁴⁰⁰ tiszteletinket.. 10

K Tartozunké az Istent külső képpen is tisztelni valamint belső képen?

F Mind akét féle tisztelettel tartozunk néki. mivel a mi testünk is övé. valamint a lelkünk. igasságos. dolog hogy ötet imádgjük,¹⁴⁰¹ magunknak mind a két részivel. [195a:] 15

K Mellyik kedvesebb Isten¹⁴⁰² előtt. a belsőé, vagy a külső imadás

F. A belső kedveseb. ezt is kívánnya az Isten. de a külsőt sem kel el mulatni; valamint. a kristus. és az apostolok cselekedtenek joan 4. 21

K Mit mondhatni az olyanokrol; kik csak külső képpen imádgják 20 az Istent?

F Az olyanok két színűek, és hazugok. az Isten meg veti az olyan tiszteletett¹⁴⁰³

K Az olyanok, akikben avilági szeretett uralkodik. két színűek tehát., a midőn az Isten előtt le borulván. azt mondgyák néki hogy¹⁴⁰⁴ 25 imádgják.?

F Igen is. hogy ha amidőn le borulnak Isten előtt.,¹⁴⁰⁵ azt nem kívánnyák, hogy magokat meg jobbittsák. mivel csak akkor¹⁴⁰⁶ imádgják az Istent lélekben. és igasságban. mikor ötet szeretik mondgya szent ágoston. és a kristus szerént, avilági szeretett, meg nem edgyezik 30 az Isteni szeretettel. sz. Agos. epist 140 matth. 6. 24. ad honorat¹⁴⁰⁷

¹³⁹⁹ ötet [ö – javítva.]

¹⁴⁰⁰ valo <it> tiszteletinket..

¹⁴⁰¹ imádgjük<k>, [k–n-ből javítva; *imádgjunk* volt.]

¹⁴⁰² Isten<n> előtt. [*Istennél*ből javítva; *előtt e*-je *é*-ből javítva az ekezet áthúzásával.]

¹⁴⁰³ [Utána később beírta: *egy kérdés héja*.]

¹⁴⁰⁴ hogy <szereik?> imádgják.?

¹⁴⁰⁵ előtt., <ha csak> azt [Törlés a sor végén.] <is> nem

¹⁴⁰⁶ akkor <al> imádgják

¹⁴⁰⁷ [A latin utalást később írta be.]

2 Articulus

A vétkekről, melyek ellenkeznek az első parancsolattal.
leg először abálványozásról.

K Mit tilt az Isten nekünk az első parancsolatban?¹⁴⁰⁸

F Tilttya mind azokat a vétkeket, melyek ellenkeznek, a hittel. a reménséggel, az Isteni szeretettel. és avallással. ezekről már szollotunk ide fellyeb¹⁴⁰⁹ [195b:]

5 K Micsoda véték ellenkezik a vallással?

F A bálványozás. szentség törés, és a babonaság.

K Mit tézsen eza szó idololatria?

F E Görög. szó. a mely tézsi. a bálványok imadását.

K Mit tézsen ez a szó idolum. bálvány.?

10 F E görög, szó. a mely irot, vagy faragot képeket teszen. és a szent könyvek szerént hamis isteneket tézsen: mivel a pogányok nem csak ateremtett állatokat imádák. hanem még a faragot képeit is azoknak. valamint szent pál mondgya. rom. 1. 23.

K Micsoda a bálványozás?

15 F A teremtett állatot imádni, holot csak egyedül az Istent kel imádni. a ki nem ötet imádgya. a bálványozo.

A bálványozás két féle. belső. és külső, abelső bálványozás a. mikor valaki minden szeretetét, reménségét.,. valami másban teszi és nem az Istenben

20 A pogányok bálványokat imádván, mind belső, mind külső képen bálványozok valának., mivel minden bizodalmokat. abálványokban vetették. és le borulva imádták.

Még azok is bálványozok egy részint, kik evilágot szeretik. mivel szereteteket. bizodalmokat. a becsületben gazdagságban, és a gyönyör-

25 rúségekben teszik. atisztátalanság. és a fősvénység is bálványozás. szent pál szerént. ephes. 5. 5. [196a:]

3 Articulus.

A szentek tiszteletéről. és segítségül valo
hívásról.

K Kellé imádni a kristust?

F Igen is mert a kristus Isten

K. Kellé imádni a kristusnak szentséges emberségit?

¹⁴⁰⁸ parancsolatban? [p-b-ből javítva.]

¹⁴⁰⁹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

F Igen is, mert az el válhatatlan az Istenségtől, a kristusban. az Istenség. és az emberség egy személy.

K szabadé imádni a boldogságos szüzet. az angyalokat, és a szenteket?

F Nem, mert a bálványozás volna., az anyaszent egy ház, se nem tanította, se le nem szenvedti. se meg nem engedi az olyan utálatos dolgot Conc. trid. sess. 22. cap. 3. sess. 25. de invocatione sancti.

K. Meg vagyóné tiltva. az első parancsolatban hogy a¹⁴¹⁰ boldogságos szüzet. az angyalokat. és a szenteket ne¹⁴¹¹ tiszteljük.

F. Nincsen, sött még szent, és dicseretes szokás. volt mindenkor. az anyaszent egy házban. hogy azok tiszteltessenek, mint szolgai, és baráti az Istennek. de nem azzal az örökös tisztelettel tiszteltetnek. mint a melyel az Istennek tartozunk

K Mi okból tisztelik a szenteket?

F Azért hogy az Isten őket. bővségesen kegyelmivel meg áldotta¹⁵ azokért a győzedelmekért. melyeket nyertek e földön, adicsőségért melyben vannak,, és az ő fejekel akristus Jesusal való egyeségekért. akinek is adatik a tisztelet. st. aug.¹⁴¹² libr. 20. Contr. faust.. C. 21 [196b:]

K Lehető kérni a szenteket?

F Igen is jó. és hasznos őket kérni., hogy nyerhessünk esedezések²⁰ által segedelmet, és kegyelmet. s. aug. libr 8. de Civitt. dei Cap. ult. et libr 22. Cap. 10.

K Edgy képpen kériké az Istent. és a szenteket?

F Nem, az Istent kérjük hogy adgya meg nekünk a szükségünkre valokot, a szenteket pedig kérjük. hogy azokat kérjék az Istentől¹⁴¹³²⁵ mi érettünk és mi velünk. akristus által.

K A kristust nem bánttyáké meg azzal. hogy a szenteknek esedeznek. nem keresünké akor más közben járot?

F. Nem. mivel ő abban inkább meg nem bántodik. mint mikor az élő hiveket kérjük. hogy imádkozanak érettünk, edgyedül a kristus jesus³⁰ aközben járo. ő általa járulunk az Istenhez., mivel ő is váltot meg minket., a szenteket úgy hívjuk segítségül., mint a kristus előtt érettünk való esedezőket. az anyaszent egy háznak minden féle imádsági igy végeződnek. A mi Urunk jesus kristusunk által.

K Mint hogy mi magunk is a kristus eleiben mehetünk. miért folya-³⁵modunk tehát a szentekhez?

¹⁴¹⁰ a [Beszúrás.]

¹⁴¹¹ ne [Beszúrás.]

¹⁴¹² st. aug. <Contr.> libr. 20. Contr. faust.. C. <24>21 [Utólagos beírás, részben a lap aljára.]

¹⁴¹³ Istententől [Elírás.]

F Noha ámbár akristus eleiben mehebbünk is. de igen hasznos a szentekhez folyamodni, mivel ők igazabbak. és egyesebbek a kristusnál. mint sem mi. ez okáért ők inkább halgatatnak, az Évangéliumbéli századosok által. kéreté a kristust., meg is dicséré az ő hitét.
5 alazatoságát. és bizodalját. luc. 7. **[197a:]**

K Nem ellenkezik a szent írásal,¹⁴¹⁴ aszentek segítségül való hívása?

F. Nem hogy ellenkeznék. de sőt még a szent írásból bizonyítatik meg. mivel szent pál. arra kéri a¹⁴¹⁵ hiveket hogy imádkozanak érte.
10 I thes. 5. 25. hebr. 13. 18. Az Isten azt parancsolja jóbnak hogy imádkozék. barátiért. 42. 8.. 9. szent jakab azt mondgya imádkozatok egymásért, mert igen hasznos az igaznak buzgo könyörgése. 5. 16. Hogy ha pedig e földön lévő szenteknek edgyomásért. való imádságok meg edgyezik a szent írásal. és nem ellenkezik a kristus közben jároságával. a mennyekben lévő szenteknek érettünk való könyörgések sem ellenkezik a szent írásal. és a kristus közben jároságával. s. aug. tract. 1. supr. 1 epist. s. joan. Először.¹⁴¹⁶ A szent írás azt mondgya hogy az angyalok., és a szentek az Isten eleiben viszik imádságinkot. tob. 12. 12. apoc. 5. 8.

20 2. hogy az Angyalok örülnek a bünösnek. meg térésin. és hogy a szentek hasonlok az angyalokhoz. luk 15. 7. 10. matth. 22. 30.

3. hogy az angyalok, és a szentek örülnek. az égben abálványozásnak veszedelmin. melyet jelenti babilonia a szent jános látásiban. 18. 20. 19. 1. 2. 3. 4.

25 4. hogy a szentek a kristusnál. együt igazgattyák. a nemzeteket. és hogy véle edgyüt fogják meg itélni. Avagy nem tudgyátoké. hogy a szentek meg itélik avilágot, 1 Cor. 6. 2.¹⁴¹⁷**[197b:]**

5. hogy a fő pap Oniás. és jeremias. imádkoznak a sidokért. 2. machab. 15. 12. Az angyalok és a szentek vigyáznak tehát e földön
30 lévőkre. is. érettünk imádkoznak., nem ellenkezik tehát. a szent írásal. és akristus közben jároságával. hogy ha hozzájuk folyamodnak.

K A szentek hallyaké imádságinkot?

F Mint hogy az írás azt mondgya hogy az Istennek ajánlyák könyör-gésinket. hogy a bünösnek meg térésin örülnek., hogy a nemzeteket
35 meg itélik, abban nem lehet tehát kételkedni. hogy az Isten meg ne üsmértesse vélek. esedezésinket. valamint a profétákal meg üsmértette

¹⁴¹⁴ írásal, <segítségül hívni a szenteket.?) aszentek segítségül való hívása? [A törlés és javítás későbbi.]

¹⁴¹⁵ a <hi> hiveket [Tollhiba.]

¹⁴¹⁶ Először. [Valószínűleg utólag írta be, az új bekezdés elé.]

¹⁴¹⁷ [A lap alján tollpróbaszerű beírások: *Mivel Mond* és tollvonások.]

ajövendőket. mivel sokal nagyob kedveségel vannak a szentek Isten előtt az égben. mint azok valának e földön. de ha szinte nem halhatnak is imádságinkot (amelyet nem lehet mondani hogy ne hallanak.) mégis szükséges volna őket segítségül hini. mert amint szent ágoston mond-gya. *mit tudunk abban. hogy ha a szentek. közönségesen nem könyörög- neké az Istennek mind azokért kik őket segítségül hívják. valamint mi könyörgünk a holtakért., noha nem látjuk őket, se azt nem tudjuk. hol vannak. se azt hogy mit csinálnak.* s. aug. libr. de cura mort. cap. 16. 5

K Régi szokásé az anyaszent egy házban. a szenteket segítségül hívni? 10

F. Ez a szokás mindenkor meg volt az egész¹⁴¹⁸ anyaszent egy ház.¹⁴¹⁹[198a:]ban, és ezt az apostoloktól vettük. origen. hom. l. supr Ezech. libr. 13 s. basil. discurs. supr 40 mart. s greg Naz. discurs. 18. supr s. Cypr. s. Chrysost hom. 45. supr s. melec. s.hier. epist 27. s aug. libr. 7. de bapt Contr donat Cap. 1. tract. 84. supr s. joan. s. hilar. supr. 15 ps. 124. s. leo. serm. 5. c. 4. de epiph.¹⁴²⁰ Conc. Calcedo. sess. 11.

4 Articulus.

A Reliquiák tiszteletéről.

K A mely tiszteletel tisztelik az anyaszent egy házban. a szentek réliquiáit. nincsené meg tiltva az első parancsolatban?

F Nincsen, sött még helyyes. és a szent írásra vagyon fundálva. Az írás azt mondgya hogy az Illyés palástyával Élizéus.¹⁴²¹ kétt felé válasz- totta a Jordán vizét. és szárazon ment által rajta, egy halott fel támadot., hogy az Élizéus holt¹⁴²² teste hozzája ért., a kristusnak köntöse. meg gyógyitta egy aszszonyt avér folyásból. a nép nagy sokaságal¹⁴²³ ment sz. péter eleiben mert az ő árnyéka a betegeket meg gyógyította a ruha mely szent pál testéhez ért. a betegeket meg gyógyította act. 5. 15 25

K Miert tisztelik a szenttségeket?

F Mert azok drága részetskei azoknak a testeknek, a kik a szent lélek templomi voltak. és akik még dicsősége-¹⁴²⁴[198b:]sen fognak fel támadni.

¹⁴¹⁸ egész [Beszúrás.]

¹⁴¹⁹ [A lap alján órszók: *ban és ezt*]

¹⁴²⁰ de epiph. <le> Conc. Calcedo.

¹⁴²¹ Élizéus. [i-e-ből javítva.]

¹⁴²² holt [Utólagos beírás a sor előtti margón.]

¹⁴²³ sokaságel [Íráshiba.]

¹⁴²⁴ [A lap alján tollpróbaszerű töredékes beírások: *Fen sz A hogy A papiros ha M és tollvonások.*]

K Azon tiszteletet adnaké a szenttségeknek. mint az Istennek.?

F Az Isten őrizzen, az utálatos bálványozás volna.

K Régi szokásé az anyaszent egyházban a szenttségek tisztelete?

F Ez a szokás. apostoli traditio. az anyaszent egyház mindenkor
5 nagy tisztelettel volt a martyrumok és a más szentek testihez, akiknek
szenttségek nyilvánosságos volt mindenek előtt. a négy első saeculumok-
ban a martyrumok testét kezdék közönségesen tisztelni. idővel azután
a Confessorokét. az Isten meg is mutatta hogy jóvá hadná ezt a szokást.
sok sok tsuda tételi által. melyeket tett aző temető helyyeken. Euseb.
10 libr. 4. de hist Eccle. Cap. 15. libr. 7. Cap. 19. s. aug de Conf libr. 9.
Cap. 7. de civit Dei libr 22. cap. 8.¹⁴²⁵ a gyonásiban szent agoston. sok
csudákat hoz elé. melyek lettek az ő idejében a szent István. reliquiái
által.

5 Articulus

A kereszt, és a képek tiszteletéről.

K Mit parancsol az Isten az első parancsolatban. ezek a szók által.
15 ne csinály faragot képet. se semmi hasonlatoságot azoknak formájára.
kik az égben, a földön, vagy a vizekben vannak.?

F Ezek által azt parancsollja az Isten, hogy nem kell [199a:] se irot,
se faragot képet csinálni hogy azt imádjyuk

K Miért parancsolta az Isten ezeket a sidoknak.?

20 F Azért hogy ne kövessék. a bálványozó szomszédságokban lévő
nemzeteket.¹⁴²⁶ kik a napnak. tsillagoknak. embereknek, még az okta-
lan állatoknak is képeket imádták.

K Ez által. az Isten nem parancsoltaé meg, hogy semmi képpen. nem
kel képeket csinálni.?

25 F Nem, sött még az Isten maga parancsolá Mojsesnek, hogy két
Cherubimokot csináltatván, a frigy ládájára tenné. ugyan véle is csinál-
tatá a¹⁴²⁷ réz kigyot, az Isten jóvá hagyá. a salamon templomában az
állatoknak. rézből. ki öntött. formáit.

K keresztet. faragot¹⁴²⁸ és irott képeket tartani a templomban.,
30 ez a szokás nem ellenkeziké az első parancsolattal.?

F. Nem, mert ezek közül. semmi nem imádtatik. a közönséges anya-
szent egy ház. csak egyedül az Istent imádjya

K Ez a szokás régié az anyaszent egy házban?

¹⁴²⁵ cap. 8. <ebben a Caputban> a gyonásiban [A javítás a törlés
főlé írva.]

¹⁴²⁶ nemzeteket. [Elírás.]

¹⁴²⁷ a <k> réz kigyot,

¹⁴²⁸ faragot <k> és irott képeket

F legg régieb szokásnak mondhatni. mert tertull, Euseb., s. Greg. de Niss.. s. greg. papa. és több szent atyák, arégiek közül. bizonyóságot. tesznek. ennek a szokásnak régiségéről.

Sőt még a protestánsok között is az értelmesek jonak tarttyák ezt a szokást., a lutheránusok., és az ánglusok. meg tartották. ezt a szokást. mivel az ő templomokban., közönségesen le-¹⁴²⁹[199b:]het képeket látni.

K Miért tarttyák a keresztet. és a képeket a templomokban.?

F Szent gergely azt mondgya. hogy azok atudatlanok könyve. azért hogy meg emlékezünk azokra atitkokra¹⁴³⁰ amellyeket jelentek., és azokért hálaadásal legyünk. az Istenhez. és kövessük a szenteket. Conc. trid sess. 25

K Nem vétünké tehát az első parancsolat ellen ha a keresztet. a kristus. és a szentek képeit tiszteljük?

F. Nem. 1. mert mi azokban nem tartunk lenni semmi Istenséget; se erőt, 2. nem nekik imádkozunk hanem a kristusnak. és a szentek képei előtt. aszenteknek esedezünk. 3 mert mi azokban semmi reménségünket nem vettyük. valamint a pogányok vetették abálványokban.

K Hát mikor anép áitatoságal tiszteli a Boldogságos szűznek némely képeit, a mellyeket tsudálatos képeknek tarttyák. ez az áitatoság nem bizonyittyáé meg hogy a nép abban veti reménségit és azt hiszi, hogy abban aképbén. vagon valami természet felet valo erő, mind enem ellenkeziké az első parancsolattal.?

F Nem., mert ez az áitatoság. mikor az anyaszent egy ház. rendelése, és értelme szerént vagon., akkor nem ellenkezik a parancsolattal.

Magyarázat

Aztot tarttyák. akristus vagy a szentek tsudálatos képének., mikor az Istennek valamely tsuda tétele lett. valamely¹⁴³¹ kép [200a:] iránt. 1. Az anyaszent egyház. meg nem engedi hogy az olyan képeket ki tegyék. közönségesen., minék előtte¹⁴³² a püspökök jól meg nem vizsgállyák a tsudáknak valóságit. 2. Az anyaszent egyház nem tarttya hogy a kép cselekeszi a tsudát., se hogy abban valami hatalom vagy erő legyen, de az¹⁴³³ olyan képet tiszteletben tarttya azért, hogy az Isten abban meg mutatta joságát, és hatalmát., Moyses parancsolattya szerént. a sidok is eszerént tartották tiszteletben az Áron veszszejét. és a rézz kigyót. azoknak a tsudáknak emlékezetekre., amelyeket tett volt

¹⁴²⁹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁴³⁰ atitkora [Íráshiba.]

¹⁴³¹ valamely [l-v-ből javítva.]

¹⁴³² előtte [Első e-o-ból javítva.]

¹⁴³³ az [Beszúrás.]

Isten csekben 3. Az anyaszent egy ház. reméni azt is. hogy a nép látván azokat aképeket amelyekben az Isten tsudákat tett. nagyob hittel és buzgoságal. fogják ötet imádni., a melyért. az Isten több kegyelmit adgya. reájok. a kristusnak érdemi által, a Boldogságos szűznek. és a 5 szenteknek esedezéseek által. 4. Az anyaszent egy ház nem engedi azt. hogy az olyan képeknek imádkozanak. sem azt hogy valaki az olyanban vessé bizodalját. mivel azt kel segittségül hivni. akit jelent a kép. és csak egyedül. az Istenben kell bizni. 5. hogy ha a hivek között találkozik olyan tudatlan a ki ez iránt valamely rendeletlenségben esik. 10 vagy valamely helyetlen¹⁴³⁴ viszá éles talál történni, azt nem kel az anyaszent egy háznak tulajdonítani. mivel az ollyat, soha jóvá nem¹⁴³⁵ [200b:] hagyta. nem is hadgya, azt parancsollya mindenkor a pásztoroknak hogy az olyan rendeletlenségeket el ne szenvedgyék. hanem anépet meg tanittsák arra, hogy mit hidgyen. és tarttson az 15 illyen áitatoságokrol.¹⁴³⁶

K Mikor a kereszt előtt le borulnak, akeresztett imádgýáké akor.?

F Nem. mondgya szent ambrus. hanem akristust. ki akereszten holt meg, amely halálrol. emlekeztet minket akép. s. ambr. supr. s. helen.

K Leg aláb nem imádgýáké, avaloságos keresztet a melyre a kristus 20 feszitetett volt fel.?

F Mindenkor csak a kristust imádgýák. mikor a valóságos kereszt előtt le borulnak, bálványozás volna hogy ha a fát magát imádnak. egyedül az Istent kel imádni.

K Miért énekeli tehát az anyaszent egyház nagy pénteken. *tuam 25 Crucem adoramus Domine, uram ate keresztedet imádgýuk. Ecce lignum Crucis. venite adoremus imhol a keresztnek faja. jöjjetek imádgýuk.?*

F Az anyaszent egy ház ezen a szón. *adorare* imádni. nem ért mást, hanem hogy a keresztre feszitetet kristust imádgýuk. eztet világosan meg magyarázta; Ezek aszóok tehát nem tésznek egyebet. hanem hogy 30 borullyunk le a kereszt előtt. imádgýuk a kristus jésust. aki arra feszítetett. a mi üdveségünkért.

Magyarázat.

Ezt a terminust. *adorare*., Deák. sido, és Görög nyelven edgy néhány féle képen lehet érteni: de közönségesen le borulást tészten. mikor 35 tisztelnek valakit., azt minden nap láttyuk. hogy az emberek előtt le borulnak de öket nem imádgýák. a szent írásban egy néhány példát

¹⁴³⁴ he<lytelen>lyetlen [*lyetlen* <lytelen> fölé írva; *n* – beszúrás, melyet Mikes nem törölt. A javítás problematikus, mert *helytelen* lenne a jó kifejezés.]

¹⁴³⁵ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁴³⁶ [Utána később beírta: *héja vagyon*]

látunk az adoratoriol., de más értelemel., mint sem valójában ez a szó tészen.. Mikor ilyen szó találkozik az imádságokban., nem a szorol kel itéletet tenni az anyaszent egy ház hitéről, hanem hogy micsoda értelmet ad annak a szonak. és micsodás avallása., az anyaszent egy ház. azt mindenkor meg vallotta hogy tsak edgy Istent imád, nem lehet tehát káromlás nélkül. más féle¹⁴³⁷ gondolattal lenni felölle.¹⁴³⁸ 5

K Miért füstölik. a keresztet. és a képeket?

F Az anyaszent egy ház. a füstölést. nem tarttya imáadásnak még a hiveket is meg füstölik.

F. Azt az apostoloktól vettük. tertullianus azt mondgya hogy a pogányok azzal vádollyák vala a keresztényeket, hogy ők is imádgják a keresztet; azért hogy a hivek tisztelték a keresztet, és a kristus képit. tert. Cap. 16. in Apolog.¹⁴³⁹ [201b:] 10

6 Articulus

A szentség törésről. babonaságról. amelyek ellenkeznek az első parantsolattal

K Micsoda vétkek ellenkeznek még az első parancsolattal?

F A szentség törés, és a babonaság. 15

K Micsoda a szentség törés?

F A szent dolgoknak, vagy az Istennek szenteltetett dolgoknak meg szeplősítése.

K Mit értesz a szent dolgokon, vagy az Istennek szenteltetett dolgokon? 20

F 1. Az egy házi személyeket, vagy a szerzeteseket, 2. a szent helyeket, úgy mint a Czinteremeket. klastromokat, 3 a szentségeket 4 az egy házi jóságokat, 5. mind a, valami az Isteni tisztelethez tartozik. mint aképek, kereszték, az oltári ruhák, a szent edények. és a szent olajak. 25

K Micsoda a babonaság?

F Az olyan tartás. vagy tisztelet, a mely haszontalan valo. vagy ártalmas. s. aug libr 2. de doctr Christ. Cap. 20.

K Hány féle képpen vétkeznek ababonaságal?

F Négy féle képpen. 1. mikor az Isteni tiszteletben hejában valo tartásokot elegyitnek. a melyek haszontalanok, és amellyeket az Isten tilttya. vagy a melyeket az anyaszent egy ház¹⁴⁴⁰ jóvá nem hadgya. 30

¹⁴³⁷ más féle [Az e végső szárát magasan felhúzta, nyilván / betűt akart írni.]

¹⁴³⁸ [Alája beírta: *héja vagyon*; *v-n-ből* javítva.]

¹⁴³⁹ [A lap alján tollpróbászterű vonások.]

¹⁴⁴⁰ egy ház [*ház* – keresztel jelölt beírás egy fölött, halvány tintával; Mikes írása?]

2 Mikor valaki bálványozásban esik, azaz, mikor külső képpen ateremtett állatoknak adgya azt az örökös tiszteletett. [202a:] a melyket csak az Istennek kellene adni.¹⁴⁴¹

3. Mikor az Isten, és az anyaszent egy haz tilalma ellen olyan 5 mesterséget cselekesznek, a melynek természetén kívül valo hasznát, vagy erejét várják.

4. Mikor az ördögel valo szövetség által. vagy szövetség nélkül is. a jövendőt meg akarják tudni. vagy valamely varáslotol azt tudakozák. vagy az álomnak hisznek.

10 K Ebben a dologban tsak azok vétkeseké kik a babonaságra adgyak magokat.?

F Azok is vétkesek. kik azoktol tudakozodnak. ámbár hitelt ne adgyanak is nékik, vagy mikor vétkekben részesülnek, dicsérvén őket, segitvén mesterségekben. Concil in Trullo. Can. 6. st aug. lib 4. de 15 confess cap 3. de doctrina christi Cap 20. 21. 22.¹⁴⁴²

*Tizen hatodik Rész*¹⁴⁴³

A Második Parancsolatrol.

Első Articulus

Hogy közönségesen mitt foglal magában ez a parantsolat.

K Mellyik az Istennek a¹⁴⁴⁴ második parancsolattya?

F A te uradnak Istenednek nevét hejában fel ne vegyed.

K Mit parancsol. és mit tilt az Isten nekünk ebben aparancsolatban.?

F. Azt parancsolya hogy tiszteljük az ő szent nevét. és annak 20 hejában valo fel vételét tilttya.¹⁴⁴⁵ [202b:]

K Mikeppen tisztelik az Istennek szent nevét?

F I Az imádságal, 2. a hasznos és szent beszédekkel. 3 a keresztényi étellel, 4. a fogadás tétellel. 5. az igasságos, és törvény szerént valo esküvéssel.

25 Az imádságról. ezután fogunk szollani.

K Mikor veszük fel hejában az Istennek szent nevét.?

F. Mikor hejában esküszünk, hazudunk. szitkozodunk, káromkodunk.

¹⁴⁴¹ adni. <?>

¹⁴⁴² [A latin utalást később írta be.]

¹⁴⁴³ Tizen hatodik Rész [Utánaírt egy 7-est; ilyenféle beírás előbb és alább is előfordult, vö. a 1476. stb. jegyz.]

¹⁴⁴⁴ a [Beszúrás.]

¹⁴⁴⁵ [A lap alján tollpróbaszerűen: H és tollvonások.]

2. *Articulus*
A fogadásról.

K Micsoda a fogadás?

F. Az Istennek valamely jó tselekedetről való ígéret tétel, meg gondolva

K. Miért hívod ígéretnek?

F Hogy meg különböztessem a fogadást. a¹⁴⁴⁶ fel tételtől. példának okáért. fel teszem magamban hogy a rabokot meg látogatom ezel nem akarom magamot arra kötelezni, mint ha azt mondanám. az Istennek. azt ígérem, vagy fogadom, hogy a rabokot meg látogatom.

K Miért mondád azt. hogy valamely jó tselekedetről. való ígéret tétel.¹⁴⁴⁷ a fogadás? 10

F Mert az Istennek. jót, és kedves dolgot kel ígérni., anélkül nincsen se fogadás. se kötelesség. sőt az Isten nevének hejában való fel vétele., volna. példának okáért. csufság volna azt fogadni az Istennek, hogy holnap meg részegszem. boszut állok. vagy ha lo-[203a:]pok, a szege-nyeknek. ennyit adok belőlle. 15

Rend szerént. olyan dolgokrol tesznek fogadást. a melyek szent írásbéli tanácsok. példának okáért, meg¹⁴⁴⁸ nem házasodni. minden pentekeken böjtölni, &. de olyan dolgokrol is lehet fogadást tenni. a melyek másként is parancsolatok. ugy mint, soha meg nem részegedni., soha sem hazudni, és olyankor dupla kötelesség. alat tartozik az olyan ezen vétkeket el kerülni, a parancsolatot, és a fogadást meg tartani. 20

K Miért mondád. hogy az Istennek tett ígéret?

F Mert igazán szolván, tsak az Istennek tesznek fogadást.

K Nem tészneké¹⁴⁴⁹ minden nap fogadást. a szenteknek?

F¹⁴⁵⁰ Igazán szolván., nem, az Istennek ígérük azt, hogy valamit fognak cselekedni valamely szentnek tiszteletére., de akor tsak az Istennek teszik a fogadást és nem a szentnek, a nem igazán¹⁴⁵¹ valo szollásnak a modgya., azt mondani, fogadást tettem egy szentnek.

K Régi szokásé fogadást tenni a szentek tiszteletére.?¹⁴⁵²

F Ez igen régi szokás. Euseb lib. 13. de praepa. Evange. Cap. 7. ³⁰ theodoretus.¹⁴⁵³ ad graec. lib 8. s. pauli. hymn. 1. 2. supr 1. felicem.

¹⁴⁴⁶ a [Beszúrás.]

¹⁴⁴⁷ ígéret tétel. <?> a fogadás? [A javítás és törlés későbbi.]

¹⁴⁴⁸ meg [m-a-ból javítva.]

¹⁴⁴⁹ tészneké [t-f-ből vagy hosszú f-ből javítva.]

¹⁴⁵⁰ F <nem> Igazán [t-i-ből javítva.] szolván., nem,

¹⁴⁵¹ igazán [a-o-ból javítva.]

¹⁴⁵² tiszteletére.? [Második e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁴⁵³ theodoretus. [theoderatusból javítva.]

K. Minek előtte fogadást tegyünk. szükségese. azt jól meg gondolni elsőben?

F Igen szükséges. mert azt meg kel tudni mire¹⁴⁵⁴ köteledzük magunkat.,¹⁴⁵⁵ és hogy ha szabadok vagyunk a fogadás tételre.¹⁴⁵⁶
[203b:]

5

Magyarázat

Mivel a tellyes okoságnak ideje előtt tett fogadás. semmi. ugy az olyan fogadások is a mellyek nem szabados akarattal tétettek. hanem fenyegetéssel. és erőszakkal.,¹⁴⁵⁷

Szükséges azon kívül. hogy a mely személy valamire köteledzi magát., a rend szerént köteledze., mivel tizen hat esztendő kora előtt senki nem köteledzheti magát. valamely szeretes rendben. Egy férflu, vagy egy leany gyermek. nem köteledzheti magát az atya akarattya ellen valamire, addig. az ideig. a még arra a törvény szabadságot nem ad néki, egy házas aszszony fogadást nem tehet aférje akarattya ellen.
15 olyat: a mely haboruságot okozhatna közöttök. ugy mint bucsura járn. vagy éttzakákon fel¹⁴⁵⁸ kelni valamely áitatoságból, de olyanokra kötelezheti magát, a mi meg egyezhetik aköteleséggel. ugy mint a szenttségekhez gyakrabban járulhat, a játéktól magát el vonhattya., hasonlot mondhatni egy olyan szolgáltyával. De ha az illyen személyek fogadást tettek. tartoznak azt vegben vinni hogy ha az, akitől függenek, szabadságot ad nékik arra, az illyenekben, tanácsot kel kérni. az okos gyontato atyáktól. valamiket mondottunk. meg egyezik a természetnek., és a szabot rendnek törvényivel.

25

K Hány féle a fogadás.?

F Edgy néhány féle. 1. a fogadás, vagy tellyeséggel valo. vagy Conditionalis. 2. vagy személy szerént valo, vagy valosá-[204a:]gos. vagy elegyes, 3. simplex. vagy, solemnis.

Magyarázat

30 A *tellyeséggel valo fogadás* az, amelyben semmi *Conditio* nincsen. A *Conditionalis* az, amely a *Conditio*val jár. ugy mint, azt fogadom az Istennek. hogy száz tallért adok aszegényeknek. ha az atyám betegségéből meg gyógyul. ez a *Conditionalis* fogadás, a mellyet tsak a gyógyulás után tartozom meg tartani.

¹⁴⁵⁴ mire [Beszúrás:] köteledzük magunkat., [szóvégi *a-o*-ból jav.]

¹⁴⁵⁵ magunkat., [Második *a-o*-ból javítva.]

¹⁴⁵⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírások: *Hogy va danc pe!*]

¹⁴⁵⁷ erőszakkal., [Ékezethiba.]

¹⁴⁵⁸ fel <kelni> kelni [Az <n> betűt <t>re javította.]

A *személy szerént való fogadás* az., a mely a személyt illeti, ugy mint. azt fogadom az Istennek hogy bőjtölni fogok, abucsurá el megyek, személyem szerént tartozom hát ezeket végben vinni.

A *valóságos fogadás*. az, amely nem illeti csak a személyt. ugy mint., azt fogadom az Istennek hogy száz tallért adok araboknak. a fogadás a száz tallérból áll, ha én meg nem fizetem, az én maradékim, tartoznak meg fizetni. 5

Az *elegyes fogadás* az, a mely mind a személyt illeti. mind valóságos. ugy mint.¹⁴⁵⁹ azt fogadom az Istennek hogy a betegetek segíteni fogom mind szolgálatomal. mind pénzemel. 10

A *solemnis fogadás* az. amelyet solemniter tesznek valamely szerzetes rendben leg aláb esztendeig való noviciatuság után.

A *simplex fogadás* az. a melyet közönségesen veszi bé az anyaszent egy ház.

K Tsak könnyen kellé magunkot kötelezni a fogadásra? 15

F Nem. hanem meg ért elmével, és tanács kérésel kel fogadni mert amint az irás mondgya. jobb sokal nem fogadni. mint.¹⁴⁶⁰ [204b:] sem azt meg nem tartani Eccl. 5.

K Tartoznake bé tölteni a fogadást.?

F Igen is, és igen nagy vétek. azt meg szegni 20

K. Mit kellesék tselekedni, amidőn nem vagyunk olyan állapotban, hogy bé tölthessük a fogadást?

F. A lelki pásztorunknak tudtára kel adnunk állapotunkot, a ki is vagy meg változtattya a fogadást. vagy dispensatit ad. a mint leg helyesebnek itéli lenni. 25

K Leheté valakinek¹⁴⁶¹ e földön fel szabadítani fogadásunkból.?

F Igen is. halgassad szent thamás micsoda okát adgya, a fogadás valamely jonak ígérete, ugy történhetik.¹⁴⁶² idővel., hogy az, a ki a fogadást tette., olyan állapotban léssen., a melyben végben nem viheti azt, hogy valamely¹⁴⁶³ rosztat ne kövessen., vagy hogy még nagyobb jót el ne hadgyon., szükséges tehát akoron vagy hogy tellyeségel fel szabaddittassék. fogadásából., vagy hogy a jó, amelyet fogadot. más jóvá változtassék. mind ezekben a pásztorok tanacsin kel járni. s. thom. 2. 2. quæst. 88. art. 10. 30

K kiknek illik a fogadást meg változtatni, vagy attol fel szabadítani? 35

F Azoknak, a kiknek hatalmok vagyon. az anyaszent egyházban a meg kötésre. a fel óldásra. kinek. kinek. a maga rendihez képest.

¹⁴⁵⁹ mint. [mind.ből javítva.]

¹⁴⁶⁰ [A lap alján tollpróbászterű tollvonások.]

¹⁴⁶¹ valakinek [Beszúrás más színű tintával.]

¹⁴⁶² történhetik. [Második t-h-ből javítva.]

¹⁴⁶³ valamely <ve> rosztat

Magyarázat¹⁴⁶⁴

- A Pápának vagyon az egész anyaszent egyházban hatalma fel szabadítani a fogadástól. mert aző hatalma nin-[205a:]csen meg határozva., és az ő jurisdictioja mindenüvé ki terjed., a püspököknek arra, csak
5 amagok. diecesisekben vagyon hatalmuk., de őt is nem adhatnak dispensatiot, olyan fogadásról. a mely csak apápát illeti, a mely dispensatio nem illeti csak a pápát., az olyan a püspökököt¹⁴⁶⁵ illeti., azért semmi féle pap a fogadást. fel nem szabadithattya, se meg nem változtathattya., hogy ha csak arra néki különös engedelem nem adatik.
- 10 K Mikor kel kérni, a fogadásból valo fel szabadulást. vagy annak meg változtatását?

F Azt akkor kel kérni. és meg engedni. mikor arra nagy, és helyes ók vagyon. mert másként. a dispensatio. inkább dissipatio. vagy tékozlás volna, mint sem dispensatio. mondgya szent bernárd libr. 4. de Considera. Cap. 4. s. thom 2. 2. quaest. 8. 8. art 12 ad secundum.

3. Articulus

Az Esküvésről. és a káromkodásról.

K Micsoda eskünni, vagy a hitet le tenni?

F Nem egyéb. hanem az Istent bizonyosságul hívni arról a mit cselekesznek. a mit mondanak. vagy a mit fogadnak.

K Az Istent bizonyosságul vesziké akkor mikor ateremtett állatokra
20 esküsznek.?

F midön azokra esküsznek, arra is esküsznek¹⁴⁶⁶ olyankor [205b:] a ki azokat teremtette. és vezérli. mondgya a kristus matth. 5. 34. 35.

K Mikor tisztelik. az Isten nevét az esküvésben?

F Mikor szükség képpen, és igazságos dologert esküsznek¹⁴⁶⁷ meg,
25 mikor a királyok. a békeség meg tártására meg esküsznek. mikor az ország. a bírák. vagy más tiszték. a hitet le teszik. mikor a törvényben valaki meg esküszik. az igazság meg bizonyítására.

K Mikor bántodik meg az Istennek szent neve az esküvésben.

F Mikor gondolatlanul, vakmerőül. esküsznek, szitkozodnak. vagy
30 káromkodnak.

K Mikor esküsznek. gondolatlanul.. vagy vakmerőül?

¹⁴⁶⁴ Magyarázat [r-z-ből javítva.]

¹⁴⁶⁵ a püspökököt <is> illeti.,

¹⁴⁶⁶ esküsznek [sk-sz-ből javítva; a lap alján tollpróbászterü tollvonások.]

¹⁴⁶⁷ esküsznek [ésküsznekből javítva az ékezet áthúzásával.]

F mikor, vagy az igazság ellen. vagy szükség nélkül esküsznek meg.
K Micsoda az igazság ellen valo esküvés?

F Mikor esküvéssel bizonyították azt a mi nem igaz, vagy a mit nem tudnak bizonyosan. vagy esküvéssel ígérni azt. amit meg nem akarnak tartani. az ilyen esküvés igen nagy véték. 5

K Micsoda szükség nélkül eskünni?

F Mikor az esküvése szükség nincsen, arra nem kénszeritnek., még is esküszünk, enagy véték.¹⁴⁶⁸ ámbár. a mit mondunk, vagy ígérünk, igaz volna. és azt meg akarnok is tartani. s.hieron. supr.Cap.4. jerem. 10

K szabadé meg tartani a hamis, és igazágtalan esküvést? [206a:]

F A hamisan valo esküvés véték. a hamis esküvéssel valo ígéretet meg tartani, meg más véték. s. basil. epist. 2. ad amphiloichium. Cap 29

K Mellyek a leg vétkeoseb esküvések.?

F Az ¹⁴⁶⁹ a szitok, esküvés. vagy a ki magát, vagy mást. átkozza, ¹⁵ vagy¹⁴⁷⁰ a káromkodás. s. aug. Contr. mendacium. Cap. 19.

K. Micsoda a káromkodás?

F Az olyan szó. mely meg bántására vagyon Istennek és a szenteknek

Magyarázat. 20

Valamint a theologusok¹⁴⁷¹ mondják. hogy olyan szó. a mellyel esztelenül. tulajdonittanak valamely fogyatkozást az Istennek. ugy mint. a káromkodás volna azt mondani. hogy az Isten nem igazán valo., nem igazságos, hogy a vétket ő okozza, hogy ő változo,

A szentek ellen valo szokot is káromkodásnak tarttyák. mert valamint hogy az őket valo tisztelettel az Istent tisztelik, ugy mikor őket meg vetik. az Istent vetik meg akkor 25

K Nagy vétéké a káromkodás?

F Minden időkben irtoztato vétéknek tartatott. az ó törvényben a káromkodó meg köveztetett.¹⁴⁷² az Isten száz huszon hét ezer embert ³⁰ veszített el. hogy meg büntesse Benhádót az syriai királyt, káromkodásáért. ³¹⁴⁷³ reg. 20. 28. Az assiriai királynak sennacheribnek., egy káromkodo szováért. egy éttzaka. száz nyolczvan ött ezer emberét ölé

¹⁴⁶⁸ véték. [vaték.-ből javítva.]

¹⁴⁶⁹ Az [A-a-ból javítva;] <olyan> a szitok, [a névelő – beszúrás.]

¹⁴⁷⁰ vagy [v-m-ből javítva.]

¹⁴⁷¹ theologusok [e-o-ból javítva.]

¹⁴⁷² meg köveztetett. [z-t-ből javítva.]

¹⁴⁷³ 3 reg. 20. 28. [3-2-ből? javítva.]

meg¹⁴⁷⁴ az angyal [206b:] táborában, 4.¹⁴⁷⁵ reg. 19. 22. szent pál. a sátánnak adá. himenaeust, és alexándert. káromkodásokért., I tim. 1. 20. az ország törvénye is azt hadgya hogy a káromkodónak. a nyelvit ki vonnyák.

*Tizen hetedik Rész*¹⁴⁷⁶
A harmadik parancsolatról.¹⁴⁷⁷

Első Articulus.

Hogy micsoda napot kel a keresztényeknek meg szentelni

5 K. Mellyik a harmadik parancsolat?

F *Meg emlékezel a szombatrol. hogy azt meg szenteltyed, hat napon munkálkodgyál, hetedik napon ate uradnak Istenednek*¹⁴⁷⁸ *szombattya vagyon, semmi dolgot ne tégy azon anapon.*

K Miért kezdi az Isten ezt a parancsolatot ezekel a szokal. meg emlékezel?

F Meg akará azt értetni a sidokal. hogy ez a parancsolat nem új parancsolat lévén. hanem következése. és meg ujjitása¹⁴⁷⁹ annak. amelyet mindenkoron meg tartották világ kezdetitől fogvást. az Isten parancsolattyaól. in catechism. Conc. trid.

15 K Mit parancsol az Isten ezen parancsolat által?¹⁴⁸⁰ [207a:]

F Hogy kivált keppen szenteltyük meg a szombatot., az az az Isten nyugodalmának napját. a mely napon meg szünek a teremtéstől.

K A szombatot kellene tehát meg szentelnünk. az Isten parancsolattya szerént.

20 F Az ó törvényben a szombatot szentelték. de az anyaszent egy ház a szent lélektől, vezetvén vasárnappá változtatta azt a napot, úgy hogy az utolsó nap helyet, az elsőt illik. a melyet is nevezik ur napjának Dies dominica.

K Az anyaszent egy ház. el változtathattaé a szombatot vasarnapá

25 az Isten parancsolattyanak meg szegése nélkül?

¹⁴⁷⁴ ölé meg az angyal [m-a-ból javítva; a lap alján tollpróbaszerű tollvonások és töredékes beírások: *oh Istenem mindenem Mikor tiszte M Mi Ist!*

¹⁴⁷⁵ 4. <19.> reg. 19.

¹⁴⁷⁶ Tizen hetedik Rész [Utána beírt egy 8-ast. Vö. a 1384., 1443., 1495., 1506., 1522., 1527., 1747. sz. jegyz.]

¹⁴⁷⁷ parancsolatról. [t – beszúrás.]

¹⁴⁷⁸ Istenednek <napja> szombattya

¹⁴⁷⁹ meg ujjitása [á-t-ből javítva.]

¹⁴⁸⁰ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

F Igen is. mert az Isten lelke által tette ezt a változást.

K¹⁴⁸¹ Honnét tudgyuk miaszt?

F. A Traditiobol. de az szent írásbol is ki tettzik.

Magyarázat

Szent pál azt mondgya hogy a hívek a hétnek első napján gyülekez- 5
nek vala esze.¹⁴⁸² I cor. 16. 2. mind azon által bizonyoson nem tudgyuk
ezt a változást. hanem atráditibol., és az egész anyaszent egy háznak,
mindenkori szokásából. ebben egészen meg egyeznek velünk aprotés-
tánsok.

K Az anyaszent egy ház. miért tette a szombatnak meg szentelésit ¹⁰
vasárnaprá?

F Mert a kristus vasárnapon támadot fel. és akkor is¹⁴⁸³ kezdete el
nyugodalmát. minek utánna anyit szenvedet volna váltságunkért.¹⁴⁸⁴
[207b:] ugyan vasárnapon is szállot le a szent lélek¹⁴⁸⁵ az apostolokra.
és az anyaszent egy házra. s. aug. apolog. 2. s. leo. epist 81. ad diosco-
rum. episc. alex.¹⁴⁸⁶

2 Articulus

Miképpen kellesék. szentelni az Urnak napját.

K Mit kel csinálni. hogy meg szentelhesük. az urnak napját?

F Meg kel azon a napon magunkot tartoztatni, a szolgálat beli¹⁴⁸⁷
munkától, és tsak a vallásnak dolgaiban kel foglalatoskodnunk. st. aug.
epist 199. ad janua. Cap. 1.¹⁴⁸⁸ 20

K Mit értesz a szolgálatbéli. munkán?

F Minden féle vetket. minden kézi munkát. a melyet magának. vagy
pénzért dolgoznak

¹⁴⁸¹ K [F-ből javítva.]

¹⁴⁸² gyülekeznek vala esze. [esze első e-je o-ból javítva.]

¹⁴⁸³ akkor is <ment be nyugodalmában>. kezdete el nyugodalmát
[Törlés a sor végén és új sor elején; kezdete el – a törlés fölé írva, a sor
végén; nyugodalmát – a törlés alá írva, új sor elején, lap alján.]

¹⁴⁸⁴ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és fohásztörödédek: *Én
Isten* – Az imaszerű lapalji beírás előbbi változataira vö. a 675. sz.
jegyz.]

¹⁴⁸⁵ lélek<r> az apostolokra

¹⁴⁸⁶ episc. alex<an>:

¹⁴⁸⁷ a szolgálat beli [Későbbi beírás a sor fölé, világosabb tintával;]
a munkától, [a javítás miatt itt fölösleges a névelő, de Mikes nem
törölte.]

¹⁴⁸⁸ [A latin utalást utólag írta be, más tintával.]

K Miért számlálod a vétket. a szolgálat béli munka közzé.?

F Mert az, az ördög hatalma ala. és ő rabságában vett minket mondgya a kristus joan 8. 34

K Nem lehet tehát semmi kézi munkát. tsinálni vasárnapon?

5 F Lehet mikor. a szükség vagy a közönséges jó kívánnya, de apásztoroknak engedelmivel. hogy ha a meg lehet

K Miért szükséges arra apásztoroknak engedelmek?

F Mert ők igazgatóknak a népet a lelki dolgokban. önékik is kel meg vizsgálni havagyóné szükségek vagy nincsen, a szabadságra. act. 20. 28.

10 K Miért mondád azt. hogy ha a meg lehet?

F Mert ha a meg nem lehetne, és a munka szorgos és szükséges volna, olyankor lehetne dolgozni szabadság nélkül, is, mert azt el lehet gondolni, hogy ha a pásztorhoz folyamodhattak volna, arra szabadságot adot volna, de az ilyenben nem kel magunknak hizelkedni.

15 K Miért tiltta az Isten a dolgot vasárnapon?¹⁴⁸⁹ [208a:]

F.¹⁴⁹⁰ Mert a kézi munka meg nem egyezik azzal. amit az Isten kíván az emberektől azon anapon?

K¹⁴⁹¹ Az Isten miképpen kívánnya hogy az emberek töltsék azt a napot?

20 F A vallásnak dolgaiban, az az. az ő tiszteletiben. és szolgáltyában. ez életben lévő sok szükség. és hivatal. azt meg nem engedvén. hogy egészen a hétnek minden napjait. a vallás dolgaiban tölthessék. az igasságos dolog. hogy leg aláb egy legyen. a melyet arra szentellyék.

25 K Mít kellesék tselekedni hogy az Isten szolgáltyában. lehesen tölteni azt a napot?

F A szent Misére. predikacióra. és vecsnyére kel el menni, imádkozni kel, jó könyvet kel olvasni. Istenes dolgokrol. gondolkodni jó tselekedeteket mivelni.¹⁴⁹²

K Mikor vétenek¹⁴⁹³ ezen parancsolat ellen?

30 F Mikor vasárnap. dolgoznak szükség vagy szabadság nélkül. mikor az Isteni szolgálatokat el mulattyák., mikor a napot vendégségben. részegségben. játékban, tánczban. és más¹⁴⁹⁴ illetlen multságokban töltik.

¹⁴⁸⁹ vasárnapon.? [A 3. szótagbéli a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával; a lap alján tollpróbaszerű tollvonás.]

¹⁴⁹⁰ F. <K.> Mert

¹⁴⁹¹ K [F-ből javítva.]

¹⁴⁹² gondolkodni jó tselekedeteket mivelni. [Utólag írta be a sor végére és a sor alá.]

¹⁴⁹³ véte</>nek

¹⁴⁹⁴ más [Beszúrás.]

*Tizen Nyolczadik Rész*¹⁴⁹⁵
A Negyedik Parancsolatrol.

Első Articulus

Az Aláb valoknak a fellyeb valokhoz valo köteleségekről.

K Mellyik a negyedik parancsolat?¹⁴⁹⁶ [208b:]

F. *Tisztelleyed Atyádot, és Anyádot. hogy hoszszu életü lehess efeldön. mellyet ate urad Istened ád tenéked:*

K Mit foglal magában ez a parancsolat?

F Az aláb valoknak. a fellyeb valokhoz. és a fellyeb valoknak az aláb valokhoz valo köteleségeket. 5

K Miért szól csak az atyákról, és az anyákról?

F Mert az atyák, és az anyák nevek alat, minden fellyeb valok értetnek. mivel ezeknek az aláb valojoikat ugy kel szeretniek valamint a gyermekeket., az aláb valoknak is ugy kel szeretni, félni és tisztelni a fellyeb valokat. valamint az attyokat. a sido nyelven. az atya név. a gazdákra. mesterekre is illik. ez így lévén ez a parancsolat mind azokat is tekinti. a kik fellyeb valok másnál. az atyákat, anyákat, az edgy házi pásztorokat, a földes urakat. birákat, kereszt atyákat, tutorokat., a gazdákat. gazda aszszonyokat. az öregeket, erre valo nézve. a fiu név alá¹⁴⁹⁷ számláltatnak mind azok., kik mások kezek alat vannak 10 15

K. Micsoda a fiaknak, az atyokhoz, és anyokhoz valo köteleség?

F. 1 Hogy őket tisztelleyék és becsülleyék. 2 hogy őket szeresék. 3. tanácsokon járjanak. 4 nekik engedelmeskedgyenek 5 őket segittsék szükségekben, betegségeekben, mind testi, mind lelki segittségel legyennek hozzájuk a menyiben töllök lehet. 6 fogyatkozásokat el szenvedgyék. 7. imadkozanak érettek, 8. jó erkölcsöket¹⁴⁹⁸ kövessék. 9 őket el temessék. 10. az utolso. akarattyokot végben vigyék. [209a:] 20

K Hogy ha az atyák, vagy anyák. vagy más fellyeb valok ellenkezőt parancsolnának az Isten parancsolattyával. az aláb valoknak kellé 25
ollyankor engedelmeskedni?

F Nem, mert inkább kel engedelmeskedni az Istennek. mint sem az embereknek., mondgya szent péter. act. 5. 20.

¹⁴⁹⁵ Tizen Nyolczadik Rész [Utána beírt egy 9-est. Vö. a 1384., 1443., 1476., 1506., 1522., 1527., 1747. sz. jegyz.]

¹⁴⁹⁶ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások és töredékes beírások:
Ez E Elet A b]

¹⁴⁹⁷ alá<t> számláltatnak mind azok., kik [kik – beszúrás.]

¹⁴⁹⁸ erköl<cs>csöket [Törlés elválasztás után, a sor elején.]

K Mellyek a népnek, a pasztorokhoz valo köteleségi?

F I Hogy őket halgassa,¹⁴⁹⁹ és oktatásokat tisztelettel fogadgya, 2 a szentségeket töllök fel vegye., 3. azö tartások iránt rendelést tegyen.

K Mellyek a népnek köteleségi, királyokhoz. fejdelmekhez.?

F. A nép tartozik az ö fejdelmének. szolgálattal. hűségel, engedelme-
5 ségel. adoval., imádkozni üdveségiért. országának, lelki és testi boldo-
gulásáért. és tsendeségiért. matth 22. 21. rom 13. 1.

K Micsoda a népnek kötelesége. a fő¹⁵⁰⁰ Ispányokhoz, és a törvény
szolgáltatokhoz.?

F Tisztelettel. becsülettel, és engedelmeségel tartozik nékik.

10 K Micsoda az iffiaknak köteleségek az öregekhez.?

F. A tisztelet, engedelmeség. és hogy gyengeségeket könnyen szen-
vedgyék,

K micsoda a szolgálknak köteleségek az urokhoz?

F. hogy őket hűségel szolgállyák. mint az Istent szolgálván. az ö
15 személyekben, az ö jországokat meg tarttsák. és kímellyék, haragra ne
indittsák.

K Micsoda a mester embereknek, munkásoknak köteleségek,¹⁵⁰¹
azokhoz; kik őket dolgoztattyák.? [209b:]

F. Hogy hiven dolgozzanak. a napot a dologban tölttsék, ne fogad-
20 gyanak olyat fel. amit nem akarnak végben vinni.

K Micsoda az Aszszonyoknak a férjekhez valo köteleségek?

F. A szivesen valo szeretet. engedelmeség, hűség, segítség. vigasztalás.

2 Articulus

A fellyeb valoknak., az alattokhoz valo köteleségekröl.

K Micsoda a fellyeb valoknak, az alattok valojokhoz¹⁵⁰² a kötelesé-
25 gek?

F. A szeretet., vigyázás. oktatás. parttyok fogás. segítség. jó példa
adás. érettek valo imádság.

K Az Atyák. és Anyák. mivel tartoznak a gyermekeknek.?

F Hogy őket szeresék Istenért. és Isten szerént., őket táplállyák.
30 ruházzák, és valamely jó rendben tegyék. őket tanittsák. vagy tanittas-

¹⁴⁹⁹ halgassa, <k> [Szóvégi a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁵⁰⁰ fő [Ékezethiba.]

¹⁵⁰¹ köteleségek, <azokhoz kik őket dolg> azokhoz; kik őket dol-
goztattyák.? [<azokhoz> – <kik> fölé írva, a sor végén; a lap alján
tollpróbaszerű tollvonások és betük: A A A]

¹⁵⁰² alattok valojokhoz [v-j-ből javítva.]

sák. vigyázanak reájok. őket meg inttsék. szelidségel. némelykor keménységgel; jó példát adgyanak nékiek, érettek imádkozanak.¹⁵⁰³

K Micsoda a pásztoroknak a néphez való köteleések?

F Jó példát adgyanak nékik. őket segittsék, oktassák. és imádkozanak érettek., 1 tim 4 12. tit. 2. 7. act 6. 4.¹⁵⁰⁴ 5

K Micsoda a fejdelmeknek és a törvény szolgáltatoknak, a néphez való köteleések?

F Hogy anépet békeségben tarttsák, igasságot szolgáltassanak néki, a vétket meg büntessék., abotránkoztatásokat meg tilt-[210a:]tsák, az Isten, az anyaszent egy ház. és az ország törvényeit véle meg tartassák. 10 anépnék attyai legyenek.,

K Micsoda a Gazda embernek köteleése. tselédihez, és a munkás emberekhez?

F Hogy hiven meg fizese amiben meg alkudot vélek. sokára ne halasza bérek meg fizetését. visellyen gondot reájok egésségekben. és 15 betegségekben., vétkekről meg fedgye. vigyázon az ő magok viselések-re., oktassa szerettel; bannyék velek mint attyafiaival. házánál azt ne szenvedgye. ki sok intesi után. feslet életit meg nem akarja jobbitani.

K Micsoda a férjek köteleések a feleségekhez?

F A szeretet., hűség, reájok való gondviselés. segittség. kegyeség 20 való bánás. és vigasztalás.

K Mire kel vigyázni a fellyeb valoknak tiszttségekben?

F Az Isten dicsőségire., a magok, és az alattok valojok üdveségire.

K Micsoda elmével kel parancsolni?

F Alázatos elmével, félelemel, meg emlékezvén arrol hogy emberek 25 vagyunk, és hogy mennél felyeb emeltetünk. annal több számadással tartozunk Istennek

K Micsoda jutalmat ígér Isten azoknak, kik ezt a parancsolatot végben viszik?

F Örök életet., a melyet jelentette a hoszu élet a melyet az Isten ígért 30 a sidoknak. s. ambr. libr. de Benedict patriarch.¹⁵⁰⁵ cap. 1. [210b:]

K Miképpen büntettetnek meg azok kik el mulattják. azokat aköteleéseket a melyekről szollottunk a kétt articulusban?

F Azon kívül. hogy a kárhozatra vetik magokat., ezen a világon is 35 nagy büntetésekben esnek gyakorta

¹⁵⁰³ [Utána beírta: *heja vagyon*]

¹⁵⁰⁴ act 6. 4. [4.-2-ből javítva; a latin utalást utólag írta be.]

¹⁵⁰⁵ patriarch. [A második r – beszúrás; a lap alján tollpróbászterü tollvonások.]

Tizen kilenczedik Rész.¹⁵⁰⁶
Az ötödik parancsolatrol.

K Mellyik az ötödik parancsolat?

F *Ne ölly.*

K Mitt tilt¹⁵⁰⁷ ez a parancsolat?

F Hogy meg ne öllyük felebarátunkot a magunk¹⁵⁰⁸ hatalmából,
5 se néki roszt ne kívánnunk. se ne árttsunk.

Azt¹⁵⁰⁹ mondám. hogy felebarátunkot. meg ne öllyük, mivel szabad
meg ölni az oktalan állatokat szükségünkre, azt is mondám. a magunk
hatalmából, nem szabad meg ölni, mivel az ölés akkor nem véték.,
amidön igazságos hadakozásban arra közönséges hatalom adatik. vagy

10 a mikor a birák törvény szerént meg öletnek valakit.

K szabadé valakinek magát meg ölni?

F Nem, és azok kik akarattal.¹⁵¹⁰ magokat meg ölik, ezen parancso-
lat ellen vétének.

K Hány féle képen lehet felebarátunknak vétetni személyében.?

15 F Két féle képen. árthatunk, vagy testének. vagy lelkének.

K. Mikor ártunk felebarátunknak testiben?

F. Mikor ötett meg öllyük,¹⁵¹¹ meg sebesittyük, [211a:] meg átko-
zunk. vagy karomollyuk avagy mikor reszesülünk azoknak vétkiben. kik
ezeket mivelik.¹⁵¹²

20 K Mikor ártunk. felebarátunk lelkiben?

F Mikor ötet meg botránkoztattuk. vagy néki rosz példát adunk

K Micsoda a botránkozás?

F. Az olyan beszéd. vagy cselekedet., a mely rosz. vagy rosznak
tettzik. leni.¹⁵¹³ és a mely azért. alkalmaságot adhat másoknak. hogy

25 az Istent meg banottsák. tertul. libr. de vela virg. cap. 3

K Meg botránkoztathattuk hát felebarátunkot ha szinte rosztat
nem tselekeszünk is.?

¹⁵⁰⁶ Tizen kilenczedik Rész. [Utána beírt egy 10-est. Vö. a 1384.,
1443., 1476., 1495., 1522., 1527., 1747. sz. jegyz.]

¹⁵⁰⁷ tilt [Beszúrás.]

¹⁵⁰⁸ a magunk <szabadságából>., hatalmából [Törlés a sor végén és
új sor elején; a javítás a törlés fölé írva részben a sor végére, részben
új sor elejére.]

¹⁵⁰⁹ <K> Azt mondám.

¹⁵¹⁰ akarattal. [Első *a-m*-ből javítva.] magokat

¹⁵¹¹ meg öllyük, [*ö-ü*-ből javítva.] meg sebesittyük, <meg öllyük>
[211a:] meg átkozunk.

¹⁵¹² [Utána beírta: *héja vagyon*]

¹⁵¹³ leni. [Beszúrás; a. m. *lenni*.]

F Ha olyat cselekeszünk, a mi csak¹⁵¹⁴ láttzik is rosznak akkor meg botránkoztatjuk felebarátunkat; ámbár az a cselekedet rosz ne legyen is magában, és akoron el kel magunkot attol vonni, mert a cselekedet roszá válnék. abotránkoztatásért. ezt szent pál tanította. 1 Cor. 8. 2. ¹⁵¹⁵ thess. 5. 22. 5

K Hát ha felebarátunk meg botránkoznék vagy tudatlanságból. vagy hamiságból. az olyan dolgon¹⁵¹⁶ mely magában jó volna. szükségese azt el hadni?

F Hogy ha a cselekedet nem csak¹⁵¹⁷ jó. de még szükséges, és hasznos az Isten dicsőségire. végben kel vinni, és nem kel hajtani a botránkoztatásra. valamint akristus cselekedet, a ki is nem hajta arra hogy¹⁵¹⁸ a farisaeusok az ő cselekedetin meg botránkoznak vala matth 15. 14. hogy ha pedig a cselekedet, jó de nem szükséges., olyankor arra kel vigyázni a mi leg hasznosab.¹⁵¹⁹ [211b:] az Isten dicsőségire. és a felebarát üdvességére., sz.pál azt mondgya hogy soha inkább húst¹⁵ nem ennék. hogy ha azzal meg botránkoztatná atyafiát, szabad volt néki a hús étel. de azt el is hagyhatta, nem vétvén azal az Isten dicsősége, se a felebarátja üdvessége ellen. 1 Cor. 8. 13.

K Tartozunké helyre hozni abotránkoztatást?

F Igen is. igyekeztvén azon. hogy a rosztol el fordítsuk. azt akit meg²⁰ botránkoztatunk. és jó példát adgyunk néki. más képpen félhetünk arettentő itélettől. a kristus azt mondgya hogy jobb atengerben vettettni,¹⁵²⁰ mint sem aleg kissebet is meg botránkoztatni. matth 18. 6.¹⁵²¹

K Mit parancsol az Isten az ötödik parancsolatban? 25

F Hogy felebarátunkat szeresük. néki jó példát adgyunk, minden jót kívánnyunk és szeresünk néki. tehetségünk szerént. békeséges tüőrök legyünk. tsendesek. és mindenkor készek a meg bocsátásra.

¹⁵¹⁴ csak <rosznak> láttzik is rosznak

¹⁵¹⁵ 1 <tim.> thess. 5. 22.

¹⁵¹⁶ dolgon <meg> mely magában [mely <meg> fölé írva.]

¹⁵¹⁷ csak [a-o-ból javítva.]

¹⁵¹⁸ hogy [h-a-ból javítva.]

¹⁵¹⁹ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

¹⁵²⁰ vettettni, [vettettni.-ből javítva.]

¹⁵²¹ [Utána beírta: héja vagyon]

*Huszdik Rész*¹⁵²²
A hatodik Parancsolatrol

- K Mellyik ahatodik parancsolat?
F. *Ne paráználkodgyál.*¹⁵²³
K. Mit tilt az Isten ebben a parancsolatban?
F Minden tisztátalan vétket. és mind azt, ami arra vihet.
- 5 K Micsoda állapotok véhetnek a tisztátalanságra? **[212a:]**
F. A henyélés, a lágy. és tunya élet. a torkosság. a tancz. a rosztönyvek, énekek, a szemérmetlen öltözet. a kendőzés, és más egyéb haszontalan ékeségek, a melyek tsak a tettzésért. vannak két féle személynek. egy másal valo nagy nyajaságok.
- 10 K Mit hágy nekünk az Isten ebben a parancsolatban?
F Hogy tisztaságban éllyünk, és azt kövessük a mi arra vezethet
K Micsoda a tisztaság.?
F Ez olyan jó erkölcs. mely el távoztatt minket ahelytelen szeretettől.
- 15 K Vagyoné egy néhány féle. tisztaság?
F Vagyon. ugy mint a szüzek tisztasága. az özvegyek. és a házasok tisztasága.
K Miben áll. a szüzek tisztasága?
F A minden kori tisztaságban valo életben.
- 20 K Miben áll¹⁵²⁴ az özvegyek tisztasága?
F Hogy a tisztaságot meg tarttsák. és meg tartozkodásban éllyenek, mind addig valamég özvegységben maradnak.
K Miben áll. a házasok tisztasága?
F Hogy szentül éllyenek a házaságban, és annak szabadságával.
- 25 [Isten szerént éllyenek, ne hadgyák magokban uralkodni a roszt kívánságot.¹⁵²⁵
K Hogy lehet minden féle renden lévőnek a tisztaságban élni,
F El kel a vétekre vivő alkalmatoságot kerülni. az imádságot és a böjtölést szeretni., gyakorolni a szenttségeket, gondolkodni¹⁵²⁶ a halál-
30 rol, és örökké valóságrol, **[212b:]**

¹⁵²² Huszdik Rész [Utána beírta a //-est. Vö. a 1384., 1443., 1476., 1495., 1506., 1527., 1747. sz. jegyz.]

¹⁵²³ Ne paráználkodgyál. [a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁵²⁴ áll [és -ből javítva.]

¹⁵²⁵ [Utána beírta: *héja vagyon*]

¹⁵²⁶ gondolkodni [Az első *n* helyén / betűt kezdett.]

*Huszon egyedik Rész.*¹⁵²⁷
A hetedik parancsolatrol.

Első Articulus

Hogy hány féle képen lehet a más jóságát el foglalni

K Mellyik ahetedik parancsolat?

F *Ne orozz. ne lopj.*,¹⁵²⁸

K Mit tilt az Isten nekünk ezen parancsolat által?

F Hogy el ne vegyük. se meg ne tarítsuk a más. jóságát. igasságtalanul. se kárt. ne tegyünk felebarátunknak¹⁵²⁹ jóságában. 5

K hány féle képen lehet amásét el venni igasságtalanul?

F Azt el lehet venni¹⁵³⁰ lopva., tsalárdságal., erőszakal., ez avétek sokal közönségeseb, mint sem gondollyák. és minden féle renden lévőök között. kevesen vannak¹⁵³¹ olyanok kiknek részek nem volna ebben a vétékben 10

K Az aszszonyok a gyermekek és a tselédek, miben vétkesek rend szerént. a lopás iránt. a gazda emberek házainál?

F mikor a gazda hire nélkül,¹⁵³² a házhoz tartozando valami jóságot el vesznek., vagy másnak adnak

K A kalmárok. kereskedők mikor. vétkesek¹⁵³³ a lopás iránt? 15

F Mikor hamis mértékel és fontal élnek. mikor rosz portékát adnak el a jó¹⁵³⁴ helyet; mikor a vévőnek látván szükségit, vagy tudatlanságát. drágábban tarttyák árujokot mint sem a mint kellene., mikor valamely tsalárdságal élnek. [213a:] mikor monopoliumot tsínálnak.

K Mit hívz monopoliumnak? 20

F Azt. mikor valaki egy féle. árút. vagy portékát. mind meg veszi, hogy azt azután. drágán adhassa el.¹⁵³⁵

K A törvény szolgáltatok mikor vétkesek alopás iránt?

F Mikor nem szolgáltattják. jól. és gyorsan az igasságot.,¹⁵³⁶ mikor azt fizetésért szolgáltattják. mikor csak az ajándékot tekintik., mikor 25

¹⁵²⁷ Huszon egyedik Rész [Utána beírta a 12-es számjegyet. Vö. a 1443., 1476., 1495., 1506., 1522., 1747. sz. jegyz.]

¹⁵²⁸ ne lopj., [Utólag írta be.]

¹⁵²⁹ felebarátunknak [b-j-ből javítva.] jóságában.

¹⁵³⁰ el lehet venni <p> lopva.,

¹⁵³¹ vannak [Az első n helyén felfelé húzott szárú betűt kezdett.]

¹⁵³² nélkül [Beszúrás.]

¹⁵³³ vétkesek [Szóvégi k-s-ből javítva.]

¹⁵³⁴ jó helyet; [A j előtt h betűt kezdett.]

¹⁵³⁵ [Utána beírta: heja vagyon]

¹⁵³⁶ igasságot., [ss-zs-ből javítva.]

hamis birságot vetnek valakire., mikor az alattok valo tiszteknek meg engedik hogy a szegényeket igasságtalanul bánnyanak.¹⁵³⁷

K A törvényezők. mikor vétkesek alopás iránt?

F. Mikor hamisan törvénykednek., mikor valamely tsalárdságból a 5 törvénykezést meg hozsabittyák.

K A prokátorok és más igasság szolgáltato tiszték. mikor vétkesek a lopás iránt?

F Mikor több fizetést kérnek mint sem kellene. mikor a kétt részt. szükség nélkül nagy költségben¹⁵³⁸ vetik. mikor tanácsokal. valamely 10 káros állapotban ejtik. luk. 3. 13. st aug. epist 54 ad macedo.¹⁵³⁹

K A mester emberek közül. kik veszik el a másét hamisan.?

F Azok kik drágán fizettetik munkájokat, azok kik. a napot egészen munkában nem töltik, kik el titkollyák. vagy el cserélik. a mit kezekben adtanak

15 Hogy pediglen. a más jóságának. annyi sok. féle hamisan valo el vételiért ezen vétekben ne essünk, emlékezünk meg minden tselekedtinkben. ezekről. a drága szokrol. ne tse-¹⁵⁴⁰[213b:]lekedgyed azt másokkal. a mit nem akarnád. hogy mások cselekedgyenek veled. tob. 4. 16. matth.¹⁵⁴¹7. 12.

2. Articulus

Az usorárol.

20 K A gazdagok mikor vétenek¹⁵⁴² az lopás iránt?

F Mikor a szegényeket le nyomják. mikor usorára¹⁵⁴³ költsön adnak.,

K Micsoda usorára. költsön¹⁵⁴⁴ adni?

F Mikor valaki költsön ad valakinek, hogy a költsönt haszonnal 25 vegye viszá. st aug. supr ps 36. 5. 3. n. 6.¹⁵⁴⁵

K Az usora meg vagoné tiltva?

F A meg vagoné tiltva. a természetnek. az Istennek., és az anyaszent egy háznak törvényetöl: deut. 23. 19. ps. 14. 1. 5. luk. 6. 14. Conc. nicae. Can. 18.

¹⁵³⁷ [Utána beírta: *heja vagon*]

¹⁵³⁸ költségben [*ben* – beszúrás.]

¹⁵³⁹ [A latin utalást utólag írta be.]

¹⁵⁴⁰ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírás: *A torve*]

¹⁵⁴¹ matth. <4.> 7. 12.

¹⁵⁴² vétenek [*n-k*-ből javítva.]

¹⁵⁴³ usorára <p> költsön adnak.,

¹⁵⁴⁴ költsön adni? [Íráshiba.]

¹⁵⁴⁵ [A latin utalást utólag írta be.]

K Soha sem szabadé interest venni a költsön adot pénzért.?

F Az egyébkor nem szabad, hanem a mikor a költsön valamely kárt okozhat,¹⁵⁴⁶ vagy valamely hasznot vesztenek el. azért.

K szabadé olyankor interest venni, mikor a Capitális summa veszedelemben forog? 5

F A meg vagyton tiltva, hogy ha a veszedelem együt jár a költsönnel, és ha az adás. adosan marad; de szabad olyankor hogy ha az ados magára. veszi és felel a veszedelemről.

Magyarázat.

Vaygon olyan veszedelem, mely edgyüt jár. a költsönel. példának 10 okáért. én költsön¹⁵⁴⁷ adok egy olyan embernek a kinek a dolgai nem jó renden folynak. vagy is egy sze-[214a:] génynek. valo hogy veszedelemben forog a pénzem,¹⁵⁴⁸ hogy ha ez a veszedelem elegendő ók volna az interes vévésre., ugy lehetne usorat venni a szegényektől is. a mely mind meg vagyton tiltva, mind égre kiáltó véték volna, tehát a mind 15 usora, mind pedig véték. azért kivanni az interest hogy a pénzem veszedelemben forog. mivel soha ugy költsön ki nem adhattuk pénzünket, hogy azt ne lehesen félteni eVilágon lévő sok változo¹⁵⁴⁹ és bizonytalan dolgok miat.

K Mit kel tekénteni a költsön adásban? 20

F Azt hogy eleget tehessünk a felebaráti szeretetnek. és a barátsági kötelességnek, valóságos usorás az, aki csak. a gazdagulást tekinti a költsön adásban. szabad viszá kérni a koltsönt, és a kárt. melyet azért szenvedtek. de nem annál többet, akár mely szép szint adgyunk az usorázásnak az emberek előtt. de az Istent meg nem lehet tsalni. 25

3 Articulus.

A más ember jóságának igazságtalanul valo meg tartásáról.
és más egyéb károkrol melyeket másoknak okozhatnak

K Kicsodák¹⁵⁵⁰ azok. kik a más jóságát igazságtalanul meg tartják?

F. 1. Azok kik meg nem fizetik adóságokat, de a mi még nagyob, kik tselédeknek., és a munkásoknak fizetéseket meg tarttyák. 2 azok kik 30 hejában valo költségek miat, a költsönt meg nem fizethetik. vagy

¹⁵⁴⁶ okozhat, [hat – beszúrás.]

¹⁵⁴⁷ költsön [s (hosszú) f] o-ból javítva.]

¹⁵⁴⁸ a pénzem, <de> hogy [hogy <de> fölé írva.]

¹⁵⁴⁹ változo [zo – beszúrás.]

¹⁵⁵⁰ Kicsodák [ák – utólag írta be a szóközbe, sötétebb tintával.]

annak meg fizetésit sok időkre halogatták. sok hamis álnokságokal.,
3. Azok kik azálogat meg tarttyák. 4. Azok. kik minek¹⁵⁵¹[214b:]
utánna valamely joszágát, birták. volna másnak, vagy annak gondvise-
lői lettek volna., valamint a tutorok. udvarbírák, tisztartok. igazán
5 arrol számot nem adnak.¹⁵⁵² 5. Azok kik midőn valamely el veszet
joszágot találának, azt viszá nem adgyák. nem is tudakozodnak felöle.
hogy kié lehetett.

K kicsodák azok. kik másoknak kárt tésznek.?

F Három féle képen lehet másnak kárt tenni. 1. mikor a másét el
10 veszük, vagy meg tarttyuk., 2. mikor kezünkben lévén a más joszága,
azt el hagyuk pusztolni, vagy veszni. vagy el rontani., 3. mikor részesül-
lünk a lopásban, vagy a kártevésben.

K Miképpen részesülünk. a másnak tett kárban.?

F két képen lehet abban részesülni. 1. mikor¹⁵⁵³ azt okozuk. 2.
15 mikor azt meg engedgyük: noha azt meg gátolhatnok.,

K Miképpen okozunk kárt másnak?

F Mikor parancsolatot, segítséget, tanácsot adunk akár tévéstre.
mikor ellene állunk annak. a ki akár tévést meg akarna gátolni.

K kicsodák, azok. kik meg engedven a kárt; a kár tevésben részesül-
20 nek?

F A cselédek, kik látván az uroknak károkat. azt néki tudtára nem
adgyák. a bírák. kik meg engedik a lopást. huzást, vonást, és mind
azok. kiknek a közönséges jora kellene vigyázniok,¹⁵⁵⁴ és akik a kár
tételeket el szenvedik, és el halgattják.

4. *Articulus*

A más joszágának viszá adásáról. [215a:]

25 K Mikor felebarátunknak valamely kárt tettünk. mivel tartozunk
néki?

F Hogy azt néki meg fizessük. vagy viszá adgyuk.

K Micsoda joszágot kel meg fizetni vagy viszá adni?

F Azt a mellyet el vettünk. és meg tartottunk, ugy a kárt is amelyet
30 néki okoztunk,

K Tartozunké viszá adni ugyan azt amit el vettünk?

¹⁵⁵¹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és töredékes beírások:
In te Az eg soha sem szaba A I Int A soh Tom né]

¹⁵⁵² nem adnak. <4.> 5.

¹⁵⁵³ mikor [*kor* – beszúrás.]

¹⁵⁵⁴ vigyázniok, [Az *o* betű fölött törölt ékezet van.]

- F. Igen is, hogy ha az olyan állapot hogy visza lehesen adni. hogy ha pedig az nem lehet, meg kel fizetni. igazán.
- K. Elegendőé azt viszá adni amit el vettünk.?
- F. Még azon kívül. le kel néki tenni mind azt a kárát. a melyet érettünk szenvedet. 5
- K. Hát ha abban nincsen modunk hogy viszá adhasuk. a mit el vettünk.
- F. Azt adgyuk viszá ami lehet.
- K. Hát ha semmink nincsen.?
- F. Tegyük fel magunkban hogy mindent viszá adunk, mihent abban 10 modunk léssen.
- K. Kinek tartozunk viszá adni azt. a mit el vettünk,
- F. Annak akitől elvettük, vagy holta után. annak maradékinak.,
- K. Hát ha nem találhattyuk meg a joszágnak urát. vagy annak maradékít. mit kel csinálni? 15
- F. A szegényeknek kel osztogatni az el vett joszágot., hogy had imádkozanak azért a kijé volt de először¹⁵⁵⁵ értelmes emberektől kel tanácsot kérni.¹⁵⁵⁶ [215b:]
- K. Mikor kel viszá adni a másét?
- F. Mindgyárt mihelyt lehet., mert másképpen vétkeznek. 20
- K. Mit parancsol az Isten nekünk a hetedik parancsolatban.?
- F. Hogy ugy bányunk felebarátunkal valamint magunkal. és hogy jól tegyünk véle szükségiben..

Huszon kettődik Rész
A Nyolczadik parancsolatrol.

Első Articulus

A hamis tanu bizonyásgról. és a hazugságról.

- K. Mellyik a nyolczadik parancsolat.?
- F. *Ne mondy felebarátod ellen hamis tanu bizonyásgot.* 25
- K. Ebben a parancsolatban. mit tilt nekünk az Isten?
- F. A szoval, vagy gondolattal valo igasságtalanságot.
- K. Hány féle képpen árthatunk felebarátunknak?
- F. Ött féle képpen, 1 hamis bizonyásgal. 2. hazugságal. 3 gyalázásal.
4. hízkeledésel. 5. bal itelettel. 30
- K. Micsoda a hamis tanu bizonyásg?

¹⁵⁵⁵ először [e-l-ből javítva.]

¹⁵⁵⁶ [A lap alján két tollpróbaszerű tollvonás van.]

F Mikor a törvény szék előtt. az igazság ellen¹⁵⁵⁷ bizonyítanak valamit.

K Mitt kell cselekedni, mikor hamis bizonytságot tettek valaki ellen?

F Helyre kel hozni akárt. melyet tettek felebaráttok [216a:] nak,
5 de sött még. vizzá is kel mondani a mit mondottak. ha másképpen nem lehet.

K Micsoda a hazugság?

F A gondolat ellen valo beszéd.

K szabadé némelykor hazudni?

10 F Nem. ahazugság mindenkor vétek., akár micsoda féle állapotban. sött még nem is szabad el szinelni a hazugságot, valamely két értelmű szokal.

Magyarázat

A Aequivocum. olyan szó. a melynek két értelme vagyon., a mellyel
15 mást akarok meg értetni, nem azt a mit gondolok, nem is azt a mint más érti., a szónak bé vett szokása szerént., a restrictio mentalis: mikor az elmémben olyan értelmet teszek fel. a melyet meg nem magyarázom., azért hogy a beszédben meg tsalhassak mást, ugy mint. azt kérdik töllem, ha halgattamé misét. azt felelem hogy halgattam., én azt értem
20 azon. hogy halgattam de tegnap.. holot azt akarják meg tudni töllem. ha ma halgattamé. én azt jól látom hogy a feleletem¹⁵⁵⁸ meg tsalta azt aki kérdezet; ezt hiják tehát restrictio mentálisnak., mind e. mind az aequivocum vétek, mert hazugság. mert valamikor mást akarnak meg értetni másal. nem azt a mit gondolnak.,¹⁵⁵⁹ a hazugság. st aug. de
25 mendacio Cap 3.¹⁵⁶⁰

K Hát ha jóvára akarjuk meg tsalni felebarátunkot a hazugság szabadé olyankor?

F Nem. mert nem kel rosztat cselekedni. hogy abból jó következék. ezt szent pal el végezte. rom¹⁵⁶¹ 3. 8. s. aug. ibid. [216b:]

¹⁵⁵⁷ ellen [Második e-o-ból javítva.]

¹⁵⁵⁸ felele<m>tem [tem <m> fölé írva.]

¹⁵⁵⁹ gondol<dol>nak.,

¹⁵⁶⁰ [A latin utalást utólag írta be, részben a sor alá.]

¹⁵⁶¹ rom <38.> 3. 8. [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és töredékes beírások: *In te de A ele Hát ha*]

2. *Articulus*
A Rágalmazásrol.

K Micsoda a rágalmazás?

F. Midőn rosztat mondanak valakirol.. amely gyalázattýára igyekezik.

K Micsoda nevet adnak még arágalmazásnak.?

F Ha a nem igaz amit más ellen mondunk, a káromlás. ha pedig igaz. ⁵
az ember szollás. de az ember szolláson; minden féle. rágalmazást is értének.

K Hány féle képen lehetünk ember szollok?

F ött féle képen. 1. a midőn a más roszt tselekedetét nagyra terjeszük. 2. mikor azt ki nyilatkoztattyuk, ha titokban volt. 3 mikor a más jó tselekedetét. rosztzra magyarázunk, 4. mikor azt kedvetlenül dicsérjük. 5. még halgatásunkal is lehet mást meg szollani; mikor csak azért halgatunk, hogy mások felebarátunk kissebségire magyarázza halgatásunkat.¹⁵⁶²

K Nagy véteké. a rágalmazás., vagy az ember szollás?

F Mind ezek igen nagy vétkek, mert meg foszttyák. felebarátunkot bec sületítöl. és a mennyeknek kapuját elöttünk bé zárják. 1 Cor 6. 10.

K Nagy véteké arágalmazást. vagy az ember szollást halgatni?

F Igen is.¹⁵⁶³ hogy ha azt hamiságal vagy gyönyörüségel halgattyák

K Mit kel tselekedni mikor mást hallunk rágalmazni? [217a:] ²⁰

F Azt, meg nem kel engedni ha lehet. a pedig két keppen lehet meg, 1. az ember szollást félben kel hagyatni, ha arra hatalmunk vagyon 2. abeszédet másra kel fordítani. 3. nem kel ollyankor szolni. és szomorú ábrázatot kel mutatni., 4 el kel onnét menni ahol rágalmaznak, ha lehet

K Mivel tartoznak az ollyanok, kik másokra bestelen hirt költenek? ²⁵

F Hogy őket meg kövessék, szavokát viszá mondgyák. bec sületetek helyre hozzák.

K Hát mikor az ember szollásban igazat mondottak,?

F ollyankor. nem kel viszá vonni szavokat, mert. a hazugság nem szabad. de tartoznak, minden jó uton modon, bec sületit viszá hozni ³⁰
másnak,

K szabadé. azokat rágalmazni, és meg szollani, a kik felöllünk rosztat beszélettek

F soha nem szabad, rosztért. rosztal fizetni. jót kel kivánni és tselekedni azokkal. kik velünk rosztul bánnak., és imádkozni kel azokért. kik ³⁵
minket gyaláznak, és üldöznek. matth. 5. 44.

K Mindenkor véteké mikor rosztul beszéllünk más felöl?

¹⁵⁶² halgatásunkat. [Szóvégi a-o-ból javítva. Vö. a 1455. sz. jegyz.]

¹⁵⁶³ Igen is. <hamiságal> hogy ha azt hamiságal

F Lehetnek olyan alkalmosságok, melyekben nem véték, sőt még a felebaráti szeretet kötelez arra. 1. mikor a dolog bizonyos és nyilván való. akkor nem rosz arról beszélni. csak hamiság ne legyen a beszéd. és legyen valami haszonra. 3. mikor másnak valamely rosz szándékát.,
 5 vagy tselekedetét meg mondjuk¹⁵⁶⁴ valakinek. azért hogy attól magát meg őrizze, mivel¹⁵⁶⁵ [217b:] nem kel avétkesnek becsületit. meg tartani, az ártatlannak kárával. 3 mikor okoságal meg mondjuk másnak rosz tselekedetét. egy olyannak, aki azt meg orvosolhattya, és arról tehet

3 Articulus

A hizelkedésről. és a vakmerő itéletről

- 10 K Micsoda a hizelkedés?
 F Ez olyan dicséret. mely nem igazán való. szines. és mód nélkül való.
 K A hizelkedés vétéké?
 F. Igen is, mert olyan hazugság, mely másnak kárt tészén.
- 15 K Miben tészén kárt másnak ahizelkedés?
 F¹⁵⁶⁶ Abban hogy neveli kevélységit. rosz erkölcsit, fogatkozását táplállya, erősíti.
 K Micsoda a vakmerő itélet?
 F Az olyan itélet. mely másnak ártalmas, és a melynek helyes oka
 20 nincsen.
 K Micsoda külömbség vagyón agyanakodás, és a vakmerő itélet között?
 F Roszul itélni más felől. a, mikor elménkben bizonyosnak tartjuk hogy fele barátunk roszat cselekedet, agyanakodás. a. mikor aroszról
 25 kételkedünk, azt bizonyosnak nem tartjuk
 K vétéké mindenkor. roszul itélni, és gyanakodni másról?
 F véték., hogy ha azt vakmerő képpen Cselekeszik;¹⁵⁶⁷ de jó. hogy ha igasságal. és szeretettel cselekeszik. matth 7. 1. luk. 6.¹⁵⁶⁸ 7.
 K kicsodák azok, kik jó végre roszul itélnek, vagy gyanakodnak más
 30 felől?
 F. A fellyebb valok., akik tartoznak az alattok valojokra¹⁵⁶⁹ [218a:] vigyázni, akik is tarthatnak attól hogy valamely rosz állapotban ne

¹⁵⁶⁴ meg mondjuk <másnak> valakinek. [Törlés a sor elején.]

¹⁵⁶⁵ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

¹⁵⁶⁶ F <M> Abban

¹⁵⁶⁷ Cselekeszik; [C-l-ből javítva.]

¹⁵⁶⁸ luk. 6. <3> 7. [A latin utalást utólag írta be.]

¹⁵⁶⁹ [A lap alján őrszó: vigyázni]

legyenek, akik azért gyanakodnak alattok valójokról, hogy jobban meg
üsmérjék. őket, vagy hogy ne árthassanak másoknak, de igen kel
vigyázni, mert sokszor ahamiség, irigység. a felebarati szeretetnek pa-
lásttya alá veszik magokat.

K Mit parancsol az Isten ebben a nyolczadik parancsolatban? 5

F Hogy mikor beszélünk, mindenkor igazságot mondgyuk. aztot
szeresük is. mert az Isten igazság. 2. Mikor a Birák. vagy más fő tiszték
előtt vagyunk, igazságal. és világosan kel meg felelni arra, a miről
kérdeznek.,¹⁵⁷⁰ 3 jora kel mindenkor magyarázni. amenyiben lehet
masoknak beszédit. és cselekedetit. s. aug. supr ps 147. 10

Huszon harmadik Rész
A kilenczedik parancsolatrol.

K Mellyik a kilenczedik parancsolat.?

F *Ne kíványad a te felebarátodnak feleségét.*

K Mit tilt eza parancsolat?

F A házasaq törésre valo gondolatokat., kivánságokat, és más egyéb
tisztátalan vetkeket., a melyekről szóllottunk a hatodik parancsolat-
ban. 15

K Vagyoné valami külömbség a tisztátalan cselekedetnek gondo-
lattya, és kivánsága közöt?

F vagyon. agondolat az elme eleiben terjeszti a tisztátalan dolgot.
akivánságot pedig követi az akarat, avégben vitelre 20

K A rosznak kivánsága vétéké mindenkor?

F Igen is, mert magaban foglallya a rosz cselekedetre hajlando¹⁵⁷¹
[218b:] akaratot., ugyan ez is tselekeszi avétket. mivel a szivből, az az,
az akaratnak valo engedeleből. származik minden véték, mondgya a
kristus. matt 15. 19. 25

K A rosznak gondolattya vétéké?

F Véték hogy ha az akaratnak. abban része vagyon

De ha arosz gondolatokat nem hogy kedvelnök, de még utálljuk,
és ha azokra alkalmaságot nem adunk, söt még elménkből is ki
vettyük, olyankor nem hogy véték volna. de söt még érdemet okoz. 30

K szabadé a más feleségit házasaqra kívánni. hogy akor el vegye
mikor özvegységre jut?

F Ez a kivánság véték, mert rend ellen valo. és igen veszedelmes,
mert vagy az házasaq törésben. vagy valamely¹⁵⁷² tisztátalanságban
ejti azt. a ki ilyen kivánságot tart magában. 35

¹⁵⁷⁰ kérdeznek., <jo> 3 jora

¹⁵⁷¹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonás és beírás: ~~in te do~~]

¹⁵⁷² valamely [v-a-ból javítva.]

Huszon negyedik Rész
A Tizedik Parancsolatrol.

K Mellyik a tizedik¹⁵⁷³ parancsolat?

F *Ne kívánnjad ate felebarátodnak se házat, se szolgáját. se szolgáló leányát. se ökrét, se szamarát. se semminému marháját.*

K Mit tilt eza parancsolat.?

5 F A hetedik parancsolatban az Isten tilttya igasságtalanul. el venni vagy meg tartani a más jóságát. ebben tilttya hogy azt csak kívánnjuk is felebarátunk kárával.

K Miért mondád felebarátunk kárával?

F Mert a nem tilalmas felebarátunknak jóságát kívánni: és magun-
10 kéva tenni. igaz és jó uton modon. és az ő akarattyából, mivel [219a:] mikor valamely házat. vagy földet. vagy más féle állapotot veszünk, a nekünk meg tetzvén. meg kívánnjuk. és ugy veszük meg.

K kik vétének¹⁵⁷⁴ ezen parancsolat ellen.?

F A kalmárok, kereskedők, kik a drágaságot kívánnják. hogy meg
15 gazdagodhassanak, 2. A hadi emberek, kik a hadakozást kívánnják. nem a haza jóváért, hanem hogy foszthassanak, prédálhassanak, 3. a doktorok kik a betegségeket kívánnják. 4. a prókátorok kik a perlekedést kívánnják. 5. a fiak, kik oly nyomorultak. hogy atyoknak halálát kívánnják, azért. hogy a jóságot birhassák,¹⁵⁷⁵ egy szoval mind azok.,
20 kik a mások szerencséjít., becsületit., érdemit. irigylik és kívánnják.

K Mit parancsol az Isten ezen utolso parancsolatban?

F Hogy minden kívánságinkban. ahitett tekintsük, és az okoságot

K Miből erednek a roszt kívánságink?

F. A testnek kívánságából, a szemnek bujálkodásából, és az életnek
25 kevélységéből. az az. agyönyörüségnek, tiszteletnek.¹⁵⁷⁶ gazdagság-
nak, szeretetítől¹⁵⁷⁷

K Mit kel cselekedni hogy meg lehesen zabolázni a kívánságot?

F Az Istenhez kel kapcsolni magunkot mert ő adgya az örökös és
valóságos jót. csak egyedül. ötet kel szeretni. és mindent ő érette.

30 K Az Isteni szeretetből áll tehát¹⁵⁷⁸ az egész vallás.?

F Igen is. a kereszténységben, minden csak az Isteni szeretetre
vigyáz. mert nem lehet, se hinni, se reménleni az Istenben amint kell.,

¹⁵⁷³ tizedik parancsolat [*d-p*-ből javítva.]

¹⁵⁷⁴ vétének [*n* – megkezdett hosszú szárú betűből, valószínűleg megkezdett *k*-ből javítva.]

¹⁵⁷⁵ birhassák, [*a-á*-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁵⁷⁶ tiszteletnek. [Szóvégi *t-g*-ből javítva.]

¹⁵⁷⁷ [Utána beírt egy keresztet.]

¹⁵⁷⁸ tehát [Elírás.]

ha ötlet nem szeretik., a hit, reménység. és a szeretet, mindent magában foglal.

K Miért akarta Isten törvényével rendben venni az emberek¹⁵⁷⁹ [219b:] kívánságát?

F. Három fő ókból, 1. hogy meg mutassa azzal. hogy ő látta és 5
visgálta a sziveket, és hogy az ő törvénye félyeb valo az emberek
törvényénél. a mely csak a külső dolgokrol tehet rendelést. 2 hogy még
a kezdetiben irtsa ki avétket, mivel a kívánság. kezdete a véteknek.. 3.
hogy senki magának nehizelkedgyék. azzal hogy ártatlan, amidön vét-
kes cselekedeteket nem cselekeszik., mivel csak egyedül. a kívánságo- 10
kért is. avétekben, és az Isten haragjában eshetünk. rom. 8. 27. matth
15. 19. matth 5. 28.

Huszon ötödik Rész.

Az Anyaszent egy háznak parancsolatirol. közönségesen.

K Az Anyaszent egy háznak vagyóné arra hatalma hogy nekünk
valamit parancsollyon?¹⁵⁸⁰

F A kristustol vette azt a¹⁵⁸¹ hatalmat. és tartozunk néki engedel- 15
meskedni. matth 18. 17.

K Nem elégé az Istennek engedelmeskedni?

F Az Isten azt parancsollya hogy engedelmeskedgyünk. az anya-
szent egy háznak., tehat az Istennek nem engedelmeskednék az., az ki.
az anyaszent egy háznak nem engedelmeskednék. 20

K kicsodák. azok kik törvényt szabnak az anyaszent egy házban?

F A kristus pásztorokot rendelt az anyaszent egy ház igazgatására,
tehat nékik kel törvényt csinálni, és a hiveknek, engedelmeskedni kell.
act 20 28 hebr 23 17¹⁵⁸² [220a:]

K Meg bizonyithatodé azt az Evangyéliumbol? 25

F Igen is meg. a kristus azt mondotta az apostolinak. és az apostoli-
ban.,¹⁵⁸³ minden pásztoroknak, hogy *aki titeket halgat, engem halgat.*
a ki titeket meg vett, engemet vett meg. luk 10. 16.

K Láttjuké azt. hogy az apostolok az Isten parancsolatin kívül. más
parancsolatokat is adtanak volna.? 30

F Igen is. Az apostolok esze gyülvén. jérusálemben. meg tilták
ahiveknek. a vérnek, és a fulva holt állatnak ételét, *Tetszék a szent*

¹⁵⁷⁹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁵⁸⁰ parancsollyon? [//–n-ből javítva.]

¹⁵⁸¹ a [Beszúrás.]

¹⁵⁸² [A latin utalást utólag írta be.]

¹⁵⁸³ az apostolinak. és az apos-<tolinak>toliban., [Törlés elválasztás után, a sor elején.]

léleknek,¹⁵⁸⁴ és *minékünk*. mondák az Apostolok. &c. act. 15.
28

K Mitt hozs ki ebből?

F. Azt hozom, hogy az anyaszent egy háznak szava. a szent Léleknek szava. és hogy az anyaszent egy házon áll olyan törvényt szabni. amicsodást szükségesnek látta lenni. eki tettzik mind annyi sok Conciliumokból., a protestánsok is meg egyeznek azon hogy az anyaszent egy ház tehet rendelést. amelynek engedelmeskedni kell.

K Nagy vétéké az anyaszent egy háznak nem engedelmeskedni.?

10 F Igen is. mivel akristus azt mondgya. hogy ugy fognak azokal bánni. kik az anyaszent egy háznak nem engedelmeskednek. valamint. apogányokal. és a publikánusokal. matth. 18. 17.

K Az anya szent egy ház miért ad parancsolatot fiainak?

F. Azért. hogy az¹⁵⁸⁵ áitatoságnak némely külső cselekedetit rendel¹⁵⁸⁶ 20 25 ben vévén. az Isten parancsolatit. az által. könnyebben¹⁵⁸⁶ [220b:] végben¹⁵⁸⁷ vihessék, 2. hogy meg mutassa idejét, és modgyát. az Isten parancsolatinak végben vitelire.¹⁵⁸⁸

Magyarázat

Hogy jobban meg lehesen érteni ezt a feleletet. két vagy három
20 példát hozok elő.

Mi tartozunk azal hogy gyakorta elő számlálljuk elménkben. az Isten jó téteményeit. hogy az örök életnek kívánását. magunkban fel gerjeszük, hogy a szentek dicsőségit meg tekintvén, őket kövessük. ugyan ezen okokból is rendeltettek az innepek. amint ezt még jobban
25 meg láttyuk.

Tartozunk az Isten parancsolattya szerént. hogy ő néki külső tiszteletet adgyunk, és minden héten egy napot meg szentelni. és azt az Isten szolgálattyaiban tölteni., az anyaszent egy ház, hogy ezt a köteleséget végben vitesse velünk, azt parancsollya. hogy vasárnapokon. és innep
30 napokon. a szent misét¹⁵⁸⁹ el ne mulasuk, mivel ez a szent áldozat. leg főveb része avallás béli cselekedetnek

Tartozunk, Kommunikálni. és halálos vétkeinket meg gyonni. a mint ezt¹⁵⁹⁰ meg fogjuk mutatni. mikor az oltári szenttségről, és agyo-

¹⁵⁸⁴ léleknek., [l-I-ből javítva.]

¹⁵⁸⁵ az [Beszúrás.]

¹⁵⁸⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁵⁸⁷ végben [véghezből javítva.]

¹⁵⁸⁸ vitelire. [A második i-e-ből javítva.]

¹⁵⁸⁹ misét [t-re-ből javítva.]

¹⁵⁹⁰ ezt ⟨f⟩ meg fogjuk

násról. fogunk szollani. az Anyaszent egy ház időtt szabb ezekre. azért. hogy a hívek végben vigyék ezeket a kötelesegeket

Végtire, tartozunk azal. hogy a testet sanyargasuk, és a szolgálat alá vessük. szent pal mondása szerént., némelykor **[221a:]** tartozunk böjtöl-
ni is. valamint a krisztus mondá.¹⁵⁹¹ a farisaeusoknak., hogy az ő 5
tanítvánnyi böjtölni fognak menyben menetele után., hogy pediglen
ezeket anagy kötelesegeket végben vigyük. az anyaszent egy ház né-
künk, böjtököt és abstinenciákat parancsol tartani:

Ezekből meg láthatni tehát. hogy az anyaszent egy ház parancsolati.
csak arra. valok. hogy időt. és modot szabjanak. az Isten parancsolati- 10
nak végben vitelére.

K Mellyek az anyaszent egy ház parancsolati?

F. Rend szerént. csak hat parancsolatot. számlálnak. a mellyek
közönségesen minden renden lévő híveket illetik.

Az Első azt parancsollyá, hogy meg szentellyük, a bé vett Innepeket. 15
A második. hogy Misét halgassunk vasárnapokon, és innep napokon.
A harmadik., hogy leg aláb. egy szer esztendőben a magunk pásztorá-
hoz gyonni el mennyünk. A¹⁵⁹² negyedik. hogy leg aláb. egy szer
esztendőben. husvét napján az ur testét. magunkhoz vegyük. Az ötödik,
hogy a kántort. vigiliakot, és a nagy böjtöt. meg böjtölyük, A hatodik, 20
hogy pénteken. szombaton hust ne együnk.

Rend szerént. ezen versekel mondgyák el a hat parancsolatokat.

1. Innepeket meg szentellyed,
Dolgot, s' henyéllést kerüllyed.¹⁵⁹³ **[221b:]**
2. Misét halgass vasárnapon. 25
Ugy az több innep napokon.
3. Esztendőben. egy szer menni.
El ne mulasd vétked gyonni,
4. Teremptődnek testét vegyed,
Buzgon husvétkor azt egyed. 30
5. Cantort, vigiliát, meg böjtöllyed,
Nagy böjtben a hust kerüllyed.
6. Péntekeken, hust ne edgyél.
Ugy szombaton. cselekedgyél.

¹⁵⁹¹ mondá. <h> a farisaeusoknak., hogy

¹⁵⁹² A [a-ból javítva.]

¹⁵⁹³ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírások: *Innepeket
hogy cs inn*]

Huszon hatodik Rész
Az Anyaszent egy ház Első parancsolattyaórol.

Első Articulus.
Közönségesen az Innepekről.

K Mellyik az anya szent egy ház első parancsolattya
F *Innepeket meg szentellyed. dolgot, henyelést kerüllyed.*
K Mit parancsol ezek által. az anyaszent egyház?

F Hogy meg szentellyünk bizonyos innepeket. valamint a vasárna-
5 pot

K Miképpen kel meg szentelni az innepeket?

F A szolgálot béli munkát el kel kerülni. fő képpen a vetket. 2. nem a henyelésben. hanem az Isteni szolgálatban kel tölteni azokat a szent napokat [222a:]

10 K Meg tiltani az innep napokon valo dolgozást. nem ellenkezík ez, az Isten parancsolattyaóval aki azt mondgya, hogy hat napon dolgozál, a hetedikén meg nyugodgyál.?

F Nem. mert ezek a szok nem tesznek egyebet hanem hogy, a rend szerént valo hétben. hat nap rendeltetet a munkára. és egy a meg szentelésre. de ezek azok. nem rekesztik¹⁵⁹⁴ ki aköteleséget., amelyel tartoznak a szolgálot béli munkátol meg szünni. az innep napokon. a melyek rend kívül vannak a hétnek folyásában.

K Miért magyarázod eszerént ezeket a szokot?

F Az Isten maga magyarázta eszerént. e kitettzik az Exodusbol., 12.
20 16. 23. 14. Mivel azt láttyuk ebben a könyvben. hogy a midön valamely héten innep napok estenek,¹⁵⁹⁵ azokon a napokon: ugy meg volt tiltva a munka. valamint a szombat napján. Moyses sok innepeket hagyot a sidoknak a melyeken a dolog meg volt tiltva. levit 23. deut 16.

K Az anyaszent egy háznak vagyóné hatalmában. hogy olyan inne-
25 peket rendellyen, amelyeken ne legyen szabad dolgozni?

F Ha a sidó anyaszent egy háznak volt arra hatalma. a keresztény anyaszent egy haznak nagyob vagyon

K Honnét mutatod azt meg hogy a sido anyaszent egy háznak volt arra hatalma

30 F A szent irásbol. a melyben láttyuk hogy egy néhány inne-
¹⁵⁹⁶[222b:]peket rendelt volt a törvény ki adása után. az Evagyéliumbol láttyuk. hogy a kristus el ment a templomban. az olyan innepre. ugy mint a templom dedicatiojára, melyet a synagoga rendelte vala a

¹⁵⁹⁴ rekesztik [Első k-sz-ből javítva.]

¹⁵⁹⁵ estenek, <azon> azokon [Törlés a sor végén.]

¹⁵⁹⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

makabaeusok idejében. 4.59. joan 10.22. Ester. Cap 9. judith. 31. 2. makab. 15. 36. 37.

K Az anyaszent egy házban kiknek. illik.az innepek szentelésit meg parancsolni.?

F A Pápának., a püspököknek, akiket az Isten arra rendelte. hogy az anyaszent egy házat igazgassák. valamint szent pál mondgya, act 20. 28. 5

K kik rendelték azokat az innepeket amelyeket mostanában üllenek?

F Némellyeket az apostolok rendelésiből. vettük. ilyenek leg többire. akristus innepei, némellyeket azutan rendelte. vagy vette bé az egész anyaszent egyház. némellyeket pedig¹⁵⁹⁷ apüspökök. rendelték a magok püspökségében. 10

K Tartozunké ugy meg szentelni ezeket az utolsokat.¹⁵⁹⁸ valamint az elsőket?

F Igen is tartozunk, mind egyikét, mind a másikat meg szentelni. és ahoz arendhez alkalmaztatni magunkot, a mely rend tartatik abban a püspökségben, a melyben vagyunk 15

K Miért tartozunk abban apüspökségben lévő szokáshoz alkalmaztatni magunkot a melyben találkozunk.?

F Mert akár hol. legyünk. mindenüt jó példát kel adni, a több hivel. egyenlő szokást kel tartani., és engedelmeskedni [223a:] a pásztoroknak., akiknek illik, kinek¹⁵⁹⁹ kinek a maga püspökségében. el rendelni az Isteni szolgálatnak modgyát. és idejét. hebr. 13. 17. s.aug.epist. 119. ad janua. 20

K Miért rendelték az innepeket? 25

F Az Isten tiszteletire. és hogy a hiveket oktassák.

K Az anyaszent egy ház miképpen tiszteli az Istent az innepekel.?

F A vallásnak leg fővebb titkainak szentelésivel. a Boldogságos szüz., vagy a szentek.¹⁶⁰⁰ emlékezetinek meg ujjításával., akikben az Isten leg inkább mutatta ki ajándékot. és amelyekért az Istennek hálákot ad az anyaszent egy ház. 30

K Az anyaszent egy ház. miképpen oktattya a hiveket az innepek által?

F Elméjekre adván. a hitnek leg főveb titkait. vagy leg nevezeteseb cselekedetit a szenteknek, 35

K Mellyek azok a külömb féle innepek., mellyeket az anyaszent egy ház parancsollya üllen?

F Az anyaszent egy ház. némely innepeket szentel. a szent háromság-

¹⁵⁹⁷ pedig [d megkezdett betüből javítva.]

¹⁵⁹⁸ az utolsokat. <u> valamint [Törlés a sor végén.]

¹⁵⁹⁹ kinek <ne> kinek

¹⁶⁰⁰ a szentek. <m> emlékezetinek meg ujjításával.,

nak tiszteletire. akristus tiszteletire., a Boldogságos szűz az Angyalok., és a szentek emlékezetire. és a templomok meg szentelésinek emlékezetire.

K Miképpen lehet hasznosan szentelni azokat az innepeket?

- 5 F Elmélni kel azokról atitkokról a melyeket tisztel azokon a napokon az anya szent egy ház., vagy is a szenteknek azon jó erkölcsiről. a melyeket előnkben adgya hogy kövessük, azokon a szent napokon., szent dolgokban foglalatoskodgyunk.¹⁶⁰¹[223b:]

2 Articulus.

Különösön az innepekről. leg először. a szent Háromságnak Innepéről.

- K Mikor szenteli az anyaszent egy ház. a szent Háromságnak inne-
10 pét?

- F Minden napon. de fő képpen vasárnapokon., és ugy szolván. a szentek innepei, a szent háromságnak tiszteletére szenteltetnek., mind azon által. mint egy ött száz esztendőől fogvást. az anyaszent egy ház. bizonyos napot rendelt ennek a titoknak.¹⁶⁰² tiszteletére, a mely nap
15 szent Háromság vasárnapjának nevezetik. némely anyaszent egy házakban, kétszer üllik ezt az ünnepet. ugy mint pünkösöd után valo első. és utolsó vasárnapon.

K Miért mondád azt. hogy mindenik nap a szent Haromságnak tiszteletére rendeltetett.?

- 20 F Azért hogy akár mely napon. akár mely innepen. tsak egyedül. az Isten, három személyében imádtatik. és dicsöitetik.

K Mit kel tsinálni a szent háromság napján?

F Az Istent a három személyben imádni kel, meg kell magunkot aláznunk az ő hatalma alatt. és gondviselése alá kel magunkot ajánlani.

3 Articulus

A kristus Jesus fogantatásának innepéről. melyet gyümöls oltó Boldog Aszszony napjának nevezik.

- 25 K Mellyek a kristus Innepei? [224a:]

F. Aző fogantatása. születése. környülmételtetése. epiphania. a templomban valo bé mutattatása. szenvedése. temetése, menyben menetele, a szent Léleknek le szállása, és Ur napja.

¹⁶⁰¹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁶⁰² a titoknak. [k – későbbi beszúrás.]

K Mikor szentelik az ő fogantatásának innepét?
 F Martiusnak huszon ötödik napján. gyümölts óltó Boldog Asz-
 szony napján. s. aug. libr. 4. de Trinit, Cap. 5.
 K Miért nevezik ezt az¹⁶⁰³ innepet annunciationak?
 F Mert ezen a napon küldték. Gabriel angyal a Boldogságos szüz- 5
 höz. hogy néki meg jelenitse a meg testesülésnek titkát, luk 1. 26.
 K Miképpen fogadá a Boldogságos szüz ezt a követséget
 F Eleintén mindgyárt meg háborodék. nem tudhatván hogy ki volna
 az, aki néki. olyan nagy dolgot mondana. érdemtelennek is itélé magát
 arra, hogy az Isten Annyává¹⁶⁰⁴ lenne. ugyan azon alkalmatoságai. 10
 mutatá meg nagy szeretetét az tisztasághoz. az alázatosághoz., és az
 engedelmeséghez., meg mutatá szeretetét atisztasághoz, mivel az an-
 gyalnak meg vallá, hogy soha férfiat nem üsmért. és nem is akarna
 üsmérni. Az ő alázatoságát abban, hogy magát az ur szolgálójának
 nevezi, a midön. az Isten Annyává választatik. Az ő engedelmeségét 15
 abban. midön azt mondá. légyen nekem ate mondásod szerént., és
 mihelyt akarattyát ki monda. azonnal szenttséges méhében fogadá a
 meg váltot. a szent léleknek munkája által. ezen a napon. mind a
 kristus. mind a Boldogságos szüz. innepet üllik.¹⁶⁰⁵[224b:]
 K Miképpen kell szentelni ezt a dupla innepet? 20
 F. Imádni kel a meg testesült. öröktől fogva valo¹⁶⁰⁶ igét. a ki magát
 meg alázván. emberré lett. tisztelni, követni, és esedezni kell a Boldog-
 ságos szüznek, elmélkedni kell atsudákról mellyek benne lettek ezen a
 nagy napon., tekintsük meg a kristushoz valo kötelességünket,¹⁶⁰⁷ és
 utálljuk meg abünt. 25

4. Articulus. Az Adventi napokrol.

K Miért nevezik adventnek a karátson előtt valo négy hetet?
 F Mert az anyaszent egy ház azt akarja. hogy a hivek azon¹⁶⁰⁸ idő
 alat készülyenek arra., hogy a kristus első eljövételének innepét. áitato-
 ságai szentelhessék.,
 K Mellyik akristus első el jövetelének innepe? 30
 F A kristus születésinek innepe, melyet karátsonnak nevezik.

¹⁶⁰³ ezt az <napot> innepet [innepet <napot> fölé írva.]
¹⁶⁰⁴ Annyává [A-a-ból javítva.]
¹⁶⁰⁵ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások és beírás: A tiszte]
¹⁶⁰⁶ fogva valo [Második v – megkezdetett l-ből javítva.]
¹⁶⁰⁷ kötelességünket, [A második k – javítva.]
¹⁶⁰⁸ azon [Utólagos beírás a sorvégi margón:] idő alat [alat – beszü-
 rás.]

K Miképpen kel akarátsoni innephez készülni?

F 1. Meg kel emlékeznünk. arról hogy micsoda nagy szükségünk vagyon akristusra, meg tekintvén bűneinket, és nyomorúságinkot. 2. sohajtsuk a kristust. és kerjük hogy jöjjön el meg gyógyításunkra. 3. 5 szüntelen imádjuk a meg testesült igét. 4. penitentzia tartásal. és más áitatoságokal, készülyunk akristust magunkhoz venni azon a szent napon. A régi időkben. sok helyyeken böjtöltek. az adventi napokon valamint cselekesznek még a görögök. [225a:]

K Az anyaszent egy ház. nem teszené adventben emlékezetet a 10 kristus utolso el jöveteléről.?

F Igen is. mert ugyan az utolso el jöveteléről akristusnak, kezdi el oktatásit, azon okból, hogy a penitentziára inditson bennünket, meg tekintetvén velünk az Isten iteletit. 2. hogy ohajtsuk. a kristus utolso el jövetelét., mint a bűntől valo meg menekedésünknek idejét.

15 K Mit cselekeszik még az anyaszent egy ház. hogy a penitentziára inditson minket azokban az időkben?

F Azokat az oktatásokat olvastattya nekünk, amelyeket ada a sidoknak a kristus elől jároja, keresztelő szent jános. hogy őket a penitentzia által. akristus fogadására készittse.

5 Articulus

Karátson Napjáról.

20 K Micsoda napon szentelik a kristus születésit?¹⁶⁰⁹

F Huszon ötödik decembris. karátson napján st aug lib 4. de trinitate Cap 5.¹⁶¹⁰

K Mit kíván töllünk az anyaszent egy ház. azon a napon?

F. Hogy imádjuk a kristust: mint gyermeket, hozzája nagy háláadá- 25 sal legyünk. nagy figyelmeteségel halgasuk az oktatásit mellyeket ad a kristus születéséről.

K Mire kell figyelmeznünk. akristus születésében?

F Arra hogy ő utozásban jöt evilágra, éjfél tajban., bethlehemben egy istáloban, és az esztendőnek. leg keményeb idejében

30 K Miért volt utozásban a Boldogságos szüz. mikor a kristust evilágra hozta.?¹⁶¹¹[225b:]

F Mert kételenítették. Augustus¹⁶¹² Császár parancsolattýára. bethlehemben menni, az Isten azon pogány császár által. akarta bē tölteni

¹⁶⁰⁹ születésit? [Első t-s-ből javítva.]

¹⁶¹⁰ [A latin utalást utólag írta be a sor végére és a sor alá.]

¹⁶¹¹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁶¹² Augustus [A-a-ből javítva.]

a jövendöléseket. a melyék. meg mondták. hogy a Messiásnak bethlehemben kelletnék. születni. továbbá. a kristus. azt is akará ezzel. hogy nekünk. ez oktatásunkra lenne. mikae 5. 2.¹⁶¹³

K Micsoda oktatást akart akristus nekünk adni ezáltal?

F 1. Hogy engedelmesek, alázasok legyünk, és hogy ugy tekintsük magunkot eföldön mint idegeneket: és utozokat. 2 hogy szeresük a szegénységet. és meg vessük agazdagságot, becsületet., és az előmenetelt. 3. hogy szeresük a sanyaruságot, és meg gyözzük. a kényeségre való hajlandoságot tit. 2. 12.

K Miért akarta a kristus. utozásban. és sanyaruságban születését? 10

F Mert még születésekor ellene akara állani a test kívánságinak, a szemek bujálkodásinak. és az élet kevélységinek,

K Miért állot ellene a kristus ezen három kívánságnak?

F Mert még születésekor akará a vétket gyökeriből¹⁶¹⁴ ki irtani, hogy azután aző példája oktatásokra lenne az embereknek 15

Magyarázat

A kristusnak minden oktatása, és tselekedete¹⁶¹⁵ nem egyéb végre tzélozot, hanem hogy arosz kívánságoktól el távoztasson minket, és egyedül az Istent szeresse velünk. nem is adhata ennél hasznosab oktatást. az embereknek. jaj annak a ki ezt nem követi, jaj annak aki azt becsülli.¹⁶¹⁶ szereti és keresi a mit akristus meg vetett. 20

[226a:] K Miért mondanak három misét. karátson¹⁶¹⁷ napján?

F Ez még az Anyaszent egy haznak régi szokásától maradot. mivel az előtt. a nagy innepeken egy néhány miséket mondtottanak. mert mindenek nem lehettenek volna jelen csak az edgy misén. ugyan egy pap is mondtotta azokat amiséket. vagy pedig azt is el mondhatni. hogy a három misében. akristusnak három féle születési tisztelik. 25

K Mellyek azok a három féle születési az Isten fiának?

F Az Isten fia öröktől fogva születet az ő Attyának kebelében. időben születet a Boldogságos szüz méhében. és minden nap születik lelki képen az ő hiveinek szivekben, ahol lakozik kegyelme által. mond-gya szent pál. ephes. 3. 17. 30

K Mellyik születésit szentelik az éjfélkori misében?

F Az ő időbéli születésit. ugyan az oltáron is vagyon akristus éjfélkor. valamint¹⁶¹⁸ a jászolban volt bethlehemben ugyan azon tályban. 35

¹⁶¹³ [A latin utalást utólag írta be a sorközbe.]

¹⁶¹⁴ gyökeriből [g-b-ből javítva.]

¹⁶¹⁵ tselekedete [te – utólagos beírásnak látszik.]

¹⁶¹⁶ becsülli. <és> szereti és

¹⁶¹⁷ karátson [ts-gy-ből javítva.]

¹⁶¹⁸ valamint [v-m-ből javítva.]

K Micsoda lélekben kel jelen lenni az éjfélnyi misén?

F Imádnunk kel az¹⁶¹⁹ istáloban születet kristust.

K Mellyik születésit tisztelik areggi misekor?

F A reggeli mise arra rendeltetet, hogy tisztellyük. akristus születésé-
5 nek ki nyilatkoztatását. a pásztoroknak., azért ebben a misében tisztel-
hettyük. az ő¹⁶²⁰ hiveinek szivekben valo lelki születésit is.

K Micsoda lélekben kel jelen lenni areggi misén.¹⁶²¹ [226b:]

F. Imádgjuk az ujjonon születet Jésust, a pasztorokal és az angyalok-
kal együt. kik ének szoval dicsérek mondván. Dicsőség menyben Isten-
10 nek. békeség földi népeknek. jó akaratu hiveknek.

K Mellyik születésit tisztelik aharmadik misekor?

F Mint hogy az anyaszent egy ház. a harmadik misekor a szent jános
Évangéliumának. a kezdetit¹⁶²² olvastattya, ahol az Isten Fiának. az
Attya kebelében öröktől fogva valo születése olly csudálatosan fel
15 vagyon téve, és hogy azon misében a szent pál sidokhoz irt levelének
első részit¹⁶²³ olvastattya. a melyben ugyan ezen igazság. nyilván ki
tettzik. ugy lehet tehát ezt a harmadik misét tekinteni., mint akristus
Isteni születésének meg szentelését.

K Micsoda lélekben kel jelen lenni ezen a misén.?

20 F. Imádgjuk az Angyalokal. és a szentekel együt az Istennek fiát,
és adgyunk hálákot néki az emberekhez valo jó téteményiért. mivel az
angyalok imádák ötet. mihelyt születék mondgya szent pal. hebr. 1. 6.

K Tartozunk három misét halgatni karátsonkor?¹⁶²⁴

F valo hogy eleget teszünk az anyaszent egy ház parancsolattyának
25 hogy ha ahárom közül edgyet meg halgatunk. mind azon által azt
jovallya hogy mind a hármát meg halgassuk.

6 Articulus.

A kristus környülmételkedéséről

K Micsoda napon illik a kristus környülmételkedésének inne-
pét.?[227a:]

F¹⁶²⁵ karácson után nyolczad napal. az esztendőnek első napján.

30 K Micsoda a környül metelkedés?

¹⁶¹⁹ az </> istáloban

¹⁶²⁰ az ő <lelk> hiveinek szivekben valo lelki

¹⁶²¹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁶²² kezdetit [Szóvégi t-k-ből javítva.]

¹⁶²³ első részit <részit> olvastattya.

¹⁶²⁴ karátsonkor? [ts-n-ből javítva.]

¹⁶²⁵ F [K-ből javítva.]

F Ez az ó törvénynek olyan Ceremoniája., a melyet követtek minden¹⁶²⁶ férfiú gyermekeivel. születések után nyolczad napal

K Miért rendeltetett vala ez a¹⁶²⁷ Ceremonia.?

F Hogy az Isten népe meg különböztessek. az egész földön lévő népektől. 5

K Mikor rendeltetik ez a Ceremonia?

F Mikoron az Isten szövetséget tett ábrahámal. a környül metelkedés. jelül lett. ennek a szövetségnek.

K Mitt jelente kivált képen. a környül metelkedés?

F Azt hogy az emberi nemzetnek eredete tisztátalanná lett. az eredendő vétékért. s. aug. tract. 30. supr. s. joan. 10

K A kristus nem vala tehát alája vettette ennek atörvénynek?

F. Igen is. nem. mert ő maga vala a szenttség.

K Miért akará tehát az alá vetni magát?

F Mert avétkes embernek formáját vévén magára. a mi vétkeinkert akara szenvedni, hogy azokat el töröllye vérével. phil. 2. 7. 15

K Micsoda nevezetes dologra kel vigyáznunk a kristus környülmetelkedésekor?

F A sidok szokása szerént. a környülmeteléskor. nevet adnak vala azoknak kik környülmeteltettek, valamint a keresztényeknél nevet adnak a kereszttségben, ezen a napon adák a kristusnak a jésus nevet, a mely meg váltot. teszen.¹⁶²⁸ valamint Gabriel angyal meg mondotta volt a Boldogságos szüznek. hogy ezen a¹⁶²⁹ néven [227b:] neveztessek. 20

K Nagy névé a Jésus név?

F Szent pál azt mondgya hogy Jésus¹⁶³⁰ neve előtt, mind az égben. mind a földön, mind a pokolban, meg kel hajolni minden térdnek. phil. 2. 10. 25

K Miképen kell illenünk ezt az innepet?

F Az esztendő kezdetin meg kel magunkot ujitani az Isteni szolgálatban., magunkot arra kell szoktatni, hogy nagy tisztelettel hijuk segittségül. a Jესus szent nevét. és legyünk azon hogy lelki képen. környülmetelkedtek lehesünk 30

K. Miben áll a lelki környülmetelkedés?

F Abban hogy el távozunk arosz hajlandóságoktól. és ellene mondgyunk arosz kívánságoknak, egy szoval, valamint szent pál mondgya. meg tagadvan ahitetlenséget. és avilági kívánságokat, mértékletesen. és 35

¹⁶²⁶ minden [en – beszúrás.]

¹⁶²⁷ ez a <törvény?> Ceremonia.?

¹⁶²⁸ teszen. [Beszúrás.]

¹⁶²⁹ a [Beszúrás; a lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁶³⁰ Jესus <ve> neve

szentül éllünk. ejelen valo világon. várván azt a boldog reménséget, és ama nagy Istennek, és a mi meg tartonknak. a Jesus kristusnak dicsőséges meg jelenését. tit 2. 12.

7. Articulus.

A Kristus Epiphániájáról. melyet viz keresztnek nevezik.

- K Micsoda innepet szentelnek hatodik januárj?¹⁶³¹
- 5 F A kristus Epiphániáját.
K Mit téssen ez a szó Épiphánia?
F E görög szó. mely téssen. meg jelenést. vagy ki nyilatkoztatást.
s.aug.serm:¹⁶³²64. de diversis. [228a:]
K Miért nevezik ezt az innepet Épiphánianak?
- 10 F. Mert azon az innepen három titkot szentelnek., a melyek által nyilatkoztatta ki¹⁶³³ az embereknek akristus aző dicsőségét,
1. A mágusok bethlehemben valo meneteleket a kristus imadására.
2. A kristus szent jános által valo kereszteltetésit., 3 a lakadalomban tett tsuda tételit a kristusnak. aviznek, borrá valo változtatását.
- 15 K kik valának a mágusok?
F Nap keleti pogány philosophusok., akiket közönségesen királyoknak nevezik. noha telleségel nem tudhatni micsoda renden¹⁶³⁴ lévők valának. de azt el hitethettyük magunkal hogy nagy urak valának, ugyan ezt is tarttyák sokan a szent irás magyarázok közül, hogy pedigen királyoknak nevezik. azt a prophétiákra valo nézve tselekeszik.
- 20 K Tudgyuké számát a mágusoknak?
F szent leo. azt tarttya. hogy hárman voltanak, de azt bizonyosan nem tudhatni.
K A mágusok neveit tudgyáké?
- 25 F A mit némely aucthoroknak tettzet irni a mágusok nevek iránt, a bizonytalan, jób meg vallani hogy nem tudgyuk neveket
K Miért jövének¹⁶³⁵ imádni a kristust?
F Mert meg üsmérék az Isten sugarlásából. és az uj tsillagnak támadásából hogy ő volna a mennyeknek, és a földnek királya.¹⁶³⁶[228b:]
- 30 K Hová menének a magusok akristust imádni?
- ¹⁶³¹ januárj? [u – javítva olvashatatlan betüből.]
¹⁶³² serm:64 [r–m–ből javítva.]
¹⁶³³ nyilatkoztatta ki <ak> az embereknek akristus
¹⁶³⁴ renden <valának> lévők valának.
¹⁶³⁵ jövének [n – megkezdett k–ból javítva.]
¹⁶³⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

F. Bethlehemben ahol születet volt

K Honnét tudták ők azt hogy a kristus bethlehemben születet?

F Jerusalemben érkezvén. a papi fejedelmektől. meg tudák. hogy a Messiásnak bethlehemben kell születni a proféták szerént.

Magyarázat

5

Az Isten Jerusalemben küldé amágusokat, akarván azt. hogy a sidó papoktól tudakozák meg az igazságot, és azután mennyenek a kristus-hoz., ebből világosan ki tettzik. hogy tsak az anyaszent egy ház szolgaitól akarja az Isten hogy az emberek. tanitassanak az üdvességnek uttyára.

10

2. A sidópapok¹⁶³⁷ meg tanították arra a magusokat hogy hól kellene keresni a messiást. de ő magok oda nem menének vélek., rettentő jele vala ez, annak a meg vettetésnek. a melyben esének. idővel. mikoron pediglen az urnak szolgálai azt nem tselekeszik a mit predikainak, akor amágusokat kel követnünk., élven avilágositassal. melyet az urnak szolgálai adnak., de nem kel őket követni szokásokban mondgya a kristus. matt. 23. 2.

15

K Mi vezeté a magusokat bethlehemben?

F A mely tsillagot láttak vala nap keleten., ugyan azon tsillág vezeté őket jérusalemtől fogvást., mind addig a helyig ahol volt a kristus. és őt meg állapoték.

20

K Mit tselekedének a mágusok, mikor meg találák a ¹⁶³⁸ kristust?**[229a:]**

F Mindgyárast imádák őtet, és nékie ajándékot adának. aranyat. temjént, és myrhát. aranyat mint királynak, temjént mint Istennek. myrhát. mint halando embernek.

25

K Micsoda lélekel kel szentelnünk ezt az innepet?

F. 1. Hálakat kel adnunk az Isteínek, hogy minket pogányokat ingyen valo kegyelmeségéből a kereszténységre hivut, holot a sidokot. és anyyi sok népet., az ő vakságokban el hadgya. rom. 9. 10. s. aug serm. 199. supr. epiph.

30

2 Imádnunk kel akristust. valamint a magusok, és áldozatul kel nékie ajánlani minden jovainkot., a melyeket jelenti az arany. az imádságinkot. mellyeket jelenti a temjén. és aldozuk fel ros hajlandóságinkot mellyeket jelenti a myrha. a melynek keserúsége jedzi a szenvedést. bern. serm 3. supr epiph.

35

¹⁶³⁷ sidópapok [Első p-k-ból javítva.]

¹⁶³⁸ a a kristust? [Sor végén és új sor elején.]

8. *Articulus.*

Gyertyya szentelő Boldog Aszszony Innepéről.

K Micsoda innepet illenek. 2. februáriusban.?

F A kristusnak a templomban való bé mutatását., és a Boldogsá-
gos szűznek bé avattatását.

K ki által, és miért mutatattot bé a kristus a templomba. és micsoda
5 időben volt a.?

F A kristust, a Boldogságos szüz mutatá bé a templomba születése
után negyven napal. hogy a mojses törvényének eleget tenne., a mely
parancsolya a sidoknak, hogy az első fiak a templomban az Istennek
bé mutattassanak a szüléjek által, és ugyan azok [229b:] által meg is
10 valtattassanak.

K Miért adá az Isten ezt a törvényt?

F Hogy a sidok reá emlékezzenek, hogy a midön az attyokot meg
szabadittá egyiptumbol., az egész egyiptum¹⁶³⁹ bélieknek. első szülöt-
teit meg ölé, és a sidokét mind meg tartá;

15 K Mítt tselekedet akristus. mikor a templomban bé mutatattot?

F ő magát ajánlá az ő Attyának., az Istennek, áldozatul. hogy ötet
meg engesztelné. hebr. 10. 6. 7.

K Micsoda nevezetes dolog történék még azon időben?

F Edgy szent öreg ember., és edgy szent özvegy aszszony, a kristus
20 Jésust, messiásnak üsmérék lenni.

K Mít tselekedék. simeon?

F A kristust ölében vévé. és nagy örömel áldá mondván, Mostan
bocsátod¹⁶⁴⁰ el uram szolgadot békeségel. ate ígеред szerént, mert
látták az én szemeim. ate udvezitődöt. &c.

25 K Mít tselekedék Anna?

F Jövendőllő lélek lévén ebben az özvegy aszszonyban a kristusrol
beszélle mind azoknak, kik varják vala az Izraelnek meg szabadulását.

K Mít értesz a Boldogságos szüz bé avattatásán.?

F Értem azt a Ceremoniát amely alá akará magát vetni hogy a
30 mojses törvényének eleget tenne., a mely parancsollya az aszszonyok-
nak el menni a templomban tisztulásnak okáért. mihelyt a Gyermek
ágybol fel szabadulnak

K Miért volt ez a tisztulás?

F Ez olyan törvény béli szokás vala. a mely jelenté. hogy [230a:]
35 ami¹⁶⁴¹ születesünk. ádam esetitől fogvást. tisztátalanság, es átok.

¹⁶³⁹ egyiptum [i-e-ből javítva.]

¹⁶⁴⁰ bocsátod <el> el [Tollhiba.]

¹⁶⁴¹ a [230a:] ami születesünk.

- K Ez a¹⁶⁴² törvény nem illeté hát a Boldogságos szüzet.
- F Igen is nem, mert semmi tisztátalanság. meg nem illette¹⁶⁴³ a krisztus születését. se a Maria születését. s. bern. serm. de purifi.
- K Miért veté hát ezen törvény alá magát a Boldogságos szüz.?
- F Alázatoságból. és a jó példa adásnak kedvéért. 5
- K Mit cselekesznek vala a sidó aszszonyok a templomban hogy meg tisztuljanak?
- F A törvény azt hagyta nekik., hogy a gazdagja azon anapon az Istennek áldozék egy esztendős bárányt, egy galambot. vagy egy gerliczét: és a szegénye. két gerliczét. vagy két galambot. 10
- K Mit ajánlot a Boldogságos szüz.?
- F A szegények áldozattját. mert szegény vala. luk. 2. 24.
- K Micsoda lélekel kell szentelnünk ezt az Innepet?
- F Ajánlanunk kel magunkat az Istennek, főképpen a Mise alat hogy mindenkor az ő akarattját követhessük. 15
2. kövessük Máriának alázatoságát. és engedelmességét.
- 3 kövessük szent siméonak szorgalmatoságát, a melyel vala a krisztushoz. hogy tsak a krisztust ohajtsuk.
4. tekénttsük a krisztust ugy., mint világoságunkot.¹⁶⁴⁴ és dicsőségünk. és kérjük hogy világosittson meg minket. 20
5. kövessük ajövendő mondó Annát., és szeresük valamint ő a templomban valo lételt., és a krisztusrol valo beszélgetést.
- K Miért szentelnek gyertytát azon a napon?
- F Az anyaszent egyháznak. az a szokása, hogy meg szentellye [230b:] mind azt, amivel élni szokot Cérémoniájiban. ennek az okát másu 25 bővebben meg mondgyuk. amái innepnek egyik Cérémoniája a., hogy a hiveknek égő gyertytát osztogatnak. azt a processio. és a Mise alat a kezekben tarttyák., hogy meg mutassuk azzal., szent siméonal örömben valo léteket. aki is akrisztust ölében tartván. monda. hogy eza gyermek a népeknek világosága. és Izraelnek dicsősége. 30
- K Miért járnak processiot ezen a napon?
- F Annak az okát meg fogom mondani. hogy miért rendelte az Anyaszent egy ház. a processioikat vasárnapokon és innep napokon., a mái processioiban pedig előnkben teszi., a Boldogságos szüznek a¹⁶⁴⁵ templomban valo menetelét ölében vivén aző szent Fiát. 35

¹⁶⁴² Ez a <p> törvény

¹⁶⁴³ illette [Szövégi e-ó-ból javítva.]

¹⁶⁴⁴ világoságunkot. [v-a-ból javítva.]

¹⁶⁴⁵ a [Beszúrás a szóközbe, kissé magasabban.]

9 Articulus

A Nagy hétről. először. virág vasárnapról.

K Az Anyaszent egy ház. mikor szenteli leg különösebben a kristus szenvedésének titkait?

F Noha az Anyaszent egyház az egész böjtön az üdvezítőnek szenvedésiben foglalatoskodgyék is; de leg inkább a nagy héten. szenteli azon 5 titkokat

K Miért nevezik ezen hetet nagy hétnek?

F Azért hogy ezen a héten tölt bé a mi váltságunknak nagy titka.

K Mit kel cselekedni. hogy ezt a szent hetet, szentül tölthesük?

F. szorosabban kel böjtölni. hogy ha lehet. 2. az imádságot [231a:]
10 inkább kel gyakorolni. 3. A kristus szenvedésiről minden nap kel elmelkedni. 4. A szentségekhez kel készülni, 5 Az¹⁶⁴⁶ Isteni szolgálatokon jelen kell lenni a mennyiben lehet

K Micsoda titkot szentel az anyaszent egy ház. virág vasárnapján.?

F A kristusnak, Jerusalemben dicsőségesen való bé menetelét. szent-
15 vedése előtt hat napal.

K Mi formában lett az a bé menetel.?

F A kristus számaron mene bé avárosban zakariás profetiája szerint, a nép, és a gyermekek eleiben menvén. ágakot hintének az utra., és köntösöket le terítették., nagy öröm szoval kísérek ötet. tartván agakot
20 kezekben zak. 9. 9. matth. 21. 1.

K A kristus miért üle számára.?

F Azon kívül. hogy a profetiákat bé akará tölteni. a számára ülven, azt is meg akará nekünk mutatni az által. hogy meg vetné az emberi nagyságokat. és evilági dicsőségeket

25 K Mitől volt. hogy tsak a köz nép mene a kristus eleibe?

F Hogy észre vehessük ez által. hogy a nagy renden lévők, és a gazdagok, nem erdemlik kevélységek miatt, hogy részt vegyenek a kristus győzedelmében. és hogy az Isten szereti az edgyűgyűeket, és az ártatlanok dicséret adását.

30 K Micsoda kiáltást mond vala a nép utánna?

F. Hosánna. a Dávid Fiának. áldott légyen. a ki jött az¹⁶⁴⁷ [231b:]
urnak nevében, hosánna a magosságbeli Istennek. ez a szó hosánna. tészí, légy segittségel. vagy, üdvözet.

K Miért szenteltet ágakot az Anyaszent egyház ezen a napon?

35 F Hogy meg emlékezzünk arról, amit a sidok tselekedének a midön ágakkal menének akristus eleiben, hogy mi is tiszteljük a kristus

¹⁶⁴⁶ Az [A-a-ból javítva.]

¹⁶⁴⁷ az [231b:] az urnak [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

győzedelmesen való bé menetelét jerusálemben. hasonló Cérémoniákal., mivel a processiókor. mindennek ágg vagyon akezében.

K Midőn a processio visza tér. miért ütik meg háromszor akaput.¹⁶⁴⁸ és végtire a kapu meg nyílik?

F Hogy meg emlékezzünk arról. hogy a mennyeknek kapuja bé vala⁵ zárva¹⁶⁴⁹ mind addig. valamég a kristus azt meg nem nyíttá nekünk. halálának érdeme által.¹⁶⁵⁰

10 Articulus

Nagy tsötörtökről és Nagy péntekről.

K Mitt cselekedék. a kristus nagy tsötörtökön?

F Az apostolinak lábokat meg mosá; a szentséges Eucháristiát¹⁶⁵¹ rendelés és azon éttzaka későn a sidok meg fogák, és egész éttzaka sokat¹⁰ szenvede

K Miért szentelik a szent olajakot ezen a napon?

F Mert a nagy szombaton való solemnis kereszttségekhez szükséges.

Magyarázat.

Hogy ezt a feleletet meg lehesen érteni. azt meg kel tudni, hogy¹⁵ régenten mikor a püspök. Ceremoniával keresztelt. [232a:] elsőben. mindenkor meg szentelte. a szent olajakot, valamint mostanában meg szenteli apap a sőt. valahány szor keresztel., nagy szombat, és pünkösöd előtt való szombat, a Ceremoniával való keresztelésekre voltak rendeltetve., nagy szombaton a Mise előtt kereszteltenek., valamint mostanában²⁰ is cselekesznek, azért a Catecuménusok olaját nem lehet¹⁶⁵² meg szentelni azon anapon., se az előtt való napon, mivel miset nem mondtak nagy pénteken., most sem mondanak., szükséges volt tehát nagy tsötörtökön meg szentelni az olajakot az ótától¹⁶⁵³ fogvást. ez a szokás bé vétetődöt. hogy csak nagy tsötörtökön szenteltyék meg a szent²⁵ olajakot, egész esztendőre. és ez a szokás végtire törvényé lett.

K Miért nem harangoznak nagy tsötörtöktől fogvást.¹⁶⁵⁴ nagy szombatig?

¹⁶⁴⁸ akaput. [k-p-ből javítva.]

¹⁶⁴⁹ zárva [v-a-ból javítva.]

¹⁶⁵⁰ [Utána beírta: *heja vagyon*]

¹⁶⁵¹ Euchá-(riát)ristiát [Törlés elválasztás után, a sor elején.]

¹⁶⁵² lehet [te - későbbi beszúrás.]

¹⁶⁵³ az ótától [Ezt idegen kéz törölte és keresztel jelölve a mikesi alak fölé beírta: *azon időtől*] ez a szokás <v> bé vétetődöt. [törlés a sor elején.]

¹⁶⁵⁴ fogvást [f-v-ből javítva.]

F Az anyaszent egyház. meg akarván.¹⁶⁵⁵ tartani ezt a régi szokást. olyan formán kívánnya. a hiveket ezen akét napon a templomba hini. valamint hitta őket. minek előtte még harang nem volt, hogy nem harangoznak, azt is mondhatni, hogy az által az anyaszent egy ház.

5 jelenti nagy szomorúságát.

K Miért járnak a templomokat nagy pénteken.?

F Annak emlékeztire. hogy a kristus különböző helyeken szenvedet, úgy mint az olaj fák hegyén. Caiphásnál. pilátusnál., hérodesnél.¹⁶⁵⁶ a Cálvaria hegyén. és sokféle személyektől, úgy mint a maga tanítványtól, a sidoktól. a pogányoktól. a papoktól.¹⁶⁵⁷ a néptől. és avitézektől.¹⁶⁵⁸ [232b:]

K Miért tartják. meg más napra a szent sácramentumot?

F A Communióra. mert nagy pénteken az anyaszent egyház a Misének szent áldoztyát nem ajánlja

15 K Miért nem ajánlják. a Misének szent áldoztyát nagy pénteken.?

F E még arégi szokástól maradt mivel az előtt nem volt szokás misét mondani böjt napokon., még mostanában is nem mondanak mediolánumban a nagy böjti pénteken, és a¹⁶⁵⁹ görögöknél. nagy böjtben, tsak szombatokon. és vasárnapokon mondanak.

20 K Mit kel tsinálni nagy pénteken?

F A kristus szenvedéséről kel elmelkedni, ő réája való nézve. szenvedni kell. és szorosabban böjtölni, az anyaszent egy házal együt imádkozni kel. minden emberekért., a kereszt imádásra nagy tisztelettel el kel menni.

25 K Miért imádkozik az anyaszent egyház. ezen a napon minden renden lévő emberekért. még a sidok. és ahitetlenekért is?

F Meg akarja mutatni hogy a kristus minden emberekért holt meg, és meg akarja nekik. nyerni. halálának erdemit. 2. Cor. 5. 14. 15.

K Miért mondád hogy nagy tisztelettel kel akereszt imádásra menni. 30 nem bálványozásé akeresztet imádni?

F Ez a szó *adoratio* a deák. nyelven. nem teszen egyebet hanem le hajolást. köszöntést. valo hogy ezen a napon le kel borulni a kereszt előtt, de nem azért hogy a fát imádkyuk, hanem a kristust¹⁶⁶⁰ a ki arra volt feszítve., ez az anyaszent egy ház tanítása. nem is lehet káromlás

¹⁶⁵⁵ meg akarván. <még> tartani

¹⁶⁵⁶ hérodesnél. [Az íráshibát idegen kéz javította *os-ra es-t* írva, halvány tintával.]

¹⁶⁵⁷ a papoktól. <és> a néptől. és

¹⁶⁵⁸ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁶⁵⁹ és a <nap keleti> görögöknél. [Törlés részben a sor végén, részben új sor elején.]

¹⁶⁶⁰ a kristust [Szóvégi *t* – utólagos beírás.]

nélkül neki más tanítást tulajdonít [233a:] tani, erről már szollottunk az első parancsolatban

K A három matutinum alatt. miért tesznek az oltár eleiben három szegeletű gyertyta tartót a melyen sok gyertyta léven, mindenik soltár után el oltanak edgyet? 5

F E még az anyaszent egy háznak régi szokásától maradt, mivel a nagy héten., sok régi szokásokat meg tartottak.

Régenten. az oltárookra gyertyta tartókat nem tettek. még most is¹⁶⁶¹ vannak olyan templomok, a hol soha sem tesznek, mind azon által. a templomokban., lámpást, és gyertytát gyujtani; a legg elsőbb, és legg régieb szokás: az egész világon lévő anyaszent egyházban amint ezt meg fogjuk mutatni. 10

Az előtt. a lámpásokat vagy fel függesztették. vagy pedig a gerendákra rakták. a mely gerendák a Chorus felet végig értek. vagy pediglen az oltárhoz közel. magos gyertyta tartókra tették., a mellyek mindenkor helyben maradtanak, ezek a gyertyta tartók sok féle formára valának¹⁶⁶² tsinálva. némelylek. kereszt formára. némelylek három szegeletre., némelyleknek sok ágai valának, ezeket a gyertyta tartókat. és lámpásokat., az éttzakai Isteni szolgálatra gyujtyák vala meg. szükségből. és napal meg nem gyujtották. hanem a nagy innepekben miscor. a nagy Innepekben pedig az éttzakai officium. viradtig¹⁶⁶³ tartot. mert nagy halkal énekleették. és amint világosodni kezdet a templomban, az gyertyyákat is ahoz képest óltották el. 20

Tehát a régi szokásnak meg tartásáért teszik az oltár¹⁶⁶⁴ [233b:] eleiben. a három szegeletű gyertyta tartót a sok gyertyyával. és hogy azokat lassanként oltyták el. 25

Nemelylek pedig ezt a Ceremoniát lelki értelemre magyarázák. mondván. hogy az egymás után el oltot gyertyyák az apostolokat, és akristus tanítványit jelentik akiket is a kristus a világ világóságának nevezi., és akik el szaladván. el széledének. mikor akristust meg fogák. 30

K Miért szoktak zörgést csinálni az officium után. ezen ahárom napon?

F E még a régi szokástól maradt., mert apap, az officiumnak avégin. meg ütötte vagy a könyvet, vagy a széket., hogy azal jelt adgyon anépnek, hogy az Isteni szolgálatnak vége vagon. és ki ki el mehet, de anagy innepekben mikor atemplom tele volt népel. egy néhány szor kellett meg ütni a széket., hogy mindenek meg halhassák., a romai 35

¹⁶⁶¹ is [Beszúrás a sor végén.]

¹⁶⁶² valanak [valából javítva, *nak* beszúrásával.]

¹⁶⁶³ viradtig [g – megkezdett k-ból javítva.]

¹⁶⁶⁴ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások]

breviárium. tsak egy kevés zörgést mondgya hogy tegyenek.,¹⁶⁶⁵ sit fragor, et strepitus aliquantulum, hogy pedig anép oly nagy zörgést tsinál. a bizonyos hogy nem régi szokás. Némellyek pedig azt tarttyák. hogy az a zörgés, azt a fel zendülést jelenti, a melyben volt. az egész föld⁵ akristus halálakor; eszép áitatos gondolat, tsak annyira ne mennyen, hogy meg engedgyék a templomban valo székeket. és padokat el törni a gyermekeknek [234a:]

K Miért fosztytyák meg¹⁶⁶⁶ az oltárokot azokon a napokon.?

F. Ez is még arégi szokástol¹⁶⁶⁷ maradot, mivel az előtt meg fosztot-
¹⁰ták az oltárokot minden nap a mise után. de már régtől fogva vagyon hogy ennek a Cérémoniának lelki értelmet adtanak., mondván. hogy a kristus. akit az oltár jelent, meg fosztatot köntösétől szenvedésekor ugyan ezért is fosztytyák meg az oltárokot és mondgyak el. a huszon edgyedik soltárt. a melyben ezek a szók vannak. Fel osztották magok¹⁵ között az én ruháimot. és az én köntösömrre. sorsot vetének.

11. Articulus Husvét Napjáról.

K Micsoda napon szentelik a kristus fel támadását?

F Vasárnapon. a mely mindgyárt követi a tizen negyedik napját a mártiusi holdnak

Magyarázat

²⁰ Nagy vetekedések voltanak az előtt az anyaszent egy házban a husvét napja iránt, a Nicaei Concilium generále 325. esztendőben. el végezé¹⁶⁶⁸ hogy a Romai anyaszent egyház szokása szerint. mindenüt husvét¹⁶⁶⁹ napja lenne az első vasárnapon.¹⁶⁷⁰ mely mindgyárt követi a tizen negyedik napját. aholdnak a tavaszi aequi noctium után. de²⁵ hogy el kerüllye a sok féle változást. mely származhatnék., az ástronomiai Calculusokbol. az aequinoctium iránt, a Szent Concilium. martiusnak huszon egyedik napjára rendelé az aequinoctiumot, ugyan ettől is vagyon, hogy a husvéti Innep, és a több innepek mellyek attol függenek. és a melyeket változo¹⁶⁷¹ [234b:] Innepeknek nevezik. né³⁰ melykor hol eléb. hol hátráb esnek.

¹⁶⁶⁵ tegyenek., <fiat> sit [sit <fiat> fölé írva a sor végén.]

¹⁶⁶⁶ meg [Beszúrás.]

¹⁶⁶⁷ szokóستol [Az ó íráshiba á helyett.]

¹⁶⁶⁸ el végezé <a R> hogy a Romai

¹⁶⁶⁹ husvét [u-ü-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁶⁷⁰ vasárnapon. mely [v-m-ből javítva.]

¹⁶⁷¹ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

K Miért nevezik ezt az Innepet husvétnak¹⁶⁷² páschának?

F Tsak éppen ami nyelvünkön hogy husvétnak híják. azért hogy már szabad hust enni azon a napon,¹⁶⁷³ mivel más nyelveken nevezik, páscha, az az által menetel, a sidoknak meg kellett emlékezni ezen anapon, hogy az angyal meg ölé egész egyiptumban az első szülöttek, által menván pedig a sidok kapuja előtt, nem bántá őket., azután az egyiptumból való¹⁶⁷⁴ ki menetelekről, és a farao rabságából való meg szabadulásokról.

A keresztények pedig a kristus¹⁶⁷⁵ fel támadásának emlékeztetít szentelik azon a napon, az az. ahalálból. az életre való által menetelit. a mely által menetel meg győzé az ördögöt, minket az örökös haláltól meg mente. és nekünk. meg nyitá a mennyeknek kapuját.

K Miért illik ezt az innepet olyan nagy Cérémoniákkal?

F Mert a mi váltságunknak. és az Istennel¹⁶⁷⁶ való meg békéltetésünknek. munkája. azon anapon tellyesedet bé., *a kristus a mi bűneinkért halálra adaiot., és fel támadot ami meg igazulásunkért.* rom. 4. 25. ezt az innepet három nap szokás illeni, hogy meg mutassák, avigasságot, mind pedig hogy meg¹⁶⁷⁷ hálállyák a jó téteményt. melyet meg érdemlet nekünk a kristus fel támadásával, régenten egy hétig illeték..

K Mit kel tsekedni. hogy jól. és az anyaszent egyház akarattya szerént. lehessen szentelni ezt az innepet?

F. Nem a hus ételnek kel örülni. hanem a fel támadot kris-**[235a:]**tusnak, ötet imádni kel., és néki hálákot¹⁶⁷⁸ adni. annyi jó téteményiért, és annyi sok szenvedésiért., és fel kel támadnunk akristusal. Coloss. 3. 1.

K Hogy kel a kristusal fel támadni.?

F Ugy valamint a kristus. vegyünk mi is új életet magunkra, hogy többé meg ne halyunk. rom. 6. 9.

K Miben áll. az az új élet?

F. Hogy ellene mondgyunk avéteknek, és tsak egyedül az Istennek élyünk.

¹⁶⁷² húsvétnak (?) páschának?

¹⁶⁷³ [Ez a mondat Mikes magyar vonatkozású betoldása. Vö. alább a 1709 sz. jegyz.]

¹⁶⁷⁴ való <meg sz> ki menetelekről[...] meg szabadulásokról.

¹⁶⁷⁵ kristus [k-I-ből javítva.]

¹⁶⁷⁶ Istennel [I-k-ből javítva.]

¹⁶⁷⁷ meg <hall> hálállyák [Törlés a sor végén;] a jó téteményt. [a második t-r-ből javítva.]

¹⁶⁷⁸ hálákot <addi> adni. [A második d-t n-re javította a törölt szóban.]

K **Honnan** tudhattuk meg mi azt, hogy ellene mondtunk avéteknek?

F Akor ellen mondtunk avéteknek mikor azt nem szerettük, és az arra való alkalmatoságot is kerülyük.

5 K **Honnan** tudgyuk mi azt, hogy tsak az Istennek élünk?

F Akor az Istennek élünk, mikor meg vettyük azokat, a miket avilági emberek szeretnek, és keresnek, úgy mint, améltóságokat gyönyörüségeket, tzifraságokat, és mikor tsak az oda fel valokat ohajttjuk. Coloss. 3. 1.

10 K Micsoda a menyei dolgokat ohajtani?

F Tsak egyedül az Istent kel szeretni, az imádságokat: a jó olvasásot., az Isteni szolgálatot, a prédikációt, és avalóságos áitatoságot

K Miért imádkoznak fent álva, a husvéti időkben.

F. Azzal az örömet akarják meg mutatni: és a jelenti a¹⁶⁷⁹ kristus 15 fel támadását. Can 20. Conc. Nicae..¹⁶⁸⁰ [235b:]

12. Articulus

A kristus Menyben meneteléről.

K Mikor szenteli az anyaszent egy ház, akristus menyben menetelét.

F Negyven napal husvét után, mivel akristus fel támadása után, negyven napig marada eföldön.,

K Miképpen kel szentelni a kristus menyben menetelét?

20 F Imádni kel akristust, mint közben jaronkot, és szószöllonkot hozzája kel emelni szívünket., tekinttsük az eget, ahová a kristus dicsőségesen fel ment., valamint hazánkot., és a földet úgy mint bujdosásunknak helyit, és készülyünk az apostolokal együt., hogy alázatos szivel vehesük a szent lelket.

13. Articulus

A Pünkösöd Innepéről.

25 K Micsoda nap szentelik a szent léleknek le szállását?

F Pünkösöd napján, ötvenedik napon husvét után, ez a szó pentecostes, téssen, ötvenedik¹⁶⁸¹ napot

K Mely tályban szálla le a szent Lélek az apostolokra?

F. Kilencz ora tályban reggel. act 2. 15.

¹⁶⁷⁹ a a kristus [Sor végén és új sor elején.]

¹⁶⁸⁰ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁶⁸¹ ötvenedik </> napot [A törölt vonal valószínűleg a p kezdő szára.]

K Hol valának akkor az apostolok?

F Mind edgyüt valának imádságban, a Boldogságos szüzel. és más több szent Aszszonyokal., és több jérusalemben lévő atyafiakal. act. 1. 14.

K Miképpen szálla le reájok a szent lélek? [236a:] 5

F. Igen nagy zugás hallaték, és látának mint egy tüzes¹⁶⁸² nyelveket., a mely le szálla mindenikére közüllök, azonnal bé tölttven szent Lélekel, minden féle nyelveken kezdének szollani. és tsudákat tettek, egy szoval uj embereké lettenek. tellyesek böltteségel. világoságál. és buzgoságál. 10

K A sidok veveké észre ezt a nagy tsudát?

F Igen is. mert éppen abban az időben jérusalemben gyülekeztenek vala a sidok. a világnak minden részeiről. pünkösöd napjára. és azon igen tsudálkozának, hogy ki ki a maga nyelvén hallaná szolni az apostolokat., és sokan meg is térének közüllök. 15

K Micsoda napon volt a sidok pünkösödyge?

F valamelyen a miénk. husvét után ötven napal. ez nálok igen nagy innep vala.

K miért vala ez olyan nagy innep a sidoknál?

F Mert azon a napon, az az. ötven nap után; az első husvét.¹⁶⁸³ vagy 20 is egyiptumbol valo ki menetelek után., a sinai hegy alat, a meny dörgés, és villámás¹⁶⁸⁴ közöt. adá ki nékik az Isten Mojses által. akő táblákra irot törvényt, ugyan ezen a napon szoktak vala uj buzából¹⁶⁸⁵ sütöt keneret az Istennek ajánlani.

Ez az ő pünkösödyök, a mienket jelentette mert. 1. ugyan azon 25 anapon szálla le a szent lélek, hogy az Istennek törvényét, nem a kö táblákra, hanem az apostoloknak, és ahiveknek. szivekben írja., és hogy őket bé¹⁶⁸⁶ töltse, nem félelemel hanem Isteni szeretettel. 2. Az apostolok is uj lelki gyümöltstöt ajánlának azon a napon az Istennek., mivel a szent péter. első predikálására. három ezer ember tére meg. act. 30 2. 41.¹⁶⁸⁷ [236b:]

K Micsoda elmével kel szentelni ezt az innepet?

F. Elmélkednünk kel ezekről a nagy dolgokrol., 2. Imádnunk kel a szent lelket; és kérnünk, hogy bennünk is azt a kegyelmét tselekedgye. valamint az apostolokban., az az. hogy szívünkben írja, az Isten törvé- 35

¹⁶⁸² tüzés [Ékezethiba.]

¹⁶⁸³ husvét <után>. vagy is [Törlés a sor elején.]

¹⁶⁸⁴ villámás [a. m. villámlás]

¹⁶⁸⁵ buzából [u-ú-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁶⁸⁶ bé <toit> töltse. [Tollhiba.]

¹⁶⁸⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírások: *j lelki Oh én Szerete tettel.*]

nyit, azt velünk szerettese, és követtese,. 3. gondollyuk meg hogy ezen a napon formálta. akristus az ő anyaszent egy házát. tellyesítette bé az ő¹⁶⁸⁸ titkait. és végezte el az ő nagy munkáját. s. aug. serm. supr. pentec. et s. leo..

14. Articulus

Ur napjáról

5 K Mikor szentelik a szenttséges Eucharistiának Innepét?

F Szent Háromság napja után. valo első tsötörtökön.

K Miért nem szentelik ezt a napot nagy tsötörtökön. mivel azon anapon rendeltetett aszent Eucharistia?

F Noha az anyaszent egy ház szenteltye az Eucharistiának rendelését
10 nagy tsötörtökön, de mint hogy azon anapon az urnak szenvedéséről valo dolgokban foglalatoskodik. annak okáért más tsötörtököt választot hogy különösön szentelhesse ennek a nagy titoknak emlékezetét, azért is választotta pünkösöd. hete után valo első tsötörtököt., mert pünkösödkor, az anyaszent egy ház fel állításának innepét szentelvén.
15 illendő volt mindgyárt. pünkösöd után. szentelni ennek a nagy titoknak emlékezetit, a mely táplállya,¹⁶⁸⁹ erősíti. és élteti az anyaszent egy házát.

K Miért rendelte az anyaszent egyház ezt az innepet? [237a:]

F Hogy ellene állyon azoknak. kik a szent Eucharistia ellen támadá-
20 nak.

Magyarázat

Negyedik Orbán pápa rendelé ezt az innepet. 1264 esztendőben. hogy ellene allana azoknak., kik tagadák a kristusnak az Eucharistiában valóságosan jelen valo létit. ezeket a káromlásokat. meg ujították a
25 mi időnkben zuinglius, kalvinus. és más több sacramentariusok. Baroni-
nius. supr. an. 1004. 1028. 1035. 1059. 1079. 1088.

K Miért rendelte az anyaszent egy ház ezen anapon. a nagy Ceremoniával valo processiot. ahol a szent Eucháristiát hordozzák

F Hogy meg szenteltye azt a gyözedelmet., a melyet a kristus vétetett.
30 az ő anyaszent egy házával. azokon, kik ez ellen a titok ellen tanítottak.

K Micsoda elmével kel jelenlenni azon aprocession?

F Tsendeségel. és alázatoságal kel lenni., imádni kel akristust a szenttségben.. örülni kel gyözedelmeségén. hálátot kel néki adni a hitért. és az ajándékiért., mellyeket nekünk adot.¹⁶⁹⁰

¹⁶⁸⁸ ő titkait. [ő-t-ből javítva.]

¹⁶⁸⁹ táplállya, <és> erősíti. és

¹⁶⁹⁰ [Utána beírta: héja vagyon]

15 *Articulus*

A szentek Innepeiről. leg először. a Boldogságos szüz.
fogantatásáról.

K Mit hívsz a szentek¹⁶⁹¹ innepeinek?

F E szerint nevezik azokat a napokat, a melyeket az anyaszent egy ház. az Istennek szenteli a szentek¹⁶⁹² emlékezetire. s. aug. lib 2. faust. Cap. 21.¹⁶⁹³ [237b:]

K Régi szokásé az anyaszent egy házban. a szentek innepeit szentelni? 5

F A martyrumok innepeit szentelni, a még apostoli traditio. a több szenteknek pedig innepeit azoknak. példájára rendelték. de ezek nem olyan régiek. tertul. de coron. cap. 3. s hier. supr. cap 4. epist ad gal. s. aug. supr. ps. 63. et 88. 10

K Mit kíván mi töllünk az anyaszent egyház az innepekben?

F Hogy az Istennek hálákat adgyunk. a szentekelt tett kegyelmesé-ért., hogy kövessük az ő példájokat, és hogy nékik esedezünk. s. aug. libr. 10. de civit dei cap. 4. serm. 115. de diversis.

K Micsoda szenteknek az innepeit illi az anyaszent egy ház? 15

F. A Boldogságos szüzét, az Angyalokét. keresztelő szent jánosét, az apostolokét, az Évangyelistákét, a martyrumokét. a szent püspökökét. a szent Confesorokét. a szent szüzekét., a szent házas Aszszonyokét., vagy özvegyekét. vagy penitentzia tartokét.

K Mellyek a Boldogságos szüznek innepei, a mellyeket tartozunk még szentelni? 20

F¹⁶⁹⁴ Fogantatása, születése. meg tisztulása. látogatása. és fel emel- tetése. már szollottunk az annunciációról., és ameg tisztulásról

K Mikor szenteli az anyaszent egyház. a Boldogságos szüz foganta- tását? 25

F. Decembernek. nyolczadik napján.

K A Boldogságos szüz. eredendő bün nélkül fogantatotté. és makula nélkül volté fogantatása.?

F. Ezt így tarttyák közönségesen de az anyaszent egy ház. erről a kérdésről nem végezet. Bulla.Grave nimis. sixt. 4. pap. anno. 14. 83. 30
Conc. trid.. sess. 5. supr peccatum origi.¹⁶⁹⁵ [238a:]

Midön avétekről. vagyon a szó. szent agoston azt akarja hogy

¹⁶⁹¹ szentek innepeinek?

¹⁶⁹² a szentek<tek> emlékezetire.

¹⁶⁹³ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és töredékes beírások:
Izrael. szent Az Is. Em de jó Eu Uram adgy eszet néki ez]

¹⁶⁹⁴ F <zületése,> Fogantatása, születése.

¹⁶⁹⁵ [A lap alján órszók: *midön a vétekről vagyon a*]

semmiképen ne beszéljenek a Boldogságos szüzről., azért mert nagy tisztelettel tartozunk az ő Fiának, mi urunknak s. aug. libr. de natura. et de gracia. cap. 36.

K Azok kik azt tarttyák. hogy a¹⁶⁹⁶ Boldogságos szüz. eredendő 5 vétek nélkül volt. nem ellenkeznek a szent írásal. mely azt mondgya. hogy minden emberek vétkeztek Ádamban:

F Ki tettik a szent írásbol, hogy az ilyen közönséges propositioknak mint e, lehet exceptioja. és nem lehet vakmerőnek mondani azt. aki valamely exceptioval él., hogy ha azt az anyaszent egy háznak engedel-¹⁰ méből tselekeszi.

K Hogy ha a Boldogságos szüz. vétek nélkül fogantatott. a kristus tehát néki nem meg váltoja?¹⁶⁹⁷

F A kristus igen is az ő meg váltoja, mert tsak egyedül a kristus kegyelme¹⁶⁹⁸ oltalmazhatta meg a vétektől., a mely alá vettetett volna.¹⁵ valamint a több emberek.

K Miképpen kel szentelni ezt az innepet?

F Nagy tisztelettel¹⁶⁹⁹ kel lennünk. az Isten annyának fogantatásakor valo meg szenteltetéséhez, hálákot kel adnunk az Istennek a Boldogságos szüz fogantatásáért. a kitől születet a kristus. bellarmin. de²⁰ Cult sanctr.¹⁷⁰⁰ libr 3. Cap 16.

16 Articulus.

Kis Aszszony Napjáról.

K. Mikor szentelik a Boldogságos szüz¹⁷⁰¹ születésének innepét.? [238b:] F. Nyolczadik septemberben.

K A Boldogságos szüz vétekben születetté. valamint a több emberek.?

²⁵ F Isten ne adgya hogy ilyen gondolatunk legyen,¹⁷⁰² kétség nélkül. az Isten több kegyelmét adta az ő szent Annának. mint sem keresztelő szent jánosnak, a ki is. meg vala szenteltette még az anyja méhében.. s.¹⁷⁰³ ambr. supr. cap. 2. s. luc.

¹⁶⁹⁶ a [Beszúrás.]

¹⁶⁹⁷ a kristus tehát néki nem meg váltoja? [Ezt a mondatot a lap közepére írta.]

¹⁶⁹⁸ kegyelme [Beszúrás.]

¹⁶⁹⁹ tisztelet [Elírás.]

¹⁷⁰⁰ sanctf. [Az r fölött rövidítésjellel.]

¹⁷⁰¹ szüz <nek Innep> születésének innepét.?

¹⁷⁰² legyen, <akinek> kétség nélkül. [Törlés a sor végén.]

¹⁷⁰³ s. <abr> ambr.

K A Boldogságos szüz. vétek nélkül élt?

F Igen is. ő soha semmi vétekben nem esett. még tsak bocsánando vétekben is. és tellyes vala malasztal. Conc. trid. sess. 6. Can. 23. s. aug. libr. de natura. et de gracia. Cap.36.

K Micsoda életet élt a Boldogságos szüz?

5

F. Igen nagy szenttségben élt. nagy alázatoságban., mindenkor tsak az Istenben. és a maga kötelességben foglalatoskodot. s. ambr. libr. 2. de virgin.

K Mellyik leg nevezeteseb. a Boldogságos szüz. jó erkölcei közöt?

F A fogadás melyet tett volt meg gyermek korában Istennek., szüzességének. meg tartásáról., holot a példa nélkül valo volt abban az időben. ezt mindnyájan a szent Atyák is tsudállják.

10

K Kik valának a Boldogságos szüz szüléi.?

F Közönségesen azt tarttyák hogy leánya volt., szent Annának. és szent jóáchimnak.

15

K Micsoda Nemzettségéből. vala?

F Dávid. király nemzettségéből.. matth. 1. luc. 1.

K Mire int az anyaszent egyház. ezen az innepen.? [239a:]

F Hogy tisztellyük. és kövessük a Boldogságos szüzet, és igyekezzünk azon valamint. ő. hogy érdemesek lehesünk a kristust magunkban venni serm s. bern.supr nativ. B. v.

20

17 Articulus

Nagy Boldog Aszszony Napjáról

K Micsoda nap szenteli az anyaszent egy ház a Boldogságos szüz halálát?

F Tizen ötödik napján augustusnak.

K Mit téssen ez a szó. Assumptioja a Boldogságos szüznek?

25

F Tészi a Boldogságos szüznek. halálát. és menyben¹⁷⁰⁴ vitetésit mivel az anyaszent egy ház. sokszor nevezi a szentek halálát is assumptionak, mivel halálok utan menyben vitetnek a foldról¹⁷⁰⁵

K A Boldogsagos szüz testestől lelkestől vitetetté menyekben?

F¹⁷⁰⁶ közönségesen ezt így tarttyák. és ez áitatos trádítioja egy³⁰ néhány anyaszent egyháznak..

K Mire kell leg inkább vigyázni ezen az innepen?

¹⁷⁰⁴ menyben <vitélet.> vitetésit [A javítás a törlés fölé írva, a sor végén.]

¹⁷⁰⁵ mivel halálok utan menyben vitetnek a foldról [Ezt a mondatot utólag írta be.]

¹⁷⁰⁶ F <Sokan> közönségesen [*közönségesen* <Sokan> fölé írva.]

F Arra hogy a Boldogságos szüz fel emeltetett. alázatoságáért és a mint az anyaszent egy ház énekei. az angyaloknál fellyeb emeltetett. s. bern.serm. de assump. B. v.

K Alázatos volté éföldön¹⁷⁰⁷ létekor?

5 F leg alázatosab, és leg tekélteseb volt. minden teremtet állatoknál.

K Mire int minket az anyaszent egyház ezen az innepen?

F Hogy bizodalomal legyünk aboldogságos szüz esedezéséhez. az ő gondviselése alá ajánlyuk magunkot., nagy Cérémonia¹⁷⁰⁸[239b:]val
10 valo processiók vannak mindenüt a mai napon, mivel szent István király a Magyar nemzetet gondviselése alá ajánlotta.¹⁷⁰⁹

K Miképpen érdemelhetjük meg. a Boldogságos szüz gondviselését.?

F Hogy ha követtjük. az ő jó erkölcsseit. fő képpen alázatoságát.
15 tisztaságát. és az Istenhez valo ragaszkodását.

18. Articulus.

A Szent Angyalok Innepéről.

K Micsoda napon szenteli az anyaszent egyház az angyalok Innepét.?

F Huszon kilencedik napján septembernek. második octobris. az örző angyalok innepét szenteli., de enem illő innep.

20 K Miért nevezik ezt az innepet szent mihály innepének.?

F Mert szent Mihály első lévén az angyalok között. az ő innepével. atöbb angyalokét is szentelik.

K Miért szentelik az angyalok innepét?

F Mert az angyalok az anyaszent egyházhoz tartozván. a kristus az
25 ő fejek valamint nekünk., azon boldogságban élnek. mint a melyet mi remélyük. az anyaszent egy ház. hálákat ad Istennek azon¹⁷¹⁰ anapon hogy őket győzedelmeské tette. tob. 12. 15 luc. 1. 19. matth. 16. 27. ök viszik¹⁷¹¹ az Isten eleiben imádságinkat. tob. 12. 12. apoc. 8. 4.

K Mit kel cselekedni azon a napon hogy jól lehesen szentelni az
30 angyalok innepeit?

F 1. Hálákat kel adni az Istennek, hogy minket társoká [240a:] tett

¹⁷⁰⁷ éföldön [Ékezethiba.]

¹⁷⁰⁸ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁷⁰⁹ nagy Cérémoniaival [...] ajánlotta. [A mondat Mikes magyar vonatkozású betoldása. Vö. itt előbb a 1673. sz. jegyz. is.]

¹⁷¹⁰ azon [a-e-ből javítva.]

¹⁷¹¹ ök viszik <végben> az Isten

az angyaloknak. 2. követni kel az angyalok alázatoságát, szeretetét. engedelmeségét. és vigyázását. ugy hogy¹⁷¹² részesülhesünk boldogságokban. 3. hálállyuk meg az Istennek. hogy angyalokat rendelt örzésünkre., 4: tisztelettel legyünk. aleg aláb valohoz is ahivek közül, mivel aző angyalok szüntelen láttyák. az Istennek színét. 5. tisztellyük a mellettünk lévő angyalokat¹⁷¹³ meg ne szomorítsuk őket avétekel., 6. kérjük a szent angyalokat. hogy mutassák bé imádságinkat az Istennek széke eleiben., valamint a jó illatu temjént. apoc. 8. 4. s. bern. serm. de fest s. mich. 5

19 Articulus

Keresztelő szent János Innepéről.

K kicsoda vala keresztelő szent János.? 10

F Ö az Istentől. küldetet volt. hogy meg üsmértesse. asidokal a messiást., akinek is el jövetelére. készitené az embereket. ugyan ezért nevezik elől járonak

F Micsoda innepeket szentel az anyaszent egyház: szent jános tisztességére? 15

F Aző születésének, és halálának innepét¹⁷¹⁴ s. aug. serm. 287. de nati Joan bap.. et serm. 307. de decolat.

K Miért szenteli az Anyaszent¹⁷¹⁵ egyház a szent János születését?

F Mert meg volt szentelve még az annya méhében, és egy néhány csudák is történtek. születésekor. luk. 1. s. bern. serm. de nati. Joan. 20 bap

K Miért tsinálnak tüzet ezen a napon?

F Hogy az angyal mondása bé tellyesedgyék. mondván. hogy sokan fognak örülni az ő születésin.¹⁷¹⁶ [240b:]

K Micsoda oka lehet ennek az örömnnek? 25

F A hogy a kristus eljövetele közelgetet, akinek elől jároja volt szent jános, midön a setéttségben jár valaki, örül a hajnalnak mert tsak hamar meg láttya a napot, mint hogy pedig az emberek setéttségben valának, méltán örülhetének a szent jános el jövetelin. a ki is hajnali tsillaga vala a világ világositójának. de ennek az örömnnek, nem kell. 30 hogy valakit babonaságra. vigyen szent János éttzakáján.

K Miért neveztetik szent János keresztelőnek?

¹⁷¹² ugy hogy <boldogolhasunk>részesülhesünk boldogságokban.
[Törlés a sor végén.]

¹⁷¹³ angyalokat [o-t-ből javítva.]

¹⁷¹⁴ innepét <?> s. aug.

¹⁷¹⁵ Anyaszent [sze-ny-ből javítva.]

¹⁷¹⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és betűk: A k M]

F Mert oly boldog volt, hogy meg keresztelte a kristust, és mind azokat, kik hozzája menének.

K Miképpen élt¹⁷¹⁷ szent jános?

F A pusztában lakot, rettenetes sanyaru és penitentzia tarto élelet
5 élt. tsak vizez ivut. az ő eledele tsak sáskából állot.

K Miképpen hala meg szent János?

F Tömlöczben tétetvén. hérodes ót fejét véteté: azért hogy botrán-
koztato életeről. ez a szent gyakran meg feddé.

K Mit kell tanulunk, szent Jánostól?

10 F Hogy a világot kerülyük, a sanyargatast, és az ártatlanságot
szeresük. az Isten törvényét. életünk vesztésével is meg tarttsuk. aláza-
tosak legyünk.¹⁷¹⁸ a kristust szeresük., amenyiben lehet másokot ok-
tassunk

20 *Articulus*

Az Apostolok. Martyrumok, Confessorok, püspökök, a
szent szüzek, házas. vagy penitentzia tarto aszszonyok

Innepeiről [241a:]

K Kik az apostolok.?

15 F Azok, akiket a kristus választot hogy el küldgye az egész világra.
az Évangélium predikálására. és az emberek meg térítésére. marc. 16.
15.

K kik az Évangelisták?

F Azok. kik a kristus életét irták.

20 K Míkepen kel az apostolok és az évangelisták innepeit szentelni?

F 1. Hálákot kel adni Istennek, hogy velünk meg üsmértette az
igasságot ő általok. 2. kérnünk kel. hogy végig meg tarttson¹⁷¹⁹ abban
a hitben melyet ökk prédikáltak 3. hogy adgyon olyan pásztorokot
nékünk. mint az apostolok valának. s aug. serm s. leo. s. bern de fest
25 apost.¹⁷²⁰

K kik azok a szentek.. a kiket martyrumoknak¹⁷²¹ neveznek.?

F. Azok, a kik akristusban valo hitért meg ölettek. kik az igazságért.
a vallásért. kinokat szenvedtek

K Miképpen kell szentelni a Martyrumok innepeit?

30 F Hálákot kel adni Istennek az erőért. és a jutalomért mellyet nékik
adot., 2. kérjük az Istent hogy adgya meg nekünk is azon kegyelmét.

¹⁷¹⁷ élt [t-et-ből javítva.]

¹⁷¹⁸ legyünk. [g-sz-ből javítva.]

¹⁷¹⁹ meg tarttson <abban> abban [Törlés a sor elején.]

¹⁷²⁰ [A latin utalást utólag írta be a sor végére és a sorközbe.]

¹⁷²¹ martyrumoknak [n - javítva.]

esedezések által. serm. s gregor. nazian. s. chrysost. s aug. defest¹⁷²² martyr.

A szent püspökök innepein. hasonló képen kel cselekedni valamint az apostolokén.

K. Kik azok, akiket Confesoroknak neveznek? 5

F A régi időkben tsak azokat hívták Confessoroknak a kik az igazságért. tömlöczőt, üldözést, és kinokat szenvedtek. de meg nem ölettek, ezeket Confessoroknak. nevezték.¹⁷²³[241b:] mert nyilván tettek vallást a kristus hitéről. de edgy néhány saeculumoktól fogvást.. Confessoroknak nevezik azokat a szenteket. kik se apostolok, se évangyelisták. se martyrumok nem valának azért nevezetnek pedig eszerént, mert mindnyájan. vallást tettek a kristus hitéről. és bizonyosságot az igazságról., leg aláb szent élettyekel.

M Miképpen kel szentelni a szent Confessorok innepeit?

F szolgállyuk az Istent nagyob buzgoságal; igyekezünk meg győzni 15 avilágot., az ő rosz kivánsáigival.,

K Mikeppen kel szentelni a szent szüzek innepeit?

F Elmélkedgyünk. az ő jó erkölcsökről, kérjük az Istent hogy esedezések¹⁷²⁴ által követhesük jó erkölcsöket. és példájokat.¹⁷²⁵ melyeket adtanak nekünk azok a szent leányok oly gyenge testben valo létekkor. 20

K Miképpen kel szentelni a szent házasság, és özvegy asszonyok innepeit?

F Adgyunk hálágot Istennek, aki minden renden levő személyeket a szentségre hivut., és igyekezünk szentül hivatalunkat¹⁷²⁶ végben vinni, valamint ezek a szent asszonyok. 25

K Mikeppen kel szentelni a penitentzia tarto szentek innepeit?

F kövessük őket alázatoságokban., és penitentzia tartásokban. reméllyük hogy az Isten velünkis hasonló-irgalmaságot tselekeszik. és erre valo nézve, minden rosz hajlandóságinkot igyekezük meg győzni.

21. Articulus

Minden szentek napjáról. [242a:]

K Micsoda Innepet szentel az anyaszent egy ház. első novemberben. 30

F A minden szentek innepeit.

K Miért szenteli az anyaszent egyház ezt az innepet?

¹⁷²² defest [f-s-ből javítva.]

¹⁷²³ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások és beírások: *Mert Mes*]

¹⁷²⁴ esedezések [Szóvégi e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁷²⁵ erkölcsöket. [Ékezethiba:] és példájokat. [Íráshiba.]

¹⁷²⁶ hivatalunkat [Szóvégi t – utólagos beírás.]

F 1. hogy tisztelje azokat aszenteket, a kikről emlékezet nincsen az esztendő forgása alatt, 2. hogy minket¹⁷²⁷ az Isteni szolgálatra felindítottson annyi sok féle renden lévő szenteknek példájokra, 3. hogy halálot adgyon az Istennek. az egész boldog lelkekért.

5 K Miért szenteli az anyaszent egy ház ezt az innepet oly nagy Ceremóniával?

F Mert ez az innep magában foglalja mind atöbb innepeket, és képzeli azt az örökké való innepet, melyet az Isten szentel maga, az mennyekben az egész szentekel. s. aug. serm. 256. de¹⁷²⁸ temp.

10 K Micsoda gondolat vihet minket a szentek példájok követésére.?

F Meg kel azt gondolni, hogy a szentek. hasonló gyarłoságal valónak meg környékeztetve valamint mi., azon kísértetek alá valónak vetetve., mi is azon testnek vagyunk tagjai valamint ök, azon lélek vezet minket, ugyan azon mester tanit minket. valamint öket., és ugyan

15 azon jutalomra vagyunk hivatalosok., a melyre ök voltak s. bern. serm. de festo omnium sanct. ezt az innepet 3 dik gergely pápa rendelé 737. esztendőben.

22 *Articulus*

A halottak napjáról.

K Miért rendelt különös napot az anyaszent egy ház. ahalottakért való imádságra?

20 F Hogy könnyebülest nyerhesen nékik.

K Miért rendelé arra minden¹⁷²⁹ szentek másod napját?

F Hogy meg mutassa azzal, az anyaszent egy ház tagjai között való egyeséget.¹⁷³⁰[242b:]

Magyarázat

25 A menyekben. purgátoriumban. és e földön lévő hivek. mindnyájan tagjai az anyaszent egy háznak, mindnyájan az örökké való boldogságra hivatnak., ez a három anyaszent egyház csak edgy. fejek is tsak edgy vagyon. a kristus Jesus.¹⁷³¹

K Régi szokásé az anyaszent egy házban. aholtakért imádkozni.?

30 F Igen is, mert az anyaszent egy ház. mindenkor imádkozot aholdakért., ez apostoli traditio. nézd meg mit mondottunk apurgátoriumrol.

¹⁷²⁷ minket [k-d-ből javítva.]

¹⁷²⁸ de temp. [d-te-ből javítva.]

¹⁷²⁹ minden szentek [mind szentből javítva; en és ek – későbbi beszűrésök világos tintával.]

¹⁷³⁰ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁷³¹ [Utána beírta: heja vagyon]

K A holtakért való imádságot meg leheté bizonyítani a szent írás-
bol?

F meg lehet ezt a szokást. bizonyítani. mind az ó. mind az ujj
testamentumból. 2. makab. 12. 46. 1 cor 15. 29. 2 tim. 1. 18.

K kik azok ahalottak akikért kel imádkozni? 5

F Azok. akik felöl gondolhatni hogy a lelkek purgatoriumban va-
gyon, mert tsak ugyan ezeknek is használhat az imádság, mivel a
szenteknek arra szükségek nincsen. és haszontalan volna¹⁷³² a kárho-
zattaknak.

Magyarázat 10

Ez okáért a martýrumokért. nem imadkozunk., mivel meg bánanak
öket azal. mondgya szent agoston., söt még esedeznünk kel nékiek,
mondgya ezen szent libr 22 Contr. faust Cap. 21. A több szentek felöl
is, a kiket az anyaszent egy ház közönségesen azoknak üsméri leni.
hasonlot kel mondani. ugy a kereszttség után meg holt kisedek felölis. 15
st aug de cura mort. Cap. 1.¹⁷³³

Nem imadkozunk pedig a hitetlenekért., eretnekekért. schismaticu-
sokért. a hittöl szakadtakért, akik exComunicáltattak, hanem imád-
zunk közönségesen a hivekért. kik az anyaszent egyháznak kebeliben 20
lehet öket félteni az Isten itéletitöl, vagy ámbár vétkes eletet éltenek is,
de remenleni kel hogy az Isten meg irgalmaz nékik, az anyaszent egy
ház az illyen kétséges dologban, jobban szereti az ollyanokért imád-
kozni, a kiknek arra szükségek nincsen., mint sem el vonni ezt a
segit-[243a:]tségét azoktól., akiknek arra szükségek volna 25

K Micsoda holtakért kel imádkozni ahalottak napján.?

F Az anya szent egy ház szándéka a, hogy az egész purgatoriumban
lévő lelkekért kérjük az Istent, és hogy más napra hadgyuk a szüléin-
kért, atyánkfiaiért való különös imádságot. mert ez a nap a közönsé-
sen való imádságra vagyon rendeltetve. 30

K Tsak az imádság leheté könyebséget nyerni a purgatoriumban
lévő lelkeknek.?

F Az imádságon a szent Misének áldozatját is érttyük. de¹⁷³⁴ ezen
kívül is lehet az alamisnával., és más jó tselekedettel. ez az innep 998
esztend. rendeltetett. 35

¹⁷³² volna(k) a kárhozattaknak.

¹⁷³³ [A latin utalást később írta be.]

¹⁷³⁴ de (v) ezen kívül

23 *Articulus.*

A templom Dedicatiojának innepéről.

K Micsoda a templomnak dedicatioja?

F Az olyan Cérémonia. a melyel a püspök. valamely épületet meg szentel. hogy csak az Isteni szolgálatnak., és az imádságnak háza legyen.

5 K Miért vagyon eza Ceremonia olyan nagy solemnitásal.?

F Mert e figurája. és képe, annak a¹⁷³⁵ szentekből álló élő templom dedicatiojának. mely a menyekben leszen meg

Magyarázat

Nagy hasonlatosság vagyon a matériális épület közöt. melyet a
10 püspök. szenteli meg., és a lelki épület közöt; melynek dedicatioja az mennyekben leszen meg. ezen alelki¹⁷³⁶ épületen pedig, azt a gyülekezetet kel érteni. mely aszentekből fog állani. az égben, melyet nevezik gyözedelmes anyaszent egy háznak, menyei jérúsálemnek. az Isten városának. Ez pedig ahasonlatosság: minek előtte pedig egy épülethez
15 kezdgyenek., a fő köfarago aköve-¹⁷³⁷[243b:]ket meg választtya. és meg faragtattya. és azután ugy téteti mindenikét a maga helyére., és mind ezekből az öszve szedet kövekből,¹⁷³⁸ áll az épület, melyet apüspök. meg szentel, és a melynek a fundámentumbéli. első követ. a püspök teszi a földben. nagy Cérémoniával. E pedig ennek a lelki
20 értelme: Az emberek. élő kövei a lelki épületnek. és az Isten a fő áts mester., hogy ha pedig az Isten érdemek szerént bännék azokkal a kövekkel. edgyik sem tétetnek az épületben., mert arra a nagy kegyelemre érdemetlenek avétekért., az Isten némellyeket el hádgy a vétekbén. igasságára valo nézve. némellyeket pedig irgalmaságából. az épületben helyezetteti; ezeket a köveket pedig a földön faragja. és simittyta
25 meg a szenttségekel, oktatásokkal., kegyelemel. és ostorozásokal., Ennek alelki épületnek pedig akristus a fundámentum béli., szegelet köve. ezeket az élő köveket.¹⁷³⁹ pedig a szeretett foglallya. esze., de mint hogy a szeretet csak a mennyegben leszen tekéletes., ugyan tsak a világ
30 végin is foglaltatnak öszve, ezek a kövek, akoron. a fő pap. akristus Jésus. meg fogja szentelni az épületet. mely örökké fent marad; tudni

¹⁷³⁵ annak a <dedicácionak. mely a mennyekben leszen. a> szentekből álló élő templom<nak.> dedicatiojának. [é-á-ból javítva.] mely a menyekben leszen meg

¹⁷³⁶ alelki [Második / – beszúrás.]

¹⁷³⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁷³⁸ követből, [fráshiba.]

¹⁷³⁹ köveket. [k-sz-ből javítva.]

illik. a kristus, a mint szent pál mondgya, az Istennek bé mutattya, az ő tiszta, és makula nélkül valo Anyaszent egy házát, hogy örökké dicsérje nagyságát. és irgalmaságát a minden hatonak. ephes. 2. 27. s. aug. de Civ. Dei. libr. 27. Cap. 8¹⁷⁴⁰

K Miért gyujtanak annyi sok gyertyyát azon az innepen? 5

F Hogy meg mutassuk az örömet, remélvén¹⁷⁴¹ azt hogy még a lelki épületben helyeztetünk. és hogy fel fogadgyuk az Istennek hogy ugy akarunk égni az ő szolgálattyaiban. valamint azok a gyertyyák. a apostolokat¹⁷⁴² is jelentik a gyertyyák., kik a világ vilagosittoi, és akik fundamentumi az anyaszent egyháznál., ephes. 2. 20. ¹⁷⁴³[244a:] 10

K Mikepen lehet jól szentelni ezt az innepet?

F Tisztelni kell a templomot mely az Istennek lako helye. és annak fel ékesítését el ne mulassuk, amennyiben töllünk lehet, szeresük.,¹⁷⁴⁴ a templomban valo el menetelt. a könyörgésre, meg emlékezvén arról, hogy¹⁷⁴⁵ az Istennek templomi vagyunk., ne tselekedgyünk azért sem- 15
mit is olyat, a mi azt a templomot tisztátalanná. tehetné. kérjük az Istent hogy akár mint bányék velünk eföldön, itt vágjon., égessen. nyomorgasson, tsak irgalmaságából, helyeztessen minket. a menyei épületben. s. aug.¹⁷⁴⁶ serm 336. s. bern. serm. 1. de dedi.

K A templom szentelésének. Ceremoniája. régi szokásé.? 20

F. Az Isten maga parancsolá a salamon templomanak dedícátioját. az anyaszent egy háznak. mihelyt aza szabadsága lett., hogy templomokot építhetet., ezt a Ceremoniát mindgyárt követte.

Huszon hetedik Rész¹⁷⁴⁷

Az Anyaszent egy háznak. második parancsolattyaórl

K Mellyik az anyaszent egyháznak második parancsolattya.? 25

F. *Miséét halgass. vasárnapon. ugy az innep napokon*

K Mit parancsol az anyaszent egyház nekünk ezzel.?

¹⁷⁴⁰ [Utána később beírta: *heja vagyon*]

¹⁷⁴¹ remélvén [*l-n*-ből javítva.]

¹⁷⁴² apostolokat [*a-p*-ből javítva.]

¹⁷⁴³ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁷⁴⁴ szeresük., *sze*<resük> a templomban [A *sze* részt a sor végén nem törölte.]

¹⁷⁴⁵ hogy az [*h-a*-ból javítva.]

¹⁷⁴⁶ <s. ag> s. aug.

¹⁷⁴⁷ Huszon hetedik Rész [Utána beírta: 14. Vö. a 1384., 1443., 1476., 1495., 1506., 1522., 1527. sz. jegyz.]

F Hogy vasárnapokon. és innep napokon. a szent Misere el mennyünk.

K. Régi parancsolaté ez?

F Még az első saeculumtól fogvast valo parancsolat., szent lukáts.

5 azt mondgya. hogy a hivek a hétnek első napjan esze gyűlnek vala a szentséges kenyérnek meg szegésére act 20. 7. s. justin. apolog. 2.

K Míképpen kell jelen lenni a szent Misén?

F. Egészen meg kell halgatni a Misét. figyelmeteséggel. és áitatosággal.¹⁷⁴⁸[244b:]

10 K Miért kívánnya az anyaszent egy ház. hogy a szent misére. el mennyünk azokon a napokon.?

F Mert a szent Mise halgatása leg szentebb, és leg hasznosab dolog.

K Míképpen lehet áitatosággal halgatni a misét, az anyaszent egy ház akarattya szerént.

15 F Alázatossággal. tisztelettel. és figyelmetességgel kel azt halgatni. nem is lehet jobbat tselekedni, mint a papal edgyüt el mondani azon imádságokat, és ő véle edgyüt ajánlani a szent áldozatot.

K Hová akarja az anyaszentegyház. hogy el mennyünk. misére vasárnapokon. és az innepeken.?

20 F Az anya szent egy ház. azt kívánnya. hogy a hivek a magok parochiájokban halgasanak misét vasárnapokon, és innep napokon Conc. trid. sess. 22. et sess. 24. Cap 4.

K vétéké el mulatni a parochiális misét?

F véték, hogy ha tsak valamely helyes akadály azt meg nem gátol-
25 lya¹⁷⁴⁹

K Mire vagyon építve eza köteleség?

F Arra hogy az anyaszent egyház., arégi Conciliumokban az ex Communicátiora méltoknak itélte lenni azokat. kik helyes ók nélkül. három vasárnapon egy más után. a parochiális misét el mulattják.

30 Conc. sardi. Can. 14.

K Micsoda ókból kötelezdi az anyaszent egyház a hiveket arra hogy a parochiális misére el mennyenek.?

F. két fő ókból. 1. hogy a hivek mindnyájan esze gyűlvén. és a pásztorokal meg edgyesülvén.. véle edgyüt könyörögjenek., és aján-

35 lyák. a szent áldozatot. s. justin. apolog. 2: 2. Azért, hogy mindnyájan a hivek jelen legyenek a¹⁷⁵⁰ pásztorjok oktatásin. [245a:]

¹⁷⁴⁸ [A lap alján és feljebb is, a lap szélén tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁷⁴⁹ [Utána beírta: *heja vagyon*]

¹⁷⁵⁰ a hivek jelen legyenek a <hivék> pásztorjok

Huszon nyolczadik Rész

Az Anyaszent egy háznak harmadik parancsolattjáról.

K Mellyik¹⁷⁵¹ az anyaszent egy háznak harmadik parancsolattya?

F. *Esztendőben. edgy szer menni. el ne mulasd vétked gyonni.*

K Mire kötelez ez a parancsolat?

F Hogy meg gyonnyunk leg aláb egy szer esztendőben

K Hány¹⁷⁵² esztendő korában tartozik agyermek el kezdeni agyo-⁵
nást.?

F Mihellyen annyi idős hogy halálosan vétkezhetik.

K kinek kel meg gyonni?¹⁷⁵³

F A püspöknek, a parochusnak. a püspöktől rendeltet papnak. Ezt az olyan hivekről értem., a kiknek parochiájok vagyon. mert a szerzetesek, a magok papjokhoz gyonnak., azért mondgya a latera. Conc Can. 21. omnis utriusquae.. *proprio sacerdot.*

K vétkezneké hogy ha¹⁷⁵⁴ a husvéti gyonásra a parochiában nem mennek.

F Igen is hogy ha ameg lehet, vagy ha arra szabadságot nem kérnek¹⁵ a parochustól., nézd meg a fellyeb valo citatiot.

K Miért kötelezdi az anyaszent egy ház ahiveket arra. hogy leg aláb edgy szer meg gyonnyanak esztendőben?

F Azért hogy a vétekben elne merüllyenek, és az urhoz meg térjenek.,

K. Tsak egy szer kellé meg gyonni esztendőben?²⁰

F Azt tapasztallyuk, minden nap hogy akik tsak egy szer gyon-¹⁷⁵⁵**[245b:]**nak, tellyeségel keresztényi életet nem élnek., erre valo nézve is inti arra a hiveket hogy gyakortáb is meg gyonnyanak., de a parancsolat, csak az egy szerire. kötelez mindeneket

Huszon kilenczedik Rész

Az Anyaszent egy ház negyedik parancsolattjáról.

K. Mellyik az anyaszent egy háznak negyedik parancsolattya?²⁵

F *Teremptődnék testét vegyed. buzgon husvétkor azt edgyed.*

K Mire kötelez eza parancsolat.?

F Hogy a Communiora el mennyünk leg aláb egy szer esztendőben., a nagy héten. vagy a husvét hetin., Can. omnis utriusque sexus.

¹⁷⁵¹ Mellyik [*y-l*-ből javítva.]

¹⁷⁵² Hány [*H-h*-ből javítva.]

¹⁷⁵³ [Utána beírta: *heja vagyon*]

¹⁷⁵⁴ ha a [*h-a*-ból javítva.]

¹⁷⁵⁵ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások és beírás: *A Im*]

K Nem ellenkezik ez a parancsolat a szent pál mondásával., valamit a mészár széken árulnak meg egyétek?

F. Szent pál itt a korintusbélieknek abálványoknak áldoztatot husról beszél., mert a korintusbéli hívek közül némelyek minden tartozkodas nélkül. meg eszik vala az ilyen hust, némelyek pedig, nem tsak meg nem eszik vala. de még a mészár széken. hust sem mérnek vala venni, tartván attol.. hogy atöb hus közöt, ne légyen¹⁷⁶⁰ olyan [246b:] melyet a bálványnak áldoztak volna, szent pál hogy ezt meg orvosollja. meg írának. hogy bizvast ethetnek abbol a husbol melyet a mészár széken árulnak. arrol nem is kerdezkedvén. hogy ha áldoztatot volté abálványnak., vagy sem. de ha azt meg tudgyák. hogy valamely hus abálványnak áldoztatot, akoron nem kel abbol enni, hogy másokat meg ne botránkoztassanak.. 1. Cor. 10. 19 mind végig el kel olvasni ezt a részt., de itt nem arrol vagyon a kérdés. mivel azt jól tudgya az anyaszent egyház hogy a hus étel jó; és meg lehet, ha pedig némely napokon azt meg tilttya a sanyargatásnak., és a penitentzia tartásnak kedviért tselekeszi. eszerént is tselekedet annyi saeculumoktól fogvást., a böjtöt a kristus jóvá hagyá. dicsérvén szent jánost, aki tsak sáskával. és mézél élt.

K Hány orakor kel enni böjt napokon.?

F. A régi időkben, nagy böjtben csak estve felé ettenek., és más böjti napokon, három ora felé¹⁷⁶¹ dél után; igen dicséretes dolog volna most is ezt követni. noha az anyaszent egyház. meg engedti mostanában. hogy böjti napokon délben egyenek. s. bern serm. 3. de quadra.

K A Collátot meg engedie estve.?

F Mikor még a régi szokás tartatott; akor nem volt szabad többször enni napjában egy szernél., de mostanában. hogy a déli étel szabad; az anyaszent egy ház az estvéli Collatit is meg engedti., de ugy, hogy igen kevésből állyon. tsak éppen szükségre valot egyenek. enni nem kel. se halat, se tyuk tojást., se vajast, se tejest

K Böjti napokon időközben leheté innya?

F Böjti napokon sanyargatni kel magunkot. az italban is [247a:] ugy valamint az ételben. szomjuságot. és éhséget kel szenvedni apenitentzia tartásnak kedviért. de ez iránt a theologusok egymás közöt meg nem edveznek, ha idő közben, egy ital vizzel a böjtöt meg szegiké vagy sem. az anyaszent egyház is erről semmit nem végezet s. thom. 2: 2: quaes. 147. art. 5.

K kicsodák. azok kik böjtölni tartoznak.?

F Mind azok valakik a husz esztendöt meg haladták.

¹⁷⁶⁰ légyen [e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával; a lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁷⁶¹ három ora féle [Ékezethiba.]

K kicsodák azok, akiknek¹⁷⁶² engedelmek vagyon hogy ne bñjtjének.¹⁷⁶³

F A dajkák. a terhes aszszonyok, abetegek, azok, akiknek nagy nehéz munkákot. kel dolgozni., az öreg emberek, egy szoval. azok,⁵ akiknek a bñjtölés egésségek meg romlására lenne.

K Mit kel cselekedni,¹⁷⁶⁴ mikor olyan állapotban vagyon valaki hogy nem bñjtölhet.?

F¹⁷⁶⁵ Minek elötte meg szegje a bñjtöt, tanácsot kel kérni. másol. és ha lehet szabadságot a páasztortol., leg aláb amenyiben lehet meg kel tartani., vagy más penitentzia tartást kel cselekedni. mert a penitentzia tartást senki el nem kerülheti.

K Miért rendeltetett abñjt?

F. hogy a testet¹⁷⁶⁶ sanyargasuk., és eleget tegyünk az Istennek apenitentziával. serm. s. basil. s. chrysost. s. aug. s. leo. de jejun.

¹⁵ K Mit kel csinálni hogy a bñjt érdemes legyen?

F A bñjtöléshez, az imádságot, és más jó cselekedeteket is kel tenni., fő képpen az alamisnát;

K kicsodák azok., kik a bñjtnek parancsolattya ellen vétének?

²⁰ F 1. Azok. kik hust esznek szükség nélkül, 2. azok, kik idő közben¹⁷⁶⁷[247b:] esznek, vagy isznak, 3. azok kik ebédkor. sokat esznek, a Collation is hasonlo képen. 4. a gazdák. a kik szükség nélkül. a tselédekot dolgoztattják. olyan kemény. munkán. a melyért a bñjtöt meg kel szegni. serm. s. aug. s. basil. s. leo. de jejun.

2 Articulus

A Nagy bñjtról.

K kicsoda rendelte a nagy bñjtöt?

²⁵ F Ez Apostoli traditio. a melyet minden időben meg tartották az anyaszent egy házban., az apostoloktol fogvást s. aug. serm.¹⁷⁶⁸208 supra jejun

K Miért rendeltetett a negyven napi bñjt?

¹⁷⁶² akiknek <eg> engedelmek

¹⁷⁶³ bñjtjének. [Valószínűleg ejtés utáni íráshibából / nélkül; alább többször *bñjtölés* alakban.]

¹⁷⁶⁴ cselekedni, [Elírás.]

¹⁷⁶⁵ F <Mm> Minek

¹⁷⁶⁶ testet [Íráshiba.]

¹⁷⁶⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁷⁶⁸ s. aug. serm. <207.> 208 supra jejun [A latin utalás utólagos beírás.]

F 1. Hogy kövessük. a kristus negyven napi böjtét. 2. azért, hogy a hivek a penitenzia tartásal., és a negyven napi böjtölesel., készüljenek. a husvét innepéhez. s. aug. s. basil. s. leo. serm. de quadra

K Miért nevezik az első napját hamvas szeredának?

F Mert azon anapon hamvat hintenek a hivekre.

5

K Ez a Ceremonia régié az anyaszent egyházban?

F Igen régi szokás., és azokért rendeltetett volt, a kik nyilván tartotak penitentiát, a püspök, vagy a penitentiárius. hamvat tett azoknak fejekre., a Ninivébéliek példájára., az anyaszent egy ház mostanában. az egész hivekhez meg tarttya ezt a szokást. mivel a negyven napi böjt. az egész hiveknek penitenzia tartására rendeltetett idő. s. bern. serm. in Capite jejunii.

10

K Micsoda elmével kel a hamu vételre menni?

F Alázatos és töredelmes elmével., és olyan igazan való¹⁷⁶⁹ szándékkal. hogy a nagy böjtöt penitenzia tartásban akarják el tölteni.

15

K Mint kel cselekedni. hogy a nagy böjtöt. szentül lehesen eltölteni, az anyaszentegyház akarattya szerént?

F Böjtölni¹⁷⁷⁰ és alamsinát kel adni. az Isteni szolgálatot., a predikációt. [248a:] el nem mulatni. 2. a tánczot, a mulattságot, és fő képpen avétket, el kel kerülni. 3. az imádságot inkább kel gyakorolni, az Isteni szolgálatokra gyakrabban¹⁷⁷¹ kel elmenni. 4 a husvétii Communionora készülni. serm. s. aug. s. leo. s. bern. s. basil. s. Chrys.¹⁷⁷² de jejun. quadra

20

K Nagy böjtben. miért mondgyák regel avecsernyét?

F. A régi időkben. nagy böjtben. tsak estve felé ettenek. és avecsernyét is szokás szerént mondhatták el., mint egy ött, vagy hat ora tályban. de a hiveknek gyengeségére való nézve, az ételnek idejét lassanként eleb eléb vitték. a vecsernyét is ahoz képest eléb kezdék mondani; hogy el lehesen leg aláb mondani. hogy vecsernye után szegik meg a böjtöt. szent thamás Aquinus idejében. tudni illik. a¹⁷⁷³ tizen harmadik saeculumban, nagy böjtben három orakor végeznek vala el a vecsernyét., ugyan akor is kezdettenek az ételhez, de azon időtől fogvást. az ebédnek orája. mindenkor elébb elébb vitetett; egy soval. a miolta a szokás bé jött. hogy délben szegik¹⁷⁷⁴ meg a böjtöt a vecsernyét is az előtt mondgyák el., hogy el mondhassák., hogy vecsernyéig böjtöltek, ugyan ez a régi szokás is hánya a hiveknek szüntelen a szemekre, gyengesége-

35

¹⁷⁶⁹ való [Beszúrás.]

¹⁷⁷⁰ Böjtölni [mi – utólagos beírásnak látszik.]

¹⁷⁷¹ gyarabban [Elírás.]

¹⁷⁷² s. Chrys. [h-r-ből javítva.]

¹⁷⁷³ a <13> tizen harmadik

¹⁷⁷⁴ szegik <a> meg a böjtöt

ket, és lágyságokat, ugyan erre való nézve. kellene tehát. nagyob szorosságal meg böjtölni azt a böjtöt., a mely aző régiségiért. oly meltó a tiszteletre., és oly hasznos bűneinkre való nézve.

3 *Articulus.*

A kántorok. és a vigiliákról

K¹⁷⁷⁵ Micsoda a kantori böjt?

5 F Az anyaszent egyháztól rendeltetett. minden harmadik holnapban való böjtök. [248b:]

K Régi szokás ez, az anyaszent egyházban?

F Ez a szokás. még az ötödik saeculum előtt vétetett volt bé a romai anyaszent egy házban. és szent Leo. a ki abban az időben élt, azt
10 mondgya hogy ezek a böjtök. még apostoli traditio.

K Miért rendeltettek ezek a böjtök?

F. 1.¹⁷⁷⁶ Hogy egy néhány napi böjtet. meg szentellyük. az esztendőnek¹⁷⁷⁷ mindenik részit. 2. hogy az Istennek áldását kérjük a földnek gyümölcseire, és hogy meg hálállyuk azokat, a melyeket már meg adott.
15 3. hogy az anyaszent egy háznak jó pásztorokat adgyon. mivel azon időkben szoktak lenni az egy házi rendelések.

K Miért imádkozik. és böjtöl. az egész anyaszent egy ház, a jó pásztorokért.?

F Mert rend szerent a népnek üdvésege a jó pasztorokon függ. a
20 jokat az Isten adgya irgalmaságából. és amás féleket. meg engedi haragjában.

K Micsoda a vigiliáknak böjttye?

F Ez olyan böjt. mely a nagy innepek előtt való napokra rendeltet-
tet.¹⁷⁷⁸

25 K Miért rendelte az anyaszent egy ház ezeket a böjtököt?

F Azért hogy a hivek penitentzia tartásal készülylenek az innepek szentelésihez.

K Miért nevezik ezeket a napokat vigiliáknak,? vagy virasztásnak?

F Azért mert a régi időkben ezeken a napokon., éttzakákon a
30 templomban virasztottak, az éttzakának nagyob részit az imádságban töltötték., valamint most is cselekesznek a görögök. [249a:]

K Miért nem virasztanak mostanában a templomokban?

¹⁷⁷⁵ K Micsoda [K-M-ből javítva.]

¹⁷⁷⁶ F. 1. Hogy [l. – utólag beírva a szóközbe.]

¹⁷⁷⁷ esztendőnek [t-s-ből javítva.]

¹⁷⁷⁸ rendeltetett. [Szóvégi t-k-ből javítva.]

F Az anyaszent egy ház ezt a szokást el törölte. mivel sokféle rendelkezések következtek abból. hanem csak. a karácson és a husvét éttzakáját tartotta meg, a husvét éttzakáját sem tarttyák mindenüt.

Harmintz egyedik Rész

Az Anyaszent egy ház. hatodik parancsolattýáról.

K Mellyik az anyaszent egy ház hatodik parancsolattya.?

F *Pentekeken hust ne egyél. ugy szombaton cselekedgyél.* 5

K Mit akar ez a parancsolat?

F Hogy pénteken. és szombaton magunkot meg tartoztassuk a hus ételtől.

K Miért választotta az anyaszent egy ház, pénteket és szombatot?

F Azért. hogy pénteken holt meg az üdvezítő, és szombatot, el¹⁰ temetésinek emlékezetire, és hogy penitentzia tartásal. készülyünk a vasárnap szentelésihez.

K Régi szokásé az abstinentiára valo napok.?

F Ez a szokás még az anya szent egy ház kezdetekor jött bé. de az előtt, a böjtött is hozzá¹⁷⁷⁹ tették. és némely anyaszent egy házban,¹⁵ szombat helyet, szeredát tarttyák.

Magyarázat.

Sokan vannak olyanok, kik a böjt, és¹⁷⁸⁰ az abstinencia között semmi különbözést nem tesznek, holot¹⁷⁸¹ nagy külömbség vagyon., mivel a böjti napokon délig nem szabad enni., akkor is csak szükségre²⁰ valot, időközben. semmit estig nem kel innya, és estve tsak száraz¹⁷⁸² [249b:] étel enni., péntekeken. és szombatokon., mint hogy tsak abstinencia vagyon. az az. csak a hustol valo meg tartozkodás., kétszer napjában szabad föttet enni., és idő közben innya. szükségre valot.

K vannaké meg más abstinentiára valo napok.?

F vannak, a rogátiok., és szent márk napja, de sok helyeken ezekben a napokban abstinentiát nem tartanak, hanem processiók vannak, a melyekről. fogunk szollani.

¹⁷⁷⁹ hozzája [z-j-ből javítva.]

¹⁷⁸⁰ és az [é-a-ból javítva.]

¹⁷⁸¹ holot [t-g-ből javítva.]

¹⁷⁸² [A lap alján tollpróbaszerű tollvonás és egy betű: A]

Ennek az első Szakasznak bé fejezése.

A keresztényi életnek tekéltetéséről., és az Evangyéliumi
jovallásokrol

K Már azt eddig meg magyaráztad: hogy miben ályon a keresztényi élet, meg mutattad külön. külön. hogy micsoda kötelességel tartozunk avétektől. el távozni., a jó erkölcsöt követni. az Istennek. és az anyaszent egy háznak engedelmeskedni, azt is meg mutattad hogy miben.
5 és mi formában. kel el járni azokban a különb félé kötelességekben., nincsené még több is ez iránt a mit tudni kellene.?

F Még egy igen nagy dolog hátra vagyon, a melyet meg kel magyarázni., tudni illik, hogy miben ályon. a keresztényi életnek tekéltetésége.

K Miben áll tehát a keresztényi életnek tekéltetésége.?

10 F. Az Isteni szeretetnek tekéltetéségében., mert mentől inkább kapcsollyuk magunkot az Istenhez., és el távozunk a világtól. annál tekéltesebbek leszünk. [250a:]

K Micsoda uton lehet a keresztényi életnek. tőkélletességére jutni?

F A kristus meg tanított. arra az utra. a melyen el érhettyük. azt, az
15 az út, nem egyéb, hanem az Évagyéliumi jovallásoknak követése.

K Mit értesz, az Évagyéliumi jovallásokon. vagy tanácsokon.?

F Azokon értek némely szép dolgokat, a melyeknek követésit jovalya nékünk a kristus., és azokra int.,¹⁷⁸³ de azokra nem kötelez.¹⁷⁸⁴ ez így lévén. az Évagyéliumi jovallás. és parancsolat között. az a
20 különbözés vagyon., hogy a parancsolatot tartozunk végben vinni. kötelesség alatt., nem is lehet üdvezülni. ha azt nem követik. akár. micsoda félé renden légyen is valaki., de üdvezülni lehet, ha nem követik is az évagyéliumi tanácsokat, hanem tsak azok kötelesek tartozás képen azokat követni. a kik azokra kötelezdzik magokat fogadás
25 dás tétellel. s. aug. manuale. ¹⁷⁸⁵ ad laurent. Cap. 12.

K Mellyek az Évagyéliumi jovallások?

F A leg főveb azok¹⁷⁸⁶ között. a tisztaság, szegénység. az engedelmeség. math 19.12.21. 1 Cor.7. luc.9.23.

Az Évagyéliumi. tisztaságon értem, a hazasagnak,¹⁷⁸⁷ szabad akaratbol valo ellene mondását., mikor valaki egész életét atisztaságban akarja tölteni, 1 Cor 7. s. athan. s. ambr. s. aug. de virginitate.

Az Evangyéliumi. szegénységen. értem. a gazdagságoknak, és a

¹⁷⁸³ int [Beszúrás.]

¹⁷⁸⁴ [Sor végén:] kö- [új sor elején:] [íráshiba kötelez helyett]

¹⁷⁸⁵ manuale. [u – beszúrás.]

¹⁷⁸⁶ azok<ot> között. a <szegénység>, tisztaság [A javítás a törlés fölé írva:] <a tisztaság>. szegénység [javítás a törlés fölött.]

¹⁷⁸⁷ hazasagnak, [f-g-ből javítva.]

világi joknak szabad akaratbol valo ellene mondását., mikor valaki a kristust szegénységiben akarja holtig követni. maga aka-¹⁷⁸⁸[250b:]rat-tyábol., matth. 19. 21. luc. 14. 33. s. aug. serm 49. de diversis. s. bern. serm. Ecce nos reliquimus omnia.

Az Evangyéliumi¹⁷⁸⁹ engedelmeségen értem. mikor valaki ellene⁵ mond a maga akarattyának, hogy a fellyeb valo akarattyát kövesse, alája vetvén magát. szabad akaratbol, matth. 17. 24 luc. 9. 23.

K Mint hogy ezek nélkül lehet üdvezülni. miért adta hát a kristus ezeket a tanácsokat?

F. Ugy adta minékünk ezeket. mint igen jó tselekedeteket magok-¹⁰ban., a mellyek a tekéleteségre vezethetnek, és a mellyek nagy könnyebiséget adnak a parancsolat bé töltésére.

K Mutasd meg azt nékem, hogy az Évangyéliumi¹⁷⁹⁰ tanácsok igen jó tselekedetek magokban?

F Nincsen semmi jobb, mint az Istennek áldozni testünket, jószá-¹⁵gunkot és akaratumot, ugyan ezeket cselekeszik, a kik az Évangyéliumi tisztaságban, szegénységben. és engedelmeségben élnek. matth. 16. luc. 9. 23.

K Mutasd meg azt, hogy az Évangyéliumi tanácsok. atekéleteségre vezetnek.?²⁰

F A keresztényi tekéleteség abban áll. hogy ellene mondgyunk minden rosz kívánáságoknak, és egyedül az Istenhez ragaszkodgyunk, hogy pediglen ebben a szándékban lehesünk, semmi nem alkalmasab minket arra vezetni., mint a tisztaságban, szegénységben, és az¹⁷⁹¹ engedelmeségben valo élet, mert atisztaság el távoztatt minket atesti²⁵ kívánáságoktól. a szegénység a szemeknek bujálkodásától. és az engedel-
meség. az élet-[251a:]nek kevélységétől. ezek is egyedül okai. hogy ugy nem kapcsollyuk magunkot az Istenhez¹⁷⁹² amint kellene. s. thom. 2. 2. quaest 186. art. 7. in Corp.

K Mutasd meg azt, hogy az Evangyéliumi tanácsok könnyebbé¹⁷⁹³ ³⁰ tészik. a parancsolat bé töltésit.?

K Igen könnyü azt meg mutatni; mert a parancsolat. hogy el ne osszszuk szívünket a teremptő. és a teremtett állat közöt. matth. 6. 24. sokal könnyeb¹⁷⁹⁴ egyedül az Istenhez ragaszkodni mikor tisztaság-

¹⁷⁸⁸ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁷⁸⁹ Evangyéliumi [a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁷⁹⁰ Évangyéliumi <t> tanácsok igen jó tselekedetek

¹⁷⁹¹ az [Beszúrás.]

¹⁷⁹² Istenhez [h-k-ból javítva.]

¹⁷⁹³ könnyebbé <p> tészik. a parancsolat

¹⁷⁹⁴ könnyeb <az> egyedül az Istenhez <az> ragaszkodni [hez - beszúrás.]

ban. és a házaságon kívül él valaki. mint mikor. a házaságnak¹⁷⁹⁵ köteliben vagyon. 1 Cor. 7. 32. 33.

A parancsolat hogy ne ragaszkodgyunk avilági jókhoz. luk. 14. 23. sokal könnyeb azokat meg vetni, mikor tellyeségel el hadgyuk., mint 5 mikor azokat¹⁷⁹⁶ birjuk

Az is parancsolat, hogy a magunkhoz valo szeretetet meg kel sanyar-gatni. és magunknak meg kel halni. matth. 16. 24. luc. 9. 23. sokal könnyeb ezt végben vinni., mikor valakinek parancsolattya alá vettyük magunkat., mint mikor. a magunk akarattján járhatunk

10 K Miképpen kel követni az Evangyéliumi tanácsokat.

F. Három féle szándékban kell lenni. a melyek nélkül nem használ-hatnak az üdveségre. 1. tiszta igyekezettel., keresvén egyedül az Isten dicsőségét. 2. nagy alázatoságal. magunkat nem tartván jobnak annál. a ki azokat nem követi., 3. hogy a parancsolatokat végben viszi, ugyan 15 azokon is kel el kezdeni., mert azok nélkül az¹⁷⁹⁷ Evangyéliumi taná-csokat végben vinni. csak ha-¹⁷⁹⁸[251b:]szontalan volna s. aug. libr. de. s. virginitate. cap. 31.

K Nem történhetiké a meg hogy azok kik a parancsolatokat köve-tik. el hagyván a tanácsokat., tékélteesebbek, mint sem azok. kik a 20 tanácsokat követik.?

F Azok kik a világi rendekben élnek, ha ámbár az évangyéliumi tanácsokat nem követik is. de ha avilágtol. és annak rosز kívánságitol inkább. el távoznak., az Istenhez magokat inkább kapcsollyák. és a parancsolatokat inkább végben viszik. mint sem azok kik az Evangyéliu-mi. tanacsokat követik., (a mint e történik sokszor). ilyen formában. 25 tökélteesebbek ha nem követik is az evangyéliumi¹⁷⁹⁹ tanácsot, mint sem azok. kik követik. s.aug. lib 16. de civ Dei Cap. 36.

Mivel a¹⁸⁰⁰ tékélteesség nem áll tellyeségel. a tanácsokat valo köve-tésben., hanem a tékélteességel¹⁸⁰¹ valo Isteni szeretetben, és avilág meg 30 vetésiben, azt meg nyerhettik.¹⁸⁰² noha nehezebben, és ha az Evange-lyiumi tanacsokat nem követik¹⁸⁰³ is. s. thom 2. 2. quaest. 184. art. 3.

VÉGE Az Első SZAKASZNAK.

¹⁷⁹⁵ házaságnak [f-g-ből javítva; l. 1716. jegyz.]

¹⁷⁹⁶ azokat <az> birjuk

¹⁷⁹⁷ az <par> Évangyéliumi tanácsokat [az-z betűje utólagos betol-dás az írás idején.]

¹⁷⁹⁸ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁷⁹⁹ az evangyéliumi [e-a-ból javítva.]

¹⁸⁰⁰ a <tell> tékélteesség

¹⁸⁰¹ tékélteességel [Második t-s-ből javítva:] valo Isteni szeretetben, [ben, – utólagos beírás a szóközbe.]

¹⁸⁰² meg nyerhett<yük>.ik [ik – <yük> fölé írva.]

¹⁸⁰³ [A sor végén:] követik is. [ik is. – későbbi beírás világosabb tintával; a sor elején:] <tyük> is. [az is fölösleges, de nincs törölve.]

[252a:] A Tridentinumi Conciliumnak Symbolumja.

A mely hitt Agazatokat hinni kel az egész hiveknek. és
amelyekről. vallást kel tenni azoknak. kik az Anyaszent
egy házban jönek.

Erős hittel hiszem, és vallom. azokat a hit ágazatokat melyek, a
hitnek smybolumjában vannak. és a mellyeket előmben ad. a romai
Anyaszent egy ház. ugy mint.

Hiszek egy Istenben. mindenható Atyában. menynek, földnek, és
minden látható. s'láthatatlan állatoknak teremőjében., Es az egy ur ⁵
Jesus kristusban. Istennek egyetlen egy Fiában, ki az Atyától született,
minden időknek előtte, Istentől Istent, világoságtól világoságot. igaz
Istentől való igaz Istent., A ki született, nem teremtett, Az Atyával
egyenlő természetű, ki által mindenek alkodtattak, ki mi érettünk
emberekért. és ami üdvességünkért. Mennyekből alá szálla: és meg ¹⁰
testesüle.¹⁸⁰⁴ a szent lélek által. szüz Máriától: Es emberré lön, Meg is
feszítették. mi érettünk, ponczius pilátusnak alatta, kint szenvede. és el
temették: és fel támada harmad napon. az írárok szerént, és fel mene
Mennyekbe. ül az Atya Istennek jobján. Es ismét. eljövendő dicsőség-
ben. hogy meg ítélje. az eleveneket., [252b:] és holtakat., a kinek ¹⁵
országának vége nem lészen, Hiszek az elevenítő szent Lélek Urban. ki
az Atyától.,¹⁸⁰⁵ és Fiutól szarmazik: ki az Atyával., és Fiuval, egyenlő-
ül imádtatik. ki a proféták által szállót: Es egy, szent, közönséges, és
Apostoli gyülekezett., Vallom az egy keresztséget; bünöknek bocsá-
nattyára.,¹⁸⁰⁶ Es várom a halottak fel támadását. és a jövendő boldog- ²⁰
ságnak életét. Amen. Eza niceaei symbolum.¹⁸⁰⁷ A mi következik:
atridentinumi Conciliumé.

Tartom. és vallom. az apostoli. és az Anyaszent egy házi tráditiot.
és a több tartásit. és rendelésit. ugyan azon értelem szerént. a melyet annak ad. ²⁵

Tartom a szent írást. ugyan azon értelem szerént. a melyet annak ad. ²⁵
és adot az anyaszent egy ház., a kinek illik egyedül, a szent írásoknak.
valóságos értelméről. és magyarázattyáról ítéletet tenni. és soha azokat.
se nem értem. se magyarázni nem fogom más képpen. hanem a mint
a szent atyák. értették és magyarázták.

Vallom azt is. hogy az uj törvénynek. hét valóságos szenttségi van- ³⁰
nak, amelyeket a kristus rendelte. az emberi nemzet üdvességére. noha

¹⁸⁰⁴ meg tetesüle. [Íráshiba; második t-s-ből javítva.]

¹⁸⁰⁵ az Atyá(Val),, tol és Fiu(Val)tol [Mindkét tol – a törlés fölé
írva, világosabb tintával.]

¹⁸⁰⁶ bocsánattyára.: [bocsánattyát.,-ből javítva.]

¹⁸⁰⁷ symbolum(a). A mi

nem¹⁸⁰⁸ mindenik szükséges mindenikének úgy mint. A kereszttség. a bérmálás. az oltári szentség. a penitencia., az utolsó kenet., a pápi rend, és aházáság., ezek mind kegyelmet osztogatnak, és ezek közül, **[253a:]** a kereszttséget. a bérmálást. és a pápi rendet¹⁸⁰⁹ többször egy-
5 személ fel nem vehetik szentség törés nélkül., bé veszem, és tartom az anyaszent egy háznak. mind azokat a szokásit; a melyeket. tart. és bé vett. a fellyeb említett szentségeknek ki szolgáltatások iránt.

Bé veszem. és tartom. közönségesen, és különösen mind azokat a dolgokat a melyeket a tridentinumi szent¹⁸¹⁰ gyűlés végezet. és ki adot
10 az eredendő vétekről; és a meg ígázulásról.¹⁸¹¹

Vallom hasonló képpen, hogy a valóságos. meg kegyelmező áldozatot,¹⁸¹² A szent Misében. ajánlyák. az élőkért, és a holtakért, és hogy a szentséges Eucharistiában., valóságos teste, vére, lelke., és Istensége
15 vagy a krisztus Jánosnak, és hogy a kenyérnek állattya. substantia-
ja¹⁸¹³ az ő testévé változik. és abornak állattya, substantiaja¹⁸¹⁴ az ő vérévé, a mely változást. a közönséges anyaszent egy ház. transzsubstanciátiónak nevezi., vallom azt is. hogy a krisztus¹⁸¹⁵ János egészen. valóságos. veszik., a kenyérnek., vagy a bornak színe alatt.

Tartom hogy vagy a purgatorium. és hogy a lelkek. kik őt vannak.,
20 meg segítenek, a hívek imádsági által,

Hasonló képen a szenteket,¹⁸¹⁶ kik a krisztus János uralkodnak tisztelni. és segítségül kel hini. és hogy ők az Istennek ajánlyák. imádságokat érettünk. és hogy tisztelni kel az ő¹⁸¹⁷ reliquiájokat. **[253b:]**

Tartom keményen, hogy a krisztus. János, a Boldogságos szűz. és a
25 szentek kepeit. meg¹⁸¹⁸ kel tartani., és azokhoz illendő tisztelettel, és becsülettel kel lenni.

Bizonyítottam azt is.¹⁸¹⁹ hogy az indulgentiákat a krisztus hagyván az

¹⁸⁰⁸ nem [Beszúrás világosabb tintával;] mind.enik <nem> [enik – beszúrás;] szükséges mindenikének [második é – beszúrás.]

¹⁸⁰⁹ rendet <többsz> többször

¹⁸¹⁰ szent <C> gyűlés

¹⁸¹¹ ígázulásról. [f-r-ből javítva.]

¹⁸¹² áldozat,ot, [ot, – utólag írta a szóhoz.]

¹⁸¹³ substantiaja [Beszúrás.]

¹⁸¹⁴ substantiaja [Beszúrás.]

¹⁸¹⁵ krisztus<t> Jánóst

¹⁸¹⁶ a szenteket, [et, – utólagos beírásnak látszik.]

¹⁸¹⁷ az ő <le> reliquiájokat. [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁸¹⁸ meg kel tartani., [g-t-ből javítva.]

¹⁸¹⁹ azt is. <az> hogy

anyaszent egy házban., és hogy igen üdveséges azokal élni a keresztnyeknek

Vallom és üsmérem. a Romai közönséges és apostoli anyaszent egy házat; annyának, és aszszonyának lenni a több anyaszent egy házaknak, és esküszöm, és fogadom. valóságos¹⁸²⁰ engedelmesség lenni a romai pápához: a krisztus vicariusához., szent péternek., az apostolok fejedelme. sucesorához.,

Vallom, és bé vészem, minden kételkedés nélkül mind azokat a dolgokat, a melyek a traditioból maradtak. a melyeket rendelték. és kiadták. a szent generale Conciliumok, és főképpen. a szent tridentinum Concilium.

Ugy¹⁸²¹ hasonló képen, kárhoztatom., meg vetem, és anathematizálom, minden ellenkező dolgokat., és minden féle. eretnkségeket, a melyeket. kárhoztatot., meg vetet, és anathematizált az anyaszent egy ház.

Ugyan ezt a¹⁸²² valóságos. és közönséges hitet., a melyen kívül nincsen üdveség. vallom¹⁸²³ mostanában szabad akaratomból., és tartom valósággal. esküszöm, fogadom, és ígérem. hogy [254a:] ezt fogom tartani. és vallani. álhatatosan.; az Isten segítségével. életemnek fogytáig.

Es hogy minden tehetségemmel azon lések. amelyiben töllem lehet, hogy ez.¹⁸²⁴ prédikáltassék. tanitassék. és meg tartassék. mind azoktól. kik töllem fügnek, vagy a kik gondviselésem alá adattak

Az Isten így segéllyen engemet. és ezek a szent Evangyéliumi Istenek¹⁸²⁵

Azoknak. a kik vallást. tesznek, a szent évangyéliumra kel tenni kezeket.*

¹⁸²⁰ valóságos [os-al-ból javítva.]

¹⁸²¹ <És> Ugy

¹⁸²² a [Beszúrás.]

¹⁸²³ vallom <és tartom> mostanában[...].és tartom

¹⁸²⁴ hogy ez, <hi> prédikáltassék.

¹⁸²⁵ [Utána egy hullámos vonal.]

* [A szöveg vége utáni második üres levél (256b) felső jobb szélén tollpróba és beírás: *Én Istenem mindenem loránfi susanna* – A Lorántffy Zsuzsanna nevével előforduló fohászra vonatkozólag vö. előbb a 1085. sz. jegyz., valamint a II. szakaszban a 709. sz. jegyz.]

CATECHISMUS

Formájára való közönséges.

OKTATÁSOK

Melleyekben rövideden meg magyaráz-
tatnak, A Szent Írásból. a Traditioból, a
vallásnak hitt ágazati. a kereszteni tu-
dományok. A Szenttségek. Imádságok. Cérémo-
niák, Az Anyaszentegy háznak rend tartási
és szokási, mind ezeket szükséges meg tudni
minden kereszténynek

Második. Szakasz

[3a:]¹ Hogy micsoda modon.² kell Élni az Embereknek,
e földön, hogy az örök életet el érhessek

Harmadik könyv³

Első Rész A Kegyelemről.

Első Articulus.
Hogy mi légyen. a kegyelem és a hány féle.

Kérdés. Lehető mi nekünk a magunk erejével. keresztényi életet élni
eföldön?

Felelet. Nem. mert arra szükséges az Isten kegyelme és segítségé.

K Mit tézsen ez a szó. kegyelem.? Gratia.

⁵ F. Ez a szó. közönségesen tézsen. ajándékot. irgalmaságot, és olyan
adományt, mely nem tartozás képpen valo.

K vagyoné egy néhány féle kegyelem?⁴ [3b:]

F. vagyon. ugy mint. természet szerént. és természet felett valo
kegyelem. vagyon. belső. és külső kegyelem., vagyon olyan kegyelem,
¹⁰ mely minket kedvesekké tézsen Isten előtt. vagyon olyan kegyelem,
mely annak üdveségire adatik, aki azt veszi. vagyon olyan is. mely a
más üdveségére valo nézve adatik., vagyon még habituális., és actualis
kegyelem. végtire. az actualis, vagy sufficiens. vagy efficax. a jó tseleke-
detre.

¹⁵ K Mit értesz. a természet szerént valo kegyelmen.?

F. Értem azokat az ajándékokat. a melyek tisztán. természet szerént
valok, ugy mint, az egésséget, atesti erőt. a jó elmét. és értelmet. és több
efféléket, a melyek meg adatnak, ahitetleneknek, valamint a kereszté-
nyeknek, a roszaknak, valamint ajóknak, ezeket a kegyelem közi szám-
²⁰ lálom. mert az Isten ezeket. senkinek nem tartozik., és ezeket ugy
adgya. amint néki tettzik.

K Mit értesz a természet felett valo kegyelmen?

* A fedőlap belsején és az első két számozatlan levélen található
különféle mikesi bejegyzésekre vö. a tárgyi jegyzeteket és a róluk ké-
szült fotokópiát.

¹ [1b, 2a–b: üres.]

² modon. [Beszúrás.]

³ Harmadik könyv [Utólag írta be; fölötte lapszélességű aláhúzás.]

⁴ [A lap alján, bal oldalon beírás: *comencé. le 21 mars.*; jobb oldalon
tollpróbászertű tollvonások.]

F Értem az Istennek azt a⁵ jó téteményit. melyet reánk hint az üdveségre valo nézve.

K Mit hívsz külső kegyelemnek

F. Azokat az ajándékit. Istennek. amellyek kívül vannak rajtunk, úgy mint. az Igének meg testesülését., halálát. a prédikációkat. intéseket. tsudákat. 5

K Mitt hívsz belső kegyelemnek.?

F. Azokat a belső segítségeket, melyeket az Isten ad., úgy mint. a jó gondolatokat., a hitnek, reménségnek, és a szeretetnek [4a:] ajándékát. 10

K Mellyek azok a kegyelmek, mellyek kedvesekké tésznek minket Isten előtt?

F Hogy a szoknak, valóságos értelmek szerént szollyak., tsak éppen ameg szentelő. sanctificans, kegyelem. tészten minket kedveseké az Isten szemei előtt., de a théologusok szerént, a⁶ kegyelmek melyek minket 15 kedveseké. tésznek. Isten előtt. *Gratiae gratum facientes*, azok., a mellyek nékünk adatnak,⁷ fő képpen ami magunk üdveségére., eképpen neveztetnek azért., hogy meg különbözteszenek azoktól., a melyek adatnak, a felebarátunkra valo nézve., és a melyeket a theologusok⁸ nevezik. *Gratiae gratis datae*. azért tettem fel ezeket az iskola béli 20 terminusokat, hogy meg érthesse akárki mikor a könyvekben olvassa. vagy is a prédikatio közben halya. de magyarázás nélkül⁹

K Mellyek azok a kegyelmek. amelyeket az Isten főképpen a mi magunk¹⁰ üdveségére ad?

F. A jó gondolatok, és indulatok., de leg inkább a meg szentelő 25 kegyelem.

K Mellyek azok a kegyelmek, amelyeket az Isten ad. főképpen. felebarátunkra valo nézve.?

F A tsuda tételeknek ajándéka, a sokféle nyelven szollásnak. jövendölésnek., prédikalásnak ajándéka., az Isten ezeket a kegyelmeket azért 30 adgya, hogy a hitetleneknek, vagy más bünösöknek. meg térésekre fordittassanak., a hiveknek oktatásokra., egy¹¹[4b:]szoval. a felebarátunk üdveségére. 1 Cor. 14.

⁵ azt a [a névelőt utólag írta be, szorosán a t mellé.]

⁶ a <m> kegyelmek melyek

⁷ adatnak, <an> fő képpen ami

⁸ theologusuk [Elírás.]

⁹ de magyarázás nélkül [Utólag írta be.]

¹⁰ magunk [k-d-ből javítva.]

¹¹ [A lap alján tollpróbászzerű tollvonások és fohászszzerű beírások: *Mond Dieu Seigneur sauvez Az Isten sanctus Deus sanctus* – vö. a variáns első szakaszában az 1391. sz. jegyz.]

K Mit értesz a habitualis kegyelmen.?

F Értem az Istennek olyan kegyelmét. a mely bennünk lakván. minket meg szentel., és ő előtte. kedvesekké térszen., ezt meg szentelő kegyelemnek is nevezik.

5 K Micsoda az actualis kegyelem?

F Ez olyan világosság. és olyan jó indulat, melyet az Isten ád; hogy a rosszat el kerülyük. és jót tselekedgyünk.

K Micsoda¹² külömbség vagyon a habitualis, és az actualis kegyelem között?

10 F A habitualis kegyelem. meg maradando ajándék. a mely bennünk lakik., és minket igazakká térszen., az actualis kegyelem nem meg maradando¹³ segítség. és ha ezt veszük is. azal igazak nem vagyunk¹⁴

K. Micsoda az excitans, vagy a sufficiens kegyelem.?

F ez olyan actualis kegyelem, mely minket a jora indit. erőtt is ád¹⁵ annak meg tselekedésére., de a mely azt meg nem tselekedtetit velünk.

K Micsoda az efficax kegyelem?

F Ez olyan actualis kegyelem, mely ajora indit. és azt meg is tselekedtetit velünk..

2 Articulus

Hogy kinek érdemiért adatik a kegyelem

K Az Isten ki érdemiért adgya nekünk a kegyelmet?

20 F. A hitt ágazattya. hogy ádam esetétől fogvást. va[5a:]lamenyi kegyelmet adot az Isten az embereknek. az ő üdvösegekre, azokat mind a kristus¹⁵ erdeme által adta. és adgya., mert a vétektől fogvást. az emberek menyben nem mehetnek., se Isten előtt kedvesek nem lehetnek, hanem tsak a kristus által. joan 14. 6. act. 4. 12. azok. kik kedvesek²⁵ valának Istennek. a Messiás el jövele előtt,¹⁶ tsak ő általa lehetének kedvesek. s. aug. libr. 10. Conf. Cap. 43.¹⁷

K A mely kegyelmet adot Isten az angyaloknak. teremtetések után. és az embernek esete előtt, akristus által adtaé?

F Ez olyan kérdés. melyen a Catholicus theologusok egy másal meg³⁰ nem egyeznek; az anyaszent egyház is. ez iránt, semmit nem végezet.

K A kegyelem, melyet az Isten adot. az angyaloknak. teremtetések

¹² Micsoda <kegyele> külömbség

¹³ maradando [Első *d-n*-ből javítva.]

¹⁴ vagyunk [*n* – beszúrás.]

¹⁵ kristus [*is-ri*-ből javítva; először *krritus* volt.]

¹⁶ előtt, [*e-o*-ból javítva.]

¹⁷ [Utána beírta: *heja vagyon*]

után. és az embernek. esete előtt., valaé olyan erős: mint a melyet ad akristus által. a bünös emberek?

F Nem., mert a mely kegyelemre a bünös embernek vagyon szüksége., és amelyet az Isten ad néki. akristus által., hogy ötett miveltesse., a sokal erősebb. és hatalmasab; mint a melyet adott az angyaloknak, és az ártatlan embernek., oka ennek a különbségnek a, hogy az embernek ereje igen meg gyengült a vétek által., és hogy sokkal erősebb, és hatalmasab segítség kívántatik néki a mivelésre; hogy sem mikor még az ő lelke egész erejében vala; az olyan embernek aki gyenge. és minden felől üldöztetik, inkább vagyon szüksége. az erős segítségre., mint az ollyannak, a ki maga erejében vagyon., Az ártatlan embernek, nem valának rossz kívánsági., annyi gyengeségi, sem annyi akadályok¹⁸[5b:] az üdvösigre, de a vétekben eset ember meg gyengült, tudatlan, a rosszra hajlando. minden felől a sok kísértetek, és minden ellenzi boldogságát., el is kellene veszni, hogy ha erősebb segítséget nem venne. az ártatlan embernél. s. aug. libr. de correct. et de gracia. Cap. 11.

3 Articulus.

A kegyelemnek szükséges voltárol. és a bünös embernek. szabadságárol.

K. Tselekedhetünké valami jót a kegyelem nélkül?

F. A nélkül semmi jót nem tselekedhetünk ollyat; a mi hasznos lenne az üdvösigre. hogy ha arra kegyelmet nem veszünk a kristus által., joan 15. 5. mi magunktol. se a parancsolatokat. végben nem vihettük, se nem imádkozhatunk., se idveséges jó gondolatunk nem lehet, hogy ha ezekre a kristus kegyelmit nem adgya. s.aug. lib 10. de Conf. Cap. 29.

K Végben vihettüké a parancsolatokat a kegyelemel.?

F Igen is. mert ámbár magunktol semmit ne tselekedhessünk is, de mindent tselekedhetünk abban. aki minket erősitt. Az Isten semmi lehetetlent nekünk nem parancsol., hanem azt akarja hogy végben vigyük parancsolattját; amenyiben töllünk lehet; és a mi az erőnköt¹⁹ meg haladgya. arra kérünk segítséget tölle., és meg segitt hogy azt végben vihessünk²⁰ philip. 4. 13 Conc. trid. sess. 6. Cap. 11. s. aug. libr de natura. et de gratia. cap. 43

K A külső képen valo kegyelmek elégségeseké. a jó tselekedetre?

¹⁸ [A lap alján tollpróbászzerű tollvonások és imaszzerű beírás: *A Mindenem En Iste* – vö. a variáns első szakaszában a 675. sz. jegyz. és alább a 635., 1355., 1388. sz. jegyz.]

¹⁹ erőnköt [n – megkezdett k-ból javítva.]

²⁰ vihessünk <philp> philip.

F. Nem. mert a jó tselekedetre; szükséges. a mi szívünkben²¹ [6a:]
öntetett krisztus kegyelme, a mely őt is munkálodgyék²²

K A krisztusnak belső képpen való kegyelme. szükségesé különösen
mindenik jó tselekedetre?

5 F Igen is. mert az emberek semmi jót nem mivelhetnek az üdvéségre,
hogy ha az Isten irgalmaságából őket nem segíti mindenik jó tseleke-
detre. s. aug. epist. 107. ad vital.

K Az igazaknak vagyóné szükségék a kegyelemre. különösen min-
denik jó tselekedetre.?

10 F Igen is. mert szükséges hogy akristus az igazakat is segítse kegyel-
mével minden tselekedetekben. mert másképpen vétékben esnének. 2
Cor. 3. 5.

K A kegyelem szükségesé. az igazságnak. és a jó erkölcsnek meg
üsmérésére. és szeretetire?

15 F Igen is. mert kegyelem nélkül nem lehet meg üsmerni az igazságot.
vagy a jó erkölcsöt. sem azt szeretni olyan szeretettel. a mely hasznos
legyen az üdvéségre. mert magunktól. semmi jó nem lehet bennünk az
üdvéségre., mivel minden valami az üdvéséghöz tartozik. az Istentől jó
akristus által. s. aug. de dono persever Cap 12.

20 K Honnan vagyon hogy olyan nagy szükségünk vagyon a kegye-
lemre?

F onnét. hogy szüntelen. a Teremtőtől kel függeni ateremtett
állatnak. és attól a gyengeségtől. amelyben estünk, avétek miat. s. aug.
de dono perseverantiae. Cap.²³ 12

25 K Nem vagyunk szabadok a jó vagy a rossz tselekedetre?²⁴[6b:]

F. Igen is szabadok vagyunk., de ezt a szabadságot igen meg gyengi-
tette a véték, és az oltatol fogvást. mindnyájan hajlandok vagyunk a
rosszra, és nem adhatnok magunkot a jóra, hogy ha a krisztus nem
segítené kegyelmivel szabadságunkat s. aug. de gratia. et libe. arbitrio.

30 K Az Isten kegyelmének ellene álhatunké. és azt meg vethettyük?

F Feletéb is gyakorta történik. hogy ellene állunk akegyelemnek és
azt meg vettyük. ez iránt minden nap veszedelmes próbát teszünk. a
szabadságunkrol. nincsen is olyan kegyelem. melyet meg nem vethe-
tünk. *meg lássátok hogy valaki az Isten kegyelmétől el ne szakadgyon*

35 mondgya szent pál. hebr 12. 15.

²¹ [A lap alján elmosódott beírás: *kegy*]

²² *munkálodgyék* (<?)

²³ Cap. 12 [C-p-ből javítva.]

²⁴ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírások: *talam talam*
M m Mert hogy Croire faut Ceque on ne n n m On ne ne peut pas Croir]

4. Articulus

A mi tselekedetinknek érdeméről. és a krisztus
kegyelmének erejéről.

K Meg érdemelhettyüké az Isten kegyelmét?

F Hogy ha azt meg érdemelhetnök; nem volna kegyelem. hanem
igasság tétel. és adóság. holot az Isten nekünk. semmivel sem tartozik.
rom. 11. 6.

K Miben áll tehát. a vétkes embernek érdeme?

F Abban. hogy ha jól él a kegyelemel,²⁵ mely a krisztustól jő. mivel
ha azal jól áll., ezért újjab kegyelmet nyerhet., és így kegyelemről.
kegyelemre. az ember. az örökké való életre jutt. a krisztus által. Conc
trid. sess. 6. Cap. 16.

K A kegyelem nélkül tett tselekedetek nem érdemeseké?

F Semmit nem érdemelnek a tselekedetek az üdvéségre [7a:] hogy ha
azok nem származnak a krisztus által való kegyelmétől az Istennek, azok
a tselekedetek pedig melyek örök életet érdemlenek. a krisztus kegyelmé-
nek erejétől vannak, ez így lévén, az örök életet ha meg érdemelyük is
jó tselekedetinkért., de az az érdemlés. mindenkor, tsak. a krisztus által
való kegyelmétől vagyon az Istennek rom. 6. 13. s. Celest epist. 1. Cap.
12

K Az első kegyelmét. az Istennek., melyet térszen valamely bünösel.
hogy ki végye abbol az állapottyából. nem érdemletteé meg azt a
bünös.?

F. Nem, mert a tisztán a krisztus által való irgalmasága az Istennek,
mikor pedig azt nekünk adgya az Isten., akor tsak vétket., és nyomoru-
ságot talál bennünk. Conc. trid. sess. 6. Cap. 5.

K Micsoda grádicsokon érkezhetyük a kegyelemhez. mely minket.
igazaká teszen?

F Az anyaszent egyház. azt el végezte, hogy a meg állapotod idejüek.
kik vétkeben esnek., hat féle gráditson érik el a meg igazulásnak kegyel-
mét., leg első kegyelme Istennek valamely bünöshöz. a, hogy fel nyittya
elméjének szemeit., hogy hidgye mind²⁶ azt. valami kí vagyon nyilat-
koztatva. A 2. hogy²⁷ félye az Isten iteletét. A 3. hogy²⁸ az Isten

²⁵ a kegyelemel, <az is> mely a [A javítás a törlés fölé írva;] akrisztus-
tól [a javítás miatt itt fölösleges az a betű, de nincs törölve;] jő. [ő-ó-ból
javítva az ékezet módosításával;] mivel [sor alatti beszúrás.] ha azal jól
áll., <de> ezért

²⁶ hidgye mint azt. [Íráshiba;] valami kí vagyon nyilatkoztatva [első
t-z-ből javítva.]

²⁷ hogy [g – megkezdett hosszúszerű betűből javítva.]

²⁸ hogy <reménséget adgyon neki,> az Isten irgalmaságában való
reménséget adgyon néki,

irgalmaságában való reménséget adgyon néki, akristus szenvedésinek érdemi által. A 4 hogy Isteni szeretetett oltson beléje. Az 5. hogy meg utáltassa véle abünt, A 6. hogy olyan szándékot oltson beléje, mely a szenttségekhez vezesse., bünei bocsánattyának vételére., hogy új 5 életet élvén., meg tarttsa mind az Isten. s', mind az anyaszent egyház parancsolatit. Conc. trid. sess 6. cap. 6²⁹[7b:]

K Miben áll. ameg igazulásnak kegyelme? *justificatio*

F Hogy meg ujjitván lelkünknek belső részeit. az Isten előtt kedvesek lehesünk.

10 K Miben áll. abelső képen való meg ujjittás.?

F A bünöknek bocsánattyában. és a jó erkölcsöknek bé óltásában.

K kicsoda ennek a meg ujjításnak a kezdete.?

F A szent lélek. aki is szívünkben jöven lakni. abban helyezteti meg maradását.³⁰

15 K Miképpen veszszük. a meg ujjulásnak kegyelmét.?

F A kereszttségben. vagy a penitenzia tartásnak szenttségiben., és némelykor az utolsó kenetkor. Conc. trid. sess. 6. Cap. 7.

5 *Articulus.*

Azokrol. a kiknek a kegyelem adatik.

K kiknek adgya Isten kegyelmét.?

F A mit leg bizonyosabban tudhatunk ez iránt. ezek azok.

20 1. *Az Isten azt akarja. hogy minden emberek üdvezüllyenek és az igazságnak üsméretire jussanak*, mondgya szent pál 1. tim. 2. 4.

2 Ezen a közönséges akaraton kívül. hogy mindenek üdvezüllyenek, vagyon még az Istenben hathato akarat, hogy némellyeket közüllök üdvezítsen., ugy annyira hogy valóságal nem minden ember üsméri 25 meg az igazságot, se nem üdvezülnek mindnyájan. nem is adgya mindennek üdvezítő kegyelmét. ugy mint. a jóban. végig meg maradando kegyelmét. donum perseverantiae. 3. Az Isten annak adgya ezt³¹ a kegyelmét. és közönségesen minden kegyelmit akinek akarja., és olyan formában a mint néki tettzik., mert [8a:] ő szabad ajándékival. de mikor 30 kegyelmit nem adgya: vagy azt viszá veszi, mindenkor tsak a vétéknek büntetéséért tselekeszi.

4. Az Isten több kegyelmit adgya a hiveknek mint a hitetleneknek., de a hivek közöt is. némellyeknek többet ad, mint másoknak. 1 tim. 4. 10. joan. 14. 2.

²⁹ [A lap alján tollpróbászterü tollvonások és beírások: *Azok a tse*]

³⁰ [Utána beírta: *heja*]

³¹ ezt [*azt*ből javítva.]

K Az Isten miért nem adgya mindennek egyaránt. üdvezítő kegyelmét., holot azt akarja, hogy mindenek üdvezüllyenek?

F Az Isten azal. fényeségel. mutattya ki igasságát némellyeken. és irgalmaságát másokon.

Magyarázat

5

Ámbár az Istenben, az a közönségesen valo akarat légyen, hogy mindenek üdvezüllyenek, de aza különösön valo akarat³² is vagyon, hogy meg büntesse a gonoszokat. mindnyájan tehát vétkesek lévén az emberek az eredendő vétékért., meg érdemlették az örök kárhozatot, az Isten érdemek szerént bánik tehát vélek. mikor meg bünteti; némel-¹⁰ lyeknek meg is kegyelmez irgalmaságából., adván nékik azután. ameg igazulásnak., és a végig meg maradásnak kegyelmét, hogy az örök életet. el érhessék. másokat pedig el hágy. igasságából a vétkekben. és meg engedi abban lévő halálokot. a melyért. el³³ is kárhoznak. s. aug. epist. 105. ad sixt. ¹⁵

K Mint hogy az emberek mindnyájan vétkekben születnek, mindnyájan vétkesek az eredendő vétékért. miért tehát az Isten egyikével. inkább térsen irgalmaságot. mint a másikával.?

F *oh! Ember. te kicsoda vagy. Isten ellen versengesz.? [8b:]* mondgya szent pál. rom 9. et 11. mindnyájan vétkesek lévén. tehát senki sem ²⁰ panaszkodhatik. az Isten semmivel sem tartozik nékik., ő szabad mindennel., hogy ha ő inkább választtya az egyikét, mint a másikat., ez olyan titok. a melyet nem lehet meg fogni., hanem azt imádnunk kel szent pálal., mondván. *oh! Isten bölcseségének, és tudományának mély- séges gazdagsága.! ki mehetet végére az ur akarattyanak, vagy ki volt ²⁵ néki tanátsossa,³⁴ mely igen meg tudhatatlanok azö itéleti, és meg foghatatlanok az ö utai* rom. 11.

K leheté el veszteti a meg igazulásnak kegyelmét?

F. Igen is: és ez gyakorta történik.

K leheté azt azután viszá nyerni?

³⁰

F lehet, de nem kel magunknak ez irányt hizelkedni. mert sokszor történik. hogy azt visza nem nyerhetni, igen ritkán tesznek ugy penitentiát. amint kellene. hebr. 6. 10.

K Mikor veszi el az Isten ezt a kegyelmet az embertől?

F A meg igazulásnak kegyelmét. akkor veszi el, mikor az ember ³⁵ halálos vétkekben esik. mert az Isten el nem hadgya az embert, hogy ha ő elsőben el nem hagyatik. Conc. trid. sess 6. Cap. 11. s. aug. libr de natur. et de gratia. Cap. 26.

K Mitt hozunk ki mind ezekből.?

³² aka<t>rat [rat <t> fölé írva.]

³³ el is kárhoznak. [el-is-ből javítva.]

³⁴ tanátsossa, <meg> mely [mely <meg> fölé írva.]

F Azt hogy, félelemel. és rettegésel, munkálkodgyunk. üdvességinkért, az Istenben, nagy bizodalommal. legyünk, foglallyuk³⁵ magunkot szüntelen, a jó tselekedetekben., az imádságokban., vigyázzunk mindenkor magunkra., és legyünk nagy alázatoságal. az Istennek keze alatt.

⁵ Conc. trid. sess. 6. Cap. 13. [9a:]

K Miért kel félelemel munkálodni üdvességünkért.?

F Mert az Isten az, aki azt tselekszi bennetek. mind hogy akarjátok., mind hogy véghez vigyétek, az ő ingyen valo jó kedvéből. mondgya szent pál 2. 13. és hogy azt senki nem tudgya.. ha a szeretetre é mettő. vagy

¹⁰ aharagra. mondgya salamon. Eccles 9. 1.³⁶ és hogy a végig meg maradando kegyelemel. az Isten senkinek sem tartozik. mondgya a trid. Conc. sess. 6. Cap. 13.

K Mit hívsz. végig meg maradando ajándéknak.? donum perseverantiae.

¹⁵ F Ez olyan kegyelem mely végig meg maraszt az igasságban. a melyet tsak azoknak adgya Isten., a kik szentül hálnak meg. s aug. de dono. perseverantiae.

K Rend szerént kinek adgya Isten. a végig meg maradando ajándékát. vagy a szent halált?

²⁰ F Azoknak kik jól éltek.. hogy ha azt meg adgya másoknak is.. de a ritka tsuda, és azzal nem kel magunkot biztatnunk hanem reméllyünk. az Isten irgalmaságában. Conc. trid sess. 6. Cap. 13

K Mit kell. közönségesen tudnunk az³⁷ kegyelemről?

F 1. Hogy a nélkül, semmit nem tselekedhetünk az üdvésre. 2. ²⁵ hogy az el nem veszi az embernek szabadságát., 3. hogy azal nekünk nem tartoznak 4. hogy az Isten azt meg nem vonnya soha senkitől. hogy ha ugy kéri azt. amint kell. 5. hogy a minket nem illet. hogy az Istennek ez iránt valo titkait visgállyuk

K Rend szerént micsoda modal. veszük az Isten kegyelmét?

³⁰ F. A szenttségek. és az imádság modgya által.³⁸[9b:]

Azok akik. bővebben. és mélyebben akarnak tudni a kegyelemről. el olvashattyak, szent agostonnak. a pelagiánusok ellen valo írásit. a 6 sessioját a³⁹ tridentinum ConCiliumnak., a szent pápák. leveleit. Innocentius. 1. Bonifacius 2.

³⁵ foglallyuk [a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

³⁶ Eccles 9. 1. <Conc. trid. sess. 6.> és hogy[...].trid. Conc. sess. 6. Cap. 13.

³⁷ az <Is> kegyelemről?

³⁸ [A lap alján két tollpróbaszerű tollvonás.]

³⁹ a <Conciliu> tridentinum ConCiliumnak.,

Második Rész.
A Szentségekről. közönségesen.

Első Articulus.
Hogy mikk legyenek a szentségek.

K. Micsoda a szentség?

F Ezen a szón közönségesen olyan látható jelt értenek, a melyet a krisztus ami meg szentelésünkre rendelt

K Miért mondád hogy a szentségek látható jelek?

F Mert azok olyan dolgok, vagy tselekedetek, a melyeket. mi 5
láthattjuk, és halhattjuk., mi láttyuk mikor apap keresztel, hallyuk is
mit mond; ez a tselekedet, és ezek⁴⁰ a szók. kegyelmet oltanak annak
szívében akit keresztel, noha mi azt nem láttyuk

K Mikor szentek. és kedvesek az emberek, az Isten előtt?

F Midőn vétkek el töröltetik., és a meg igazulásnak kegyelmet veszik. 10

K A szentségek mi formában szentelik meg az embereket?

F Olyan szentségek vannak melyek az embereket meg szentelik. a
kegyelemnek életét adván nekik., némelyek pedig, meg szentelik őket.
meg szaporitván. és erősítvén benne, akegyelmet, az elsőket. a halot-
tak szentségének nevezik., az utolsókat., az élők [10a:] szentségének. 15

K Mellyek azok a szentségek, a melyeket a halottak szentségének
nevezik?

F A kereszttség., és a penitentzia tartás, és némelykor az utolsó
kenet⁴¹

K Mellyek az élők szentsége? 20

F Mind atöbb szentségek., mert hogy haszonnal lehesen azokat
venni. kegyelemben kell. lenni.⁴²

K Mind azok kik a szentségeket veszik. veszik azoknak hasznait.

F A szentségeknek kegyelme azoknak adatik meg. kik azokat illen-
dő készüllettel veszik. de akereszttségnek⁴³ bérálásnak. papi rendnek., 25
Caractere meg marad. ha szinte azokat roszkészüllettel veszik is

⁴⁰ ezek [azokból javítva, vagy fordítva? Az első és harmadik betű helyén szétfutott a tinta.]

⁴¹ és némelykor az utolsó kenet [Utólag írta be.]

⁴² [Utána beírta: *heja vagyon*]

⁴³ akereszttségnek <Caractere meg marad., ha szinte azokat rosz készüllettel veszik is.> bérálásnak.

2 Articulus

A szentségek számairól, rendeltetésekről, ki szolgáltatásokról.

K Hány szentség vagon?

F Hétt. a keresztség. bérmálás. az oltári szentség. penitencia⁴⁴ tartás. utolsó kenet, papi rend, és a házasság.

K A krisztus rendeltéé mind a szentségeket.?

- 5 F Igen is. ezt az apostoli tráditioból tudjuk. de más képpen is, csak az Isten rendelheti a szentségeket, mert csak egyedül ő adhat azokhoz. természet felett való kegyelmet.

K Miért rendelte a krisztus ahétt szentségeket?

F Hogy az anyaszent⁴⁵ egy háznak lelki⁴⁶ szükségéről tenne.

- 10 A keresztségben lelki képen születünk, a bérmálás neveltett, és erősített. az ur vacsorája minket táplál. a penitencia tartás.⁴⁷ [10b:] meggyógyít. az utolsó kenet. a jó halálra. segít, a papi rend. egy házi. szolgakot. és pásztorokot ad az anyaszent egy háznak. a házasság. pedig. szaporitnya a hiveket

- 15 F kiknek vagon hatalmok a szentségek ki szolgáltatására?

F Ollyan szentségek vannak mellyek csak a püspököket illetik, némeltyek apapokat, és szükségben minden keresztelhet.⁴⁸

K Hogy ha a pap halálos vétekben vagon. igazán ki szolgáltatathatyaé. a szentségeket?

- 20 F Igen is: noha az ollyan pap. aki halálos vétekben⁴⁹ lévén. szentséget osztogat. (szükség nélkül:) ujonnan vétekben esik. mert meg szepől-sitti a szent dolgot

K Az ollyan a ki halálos vétekben osztogattya ki a szentséget, kegyelemben nincsen hogy osztogathat tehát kegyelmet?

- 25 K A ki a szentséget osztogattya, a csak eszköz. a krisztus ő általa adgya a kegyelmet. a krisztus kegyelme pedig nem függ az eszköznek, jó, vagy rossz voltától. s. aug. libr de Bapt. Contra donatis.⁵⁰

⁴⁴ penitencia <, > tartás,

⁴⁵ anyaszent [A második *t* utólagos betoldásnak látszik a szóközben. Mikes a szót általában egy *t*-vel írja.]

⁴⁶ lelki <szentségeiről> szükségéről tenne. [szükségeiről <szentségeiről> fölé írva; utána később világosabb tintával beírta: *héja*.]

⁴⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁴⁸ [Utána beírta: *heja vagon*]

⁴⁹ vétekben [*ben* – későbbi beszúrás.]

⁵⁰ [Utána beírás: *heja vagon*]

Harmadik Rész
A keresztségről.

Első Articulus
Hogy mi legyen a keresztség.

K Mellyik az első szentség? [11a:]

F A keresztség.

K Mit térszen ez a szó baptismus?

F Ez a szó a görögből vétetett. a mely térszen. mártást, mosást, tisztulást. 5

K Miért neveztetik eszerént.

F Mert meg mossa, és tisztíttya a vétékből alelket.

K Micsoda a keresztség?

F. Ollyan szentség. mely el töröli az egész vétket, és a vétékhez tartozando büntetést. és igr az Istennek, és az anyaszent egy háznak. 10
fiává térszen.

K Mit értesz az egész vétkeken. a melyeket el töröli a keresztség?

F Azokon értem az eredendő bünt. és mind azokat. a melyeket tett valaki keresztsége előtt, akár mely nagyok legyenek is azok. de a keresztség azokat el töröli. 15

K Mit értesz. avétékhez tartozando büntetésen?

F Értem abünetetést., melyet kell szenvednünk. avétékért. vagy ezen. vagy a más világon., ideig, vagy örökké., hogy eleget tegyünk az Isten igasságának.

K Nem tartoziké hát már eleget tenni az Isten igasságának akit meg 20
kereszteltek?

F Nem mert ebben a szentségben minden meg bocsátatot néki. mind a bün. mind a büntetés.⁵¹ valamég uj vétékben nem esik. rom. 8. 1. s aug libr 2. de merit: et de remissi peccatr.⁵² Cap. 28

K Miképpen lérszen meg, ez az egészen valo bocsánat?⁵³[11b:] 25

F. Mert az Isten irgalmaságából., egészen reánk⁵⁴ fordíttya. a kris-tus érdemeit a keresztségben. és egészen meg bocsátatnak büneink⁵⁵

K Miért nem teszi az Isten az embert akeresztség által, abban az állapotban, a melyben ádam volt esete előtt?

F Mert a néki ugy nem tettzet. öszabad mindenel., az Isten azt 30

⁵¹ a büntetés. <rom> valamég [...] rom. 8. 1.

⁵² peccat̄. [r fölött rövidítésjelszerű vonal.]

⁵³ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírás: *Es mind*]

⁵⁴ reánk [k – utólagos beszúrás.]

⁵⁵ és egészen meg bocsátatnak büneink [Utólag írta be; utána beírás: *hejavagyon*]

akarja. hogy az ember meg emlékezzék. arról. a mitől el eset, azt is akarja, hogy ezen a földön. szám ki vetésben, bujdosásban, alázatoságban, és félelemben élyen.

K Miképpen téssen minket a keresztség Isten fiaivá.?

5 F Az ujj élet által. melyet ad akristusban, a mely⁵⁶ ujj élet. olyan állapotban téssen, hogy az Istent atyánknak nevezhetjük, és a menyét úgy tekinthetjük., mint örökségünket., ez az ujj élet, a kegyelemnek élete. mely minket az⁵⁷ Istenhez kapcsol., a hitt. reménség. és a szeretett által. Conc. trid. sess. 6. Cap. 7.

10 K Miért mondod azt hogy ez az uj élet a kristusban adatik nekünk?

F. 1.⁵⁸ Mert tsak ő általa., és az ő érdemiért vehetjük az uj életett. 2 mert a kristus lelke, melyet a keresztségben veszük. hogy bennünk lakják., kezdete ennek az életnek. 3 mert a kristus lelkének bennünk valo lakása, a kristusal úgy meg edgyesit. hogy úgy mondván. egyek 15 vagyunk véle., vagy is inkább ő áll mi bennünk, és mi az ő tagjai vagyunk galat. 2. 10. ephes. 5. 30.

K Miért téssen minket olyan állapotban ez az ujj élet., hogy az Istent atyánknak nevezhetjük. és amenyet úgy tekinthetjük mint örökségünket?

20 F Mert meg edgyesitvén minket akristusal., azért az Isten minket fiainak fogad. örökösinek téssen. és a kristusnak örökös társaivá. 1 joan 3. 1. rom. 8. 17.⁵⁹[12a:]

K Miképpen téssen a keresztség az anyaszent egy ház fiaivá?

F Mert a több hivek közé. számláltatván, szabadságot ad a szenttség- 25 gekel valo élésre, és részeseké téssen az anyaszent egy ház lelki hasznai- ban.. ephes. 2.

K Mit okoz még más egyebet is bennünk a keresztség.?

F A lelket olyan lelki bélyegel belegezi meg, a mely soha el nem töröltethetik. ez okáért is vagyon hogy tsak edgyszer adgyák fel a 30 keresztséget, és töbször nem. Conc. Trid. sess. 7. Can. 11.

⁵⁶ a mely [a -beszúrás.]

⁵⁷ az [z betűt utólag írta be a javítás után.] <kristus> Istenhez

⁵⁸ 1. [Beszúrás.]

⁵⁹ [Utána beírás a lap alján: *heja vagyon*]

2 *Articulus*
A kereszteleőről.

K Miképen adgyák fel a keresztséget?

F Háromszor természet⁶⁰ szerént valo vizez öntenek kereszt formára. arra, akit keresztelnek, mondván ezeket a szokot, Én tégedet keresztellek, Atyának. † és⁶¹ Fiunak † és szent † lélek. Istennek nevében.

Még más két féle képpen is lehet keresztelni...

1. Háromszor természet szerént valo vízben kel mártani azt akit keresztelnek., mondván a mártáskor ezeket a szokot, Én tégedet keresztellek Atyának † és⁶² Fiunak. † és szent † lélek Istennek nevében.

2. Háromszor:⁶³ természet szerént valo vizez hintván a gyermekekre., mondván ezeket a szokot az első hintéskor. Én tégedet keresztellek Atyának. † és Fiunak; † a második hintéskor; és szent † lélek Istennek nevében, a harmadik. hintéskor.

K Honnét tudgyuk hogy ez a három féle keresztelez jó?⁶⁴[12b:]

F A traditiokbol., mert a szent írás. a mártásal⁶⁵ valo keresztségről teszen emlékezetet.⁶⁶ rom. 6. 4. Coloss. 11. 12. S. Cypr: epist 76. ad magnum.

K Mellyik közönségeseb ezen három féle keresztelez közzül?

F Az elöt a mártásal valo keresztelez közönségeseb volt, mostanában pedig az a szokás. hogy vizez öntenek annak fejére akit keresztelnek.

K. Miért mondád. hogy kereszt formára kel három szor vizez önteni, vagy három szor. mártani, vagy háromszor vizez hinteni arra a kit keresztelnek.?

F Mert az anyaszent egy ház. mindenkor eszerént tselekedet az apostoloktol fogvást. a szent Háromságnak emlékezetire., de nem tekeni ugy azt a szokást.,⁶⁷ mint ha azon állana a keresztségnak igazán valosága., mivel ha tsak egy szer töltenék is avizet. és nem. kereszt formájára. a keresztségnak jó volna

K Micsoda⁶⁸ vizez kel keresztelni?

F olyan vizez, melyet arra avégre szenteltek. de szükségben minden féle viz jó; tsak természet szerént valo legyen., ugy mint a folyo viz,

⁶⁰ természet [Ékezethiba.]

⁶¹ és [Utólag írta be a kereszt és F közé.]

⁶² és [Beszúrás a szóközbe.]

⁶³ Háromszor: <J> természet szerént

⁶⁴ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁶⁵ mártásal [t-s-ből javítva.]

⁶⁶ emlékezetet. [Második e-o-ból javítva.]

⁶⁷ a szokást., <h> mint ha

⁶⁸ Micsoda [o-d-ből javítva.]

forrás. kut viz. esső, tó viz. emind jó. tsak ollyan viz nelcgyen, mely.⁶⁹
tsinált viz volna. joan. 3. 5. act. 8. 16.

K Mikor keresztelnek. micsoda részire kel a gyermeknek avizet
tölteni?

5 F A fejére a mennyiben lehet, de a kereszttség jó lesz.. ha más részire.
töltik is avizet.

K leheté két személynek keresztelni., hogy edgyik avizet tölttse. a
másika ezeket a szokot mondgya. Én tégedet kereszttelek.&c.

F Nem, a ki avizet tölti, annak is kel ezeket a szókót mondani. [13a:]

10 K leheté elsőben avizet tölteni, és azután mondani ell a kereszttség-
hez valo szókót?

F Nem lehet. mert mikor avizet töltik, a szokot is akor kell a
töltéskor el mondani. másképpen a kereszttség nem volna jó.

K kellé különösön meg nevezni a szent haromságban lévő személyt.?

15 F Igen is, kölönösön kell meg nevezni az. Atyát, a Fiat, és a szent
Lelket., a három személynek, nevében kel keresztelni., matth. 28:19 s.
just. apolog. 2.

K kicsodák azok. akik keresztelhetnek.?

F A püspökök, papok., és némelykor a diáconusok is. czek keresztel-
20 hetnek egyedül. az anyaszent egy házi Cérémoniákal. de szükségben,
minden ember, és aszszony keresztelhet akár mely⁷⁰ keresztényi vallá-
son legyen keresztelhet. tsak hogy valóságal tselekedgye ezt a szent
dolgot.

K Honnét tudgyuk azt., hogy minden ember., aszszony, és eretnek.
25 keresztelhetnek.?

F. Azt a tráditióból. és az anyaszent egy ház szokásából tudgyuk.
a szent irás erről nem szól:

K Az Isten miért akarta. hogy mindenek keresztelhesenek.?

F Az Isten mindenben elkövetheti akarattját., és ollyan eszköz által
30 adhattya kegyelmit. a mint néki tettzik.

2. Az Isten joságából tselekedte. azt. hogy minden keresztelhessen,
azért hogy minden könnyen fel vehesse. ezt a szentséget. a mely nélkül
lehetetlen üdvezülni.⁷¹ [13b:]

K Mikor szükségben egy néhány féle személy találkozik. a kereszt-
35 lésre, mellyikét kell arra inkább választani.?

F Az egyházi renden valokot inkább kel választani. mint sem avilágia-
kot, a Catholicusokot. inkább, mint sem az eretnekeket. a ferfiakot⁷²
inkább. mint az aszszonyokot.

⁶⁹ mely.<et> tsinált viz volna.

⁷⁰ akár mely <v> [vagy <a> ?] keresztényi valláson

⁷¹ [A lap alján két tollvonás.]

⁷² ferfiakot [e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

K Edgy atya, vagy anya; meg keresztelheti a maga gyermekét?

F Igen is meg, de igen nagy szükségben lehet a meg., más képpen nem lehet, a kereszttségben valo lelki szövetség miatt. és úgy, hogy ha nálokön kívül. ött más Catholicus nem találkoznék.

Magyarázat.

5

Az anyaszent egy ház törvénye szerint., lelki szövetségben esik az, aki keresztel., azzal. akit keresztelt., úgy hogy a ki keresztel,⁷³ meg nem házasodhatik azzal. akit keresztelt. sem annak atyával, vagy anyyával. hogy ha pedig az atya, vagy anyya nagy szükség nélkül. meg keresztelik gyermekeket., erre a lelki szövetségre valo nézve, a mellyik a kettő¹⁰ közül meg keresztelte. a gyermekét., a püspök engedelmé nélkül, a nem kívánhattya a másikatól azt, a mire kötelezdi a házaság. noha azt nem kel egy mástól meg tagadni. Conc. trid. sess. 24. de refor. matrim. Cap. 2.

K A szent irás mondgyaé hogy meg kel keresztelni a gyermekeket?¹⁵

F. Azt nem mondgya tellyeségel, nem is tudgyuk másként. hanem atráditióból, és az apostoloktól fogvást. az egész anyaszent egy háznak szokásiból.⁷⁴ **[14a:]**

3 Articulus.

A kereszttségnek szükséges voltárol. és akerezttség nélkül meg holt gyermekekről.

K A kereszttség. tellyeségel szükségesé az üdveségre?

F Igen is. ezt a tráditióból. és akristus szavaiból tudgyuk., a ki is azt²⁰ mondgya, *ha valaki nem születendik viztől. és szent lélektől., nem mehet bé az Isten országában.* joan. 3. 5.

K Ez a szükség. úgy tekéntié agyermekeket. valamint atöbb embereket?

F Igen is. az anyaszent egy ház. mindenkor így értette. és tanította,²⁵ és ezeken a szokón agyermekeket is érti. valamint atöbb embereket. *Ha valaki nem születendik: &.* s. Cypr. epist. 59 ad fidum

K Mi okozta a kereszttségnek ezt a nagy szükséges voltát?

F A, hogy a kereszttség egyedül valo orvosága⁷⁵ az eredendő vétekek. mivel míg az ember az alat vagyon, az ördög hatalma alat vagyon.,³⁰ amenyekben nem mehet.

K A kereszttség nélkül meg holt gyermekek el kárhoznaké?

⁷³ keresztel, <t>

⁷⁴ [A lap alján beírás: *héja vagyon; j-v-ből javítva.*]

⁷⁵ orvosága <abotsánando> az eredendő [az *eredendő*-t a törlés fölé is, alá is leírta.]

F Örökül el vannak rekesztve az Istentől. ez is leg nagyobb kinnyok.
a kárhozot lelkeknek, de az anyaszent egy ház semmit nem végezet ez
íránt. hogy miképpen szenvednek, sem a szent írásbol. sem atráditibiobol
ez íránt bizonyost nem tudunk., atheologusok is ezíránt edgymásal meg
5 nem edgyeznek

Magyarázat.

A kristus azt mondgya az Evangyéliumban., hogy minden emberek
az ő itélő széki eleiben mennek az ítéletre. a jók. az ő jób keze felől
léznek. és a gonoszok a bal keze felől. azok. akik ajob keze felől⁷⁶
10 [14b:] léznek, az örök boldogságban. mennek., abal keze felől valok
pedig az örökké valo tüzre, az ördögökél. matth. 25. 32. a kereszttség
nélkül meg holt gyermekek meg ítéltetnek valamint a töb emberek.
mivel nem láttyuk. hogy a kristus különös helyt rendelt volna nekik.
a mely, se job keze. se bal keze felől nem volna., ugy tettzik hogy szent
15 János mond valamit erre a kérdésre az ő látásinak⁷⁷ 21 résziben.
vers:27. hogy tsak azok mennek bé. menyekben, kik bé irattattak. az
életnek könyvében, és másut: valaki nem találatot bé irva az életnek
könyvében, atüznek tavában vettetik. 20. 15. tehát amely gyermekek⁷⁸
meg nem kereszteltettek. az élet könyvében sem irattak. szent ágoston
20 erre valo nevezte azt mondgya hogy a mely gyermekek keresztletlenül
hálnak meg. a⁷⁹ tüznek büntetésit szenvedik. de nem oly keményen
mint mások.,⁸⁰ *omnium mitissimam*. a mi bizonyos ebben a dologban
a, hogy az ilyen gyermekek nincsenek aboldogságban, és hogy az
Istentől valo el rekesztések, nekik elég kin.

25 K Hány féle kereszttség vagyon.?

F. Harom.,⁸¹ vazel valo kereszttség. kívánásal valo kereszttség, és
vérel valo kereszttség.

K Mit értesz avazel valo kereszttségen.?

F Érttem azt a kereszttséget, amint szoktak közönségesen vazel ke-
30 resztelni.

K Mit értesz a kívánságal valo kereszttségen?

F. Érttem azt a buzgo kívánságot., a melyel⁸² kívánná valaki fel
venni a kereszttséget., és a mikor a tellyeségel nem lehet. [15a:]

K Ez a buzgo kívánság, elegendő az üdveségre?

35 F. Az olyan ember aki meg nem keresztelkedhetvén. ezel a buzgo

⁷⁶ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

⁷⁷ látási⟨ba⟩nak [Törlés elválasztás után, a sor elején.]

⁷⁸ gyermekek [r-k-ból javítva.]

⁷⁹ a ⟨b⟩ tüznek büntetésit

⁸⁰ mások., [Utána beszúrás világosabb tintával: *heja vagyon*]

⁸¹ Harom., [H-h-ból javítva.]

⁸² a melyel ⟨fel⟩ kívánná valaki fel venni

kivánsággal meg hal., hogy ha ez a kívánság. szeretettel. és igazán valo., az olyan, mint ha a keresztséget fel vette volna. üdvözül, az anyaszent egy ház. mindenkor eszerent hitte, és tanította. s. aug. libr 4. de bapt Contr. donatis. Cap 2. Conc. trid. sess. 6. de justifi. Cap. 4.

K Mit értesz a vérel valo keresztségen?

5

F Értem a martyrságot. mikor valaki halált szenved akristusért. keresztsége előtt. ezt vériben valo keresztelésnek nevezik tertul. de bapt.. Cap. 16. s.aug. libr 13. de Civitate.Dei Cap 7.

K Az olyan kisedek kik halált szenvedtek a kristusért. keresztségek előtt üdvözülteké.?

10

F Az anyaszent⁸³ azokat tiszteli mind martyrumokat., erre valo nézve mindenkor szentelte az apro szentek inepét, amint⁸⁴ ki tettzik szent ágoston írásibol. serm. 66. de diversis.

K lehet többször egyszernél fel venni a keresztséget?

F Nem lehet., igen nagy vétek is meg keresztelni azt. aki az anyaszent 15 egyház szokása szerént már meg volt keresztelve.

K Mit kel hát tselekedni mikor kételkednek valaki keresztségiben?

F Mikor⁸⁵ nagy ók lehet a kételkedésre., akkor meg lehet keresztelni ilyen formán. hogy ha te meg nem vagy keresztelve: Én tégedet meg keresztellek Atyának..&c.

20

Régenten meg keresztelték Conditio nélkül. az olytat akinek kereszttségéről semmi bizonyság nem volt, a Conditio alat valo keresztelés nem régi szokás.

K lehet el vesztetni a keresztségnek kegyelmit?

F Igen is lehet a halálos vétekel. a melyet el vesztetni nagy nyomoru- 25 ság⁸⁶ [15b:]

K Mit kell tselekedni mikor azt el⁸⁷ vesztették.?

F Nincsen más orvosága annak. hanem a penitentzia tartáshoz kel folyamodni.

4. Articulus.

A kereszt Atyákról. és Anyákról.

K Miért adnak. kereszt Atyát. és Anyát, annak. akit keresztelnek? 30

F. 1 Hogy a templomba bé mutassák azt, akit meg kel keresztelni.
2. hogy nevet adgyanak, és bizonyági legyenek meg kereszteltetési-

⁸³ [Itt valószínűleg íráshibából maradt ki az *egyház*]

⁸⁴ amit [Helyesen: *amini*]

⁸⁵ Mikor <nagy> nagy

⁸⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁸⁷ el<[>vesztették.?

nek.⁸⁸ 3 hogy helyette felellyenek atemplomban, és mint egy felellyenek⁸⁹ arról is, hogy végben viszi az ígerteket, melyeket tésznek helyet-
te. *tertul.libri. de bapt. Cap. 18. s.aug.epist. 98. ad bonifacium.*

K Leheté minden féle személy. kereszt atya, vagy anya.?

- 5 F A kereszt atyának, vagy anyának., jó Catholicusnak kell lenni., avallást jól kel tudni, jó erkölcsűek legyenek., és ne legyen közüllök. valamelyik. se atya, se anya. annak a személynek. akit akerszt viz alá tartanak.

10 K Miért kell. Catholicusoknak lenni a kereszt atyáknak, és anyáknak?

F Mert azok kik az aszaszent egy házon kívül vannak, nem ajánlhatnak néki fiaikat, és nem is felelhetnek helyettek. mert az aszaszent egy ház. nem közösül az eretnekekel imádságiban.

K Mit kel tudni a kereszt atyáknak, és anyáknak.?

- 15 F kell nekik tudni ahitnek ágazatit., az Isten, és az aszaszent egy ház parancsolatit, azt is, hogy ő magok micsoda igé-[16a:]reketek tettek volt kereszttségekkor. mert azokra tartoznak meg tanítani kereszt fiokat, hogy ha pedig magok azokat nem tudják. hogy taníthatnak azokra másokat

20 K Miért a kereszt atyáknak., és anyáknak, jó erkölcsűeknek kel⁹⁰ lenni.?

- F Mert az aszaszent egy ház. bé nem veszi az olyan felelököt, kik botráncoktato életet élnek, mivel nem lehet másokért jól ellene mondani az ördögnek, az ő pompáinak, és szolgálattyanak, hogy ha ő magok
25 elsöben., ezeknek ellene nem mondanak tselekedetekel.

K Miért hogy az atya. és az anya, nem⁹¹ lehet kereszt atya, vagy anya. a magok saját gyermekeknek.?

- F Azért a lelki szövetségért, a melyben esnek a kereszt atyák. és anyák. a kereszt fiokal. vagy leányokal., és azoknak. attyokal, és An-
30 nyokal., ettől is vagon hogy a kereszt atya. vagy anya., meg nem házasodhatik a kereszt fiával. vagy leányával., se azoknak. attyokal. vagy annyokal., még sokan azt is tartták., hogy ha edgy atya, vagy anya. a kereszt viz alá tartaná a maga gyermekét szükség nélkül, hogy a házasságbéli szabadság nem elhetnének. engedelem nélkül. Conc.-
35 trid. de reforma.matrim. sess. 24. Cap. 2

⁸⁸ meg kereszt<teltésinek>teltetésinek. [Törlés elválasztás után a sor elején.]

⁸⁹ felellyenek [Második e-l-ből javítva.]

⁹⁰ kel [Beszúrás.]

⁹¹ nem lehet [nem előtt / betűt kezdett.]

K A kereszt atyák. és anyák., ebben a lelki szövetségben esnek⁹² akor. mikoron a kereszttségnek tsak a Ceremoniait adgyák. fel.?

F Nem. hanem tsak. akor. mikor a kereszttséget cérémoniaíval adgyák fel.

K Mitsoda a kereszt atyák. és anyák, hivatallyok. a kereszt fiokhoz, ⁵ és leányokhoz?⁹³ [16b:]

F. 1. A⁹⁴ kereszt fiokat. vagy leányokot. szeretni kell valamint lelki gyermekeket, 2. vigyázanak neveltetésekre., és ha szüléjektől meg válnak. ő magok nevellyék. 3. annak idejében. meg béráltassák. 4. meg magyarázzák nékik. azigéretet. melytet tettek helyettek kereszttségek- ¹⁰ kor., és azt vélek meg tartassák. 5. imádkozanak érettek.

5. Articulus.

A kereszttségnek. Cérémoniaírol.

K. Miért állitya meg a pap atemplom ajtaja előtt azt, akit keresztelni visznek?

F Azért hogy nem érdemes abé menetelre. az eredendő vétékért., a melyért. a sátánnak birodalma alat vagyon ¹⁵

K Miert. fu reája a pap.?

F Hogy az ördögöt el üze, a szent léleknek erejével., a melyet az Isten fuvallásának nevezik., kereszt formára. fu a gyermeke. azért. hogy azal meg mutassa, hogy a meg feszitetett kristusnak érdeme által. kell el üzni az ördögöt. ²⁰

K Miért vett keresztet apap a gyermek⁹⁵ homlokára?

F Azért. hogy nem kell⁹⁶ meg pirulni. hanem dicsekedni, a kristus keresztében.

K Mit téznek ezek a szók. dicsekedni a kristus keresztében. vagy meg pirulni a kristus keresztieért? ²⁵

F A kristus keresztiben valo dicsekedés. a, hogy meg vallyuk nyilván. hogy keresztények vagyunk, és hogy a keresztényi tselekedeteket is. félelem nélkül mivellyük. meg pirulni pedig akristus keresztieért a, midön szégyenellyük keresztényeknek mu[17a:]tatni magunkat, és annak tselekedetit is szégyenellyük. ³⁰

K Miért tsinál keresztet a pap a gyermek⁹⁷ melyére.?

⁹² esneké [Első e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

⁹³ fiokhoz, és leányokhoz? [Utólag írta be a lap aljára; a jobb sarokban két tollvonás.]

⁹⁴ 1. A [Beszúrások: 1. a szóközben, A fölötte.]

⁹⁵ a gyermek [g-h-ből javítva.] homlokára?

⁹⁶ kell [Beszúrás.] meg pirulni. <kell,> hanem

⁹⁷ gyermek [g – megkezdett hosszú szárú betűből javítva.]

F Azért hogy szeresse a keresztet, és minden reménségit. ameg feszitetett kristusban vesse.

K Mit téznek a több keresztet is a melyeket vett a pap agyermekre?

F Azt teszik, hogy a kereszttség. minden erejét. akristus keresztétől 5 veszi, és azō szenvedésének, érdemetől.

K Miért adgyák a gyermekre. valamely szentnek anevét.?

F Azért hogy annak a szentnek példáját kövesse., és a kristus mellet valo gondviselőjének. tarttsa.

K Miért exorcizálja anyit apap agyermeket?⁹⁸

10 F Hogy el ūze tölle agonosz lelket., akinek hatalma alat volt az eredendō vétékért. S.Cypr epist. 76. s aug.libr. 1. de nupt. et de concupis. Cap. 9.

K Miképpen nevezi az anyaszent egyház. azokat. kiket keresztelni visznek.?

15 F Azokat⁹⁹ catechuménusoknak nevezi.

Magyarázat.

Ez a szó¹⁰⁰ catechuménus, görög szó, a mely olyan személyre értődik. akit tanitanak,¹⁰¹ Catechizálnak., az előt az anyaszent egy házban. hoszas oktatásokal készitették a kereszttségre. a keresztelni 20 valokat., azok sokan is valának. azokat catechistáknak, vagy Catechumenusoknak nevezték. mostanában is eszerént nevezik mind azokat kik keresztelni valok. noha a gyermekek ne legyenek is alkalmasok atanulásra¹⁰² [17b:]

6 Articulus

Ismét a kereszttség Cérémoniaírol.

K Miért teszen sót apap a gyermek szájában?

25 F A jelenti a bölttseséget. melyet néki kér az anyaszent egyház. s.aug.Conf. libr 1. Cap. 1.

K Miért tesznek néki nyálat, az orrában, és fülében?

F Ezzel a kristus példáját akarják követni. a ki nyálával gyógyittá meg a némat és siketet. az anyaszent egy ház azt kéri az Istentől. hogy

⁹⁸ agyermeket? [g – megkezdett hosszú szárú betűből javítva.]

⁹⁹ Azokat <Cathecu> catechuménusoknak [catechu <Cathecu> fölé írva.]

¹⁰⁰ a szó <Cathecumenus>, catechuménus [A javítás a törlés fölé írva.]

¹⁰¹ tanitanak, <cathe> Catechizálnak.,

¹⁰² [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

a Catechumenusoknak nyitva legyenek fülei az igazságra. és hogy érezze¹⁰³ annak kedveségit.

K Miért mondatták el a Hiszek egy Istent a kereszt¹⁰⁴ atyákal. és anyákal.?

F Azt a gyermek helyet mondgyák el. a melyet magának kellene el mondani, ha arra alkalmas volna., mivel az anyaszent egy ház tsak azokat kereszteli meg, akik akristusban hisznek s.aug. de symb. ad catech. 5

K Miért viszik bé atemplomban a gyermeket, midön ahiszek egy Istent mondgyák.? 10

F Meg akarják azal mutatni., hogy tsak az igazán valo hitt tétel által. érdemellyük bé menni a szent egy házban.

K Micsoda ígereteket tétetnek a gyermekekkel.?

F Arra kénszerittik hogy ellene mondgyon a sátánnak., az ő pompáinak. és tselekedetinek, és hogy fogadgya fel. akristust követni. ezeket az ígereteket a kereszt atyák. és anyák. teszik a gyermek¹⁰⁵ helyet, de ha nagyot keresztelnek. magának kel felelni.¹⁰⁶ [18a:] 15

K Miért kívánnják ezeket az ígereteket?

F Mert a kereszttség. az Isten, és az ember közöt valo szövetség. a melyben az Isten örök életet ígér. azoknak. kik meg keresztelkedvén. hűségel meg tarttyák ígereteket. az ember is arra ígéri magát hogy ellene mond a sátánnak. pompáinak. és tselekedeteinek, és hogy a kristust igyekezik követni. 20

K Mitsoda az értelme, ezeknek az ígereteknek.?

F *Ellene mondok a sátánnak, az az, hogy az ő birodalma alol el álok, és azt el hagyom. az ő pompáinak. az az. evilág hejában valóságának. az ő tselekedeteinek. az az. a véteknek., hiszek a kristusban &c. az az. hogy tsak egyedül. a kristushoz akarom magamot kapcsolni. minden ki nyilatkoztatot titkait hinni akarom, tudományát. és példáját követni akarom., az ő tanítvánnyi közöt akarok lenni. ötet is veszem mesteremnek.* 30

F szükségesé némelykor meg ujitani a kereszttségben tett ígereteket?

F Gyakorta szükséges. azért hogy meg láthassuk. miben mulattuk el azokat., de főképpen ilyen állapotokban szükséges. 1. Mihelyt annyira valo esze lehet a gyermeknek hogy arrol gondolkodhatik. 2 minek 35
előtte a bérmálást fel venné. 3 az első kommunion előtt. 4. husvét,¹⁰⁷ és

¹⁰³ érezze [Első e fölött áthúzott ékezet.]

¹⁰⁴ kereszt [Utána a kezdővonala a sor végén; új sorban:] atyákal.

¹⁰⁵ a gyermek helyet, [g-h-ből javítva.]

¹⁰⁶ felelni. <K Miért kívánnják ezeket az ígereteket?> [18a:] K Miért kívánnják ezeket az ígereteket?

¹⁰⁷ husvét, <és> és

pünkösöd előtt való napokon minden esztendőben., 5 a keresztségnek minden esztendőnként való elő fordulásokor. és halála óráján

K Tartozunké meg tartani az ígéretek melyeket tettek helyettünk. a kereszt atyák. és anyák. a keresztségben?

5 F Igen is tartozunk. mivel azon ígéretre való nézve adta az Isten a keresztségnek kegyelmét.¹⁰⁸ [18b:]

A keresztségben tett ígéretek meg újításának formulája.

Hiszek egy Istenben. minden hato Atyában. menynek. és földnek
10 teremptőjében. és a kristus Jésusban. ő egy Fiában, Isten. s' emberben. ki a kereszt által az embereket meg váltotta. Es a szent Lélekben. hiszem a közönséges anyaszent egy házat. a szenteknek edgyeségét. a bűnöknek bocsánattját, a testnek fel támadását. és az örök életett. szívemből ellene mondok az ördögnek. az ő pompáinak. és tselekedeteinek. az az. avilági hejában valóságoknak. és a véteknek. a kristushoz akarom egyedül magamot kapcsolni, és őtet követni., és egyedül ő érette. akarok élni, és halni Atyának. Fiának. és szent Lélek Istennek nevében. Amen

7 Articulus.

Ismét a keresztség Cérémoniáiról.

K Mit jelent a. hogy gyermeknek vallát és melyét meg kenik?

20 F Ez a kenet jelenti a kegyelmet., mely a keresztényt. alelki életben való munkáiban és hartzáiban meg erősíti. és neki kedvessé. s' könnyűé teszi akristus terhét., s Cyrill. hierosoli. catechis. 2.

K Miért kérdezik a Cátéchuménustol. hogy ha akaré meg keresztelkedni?

25 F Mert az anyaszent egy ház. tsak azokat kereszteli meg, a kik azt kérik. és kívánnják

K Hiszem a gyermekek azt nem kérhetik?

F Ugyan azért is rendeli az anyaszent egy ház. a kereszt atyát. és anyát. hogy azt kérjék,¹⁰⁹ és felellyenek is helyette [19a:]

30 K Mit jelent a. mikor a keresztség után. meg kenik a gyermek fejét?

F Az a kenés jelenti, hogy a keresztség valaményiben. őtet pappá. és királya teszi.

Magyarázat

Szent Péter. azt mondgya a keresztények felől., *Ti pedig választott*
35 *Nemzettség. királyi, papság., szent nép vagytok.*, 1 petr. 2. 9. A mely edgyeségben vagyunk akristusal., a részesit minket. az ő papságában.

¹⁰⁸ [A lap alján tollpróbászertű tollvonás.]

¹⁰⁹ kérjék, <helyette> és felellyenek is helyette

és kiralságában., más képpen is el lehet mondani. hogy papok vagyunk, mivel tartozunk. az Istennek szüntelen ajánlani magunkot. valamint szent pal mondgya.. rom 12. 1. Edgy szoval arra rendeltetünk. hogy a kristusal örökké uralkodgyunk. és hogy véle edgyüt örökké ajánlyuk az Istennek a magunkbol álló áldozatot menyekben 5

K Mit jelent a fejér ruha, melyet adnak agyermekre., a kereszttsége után.?

F Jelenti a kereszttségnak ártatlanságát., a melyet meg kel néki holtig tartani.

Magyarázat

Régenten. fejér ruhát adtanak azokra akiket meg kereszteltének., hogy jelentse a kereszttség ártatlanságát, és hét napig kellett az viselni.. ezen idő alatt az Isteni szolgálatokon jelen voltanak és minden nap Kommunikáltak a mise¹¹⁰ alatt., a melyet is ő érettek mondották. valamint eki tettzik arégi imádságokbol., a melyeket mostanában is mondgyák. azért is hvtak azt a vasárnapot. amelyen le tették a fejér ruhát. és rend szerént való köntöst vettek magokra.¹¹¹ Dominica post albas. és még mostanában is azt nevezik [19b:] Dominica in albis. fejér vasárnap. a mely fejér ruhát teritenek mostanában. a gyermek fejére. a fejér köntös helyet vagon s.aug serm. 81. de diversis. 10

K Miért adnak egő gyertytát. annak kezében. akit meg kereszteltek?

F Hogy azal meg mutassák néki, hogy a fénylő jó erköltsők, és a buzgo Isteni szeretet által. mint egy, égő világosságnak kell néki lenni ephes 5. 8. matth. 5. 16.

K Mind ezek a kereszttség előtt, és a kereszttség után való Cérémoniák, régieké az anyaszent egy házban? 25

F El lehet itélni. azoknak régiségeket, mivel mind azokat a szent Atyák írásiban meg találhatni. és még ők is azt tarttyák. hogy az apostoloktól maradtanak.. tertul. de Corona milit. Cap. 3. s.basil. libr. de spiritu sancto. Cap. 27. akik pedig erről bővebben akarnak tudni. meg talállyák. a josephus¹¹² vicecomes auctor könyvében a melynek titulusa. observationes¹¹³ Ecclesiasticae. de antiquis. baptismi¹¹⁴ ritibus et caeremoniis. 30

¹¹⁰ a mise alatt., [Az e-t / betűvel akarta folytatni, de csak félig írta le.]

¹¹¹ magokra. <Domina> Dominica [A javítást a törlés alá írta, a lap alján; c-s-ből javítva;] post <albis>. albas [albas <albis>] alá írva világos tintával; néhány tollvonás is van a lap alján.]

¹¹² a josephus <vicem> vicecomes

¹¹³ observationes [A második e-o-ból javítva.]

¹¹⁴ baptismi [p-b-ből javítva.]

Negyedik Rész
A Bérálásrol.

Első Articulus
Hogy mi légyen a bérálás.

K. Melyik a második szenttség?

F A bérálás

K. Micsoda a bérálás? [20a:]

F. Ez olyan szenttség, a mely szent lelket ád a meg keresztelteknek.,
5 hogy őket meg erősítse a hitben. és tekéletes keresztényeké tégye.

K Miért mondod hogy a bérálás szenttség?

F Mert ez olyan látható jell. melyet a kristus rendelt, a mi meg szentelésünkre.

K Honnét tudgyuk. hogy a bérálást, szenttségül rendelte a kristus?

10 F. Azt mi a szent írásból. és a tráditioból tudgyuk, mert senki más akristuson kívül. nem rendelhetet ujj törvénybéli szenttséget

K Micsoda látható jell. vagyon a bérálásban.?

F A kézel való illetés, a szent olajal való meg kenés. és a püspök szavai.

15 K Honnét tudgyuk hogy a kézel való illetésel, és a szent olajjal való meg kenésel. szent lélek adatik?

F Azt a szent írásból, és a tráditioból tudgyuk., mivel a szent írás egy néhány helyt mondgya, hogy a kereszttség után. az apostolok szent lelket adtanak azoknak, akiknek fejekre tették kezeket act 8. 15 hebr.

20 6. 2.

K A szent írás teszené emlékezetet., a szent olajjal való meg kenésről. a béráláskor.?

F szent pál erről téssen emlékezetett. 2 Cor. 1. 21. de ezt leg inkább atráditioból tudgyuk., mivel az anyaszent egy ház mindenkor ugy
25 tartotta, hogy a püspökök az apostolok hel¹¹⁵[20b:]lyekben következtvén. hatalmok vagyon a szent lelket osztogatni. az ujjonnan meg kereszteltetteknek., vagy a kezekel való illetés által. vagy a szent kenet által, vagy mind a kettő által egy szersmind. tertul. libr de bapt. Cap. 7. s.Cypr. epist 70. ad janua. s.leo.serm. 4. de nativi. J.Ch. s aug.lib. 30 15. de trinitate. Cap 26. libr 3. de bapt. Cap. 6.

K Miért nevezik ezt a szenttséget Confirmationak.?

F Mert meg erősíti a hiveket a kereszttség által vett ujj életben.

¹¹⁵ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

2 Articulus

A bérmálásnak hasznairol és a szent Lélek ajándékirol.

K Micsoda hasznot¹¹⁶ szerez a lélekben a bérmálás?

F Először azt, hogy, a szent léleknek kegyelme. meg erősíti alelket. akülső, vagy belső. kísértetek ellen. és minden¹¹⁷ ajándékiba. közössé teszi, másodsor olyan bélyeget nyom a lélekben, valamint a kereszttség. a mely soha el nem töröltethetik. ugyan azért is nem szabad többször⁵ egy szemnél. fel adni ezt a szentséget Conc. trid sess. 7. Can. 9. de¹¹⁸ sacram.

K Mit hívsz külső kísérteteknek?

F Az üldözéseket, gyalázatot., bestelenséget. és mind azokat, valamint az ördög indíthat. és szenvedtetet akeresztényekel., hogy meg¹⁰ tántorithassa hitekben, és jó erkölcsökben.

K Mit hívsz belső kísérteteknek? [21a:]

F Azokon értem a rosz kívánságokat, melyek gyarlóságunk miat bennünk fel támadnak, és a melyeket az ördög neveli incselkedésivel és a világ rosz példa adásával.¹⁵

K Mikeppen ad nekünk a szent lélek erőt. hogy ellene álhassunk ezen kísérteteknek.?

F Neveli, és tekéltetésé¹¹⁹ teszi bennünk az Isteni szeretetett.

K Melyek a szent lélek ajándéki?

F A szent irás hetett nevez. úgy mint, a bölcsesség. értelem, tanács,²⁰ erő., tudomány, buzgoság., és Isteni felelem Isai. 11. 2.

A bölcsesség.¹²⁰ a szent léleknek. olyan ajándéka, a mely, el vonván minket evilágtol., tsak egyedül az Isteni dolgokat szereteti velünk s. aug manual. ad laurent Cap. 1.

Az értelem olyan ajándéka., a mely meg érteti velünk avallásnak²⁵ igazságit. és titkait. s. aug. tract 27. supr. s. joan. et libr de agone Christiano. Cap 13.

A tanács olyan ajándéka, mely mi velünk mindenkor azt választatya. a mileg inkább szolgálhat az Isten dicsőségére. és ami üdveségünkre. s. aug libr 1. de sermone Domini¹²¹ in monte. Cap. 4.³⁰

Az erő olyan ajándéka. a melyel meg győzük azokat az akadályokat, melyek támadnak a mi üdveségünk ellen, s. aug. supr ps. 141.

¹¹⁶ hasznot [t-k-ből javítva.]

¹¹⁷ minden [den - beszúrás a sor elején, elválasztás után.]

¹¹⁸ de <saram> sacram.

¹¹⁹ tekéltetésé [Második t-s-ből javítva.]

¹²⁰ A bölcsesség. [Az aláhúzások (összesen 7) későbbiek, világosabb tintával.]

¹²¹ Dñi <supr> in [in <supr> fölé írva.] monte<m>. Cap. 4.

A tudomány olyan ajándéka, mely meg mutattya azt az utat, a melyen¹²² menyekben mehetünk, és velünk el kerülteti aveszedelmet. s. aug. libr 5 de Conf. Cap. 4.¹²³[21b:]

A buzgoság olyan ajándéka, mely mi velünk, örömet, és könnyen⁵ végben viteti mind azt, ami az Isten szolgálattýára valo. s. aug. libr 10. de Civit Dei Cap. 3.

Az Isteni félelem olyan ajándéka mely szívünkben Istenhez valo tiszteletet ólt, elegyesen szeretettel, és a mely felelemben tart minket, hogy valamiben az ő kedvetlenségében ne essünk. s. aug. supr. ps. 127.
10 lib 14 de Civit Dei. Cap. 9

K vagyoné valamely külömbség, a kereszttség, és a bérmálás belyegi közöt.?

F. A¹²⁴ kereszttségben, az Isten fiának bélyegét veszük, a bérmálásban az ő vitézinek belyegét, az első tselekeszi hogy az Istené vagyunk.,
15 a másika, hogy érette vitézkeünk tertul libr. de praescriptionibus. Contra hereticos. Cap 40.

3 Articulus

Hogy ki adgya fel a bérmálást, annak szükséges voltárol, és hogy micsoda készülettel kel ahöz járulni.

K kinek vagyon hatalma abérmálást ki szolgáltni?

F Tsak egyedül a püspöknek, ezt a szent Irásbol,¹²⁵ atráditibol., és az anyaszent egy ház el végezéséből tudgyuk, a szent irásbol láttgyuk.
20 act. 8. v. 15 hogy az apostolok szent lelket adának azoknak, akikre kezeket tévék, a kik már a kristus nevében meg valának¹²⁶ keresztelve.

A tráditibol azt láttgyuk, mivel mindenkori szokása [22a:] volt ez, az anyaszent egy háznak, és a szent Atyáknak, erről valo bizonyság tételit bővön láttgyuk, szent Cyprianus, arany száju szent jános, szent hieronimus, szent innocentius pápa, az anya szent egy ház ezt elis végezte a tridentinumi Conciliumban sess. 7. Can. 3.

K kicsodák azok, kik fel vehetik a bérmálást?

F Mind azok., kik meg kereszteltettek, és meg nem bérmáltattak.

K A gyermekek kik még az okoságnak idejére nem jutottak meg
30 bérmáltathatnaké.?

F Az előtt, meg bérmálták, még a kisdedeket is., és midön a püspök

¹²² a melyen [n-l-ből javítva.]

¹²³ [A lap alján tollvonás.]

¹²⁴ A [Beszúrás.]

¹²⁵ Irásbol, <és> atráditibol., és

¹²⁶ meg valának [n – megkezdett k-ból javítva;] keresztelve. [r helyén felhúzott szárú betűt kezdett.]

keresztelt. a bérmálást is mindgyárt fel adta., de ezt a szokást már most nem tarttyák. a nap nyugoti anyaszent egy házban. a görögöknél, még most is a kereszttség után. mindgyárt meg bérmályák a gyermekeket, a Romai anyaszent egy ház. noha jóvá hadgya ezt a szokást. de nem követi. s. greg. libr. 3. epist 9. ad janua. 5

K Micsoda idejében kel annak lenni a kit meg bérmálnak a mostani szokás szerént.

F szükséges hogy az okoságnak idejét el érje, azért hogy nagyob hasznal vegye fel ezt a szenttséget. 2. mivel abban az időben kezdődnek a kísértetek., az erő vételre is akor vagyon nagyob szüksége. 3. mert 10 üsmerettségél vévén fel ezt a szenttséget. arra reá emlékezik, és kétszér fel sem veszi.

K Leheté meg bérmálni. a haldoklo embert. a ki bérmálatlan.¹²⁷[22b:]

F Igen is lehet. eszerént tselekedet mindenkor az anyaszent egy ház. 15 az olyan helyeken. a hol püspökök vannak

K Mitsoda készülettel kel fel venni ezt a szenttséget?

F kegyelemben kel lenni. az az, a kereszttségnek ártatlanságát megkellet tartani., vagy is leg aláb azt helyre hozni a penitentzia tartásal. kel tudni a hitnek fő agazatit: és ehomra kel azt fel venni. 20

K szükségesé a bérmálás az üdveségre?

F A bérmáltatás¹²⁸ nélkül is lehet üdvezülni.¹²⁹ de vétkeznek., hogy ha¹³⁰ azt fel vehetnék. és fel nem veszik. vagy azt semminek tarttyák. mert olyankor. az Istennek. és az anyaszent egy háznak nem engedelmeskednek, akinek is az, az akarattya hogy minden keresztény meg²⁵ bérmáltassék. de ezen kívül is nagy segittségtől fosztanak meg magokot az¹³¹ üdveségre. ha azt el mulatnák.

4. Articulus.

A bérmálás. Cérémoniainak magyarázattya

K Miképpen adgyák fel a bérmálást?

F A püspök a fejére teszi a kezét annak. akit bérmálni akar., és azután. az olajban mártván a hüvelykét. keresztet tsinál azzal. annak³⁰ homlokára. és az imádsagot el mondgya pontifical. rom.

K Mit téssen ez a szó Chrisma?

¹²⁷ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

¹²⁸ bérmáltatás [ta – ás-ból javítva; először *bérmálás* volt.]

¹²⁹ üdvezülni. [Ékezethiba.]

¹³⁰ ha azt [h-a-ból javítva.]

¹³¹ az [z-d-ből javítva utólag, világosabb tintával.] üdveségre

F E görög szó lévén. kenetet téssen
K Mitsoda a szent Chrisma?¹³²[23a:]

F. Ez olaj magbol. valo olaj. balsamumal elegyes. ezt a püspök.
Cérémoniával szenteli meg.

5 K Az olajnak. és abalsamumnak, vagyoné valamely titkos értelme.?

F Az olaj természet szerent lágyító. és erősítő. ezel azt akarják
velünk meg értetni. hogy a szent léleknek kegyelme. meg enyhíti azt,
a mi a parancsolatban nehéz volna., meg is erősít. annak végben
vitelére. a balsamum pedig az ő jó illattyával, meg sem engedi a rotha-
dást. ezel azt akarják velünk meg értetni. hogy a szent lélek kegyelme.
10 meg oltalmaz minket a vétectől.

K Miért keni meg a püspök. a homlokot?

F Azzal meg akarja mutatni., hogy nem kel meg pirulnunk az
évangeliumért., és hogy ez a szenttség bátorságot is ad. arra, hogy
15 vallást tegyünk a krisztus hitéről. életünk el vesztésivel is.

K Miért keni meg kereszt formára?

F Azzal azt akarja velünk meg értetni, hogy a krisztus keresztében.
dicsekedjünk. mely eszköze volt válttságunknak

K. Miért tsapja meg egy kevesé a püspök. az orcáját annak a kit
20 meg bérmált?

F Hogy neki békeséget kíványon ugyan azért is mondgya *pax tecum*
békeség legyen teveled; azt is el mondhattuk, hogy az által azt akarja
velünk meg értetni az anyaszent egy ház., hogy mindeneket békeséggel
kell el szenvedni a krisztusért¹³³[23b:]

25 K leheté a bérmáláskor kereszt. atyát. és anyát választani?

F Igen is lehet. és önékik¹³⁴ kel a püspök eleiben vinni azokat akiket
meg kel bérmáltatni. és az ő kötelességek. olyan a bérmálásban. vala-
mint a kereszttségben.

Ötödik Rész Az Eucharistiáról.

Első Articulus Hogy mi Légyen az Eucharistia.

K Micsoda az Eucharistia?

30 F. A krisztus Jésum testének. és vérének szenttsége. és áldozattya
melyet ajánlanak., és osztogatnak. a kenyér. és a bór színe alatt.

¹³² [A lap alján órszók: ez olaj magbol –]

¹³³ [A lap alján tollvonások.]

¹³⁴ önékik <kik.>kel

E szentség. mert látható jell alatt magában foglalja az eucharistia. a krisztus Jesust., minden kegyelemnek kut fejét.

Áldozat. mert a krisztus testét. és véréét. abban valóságos ajánlják. és osztogatták.

K Mit térszen ez a szó Eucharistia? 5

F. E görög szó léven. hálá adást térszen, eszerént nevezik a krisztus testének. és véreének. áldozattját. és szenttségét. mert ajánlván, vagy vévén. a krisztus testét. és véréét. a kenyér. és a bor színe. alatt, az Istennek. az által legg kedveseb háláadást adunk. 1 Cor. 11. 24.

K Az Eucháristiát neveziké még más képpen is? 10

F. Nevezik: úgy mint. Oltári szenttségnek., szent ostyának,¹³⁵ [24a:] Communionnak. szent asztalnak., viaticumnak., szent vacsorának. a gyermekek kenyérének. és az angyalok kenyérének.

1 *Oltári szenttségnek.*, mert az oltáron áldoztatik,¹³⁶ és szenteltetik. a mint szent pál mondgya. vagyon oltárunk, a melyről nem szabad 15
enniek azoknak akik szolgálnak. az ó¹³⁷ testámentumban való sátorban. hebr. 13. 10.

4 *szent ostyának.* mert magában foglalja a krisztust, a ki is ostya. az az, érettünk fel áldoztatot áldozat. hebr. 10.

6 *Communionnak*, mert meg edgyesitti a híveket az ő fejekel. a krisztus 20
Jésusál: 1 Cor .10.¹³⁸ 17.

2 *Szent asztalnak*, mert a, lelki vendégség. amelyre hívja a krisztus a híveket. hogy őket. maga tulajdon testével, és vérével táplálja. prov. 9. 2.

7 *Viaticumnak.* mert meg erősíti a híveket. uttyokban., és ez életnek 25
szarándóságában, és eföldről. a menyekben vezet. joan 6. 50. 52. 55.

3 *szent vatsorának.* mert a krisztus az utolsó vatsorán rendelé. 1 Cor 11. 25.

5 *A gyermekek. kenyérének.* mert a hívek az Isten fiai lévén, a krisztus testével. és vérével táplálatnak. az Eucháristiában. 30

Az Angyalok kenyérének. mert magában foglalja¹³⁹ [24b:] akristust. a ki valóságos kenyere¹⁴⁰ az angyaloknak. valóságosan is le szállot

¹³⁵ ostyának, [nak. – utólag írta a lap aljára.]

¹³⁶ [Föléje beszúrás világos tintával: heja vagyon]

¹³⁷ az ó [ó-ö-ből javítva az ékezet módosításával.] testámentum<bé-
li>ban

¹³⁸ 1 Cor. 10. <27.> 17.

¹³⁹ [A lap alján tollvonások.] a [24b:] akristust. [Íráshiba.]

¹⁴⁰ kenyere [y-r-ből javítva.]

menyekből. valamint a manná, mely jelenté. az Eucharistiát.¹⁴¹ angyalok kenyérének¹⁴² nevezték. azért, hogy az égből. hullot az Izraélitákra.¹⁴³

2 Articulus

Az Eucharistianak rendeléséről.

K kicsoda rendelte az Eucháristiát?

5 F A kristus rendelé halála előtt, az apostolokkal való utolsó vacsorája után.

E szerént rendelé. az évangélisták. és szent pál szerént. *A kristus minék utánna vatsorált volna az apostolokkal., fel kele asztaltol. hogy meg mosná lábokat, azután ismét asztalhoz üle. és mikor ök ennének,* 10 *vevé a kenyeret., hálákat ada. meg áldá. meg szegé., és adá atantványinak mondván. vegyétek és egyétek. ez az én testem mely ti érettetek adatik. (a görög fordítás szerént, mely ti érettetek adatot.) tselekedgyétek ezt az én emlékezetemre.,¹⁴⁴ hasonló képpen. minék utánna vatsorált volna., vevé a pohárt. halakot ada. meg áldá. és nekik adá mondván.*

15 *Igyatok ebből mindnyájan, mert ez. az én vérem. mely az új testámentumnak¹⁴⁵ vére. mely sokaknak bünök bocsánatnyára. ki ontatik., (a görög fordítás szerént. ki ontatot). tselekedgyétek ezt az én emlékezetemre. matth. 26. marc 14. luk 22 joan 13. 1 Cor 11.*

K közönséges kenyér valaé az. amelyet meg álda a kristus mikor a 20 szent Eucháristiát¹⁴⁶ rendelé.? [25a:]

F A kristus pogátsát. álda meg, az az kovásztalan kenyeret., ezt lehet tudni., mivel az Évangyelisták azt tanítták. hogy a kristus a szent Eucharistiát, a husvétii bárány étele után rendelé; és olyan kenyeret álda meg, a micsodás találkozá az asztalon., annak a kenyérnek pedig 25 pogátsának kellett lenni. mert a Mojses törvénye szerént meg vala tiltva, halálnak büntetése alatt, kovászos kenyeret enni. vagy csak tartani is a háznál azon a napon. Exod 12. 18. Matth. 26. 17. marc. 14.

K A kristus meg parantsoláé az apostolinak, és azoknak kik ő utánnok következnek, hogy a szent Eucharistiában csak pogátsát szentel 30 tellyenek.?

F. Azt láttyuk atráditiból., hogy a kristus szabadságokra hagyá az apostoloknak, akár kovászos kényeret. akár pogátsát szenteltyenek

¹⁴¹ Eucharistiát. [E-e-ből javítva.]

¹⁴² kenyérének [kenyérénekből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁴³ Izraélitákra [I-i-ből? javítva.]

¹⁴⁴ [Sor végén:] em [új sor elején:] emlékezetemre.,

¹⁴⁵ testámentumnak [Első m-t-ből javítva.]

¹⁴⁶ Eucháris(s)tiát [s (hosszú) a-ból? javítva.]

Magyarázat

A bizonyos hogy mostanában a Romai anyaszent egy ház. pogátsát szentel. a görög anyaszent egy ház pedig kovászos kenyeret, mindeniknek a szokások jó, és mindenik anyaszent egy háznak meg kell tartani a maga szokását. 5

De hogy azt meg lehessen tudni. ha a Romai anyaszent egy ház. mindenkor pogátsát szentelté. és kovászos kenyeret nem, és ha a görög anya szent egy ház. mindenkor csak kovászos kenyeret szentelté, és pogátsát nem., erre igen nehéz volna meg felelni. leg aláb arra a mi a Romai anyaszent egy házat illeti. ez iránt a Catholicus theologusok¹⁴⁷ 10 egymással meg nem egyeznek Cardina. bona. liturg. libr 1. Cap 22.

K Mivolt a pohárban mikor meg áldotta?¹⁴⁸ [25b:]

F Bór. vazel elegyítve. ezt minden saeculumokban valo tráditiokból tudgyuk. és az anyaszent egy háznak mindenkori szokásiból. s. justin. in 2 apolog. s. Irenaeus. libr. 4. Cap. 57. s. Cypr. epist. 63. ad Caecilium. 15 Conc. in trullo. Cap. 32.

Magyarázat

A szent Irás nem mondgya hogy bór vagy viz lett volna a pohárban, hanem csak azt mondgya, hogy akristus vévé a pohárt., és meg áldá: ebből világosan ki tettzik., hogy tellyeségel szükséges. a tráditiokhoz 20 folyamodni; mert ha edgy részint a szent irás eziránt semmit nem szól., más részint az anyaszent egy háznak mindenkori szokása, mely szokásnak bizonyági valának az első saeculumbéli szent Atyák., meg bizonyitgya nekünk, hogy a pohárban bór vala vazel elegyes. valo hogy azt mondá akristus, *Nem iszom ez időtől fogva. eszöllő tőnek gyümöltkében* 25 *mind a napiglan. melyen ti veletek ujjat iszom az én Atyámnak országában.* ugy tettzik tehát. mint ha ez mutatná. hogy bort szentelt volna meg. és hogy a szent irás szerént., bornak kell lenni a pohárban., de arra kel vigyázni, hogy a kristus minek előtte a szent Eucharistiát rendelné. az apostolival¹⁴⁹ vatsorált. és azon a vatsorán bort ivut vélek. és így 30 ezek a szavaí, *Nem iszom ez időtől fogva e szőlő tőnek gyümöltkéből.* &c. abört tekintik melyet vatsorán ivut. a szent irásból meg nem bizonyithatni hogy ezen szavaival¹⁵⁰ azt a bort értette volna a melyet meg áldot, hogy vérvé változtassa, ebből ki [26a:] tettzik tehát. hogy nem tudgyuk mit tett a kristus a pohárban hanem csak a tráditioból. 35

¹⁴⁷ theologusok [u-o-ból javítva.]

¹⁴⁸ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁴⁹ apostolival [i-o-ból javítva.]

¹⁵⁰ szavaival [Második v – megkezdett l-ből javítva.]

3 Articulus

Az Eucharistiáról való ígéretnek magyarázattya
a mint szent Janosnál vagyon a hatodik részben.

K Az apostolok nem ütközének meg azon. mikor a kristus mondá nékik, hogy a maga testét adgya nékik. hogy egyék. és a vérit hogy igyák.

F lehet hogy meg ütköztenek atitoknak nagyságán. de ök már azt.
5 többször is hallották vala., mivel a kristus el készítette vala őket¹⁵¹ erre azon ígérettel, melyet tett volt nékik., amint szent Jánosnál. a hatodik részben vagyon, *a kenyér. melyet néktek adok az én testem., melyet én adok, a világ életéért.* joan. 6. 51.

K Hát azok kik ezeket a szokat hallák mitsoda gondolatban leheté-
10 nek?

F. Midőn a kristus ezeket mondá., a sidok ezen meg ütközvén. egy másstol kérdezék. *hogy adhattya nékünk a maga testét eledélül., de a kristus meg annál nagyob bizonyítással bizonyittá. mondván. bizony, bizony mondom néktek. hanem eszitek az ember Fiának testét. és nem*
15 *iszszátok az ő vérit. nem lészen élet ti bennetek, Aki eszi az én testemet, és iszsz a az én véremet. örök élete vagyon annak, és fel támasztom azt az utolso napon, mert az én testem. bizonyal. étel, és az én vérem. bizonyal ital., A ki eszi az én testemet, és iszsz a az¹⁵²[26b:] én véremet.¹⁵³ az én bennem lakozik. és én is öbenne, Ez amaz kenyér. a ki menyekből jött*
20 *alá., A ti atyáitok mannát ettetek, és meg holtak. de aki ekenyeret eszi, áll mind örökké, ezekre valo nézve, sokan a tanítványok közül meg ütközvén, meg is botránkozának, és mondák., kemény beszéd e, kitsoda halgathattya őket, A kristus mondá nékik: E bántaé meg titeket., ha azért látandgyátok az embernek fiát fel menni oda, a honnan le szállot,*
25 *mit mondatok.?*

K Mitsoda az értelme. ennek a feleletnek.?

F Ezt a feleletet három féle képen lehet érteni. 1. hogy a kristusnak menyben valo menetele., a melynek bizonyági lészenek a tanítványi., meg bizonyittaná nékik ezt a mondását,¹⁵⁴ hogy az égből szállot volna
30 alá., és egy szers mind ígéretinek valóságát is

2 hogy midőn a tanítványok látni fogják. mestereket az égben fel menni, a koron meg üsmérik, hogy nem darabonként. akarja nékik

¹⁵¹ őket [e–o–ból javítva.]

¹⁵² [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁵³ véremet. <örök élete vagyon.> az én bennem

¹⁵⁴ mondasát, [a–o–ból javítva, ékezetthibával.]

adni eledelül a maga testét., nem is olyan formán. a mint ők magyaráz-
ták. a krisztus beszédét. s. aug. tract 27. supr. s. joan.¹⁵⁵

3. hogy ha azon az ígéreten meg botránkoztak hogy nékik adgya
eledelül magát., azon még inkább meg ütköznek., a midőn meg láttyák,
hogy ha a menyekben fel megyen is de mind azon által., a hiveknek ⁵
adgya magát. eledelül. világ végezetig.

K A krisztus nem adae még valamit ehez a felelethez.?

F Igen is. mondván. *A lélek az, a mely meg elevenit, atest nem használ
semmit. a beszédek melyeket én szóllók néktek, lélek, és élet. az az. hogy*
a krisztus teste egyedül nem elevenit. [27a:] az ő lelke és Istensége nélkül, ¹⁰
és hogy nem kel az ő beszédit, oly durván. és testi képen magyarázni,
hanem azoknak lelki értelmet kel adni. s. aug. tract. 27. supr. s. joan.

K Micsoda durva és testi értelmet adának a sidok akrisztus beszédi-
nek.

F Ők azt gondolák hogy a krisztus darabonként fogja osztogatni a ¹⁵
maga testét., és a verit. olyan formában,, valamint a sebből szokot ki
folyni. ezt tsak meg gondolni is irtozás. s. aug. tract 27. supr. s. joan.
et líbr 3 de doctrina Christiana. Cap 13.

K Miképpen akará tehát akrisztus. hogy aző ígérete értessék?

F Azt akará vélek meg értetni., hogy ámbár valójában adná is ²⁰
eledelül. a maga testét. és italul vérit. mind azon által. annak étele. és
itala. olyan formában lészen. hogy azt tsak alélek érezheti meg. s. aug.
tract 26. et 27. supr. s. joan

K A krisztus beszédének értelmét meg foghatáké az apostolok.?

F Meg nem foghaták mind addig. valamég nem láták. az ígéretnek ²⁵
bé tellyesedésit. tsak a midőn az Eucharistiát rendelé.

K Mit mondának tehát az apostolok mivel meg nem foghaták. a
krisztus beszédinek értelmét?

F Azt meg vallák. hogy a krisztusnál volna. az örök életnek beszéde.
erre valo nézve. el hitték a mit monda nékik. ha szinte meg nem ³⁰
foghaták is.

K A tanítványok közül. hitteneké mindnyájan. a krisztus beszédinek,
és igeretinek.?

F Nem., mivel sokan meg háborodván. a krisztus beszédin, hogy¹⁵⁶
[27b:] a maga testét. és verét. akarná nékik adni. erre valo nézve. sokan ³⁵
el is hagyák. ötet. s. joan Cap. 6.

A Catholicusok hasonló képpen tselekesznek mostanában. valamit
akor tselekedének. az apostolok, mivel a krisztus szavainak hisznek., jól
lehet azokat meg nem foghattyák, hiszik azt hogy a krisztus teste igazán
valo étel. és az ő vére. igazán valo ital. mivel azt ő ugy mondotta. ámbár ⁴⁰

¹⁵⁵ s. joan. <3> [Új bekezdésben:] 3.

¹⁵⁶ [A lap alján tollvonások és halvány beírás: 65]

azt meg ne foghassák is. hogy mitsoda formán lehessen az, azt is hiszik. hogy ő nála vagyon az örök életnek beszéde., és őket meg nem tsalhattya, enéik elég.

A réformátusok pedig azokat követik. kik a kristust el hagyák. meg
5 botránkozván. ők is azon, valamint amazok, hogy lehetne enni az ő testét. és innya az ő vérit., azt is mondgyák; hogy a kristus az égben lévő. hogy adhattya a földön valóságos testét? igen kemény beszéd is azt mondani., hogy valóságal kell enni az ő testét., azért ezt nem is halhattya. erre valo nézve. inkább szeretik, a kristusnak. és a hiveknek
10 társaságát el hadni, mint sem azt hinni amit meg nem foghatnak. mint ha a több titkai-is a hitnek nem volnának meg foghatatlanok.

4. *Articulus.*

Az Eucharistiáról. ugy mint Szenttségről. és a transzsubstantiáról.

K Mitsoda az Eucharistia, ha ugy tekéntyük. mint szenttséget?

F. Ollyan szenttség., mely magában foglallya. igazságal. és valóságal akristus testét., és véret., lelkét. és Istenségét. a kenyérnek. és a bornak
15 szine alat. Conc. trid. sess. 15. Cap. 1. [28a:]

K Hát ugyan azon Jésum kristus vagyoné. az Eucharistiában aki az égben vagyon. és a ki a Boldogságos szűz méhében fogantott.?

F. Igen is. a kristus ollyan valóságal vagyon az Eucháristiában. a mely valóságal az égben vagyon, és a Boldogságos szűznek méhében
20 volt., mindenüt azon Jésum kristus. azon teste és vére.

K A kristusnak teste és vére. mitsoda képpen vagyon jelen az Eucháristiában a két szín alatt?

F. Azt hiszük. és tudgyuk, hogy valóságal jelen vannak., noha azt lehetetlen meg mondani szoval. hogy mitsoda képpen, mert az Isten azt
25 ki nem nyilatkozattata.

K Hogy tudgyuk mi azt. hogy a kristus valóságal jelen vagyon az Eucharistiában?

F Mi azt tudgyuk., mert a kristus azt világosan meg mondotta., és annyi saeculumtol fogva valo tráditibol is tudgyuk., hogy az anyaszent egy ház. mindenkor hitte a kristus testének jelen valo létit, mivel
30 a kristus a kenyeret vevén., mondá. *Ez az én testem.* a pohárt vevén mondá. *Ez az éni vérem.* mi lehet világosab ezeknél a szoknál.

K A kristus tehát. egy szers mind, az égben, és az Eucharistiában jelen vagyon?

F. Igen is. a krisztus. mind az égben. mind az Eucharistiában egy szers mind jelen vagyok¹⁵⁷ [28b:]

K Hogy hogy lehessen e?

F. Ezt mi meg nem foghattuk., etitok, nintsen is különben, nekünk ezt hinnünk kell., a krisztus így hagyta. a nekünk elég. 5

K Tartzunké azt hinni a mit meg nem foghatunk.?

F Mi a titkokban meg nem foghattuk, tudni illik, a szent Háromságot, a krisztus meg testesülését. és a fel támadást. ezek mind olyan meg foghatatlan titkok, a melyeket a protestánsok is hiszik. valamint a krisztus testének az Eucharistiában való jelen létele., a melyet ők nem akarják hinni, mi pedig ezeket hiszük. mert az Isten mondta. 10

K A mi engedelmesgünknek, nem kellé. okoságal lenni. a mint szent pál mondgya? rom. 12. 1.

F. Nincsen okosab állapot. mint az Isten beszédi alá vetni magunkat, olyan dolgokban is. amelyeket meg nem foghatunk 15

K Nem volnaé helyeseb ezeknek a szoknak, *Ez az én testem*, illyen értelmet adni. *Ez az én testemnek bélyege.*?

F Ez az értelem. éppen helytelen volna. 1. mert ellenkeznék az Isten mondásával. 2. mert ez a magyarázat. ellenkeznék az értelemmel. a melyet adot az anyaszent egyház anyi sok saeculumoktól fogvást ezeknek a szoknak. 20

Magyarázat

Valahányszor a szent írás emlékezetet téssen a szent Eucharistiáról, akár szent jánosnál. a hatodik részben, akár a több Evangyélístáknál. akár szent pálnál., de mindenkor a krisztusnak, valóságosan jelen való lételéről. és az ő testének valósággal való ételéről beszél, a bélyegét, vagy petsé-[29a:]tet sohult fel nem találhatni, sőt még tellyeségal ki is vagyok rekesztve a szent írásokból., mivel a mely testet adot enni az apostoloknak., ugyan.¹⁵⁸ azont adta mondása szerént. a kereszten való váltságunkra. Manichaéus volna. az olyan. aki azt merné mondani hogy az Isten Fia. nem a maga valóságos testét adta ahalálra. hanem tsak figuráját. vagy bélyegét. 30

Az apostoloktól fogvást. a mái napig az egész anyaszent egy ház. mindenkor hitte. hogy a krisztus teste. valósággal jelen vagyok az áldozatban és hogy a hiveknek osztogattatik valóságosan. erről pedig világosabban nem lehet szolni., valamint a szent Atyák irtanak. ez iránt. 35

K Mit értesz a kenyér. és a bór színén. mivel azt mondád hogy az alatt vagyok a krisztus?

F Értem azt. amit az érzékenység érezhet, vagy láthat a kenyérben, és a borban. úgy mint, annak színét, formáját. és ízét, 40

¹⁵⁷ [A lap alján tollpróbászerű tollvonások.]

¹⁵⁸ ugyan. [an. – beszúrás sötétebb tintával.]

K Mikor a krisztus az Eucharistiában vagyon. nintsené őt már kenyér. és bór?

F őt már nintsen se kenyér. se bór. egyéb. őt nem marad tsak a mit a szem látt. ugy mint. a szine. a formája. és az ize.

5 K Hová lészen. hát a kenyér. és a bór?

F A kenyér. a krisztus valóságos testivé változik. és abór. valóságos vérivé. Conc. trid. sess. 13. Can 2.

K Miképpen¹⁵⁹ nevezik ezt a változást?

F. Transsubstántiátiának.¹⁶⁰[29b:]

10 K Ez a terminus régié az anyasztent egy házban.?

F sokkal régieb mint sem gondollyák., de akár minémü régisége legyen., abizonyos hogy a mit ez a szó tészen, azt az anyasztent egy ház mindenkor hitte, holot a transsubstántiátiának, és a jelen valo lételnek tanítását. az apostoloktól vettük. mindenkor is. ebben az értelemben

15 értették a krisztus szavait.

K szabadé ilyen ujj terminusokat hozni az anyasztent egy házban?

F Az anyasztent egy háznak szabad, hogy jobban meg értethesse a régi. tanításokat; de főképpen akoron tselekeszi ezt, midön valaki¹⁶¹ valamely hitt ágazattya ellen fel támad., erről nagy példát látunk., mivel midön az áriánusok. az krisztus Istenségét kezdék tagadni., az anyasztent egyház. a Consubstántiális terminust bé vevé, azért hogy meg mutassa, hogy Isten a Fiu. és edgy az Atyával. symbol. Nicae.

K A substántiának változása, miképpen lészen az Eucharistiában.?

25 F A Jesus krisztus mindenható szavainak ereje által. mellyeket a pap mond az üdvezítő nevében.

K A szent írásban látunké hasonló változásokat?

F Igen is; a loth felesége. sová változék. a Mojses páltzája kigyová. a ki mind ezeket a változásokat tselekedte., a kenyeret¹⁶² is maga testévé változtathattya, a mint meg is tselekedte, s' tselekeszi., a szent
30 Atyák igen éltek ezek a példákal. mikor valakit. az első Communio [30a:]ra oktattak, s. Cyril. hierosolim. Cathez. 5. mist.

K tsak a test vagyoné, a kenyér szine alatt, és a vér. a bor szine¹⁶³ alatt.?

35 F A krisztus egészen vagyon mind a kétt szín alatt. Conc. trid. sess. 13. Can. 3.

K Mint hogy a krisztus azt mondotta. *Ez az én testem* a kenyeret meg

¹⁵⁹ Miképpen <változ> nevezik ezt a változást?

¹⁶⁰ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

¹⁶¹ valaki [k-m-ből javítva.] valamely

¹⁶² kerenyeret [Elírás.]

¹⁶³ szine <szine> alatt.?

áldván, ez az én vérem a bort meg áldván. tehát csak a testnek kellene lenni a kenyér színe alatt. és a vérnek. a bor színe alatt.?

F A krisztus teste az Eucharistiában élő,¹⁶⁴ és lelkes test, hasonló képen az ő véreis, atest pedig úgy élő. ha lelke és vére vagyon, a vér is úgy élő. ha együtt vagyon a lélekel a testben. ebből következik tehát,⁵ hogy a krisztusnak teste¹⁶⁵ vére. és lelke edgy szers mind vagyon a kenyérnek., és a bornak színe alatt.

K Miért monddod, hogy a krisztusnak Istensége mindenik szin alatt vagyon?

F Mert a krisztusnak. teste, vére, és lelke nem lehet az Istenség nélkül.¹⁰ és attól el válhatatlanok. Conc. ephes.

K Mikor a kenyeret két felé szegik., a krisztus testét két felé oszttyáké akkor.

F Nem, mert akkor csak a szentséget oszttyák kétt felé; tudni illik. csak azt. a mit a szem láthat., de a krisztus teste meg marad egészen,¹⁵ mindenik¹⁶⁶ darabocskában. Conc. trid sess 13. Can. 3.¹⁶⁷[30b:]

K Edgy kis osttya alatt. annyi vagyoné., mint¹⁶⁸ a nagy darab alatt?

F A leg kisebb osttya. vagy annak leg kisebb része, a krisztust szintén úgy egészen magában. foglallyá., valamint a leg nagyobb osttya. Conc. trid sess. 13. Can. 3.²⁰

5 Articulus

A szentséges Eucharistiának. imádásáról.

K. szabadé a krisztust imádni az Eucharistiában?

F Nem csak szabad, de nagy véték volna abban nem imádni, s. ambr. libr. 3. de spiritu sancto. Cap. 12. s. aug supr ps. 98. mivel a krisztust mindenütt imádni kell. hebr. 1. 6. a protestánsok okoskodása,¹⁶⁹ kik azt²⁵ mondgyák. hogy a szent írásban nincsen, hogy a krisztust az Eucharistiában kellene imádni, méltó a szanakodásra.,¹⁷⁰ mert mivel hogy ő őt jelen vagyon, már imádnunk kell., erre nem kellett új parancsolatott adni., ezt¹⁷¹ magokis a kalvinisták. meg vallyák a lutheránusok ellen

¹⁶⁴ élő, és [l-s-ből javítva.]

¹⁶⁵ teste<és> vére. és [Törlés a sor elején.]

¹⁶⁶ mindenik <szin alatt> darabocskában.

¹⁶⁷ [A latin utalás későbbi beírásnak látszik a lap alján; a jobb sarokban két tollvonás.]

¹⁶⁸ mint [t-d-ből javítva.]

¹⁶⁹ okoskodása [kodása – beszúrás a sor elején, elválasztás után.]

¹⁷⁰ szanakodás-<d>ra., [Törlés elválasztás után és a sor elején.]

¹⁷¹ ezt [aztból javítva.]

valo irásokban., a mint e kitettzik. a theodorus Beza könyviből, a melyet irt. az ur vacsorájáról, egy lutheránus ellen:

K A szenttséget. vagy a külső jelt kellé imádni?

F Nem a szenttséget imádják. hanem a kristust el rejtve a szenttség-
5 ben., midön a kristus eföldön volt nem aköntösét hanem magát imád-
ták.

K Szabadé a templomban. el zárva tartani az Eucharistiát?

F Igen is. mert ez a szokás az apostoloktól maradt, és az egész
világon lévő anyaszent egyház. mindenkor követte, és követi, tsak az
10 eretnekek nem követik. tert. ad suam Conjugem.¹⁷² lib. 2. Cap 5. s.
Cypr.lib. de lapsis. [31a:]

K Mi okra valo nézve tartják?

F 1. Hogy minden órában lehessen a betegnek utra valo lelki eledelt
adni., mivel emindenkor meg volt az anyaszent egyházban. 2. hogy az
15 a vigasztalások lehessen a hiveknek., hogy a templomban, menvén,
imádják ötett. s. justin. apol. 2. s. hier. libr. 4 ad rusti.

K Miért tészik ki bizonyos napokon a szent sacramentumot?

F 1. Hogy azzal buzgoságra indítván a hiveket., el mennyenek¹⁷³
imádni a kristust. 2 azt a közönségesen valo szükségekben. és veszedel-
20 mekben tselekeszik, azért hogy az Istennek ajánlyák. az ő hozánk valo
szeretetének zálagját., ugy hogy az ő szerelmes szent Fiára tekintvén.
nékünk érette meg irgalmazon,

K Miért hordozák. a processioiban a szent sacramentumot?

F 1. Azért. hogy amennyiben lehet, azzal ő néki nagyob dicsőséget.
25 és tiszteletet adgyunk. 2 azért hogy az által helyre hozzassák. azokat
a rendeletlenségeket., a melyek minden nap meg bántodik sok féle
képpen. 3. azért, hogy a kristus meg áldgya jelen¹⁷⁴ valo létével. a
helyeket. a hol el megyen.

6 Articulus

Az Eucharistiának hasznairól

K Miért rendelte a kristus az Eucharistiát?

F Azért hogy nekünk adgya., hozánk valo nagy szeretetének zálag-
30 ját. 2. hogy a nekünk lelki¹⁷⁵ eledelül. legyen. és mi bennünk tsudálatos
hasznot tselekedgyék.

K Az Eucharistia. micsoda hasznot mivel mi bennünk?¹⁷⁶[31b:]

¹⁷² Conjugem. [j-g-ből javítva.]

¹⁷³ el mennyenek [nek n-je megkezdett k-ból javítva.]

¹⁷⁴ jelen ⟨1⟩ valo létével.

¹⁷⁵ lelki [Későbbi beszúrás világosabb tintával.]

¹⁷⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

F. Öt főképpen. valokat, 1. meg edgyesit bennünk a kristusal., ugy annyira. hogy ő mi bennünk lakozik, és mi ő benne. joan. 6. az ő bennünk valo lakása tselekeszi, hogy mi, ugy szolván. egy testé. és lélekké leszünk a kristusal., az ő¹⁷⁷ szent testében. és lelkében valo részesülésünk által. s. Cyril.¹⁷⁸ hierosol cathec. mist. 5. s. Cyrill. alexand. libr 4. supr. s. joan. 5

2. A hiveket edgy másal meg¹⁷⁹edgyezteti. ugy annyira. hogy tsak egy sziveknek, és edgy lelkeknek¹⁸⁰ kel lenni, a kristusal valo edgyeségek által. 1 Cor. 10. 17. s. aug. tract. 26. supr. s. joan.

3. Meg tarttya, neveli, és erősitti mi bennünk. a lelki életnek kegyel-¹⁰met. melyet vettünk a keresztségben. és a több szentségekben. s Cyril. alexand. libr 4. supr. s. joan

4. Meg gyengitti. és kissebitti. a rosza valo hajlandóságinkot. és a ros z kivánságoknak buzgoságát., és erőtt ád nekünk., hogy elő mehes-¹⁵sünk a keresztényi jó erköltsőkben.

5. Nékünk a Zálogja a üdveségnek. és a dicsőséges fel támadásnak, a ki észí. az én testemet, és iszsza véretem., mondgya a kristus. *annak örök élete vagyon. és azt fel támasztom az utolso napon.* joan. 6. 55.

K Az Eucháristia.. edgy aránt mivelé mind azokat a hasznokat.¹⁸¹ kik azt veszik.? ²⁰

F Mindenekben ezeket a hasznokat miveli, a kik azt méltán veszik., de ellenkezöt mivel azokban, kik azt [32a:] méltatlanul veszik.

K Mikor veszik méltatlanul az Eucharistiát?

F Midön ahoz nem azzal a készüllettel járulnak. a melyet a kristus kíván mi töllünk. ²⁵

K Azok kik a szent Eucharistiát méltatlanul veszik a kristus testét vesziké valamint mások?¹⁸²

F. Igen is. mivel a kristusnak az Eucharistiában valo létele nem függ¹⁸³ annak hititől aki Communicál; azok. pediglen kik olyan vak mérök. hogy méltatlanul Communicálnak. *a magok itéleteket eszik. és iszák,*¹⁸⁴ a mint szent pál mondgya 1. Cor 11. 29. szent pálnak ezen ³⁰

¹⁷⁷ az ő <testében.> szent testében.

¹⁷⁸ s. Cyril. <jeru> hierosol

¹⁷⁹ meg <erősitti> edgyezteti.

¹⁸⁰ lelkeknek [Második k-d-ből javítva.]

¹⁸¹ hasznokat [Első a-o-ból javítva.]

¹⁸² [Utána beírás: *heja vagyon.*]

¹⁸³ nem függ <att> annak hititől

¹⁸⁴ [Az aláhúzás későbbi, világosabb tintával; *itéleteket* alá beírta a sorközbe: *heja vagyon*]

mondásából bizonyosan ki tettzik. a krisztus jelen való létele¹⁸⁵ az Eucharistiában, az is. hogy abban valosággal eszik. az ő testét.

K Micsoda állapotokat okoz a méltatlanul való Communio a lélekben?

- 5 F Az Istennek el hagyását. a léleknek vakságát., a szívnek meg keményedését, a veszekedő elmét., a jóval. és az igassággal való ellenkezést., minden féle vétket, penitentia¹⁸⁶ tartatlanságot. és az örök kárhozatot, mivel semmi úgy meg nem boszonttya az Istent, mint az ő testének. és vérenek. szentség töréssel való meg szeplősítése. I Cor. 11.
10 30.¹⁸⁷

7. Articulus

A Communiohoz való készületről.¹⁸⁸[32b:]

K Micsoda készülettel kel venni az Eucháristiát?

F két féle készület vagon. némely a lelket tekinti, a többi a testet.

K Miben áll a lelki készület?

- F Hogy a lélek tiszta legyen. tudni illik, hogy meg tartotta legyen a
15 kereszttségnek ártatlanságát., vagy hogy azt helyre hozta a penitentzia tartásal. ezt is jelenti. az évangéliumban. a menyegzői ruha matth. 22.
12.¹⁸⁹

K Midőn halálos vétekben vagon valaki. mit kel annak tselekedni, minek előtte Kommunikályn

- 20 F A penitentia¹⁹⁰ szentségihez kel járulni.

K Elegendő készületé az, a Communiora. midőn halálos vétekben vagon valaki, ha előbször a penitentzia tartásnak szentségihez járul?

- F A bizonyos, hogy ha azt el hihetyük. hogy igazán való töredelmességel kértük az Istent, a penitentzia tartásnak szentségében. akkor
25 bizodalomal¹⁹¹ lehet Kommunikálni. de ez iránt sokan meg tsallyák magokat, és sokan szentség törésben esnek., gondolván azt, hogy az Istenhez meg tértenek. mert meg gyontanak, noha még a vétekben maradnak. az Isten szemei előtt. hogy pediglen ezt el lehesen kerülni.

¹⁸⁵ létele [Ie-t utólag írta léte mellé a sor végén, világosabb tintával.]

¹⁸⁶ penitentia [Alább többször is így; másutt gyakrabban *penitentzia*] tartatlanságot. [*lan* – későbbi beírás a sorvégi margóra:] és az örök kárhozatot, [*k-h*-ből javítva.]

¹⁸⁷ [Utána későbbi beírás világosabb tintával: *heja vagon*]

¹⁸⁸ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁸⁹ [Utána későbbi beírás: *heja*]

¹⁹⁰ penitentia [L. a 186. jegyz.]

¹⁹¹ bizodalmason [Alája utólag, világosabb tintával beírta:] bizodalomal. [az egyik szó fölösleges, de nincs törölve.]

1. okos, és bölts gyontato atyát kel keresni. és annak oktátása alá adni magát. nem is kel sietni a Communioval. 2. jól meg kel tanulni azt, a mi a penitentia¹⁹² tartásnak szenttségét illeti, és azt kell követni. [33a:]

K Miképpen kell a Communiohoz járulni?

F Élő hittel, erőss reménséggel. buzgo Isteni szeretettel. nagy alázatosággal hálá ado szível, erőss kívánsággal., hogy meg edgyesüllyön a kristusal. s. aug tract. 25. supr. s. joan., et supr ps. 33.

K Mitsoda testi készülettel kell járulni a Communiohoz?

F Ehomra kell lenni. ugy mint. éjféltől fogvást. semmit nem kell enni, vagy inya, tsak egy tsep vizet is el nyelni. hanem a beteg, a kinek lelki uti eledelt adnak, szükségben Communicálhat étel után is.

K Mint hogy a kristus az Eucharistiát étel után. rendelé. miért nem lehet étel után Communicálni?

F Az előtt egy néhány anyaszent egy házban. nagy tsötörtökön, estve étel után Communicáltak., de tsak ezen a napon., már pedig ez iránt az anyaszent egy ház. régen meg változtatta szokását., mivel az éhomra valo Communio, még az apostolok rendelése. ezis volt mindenkor az anyaszent egy háznak szokása., engedelmeséggel is kell követni ezt a szokást, tertul. lib 2. ad Conjugem. Cap. 5. s. Cypr. epist 63. s. aug. epist, 18. ad janua.

K vagyóné még más külső, és testi készület. a jó Communiohoz?

F A Communiora, nagy tsendeséggel, és tisztelettel kell járulni. ahöz igen jó készülni böjtölésel. és a házások. a magokot valo meg türkötze-tésel, de annak egy aránsu akarattal kel lenni 1 Cor. 7.¹⁹³[33b:]

8. *Articulus.*

A gyakorta valo Communiorol.

K. Hasznos és jó dologé. gyakorta Communicálni?

F Nem lehet semmi jób, se hasznosab, tsak érdemesen legyen.

K kellé jovallani a hiveknek agyakorta valo Communiot?

F Lehet azt jovallani mind azoknak kik jó életet élnek, ez az anyaszent egy ház kívánsága, a¹⁹⁴ többinek pedig azt kel jovallani hogy penitentiát tarttsanak. hogy azután. gyakrabban Communicálhassanak. s. Cyril. d'alexandr. libr. 3. supr. s. joan.

K Micsoda állapotban kel lenni hogy gyakorta lehessen Communicálni?

F szükséges. hogy tiszta lelki üsmérettel legyen., minden féle halálos

¹⁹² penitentia [L. a 186., 190. jegyz.]

¹⁹³ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁹⁴ a <j> többinek

vétektől ment legyen., sőt még abotsánando vétkeknek is ellene mond-
gyon., és nagy kívánsággal kell kívánni, a kristusal táplálni magát.

K Miért mondad hogy még a bocsánando vétkeknek is ellene kell
mondani.?

- 5 F Azért. mert a lankadság, a melyel ez iránt vannak, meg gátollya
a hasznal valo Communiot., és nem hogy több kegyelmet nyernének
a Communio által., de azt is el veszítik. amely volt. s. basil¹⁹⁵ libr 1. de
bapt Cap 3. s. chrystos. hom. 83. supr s. matth.

- K Azok kik a mulattságban, atunyaságban. ajátékban töltik élettye-
ket; és akik avilági szokás szerént élnek. kellé ezeknek gyakorta Com-
municálni?

- F Mind ezek vétkes életet élvén az Isten előtt. és ellenkezőt az
Evangyéliumal., azért ezeknek nem kell Communicálni addig, még meg
nem jobbityák életeket. s. Chrystos. serm 7. supr. s. matth. s. franc.
15 de sale. epist. 18. libr. 2. [34a:]

K Az olyanok kik gyarloságból gyakorta bocsánando vétkekben
esnek.¹⁹⁶ noha abbol kívánnak meg térni, Communicálanaké gyakor-
ta?

- F Igen is, mert a Communio nagy orvoság a gyarloság meg gyógyitá-
20 sára. s.¹⁹⁷ aug. epist 118. ad janua.

K Az ilyen személyek jól Cselekednéké., hogy ha némelykor el
vonnák magokat alázatoságból a Communiotól.?

- F. Igen is tsak sokára ne halaszák, és azért, hogy a penitentzia tartás
által, még a szentebbül valo Communiohoz készülhessenek., mivel
25 tunyaságból., és az alázatoságnak színe alatt el vonni attól magát, a
nyomoruság volna s. aug. epist 118 ad janua.

K Mit kell tselekedni. mikor a Communiotól el rekesztetik valaki?

F Munkálkodni¹⁹⁸ kell a penitentzia tartásban. és magára nagyon
kell vigyazni. hogy érdemesé tehesse magát a Communióra.

9 Articulus

Az Edgy szín alatt való Communióról.

- 30 K szükségesé mind a két szín alatt Communicálni?

F A papok mikor misét mondanak, tartoznak mind a kétt szín alatt
Communicálni, de ezen kívül, az anyaszent egyháznak. mostani szoká-
sa szerént, csak az egy szín alatt Communicálnak., Conc. trid. sess. 21

¹⁹⁵ s. basil <d> libr 1. de bapt

¹⁹⁶ esnek. [ésnek.-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁹⁷ s.<a> aug. [Tollhiba.]

¹⁹⁸ Munkálkodni [lk – javítva.]

Cap. 2 mind azon által eza szo¹⁹⁹[34b:]kás nem közönséges. mivel bizonyos napokon. és innepeken nem tsak a papoknak. hanem meg másoknak lehet a két szín alatt Communicálni. romában, mikor a pápa. Cérémonialis misét mond. az oltárnál szolgáló diaconusok mind a két szín alatt Communicálnak. talám még másut is lehet eza szokás. 5

K Mitsoda volt az előtt. ez iránt valo szokása az anyaszent egy háznak?

F szabad volt a hiveknek mind a kétt szín alatt Communicálni. vagy akár tsak az egy szín alatt, s. leo. serm. 4. de quadrag.

K Az anyaszent egy ház. parancsoltaé valaha az hiveknek. hogy 10 mind a kétt szín alatt Communicállyanak.?

F. Az anyaszent egy ház. azt soha sem parancsolta. hogy közönségesen az egész világon lévő anyaszent egy házakban két szín alatt Communicállyanak., sok olyan féle alkalmosság is volt. a melyekben tsak egy szín alatt Communicáltak 15

1. Az előtt. a kis gyermekeket addig is meg Communicáltatták. még minek előtte. az okoságnak idejét el érték volna. de akor, tsak a bornak színe alatt Communicáltatták s. Cypr. epist. 63. s aug epist. 107. s. Cypr. de lapsis.

2. Némely anyaszent egy házakban a kenyérnek színe alatt Commu- 20 nicáltatták. az olyan gyermekeket, a kik már az okoságnak idejéhez²⁰⁰ közelgettek. Evagrius. lib 4. de histo Eccles. Cap 36.

3. Az előtt a hivek el vitték a magok házokhoz az ur testét, hogy szükségben Communicálhassanak, fő képpen mi-²⁰¹[35a:]dön üldözésekben valának, a bor színe alatt pedig, a kristus vérit soha meg nem 25 engedték nékik el vinni. tertul. lib 2. ad conjugem Cap. 5. s. Cypr de lapsis.

4. Az apostoloktól maradván ez a szokás. hogy a betegeknek vigyék az Eucharistiát, emindenkor meg is volt az anyaszent egy házban, de a betegek számára tsak a kenyérnek színe alatt tartották meg az Eucha- 30 ristiát Euseb histo Eccles. lib 6. Cap 44. paulinus de vita s. ambr.

5 Az előtt. noha bizonyos napokon misét nem mondtak is., de Communicáltak azokon a napokon, de tsak akenyérnek színe alatt, a melyet annak előtte valo napon szentelték vala meg. mivel soha más naprá. meg nem tartották. a kristus vérit. a bór színe alatt. tartván 35 mindenkor valamely rendeletlenségtől. Cardi. bona. libr 1. de liturg. Cap 15. num 5.

Még mostanában is meg tarttyák. ezt a régi szokást. nagy pénteken., a mely napon a papok tsak a kenyérnek színe alatt Communicálnak.,

¹⁹⁹ [A lap alján tollpróbászterű tollvonások.]

²⁰⁰ idejéhez [Szóvégi e-o-ból javítva.]

²⁰¹ [A lap alján tollvonások és beírások: *En ma pors*]

a melyet. az előtt valo napon szenteltek volt meg, a régi időkben azon a napon még a nép is Communicalt. a kenyérnek színe alat, a görög anyaszent egy házban ezt mostis követik. nagy böjtnben. a böjti napokon., a melyeken noha misét nem mondanak is; de Communicálnak 5 vasárnapokon meg szenteltetett kenyérel. Conc in trullo.²⁰² Can. 51.

K Az anyaszent egy ház. nem tartotta tehát soha is a két szín alatt valo Communiot. a kristus parancsolattyanak.?

F A papoknak mikor misét mondanak a két szín alatt valo Communiot. az anyaszent egy ház. a kristus parancsolattya-²⁰³[35b:]nak tartotta, de ezen kívül. az anyaszent egy ház ugy tekintette. és tekinti ezt a szokást., mint a mely neha meg változtathatik.²⁰⁴ Conc. trid. sess. 21. Cap. 1. Még a protestánsok is kételenek ezt így tartani, mivel az ő disciplinájok Cap 12. art. 7. meg engedi azoknak kik a bort nem szenvedhetik. hogy ne igyanak a pohárból. luther de Captivitate²⁰⁵ 15 babilonica tsinált könyvében. meg valya. hogy olyan parancsolat nincsen mely kényszerítsen a két szín alatt valo Communióra.

K A kristus a pohárt adván az apostolinak. nem mondottaé hogy igyatok ebből mindnyájan?

F A kristusnak ezek²⁰⁶ a szavai az apostolokat illették., a kik is 20 mindnyájan ittak abból. matth. 13. 23.

K Az anyaszent egy ház. miért tarttya a²⁰⁷ a disciplinához tartozando résznek, akét., vagy az egy szín alatt valo Communiot?

F Azert mert tudgya. hogy a kristus egészen vagyon mindenik szín alatt., és hogy annyit vesznek egy szín alatt. valamint kettő alatt, ezt már 25 meg mutattuk ide fellyeb, ez iránt valo hite, és szokása az anyaszent egyháznak, az szent írásra vagyon építve. mivel szent pál azt mondgya., hogy *valaki ejendi a kenyeret, vagy ijandgya az urnak pohárát. méltatlantul., vétkezik. az urnak teste, és vére ellen.* (vigyáz erre a szóra.). vagy ijandgya²⁰⁸ 1 Cor. 11. 27.

30 K De szent pál nem mondgyaé. hogy ki ki próbállya meg magát., és ugy edgyék abból²⁰⁹ a kenyérből; és ugy igyék abból a pohárból.?
[36a:]

F valo hogy szent pál azt mondgya. mert az ő idejében a kétt szín

²⁰² Conc in trullo. <Cap 8.> Can. 5.

²⁰³ [A lap alján tollvonások.]

²⁰⁴ vál-<tozhatik.>toztathatik. [Törlés elválasztás után, a sor elején.]

²⁰⁵ Captivitate [v-r-ből javítva.]

²⁰⁶ ezek [Első e-o-ból javítva.]

²⁰⁷ tart<otta>tya [tya <otta> fölé írva.]

²⁰⁸ ijandgya [j-g-ből javítva.]

²⁰⁹ abból [l-r-ből javítva.]

alat valo Communio szokás volt, de azt nem mondgya hogy az ilyen Communio szükséges volna. sőt még más képpen érti. a mind ide fellyeb láttuk. I Cor 11. 27.

K A kristus nem mondgyaé. *hogy ha nem eszitek az ember Fiának testét., és nem iszátok az ő vérét. nem lészen örök élet tibennetek.?* 5

F Igen is. de azt is mondgya *a ki ebből a kenyérből eszik, örökké áll. a ki engemet eszen. áll én általam.* joan. 6. 58. 59. az edgy szín alatt valo Communioban úgy veszik tehát az ő vérit valamint az ő testét; mivel egészen vagon mind a kétt szín alatt., ezt már meg mutattuk ide fellyeb.

K Mint hogy az előtt szabad volt a két szín alatt valo Communio 10 miért most meg nem engedi az anyaszent egy ház.?

F Az egy szín alatt valo Communio már szokásban vétetett volt. mikor az anyaszent egy ház. décrétumot tsinált az edgy szín alatt valo Communiolorol. 2. Az eretnekek. kénszerítették az anyaszent egy házat. ezen décrétum tsinálására. akarván. ellene állani. ez iránt valo tévelygés- 15 seknek. 3. Az anya szent egy ház nem tartana ellent a két szín alatt valo Communioban. ha nem²¹⁰ látna abban sok rendeletlenséget

Magyarázat

A pohárt tsak lassanként hagyák ell, az anyaszent egy ház parantso-
lattya nélkül, a mi pedig erre okot ada nem egyéb; hanem. 1. hogy a 20
betegeket rend szerent tsak az²¹¹ egy szín alatt Communicáltatták., 2.
a bornak szüksége miat némely helyyeken. [36b:] 3. mert sokan valának
ollyanok. kik a bort utálták. és a szagát sem szenvedhették. 4. sok
ollyan tiszteletlenségek történtenek hogy a kristus vére a földre öntö-
döt. hogy ezt el kerülhessék. lassanként az edgy szín alatt valo Commu- 25
nio szokásban vétetődék közönségesen Cardin. bona. libr 2. de lyturg.
Cap. 19.

Ebben az állapotban vala tehát a tizen kettüdik²¹² saeculumban ez
a szokás. az anyaszent egy háznak minden decretuma nélkül., valamint 30
szent thamás. mondgya pars. 3. quaest. 80. art. 12.

A hivek abban ahitelben lévén. hogy a két. vagy az egy szín alatt valo
Communio. edgy volna, kétt száz esztendeig az egy szín alatt valo
Communioval meg maradának. de Huss János,²¹³ cseh országban fel
táadván. ez ellen, tanítani kezdé hogy a pohár tellyeségel szükséges
volna, a Constantiai gyűlés. 1414. ellene alla ennek a tanításnak, és²¹⁴ 35
mindeneket jól meg vizsgálván, parancsolá hogy az akori bé vett szokast

²¹⁰ ha nem <látna> látna [Törlés tollhiba miatt.]

²¹¹ az [Beszúrás.]

²¹² tizen kettüdik [ü-e-ből? javítva.]

²¹³ Huss János. <Che> cseh ország

²¹⁴ és [é - javítva.]

meg kellene tartani az egy szín alatt való Communio iránt., atridentinumi gyűlés. követé a Constánciainak böltsen tsinált decretumát., de mind azon által a pápa bölcs ítéletének szabadságára hagyá. hogy meg engedhesse. a pohárt bizonyos helyeken., és bizonyos személyeknek az
5 anyaszent egy ház hasznáért., erre való nézve némely helyeken Német országban apohárt meg engedék. de olyan formában. hogy a Communionban vallást tennének., hogy hiszik azt, hogy az edgy szín alatt annyit vesznek, valamint akét szín alatt. de mint hogy ezt jól meg nem tarták. azutan helyesebnek ítélek. meg tartani tellyeségel a Constanciai gyűlés-
10 nek decretumat.

10 Articulus

A Communionak szükséges voltáról. [37a:]

K szükségesé az üdveségre a szent Eucharistia?

F. Igen is. eki tettük akristus szavaiból. *Bizony, bizony mondom néktek, hanem eszitek az ember fiának testét. és nem iszszátok az ő vérit. nem léssen élet bennetek.* joan 6:

15 K A kristusnak ezek a szavai tekintiké közönségesen minden embereket, sött még agyermekeket is?

F Ezek a szok tekintik minden embereket, lelki értelemel még a gyermekeket is. s. aug. epist. 106. ad paulinum.

Magyarázat.

20 Lelki értelme ezeknek a szoknak a, hogy mi meg nem egyesülünk. és testesülünk a kristusál. részünk nem lesz az üdveségben., ezt a kegyelmet²¹⁵ a keresztségben veszük., a keresztség pedig szükséges még a gyermekeknek²¹⁶ is. s. aug. epist 106. ad paulinum.

Betü szerént való értelme ezeknek a szoknak, a, hogy ha mi a szent
25 Eucharistiában²¹⁷ nem veszük. a kristus testét és vérét, nem leszen élet mi bennünk., ezek a szóok pedig ezen értelem szerént. tsak azokat illetik. kik már meg haladták a gyermekségnek idejét., mert. 1. az Anyaszent egyház. annyi saeculumtól fogvást ekképen értette, 2. tsak azokat tekintik. kik azt az időt. el érvén. hogy ehez a szent eledelhez járulhas-
30 sanak., arról különbözést tudgyanak tenni, amely tsak azoktól lehet meg, kik az okoságnak idejét el érik. s. thom. pars. 3. quaest 73. art 3. Conc. trid sess. 21. Cap. 4.

K lehető fel adni a Communiont a gyermekeknek.?

²¹⁵ a kegyelmet <pedig> a keresztségben

²¹⁶ a gyermekeknek [g-k-ból javítva.]

²¹⁷ Eucharistiában <ve> nem veszük.

F Az előtt az anyaszent egy ház. meg engedte, de már. nem szokás a nap nyugoti anyaszent egyházban.²¹⁸[37b:]

K Mitsoda idős korában kell meg engedni a gyermeknek a Communionot?

F. Akor mikor már jól tudja a hit agazatit., midőn magát meg próbálhattya, és meg különböztetheti a krisztus véré. és testét. a közön-séges kenyértől. ⁵

K Hogy ha el vesztette a keresztségnek ártatlanságát. leheté őtet Communicaltatni?

F Addig ne Communicállyon, valamég azt helyre nem hozza a penitencia tartásal., igen kell tehát. a gyontato atyáknak ezekre vigyázni. ¹⁰

Hatodik Rész

A penitencia tartásnak szentségéről.

Első Articulus

A penitencia tartásnak szükséges voltáról.

K Mitsoda a penitencia tartás?

F A penitenciát úgy is lehet tekinteni vagy úgy mint jó erkölcsöt, vagy úgy mint szentséget., a penitencia tartásnak jó erköltsé a, mikor meg szánnyuk és bánnyuk vétkeinket.,²¹⁹ és magunkban fel teszük hogy többé azt nem tselekeszük. sőt meg azt meg büntettyük. s. aug. epist. 54. ad macedonium. ¹⁵

A penitencia tartásnak szentsége, olyan szentség, a melyet a krisztus rendelte., hogy meg bocsássa a keresztség után tett vétkeket.²²⁰ Conc. trid sess 14. Cap 1. ²⁰

K Mitsoda különbség vagon a penitencia tartásnak szentsége; és a penitencia tartásnak jó erkölcsé közet.? [38a:]

F A penitencia tartásnak jó erkölcsé szükséges volt mindenkor, és minden féle vétékért, de a penitencia tartásnak szentsége. csak a krisztustól fogvást kezdődöt. és rendeltetett., Conc. trid. sess. 14. Cap 1. ²⁵

2. a penitencia tartásnak szentségihez értődik. a vétéknek meg gyonása, a penitencia tartásnak jó erkölcséhez a nem értődik.

K Miért mondod azt hogy a penitencia tartásnak jó erkölcsé mindenkor szükséges volt. minden féle vétékért? ³⁰

F. Mert mindenkor szükséges volt. az Isten kegyelmiben viszá menni. a vétket meg utálni, meg bálni, annak el hagyásáról. fogadást tenni,

²¹⁸ [A lap alján tollvonások és beírás: 89]

²¹⁹ vétkeinket., [n-t-ből javítva.]

²²⁰ vétkek.et. [Második k-t-ből javítva.]

és azt meg büntetni. ugyan ezt is nevezik penitencia tartásnak, s. aug serm. 351.

K Mikor kell penitenciát tartani.?

F Mindgyárást. a vétek után. azt nem halasztván másod napra. eccl.

5 5. 8. azok kik a betegségre,²²¹ vagy az öregségnek idejére halaszttyák. a penitencia tartást, és azonban a vétekben, és a gyönyörűségekben élnek, azok igazan esztelenek. és vakok. 1. mert azt nem tudhattuk ha el érhettyüké az örekségnek idejét, mert meg halhatunk hirtelen halálal. abetegség pedig olyan állapotban tehet. hogy semmiről nem gon-
10 dolkodhatunk, tsak nem minden embert meg lóp ahalál, ezt a krisztus előre meg mondotta, és ezt minden²²² nap láttyuk. matth 24 marc. 13. luc 12.

2. A mely penitencia tartást kezdünk a betegségben,. rend szerént. nem a szívnek meg térése viszen arra, hanem. a félelem, tehát a rend
15 szerént. mind elégtelen. mind nem igazán valo. s. aug²²³ serm. 393. [38b:]

3. A, mint egy az Istennel valo jádzás. mikor olyan időt halasztunk a meg térésre. a melyben már nem lehet vétkezni. az Isten is meg neveti az olyan bünöst halála oráján, aki életében ő véle így bánt. prov. 1. 24.

4. A szent írásban az antiochus király példáján²²⁴ rettegni kellene.
20 mind azoknak.. kik halálok orájára halaszttyák meg téréseket és penitencia tartásokat, antiochus gonoszul élvén, az Istenre nem hajtot, a sidokot kegyetlenül üldözte, azután betegségben esvén. és halálához közelgetvén. magában szálla. sok szép dolgokat téve fel magában. hogy ha meg gyógyulhatna. külső képen buzgoságal is könyörgö az Istennek.
25 a kitől, mondgya az írás., nem kellett neki irgalmaságot várni, *orabat autem hic scelestus Dominum. a quo non esset misericordiam Consecutus*, 2. makab. 9. 13. Az Isten hasonló fenyegetésel fenyegeti mind azokat kik az utolsó orára hadgyák. meg téréseket. prov. 1. 5.

K Hogy ha ez így nagyon kétségben kell tehát esni halálok oráján
30 azoknak a kik meg nem tértenek.?

F Nem, mert az Isten hasonló tsudát tehet érettek. valamitsodást tett a jó latoral., de ezzel magoknak ne hizelkedgyenek. mert ez, egyedül valo példa a szent írásban,

K Mit kell tehát ez iránt tselekedni?

35 F Jó idején meg kell térni, és hogy ha hirtelenségal valo betegségben esünk. tarttsunk az Isten igasságotol, és hadgyuk magunkot az ő irgalmaságára. s. aug. epist. 54. ad macedonium. [39a:]

²²¹ a betegségre,. [s (hosszú) f r-ből javítva;] vagy az öregségnek [n-r-ből javítva.]

²²² minden nap [d-n-ből javítva.]

²²³ s.aug <hom> serm 393. [r-m-ből javítva; a lap alján tollvonások.]

²²⁴ példáján <reg> rettegni [Törlés a sor végén.]

2 *Articulus.*

Hogy miben álljon a penitentzia tartásnak szentsége.

K Miben áll a penitentzia tartásnak szentsége?

F A töredelmeségben, a gyonásban, a penitentzia tartásnak elég tételében. és apat absolutiojában.²²⁵

Magyarázat

Az az, hogy aki vétékben eset kereszttsége után, 1. azt meg bánnya, 5
2. azt meg gyonnya, 3. azért Istennek eleget kívánnyon tenni, 4. hogy
a papot azért. fel oldozást kérjen.

K Honnan tudgyuk mi azt hogy a kristus rendelte volna a peniten-
tia tartásnak szentségét.?

F A szent írásból. és atraditioból. tudgyuk. a szent írás azt mondgya 10
hogy a kristus az apostolinak adá ameny országnak koltsait., és hatal-
mot a meg kötözésre, és a fel oldozásra, atraditioból azt látgyuk hogy
a penitentzia tartásnak szentsége. által követik azt a hatalmat a püspö-
kök és a papok. s Cypr. epist 54 ad Cornel pontif.

K. szükséges volté mindenkor²²⁶ a penitentzia tartásnak szentségi- 15
hez járulni, a bün bocsánattyának vételére?

F szükséges mert a kristustól fogvást, a kereszttség után tett halálos
vétkek, a penitentzia tartásnak szentségiben bocsátattak meg.

K²²⁷ Az olyan keresztény aki fel nem veheti a penitentzia tartásnak
szentségét. és meg hal halálos vétékben, el kárhoziké? 20

F. Nem, mert szükségben., ha nagy töredelmeséggel kívánnya fel²²⁸
[39b:] venni a penitentiának szentségét; olyan, mint ha azt fel vette
volna Conc trid. sess. 14. Cap. 4.

K Honnan tudgyuk mi azt. hogy a tekéleteséggel²²⁹ valo töredelme- 25
ség; a szentség fel vételének, kívánságával együt, a bünnek bocsánaty-
tyát. meg nyeri szükségben.?

F Ezt mi a traditioból tudgyuk, holot evolt mindenkor az anyaszent
egy háznak tanítása., ettől is vagyón. hogy ha valamely penitentzia
tarto, a penitentzia tartásának. ideje alatt absolutio nélkül meg holt, az
ollyannak üdvesége felől. mindenkor jó reménségben volt az anyaszent 30
egy ház. s. Cypr²³⁰ epist 12. Conc. 4. Carthag. Can 79.

K Mikor kell a penitentzia tartásnak szentségéhez járulni?

²²⁵ absolutiojában. <K> Magyarázat

²²⁶ mindenkor [kor – beszúrás.]

²²⁷ K [Eléje egy nagy csillagot tett Mikes: •]

²²⁸ [A lap alján tollvonások.]

²²⁹ tekéleteséggel [Első e-ö-ből javítva az ékezet meghagyásával.]

²³⁰ s. Cypr [y-i-ből javítva.]

F Mindenkor, mikor valamely vétekben esnek. fő képpen ha halálos²³¹ vétekben: matth. 18. 22. Conc. trid. sess 14. Can. 1.

K²³² szükségese ahoz járulni. midön tsak botsánando²³³ vétekben érzik magokat.?

- ⁵ F Igen jó és hasznos akor is., de nem szükséges tellyeségl. mivel lehet más modal is bocsánatot nyerni, ugy mint a töredelmes szivel, alaminával. bõjtel, és más jó tselekedetekel. s. aug. serm. 48. de diversis.

3. Articulus

A Töredelmeségrõl.

- K Mire vigyázon leg elsõben is az olyan aki a penitentzia tartásnak¹⁰ szenttségéhez akar járulni?

F valóságos töredelmeségl kell lenni vétkeiért.

K Mitsoda a töredelmeség?

F. Az olyan keserüése a véteknek, a melyel a vétket meg [40a:] utálván. fel teszi magában, hogy azt többé nem tselekeszi., Conc. trid.

- ¹⁵ sess. 14. Can. 4.

K Mit téssen eza szó töredelmeség. Contritio?

F Ez a szó. mint egy meg törést téssen. eszerént nevezik., mert mint egy meg töri a szivet, és meg lágyityta. annak keménységét

- K Mitsodásnak kell lenni a töredelmeségnek, hogy igazán valo²⁰ lehesen?

F Annak belseinek. természet felet valonak. mindennél nagyobnak, és közönségesnek kell lenni.

- A töredelmeségnek belseinek kell lenni. azaz, hogy a szivnek belsei részében kel azt érezni, és nem tsak szájjal kell tenni a töredelmeségnek tselekedetit. mivel a szivbõl ered a vétek, ugyan a szivett is kell meg²⁵ törni, mert a szivbõl kel származni²³⁴ a meg térésnek, s. Cypr. de lapsis.

- A töredelmeségnek természet felett valonak kell lenni, az az hogy a hitt, és a szent lélek indittsa azt fel, és nem a természet szerent valo indulatok. Conc. trid. sess. 14: Can. 3. példának okáért, olyan ember³⁰ a ki a vetket sirattya, tartván. a gyalázattol. és az emberek elõtt valo büntetéstõl; az olyannak tsak természet szerent valo keserüése vagyon. egy olyan ember pediglen aki bánnya vetkeit., mert²³⁵ azokért.

²³¹ halálos [Második *l-s*-bõl javítva.]

²³² [A *Kérdés* elõtt késõbbi beírás: *heja*]

²³³ botsánando [*ts-b*-bõl javítva.]

²³⁴ származni [Ékezethiba.]

²³⁵ mert <al> azokért.

az Isten kedviből ki esett, meny országból ki rekesztetik. és kárhozatot érdemel. az olyanak, természet felet valo keserüésege vagyon.

A keserüségnek, mindennél. nagyobnak kell lenni, az az hogy minden féle keserüeséget fellyül haladgyon. s. Cypr de lapsis, mivel., a mely jött a vétek²³⁶ vesztett el velünk, nagyob min²³⁷[40b:]den féle jóknál,²³⁸ és nyomoruság. melyben a vétek ejt, nagyob minden nyomoruságoknál. szükséges tehát. hogy a keserüség is, melyet erzünk²³⁹ ezen nyomoruságért, nagyob légyen minden más keserüeségeknél. s. thom. in 4. dist. 17 qu. 2. art. 3. De nem szükséges, hogy ez a keserüség, érzékenységgel legyen. mivel, nem az érzékenységből. kell azt meg vizsgál-
ni. vagy arról itéletett tenni, hanem abból., mikor azt inkább bánnyuk, hogy az Istent meg bántottuk., mint ha el vesztettük volna mind azt., valami előttünk leg kedveseb evilágon. és hogy készebbek volnánk. mindent inkább el hadni, még életünket is. hogy sem az Istent meg bántani., valamint ezt a kristus parancsollya. matth. 10. 37. 16. 25. 15

végtére. a töredelmeségnek. közönségesnek is kell lenni. az az, hogy közönségesen az egész vétkeket meg kell szánni, és bänni, ki nem hagyván tsak edgyet²⁴⁰ is. mert ha még valamely vétkekhez. vagy személyhez ragaszkodásal volnánk, ugy nem térnénk meg egészen az Istenhez. és olyan formában. akarattal maradnánk meg avétekben 20

K kitsoda olttya mi belénk a töredelmeséget?

F. A szent lélek. ő edgyedül lágyithattya meg szivünknek. keménységét, ő utáltattya meg velünk a vétket, és szereteti velünk a jó erkölcsöt. ő is kesereggett minket Isten előtt. vétkeinkért. ezt hiják töredelmeségnek²⁴¹ 25

K Mitt kell csinálni. hogy igazán valo töredelmeséggel legyünk a vétkekért.?

F. könyörgeni kell azért az Istennek. valamint Dávid. a nem jöhet mi töllünk, és az. a szent lélek ajándéka. ps. 50. [41a:]

²³⁶ a vétek <el> vesztett el velünk,

²³⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

²³⁸ jóknál, [i-k-ből javítva.] és a <vétek> nyomoruság. melyben a vétek ejt,

²³⁹ erzünk <enn> ezen

²⁴⁰ edgyet is. [Második e-i-ből javítva.]

²⁴¹ ezt hiják töredelmeségnek [Későbbi beírás világosabb tintával.]

4. *Articulus.*

A Tekélleteségel valo töredelmeségről.

K Vagyoné edgy néhány féle töredelmeség?

F Két féle vagyon. az edgyike tekéletes, melyet nevezik. *Contritionak.*, a másika nem, tekéletes,²⁴² a melyet is atheologusok *attritionak* nevezik.

5 A tekéletes töredelmeség, avéteknek meg szánása, és bánása, a melyet, a tekéletes szeretett indittyá bennünk,

Az *attritio* pediglen, olyan meg szánása, és bánása a véteknek. a melyet rend szerént. abüntetésnek. félelme okozá mibennünk, és noha még a szent lélek. nem²⁴³ lakozik is a szivben. de a kezdi indittani. és

10 gerjeszteni ajóra.²⁴⁴

K A félelemtől származo töredelmeség, elegendőe a bün bocsánat meg nyérésére ebben a szenttségben.?

F Elegendő. hogy ha edgyüt vagyon a szánásal és bánásal. (és hogy ha ezt az Isteni szeretett okozá.) mas képpen nem elegendő. mert az

15 Isten akor bocsáttya meg a vétket. mikor a sziv meg tért. a büntetéstől valo félelem hogy ha magánosan vagyon, valo el kezdi a meg térést, de el nem végezi., hogy ha edgyüt nincsen. az uralkodo Isteni szeretettel. és az igasságnak szeretetével.

K Miért nem téritheti meg a szivet a büntetéstől valo félelem, 20 hogy²⁴⁵ ha. az Isteni szeretettel. és az igasságnak szeretetével edgyüt nincsen?

F. Mert a sziv tsak akor tért meg, mikor valójában meg utál²⁴⁶.

[41b:]lya a vétket., a vétek meg utálására pedig szükséges az igasságnak szeretete, az olyan aki tsak. azért hadgya el a vétket hogy tart az

25 örökké valo égéstől, nem a vétektől tart mondgya szent agoston., hanem a tüztől, mivel vétkeznék, ha nem tartana a büntetéstől, és így a vétket mindenkor szereti, nem is az igasságnak szeretete²⁴⁷ tartoztattyá meg., a vétektől, hanem a büntetésnek félelme. tehát az olyan-

30 nak szive se meg nem tért, se meg nem változot s. aug.²⁴⁸ epist, 245 ad anastas.

²⁴² tekéletes, [Utólagos sor alatti beírás világosabb tintával.]

²⁴³ nem [m – utólagos beírás *ne* mellé a szóközbe.]

²⁴⁴ [Utána későbbi beírás: *heja vagyon*]

²⁴⁵ hogy <a> ha. az

²⁴⁶ [A lap alján tollvonások.]

²⁴⁷ szeretete<te>

²⁴⁸ s. aug. </i> epist, 245

K Miért mondd azt, hogy a büntetésnek félelme el kezdi a meg térést, és arra készít?

F. Mert külső képen. el hagyattya a véteknek tselekedetét. és ez által. a meg térésre készít.

Magyarázat

5

Ámbár a félelem egyedül meg ne változtassais a szivet. mind azon által meg tartoztattya a vétektől,²⁴⁹ nehogy azért meg büntetessünk, és lassanként, el is hagyattya velünk. a²⁵⁰ véteknek szokását, el hagyatván pedig velünk a vétkes szokást, elis távasztattya tőlünk azt az akadályt, a mely meg nem engedte, az Isteni szeretetnek, szivünkben¹⁰ valo menetelét, és ilyen formában készitti a szivet a meg térésre; ugyan ezért is hasonlittya szent ágoston, a félelmet atöhhöz, a mely maga után viszi a²⁵¹ matériában a selymet; a melyel esze todozák a matériát, de mint hogy a selyem tö nélkül a matériában nem mehet; ugy a szivet is tsak az Isteni szeretet teriti meg. és tészí igazán valo keresztényé. de¹⁵ rend szerént, ez a szeretett.²⁵² a büntetésnek félelme által mégyen a szivben s. aug. tract sup. 1 epist, s. joan, **[42a:]**

K Miért mondd azt, hogy tsak az Isteni szeretet lehet kezdete a sziv meg térésének.?

F Mert a szivnek meg térése nem egyéb, hanem egy olyan bünösnek²⁰ meg²⁵³ változása., a ki el hadgya a magában uralkodo vétket. és a teremtett állatokhoz valo szeretetett. hogy az Istenhez ragaszkodhas-sék. az Isteni szeretett nélkül pedig ez a változás meg nem lehet; mivel szent János azt mondgya, *hogy a ki az Istent nem szereti. a halálban marad.* valamég tehát. mindenek felett az Istent nem szerettyük. addig²⁵ mindenkor az Isten első parantsolatattya ellen vétünk. és ilyen²⁵⁴ formában, mindenkor vétkes állapotban is leszünk. luk. 10. 27. 1 joan. 3. 14.

K A szivnek ez a változása, miért nem lehet meg. az Isteni szeretett nélkül?

F Mert a sziv nem ragaszkodhatik az Istenhez. hanem tsak a szere-³⁰ tett által. valamint a szeretett által ragaszkodik a teremtett állathoz. ez a két szó, szivbéli ragaszkodás, vagy szeretett, edgyet téssen.

²⁴⁹ a vétektől, <azért> nehogy azért

²⁵⁰ a [Beszúrás;] véteknek [é-a-ból vagy á-ból javítva.]

²⁵¹ a <ma> matériában [Tollhiba.]

²⁵² ez<t> a szeretett. [Kereszttel jelölt beírás a lap alján.]

²⁵³ meg <teres> változása.,

²⁵⁴ ilyen [e-a-ból javítva.]

5 *Articulus.*

A jóra való fel tételekről. a rossz szokásokról, és a vételkre vivő alkalmatoságokról.

K Elégségesé meg bálni a meg tselekedett vétet?

F Nem, mert azt is fel kell tenni, hogy többé azt nem tselekeszik.

Conc trid. sess. 14. Cap. 4. s. aug. hom. 51.²⁵⁵[42b:]

K Miért szükséges ez a fel tétel.?

- 5 **F** Mert enélkül a meg bánás nem igazán való. mivel nem mondhatjuk hogy²⁵⁶ bánnyuk azt a mit tselekedtünk, hogy ha még azt tselekedni akarjuk.

K Miről lehet azt meg üsmérni, hogy igazán tettünk arról fogadást. hogy az Istent meg nem bánntyuk.?

- 10 **F** Azt meg lehet üsmérni 1. abból. hogy ha életünket meg változtatjuk, 2., hogy ha erőszakot veszünk magunkon rossz szokásainknak meg változtatására 3. hogy ha el kerüllyük a vételkre vivő alkalmatoságokat s. aug. hom. 41

K Mit értesz a rossz szokásokon.?

- 15 **F** Értem azokat a vételket, a melyekben könnyen esik valaki, és a melyekhez hozá szokot, úgy mint a tisztátalansághoz., a káromkodáshoz, részegkedéshez, és az ember szolláshoz.

K Mit kell tselekedni hogy el lehesen hagyni ezeket a rossz szokásokat.?

- 20 **F** Nagy figyelmeséggel kell magunkra vigyázni, gyakorta kell imádkozni. és el kerülni. a vételkre való alkalmatoságot

K Tartozunké el kerülni. avételkre való alkalmatoságot?

F Igen is. más képpen. minden bizonyal el veszttyük magunkot. A ki a veszedelmet²⁵⁷ szereti. el vész abban. mondgya a szent lélek.

- 25 **Eccli.** 3. 27.

K Mellyek rend szerént. a vételkre vivő alkalmatoságok.?

F Azok kétt félek., némelleyek, kik önnön magokban. a vételkre vivő alkalmatoságok. némelleyek pediglen, tsak annyiban²⁵⁸[43a:] a vételkre vivő alkalmatoságok., a mennyiben azokal rosszul élnek.

- 30 1. Az olyan képek., melyek helytelen állapotokat mutatnak. a tisztátalanságról való könyvek kétt féle személyeknek edgy másal gyakorta való létek, a mód nélkül való játék; mind ezek, magok. a vételkre vivő alkalmatoságok.

2. Az olyan bíró. a ki tudatlanságból, félelemből, vagy emberi

²⁵⁵ [A lap alján tollvonások.]

²⁵⁶ hogy <a> bánnyuk azt

²⁵⁷ veszedelmet [Első e-a-ból javítva.]

²⁵⁸ [A lap alján órszók: a vételkre vivő alkalmatos]

tekéntetből., igasságot nem szolgáltatathat., az ilyen mind addig valamég hivatalyában marad, vétekre vivő alkalmatóságban vagyon, egy olyan ember, aki olyan helyre szokot járni. ahol ha tsak valamiben is az Istent meg szokta bántani., az olyan vétekre vivő alkalmatóságban vagyon és el kell hadgyni az olyan társaságot. s. Greg. hom. 24. supr 5
Evang,

K Mit kell annak tselekedni, a ki ezen kétt féle vétekre vivő alkalmatóságokban találkozik?

F El kell hadgyni avétekre vivő alkalmatóságot. akár micsodás légyen a, mert a nélkül nem lehet igazán valo töredelmeség. 10

K De ha annak el hagyásáért valamely kárban esnének, vagy bestelenségekre lenne., olyankor el kellé hadgyni a vétekre vivő alkalmatóságot?

F Akoron azt kell tselekedni a mit akristus mond, *Ha ate jobb szemed, és ate jobb kezed meg botránkoztat tégedet. vájd ki szemedet. 15 és vágd el kezedet; mert jobb fél szemmel, és fél kézel. a mennyekben menni, mint sem a ge²⁵⁹[43b:]hennára. menni két szemmel. és kétt kézzel, matth. 5. 29. az Értelme ezeknek a szoknak, a; hogy ha valamely személy, vagy valamely dolog olyan drága, és szükséges volna is nekünk. mint a jobb szemünk. vagy a jobb kezünk., de ha a vétekre 20 vezetnek bennünket, meg kell azoktól válni. ha el akarjuk kerülni akárrhozatot.,*

K De ha tellyeségel el nem lehet se hadgyni, se kerülni avétekre vivő alkalmatóságot. a mint történi azokal kik mások hatalma alatt vannak. mit kell olyankor tselekedni? 25

F. Olyankor nagy erött kell²⁶⁰ magunkon venni: nagy vigyázásban kell élni. és félteni kel magunkot. gyakorta kell imádkozni, és az alkalmatóságot ell kerülni amenyiben lehet, és valamely okos gyontato papnak atanáttsán kell járni.

6 Articulus.

A Gyonásrol. és annak szükséges voltárol.

K Mitsoda a gyonás? 30

F. A penitentzia tartonak büneiről valo vallás tétele. mellyet meg vall a pap előtt, hogy tölle penitentziát, és büneiből²⁶¹ valo fel oldozást nyerhessen,

K szükségesé avéteknek meg gyonása?

²⁵⁹ [A lap alján tollpróbászerű tollvonások.]

²⁶⁰ kell <vag> magunkon venni:

²⁶¹ büneiből [Ékezethiba.]

F A keresztség után tett²⁶² halálos vétkeknek meg gyonása szükséges, hogy ha azokról bocsánatot akarunk nyerni, a mi pediglen a bocsánando vétkeket illeti, azokat [44a:] jó és hasznos meg gyonni, de nem szükséges, mivel más modok által is lehet azokert bocsánatot
5 nyerni²⁶³ s. Chrysos. hom. 9. supr. epist. ad hebr. s. hier. supr. Cap. 10. de eccles. s.²⁶⁴ aug, supr. ps. 66.

K Honnan tudjuk mi, hogy szükséges ahalálos vétkek gyonása?
F Azt a szent írásból, és atraditioból tudjuk.

A szent írásból, mivel a krisztus azt mondá az apostolinak *vegyétek*
10 *a szent lelket., valakiknek meg bocsattátok bűneiket.. meg bocsátatnak*
nékik, akiknek meg tarttátok, meg tartatnak., joan. 20. 23. ezek a szók
meg bizonyították szükséges voltát a gyonásnak., mivel apapok meg
nem tudhatták mitsoda vétkeket kell meg bocsátani, vagy meg tartani,
hogy ha nékik meg nem vallyák, Conc. trid. sess. 14. Cap. 5.

15 A traditioból tudjuk azt; hogy akrisztus a fellyeb mondot szók által
adta hatalmat a püspököknek, és a papoknak, hogy meg bocsássák,
vagy meg tarttsák, a keresztség után tett vétkeket. erre valo nézve az
anyaszent egy ház. mindenkor kötelességnek tartotta a gyonást, s. Chry-
20 s. de penitentia. s. aug libr 20. de civitt Dei. Cap 3 s. Greg. hom. supr.
Evang.²⁶⁵

7 Articulus

A Gyontato pap meg választásáról.

K Meg leheté akár mely fële papnak gyonni?

F Nem, mert nagy vigyázással kell a gyontato papot meg vá²⁶⁶[44b:]
lasztani, holot gyakorta, azon áll az üdveség, minden nap láttyuk azt,
25 hogy nagyobb része a keresztényeknek azért vész el. hogy nintsen olyan
okos és értelmes kalauzzok, a ki nékik meg mutassa veszedelemben valo
léteket. hizelkedés²⁶⁷ nélkül.

K Nem leheté nyugalomban a lelkünk üsméreti, hogy ha jó szán-
dékbol véghez viszük mind azt, a mit agyontato pap mond, nem visgál-
30 ván azt. hogy ha ő okosé és értelmes?

F A krisztus azt mondgya, hogy *mikor edgy vak, más vakot vezet,*

²⁶² tett <vet> halálos vétkeknek

²⁶³ mivel más modok által is lehet azokert bocsánatot nyerni [Ker-
szettel jelölt későbbi beírás világosabb tintával, a latin utalások után.]

²⁶⁴ s. <aup> aug, supr. [A törlésben <p>-ből g-t próbált javítani.]

²⁶⁵ [Utána beírás világos tintával: *heja vagyon*]

²⁶⁶ [A lap alján tollvonások.]

²⁶⁷ hizelkedés [l-d-ből javítva.]

mind a ketten averemben esnek. a jó szándék meg nem ment az oda való eséstől. ilyen formában tarthatunk, hogy a gyontato pap tudatlansága miatt el ne veszünk, mind azon által, a jó szándék, a melyel az edgyügyük követik, valamely tudatlan²⁶⁸ papnak. gyontatásában való oktatását., nem üsmervén tudosabat., az a jó szándék meg mentheti őket. 5
math. 15. 14.

K A hiveknek, nem kellé meg nyugodni apüspököknek értelmes voltokon, a kik választtyák. és rendelik a gyontato papokat.?

F Azt minden nap láttyuk. hogy a püspökök meg tsalatkoznak a választásban. a midön valaki beteg, azzal meg nem elégszik. hogy olyan doctort hívasson. akinek a doktori süveget meg adták. hanem, a leg tudosabbat igyekezik választani, sokkal drágabnak kel tartani a lelki gyógyulást. a testinél. jaj is annak, aki ez iránt, valamely hizelkedést keres magának 10

K Mitsodásnak kell tehát lenni edgy gyontato papnak.? 15

F Tudosnak, értelmesnek. felebarátyt szeretőnek. és titkosnak kell lenni, tudni, és érteni kell néki az anyaszent egy ház szabot rendeit, azután, állandonak, és okosnak, hogy azokat [45a:] követtse. és szerettesse. a mi atitkot illeti, azt minden tudgya. hogy mitsoda keményen kell néki azt meg tartani. s. Greg. pastoral. pars 1. Cap. 1. 20

K Miképpen lehet az ilyen gyontato papra szert tenni?

F. Azt kérti kell az Istentől. és szorgalmatosággal keresni, igazán való meg téré szándékal.²⁶⁹ Catech. Conc. trid. pars. 2. sess. 73.

K Mitt kell tselekedni mikor ilyenre találtunk.?

F Hálákot kell adni azért Istennek., és annak gondviselése és oktatása alá kell magunkot vetni. 25

8. *Articulus*

A Lélek üsméret meg vizsgálásáról. és a gyonáshoz való készületről.

K Miképpen kell a gyonáshoz készülni?

F szorgalmatosággal kell meg vizsgálunk alelkünk üsméretit. azaz, hogy figyelmeteséggel. meg tekéntsük a lelkünk állapottyát., hogy azt meg üsmértethessük a gyontato papal. 30

K szükségesé ez a meg vizsgálás?

F Ez olyan szükséges, hogy ha edgy halálos vétket el hagyunk a gyonásban, azért hogy magunkot jól meg nem vizáltuk. a gyonásunk haszontalan, és szenttség törés, de meg, nem kell minden kitsinért.

²⁶⁸ tudatlan [*t-a-ból?* javítva.] papnak. gyontatásában való <in> oktatását.,

²⁶⁹ szándékal. <Cathec> Catech.

kételkedni. avizsgálásban., hanem azon legyünk. hogy ilyen nagy dologhoz figyelmeséssel lehesünk, és ahoz elegendő időt vegyünk.²⁷⁰ [45b:]

K Míképpen esmérhettyük meg a lelkünk állapotját,?

F A²⁷¹ Szent léleknek segítségét, és világoztását. kell kérni, 2. A fő vétkekről., a jó erköltsökről., az Isten. és az anyaszent egyház parancsolatiról, edgy szóval, a²⁷² keresztényi hivatalainkrol, meg kell jól magunkat vizgálni. mert edgy nap, ezekről íteltetünk meg. meg kell tehát előznünk a krisztus ítéletit, meg ítélvén magunkot. valamint szent pál mondgya hogy *ha mi meg itélhők magunkot, nem büntettetnének*
10 *Istentől*, 1 Cor. 11. 31.

K Miről kell főképpen magunkot meg vizgálni.?

F A mi rendünknek kötelességeiről, a szokásban vett vétkeinkről, és a szívünkben uralkodo hajlandóságokrol.

K Tartozunk meg vizgálni külön külön minden vétkeinket?

15 F. Igen is, a mennyiben lehet, mert azokat tartozunk meg vallani a papnak, Conc. trid sess. 14. Cap. 5.

K Hogy lehet emlékeznünk minden vétkeinkre?

F Azt meg kell vizgálni hogy mitsoda helyen jártunk, mitsoda személyekkel társalkodtunk. mitsoda dolgokban fogalatoskodtunk. vizgályuk
20 meg kivánságinkot, hajlandóságinkot, szokásinkot,

K Mire kell vigyázni mind ezekben?

F. Meg kell tekéntení hogy mitsoda vétekben estünk, gondolattal. szóval. tselekedettel. és el mulatásal, meg kel tudni a halálos vétkeknek számát, azoknak környül álló dolgait. hogy mitsoda okok, és alkalmazhatóságok miat estünk mind azokban. mi következhetett mind azokbol,
25 mi reánk, vagy másokra való nézve,

K Mit kell tselekedni midön jól meg vizgáltuk²⁷³ minden tett vétkeinket,? [46a:]

F. 1. Meg kell az Istent követni szívünkbel, és botsánatot kérni, tölle
30 vétkeinkért, 2. fel kel tenni magunkban hogy soha többé azokat nem tselekeszük, 3. azon kell igyekezni, hogy azokat el kerülyük, és azokért magunkat meg büntessük.

²⁷⁰ [A lap alján tollvonások.]

²⁷¹ A [Beszúrás.]

²⁷² a [Beszúrás a szöközbe, kissé magasabban.]

²⁷³ meg vizgáltuk <minden> minden [Törlés a sor végén.]

9 Articulus

Hogy mitsodasnak²⁷⁴ kell lenni agyonásnak. hogy jó légyen
Az egész életünkről valo gyonásrol. és hogy mitt kell
tselekedni. midön apap előtt le térdeplünk.

K Miképpen lehet jól meg gyonnunk?

F Ugy hogy meg kell vallani minden vétkeinket, apapnak, azt pedig,
alázatoságál. edgyügyüségél. és okoságál.

K Mitt értesz azon, hogy meg kell vallani minden vétkeinket?

F Azt értem, hogy meg kell vallani legg alább az egész halálos⁵
vétkeket., azoknak számát, azoknak, külömb féle minémüségéit, és
Circumstantiáit.

K Mit értesz a külömb féle minémüségü vétken?

F Azt értem, midön némelykor edgy véték nagyob. mint mászor. ugy
mint, meg lopni atemplomot., a szenttség törés, emás féle véték. mint¹⁰
a közönséges lopás.. conc. trid. sess. 14. Cap. 5. Can. 7

K Mit értesz az aggravans Circumstantián?

F Értem²⁷⁵ azt. a mi egy szer a vétket súlyosabbá tészí, mint mászor;
példának okáért. egy embertől száz tallért loptak ell, a lópás nagyob,
mint ha tsak egy tallert loptak volna, de még azt valamely szegénytől¹⁵
lopták ell. már a véték nagyob. mint.²⁷⁶[46b:] ha azt. gazdagtól lopták
volna ell.

K Miért kell meg vallani a vétkeket, azoknak számait, minémüségé-
it., és Circumstantiáit?

F Mert a nélkül. a pap nem esmérhetné meg. aléleknek állapottyát.²⁰
és nem adhatna. ahoz illendő orvoságot.

K Hát ha nem emlékezhetünk. mindenről; minek utánna magunkat
jól meg visgáltuk volna?

F Az Isten nem kíván lehetetlent, az el felejtet vétket ugy meg
botsáttya., mint a melyet meg vallottunk, hogy ha, a²⁷⁷ feledékenység,²⁵
nem a mi roszaságunktol vagyon. Conc. trid. sess. 14.

K Hát ha a gyonás után. valamely véték eszünkben jutna mit kell
tselekedni?

F Meg kell azt gyonni leg első alkalmatoságál.

K Hogy ha jól meg nem²⁷⁸ visgálván valaki magát, vagy szégyenből,³⁰
vagy valamely más okbol, egy halálos vétket el hagyna a gyonásban.
mit kellene tselekedni?

²⁷⁴ mitsodasnak [ts-n-ből javítva.]

²⁷⁵ Értem azt. [r-z-ből javítva.]

²⁷⁶ [A lap alján tollvonások.]

²⁷⁷ a <m> feledékenység, nem a mi

²⁷⁸ nem [Beszúrás.]

F. A gyonás haszontalan, és szentség törés volna, tartoznék ujjolag meg gyonni, és penitentiát tartani a szentség törésért,

K Hát ha a gyonásban egy halálos vétket felejténeek ell. azért, mert nem tudták. hogy halálos légyen. a vétkek. a gyonás haszontalan volnaé.?

F. Hogy ha a²⁷⁹ tudatlanság halálos volna, a tudatlanságtól okozot feledékenység. a gyonást. szentségtelenné tenné. hogy ha pediglen, a tudatlanság. bocsánando volna, a gyonás is jó volna [47a:]

A tudatlanság. halálos, a midőn. tunyaságból, és szán szándékal
10 mulattják el. köteleéseknek meg tanulását.

Botsánando pediglen. hogy ha nem tunyaságból. és nem szán szándékal valo, vagy mikor a tudatlanság, nem nagy dologból álló.

K sokan vannaké olyanok. akik tudatlanságban élnek. a gyonás iránt?

15 F Nem lehet arról, rettegés nélkül. gondolkodni. kevés keresztény vagyon minden féle renden olyan., aki vetkes tudatlanságban. nem, élne. a köteleése iránt. kevés is vagyon olyan akinek nem kellene tartani gyonásáért. és Communiojáért.

Magyarázat.

20 A te szán szándékkal valo tudatlanságod az oka. hogy magadot bé nem vádolod, vétkes hajlandóságodrol., ugyan ezért is olyan papot keresz magadnak, a ki semmi kérdéseket ne tegyen. és absolutiot ad-gyon. de az absolutio semmire valo., szentség törésben is estél.,²⁸⁰ talám apapod is. halálos állapotodban meg maradtál. azután. Commu-
25 nikálsz, az ujjab szentség törés.

K Mit értesz, az alázatoságal valo gyonáson.?

F Azt értem, hogy alázatoságal kell meg gyonni. érvén sullyát vétkeinknek, meg szánván, és bánván azokat.

K Miről lehet azt meg üsmérni. ha a gyonás nem alázatos?²⁸¹

30 F Arol. midőn avétket szomoróság nélkül vallyuk meg, tsak ugy, mint ha valamely historiát beszélleánk. midőn magunkot menttyük, vagy²⁸² másokot okozunk., midőn a pap intesét, nem veszszük engedel-
meségel, az ilyen forma gyonás nem alázatos s aug. supr. ps. 31. n. 15.²⁸³ [47b:]

35 K Mit értesz az edgyügyüségel valo gyonáson?

²⁷⁹ a <feledékenység> tudatlanság [A javítás a törés fölé írva.]

²⁸⁰ estél., [e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

²⁸¹ alázatos? [z-t-ből javítva.]

²⁸² vagy <v> másokot

²⁸³ [A lap alján tollvonások.]

F. Azt értem, hogy a vétket meg kell vallani igazán, minden menttség nélkül, abból se el nem vévén, se hozzája nem tévén.

K Miről üsmérhetni meg, hogy nem edgyügységel vagyon a gyonás?

F Hogy ha magunkat²⁸⁴ jobnak tétettyük. lenni, mint sem a mint⁵ vagyunk., vagy ha ugy bé hálozuk vétkeinket, hogy lehetetlen apapnak meg érteni. vagy ha ugyan azon is igyekezőnk. hogy meg ne érthesse., és másra magyarázza, az ilyen gyonás nem edgyügységel valo, de igen közönséges, és nagy vétek.²⁸⁵ Conc. trid. sess. 14. Cap. 5.

K Mit értesz azon; hogy okoságall kell lenni agyonásnak? ¹⁰

F Azt értem, hogy tisztéséges szokall kell meg vallani a vétket. és nem kell a mások vétkeit elő hozni szükség nélkül. mondom szükség nélkül, mert adatik olyan alkalmatosság., a melyben szükséges ki nyilatkoztatni a más vétkit.,²⁸⁶ ugy mint, midőn a magad vetkit tellyeséggel ki nem terjesztheted, hogy ha tsak a máséről is emlékezetett nem tész. ¹⁵

K Nagy véteké a, midőn a gyonásunk haszontalan valo?

F A szenttséget meg szeplősítvén, szenttség törést tselekeszünk. a mely irtoztato vétek.²⁸⁷ [48a:]

K szükségesé némelykor. egész életünkről valo gyonást tenni?

F Vannak olyanok, a kiknek szükséges, némellyek pedig. magokhoz²⁰ valo okos gyanakodásból tselekeszik.

szükséges azoknak, a kik soha illendő képpen nem járultak, a penitentzia tartásnak szenttségihez, az olyanok nem térhetnek viszá az Isten kegyelmében. hogy ha életekről valo gyonást nem téznek..

A kik pediglen. magokhoz valo okos gyanakodásból, tselekeszik.,²⁵ kételkedvén. az addig tett gyonásnak joságában. az olyanok ha életekről valo gyonást tesznek., igen hasznos dolgot tselekesznek. mind azon által, előbszőr. tanatsot kel kérni. ez iránt a gyontato paptol.

K Mit kell tselekedni, mikor a gyontato pap előtt le terdeplünk.?

F Alázatosággal kell az áldást kérni, azután. el kel mondani a Confité-³⁰ ort. (gyonom a mindenhato Istennek). vagy deákul, vagy magyarul: mind addig a szóig. mea Culpa, az én vétkem.) ót meg állapodván., meg kell mondani mikor gyontunk meg utólszőr, ha adtak volté absolutiot., ha végben vittüké a penitentziát. ha nem felejtettünk volté el valamely vétket., azután. a vétkeket el kell mondani, penitentziát kell kérni, és³⁵ el kel végezni a Confitéort., töredelmeséggel. azután²⁸⁸ figyelmeséggel

²⁸⁴ magunkat <jobban> jobnak

²⁸⁵ [Utána későbbi beszúrás: *heja*]

²⁸⁶ vétkit., [v – megkezdett hosszú szárú betűből javítva.]

²⁸⁷ [A lap alján későbbi beírás világos tintával: *heja vagyon*]

²⁸⁸ azután [n – megkezdett hosszú szárú betűből javítva.]

kel halgatni a pap in-²⁸⁹[48b:]tését. és engedelmeséggel. jó szível kell venni a penitenciát melyet ad., az ő ítéletire kell hagyni magunkot ha szinte el halasztanáis az absolutiot.²⁹⁰

10 Articulus.

Az Elégtételről, és annak szükséges voltáról.

K Miért ad apap penitenciát a gyonás után?

- 5 F Mert szükséges hogy a hívek eleget tegyenek az Istennek vétke-kért, melyeket tettek. a keresztség után. Conc. trid. sess. 14. Cap. 8.²⁹¹ tertul. de penitentia. Cap. 8. 9. 10. 11. s. Cypr. de lapsis. s. aug. hom. 50. s. leo. epist. 91. ad theodorem.

K Leheté az embertől. hogy eleget tegyen az Istennek.?

- 10 F. Magától nem lehet, de lehet a kristusal. edgyüt. aki eleget tett érettünk. és a mely elég tétel,²⁹² téski érdemesé a miéinket.

K Ha a kristus eleget tett érettünk., a mi elég tételünk haszontalan.?

- F A kristus elég tétele kívül is eleget kel nekünk tenni az Istennek vétkeinkért., mert hogy meg nyerhessük bűneinknek bocsánattát, nem
15 elég a, hogy a kristus eleget tett érettünk, mivel még a szükséges, hogy az ő elég tétele reánk illettessék, a pediglen, tsak ugy lészen meg, hogy ha mi is eleget észünk, az Istennek vétkeinkért., a menyiben lehet. töllünk. Conc. trid. sess. 14. Cap. 8.

- K. Nem volnaé illendöb az Isten joságához, és a kris-[49a:]tus elég
20 tételének érdeméhez, ha azt mondanok, hogy a kristus elég tétele olyan elégséges volt hogy a mi bűneink az által meg bocsátattak, és nem is tartozunk már. más elég tétellel?

- F. Szabad az Isten, olyan formán meg engedni nekünk, a mint néki téttzik, reánk illetvén. a kristus elég tételének érdemét., meg bocsát-
25 hattya vétkeinket, ha szinte azokért eleget²⁹³ nem teszünk is., ugyan így is bánik a keresztségben. de a penitentzia tartásnak. szenttségében, az igasságos, hogy az Isten meg ne engedgyen nekünk. valamég meg nem büntettyük magunkot. ez életben. a mi elégtételeinkel a kristuséval
30 penitenciának szenttsége, a kik meg szegték. a keresztségben tett fogadásokat., az igasságos, hogy azok aháláadatlanok. meg is büntet-

²⁸⁹ [A lap alján tollvonások.]

²⁹⁰ [Utána későbbi beírás világos tintával: *heja vagyon*]

²⁹¹ Cap. 8. <Tel> tertul.

²⁹² elég tétel, téski [tétel, második t-je sz-ből] javítva.

²⁹³ eleget <nem> nem teszünk [Törlés a sor végén.]

tessenek,²⁹⁴ és erre való nézve. az Isten is úgy bocsáson meg nekik, hogy ők is a sok nyomorúságban. és szenvedésben. részesek legyenek²⁹⁵ ez életben, azért az örökkös kinért, a melyet érdemlettek volna, Conc. trid. sess. 14. Cap. 8.

K Mitsoda külömség vagyon a keresztségnak szentsége, és a penitentiának szentsége között, a mi abünnek bocsánattját illeti? 5

F. A keresztségnak szentsége, meg bocsátta az egész vétkeket. akar mely nagyok legyenek azok, úgy a büntetést is. egészen,²⁹⁶ mind az ideig. mind az örökké valót, nem kötelezván az embert, az büneiért való elég tételre, A penitentia tartásnak szentsége, meg bocsátta a vétkeket, az örökké való bün²⁹⁷[49b:]tetést is meg bocsátta, de az ideig valót nem mindenkor, és a bünöst kötelezdi. a büneiért való elég tételre., ugyan ezért is nevezik a penitentiát. sullyos, és munkával való keresztségnak Conc. trid. sess. 6. cap. 14. et sess. 14. Cap. 2. de penitentia. 10
15

11 Articulus.

A szent írásból való példák, a melyek meg bizonyították.
az elégtételnek szükséges voltát.

K Találunké valamely példát a szent írásban,²⁹⁸ a bünnek bocsánattjáról, hogy azért kellett volna ez életben eleget tenni az Istennek.?

F. Edgy nehányat találunk, láttyuk azt is hogy a kristus előtt, avéttek meg nem bocsátattak, másképpen, valamint mostanában is meg nem bocsátatnak.,²⁹⁹ hanem a kristus elég tételének erdeme által, 20

Az Izraéliták, Egyiptumból való ki szabadulások után, az arany bornyut imádák apusztában, és sokszor fel támadván., panaszkodának az Isten ellen. az Isten meg bocsátta azt nekik a moyses kérésére, de hogy meg büntesse azokat³⁰⁰ a még bocsátott vétkeket., negyven esztendeig hagyá őket apusztában, és meg nem engedé, hogy bé menyenek a meg ígért földre, 25

szent David, házasság törésben. és gyilkosságban való esetét. meg szánta, bánta, az Isten meg is bocsátta neki vétkeit., de Náthán proféta által. meg izené neki, hogy azokért a meg bocsátott vétkekért. nehéz.

²⁹⁴ büntetessenek, [t–ss-ből javítva.]

²⁹⁵ legyenek <v> ez életben,

²⁹⁶ egészen, <akár-> [Törlés a sor végén.] mind az ideig. <v> mind az örökké valót,

²⁹⁷ [A lap alján tollvonások és beírások: *A mely elég, erde Érettünk*]

²⁹⁸ írásban, <v> a bünnek

²⁹⁹ bocsátatnak., [Szóvégi t–n-ből javítva.]

³⁰⁰ azokat [k–n-ből javítva.]

és alázatos szomorúságokat fogna³⁰¹ [50a:] szenvedni büntetésül, azután. kevélységben esvén, az is néki meg botsátaték, de azonnal, három napig tarto dög halál által meg büntetteték., 2. reg. 12. 10. 13. 14.

K Valo hogy ki tettzik. mind ezekből. a példákból. hogy büntetésére
5 vétkeinknek., el kell szenvednünk. mind azokat a nyomorúságokat, mellyeket az Isten küld mi reánk, de azokból. kinem tettzik. hogy akarattal valo penitencia tartásokat., és elég tételeket. kellene azokhoz tenni?

F. Ez iránt valo példákat is találunk aszent irásban. David, egész
10 életében siratá vétkeit. böjtöléseket tett, Ciliciumot hordozot., minden éttzakákon. imádkozni felkölt, noha ő király vala, és az Isten meg izente vala néki. a proféta által. hogy meg botsátotta volna vétkeit. nézd meg a 7. penitencia tarto soltárokat. a 68. és a 118 soltárt.

A Ninivé béliek példája nem aláb valo, Jonás ninivé városában
15 menvén, meg mondá nékik az Isten parantsolattyaóól, hogy negyven nap mulva vétkekért az egész város el rontatnék. a Ninivé béliek, azonnal sákban öltözének, hamuval bé hinték magokat. erősen böjtölének, és kérni kezdék. az Isten irgalmaságát., aztot meg is nyerék., a kristus azt mondgya hogy ez a nép fel kell ellenünk, az itéletkor. hogy
20 ha öket nem követtjük, és hogy mindnyájan el veszünk., ha penitenciát³⁰² nem tartunk. valamint ök tartottak, a kristus parantsolattya tehát, az akarattal valo elég tétel, olyan formában, valamint a ninivé béliek tselekedének. joan. 3. 5. matth. 12. 41. luk. 11. 31.³⁰³ [50b:]

A manasses király, és a bethuliai sidoknak példájokból. meg láttjuk,
25 hogy a böjtölésel, az alamisnával, és más egyéb jó tselekedeteknek elég tétellel engesztelhetjük meg az Isten haragját, és nyerhetünk botsánatot., nem tévén azokal semmi kissebséget. a kristus elég tételének, minthogy a fő, az ártatlan testben szenvedet az emberekért, szükséges azért hogy a bünös emberekis szenvedgyenek a fejeknek példájára, és
30 bé tölttsék, szenvedéseket., akristus szenvedésének maradékát. a mint szent pál mondgya., Colos. 1. 24. *Egész szivetekből térjetek meg hozzám. mondgya az ur, aböjtölésekben, könyhullatásokban.*³⁰⁴ és *suhajtásokban..... hogy a házások fel kelvén ágyokból, böjtölyenek, penitenciát tarttsanak, a meg tartozkodásban.* de azt egyenlő akaratból kell tselekedni. a mint szent pál mondgya. joel. prof. 2. 12. 16. joan. 3. 5. Colos. 1. 24. 1 cor. 7. 5³⁰⁵

³⁰¹ [A lap alján, a bal sarokban egy vastag tollvonás van, mely a következő lapról itatódott át.]

³⁰² penitenciát [Második t-z-ből javítva.]

³⁰³ [A lap alján egy vastag és két kisebb tollvonás van.]

³⁰⁴ könyhullatásokban., [h – javítva olvashatatlan betűből; első a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

³⁰⁵ joan 3. 5 Colos. 1. 24. 1 cor. 7. 5. [Utólag írta hozzá a már előzőleg leírt utaláshoz.]

12. Articulus.

Az Anyaszent egy háznak. régi rendelkezése szerént valo elég-tételről. A négy rend béli nyilván valo penitentzia tartásrol.

K Az Anyaszent egy ház., adotté. mindenkor penitentiát azoknak, kik a keresztség után tett vétkeket meg gyonták.?

F Igen is. de azok a penitentiák, hol nagyobbak, hol kevesebek valának, a szerént, amint már. a vétek, vagy nagy, vagy kicsiny volt., eki is tettik, az egész szent atyákból.[51a:] 5

K Miképpen viszik vala végben. azokat a penitentiákat?

F. Vannak olyan vétek. a melyekért., nyilván kellették penitentiát tartani, meg olyanok vannak, a melyekért különösön. tartának penitentiát.

K Miben állott. arégi időben, anyilván valo penitentzia tartás.? 10

F sok féle próbákon. kellették által menni., amelyek, egy néhány esztendőig tartottanak. és némelykor holtig., a mint ekitettik. a régi Conciliumokból. és a szent atyák írásiból., ez a proba, nem volt egyaránsu formában mindenüt, de³⁰⁶ mindenüt egyaránt tartották. azt, hogy a penitentzia négy³⁰⁷ rendre volt osztva, a melyeken által kellett menni a bünösnek, a kik az első rendben voltanak, azokat nevezték siroknak, a második rendben lévőket. halgatoknak, aharmadik rendben lévőket, le boruloknak, a negyedik rendbélieket jelenlévőknek, (Consistentes.). Card. bona libr 1. de liturg. Cap. 17. 15

Midőn valamely bünös. magában szálván., penitentiát akart tartani, annak kételen volt, a templom ajtaján kívül le térdepleni, mint³⁰⁸ olyannak., a ki nem volt érdemes a templomban bé menni, és kérni kellett azokat kik mellette el mentenek., hogy imádkozanak érte, evolt az első rendenlévő penitentzia tartás, az ilyeneket hitták siroknak. s. basil. 2 epist Canon., ad amphilo.³⁰⁹ 25

sok idő mulva, a penitentzia tartokat azután bé botsátották, a templomban. az ajtóhoz, leg közeleb valo helyre., a hon-³¹⁰[51b:]jné, halgatták. a tanításokat, prédikációkat., de a közönséges könyörgéseken jelen nem lehettek. ezeket nevezték halgatoknak, s. Greg. tauma-

³⁰⁶ de <e> mindenüt egyaránt

³⁰⁷ négy <részre> rendre [*<rész->* sor végén, *<re>* sor elején törölve; *rende* – *<re>* fölé írva, a sor elején, részben a margóra.]

³⁰⁸ mint [*mindből* javítva:] olyannak., a ki nem [*nem* – beszúrás:] volt [*ol* – javítva.]

³⁰⁹ amphilo. [*a-e-ből?* javítva.]

³¹⁰ [A lap alján tollvonások.]

tur,³¹¹ epist. Can. 11. s. basil. Can. 56. s. Greg de Niss. epist. ad letoium.

A³¹² második renden lévő penitentzia tartoknak., szabad volt atemplomban., a közönséges könyörgéseken³¹³ maradni. és még a misén is, az Évangélium végéig. de azután, atemplomból ki kellett menniek, mint olyanoknak., kik nem érdemlették jelen lenni a szent áldozaton, de minek előtte ki küldötték volna őket. a templomból; imádságokat mondtak érettek., és az imádság alatt. a templom közepin le borulva valának, az egész nép előtt, ezen renden lévőket nevezték; le boruloknak. vagy tsak penitentzia tartoknak. Conc ancyr. Can. 16.

A harmadik rendnek vége felé, a mint eki tettzik a régi Conciliumokból., a penitentzia tartoknak solemnis absolutiot adtanak., azután szabad volt nékik. jelen lenni a könyörgéseken.³¹⁴ és a szent áldozaton, de nem Kommunikálhattanak. mind addig valamég. a penitentzia tartás negyedik rendének. szabot idejét ki nem töltötték., a mely negyedik rendet, nevezték, jelen lévőket rendének. Conc ancyr. can 4. Conc. Nicae: Can. 12. s. basil epist. ad amphilo.

K Míképpen éltenek ezek. penitentzia tartásoknak ideje alatt?

F Minden féle mulatságot, és hivatalt el kellett nékik kerülni, leggyakrabban³¹⁵ vizzel, és kenyérel böjtöltenek.. alamsínát adtak, gyakorta imádkoztak. [52a:]

A mi pedig azt tekinti, hogy mitsoda vétkekért. kellett közönségesen. és nyilván valo penitentiát tartani., ezen a theologusok magok közöt meg nem egyeznek, némellyek azt tarttyák. hogy minden halálos vétkekért. nyilván valo penitentiát tartottanak, némellyek, hogy tsak. a nyilván valo vétkekért. tartottanak. nyilván penitentiát. némellyek meg azt tarttyák hogy ezen három vétkekért, ugy mint. aházáság törésért, a gyilkosságért, és a bálványozásért, tartoztanak. nyilván penitentiát tartani³¹⁶ akik eröl bővebben. akarnak. tudni. meg láthattyák az olyan auctorokban a kik erről irtanak.,

³¹¹ s. Greg. taumatur, [r-s-ből? javítva.]

³¹² A <harmadik> második [A javítás a törlés fölé írva, világosabb tintával:] renden [második e-o-ból javítva.]

³¹³ könyörgéseken [Szóvégi k-d-ből? javítva.]

³¹⁴ könyörgéseken. [ny-n betűje g-ből javítva.]

³¹⁵ gyakrabban [kr-b-ből javítva.]

³¹⁶ penitentiát <tartani> akik [A sor eleji törlés tévedés, így a mondat értelmetlen.]

13 Articulus

Hogy mitsoda okra valo nézve rendelte. és rendeli. az
Anyaszent egy ház. a penitentzia adást.

K A régi időkben, miért adot az anyaszent egy ház oly kemény penitentiákat?

F 1. Azért, hogy az által eleget tegyenek az Isten igasságának 2. hogy az ilyen példákál, meg tartoztassa a hiveket. a vétékben valo³¹⁷ eséstől. 3. hogy annál is inkább, meg utáltassa vélek a vétket. 4. közönséges jora valo nézve, 5, hogy ne engedgye. az ilyen szent keménysége által. abünösnek, ismét viszá tézni avétekre. 6. hogy az olyan nehéz. és hoszas proba után., bizonyosabb lehessen valóságos meg téréséről. s. Cypr. de lapsis. s. leo. epist 91. s. basil. epist ad amphilo. Can. 39. Conc. trid sess. 14. Can. 8. et Can. 17.³¹⁸[52b:]

K kívánnyaé azt az anyaszentház.,³¹⁹ hogy mostanában is azon régi penitentiákat adgyák.?

F Nem, mert az anyaszent egyház. fiainak gyengeségekre valo nézve, sokat el hagyot ez iránt a régi szokásiban,³²⁰ meg engedi hogy ne adgyanak oly hoszas. és sulyos penitentiákat,

De mind azon által, az anyaszent egy ház. apenitentzia tartást, mostanában is szorosán akarja meg tartatni. ha olyan formában nem is mint az előtt., mivel azt parantsollya hogy a nyilván valo vétékért, nyilván valo penitentiát tarttsanak, azt is hadgya keményen, a gyontato papoknak, hogy a penitentzia adásban, amenyiben lehet, arégi szabot rendekhez, és a szent atyához alkalmaztassák. magokat., vigyázván a vétéknek nagyságára, a penitentzia adásban. Conc. trid. sess. 24. cap 8. sess. 14. Cap. 8

K Lehető dologé a penitentiát avétekhez képest intézni?

F Hogy ha el választanok. a mi elég tételeinket, akristus elégtételétől. 25 csak aleg kiseb vétékért³²¹ valo leg nehezebb, és leg sulyosab penitentzia tartás. semmire valo volna., de a kristus elég tételéhez téven a miéinket, lehet valamenyiben, a penitentiát a vetekhez intézni.³²²

K Mit mondhatni hát. az olyan papok felől. akik nagy vétékért is, kevés penitentiát adnak?

F. A szent atyák. az előtt, mint egy kegyetlenségnek, és mint egy gyilkoságnak tartották a papoktol. hogy ha avétekhez nem intézték a

³¹⁷ valo eséstől. [v-e-ből javítva.]

³¹⁸ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

³¹⁹ anyaszentház., [Így ritkán fordul elő.]

³²⁰ szokásiban, <2.> meg engedi [Törlés a sor elején.]

³²¹ vétékért [e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

³²² [Utána későbbi beírás világos tintával: *heja vagyon*]

penitentzia adást. s. Cypr. de lapsis. mostanában is hasonló mondhatni. a Tridentinumi Con[53a:]cilium, azt tanította. hogy olyan állapotban a pap. nem hogy abünöst fel oldozná, de magát köti meg, és részesül vétkében. sess. 14 cap. 8. s. ambr. libr. 2. de penitentia.

5 Cap. 9.

K Mitsoda féle penitentiát kell hátt adni atridentinumi Concilium szerint.?

F Ollyat, a mely büntetésül, és orvoságul légyen avéteknek, orvosága. a véteknek³²³ akor, a midőn nem engedi, és meg oltalmazza. a
10 bünöst, a vétekben való eséstől, úgy mint, a magános élet, a jó könyvek olvasása., és a rossz alkalmatóságok el kerülése által. büntetése pedig avéteknek az olyan penitentzia, a mely nehéz, meg aláztrato, és avétekhez hasonló nagysága., ugyan erre való nézve is nevezi a tridentinumi gyűlés., az egész szent Atyák után., a penitentzia tartást. súlyos, és
15 munkával való keresztségeknek, sess.14:³²⁴ Cap.8. sess.6. cap.14.

14. Articulus.

A penitentiális szabot rendekről.

K A papok mire vigyáztak. az előtt, a penitentzia adás iránt.?

F Tartoztanak követni szorgalmatosságal. a penitentiális szabot rendeket, úgy mint, az anyaszent egy ház parantsolatit. a penitentzia iránt., erre való nézve. kellett nékiek, azokat tudni. s.Celest 1. Epist.3.

20 K Szükségese azokat tudni mostanában? [53b:]

F. A papoknak. igen is kell tudniok, a hiveknek, pedig jó, és hasznos ha tudgyák.³²⁵

K Miért kell. a papoknak tudni a penitentiális szabot rendeket?

F. Hogy amenyiben lehet, azokhoz alkalmaztassák. magokat, azért
25 hogy meg érthessék. másokal. mi modon büntették meg az előtt avétket,

K Miért jó. és hasznos. hogy a hivek is tudgyák azt?

F Azért. hogy meg láthassák, miképen bánt volna vélek az anya szent egy ház. az előtt. és hogy erre való nézve inkább meg térjenek, és
30 penitentiát tarttsanak.

K Ezek a szabot rendek sokáig valának szokásban?³²⁶

F. A Deák anyaszent egy házban. tovább voltak ezer esztendőnél.,

³²³ a véteknek (<,>) akor,

³²⁴ sess. 14: [4-2-ből javítva.]

³²⁵ tudgyák, (<?)

³²⁶ szokásban.? [á-o-ból javítva.]

a görög anyaszent egyházban. még mostanában is szokásban vannak.
in fine decret Grat³²⁷

A penitentiális szabot rendek rövideden.

Azért hogy ahített meg tagadta valaki., tiz esztendeig valo penitent-
ziára kényszeritetett.³²⁸ 5

Azért. hogy a jövődő mondohoz ment, vagy valamely babonaságot
tselekedet; ött esztendeig valo penitentiára.

Azért hogy szánszándékal. káromkodot, és hamisan meg esküdöt,
negyven napig. száraz kenyérel. és vize. valo böjtre, és hét esztendeig
valo penitentiára. [54a:» 10

Azért hogy másokot is. hamis esküvésre kényszerített, hasonló peni-
tentiára.,³²⁹

Azért hogy történetből. az Isten nevére hejában meg esküdöt, elő-
ször, hét napig, kenyérel, és vize. valo böjtre, masodszor tizen ött napig
valo hasonló böjtölésre. 15

Azért hogy nyilván káromkodot. az Isten, a Boldogságos szüz, vagy
a szentek ellen. hét vasárnapokon egy más után. a templom ajtaján
kivül, le kellett terdepleni az egész mise alatt., és a hetedik vasárnapon,
mezitláb. és a nyakán egy kötélel. kellett misét halgatni, a hét vasárnap
előtt valo pénteken., kenyérel, és vize. böjtölt, és ezen idők alatt
atemplomban nem volt szabad menni,

Azért hogy vasárnap. vagy innep nap. szükség nélkül dolgozot,
három napig kenyérel, és vize. valo böjtre.

Azért hogy szükség nélkül. vasárnapon utra indult. hét napig valo
penitentiára. 25

Azért hogy a templom előtt táncolt., vasárnap.³³⁰ vagy innep nap.,
három esztendeig valo penitentiára.

Azért. hogy a templomban. az Isteni szolgálat alatt beszélt. tiz napig
valo böjtre, kenyérel, és vize.

Azért, hogy husvétot, pünkösödöt, és karátsont., nem alako helyin³⁰
lévő parochiában szentelte., hogy ha beteg nem volt. ke-³³¹[54b:]nyérel,
és vize. tiz napig valo böjtölésre.

Azért hogy a nagy böjtöt meg szegte. valahány napot meg nem
böjtölt, mindenik napért., hét napi böjtöt.

Azert hogy a kántort meg nem böjtölte, kenyérel, és vizzel, negyven³⁵
napig valo böjtölésre

³²⁷ in fine decret Grat [Későbbi beírás világosabb tintával.]

³²⁸ kényszeritetett. [é-a-ból, vagy o-ból, ri-n-ből javítva.]

³²⁹ penitentiára., [A második i pontját tévedésből a z fölé rakta ki,
majd áthúzta.]

³³⁰ vasárnap. [v-o-ból vagy a-ból javítva.]

³³¹ [A lap alján tollvonások.]

Azert hogy valamely átkot mondot. apja., vagy anya ellen, kenyérel, és vizeL. negyven napig valo böjtölésre.

Azert hogy öket meg szidta, három esztendeig valo penitentiára,

Azert hogy öket meg ütötte, hét esztendeig valo penitentiára

5 Azert hogy fel támadot, püspökje, pásztora, vagy apja ellen. egy klastromban. holtig valo penitentiára

Azert. hogy püspökének. oktatását. parantsolattyát. meg nevette. vagy meg tsufolta., kenyérel, és vizeL. negyven napig valo böjtölésre.

Azert hogy egy papot meg ölt, hétt esztendeig valo penitentiára.

10 Azert hogy terhben esésének negyven napja után. azon igyekezet hogy idéntent szüllyön, három esztendeig valo penitentiára.

Azert hogy gondatlanságbol. meg hagyta halni gyermekét.³³² kereszttség nélkül, három esztendeig valo penitentiára. a melyek közül egy esztendöt. kenyérel: és vizeL kelletet meg böjtölni. [55a:]

15 Azert hogy szánzándékkal. egy embert meg ölt, holtig valo penitentiára. de idővel. hétt esztendőre hagyták

Azert hogy valakinek halálára igyekezet, ha azt vegben nem vihette is, annyi időre valo penitentiát, mint ha meg ölte volna,

Azert. hogy valakit meg öletet hamis vádolásával, annyi időre valo penitentiát. mint ha maga ölte volna meg.

20 Azert hogy történetből valakit meg ölt. gondolván ötet valamely vad állatnak lenni. kenyérel, és vizeL. negyven napig valo böjtölésre., és ött esztendeig valo penitentiára.

Azert hogy valakit meg sebesitet. ha a seb veszedelmes, negyven napig kenyérel, és vizeL valo böjtölésre., és esztendeig valo penitentiára.

Azert. hogy meg ütötte felebarattyát. haragbol. ha szinte meg nem sebesitette is., kenyérel, és vizeL., harmad napig valo³³³ böjtölésre, hogy ha azt egy Cléricus tselkedte. tizen nyolcz holnapig valo penitentiára.

30 Azert hogy gyűlölségben élt felebarattyával., kenyérel és vizeL valo böjtölésre. mind annyi ideig. még a gyűlölség tartot.

Azert hogy gyűlölségben élt felebarattyával., kenyérel, és vizeL valo got viszá kell adni. kenyérel. és vizeL. háromszor. negyven napig valo böjtölésre, és hétt esztendeig valo penitentiára.³³⁴ [55b:]

35 Azert. hogy valamely réliquiákat lopot. azokat viszá kel adni, és³³⁵ hétszer, negyven napig valo böjtölésre.

³³² gyermekét. [g-k-ból? javítva.]

³³³ harmad napig valo <penitentiára,> böjtölésre,

³³⁴ [A lap alján tollvonások.]

³³⁵ és <hef> hétszer,

Azért, hogy ezüst vagy arany³³⁶ edényeket lopot a templomból; négy anyit kel viszá adni helyette. és hét esztendeig valo penitentziára.

Azért, hogy a templomot fel égette. vagy az égetésben részes volt. a kárt meg kell fizetni, és tizen ött esztendeig valo penitentziára.

Azért hogy aholt testekről. valamit el lopot. hétt esztendeig valo penitentziára, és azok közül hármat, kenyérel. és vazel valo³³⁷ bñjtölésre. 5

Azért hogy valamit meg tartott abból. amit a templomra adtak, kenyérel, és vazel. negyven napig valo bñjtölésre;

Azért, hogy ha valamely nagy dolgot lopot el. hétt esztendeig valo penitentziára, hogy ha Clericus. ött esztendeig³³⁸ valo penitentziára. hogy ha világi. és viszá kell adni a³³⁹ lopot jóságot. 10

Azért, hogy egy szer, vagy kétszer lopot. ámbár kevés dolgot is, esztendeig valo penitentziára.

Azért, hogy meg találván a más jóságát. viszá nem adta., annyi penitentziát mint ha el lopta volna. 15

Azért hogy usorát vett, három esztendeig valo³⁴⁰ penitentziára, egyet azok közül. kenyérel, és vazel valo bñjtölésre. [56a:]Azért, hogy egy szabad személyel paráználkodot., három esztendeig valo penitentziára. 20

Azert hogy egy aszszony, házasság törésben eset. tiz esztendeig valo penitentziára

Azért hogy a felesége házasság törését meg engedte, holtig valo penitentziára.

Azert hogy egy házas aszszonyal vétkezet., maga nem lévén házas. hét esztendeig valo penitentziára. 25

Azért hogy kétt egy testvér személyel vétkezet., holtig valo penitentziára.

Azért. hogy a második ágon lévő atyafiával vétkezet., holtig valo penitentziára. 30

Azért hogy természet ellen valo³⁴¹ vétket tselekedet., tizen ött esztendeig valo penitentziára.

Azért hogy meg kendözte magát. hogy a férfiaknak tessék. három esztendeig valo penitentziára.

Azért hogy hamis tanu bizonyságot tett. hétt esztendeig valo penitentziára. 35

³³⁶ arany <mn> [?] edényeket [n – megkezdett k-ból javítva.]

³³⁷ vazel valo <penitentziára.> bñjtölésre.

³³⁸ esztendeig [Szövégi e-ö-ből javítva; íg helyén elkenödött a tinta.]

³³⁹ a <p> lopot

³⁴⁰ valo <bñjtölésre,> penitentziára,

³⁴¹ valo <ve> vétket [Tollhiba.]

Azért hogy hamis mértékel élt. akárt viszá adván. husz napig valo böjtölésre. kenyérel, és vizez.

Azért hogy embert szollot. hét napig valo böjtölésre, kenyérel és vizez.

- 5 Azért. hogy egy aszszony, férfiu köntösben öltözöt, és a férfiu. aszszony köntösben három esztendeig valo penitentiára.³⁴²[56b:]

Az olyanok. a kik nem böjtölhettek, vagy alamisnával. vagy más jó tselekedetekel vitték végben.

in decret Gratian.

15 Articulus

Az elégtételi tselekedetekről.

- 10 K Mitsoda tselekedetek azok. amelyek által, büneinkért eleget teszünk. az Istennek?

F. Azok közül némellyek az imádsághoz tartoznak, némellyek a böjthöz, némellyek az alamisnálkodáshoz. valamint raphael angyal mondá tobiásnak³⁴³

- 15 K Mellyek az imádsághoz tartozó elégtételi tselekedetek.?

F. 1. midőn az Istennek ajánlyuk tselekedeteinket, testi vagy lelki nyomoruságinkot, szenvedésinket., 2. szoval vagy elmével valo minden féle imádságok, 3. az Isteni szolgálaton valo jelen létel, 4. a szent dolgokrol valo olvasások,

- 20 K Mellyek a böjthöz tartozó tselekedetek?³⁴⁴

F A testnek minden féle sanyargatása, ugy mint a Cilicium, a kemény ágy, minden féle gyönyörüségektől valo el, távozás. az elmének sanyargattatása, mikor a magunk akarattyát nem követtyük, hanem a másét. mikor az Istenért el szenvedgyük a meg alázttatást, és a bestelenséget

- 25 [57a:]

K Mellyek az alamisnálkodáshoz tartozó tselekedetek?³⁴⁵

F Az alamisnához. foglaltatik minden irgalmaságbéli tselekedet, akár lelki, akar testi légyen az, erről már³⁴⁶ szollottunk az első szakaszban.

- 30 K Meg kellé elégedni azal a penitentiával. mellyet a pap ad, nem tselekedvén annál többet?

40

³⁴² [A lap alján tollvonások és beírás: $\frac{7}{280}$]

³⁴³ valamint raphael angyal mondá tobiásnak [Utólag írta be a *Felelet* végére.]

³⁴⁴ tartozó⟨k⟩? tselekedetek [*tselekedetek* – utólag írta a *Kérdés*hez.]

³⁴⁵ tartozó⟨k⟩? tselekedetek [L. az előbbi jegyz.]

³⁴⁶ már [r-l-ből javítva.]

F Igen is jó még ahoz többet is adni. tsak okoságal légyen, ez iránt hasznos³⁴⁷ tanátsot kérni apásztortol.

K Mitsoda penitentziák leg hasznosabbak. azoké, melyeket mik³⁴⁸ adunk magunknak. vagy azok. amelyeket a pap ád nekünk?

F. A kétt egyaránsu penitentzia közöt, hasznosab, és érdemesebb. ⁵ amelyet a pap ád nekünk.³⁴⁹

16. Articulus

Hogy mitsoda igyekezetben. vagy szándékban kell lenni,
hogy az elégtétel hasznos légyen.

K Mitsoda szándékban kell lennünk. hogy eleget tehessünk az Istennek?

F Nem kell semmi hajlandoságal lenni avétekhez, azaz, bännunk kell annak tselekedetét., fel tévén valósággal magunkban. hogy többé azt ¹⁰ nem tselekeszük,

K Az olyanok, kik még halálos vétékben esnek, kik azt nem bánnyák, és akik még fel sem tették magokban, hogy azt többé³⁵⁰[57b:] nem tselekeszik, de sött még semmi erőszakot sem vesznek magokan.,³⁵¹ az illyeneknek tehát penitentzia tartások haszontalan.?

F. Igen is, sött még vétkes, mert kétt színü, 1 mert az olyan, mint egy jádzik az Istennel., aki olyan vétkekért, kér botsánatot, a melyeket szereti, és el hagyni nem akarja. s.aug, hom.41. 2. valamely penitentzia tartás. nem a szívnek meg téréséből származik, a nem igazán valo, nintsen tehát meg térés azokban. kik a vétket szeretik. és azt el nem akarják hagyni, ez így lévén az ő penitentzia tartásokkal., nem hogy az Isten haragját meg engesztelnék, de söt azt³⁵² fel ingerelik.

K leheté ezt a feleletet meg bizonyittanod a szent írásbol?

F Lehet, mivel a szent írás azt mondgya, hogy a hamisaknak ajándéka., nem kedves az Isten előtt., meg is veti az ő áldozatt Yokot. nem is szenvedheti azokat; hogy a vétékben lévő böjtölö, ha abban sokszor esik, semmi hasznát nem veszi meg alázásának., és hogy senki meg nem halgattya könyörgését. Isai.³⁵³ 1. 10. Eccl.24.31. prov.28.9 s.aug. manua. ad laurent Cap,70.³⁵⁴

³⁴⁷ hasznos [a–o–ból javítva.]

³⁴⁸ mik adunk [!]

³⁴⁹ [Utána későbbi beírás világosabb tintával: *heja vagyón*]

³⁵⁰ [A lap alján tollvonások és beírás: *Azok kö*]

³⁵¹ magokan., [Így!] <i>i</i> az illyeneknek

³⁵² azt <m> fel ingerelik.

³⁵³ Isai. <1 10> 1. 10. [Tollhiba.]

³⁵⁴ [Utána későbbi beírás világosabb tintával: *heja vagyón*]

17. Articulus
A purgatoriumrol.

K Tsak az élő hivek tehetnéké eleget az Istennek [58a:] az ideig valo szenvedésel avétékért?

F. Azok kik a kegyelemben meg halván, az Istennek valo elég tétel nélkül, ahok purgatoriumban mennek. hogy vétkekből meg tisztittassanak. Conc.trid.sess.6. Can.30.

K Mitt értesz apurgatoriumon.?

F. Azt a szenvedést értem, melyet szenvednek alelkek ez élet után. hogy meg tisztulván mennyekben mehessenek

K Mitsoda tisztaság kívántatik a meny országban valo menetelre?

10 F Nem kell semminémü vétekben lenni. még tsak botsánando vétekben is. és mentnek kell lennia z ideig valo szenvedéstől, mert oda semmi tisztátalan bé nem mégyen: és hogy oda bé vétessék, nem kell adóságban lenni. valamint a kristus tanította. matth.5.25. apoc.21.27.

K Honnan tudgyuk mi azt. hogy purgatorium vagon.?

15 F A szent írásbol, és atrádiobol. Először, a makabéusok könyvéből láttyuk. *hogy igen szent, és hasznos dolog ahalotakért imádkozni. hogy hünökből meg szabadullyanak.* 2 mach.12. szent pál. timotheushoz irt levelének I részében. azt mondgya. onésiforusrol., *hogy az ur adgya meg néki, hogy nyerjen irgalmaságot az urnál, az utolso napo.,* a negyedik 20 résziben láttyuk pedig. hogy onésiforus meg holt volt már, mivel szent pál. tsak a háza népit köszönti, holot nem lehet a halotakért imádkozni. ha a purgatoriumot nem tarttyák. [58b:]

2. A kristus azt mondgya., hogy vannak olyan vétek, amelyek sem ezen, sem a más világon³⁵⁵ meg nem botsátatnak, matth. 12. 31. 25 vannak tehát olyan vétek, a mellyek. tsak a más világon botsátatnak meg., ezt szent ágoston is így tarttya, de Civit. Dei. libr. 21. Cap. 24.

3. szent pál azt mondgya hogy némelleyk a hivek. közül. a tűzön mennek által, az üdvéségre, szent ágoston, és a több szent atyák. ezt a purgatoriumra értik. 1. Cor. 3. s. aug. supr. ps. 37. n. 9:³⁵⁶ s. ambr. 30 serm. 20. supr. ps. 118.. s hier. libr. 2. Contr. jovini.

A purgatoriumrol valo traditioban nem lehet kételkedni. az egész világon levő³⁵⁷ anyaszent egy házban. ezt mindenkor így tanították. a kristustól fogvást. és ezt meg lehet bizonyítani. minden saeculumokban lévő szent atyákból,³⁵⁸ a görögök is. ez iránt mindenkor meg egyeztettek a Romai anyaszent egy házal; nézd meg, az ide fellyeb Citált szent

³⁵⁵ világon [i-e-ből? javítva.]

³⁵⁶ n.9: [9.-3-ból javítva.]

³⁵⁷ levő <tradioban> anyaszent egy házban.

³⁵⁸ atyákból, [k-b-ből javítva.]

atyákat.. szent ágoston kéri mind azokat, kik az ő gyónásit olvasák, hogy az ő anyáért imádkozanak.

K Miből áll, a purgatoriumban lévő szenvedés?

F. Az anyaszent egy ház. nem végezet se annak nagyságáról, se hoszas voltáról, hanem csak azt tudjuk. hogy nagyon purgatorium, ⁵ és hogy a szenvedés. hasonló [59a:] nagyságu a vétekhez.

K Miért nevezik ezt a szenvedést purgatoriumnak.?

F Mert szükséges hogy a lelkek meg tisztítván., tisztán mehessenek meny országban s. basil. Cap. 9. supr. Isai.

K vagyoné valami vigasztalások. az őt lévő lelkeknek? ¹⁰

F Abban nem lehet kételkedni, hogy ne volna, mert az Istennek eleget tévén, ötet szeretik, ötöt még meg is láttyák, és birni fogják, ez a reménség pedig vigasztalás nékik.

K Az őt lévő lelkeknek. leheté valamely³⁵⁹ könyebülést venni?

F. Az anyaszent egy ház. mindenkor azt tartotta. hogy lehet. az ¹⁵ imádságok, alamisnák, és fő képpen. a szentséges Mise áldozattya által. tertull. de monogam. s. Chrysost. hom. 41. supr. 1 epist. ad Cor. s. ambr.³⁶⁰ serm. supr imper. valentin. et theodos. s. hier. epist. 26. ad pammachium.. s. aug. manua. ad laurent cap. 110. libr. 9. Conc. 3. Carthag. Can. 29. ²⁰

K A purgatorium, fogé mindenkor tartani?

F Világ végezetig fog tartani. akoron. nem léssen más hely, hanem csak meny ország, és pokol. s. aug. libr. 21. de Civit dei. Cap. 24.

18. Articulus.

Az Indulgentiákról.

K Midön³⁶¹ az Istennek eleget nem tettünk büneinkért, vagy ha olyan állapotban vagyunk, hogy eleget nem tehetünk, vagyoné [59b:] ²⁵ az anyaszent egy házban valamely mód, a mely által. azt bé tölthessük?

F. Igen is bé tölthettyük. elégtételeinket, az anyaszent egyháznak indulgentiája által., vagy a hiveknek könyörgések. és jó tselekedetek által. s. ambr. libr 5. supr. s. luc.³⁶² num. 92. et de penitent libr. 2. Cap. 10. ³⁰

K Mit értesz az indulgentián?

³⁵⁹ valamely <vigasztalást venni,> könyebülést venni?

³⁶⁰ s. ambr. <supr> serm. supr

³⁶¹ Midön [d – megkezdett k-ból javítva.]

³⁶² s. luc. <n> num. 92. [Törlés a sor végén;] et de penitent [d-p-ből javítva.]

F Ertem azt a kegyelmet, a melyet tézsen az anyaszent egy ház, a bünösel. el engedvén néki egy részit. az ideig valo büntetésnek. a melyet adott volna néki másként büneiért.

Magyarázat:

5 Mondám, *azt a kegyelmet. a melyet tézsen az anyaszent egy ház, egy bünösel*, mert³⁶³ minden indulgentia supponit peccatum, mivel, ha vétünk nem volna, szükségünk sem volna, se a botsánatra, se az indulgentiára.

Mondám azt is, *Elengedvén néki egy részit az ideig valo büntetésnek*,
10 *a melyet adott volna néki. másként*³⁶⁴ *büneiért*. ez az ideig valo büntetés. amelyet el enged az indulgentia, nem más, hanem.³⁶⁵ az a penitentzia, a melyet látunk a penitentiális szabot rendekben, a mellyekről ide fellyeb szollottunk, 14. artic.

Már azt meg magyaráztuk. a 14. artic. hogy az Isten. kívánnyia azt
15 a bünöstől. hogy az ideig tarto szenvedéseket eleget tégyen az ő igasságának, a keresztsége után [60a:] tett büneiért, a mely igasságnak. ha eleget nem tézsen ez életben, a purgátoriumban fog eleget tenni, ugyan ennek az elégtételnek szükséges voltára valo nézve. ád az anyaszent egy ház penitentiát abünösnek. ennek apenitentiának pedig végben vitele,
20 tsak akor menti meg a bünöst az Istennek valo elégtételtől., amidön, a penitentia hasonlo nagyságu a vétekhez. amint már ezt. ide fellyeb meg mondottuk, a penitentia tartások sokal inkább meg egyeztek a vétek nagyságival. amidön. a penitentiális szabot rendek szokásban voltak, mint sem mostanában. erre valo nézve, a mi penitentiánk
25 távul lévén a régiekétől, sokal többel³⁶⁶ is tartozunk az Isten igasságának., mint sem a régi penitentia tartok. ebből következik tehát, hogy rend szerént sok ideig valo szenvedéseken kell által menni, hogy eleget tehessünk. az Isten igasságának, az indulgentia tehát, ezeket az ideig valo büntetéseket engedi ell.

30 De tsak egy részit engedi ell, mert az anyaszent egy ház, azal hogy indulgentiát ád, a bünöst fel nem szabadittya a penitentia³⁶⁷ tartástól, hanem tsak segíteni akarja gyengeségében, azt is akarja. hogy tehetség szerént. eleget tégyen az Isten igasságának. a mennyiben tölle lehet.

³⁶³ mert <az> minden [minden <az> fölé írva, világosabb tintával.]

³⁶⁴ másként <a> büneiért. [Törlés a sor végén.]

³⁶⁵ hanem. <1.> az a penitentzia,

³⁶⁶ többel [I-k-ből javítva.]

³⁶⁷ penitentia [A második i-t z-ből javította a pont felrakásával. Vö.

a mi azon fellyül valo. azt néki meg engedi, vagy egészen, vagy egy részét. a mint ezt bővebben meg fogjuk magyarázni.³⁶⁸ [60b:]

K Az anyaszent egy háznak, vagyoné hatalma az indulgentia adása-
ra?

F vagyon. és mindenkor élt ezzel ahatalomal. Conc. trid. sess. 25. ⁵
de indulgen.

K Mi okra valo nézve veszi magának ezt a hatalmat?

F. A kristus szavaira valo nézve, *Néktek adom a menyországnak
koltsait, valakiket meg kötöttök e földön, menyben is kötözve lesznek,
és valakiket meg oldoztok, e földön, oldozva lesznek menyben is.* matth. ¹⁰
18. 18.

K Látunké valamely példát.³⁶⁹ a szent írásban, hogy az apostolok
éltenek volna. ezen hatalomal.?

F. Igen is. mert szent pál. meg engedvén, a korintusbéli paráznának,
a kit is ki rekesztette volt a gyülekezetből, evalóságos indulgentia vala, ¹⁵
mert el engedé néki a büntetést, a melyre ítélte vala és a melyet szenved-
ni kellett volna³⁷⁰ 2 Cor. 2. s. Chrys. hom. 4. supr. epist. ad cor. s.
ambr. libr. 1. de peniten. Cap. 6.

K Ezt a hatalmat. miképpen bizonyítod meg atráditióból?

F. A szent atyák írásiból, és a Conciliumokból. ²⁰

A szent atyák írásiból. tertullianus, és szent Cypriánus. azt mond-
gyák, hogy a püspökök, a fogságban lévő martýrumok kérésekre. a
bűnösöknek indulgentiát adtanak a melyre valo nézve, a hátra maradot
penitentiájokat elnem végezni meg engedék. tertul. ad martyres. Cap.
1. et libr. de pudicitia. Cap. ulti. s. Cypr. epist. 9. et 10. [61a:] ²⁵

Ezt a szokást. a Conciliumokban is lehet meg bizonyítani. 1. A mi-
dön még apenitentialis szabot rendelék éltenek, egynehány Concilium
meg engedé a püspököknek. hogy meg rövidithessék. a penitentiának
idejét. azoknak kedvéért., kik penitentiájokat leg nagyob buzgósággal
viszik vala végben conc. ancyr. anno. 114.. Can. 5. Conc. niceae Can. ³⁰
12. Conc. 4 Carthag. Can. 75.

2. A midön üldözések támadtanak, szokás volt ilyen indulgentiákat
adni a penitencia tartoknak., azért hogy az absolutio és a Communio
után. bátrabban szenvedhessék az üldözést. s. Cypr. epist. 54. ad Corne.

K Mint hogy a szabot rend szerént valo penitentiák már mostaná- ³⁵
ban szokásban nintsenek., tehát. az indulgentiák haszontalanok?

F. Sött még mostanában szükségesebbek, mint mikor azok szokás-

³⁶⁸ [A lap alján tollvonások.]

³⁶⁹ példát. <h> a szent írásban, hogy

³⁷⁰ és a melyet szenvedni kellett volna [Utólag írta be a latin utalás
fölé a sorközbe.]

ban voltak., mert mostanában, a mi elég tételeink sokkal kisebbek lévén, mint sem abban az időben, tehát mostanában nagyobb szükségünk vagyunk az anyaszent egy ház, indulgentiájának segítségére.

19 *Articulus.* Az Indulgentiákról

K. Mitsoda a hét esztendeig, az esztendeig., negyven napig való
5 indulgentia.³⁷¹ [61b:]

F.³⁷² nem egyéb, hanem, ezek az indulgentiák el engedték a penitentiális szabot rendek szerint adatott penitentiából., hét esztendőt, esztendőt, negyven napot.³⁷³ a melyeket végben kellett volna vinni azok nélkül³⁷⁴

10 K Mitsoda a jubilaumnak indulgentiája?

F. Nem más, hanem egészen való indulgentia. indulgentia plenaria. a melyet apápa szokot adni minden huszon ötödik esztendőben. azoknak, kik butsura el mennek romában lévő négy fő templomokban; ezt leg először száz esztendőre rendelék, azután ötvenre, azután harmintz
15 háromra.,³⁷⁵ végtire minden huszon ötödik esztendőre.

Magyarázat

Bonifacius octavus. rendelé a jubilaumot olyan formában. amint mostanában tarttyák, parancsolá. hogy el kezdvén. 1300. esztendőtol, minden századik esztendőben. közönségesen való indulgentia adatnék.
20 mind azoknak. kik romában mennek butsura, a szent péter, és szent pál templomában, ezt pediglen arra való nézve rendelé, mert 1299 temérdeki sok szarándok menvén romában, mondák a pápának.,³⁷⁶ hogy még az attyoktol hallották volna, hogy a kik minden saeculumnak avégin romában mennek. azok indulgentiát nyernének.,
25 Clemens sextus, a száz esztendőt igen hoszu időnek találván, azért a jubilaumot ötvenedik esztendőre rendelé. [62a:] és 1350 ben, a bonifáciushoz, hasonló közönségesen való indulgentiát ada azoknak kik

³⁷¹ [A lap alján beírás: A]

³⁷² F. <E> nem egyéb. hanem. <ez> ezek [ezek <ez> fölé írva világosabb tintával;] az indulgentiák [indulgentia-ból javítva a k beírásával és az ékezet felrakásával;] el engedték [el engedi.-ből javítva.]

³⁷³ negyven napot. [Fölötte beírás: heja vagyon]

³⁷⁴ a melyeket végben kellett volna vinni azok nélkül [Utólag írta a Felelet végére.]

³⁷⁵ azután harmintz háromra., <azután.> végtire

³⁷⁶ a pápának., [n-p-ből javítva.]

a romai negy fő templomokban, butsura el mennének. ez a szokás tarta. második pál pápáig., a ki is 1470 ben.³⁷⁷ ezt az indulgentiát. minden huszon ötödik esztendőre rendelé., a mely rendelést. leg előbször sixtus quartus vivé végben.,1475. azon időtől fogvást. meg maradt ez a szokás. mindenkor; második pál előtt, Gregorius. undecimus. bullát adot volt ki, rendelvén. minden harmintz harmadik esztendőre az indulgentiát. de a historiákból nem láttzik. hogy szokásban vették volna.

K Miért nevezik a szent esztendőkben lévő közönséges indulgentiát jubilaumnak?

F sixtus quartus nevezé leg előbször jubilaumnak, mert hasonlít a sidok jubilaumjához.

K Mi volt a sidok jubilaumja?

F. A sidok. akik el adták,³⁷⁸ vagy el zálagosították. volt jóságokat. minden ötvenedik esztendőben. viszá tért jóságok kezekhez, az olyanok. a kik kételenségből. más sidoknak rabul adták volt el magokat.³⁷⁹ ugyan azon esztendőben fel szabadultak., a mely esztendőt jubilaum esztendőjének nevezték. az Isten azért adta volt nekik ezt a törvényt, hogy mindenkor eszekben tarttsák., hogy ingyen való kegyelméből³⁸⁰ szabadította meg őket. az egyiptumbéli rabságból., és hogy azért, hozzá háláadásal legyenek. levit. 25. ez a jubilaumja a sidoknak, a proféták, és a szent atyák. szerint, jelentette³⁸¹ [62b:] mind azt, a mit a kristus munkálodot az emberekért, ő minket meg szabadítot a büntől, a melyet az irás adoságnak nevezi. és az ördögnek rabságából. nézük mit mond erről a kristus képében Isaiás. *Az ur lelke reám szállot, ---- el küldöt engemet. ---- hogy a foglyoknak az engedelmet prédikállanám, és a bé rekesztetteknek a meg szabadulást. hogy az urnak. engesztelő esztendejet prédikállanám.* Isa. 61. 1. 2. avilágosan ki tettzik. hogy a proféta ezen szavaival. a jubilaum esztendejit tekintette., és a kristus világosan ki adgya nekünk, hogy ez a jövendőlés. ő benne bé tellyesedet. luk. 4. 18.

K Mitsodák azok arendkivül való jubilaumok, a mellyeket ad apápa?

F Azok jubilaum formára adatot egész indulgentiák. a mellyeket bizonyos nagy időkben adgyák, tsak nem olyan formában,³⁸² mint ha

³⁷⁷ 1470 ben. [4-7-ből javítva.]

³⁷⁸ el adták, <volt.> vagy

³⁷⁹ magokat. [k-t-ből javítva.]

³⁸⁰ kegyelméből [Első t-s-ből javítva.]

³⁸¹ [A lap alján tollvonások.]

³⁸² formában, [f-v-ből javítva.]

a sidok között, rend kívül adták volna³⁸³ meg azt a kegyelmet. a mely csak a jubilaum esztendejekor engedték meg nékik.

K Mitsoda féle szabadság adatik. a jubilaum idejekor?

F. Egy néhány féle. 1. szabad kinek, kinek, olyan gyontato papot⁵ választani. a mitsodás tettzik. 2. apapok olyan vétkeket. abszolválhatnak. amelyeket nem volna szabad más időben. 3. meg változtathattya a fogadást. hogy arra hatalma adatik a bullában., és több ilyeneket, a mellyeket meg lehet látni a bullában.³⁸⁴ [63a:]

K Midőn az anyaszent egyház. indulgentiát ad. azzal meg akarjaé¹⁰ menteni ahiveket a penitenzia tartástol.?

F. Az anyaszent egyház távul vagyon az ilyen szándéktól. olyan formán. nem hasznos, hanem ártalmas volna. az indulgentia, mivel semmi meg nem mentheti őket, hogy ne teremjenek a penitenzia tartáshoz való illendő gyümölcsoket, az évangélium parancsolattya szerént,¹⁵ midőn pedig az anyaszent egy ház, indulgentiát ad, a migyengeségünknek, és tehetetlenségünknek segítségire adgya, hozánk illetvén a kristus elég tételének erdemét, s Cypr. de lapsis. 1. Conc.Nicae. Can.12.³⁸⁵

K Az anyaszent egyháznak vagyone arra. hatalma hogy a maga akarattýból hozánk illese a kristus érdemit?

F. Ez a hatalom a kristus szavaiból ered; aki is azt mondgya; *valakit meg oldoztok e földön, meg léssen oldozva* matth. 17. 19.³⁸⁶

K Mi képpen lehet hasznosan venni az anyaszent egy ház indulgentiát?

F. 1. valóságos töredelmeséggel kell lennünk vétkeinkért. 2. kívánunk azokért eleget tenni az Istennek, 3. ne csak kivansággal, hanem ugyan tselekedetel tegyünk azokért eleget. 4. véghez kel vinni mind azt. a mi meg vagyon parancsolva az indulgentia adáskor. úgy mint³⁸⁷[63b:] a böjt, az imádság, a templomban való menetel. az alamisnálkodás. és mind azokat valamik fel vannak téve a bullában. mivel az indulgentia.³⁰ az ilyen tselekedeteknek végben vitele alat adatik.

K Nem az anyaszent egy ház tanításaé a, hogy³⁸⁸ valamikor misét mondanak valamely privilegiátus oltáron hogy az indulgentiára való nézve. mindenkor egy lélek szabadul³⁸⁹ ki purgátoriumból.?

F. Az ilyen tanításnak nem lehetne a fundámentumát fel találni. se

³⁸³ adták vol-<me>na meg [Törlés elválasztás után, a sor elején.]

³⁸⁴ [A lap alján órszók: *midőn az anyaszent egyház*]

³⁸⁵ [Utána beírás: *heja*]

³⁸⁶ [Utána beírás: *heja vagyon*]

³⁸⁷ [A lap alján egy tollvonás.]

³⁸⁸ hogy <m> valamikor misét mondanak

³⁸⁹ szabadul [Ékezethiba.]

a szent írásban, se a tráditióban, nem is abban áll, a privilegiátus oltároknak indulgentiája.

Hanem abban áll. hogy az olyan oltárokon, különösön. ajánllyá. a kristus elégtételeit., és a szentek érdemit a szent áldozatban. a meg holt-lelkekért, e ki is tettzik abból., hogy az olyan oltárokon. szabad misét: 5
mondani alelkekért. olyan napokon. a mely napokon más oltárokon nem volna szabad. azt minden pap tudgya. hogy a halotakért. bizonyos. napokon különösön misét nem mondhatni, mivel az officiumal meg kell egyezni amisének, erre valo nézve engedtetett tehát meg, hogy bizonyos oltárokon, ahalotakért. misét mondhassanak, egyszer, vagy kétszer 10
egy hétben., de a privilegiátus oltár is olyan templomokban engedtetik meg, a melyekben bizonyos számu oltárok vannak

K kitsoda adhattya az³⁹⁰ indulgentiákat?

F. közönségesen valo indulgentiát a pápa, vagy a [64a:] Concilium generale adhatt, a püspökök pedig a magok diecésisekben., a szerént. 15
amint az atyaszent egy ház. ez iránt hatalmat adot nékiek.

20³⁹¹ Articulus

Az absolutiorol

K Midön valaki meg szánván büneit, azokat meg gyonta., magát meg jobbitani fogadta. mí vagyon még azután hátra?

F. Egyéb nincsen hanem hogy absolutiot vegyen a³⁹² paptól.

K Mitsoda az az absolutio.? 20

F. Az olyan sententia. amelyet apap mond a bünörsre akristus nevében. a mely által. a bünei meg bocsátatnak azoknak kik azokért töredelmeségl vannak, és akik mindent véghez vittek tehetségék szerént, hogy azokért, botsánatot nyerhessenek Istentől.

K A pap valóságál meg bottsátyaé a vétkeket? 25

F Igen is, *A kiknek meg botsátyátok bünöket*, mondgya. akristus. *meg lesznek botsátatva. és akiknek meg tarttyátok, &c.* joan. 20. 23.

K Tsak egyedül az Isten botsáthattya meg avétkeket, a pap nem botsáthattya hát meg?

F. Igen is tsak az Isten botsáthattya meg a maga nevében, de apapok 30
a kristus nevében botsátyák meg, mivel ő tölle is³⁹³[64b:] vették azt a hatalmot.

³⁹⁰ az <oltárokot?> indulgentiákat?

³⁹¹ 20 <19> Articulus [A 20-as számjegyet a javítás után írta a törlés elé.]

³⁹² a </> paptól.

³⁹³ [A lap alján tollvonások.]

K Honnét tudjuk mi azt. hogy ökk arra hatalmot vettek.?

F. Ezt már meg mutattuk. mind aszent írásból, mind a tradícióból., hanem csak azt teszem hozzá., hogy még a harmadik saeculumtól fogvást. az anyaszent egy ház. eretnekeknek tartotta. a novatiánusokat, 5 mert azt tanították hogy az anyaszent egy háznak nintsen hatalma, akereszttség után tett minden vétkek meg bocsátására. s.Cypr.Contr. novatian.

K Hogy ha apap csak akristus nevében bocsátta meg avétkeket, tehát akristus bocsátta meg azokat., és ilyen formában a pap nem 10 tselekszik egyebet. hanem csak azt jelenti az absolutioval. hogy meg bocsátattak vétkeink.?

F. A pap valóságban meg bocsátta avétkeket., mivel a kristus nem mondotta³⁹⁴ hogy meg bocsátatik azoknak bűnök, a kiknek meg jelentitek. hogy meg bocsátott bűnök, hanem hogy meg bocsátatik azok- 15 nak, akiknek meg bocsáttyátok

K Vagyoné valamely példa az ó testámentumban., a melyből meg mutathatnád. apapnak ez iránt valo hatalmát?

F. Azt látjuk az ó testámentumban. levit. 13. hogy a³⁹⁵ belpoklo-
sok tartoztak apapokhoz menni hogy azok meg vizsgálják. mitsoda féle 20 bél pokloságban volnának, meg is kellett nekik jelenteni amidön abból meg gyógyultanak., apapok meg is próbálták azokat. akiknek gyógyulásokban kételkedtenek. a tudni valo. hogy a belpoklosság a vétket jelentette. szükséges tehát abűnösnek vétkit meg mutatni apapnak a gyonásban, a papnak is kell különbözést tenni a vétkek között, és ahoz 25 illen[65a:]dó orvóságot adni, vagy pedig meg kell próbálni az absolutio el halasztásával.

K Ebből a következik. hogy a papok csak meg jelentik. hogy bűne-
ink meg bocsátattak., valamint az ó testamentum béli papokis egyebet 30 meg gyógyult.?

F. Ez a különbözés vagyon az árnyék. és a valóság. között, hogy az ó testámentumbéli papok. egyebet nem tselekedtek, hanem csak meg jelentették. a gyógyulást, de az új testámentum béli papok valóságban meg³⁹⁷ gyógyították. a lelki belpokloságból a bűnöst, a bűnnek bocsát- 35 nattyá által, mondgya szent Chrysostomus. libr 3. de sacerdot. Cap. 6.

³⁹⁴ nem mondotta <me> hogy meg bocsátatik

³⁹⁵ a [Beszúrás.]

³⁹⁶ a belpoklosnak. [A p helyén felfelé húzott szárú betűt kezdett.]

³⁹⁷ meg <gyógyították.> gyógyították. [A törölt szóban a <ty>-<tt>-ből javítva.]

K A papoknak kellé valamely rendre vigyázni. vagy tsak az ő akarattyokon áll, a fel oldozás, vagy az el halasztás?

F. Igen is³⁹⁹ kell a rendre vigyázni, hogy ha azt nem követik. vétkeznek. és amit e földön tselekesznek, a nem hagyatik jóvá az égben, mondgya szent gergely, hom. 26. supr. evang. s. cypr. de lapsis. s. hier. ⁵ supr. cap. 16. s. matth.

K Mellyek azok a rendek amelyeket követniek kell?

F. Meg lehet azokat látni arituálékban, és a szent Carolus oktatásiban. instruct. s. Carol. ad Conf. aleg közönségesebbek ezek,

Hogy tsak azokat kel fel oldozni, akik valóságál szán⁴⁰⁰[65b:]nyák, ¹⁰ és bányák vétkeket., és akik el tökélették magokban. hogy többé azokat nem tselekeszik.

K Hogy ha valaki azt fogadgya apapnak. hogy ebben a fel tett szándékában meg marad, az ő szavára tartoziké azt néki él hinni?

F olyanok találkozhatnak, akiknek nem kell mindgyárt hinni, ha- ¹⁵ nem mind addig kel halasztani a fel oldozást. valamég meg nem mutatják, magok viselésekkel. hogy se apapot, se magokat meg nem akarják tsalni.

K kitsodák azok. akiknek el kell halasztani bünökből valo fel oldoztatásokat. mind addig még életeket meg nem változtatták.? ²⁰

F. Azoknak el kell halasztani a fel oldozást. 1. akik valamely meg szokot vétekben élnek. mind addig meg azt el nem hadgyák. 2. azoknak, akik vétekre vivő alkalmatoságban élnek, mind addig valamég attol el nem távoznak. 3. azoknak. akik gyűlölségben élnek egymásal. valamég meg nem békéllenek egymásal. a menyiben töllök lehet. ²⁵ 4. azoknak a kik magoknál tarttyák amás jóságát. valamég azt viszá nem adgyák. de illyen állapotban, tsak akkor kell el halasztani, a mikor lattyák. hogy meg nem tartotta igéretit,⁴⁰¹ és viszá nem adta. 5. azoknak, kik a keresztényi, és amagok rendihez illendő hivatallyokot. és köteleségeket nem tudgyák. mind addig valamég azokra magokat nem ³⁰ oktattatták s. Carol. instruc. ad Conf. Conc. 2. generale later. Can. 22. [66a:]

K Miért kell el halasztani azoknak az absolutiot., a kik valamely szokot vétekben élnek, valamég azt el nem hadgyák.?

F Mert tsak azokat kell fel oldozni akik töredelmeségel vannak ³⁵

³⁹⁸ 21. [20-ból javítva.]

³⁹⁹ Igen is <re> kell a rendre

⁴⁰⁰ [A lap alján tollvonások.]

⁴⁰¹ igéretit, [e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

avétek iránt, azért az ő igazán való töredelmeségekről és meg térésekről. nem lehet más képpen ítéletet tenni, hanem ha meg változtatták életüket. mivel a fát agyümölcseről üsmerik meg, matth. 7. 20.

K Miért kell el halasztani azoknak az absolutiot. a kik vétekre vivő
5 alkalmatóságban élnek?

F Mert valamég avétekre vivő alkalmatóságban szán szándékal
maradnak, mind addig aveszedelemre teszik magokat., sőt még el is
vesznek. aveszedelemre tenni pedig valakinek magát. vétek, mert azzal
az Istent kísérténé, tehát fel nem oldoztathatik addig még attól el nem
10 távozik. eccli. 3. 27.

K Miért kel el halasztani azoknak az absolutiot. a kik gyűlölségben
élnek egy másal. míg meg nem békéllenek ha lehet., és azoknak kik⁴⁰²
a más jóságát birják. amelyeket még viszá nem adták. noha viszá
adhatták volna. igéreték szerént?

15 F. Mert⁴⁰³ Nem szabad fel oldozni az ollyat. aki avétket gyakorol-
lya, azok pedig vétekben vannak akik gyűlölségben élnek. mind addig
még meg nem békéllenek azokat sem lehet fel oldozni a kik a más
jóságát birják. valamég azt viszá nem adgyák. ha töllök lehet

K Miért kell el halasztani az absolutiot azoknak., kik nem tudgyák
20 hivataloknak köteleéseit.⁷⁴⁰⁴[66b:]

F. Mert egy keresztényben. az illyen tudatlanság nem meg menthető.
vétekben is élnek azok kik abban vannak, mind addig még azokat meg
nem tanullyák, szükséges tehát. mind akoráig el halasztani a fel oldo-
zást.

25 K Nem elége a, hogy tsak⁴⁰⁵ apapok tudgyák. mikor kell fel oldozni.
vagy mikor kel azt el halasztani. szükségesé még a hiveknek is azt
tudni.?

F Igen is jó. és hasznos ahiveknek is ezeket tudni, azért hogy meg
tudhassák. ha papok jól vezetiké. őket, ha követiké hivatallyokot vagy
30 sem, ugy hogy el kerülhessék az ollyanokot kik hirtelenségel adgyák az
absolutiot, mivel akristus azt mondgya. *örizzétek magatokat a hamis
profétáktól, kik hozátok jönnek juhoknak ruhájokban, de belől ragadozo
farkasok.* matth. 7. 15. ezek által azt akarja akristus hogy oltalmazuk
meg magunkot azoktól, kik a kedvezésnek színe alatt el veszti a lelke-
35 ket., így is tselekesznek az ollyan⁴⁰⁶ lágy gyontato papok.

⁴⁰² kik <egy> a más jóságát [a <egy> fölé írva.]

⁴⁰³ F. Mert <F.> Nem szabad [A javítás miatt itt nem új bekezdés-
ben van az F., hanem a sor elejére került, a törlés elé.]

⁴⁰⁴ [A lap alján tollvonások.]

⁴⁰⁵ tsak [Beszúrás.]

⁴⁰⁶ ollyan <tudatlan> lágy [Törlés a sor végén; lágy – sor előtti
margóra írva.]

akik fel oldozák abünöst, midön meg kellene kötozni, erre valo nézve abünös meg elégedvén minden kételkedés nélkül haszontalanul valo fel oldoztatásával, tsak gyakorollya azonban, rendeletlen életét, de mint hogy meg nem intették, ök lesznek okai, hogy végtire. örökül el veszti magát. s. hier. supr. s. matth. Cap.⁴⁰⁷ 16. s. ambr. serm. 8. supr. ps. 5 118. et libr 2. de penit. Cap. 9.

K Mit kell annak tselekedni,⁴⁰⁸ azon idő alat a kinek el halasztották az absolutiót? [67a:]

F Töredelmeségel kel ahoz készülni hogy azt meg nyerhesse; magát sanyargatni kell, imádkozni, a vétekre vívő alkalmatosságot el kell kerülni, jó könyveket kell olvasni, az ellenséginek meg kell botsátani, a másét viszá kell adni. ujj életet kezdvén, minden féle vétéktől el kell távozni. 10

K A kinek az absolutiot el halaszttyák., és az alat meg talál halni, leheté jó reménség az olyan felöl? 15

F Az anyaszent egy ház mindenkor jó reménségben volt az olyan-nak üdvésége felöl, az olyanért holta után imádkozik, mint ha fel oldoztatot volna, mivel, avalo hogy ha tekéleteségel valo töredelmeségel holt meg, üdvözült. s. Cypr. epist. 12. 4 Conc. Carthag. Can. 79.

22⁴⁰⁹ Articulus.

A pápákat, püspököket. illető absolutiokrol. (Casus reservatus:). és a Censurákrol.

K vannaké olyan alkalmatóságok. amelyekben a papok nem adhat- 20 nak absolutiot?

F Igen is vannak, mivel bizonyos dolgokrol⁴¹⁰ absolutiot nem adhatnak.

K Mit értesz azokon abizonyos dolgokon. vagy a Casus réservatu- 25 son?

F Értem, az olyan halálos vétkeket. a melyekről valo absolutio tsak apápát. vagy a püspököket illeti, meg lévén tiltva arend szerént valo gyontato papoknak. azokat absolválni. hogy⁴¹¹[67b:] ha tsak arra. különösön valo hatalmat nem vesznek, Conc.trid.sess.14. Cap.7.

⁴⁰⁷ Cap. <7> [?] 16. <f> s. ambr. serm. 8. supr. ps. 118. <libr 2> et libr 2.

⁴⁰⁸ tselekedni, <akinek> azon idő alat a kinek

⁴⁰⁹ 22 [21-ből javítva.]

⁴¹⁰ dolgokrol [ro – ot-ból? javítva.]

⁴¹¹ [A lap alján tollvonások.]

K Miért tartották meg magoknak a fellyeb valok. bizonyos vétkeknek absolutioját?

F 1. Azért. hogy nehéz lévén az absolutionnak meg nyérése, avétek is ritkáb légyen. 2. Azért, hogy meg büntessék. üdveséges gyalázattal 5 abünösököt. akiknek a fellyeb valok eleiben kell el menni. 3. Azért. hogy az ő meg térések bizonyosab legyen. olyanok eleiben terjesztvén vétkeket. akiknek több világóságok vagon mivel anagy nyavalyák, a nagy értelmű doktorokat illetik. Conc. trid. sess. 14. Cap. 7.

K vagoné olyan alkalmatoság., a melyben minden pap adhat 10 absolutiot⁴¹² minden féle vétékért?

F. vagon. 1. mivel jubiléumkor. minden pap absolválhat minden féle vétket., hogy ha a bullában hatalom adatik arra, 2. mikor valaki⁴¹³ utolsó oráján vagon, akkor minden féle vétkeiből absolvhattyyák. és minden pap,⁴¹⁴

15 K Mitsoda a Censura.?

F. Az olyan egy házi büntetés.,⁴¹⁵ a melyel egy keresztény. valamely nagy és botránkoztato vétékért, az anyaszent egy háznak lelki javaitól meg fosztatik.

K Az anyaszent egy háznak. vagoné az a hatalma, hogy a kereszté- 20 nyeket meg büntesse. a Censurák által?

F Igen is vagon, és ez a hatalom a kristus szavaiból származik. a kiket meg kötöztek e földön, meg lesznek kötözve menyekben. matth. 16. 19. [68a:]

K kitsodák azok. akik élhetnek⁴¹⁶ ezen hatalomal.?

25 F. A pápa, és apüspökök. amagok püspökségekben., és azok akiknek apápa erre hatalmat ad.

K Az anyaszent egy ház mikor áll. az ilyen Censurákal. a bünösök iránt?

F A midön láttya. hogy minden intési, kérésí. abünösök előtt ha- 30 szontalanok

K Hány féle a Censura?

F. Három féle. az exCommunicatio. suspensio. interdictio.

⁴¹² absolutiot [ti – cz-ből? javítva.]

⁴¹³ valaki [ki – utólagos beírás a szóközbe.]

⁴¹⁴ és minden pap, [Utólagos beírás.]

⁴¹⁵ büntetés., [b-v-ből javítva.]

⁴¹⁶ élhet(het)nek

Az Ex Communicatiorel. az az, az egyeségből való
ki rekesztésről.

K. Mitsoda az exCommunicatio ?

F. Ez olyan egy ház béli büntetés., amely el tilt valakit, valamely nagy vétkiért., a közönséges jonak, a hivel való reszesülésétől.

K vagyóné egy nehány féle exCommunicatio.?

F vagyon. nagy ex Communicatio. (major, kis excommunicatio. 5
(minor). az első. el tilttya a bünöst a közönséges joban való reszesülés-
től, minden ki vétel nélkül. a második. tsak bizonyos jóktól rekeszti el.

K. Mitsoda jóktól vannak el rekesztetve azok, kik anagy⁴¹⁸ [68b:]
exCommunicatioban estenek?

F. Az olyanok egészen el lévén rekesztetve, a hivek társaságától. a 10
könyörgésekben, szenttségekben, és más jó tselekedetekben nem része-
sülhetnek., és ha abban meg hálnak. a szent földben sem temetik ell.

K Mitsoda jóktól vannak el rekesztetve azok. kik a kis exCommuni-
citioban estenek.?

F Az olyanok a szenttségekhez nem járulhatnak, se az egy házi 15
rendbe. nem vételődhetnek.

K Tartozunké el kerülni azokat kik exCommunicatioban estenek?

F. Igen is tartozunk el kerülni azokat kik a nagy exCommunicatio-
ban vannak. de nem tartozunk azokat, kik akis excommunicatioban
estenek. 20

K Mitsoda az ex Communicatusok büntetése?

F Az anyaszent egy ház közönségesen való könyörgésiben nem
részesülnek, mind azon által. a hiveknek imádkozni kell érettek. 2.
ebből következik. hogy az Isteni szolgálaton jelen nem lehetnek., ha a
misén jelen volnának is, ki kell őket⁴¹⁹ küldeni. ha pedig nem engedel- 25
meskednének, a misét félben kell hadni. de a predikation. és más egyéb
tanításokon. jelen lehetnek. 3. ebből következik. hogy a szenttségeket,
se fel nem adhattyk., se fel nem vehetik. 4. a szent földben őket nem
temetik. [69a:] 5. ahivek semmiképen vélek nem társalkodhatnak, se
hozájok nem szolhatnak, nékik nem irhatnak, őket nem köszönhetik. 30
vélek senem imádkozhatnak. se nem lakhatnak, se nem dolgozhatnak.,
se nem ehetnek., ezt rövideden ezen deak versel szokták ki mondani.
Os, Orare, vale, Communio, mensa negatur.

K El kellé ugy tellyeségel. kerülni az exCommunicatusokat. hogy
semminémü állapotban ne légyen szabad vélek társalkodni? 35

⁴¹⁷ 23 [22-ből javítva.]

⁴¹⁸ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁴¹⁹ őket [k-d-ből javítva.] küldeni.

F. Történhetik olyan állapot a melyben társalkodhatunk vélek. az anyaszent egy ház mag bántódása nélkül. mitsoda állapot lehessen pedig az, ez a deák vers meg mondgya.

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

5 1. Utile, lehet hozzájuk szolni. és vélek beszélgetni a lelki jövokra való nézve, hogy őket, a meg térésre, és a penitentzia tartásra vezethessük.

2. A házas személyek között, ha valamelyike exCommunicatioban vagyon is. de egymáshoz úgy kell lenni. valamint annak előtte, noha nem kell. az exCommunicatus személynek vétkeiben részesülni.

10 3. humile. A fiaknak, tselédeknek. úgy kell, lenni az ex Communicatus attyokhoz. urokhhoz, aszszonyokhoz. valamint annak előtte, nem vévén mind azon által részt a vétkekben. a mellyekért exCommucáltat- tak. [69b:]

4. res ignorata, akkor nem vétünk semmiben., ha nem tudván exCom-
15 municatioban való létit valakinek. véle társalkodunk.

5.⁴²⁰ Necesse, adolognak szükséges volta, úgy hozhattya magával. hogy kell beszélteni egy exCommunicatusal; törvényben lehet hini, az adoságot meg lehet kérni. adoktorok, borbélyok betegségében hozzája el mehetnek. de tsak a szükséges dolgokrol beszélhetnek véle.⁴²¹

20 K Miért bánik ilyen keményen az anyaszent egy ház az exCommuni-
catusokal.?

F Azért hogy kényszeritte őket. az ilyen üdveséges keménysége által, arra, hogy magokban szálván, magokat meg alázák, és penitentziát tarttsanak

25 K Mit kell tsinalni azoknak, a kik exCommunicatusok.?

F. Meg alázván magokat. helyre kel hozni a botránkozást melyet okoztak. penitentziát tarttsanak. és magokat tellyeségel az egy házi törvény alá vessék, egy szoval, azon igyekezzenek. hogy az exCommuni-
catiobol fel oldoztassanak.⁴²²

⁴²⁰ 5. <A> Necesse, adolognak [*d* – megkezdett *k*-ból vagy *h*-ból javítva.]

⁴²¹ [Utána beírás: *heja vagyon*]

⁴²² [Alatta beírás világos tintával: *heja vagyon*]

7. Rész
Az utolsó kenetről.

Első Articulus
A betegségről. [70a:]

K Mitsoda abetegség?

F. Az olyan testi vagy lelki nyavalya, mely az eredendő büntől származot. és amellyet az Isten. reánk bottsáttya. mikor néki tettzik.

K Miért bortsát az Isten mireánk betegségeket.?

F. 1. Hogy minket meg alázon. 2. hogy mind avilágtol., mind pedig magunktol minket el vonnyon; 3. hogy minket a halálra készítsen, 4. hogy a vétékért meg büntessen. és hogy az által. penitentiát tarttsunk, 5. hogy az által. abékeséges tüésre és a sanyaruságra tanitson. 6. hogy az ideig valo ostorozás által, minket meg tisztítson. prov. 3. 12. hebr. 12. 5. 6.

K Mit kell egy kereszténynek tselekedni, midön betegségben esik?

F Az Isten akarattya alá kel magát vetni, nékie ajánlani betegségit. és azt jora fordítani. valamint. jób, Dávid, Ézékiás, tobiás.

K Mit kell tselekedni egy betegnek hogy jora fordítsa betegségit?

F Mindgyárt a penitentzia tartásnak szenttségéről kel gondolkodni, hogy ha szükséges. békeséges türesem kell lenni, és alázatóságal., az Isten rendelése alá hadgya magát. tsendeséget legyen azokhoz kik hozzája látnak. akristus szenvedéséről elmelkedgyék, tégyen rendelést. mind alelki, s'mind avilági dolgairól jó idején, a szenttségeket fel vegye, hogy ha a beteg⁴²³ nehezedik., a halálhoz készülyön, és ha eljő, ál,⁴²⁴ 20 [70b:]doza jó szivel életét az Istennek.

K Mitsoda vétket kell el kerülni. a betegnek.?

F A türhetetlenséget, panaszkodást, az élethez valo nagy ragaszkodást. a szenttség⁴²⁵ halogatását. és a kéttésben valo esést.

K Mit mondhatni az olyan betegnek gyonásáról. aki tsak akkor akar meg gyonni, midön már igen el nehezedet.?

F Az olyan gyonás. vagy roszul tett, vagy haszontalanul.

Magyarázat.

Még egészes korában is szükséges akár kinek. egész elméjét arra függeszteni, hogy hasznal vehesse a szenttségeket., a lélek üsméret meg 30

⁴²³ a beteg <sé> nehezedik., [Törles a sor elején.] a halálhoz <készul> készülyön, [törles tollhiba miatt.]

⁴²⁴ [A lap alján tollpróbaszerü tollvonások.]

⁴²⁵ a szenttség<ek> halogatását.

vizsgáláshoz. idő és figyelmeség kívántatik. nem⁴²⁶ könnyű dolog
 meg gyonni az egész vétkeket., mivel, hogy ha valaki azt egészséges
 korában is nehezen viheti végben, ha magának nem akar hízkelni.,
 tehát a bizonyos hogy annál is inkább abeteg veszedelemre. veti üdvésé-
 5 gét. ha az utolsó órára hadgya, mert a midőn az elme a kemény
 fájdalomokban foglaltatik. nem gondolkozhatik⁴²⁷ akkor másról., abban
 az állapotban a halált, mint egy jelen láttya lenni, amely az elméjét fel
 háborította., és nem engedi hogy abban a tsendeségekben legyen, a mely-
 10 ben kellene lenni a készületre., ez így lévén noha nem kell kétségben
 esni az olyannak üdvéséről a ki utolsó órájára halaszttya a szenttsé-
 gek vételét, mert az Isten irgalmasága nagy, mind azon által igen lehet
 féltetni az olyat; ilyen példát minden nap látunk., és [71a:] azok. kik
 a betegnek csak az utolsó óráján jóvallyák hogy a lelkiről tegyen
 rendelést. tartván attól hogy addig meg ne ijeszszék., az olyanok nem
 15 igazán való szeretettel vannak hozzája, és a szánások kegyetlen. holot
 inkább kell attól féltetni a beteget hogy készületlen ne mennyen az Isten
 eleiben. mint sem attól tartani hogy meg ijed, a midőn eleiben adgyák
 a veszedelmet, erre pedig valóságosan kell figyelmeznii mindennek.
 mind magáért, mind másokért.
 20 K Miképpen kell tselekedni abetegnek. hogy jó rendet tehessen lelke
 üsméretiről.?

F 1. Ha valakivel gyűlölségben élt. meg kell békélleni, és ha a
 gyűlölség. nyilván való volt. a békéllésnek is nyilván valonak kell lenni.
 2. ha valakit meg bántot személyiben, bésületiben, jóságában., ezeket
 25 mind helyre kell hozni., agyontato paptól ez iránt tanátsot kell kérni.,
 3. ha valakit meg bottránkozottatott, azt meg kell orvosolni. 4. úgy kell
 el rendelni a világi dolgait. hogy még halála előtt. semmi hátra ne
 maradgyon. ne is hadgyon maga után, ha lehet semmi törvénykedésre
 30 inditto dolgot; erre való nézve idején tsinállya. meg atestámentumát. a
 keresztényi rend szerint.

2 Articulus

Hogy mi formában kell a testámentumot. a keresztényi
 rend szerint meg tsinálni.

K Mire kell vigyázni, hogy keresztényi rend szerint lehesen a testá-
 mentumot meg tsinálni?⁴²⁸ [71b:]

F. 1. Azt meg kell hadni hogy pompáson ne temesék. el hagyván
 minden világi hejában való szokásokat. hanem hogy mindenek felet az

⁴²⁶ nem [e-o-ból javítva.]

⁴²⁷ gondolkozhatik [kod - dol-ból javítva.]

⁴²⁸ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

Isteni szolgálat mennyen rend szerént végben. s. aug libr 1. de Civit dei. Cap. 12.

2. Az is igen dicséretes, és keresztényi alázatosághoz illendő, hogy inkább kívánnya a tziinteremben temetetni, mint sem a templomban. Conc. 4. mediol. p. 1. titt. de sepult. 5

3. Hogy ha agyermekei még kisdedek. az atyafiak, vagy mások közül. kell olyan értelmes és jó keresztény embert választani, a ki nékik attyok helyet legyen. a kristus halálakor szent Janos gondviselésére bizá azö szenttséges szent Annyát.

4. leg először is vizzá kell adni amás jószágát. és jó rendelést tenni 10 az adossága meg fizetéséről. s. aug. epist. 54. ad macedonium.

5. A tselédinek fizetésekről, rendelést tegyen. és azon fellyülis szolgálattyakot meg jutalmaztassa a menyiben lehet. eccli. 7. 22.

6. Mindenekben az ország törvényére és szokására vigyazon. a jország iránt valo rendelésben, vagy hagyásban. rom. 13. 1.⁴²⁹ 15

7. mentől világosabban és értelmesebben lehet úgy irassa le testamentumját., ne hogy holta után azt más képpen magyarázván. abbol veszekedések támadgyanak. eccli 33. 24.

8. Az atyafiai között. inkább a szegényekre vigyazon.

9. Ha jországá vagyon, leg inkább ajországában lévő szegényeket kell 20 segitteni.

10. A ki az egy háznak akar valamit hadni, arra vigyá-[72a:]zon. a mellyik szegényeb. a parochiára inkább kell vigyázni mint sem más templomokra, fő képpen. a mely parochia a jországában vagyon., és szegény. 25

11. Ha a templomokra valamit olyat hágy. úgy mint. öltözetet, kelyhet, vagy más effélét. meg kel hadni hogy a tziimerít azokra ne tegyék. mert az anyaszent egy ház⁴³⁰ rende ellen volna, apapoknak sem kell azt el szenvedni.

12. ne tegyen semminémü fundatiot olytat. amely meg ne egyezék az 30 anyaszent egy ház rendével. az ilyen dologban magától ne tselekedgyék, hanem okos, és értelmes emberektől kérjen tanácsot. mindenkor aleg szükségeseb. és üdvéségeseb fundatióra kell vigyázni,

13. kétt dolgot kell el kerülni, az egyike a, hogy mindenit a gyermeki-nek hadni, nem gondolván a templomokkal. szegényekkel. és az ispotályokkal, noha. feles jországá vagyon. a második a, hogy a gyermekeit meg fosza. és nagyob részit jóságának, a templomokra. és klastromokra hadgya; a buzgoság úgy jó, ha igasságos. mivel az Isten rendelése a, hogy hadni kell az atyafiaknak a mi öket illeti törvény szerént. mert az 35

⁴²⁹ rom. 13. 1. [A latin utalást utólag írta be.]

⁴³⁰ egy ház <elle> rende ellen

anyaszent egy ház azt jóvá nem hadgya. midön atemplomokra holmit hadgynak, másoknak kárával. s. aug, serm. 49. de diversis.

14. Hogy ha papi jorzágot birt. abbol nem kell hadni az attyafiaira. hanem az atyai jorzágbol. és nem kell esze elegyiteni a papi jorzágot az atyaival., mivel az egy házi jorzág. a szegények jorzága. Conc. trid. sess. 23. Cap. 1. de reform.

Meg lehet tehát ezekből látni valamenyire, mitsoda formában kel tsinálni a testamentumot, leg előbször az anyaszent⁴³¹ [72b:] egy ház, és az ország törvényére kell vigyázni. azután a felebaráti szeretetre, és¹⁰ az igasságra:

3. Articulus.

Hogy mi légyen az utolso kenet magában

K Mitsoda az utolso kenet?

F Ez olyan szenttség, mely meg segitti abeteget. hogy békeséges türevel szenvedhesse nyavalyáját, ez, avéket el törölvén., a testnek egésséget is ad, ha a szükséges az üdveségre, jacob. 5. 14.

15 Az utolso kenet szenttség, mivel olyan láthato jell, mely kegyelmet ad, a pap meg keni a beteget., és imádságot mond reája. ez a láthato jell, a kegyelem pedig ez,⁴³² hogy a betegnek lelki gyógyulást ad, és testit is, ha a szükséges az üdveségre.

K Honnét tudgyuk azt., hogy a kenet, és az imádság kegyelmet ad.?

20 F A szent írásbol. és a traditióból.

Betegé valaki közöttetek. hivassa az egy házi szolgakot., és imádkozanak érette, meg kenvén azt olajjal. az urnak nevében. és az hitből származot imádság. meg tarttya a beteget, és fel segéli ötet az ur, ha bünt tselekedet, meg bostátatik néki. jacob. 5. 14. 15

25 A traditióból tudgyuk, mert a régi szent Atyák. erről. [73a:] emlékezetet tésznek, a bizonyos hogy az anyaszent egy ház, mindenkor élt ezzel a láthato jellel., hogy kegyelmet osztogasson a betegeknek, s. Chrysost libr 3. de sacer, s. Inno: 1. epist. 1. ad decentium.

K Miért nevezik ezt a szenttséget utolso kenetnek?

30 F. Mert leg utolszor veszik fel ezt a kenetet., mivel már meg kene-tek⁴³³ volt a kereszttségkör. a bérmláskor., a püspök, vagy a pap fel szentletetésekor; és leg utoszor⁴³⁴ a halálos betegségekör.

9 18

⁴³¹ [A lap alján tollvonások és beírások: $\frac{9}{27}$ *Mdicse*]

⁴³² e, z, [A z,-t utólag írta be.]

⁴³³ meg kenetek [Szóvégi k-tt-ből javítva.]

⁴³⁴ leg utoszor [Két sorral feljebb *leg utolszor* alakban írja.]

K Mitsoda féle olajjal kenik meg abeteget?

F Az olaj magnak, olajával, a melyet a püspöknek kell meg szentelni nagy tsötörtökön.

K Mit jelent a püspök által meg szenteltetett olajnak kenettye?

F Jelenti a szent léleknek. belső képen valo kenetit. mely alelket 5
büneiből meg tisztította. és meg erősíti az ördögi kísértetekben., akris-
tus áldásának erejével. a kinek is képit viseli a püspök.

K Kiknek kell fell adni ezt a szentséget?

F A püspököknek, és a papoknak,

F Fel leheté ezt adni minden féle papnak.?

10

F. E leg inkább a plébanusokat illeti. de szükségben minden féle⁴³⁵
pap fel adhatta.

K szükségesé jelen lenni egy néhány papnak, ezen szentség fel
adásakor?

F. A görögoknél hét pap vagyon jelen., az előtt nálunk is⁴³⁶ **[73b:]** 15
egy néhány papoknak kellett jelen⁴³⁷ lenni, mikor lehetet, de egy
elegendő., ez is most a szokás, hogy tsak egy adgya fell.

K kiknek adgyák fell ezt a szentséget?

F A keresztényeknek, kik betegségben vannak, és a kik el érték. az
okoságnak idejét, de főképpen azoknak. kik⁴³⁸ veszedelmes betegség- 20
ben vannak. Conc. trid. sess. 14. de extrem. unction.

K Meg kellé várni. hogy a beteg utolso orájára jusson, és akor
adgyák fel néki.?

F. Nem, mert az elég, ha a betegség veszedelmes. és hasznosab is.
ha utolso orájára nem hadgyák. 25

K Miért leszen hasznosabb?

F 1. mert azt nagyob készüllettel vehetik fell, 2. ugy tettzik, mint ha
az Istent kísertenék, ha a betegnek⁴³⁹ olyankor kérnek testi egészéget,
a midön már haldoklik. hogy ha pediglen még a beteg felöl reménség⁴⁴⁰
lehet. akor kísértés nélkül. ez a szentség, a testi orvoságot hasznosá 30
tészi.

⁴³⁵ minden féle <világi> pap

⁴³⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírás: *Minnnden m*
m]

⁴³⁷ jelen <m> lenni, mikor

⁴³⁸ kik <el érték az okoságnak id> veszedelmes betegségben vannak.

⁴³⁹ a betegnek [Első e-a-ból javítva.]

⁴⁴⁰ reménség <he> lehet.

4. *Articulus.*
Az utolsó kenetről.

K Mitsoda hasznos tészen. az utolsó kenet mi bennünk?

F 1. A vétket meg bocsátta. 2. kegyelmet és erőtt ad hogy békével szenvedhessük a betegségben lévő fájdalmakat [74a:] és hogy ellene állhassunk az ördögi kísérteteknek, amelyek akoron erősebbek. 3. egészséget is ad atestnek. ha a szükséges a léleknek, Conc. trid. sess. 14 Cap. 2. de extrem. unct

K A halálos vétkek bocsátatnaké meg, vagy csak a bocsánandók ebben a szentségben.?

F szent jakab közönségesen szól mindenikéről. mondván. hogy ha 10 a beteg vétkekben vagyok, ez a szentség meg bocsátta néki., erre való nézve el kell hinni. hogy meg bocsátta. azokat a vétkeket; a melyekben a beteg vagyok., és a melyekért, igazán való töredelmeség vagyok; de az anyaszent egy ház arról nem végezet.⁴⁴¹ hogy ha csak abocsánando vétket bocsáttaé meg, vagy a halálost is. atheologusok sem egyeznek 15 meg ez iránt. szent károly. azt tanította, hogy mindenikét. Instruct. supr extrem unct.

K Mivel hogy szent Jakab azt mondja hogy ez a szentség meg bocsátta a beteget., miért mondod tehát. hogy egészséget úgy ad atestnek. ha szükséges a léleknek.?

20 F. Noha szent jakab nem ilyen formában mondja is. mind azáltal. természet szerint. lehet azt úgy mondani., mivel a szentségek a mi hasznunkra lévén, rendeltetve., a testi egészség⁴⁴² annyiban hasznos. mennyiben. szükséges az üdvösségre.

K Az utolsó kenet. teljesség szükségesé. a betegnek.?

25 F Nem, mert a nélkülös lehet üdvözülni., de magunknak rosszat kívánnánk, az Istent is meg bántanok., hogy ha szánszán-⁴⁴³[74b:]dékál meg fosztanok magunkot olyan nagy hasznoktól a melyeket ad eza szentség.

K Mitsoda készüllettel kell azt felvenni?

30 F Erős hittel, penitentzia tartó elmével, büneiért való töredelmeséggel. és magát az Isten akarattya alá való ajánlásal,

K szükségesé elsőben a penitentzia tartásnak szentségéhez járulni, minek előtte az utolsó kenetett fell. vegyék.?

F. Igen is jó és hasznos hogy ha a meg lehet.

⁴⁴¹ végezet. hogy [Első e-ó-ból javítva.]

⁴⁴² egészség (azért) annyiban

⁴⁴³ [A lap alján tollvonás.]

K Szükségese hogy⁴⁴⁴ ha lehet az viaticumot az utolso kenet előtt fell venni.?

F. Az anyaszent egy ház régi szokása. szerint, az előtt, az utolso kenetett adták fell. először, azután a viaticumot; mindenüt is tarta ez a szokás. az egész romai anyaszent egy házban a tizen harmadik saeculumig., még most is nemely szerzetesek így tarttyák, leg aláb a Cistertiánusok., de mostanában a nap nyugoti anyaszent egy házban közönségesen a viaticumot, az utolso kenet előtt adgyak fel..

K Mit kell. abetegnek tselekedni, midön az utolso kenetet fel veszi,?

F. Imadkozni kell a papal edgyüt. és az Istentől. büneiért valo¹⁰ botsánatot kell kérni,

K Mit kell azoknak tselekedni. akik jelen vannak. midön ezt a szenttséget fel adgyák?

F Imádkozni kell a papal edgyüt abetegért, magokban kell szálniok, meg gondolván az életnek rövid voltát. és azt, hogy még [75a:] ökk is.¹⁵ arra az orára jutnak. amelyben láttyák lenni a beteget.

K Mit kell abetegnek tselekedni az utolso kenet fel vétele után?

F Tsak az Istenről kell gondolkodni valamég áll, hálákot kell néki adni, gondolkodni kell a halálrol, és az örökké valóságrol.

K Az utolso kenetet fel adgyaké töbször egy szernél?²⁰

F Igen is, mindenkör mikor valamely nagy betegségben esik valaki, de akinek egy szer fel adták. ugyan azon betegségben már töbször fel nem adgyák, hanem ha hoszas betegségben esvén. jobban kezd lenni. kevés idő mulva pedig ismét. betegségben talalna esni. emostanában. közönséges szokása a⁴⁴⁵ deák anya szent egy háznak. Conc. trid. sess.²⁵ 14. Cap. ult.

8. Rész.

Az Egy házi rendről.

Első Articulus

Mi légyen az egy házi Rend.

K Mitsoda az egy házi rend?

F. Ez olyan szenttség. a mely hatalmat és kegyelmet ad. az olyan szolgálatra. a mely az Isteni⁴⁴⁶ ditséretet, és alélek üdveségit tekinti.

Mondám. hogy az egy házi rend szenttség. mert az olyan láthato³⁰ jell. a mely kegyelmet ad, mivel midön apüspök kezeit tészí arra a kit szentel; és imádságot mond reája, ebből áll a külső láthato jell. a

⁴⁴⁴ hogy <ha> ha [Tollhiba.]

⁴⁴⁵ a <nap> deák anya szent egy háznak.

⁴⁴⁶ szolgálatra. a mely az Isteni <szolgálata> ditséretet,

hatalom, és a kegyelem a melyet követi a szent szol-[75b:]gálatokat. ugy mint a szent Mise áldozattját. a bűnök meg bocsátását., a predikállást, és a szenttségek ki szolgáltatását. etehát a kegyelem, melyet ad ez a látható jell.⁴⁴⁷

5 K kinek kel fel adni az egy házi rendnek szenttségét?

F Tsak egyedül a püspöknek, ezt lattyuk a szent írásbol hogy tsak az apostoloknak, és a püspököknek kik helyekben következtenek, adatot ahatalom, a⁴⁴⁸ kézzel valo illetésre., ezt a tráditibol is tudgyuk., mivel az anyaszent egy ház. mindenkor azt tartotta. hogy tsak egyedül a püspököknek volt arra hatalmok. és mindenkor ellene állot azoknak, kik apapoknak is akarták⁴⁴⁹ tulajdonítani azt a hatalmat. 1. et. 2 Can.⁴⁵⁰ apost. s. Cornel. papa. epist ad fabium⁴⁵¹ antioch. s. Chrysost. hom. 11. supr. 1 epist. ad tim.⁴⁵²

K Hány féle az egy házi rend?

15 F. Rend szerént hetet számlálnak. 1. a kapus, ki a templom ajtajára vigyázot. 2. az olvaso. 3. az exorcista. 4. acolysta, 5 a sub diaconus. 6. a diaconus. 7. a papi rend.

K⁴⁵³ kellé azt hinni. hogy a püspökök fellyeb valok a papoknál.?

F Igen is. mert még a negyedik saeculumban az anya szent egy ház eretneknek tartá Áériust azért. hogy ezt az igazságot tagadá. s. epiph. heret. 25. s. aug. libr. de heres. 53 s. ignac. mart. in. 1 saeculo. epist.

K Mind ezek a rendek. Isteni rendeléseké.?

F. A püspökség, papság. és adiaconuság. Isteni rendeletek. a többit, az anyaszent egy ház rendelte.⁴⁵⁴

[76a:] 2 *Articulus*

Azokrol az akadályokrol mellyek meg nem engedik az egy házi rendben valo menetelt.

25 K kitsodák azok kik az anyaszent egyház rendelése szerént az egy házi rendet fel vehetik?

F. Mind azok, a kikben valamely akadály nem találkozik. a kik alkalmasok az egyházi szolgálatra, és kik az Istentől arra hivatalosok.

⁴⁴⁷ [Utána későbbi beírás világos tintával: *hejavagyon*]

⁴⁴⁸ a <kezr> kézzel valo

⁴⁴⁹ akarták <tul> tulajdonítani [Tollhiba.]

⁴⁵⁰ Can. [a-o-ból javítva.]

⁴⁵¹ ad fabium <anthio> antioch.

⁴⁵² [Utána későbbi beírás: *heja vagyon*]

⁴⁵³ [A sor elején beírás világos tintával: *heja vagyon*]

⁴⁵⁴ [Utána későbbi beírás világosabb tintával: *heja vagyon*]

K Mit értesz azon, akikben valamely akadály nem található?

F. Értem azokat a fogyatkozásokat. a melyek miat bé nem vétethetik valaki az egy házi rendben, vagy ha bé vétetett is, nem követheti annak hivatallyát.

K Hány féle az az akadály?⁴⁵⁵

5

F. két féle. 1. az a mely valami fogyatkozástól jö, 2. a mely valamely vétektől.

K Melyek azok az⁴⁵⁶ fogyatkozások melyek akadályt tehetnek.?

F Nyolczat számlálnak. 1. az elmének fogyatkozása, 2. a testnek, 3. a születésnek, 4. az időnek, 5. a szabadságnak. 6. a szenttségnek. 7. a jamborságnak., 8.⁴⁵⁷ az maga viselésben valo fogyatkozás.

K kitsodák azok. a kiket meg akadályoztattya. az elmének fogyatkozása?

F. Az esztelenek., akiket a nagy nyavalya töri, az ostobák, és a kik tellyeségel tudatlanok.. [76b:]

15

K kitsodák. azok, akiket meg akadályoztattya a testnek fogyatkozása.?

F A kik tisztességel nem tehetik az egy házi szolgálatott, ugy mint, a kiknek az első. vagy a második ujja. el vagon vágva, kik bal szemek-re vakok. sánták, vagy görbék.

20

Azok. kik ezekben a fogyatkozásokban. estenek⁴⁵⁸ fel szenteltetések után. végben vihetik szolgáltyokat. amenyiben meg engedik azok a fogyatkozások. tudni illik. egy pap akinek akezeit el vágták, misét nem mondhat., de predikálhat. és gyontathat. ha meg süketült.⁴⁵⁹ nem gyontathat. de misét mondhat.

25

K kitsodák azok. akiket meg akadályoztattya. a születésnek fogyatkozása,?

F. Azok., akiknek apjok. és anyok, nem a⁴⁶⁰ törvény szerént valo házasságban éltenek

K kitsodák azok akiket meg akadályoztattya az időnek fogyatkozása?

30

F Azok kik még elnem érték azt időt. hogy az egy házi rendben bé vitethessenek a szabot rend⁴⁶¹ szerént.

⁴⁵⁵ akadály? [l-n-ből javítva.]

⁴⁵⁶ az <akadályok.> fogyatkozások

⁴⁵⁷ 8. <és> az maga

⁴⁵⁸ estenek [Beszúrás.]

⁴⁵⁹ ha meg süketült. <misét nem> nem gyontathat. de misét mondhat.

⁴⁶⁰ nem a [a – beszúrás;] <házasságban élnek.> nem a törvény szerént valo házasságban éltenek [a törlés és javítás későbbi, világosabb tintával.]

⁴⁶¹ rend szerént. [s (hosszú f) r-ből javítva.]

K kitsodák. azok. akiket meg akadályoztattya a szabadságnak fogyatkozása.?

F Azok kik rabok. vagy jobbágyok. vagy azok kik adóságokban vannak⁴⁶²

5 K kitsodák azok, akiket meg akadályoztattya a szenttségnek fogyatkozása?

F Azok. kik nintsenek meg keresztelve., kik bigámiában estenek.

K Mit értesz ezen a szón bigamia?

F Értem azokat. a kik egy néhány rendben házasodtanak meg. [77a:]

10 K kitsodák azok, akiket meg akadályoztattya.⁴⁶³ a jámborságnak fogyatkozása?

F Azok, kik olyan tisztiségekben voltak. a melyekben vér ontásot követtek, ugy mint, a had viselők, kik hartzokon voltak, a bírák. kik halálra ítélték a rabokat.,

15 K kitsodák azok. akiket meg akadályoztattya a maga viseléseknek fogyatkozása.?

F Azok, akiknek nyilván valo penitentiát kellett tartani. azok, kik rossz magok viselésekért. rossz hir, névben estenek.

K Mitsoda vétkek azok, a melyek. meg akadályoztattják. azokat.

20 kik azokban estenek?

F A szánszándékal valo gyilkosság, a kétszer valo meg keresztelkedés. az eretnekségben valo részesülés.

K Mit kell tselekedni az olyanoknak, aki ilyen akadályoztatásokban találkozik.?

25 F Az olyan. hogy ha nem egy házi. avilági rendben kell maradni. hogy ha pedig egy házi. minden⁴⁶⁴ egy házi szolgálatot félben kell hadgyni.

3. *Articulus.*

Hogy mitsoda készülettel, és mitsodásnak kell annak lenni. aki az egy házi rendben akar menni. és hogy, hivatalosnak kell erre lenni.

K Mind azoknak. kik a fellyeb meg mondot akadályoknélkül vannak. leheté az egy házi rendben menni?⁴⁶⁵ [77b:]

30 F. Nem, mert még szükséges azon kívül. hogy azokra a szent szolgálatokra hajlandok, alkalmasak. és Istentől hivatattak legyenek.

⁴⁶² [Utána későbbi beírás: *heja*]

⁴⁶³ meg akadályoztattya. [*dá-ly*-ből javítva.]

⁴⁶⁴ minden <t> egy házi szolgálatot

⁴⁶⁵ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírás: *Mí*]

K Mitsodásnak kell hát lenni, hogy alkalmas legyen valaki, az egy házi hivatalra?

F. 1. szükséges. hogy a világtól. magat meg vonnya, 2. a maga hasznát ne kerese., 3. felebaráttya szerető legyen. 4. az Isten ditsőségét. és felebaráttya. üdveségét kerese. 5. tudománya legyen. 6. alkalmas az anyaszent egy ház szolgálattára., 7. bátor. és álhatatos legyen. 8. okos. 9. békeséges tűrő, 10. tiszta életű legyen. 11 szerese a munkát. és a tanulást., 12. magános életet: 13. kerüllye a kényeséget, 14. alázatos. és intést szerető legyen. 15. szeresse az imádságot, s. hier. epist ad nepotianum. s. Chrysost de sacerd.

K Ezekon kívül. kívántatiké még valami a papi renchez?

F Még ezeken kívül szükséges. hogy arra Istentől hivatalos legyen.

K Honnét tudgyuk mi azt. hogy nem magunknak kel ezt a rendet választanunk. hanem Istentől kell arra hivatalosnak lenni?

F. Azt tudgyuk. a szent írásból, a traditioból. a proféták. a kristus, és az apostolok példáiból, és valamenyi szent püspökök, és szent egy háziak voltak. azoknak példájokból. [78a:]

K kitsodák azok., akik nem hivatalosok az Istentől, az egy házi rendre.?

F. 1. Az olyanok. a kikben azok a készületek., és indulatok nincsenek. a melyekről szollottunk. 2. az olyanok. a kik ebben a dologban. tsak a szüléjek. és attyok fiai akarattyokot követik. 3. az olyanok kik az egy házi rendre tsak az előmenetelért. és a fősvénységért vágnak. 4. az olyanok., kik minden féle uton modon. azon vannak. és sürgetik püspökjöket. hogy fel szentelnye őket. 5. az olyanok. akik a rendeletlen életből: az egy házi rendben akarnak egy szers mind menni.

K kitsodák azok. akik felől el lehet gondolni. hogy az Istentől hivatattak arra a rendre.⁷⁴⁶⁶

F Az olyanok. akik noha érdemések legyenek is arra, de akik magoktól semmit nem tselekesznek., hanem meg várják hogy a püspökök sürgebbe arra. vagy is leg aláb. egy olyan okos, és értelmesnek követik tanátsát. aki mind buzgo, mind pedig tudgya. az anyaszent egy ház szabot rendeit. mivel kételkedhetünk abban. hogy ha az Isten hivuté ebben arendben. amidőn magunk választtyuk magunknak.

K Miért lehetne abban kételkedni?

F Mert szent pál azt mondgya. hogy *senki nem vérszi ő magának etisztességét., hanem aki hivatattik Istentől valamint Aron; a képpen a kristus is. nem tulajdonította magának etisztességét hogy fő pap lenne., hanem azt, az atya Istentől vette.* hebr. 5. 4.⁴⁶⁷ [78b:]

K szabadé az atyáknak. papi rendre szánni az ő gyermekeket?

⁴⁶⁶ [Utána későbbi beírás világosabb tintával: *héja vagyon*]

⁴⁶⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

F Igen szent dolog azt kívánni. hogy gyermekek. az egy házi rendre hivatassanak., és hogy őket úgy is nevellyék, hogy arra alkalmasak lehessenek., de elkel kerülni azokat a vétkeket, a melyekben esnek sok atyák.

5 K Mellyek azok avétkek?⁴⁶⁸

F 1. Amidön⁴⁶⁹ gyermekeknek hajlandóságokat erőltetik 2. midön azt rendelik a papságra. a melyikben keveseb elmét tapasztalnak. 3. amidön tsak az előmenetelt, és a hasznot tekintik. és rendeletlenül vétetik bé fiokot.

10 K Mik követik rend szerént az ilyen vétkeket

F.⁴⁷⁰ 1. Az Isten rend szerént meg nem áldgya az olyanokat⁴⁷¹ kik ilyen formában mentenek az egy házi rendben. és gyakorta. familiájoknak gyalázattyára., és az anyaszent egy háznak. botránkoztatására léznek., 2. az ilyen vétkekért az Isten átka száll némelykor a familiák-ra., 3. a szent írásban nagy példákot látunk. az olyanokrol. akik hivatlan akartak az egyházi rendben menni. a melyekért rettegjenek az olyan atyák. akik az Isten rendelése ellen akarják ebben a szent rendben tenni gyermekeket nagy példa. korédáthán, ábiron. osiás király meg pélpoklosodék azért. hogy a füstölőre akárá tenni kezét. num. 16.
20 4 reg. 15.

4. Articulus.

A Tonsuráról. az. az. ahaja el nyiréséről annak a ki az egy házi rendben vétetik [79a:]

K Mitsoda a tonsura?

F Ez olyan Cérémonia a melyel az egy házi rendben vétetvén valaki, azután, mind egy házi jóságot birhat. mind a több szent rendeket fel veheti.

25 K Miért nevezik ezt a Ceremoniát tonsurának.?

F Mert nagyobb része ennek a Cérémoniának a haj nyirésből áll.

K Miből áll tehát ez a Ceremonia?

F Három dologbol. 1. aki arendben akar menni., a püspök eleiben mégyen, papi köntösben. a karján tartván a superpeliciumot; és a
30 kezében egy gyertyyát. 2. annak a püspök a haját meg nyiri kereszt formára. és az alat a kit nyirnek. fogadást téssen. hogy egyedül az Istent veszi örökségül. magának. 3. apüspök reá adgya azután. a superpeliciumot.

⁴⁶⁸ [Utána beírás halvány tintával: *heja vagon*]

⁴⁶⁹ Amidön [*n* – megkezdett hosszú szárú betüből javítva.]

⁴⁷⁰ [Beírás a sor elejére: *heja vagon*]

⁴⁷¹ olyanokát [Ékezhiba.]

K Miért veszen hoszu ruhát magára. az, aki magát tonsuráltatni mégyen?

F Mert. az, az egy házi rendnek ruhája. a szent szabot rend szerént. Conc. trid sess. 23. Cap. 6. de reform

K Miért tart gyertytát a kezében?

5

F Azért. hogy a püspök képében.,⁴⁷² a kristusnak ajánlván a gyertytát, azal meg mutassa hogy az Isten szolgálattýában. ugy akar égni, valamint a gyertyta.⁴⁷³[79b:]

K Miért nyiri elahaját. a püspök annak. akit az egy házi rendben véssen.?

10

F Meg akarja néki mutatni azal., hogy e világtól tellyeségel el kell magát vonni., és el hagydni, mind azt valami a szükség felet vagyon.

K Miért mondgya az alat a még nyirik, hogy az Istent veszi magának egyedül örökségül.?

F. Azt fogadgya fel a kristusnak. és az anyaszent egy háznak., hogy evilágtól tellyeségel meg válván. az egy házi rendben akarja tellyes életét. az urnak szolgálattýában szentelni.

15

K Miért adgya néki a püspök a superpelliciumot?

F. I. Azért. hogy meg értesse véle az által. hogy egyházi személy lévén. az egy házi ruhát viselheti. és hogy a fejr ruha, ártatlanságot, és tisztaságot jelentvén, tiszta életet is kell néki élni.

20

K Miért nyirik el az egy házi renden lévök haját?

F Az anyaszent egy házhoz valo engedelmességért. a ki is azt akarja, hogy az egy háziak meg különböztessenek az által. a világiaktól.

K A tonsura régi szokásé az anyaszent egy házban?

25

F közönségesen azt tarttyák. hogy a hatodik saeculumban kezdödöt.

Magyarázat⁴⁷⁴

Az első saeculumokban. a püspökök, és a több egy [80a:] házi renden lévök, semmiben nem különböztetnek meg külső képpen. a világiaktól, mivel a sok féle üldöztetések. azt meg nem engedték az egy háziaknak. hogy más féle köntösököt viseljenek., valamint hogy még most is . a nap keleti országokban. a missionáriusok, tsak nem mind világi köntösben járnak, hanem azt láttyuk szent gergely pápa idejében, a hatodik saeculumban., hogy az egy háziak. már különös köntösöket viseltenek, a mi pedig a tonsurát illeti, a hetedik és a nyolczadik saeculumban már közönséges bé vett szokás volt.

35

K kiknek kell a tonsurát meg engedni?

⁴⁷² képében., [b-n-ből javítva.]

⁴⁷³ [A lap alján tollvonás.]

⁴⁷⁴ Magyarázat [Utólag írta be a sorközbe.]

F. Az olyanoknak., a kik felől el lehet hinni. hogy az Isten hitta a papi rendre.

K Hány esztendő korában lehet valakit tonsurálni?

F A tridentinumi Concilium.⁴⁷⁵ meg engedi a gyermekeket is. tsak⁵ tudgyanak mar irni. olvasni. meg legyenek bérmálva, és a hitnek fő ágazatit⁴⁷⁶ tudgyák. Conc trid sess. 23 cap. 4.

K Mitsoda szándékban kell lenni. annak a ki a tonsurát fel veszi.⁴⁷⁷

F. 1. olyanban. hogy az egy házi rendben akar élni és meg halni. 2. hogy abban, az Istennek szenteli magát. min[80b:]den haszon keresés.,¹⁰ és kevélység nélkül. 3. hogy mindenben fog engedelmeskedni a püspök-jének. és a szent szabot rendeknek. 4. hogy a világot meg fogja. vetni, és el kerül azokat a multságokat, a melyek tiltatnak, az egy háziaknak.⁴⁷⁸

K Mitsoda hasznai vannak a tonsurának?

¹⁵ F. 1. A tonsura. az egy házi rendben teszi, 2. az egy házi rendnek privilégiumával élteti. 3. a töb egy házi rendekhez⁴⁷⁹ közelíti. 4. hatalmat ad. arra, hogy beneficiumot birhat.

5 Articulus.

A beneficiumrol: vagy az egy házi jóságokrol. és a simoniáról.

K Mitsoda a beneficium?

F Ez,⁴⁸⁰ olyan egy házi titulus., a mely állandó és meg maradando²⁰ részt ad annak., a ki azt viseli. hogy birhassa némely részt. az egy házi jóságoknak, véghez vivén azokat a kötelességeket a melyek ahoz vannak foglalva.

Az első saeculumokban nem ilyen formában üsmerték a bénéficiumokat., mivel az egy házi jóságok. közösök voltak. a püspökök visel²⁵ tek azokra gondot., és ők is tartották azokbol. az olyanokat, a kiket kívántatot, a többit ala[81a:]misanára.. és a templomra fordították., de idővel, és lassanként. az egy házi⁴⁸¹ jóságokbol, részt kezdének szabni a püspöknek, részt az egy háziaknak. részt a szegényeknek. részt a

⁴⁷⁵ Concilium. [c-s-ből javítva.]

⁴⁷⁶ ágazatit [ágazatitból javítva az ékezet áthúzásával.]

⁴⁷⁷ [Utána beírás világos tintával: *heja vagyon*]

⁴⁷⁸ [Utána későbbi beírás: *heja vagyon*]

⁴⁷⁹ rendekhez [Második e – megkezdett h-ból javítva;] közelíti. [ð-e-ből javítva.]

⁴⁸⁰ Éz, [És-ből javítva az ékezet áthúzásával nélkül.]

⁴⁸¹ az egy házi </> jóságokbol, [g-b-ből javítva.]

templom ujjítására. végtire, a sok változtatások után. az a szokás maradt meg, a melyet mostanában látunk, és ugyan azon mostani szokás szerént is szollunk itt az egy házi jóságokrol.⁴⁸²

K Mitsodásnak kell lenni. hogy lehesen beneficiumot birni?

F. Tonsurátlatotnak kell lenni., jó életünek, és jó erköltsünek. és hogy alkalmas legyen, végben vinni. ahivatalokot mellyek kívántatnak a beneficiumhoz. 5

Hogy ha pedig olyan beneficiumot bir. hogy a mások lelkére kell vigyázni; papnak. és alkalmasnak kell lenni arra. hogy gyontathasson prédikállyon.⁴⁸³ és a szenttségeket jól ki osztogathassa 10

K Leheté beneficiumot adni atyafiainak vagy jó akaroinak.?

F lehet. hogy ha arra azok méltobbak másoknál. de ha nem méltobbak. az Istent meg bánttyák. és az anya szent egy házat meg botránkoztattyák, igen könnyü ez iránt magának hizelkedni. de jaj annak aki ebben a dologban magának hizelkedik.⁴⁸⁴[81b:] 15

K A keresztényeknek nem kell tehát. tsak könnyen arra ajánlani magokot, hogy⁴⁸⁵ beneficiumot kérjenek attyokfiainak, és jó akarajoknak?

F. Nem, mert az olyan keresztények. kik az Istent félik, könnyen arra nem ajánllyák magokot hogy másoknak egy házi jóságokot kérjenek 1. azért, hogy ne részesüllyenek azoknak vétkeiben., kik azokot osztogatttyák, és akik kérésekre nem aleg érdemesebbet választották, 2. azért. hogy Isten előtt számot ne adgyanak azokért a vétkeért, a mellyekben eshetik az, akinek az egy házi jóságokot szerzették. ugyan azon jóság ki szolgáltatásáért, a mely kereszténynek élő hite vagyon. az olyan retteg, amidön láttya. hogy a mások vétkiért is számot kell adni Istennek. 25

6 articulus a simoniáról⁴⁸⁶

K Mitsoda a simonia?

F. A nem más. hanem a midön fel tett akarattal akarják. meg venni, vagy el adni a lelki dolgokot. vagy azt ami a lelki dolgokot illeti. 30

K Hány féle a simonia.?

⁴⁸² [Utána beírás: *heja vagon*]

⁴⁸³ prédikállyon. [r-e-ből? javítva.]

⁴⁸⁴ [A lap alján tollpróbászertü jelek és beírások: 1752 23 *temettük el N omni Az Is Mitsoda Az Isti*]

⁴⁸⁵ hogy <†> beneficiumot

⁴⁸⁶ 6 articulus a simoniáról [Utólag írta be a sor végén üresen maradt helyre.]

F. Három féle. valóságos. Conventionalis. és mentális.

K Mitsoda a valóságos simonia?

F. A midön. pénzt, vagy más egyebet adnak. vagy [82a:] vesznek valamely lelki dologért, vagy azért. a mi a lelki dolgot illeti.

5 K Mitsoda a Conventionalis simonia?

F A midön azon meg alkuszna, hogy a földi jókért⁴⁸⁷ lelki jokat adgyanak, hogy ha az alkut végben vitték. a valóságos simonia., hogy ha pedig nem Conventionalis.⁴⁸⁸

K Mitsoda, a mentalis simonia?

10 F. A midön. fogadás⁴⁸⁹ alku nélkül. olyan szándékal adnak valamely lelki dolgot. hogy azért testi hasznot vegyenek. vagy hogy olyan szándékal adnak valamely földi jót. hogy azért lelki jót vegyenek.

példának okáért, Én másnak egy házi jorzágot adok, de azért. mert reménlem hogy azért ajándékot veszek. más képpen nem adnék, ajándékot adok. hasznos szolgálatot teszek., de olyan végre. hogy én azért magamnak. vagy atyám fiának egy házi jorzágot nyerhesek. én semmi ígérte, se alkut nem tettem. az én szándékom tsak a., hogy a⁴⁹⁰ lelki jóért. földi jót szerezhessenek., vagy a földi jóért, lelki jót., mind azon által. szivemben, és elmémben. simoniát tselekedtem.⁴⁹¹

20 K Honnét jó⁴⁹² ez a szó simonia?

F simon magustol.⁴⁹³ a ki pénzt akart adni. hogy ő is tsudákat tehesen. act. 8. 19.⁴⁹⁴[82b:]

K Honnét tudgyuk mi azt. hogy a simonia tilalmas?

F Az okoság meg tanyithat arra, hogy nem szabad se el adni. se meg
25 venni a lelki dolgot., de ezen kívül. mind a kristus, mind az anyaszent egy ház. azt tilalmaz. adgyátok ingyen, mondgya a kristus. a mit ingyen vettetek. matth. 10. 8.

K Mitsoda büntetéssel büntetik meg a simoniát?

F I. Hogy ha a simonia nyilván valo. az ex Communicatio a pápát
30 illeti, hogy ha. titkos. a püspököt. 2. a papi jorzágot tölle el veszik. 3.

⁴⁸⁷ földi jókért <j> lelki jokat [Törlés a sor elején.]

⁴⁸⁸ hogy ha pedig nem Conventionalis. [Utólag írta be világosabb tintával.]

⁴⁸⁹ fogadás [Beszúrás világosabb tintával.]

⁴⁹⁰ a <f> lelki jóért. földi jót szerezhessenek., [Második z – hosszú f-ből javítva.]

⁴⁹¹ [Utána beírta a sorközbe: *K. simonia volnaé <valaki> valamely szolgál-; külön sorban, valamely alatt: heja]*

⁴⁹² jó [jó ~ jő helyett; ékezethibával.]

⁴⁹³ magustol. [s (hosszú f) beszúrás.]

⁴⁹⁴ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírás: *Mint hogy*]

semmi papi jóságot többé nem birhat, gyalázatban esik., és a régi szabot rend szerént. a papi hivataltol el tiltathatik. Conc. Calcedo. Can. 2⁴⁹⁵ extra. de sim.

7 articulus⁴⁹⁶

K Mitsoda a kötelességek azoknak. akik egy házi jóságokat birnak?

F. 1. Hogy nagy hűségel vigyék végben. azokat, a hivatalokot, ⁵ mellyek azon egy házi jóságokot illetik., 2. igen vigyázanak arra., hogy a jóság elne romollyék. és annak levelei elne veszenek., 3. hogy annak jövedelmét. szentül költtsék el. 4. hogy az Isteni szolgálatot. szorgalmatosságal. és buzgoságal vigyék végben.⁴⁹⁷

K Mire kel fordítani a beneficiariusoknak az egyházi jóságot?⁴⁹⁸ ¹⁰
[83a:]

F. Az egész jóságban a romlot épületeket meg kell ujítani. 2. A jóságban lévő templomokban. az oltári ruhákra⁴⁹⁹ köntösökre és eszközökre gondya legyen, hogy az Isteni szolgálat tisztességgel legyen. 3. tartson annyi számu papokot, és egy házi renden lévőket., a menyi kivántatik az egy házi jóságnak fundatiojához, 4. minek utánna. min- ¹⁵ deneket ki fizetett volna., a jövedelemből tsak annyit tartson meg. a menyi szükségés hogy magát betsületesen tarthassa 5 minek utánna ki vette volna. a maga szükségére valot. a mi meg marad. adgya a szegényeknek.

K Mitsoda szegényeknek kell adni. minek utánna ki vette volna a ²⁰ maga szükségére valot?

F fő képpen. az olyan szegényeknek kell adni. akik az egy házi jóságához valok. a kik ót lakosok. az okoság hozza magával, hogy az olyanokot, kik a jóságokot. az egy háznak adták. kik annak tizedet fizetnek, és annak szolgálnak, inkább kell segitteni mint sem az idegenek- ²⁵ ket. a felebaráti szeretet is ezt hozza magával. vagyon mindenik egy háznak. olyan szegényei. akiket tartani kell.

⁴⁹⁵ Can. 2 [2–3-ból javítva.]

⁴⁹⁶ 7 articulus *heja*, [Utólag írta be a sorközbe, világosabb tintával.]

⁴⁹⁷ [Utána beírta a sor elejére: *heja vagyon*] <K Miben áll a költtségek azoknak> [<ek azoknak> beszúrás;] <a melyet kell tenni annak a kik [<a kik> – második k-t utólag írta be;] <egy házi jóságot bir.? nak?> [<nak?> utólagos beírás halvány tintával.]

⁴⁹⁸ [Ezt a *Kérdést* utólag írta be a lap aljára, az előzőleg leirt és törölt *Kérdés* helyett; a lap alján őrszók: *F. 1. Az egész jóságban*]

⁴⁹⁹ ruhákra [*ruháraból* javítva;] <és> köntösökre [*n*-sor alatti beszúrás.]

K A ki egy házi jorzágit bir. adhaté az attyafianak is a jövedelem-ből.?

F Hogy ha az attyafiai szegények.⁵⁰⁰ nem tsak adhat.⁵⁰¹ [83b:] de kell is azokat segíteni ugy mint szegényeket., de azért adni hogy meg ⁵ gazdagullyanak., hogy kényesebben és nagyob uraságban éllyenek, az olyan vétek, a melyet az egész Conciliumok, és a⁵⁰² szent atyák. kárhoztattják. Conc. trid. sess. 25. Cap. 1. de reform.

8⁵⁰³ *Articulus.*

Az Egy házi also rendekről.

K Mellyek az also egy házi rendek.?

F. Négyet számlálnak, ugy mint. a kapus. az olvasó. az exorcista, ¹⁰ és az acolystha.

K Miért nevezik ezeket also⁵⁰⁴ rendeknek.?

F. Hogy meg különböztessenek. a fő⁵⁰⁵ szent renden lévőktől. a kik az oltárhoz közeleb valok. és akik. tellyeségel az anyaszent egy háznak szenteltettek.

¹⁵ K. Mitsoda⁵⁰⁶ a kapusnak hivatallyá?

F. 1. hogy a templom kapuját meg nyissa, és bé zárja. 2. Hogy a hitetleneket. eretneket. és az excommunicátusokat a templomban ne bottsása. 3. meg ne engedgye hogy mások bé menyenek a sanctuariumban., hanem tsak azok akiknek illik oda bé menni. 4. meg ne engedgye ²⁰ a templomban a tiszteetlen dolgokat a hejában valo beszélgetést. [84a:] 5 a templomban lévő eszközöket, az oltárhoz valo ruhákat. és a templomot tisztán tarttsa. 6. a szabot időben harangozon.

K Mitsoda az olvasonak hivatallyá?

F 1. Hogy énekellye. vagy fel szoval olvassa az epistolákat: és a szent ²⁵ atyák írásit.

2. A régi⁵⁰⁷ időben. amidön a pap magyarázta a népnek a szent írást, az olvaso fent szoval. olvasta el. a verseket a melyeket magyará-

⁵⁰⁰ szegényék. [Ékezethiba.]

⁵⁰¹ [A lap alján tollvonás és beírás: *Meg*]

⁵⁰² a [Beszúrás.]

⁵⁰³ 8 Articulus. [8-6-ből javítva.]

⁵⁰⁴ also <m> rendeknek.?

⁵⁰⁵ a fő <rendektől.> szent <rendekről.> [Törlés a sor elején.] renden lévőktől.

⁵⁰⁶ Mitsoda [*d* – megkezdett hosszú szárú betűből javítva.]

⁵⁰⁷ régi [*g-d*-ből javítva.] időben.

zot. az az. hogy az olvaso⁵⁰⁸ elolvasot egy részt., a pap azt utánna magyarázta,⁵⁰⁹ a midön pedig a püspök magyarázta az évangéliumot. akkor a diaconus olvasta el. a mit meg kellett magyarázni. pontifi rom. ad lector.⁵¹⁰

K Mitsoda az exorcistának hivatallya.? 5

F. 1. régenten az ördögököt ök üzték ki akikben ördög volt, de már mostanában, ezt a hivaltalt a papok viszik végben. 2. a szentelt vízhez valo só. és vizet. néki kell el készíteni, 3. a midön. apüspök. vagy egy pap. exorcizálni akar valamely ördögöst, néki kel elő készíteni mind azt, valami ahoz kívántatik. 10

K Mitsoda az acolythanak hivatallya.?

F. 1. A gyertyyát ö gyujtja meg.⁵¹¹ 2. a nagy misekor. a processio- kor a gyertyát ö viszi. 3. a füstölöt, és a temjént. ö hordoza. 4. a tüzet, és a temjént ö készitti ell. [84b:] 5. a szent áldozathoz valo bort, és vizet el készitti. és azt a subdiaconus kezében adgya a misekor; 6. a szent 15 áldozatkor a diaconusok. és a pap mellet vagon

K Nagyra kellé betsülni mind ezeket a hivatalokot?

F. Mind a, valamí az embert akristushoz közelitti, és reszesé teszi a szenttséges titkokban. amind nagy, és méltó a tiszteletre. a régi időkben, nagy jutalomnak tartották. ha bé vétték. az olyanokot kik a pogányok 20 előtt vallást tettek a hitről. ha tsak a leg aláb valo rendben is. ezt láttyuk a szent Cypriánus 33. és 34⁵¹² leveléből, melyet irt a maga népének két olvasonak ordinatioirol, akik az üldözéskor vallást tettek a hitről,

7 *Articulus*

Az Egy házi fő rendekről.

K Mellyek az egy házi fő rendek?

F. A subdiaconuság. a diaconuság. és a papság. 25

K Miért neveztetnek. ezek a rendek. fő rendeknek?

F. 1. Azért, mert akik azokat fel veszik., az Istennek, és az anyaszent egy háznak vannak szenteltetve. meg változhatatlan képen, és az anyaszent egy ház, töllök, szüntelen valo tiszta⁵¹³ életett kíván. 2. mert ezek az oltár mellet szolgálnak. és nagyob hatalmok vagon, mint az aláb 30 valo egy házi szolgáknak, [85a:]

⁵⁰⁸ az olvaso <eg elolvasot egy részt., [Törlés a sor végén.]

⁵⁰⁹ magyarázta, <pon> [...] pontifi

⁵¹⁰ lector. [e-ó-ból javítva.]

⁵¹¹ ö gyujtja meg. <a> 2. a nagy

⁵¹² és 34 leveléből,

⁵¹³ tiszta <s> életett

K Meg volté mindenkor tiltva a subdiaconusnak. a diaconusnak. és a papoknak a házasság?

F Igen is. mivel soha nem volt szabad a püspököknek, papoknak. diaconusoknak. subdiaconusoknak. fel szenteltetések után meg házasodniok. mindenkoron evolt. aGörög, és a deák anyaszent egy háznak szokása, Can aposto. 17. Justini Imp. libr. 45. Cap. de episcopis et Clericis.

K Nem látunké sok házas papokat, diaconusokat, a görög anyaszent egy házban?

10 F Igen is. de fel szenteltetések⁵¹⁴ előtt házasodtanak meg.

K szabadé tehát, egy házas embert, subdiaconusnak, diaconusnak. papnak, vagy püspököknek fel szentelni?

F A deák anyaszent egy házban a nem szabad., hogy hatsak. a férfiu. és az aszszony azt fel nem fogadgyák hogy holtig különösön fognak élni
15 egy másol., a fel szentelés után. hasonló szokást tartanak a görög püspökök. iránt. de a több egy házi renden lévőket⁵¹⁵ a görög anyaszent egy házban fel szentelik. házas korokban is nem kötelezvéen őket arra hogy el vályanak feleségektől.

K Honnan vagyon ez a két féle szokás.

20 F Attol vagyon, hogy a deák anyaszent egy ház meg tartotta azt a régi szokást mely az előtt a görögöknel is meg volt. de idővel öök azt el hadták. és uj szokást vettek bé. conc. Nicae. Can. 2. Conc. Ancir. Can. 9. s. ambr. libr. 1. de offic. s. hier, libr contr. jovinianum.⁵¹⁶ [85b.]

K Mioltatol fogvást. engedte meg a görög anyaszent egy ház. a
25 házasságot a papoknak, és a diaconusoknak.?

F A hatodik saeculumnak a végén. a püspökök Constantinápolyban gyülvén., a Császár palotájában., arról törvényt tsinálának. Conc. in trullo. Can 6.

K A romai anyaszent egy ház, nem állaé ellene annak a gyűlésnek.?

30 F Eleinte mindgyárt ellene álla., de azután látván hogy az a szokás nem tekenténé ahitet; a békeségnek kedviért el szenvedé. Conc. later. sub innocentio. III. Can. ut Clericorum mores.

K Miért parancsolya az anyaszent egyház. hogy az egy házi renden lévőök. a házasságon kívül éllyenek.?

35 F Azért hogy a világi dolgoktól, bajoktól.⁵¹⁷ gondoktól mellyek követik a házasságot mentek lehesenek., és hogy szabadosan járhassa-

⁵¹⁴ fel szenteltetések [té – beszúrás.]

⁵¹⁵ renden lévőket [ket – beszúrás.]

⁵¹⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁵¹⁷ bajoktól. [b-j-ből javítva.]

nak az Isteni, és a felebaráti⁵¹⁸ szolgálatban., tiszták lévén testben. és lélekben, jobban vihessék végben. az oltári szolgálatot. 1. Cor. 7. 28. 32. 33. 34.

8. Articulus

A subdiaconusnak, Diaconusnak. papoknak. és püspököknek hivatallyiról.

K Mellyek. a subdiaconus hivatallyi?

F. 1. Hogy az Isteni szolgálatkor segittsen a diaconusnak, 2. a nagy⁵ misekor az épistolát énekellye. 3. a nagy [86a:] misekor vizet tölttsön a kehelyben. 4. gondgya legyen a ruhákra mellyek szükségesek a szent áldozathoz, 5. a Corporálét. és a purificatoriumot meg mossa, 6. az Evangyeliumos könyvet tarttsa a diaconusnak. és azt a papnak vigye meg tsokolni. 7. az ajánlot ajándekokot a nép kezéből elvegye. pontifi.¹⁰ missa.

K Mitsoda jó erkölcsöt kel birni a subdiaconusnak.?

F 1. A tisztaságot, 2. a tanulásnak szeretetét. 3. az Isten házához valo nagy buzgoságot, 4. az imádságot, 5. a penitentzia tartást., 6. az anyaszent egy házhoz valo szeretetett, 7. az alázatoságot, 8. a püspökjéhez¹⁵ valo engedelmeséget, a papokhoz, és diaconusokhoz valo tiszteletet.

K Mellyek a diaconusnak hivatallyi?

F. 1. Hogy az oltár előtt szolgállyon, a papnak kezében adgya mind azt a mi a szent áldozathoz szükséges., noha ő nem szentel, de apapal együt ajánlya a szent áldozatot a népnek nevében. 2. az évangyeliumot²⁰ énekellye. 3. oktasson és prédikállyon ha arra. szabadságot ad apüspök. 4. Cérémoniával keresztelleyen szükségben.,⁵¹⁹ 5. hogy a népnek hirt adgyon a templomban a midön le kellesék térdepleni.⁵²⁰ az Isteni szolgálat után. a népnek tudtára adgya. hogy ki ki el mehet 6. a templomban mindenre vigyázon., régenten. a diaconusok viseltek⁵²¹ ²⁵ gondot az egy házi jóságokra. a püspök parancsolattya alat. öök is osztogatták az alamisnát.

K Mitsoda jó erköltsök szükségesek a diaconusnak?⁵²² [86b:]

F szent pál. hasonló jó erköltsöket kíván töllök: valamint a püspököktől. ugy mint. a tisztaságot, egyeneséget. nem a magok hasznok³⁰ keresését, tellyesek legyenek hittel. szeretettel. okoságal. buzgoságal.

⁵¹⁸ a felebaráti <szer> szolgálatban.,

⁵¹⁹ szükségben., <6.> 5.

⁵²⁰ térdepleni. [d-p-ből javítva.]

⁵²¹ viseltek [l-s-ből javítva.]

⁵²² [Tollpróbaszerű tollvonások és betűk a lap alján: *Inte Do D D D D M M M M*]

alázatoságal. tudománnyal., szegényekhez való szeretettel., egy szóval tellyesek legyenek⁵²³ szent lélekel. valamint az első hét diaconusok⁵²⁴ act. 6. 3. 1 tim. 3. 8.

K Mellyek a papnak hivatallyai?

- 5 F. 1. Hogy a szent Mise áldozattját ajánlya, 2. hogy a szentségeket ki szolgáltatassa, a bérmálás. és a papi renden kívül. 3. az Isten beszédit hirdesse., 4.⁵²⁵ a lelkeket vezesse. 5. a népet meg áldgja. és érette imádkozék.

K Mitsoda jó erköltsök szükségesek apapnak.?

- 10 F. Minden féle jó erkölcsnek kell benne lenni., mivel a pap az Isten embere, egy papnak minden tselekedete⁵²⁶ oktatás helyet kell lenni., szükséges is. hogy tellyes legyen Isteni szeretettel, az Isteni szeretet pedig magában foglal minden féle jó erkölcsöt.

K Mellyek a püspöknek hivatallyai?

- 15 F. *A szent lélek őket vigyázoká tette. az Isten anyaszent egy házának legeltetésére. melyet tulajdon vérével kereset.* mondgya szent pál. act. 20. 28. a püspökök, az apostolok helyeit tarttyák., ő hozájok is tartozik az anya szent egyháznak igazgatása. és annak nagyobra való ki terjesztése.

- 20 K Mitsoda jó erköltsök szükségesek a püspöknek.?

F. A püspökség. leg nagyob tökéleteségü rend lévén., szükség^[87a:]es tehát. egy püspöknek. minden féle jó erköltsöket birni nagy tekkéleteséggel; de mindenek felet. az Isteni szeretettel, okoságal. tudománnyal. bátorságal. álhatatosságal. buzgoságal. vigyázásal. és nagy

- 25 alázatoságal bővölködyék

A ki a pásztoroknak. jó erkölcseiről aka: bővebben tudni, szükséges hogy olvasa. Názianus sz. gergely 1. discursusát. sz chrysostomusnak, a papságról való könyveit. sz. hieronimusnak. nepotianusnak irt levelet., de mindenek felet a szent pál leveleit.. és azok között. a timoteushoz.

- 30 és titushoz irt leveleit., vagy hogy még jobban mondgyam, az egész uj testámentumot.

⁵²³ legyenek [Későbbi beírás a sorközbe.]

⁵²⁴ valamint az első hét diaconusok [Utólag írta be a sor alá, világosabb tintával.]

⁵²⁵ 4. a lelkeket [4.-a-ból javítva.]

⁵²⁶ tselekedete(nek) oktatás helyett [Törles a sor végén.]

9 Articulus.

Magyarázattya. a Ceremoniáknak. a melyekkel fel szentelik
a püspököt.

K A választót püspököt. miért kell három püspöknek fel szentelni?

F Ez a szokás még apostoli traditio., és az anyaszent. egy ház. ezt
mindenkor követte. tim. 4. 15.⁵²⁷

Magyarázat.

A nicaei Concilium. Can. 4. azt hadgya. hogy a püspököt. leg aláb ⁵
az egész tartományban lévő püspökök szentellyék fell, *Episcopum Con-*
venit. maximé quidem ab omnibus qui sunt in provincia ordinari. ennek
a szent⁵²⁸[87b:] Conciliumnak hagyásából úgy tettzik. mint ha azt
kivánná az⁵²⁹ anyaszent egy ház. hogy az egész világon lévő püspökök
jelen lehetnének egy püspöknek fel szentelésin. és mindnyájan tehetnék ¹⁰
kezeket az új püspökre., hogy ha a meg lehetne; a püspökségnek
egyeségiért, de⁵³⁰ mint hogy a nem lehet. se nem szükséges hogy
mindnyájan jelen legyenek, a tartománybéli püspökök, jelentik az egész
apostoli gyülekezetet; de mint hogy az is nehéz dolog hogy az egész
tartományban lévő püspökök mindnyájan jelen legyenek a fel szentelé- ¹⁵
sen. a szent nicaei Concilium azt hadgya, hogy leg aláb három jelen
legyen, ugyan ezis az apostoli traditio., de azt is hadgya., hogy a mely
tartomány béli püspökök jelen nem lehetnek. azok írásban fel tegyék,
hogy jóvá hadgyák a fel szentelést,

K. Miért mondgya, egyik a püspökök⁵³¹ közül. a fővebb Consecra- ²⁰
tornak. hogy az anyaszent egyház. azt kívánnya. hogy amely papot
néked bé mutatok., püspöknek szenteltessek.?

F Meg akarja azal mutatni. hogy a püspököt. tsak valamely anya-
szent egy háznak szükségére szentelik fel.

K A főveb Consecrator. miért olvastattya el a bulát minek előtte. ²⁵
a fel szenteléshez kezdgyen?

F Mert a mostani törvénye szerént az anyaszent egy [88a:]háznak.
a deák anyaszent egy házban. a püspököket fel nem szentelhetik, a pápa
engedelme nélkül, és hogy ha fel szentelésekre valo szükséges bulát nem
nyernek, ³⁰

K Az új püspök. miért teszi le a hitet. a Consecrator kezeiben.?

⁵²⁷ tim. 4. 15 [A latin utalást később írta be, világosabb tintával.]

⁵²⁸ [A lap alján tollvonás.]

⁵²⁹ azt kívánná az <t> anyaszent egy ház

⁵³⁰ de <minthogy> mint hogy [Törlés a sor végén.]

⁵³¹ püspökök [Második p-k-ból javítva.]

F Meg akarja azal mutatni hogy holtig egyeségben akar lenni a szent székel, és hogy a pápához, és az utána valóhoz tisztelettel lészen.

K Miért hogy, a püspök. aki Consecrator. kérdezkedik.⁵³² az uj püspöktől. az ő hitéről, szokásiról. és más egyebekről, a melyet meg
5 lehet látni a romai pontificalében.?

F Mert az anyaszent egy ház. azt akarja hogy olyan püspökököt tegyenek. kik a hitet meg tarttsák. kik a szent szabot rendeket hiven kövessék.

K Miért adgya eleiben a Consecrator az uj püspöknek a püspökök
10 kötelesegeit?

F Azért hogy, azok a köteleések. fel szentelésekor adatván eleiben. azokat holtig nagyob köteleseggel vigye végben.

K Miért mondgyák el. a minden szentek litániáját. minek előtte. a fel szenteléshez kezdgyenek?

15 F. Azért. hogy a menyei anyaszent egy ház. a földön lévő anyaszent egy házal. az⁵³³ Istentől. bővséges kegyelmet kérjen az uj püspökre. az anyaszent egy ház annál nagyobbbat nem kérhet. mivel egy jó püspök. mitsoda jót⁵³⁴[88b:] nem tselekedhetik az anyaszent egy házban. ellenben pedig egy rossz püspök, mitsoda rosztat nem okozhat?

20 K A három. fel szentelő püspökök, miért teszik az evangéliumot az uj püspöknek, fejére, és a vállaira?

F Meg akarják véle értetni. hogy a fel szentelésel az evangéliumnak terhet adgyák reája. amelyet holtig örömel kel viselni.

K Mitsoda az evangéliumi terh viselés?

25 F. A hogy tellyes légyen a kristus tanításával, a mely az evangéliumban⁵³⁵ foglaltatik, ahoz is szabja életét, beszédit, tselekedetit.⁵³⁶ minden maga viselésit.

K A szentelő püspökök. miért teszik kezeket a püspök fejére akit szentelnek.?

30 F Ez a Ceremonia. az imádságál edgyüt, a melyet mondanak., leg szükségeseb dolog a püspökök fel szentelésekhöz. amint e ki tettzik a szent írásból, és a traditioból. 2. tim. 1. 6. s. aug. libr 5. Contr. dona.

K Miért kenik meg a szent olajal az uj püspöknek fejét?

F Azért, hogy azon külső kenetel. az Istent kérjék. hogy a belső
35 kenet. az az, a szent léleknek kegyelme le szállyon. és töltse bé az uj püspököt, a pontificalében lévő imádságból meg lehet látni az okát

⁵³² kérdezkedik. </> az uj

⁵³³ az <Istől.> Istentől.

⁵³⁴ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírások: *Mm Isr te De Misere, Inte Dem Demina venite*]

⁵³⁵ az evangéliumban [é-a-ból javítva.]

⁵³⁶ tselekedetit. [Első t-f-ből javítva.]

ennek a Ceremonianak. a mely Isteni imádság. és mind a szent írásból való. [89a:]

K A püspök, miért keni meg a két első ujjait. és kezeit az új püspöknek.?

F Hogy azon külső kenetel. az Istent kérje. hogy a belső kenet. az az, a szent léleknek kegyelme., fogadosá tegye azokat, a kezeket.⁵³⁷ és azoknak erőt adgyon. a meg áldására. és meg szentelésére. mind azokra.⁵³⁸ a mikhez érr apüspöki szolgálattában.⁵³⁹

K A Consecrator. miért adgya az új püspöknek a püspöki páltzát kezében? 10

F Hogy azal. a püspöki hatalomban tegye.

K Miért ád néki egy gyűrűt?

F Meg akarja néki mutatni. hogy az anyaszent egy házal. mint egy, házassági szövetséget tett.

K Miért adgya az evangyeliomos könyvet kezében? 15

F Meg akarja néki azal mutatni. hogy az ő leg szorosab kötelesége a lészen. hogy az evangyéliumot hirdesse a népnek. aki az ő gondviselése alá bizzattatik.

K Miért tarttyák az evangyeliomos könyvet nyitva a vállán mind addig még kezében nem adgyák? 20

F Meg akarják⁵⁴⁰ azt véle értetni. hogy egy püspöknek tellyesnek kell lenni az evangyéliumal. minek előtte azt másoknak hirdesse, és hogy másokat tanithasson a kristus terhének viselésére. magának kell azt elsőben viselni.⁵⁴¹ [89b:]

K Az új püspök miért mondgya a misét együt a püspökkel. ki ötet fel²⁵ szentelte.?

F Ez olyan Ceremonia. a mely az egész anyaszent egy házban mindenkor meg volt. hogy meg mutassák azzal. apüspökségnek, és az áldozatnak egyes voltát., a görög anyaszent egy házban. az új püspök Communicál elsőben. ő is Communicálttattya a püspököt. a ki fel³⁰ szentelte.

K A misének avégin, miért teszik az új püspöknek a fejében. a püspöki süveget.?

F Mert azon süveg. a püspökök fejének ékessége. az olyan mint egy sisak. amelyet azért adgya nekik az anyaszent egy ház. hogy rettentőb-³⁵ bek legyenek. az üdvességnek ellenségi előtt. mondgya a pontificále.

⁵³⁷ a kezeket. [Beszúrás világosabb tintával.]

⁵³⁸ azok(nak).ra [ra (nak) fölé írva.]

⁵³⁹ [Utána beírás: *hejavagyon*]

⁵⁴⁰ akarják [Beszúrás.]

⁵⁴¹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírások: *venite Exultemus Minden mm*]

K. A püspök a ki Consecrál. miért ad kesztyűt. az uj püspöknek,?

F. ugy lehet a kesztyűt tekénten a püspök kezein. mint a kristus tisztaságának. és ártatlanságának képit. a melyeket magára kell venni⁵⁴² a püspöknek. hogy az Isten előt. kedvesek, és anépnek hasznosok⁵⁴³ lehessenek az áldozatok. és az⁵⁴³ imádságok melyeket ajánlani fóg.

K A fel szentelés után miért énekelik. a te deum laudamust?[90a:]

F Azért hogy hálaót adgyanak az Istennek kegyelmiért. melyet tett az anyaszentegy házal. uj püspököt adván néki a ki ötet vezesse.

K Miért ültetik aszékben az uj püspököt?

10 F. Hogy püspöki székit magának el foglallya.

K A kétt assistens püspök. miért hordozák el azután mindenüt a templomban.?

F Hogy a nép ötet meg láthassa, és áldását vehesse.

K A tedeum laudamusnak a végin. az uj püspök. miért Ceremoniá-
15 val ad⁵⁴⁴ benedictiot?

F. Az olyan tisztelet. a melyet néki meg adgyák a püspökök. és azon is kezdi el a püspöki hivataljának hatalmát. a melyet vett.

K Az uj püspök. miért mondgya három szor meg hajtván térdit. a püspöknek. ki ötet fel szentelte., ad multos annos. sok, esztendőig.?

20 F. Ez olyan köszöntés. a melyel köszönti a fel szentelőjét. hoszu életet kívánván néki. az anyaszent egy ház jóvára.

K Mít kell tselekedni azoknak. akik jelen vannak ezen a Cérémonián?

F. Buzgoságal kel azoknak imádkozni az uj püspökért, és a szent
25 léleknek kegyelmét kell reája kérni.⁵⁴⁵[90b:]

10 Articulus

Hogy mivel tartoznak a hivek.⁵⁴⁶ a püspököknek, papoknak,
és más egy házi renden lévőeknek.⁵⁴⁷

K Mivel tartoznak a hivek apüspököknek?

F. Tartoznak nekik tisztelettel.⁵⁴⁸ szeretettel, parantsolattyokhoz valo engedelmeségal. és érettek valo imádságal. 1 thess. 5.12.13.

K Mikoron tartoznak. főképpen érettek imadkozni?

⁵⁴² venni <egy> a püspöknek. [a <egy> fölé írva.]

⁵⁴³ az [Beszúrás.]

⁵⁴⁴ ad [Beszúrás.]

⁵⁴⁵ [A lap alján tollvonások és ábraféle:]

⁵⁴⁶ a hivek<nek>. a püspököknek,

⁵⁴⁷ lévőeknek. [Ékezethiba.]

⁵⁴⁸ tisztelettel. <enged> szeretettel, [...] engedelmeségal.

F 1. Az ő fel szenteltetésekkor, 2. midőn⁵⁴⁹ valamely nagy dologhoz fognak. 3. midőn jó tselekedetekért valamely üldözést szenvednek. 4. midőn valamely nagy veszedelemben vannak 5. midőn egy házi. vagy az ország gyűlésében vannak. 6. midőn betegségben vannak., egy szóval a népnek mindenben kel vigyázni apüspökjökre, és részt venni mind 5 abban a mi őket tekintti.

K Mit kell tselekedni anépnek. midőn apüspökje meg hall.?

F Imádkozni kell érette. kérni kell⁵⁵⁰ az Istent hogy adgyon néki. kedve szerént valo pástort. és meg nem kell szünni az imádságtól, valamég uj püspökje nem léssen. 10

K Nem kellé hasonló képpen tselekedni a pápa. halálakor? [91a:]

F. Igen is. mivel az. az egész anyaszent egyházat tekintti.

K. leheté vizsgálodni., zugolodni a püspök ellen?

F. Nem mert a nagy véték, és az Isten keményen meg bünteti az olyan vétket. exod. 12. 28. eccli. 18. 13. 15

K Mitsoda rosz követi rend szerént ezt a vétket?

F A bal itélet, aleg jobb. és szenteb parancsolatinak meg vetése. az igazságnak meg utálása. az üldözések. és a rágalmazások.

K Miképpen bünteti meg Isten ezeket a vétkeket?

F Némelykor irtoztato büntetések. a melyekről példákat látunk a 20 szent írásban. exod 12. 28. num. 12. 10. de a leg nagyobb büntetése a, hogy a jó püspököket. és a jó pásztorokat magához veszi, és meg engedi hogy helyettek. más roszak legyenek.. osé. 13. 11. Isai. 56. 10. zaka. 11. 16.

K Mit kell a népnek tselekedni. ha oly nyomoruságban esik hogy a 25 pástora nem az Isten kedve szerént valo. és aki nem épületre. hanem rontásra valo?

F Mint hogy az. az Isten haragjától vagyon., azon kellene⁵⁵¹ igyekezni. hogy imádságával. és penitentiá tartásával. az Isten haragját. meg enyhítse., tsendeségben kell olyankor suhajtozni. el kell fedezni 30 meg mennyiben lehet az ur kenetettyének⁵⁵² fogyatkozásit. és tartani kel attól az átoktól⁵⁵³[91b:] a melyben esék⁵⁵⁴ kám, egyik a noé fia genes. 9. 23.

K Mivel tartoznak a hivek a több pasztoroknak.?

F. Mind azokal valamelyekel a püspököknek. hanem azt kell még 35 azokhoz tenni., hogy tartoznak neki még adézmát is meg adni.

⁵⁴⁹ 2. midőn [Fölötte későbbi beírás: *heja vagyon*]

⁵⁵⁰ kell [Beszúrás.]

⁵⁵¹ kellene [*kelle* – sor végére, *ne* – sor előtti margóra írva.]

⁵⁵² kenetet <tyeb> tyének [Törlés elválasztás után, a sor elején.]

⁵⁵³ [A lap alján tollvonás.]

⁵⁵⁴ esék<ek> kám. [Az *esék* szóban *k-n*-ből javítva; *esének* volt.]

K Mivel tartoznak a hivek az olyan papoknak kik nem azō pásztorok. és a töb egy házi renden lévőknek?

F Tartoznak nékik betsülettel, tisztelettel: mint a kristus.⁵⁵⁵ egy házi szolgálainak., töllők ne kívánnyanak olyan állapotot. mely ellenkeznek.
5 az egy házi törvényel: és a tisztességel. se olyan hivatalban ne tegyék, mely meg kissebitenē rendeket. ámbár azt magok kívánnáak is., nem hogy ki nyilatkoztatná⁵⁵⁶ fogyatkozásokat., de söt még azokat el kel fedezniük, és érettek imádkozni kell.

11. Articulus

A szerzetesek rendéről

K Tsak az urnak szolgálai vannakē el szenteltetve az Istennek. aren-
10 dek által?

F. A keresztények mindnyájan az Istennek vannak szenteltetve. a kereszttség által. de azon kívül. még két féle személyek vannak külön-
sön szenteltetve Istennek, ugy mint az egy házi⁵⁵⁷ renden valok. és a szerzetes személyek. [92a:]

15 K Szent állapotē aszerzeteseknek rendi?

F Igen is szent. és tsudálatra méltó. mivel az olyan rend amelyben
ellene mondanak minden féle jóság bírásáának, minden féle világi
gyönyörűségeknek, a maga saját akarattyanak. és szabadságának. úgy¹
hogy tsak egyedül. az Isten szolgálattyanban. és a másokhoz valo enge-
20 delmeségben tölttse egész életét.

K Míképpen mondanak ellene mind ezeknek a szerzetesi rendben?

F A három féle fogadás tétellel. a tisztaságal ellene mondanak
minden féle világi gyönyörűségnek, a szegénységel, ellene mondanak
minden féle földi jóknak. és az engedelmeségel, ellene mondanak a saját
25 akaratnak, és szabadságnak., az első fogadás meg zaboláza a testi
kívánságot. a második a szemnek bujálkodását. és a harmadika az
életnek kevelységét. ugyan ettől aháromtól is erednek minden féle
vétkesek.

K Mitsoda időben kezdődöt az anyaszent egy házban. a szerzetesi
30 rend?

F Erről, némely résziben, a jérusalemben lévő első hivek között szép
példát látunk, mivel közöttök, minden jószágok közös volt. de a szerze-
tési rend a mint most szoktuk hívni, tsak a negyedik saeculumnak a
kezetén. kezdődek, egyiptumban: szent Antal alatt., szent benedeket.

⁵⁵⁵ a kristus(nak). egy házi szolgálainak.,

⁵⁵⁶ ki nyilatkoztatná [Utolsó t-s-ből javítva]

⁵⁵⁷ az egy házi [e-a-ből javítva.]

ki az⁵⁵⁸ [92b:] ötödik saeculumban. elt. ugy tekéntik mint a nap nyugoti szerzetesek Attyát. noha a nagy szent Gergely, a ki azö életét irta. azt tarttya hogy nap nyugoton⁵⁵⁹ ö előtte is valának szerzetesek.

K Sokan valának az olyanok., a kik arra a szent társaságra adták magokat?

5

F. valának olyan superiorok, a kiknek kezek alat egy szersmind három ezer szerzetesek valának.

K Mitsoda életet éltenek azok a szent remeték?

F. Tsudálatos életet. inkább angyali életet éltek, mint sem emberit. erről bővön szól. sz. Chrysostomus. hom. 14. supr epist. 1. ad tim. ha 10 azt meg olvasnak azok. kik oly könnyen beszélnék a szerzetesi rend ellen. gondolom hogy az után, nagyob tisztelettel lennének ahoz a szent társasághoz.

K Mitsoda ókbol kell a szerzetesi rendben menni?

F. 1. Hogy el kerülhessék. a világnak meg romlottságát. 2. hogy a 15 vétekéért. penitentiát tarthassanak., 3. hogy tsak egyedül az Isten szolgálattýára szentelhessék magokat

K Hát ha valamely más ókbol lenne valaki szerzetes⁵⁶⁰ mi következ-
nék abból.?

F. Az igen nagy vétek volna. az Istennek átkát is várhatná magára. 20

K Mellyek azok a ros szándékok, a mellyeket el kell kerülni. midön a szerzetes rendbe akar menni valaki?

F. 1. szerzetessé azért lenni, hogy azután könnyeb [93a:] életet élhes-
sen. 2. hogy az olyan atyának, vagy anyának keze alol magát ki
vonhassa. aki ötet sanyargattya, 3 hogy valamely superiorságra, mehes- 25
sen, vagy valamely beneficiumot nyerhessen, 4. hogy valamely olyan
dolgot el kerülhessen. a melyért roszul lenne állapottya. 5. hirtelenség-
ből, és maga meg gondolatlanul. egy szoval. hogy ha más ókbol. mint
sem amint ide fellyeb meg mondottuk. hogy pediglen olyan szerzetese-
ket látunk akik nem szerzetesi életet élnek. attol vagyon, hogy nem 30
tisztza szándékal adták magokat a szerzetesi rendre.

K Miképpen lehessen magát meg szentelni valakinek a szerzetesi
rendben?

F Nagy szorgalmatoságal kövesse a szabot rendet. alázatoságbol.
mindenkor az utolso helyt keresse: kerüllye a mennyiben lehet a superi- 35
orságot, fel vegye mind azon által. ha azzá tesz. a maga saját akar-
tyát letegye., semmin meg ne ütközzék. mindeneket betsülyön és tisz-
tellen, másokal a klastromon kívül. szükség nélkül semmi szövetséget

⁵⁵⁸ [A lap alján tollpróbászertű tollvonások.]

⁵⁵⁹ nyugoton [r-g-ből javítva.]

⁵⁶⁰ szerzetes <?> mi [Törlés a sor végén.]

ne tarttson. keveset beszéljen. mindenkor foglalatos⁵⁶¹ legyen., mindenkor készen legyen az engedelmességre. és a mások szolgálattáyra.

K Mítől vagyon hogy mindenik⁵⁶² szerzetes Congregationak. kü- lömb kü lömb féle köntösök vagyok, meg kü⁵⁶³[93b:]lömböztetvén. 5 egyik rend magát. a másikatól. a köntösének. színével, vagy formá- jával?

F Azt ne tsudályuk hogy mindenik szerzetben a szerzetesek egy féle ruhát viseljenek. azt láttyuk, hogy sok helyyeken a magistratusoknak egy féle köntösök vagyon, ugy hasonlo képen. a hadi embereknek is. 10 mindenik ezerben., a mi pedig a sok féle. szint, vagy formát illeti. attol vagyon, hogy mindenik társaság, olyan köntöst vett magának. a mitsoda- dást viseltek abban az időben. azon országban, a melyben kezdődöt a Congregatio., idővel pedig a világiak meg változtatták köntösöket, a szerzetesek őket nem követvén., idővel az ő köntösök tsufosnak tettzet. 15 mitsoda nagy kü lömbözés vagyon a lengyel. és a magyar köntös között.? de az országbol ne mennyünk ki, tsak azt nézük hogy ennek előtte. két száz esztendővel. a magyarok mitsoda formájú köntöst viseltenek. és mostanában. mitsoda kü lömbözöt viselnek. nem tsak a világiak, de még az egy házi renden lévőök is. a régi képek meg mutattyák.⁵⁶⁴

20 A mely scapularist viselnek, tsak nem mind azok. a kik a szent benedek rendit követik. és még más Congregatio is, a régenten olyan köntös volt, a melyet⁵⁶⁵ tsak akkor vették fel., a midőn a dologra mentenek azért hogy a más ruhát meg kiméllýék véle. valamint mosta- nában is a mester emberek elő ruhát kötnek ele[94a:]ljekben. szent 25 Benedek azt mondgya Cap. 55. scapulare propter opera.. azt is mond- gya ez a szent. hogy az ő szerzetesi ne vigyázanak a színre, se a köntösöknek durvaságára., hanem az országban a melyben vannak, a leg közönségeseb posztot válaszáak magoknak.

Mind ezekből ki tettzik. közönségesen solván., hogy a szerzetesek 30 köntösében. semmi titkos dolgok nintsenek, de mindenikének, a maga szerzetében valo bé vett szokást kell követni. hogy ha valamely szerze- tes világi köntöst akarna viselni abbol az ókbol. hogy az ő szerzetének köntöse régenten hasonlo volt a világiakéhoz., az olyan meg érdemlené a büntetést. Conc trid sess 25.⁵⁶⁶

⁵⁶¹ foglalatos [Második l-r-ből javítva.]

⁵⁶² mindenik <Con> szerzetes Congregationak.

⁵⁶³ [A lap alján tollpróbászterű tollvonások.]

⁵⁶⁴ a régi képek meg mutattyák. [Utólag írta be a sor végére és a sor alá.]

⁵⁶⁵ a régenten olyan köntös volt, a melyet <régenten,> tsak akkor

⁵⁶⁶ [A latin utalást utólag írta be, világosabb tintával.]

9 dik. Rész.
A házasság Szenttségéről.

Első Articulus.
Közönségesen a házasságról:

K. Mitsoda a házasság?

F A férfiú, és az aszszony között⁵⁶⁷ törvény szerént valo társaság. a mellyet az Isten rendelte. az emberi nemzetnek szaporodására

K⁵⁶⁸ Mikoron igazán valo ez a társaság?

F. Midőn a törvény szerént vagyon.⁵⁶⁹[94b:]

K szabadé egy szersmind egy néhány feleségének lenni a férfinak?

F A házasság úgy rendeltetett hogy tsak egy férfiú, és egy aszszony között valo társaság legyen, mind azon által az ő testámentumban szabad volt egy néhány feleséget tartani. az emberi nemzetnek szaporodásáért., eki tettzik a szent patriárkák példájokból., de a kristus az első rendére hozá a házasságot., és meg tiltá az egynél. több feleség tartást. luk. 17. 18. ki is tettzik ebből.. hogy luther, meláncton, és bucérus, tsalárdok valának. mivel. a kristus törvénye ellen. meg engedék a Hassiai langrávznak, philipusnak., hogy más feleséget vehetne. az első feleségének még éltében.

K Egy aszszonynak. leheté egy néhány férjet tartani?

F Az irtoztato vétek volna. és esoha nem volt szabad. és úgy az egész világ fel fordulna.

K A másodszori, harmadszori, vagy a negyedszeri házasságot, meg engedie az anyaszent egy ház az özvegyeknek?

F. A deák anyaszent egy ház. ezt mindenkor meg engedte. követvén szent pált. a ki is közönségesen meg engedi az özvegyeknek a házasságot., nem vetvén nékik semmi határt. a görög anyaszent egy házban, régi időktől fogvást meg vagyon tiltva a negyedszeri házasság. s. Basil. epist. ad amphiloichium. [95a:]

⁵⁶⁷ között <lévő> törvény szerént valo [törvény szerént valo <lévő> fölé írva utólag, világosabb tintával.]

⁵⁶⁸ K [F-ből javítva.]

⁵⁶⁹ [Utána későbbi beírás világosabb tintával: *heja vagyon*; a lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

2 Articulus.

A hazaságnak szentségi voltáról.

K Honnét tudgyuk mi azt, hogy a kristus szentségnek rendelte a házasságot?

F. Azon kívül hogy szent pál nagy szentségnek nevezi a házasságot, azt bizonyosan tudgyuk a traditioból, hogy az anyaszent egy ház. ⁵ mindenkor úgy tekintette akeresztények házasságát, mint az ujj törvénynek. igazán valo szentségét. s. Ambr. libr. 1. supr Abraham. Cap. 7. s. aug. libr. de bono matrimonio.

K Miben szentség a keresztények házassága.?

F. Abban. hogy olyan látható jell. mely kegyelmet ád azoknak. kik ¹⁰ ahoz járulnak, és a mely, jelenti, az anyaszent egyháznak., a kristusal valo edgyeségét. eph. 5. 32.

K Mitsoda az a látható jel. a házasságban.?

F A két résznek. egy másnak valo hit adása, és a pap aldása, a ki is őket esze köti, a házasagnak. szent kötelével.

¹⁵ K Mitsoda kegyelmet ád ez a szentség.?

F. Hogy békeségben és edgyeségben élhessenek edgyüt, hogy keresztényi képpen nevelhessék. gyermekeket., egymáshoz valo hűséget meg tarthassák., egymást segíthessék. ez életben valo nyomoruságokban. ⁵⁷⁰

²⁰ K A házasság miben jelenti a kristusnak. az anyaszent egy házal valo edgyeségét?

F. 1. Abban. hogy valamint a kristus el hagyta az⁵⁷¹[95b:] Attyát. hogy meg egyesülne az anyaszent egy házal., úgy a férfiu is el hadgya attyát. és annyát. hogy meg edgyesüljön feleségével. 2. valamint az ²⁵ anyaszent egy ház a kristusbol formaltatot., úgy az aszszony is a férfiuból formáltatot. 3. A kristus feje lévén az anyaszent egyháznak. a férfiu is feje az aszszonynak. 4. az anyaszent egy ház. egy test lévén a kristusal.. a férfiu is egy test az aszszonyal. 5. A kristus szereti az anyaszent egy házát. és az anyaszent egy ház tiszteli akristust, eképen ³⁰ kell lenni a férfiunak is feleségéhez. és az aszszonynak férjéhez. 6. A kristus soha elnem hagyta az ő anyaszent egy házát. hasonló képpen. a férfiu, és az aszszony. edgy mástól meg nem válhatnak. hanem tsak a halála által valamelyikének. 7. A kristus mindenben az anyaszent egyház jóvát. és hasznát tekénti., az anyaszent egy ház is azon igyek- ³⁵ zik. hogy az ő ditsőségét kereshesse. így kell bánni a férfiunak is az ő feleségével. és az aszszonynak az ő férjével 1. Cor 7. ephes. 1. 23. 1 Cor. 12. 27. Colos. 3. 18. 19.

⁵⁷⁰ [Utána beírás halvány tintával: *heja vagyon*]

⁵⁷¹ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

3. *Articulus.*
A házasagnak. akadályirol.

K kitsoda szolgáltattya ki ezt a szenttséget?

F. A theologusok ez iránt egymással meg nem egyeznek. az anyaszent egy ház is erről nem végezet. mivel né^{96a} mellyek azt tarttyák. hogy a hazasulo személyek a parochus és más bizonságok előtt, egymásnak tett fogadásokal. szolgáltatták⁵⁷² magoknak a szenttséget; némelleyk⁵ pedig azt tanittyák. hogy a parochus fogadast tétetvén a hazasulando személyekel, a bizonságok előtt. és áldást is adván reájok., ő szolgáltattya ki⁵⁷³ ezt a szenttséget. nézd meg mit mondanak ez iránt a theologusok. maldonat. Estius. sylvius.

K kitsodák vehetik fel. a házaságnak szenttséget? 10

F Mind azok kik az ahoz valo időt el érték., és a kiknek házaságokat valamely akadály meg nem gátollya.

K Hány esztendő korában lehet valakinek meg házasodni?

F. A férfiaknak lehet tizen ötödik esztendő korokban, és a leányoknak tizen harmadik esztendő korokban. 15

K Mellyek azok az akadályok akik meg gátollyák a házaságot

F Azok két félek, némelleyek a házaságot semmivé valová teszik. ámbár az esküvés már meg volt is. vagyon meg olyan akadály. a melyre valo nézve. véték nélkül meg nem lehet hazasodni., de a házaságot semmivé valová nem teszi. ha már meg volt az esküvés. az elsőket²⁰ nevezik dirimens akadályoknak. a többit nem dirimens akadályoknak.

K Mellyek a dirimens akadályok.?

F. Először a meg tsalatkozás, 2. arend. 3 atisztaságról valo fogadás tétel. 4. az atyafiság, 5. a bün, 6 a különböző vallás. 7. az erőszak tétel, 8.⁵⁷⁴ az egyházi rend. 9. a házaság-^{96b}nak kötele, 10 a szövetség, 11²⁵ a tehetetlenség. 12. a lopva valo házasság.⁵⁷⁵ 13 az el ragadás,⁵⁷⁶

K leheté az anyaszent egy háznak olyan akadályokat rendelni melyek aházaságot semmivé valová tegyék?

F. Igen is lehet. és mindenkor is ugy tselekedett. Conc.trid. sess. 24. Can 4. 30

Ezeket az akadályokat, rend szerént ezen deák versekkel mondgyák ki.

⁵⁷² szolgáltatták <is> magoknak

⁵⁷³ szolgáltattya ki <tehát> ezt

⁵⁷⁴ 8. [Beszúrás a sorban;] az egyházi rend. <8> 9. [a lap alján tollpróbászéren egymás alá írt számok három oszlopban: 225 112 93 29 112 <187> <573> 187 93]

⁵⁷⁵ házasság. [Szóvégi á-javitva.]

⁵⁷⁶ [Utána későbbi beírás világosabb tintával: *heja vagyon*]

- Error, Conditio. votum, Cognatio Crimen.,
 Cultus disparitas, vis ordo, ligamen, honestas,
 si sis affinis, si forté Coire nequibus.
 Raptave sit mulier nec parti reddita tutae.
 5 si parochi et dupliciis desit praesentia testis
 Haec facienda vetant. Connubia, facta retractant.⁵⁷⁷

4. Articulus.

Az akadályokrol, melyek a házasságot semmire valóvá teszik.
 és a melyeket dirimens akadályoknak nevezik.

K Mit értesz a meg tsalatkozásnak akadályán.

F Értem azt. hogy a házasság akkor semmire való a mikor meg tsalatkoznak a személy iránt. melyet el akar-[97a:] venni., példának
 10 okáért. péternek az a szándéka. hogy el vegye ersokot. de ötet meg tsallyák, és Ilonának téssen ígéretet gondolván hogy a légyen ersok, az ő házassága tehát. ilonával semmire való.

K Miért tészí semmire valóvá a házasságot az ilyen tsalatkozás?

F Mert az ígeretnek valóságát el fedezi, a mely nélkül nincsen igazán,
 15 valo házasság.

K Hát ha péter. azt gondollya, hogy a személy a kit el akar venni, nemes, okos, és gazdag, de házassága után meg tsalatkozik mind ezekben. akkor semmire valóé az ő házassága?⁵⁷⁸

F Nem, mivel tsak magában a személyben való meg tsalatkozás.

20 tészí semmire valóvá a házasságot, ki veszem a rendben való tsalatkozást.

K Mit értesz. a rendért való akadályon?

F Ertem azt. midön valaki valamely rab személyt veszen el nem tudva. akor aházasság semmire való.

25 K Miért rendelte az anyszent egyház, ezt az akadályt?

F Azért hogy a rabságban való személy. az ő urának hatalma alatt lévén, nintsen szabadságában hogy másnak hatalma alá adgya magát, mind azon által. hogy ha tudva veszi el a rabságban lévő. személyt. akkor a házasság jó. mert szabad akarattyából veszen el olytat. a ki más

30 hatalma alatt vagyton.

K Mit értesz a fogadás tételért való akadályon?⁵⁷⁹[97b:]

F Értem a szerzeteseket. kik meg esküttek, az olyanok meg nem

⁵⁷⁷ retractant. [*retractant*ból javítva egy alig észrevehető *c* beszúrásával; később újra leírta a hibás szó alá, más színű tintával: *retractant*]

⁵⁷⁸ [Utána beírás más színű tintával: *heja vagyton*]

⁵⁷⁹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

házasodhatnak, ha meg házasodnának,⁵⁸⁰ a házásokok semmire való volna

K A fogadás tétel, miért teszi semmire valóvá a házásokat?

F Az anyaszent egy ház azt így rendelte. mert. az ilyen fogadásokat lelki házáságnak tarttya., amely a kristushoz kaptasollya holtig a szerzete-⁵ tesseket.

K Mit értesz az atyafiságért való akadályon?

F Azt hogy meg vagon tiltva az atyafiai között, a negyed iziglen⁵⁸¹ való házáság.

K Mit értesz a szövetségért való akadályon?

F. Hogy erre meg felelhessek, azt kel meg tudni. hogy három féle szövetség vagon. 1. a házásági szövetség, 2, az olyan szövetség amelyben esik valaki, a szabad, vagy házás aszszonyal való vétékért. 3. a kereszttség kori, vagy a bérmláskori⁵⁸² lelki szövetség, ezek a három féle szövetségek, dirimens akadályok lehetnek, de külömb féle¹⁵ képpen.

K Miben áll. a házásági szövetség akadályja?

F. Abban. hogy a férfit, az ő feleségének atyafiaival szövetségben esik, hasonló képen az aszszony is. az ő férjének atyafiaival. ha valamellyik⁵⁸³ a kettő közül meg hall. a másika el nem veheti meg holt²⁰ házás társának, negyed iziglen való atyafiát, mivel házásága semmire való lenne.[98a:]

K Miben áll. a szabad, vagy a házás aszszonyal vétékért való szövetségnek akadályja?

F Abban hogy szövetségben esnek minden atyafiaival annak a²⁵ személynek. akivel vétkeztenek. és minek utánna közösültek volna valamely személyel, ha annak el veszik második ágon való atyafiát, a házáság semmire való.

K Miben áll a lelki szövetségnek akadályja?

F Abban. 1. hogy szövetségben esik az, aki keresztel, a gyermekel³⁰ akit keresztelt, és annak atyával, és annyával, úgy hogy a ki keresztelt meg nem hazasodhatik soha se a gyermekel a kit keresztelt, se annak atyával, vagy annyával, 2. szövetség lévén a⁵⁸⁴ gyermek. és a kereszt atya. és kereszt anya. között, úgy hogy soha meg nem házasodhatik. a kereszt atya. vagy anya. a kereszt fiokal, vagy leányokkal. 3. szövetség³⁵

⁵⁸⁰ meg házasodnának, [nak - n betűje k-ból javítva.]

⁵⁸¹ negyed iziglen <le> való házáság.

⁵⁸² bérmláskori [b - hosszú f-ből javítva;] <szöv> lelki szövetség, ezek a három féle <akadályok> [törlés a sor elején.] szövetségek, dirimens akadályok

⁵⁸³ ha valamellyik <ha> a kettő közül

⁵⁸⁴ a <k> gyermek. és a kereszt atya.

lévén. a kereszt atya, és anya között, és a gyermeknek. atya. és anyja között, úgy hogy. se a kereszt atya, se a kereszt anya. soha meg nem házasodhatik. a gyermeknek atyával. vagy anyyával, ha valamelyik. özvedgyé maradna, mert a házasság semmire való volna.

- 5 K A testi szövetség miért akadályos a házasságnak?
F. ugyan azon ökből, amellyel az, az atyafiság.
K Hát a lelki szövetség miért?
F Mert ⁵⁸⁵ az anyaszent egy ház. azt úgy tekint, mint atyafiságot.
K Mit értesz a bűnért való akadályon?
- 10 F Értem a gyilkosságban vagy a házasság törésben való esést. ⁵⁸⁶ [98b:]
olyan formán a mint azt meg fogom magyarázni.
1. Valaki meg öli a feleségét. azért hogy azt a személyt a kivel házasság törésben áll. el vehesse. vagy is annak a személynek az urát öleti meg, hogy ha azután el veszi azt a személyt, a házasság semmire való.
15 jól lehet ha semmi ígéretet nem tett volt is először annak a személynek, vagy ha tudtára. nem volt is az aszszonynak a gyilkosság. hasonló képen az aszszony is. a ki meg öletné az urát hogy mást vehetne ell. akivel házasság törésben élne, vagy annak feleségét. akivel. házasság törésben élt. ⁵⁸⁷
- 20 2. Hogy ha azért tselekeszik a gyilkoságot hogy egy másnak fogadást tettek hogy egy mást el veszik. az özvegyéskor. akkor a házasság semmire való volna. ámbár házasság törésben nem éltenek volna is edgyüt annak előtte., és ha szinte semmi része nem lett volna is a más résznek a gyilkosságban.
- 25 3. Egy házasság személy, házasság törésre adgya magát, olyan ígéret ⁵⁸⁸ alatt. hogy el veszi az ura, vagy a felesége halála után. azt a személyt. akivel házasság törésben élt. azután, ha az ura, vagy a felesége meg halna, a házasság törő személy el nem vehetné azt a személyt akivel vétkezett., mivel az ígéretért, amelyet még házasság korában tett, és az
30 ígéretért való házasság törésért, a házasság semmire való volna.
4. Egy olyan ember a ki még házasságban. ujjontában meg házasságban. még özvegyéskor előtt, a házasság törésért a melyben eset. ha azután özvedgyé maradna is az első feleségétől de az ő házassága semmire való volna, ⁵⁸⁹ a másodikával, mivel még házasság korában vette volt el. [99a:]
35 annál is inkább. hogy ha a személy akit el vett, tudta hogy nem özvegyhez ment. mert ha meg tsalatot. a házasság azután nem lenne semmire való;

⁵⁸⁵ Mert [e-a-ból javítva.] az anyaszent egy ház. azt

⁵⁸⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁵⁸⁷ élt.<2.> [Új bekezdésben:] 2.

⁵⁸⁸ olyan ígéret<ért.> alatt.

⁵⁸⁹ volna, <fő képpen> a másodikával, <fő képpen> mivel

K Miért rendelte az anyaszent egy ház ezt az akadályt?

F Azért hogy meg gátollya a házasságban lévő személyeknek az ilyen házasságokért⁵⁹⁰ vétekben való eséseket. és hogy a házassági hűség jobban meg tartassék.

K Mit értesz a különböző valláson való akadályon? 5

F Értem azt. hogy meg vagyon tiltva a keresztényeknek, az olyan hitetlenekel való házasság. kik nincsenek meg keresztelve, más képen azolylan házasság semmire való volna.

K Miért rendelte az anyaszent egy ház ezt az akadályt?

F. Azért. 1. mert az olyan házasság nem lehetne szentség. 2. azért 10 hogy meg oltalmazza ahiveket ahitnek el vesztésétől.. a hitetlenekel való szövetségért.

K A Catholicusoknak. az eretnekekkel való házasságok. semmire valóé.,

F Ámbár meg legyen is tiltva. de nem semmire való. hogy ha más 15 képpen nintsen valami más akadály.

K Mit értesz az erőszakért való akadályon?

F Ertem azt. hogy a házasság semmire való mikor valamelyik rész, nem szabad akarattól veszi el a másikat. és hogy arra erőszakkal⁵⁹¹ 20 kötelezdik

K Miért rendeltetett ez az akadály?

F Azért. mert 1. aházassághoz tellyeségel szükséges a szabad aka⁵⁹²-
[99b:]rat. semmi pedig úgy nem ellenkezik a szabadságal. mint az erőszakosság. 2. azért. hogy a hatalmasok. ez iránt, senkit ne erőltessenek. 25

K Mit értesz az egyházi rendért való akadályon?

F. Értem, azt, hogy aki az egy házi rendben kötelezte magát. meg nem házasodhatik. és hogy egy subdiáconusnak házassága. engedelem nélkül semmire való volna.

K Mit értesz a házasság köteléért való akadályon.? 30

F Értem azt. hogy a házások másodsor meg nem házasodhatnak. hanem ha özvedgyé maradnak. mert mind addig kötélben lévén. magokkal nem szabadok. 1 Cor. 7.

K Hát sok ideig való távul lete miat. egy férfinak, vagy egy aszszonynak, nem leheté ötet holtnak tartani, és meg házasodni? 35

F Nem lehet,⁵⁹³ akár mely sok ideig tarttson atávul való létel. hogy

⁵⁹⁰ házasságokért <való> vétekben való

⁵⁹¹ erőszakal [Így, ó-val; ékezethibá.;] <veszik.> kötelezdik [a törlés és javítás későbbi, világosabb tintával.]

⁵⁹² [A lap alján tollpróbászerű tollvonások.]

⁵⁹³ lehet,<e.> akár mely

ha tsak bizonyosan nem tudgyák halálát, mivel történik némelykor, hogy husz, vagy harmintz esztendő mulva is viszá jő a gazda házához,

K Mit értesz atehetetleniségért valo akadályon?

F Értem azt, a midön tellyes lehetetlen eleget tenni a házassági kötelességnek, akor aházáság semmire valo., hogy ha pediglen az a tehetetlenység a házáság után kezdődöt, a házáság jő.

K Hát ha az a dolog valamely babonaságból történt [100a:] mit kell⁵⁹⁴ tselekedni?

F. Akor az imádsághoz kell fogni. és nem kell más féle babonaságal orvoslani. mivel a nagy vétek volna

K Mit értesz a lopva házáságert valo akadályon?

F Értem azt, hogy a házáság jó lehessen., az egy háznak szine előtt. (in facie Ecclesiae). kell meg lenni, a parochus, és a bizonyságok előtt.

K Hány bizonyság kívántatik.

15 F. Kettő, vagy három elegendő atridentinumi Concilium szerént, sess. 24. de reformat. matri.

K Mit értesz az ell ragadtatásért valo akadályon?

F Értem azt. amidön valamely személyt el ragadnak., a szüléi, vagy tutora akarattyok ellen. akit is elnem vehetik mind addig, valamég szabados helyre viszá nem teszik., másként a házáság semmire valo.

20 K lehető tsak könnyen az anyaszent egyház dispensatiojához. vagy engedelméhez folyamodni. hogy meg lehesen házasodni. ámbár dirimens akadályá légyen is?

F Nem lehet. hogy ha tsak valami nagy ók nem viszi arra, nézd meg mit mond eziránt atridentinumi Concilium. *A mi a házáságokat illeti, vagy nem kell semmi engedelmet adni. a dirimens akadályok iránt, vagy ha adnak is. de ritkán legyen az. és igen nagy okért, és az engedelem ingyen⁵⁹⁵ ajándékon legyen. A mi amásodik izen valo atyafiságot illeti., arra nem⁵⁹⁶ [100b:] kell soha engedelmet adni., hanem tsak a nagy fejdelmeknek, és a közönségesen valo jóért. sess. 24. de reformati. matri. Cap. 25.*

5 Articulus.

Az olyan akadályoknak magyarázattya., a mellyek nem teszik semmivé. hanem tilalmassá aházáságot.

K Mellyek azok az akadályok, amelyek nem teszik semmire valóvá⁵⁹⁷ aházáságot hanem tilalmassá.?

F 1. Az anyaszent egy ház tilalma, 2. a mátkás személynek, másal

⁵⁹⁴ kell <k> tselekedni?

⁵⁹⁵ ingyen [Beszúrás.]

⁵⁹⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁵⁹⁷ semmire valóvá [Második v-h-ből javítva.]

valo mátkásodása, 3. a tisztaság meg tartásának., vagy valamely szerzetben valo menetelnek fogadása.

K Mit értesz az anyaszent egy ház tilalmának akadályán?

F Értem azt, hogy vétek az anyaszent egy ház tilalma ellen meg házasodni némely időkben, némely helyeken. némely személyekkel. és 5 bizonyos⁵⁹⁸ rend tartás ellen.

K Mitsoda időkben tiltta az anyaszent egy ház a házasságot?

F Advent első vasárnapot fogvást. viz kereszt másod napjáig. és hamvas szerdától fogvást, husvét után valo első⁵⁹⁹ vasárnapig. Conc. trid. sess. 24. Cap. 10. de reform matri. 10

K Mitsoda ez iránt az anyaszent egy ház akarattya?

F Ezzel azt akarja hogy a hivek nagyobb szorgalmatos-[101a:]ságal foglalatoskodgyanak,⁶⁰⁰ az Isteni szolgálatban, a böjti napokban. az anyaszent egyház ez iránt a szent péter, és szent pál akarattyakat követi. akik arra intik még aházásokat is. hogy azokat a szent napokat 15 a meg türköztetésben töltsék, de mind azon által, egyenlő akarattal. legyen. az. 1 Cor. 7. 5. 1 petr. 3. 7.

K Mit kell tselekedni az olyanoknak, kik valamely nagy okért szabadságot nyernek. hogy meg házasodhassanak azokon a napokon a melyeken a házasság meg vagyon tiltva? 20

F Az olyanoknak. minden pompa. és vendégség nélkül kell végben vinni lakodalmokat., és mint egy tsak titkon.

K Mitsoda helyeken tiltta az anyaszent egy ház a házasságot?

F Az anyaszent egy ház. tiltta mindenüt másut a házasságot. hanem a templomban. hogy ha arra engedelem nintsen. az a templom is. a 25 parochia temploma légyen,

K Mitsoda személyekkel tiltta az anya szent egy ház a házasságot?

F. A hitetleneken kívül. akikkel a házasság semmire valo. tiltta a házasságot az eretnekekel. szabadság nélkül, és az excommunicatusokkal. mivel az anya szent egy ház. az olyanoknak osztogattya a szenttsége- 30 ket. kik aző kebelében vannak,

K Mire kell vigyázni az anyaszent egy ház parancsolattya szerént a házasság előtt?⁶⁰¹ [101b:]

F 1. Arra. hogy három vasárnapon vagy innepen ki hirdessék, a templomban. a házasulando személyeknek házasságokat. 2. Jol meg 35 vizsgállyák a két résznek állapottyát. hogy ha a házasságra elegendő szabadságok vagyoné.

K. Miért rendelte az anyaszent egy ház ezt a ki hirdetést?

⁵⁹⁸ bizonyos [Második o-e-ből javítva.]

⁵⁹⁹ első [l-s-ből javítva.]

⁶⁰⁰ foglalatoskodgyanak, [Második l-t-ből javítva.]

⁶⁰¹ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

F 1. Azért hogy meg lehessen tudni, ha nintsené valamely akadály a házáságnak. 2. azért, hogy a hivek imádkozanak a házasulo személyekért,

K Miben áll, az el jedzésnek akadályla?

5 F. Aban, hogy nem lehet el venni egy személyt, a ki jegyben vagyon másal, mind addig, még a mátkaság tart.

K A házáságot miért akadályozza⁶⁰² a jegyben valo létel?

F Azért, mert aki ígéreret tett valakinek, azt meg is kell tartani, és azt meg nem szegheti vétek nélkül.

10 K Mikor lehet a mátkásoknak meg válni egy másol,⁶⁰³ ugy hogy szabad lehessen másal meg házasodni?

F.⁶⁰⁴ Mikor halála történik valamelyik résznek, a kettő közül, mikor mindenik rész, reá áll, a meg válásra.

K Mitsoda fogadások azok a melyek, nem teszik semmire valová,
15 a házáságot, hanem tilalmassá?

F A tisztaságnak, vagy valamely szerzetben valo menetelnek fogadása

K Miért teszik ezek a fogadások tilalmasá a házáságot? [102a:]

F. Mert nagy vétek, az Istennek tett fogadás ellen tselekedni:

20 K Mit kell az ollyannak tselekedni, a ki minek utanna fogadást tett volna meg házasodot?⁶⁰⁵

F Hogy ha az ollyan házásága előtt fogadása alol fel szabaditatott, az ollyan meg házasodhatik., de ha fogadását meg szegte, nagy vétket tselekedet, és mentől hamaréb engedelmet kel kérni, és penitentiáit kel
25 tartani.

6. *Articulus.*

Hogy miképpen kell készülni a házásághoz, és kel el tölteni a lakadalmi napot

K Mitsoda végre kell meg házasodni?

F. Hogy az Isten felelmével békeségben élhessen a személyel akit el veszen, hogy gyermeke lévén, azt keresztényi modra nevellye, hogy a testi kívánságot meg zabolázhassa.

30 K Miképpen kell tselekedni, hogy békeségben⁶⁰⁶ lehesen elni aházáságnban?

⁶⁰² akadályozza <el> a jegyben valo létel?

⁶⁰³ egy másol, <?> ugy hogy

⁶⁰⁴ <F> F. [*F.* <F> alá írva.]

⁶⁰⁵ [Utána beírás halvány tintával: *heja vagyon*]

⁶⁰⁶ békeségben <élhessen a házáságnban?>lehesen elni aházáságnban?

[A törlés és javítás későbbi.]

F 1. Azon kell igyekezni, hogy Istenfélő személyel lehessen az edgyesülés. 2. arra kel vigyázni. a menyiben lehet. hogy egyenlőség legyen mind az esztendő korbán. mind a jóságban. mind a rendben, mind a természetben. mind a hajlandóságban.

K Hogy kell készülni a házasághoz?

5

F A könyörgésekel. jó tselekedetekel., a szenttségekhez való járulásal.⁶⁰⁷ Conc trid. sess. 24. Cap. 1. de reforma. matri. [102b:]

K Mit lehet mondani az olyanokrol. a kik házaságokkor; tsak a hejában valóságban foglalatoskodnak, a nagy költtségben, vigasságban. és akik noha a gyonást el ne mulassák is, de tsak szokásbol tselekeszik., vagy hogy a pap arra kötelezdi., de akiknek olyan állapotban vagyon elméjük. hogy az Isten felől nem is gondolkodnak,?

F. Az olyanok nem keresztényi modra házasodnak meg, elis távozattatyák. házasságoktol az Isten áldását. és⁶⁰⁸ a lakadalmok után nagy keserüéseket fognak meg kostolni. s. Chrys. hom. 4. 8. et⁶⁰⁹ 56. supr. genes. 15

K Mit kell. tselekedni. az esküveskor, és a lakadalomkor?

F Nagy buzgoságal kell kérni az Isten áldását. a házasságokra, akik jelen vannak. azoknak is kel kérni az Isten kegyelmét. az ujházasokra.

K Miképpen kell tölteni a lakadalomnak napját?

20

F. Az olyan szent nap, a mellyet meg nem kell szeplősíteni az olyan rendeletlen vigasságokkal, a mellyek ellenkeznének a kereszténységel.

K Nem szabadé az uj házásoknak alakadalmokon vigadni. el híván atyafiokat, és jó akarójokat,?

F A mind szabad, mind illendő, a szent írásban láttyuk hogy⁶¹⁰ 25 akristus el ment alakadalomban., hanem tsak. a részegséget. tántzot, illeten beszédekert kell ki rekeszteni a keresztényi lakadalmokbol. tob. 9. 10.⁶¹¹ [103a:]

K Leheté még mast is jovallani az újj házásoknak.?

F Jóbb tanátsot nem lehet nékik adni. mint a mellyet Raphael 30 anygal. adott tóbiásnak. hogy a három első éttzakát. a meg türköztetésben töltte ell, az anyaszent egy ház is azt jóvallya hogy az ujj házások. leg aláb az első napon meg türköztessék magokat, de egyenlő akaratbol. tob. 8. 5. hebr. 13:4.

⁶⁰⁷ járulásal. [Első *l*-s-ből javítva.]

⁶⁰⁸ és <alakalmok> a lakodalmok [A javítás a törlés alá írva; nem Mikes írása; különösen a *k* és *d* betű alakja üt el Mikes írásmódjától.]

⁶⁰⁹ et <sup> 56. supr. [Törlés a sor végén.]

⁶¹⁰ hogy <m> akristus el ment

⁶¹¹ [A lap alján őrszók: *K. Leheté még mást is <jó->*]

7. Articulus.

A házásoknak egy máshoz való kötelezésekről.

K Miképpen kell a keresztényeknek magokat viselni a házásban?

F Nagy okosággal., tisztességgel. tisztasággal. és nem oktalan állat modgyára, valamint ahitetlenek akik az Istent nem üsmérik. és akik el hadgyák merülni magokat, minden rosz kívánságokban. tob. 9. 12. 5 thes. 4. 3. 1 petr. 3. 1.

K A házásoknak egy máshoz való köteleések mitsoda?

F Azt meg lehet látni. a szent pál leveleiből. 1. Cor. 7. ephes. 5. 23. szent péter. első leveléből. Cap. 3. tobiásnak az egész könyvéből, de ezeken kívül. is azt mondhatni. hogy az ő köteleések a, hogy egymást 10 szeressék., segítsék, egy másnak szenvedgyenek. békeségben éllyenek.

K Melyek rend szerint. azok a fogyatkozások. a melyek⁶¹² [103b:] fel háborittják a békeséget aházásban és a melyeket el kell kerülni a házásoknak.?

F. A mód nélkül való nagy szeretet, a mely is annyira megyen. hogy 15 a rosz kívánságokban, és a vétekben, egy másnak hizelkednek, azután. az egy más ellen való gyanakodás., hűségtelenség, veszekedés, az egy másnak való nem szenvedés.

K Miképpen kell a férfiaknak magokat viselni a feleségekhöz?

F Szeretni kell őket, kegyeséggel kell vétek bánni, jó példát kell nékik 20 adni, kedv kereséssel kell hozzájuk lenni., a dolgokat előttök el ne titkollyák, annyiban, a mennyiben az okosság azt meg engedi., elne szenvedgyék azt. hogy a feleségek uralkodgyék rajtuk, hanem mindenkor meg tarttsák a főséget.

K Miképpen kell az aszszonyoknak magokat viselni a férjekhez.?

F. Tisztellyék, és betsülyék őket. nékiek engedelmeskedgyenek, ha 25 szinte haragos természetük volnának is. igyekezzenek a jó erkölcsre vezetni urokat, jó példájokkal nyerjék meg őket az Istennek, békeséges türök legyenek, az urok jóságát meg kiméllýék.

K Miképpen kell az aszszonyoknak magokat ruházniok és ékesitte- 30 niek?

F Tisztességesen kell leni.⁶¹³ kinek kinek a maga rendi szerint. magokat ne festtsék, a tzifraságokban ne bujálkodgyanak. mivel szent⁶¹⁴ péter. tilttya az keresztény [104a:] aszszonyoknak. a tzifra ruhát. és a köves öltözeteket 1. petr. 3. 2.

⁶¹² [A lap alján tollpróbászerű tollvonások és beírások: *Maria intercede pro*]

⁶¹³ leni [Későbbi beszúrás.]

⁶¹⁴ szent <pál> péter. tilttya az <aszszonyoknak> keresztény aszszonyoknak.

K Hát ha a férjék. tellyeségel. azt akarják hogy tzifrán járjanak. kellé abban engedelmeskedni nékiek?

F Igen is kell engedelmeskedni a férjeknek, de olyan formán. hogy az ő tzifraságok ne ellenkezők. a szemérmességel. se a magok rendé-
kel.,⁶¹⁵ és hogy Esthert, azt a szent király nét kövessék, az az, hogy
kedvek ellen visellyék a tzifraságot, és hogy ha az urok meg engedi,
akor közönségeseb ruhában járjanak⁶¹⁶ valamint keresztény aszszonyokhoz illik.

K Miképpen kell viselni magokat a házásoknak. midön valamely bajban vagy nyomorúságban esnek?

F. Még előre kell azokat magokra várni., mivel azok. meg válhatatlanok a házásági rendtől. de békeséges türelel kell azokat el venni, és az Istennek áldozni bünöknek botsánattyára. egy mást pedig segitték. és vigasztallyák. a szenvedésben. 1 Cor. 7. 28.

8 Articulus.

A házásoknak gyermekekhez valo hivatallyokrol.

K Mivel tartoznak az atyák. és anyák gyermekeknek. mihent születnek.?

F 1. Azzal tartoznak. hogy halogatás nélkül meg kereszteltessék. 2. jó életü kereszt atyákat, és anyákat válaszanak, 3 magokkal ne hálásák. egy ágyban. esztendős. és egy napi koráig: 4. nagy vigyázással legyenek reájok [104b:]

K Mitsoda főképpen az anyak kötelessége a midön terhesek?

F 1. Hogy ugy vigyázanak magokra. és ugy meg kiméllýék magokat, hogy semmi olyan veszedelemnek okai ne legyenek a melyért. idő előtt kellene el szülni gyermekeket, 2. penitentzia tarto lélekben szenvedgyék. mind azokat a nyavalyákat és fájdalemakot, a melyeket szenvednek terhes voltokban. és szülésekben.

K Mit kell tselekedni az anyáknak. a gyermek ágyok után?

F Magoknak kell szoptatni gyermekeket. hogy ha lehet. valamint azok a szent aszszonyok tselekedtek a kikiről szól az irás. a szent atyák is mindenkor jovallották ezt a keresztény aszszonyoknak., de ha tellyeségel magok nem szoptathatták.⁶¹⁷ jó erkölcsü, és jó természetü dajkáknak adgyák., és mihent a meg lehet. magokat bé avattassák: 2 makab 7. 27. S. basil.. hom 21. s. Chrys. hom. supr. ps. 50.

⁶¹⁵ rendelél., [k-v-ből javítva; *rendével* volt. A javítás után nem törölte az *é* ékezetét; a. m. *rendek(k)e]*

⁶¹⁶ járjanak. [Első *a-á*-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

⁶¹⁷ szoptathatták. [*sz-p*-ből javítva.]

K Mitsoda szándékal kell az aszszonyoknak a templomba menni hogy magokat bé avattassák?

F. 1. Hogy az Istennek hozzájok., és gyermekekhez valo kegyelmiért. hálákat adgyanak, 2. hogy az Istennek ajánlyák gyermekeket. kérvén 5 hogy vegye gondviselése alá őket. 3. hogy bünöknek botsánattyát kérjék, 4. hogy gyermekek jól neveltetésére kegyelmet nyerhessenek.

K Mire kell vigyázni az Atyáknak, és anyáknak [105a:] hogy keresztényi képpen nevelhessék. gyermekeket, gyermekségektől fogvást, mind addig az ideig. amidön már egy kevéssé nagyobbak.?

10 F 1. Idején kell őket a vallási dolgokhoz szoktatni. azokat szeretetni is kell vélek, 2. semmi rosra valo hajlandóságokat el nem kell szenvedniek., 3. semmit nem kell előttek⁶¹⁸ mondani, vagy tselekedni olytat, a mi el fordíthatná őket ajó erkölcstől. 4. nem kell meg engedni hogy leány gyermekel. vagy ros erkölcsü férfiu gyermekekel társalkodgyanak. 15 meg kell büntetni ha szó fogadatlanok, de harag nélkül. 6. olyan mestert kell mellettek tartani. aki jó erkölcsü legyen., a ki avallást szeresse, kövesse. a midön pedig azt az⁶¹⁹ időt el érték, egyedül kell őket hálalni.

K Mivel tartoznak az atyák, és anyák. az ő fiokhoz a kik már 20 agyermekségből ki költenek?⁶²⁰

F kegyeségel kell vélek bänni.⁶²¹ és meg ne szomorítsák, és ha valami kedvetlenséget kell is hozzájuk mutatni. azt szeretettel tselekedgyék, idején gondolkodgyanak felölök. hogy miképpen helyheztessek ell őket az ő rendek szerént., ne erőltessék hajlandóságokat valamely 25 rendnek választására, igyekezzenek azon. hogy gyermekek az egyességben élyenek. egy másal. annak okáért. egyenlő szeretetet mutassanak hozzájuk.

K Mivel tartoznak az anyák a leányokhoz. akik már agyermekségből ki költenek.⁶²² [105b:]

30 F Az⁶²³ ő elméjeket nem kell nevelni ahejában valóságban. hogy tsak a tantzot, és a tzifraságot szeressék. nagyon kell reájok vigyázni. idején kell őket szoktatni a dolog szeretésre, hogy had tanulhassák meg idején. ajó gazda aszszonyoknak hivatallyát. szeretessék vélek az imádságot, ajó könyvek olvasását. és a szegényekkel valo jó tételt. kegyeségel 35 kel vélek bänni, okoságal inteni, nem kell hajlandóságokat erőltetni. vagy a házására, vagy az apátzására

⁶¹⁸ előttek [előttből] javítva, ek hozzáírásával a szöközbe; valószínűleg nem Mikes keze írása.]

⁶¹⁹ azt az <t> időt

⁶²⁰ [Utána beírás: heja vagyon]

⁶²¹ banni. [a. m. bänni; ékezetthiba.]

⁶²² [Utána beírás: heja vagyon; a lap alján tollvonások.]

⁶²³ Az [A-I-ből] javítva.]

9 Articulus.

A tselédes Gazdáknak. és Gazda aszszonyoknak tselédgyekhez
valo hivatallyokrol.

K Miképen kell a gazdáknak, és gazda aszszonyoknak⁶²⁴ magokat
viselni atselédgyekhez?

F Ugy kell magokat tekinteni, hogy attyok.,⁶²⁵ annyok., és gondvi-
selőjök lévén tselédgyeknek, őket szeretni kell, mind lelki. s' mind testi
szükségekről kell gondolkodniok. ezt aköteleséget pedig olly nagynak⁵
kell tartaniok. hogy azokrol az Isten még számot kér töllök. 1. tim. 5.
8. s. aug. serm. 51. de sanctis.

K Miképpen kell vigyázniok azö lelki szükségekre?

F. 1. Azon igyekezzenek. hogy engedelmesek legyenek az Istennek.
és az anyaszent egy háznak. 2. oktassák őket a vallásnak leg főveb¹⁰
részeire, és rendeknek hivatalyira, 3 hogy az Isteni szolgálatra a temp-
lomba el mennyenek, 4. azt nem [106a:] kell el szenvedni hogy részege-
sek., esküvök, játékosok, vagy henyélök legyenek. 5. nékik jó példát
adgyanak, 6. el kell⁶²⁶ botsátani az ollyanokat. kik magokat meg nem
akarják jobbitani, ne hogy a többit el ronttsák, 7. mutassák kegyeséget¹⁵
magokat az ollyanokhoz kik keresztényi modra élnek, és hivatallyokot
végben viszik., igen nagy társalkodásban ne legyenek vélek. mert a
kevélyeké tenné.⁶²⁷

K Miképpen kell vigyázniok testi szükségekre.?

F Fizetéseket szorgalmatoságal meg fizesék, és meg adgyák a miben²⁰
szegödtek, a miben lehet segittsék őket, és házok népét. tisztességesen
helyheztessek el mindenikét a maga rendi szerént, és jutalmaztassák
meg szolgálattyokot.

10 Rész

Az Imadságról. közönségesen.⁶²⁸

Első Articulus.

Hogy mitsoda az imádság. és a, hány féle.

K Mitsoda az imádság?

F A léleknek az Istenhez valo fel emelkedése.

25

K Miképpen emellyük fel lelkünket az Istenhez?

⁶²⁴ aszszonyoknak <t> magokat

⁶²⁵ attyok., <és> annyok., és

⁶²⁶ el kell [?] botsátani [Törlés a sor végén.]

⁶²⁷ igen nagy társalkodásban ne legyenek vélek mert a kevélyeké
tenné. [Utólag írta be a *Felelet* végére, részben a sorközbe.]

⁶²⁸ közönségesen. [Későbbi beírás, világosabb tintával.]

F A mikor ötet dicsérjük, és imádkyuk, jó tétéményiért hálákat adunk, kegyelmit kérjük, vagy a mikor⁶²⁹ néki ajánlyuk magunkot. jovainkot, tselédinket, szenvedésinket, ez igy lévén, ött féle imádság vagyon., imáadás, ditséret,⁶³⁰ [106b:] háláadás, kérés, és ajánlás.

5 K Hány féle képen lehet végben vinni⁶³¹ az edgyikét ezen ött imádságnak.?

F Azt végben lehet vinni belső vagy külső képpen, közönségesen. vagy különösön, az, a belső képpen valo imádság, a mely a szívnek belső részéből származik. és a mely külső képpen ki nem tettzik, ezt az imádságot elmében valo imádságnak nevezik, (oratio mentalis,) a külső képpen valo imádság az, amely külső képpen ki tettzik, a szozat által. ezt az imádságot nevezik szoval valo imádságnak (oratio vocalis). de azt meg kell tudni,⁶³² hogy a szoval valo imádságnak, belső képpen valonak is kell lenni, hogy jó legyen. nem tsak külső képpen valonak.,
15 ugy hogy a szív meg edgvezék a szájal. mert más képpen semmire valo volna, 1 reg. 1. 13. a közönségesen valo imádság a, midön a hivek edgyüt imádkoznak a templomban., a különösön valo pedig a, mikor valaki magánoson imádkozik.

K Mellyik imádság kedveseb Isten előtt. aközönségesen valoé. vagy
20 a magánoson valo.?

F Mindenik kedves Isten előtt. tsak buzgo legyen. mindenikel tartozunk., de aközönségesen valo imádság hathatosab magában, mint a⁶³³ különösön valo., mert az anyaszent egy ház. edgyüt imádkozván, a hathatosab Isten előtt, mint sem a különös embernek imádsága. mert
25 akor a mint [107a:] tertullianus mondgya, mint egy, szent erőszakot véznek az Istenen. a mely erőszak. ő előtte kedves, apolog. Cap. 39.

2. Mert akor a gyengék. és a buzgoság nélkül⁶³⁴ valok, részesülnek a buzgoknak imádságokban. 3. A kristus azt mondgya hogy a midön ketten vagy hárman öszve gyűlnek az ő nevében. ő közöttök lészen.,
30 annál is inkább közötté lészen az anyaszent egy háznak., midön edgyüt imádkozik.

K Mellyik az imádságok közöt legg tekkéleteseb imádság.?

F Az amelyre maga akristus tanitot, a melyet mi Atyánknak nevezik,

⁶²⁹ a mikor <magunkot> néki ajánlyuk magunkot. [Törlés a sor végén.]

⁶³⁰ [A lap alján két tollvonás.] [106b:] <áldás,> háláadás,

⁶³¹ végben vinni [vinni – kereszttel jelölt sor alatti beírás; valószínűleg nem Mikes írása.]

⁶³² de azt meg kell tudni, <d> hogy

⁶³³ a [Beszúrás.]

⁶³⁴ nélkül valok, [n-v-ből javítva.]

mivel ez az imádság magában foglalja röviden mind azt, amit lehet kívánni, és kérni Istentől.

K A közönségesen való imádságok között, melyik a leg tekéltesebb?

F A. szent mise áldoztatta. mert. 1. ez a szent áldozat, magában foglalja az imádást, ditséretet. hálaadást, kérést, ajánlást. 2. mert akristust., akitől minden kegyelem származik, abban az egész anyaszent egyház ajánlja. 5

2 Articulus

Az Imádságnak szükségese voltárol.

K. Honnan tudjuk az imádságnak szükséges voltát?

F. A kristus parantsolatlyából, példájából. és a mi magunk szükséginkből. ⁶³⁵ [107b:] 10

K Mit parantsol ez iránt akristus?

F Azt parantsollya hogy szüntelen imádkozunk.

K Hogy lehet szüntelen imádkozni?

F. Az imádság aszivnek kívánsága, hogy ha az a kívánság az Istenhez emel minket, és ha ⁶³⁶ mindenkori, az imádság ugy szüntelen való., ¹⁵ és betű szerént bé tölttyük a parantsolatot mondgya szent agoston. supr. ps. 37. n. 14.

Magyarázat.

A nem lehet hogy mindenkor térden allyon valaki, sem ahogy mindenkor ditsérje és kérje szájjal az Istent. sem hogy mindenkor belső képpen az Isteni szeretetnek tselekedetit tegye. de mindenkor lehet az Istent szeretni. és kívánni az ő véle való meg edgyesülést, hogy ha ezt igazán kívánnjuk., minden tselekedetinkben az Istent fogjuk tekénteni, és azok helyesek is léznek, mert ha, az Isteni szeretet uralkodik szívünkben., ő érette ⁶³⁷ munkálodunk, ha Istenről akár nem gondolkodunk is. ez így lévén., a mindenkori imádság, az Istennel való meg edgyesülésnek mindenkorí kívánása., és az Istent szüntelen való szeretés., ez ollyon három féle dolog., amely tsak edgyet téssen, tehát, ezt a parantsolatot. hogy szüntelen imádkozunk, akkor végben viszük mikor az Istent szerettyük. a mi imádságunk is akkor meg szünik, amidőn ³⁰ az Istenhez való szeretetünk meg szünik. s. aug. epist 121. ad probam. [108a:]

⁶³⁵ [A lap alján tollpróbászertű tollvonások és imaszertű beírások: *En Istenem Könyörűly Minden R R R R* – vö. előbb a 18. sz. jegyz.; l. alább az 1355., 1388. sz. jegyz. is.]

⁶³⁶ és ha [Beszúrás:] <mindenkor> mindenkor,i, [i, – utólagos hozzáírás.]

⁶³⁷ érette [éretteből javítva az ékezet áthúzásával.]

K Miért mondd azt, hogy a krisztus példájából meg láttuk⁶³⁸ az imádságnak szükséges voltát?

F Mert a krisztus, mind példa adásával, mind beszédével. arra akart minket tanítani., leg nagyobb részt életének. az imádságban foglalta.,
5 egész éttzakot abban töltötte, és midőn valamely nagy dologhoz fogot., az imádságal készült ahoz, luk 6. 12. 9. 29.

K Miért mondd azt. hogy a magunk szükségéből meg láthat-
tyuk.⁶³⁹ az imádságnak, szükséges voltát?

F. Mert mi magunktól. semmi jót és hasznost nem tehetünk az
10 üdveségre., tsak leg kisebb jó gondolatunk sem lehet., minden az Istentől
jó akrisztus által., és tsak az imádság által veszük a krisztus kegyelmét.
joan. 6. 66: 15. 5. 2 Cor. 3. 5.

K Nem veszüké az Isten kegyelmét a szenttségben is?

F. Igen is. de a szenttségek ki szolgáltatása., mindenkor imádságal
15 vagyon., és tsak a mi magunk. vagy az anyaszent égy háznak imádsági-
ért. veszük az Isten kegyelmét. a szenttségekben valo részesülésre, és
igy, mindenkor tsak az imádságért veszük a kegyelmet.

Magyarázat.⁶⁴⁰

A bizonyos, hogy az Isten tsak a könyörgésre adgya kegyelmét,
20 minden kegyelemnek pedig kut feje a krisztus, és hogy tisztán a maga
irgalmasága vitte az Istent arra., minden kérés nélkül. hogy a krisztust
a földre küldgye, avétek után.⁶⁴¹ de azt is akarta, hogy az emberek
sokáig suhajtozanak az ő el jövele után., hogy meg érez-⁶⁴²[108b:]zék,
reája valo szükségeket. és hogy minek előtte öt el küldgye. addig sok
25 ideig kérjék ötet, A krisztus el jövén, az ő imádságának, és vérenek
érdeme által állittá fel anyaszent egy házát. és már most, hasznos, és
üdveséges kegyelmét. tsak az⁶⁴³ nem adgya kegyelmét az üdveségre, ha
nem tsak az anyaszent egy ház. kérésére, vagy azoknak⁶⁴⁴ kérésekre.
kik annak tagjai. és mindenkor, a krisztus vérenek érdeme. téski érdeme-
30 sé imádságinkot.⁶⁴⁵

⁶³⁸ meg láttuk <a szüntelen valo> az imádságnak [az – a törlés fölé írva.]

⁶³⁹ meg láthattyuk. <a szüntelen valo> az imádságnak, [az – a törlés fölé írva.]

⁶⁴⁰ [Utána beírás világosabb tintával: *heja vagyon*]

⁶⁴¹ avétek után. [Kereszttel jelölt későbbi beírás a lap alján.]

⁶⁴² [A lap alján tollpróbászzerű tollvonások.]

⁶⁴³ hasznos, és üdveséges kegyelmét. tsak az [Kereszttel jelölt beírás a lap alján.]

⁶⁴⁴ azokk

⁶⁴⁵ [Utána későbbi beírás világosabb tintával: *heja vagyon*; a következő *Kérdés* elé is beírta: *heja vagy*]

K Hát az Istennek sok velünk való jó tétéménye, nem kötelezdé minket⁶⁴⁶ az imádságra?

F Igen is kötelez, és mindenkori háláadásal tartozunk néki.

K Mellyek azok a jó tétémények, amellyekért háláadásal tartozunk az Istennek? 5

F Azok ajó tétémények, vagy⁶⁴⁷ közönségesek, vagy különösök, vagy személy szerént valok.

A⁶⁴⁸ közönségesek azok, mellyek.⁶⁴⁹ az egész emberi nemzetet illetik, ugy mint a teremtés, a kristus halala. &c.

A különösök. azok. mellyek sokakat illetik, de nem mindnyájan az embereket, ilyen a meg igazulásnak jó tétéménye, a szenttségekben. és az Isten igéjében való részesülés.⁶⁵⁰ 10

A személy szerént valok azok., a mely jó tétéményeket vett kiki Istentől, és veszen minden nap. tudni illik. hogy kereszténységben neveltünk, hogy az igazságot meg üsmértük, a vétket el hagytuk. az ideig tarto nyomoruságokat meg próbáltuk, arosz kívánságnak végben viteliben akadályt találtunk, 15

Egy szoval semmink nintsen. a mit Istentől nem [109a:] vettük volna. hasonló képpen ugy mind azt is ami üdveségünkre hasznos, hálákot kel hát adni néki mindenért, ötet imádni és ditsérni kell, néki ajánlani 20 személyünket, és mindenünket, kérjük kegyelmét. hogy jora fordithassuk ajándékit, és minden időben áldhassuk ötet.

K kiknek kell imádkozni?

F Mind azoknak. kik az okoságnak idejét el érték, mindennek kell munkálodni az üdveségre. apedig meg nem lehet az imádság nélkül. 25

3. Articulus

Hogy kinek kell könyörögni, és kiért.

K. Kinek kell könyörögni?

F Egyedül az Istennek, mint akitől származik minden jó. és kegyelem, és a kristusnak., mint egyedül való közben járónknak, lehet kérni a Boldogságos szüzet, az szent angyalokat, és a szenteket, hogy a kristus Jésusnak esedezenek érettünk. Conc. trid. sess. 25. de invocat 30 sanctr.

⁶⁴⁶ minket [*k-d*-ből javítva.]

⁶⁴⁷ vagy [*v* – megkezdett hosszú szárú betűből, valószínűleg *k*-ből javítva;] közönségesek, vagy [*a-o*-ból javítva.]

⁶⁴⁸ A [*K*-ből javítva.]

⁶⁴⁹ mellyek. [*m-a*-ból? javítva.]

⁶⁵⁰ [Utána beírás: *heja* vagy]

K Tsak magunkért, kellé könyörögni?

F A felebaráti szeretet azt hozza magával, hogy másért is imádkozunk. *Imádkozatok egymásért., hogy⁶⁵¹ üdvezüllyetek, mert igen hasznos az igaznak buzgoságos könyörgése, mondgya* szent jakab. 5. 16.

5 K Kiért kell imádkozni?⁶⁵² [109b:]

F Minden emberekért, a pásztorokért, királyokért, fejedelmekért, bírákért, atyánk fiaiert, jó akaroinkért, ellenséginkért. tselédinkért., az eretnekekért. hitetlenekért. 1 tim. 2. 1. colos.. 4. 3.

K Hasznos dologé a mások imádságiban ajánlani magunkot?

10 F Az olyan szent dolog., a melyet követték az ó testámentum béliek, az apostolok, és arégi hivek. 1.reg.7.8. judith. 8. 29. 31. 2. thess. 3. 1. 2. hebr. 13. 18.⁶⁵³

K Mit kell kérni másoknak.?

F. Mind azokat valamit magunknak kell kérni, az örök életet. a lelki 15 és testi jokat. a melyek arra vezethetnek.⁶⁵⁴

K leheté a halottakért imádkozni?

F A szent irás azt mondgya. hogy igen jó és hasznos a halottakért imádkozni. az anyaszent egy ház ezt mindenkor követte. 2. makab. 12. 46.

20 K Mitsoda halottakért kell imádkozni.?

F Azokért kik purgátorumban lehetnek. mivel akik. meny országban vannak., azokért nem kell imádkozni, és az imádság, haszontalan valo akárhozattaknak.⁶⁵⁵

4. Articulus.

Hay mitsoda készületben⁶⁵⁶ kell lenni annak aki imádkozik.

K Mitsoda készületben⁶⁵⁷ kell lenni, hogy az imádság hasznos 25 léyen.? [110a:]

F. Hogy erre meg felelhessek. azt meg kell tudni, hogy az emberek négy féle állapotban lehetnek, mikor imádkoznak,

Először, a midön valaki akegyelemben vagyon, másodsor midön valaki halálos vétékben lévén. de azt el akarja hadni. harmadszor,

⁶⁵¹ hogy <meg> üdvezüllyetek,

⁶⁵² [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

⁶⁵³ [A latin utalás végén későbbi beírás világosabb tintával: *heja vagyon*]

⁶⁵⁴ a melyek arra vezethetnek. [Utólag írta a mondathoz.]

⁶⁵⁵ [Utána beírás: *heja vagyon*]

⁶⁵⁶ <k> készületben [Utólag írta be] *állapotban* [alá.]

⁶⁵⁷ készületben [Utólag írta be] *állapotban* [alá, de az utóbbi itt sem törölte.]

midőn valamely eretnek valóságát kívánnyá keresni és meg üsmérni az igazságot, negyedszer, midőn valaki szeretvén a vétket, azt el nem akarja hagyni. hanem azt gyakorollya. és aki minden nap vétket gyűjt a vétkekhez⁶⁵⁸

Ez így lévén. azt⁶⁵⁹ mondom. hogy azok kik az első három állapotban vannak. hasznal imádkoznak, de az utolsonak imádsága. hasznaltalan. és nem hogy az Isten haragját engesztelné., de sött még fel gerjeszti.

K Miért gerjeszti fel az Isten haragját az olyannak imádsága., a ki nem akar penitentiát tartani?⁶⁶⁰

F. Mert az olyannak imádsága két színű, mivel tsufság kegyelmét kérni az Istennek olyankor, a midőn el nem akarják hagyni avétket. a melyet ötet ingerlik, mind azon által. arra kell vigyázni., hogy a meg történhetik, meg is történt. hogy egy olyan bűnös. aki avétket szereti, az Istent azon kéri, hogy ne szeresse többé azt a vétket; az olyan pediglen aki még el nem akarja hadgyni vétkét, az Istent azon kéri hogy azt el hadgyhassa, és végig abban ne maradjyon., a midőn tehát valamely bűnös ilyen szándékban imádkozik. az ő imádsága hasznos: noha, az ilyen belső [110b:] indulat és akarat; héjános, és gyenge legyen is. de a kegyelemtől jö, a mely, lassanként a meg térésre vezetí abűnöst, nem kell azért tehát., hogy az Istent, az imádsággal valo meg bántásnak félelme, benne el nyomja a kegyelemnek⁶⁶¹ ezt a kis sengjét., melynek kezdete ámbár igen kitsiny legyen is., de végtire a meg térésre vezetheti őket. Ez így lévén, a bűnös, aki alázatossággal, és⁶⁶² bűnéhez valamely gyűlölségel imádkozik, annak imádsága hasznos.,⁶⁶³ ha szinte imádsága. egyébre nem használna is., hanem hogy észire⁶⁶⁴ adgya neki nyomoruságos állapottyát, de az olyan bűnös a ki alázatoság, és töredelmesség nélkül, vagy valamely kis jó. szándék nélkül, az Isten eleiben mér menni, ki nem⁶⁶⁵ veszi észre, hogy az ilyen bűnös még imádságával is ingerli az Istent., hát mennyi sok számtalan bűnösök tselekesznek ekképpen minden nap, akik tsak szokásbol imádkoznak Istennek. de a szívek másut vagyon.

⁶⁵⁸ és aki minden nap vétket gyűjt a vétkekhez [Utólag írta be.]

⁶⁵⁹ azt [a-e-ből javítva.]

⁶⁶⁰ [Utána későbbi beírás: *heja vagyon*]

⁶⁶¹ a kegyelemnek [*kegyelem* – a sor végére, *nek* – új sor elejére, a margóra írva.]

⁶⁶² és <leg aláb> bűnéhez valamely [*vala* – *valo*-ból javítva, a sor végén; *mely* – sor előtti margóra írva.]

⁶⁶³ hasznos., <de> ha

⁶⁶⁴ észire <vegye> adgya neki [*észire* –*észre*-ből javítva az *i* hozzáírásával; *adgya neki* <vegye> fölé írva.]

⁶⁶⁵ nem [*n-v*-ből javítva.] veszi észre,

5. Articulus.

Hogy mit kell kérni Istentől.

K Mitsoda dolgokat kell kérni Istentől?

F Mind azt ami helyes, és igazságos.

K. Egy formában kellé kérni mind azt. amit az Istentől kérünk?

F. olyan állapotok lehetnek, a mellyeket tellyesé-[111a:]gel kell
5 kérni, olyanok is vannak. a mellyeket bizonyos ók alat kel kérni.

K Mellyek azok, a mellyeket tellyeségel kell kérni.?

F. Az örök életet. és mind azt, a mi arra viszen. ugy mint a bűnnek
botsánattyát, a jó erkölcsöket, az Isten, és az aszaszent egy ház. paran-
tsolatának meg üsmérésére, és végben vitelére valo kegyelmet. és a mi
10 rendünk kötelességének meg üsmérését.⁶⁶⁶

K Mellyek azok. a⁶⁶⁷ dolgok a miket bizonyos ók alat kell kérni.?⁶⁶⁸

F Mind azokat, amelyek az Isten országában vezethetnek. de amel-
lyek⁶⁶⁹ nem szükségesek az üdveségre. tellyeségel:

K Mitsoda ók alat kell kérni⁶⁷⁰ az Istentől azokat a dolgokat?

15 F Ollyan formán kell⁶⁷¹ azokat kérni, és kívánni, hogy az Isten ugy
adgya azokat meg, ha láttya. hogy üdveségünkre szolgálnak

K Miért kell. sok állapotokat ilyen formán kérni Istentől?

F Mert a mi nem szolgál üdveségünkre, anékünk ártalmas, azt pedig
igasságál. senem kérhettyük, senem kívánhattyuk a mi ártalmas.

20 K Mellyek azok. amik minket. mind az Istenhez vezethetnek, mind
tölle el is távoztathatnak.?

F. Mind egészen a világi dolgok., mind a, valamit tes-⁶⁷²[111b:]ti
jonak, és haszonnak neveznek, ugy mint, valamely hivatalban lenni
inkáb, mint sem másban. bizonyos⁶⁷³ személyel inkáb lenni egy⁶⁷⁴
25 szövetségben, hogy sem másál. tudni, vagy nem tudni bizonyos dolgo-

⁶⁶⁶ meg üsmérését. [Első é-o-ból? javítva.]

⁶⁶⁷ a <mellyeket> dolgok a miket [A javítás a törlés fölé írva utólag,
világosabb tintával.]

⁶⁶⁸ [Utána későbbi beírás világosabb tintával: *heja vagyon*]

⁶⁶⁹ amellyek <tellyeségel> nem szükségesek az üdveségre. tellyesé-
gel: [*tellyeségel*: – utólag írta be a mondat végére; a törlés és javítás
későbbi, világosabb tintával.]

⁶⁷⁰ kérni [Beszúrás;] az Istentől azokat <kérni?> a dolgokat? [a
későbbi javítás a törlés fölé írva a sor végére, világosabb tintával.]

⁶⁷¹ kell <azt> azokat [A javítás a törlés fölé írva.]

⁶⁷² [A lap alján tollpróbászertü tollvonások és betűk: *Mm*]

⁶⁷³ bizonyos [*os* – beszúrás.]

⁶⁷⁴ egy <kötélben>, szövetségben [A későbbi javítás a törlés fölé
írva, világosabb tintával.]

kot, egy szoval. a mi edgyet jóvá tehet, az el vesztheti a másikat, az ilyen állapotokat tehát, tsak annyiban kell kérni. amennyiben az Isten láttya. hogy az üdveségre szükségesek.

6 *Articulus.*

Az Imádságnak formájáról.

K A midön kérésünk helyyes. mi formában kell kérni hogy meg halgatathassunk? 5

F 1. A kristus nevében kell kérni, 2. lélekben és igazságban. 3. alázatoságal. és töredelmeségal. 4. figyelmetességal. 5. bizodalomal. 6. gyakorlatoságal.

A kristus nevében.

K Miképpen kell kérni akristus nevében? 10

F Az ő érdemei által. az ő véle valo meg egyesülést, és ami szükséges az üdveséghöz. mert ha valami mast kérünk az Istentől. ha az ő nevét emlegetnök is, denem kérnék az ő nevében, mondgya szent agoston tract. 102. sup. s. joan.

K Miért kell⁶⁷⁵ a kristus nevében kérni? 15

F. Mert nintsen más név. a melyben lehessen üdvezülni, nintsen is más közben járonk. tsak a kristus, és tsak ő általa mehetünk az Istenhez. act. 4. 12. 1 tim. 2. 5. [112a:]

K Midön az anyaszent egy ház. a szenteknek esedezik, a kristus nevében imádkoziké akkor? 20

F. Igen is. mert az által nem akar egyebet, hanem hogy a szentek velünk edgyüt meg nyerjék a kristus által azt, amit kérünk, mivel a szentek, ugy valamint mi, tsak a krisztus által mehetnek az Istenhez. Conc. trid. sess. 25. de invocat sanctr.⁶⁷⁶

K Mikor az Istent ditsérik. imádgják, néki hálákot adnak., néki²⁵ holmit ajánlanak, a kristus nevében kellé mind azt tselekedni?

F Igen is. mert mind ezek olyan valóságos könyörgések, a melyek által. a lélek az Istenhez⁶⁷⁷ emelkedik, de mi tsak a kristus által emelhettyük magunkot az Istenhez. tsak egyedül. ő általa is mehetünk hozzája. 30

Lélekben, és igazságban.

K Hogy kell lélekben és igazságban kérni?

F Egész szivből kell imádkozni, és ohajtani valósággal hogy meg halgattassunk.

⁶⁷⁵ kell [Beszúrás.]

⁶⁷⁶ sanctf. [Rövidítésjellel az r fölött.]

⁶⁷⁷ az Istenhez <m> emelkedik,

K. Miért kell lélekben, és igazságban imadkozni?

F. Mert az Isten lélek, és igazság. és azt akarja hogy a kik ötlet imádkyák, lélekben, és igazságban imádkyák. a kik másképpen tseleskesznek. a sidokot. és a hipocritákat követik. joan. 4. 23. matth. 6. 5. [112b:]

5 *Alázatoságal. és töredelmeségal.*

K Hogy kell, alázatoságal. és töredelmeségal kérni?

F Ugy hogy fohászokdo töredelmes szivel kell kérni, meg tekintvén nyomoruságinkot., szükséginket., gyengeséginket, és meg alázván magunkot, vétkeinknek⁶⁷⁸ sulyos terhe alat.

10

figyelmeteségal.

K Hogy kell figyelmetességal imádkozni?

F. Ugy hogy arra figyelmezni kel⁶⁷⁹ hogy mit kérünk, és kinek beszéllünk.

K A figyelmetesség nélkül valo imádság haszontalané?

15 F Hogy ha szán szándékal nem figyelmezünk. az imádságra. akkor haszontalan valo. de ha nem szán szándékal vagyon, az Isten az mi gyengeséginket meg tekénti. és imádságinkot meg halgattya.⁶⁸⁰

K Miképpen kell tseledetni, hogy figyelmetes lehessen valaki az imádságban.

20 F Még az imádság előtt. kell ahöz készíteni lelkét, hogy ne láttassék. kísérteni az Istent. eccli. 18. 32.

K Miért kísértené azzal az Istent, ha az imádsághoz nem járul készülettel?

25 F Mert az Istent kísértik akkor. a mikor azt el nem kerülük hogy ötlet meg ne bánttsák, az Isten ellen vétkeznek pedig akor, mikor szán szándékal nem figyelmeznek az imád-[113a:]ságra, az imádság pedig nem lehet figyelmetes. hogy ha ahöz nem készülnek.⁶⁸¹

K Az olyan keresztények. a kiknek elméjek tele vagyon világi dolgokal. nem imádkozhatnak tehát ugy amint kell.?

30 F Igen is nem., valamég nem kezdik érezni nyomoruságokat, a világot el nem akarják hadgyni. és az Istenhez⁶⁸² nem kaptssollyák magokat, ezen szándék nélkül. az imádság semmire valo. és gyakorta vétkes.

⁶⁷⁸ [Alatta beírás: *heja vagyon*]

⁶⁷⁹ kel [Beszúrás.]

⁶⁸⁰ [Utána későbbi beírás világosabb tintával: *hejavagyon*]

⁶⁸¹ [Utána beírás: *heja vagyon*; alája utólag beírta a sorközbe a következő *Kérdést: K mi képen kel az imádsághoz készülni*]

⁶⁸² Istenhez [*n* – alig észrevehető beszúrás, igen apró betűvel.]

Bizodalommal.

K Hogy kell bizodalommal imádkozni?

F Ugy hogy az imádság hittel legyen, erős bizodalommal, hogy az Isten minket meg halgathat., nekünk irgalmaságal lehet. és erős remén-ségel., hogy azt akarja is. 5

K Mitsoda ók viszen minket arra, hogy az Istent bizodalommal kérjük?

F Ezek az okok. 1. hogy az Isten meg adhattya kérésünket. minket meg gyógyithat., akár mely nagy légyen. a mi lelki, vagy testi nyava-lyánk. 2 hogy tsak egyedül az Isten tehet a mi szükségainkről., ő is gyógyithattya meg gyengeségeinket. és ezt a kegyelmet tsak azzal tsele-keszi, a ki ötet kéri. 3. hogy akár mely nagyok legyenek vétkeink, de azokért kétségben [113b:] nem kell esnünk. mert az Isten hatalma azoknál. még nagyobb. 4. hogy azt meg ígérte, hogy kérésünket meg adgya. ha ugy kérjük a mint kell, 5. hogy a mi üdveztönk, minket segít. 15 nekünk közben járunk, és szószóllónk. 6. hogy sok számu hozánk hasonló bünösök. meg halgatattak, és irgalmaságot nyertenek. 7. hogy a szent lélek könyörög mi bennünk, és hogy annak a szentséges lélek-nek könyörgése. mindenkor meg halgattatik. rom. 8. 26. 27.

Gyakorlatosságal.

K Mitsoda a gyakorlatosságal valo imádság?

F A hogy mindenkor kell imádkozni. soha felben nem kell hadgyni.

K Miért kell mindenkor imádkoznunk?

F 1. Azért, mert a kristus parancsollya. 2. mert a minden napi szükségainkért. az Istennek segítségé. mindenkor szükséges. 3. mert az Isten sokszor azért nem halgat meg minket. hogy a kérésben. álhatato-sak, és gyakorlatosak legyünk. 25

K Az Isten miért halogattya. meg halgatni kérésünket?

F 1. Azért, hogy meg próbállya hitünket, és bizodalommat. 2. hogy meg büntesse lágyáginkot, és buzgotalan imádságinkot, mivel az Isten a buzgo. és áitatos imádságot halgattya meg, 3. hogy jobban meg üsmértetvén velünk. [114a:] nyomoruságinkot, gyengeséginket, szükség-geinket, az által minket aláztatossabbaká., és vigyázobbaká tegyen. s. aug. tract. 102. sup. s. joan.⁶⁸³ 30

K A mi imádságink olyanoké. a mitsodásoknak kell lenni. hogy ha semmit olyat nem kérünk. a mi ne légyen igasságos, és hogy ha a fellyeb emlitet hat féle készülettel imádkozunk? 35

F Igen is. mert akor bizodalommal remélhettyük. hogy meg halgat-tatunk. de vagon még valami hátra, amit az imádsághoz kell tenni. ugy mint. a böjtöt, az alamisnát. 40

⁶⁸³ [A latin utalást utólag írta be.]

7. Articulus.

Hogy miképpen halgattya meg az Isten az imádkozokot..

K Az Isten meg halgattyae mindenkor azokat akik olyan forman kéri, a mint ide fellyeb meg mondottuk,?

F. Igen is de nem mindenkor halgattya meg olyan formában a mint kéri, az az,⁶⁸⁴ hogy az Isten meg adgya azt. ami az üdveséget, és a jó erkölcsökben valo előmenetelt illeti, de némelykor bizonyos kérésinket meg nem halgattya, noha azok jók legyenek is. oka a, hogy az Isten minket szeretvén, jobban tudgya mi nálunknál., hogy nekünk mi hasznos, és szükséges, ha valamit meg nem enged; az, aző joságától vagyon. ha pedig más uton akar minket vezérelni az üdveségre, nem azon a melyet mi választunk, azt irgalmaságából tselekeszi. s. aug. tract. 78. supr. s. joan⁶⁸⁵ [114b:]

K Az Isten nem halgattyae meg a bünösök⁶⁸⁶ kérését. a mit tölle kérnek roszt kívánságál.?

F Sokszor történik hogy az Isten a hamisakat, sziveknek kívánsági ala adgya. és hozzájuk valo haragját meg mutattya abban., hogy meg adgya a mit kernek., valamint hogy irgalmasságából nem adgya⁶⁸⁷ sokszor azt meg amit tölle⁶⁸⁸ kérnek, hogy ha amit tölle kérünk, az ártana az üdveségnek., ha az Isten azt meg adná. a rettentő jele volna az ő igasságának, és haragjának, ha pedig meg nem adgya. attyai joságának jele a, ebből azt kell ki hozni, hogy midőn az Isten⁶⁸⁹ ez életben ostoroz. nem⁶⁹⁰ hogy azért, zugolodni vagy panaszkodni kellene. hanem még meg kell néki köszönni. és azt kell kívánni, hogy tsak azt a kérésünket halgassa meg, a mellyikét láttya, hogy az üdveségre szolgálhat.

8. Articulus.

Hogy mitsoda⁶⁹¹ formában kell lenni a testnek az imádságkor.

25 K Hogy az imádság jó legyen a⁶⁹² testnek mitsoda formában kell lenni.?

⁶⁸⁴ [Fölötte későbbi beírás halvány tintával: *heja vagy*]

⁶⁸⁵ [A lap alján egy tollvonás.]

⁶⁸⁶ bünösök [Ékezethiba.]

⁶⁸⁷ nem adgya <szó> sokszor

⁶⁸⁸ tolle [Ékezethiba.]

⁶⁸⁹ az Isten <az > ez [Törlés a sor végén]

⁶⁹⁰ nem [Beszúrás.]

⁶⁹¹ mitsoda <képpen> formában [*formában* <képpen>] alá írva utólag, más színű tintával.]

⁶⁹² a <testnek> testnek

F Külömböztessük meg előbször a közönséges imádságot a különösön valo imádságtól., a mi aközönséges imádságot illeti, jobban nem tselekedhetünk., mint ha a Clericusokhoz szabjuk magunkot. a mi különösön valo imádságot tekenti, az iránt nintsen semmi szabot rend. hogy mitsoda formá-[115a:]ban legyen atest., de akár mitsoda formában legyen atest az imádságkor; tsak a lélek.emelkedgyék az Istenhez buzgoságal. az imádság jó. s. aug libr. 2. ad simplicia. qu. 4. mind azon által igen jó szent pál modgyára térden imádkozni. eph. 3. 14. a husvéti napokban: és a Vasárnapokon, az anyaszent egyház. szándéka a, hogy fent álva imádkozanak. igen jó némelykor le borulva imádkozni. valamint akristus. tselekedet. matth.⁶⁹³26. 39. ülve is lehet imádkozni. mint illyés. 3 reg. 18. 42. az imádságkor fel lehet emelni kezeinket. és szemekinket. valamint moyses, David, és a kristus. exod. 17. 11. ps. 120. 1.⁶⁹⁴ joan. 16. 1. lehet nap kelet felé fordulni az imádságkor; valamint tselekedtenek az első keresztények., követvén az apostolokat. tertull. 15 apolog. Cap. 16. s. basil. libr. de spirit. sanct Cap. 27. az is igen jó szokás., a templom felé fordulni az imádságkor. ahol az oltári szenttség vagyon Ez az egy néhány féle formában lévő imádság mind jó. tsak a lélek, imádkozék. és arra vigyázzunk, hogy leg inkább. belső képpen gerjeszük fel magunkban a buzgoságot, a mely nélkül az imádság nem 20 tettzhetnék az Istennek.⁶⁹⁵

K Az anyaszent egyház. miért imádkozik. vasárnapokon és a husveti napokon fent álva?

F A kristus fel támadásának emlékezetire

K Az első keresztények miért fordultak nap kelet felé. mikor imádkoztanak?⁶⁹⁶ [115b:]

F Meg akarták⁶⁹⁷ az által mutatni, hogy e földön ugy voltanak mint szarándokok. és⁶⁹⁸ mint szám kivetésnek helyén, és hogy tsak a kristust suhajtották., a kit is nap keletnek nevezi az irás. és aki nap kelet felé

⁶⁹³ matth. <28.> 26. 39

⁶⁹⁴ 1. <2> joan. 16. 1 <n> lehet nap kelet

⁶⁹⁵ a mely nélkül az imádság nem tettzhetnék az Istennek. [Utólag írta be, világosabb tintával.]

⁶⁹⁶ [A lap alján tollpróbászerű, elmosódott tollvonások.]

⁶⁹⁷ akarták [Beszúrás.]

⁶⁹⁸ és [Beszúrás.]

fordula menyben menetelekor. a mint tanittya atraditio. s. joan. damas. libr. 4. de fide orthodox. cap.18.

K Nem kellé ez iránt valami⁶⁹⁹ viszá élést el kerülni?

F. Igen is, mert a viszá valo élés volna. hogy ha tsak a külsöre 5 vigyáznának, és el mulatnák belső képpen alelkit. akoron ugy imádkoznának valamint a sidok, de hogy ebben ne essék valaki. azt kell meg tudni, hogy az Isten leg inkább. a szívünket kívánnyá. azt is akarja, hogy léleekben, és igazságban szolgállyuk, a testnek, térden, vagy le borulva valo létele, tsak annyiban hasznos. a mennyiben külső képpen 10 jelenti a szívnek buzgoságát, mert a nélkül⁷⁰⁰ a többi tsak kép mutatás. mely azIstent meg bánttya, a mint e ki tettzik az írásbol. Isai. 1. 15. annál is inkább meg bánttyák tehát az Istent a midön a templomban. illetlenül viselik magokat., mint ha tsak azért mennének oda, hogy meg bánttsák, és nem azért, hogy könyörögjenek.⁷⁰¹

9 Articulus.⁷⁰²

Az imádságnak helyéről. és a templomhoz valo tiszteletről.

15 K Mitsoda helyen kell imádkozni? [116a:]

F. 1. Minden féle helyen végben kell vinni. a minden kori imádságra valo parantsolatot., mert akár hol legyünk, de az Istent szeretni kell. hozzája kell fohászcodni, és kívánni kell. a véle valo meg edgyezést. 2. a közönségesen valo imádságnak a templom a helye, 3. a különösön 20 valo imádság⁷⁰³ mindenüt meg lehet. mert akár hol⁷⁰⁴ legyünk, de a szívünket. gyakorta kell az Istenhez emelni., a mi pedig⁷⁰⁵ a különös imádságot illeti. az iránt jó holmire vigyázni.

K Mire kell vigyázni?

F 1. különösön valo helyt kell arra választani, ahol az emberek ne 25 lássák, és a hol nagyobb figyelmetességgel és szabadsággal lehessen imádkozni. 2. igen jó magánosan el menni a templomban, a kristusnak jelen valo léte. meg ujittya bennünk ahitet. azon kívül is. a templom, az imádságnak. szenteltetet helye, 3. mikor a templomban imádkoznak,

⁶⁹⁹ valami [mi – beszúrás.]

⁷⁰⁰ a nélkül [Szóvégi l-s-ből javítva.]

⁷⁰¹ könyörögjenek. [Első e-o-ból javítva.]

⁷⁰² [Fölötte beírás: heja vagon.]

⁷⁰³ imádság(nak) mindenüt [Törlés a sor végén.]

⁷⁰⁴ akár hol (legyünk,) legyünk, [Az először leírt szó elején elmosódott a tinta, ezért később föléje újra leírta.]

⁷⁰⁵ pedig [p-d-ből javítva.]

igen jó tiszteletnek ókáért, távul állani az oltártól., a publicanus példájára fő képen a ki igen vétkesnek érzi magát.⁷⁰⁶

K Vagyoné még valami más is. a mi atemplomhoz valo tiszteletet illeti.?

F Vagyon. 1. mert szent pál azt akarja. hogy az aszszonyok bé ⁵ fedet⁷⁰⁷ orczával mennyenek a templomban; mely igen távul vannak attol hogy engedelmeskedgyenek ennek a parancsolatnak. a midön arra a szent helyre tsak azért mennek, hogy nagyob⁷⁰⁸ ékességel. és tzifra öltözetekkel láthassák öket mindenek, 2. nagy tisztelettel és példa adásal kell ót lenni, 3. ót nem kell beszélgetni. hanem nagy tsendeségben lenni. ¹⁰ 4. azt szeret.⁷⁰⁹[116b:]ni kell, hogy az Isten háza. tisztességesen legyen, és azt fel kell ékesíteni amennyiben lehet. 5 ha valaki valamely öltözetet, vagy ezüst mivet ád atemplomnak. nem kell arra se fel varratni, se fel metzteni atzimerét. mert az ellenkeznék. a keresztényi alázatosságal. ¹⁵

11 RÉSZ

Az Elmével valo imádságról.

Első Articulus

Hogy mi légyen az elmével valo imádság.

K Mitsoda az elmével valo imádság?

F Ez olyan könyörgés a mely nem külső, hanem a szivben megyen végben.

K Az illyen imádság⁷¹⁰ hasznosé?

F Igen jó és⁷¹¹ hasznos, erről példát látunk a samuel annyában. 1. ²⁰ reg. 1.

K Ez az imádság nehezebbé mint sem a szoval valo imádság?

⁷⁰⁶ a publicanus példájára fő képen a ki igen vétkesnek érzi magát. [Utólag írta be a sor végére és a sorközbe.]

⁷⁰⁷ bé fedet [f-v-ből javítva.]

⁷⁰⁸ nagyob [b-k-ből javítva.]

⁷⁰⁹ [A lap alján tollpróbászertű tollvonások és beírások: *Istenem mindenem loránfi susánna*; ez a beírás a variáns első szakaszában is előfordul, vö. ott az 1085. sz. jegyz., 1. alább is a 902., 967., 1264. sz. jegyz.]

⁷¹⁰ imádság <szükségesé.>? hasznosé [A javítás a törlés fölé írva később, világosabb tintával.]

⁷¹¹ és <szükséges>, hasznos [A javítás a törlés alá írva később, világosabb tintával;] erről példát [é-á-ból javítva.]

F Nem, mivel nem nehezebb belső képpen könyörögni Istennek.. hogy sem szoval,

K Ez az imádság olly szükségesé, mint a szoval valo imádság.?

F Még szükségeseb., mivel szollás nélkül is lehet imádkozni. mert
5 nem a szollásban áll az imádság hogy ha tsak a sziv meg nem edgyezik a szoval., tehát a belső képpen valo imádság szükségesebb. [117a:]

K Miért tekintik tehát, rend szerént, az elmével valo imádságot. ollyan formán, mint a mely mindentől meg nem lehet?

F Azért, mert nem jól. és nem igazán gondolkodnak⁷¹² az elmével
10 valo imádságról, és azt, mind más féle képpen képzelik, mint sem a mint vagyon., azért, mert az elmével valo imádságot, a nagy okoskodásban. és a mély elmével valo gondolatokban tarttyák, és azt gondollyák. hogy azok, kik oly mélyen nem gondolkodhatnak, az elmével valo imádságra sem alkalmasok,

15 K Miért mondd azt hogy nem igazán gondolkodnak.? arol?⁷¹³

F Azért. mert az imádság nem az okoskodásban áll, hanem a szivnek, az Istenhez valo indulattyában, ez így lévén, tsak a mi szivünk, az Istenhez emelkedgyék, valóság, az imádság jó, és hathatos, ámbár, az elme. ne légyen is alkalmas a mély, és bölcs gondolatokra.

20 K Mitsoda⁷¹⁴ hát. az igazán valo módgya az elmével valo imádságnak.?

F Az imádság jó, akár, szoval, akar belső képpen legyen. tsak a sziv az Istenhez emelkedgyék, tsak nyomoruságinkot meg érezzük, tsak büneinket meg bánván. azokrol kívánnunk valóságos penitentziát
25 tartani, tsak életünket meg jobbitván, kívánnunk munkáldni az üdvességért. erre tölle kegyelmet is kérjünk, tsak neki mindenekért hálákot⁷¹⁵ adgyunk, tsak néki ajánlván, egész életünkben tett tselekedetinket, néki⁷¹⁶ [117b:] fel áldozuk, minden rosz hajlandóságinkot, a melyek ellenkeznek. törvényével.

30 K Hogy mind ezek végben mehessenek. nem hasznosé hogy az imádságban. a szent gondolatokban foglalatoskodgyunk?

F Azok a szent gondolatok. nem tsak⁷¹⁷ hasznosok, de még szükségesek, mivel a mi szivünk, és akaratumk, tsak a meg üsmert jóra hajol., azért., hogy magunkban fel gerjeszthessük. a vétekért valo töredelmésé-

⁷¹² gondolkodnak [g-k-ból javítva.]

⁷¹³ arol? [Később írta be a kérdőjel fölő a sor végére, világosabb tintával.]

⁷¹⁴ Mitsoda [M-Az-ból javítva.]

⁷¹⁵ hálákot [t-d-ből javítva.]

⁷¹⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁷¹⁷ nem tsak <sz> hasznosok, de még szükségesek,

get. a valóságnek. és az ígasságnak szeretetét, és az Isten⁷¹⁸ jó téteményiért való háláadását. igen szükséges meg üsmérni vétkeinket, a valóságot., az ígasságot. és az Istennek jó téteményeit. gondolkodni kell tehát mind ezekről.

K Azt mondad ide fellyeb. hogy az imádság nem áll. se a gondolatból. se az okoskodásból. most pedig azt monddod. hogy az imádsághoz szükséges a gondolat. nem ellenkezelé magaddal. 5

F. Ítt semmi ellenkezőt nem látok, mert az imádság a szívnek, az Istenhez való indulatnyában áll, azt az indulatot benne a gondolatok gerjesztik fel., de azok a gondolatok. nem a szívnek indulati., kell tehát gondolkodni. de a hoz még több is kell. mert a még nem volna imádság, hanem még. azokhoz az áitatos gondolatokhoz kell foglalni a szívnek töredelmeségit, és suhajtásit is. **[118a:]** 10

K Tehát az igaz. hogy azok. kik így nem⁷¹⁹ gondolkodhatnak, elégtelenek az elmével való imádságra.? 15

F. Az igaz, de azt is meg kell⁷²⁰ vallani, hogy azok kík az okosság-
nak idejét el érték, elegségesek az ilyen gondolatokra. ez így lévén.
mindentől meg lehet az elmével való imádság., példának okaért. egy
bűnös, töredelmeségl lévén, az Istentől büneinek botsánattyát kéri, a
töredelmeség pedig, a mint már. meg mondtottuk másut, nem egyéb, 20
hanem, hogy szánnyuk, és bánnyuk, hogy az Istent meg bántottuk, és
magunkban fel teszük. a magunk meg jóbbitását, de hogy ilyen szán-
dékban lehesen valaki, azt kell tudni. hogy miket kíván az Isten tollünk,
és mellyek azok adolgok. melyek ötet meg bánttyák, meg kell vizgálni,
ha estünké azokba., azután meg kell nézni, hogy mitsoda okok vittek 25
minket azoknak tselekedetire, mi modon lehet el kerülni. avétekre vivő
alkalmatoságokat., de elsőben meg kell tudni, mellyek azok az alkalmatossá-
gok. ezt hívják gondolkodásnak. és elmélkedésnek. tehát az igaz,
hogy szükséges az imádsághoz az elmélkedés. és a gondolkodás. kitso- 30
da, azért, a kí alkalmas lévén a vétkekre, nem volna elégséges az ilyen
gondolkodásra., ki ki így gondolkodik. mikor agyonásra mégyen.

K Miért hát, hogy az elmével való imádságot. oly nagy, és nehéz dolognak tarttyák?

F. Azért mert, az emberek. tsak a szón ütköznek meg,⁷²¹ **[118b:]**
nem. visgallyák meg annak értelmét, tsak a magok elméjeiket és hajlan- 35
doságokot követik, és el távoznak attól, a mit a szó téssen:

⁷¹⁸ az Isten<hez> jó téteményiért [jó téteményiért – kereszttel jelölt későbbi beírás a lap alján, világosabb tintával.]

⁷¹⁹ így nem <gondolkodnak>, gondolkodhatnak [A javítást később írta a törlés alá a sor végére, világosabb tintával.]

⁷²⁰ meg kell <tudni> vallani,

⁷²¹ [A lap alján tollpróbászertű tollvonások.]

2 Articulus

Az elmelkedésről. annak szükséges, és könnyü voltárol.

K Mitsoda az elmelkedés?

F Az elmelkedés a, midön az elme valamiben foglalatoskodik, és arrol gondolkodik, a midön valaki valamely⁷²² tiszttséget akar meg nyerni, vagy valamely hivatalban akar menni., előre elmelkedik azok-⁵ rol. és jól meg visgállya uttyát, modgyát, hogy szándékát végben vihes- se.

K szükségesé az Isten törvényéről elmelkedni?

F Igen szükséges., ezt igen jóvallya az irás., és a szent atyák. deutr.

6. 7. s. ambr. supr. Cain. et abel. s. aug. libr. 11 de Conf. Cap.2.

¹⁰ K Mitsoda időben kell elmelkedni az Isten törvényéről?

F. Az irás azt tanította hogy mind éjjel, mind napal. deutr. 6. ps. 1. 2.

K De meg leheté a, hogy az Isten törvényéről. elmelkedgyék minden- kor valaki?

F A mindenkor nem lehet. nem is azt kívánnyia az Isten azzal, midön

¹⁵ azt mondgya., hogy éjjel napal kell elmelkedni törvényéről, annak értelme a, hogy mindenkor atörvény [119a:] szerént kell tselekedni, és a⁷²³ szív tellyes légyen atörvényel. ugy hogy mindenkor a légyen kalau- zunk., kell tehát nekünk gyakorta arrol gondolkodnunk. hogy mit parancsol az Isten nekünk.

²⁰ K Mitsoda idő leg alkalmasab az elmelkedésre?

F A reggeli idő, valamint dávid tselekedet, azért, hogy a napot. a törvény szerént tölthessük, estve pedig, azért, hogy meg visgállyuk, miben vétettünk. atörvény ellen. ps. 5. 5.

²⁵ K Azok. kik nem tudnak olvasni. elmélkedhetneké az Isten törvé- nyéről.

F. Igen is. és kell is elmelkedniek, gondolkodván azokrol az igazsá- gokrol a melyekre az Isten tanította őket, akor, amidön a szent irást hallják olvasni, a midön a pasztorok intésit, és oktatásit halgattyák,⁷²⁴ vagy pedig avilági sok féle változások⁷²⁵ iránt. az ilyen dolgokrol.

³⁰ lehet elmelkedni atudatlanoknak is.⁷²⁶

K Miről kell leg inkább, és leg gyakrabban elmelkedni?

F A halálrol, az itéletről, a pokolrol., aparadicsomrol., a vétékről,

⁷²² valamely <titts> tiszttséget [Törlés a sor végén.]

⁷²³ a szív [a – javítva.]

⁷²⁴ halgattyák, <meg lehet még> vagy pedig [A javítás a törlés fölé írva később, világosabb tintával.]

⁷²⁵ változások<rol.> iránt. [iránt.<rol.> fölé írva a sor végén; későbbi javítás világosabb tintával.]

⁷²⁶ [Alatta későbbi beírás: *heja vagyon*]

az Isten parantsolatirol. az evangyeliumi tanításokrol. a magunk rendi-
nek hivatallyárol, de arra kell vigyázni hogy az elmélkedés ne légyen
gyümölcstelen.⁷²⁷ hanem vizsgáljuk meg szívünket az igazság szerént.
a melyet olvasunk vagy hallunk. szánakodgyunk, a magunk meg rom-
lásán, gyengeségén, és nyomoruságán, kérjük az Istennek segítségét,⁵
tegyük fel magunkban a meg térést, vigyázzunk magunkra. ezt nevezik
elmével valo imádságnak.⁷²⁸ [119b:]

K Tartozi ké minden keresztény, ekképpen könyörögni?

F Meg láttzik abbol amit eddig mondottunk, hogy minden tartozik,
de még ezt világosabban is meg mutathatom, mint hogy mindennek kell
tudni az Isten törvényét, mindennek is kell meg vizsgálni, életét azon
törvényről,, keseregni kell a vétkekért, amelyekel⁷²⁹ azt meg szegik,
azokrol botsánatot kell kérni Istentől, a maga⁷³⁰ meg jobbittást, fel kell
tenni, és azt végben kell vinni, a ki eszerént tselekeszik. az imádkozik,
és elmélkedik.¹⁰¹⁵

K Nehézé az⁷³¹ ilyen könyörgés?

F. Annak aki üdvözülni akar, és aki meg akar edgyesülni az Istennel.
éppen nem nehéz. hanem annak nehéz. aki mindenkor feslet életet akar
élni, és aki szívének rosz indulattyára valo nézve, soha ugy nem könyör-
ög a mint kívántatik, mert nem gondolkodik, se az Istentől, se magá-
rol, valo jában.²⁰

12. RÉSZ

A Szoval valo Imádságról.. közönségesen.

K. A szoval valo imádság hasznosé?

F Meg láthattjuk. abbol nagy hasznát, tsak nézzük meg a soltáro-
kot. az énekeket, az anyaszent egy ház könyörgéseit, szent pál arra int,
hogy szoval kérjük az Istent. és énekellyünk ditséreteket az urnak.²⁵
ephes. 5. 9. Colos. 3. 16. [120a:]

K A szoval valo imádság szükségesé?

F Igen is, valamint szível, ugy szájjal is kell könyörögni. el kell
mondanunk az imádságot. melyet az ur hagyot nékünk. a templom-
ban.⁷³² apappal edgyüt imádkozni kell. és énekelni az Isteni ditsérete-
³⁰

⁷²⁷ gyümölcstelen. <v> hanem vizsgáljuk meg [<v>ből h betűt pró-
bált javítani.]

⁷²⁸ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁷²⁹ amelyekel [Szóvégi l-rt-ből javítva; utolsó e-é-ből javítva az
ékezet áthúzásával; amelyekérti volt.]

⁷³⁰ maga meg jobbittást, [mag-meg-ből javítva.]

⁷³¹ az <I> ilyen

⁷³² a templom<bom>ban.

ket., mind ezekből ki tettzik. a szóval való imádságnak szűkséges⁷³³ volta

K Hasznosé mind azoknak imádságok., a kik szóval imádkoznak.

F. Nem, mert tsak azoknak hasznos imádságok. akik bizonyos
5 modal imádkoznak. a mint már meg mondtuk., ugy mint 1⁷³⁴ a
kristus nevében, 2 lélekben, és igazságban. 3 alázatoságal. töredelmességel. 4 figyelmettséggel. 5 bizodalommal. 6 és alhatatosságal.

K Hasznosé azokat az imádságokat mondani, mellyek a könyvekben találatnak.?

10 F Igen is, de legg hasznosab imádságok, a Mi atyánk, a soltárok, és az anyaszent egy ház imádságai., vannak még, más sok szép imádságos könyvekis.

K Nem leheté viszá élni, az ilyen könyvekben lévő imádságoknak mondásával?

15 F Igen is. mivel a leg szenteb állapottal is lehet viszá élni, ebben áll azért a viszá élés. a melyben gyakorta esnek. 1. mert tsak szájal. mondgyák az imádságot. nem figyelmeztvén arra, a mit mondanak. 2. azt tarttyák. hogy elegendő. akönyvből el mondani az Isteni szeretetnek., a töredelmeségnek. hálá adásnak tselekedetét. 3. azt gondollyák.
20 hogy a hoszu imádság inkább meg halgattatik., a kristus ezt nem így mondgya. matth. 6. 7.⁷³⁵ [120b:]

K Mit kell tselekedni, hogy ne essünk az ilyen fogyatkozásban?

F Szűkséges 1. hogy a sziv meg egyezék a szájal., 2. azon legyünk hogy az akaratunk is éreze azokat a cselekedeteket. a mellyeket
25 dunk az imádságban., és azt ne gondollyuk. hogy azok a tselekedetek. a szivünkben volnának, mert az imádságban azt olvassuk. te benned hiszek uram, te benned reménlek, és tegedet szeretlek, hanem kérjük az urat. hogy ólttsa maga szivünkben, ezeket a tselekedeteket. 3. akár hoszu imádságokat mondgyunk. akár rövideket, de azt el hitessük
30 magunkal, hogy tsak annyiban halgattatunk meg, a menyiben. buzgóságal. és hittel imádkozunk, és nem annyiban. amennyiben. hoszu vagy rövid az imádság. mellyet mondunk.

K Mitsoda nyelven kell imádkozni.?

F A különösön való imádság, hasznosab. amidön értik amit mondanak, mert akor szent pal szerént. az elme meg egyezik a szivel, és a nyelvvel., de ha nem értik, a nyelv, és a sziv könyörög, de az elme arra figyelmeztet. a közönségesen való imádságokban pedig. ahoz a nyelvhez szabjuk magunkot. a melyen. az anyaszent egy ház imádkozik.

⁷³³ szűkséges volta [sz – hosszu f betűje v-ből javítva.]

⁷³⁴ 1 [Utólag írta be a sor végére;] a kristus nevében, 2 [...] 3 [...] 4 [...] 5 [...] 6 [a számokat utólag szúrta be, világosabb tintával.]

⁷³⁵ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

ennek az okát. meg mondjuk ezután. és meg mutattjuk, hogy abban a közönséges anyaszent egy ház. meg egyezik a szent pál tanításával. 1 Cor. 14. 14. 15. [121a:]

13 RÉSZ

Az Urnak Imádságáról.

Első Articulus.

Ennek az imádságnak Magyarázattya

K Mellyik a leg fővebb. és leg tekélteseb a szoval valo imádságok között? 5

F Az urnak imádsága, tudni illik,⁷³⁶ A mi Atyánk, nevezetik eképen, mert a kristus adta maga ezt nekünk, ez az Isteni imádság, magában foglalja rövideden mind azt, a mit kell kérnünk, és mitsoda rendel kell azt kérnünk, hét féle kérésből áll, *Mi Atyánk. ki vagy a menyekben.*, első kérés. *szenteltesék meg ate neved. 2. jöjjön el ate országod. 3. legyen meg ate akaratom, miképpen menyben. azonképen itt a földön is, 4. a mi minden napi kenyérünket ad meg mi nekünk ma, 5. bocsásd meg mi nekünk ami vétkeinket, mi képpen mi is meg bocsátunk azoknak. akik mi ellenünk vétettek. 6. és ne vígy minket a kísértetben. 7. de szabadíts meg minket a gonosztól, Amen.*⁷³⁷ 15

K Mikor kell ezt az imádságot el mondani?

F Minden nap. mivel az, aminden napi vétek ellen valo orvoság, mondgya szent Agoston serm.⁷³⁸ 119 de temp.

K Miért híjuk mi Atyánknak az Istent. ezen⁷³⁹ imádság kezdetin? [121b:]

F. Hogy irgalmaságát vehessük,⁷⁴⁰ fainak mondván magunkat, és 20 hogy nagyob bizodalomal kérhesük, ötet. s. Cypr. de orati. dominica.

K Miért mondjuk Mi Atyánk, és nem Én Atyám?

F Hogy meg mutassuk az által. hogy a mit kérünk, nem tsak magunknak kérjük. hanem az egész keresztényeknek, a kik is a mi atyánkfiai, és hogy az egész anyaszent egy ház nevében kérjük. s. Cypr, de ora 25 dom. akinek mi tagjai vagyunk⁷⁴¹

⁷³⁶ tudni illik, <az> A mi Atyánk,

⁷³⁷ [Utána későbbi beírás halvány tintával: *heja vagyon*]

⁷³⁸ serm. <17> 119 de temp. [A törlés és javítás későbbi, világosabb tintával.]

⁷³⁹ ezen <I> imádság [g-k-ból javítva.]

⁷⁴⁰ [Fölötte későbbi beírás halvány tintával: *heja vagyon*]

⁷⁴¹ akinek mi tagjai vagyunk [Utólag írta be a latin utalás végére, világosabb tintával.]

K Miért mondjuk utána ezeket *a szokot. ki vagy a menyekben.*
holot az Isten mindenüt vagyon?

F 1. Azért, mért az égg leg főebb része lévén a világnak. az Isten
öt nyilatkoztattya ki nagyob fényeséggel az ő ditsőségét. és tekéltetésé-
5 geit. 2. azért, hogy nagyob buzgoságal kívánnjuk azt a ditsőséges helyt.
a mi szenttséges Atyánknak lako helyét.⁷⁴²

2 Articulus

A Mi Atyánkban⁷⁴³ lévő kéréseknek magyarázattya.

Első kérés.

K Midön azt mondjuk. *szenteltessék meg ate Neved. ez által, azt*
akarjuké kérni hogy az Isten neve még nagyob szenttségü legyen.?

10 F Nem, mert az Istenben. a szenttség. és a tekéltetes-[122a:]ség; ki
mondhatatlan nagyságal vagyon. hanem azt kérjük., hogy az ő neve
meg üsmértessék. tiszteltessék. és szolgáltassék. mi általunk. és minden
emberek által. valamint az égben.

Ezekből a következik, hogy azt kérjük az Istentől, 1. hogy a hitetle-
15 nek meg térjenek, 2 hogy az eretnkségek el töröltessenek, és hogy azok,
akik az anyaszent egy háztol el távoztanak., az igazságot meg üsmér-
vén. viszszá térjenek, 3. hogy mind azok a vétkek, a melyekel meg
kissebbittik az emberek az Istennek szent Nevét. tellyeségl ki irtassan-
nak, 4. hogy minden bünös, valóságos penitentziát tarttson. 5. hogy
20 minden emberek a jó erköltsökben foglalatoskodgyanak. 6. hogy⁷⁴⁴
mi, és minden a keresztények., a tekéltetéségben elő mennyenek, és
abban végig meg maradgyanak. s. Cypr. de orat. domi.

K Miből veszi eredetét. ez a kérés?

F Az Isteni szeretetből. a magunkhoz valo helyes szeretetből. és
25 afelebaráti szeretetből,

K A szeretet miben eredete ennek a kérésnek?

F Abban. 1. amidön az Istent szerettyük, azt kívánnjuk hogy ő meg
üsmértessék. szolgáltassék; és tiszteltessék. 2. midön helyyesen szeret-
tyük magunkot., az Istennek szent nevét kívánnjuk meg üsmérni,
30 szolgálni, és tisztelni. 3. a midön⁷⁴⁵ [122b:] ugy szerettyük felebarátun-
kot mint magunkot., hasonlot is kívánunk neki, mint magunknak.

⁷⁴² [Utána beírás: *héja*]

⁷⁴³ Atyánkban [*k-b*-ből javítva.]

⁷⁴⁴ hogy <mindnyájan> mi, és minden [A későbbi javítás a törlés
főlé írva.]

⁷⁴⁵ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

K Azok kik meg kissebittik az Istennek nevét. esküvéssel, káromkodással., nem mondhatták el tehát ezt az imádságot?

F⁷⁴⁶ Hogy ha penitenzia tarto szándék nélkül mondgyák el, a magok iteletekre mondgyák, hogy kívánhatták. az Isten nevének meg szenteltetésit, a midön ökk magok azt meg kissebittik. és hejában fel veszik. 5

K Miképpen kell tehát azt meg mutatni. hogy igazán kívánnjuk. midön azt mondgyuk az Istennek, *szenteltessék meg ateneved?*⁷⁴⁷

F. tsak⁷⁴⁸ kívánnjuk azt, amit mondunk. és⁷⁴⁹ igyekezünk meg szentelni az ő nevét. magunk jo viselésével, és másokkal is meg szenteltetni. 10

Második kérés. *jöjjön el ate országod.*

K Mit kérünk mi ez által az Istentől. *jöjjön el ate országod.?*

F Hogy olyan tellyeségel uralkodgyék. az embereken. valamint az angyalokon, tehát azt kívánnjuk 1. hogy az Istennek örökös uralkodását az emberek meg üsmerjék, és magokat az alá vessék örömel, 2. hogy az igazak., az Isten Atyai gondviselésének. jelit vegyék, és az ő üldözőjök, meg térjenek. vagy meg szégyenitessenek,. 3. hogy az anyaszent egy ház. mindenüt. el terjedgyen. ⁷⁵¹ [123a:] az ördögnek. és a véteknék birodalma el rottassék, és a kristusé jöjjön ell, 4. hogy a kristus uralkodgyék egyedül szívünkben, kegyelme által, és hogy fel álltssa abban az igasságnak, és a szenttségnek birodalmát, 5. hogy mi is véle együt uralkodhassunk ditsőségében. 6. hogy a kristus jöjjön ell. meg itélni az embereket., és minek utánna meg alázza volna ellenségit, egyedül gyözedelmeskedgyék. 20

K Miért kérjük az Istentől azt, hogy az ő országa jöjjön ell, minek utánna azt kértük volna. szenteltessék meg az ő neve? 25

F. Mert azon nem munkálodhatunk hogy magunk viselésével⁷⁵³ az ő nevét meg szentelheszük, hogy ha a kristus nem uralkodik kegyelme által szívünkben. 30

Harmadik kérés. *Legyen meg ate akaratod,*⁷⁵⁴ *mi képpen menyben. itt a földön is*

K Mit kérünk az Istentől ez által, *legyen meg ate akaratod &c.?*

⁷⁴⁶ [Az F elé, a sor előtti margóra beírta: *heja*]

⁷⁴⁷ [Utána beírás: *heja*]

⁷⁴⁸ tsak [Beszúrás a szóközbe.]

⁷⁴⁹ és [Beszúrás.]

⁷⁵⁰ meg szenteltetni. [Új bekezdésben:] <K> Második kérés.

⁷⁵¹ [A lap alján órszó: *az ördögnek-*]

⁷⁵² [Utána beírás halvány tintával: *heja vagyon*]

⁷⁵³ vise<ſ>lésével [Törlés elválasztás után, a sor elején.]

⁷⁵⁴ *ate akaratod, <eföldön.> mi képpen menyben. itt a földön is*

F kegyelmet; a mellyel az ő akarattya alá vessük magunkat hasonló buzgoságál, és szeretettel. valamint az angyalok, és aszಂತек tselekesz- nek az égben.

K Mit értész az Isten akarattyán?

- 5 F. Először, értem azt. a mit az Isten akarja hogy meg tselekedgyük, 2. azt, a mi az ő rendelésit illeti, irántunk, vagy a több teremtet állatok iránt

K Mít akar az Isten hogy meg tselekedgyük?⁷⁵⁵ [123b:]

- F. 1. Azt akarja, hogy ne kövessük kívánságinkot, hanem szüntelen
10 igyekezünk, azokat meg. győzni 2. hogy minden féle vétket el kerül-
lyünk, és az elmultakért, penitentiát tarttsunk, 3. hogy minden féle jó
erkölcsökben foglallyuk magunkat. 4. hogy abban a hivatalban men-
nyünk., a melyre hiv minket, 5. hogy álhatatosok legyünk. abban
ahivatalban a melyre hivut, és annak kötelesegeit bé tölttsük.⁷⁵⁶

- 15 K Mitsoda dolgok azok melyek⁷⁵⁷ az ő rendelésit illetik, mi irán-
tunk, vagy atöbb teremtet állatok iránt?

F Minden valami ezen avilágon történik, az⁷⁵⁸ Isten rendelete sze-
rént vagyon. mivel semmi nem lészen az⁷⁵⁹ ő rendelése, vagy engedelme
nélkül.

- 20 K Mit kérünk mi Istentől az ő rendelésére valo nézve, midőn azt
mondgyuk. legyen meg ate akaratod.?

F. Kegyelmet kérünk. hogy az ő akarattya alá vethessük magunkat.
a következő dolgokban., amelyek minket, vagy másokat tekin-
tik.⁷⁶⁰

- 25 *Magyarázat*

A következő dolgok, vagy meg egyeznek., vagy ellenkeznek⁷⁶¹
a mi hajlandóságinkal, példanak okáért, valamely pernek, jászágnak,
vagy tiszttségnek meg nyérése. vagy kívánságunknak végben menetele:
ellenben. vagy valamely betegség, atyánk fia halála. jászág, el vesztése.

- 30 vagy előmenetelnek meg változása, [124a:]

Az olyan következő⁷⁶² dolgokban, a melyek meg egyeznek

⁷⁵⁵ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁷⁵⁶ [Utána beírás: *héja*]

⁷⁵⁷ Melyek azok adolgok. a kik [Alája utólag beírta:] Mitsoda dol-
gok azok melyek [az először leírt, javított szövegrészt nem törölte
Mikes.]

⁷⁵⁸ az Isten <el> rendelete [Isten – beszúrás. A törlés és a javítás
későbbi.]

⁷⁵⁹ az ő <Isten> rendelése, [ő – beszúrás.]

⁷⁶⁰ tekintik<ek>. [tekintenekből javítva; ik-en-ből javítva.]

⁷⁶¹ ellenkeznek<, >

⁷⁶² követ<kez>kezendő

hajlandóságinkal, ennek az imádságnak., légyen meg atekaratod, az értelme a, hogy hálákot adgyunk az Istennek jó téteményiért. és kérjük. hogy vegye el töllünk a fellyeb említet jókót, hogy ha azok, árthatnak üdveségünknek, mivel az Isten akarattya a, hogy üdvezülyünk, valami tehát ellenkezik az üdveségel. az Isten akarattyaival. ellenkezik, midön⁵ tehát. azt kérjük, hogy az ő akarattya legyen meg, mint ha azt kérnök., hogy vegye⁷⁶³ el azt mi töllünk., a mi akadályára lehetne üdveségünknek.

Az olyan dolgokban pediglen., a melyek ellenkeznek a mi meg romlot hajlandóságinkal, valamint szoktak lenni, a nyomoruságok. az inségek., ennek az imádságnak. legyen meg a te akaratod, az értelme¹⁰ a, 1. hogy, az Isten rendelése alá vessük magunkat. és mondgyuk néki a kristusal. ne ugy légyen⁷⁶⁴ a mint én akarom, hanem a mint te akarod. 2. adgyunk néki hálákot a nyomoruságokért. meg üsmervén azokban az Isten kezét, a ki mint jó atya. meg akar minket jobbitani.¹⁵ 3. kegyelmit kell kérni, hogy azokat a nyomoruságokat jora fordítsuk, és azok az ideig valo szenvedések. el vonván minket e világtol. az üdveségre vezesenek.

K Miért kell nekünk kegyelmet kérni Istentől, az ő akarattyanak végeben vitelére. és arra hogy az ő rendelése alá vessük magunkat.?²⁰

F Azért, mert a meg romlásnak olyan kezdete vagyon mi bennünk, a mely szüntelen ellenkezik azzal., a mit az⁷⁶⁵ [124b:] Isten kíván töllünk, és olyan gyarlok vagyunk. hogy segítségé nélkül, nem engedelmeskedhetünk néki. se abban az engedelmeségben alhatatosak nem lehetünk.²⁵

K Miért kérjük mi, hogy az ő akarattya legyen meg. mindgyárt azután. midön már. kértük. hogy aző országa jöjjön ell.?

F Mert a kristus ugy fog uralkodni szivünkben kegyelme által. és ugy fog magával uralkodtatni ditsőségében, hogy ha aző akarattját követtyük. elsőben, és ha aző parantsolati⁷⁶⁶ alá vettyük magunkot.³⁰

Negyedik kérés. A mi minden napi kenyérünket.⁷⁶⁷ ad meg mi nekünk ma.

K Mit kérünk ez által az Istentől. a mi minden napi kenyérünket ad meg minékünk ma.?

F. Azt, hogy méltoztassék. ez életben lévő. minden napi lelki és testi szükségéinkről tenni.³⁵

K Miért emlittyük a szükségeket a kenyérnek neve alatt?

⁷⁶³ vegye [Szóvégi e-t utólag írta be, világosabb tintával.]

⁷⁶⁴ légyen [e-ó-ból javítva.]

⁷⁶⁵ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁷⁶⁶ parantsolati<t> alá [Törlés a sor végén.]

⁷⁶⁷ kenyérünket. [ny-n betűje r-ből? javítva.]

F Mint hogy a kenyér. leg szükségeseb az életre, a szent irás rend szerént. ezen a neven nevezi a lelki, és testi szükségeket. 2. A kristus a kenyér által. azt akarta velünk meg értetni, hogy tsak azt kell kérni a mi szükséges, ⁷⁶⁸ és a mi azt meg haladgya, se kérni, se kivanni nem kell.

5 K Miért teszük hozzá ezt a szót. ma.?

F Hogy meg tudgyuk. 1. hogy nem kell szorgalmatoskodni a holnapi naprol. és hogy tsak a minden napi szükségünkért kell minden nap kérni az Istent. 2. hogy a leg⁷⁶⁹ gazdagabbak is meg tudják, hogy az Istentől vették minde[125a:]neket, azért szükséges nékiekis, valamint a ¹⁰ leg szegényebbeknek., a minden napi kenyereket kérni, mert tsak az Istenen áll, hogy egy szempillantás alatt. leg nagyob szegénységben ne essenek, 3. mert a leg tékeltesebnek is vagon szükségé arra. hogy az Isten meg segítse lelki szükségében., valamint a leg nagyob bűnösnek. 4. hogy mind ezekre az okokra valo nézve, magunkat inkább meg ¹⁵ alázuk. és az ő rendelésétől függünk.

K Miért vagon meg tiltva, a holnapi naprol valo szorgalmatoskodás.?

F. Azért hogy szoktassuk⁷⁷⁰ magunkat az ő rendelésétől függeni, és hogy ezen életért, nyughatatlanság nélkül legyünk.⁷⁷¹

20 K Az előre valo gondviseles, a magunk. szükségére, vagy a tseléd szükségére, meg vagon tehát tiltva.⁷⁷²

F Nintsen, mivel a kristus azt ugy tiltta., ha nyughatatlanságal. és bizodalom nélkül mégyen végben., azért, az Istenben valo bizodalomal. és békeségal kell tenni a szükségről, vigyazván mindenkor az igasságra, ²⁵ nem ugy mint azok, kik nagy nyughatatlanságal. és kételkedésel gyűjtenek, a mely az ő kevés hitektől vagon., és attol, hogy inkább biznak az emberben, mint sem az Istenben.

K Mi tsoda testi szükségek értetnek a kenyér nevezete alatt?

F Mind azok valami szükségesek az élethez., az ételhez, ruházathoz, ³⁰ és lako helyhez,

K Szabad tehát kivanni. és kérni ilyen állapotokot?⁷⁷³ [125b:]

F. Igen is, tsak mindenkor aszükséget, és az igasságot tekéntsük, és az Isten akarattya alá vessük magunkot, ha szintén meg nem adná is kérésünket, ugyan ezért is mondgyuk el még előre, hogy az ő akarattya ³⁵ légyen meg, és ne amiénk.

⁷⁶⁸ a mi szükséges, <a> és a mi

⁷⁶⁹ a leg <gaz> gazdagabbak [Törlés a sor végén.]

⁷⁷⁰ szoktassuk [t-s-ből javítva.]

⁷⁷¹ lenni. [Föléje utólag beírta a sor végére:] *legyünk* [de a javított *lenni* szót is meghagyta.]

⁷⁷² tiltva? [Második t-s-ből javítva.]

⁷⁷³ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

K Miért engedi meg az Isten hogy az ő szolgálai nagy szükségekben legyenek.?

F. Hogy meg próbálja az ő hiteket, evilágtól el vonnia, hogy ez életben, penitentiát tartasson vélek, hogy békeséges tüőrök legyenek, és őket meg koronázza az égben., egy szóval azért. mert őket szereti, és 5
jovakot akarja. s. Chrys. hom. de providen. s. aug. libr. 1. de Civit. dei. Cap. 8. 9.

K Mellyek azok lelki szükségek., a mellyeket. a kenyér neve alatt kérünk?

F Mind azok. valami szükségesek alélek táplálására., úgy mint, az 10
Istennek beszéde, a kristus kegyelme, és az oltári szentség.

K Miért nevezik a lelki, vagy testi kenyeret, minden napi kenyérnek?

F Mert minden napon vagy arra szükségünk.

E nyilván ki tettzik atestiszükségben., könnyű azt is meg mutatni⁷⁷⁴
hogy a lelki eledel hasonló képen szükséges minden nap a léleknek, a 15
kegyelem oly szükséges hogy a nélkül semmit nem tselekedhetünk,
Nálam nélkül, mondgya akristus, semmit nem tselekedhetek. joan. 15.
5. ez így lévén, a kegyelem nem csak minden nap szükséges, de minden
szempillantásban, az is el mondhatni, hogy az oltári szentség, ami
minden napi kenyerünk, azt is szent atyák szerént, a mi minden napi [126a:] 20
eledelünkre rendeltetett, és hogy ha arra elegendő szentségünk nintsen,
hogy azzal táplállyuk magunkot minden nap, igyekeznünk kell. oly
tisztá életet elni, hogy azt meg érthessük, mivel ez a kristus, és az
anyaszent egy ház akarattya, minden nap ajánlyák a szent áldozatot.
azért, hogy azok akik oly szent állapotban vannak. minden nap Com- 25
municálhassanak, holot az első keresztények így tselekedtenek.⁷⁷⁵

Ötödik kérés. Botsásd meg ami vétkeinket, miképpen

mi is meg botsátunk azoknak, akik mi ellenünk vétetennek.

K Mit kérünk mi ez által az Istentől. botsásd meg a mi vétkeinket., 30
miképpen. &c.?

F Azt hogy meg botsása. vétkeinket, valamint mi is meg botsátunk
másoknak., 2. hogy irgalmaságal bánnyék velünk az iránt, amivel néki
tartozunk, valamint mi is irgalmaságal bánunk azokkal, kik nekünk
tartoznak.⁷⁷⁶

K Miért nevezik ebben az imádságban avétket, adoságnak? 35

F Mert a vétek. adosoká téssen minket, az Isten igasságának. a mely
vétek meg büntetődik, vagy ezen, vagy a más világon. ezen avilágon
meg büntetődik, az ostorozások. betegségek, nyomoruságok., és a/

⁷⁷⁴ meg mutatni <a> hogy a lelki

⁷⁷⁵ [Utána később halvány tintával beírta: *heja vagyon*]

⁷⁷⁶ [Utána beírás: *heja vagyon*]

inségek által, vagy is az akarattal való penitencia tartás által,⁷⁷⁷ a más világban pedig, meg büntetődik. vagy ideig, a purgatoriumban., vagy örökösön apokolban., örökösön; ahalálos vétékért, hogy ha bocsánatot nem vett előföldön; ideig, hogy ha avétek bocsánandok,

5 K Azok a kik vétékben nem érzik magokat lenni, tar-⁷⁷⁸[126b:]toznaké bocsánatot kérné?

F Igen is, mert azért hogy vétésnek nem érzik magokat, azzal meg nem⁷⁷⁹ igazultattak, mivel az Isten ítélete, aki a szívet láttya, különbözik a miéinktől, 1 Cor. 4.4.

10 2. Ha azt mondgyuk.⁷⁸⁰ hogy véték nélkül vagyunk., magunkat meg tsallyuk, és az igazság nintsen mi bennünk mondgya szent János, 1 joan. 1. 8. *mert nintsen olyan ember, a ki véték nélkül volna.* mondgya salamon, 3 reg. 8. 46. ki vévén a kristust, a ki nem vétkezhetet. *és a Boldogságos szüzet. akiről nem is kell szollani, amidön vétékről vagyon* 15 *a kérdés. az ő Isteni anyaságáért,* mondgya szent ágoston. libr. de natura. et de grac. Cap. 36.

K A kik Istennek el mondgyák ezt az imádságot. vesziké akkor mindenkor bűnöknek bocsánattját?

F. 1. Hogy ha valóságos töredelmeségek nintsen. és azt fel nem teszik 20 magokban hogy életeket meg jobbittyák, és az Istennek eleget⁷⁸¹ tesznek, meg nem halgattatnak, mivel az Istentől bocsánatot kérné olyan vétékért, a melyet nem bánnyák, hogy meg tselekedték,⁷⁸² és a melyet még tselekedni kívánnyák, ez az Istennel való jádzás volna.

2. Hogy ha töredelmeségek vannak. és a véték bocsánando véték, ez 25 az imádság bocsánatot nyér. hogy ha buzgó.

3. Hogy ha a véték halálosok. ez az imádság el nem töröli, hanem kegyelmet nyer Istentől a penitencia tartásra, a mely által, a halálos véték el töröltetik. s. aug. de civit dei. libr 21 Cap. 72.

K Miért akarja akristus hogy a kéréshez tegyük⁷⁸³ [127a:] ezeket a 30 szokot. mi képpen mi is meg bocsátunk azoknak, kik mi ellenünk vétettének.?

F. 1. Azért, hogy az Istent irgalmaságra indítsuk, fogadván néki, hogy mi jó szível meg bocsátunk azoknak. kik minket meg bántottanak, 2. hogy meg mutassa, nekünk⁷⁸⁴ mitsoda szükséges meg engedni má-

⁷⁷⁷ által, [Fölötte beszúrás: heja]

⁷⁷⁸ [A lap alján elmosódott, tollpróbászertü tollvonások.]

⁷⁷⁹ nem [Beszúrás.]

⁷⁸⁰ azt mondgyunk. [Íráshiba *mondgyuk* helyett.]

⁷⁸¹ eleget <nem> tesznek, meg nem halgattatnak,

⁷⁸² meg tselekedték, [é-ü-ből javítva, később.]

⁷⁸³ tegyük <ezeket> [127a:] ezeket a szokot.

⁷⁸⁴ nekünk [Beszúrás.]

soknak., mivel anélkül meg nem halgattatunk, tertul. libr. de orat. Cap 10. imádságinkban⁷⁸⁵

K A kiknek valamely harag, gyűlölség, boszszu állás vagyon szivekben. felebaráttjok ellen., az olyanok, haszontalanul mondgyák el tehát ezt az imádságot? 5

F Nem tsak haszontalanul. de a magok. itéletekre.⁷⁸⁶ és veszedelmekre mondgyák ell. mert mint ha, azt mondanák az Istennek, bányál ugy velem, valamint én bánom másokal. meg ne botsás nekem, ha én is meg nem botsáttok.⁷⁸⁷

Hatodik kérdés. Ne vigy minket a kísértetben. 10

K Mit tészzen ez a szó kísértet?⁷⁸⁸

F Ennek egy néhány féle értelme⁷⁸⁹ vagyon 1. közönségesen azt teszi, mikor valami tudatlan, vagy nehéz dolgot akarnak meg próbálni, ezen értelem szerént. az Isten soha sem kísért, mivel mindent tud.

2 Arra is értetik, mikor az Isten meg próbálja valakinek jó erkölcsét, 15 hogy azt meg jutalmaztassa, ki nyilatkoztassa., valamint tselekedék Ábrahámal, mikor parancsolá néki fel áldozni fiát, eszerént is kísérti az embereket, az inségekkel,⁷⁹⁰ [127b.] betegségekkel, szegénységgel. &c. mind ezek olyan dolgok, a melyekel meg próbálja az Isten hitünket, és jó erkölcsünket, valamint az arany próbáltatik, és tisztittatik az 20 olvaszto föld edényben, ezt nevezi az irás kísértetnek. deut. 13. 3. tob. 12. 13.

3. Ez a szó. avétekre valo vivést is tészzen, a mely tsak az ördöghöz illik, aki is kísértőnek neveztetik., és azokhoz, kik azö ingerlésit követik. 25

K Mit értesz ezen a szón. kísértetben vinni?

F Ennek egy néhány értelme vagyon, az első értelem szerént. azt teszi, mikor valaki valamely rosz tselekedetre viszen mást, 2.⁷⁹¹ mikor meg nem gátol⁷⁹² valakit, noha meg lehetne. hogy a kísértetben ne essék, és az Isten meg ne bántsa, 30

3. olyan helyben tenni vagy hadni valakit, a mely noha magában⁷⁹³ rosz, ne legyen is, de az ö gyengeségére valo nézve, vétekre vivő alkalmatóság lészzen. a melyben belé is eshetik.

⁷⁸⁵ imádságinkban [Később írta be a latin utalás végére.]

⁷⁸⁶ [Fölötté beírás: *héja vagyon*]

⁷⁸⁷ [Utána, részben mellé, részben alá később beírta: *héja vagyon*]

⁷⁸⁸ [Utána beírás: *hejavaygon*]

⁷⁸⁹ értelme [Szóvégi *e* – beszúrás.]

⁷⁹⁰ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírás: *Dom*]

⁷⁹¹ 2. [Fölötté beírás: *heja*]

⁷⁹² gátol [Beszúrás.]

⁷⁹³ magában <nem> rosz, ne legyen is,

K Az. Isten viszené valakit a kísértetben. az első értelem szerént?

F Nem, mert az Isten senkit sem viszen avétekre., azt tsak meg gondolni is irtoztato karomlás volna,

K kitsoda viszi hát az embereket a kísértetbe. az első értelem sze-
5 rént.?

F Az ördög, avilág, és a test, az ördög az ő intselkedésével, és más egyéb sok féle mesterségeivel., avilág, az ő rosz példa adásával; beszédével, rosz szokásával, üldözésével, gyönyörködötetésével, atest. az ő meg romlot. hajlandóságival.

10 K Az Isten⁷⁹⁴ viszené valakit a kísértetben a második értelem szerént? [128a:]

F. Igen is, mert mind azok akik vétkeznek attol vagyon mert az Isten azt meg engedi, az ő meg foghatatlan., de igasságos ítéletiből. s. aug. serm. 9. de diversis.

15 K Az Isten viszené valakit a kísértetben a harmadik értelem szerént.?

F. Igen is, mivel az Isten az embereket némelykor el hadgya az ő sziveknek kívánságára., meg is engedi nekik a gazdagságokat. méltóságokat. es töb ilyeneket.⁷⁹⁵ noha tudja hogy ők azokal. viszá fognak élni. rom. 1. 24.

20 K Miért viszi az Isten az embereket a kísértetben. ezen két féle képpen?

F. Hogy meg mutassa rajtok. az ő igasságát. és némelykor az irgalmasságát. s. aug. de Correctione, de gratia. et de dono perseverantiae.

K Miért mondád azt, hogy az Isten meg mutattya azokon igasságát.

25 akiket el hágy akisértetben?

F Mert azért hadgya el. hogy meg büntesse vétkeket.

K Mikor mutattya meg irgalmaságát azokon, akiket el hágy akisértetben?

F Midön azok. akik abban estek. fel kelnek. és el esésekre valo
30 nézve, azután vigyázobbak. és alázatosabbak⁷⁹⁶

K Mit kérünk mi Istentől ez által. Ne vigy minket a kísértetben.?

F 1. Azt, hogy meg ne engedgye az ördögnek minket kísértetni, vagy is leg aláb. a ne legyen erönk felet valo. 2. hogy a kísértetkor, el ne hadgyon minket., hanem a kísértön, vé.⁷⁹⁷[128b:]tessen velünk gyöze-
35 delmet; 3. hogy ne hadgyon minket szívünk kívánságára, hogy ha kívánságunk. nekünk ártalmas volna. hanem adgyon eröt, rosz kívánságunk, meg gyözésére. 4. hogy inkább nyomoruságban tégyen, mint sem boldogságban., hogy ha az a boldogság. veszedelmünkre lehetne.

⁷⁹⁴ Isten [I-i-ből javítva.]

⁷⁹⁵ es töb ilyeneket [Későbbi beírás a sor alá.]

⁷⁹⁶ és alázatosabbak [Később írta a mondathoz.]

⁷⁹⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

5. hogy erőt adgyon a világ meg győzésére, hogy minket meg ne tsallyon. 6. hogy ha a kísértetben hagy ézni. bányék velünk irtalmással, kegyelmet adván, a felkelésre.

K Vétéké a, mikor az ördög, atest, és avilág kísért?⁷⁹⁸

F Véték a kísértetnek engedni., de érdemes dolog, annak ellene állani, és azt meg győzni. 5

K Mit kell tsinálni hogy a kísértetben ne esék valaki?

F Azt meg előzvéni, ahoz kell készülni⁷⁹⁹ az imádságal, magára valo vigyázásal, vigyazatok. és imádkozatok. hogy a kísértetben ne esetek, mondgya az üdvezítő. 10

K Miben áll ez a vigyázás?

F 1. Abban, hogy a vétekre vivő alkalmasoságot el kerülyük, 2 mindenkor a magunk hivatallyában foglalatoskodgyunk, 3. amagános életet szeresük, 4. ahitnek igazságival tellyesek lévén, azokal oltalmazuk magunkat., az ellenségünk ostromozásakor. ephes. 6. 16. 15

K Mit kell tselekedni mikor valaki akisértetben vagyton?

F Nagyob buzgoságal kell imádkozni, 2. keresztet kell magára vetni, 3. ahitnek igazságirol kell gondolkodni, amelyek el fordittsanak minket arosztol. 4. ha a kísértet tartana., azt tudtára kell adni a gyontato atyának. [129a:] 20

K Mit kell tselekedni, mikor valaki a kísértetben esett,?

F Botsánatot kell kérni Istentől. és abbol fel kell kelni mentől hamaréb a penitentzia tartásal. és azután inkább kell vigyázni, *fiam*, mondgya a szent lélek, *vétkeztélé,? ne vétkeztél többet, hanem imádkozál, vétkeidért, hogy meg botsátassanak néked.* eccli. 21. 1. 25

Hetedik kérdés. Szabadits meg minket agonosztol.

K Mit kérünk mi ez által az Istentől. szabadits meg minket a gonosztol,?

F. Hogy meg oltalmazon. 1. az ördög hatalmától., meg nem engedvén. hogy az alá vettessünk, 2. minden vétektől, meg nem engedvén,⁸⁰⁰ 30 hogy a hamiság uralkodgyék bennünk, 3. avétekért valo büntetéstől. a purgatoriumban. vagy a pokolban. 4 az ideig valo gonosztol., ugy mint abetegségtől, szegénységtől, hadakozástol. éhségtől, dög haláltol, és minden más gonosztol, de ezektől az ideig valo gonoszoktol, a meg szabadulást tsak annyiban kérjük az Istentől, amenyiben láttya hogy 35 a hasznos lehet az üdveségre., mivel ebben az imádságban egyebet nem kérünk az Istentől., hanem hogy a gonosztol meg szabadittson., nintsen is igazán mondva más gonosz, hanem az. a mi ellenkezik az üdveségün-

⁷⁹⁸ kísért? [i-e-ből javítva.]

⁷⁹⁹ kell készülni(<,>) az imádságal,

⁸⁰⁰ engedvén, [g-d-ből javítva.]

kel., midőn pedig a nyomorúságok az üdvéségre használnak., azok mi nekünk⁸⁰¹ jók.

K A gazdagok. akik viszá élnek gazdagságokkal, és mind azok. kik a nagy szerentsében el vesztik magokat., nyomorúságot kívánnak hát 5 az Istentől. mikor ezt az imádságot el mondják?⁸⁰² [129b:]

F. Igen is, mivel agazdagságok, és a nagy szerentsék. ő nekik rosz és gonosz, és azt kéri az Istentől, hogy szabadítsa meg őket a gonosz-tól.

K Az olyanok nem igazán kéri hát az Istent. és neki hazudnak⁸⁰³ 10 mikor azt mondják. szabadíts meg minket a gonosztól.?

F. Igazán el mondhatni. hogy rend szerént nem tudják mit kérnek, nem is figyelmeznek kérésekre, mivel ha ugy imádkoznának a mint kell, azt kívánnák hogy az Isten ebben az életben küldgön nyomorúságot reájok. hogy ha a szükséges az üdvéségekre. hogy ha pedig ilyen 15 szándékban nintsenek, az⁸⁰⁴ imádságok hamis, mivel olyat kérnek Istentől, amit nem kívánnak.

K⁸⁰⁵ Miért küld az Isten nyomorúságokat mi reánk?

F Hogy meg büntesse bűneinket, és hogy azok által. a bűnök el töröltessenek. 2. hogy meg üsmértetvén velünk az emberi gyarloságot. 20 hozzája emellyük szívünket, 3 hogy ötet nagyobb szeretettel szeresük, 4. hogy a más életben lévő jó után suhajtozzunk.

K Miképpen kell venni a nyomorúságokat?

F Békeséges türessel. az Isten akarattya alá ajánlván magunkot, penitentzia tarto lélekel, és háláadásal.

25 Hogy az Amen. mit téssen.

Magyarázat

K Mit téssen ez a szó Amen, a melyet minden imádság után mondanak.?

30 F E sidó szó, és teszi 1. ez így vagyon. 2. kívánom hogy [130a:] a légyen, úgy légyen, 3. reá allok arra a mit mondtok, vagy kértek,

K Miért mondják ezt a szót, minden imádságnak avégin.?

F Hogy meg mutassák az által, hogy reá állanak mind arra, a mit Istentől kértének, az imádságot akár mások mondták el, akar mi magunk,

35 K Ennek aszonak. mire kell minket indítani?

⁸⁰¹ nekünk [Második n-t-ből? javítva.]

⁸⁰² [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

⁸⁰³ és neki hazudnak [Később írta be a sor fölé, világosabb tintával.]

⁸⁰⁴ az <üdvésé-> imádságok [Törítés a sor végén.]

⁸⁰⁵ K [Később beírt eléje egy keresztet: † Vö. alább a 891., 991. sz. jegyz. is.]

F. Arra, hogy figyelmetesek legyünk az Isteni szolgálaton, és hogy, mind szível, mind szájjal mondhassuk az ament. 1 Cor. 14. s. aug. serm 121. de diversis, Cap. 28.

K Hogy lehet a községnek mondani az ament, holot nem érti mitso-
da imádságot mond apap.? 5

F. A község, gyermekségétől fogva hallja énekleni a közönségesen
valo imádságokat, azért tudgya hogy az anyaszent egyház mit kér az
Istentől, és az elegendő néki hogy az áment el mondgya. ha szinte
deákul nem tud is. 2. apásztorok. tartoznak. a tridentinumi Concilium
szerént a népet arra oktatni, Conci. trid sess. 22. Cap. 8. 10

K A misekor mikor a pap mondgya a mi atyánkot. a nép azt feleli,
de⁸⁰⁶ szabadits meg minket a gonosztól, és apap egyedül mondgya az
ament, holot atöb imádságoknak a végin, nem a pap, hanem a kösség
mondgya az áment, honnan vagyon hát ez a szokás?

F. Ezt az okát adgya ennek, a tridentinumi Conciliumnak a Cate-
chismusa., hogy a pap. a szent áldozatot, akristus, es a nép nevében
ajánlván, a mi atyánkot el mondgya, és a nép, a kinek nevében el
mondotta az imádságot, a hetedik kérést fele-⁸⁰⁷[130b:]li reá, a mely
magában foglallya rövideden atöb kéréseket, a pap pediglen, a kristus
képében, az ament mondgya el, mint ha azt mondaná, hogy az Isten 20
meg tekintvén a népek, hitét, és könyörgését,⁸⁰⁸ meg halgatta. a szent
áldozatra valo nézve. Conc. trid, pars. 4.

14 RÉSZ

Némely⁸⁰⁹ Különös Imádságokrol.

Első Articulus.

Az Angyali köszöntésről.

K Mellyik a leg nevezetesebb imádság, amelyel esedezik az anyaszent
egy ház. a Boldogságos szűznek?

F Az angyali köszönet, a melyel köszöntötte gabriel angyal. a szent 25
szűzet, ilyen képpen, 1. *Üdvöz legy Maria malasztal vagy tellyes, urva-
gyon te veled, te vagy áldot az aszszonyi állatok közöt, 2. és áldot ate
méhednek gyümölcse, Jésus, 3. szent mária, Istennek anyja, könyörögj
érettünk bünösokért, most, és halálunknak oráján amen*

⁸⁰⁶ de <szabits> szabadits meg

⁸⁰⁷ [A lap alján két tollvonás.]

⁸⁰⁸ könyörgését, [k – javítva.]

⁸⁰⁹ Némely <Els ko> Különös [Némely – a javítás után írta be a
törlés elé; a törlésben <o>-ból ű-t próbált javítani.]

Ez az imádság, három féle részből áll. 1. az anyalnak szavaiból,⁸¹⁰
2. a szent Ersébeth köszöntéséből, midőn boldogságos szűz hozzája
ment. 3. azokból a szokból., a melyeket a hivek áitatosságból adának
azokhoz. és a melyeket jóvá hagyá az anyaszent egy ház, azt is el
5 mondhatni hogy ez az imádság, tiszteletet. hálaadást, és kérést foglal
magában. [131a:]

K Mitsoda tiszteletett adunk mi a szent szűznek ebben az imádság-
ban?

F Már nagyobbat nem lehet adni egy teremtett állatnak, mint mikor
10 azt mondgyuk az anyalal, 1. hogy tellyes malasztal, 2. hogy az ur
vaygon véle, 3. hogy minden aszszonyi állatok felet boldog, és áldot.

K Mit tészén ez a szó. tellyes malasztal?

F Azt, hogy az Isten bé böltötte minden teremtett állatok felet;
ajándékival, kegyeségivel. és irgalmaságival.

15 K Mit tészén ez a szó ur vaygon teveled.

F Azt hogy, a Boldogságos szűz,⁸¹¹ különösképpen valo temploma
az Istennek, a szent lélek bövséges malaszttya által, és az ő Isteni
anyasága által.

K Mitsoda értelme vaygon ezeknek a szóknak, Te vagy áldot. az
20 aszszonyi állatok között?

F. Az⁸¹² hogy, az aszszonyi állatok között; a kik meg voltak áldatva,
vagy akik ezután meg áldatnak, soha olyan nem volt, nem is léssen,
a ki hasonló kegyelmet vett volna, vagy a ki végyen, mint a melyet a
szent szűz vett, mivel ő választatot az egész aszszonyok között. hogy az
25 Istennek annya legyen. és hogy gyermeket szüllyön. szüzeségben.

K Mitsoda hála adást foglal magában ez. az imádság?

F A ki tettzik leg inkább a szent Ersébeth szavaiból. Jésus a te
méhednek gyümöltte áldot. mivel ezeket a szokot mond-⁸¹³ [131b:]ván,
az Istent⁸¹⁴ áldgyuk, és hálakot adunk néki. hogy Mária által. akristust
30 adta nekünk, nem tselekedhetet az⁸¹⁵ Isten, az emberekkel annál nagyob
irgalmaságot

K Mit kérünk mi ebben az imádságban a Boldogságos szüztől?

F Arra kérjük, és kénszerittyük. hogy érettünk esedezzék.

K Miért mondgyuk mi azt néki. szent Mária, Istennek Anyja?

35 F Mert ugyan az valóságal. 2. mert arra valo nézve nagyob bizoda-

⁸¹⁰ szavaiból, [v-ből javítva.]

⁸¹¹ szűz [Beszúrás.]

⁸¹² Az⟨t⟩ hogy,

⁸¹³ [A lap alján két tollvonás.]

⁸¹⁴ az Istent [I-a-ból javítva.]

⁸¹⁵ az [Beszúrás.]

lommal kérhettyük., tudván azt, hogy hatalmas és hasznos az ő kérése
Fia előtt,

K Miért mondjuk azt neki hogy mi bűnösök vagyunk?

F Azért, hogy meg tekintvén nyomorúságinkot, bennünket meg
szánnyon, és Fiától nekünk irgalmaságot nyerjen. 5

K Miért kérjük arra, hogy esedezzek mi értünk most?

F Azért, hogy szüntelen újab vétekből esünk, újab veszedelemből
forgunk, újab szükségünk vannak, és mind ezekre, szüntelen szükséges
nekünk., az Isten kegyelme.

K Miért adgyuk hozzája, és halálunk óráján? 10

F Mert halálunk óráján. igyekezik leg inkább az ördög minket el
veszeszteni, akoron nagyobb ami szükségünk, és az el⁸¹⁶ esésünk. vesze-
delmeseb.

K Gyakorta kell el mondani ezt az imádságot.?

F. Igen szent, és hasznos dolog gyakorta el mondani, a Boldogságos 15
szűz esedezése. sokkal fogatosab, a több, [132a:] szentekénél, mivel
soha senki nem volt. nem is lesz. olyan szoros szövetség. a kristusál.

K Mitsoda időben kell leg inkább el mondani ezt az imádságot?

F Reggel, délben, estve. amidőn valamely veszedelemből vannak,
vagy kísértetben. vagy betegségben. 20

2. *Articulus* Az Angelusrol.⁸¹⁷

K Mire rendeltet ez a szokás, hogy harangoznak angelusra, reggel.
délben, és estve.? az Angelusra?⁸¹⁸

F Ez a jó szokás arra rendeltetett, hogy a hívek. 1. az imádságban
szenteltyék. a napnak kezdetit. közepit. és végit. 2. hogy hálátok adgya-
nak Istennek. háromszor napjában, az ő szent Fiának⁸¹⁹ meg testesülé- 25
sért, 3. kérnünk kell a szent szűzet, hogy esedezzek értünk, és nyerjen
kegyelmet szent Fiától az imádság pedig e,

✓ Az ur anyala meg jelenté Mariának,

℟ Es a szent lélektől fogant⁸²⁰

Údvez legy Maria. 30

⁸¹⁶ el esésünk. [el – beszúrás;] veszedelmeseb. [utána beírás: *heja
vagyon*]

⁸¹⁷ Angelusrol. [Az *u* betű alatt tintafolt van.]

⁸¹⁸ az Angelusra? [Később írta a *Kérdéshez*, világosabb tintával.]

⁸¹⁹ Fiának [a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

⁸²⁰ fogant(at ott) [fogant-o-ja a-ból javítva.]

- ✓ Imhol az urnak szolgáló leánya,
℞ Légyen nékem a te beszéded szerént.
Üdvöz légy Maria,
✓ És az ige testé lett.
5 ℞ Es lakozot mi közöttünk,
Üdvöz légy mária.

*Imádság,*⁸²¹ [132b:]

Kérünk uram tégedet, öntsd szivünkben kegyelmedet., ugy hogy meg tudván, az anygaltol. a te szent fiad meg testesülésének⁸²² titkát, az¹⁰ kin szenvedése, és kereszttye által, vezetessünk. aditsóséges fel támadásra, kérünk tégedet, a mi urunk Jesus kristus által amen.

K Tartozunk el mondani ezt a⁸²³ könyörgést?

F Arra nem vagyunk kötelesek, de ez oly áitatos szokás, a melyet jó, és hasznos követni.

15. RÉSZ

Az Anyaszent egy háznak, közönségesen valo imádságirol.

Első Articulus.

Hogy mitsoda nyelven szokot lenni aközönségesen valo imádság.

15 K Miért⁸²⁴ imádkozik az anyaszent egy ház olyan nyelven, a melyet nem ért akösség?

F. Az anyaszent egy ház. az Isteni szolgálatot eleinte minden országban a közönséges nyelven mondotta, de az a közönséges nyelv,⁸²⁵ meg változván, és nem lévén idővel közönséges nyelv., az anyaszent⁸²⁶ egy²⁰ ház azt meg tartotta. és nagy okokra valo nézve. azt meg nem változtathatta.

2. Noha adeák nyelv⁸²⁷ ne légyen is közönséges [133a:] a nap nyugoti országokban., mind azon által. azt mindenüt meg értik europában, nem is lehet azt meg mutatni, hogy nap nyugoton más nyelven mondot²⁵ ták volna az Isteni szolgálatot. Cardinalis Bona. a lyturgiáról valo

⁸²¹ [A lap alján beírás: *hejaban valosagoknak.*]

⁸²² meg testesülésének [j*é-n*-ből javítva.]

⁸²³ a [Beszúrás.]

⁸²⁴ Miért [i*-e*-ből javítva.]

⁸²⁵ nyelv,<e> meg változván,

⁸²⁶ anyaszent [e*-a*-ból javítva.]

⁸²⁷ nyelv<e> ne légyen

munkájában meg mutattya, hogy midőn a németek., franciák, anglosok, lengyelek⁸²⁸ az más északi nemzetek keresztényekké lettek, a deák nyelvet nem értették, mind azon által, azért a nyelvet meg nem változtatták, hanem, az Isteni szolgálatot deák nyelven mondták., a deák nyelv az egész romai birodalomban közönséges nyelv volt. minden parancsolatok, és törvények. azon a nyelven folytanak, a Conciliumokban a deák anyaszent egy ház. azzal a nyelvel áll, ugyan egy részint, az is tarttya meg. az⁸²⁹ egyenlőséget, és az egyeséget az anyaszent egy házban. mitsoda vigasztalás az, egy Catholicusnak. hogy akár. német országban, akár lengyel. országban mennyen, mindenüt egy nyelven halya lenni az Isteni szolgálatot., és mindenüt felelhet amise alatt.

A bizonyos. hogy a nap keleti országokban. egy néhány féle⁸³⁰ nyelven volt a lyurgia, de a nyelv meg változván, a lyurgia meg nem változott, az első keresztények. kétség nélkül. jerusálemben. syriai nyelven mondták az Isteni szolgálatot., de aváros el romlása után, a görögök meg építvén avárost, görög nyelven volt az Isteni szolgálat, az⁸³¹ [133b:] egész görög szent atyák. azon a nyelven irtanak, de idővel az a helenica nyelv meg változván, azzal azért a lyurgiát meg nem változtatták., és az⁸³² Isteni szolgálatot. most is a régi nyelven mondgyák. noha még a papok sem értik, hogy ha tsak ugy nem tanulják, mint nálunk. a deák nyelvet.

K Mitsoda illetlenség következhetnék abból., hogy ha minden országban, a közönséges nyelven volna az Isteni szolgálat?

F 1. Hogy ha ugy lenne, az anyaszent egy ház béli imádságok. szüntelen valo változásban esnének, mivel a nyelvek, szüntelen változván, egy nemzetnek nyelve. nem maradhat egy állapotban. száz esztendő mulva, 2. A⁸³³ szüntelen valo változtatás közben, alattomban, változás is szívárkozhatnék. a hitnek agazattyában, a mellyek, mostanában, változás nélkül maradnak az egy házi könyörgésekben. 3. ha a lyurgiát meg akarnák változtatni mindenkor, amidőn nyelv meg változik, lehetné mindenkor ollyat találni, a ki azt igazán meg fordítaná. de ha a meg lehetneis., hány szor kellene meg változtatni azokat a fordításokat, azért, hogy némely szók, akik egy időben jok voltak. másban illetlenek ne legyenek. ha minden tartományban a közönséges

⁸²⁸ a németek., franciák, anglosok, lengyelek [Kereszttel jelölt későbbi beírás a lap alján;] az más [más – későbbi beszúrás;] északi <nemzettségek> nemzetek [a későbbi javítás a törlés fölé írva.]

⁸²⁹ az <egyenl> egyenlőséget, és az egyeséget

⁸³⁰ féle [e-o-ból javítva.]

⁸³¹ [A lap alján tollpróbaszerű beírások: *Miert Imád s m*]

⁸³² az [ez-ből javítva.]

⁸³³ A [a-ból javítva.]

nyelvre akarnák fordítani az Isteni szolgálatot. az Imperiumban hány száz féle lyurgia⁸³⁴ kívántatnék, hogy a kösség meg érthesse. magyar országban, és erdélyben, hány féle képpen [134a:] beszélnek, lehetne úgy fordítani a lyurgiát magyarul, hogy idővel valamely szó. valamelyik országban illetlenné ne változnék, szüntelen kellene munkálodni a változtatáson és a fordításon. még is azt végben nem vihetnék. hogy mindenek meg érthessék. mivel. az idegenek. semmit nem értenének. és olyan formában, a papokis, más idegen országokban. misét nem mondhatnak.⁸³⁵ 4. a világossan ki tettzik hogy mitsoda nehéz volna meg változtatni a nyelvet. melyen az Isteni szolgálat vagyon. és a közönséges nyelvben. a bé vett szókót, ebben akaratt yok ellen is meg kell velünk egyezni a protestánsoknak.⁸³⁶

K Mint hogy idegen nyelven vagyon az Isteni szolgálat, nem ellenkeziké az, a szent pál tanításával.? 1 Cor. 14.⁸³⁷

15 F. Nem, 1. mivel itt nem szól. az Isteni szolgálatról. a mely korintusban görög nyelven volt. a melyet minden értet,

2 szent pál nem tart abban ellent. hogy a gyülekezetben idegen nyelven ne szollyanak. tsak meg magyarázák. azt azoknak. akik nem értik, 1 Cor. 5. 13. 26. 27. az anyaszent egy ház. pedig arra kötelezdi apásztorokot, hogy meg magyarázzák a népnek. a közönséges nyelvben., az egész Isteni szolgálatot. Conc trid. sess. 22. Cap. 8.

K Mitsoda alkalmatosságal, beszél szent pál. az idegen nyelv ellen? az Anyaszent egy házban?⁸³⁸

F Itt a külömb féle nyelveknek ajándékárol beszél. mivel az iránt, 25 sokan viszá éltenek.⁸³⁹ [134b:]

Magyarázat.

A kereszténységnek kezdetekor., hogy több, pogányok térhessenek meg, az Isten ahiveknek, külömb, külömb féle nyelveken valo szollásnak ajándékát adá. de sokszor úgy történt., hogy azok. kik idegen 30 nyelveken szólottanak, arra ajándékok nem volt., hogy azokat másoknak meg magyarázhassák, némelyek pedig meg magyarázhatták, az idegen nyelvet, de azon nem szolhattak, némelyek., valamint szent pál. ajándékot vettek volt. az idegen nyelvnek, mind meg értésére, beszéllésére, és mind meg magyarázására.,

⁸³⁴ lyurgia [y-i-ből javítva.]

⁸³⁵ nem mondhatn(án)ak.

⁸³⁶ a pro(s)testánsoknak.

⁸³⁷ [A latin utalást utólag írta be.]

⁸³⁸ az Anyaszent egy házban? [Később írta a *Kérdéshez*, világosabb tintával.]

⁸³⁹ [A lap alján egy tollvonás.]

A korinthus béli anyaszent egy házban. két rosز kezdődöt volt, az idegen nyelvek iránt. 1. valának olyanok a hivek közül, akik agyülekezetben idegen nyelven beszéllettenek, meg nem várván, hogy mások el végezzék. beszédgyeket. 2. gyakorta történt a, hogy a gyülekezetben, nem találkoztot olyan a ki meg magyarázhatta volna, és ez, nagy 5 rendeletlenséget okozot, szent pál. ezt meg akarván orvosolni, két féle dolgot parancsolt. a korinthusbéliekhez irt. 1. levelének 14. részében, 1. hogy a gyülekezetben aki idegen nyelven akar szollani, kettő, vagy legg fellyeb⁸⁴⁰ három szollyon egy más után., 2. hogy ha nem találkozik 10 olyan a ki meg magyarázhassa az idegen nyelveket, az aki idegen nyelven szól., halgasson a gyülekezetben, tsak ő magának szollyon. és az Istennek., mivel tsak azt kell mondani közönségesen. a mi épületire lehet a [135a:] gyülekezetnek. az idegen nyelv. a melyet senki nem érti, épületire nem lehet,

Mind ezekből. ki tettzik tehát. 1.. hogy ezen a helyen szent pál nem 15 szöll. az Isteni szolgálatról., hanem atanításokrol, 2. hogy nem tarttya szent pál azt rosznak. hogy ha valaki idegen nyelven szöll agyülekezetben, tsak legyen valaki, aki azt meg magyarázza, 3. azt nem mondhatni, hogy az anyaszent egy ház nyelve. idegen nyelv volna telleségel, mivel nagyob része annak, a ki a templomban jár. azt érti, és atöbbi, gyermek- 20 ségétől. fogvást. ugy meg szokta. halgatni az imádságokat. és az énekeket., hogy jól tudgya mire feleli az áment. azt is hozzája. adom, hogy a pásztorok meg magyarázzák. nékiek. a szent Miséhez valo imádságokat.. és atöb könyörgéseit az anyaszent egy háznak.

2 *Articulus.*

Az Anyaszent egy haznak közönségesen valo Cérémoniaírol.

K Az anyaszent egy ház. miért viszi az Isteni szolgálatot annyi sok 25 Cérémoniaíval végben?

F Azok a Cérémoniaák azért rendeltettek, 1. hogy a nép akülső pompára valo nézve, az Istenhez⁸⁴¹ hajollyon. és az ő nagy méltóságához nagyob tisztelettel legyen.

2. hogy ahivek nagyob tisztelettel szentellyék a⁸⁴² [135b:] titkokot, 30 és legyenek jelen az imádságokon.

⁸⁴⁰ vagy legg fellyeb <tsak> három

⁸⁴¹ az Istenhez <haly> hajollyon. és az ő nagy [na-m-ből javítva.] méltóságához

⁸⁴² [A lap alján tollpróbászterű tollvonások.]

3. hogy az⁸⁴³ Isteni szolgálatra szenteltyék a teremtet állatokat, és azokat azö szolgálattyára fordítsák, mivel ugy is hozzája tartoznak,

4. leg nagyob része a Ceremoniáknak. vagy szükségből rendeltettek, vagy a tisztességre valo nézve, vagy azért hogy a szokás volt az országban.

5. olyan Ceremoniák is vannak, a melyek titkosok, és holmit jelentenek, ugyan avégre is rendeltettek, hogy fel emelyük lelkünket. azokhoz, amiket jelentenek.

6. Az anyaszent egy ház, még eleinte bé vett egy néhány féle Ceremoniákat, a melyek szokásban voltak asidoknál,

7. A pogányok sok féle Ceremoniákat vettek⁸⁴⁴ volt fel asidoktól. a melyekel ök éltenek. az anyaszent egy ház, hogy könnyebben meg téríthesse. a pogányokat, helyesnek találta. meg tartani sokakat azokból a Cérémoniákból. és azokat az Istennek szentelni. és ditsőségire fordítani.

K El kellett volna azokat a Ceremoniákat törlni., azután hogy a pogányok meg tértenek?

F I. Mint hogy a sidoktól vétettek volt., tehát magokban azok. jók. voltak, apogányok⁸⁴⁵ pedig meg térvén, és meg világosítatván, azokat áitatosággal követték, és nem babonasággal., 2. ha szinte el akarták volna is törlni. de azt végben nem vihették volna, mivel azt minden [136a:] tudgya, hogy mitsoda ereje vagyon a szokásnak, és hogy mitsoda akadályok találkoznak arégi szokások meg változtatásában, és hogy sokal hasznosab azokat meg hagyni, hogy ha semmi rosz nincsen azokban. 3 hogy ha könnyen el lehetett volna is törlni azokat a Ceremoniákat. de nem kellett volna azt tselekedni, mert azok hasznosok. sött még szükségesek is.

K Ezek a Ceremoniák nem ellenkezneké a kristus mondásával. aki azt mondgya. hogy az Istent lélekben és igazságban kell imádni.?

30 F Nem, mert akristus. ezekkel a szavaival nem rekeszti ki a külső képpen valo imádst. hanem azt akarja mondani azzal., hogy az Istent lélekben. és szivel kell imádni, és hogy ezek nélkül a többi haszontalan valok,⁸⁴⁶ ugyan ezért is szükséges hogy a pásztorok. meg magyarázák ahiveknek a ceremoniákat, meg értetvén vélek, hogy a külső Ceremoniák a végre rendeltettek., hogy⁸⁴⁷ belső képpen fel emellyük szívünket az Istenhez.

K Az a külső képpen valo pompa. azok a drága és ékes oltári

⁸⁴³ az <ö> Isteni szolgálatra

⁸⁴⁴ vettek [v helyén más betűt kezdett.]

⁸⁴⁵ apogányok <t> pedig meg térvén,

⁸⁴⁶ haszontalan valok, [k – utólagos beszúrás a szóközbe.]

⁸⁴⁷ hogy <külső képpen> belső képpen

öltözetek, drága ezüst, arany mivek. mind ezek nem ellenkeznek az Évangéliumi edgyügyüségel,?

F Nem azokban áll az Évangéliumi edgyügyüség. ha nem az alázatosságban: a szegény szívűségben, a közönségesen való öltözetben. avilági hejában valóságok meg vetésében. mind ezek meg egyezhetnek az templom béli ékeséggel, a kris.⁸⁴⁸[136b:]tus azt meg ditsérte. hogy drága keneteket öntöttek lábaira, és jóvá hagyá hogy ha a földnek gazdagságát az ő szolgálattjára. szentelik, tsak a szivet is néki szentel-lyék.

K Az első saeculumokban. ilyen formában voltaké a templomok.?

F A három első saeculumokban igen nagy üldözésben lévén az anyaszent egy ház, a templomokban semmi ékeségeket nem tehetett, mivel nyilván való gyülekezetet nem is⁸⁴⁹ tarthatot. de mihelyt az üldözések meg szűntenek, templomokat építtenek, és azokat, a keresztény tsászárok, nagy drágán fel ékesítették. a⁸⁵⁰ mely tselekedete- ket, az anyaszent egy ház, mindenkor nagy buzgoságoknak⁸⁵¹ tartotta, Euseb. libr 10. hist. Cap. 3. s. hier. supr. Cap. 8. zakariae.

3 Articulus.

A Gyertyyáknak,⁸⁵² és a lámpásoknak, szokásáról.

K. Miért gyutanak gyertyyákat, és lámpásokat, az Isteni szolgálatt-
kor?

F Midőn az Isteni szolgálatt⁸⁵³ éttzaka vagon, akkor szükséges²⁰ gyujtani, akoron szükséges volt gyertyyákat⁸⁵⁴ gyujtani, amidőn az anyaszent egy ház. üldöztetésben lévén, a föld alatt való pintzékben, és rejték helyékben kellett esze gyülni a hiveknek, az üldözésnek vége szakadván, az anyaszent egy ház ezt mindenkor követte még nap világonis, és ez a szokás, az egész napkeleti anyaszent egy házban meg²⁵ volt, a negyedik saeculumtól fogvást, va[137a:]lamint ezt szent hieronimus mondgya. Contra vigilantiam.⁸⁵⁵ az anya szent egy ház. ezt a

⁸⁴⁸ [A lap alján tollvonások.]

⁸⁴⁹ tehetett [...] nem is <tehetet> tarthatot. [Törlés a sor elején.]

⁸⁵⁰ a mely [a – beszúrás.]

⁸⁵¹ buzgoságoknak [Ékezethiba.]

⁸⁵² A Gyertyyák⁷k, és a lámpásokk, [A rövidítésjelként szereplő k betűket utólag írta be, világosabb tintával.]

⁸⁵³ szolgálatt <estve> éttzaka [A javítás a törlés fölé írva később, világosabb tintával.]

⁸⁵⁴ gyertyyákat [er–u-ból javítva.] gyujtani,

⁸⁵⁵ vigilantiam. [g–l-ből javítva.]

szokást meg tartotta, 1. azért, hogy a régi szokás meg tartassék. 2. vigasságnak jeliért. 3. hogy azok az égő gyertyák akristust jelentssék, a ki a világnak világosága. 4. némellyek a szent atyák. közül. azt tarttyák. hogy még aharmadik saeculumban is szokás volt. gyertyákat

⁵ gyujtani⁸⁵⁶ napal. az Isteni szolgálatkor. s. paulinus. hymn. de s. foeli

K Miért tartanak égő gyertyákat. mikor az évangéliumot éneklük?

F Hogy azt meg tudjuk, hogy az évangélium, az a világosság, a melyet a kristus hozta⁸⁵⁷ az embereknek. és annak kell meg világosítani az egész földet,

¹⁰ K Miért tartanak égő lámpást. a szent sacramentum előtt?

F Az anyaszent egy ház. azt akarja. követni, amit az Isten parancsolt volt. az előtt, hogy a szent tűz, mindenkor égjen. a frigy láda előtt.

4. Articulus

A Temjénnek szokásáról.

K Az Isteni szolgálatkor valo temjénezés.⁸⁵⁸ régi szokásé az anyaszent egy házban?

¹⁵ F. Igen régi, a kí tettzik 1. anegyedik szabott rend-[137b:]böl, a melyet apostolinak.. nevezik. a mely rendek előnkben adgyák. az első három saeculumokban lévő rend tartásit az anyaszent egy háznak, 2. a szent ambrus írásiból. libr. 1. supr. Cap. 1. s. luc. 3. az egész világon lévő anyaszent egy házaknak szokásiból, 4. a leg régiebb liturgiákból,

²⁰ úgy mint. a szent basilus, és szent Chrysostomus. liturgiáiból., még az ő törvényben is meg volt a parancsolva, exod.⁸⁵⁹ 29.

K Mire valo hát a temjén?

F Sok féle szent dolgokra. tudni illik, atemjént az Istennek ajánljuk, mint örökös urunknak, azt is meg mutattjuk az által nékie, kívánnyuk.

²⁵ hogy a mi imádságink az ő széke eleiben fel hassanak, valamint a jó illatu temjén, az oltárokot meg füstölik. a mellyek. a kristust jelentik. az apocalypsis szerént, hogy meg halgassa imádságinkot, a melyeket jelenti a temjén. cap. 5. 8. az évangéliumos könyvet is meg⁸⁶⁰ füstölik, hogy meg mutassuk külső képpen is. mitsoda tisztelettel vagyunk az

³⁰ Isten Igéjéhez. az imádságok, a melyeket mondanak a füstöléskor: meg

⁸⁵⁶ gyujtani <az I> napal. az Isteni

⁸⁵⁷ hozott [Később beírta fölé:] hozta [de a javított alakot nem törölte.]

⁸⁵⁸ temjénezés. [n-z-ből javítva.]

⁸⁵⁹ exod. <29,> 29. [A törlésben <2> - <1>ből javítva.]

⁸⁶⁰ meg <fo> füstölik,

bizonyították ezt a magyarázatot, A⁸⁶¹ hiveket is meg szokták. füstölni, azért. hogy az Istenhez emellyék sziveket a buzgo imádságok. és hogy mindenüt, a kristus jó illattját hintssék ell, azt is el mondhatni,⁸⁶² hogy ezen füstölése[138a:]kel meg akarják mutatni, hogy mitsoda egység 5
vagyon a kristus, és a hivek között. ugyan ezért is füstölik meg leg előbször az oltárt, a mely a kristust jelenti, és azután a hiveket, a⁸⁶³ kik az ő tagjai. és a kiknek. a kristusban, akristus által, és a kristusál kel könyörögni.

K Miért füstölik meg, apüspökököt, papokat, királyokat. fejedelmeket. és más fő renden lévőket, mindenikét különösön.? 10

F Azzal mindenikének, különös tiszteletet akarnak adni, mivel a népet⁸⁶⁴ közönségesen füstölik meg, a méltóságban levőket⁸⁶⁵ pedig különösen, de mind egyikét mind a másikat, egyenlő ókbol füstölik meg.

K Miért füstölik meg a holt testeket, és a temető helyeket? 15

F Nem tsak a jó illatnak kedviért, hanem azért is, hogy az anyaszent egy ház. kebelében meg holt hiveknek,⁸⁶⁶ emlékezete, jó illatban legyen. és hogy az anyaszent egy ház. mind ő érettek, mind az élőkért, ajánlya, könyörgésinek temjényét.

K Az ilyen titkos, és mélyen valo magyarázattal. nem azt akarjáké, 20
hogy még viszá vigyenek minket az ő törvényre. a melyben, minden tsak figura, és árnyék volt, a figurák helyében, nem következetté a valóság. az uj testámentumban?⁸⁶⁷[138b:]

F. 1.⁸⁶⁸ Adná az Isten. hogy az olyanok, akik ilyen kérdéseket tesznek. tellyeségel el hitetnék magokkal, hogy az olyan nagy dolgok- 25
ban, valamitsodás. az oltári szenttség, aválóság, a figurák helyében következet, az uj testámentumban..

2. A bizonyos. hogy már most. nem minden jelentő a keresztények között, valamint a sidok között, minden avolt., de az is bizonyos. hogy a jelentő dolgoknak ideje még el nem mult. most is tsak tükör által, és 30
homályban üsmérjük az Istent, de a mennyekben, minden világosan ki nyilatkoztatik. nem is léssen azután többé, se árnyék, se figura. I Cor. 13. 12.

⁸⁶¹ A [a-ból javítva.]

⁸⁶² el mondhatni, [Az *i* fölött áthúzott pont van.]

⁸⁶³ a kik [a – beszúrás.]

⁸⁶⁴ a népet <kulonos> közönségesen [...] különösen,

⁸⁶⁵ levőket [lévőketből javítva az ékezet áthúzásával.]

⁸⁶⁶ hiveknek, <jo> emlékezete, jó

⁸⁶⁷ [A lap alján tollvonások.]

⁸⁶⁸ 1. [Beszúrás a szóközbe.]

3. Mint hogy testből, és lélekből állunk, szükséges azért. hogy valamely látható dolog, minket fel emeljen a lelki dolgokra.

4. némelyek. ezek⁸⁶⁹ a titkos Cérémoniák közül, nap keletről jöttek, az anya szent egy ház azokat bé vette, hogy magát a nap keletiek⁵ szokásihoz alkalmaztassa, a kik. is igen élnek, atitkos, és jelentő dolgok. még aközönséges dolgokban is.

5. *Articulus.*

A Anya szent egy háznak. az Isteni szolgálatban való
külömb külömb féle szokásiról. a rituale. és a
Ceremoniák iránt. [139a:]

K Az anyaszent egy háznak szokási, és Ceremoniái miért nem egyenlők mindenüt?

F olyan szokások. és Ceremoniák vannak, a melyek mindenüt¹⁰ egyenlők, olyanok is vannak. amelyek különböznek, mindenik országban. és tartományban. ennek pedig ez az oka, valamit az apostolok rendelték, és a⁸⁷⁰ mit traditioból vettünk, a mindenüt egyenlő képpen vagyon, a mit pedig az apostolok aző utánok valojoknak akarattyokra és bölcseségekre hagytak, az olyan nem tartatik mindenüt egyenlő¹⁵ formában, és változás alatt vagyon. Cardinális Bona. libr. 1. de liturgia sacra. Cap. 6. az apostolok nem rendelték el mindent ömagok. mivel sok dolgok vannak olyanok. amelyeknek el rendelése az időtől, ahelytől, és a személyektől függ, és a melyeket ezekhez képest kel alkalmaztatni. az apostolok, tsak azokat rendelték el, a⁸⁷¹ külső Isteni szolgálat²⁰ iránt, a mik az időtől nem függenek, és a miket. minden nemzeteknek. és minden tartományokban meg kell tartani.

K Miért hogy, azok. amiket az apostolok nem⁸⁷² rendelték. nincsenek mindenüt egyenlő képpen, és hogy változás alatt vannak,?

F. Mert midön az emberek egy mástól távol laknak, egy másal⁸⁷³²⁵ szándékjokat nem közölhetik, és azon egy⁸⁷⁴ [139b:] mestertől egyenlő oktatást nem vehetnek, lehetetlen hogy egyenlő szokást, és Ceremoniát tarthassanak, fő képpen az olyan dolgokban, a melyek szabad ítéletre vannak hagyva. 2. a Nemzeteknek szokási, a melyekre kell vigyázni.

⁸⁶⁹ ezek [ezékből javítva az ékezet áthúzásával.]

⁸⁷⁰ a <a>mit

⁸⁷¹ a <mi> külső Isteni szolgálat iránt, a mik <ezektől> az időtől [az időtől <ezektől> fölé írva.]

⁸⁷² nem [Beszúrás.]

⁸⁷³ egy másal [a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

⁸⁷⁴ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

a rendtartásoknak rendelkezésiben, nem egyaránsuak. minden helyen. és sok emberi változások alá vannak vetve. s. aug. epist. 11. ad st. januar..

Mind ezekből azt hozhattuk ki,⁸⁷⁵ mint hogy, az emberek soha meg nem egyezhettek⁸⁷⁶ egy más között, a köz dolgokban, és hogy mindenik országnak, és diécésisnek, ez iránt különös szokása, és rend tartása vagyon: a midőn azt láttyuk, hogy a népek, és az anyaszent egy házak, meg egyeznek egy másal. valamely szokásban. rend tartásban. Cérémoniában., a⁸⁷⁷ vallásban. hogy ha annak bizonyos eredetit nem tudgyák, el kel hinni. minden kételkedés nélkül, mondgya szent ágoston, hogy azt az apostoloktól vették, libr. 2 de baptisrate Contr. 10 donatis. Cap. 7.⁸⁷⁸

K Miképpen kell tehát tekinteni, az anyaszent egy háznak a rituáléban. és a ceremóniákban lévő különböző szokásait.?

F. Annak az anyaszent egy háznak szokásához kel magunkot alkalmaztatni. a hol vagyunk. és azt nem kell rosznak tartani, amit őt látunk követni. [140a:]

6 Articulus.

Az Éneklésnek,⁸⁷⁹ Musikának, és az orgonálásnak szokásáról.

K Az Isteni szolgálathoz való éneklés, régi szokásé az anyaszent egy házban?

F. Igen régi. de ez iránt volt holmi változás. az Anyaszent ház⁸⁸⁰ rendelkezésiben. az előtt egy néhány anyaszent egy házaknak a volt a szokása. hogy a gyülekezetben tsak egy énekléte a soltárokat.. a többi tsendeségben halgatta. idővel azt a szokást vették bé. hogy⁸⁸¹ változva. egy más után énekeljenek. valamint mostanában követik. mindenűt. Cardin. Bona libr. de psalmod. cap. 16:

K Ditséretes szokásé. az Isteni szolgálathoz való musikálás?²⁵

F Igen is ditséretes szokás, hogy ha azt. a valóságos buzgosággal követik, erre a szent lélek. gyakorta int a soltároknak.. 149.⁸⁸² 150.

K Az a szokás. hogy orgonállyanak a templomokban. régi szokásé.?

⁸⁷⁵ hozhattuk ki, <hogy> mint hogy,

⁸⁷⁶ meg nem egyez(het)hettek

⁸⁷⁷ a <hitben>. vallásban [vallásban <ben>] fölé írva, a sor elején; későbbi javítás világosabb tintával.]

⁸⁷⁸ [Utána beírás: heja]

⁸⁷⁹ Éneklésnek, [Ékezetthiba.]

⁸⁸⁰ Anyaszent [egy] ház [L. előbb a 319. sz. jegyz. és alább az 1019. sz. jegyz.]

⁸⁸¹ hogy [o helyén felfelé húzott szárú betűt kezdett.]

⁸⁸² 149. <169.> 150.

F. Vannak olyan régi templomok. ahol. soha se orgonát. se semmi más féle musikát nem szenvednek.⁸⁸³ valamint romában. a Pápa kápolnájában, de meg sok számtalan templomok vannak olyanok, a hol a musika, és az orgo-⁸⁸⁴[140b:]na igen régtől fogva⁸⁸⁵ vagon szokásban
 5 Cardin. Bona. de liturgia. libr 1. Cap. 5. num. 19.

K Mire kell vigyázni. a templomban való énekléssel?

F 1. Igen halkal. modoson. és sietés nélkül kell énekelni. ugy hogy az egyik⁸⁸⁶ rész ne kezdgye el addik, a még a másika el nem végezi 2. a szokot jól ki kell mondani, ne tsak szájjal, hanem inkább szível kell
 10 énekelni., reá emlékeztvén arra, hogy az Isten azt akarja, hogy ötet, szolgállyuk. ditsérjük, és imádjuk. lélekben, és igazságban.

16 RÉSZ

A Szent Mise Áldoztáyról.

Első Articulus⁸⁸⁷

közönségesen⁸⁸⁸ a belső vagy külső áldozatrol.

K Mellyik az anyaszent egy ház imádsági közöt a leg fővebb imádság?

F A Mise szent áldozattya.

15 K Mit értesz ezen aszon áldozat.

F. Ezen a szón értem közönségesen mind azokat a vallás béli tselekedeteket; a mellyek az okos teremtet [141a:] állat, ajánlya magát. az Istennek, és ő hozzája kaptsollya magát., ugy mint az imádságot; az Isteni ditséreteket, atőredelmeséget. az irgalmaságot. és a töb jó tselekedeteket. mind ezeket áldozatoknak nevezi az irás. ps. 49. 14. 50. 19.

20 Az áldozatot., lehet a maga tulajdon értelme szerént is érteni, és meg különböztetni. a vallás béli tselekedetektől, ezen értelem szerént, az áldozaton, értem valamely külső és látható dolgoknak ajánlását., a

⁸⁸³ szenvednek. valamint [sz-v-ből javítva.]

⁸⁸⁴ [A lap alján tollpróbaszerű beírások: 96. 36. $\frac{29}{93}$ $\frac{36}{129}$ m 110]

⁸⁸⁵ régtől fogva <vannak> vagon [A javítás a törlés fölér írva.]

⁸⁸⁶ az egyik <ne> rész ne kezdgye el addik, [k~g helyett; ejtés utáni íráshibás alak.]

⁸⁸⁷ Articulus [l-s-ből javítva.]

⁸⁸⁸ közönségesen <az> áldozatrol. [Alatta későbbi beírás világosabb tintával írva:] a belső vagy külső áldozatrol.

melyeket,⁸⁸⁹ a törvény szerint valo egy házi szolga. ajánlya az Istennek. mint teremptőnek, és örökös urnak.

K Miért monddod azt, hogy az áldozaton. valamely külső és látható dolgoknak ajánlását érted.

F. Azért hogy meg különböztessem. a külső, és látható áldozatot.,⁵ a belsőtől,⁸⁹⁰ és a láthatatlantól.

K. Mitsoda a belső képpen valo. és láthatatlan áldozat?

F Az, a midőn az Istennek ajánlyuk magunkat. hogy véle meg egyesülünk, de igazán szolván, ez az ajánlás tsak akkor vagyon. mikor az Istent szerettyük, ezért is mondgya szent agoston. hogy az Istent. ugy¹⁰ tisztelik. ha szeretik. de Civit dei. libr. 10. Cap. 6. epist 110. ad honorat. Cap. 18.

K⁸⁹¹ Mitsoda a külső képpen valo. és látható áldozat?

F. Mikor az Istennek külső képpen valamit ajánlanak, valamint az előtt ajánlották. az állatokat. és a madarakot, [141b:] és a mint mosta-¹⁵ nában ajánlyák. a kristus testét, és vérét. akenyérnek, és abornak színe alat. de hogy az Isten tiszteltessék a külső képpen valo áldozatban, szükséges hogy az ajánlás belső képpen valo legyen. mert⁸⁹² az Isten lélek, ugyan lélekben, és igazságban is kell őtet imádni, arégi külső áldozatokban., az Isten akkor ditsértetett, a mikor belső képpen nékie²⁰ ajánlották magokat. ettőlis volt. hogy az Isten sokszor meg vetette a sidok áldozattyokot., valamint a szent írásbol ki tettzik. Isai. 1. 21. jerem. 7. 21. ps. 50. 18. s. aug libr. 10. de Civit dei. cap. 5. 6. Az Isten mindenkor meg vetette az olyan külső áldozatokat., a melyeket együt. a sidok nem ajánlották néki, szíveknek belső áldozattyát., akereszté-²⁵ nyekről is hasonlot mondhatni., a midőn a mise szent áldozattyát⁸⁹³ ajánlyák. a pap által, szükséges hogy a kristusal, magokat is ajánlyák. az Istennek., hogy ha azt nem tselekeszik; a kristus érdemei⁸⁹⁴ a melyeket ajánlyák, és a ki magát is ajánlya, kedvesé tészik Isten előtt mindenkor⁸⁹⁵ az áldozatot. de a hivek tselekedete., akik⁸⁹⁶ a pap által ajánlyák 30

⁸⁸⁹ a melyeket, <egy> a törvény szerint valo [a névelő <egy> főlé írva, világosabb tintával.]

⁸⁹⁰ a belső, től [től – beszúrás.]

⁸⁹¹ K [Eléje később beírt egy keresztet, halvány tintával: †; vö. előbb a 805. sz. jegyz. és alább a 991. sz. jegyz.]

⁸⁹² mert <mint hogy> az Isten [Törlés a sor elején.]

⁸⁹³ áldozattyát <an> [Törlés a sor végén; szóvégi t-ből javítva.]

⁸⁹⁴ érdemei<,> a melyeket ajánlyák, és a <melyek> ki [A javítás a törlés fölé írva;] <magokat> magát [a javítás a törlés fölé írva;] is ajánlya,<k.> [szóvégi a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

⁸⁹⁵ mindenkor [Keresztrel jelölt későbbi beírás a lap alján;] az áldozatot. de <annak> a hivek [a javítás a törlés fölé írva.]

⁸⁹⁶ akik [A szóvégi k-t utólag írta aki mellé a szóközbe.]

a kristust., az Istent nem tiszteli, mert azIstent úgy tisztelik ha szeretik. mondgya szent agoston ez így lévén mindenkor azt mondhatni⁹⁹⁷ hogy a külső áldozatot, a belsőtől. soha el nem kel választani

K Miért mondod azt, hogy az áldozat, az Istennek tett ajánlás?

5 F. Mert csak egyedül., az Istennek tartoznak. az örökös [142a:] vallás tétellel., az áldozatot, úgy tekintették mindenkor, még a hitetlenek is, valamint az Isteni tiszteletnek jelét, amellyel tartoznak az Istennek, ettől is volt, hogy a gonosz lelkek., Isten gyanánt akarván magokat imádatni., magoknak áldozatot adattak., de soha senki nem áldozot
10 másnak. hanem, annak a kit Istennek tartot,⁹⁹⁸ vagy annak gondolta lenni, mondgya szent agoston. libr. 10. de Civit. dei. Cap 4.

K Miért mondod. azt, hogy az áldozat. Istennek tett ajánlás, atörvény szerént valo egy házi szolga által?

F Mert az Istennek rendelése szerént, a külső aldozatokat, tsak
15 olyan egy házi szolgaknak kellett ajánlani, akiket az Isten választot arra, hogy ajánlyák.

A mojses törvényekor., tsak az ááron maradékiból voltanak az áldozó papok, az új törvényben,⁹⁹⁹ tsak a törvény szerént valo püspököknek, és papoknak szabad a, mojses előtt, és⁹⁰⁰ a természetnek törvényekor., azt el hihettyük. hogy még akkor is voltak áldozó papok, mivel
20 azírás fel teszi, hogy melkisedek, a magosság bélinek papja volt. a melyet az írás fel nem tette volna, hogy ha mindennek szabad lett volna. áldozó papnak lenni., nem tudhatni valóság. kik voltak az áldozok a természet törvényekor.⁹⁰¹ azt tarttyák közönségesen. hogy a tselédes
25 gazdág. ajánlották az áldozatot. mind azon által. azt láttyuk, hogy kain, és ábel. áldoz-⁹⁰²[142b:]tanak, de azt el mondhatni. hogy az ádámtól. és évától születet fiaikat, úgy tekintették. még az apjuk éltekor is, valamint tselédes fő⁹⁰³ gazdákat., de akár mint légyen az, a mit az

⁹⁹⁷ ez így <lev> lévén mindenkor azt mondhatni [Később írta be a sorközbe; utána tett egy csillagot, majd csillaggal jelölve folytatta a szöveget a lap alján:] hogy a külső áldozatot, a belsőtől. soha el nem kel választani

⁹⁹⁸ tartot, <lenni.> vagy annak gondolta lenni,

⁹⁹⁹ törvényben, [y-k-ből javítva.]

⁹⁰⁰ és [Beszúrás.]

⁹⁰¹ nem tudhatni valóság. kik voltak az áldozok a természet törvényekor. [Keresztel jelölt későbbi beírás a lap alján, világosabb tintával.]

⁹⁰² [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírások: *Inte En Istenem mindenem loránfi susanna*; l. a 709. jegyz. és alább a 967., 1264. sz. jegyz.]

⁹⁰³ fő [Beszúrás;] gazdákat, [k-g-ből javítva.]

írás mond melkisedek felöl., abbol el lehet itélni, hogy nem volt szabad⁹⁰⁴ mindennek akor. áldozatot ajánlani.

Ettől vagyon. hogy az ördögök. hasonló tiszteletet kívántanak. a birodalmokban lévő emberektől, mint a melyel. tartozunk. az egy Istennek., arra. valo nézve. választottak. magoknak különös embereket ⁵ a kik nékik áldozanak., és azokat nevezték papoknak. és fő papoknak. valamint a volt szokásban az Isten népe között.

K⁹⁰⁵ Miért mondd azt. hogy az áldozatot az Istennek ajánlják., mint örökös urnak, és teremptőnek.?

F. mert az okos teremptett állatok. semmivel inkább nem szolgálhat- ¹⁰ tyák. se nem tiszteletük az Istent, mint az áldozattal.

K A belső, vagy a külső képpen valo áldozattal. tisztelik az Istent?

F Mindenik áldozattal. abelső képpen valo áldozattal anyiban, hogy kedvesebb dolgot nem tselekedhetünk Isten előtt, mint ha ő néki adgyuk magunkot. ugyan ezt is tselekeszik azok, akik az Istent szeretik. ¹⁵ mindenek felet, ebben a szeretetben is áll. a belső áldozat,⁹⁰⁶ [143a:] A külső áldozattal. annyiban, hogy a külső áldozattal, a mely abelsőt jelenti, az emberek meg mutatták. sziveknek. Istenhez valo indulattyát.

K Miben mutatták meg az emberek sziveknek Istenhez valo⁹⁰⁷ ²⁰ indulattyát, akülső áldozattal?

F 1. Abban, hogy ötet. ugy tekintik. mint mindeneknek örökös urát.,⁹⁰⁸ és a teremtt állatokat, mint a semmit. 2. hogy az Isten örökös ura⁹⁰⁹ életeknek, és haláloknak. örömet is néki áldozzák. életeket. 3. hogy a vétekért. ahalált. meg érdemlették., de halált magoknak nem ²⁵ adhatván. más áldozatot⁹¹⁰ ajánlanak Istennek helyettek., akinek is halálát. kéri hogy vegye kedvesen, és annak érdeme, tegyen eleget érettek azö igasságának..⁹¹¹

K Mitsoda más tisztelet adnak még Istennek az áldozatokban.?

F Hálát adnak néki jó téteményiért, irgalmaságát kéri a bűnek ³⁰ botsánattyára, és minden féle szükségekre valo kegyelmeit.

⁹⁰⁴ szabad [Beszúrás.]

⁹⁰⁵ K [Fölötte beírás: *heja vagyon*]

⁹⁰⁶ [A lap alján őrszók: *a külső áldozattal*]

⁹⁰⁷ Istenhez valo <indulatyát> [*<y>* – <it>-ből javítva.] indulattyát,

⁹⁰⁸ urát., <és> és

⁹⁰⁹ ura [Beszúrás.]

⁹¹⁰ más áldozatot <mutatnak Is> ajánlanak Istennek

⁹¹¹ [Utána beírás: *heja vagyon*]

2 Articulus.

A belső képpen való áldozatnak kötelességéről

K Tartozunk az Istennek valamely áldozatot ajánlani?

F. Az Istennek belső képpen való áldozatot ajánlani, az az, ötet mindenképpen szeretni., azzal tellyeséggel tartozik⁹¹² [143b:] minden értelmes teremtet állat.

5 K Ez a kötelesség. mire vagyon fundálva.

F. Arra, 1. hogy az Isten azért teremtetette az értelmes állatokat, hogy ötet tiszteljük. és ditsőítsék, de ötet nem tisztelhetik, se nem ditsőíthetik más képpen, hanem akarattyoknak. és szereteteknek szabados indulattyából.

10 2. Az igazságos hogy minden rendel légyen, és hogy az értelmes teremtet állat, az ő teremtetőjének alája vesse magát. ő alája pedig úgy veti magát., hogy ha tellyeséggel azt akarja. a mit Isten akar, de ez is úgy lehet meg, hogy ha az Istent szereti.

3. Nintsen semmink is a mit az Istentől nem vettük volna, mindennel néki tartozunk,⁹¹³ magunkal is néki tartozunk tehát, de magunkat úgy adgyuk néki., hogy ha ötet szerettyük. ez a leg első áldozat. a mellyel tartozunk. néki, mivel ezzel az áldozattal ő néki ajánlyuk mind azt. a mink vagyon. és a mik vagyunk. és néki hálákot adunk.

4. az emberek hajlandok avétekre⁹¹⁴

20 5. Az Istennek segittségére, és jó tétéményére szüntelen való szükségünk vagyon. de azokat úgy érdemellyük meg. hogy ha szeretetünkkel hozzája kaptollyuk magunkot.

mind⁹¹⁵ ezekből tehát, ki tettzik, abelső képpen való áldozatnak szükséges volta, 1. azért, hogy tiszteljük az Istent mint örökös urunkot. 2. hogy hálákot adgyunk jó tétéményiért 3. hogy a vétkekért való bóttsánatot nyerhessünk, 4. hogy mind testi, mind lelki segittséget vehessünk. [144a:]

K Mikor tartozunk mi az Istennek ajánlani a mi szeretetünknek belső képpen való áldozattyát?

30 F. Minden időben. és minden helyen. mivel nintsen se idő, sehely,

⁹¹² [A lap alján és feljebb, a lap szélén tollpróbászterü tollvonások.]

⁹¹³ tartozunk, <tehát> magunkal is néki tartozunk tehát,

⁹¹⁴ [Az 5-ös pont fölött beírás és kereszt: *heja vagyon* †; a kereszt a lap aljára beírt szöveget jelöli, mely a hiányzó 4. pontra utal. Vö. a végleges változattal (a főszövegben): 170. recto, 4. pont, más fogalmazásban.]

⁹¹⁵ mind [Eléje hosszú, függőleges vonalat tett a fordító, mellyel az új bekezdést jelöli. A végleges változatban (170 ab) is új bekezdés van; l. a következő jegyz. is.]

amelyben nem tartoznánk. szeretni az Istent, hozzája kaptcsolni magunkot, ő érette munkálodni, és az ő akarattját követni,

de a⁹¹⁶ lehetetlen mi töllünk. hogy az Istenhez szüntelen fel emelkedgyünk. a szeretetnek tselekedeteivel., hanem az elég, hogy azokat a tselekedeteket tegyük néha néha, hogy magunkot fel gerjesszük az Isteni szeretetre. és ahitre. 5

3 Artculus.

A külső képpen valo áldozatnak. köteleségéről, és hogy mik voltak⁹¹⁷ az áldozatok. a moyses törvénye előtt, és utána.

K Tartozunké mi az Istennek valamely áldozatot tenni külső képpen? is?⁹¹⁸

F. Igen is tartozunk, és az ördögök tsak azért kivánták az emberek-től az előt. a külső áldozatokat., mert azt tudták. hogy az emberek. 10
azzal tartoztanak. az Istennek. mondgya szent ágoston. de civit dei libr 10. Cap. 19.

K Ez a köteleség, mire vagyon fundálva.

F Arra. hogy tartozunk. meg mutatni külsőképen. és nyilván valamely látható jel által. a mi szívünknek indulattját, az Isten⁹¹⁹ [144b:] 15
örökös felségéhez.

K Miért tartozunk mi külső képen. valamely látható jellel meg mutatni szívünknek indulattját. az Isten örökös felségéhez?⁹²⁰

F Azért hogy a külső dolgokal magunkot fel gerjesszük belső képpen. 2. hogy jó példát adván felebarátunknak., és az Istenhez fordítván 20
ötet,⁹²¹ hadgya meg amivel neki tartozik., 3. hogy az Istennek engedelmeskedgyünk, aki nekünk azt parantsollya. hogy mind külső., mind belső tiszteletett adgyunk néki.

K Ezt a belső indulatot. tsak akülső⁹²² áldozattal leheté az Istenhez meg mutatni.? 25

F A külső áldozatot minden féle népek ugy tekintették mindenkor, mint olyan dolgot. a melyel leg inkább meg mutathatni az Isteni felséghez valo belső indulattját szívünknek,

K Mitsoda azok a külső dolgok, a melyeket ajánlani kell az Istennek az áldozatban.? 30

⁹¹⁶ de [Eléje szintén új bekezdést tett Mikes; l. az előző jegyz. is.]

⁹¹⁷ mik voltak <azok> az áldozatok.

⁹¹⁸ is? [Később írta be, világosabb tintával.]

⁹¹⁹ [A lap alján és kissé feljebb, tollpróbászertü tollvonások.]

⁹²⁰ felségéhez.? [h-s-ből javítva.]

⁹²¹ ötöt [Beszúrás.]

⁹²² a belső indulatot. tsak akülső <in> áldozattal

- F A Mojses törvénye előtt. szabad volt kinek kinek olyan dolgokat ajánlani az Istennek., a melyeket leg méltobbaknak ítélte lenni az ő nagyságához, és a melyeket leg inkább meg mutathatta hozzája valo hálaadását. Ábel, azt ajánlotta az Istennek, a melyik leg jobb volt.
- 5 a juhai között, káin a földi⁹²³ gyümölcsökből ajánlot néki. noé, a bárkából ki szállván. madarakot. és állatokat áldozék fel, melkisedek, az áldozatban; kenyeret, és bort ajánlot az Istennek., az írot törvényben., az Isten, mojses által a sidok között, el rendelé az áldozatokat, elejekben adá hogy mik legyenek az áldozatra valok. és az osttyák, a
- 10 [145a:] melyeket néki ajánlyanak, és hogy mitsodás⁹²⁴ Ceremoniákra kell vigyázni azon külömb külömb féle áldozatokban.,⁹²⁵ de idővel mind azok az⁹²⁶ áldozatok el töröltetének a kristus által, a kit is jelentettek az áldozatok. és már mostanában, tsak egyedül a kristust magát. szabad az Istennek ajánlani, a ki is bé töltötte a töb áldozatokat
- 15 amagáéval, és aki minket olyan állapotban tett, hogy az Istennek olyan tiszteletet adhatunk, a mely méltó az ő nagyságához. s. aug. libr. 10. de civit dei. Cap. 19.

K Miért nem szabad mostanában. valamint az előtt, az Istennek négy lábú állatokat. és madarakot ajánlani az áldozatban.?

- 20 F Mert az Isten előtt. azok az áldozatok. tsak a kristus áldozatyára valo nézve. voltak kedvesek, és azt is⁹²⁷ jelentették., a kristus pedig azokat el törölte a maga áldozatyával, az árnyék, és a jell. helyt adot az igazságnak, a kristust nagyon meg bántanák, hogy ha mostanában, az Istennek más áldozatot ajánlanának, az övén kívül.
- 25 K Miért mondod azt hogy a régi áldozatok tsak a kristus áldozatyára valo nézve voltak kedvesek., és annak jelei voltak?

- F. Mert a lehetetlen volt, hogy a bakok, és a⁹²⁸ bikák vére, az Istent meg engesztelje. és a vétket el töröllye, mondgya szent pál, hebr. 10. 4. A lehetetlen volt, hogy az emberek magoktól. meg engesztelhesék az
- 30 Istent, sziveknek belső⁹²⁹ indulattyával, és hitekkel, a melyel várták. a messiást, és⁹³⁰ kit jelentettének a régi áldozatok, azt kell mondanunk, hogy mindenkor a kris-⁹³¹[145b:]tus vére, munkálodta még akkor is abün botsánattyát. a régi áldozatokban., de abün botsánattyának egé-

⁹²³ a földi <gyul> gyümölcsökből

⁹²⁴ mitsodás [*t-d*-ből javítva.]

⁹²⁵ áldozatokban., [*k-b*-ből javítva.]

⁹²⁶ az <C> áldozatok

⁹²⁷ is [Beszúrás.]

⁹²⁸ és a bikák vére, [*a* – beszúrás a szóközbe.]

⁹²⁹ belső <áldozatyával;> indulattyával,

⁹³⁰ és a <kit> kit

⁹³¹ [A lap alján tollpróbászertű tollvonások és beírások: *Azt kel. ő*]

szen valo ereje és haszna. függőben volt mind addig. valamég ugyan valóságát azt a vért ki nem ontották. ugyan ezért is volt hogy az ő testámentum béli szentek kételenítettek meg várni, hogy a kristus áldozattya bé tellyesedgyék, és a kristus mennyen őket meg szabadítani, és fel vinni magával. ditsőségel a menyben, a kinek kapuját. vérével nyitotta meg nekik. 5

4 *Articulus.*

A Mojses törvénye előtt valo áldozatok figuráinak magyarázattya.

K. Mire valok valának arégi áldozatok?

F. Arra valok valanak, hogy valamely láthato dologban. meg mutathassák. az Istenhez valo belső áldozattját a szívnek, 2. hogy a jelentse akerezsten valo áldozattját akristusnak, a melyet mostanában is ajánlyák. minden helyeken az anyaszent egy házban., és a menyekben, valamint szent pál mondgya hebr. 9. s. aug. libr 10. de Civit dei Cap. 5. 10

K A régi áldozatok mindnyáján egy dolgot jelentettek?

F Nem lehetet azoknak, mindnyáján, és egészen akristus áldozattját jelenteni, hanem némelyek, annak valamely részit jelentették. mások meg más részit., amint azt különösön, könnyü meg mutatni. st. aug. ibid. 15

K Mit jelentettek azok az áldozatok, amelyekben. a négy láb[146a]-bu, vagy a szárnyas állatokat meg ölték,?

F Azok a kristust jelentették., akinek meg kellett halni a kereszten. 20 ezért is nevezik a szent jános látásiban, a kristust: meg ölettetet báránynak. apoc. 13. 8. mert ő arégi áldozatokban úgy mondván⁹³² meg öletetet mind azokat az állatokat., miyel tsak az ő vére, és halála. tette kedvesé Isten előtt. azokat az áldozatokat

K Mit jelentett, a kenyérnek. és abornak áldozattya.. a melyet 25 melkisedek ajánla?

F Jelené akristus⁹³³ testének és vérenek áldozattját, a melyet kelletek ajánlani az egész földön, a kenyérnek, és a bornak szine alát. st Cypr. epist, 63. ad Cecilium. st hier. epist ad marcellam, st aug. de Civit dei. libr. 16. Cap. 22. libr. 17. Cap. 20 30

K Honnét vagon a. hogy szent pál. aki asidokhoz irt levelében meg mutattya, hogy melkisedek a kristust jelentette, arról nem szol. hogy a melkisedek áldozattya az oltári szenttséget jelentette volna.?

F Mert szent pál, amidön melkisedekről szöllót, nem arra vígyázot, hogy azt meg mutassa, mitsoda hasonlatossága vagon a kristus áldo- 35

⁹³² úgy mondván [Későbbi beírás a sorközbe, világosabb tintával.]

⁹³³ akristus <tt> testének

zattyának, amelkisedek áldozattyával., hanem hogy mitsoda hasonlatosság vagyon a krisztus papi személye között, és a melkisedek papi személye között.

Magyarázat

5 Szent pál a sidokhoz irt levelében. arra vigyázot, hogy azt⁹³⁴ [146b:] meg mutassa; hogy az ő törvény béli papság, nem lévén tekéletes, annak el kellett végződni, és hogy a tsak árnyékja,⁹³⁵ és figurája volt. akristus papságának., azt mondgya hogy a szent lélek., még előre. meg akarta velünk értetni ezt az igazságot. hogy a messiás. a melkisedek
10 rendi szerént valo pap lenne. szent pál azt fel teszi. hogy az irás nem mondgya., hogy az Aaron rendi szerént valo pap lenne; hanem a melkisedek rendi szerént.

1. Mert az Aaron papsága nem volt örökös. mivel önéki a papságát, a fiaira kellett hadni. melkisedeket pedig az irás ugy adgya előnkben,
15 mint atya. anya, és nemzetség nélkül valot. kezdet, és vég nélkül valot., aki is tsudálatosan jelenti a krisztus örökös papságát., a kit is az irás, a melkisedek rendi szerént valo örökös papnak nevezi. ps. 109. hebr.

7. 3

2. Melkisedek meg áldotta ábrahámot, és Áaront, ábrahámban,
20 tehát ő fellyeb valo volt ábrahámnál, és Aaronál.

3. Melkisedek. király volt, és aneve magyarázattya szerént. igasságnak királya, ő sálemi király volt, az az, békességnek királya. mint ezek a nevek nem illenek Aaronra, hanem akristusra, hebr. 7. 2.

Mind ezekből ki tettzik, hogy a melkisedek papsága fellyeb valo
25 volt., az Aaron papságánál, mivel a szent lélek még előre meg mondotta volt dávid által, hogy egy olyan pap fog támadni, aki a melkisedek rendi szerént valo leszen, a mely papság, mind nagyob, mind tekélete-
seb leszen az Áaron papságánál., akinek, se papsága, se az áldozatok, nem. [147a:] tartának⁹³⁶ mindenkor, hebr. 7. 11. 15. 16. 17. a sidok
30 ellen semmi nem lehet erőseb. mint ezek a mondási szent pálnak.

Mind abban valamit szent pál mond melkisedekről. a krisztus iránt, meg lehet látni, hogy szent pál. a melkisedek személyit hasonlitty a krisztus személyihez, és nem az áldozattyát. a melyről semmit nem szól. se ezt az áldozatot nem hasonlitty az Aaronéhoz, se a krisztuséhoz.
35 hanem azt mondgya. hogy melkisedekről sok nagy dolgokat mondhatna. de azokat el halgattya. hebr⁹³⁷ 5. 11.

⁹³⁴ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁹³⁵ árnyékja, [j-r-ből javítva.]

⁹³⁶ nem tartának <sokáig.> mindenkor,

⁹³⁷ hebr <e> 5. 11.

5. *Articulus.*

A Mojses törvénye alatt való áldozatok figuráinak magyarázattya

K. Mit jelentettek a sidok vérel való áldozati?

F. Jelentették. a krisztus kereszten való áldozattját., a melyen vérét ki ontotta.

K. Mitt jelentettek avérnélkül való áldozatok?

F. Azt lehet mondani, hogy azok jelentették. a Mise szent áldozattját. a melyben vért nem ontanak. ⁵

K. Miért égették meg az áldozatokra valokot, egészen, vagy csak azoknak némely részeit. minek utánna meg ölték volna őket.?

F. Azért. hogy az által. meg mutassák. az Istennek., a teremtetett állatokon való uralkodását, 2. azért, hogy úgy mondván, azoknak füsttye, az Isten széke eleiben fel hassanak. mint kedves illatu füstök. ¹⁰
[147b:]

K. Azt mondád. hogy az egészen való áldozatban, mindent meg égettek, holot a békeséges, vagy a vétkekért való áldozatokban, az áldozatnak csak egy részit égettek meg, a többit. vagy csak a papok magok ették meg, vagy a papok, a népel együt, mit⁹³⁹ jelentettek mind ezek.?

F. A holocaustum. az az. az egészen való áldozat. leg inkább jelentette. a kereszten való áldozatot. a mely bé tellyesedet. akristus fel támadásával., és menyben való menetelével. mivel a krisztus fel támadásával., és menyben való menetelével. mivel a krisztus egészen fel támadot., és 20 menyekben ment. valamint ebben az áldozatban, az egész⁹⁴⁰ az áldozatnak füsttye hogy fel ment.

A békeséges, és a vétkekért való áldozatok. jelentették a mise szent áldozattját. annyiban, hogy ezekben az áldozatokban. vagy csak a papok. vagy a papok anépel együt, ettek az ajánlott áldozatokból., csak egyedül apapok ettek a vétkekért⁹⁴¹ ajánlott áldozatokból. a békeséges áldozatokból., a papok. a népel együt ettek., de az egészen való áldozatból. senki nem ehetett. ²⁵

K. Mi azoka. hogy soha a vétkekért való áldozatot úgy nem ajánlották, hogy először nem ajánlották volna az egészen való áldozatot? ³⁰

⁹³⁸ [A lap alján tollpróbászertű tollvonások és beírás: *Mit Jelen*]

⁹³⁹ mit [t-s-ből, vagy r-ből javítva.]

⁹⁴⁰ az egész az áldozatnak [az egész – későbbi beszúrás a sor alá, világosabb tintával.] füsttye hogy fel ment <egészen.> [A beszúrás után a már leírt az névelőt nem törölte Mikes. Értelmező szerkezetként felfogva nem felesleges.]

⁹⁴¹ a vétkekért <való> ajánlott

F Meg akarták ezel mutatni hogy a mise áldozattya, nem tsak meg válthatatlan a kereszt áldozattjától, de azzal egy, A sidok áldozati olyanok valának. hogy tsak egy féle áldozattal, nem lehetet annyi titkokot ki jelenteni, de amisének áldozattya, amint azt meg fogjuk 5 mutatni; egy szers mind, egészen valo áldozat. (holocaustum). békesés- ges áldozat, és a⁹⁴² vétékért valo áldozat, ugyan [148a:] azon egy⁹⁴³ áldozat akereszten valo áldozattal. és ez egyedül. bé tellyesitti, az egész régi áldozatokat. mondgya szent ágoston. libr 10. de Civit dei. Cap. 20. et libr 17. Cap 20.

10 K Azt mondád. hogy azok. akik avetekért valo áldozatot ajánlot- ták., nem ettek az áldozatból.⁹⁴⁴ mit jelentett a.?

F. Jelenté a lélek üsméretnek nagy tisztaságát, a melyel kell lenni, hogy az uj törvénynek áldozattjában. lehesen Communicálni., A papok ajánlhattyák. az oltári áldozatot a bünösökért, de ezeknek meg kell 15 békélleni az Istennel, minek elötte abban részesüllyenek.

Ebből ki tettzik, hogy a vétékért valo⁹⁴⁵ régi áldozatok, nem voltak tekéltetesek., mivel azok az áldozatok. meg nem tisztíthatták a bünösököt, és abün alat maradtak. az áldozat után is, ugyan azon⁹⁴⁶ ókból. nem részesülhettek az áldozatban.. de mi nekünk mondgya szent pál⁹⁴⁷ 20 olyan oltárunk vagyon, amelyen olyan áldozatot ajánlanak., aki abü- nököt el törli, és részesülhetünk abban az áldozatban hebr. 13. 10.

K Azok akik áldozatot tettek, miért tették az áldozatra valo állatra kezeket, minek elötte. fel áldozták?

F Meg akarták ezel a Céremoniával mutatni, hogy ahalált meg 25 érdemelvén. azt az állatot⁹⁴⁸ teszik helyekben, és készek ahalált elvenni, ha Istennek az ugy tettzik.

K A papok meg ölvén az áldozatra valo állatokat. azoknak a verit az oltár körül el hintették., mitt⁹⁴⁹ jelentet é?

F A jelentette akristus vérit, akinek halála után, az oldalá⁹⁵⁰- 30 [148b:]bol folyó vér, a kereszt körül el hintetett,

⁹⁴² a [Beszúrás.]

⁹⁴³ egy [Beszúrás.] <és egy> akereszten

⁹⁴⁴ az áldozatból. <?> mit jelentett a.?

⁹⁴⁵ a vétékért valo <áld> régi áldozatok,

⁹⁴⁶ azon [n – megkezdett hosszú szárú betűből javítva.]

⁹⁴⁷ mondgya szent pál [Kereszttel jelölt későbbi beírás a latin utalás után, világosabb tintával.]

⁹⁴⁸ azt az állatot <tesz> teszik [Tollhiba.]

⁹⁴⁹ mitt [minrből javítva.]

⁹⁵⁰ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírás: *vetek*]

K Mit jelentett a holocaustumok oltárán lévő áldozatoknak meg
öletése,⁹⁵¹ amely oltár a sátoron kívül volt?

F Jelentette a kristust, akinek a kálvária hegyén kellett szenvedni,
jérusálemen kívül.

K Mit jelentet a veres tehén. áldozattya? 5

F. A bizonyos, hogy minden féle képen, ez az áldozat. akristus
halálát jelentette.

1. A fő pap az áldozatra valót, ki kísérte⁹⁵² a táboron kívül hogy
meg ölesék, A fő pap. ítélte halálra a kristust, ki is vitetett avárosbol.
a szenvedésre, 10

2. Az áldozatra valo, az egész nép előtt öletetett meg, a kristus az
egész nép láttára feszitetett fel.

3 A fő pap. hét szer hintet annak veriből. a sátor ajtaja felé., a
melynek superláltya le volt botsátva, ezel azt akarta meg mutatni, hogy
buzgoságai ohajttya, hogy az, akinek vérit jelenti. az áldozatnak vére. 15
jöjjön el. és nyissa meg az embereknek, a menyeknek kapuját vérével..

4.⁹⁵³ Az áldozatot bőrostól egészen meg égették. ejelentette a kris-
tus. tellyes, és egész áldozattját., és amint szent ágoston mondgya. az
ő fel támadását., amely meg emészette, ugy mondván. mind azt; a mi
halando volt akristusban s. aug. quaest. 13. supr. num. 20

5. A Cedrus fa, az isop. és a scárlát. amelyeket a [149a:] fő pap. a
tűzben vetette., jelentették. szent agoston szerent, a hitet. a reménséget
és a szeretetet, a mellyeket. a kristus áldozattya, teszi. érdemeseké.

6. A fő pap, aki meg ölte az áldozatot. és az aki azt meg égette. mind
estvélig tisztátalanok voltak. ezt ugy lehet tekénteni, mint olyan 25
dolgot. amely képzeli. azt az állapotot. amelyben lésznek a sidok. világ
véigiig. a kristus meg öletéséért,⁹⁵⁴

K Mit jelentettek. a zemlye lisztnek áldozati.?

F A mise szent áldozattját. amelyben akristus ajánlya magát, a
kenyérnek. és a bornak színek alat. 30

K Miért elegyítették meg a lisztet. olajal, és temjénel?

F Az olaj jelentette. a szent léleknek kenetit. amelyel tellyes volt a
kristus, akit jelentet aliszt. a temjén,⁹⁵⁵ jelentette az imádságot, az az,

⁹⁵¹ meg öletése, [ö-e-ből javítva;] amely oltár [r-l-ből javítva.]

⁹⁵² ki kísérte [Későbbi beszúrás világosabb tintával;] a táboron
kívül <ölte> [törlés a sor végén; a sor elején:] <te meg>, hogy meg ölesék
[hogy meg ölesék <te meg>, fölé írva később, világosabb tintával.]

⁹⁵³ 4. [2-ből javítva.]

⁹⁵⁴ öletéséért, [ö-e-ből javítva; utána beírás: *héjavagyon*]

⁹⁵⁵ temjén, [m-j-ből javítva.]

aszivnek az Istenhez valo emelkedésit, a mely nélkül, az ajándékok, ő előtte nem lehettek kedvesek. lev.⁹⁵⁶ 2. 2.

K Mit jelentett. a bak áldozattya?

F Jelenti a Mise áldozattját.⁹⁵⁷ a melyben az áldozat egészen meg 5 marad, mivel a kristus őt élő áldozat.

K A midőn ezt az áldozatot ajánlották, két bakot, vettek,⁹⁵⁸ az egyikét. fel áldozták. a másikának⁹⁵⁹ fejére tették az átkot, és a nép hamiságát, a pusztában el botsátották, mit jelentettek mind ezek?⁹⁶⁰ [149b:]

F 1. Hogy a mise áldozattya. minden erejét. a kereszt áldozattjától 10 veszi, ugyan ezt is jelentette a baknak vére akit meg öltek, és amely vérel meg kenték. a másikát akit el botsátottak, ez a két áldozat.⁹⁶¹ tsak egy volt.

2. Hogy az ártatlan kristusnak, kelletet magára venni az egész emberi nemzetnek vétkeit.

15 3. A meg öletet bak., jelentette. akristus emberi természetit., aki is⁹⁶² halált szenvedet., a másika, jelentette az Isteni természetit., a ki meg halhatatlan volt. ez a két bak. akiket egy szers mind ajánlották az Istennek., tsak egy áldozat volt. a kristus Isten és ember, az Istennek ajánlya magát, az ember halált szenved, az Isten meg marad., de az 20 ember s' Isten, magára⁹⁶³ véven avilág bűneit. és avétkes embernek formáját, meg szabaditot minket bűneinktől. lev. 16.

K Mit jelentet a veréb áldozattya akit szabadon el botsátottak.?

F Ugyan azt jelentette a mit abak áldozattya, nagy hasonlóság is vagyon. ezen két áldozatok között. lev. 14.

25 K A törvény szerént. minden féle áldozatra bort kellett hinteni, mit jelentett a?

F A bort itt ugy tekinthettyük, mint akristus vérenek figuráját. a mely még előre kedvesé tette arégi áldozatokat Isten előtt, az irás azt mondgya. Gen. Cap. 49. [150a:] hogy a messiás borban fogja meg 30 mosni ruháját, az az, hogy a vérit ki onttya a keresztben.⁹⁶⁴

⁹⁵⁶ lev. <11.> 2. 2. [Utána, a sor vége felé beírta: *heja vagyon*]

⁹⁵⁷ áldozattját. < mivel > a melyben

⁹⁵⁸ vettek, [Beszúrás.]

⁹⁵⁹ a másikának [Első *k-n*-ből, *n-k*-ből javítva.]

⁹⁶⁰ [A lap alján tollpróbászertű tollvonások és beírás: *Mit*]

⁹⁶¹ két áldozat. [Alatta törölt beírás: <hejavayon>]

⁹⁶² aki is <szenvedet.> halált szenvedet.,

⁹⁶³ magára <akarván> véven [Törlés a sor végén.]

⁹⁶⁴ [Utána, kissé lejjebb beírta: *heja vagyon*]

K. Meg leheté találni mind azt akristus áldozattában, a miket láttunk arégi áldozatokban.⁹⁶⁵

F Mind azt fel találhatni a mise áldozattában, ót látunk olyan népet, a ki a papnak kezében adgya mind azt valami az áldozathoz szükséges. aki a pap által ajánlya az Istennek az áldozatot, aki azért ajánlya., hogy imádgya az Istennek⁹⁶⁶ nagyságát. hogy bűneinek bostánattyát kerje, hogy néki hálakot adgyon,

meg fogjuk mutatni ezután. hogy mi formában foglallya magában ez az áldozat. mind azt., valamit láttunk arégi áldozatokban.hogy mi képpen ez bé tellyesedése a többinek. mondgya szent agoston. de Civit. dei libr 10 Cap 20.

6 Articulus

Hogy mindenkor volt. és lészen az Anyaszent egy házban
külső keppen valo áldozat.

K Honnan tudgyuk mi azt. hogy vagyon az anyaszent egy házban, olyan külső képpen valo áldozat. amelyet világ vegiig fogják ajánlani az Istennek.?

F. Mi azt tudgyuk a szent írásbol, és a hagyományokból.⁹⁶⁷ [150b:]¹⁵

K Hogy bizonyittyák azt meg a szent írásbol?

F Azt meg bizonyittyák az ó, és az ujj testámentumból. Az ó testámentumban, az egész áldozatok a mostanit jelentették, a proféták között, pedig ez íránt malakiás szóll leg világosabban, *Az én kedvem nintsen ti bennetek mondgya a seregeknek Ura, a sidoknak., és tölletek el nem veszem az ajándéket., mert nap kelettől fogva, nap nyugotig minden helyen áldoznak nekem, és az én nevemnek tiszta áldozatot ajánlanak, mert nagy az én nevem a nemzetségek között.* Cap. 1. 10.²⁰

Ebben a profétiában három dolgot látunk, 1. hogy az Isten meg veti az sidok áldozatit, 2. hogy azok helyében olyan áldozatot téssen.,²⁵ amely tiszta, és szent, 3. hogy azt az áldozatot az egész világon ajánlyák.

Visgállyuk meg tehát. mitsoda áldozat lehet a, mivel a keresztnek áldozattját, nem ajánlották az egész földön⁹⁶⁸ minden helyen, a mi szeretetünknek áldozattja pedig. a protestánsok szerint is. nem olyan áldozat. a melyet tellyeségel. tisztának, és szentnek. lehetne mondani.³⁰

⁹⁶⁵ [Utána világosabb tintával beírta: *hejavagyon*]

⁹⁶⁶ [A sor végén:] az Isten [új sor elején:] tennek

⁹⁶⁷ [A lap alján tollpróbászerű tollvonások és beírások: *En Istenem Mindenem nem loranfi sus* vö. előbb a 709. és 902. s alább az 1264. sz. jegyz.]

⁹⁶⁸ az egész földön [Kereszttel jelölt beírás a lap alján, világosabb tintával.]

akülső képpen való áldozatrol vagyon tehát itt aszó. ugyan ezt is érti a proféta, ezen a szón. *mincha*, a mely szó az originálisban találtatik, és a mely téssen, lisztel, olajal, és boral való áldozatot., ez az áldozat, nem lehet tehát más áldozat, hanem a mise áldozattya. a melyet minden 5 helyeken,⁹⁶⁹ és [151a:] minden nemzetek ajánlanak, ugyan ezen értelem szerént is magyarázzák ezen profétiát az egész szent atyák. st Irene libr 4. Contr. heress. Cap. 32. tertull libr 2. Contr. marci. Cap. 22. st Chrys. supr. ps. 95. st aug, libr. 18. de civit dei. Cap 35.

Ezt meg lehet bizonyítani az uj testámentumbol.

10 1. Az Eucharistiának rendeléséből. 2. az apostolok írásiból, a melyekből ki tettzik. hogy oltárok valának. ahol Kommunikáltak. és ő magok is ajánlották az áldozatot. 3. a szent jános látásiból.

15 1. Az Évangelisták, és az apostolok az oltári szenttségnek. rendeléséről szólván, előnkben adgyák ezeket a szavait, a kristusnak, *Ez az én testem, mely meg törtetett, vagy adatott érettetek. Ez az én vérem, mely ki öntetett érettetek.* a kristus nem mondgya a görög fordítás szerént. *mely meg törtetik, vagy adatik, ki öntetik,* hanem, *mely meg törtetett, vagy adatot. ki öntetett.* hogy meg mutassa ez által, még előre, az ő testének, és vérének. az apostolokért, és minden emberekért való titkos 20 fel áldozását.

2⁹⁷⁰ Visgállyuk meg szent pálnak a sidokhoz irt levelének Cap 13.

10. abbol meg láttyuk a mise áldozattya, mondván *vayon oltárunk., melyről nem szabad enniek azoknak, akik a sátorhoz szolgálnak, mert a mely állapotoknak vérek bé vitetik a fő pap által. a szent helyben abüner, 25 azoknak testek meg égetetik ataboron kívül. erre való nézve szenvedet a kristus avárososon kívül,* ebből kitettzik, hogy az ő testámentum béli⁹⁷¹ [151b:] áldozatoknak Cérémoniái. az uj testámentum béli valóságos áldozatot jelentették.⁹⁷²

3. szent lukás téssen emlékezetet az áldozatrol melyet ajánlottak az 30 Istennek az apostolok antiokiában, eképpen is szól, a görög fordítás szerént. *mikoron azért áldoznának az urnak. és böjtölnének. mondá a szent lélek. válaszatok el nekem⁹⁷³ pált, és barnabást. a munkára. a melyre én öket hittam.* act. 13. 2.

A bizonyos hogy a görög szó, amelyet itt az áldozatra magyarázták, 35 mindenkor a mise szent áldozattya értették,

4. Meg lehet még bizonyítani az oltarinkon lévő szent áldozatot. a

⁹⁶⁹ helyek, en, [k-n-ből javítva.]

⁹⁷⁰ 2 [Később írta be az új bekezdés elé.]

⁹⁷¹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

⁹⁷² [Utána beírás: *hejavayon*]

⁹⁷³ nekem <barnabást,> pált, és barnabást.

szent János látásiból, a ki is látot a királyi szék⁹⁷⁴ között, és angyal lelkes állatok között, és a⁹⁷⁵ vének között, mint egy meg öletett bárányt állani, a görög fordítás szerint, mint egy fel áldoztatot bárány állani. apoc. 5. 6. a négy lelkes állatok, és a huszon négy vének le borulván a bárány előtt, mondák, meg öletél, és meg váltottál minket véred által, minden ágazatból, és nyelvből, és népből, és nemzettségből, és⁹⁷⁶ tettél minket királyokká, és papokká, a mi Istenünknek ditsőségire. sokan az irás magyarozók⁹⁷⁷ közül, azt böltsen tarttyák, hogy a szent lélek, meg akarta ez által mutatni szent jánosnak, hogy mitsoda formában ajánlyak az Istennek akristust az oltári szentségben., mivel [152a:] szent péter is azt mondgya. hogy az anyaszent egy ház. választot nemzettségből. királyi papság. szent népből álván, minden nap ajánlya Istennek ezt a barányt. 1 petr. 2. 9.

A tráditióból is nyilván ki tettzik, hogy mindenkor ajánlottak az Istennek külső képpen valo áldozatot az anyaszent egyházban, és ez az áldozat. nem egyéb, hanem a kristus testének, és vérenek ajánlása. akenyér, és abor szinek alat.

1. Ezt könnyű meg bizonyittani az egész Conciliumokból. az első közönséges Nicaeai Conciliumból. Can 18. 325 esztendőben. az Ancyraiai Conciliumból. Can. 1. a Laodicaeai Conciliumból, Can 3. 4. a 20 Carthagobéli második Conciliumból. Can. 2. 8. mind ezek a negyedik saeculumban voltak. a Toletumi tizenötödik Conciliumból. Can. 5. 681 esztendőben. többeket is még elő számlálhatnék, ha szükséges volna, ezek mind azt tanittyák hogy az anyaszent egy házban. ajánlották, akristus testének, és vérenek külső képpen valo áldozattját, és arrol 25 Cannonokot is tsináltak:

Ezekhez azt is hozá adom, hogy a⁹⁷⁸ Calcédóniai közönséges Conciliumban. 451.eszt. panaszt tettek dioscorus ellen., azért. hogy fősvényégtől viseltetvén, a szent áldozatra bort nem küldöt lybiában, ez a hely egyiptumban vagon. és arra valo nézve, sok ideig misét nem mondhattak.

2. Azt meg lehet bizonyittani. az egész anyaszent egy házaknak lyurgiaiból, vagy missáléiból.⁹⁷⁹ szent Basilius, szent Chrysostomus. mindenik a negyedik saeculumban éltek.⁹⁸⁰ [152b:] ezek a szentek a lyurgiát rendben vévén, meg most is azzal élnek agörögök., a lyurgia, 35

⁹⁷⁴ szék <ele> között,

⁹⁷⁵ a [Beszúrás.]

⁹⁷⁶ és tettél [s (hosszú f) t-ből javítva.]

⁹⁷⁷ magyarozók [Elírás.]

⁹⁷⁸ a [Beszúrás.]

⁹⁷⁹ missáléiból. [b-v-ből? javítva.]

⁹⁸⁰ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

a melyel a romai anyaszent egy házban élnek, hasonló régi, ki is tettik mind azokból a könyvekből, hogy az anyaszent egyház, mindenkor ajánlotta.⁹⁸¹ külső képen az igazán való áldozatot. akenyérnek, és a bornak színe alatt

- ⁵ 3. Erről az egész szent Atyák, téznek bizonyágot. az írásokban. sz. justinus. sz. Iraenés, libr 4. Cap. 34. Sz. Cyprianus. epist. 66. ad Cleri. sz. optatus libr. 6. ad donat. sz. Chrysostomus. libr. 6. de sacerdo. sz. Gregorius náziánus. apolog. 1. et 2. Contr. julianum. sz. agoston epist. 420. de Civit dei libr. 10. Cap. 20.
- ¹⁰ 4. A bizonyos hogy a Mise szent áldoztattát. az egész világon. és az egész keresztények ajánlották. és azt soha más eretnekek. el nem akarták törteni. hanem csak luthérus., és Calvinus. nem is lehet oly időt mondani amelyben ez a szent áldozat kezdődött volna. tehát a szent áldozat apostoli traditio, mert a meg tsalhatatlan régula. a mint ezt már ¹⁵ másut is mondtunk., *hogy a mit az anyaszent egy ház. tart mindenüt egy aránt. és a melynek kezdetit nem tudhatták, hogy az a dolog nem ujjonnan találtatott, hanem apostoli⁹⁸² tráditio. ez, a szent ágoston tanítása libr 4. de baptism. Contr. donatistas. Cap.24.⁹⁸³ [153a:]*

7 Articulus.

Erről a kétt szoról. Lyurgia. es Missa. a mely szokkal élnek, midön az anyaszent egy háznak, külső képpen való áldozattáról. szolnak.

K Miképpen nevezik az anyaszent egy háznak. külső képpen való ²⁰ áldozattát?

F A görögök azt liturgiának nevezik; a deákok Missának.

K Mit tézzen ez a szó liturgia?

F E görög szó. a mely közönségesen minden féle szolgálatott tézzen. de az egész traditio szerént, ezen a szón a szent áldozatott értik, ugyan ²⁵ tsak egyedül erre az értelemre is vagyon szentelve ez a szó a keresztények között.

K Mit tézzen ez a szó Missa?

F Némellyek azt gondolták hogy sido szó. némellyek pedig azt

⁹⁸¹ ajánlotta. a <kenyérnek, és a bornak színe alatt. a> külső képen <való> az igazán való áldozatot. akenyérnek, [Első *n-y*-ből javítva:] és a bornak színe alatt [a törlés és javítás későbbi, világosabb tintával.]

⁹⁸² apostoli [*p-d*-ből javítva.] tráditio.

⁹⁸³ [A lap alján tollpróbaszerű beírások: *Discedite a me patientia barát tántz*]

tartották, hogy ezt a szót. az észak⁹⁸⁴ felől jöt nemzeteknek régi nyelvekből vették ki. de azt inkább el mondhatni, hogy a deák nyelvből vették. Missa, vagy missio, tézzen küldést, mert az elöt ki küldötték a Catéchuménusokat, és a penitentzia tartokot, minek elötte a szent áldozathoz kezdettenek, és ahiveket is ki⁹⁸⁵ küldötték a szent áldozat után. ami képpen mostanában is ki küldik. erre valo nézve szokták mondani. a Catechumenusok Miséje, a hivek miséje, idővel az egész Isteni szolgálatot Misének nevezték, eképpen szentelé a szokás. ezt a szot Mise, arra, hogy a szent áldozatot tegye. 5

K Régen vagoné szokásban ez a szó?⁹⁸⁶ [153b:] 10

F Ezen a szón értették. a szent áldozatot, még a negyedik saeculum-tól fogvást. s. leo. epist. 11. vel. 81. ad dioscorum. Cap. 2. s. ambr. epist. 20. vel. 14. vel. 33. ad sororem. Cardinalis bona. lyurgia libr. 1. Cap 3.

8. Articulus.

Hogy mi legyen a Mise szent áldozattya.

K Mitsoda a mise áldozattya? 15

F. A kristus testének, és vérenek áldozattya. amelyet akristus, és az anyaszent egy ház ajánlya az Istennek. apap keze által, a kenyér, és abor szinek alat. akereszt fán lévő áldozatnak emlékezetire.

K Mind a, valamiket mondottunk ide fellyeb. akülső képpen valo áldozatrol. reá illiké aMise áldozattyára? 20

F Igen is, mert ez az áldozat. olyan külső, és látható dolgokbol⁹⁸⁷ álló ajánlás, a melyet. az ajánlot dolgoknak valamely változásával, ajánlya Istennek, a törvény szerént valo egyházi szolgál, mind azokra a végegre valo nézve, a melyekre kell az áldozatokat ajánlani az Istennek. 25

E külső, és látható dolgokbol álló ajánlás, tudni illik. a kristus testéből, és véreből, a melyet ajánlanak a kenyérnek, és a bornak látható szinek alat.

Ajánlya az Istennek. mert tsak egyedül az Istennek ajánlyák a Mise áldozattytát, és a több áldozatokat, emlékezetet tézzenek a misében a szentekről, de nem ajánlyák né[154a:]kiek az áldozatot mondgya szent ágoston. libr. 20. Contr fausti. Cap 21. 30

A törvény szerént valo egy házi szolgál, tudni illik, a püspökök,

⁹⁸⁴ észak [északból javítva az ékezet áthúzásával.]

⁹⁸⁵ ki <küldik a> küldötték a szent áldozat után. [Törlés a sor végén.]

⁹⁸⁶ [A lap alján tollpróbászerű tollvonások.]

⁹⁸⁷ dolgokbol [Szóvégi l-n-ből javítva.]

apapok, akik is a krisztus szolgálai lévén, az ő képit viselik, és akik, ahivek nevében tészik az ajánlást.

Az ajánlot dolgoknak valamely változásával, ez a váltózás valóságos volt a kereszt fán, amelyen akristus meg holt, de az oltáron, akristus 5 haláláról tsak emlékezetet tésznek, mivel amisében, nem szükséges hogy valóságos más változás légyen, mint a mely akereszt fán volt, mert amise áldozattya. és a kereszt fán lévő áldozat, tsak egy áldozat.⁹⁸⁸

Vagyon mind azon által. változás. az ajánlott kenyérbén. és borbán., de az a változás tsak a, hogy helyt ád a krisztus testének, és vérenek, 10 akenyérbén, és a⁹⁸⁹ borbán.

K Miért mondog az, hogy apüspökök, és apapok., akristus képiben vannak. és aző szolgálai?

F Mert akristus fő papja lévén ennek az áldozatnak, ugyan ő is változtattya maga testévé a kenyeret, és maga vérevé abort, ugyan ő 15 magais ajánlya magát az Istennek, mivelvén maga, ezt a ki mondhatatlan változást.

K A püspökök, és apapok. miveliké ök is, ezt a ki mondhatatlan változást?

F. Igen is, de ugy mint élő eszközök. akikkel akristus munkáldok, 20 mivel akristus beszél az ő szájok által, és magát is aján-⁹⁹⁰[154b:]lya az ő kezek által, az atya Istennek, ugyan ezért is vagyon; hogy a szenteléskor ugy mondogyák akristus szavait, mint ha ő maga mondaná, ez az én testem. ez az én vérem.

K⁹⁹¹ Hogy ha ez így vagyon apüspököket, papokat., tsak a krisztus 25 szolgálainak kell hát nevezni., és nem papoknak, mivel ez a név. tsak azokra illik, akik áldozatokat áldoznak.?

F A krisztus az az egyedül való fő pap. aki magát valóságal fel áldozta. a kereszt fán, apüspökök, és a papok az alat. a fő pap alat valok, de ök valóságos papok, és áldozok, mivel valóságal ajánlyák 30 akristust az Istennek., és ötet *titkoson mystice*⁹⁹² áldozák az oltáron, a szentelésnek szavait mondván.

K Miért mondog az, hogy a papok ebben. az anyaszent egyháznak is szolgálai.?

F Azért, mert az anyaszent egy háztol választattak arra, hogy az ő 35 nevében. ajánlyák a szent áldozatot

⁹⁸⁸ [Utána beírás a sor végén: *hejavagyon*]

⁹⁸⁹ a [Beszúrás.]

⁹⁹⁰ [A lap alján két tollvonás.]

⁹⁹¹ [A *K* elé beírt egy keresztet: †; vö. még a 805., 891. sz. jegyz.]

⁹⁹² *mystice* [*titkoson* alá írva később, a sor végére.]

Magyarázat

A Mise szent áldozatyában. az anyaszent egy ház. ajánlya akristust, és magát is ajánlya az Istennek akristusal. és a kristus által, és⁹⁹³ ezt mind a papok által viszi végben., s. aug. libr. 10 de Civit. dei. Cap 6. et 20. eképpen. a mise olyan áldozat, a melyet egy szers mind akristus, 5
apapok., és az egész anyaszent egy ház ajánlya. és mindenik a hivek közül.⁹⁹⁴ aki jelen vagyon.

K A kereszt fán valo áldozat. egyé az oltáron levő áldozatal? [155a:]

F. Mind egyikében, mind a másikában., azon áldozatot ajánlották, és ajánlyák, és ugyan azon pap által, hanem tsak némely dologban 10
külömbözik.

Magyarázat

A kereszt fán, és az oltáron a kristus magát ajánlotta, és ajánlya, de a kereszt fán. magát ajánlotta, vérit ki ontván, az oltáron pedig magát ajánlya vér ontás nélkül, ez a két féle ajánlás, nem szaporittya meg 15
az⁹⁹⁵ áldozatokat., mivel szent pál azt mondgya. hogy a kristus szüntelen ajánlya magát. az égben az atya Istennek., ami vétkeinknek el törlésiért, a kristusnak a kereszt fán. mi érettünk ki ontatot vérenek ajánlása az égben, és azon vérnek apap keze által valo ajánlása⁹⁹⁶ nem más, hanem azon áldozat. amely volt. akereszt fán, Noha sok miséket 20
mondgyanak is, de azt igazán el lehet mondani hogy tsak egy áldozat vagyon az anyaszent egy házban., amely akeresztnek áldozattya és a melyet gyakorollyák mindenik misében.⁹⁹⁷ ámbár azt szokták mondani valamely püspöknek, vagy papnak., szent áldozatidban ajánlom magamot, de ezzel azt nem tarttyák. hogy sok áldozatok volnának, 25
hanem hogy az egy áldozatban. sok ajánlások vannak, melyeket meg ujittyák mindenik misében.⁹⁹⁸ erről példát látunk asidok áldozatiban., amelyeket az egész népnek büneiért ajánlották, azokban az áldozatokban, apap fel áldozván az áldozatot, azt az Istennek ajánlotta, azután azon áldozatnak vérit a sanctuariumban vivén, ujjolag az Istennek 30
ajánlotta., akor kétszer volt az ajánlás, de tsak egy volt az áldozat.⁹⁹⁹
[155b:]

K Mikor rendelte akristus ezt az áldozatot?

⁹⁹³ és ezt [s (hosszú f) z-ből javítva.]

⁹⁹⁴ a hivek közül. [Alája beírta a sorközbe: *hejavagyon*]

⁹⁹⁵ az [Beszúrás.]

⁹⁹⁶ ajánlása(<,>)nem más,

⁹⁹⁷ amely akeresztnek áldozattya és a melyet gyakorollyák mindenik misében. [Kereszttel jelölt későbbi beírás a lap alján.]

⁹⁹⁸ melyeket meg ujittyák mindenik misében. [Kereszttel jelölt későbbi beírás a lap alján.]

⁹⁹⁹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírás: *Tsőt!*]

F A szenvedése előtt, amidőn vevé akenyeret. és a pohárt, mondván,
*Ez az én testem mely ti érettetek meg töretett, ez az én vérem., mely ti
érettetek ki ontatot. ezt tselekedgyétek az én emlékezetemre.* 1 Cor. 11.
24. ezek a szók által., ezt tselekedgyétek. az én emlékezetemre., hatal-
5 mat ada akristus az apostoloknak., és az utánnok valojoknak, hogy azt
tselekedgyék amit ő, és hogy ajánlyák az áldozatot, valamint ő ajánlot-
ta, Conc. trid. sess. 22. Cap 1. de sacrificio missae,

9 Articulus.

Hogy mitsoda végekre, és okokra valo nézve ajánlyák
a Mise áldoztattyát.

K Mitsoda okokra valo nézve ajánlyák a Mise szent áldoztattyát?

F. Mind azokra az okokra valo nézve, amelyekre ajánlották. a sidok
10 az áldozatokat., mivel a szent mise bé tellyesedése az egész régi áldozat-
toknak, s. Chrys. supr. ps. 115. s. aug, libr 17. de Civit dei Cap 20.

Magyarázat

A Mise szent áldoztatty. egész áldozat. *holocaustum* a melyet az
Istennek ajánlyák mint örökös nagy urnak, mivel akristus ót magát
15 egészen ajánlyá. az attyának, valamint ajánlotta magát a kereszt fán,
és valamint ajánlyá [156a:] magát az égben, nem is lehet ahiveknek
kedvesebb tisztelettel tisztelni az Istennek méltóságát,¹⁰⁰⁰ felségít a
vallásnak valamely tselekedetivel, mint mikor a kristust ajánlyák ő
néki, és magokat is akristusal.

20 2. A mise engesztelő áldozat. *propitiatoria*,¹⁰⁰¹ az az, olyan áldozat,
mellyet a bűnnek bótánattyára. ajánlyák, e meg bizonyittatik ezekből
aszókból: *Ez az én testem mely meg töretett ti érettetek, ez az én vérem.,
mely ki ontatot*¹⁰⁰² *ti érettetek, és többekért, a bűnöknek bótánattyára.*

E meg bizonyittatik az anyaszent egy háznak. traditioiból, a ki is
25 mindenkor engesztelő áldozatnak tartotta. ezen áldozatot, ugyan is mi
lehet a mi meg engesztelhesse jobban az Istent, mint a, mikor ő néki
ajánlyák. az ő fiának testét, és vérét, a melyet ki ontott¹⁰⁰³ érettünk a
kereszt fán, ha az ő törvényben. az áldozatnak vére. meg engesztelte az
Istennek haragját, a kristus vérenek ereje által, az uj törvényben,
30 akristus teste es vére, a melyet nem figurában, hanem valóságál aján-

¹⁰⁰⁰ méltóságát., felségít <mint> a vallásnak [*felségít-méltóságát.*,
főlé írva, utólag.] [...] mint

¹⁰⁰¹ propitiatoria, <m.,> [Utolsó *a-u*-ból javítva.]

¹⁰⁰² kiontatott [Első *o-ó*-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁰⁰³ ki ontott<a> érettünk [A törlés későbbi. Mikestől?]

lyák. az Istennek, annál is inkább meg engeszteli ötét,¹⁰⁰⁴ mivel arégi áldozatok magokban nem voltak fogatosak, se magokban nem voltak engesztelők, mert csak példái voltak a kereszten való áldozatnak, és attól is vették minden erejüket, de a Mise áldozattya. magában engesztelő; mert abban valóság a krisztus testét, és vérét ajánlyák, 5

3. A szent Mise, hálaado áldozat, ugyan ezért is nevezetik¹⁰⁰⁵ Eucharistiának, egörög szó, mely hála adást tézen. s. aug. epist. ad honoratum. 120. **[156b:]**

4. Ez az áldozat, meg nyerő áldozat, *impetratorium* azaz, olyan Istennek való ajánlás, amellyel tölle, mind lelki, mind testi szükségünkre való segítséget meg nyerünk., mi semmit meg nem¹⁰⁰⁶ nyerhetünk más képpen Istentől., hanem akrisztus által, azért, ebben az áldozatban, ő néki ajánlyuk az ő szenttséges szent Fiát, aki is csak egyedül. a mi közben járonk. hogy ő általa mehessünk az Istenhez. s. aug. epist. 59 ad pauli. 15

K Mint hogy a bűnnek bótánattyáért ajánlyák a Misét. elegendő tehát. abün bótánat el nyeresire. amisét hittel halgatni. és nem szükséges a penitentzia tartásnak szenttségéhez járulni?

F. A misét hittel halgatni, bótánatot nyerne., a bótánando vétékért, nem is szükséges azért, apenitentzia tartásnak szenttségéhez járulni., de ami ahalálás vétéket illeti, a szent Mise azokért meg engeszteli az Istent, és kegyelmét nyeri. hogy lehessen hasznoson járulni, apenitentzia tartásnak szenttségéhez. Conc. trid. sess. 22. Cap. 2. de sacrificio Missae. 20

Magyarázat.

25

A keresztnék áldozattya, akitől veszi amisének áldozattya minden erejét. eszerént¹⁰⁰⁷ engesztelő áldozat, mivel avétkek a kereszten lévő áldozatra való nézve, csak a¹⁰⁰⁸ szenttségek által bótánatnak meg, de aszenttségek minden erejüket, akereszten lévő áldozattal veszik, és az Isten csak annak az áldozatnak érdemiért adgya kegyelmit arra, hogy haszonnal járulhassunk¹⁰⁰⁹ **[157a:]** aszenttségekhez. 30

¹⁰⁰⁴ ötét, [*öket*,-ből javítva.]

¹⁰⁰⁵ nevezetik <halaado> Eucharistiának, [Törlés a sor elején.]

¹⁰⁰⁶ nem [Beszúrás.]

¹⁰⁰⁷ eszerént [*n* – javítva, valószínűleg *r*-ből.]

¹⁰⁰⁸ csak a <penitentzia tartásnak> szenttségek által [*k*-t utólag írta be *szenttsége* mellé a *szóközbe*.]

¹⁰⁰⁹ járulhassunk a [*a* névelő – főlöleges beszúrás;] <apenitentzia tartásnak szent-> **[157a:]** <tségéhez.> aszenttségekhez. [*a* törlés és javítás későbbi.]

10 *Articulus.*

Hogy kinek ajánlyák a Mise szent áldozattját. és hogy abban.
miért tésznek emlékezetet aszentekről.

K Kinek ajánlyák, a Mise szent áldozattját?

F Egyedül az Istennek, a mint azt már meg mondtottuk másut, a Mise imádságiból eki tettzik. mind adeák, mind a görög anyaszent egy házban. s.aug. libr 20. Contr faustum. cap 21. Conc. trid. sess. 22. Cap.
5 3. de sacrificio missae.

K Miért szokták tehát eképen mondani. szent péter, szent pál miséje, a Boldogságos szüz miséje, a halottak miséje?

F Az által, tsak azt akarják mondani. hogy akkor emlékezetet tésznek a misében, szent péteről, szent párol. a boldogságos szüztől,¹⁰¹⁰ az
10 élökről, és a holtakrol.

Magyarázat

A szentek Miséje nem egyéb, hanem az az áldozat, amelyet ajánlyák az Istennek aszentek innepén, és amelyben emlékezetet tesznek rollok az áldozat előtt valo imádságokban. a halottak miséjinek azt nevezik,
15 a melyet fekete öltözetekel mondanak. és melyben az imádságok. különösön mind inkább a halottakért vannak, de azt valóság el lehet mondani, hogy az esztendőnek, mindenik napján. valahány miséket mondanak, azokat mind egyedül az Istennek ajánlyák, a szentek emlékezetire., az élő hivekért, és a holtakért. Cardin. bona liturg. libr 1. Cap
20 2. [157b:]

K Miért tésznek emlékezetet minden misékben, a szentekről, az élő hivekről, és a holtakrol.?

F. Mert a mise szent áldozattja., az egész anyaszent egyház áldozattja, akristus azt ajánlyák, mint feje az anyaszent egy háznak, avitéz-
25 kedő anyaszent egy ház is ajánlyák azt az ő fejével akristusal., és meg egyezvén a gyözedelmes anyaszent egy házal, mind akettő az Istennek irgalmaságát. kéri akristus által, a szenvedő anyaszent egy házra. ezután bővebben fogunk erről szollani.

K Mítsoda okra valo nézve tésznek emlékezetet a szent áldozatban.,
30 az angyalokrol, és a szentekről.?

F. 1. Hogy meg mutassák. a földön valo anyaszent egy háznak, az égben lévő anyaszent egy házal valo egyeségit, akivel is egy test, amint ide fellyeb meg mondók, 2. hogy örülvén gyözedelmes voltáért, azért az Istennek hálákot adgyunk, 3. hogy az¹⁰¹¹ őket valo követésre ma-
35 gunkot fel gerjessük, 4. hogy az ő esedezések által, a kristustol. kegyelmet nyerjünk. Conc. trid sess. 22. Cap. 3. de sacrificio missae.

¹⁰¹⁰ szüztől, [Második z-sz-ből javítva.]

¹⁰¹¹ az [Beszúrás.]

K Régi szokásé az áldozatban a szentekről való emlékezet tétel?

F Ez a szokás meg volt mindenkor az anyaszent egyházban., ezt meg lehet bizonyítani a leg régieb liturgiákból., és az első saeculumok béli szent atyák¹⁰¹² írásból. s. justinus. apolog 2. s. Cypr. epist. 34. et 37. s. Chrysost. hom. 21. supr. act. apost. s. aug. libr 8. de Civit dei. Cap. 27. [158a:] 5

11 Articulus.

Hogy kiért ajánlyák. a Mise szent Aldozattját.

K kiért ajánlyák. a Mise szent áldozattját?

F. Az egész emberi nemzetért, fő képpen ahivekért, és a purgatoriumban lévő lelkekért.

Magyarázat.

10

A Misében közönségesen nem téznek emlékezetet másokrol, hanem a Catholicus hivekről, nintsen is olyan Deák liturgiánk a mely nyilván tenne emlekezetet ahitlenekről, hanem tsak nagy pénteken. tesznek emlékezetet mostanában ő rollok, az előtt minden misében imádkoztak érettek, leg aláb ollyankor, a mikor apüspök mondot misét, az anyaszent egy ház szándéka a, hogy leg aláb titkon imádkozanak érettek, a mi atyánkban, fel találatik az érettek valo imádság., szent pál azt akarja. *hogy minden emberekért imádkozanak, mivel az illyen imádság jó. és kellemetes az ur jésus kristus előtt, aki azt akarja. hogy minden ember üdvezüljön, és az igazság üsméretire jusson.* 1 tim. 2. 1. 15 20

K Honnét bizonyítottod meg. hogy lehet ajánlani a szent áldozatot. apurgatoriumban lévő lelkekért?

F Az egész¹⁰¹³ világon lévő anyaszent egy házaknak hagyásiból.

1. Ezt a hagyást meg lehet bizonyítani az egész szent atyák¹⁰¹⁴ [158b:] írásból, és a Conciliumokból., tertul. lib de corona militum Cap. 3. s. Cypr. epist 66. s. aug. libr 9. de conf. Cap 12. et 13. Conc. 4. Carthag. Can 79. Anno.¹⁰¹³398. 25

2. Az egész liturgiákból, mivel egy nintsen, aki¹⁰¹⁶ emlékezetet ne tenne ahalottakrol, az anyaszentegy ház az egész világon követi azt a szokást. hogy a holtakért ajánlya a szent áldozatot., szokásban volt szent Chrysostomus idejében, aki arról világosan beszél, hom 69 ad populum antioch., és szent agoston erről nyilván tanit. ezt a szokást 30

¹⁰¹² szent atyák(bol.) írásból.

¹⁰¹³ egész [égészből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁰¹⁴ [A lap alján tollpróbászerű beírás: *vigadgyunk az urban* – vö. alább az 1023. sz. jegyz. is.]

¹⁰¹⁵ Að. [Rövidítésjellel.]

¹⁰¹⁶ aki(ben) emlékezetet ne tenne [Törlés a sor végén.]

mindenüt tartották, amidön. lutherus, és Calvinus azt el akarák törteni, nem is lehet meg mondani hogy ez a szokás mitsoda időben kezdődöt, tehát apostoli trádítio szent agoston mondása szerent,¹⁰¹⁷ libr 4. de baptist. cap. 24.

5 K Mitsoda az anyaszent egy ház szándéka. midön az élökért ajánlya az Istennek a szent áldozatot?

F A hogy abünösök meg¹⁰¹⁸ téréseket kérje Istentől, az igazaknak meg maradásokat, és mindenikének az üdveséget.

12 Articulus.

A halottakért valo miséknek, bővebben valo magyarázása

K Mitsoda az anyaszent ház¹⁰¹⁹ szándéka. midön ahalotakért aján-
10 lya az Istennek a szent áldozatot?

F A hogy, a szenvedő lelkeknek könnyebbülést nyer-[159a:]jen Istentől, és hogy a szenvedéstől meg szabadulván. az örök ditsőségben mehessenek.

K Leheté azt el mondani, hogy bizonyos számu misékel., vagy a
15 privilégiátus oltáron mondot misével,¹⁰²⁰ bizonyoson meg szabadíthat-
ni valamely lelkeket apurgátoriumból?

F. Azt nem lehet mondani, és magunkot ahoz kell szabni, a mit mindenkor hitt az anyaszent egy ház., tudni illik, *hogy a purgátoriumban lévő lelkek. meg könyebítettnek az imádságok, alamisnák, és a szent*
20 *áldozatok által.* ezt szent ágoston mondgya. serm.32. de verbis apost. libr 4. de baptist. Cap 24. ezeknél többet mondani bizonytalan dolog, és el kell kerülni az ilyen dolgokrol. az olyan kérdéseket, mellyek tsak a curiositast nevelik.

K Ajánlottáké az előtt, valamint mostanában. a szent áldozatott
25 különösön minden halotért?

F. Az előtt, valamint mostanában., a szent áldozatot, soha ugy nem ajánlották egy¹⁰²¹ halotért. vagy élöért. hogy akor atöbbiért is nem ajánlották volna, mert a mise az egész anyaszent egy háznak áldozattya, de a mindenkor meg volt, valamint mostanában, hogy az imádságokat
30 különös személyre is¹⁰²² fordították, eki tettzik a Conciliumokbol. és

¹⁰¹⁷ mondása szerent, <ſ> libr 4.

¹⁰¹⁸ meg <térjenek.> téréseket

¹⁰¹⁹ anyaszent [egy]ház [L. még a 319., 880. sz. jegyz.]

¹⁰²⁰ misével, [s (hosszú ſ) v-ből javítva.]

¹⁰²¹ egy<ért.> [Kereszttel jelölve és a lap aljára írva:] halotért. vagy élöért.

¹⁰²² is [Beszúrás.]

a szent atyák írásiból. 4 Carthag. Can 79. tertull. libr. de monog. Cap. 11. Euseb. lib 4. de vita Constan. Cap. 71. s. ambr. oratio funeb. de valentin. s. aug. de Conf. libr 9. Cap 12.¹⁰²³ [159b:]

K Mitsoda napon ajánlyák. a szent áldozatot. ahalottért?

F 1. Azon a napon. a melyen valaki meg hal. tertul. libr. de anima. 5
Cap. 51. Euseb. de vita Constan. libr 4. Cap 71. s. aug. Conf. libr. 9.
Cap 12. atest jelen lévén.¹⁰²⁴

2. holta után valo harmadik napon. akristus harmadik napon valo fel támadásának emlékezetire. constitutiones apost. libr.¹⁰²⁵ 8. Cap. 42.

3. A hetedik napon., mert az Isten, azon anapon nyugodot meg, s. 10
ambr. ora. de fide resurecti.

4. A harmintzadik napon.. Amalarius. libr. 3. de offi Ecclesi. Cap 44.

5. Az anniversarium napján. esztendő mulva, azon a napon a melyen meg holt. tertul. de Corona mili. Cap. 3. 15

K Nem babonaságé eképpen vigyázni a napokra.?

F. A napokra vigyázni valamely helyes ök nélkül babonaság, de mikor nagy okból akarnak tselekedni valamely dolgot valamely napon, inkább mint sem a másikán, a nem babonaság. meg tartani avasárnapot, és más napokat, a melyeken akristus titkait illik, a nem babonaság, 20
mind ezekből azt láttyuk, hogy jó¹⁰²⁶ okból mondanak miséket azokon a napokon. és a szent, és ditséretes dolog. mostanában is meg tartani azt a régi szokást.

K Nem leheté viszá élni. valamiben, ahalotti Misék iránt?

F. Igen is, mivel a szent dolgokal. minden nap. [160a:] láttyuk hogy 25
viszá élnek.

K Miben áll hátt az a viszá élés?

F. Abban hogy nem követik az anyaszent egy ház szándékát, akiis azt akarja. hogy a halottakért valo Isteni szolgálatban. a hejában valo költségeket el távoztassák, és hogy azt a rendet kövessék, amelyet ad ez iránt, a melyet sok volna itt fel tenni, azt a rubricában meg lehet látni, mind azon által, egyet szükséges fel tennem,¹⁰²⁷ 30

Az anyaszent egyház azt parantsollya., hogy ha tsak rend kívül valo dolog nem történik, a mise meg egyezék a napon¹⁰²⁸ lévő officiumal, de a hivek azt nem tudván, vagy arra nem vigyázzván, midön valakiért } 35

¹⁰²³ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírás: *Vigadgyunk Mig lehet* – 1. előbb is, 1014. sz. jegyz.]

¹⁰²⁴ atest jelen lévén. [Később írta be, a latin utalás mellé.]

¹⁰²⁵ libr. <8> 8.

¹⁰²⁶ jó [Sor alatti későbbi beszúrás.]

¹⁰²⁷ fel tennem, <a> [Új bekezdésben:] Az [...]

¹⁰²⁸ napon [a-o-ból javítva.]

akarnak misét mondatni, azt akarják hogy halotti misét mondgyanak, meg nem vizsgálván, hogy ha a meg lehető, vagy nem azon a napon, találkozik is olyan pap. aki ebben kedvez a hiveknek. és halotti misét mond. nem vigyáztván anapra¹⁰²⁹ holot, ez abusus, mivel azt kellene tudni ahiveknek. hogy mindenik mise oly hasznos aholdtaknak. valamint az élőknek, A minden¹⁰³⁰ napi misékben szintén ugy imádkoznak különösön aholdtakért. valamint a töb misékben. és tsak a halotti solemnitásért, és atöb Isteni szolgálatokért. melyek vannak aholdtakért, a fellyeb fel jedzet¹⁰³¹ napokon, hogy az anyaszent egy ház rendelte azokat¹⁰³² az imádságokat. és oktatásokat. a melyeket olvasák, a halotti misékben. nem szükséges tehát hogy a hivek az anyaszent egy háznak rendit meg bonttsák, és olyan napokon mondassanak miséket a mellyeken meg vagyon tiltva. és a papok¹⁰³³ [160b:] kik nékik ebben kedveznek, hivatallyokot nem tudgyák egészen, mivel másképpen, azt nem tselekednék.

13 Articulus.

Az Énekes, és a szóval valo misékröl.

K Hány féle képpen mondgyák a szent Misét?

F Két féle képen, 1. azokás szerént valo nagy Cérémoniával. 2. Cérémonia, diáconusok, és ének nélkül, az egyikét nagy misének, amásikát kis misének nevezik.

20 K Láttjuké azt arégi szokásokbol. hogy ilyen két féle képpen lett volna az áldozat?

F A nagy misének rendit láttjuk a szent justinus második apologiájában., az apostoli Constitutiokban. libr 8. Cap. 6. egy szóval, mindenüt arégi irásokban.

25 A kis Misének régisége nem ujjab, mivel erröl nagy bizonyságokat találunk. tertuli libr. de persecuti. cap 14. st Cypr. epist. 5. Euseb. libr 4: de vita Constant. Cap 45. st aug. libr. 22. de Civit dei Cap. 8. st Grego. mag. hom. 37. supr Evang. Cardin. bona. liturg libr. 1. Cap. 14.

K szabadé Misét mondani. midön senki sem Communal?

30 F. A papnak, aki a szent áldozatot ajánlya, aszenttségel kell Communicálni, anépnak. aki jelen vagyon. leg aláb lelki képpen, az anya-

¹⁰²⁹ és halotti misét mond. nem vigyáztván anapra [Kereszttel jelölt későbbi beírás a lap alján.]

¹⁰³⁰ minden <na> napi [Tollhiba:] misékben szintén ugy <u> imádkoznak különösön [ékezethiba.]

¹⁰³¹ fel jedzet [r-n-ből javítva.] napokon,

¹⁰³² aokat [Íráshiba.]

¹⁰³³ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

szent egy ház azt kívánná. hogy mind azok akik a misén jelen vannak, olyan tiszták volnának. hogy mind Communicálhatnának, vagy is leg aláb némelyek közülök, de azért nem tilttya az [161a:] olyan misét. ahol tsak egyedül a pap Communical, de söt még azt szentnek. és jónak tarttya. Conc. trid. sess. 22. Cap. 6. de sacrificio missae. 5

Magyarázat

A papnak. a ki a szent misét ajánlya. Communicalni kel. 1. mert apapnak Communioja szükséges leg aláb¹⁰³⁴ az áldozatnak egész voltaért, 2. mert az anyaszent egy ház azt parantsollya a papoknak hogy Communicállyanak. mindenkor mikor misét mondanak¹⁰³⁵ Conc. to-10 let 12. Can 5.

A népnek¹⁰³⁶ aki a szent áldozaton jelen vagyon, Communicálni kell. leg aláb lelki képpen, mivel a mise, a népnek olyan áldozattya, valamint apapnak, együt kell tehát ajánlani azt a¹⁰³⁷ papal, szükséges azért hogy abban részesüllyön. leg aláb szivel. és lelki képpen,¹⁰³⁸ 15

A misé a hol tsak egyedül a pap Communicál. jó, és szent. 1. mert azért nem különösön¹⁰³⁹ valo áldozat, hanem az egész anyaszent egy háznak áldozattya, közönséges, és valóságos áldozat.¹⁰⁴⁰

2. Az anyaszent egy ház¹⁰⁴¹ soha sem tiltotta az olyan miséket, ahol tsak egyedül apap Communicál, azt nem lehetne meg mutatni, hogy 20 mikor tiltotta volna azt meg, de azt. meg lehet bizonyítani sok régi bizonyságokkal. hogy az olyan misék, a hol tsak egyedül a pap Communicál, igen régen vannak szokásban meg sem lehetne mondani eredetit annak a szokásnak, Cardin. bona. liturg. libr 1. Cap 14.¹⁰⁴²

¹⁰³⁴ leg aláb [aláb – beszúrás.]

¹⁰³⁵ mindenkor mikor misét mondanak [Később írta be a sor alá.]

¹⁰³⁶ A nép^k [A *k* utólagos beírás a szóközbe.]

¹⁰³⁷ a [Beszúrás.]

¹⁰³⁸ [Utána beírás: *heja vagyon*; új bekezdésben:] A misé(k) a hol

¹⁰³⁹ különösön [Szóvégi *n* – javítva.] valo áldozat(ok), hanem

¹⁰⁴⁰ [Utána beírás: *heja vagyon*]

¹⁰⁴¹ egy ház <az> soha sem tiltotta az olyan

¹⁰⁴² [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírás: *ebül gyült szérdék*]

[161b:] 14 Articulus.

Hogy mitsoda helyen kell mondani a Misét, és a házaknál lévő kápolnákról.

K Mitsoda helyen kell szolgáltatni a szent áldozatot?

F. Az apostolok rend szerént a házakban szolgáltatták. act. 2. 46. mind azon által. ki tettik szent pál mondásából, hogy már akkor volt arra rendeltetett hely. amelyet templomnak neveztek, 1 Cor. 11. 22. az⁵ üldözésekben pedig mindenüt. ajánlották. a szent áldozatot. ahol lehetet, a tömlöczben, vendég fogadokban. és föld alatt való pintzékben, Euseb. hist. Eccles. libr. 7. Cap 17. de amidön a hivek szabadságban voltak, mindenkor, arra rendeltetett helyeken áldoztanak, szükségben most is meg lehet a házakban, de¹⁰⁴³ szükséges kívül másut nem¹⁰ szabad, hanem a templomban, és a meg szentelt kápolnáknakban. Conc. trid. sess. 22.¹⁰⁴⁴

K Régi szokásé a házaknál kápolnáknak lenni, ditséretes dologé, és szabadé?

F Constantinus Császár. épitetet vala egyet amaga udvara számára,¹⁵ amint Eusebius mondgya. de vita Constan, libr 4. Cap. 17. már igen régi időktől fogva, adnak arra szabadságot a püspökök, a fejedelmeknek, és anagy uraknak, szükségben másoknak is meg engedik, példának okáért, midön a parochiális templom mesze vagyon ugy hogy. az utra, vagy más akadályokra való nézve, sok[162a:]szor elkelletnék mulatni²⁰ az Isteni szolgálatot., de a háznál lévő kápolnák iránt, igen kell vigyázni az anyaszent egy ház rendelésire.

1. A nagy Innepekben nem szabad ótt misét mondatni, hanem a parochiában kell menni, hogy ha lehet.

2. Hogy üsméretlen, vagy idegen papal nem szabad abban misét²⁵ mondatni a püspök hire nélkül.

3. Minden harmadik vasárnapon leg aláb a parochiális templomban kell misét halgatni,

4. Arra igen kell vigyázni. hogy az oltárhoz való szent edények, öltözetek, fejer ruhák, tisztán, és tisztességesen tartassanak,

³⁰ 5. A parochusnak, meg kell némelykor vizsgálni, a háznál lévő kápolnákot, hogy ha ótt, minden jó rendben vagyoné. Conc. trid sess. 22.

¹⁰⁴³ de <azon> szükséges kívül [szükségen <azon>] fölé írva világosabb tintával. A törlés és javítás későbbi.]

¹⁰⁴⁴ [A latin utalást utólag írta be.]

15 *Articulus*

Az oltárokról, oltári öltözetekről. fejér ruhákról,
és a szent edényekről.

K Regi szokásé az anyaszent egyházban. oltárokat tartani, a melyeken ajánlyák a szent áldozatot.?

F Ez a szokás az apostoloktól maradt., szent pál arról emlékezetet térszen, az egész szent atyák is ezt a szokást bizonyították, 1 Cor. 10. 12. hebr. 13. 10. tertul. libr. ad Conjug. Cap. 7. [162b:] st. Iren. libr. 4. Cap. 34. st Cypr. epist. 66. st optat. lib 6. Contr. donatistas. st Chrys. libr 6. de sacerdo. 5

K A régi időkben, miből voltak az oltárok?

F Azt el lehet itélni, hogy az üldözésekkel. vagy fából, vagy kőből voltak. a mint lehetet., mivel abban az időben a szent áldozatot mindenütt ajánlották, ahol alkalmaság adatot., a negyedik saeculumban válogatás nélkül áldoztanak., akö, vagy afa oltáron, st Gregorius. de Nyss. emlekezetet térszen a kő oltárról, orat.supr. baptis. Je. Chr. szent athanasius pedig a fa oltárról. epist. ad solita de már régi időktől fogvást, tsak kő oltáron szabad áldozatot tenni, 10

K Miért rendelte az anyaszent egy ház. hogy az oltárok kőből legyenek.?

F Mert az oltár akristust jelenti, aki is aszent írásban négy szegeletű könek neveztetik.

K Régi szokásé az oltárok alá. reliquiákat tenni? 20

F. Annak kezdetit nem tudgyuk. hanem azt tudgyuk hogy ez a szokás. közönséges volt. a negyedik saeculumban, st. hier. Contr. vigan. st aug. libr 20. Contr. faust.Cap. 21. ami pedig leg előbször adhatot erre okot. 1. a szent jános látásiban olyasuk. hogy az oltár alatt látta a martyrok lelkét, apoc. 6. 9. 2. a szükség, mivel az üldözésekben. kényszeritettek. misét szolgáltatni,¹⁰⁴⁵ a föld alatt valo helyekben. a mártýrumok temetésin. 25

K Régi szokásé az anyaszent egyházban, egy néhány.¹⁰⁴⁶ [163a:] oltárnak lenni egy templomban.?

F A görög templomban tsak egy oltár vagyon., mivel napjában tsak 30 egy misét mondanak, mindenik templomban, szent Ambrus a nénnyninek írot leveleiben erről emlékezetet térszen, A nagy szent Gergely. palládus püspöknek írot levelében, a ki is tizen három oltárt tsináltatott volt egy templomban, arra inti, hogy gondviselésel legyen. azokra a papokra, kik azoknak az oltároknak fognak szolgálni. 35

K A kő táblák. melyeket a püspök szenteli meg, hogy azon ajánlyák

¹⁰⁴⁵ szolgál<ta>tatni,

¹⁰⁴⁶ [A lap alján órszó: oltárnak]

a szent áldozatot; az olyan helyeken ahol meg maradando szentelt oltár nintsen. régen vannaké azok szokásban,

F A deák anyaszent egy házban azok a szentelt kövek. igen régen vannak szokásban. ahetedik saeculumban., avenerabilis Béda, erről
5 emlékezetet téssen. histo libr 5. Cap 11.

A görögök. nem élnek olyan hordozható kö oltáral, hanem a helyet. nagy Cérémoniával szentelnek nálok. olyan ruhákat. a melyeket abrosz formára. el terittik. a hol misét akarnak mondani. azokat a szentelt ruhákat ők nevezik. *Antiminsia* ez a szokás igen régi a görög anyaszent
10 egy házban. Cardin Bona. liturg. libr. 1. Cap. 14.

K Az abrosz, melyet leteritenek az oltarra, a Corporale, a kehely, a paténa, az oltári eszközök, mind ezek régen vannaké szokásban az anyaszent egy házban?

F. Mind ezek igen régtől fogva vannak szokásban. hanem tsak
15 abban eset változás, hogy az előtt más féle formájuk¹⁰⁴⁷ [163b:] voltak. Cardin. Bona. liturg. libr. 1. Cap 25.

K Régi szokásé virágot tenni az oltárookra?

F. A régi időkben az oltárookra edényekben virágot nem tettek, és a nem régi szokás hogy téssnek, sok számtalan régi nevezetes templomokban most sem tesznek, de az oltárra, és az oltár körül virágot
20 hinteni, arégi szokás, szent agoston erről emlékezetet téssen. de Civit dei. Cap 8. libr 22. le is írja a tsudát melyet tett az Isten egy emberel, a ki egy virágot le vévén az oltárol, ahol volt a szent István első mártyr réliquiája, és azt a virágot egy betegnek a fejére tévén. a beteg meg
25 gyógyult. szent ágoston. meg akarván pedig mutatni, hogy a szent István esedezése által lett volna az a tsuda, azt fel teszi, hogy a beteg meg gyógyulván, és meg tévén, mindenkor ezek a szók voltak a szájában, uram Jesus, vedd hozzád az én lelkemet, noha a beteg nem tudta. hogy szent István mondotta volna leg előbször ezeket a szokot.
30 lehetnéé hitelt nem adni ilyen nagy szent bizonyításának.

16 Articulus.

A Miséhez való öltözetekről, a melyeket a püspökök, a papok vesznek magokra, és azoknak régiségekről.

K Püspökök, és apapok miért vesznek magokra más féle köntöst, a misekor. mint a magok rend szerént való köntösök?

F A régi időkben, hasonló formájú köntösökben szolgáltak az oltárnál a püspökök a papok, és adiaconusok, mint a melyeket viseltek rend

¹⁰⁴⁷ [A lap alján és feljebb is, a sorok végein tollpróbászertű tollvonások.]

szerént, mind azon által. atisztaságnak és a tisztességnek kedviért, más köntöst¹⁰⁴⁸ tartottak az Isteni szolgálatra, a mely drágáb volt. hogy ha pedig [164a:] most nagy különbözes vagyon a Mise mondo öltözetek közöt, és a közönségesen valo öltözetek közöt, az, az oka, hogy a világiak meg változtatták a köntösök formáját, de az anyaszent egy ház 5 azt a régi formát meg tartotta, noha abban is¹⁰⁴⁹ lett valamely változás. Cardin. Bona. lyturg. libr 1. Cap 24.

K Jó, és ditséretes szokásé az Isteni szolgálatra. különös köntöst tartani?

F. Azt tiszteletes dolognak tarttyák. amidön a fejedelmek bizonyos Cérémoniákban, arra rendeltetett köntösököt vesznek magokra, és amidön atanáts urak, nagy palástokban mennek atanátsban,¹⁰⁵⁰ hogy lehetne azt rosznak tartani, ha az Isteni szolgálásban. különös köntöst vesznek fel, az Isten maga parantsolta volt¹⁰⁵¹ az ó testámentumban, hogy az Isteni szolgálathoz, a papok különös köntöst vegyenek magok- 15 ra, ez a szokás az anyaszent egy házban mindenüt mindenkor meg volt, valamég a protestánsok azt el nem hagyaták némely helyeken, mivel mindenüt el nem hagyathatták, de sött még ángliában is meg vagyon ez a szokás. azok közöt, kik az anglicána liturgiát követik.

K Miért változtatttyák. annyiszor a szint. az oltári öltözetekben.? 20

F A szinek meg jelentik nekünk, hogy azon anapon mitsoda innepet üll az anyaszent egy ház, tudni illik, a fejér szín, jelenti akristus titkainak innepét, és a szüzek¹⁰⁵² [164b:] Innepeit, a veres a mártýrumokat, a viola szín, a penitencia tarto napokat, a fekete. a halottakért valo szolgálatot, a zöld szín, vasárnapokra, és más közönséges napokra 25 valo,

K Mitsoda hasznát vették az előtt annak az oltári köntösnek., a melyet pluviálénak nevezik?

F. Az olyan köpenyeg volt, melyet esős időkben aprocessiókban vették fel, azután azokat drága matériákból kezdék tsinálni, ugy annyira. hogy végtire. Ceremonialis öltözeté lett.

K A papi Casula regenten olyan formájú volté, mint mostanában?

F. Nem, mert egészen kerekded volt, hanem aközepin volt a hasittás, apap azon vetette anyakában, valamint mostan, ugy hogy a karját.,¹⁰⁵³

¹⁰⁴⁸ köntöst [Szóvégi *t*-t utólag, a törlés után írta be;] <volt rend> tartottak<az> az [törlés a sor elején.]

¹⁰⁴⁹ is [Beszúrás.]

¹⁰⁵⁰ atanátsban, [Szóvégi *a* – megkezdett hosszú szárú betüből javítva.]

¹⁰⁵¹ parantsolta volt<,> az ó testámentumban,

¹⁰⁵² [A lap alján két tollvonás.]

¹⁰⁵³ kar<jan>ját.,

és egész testét bé fedte, sok helyeken láthatni még ilyen régi Casulákat, régenten pedig közönségesen viselték azt. atöbb köntösön felyül. arégi formájú Cásula., egy nehány. Ceremoniára ada¹⁰⁵⁴ okot, a melyét még mostanában is meg tarttyák.

5 1. Az előtt, mikor apap a Confitéort mondotta., az egész Casula le volt botsátva, hanem akor türték fel akét karjánál, midön az oltárhoz fel ment. és a mánipulát is akor adták abal karjára, valamint most is, tsak akor adgyák a püspököknek a karjokra. Bona. liturg. libr 1.

2. A Casulának nehézsége miat, a pap nem emelhetje jól fel szabadosan a kezeit. hanem fel kellett emelni a¹⁰⁵⁵ [165a:] a Casulát., innét is jött az a szokás. hogy midön a pap akristus testét fel mutattya. a Casulát fel emelik. Cardin Bona. ibid.

A Görögöknél most is szokásban vagyon az ilyen régi¹⁰⁵⁶ Cásula, a latinusok, azt lassanként az alkalmazatoságnak kedviért a két oldalát¹⁵ fel hasították, és aprodonként. addig hasították, hogy olyan formájú lett, a mint mostanában láttyuk., az anyaszent egy háznak minden parantsolattya nélkül.

17 Articulus.

A Szent Mise szolgáltatásának, napjairól. és oráiroil.

K Mitsoda napokon kell szolgáltatni amisét?

F. 1. A bizonyos hogy a kristus ugy rendelte a mise áldozattyát, hogy²⁰ az anyaszent egy házban azt világ végiig ajánlyák.

2. Azt el lehetni hogy a jérusalémi anyaszent egy házban,¹⁰⁵⁷ melyet az apostolok fundalták. a szent lélek le szállása után, misét szolgáltatnak minden nap, mivel szent lukáts ezeket, mondgya, *Az Apostolok minden nap egyenlő akarattal. a templomban mennek vala, és a házaknál*²⁵ *a kenyeret meg szegvén. act. 2. 42. 46. meg fellyeb azt mondgya. hogy ahivek foglalatosok valának. a kenyérnek meg szegésiben, és a könyörgésben. a világosan ki tettzik, hogy szent lukáts, a kenyérnek meg szegésin, az oltári szenttséget érti, elhihetni tehát azt, hogy az apostolok aházaknál minden nap áldoztanak.*

³⁰ 3. Azt tudgyuk a szent Irásbol, és atraditiobol., hogy ahivek¹⁰⁵⁸ [165b:] minden vasárnapon. özsze gyültének. a szent áldozatra, hason-

¹⁰⁵⁴ ada [Beszúrás.]

¹⁰⁵⁵ a [165a:] <zeit.> a Casulát.,

¹⁰⁵⁶ régi [Későbbi beszúrás.]

¹⁰⁵⁷ egy házban, [ban – beszúrás.]

¹⁰⁵⁸ [A lap alján két tollpróbaszerű tollvonás.]

lot kell mondani az innepekről. a melyeket sokat közüllők, az apostolok rendelték, act.20. 6.7.8.

4. A mi pedig aközönséges napokat illeti,¹⁰⁵⁹ azok iránt az anyaszent egy ház rend tartása nem volt mindenüt. egyenlő, *vannak olyan templomok.* mondgya szent ágoston, *ahol minden nap ajánlyák a szent áldozatot, vannak meg olyanok a hol tsak szombaton, és vasárnapon., másokban pedig tsak vasárnapokon,* azt is utánna teszi, hogy mindenik anyaszent egy háznak. amaga rend tartását kel ez iránt követni. epist 118. ad janua. a görög anyaszent egy házban nagy böjtön. tsak szombaton, és vasárnapon mondanak misét. a médiolánumi templomban soha sem mondanak misét, a nagy böjti péntekeken. de másut mindenüt mondanak az egész deák anyaszent egy házban. minden nap. nagy pénteken kívül, a régi klástromokban az előtt, tsak vasárnapokon. és innep napokon mondottak misét., ezt a szokást sokáig tartották. char-tusiánusok, az illyen rend tartások. meg változhatnak. kinek, kinek, ¹⁵ szent ágoston szerént. a maga anyaszent egyházának szokását kell tartani, rosznak nem tartván amását, de a mi ez iránt bizonyos, és a mi mindenüt szokásban volt. a, hogy vasárnapokon, és innep napokon. a mise szent áldozattya meg volt. mind ebben, mind más sok dolgokban is. aprotestánsok., el távoztanak az apostolok rendelésitől, és az egész ²⁰ anyaszent egy ház. tartásától. mivel ök. esztendőben. tsak négy szerez rendelték az ur vacsoráját, noha azzal ditsekednek. hogy ök tsak a szent irásal tartanak. Cardi bona liturg. libr 1. Cap 14. de mind ebben, mind más sokakban azal ellenkeznek¹⁰⁶⁰ **[166a:]**

K Egy néhány miseket szolgáltatni egy templomban napjában, régi ²⁵ szokásé a?

F Azt már meg mondottuk. hogy a görög anyaszent egy házban mindenik templomban tsak egy oltár vagyon. és napjában soha sem mondanak két misét egy oltáron, ez igen régi szokás a görög anyaszent egy házban. ³⁰

Egy néhány miseket mondani mindenik templomban, ugyan egy oltáron, vagy atöbb oltárokon, az igen régi szokás a deák anyaszent egy házban. és leg gyakrabban ugyan egy pap is mondotta azokat a miséket, valamint mostanában láttyuk karátson napján, de régenten, a nem volt közönséges, hogy mindenik pap különösön mondgyon misét, leg ³⁵ aláb vasárnapokon, és innep napokon. hanem mindnyájan együt ajánlottak a szent áldozatot, vagy apüspökel, vagy a papal, aki a nagy misét mondotta, erről példát látunk, midön püspököt, vagy papot szentelnek,

¹⁰⁵⁹ illeti.(k.) azok iránt

¹⁰⁶⁰ de mind ebben, mind más sokakban azal ellenkeznek [Később írta be a lap aljára, a latin utalás után.]

mivel az ujj püspök, vagy az ujj pap, együtt mond misét azzal, aki öt fel szenteli. Cardin. Bona liturg. libr 1. Cap. 14. et 18.¹⁰⁶¹

K A régi időben hány orakor szolgáltatták a misét?

F A Kristus ezt az áldozatot. tsötörtökön estve vatsora után rendelé

- 5 De az anyaszent egy ház, az apostolok hagyása szerint, a kristushoz való tiszteletre nézve, helyesnek ítélte aszent áldozatot reggel éhomra ajánlani.¹⁰⁶² eképpen is¹⁰⁶³ tselekedet mindenkor az anyaszent egy ház, s. aug. epist. 118. ad janua. s. basil. hom. 1. de junio. mind azon által, az előtt, sokáig szokásban volt., hogy nagy tső.¹⁰⁶⁴[166b:]törtő-
10 kön. misét mondtak estve étel után, hogy azon anapon, egészen¹⁰⁶⁵ azt tselekedgyék, a mint a Kristus tselekedet. Conc. carthag. can. 48. Anno.¹⁰⁶⁶ 397

Ezen traditióra való nézve, hogy éhomra mondgyák a misét, a mise szolgáltatásának is ideje orája,¹⁰⁶⁷ hol eléb, hol hátrab eset, ahöz
15 képést, a mint az ételnek ideje eléb, vagy hátrab volt, de rend szerint a nagy misét. tertia után mondták. az az, kilentz ora után, reggel, a rend szerint való böjti napokon. a sexta után. ugy mint dél után, mert az ebéd három orakor volt, a nagy böjtbén pedig. a nona után, ugy mint három orakor dél után. mert tsak vetsernye után ettek. a vetsernyét
20 pedig őtt, vagy hat orakor mondták. A mostani közönséges szokás pedig a, hogy hajnaltoi fogvást, délig lehet kis misét mondani.

18. Articulus.

Hogy mitsoda készülettel kell lenni azoknak, kik misét mondanak.

K Mitsoda belső képpen való készülettel, és szenttségűnek kell annak lenni, a ki misét mond?

- F. Mint olyan szenttségű embernek, aki a Kristus helyét tarttya, és
25 képit viseli, avallásnak leg nagyob dolgában, hogy ha az ó testámentumban szentnek kellett annak lenni, aki a sánctuariumban lévő oltáron füstölököt égetet, és aki akenyereket az asztralra tette., mivel az irás azt mondgya. hogy a papoknak szentül kell magokot viselni, mert ők

¹⁰⁶¹ [A latin utalás mellé beírta: *heja vagyon*]

¹⁰⁶² ajánlani., [Második *a-á*-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁰⁶³ is [Utólagos beírás a szóközbe.]

¹⁰⁶⁴ [A lap alján egy tollpróbászzerű tollvonás és beírás: *ma szent Mátyás*]

¹⁰⁶⁵ egészen [*en* – beszúrás.]

¹⁰⁶⁶ Aő. [Rövidítésjellel.]

¹⁰⁶⁷ orája, <hog> hol

ajánlyák atemjént, és a kenyereket, annak okáért szentek legyenek levit.
21. 6. annál nagyobb szentségűnek, és nagyobb készüllettel kel hát annak
lenni, aki [167a:] aszentekeknek szenttyét ajánlya, akinek szolgálattya
fellyeb valo az angyalok szolgálattyanál,

Mind azon által, akar mely nagy légyen ez aszolgálat, de azt halan- 5
dó, és vétkes embereknek kell végben vinni, az is bizonyos hogy az
Isten,¹⁰⁶⁸ nem kívánnya azt apüspököktől, és a¹⁰⁶⁹ papoktól. az olyan
tekélletes¹⁰⁷⁰ szentségűséget, hogy a botsánando vetkektől is mentek
legyenek, mert ha, az ugy volna, senki pappá nem lehetne, de leg aláb.
hogy a szent áldozatot méltán ajánlhassák, ne legyenek ragaszkodásal. 10
a botsánando vétkekhez, hanem tellyeségel. a kristushoz kaptssollyák
magokot. és buzgoságat ohajjtsák a menyet. az olyan papok, kik
sietségel. és hamarságat mondgyák a misét, meg mutattyák azzal. hogy
tsak testi képen tselekeszik. a mit tselekesznek, az olyanok nagy száma-
dásal tartoznak, de még nagyobbal tartoznak az olyanok. kik tisztáta- 15
lan lelki üsmérettel mérnek a szent oltárhoz járulni, az anyaszent egy-
ház azt kívánná, hogy azok kik misét mondanak, meg tartották volna
a kereszttségi ártatlanságokot. mind azon által, meg engedi, hogy
pappá szenteltessenek azok, kik azt elvesztvén, helyre hozták igazán
valo penitentzia tartásokal, s. Chrysos. de sacer. 20

19 Articulus.

Hogy mitsoda készüllettel kell jelen lenni a misén, és
hogy, mellyik a leg jobb modgya a mise halgatásának.

K Mitsoda készüllettel kell jelen lenni a Misén?

F Azt hittel, bizodalommal, és tisztelettel kell halgatni. [167b:]

Hittel, mert tsak egyedül a hit által, láttyuk azokat a nagy titkokot.
melyeket őt imádunk.

Bizodalommal, mert semmi nem indithattya jobban a bünöst a 25
bizodalomra, mint a, hogy láttya. a kristust, hogy maga ajánlya magát
érettünk az attyának.

Tisztelettel, mert ez a vallásnak, legg szentebb tselekedete, mivel a
kristus őt magát ajánlya az Istennek, nekünk is kell ajánlanunk a 30
kristust a pap kezei által, és magunkot is kell ajánlani akristusnak, őt
azért vagyunk jelen, hogy az ur haragját meg engeszteljük., kegelymét
kérjük, örökös urunknak vallyuk,¹⁰⁷¹ jó tétéményiért hálákot ad-

¹⁰⁶⁸ az Isten, <a szentség mellet,> nem kívánnya

¹⁰⁶⁹ a [Beszúrás.]

¹⁰⁷⁰ tekélletes <szentségűek legy> szentségűséget,

¹⁰⁷¹ vallyuk,<k> [k-n-ből javítva.]

gyunk, mind ezek arra köteleznek minket, hogy igen nagy tisztelettel legyünk a mise alatt.

K kitsodák azok, kik ezen tisztelet ellen vétkeznek, a Mise alatt.?

F. 1. Azok, kik őt botránkoztatva képpen vannak jelen, kik őt nem helyesen viselik magukat., nevetnek, beszélgetnek,¹⁰⁷² ide, s'tová te-
kéngetnek illetlenül, magokon ruhájokat igazgattyák, 2. azok kik. halálos vétékben lévén, se a penitenzia tartásra, se a meg térésre szándékok nintsen.

K Mitsoda formában kell a misét halgatni?

10 F. A kis misét térden kell egészen halgatni, a két evangéliumon¹⁰⁷³ kívül, az énekes mise alatt. jobban nem lehet tseledetni, mint a Cléricusokra vigyázni, fent állani, mikor azok fent állanak. le ülni mikor le ülnek, és le térdepelni, mikor le térdepelnek, mind azon által. a ki mindenkor térde-[168a:]pelni akar, ditséretes dolgot tselekeszik.

15 K Miért mondod azt, hogy azok nem tisztelettel halgattyák a misét. akiknek meg térésre való szándékok nintsen.?

F Mert az olyanok két színűek, és hazugok, mivel külső képpen azért mennek oda, hogy az Istent ditsérjék, és kegyelmet nyerjék, mind azon által, belsőképpen az ő szívek ezekkel meg nem egyezik,¹⁰⁷⁴ és nem 20 is azért mennek oda, hogy meg engeszteljék az Istent, hanem hogy még haragra ingereljék,

K Miért¹⁰⁷⁵ kényszeríti tehát az anyaszent egyház. a bűnösöket hogy a misére menyenek.?

F. Az anyaszent egyház, arra kényszerítvén őket. azt is elejekben 25 adgya, hogy őt hittel, alázatosággal, és töredelmeséggel kell jelen lenniük.

Magyarázat.

Mint hogy az anyaszent egy ház. nem ítélheti a szívet. hanem akülő maga viselésről tehet ítéletet a belsőről, azért oly tellyeséggel is akarja 30 hogy a misét hittel és tisztelettel¹⁰⁷⁶ halgassák, hogy tilttya a papoknak a misét el mondani, *hogy ha azok, a kik őt jelen vannak, meg nem mutattják. külsőképpen is, hogy nem tsak testben., de lélekben. és szível vannak jelen*¹⁰⁷⁷ jelen lévén, *szent figyelmeteséggel.* Conc. trid. sess. 22. de sacrifici missae:decretum.

¹⁰⁷² beszélgetnek, <im.> ide, s'tová [Törlés a sor elején.]

¹⁰⁷³ evangéliumon [a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁰⁷⁴ meg nem egyezik, <n> és nem is

¹⁰⁷⁵ Miért [i-e-ből javítva.]

¹⁰⁷⁶ tisztelettel [Első l-sz-ből javítva.]

¹⁰⁷⁷ vannak jelen [Kereszttel jelölt beírás a latin utalás alá:] jelen lévén, <azt halgattyák> *szent figyelmeteséggel.* Conc <18 et> [?] [:beszúrás.] <sess. 22.> trid. sess. 22.

K Az olyan bűnös, a kinek még a penitencia tartásra szándéka nintsen., de a ki arra kegyelmet kér az Istentől, az ilyen¹⁰⁷⁸ [168b:] vétkeziké mikor ilyen szándékal halgattya a misét?

F Távul légyen hogy vétkeznék, sőt még ditséretes dolgot tselekezik, ugyan azt is kellene tselekedni minden bűnösnek, a ki a misére megyen, erre is inti őket az anyaszent egy ház. hogy meg térésre való kegyelmet kérjenek¹⁰⁷⁹

K Mit¹⁰⁸⁰ kell tekénten, a mise halgatásában?

F Ugyan azt kell tekénten, amit az anyaszent egy ház, a midön ezt a szent áldozatot ajánlya. 10

Magyarázat.

A Mise, amint már¹⁰⁸¹ azt gyakorta meg mondtuk, ugy a nép áldozattya. valamint apapé, szükséges tehát, hogy a nép azt halgatván, és azt ajánlván. a pap által, ugyan arra¹⁰⁸² figyelmezen, valamire a pap figyelmez 15

Azt már meg mondtuk., hogy az anyaszent egyház ezt az áldozatot. négy végre ajánlya., 1. hogy az Istent azzal. örökös tisztelettel tisztelje, 2. hogy hálágot adgyon néki minden jó tétéményiért, 3. hogy bocsánatot kérjen büneiért, 4. hogy kegyelmet kérje, az élő, és a meg holt hivekre, ilyen szándékban kell lenni mind azoknak kik jelen 20 vannak ezen az áldozaton.

K Mitsoda imádságot kell mondani a mise alat?

F. Tsak a misét halgassák tisztelettel, bizodalomal, hittel, és hogy meg egyesülvén apapal, ő véle együt ajánlyák a szent áldozatot. arra avégre a melyre az anyaszent egyház ajánlya, és azt kérjék¹⁰⁸³ közönségesen az Istentől akristus által., a mit apap kér, azt mondhatni hogy ez elegendő, midön ilyen szándékban vannak., minden imádság jó és hasznos, tsak hittel legyen. de az anyaszent egy ház szándéka a, hogy belső [169a:] képpen. minden imádságokban. és Cérémoniákban apapot kell követni, mert a misében minden közönséges, a pap. és a nép 30 közöt,

¹⁰⁷⁸ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások és beírás: *Mászor töbet*]

¹⁰⁷⁹ hogy meg térésre való kegyelmet kérjenek [Utólag írta be.]

¹⁰⁸⁰ Mit⟨e⟩ [t-r-ből javítva.] kell ⟨vigyaz⟩ tekénten,

¹⁰⁸¹ már azt [r-z-ből javítva.]

¹⁰⁸² ugyan arra ⟨te⟩ [Törlés a sor végén; új sor elején:] kénttsen, figyelmezen [figyelmezen – kénttsen alá írva; a kénttsen szórészt nyilván elfelejtette törölni;] valamire a pap ⟨teként.⟩ figyelmez [a javítások és a törlések későbbiek.]

¹⁰⁸³ kérjék [Első k – javítva.]

Magyarázat

A Nép a Chorusal együtt énekelheti az introitust, akýrieleisont, a Glóriát, a gradualét, a Crédót, offertoriumot, és a sanctust, a nép minden imádságira a papnak, az áment feleli, az Epistolát, és az Evangéliumot a nép oktatására olvassák, aki is fent álva halgattya, az imádságokból¹⁰⁸⁴ is ki tettzik hogy a nép a pappal együtt ajánlya a szent áldozatot., azért akiktől meg lehet, igen hasznos hogy kövessék apapot, az imádságokban, akiktől pedig ameg nem lehet., leg álláb. lélekben meg egyesüllyenek apapal.

20 Articulus.

A Misének rendiről. közönségesen¹⁰⁸⁵

10 K Hány részben vagon osztva a Mise?

F két részben, az első, melyet az előtt a Catechuménusok miséjének neveztek, mert¹⁰⁸⁶ akor a Catechuménusok jelen lehettek, ez az első rész magában foglally mind azt, valamit mondanak a Crédoig s. aug serm. 237. de temp.

15 A második rész, melyet a hívek miséjének neveztek, mert tsak ahiveknek volt szabad jelen lenni, ez a második rész, magában foglally mind azt, valamit mondanak a Credotol fogva, mind végig.¹⁰⁸⁷ [169b:]

K A régi időben tsak a Catechuménusoknak volté szabad jelen lenni az első részín a misének?

20 F Az anyaszent egy ház meg engedte hogy nem tsak ök, de a penitentzia tartok,¹⁰⁸⁸ az exCommunicátusok. és még a hitlenek is jelen lehessenek. ezen az első részín a misének, mert mindenkor tanítások valának, de mihelyt vége volt atanításoknak., mind ezeket ki küldötték atemplomból, a diáconus fel szoval mondotta. *sancta, sanctis, foris* 25 *Canes*, a szent dolgok a szenteket illetik, az ebek ki mennyenek, valamint a kristus mondgya. hogy nem kell a szent dolgokat. az ebeknek adni. és valamint az apocalypsisben is vagon., *kivül ebek, és varáslok, és szemtelenek, és gyilkosok, és bálvány imádok, és mind aki szereti, és tselekeszi a hazugságot*, 22. 15.

30 K Mi foglaltatik a Catechuménusok miséjében?

¹⁰⁸⁴ imádsá<g>okból

¹⁰⁸⁵ közönségesen [Később írta a cím mellé, világosabb tintával.]

¹⁰⁸⁶ mert [mérte]ből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁰⁸⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások; feljebb is van egy tollvonás.]

¹⁰⁸⁸ penitentzia tartok,<at.> az

F Az introitus. kyrieleyson.,¹⁰⁸⁹ a Gloria in excelsis, a Collecta, epistola, graduale, évangélium,

K Mi foglaltatik ahivek miséjében?

F A Credo, az offertorium, akéz mosás, az imádságok, melyeket secretáknak nevezik. a praefatio. sanctus, a Canon. a mely egy néhány⁵ imádságokból áll, a Consecratio, a Mi atyánk, az osttyának meg szegése. az agnus dei, a Communio, a hálá adás. a Communio után. mind ezeket az imádságokat olyan Cérémoniák követik. a melyek igen szépek, és régiek.

K A misének rendi olyané a görögöknél, mint¹⁰⁹⁰ a latinusoknál?¹⁰
[170a:]

F. mind egy a főveb részeiben, a miben különbözik. a nem essentia-
lé. példanak okáért. az imádságok nem olyan rendel vannak mint
nálunk, mind azon által meg egyeznek a miéinkel. mind egy végre
tzéloznak, de náluk, valamint nálunk, vagyon offertorium. Consecra-
tio, Communio. ami atyánk, az élökért. és a holtakért valo imádság,¹⁵
az szentekről emlékezetet tésznek, a Credo, az évangélium, és más
egyéb velünk meg egyező imádságok. a melyeket meg lehet látni az ő
lyurgijájokban, nékik szintén ugy vannak oltári öltözetek, és annyi
Ceremoniák, valamint nálunk.

K Régieké azok az imádságok, amelyeket mostanában mondanak²⁰
a misében?

F Igen régiek,¹⁰⁹¹ aleg régieb szent atyák, le irván hogy mitsoda
formában ajánlották a szent áldozatot. az ő idejekben, mostan is¹⁰⁹²
azon rend tartás vagyon. s. justin. apolog, 2. azoknak régiségeket meg
lehet látni. a szent. basilus, és szent chrysostomus lyurgijajiban. Car-
din. bona. lyurg. a mely lyurgiával élnek a romai anyaszent egyház-
ban. szintén olyan régi, a mely liturgiával élnek. mediolánumban. a
szent ambrus templomában, különbözik aromaitol, és igen régi, ugyan
szent Ambrus miséjének is nevezik, mert azt tarttyák. hogy szent amb-
rus a misét ugy mondotta.³⁰

¹⁰⁸⁹ kyrieleyson [eleyson első e-je beszúrás; y-i-ből javítva.]

¹⁰⁹⁰ mint [mindből javítva.]

¹⁰⁹¹ régiek, <1> aleg régieb

¹⁰⁹² mostan is <hasonlo> azon [azon <hasonlo> fölé írva.]

21 Articulus

A szent Mise imádságinak, és Cérémoniáinak betű szerént
valo¹⁰⁹³ magyarázattya.

1. A Catechuménusok miséjéről.¹⁰⁹⁴ ps. judica. [170b:]

K Miért kezdik a misét akereszt jelének vetésével, segítségül híván
a szent háromságot ezekkel a szokál

† In nomine patris et X † Atyának. Fiának. és szent lélek

5 Filii, et spiritus sancti X Istennek nevében Amen.

Amen

F. Mert a szent háromságnak nevében gyűlnek esze, a kristus szen-
vedése emlékezetinek meg szentelésire.

K Miért mondgya ell a 42 soltárt. judica me deus?

10 F. Azért hogy a pap és a község nagyob bizodalommal és örömmel
járulnyanak az oltárhoz., a hol ajánlani fogják a szent áldozatot.

Magyarázat.

Ezt a soltárt szent Dávid abban az időben tsinálta, a mikor saultol
üldöztetett, és számkivetésben kelletett¹⁰⁹⁵ maradni, bizván, és remél-
15 vén, hogy még jérusalemben viszá térhet, és az Isten oltára előtt,
áldozatot tehet, azt könnyü mi magunkra szabni, mivel számkivettettek
vagyunk, amennyegből,¹⁰⁹⁶ a ki is ami hazánk, de biznunk, és reméle-
nünk kell, hogy még oda jutunk, az oltár jelenti amenyet a melyhez
bizodalomal. és örömel kel járulni¹⁰⁹⁷ hogy pediglen jobban meg lehes-
20 sen látni, az egész soltárt fel teszem, az egyik verset a pap mondgya,
amásikát a kösség.

Introibo ad altare dei.

Az Isten oltára eleiben megyek:

R. Ad deum qui laetificat ju-
ventutem meam

R. Az¹⁰⁹⁸ Isten. aki meg vi-
gasztallya az én iffiuságomat.

25 Judica me deus et dis-[171a:]
Cerne Causam meam, de gente

Itély meg engem Isten, és itéld
meg ügyemet agonosz nemzettség

¹⁰⁹³ betű szerént valo [Később írta be, részben a sor végére, részben
az új sor elejére.]

¹⁰⁹⁴ miséjéről. [j-r-ből javítva; a lap szélén tollpróbaszerű tollvoná-
sok.]

¹⁰⁹⁵ kelletett [k-l-ből javítva.]

¹⁰⁹⁶ amennyegből, [l-k-ből javítva.]

¹⁰⁹⁷ az oltár jelenti amenyet a melyhez bizodalomal. és örömel kel
járulni [Keresztel jelölt későbbi beírás a lap alján; oltár r betűje meg-
kezdett l-ből javítva.]

¹⁰⁹⁸ Az <ki> Isten. aki

non sancta, ab homine iniquo doloso erue me.

Quia tu es deus fortitudo mea, quare me repulisti, et quare tristis incedo dum affligit me inimicus.

Emitte lucem tuam et veritatem tuam, ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua,

Et introibo ad altáre dei, ad deum qui laetificat juventutem meam.

Confiteor tibi in Cithara, deus deus meus; quare tristis es anima mea, et quare Conturbas me.

Spera indeo. quoniam adhuc Confitebor illi, salutáre vultus mei et deus meus.

Gloria patri et filio. et spiritui sancto.

Sicut erat in principio, et nunc et semper et in saecula saeculorum amen.

K Miért nem mondgyák. ezt a soltárt ahalottak miséjén, és a husvét előtt valo két heteken.?

F Azt tarttyák némellyek. hogy ez a soltár. vigassági soltár lévén, az anyaszent egy ház el akarja távoztatni a vigasságot azokon a napokon. és ahalottak napján, de azt inkább el mondhatni. hogy ez arégi szokástol maradot

A Cartusiánusok. dominicánusok. a Carmeliták, vagy még mások is, soha sem mondgyák ezt a soltárt. amise előtt, hanem más verseket mondanak a soltárbol. a régi romai lyurgia szerént. nem mondották. ezt a soltárt az oltár előtt. hanem a pap a segrestyében mondotta ell., idővel. az oltár előtt kezdék mondani.

ellen. a hamis és álnok embertől ments meg engem.

Mert te vagy Isten az én erősségem. miért vetettel meg engem, és miért járok szomorúan. midőn az ellenség sanyargat engem.

Botsásd ki világóságodot. és igazságodot, azok hordoztak engem és ate szent hegyedre hoztak, és ate hajlékidban.

Es bé megyek az Isten oltárához az Istenhez. aki iffiúságomot örvendezteti.

Hálákot adok néked a Czitaran. óh Isten. én Istenem; miért vagy szomorú én lelkem, és miért haborgatz engem.

Bizál Istenben. mert még hálákot adok néki. én orczám szabadította, és én Istenem,

Ditsőség az atyának. és a fiunak. és a szent léleknek.

Valamint kezdetben volt, és most is. és mind örökkön örökké amen.¹⁰⁹⁹ [171b:]

¹⁰⁹⁹ [A lap alján tollpróbaszerű beírások: *juven juv*]

2. A Gyonás tételről.

K A soltár után. a pap és anép miért téssen közönségesen valo gyonást?

F Azért hogy meg tisztulván. aleg kisebb vétektől is., nagyob bizoda-
5 lommal. és örömmel. járulhasson az oltárhoz.

K Mitsoda formában. téssen gyonást a pap, és a nép. a büneiről.?

F Azt a pap a 123. soltárnak a 8 dik versén kezdi ell.

Adjutorium nostrum¹¹⁰⁰ in no- A mi segittségünk, az urnak¹¹⁰¹
mine Domini. nevében vagyon.

10 A nép feleli:

Qui fecit Coelum et terram. ki az eget, és a földet teremtette.

A pap azután így kezdi el a gyonást. [172a:]

Confiteor deo omnipotenti, Be- Gynom a mindenható Istennek,
atae mariae¹¹⁰² semper virgini mindenkor szeplőtelen szűz mári-
15 beato michaéli archangelo, beato ának, szent mihály archangyal-
joanni baptistae, sanctis apostolis nak, keresztelő sz. Jánosnak, sz.
petro et paulo, omnibus sanctis et péter, és sz. pál apostolnak, és
vobis fratres¹¹⁰³ (et tibi pater:) Istennek minden szenteinek. mert
quia peccavi nimis Cogitatione, felette vétkeztem gonosz gondola-
20 verbo, et opere. mea Culpa. mea tomal, szomal, és tselekedete-
Culpa. mea maxima Culpa. ideo mel. én vétkem, én vétkem, én
precor beatam mariam semper igen nagy vétkem, kérem azért a
virginem. beatum michaellem¹¹⁰⁴ mindenkor szeplőtelen szűz mari-
archangelum, beatum joannem át, sz. mihály. árchangyalt. ke-
25 baptistam, sanctos apostolos pet- resztelő sz. jánost, sz. péter és
trum et paulum., omnes sanctos et sz.pál apostolt. és Istennek min-
vos fratres, (et te pater,) orare pro den szenteit. imádgák ami urun-
me ad dominum deum nostrum kot Istenünket érettem

Ezutan a nép mondgya.

30 Misereatur tui omnipotens de- A mindenható Isten irgalmazon
us, et dimissis peccatis tuis perdu- néked. és meg bocsátván vétkei-
cat te, ad vitam aeternam. Amen. det, vigyen tégedet az örök élet-
ben Amen.

A nép el végezvén a gyonás tételt, a pap azon imádságot mondgya
35 el a népért, és azután, az Isten irgalmaságát kéri magára és a népre,
mondván.

Indulgentiam, absolutionem et A mindenható irgalmas Isten le-

¹¹⁰⁰ nostrum [s – beszűrés halvány tintával.]

¹¹⁰¹ urnak [r–n-ből javítva.]

¹¹⁰² mariae [ae–g-ből javítva.]

¹¹⁰³ fratres [Első r – beszűrés.]

¹¹⁰⁴ michaellem <sem> archangelum,

remissionem peccato¹¹⁰⁵[172b]-
rum. nostrorum tribut nobis
omnipotens et¹¹⁰⁶ misericors do-
minus, Amen.

K Miért mondják agyonás tételben, gyonom a mindenható Isten-
nek. a boldogságos szűz. máriának. szent¹¹⁰⁷ mihály archangyalnak.,
a szenteknek, és a papnak.?

F Az által azt akarják mondani, hogy vétkesnek üsmérik magokat
lenni, az Isten, az angyalok, és a szentek előtt, az egész¹¹⁰⁸ menyei, és
földi anya szent egy ház előtt. a gyonást pedig az Istennek teszik, akit
meg bántottak, és a szenteknek, akik itélni fogják a világot akristusal,
és hogy esedezenek érettünk. 1 Cor. 6. 2. ¹¹⁰⁹

K Miért verik a melyeket agyonás tételben?

F A publicanus példájára való nézve. aki is a melyét vervén, meg
vallotta bűneit, és bocsánatot nyert. 15

K A gyonás tétel után, mitsoda imádságokat mond¹¹¹⁰ a pap egy
más után anépel?

F Azok az imádságok a szent írásból vannak ki szedegetve. hogy az
Istentől a bűnöknek bocsánattját kérje, és kegyelmet, hogy tisztán
ajánlhassa a szent áldozatot. 20

Ezek az imádságok.

Deus tu Conversus vivificabis Istenünk tekénts kegyelmeséggel
nos. mi reánk, az által ujj életett adcz
nékünk.

R Et plebs tua laetabitur inte. R. Es ate néped örvendezni fog te
benned. 25

Ostende nobis domine miseri- Mutasd meg uram hozánk irgal-
cordiam tuam. maságodat.

[173a:] R. Et salutare tuum da R. És ad meg üdvéségedet né-
nobis. künk. 30

Domine exaudi¹¹¹¹ orationem Uram halgasd meg imádságomat.
meam.

¹¹⁰⁵ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.] peccato [172b:] <bocsás-
sa meg>rum, nostrorum

¹¹⁰⁶ et <miserio{s}> misericors [A törlésben <{s}>-r-ből javítva:] <de-
us> dominus, Amen. [utána beírás: *hejavagyon*]

¹¹⁰⁷ szent mihály [*sz-m*-ből javítva.]

¹¹⁰⁸ egész [*é-y*-ből javítva.]

¹¹⁰⁹ [A latin utalás után beírás: *hejavagyon*]

¹¹¹⁰ mond<anak,?> a pap

¹¹¹¹ exaudi <vocem> orationem

R. Et Clamor meus ad te veniat.

Dominus vobiscum.

R. Et Cum spiritutuo.

- 5 A pap az oltárhoz fel menvén. ezt az imádságot mondgya.
oremus.

Aufer a nobis¹¹¹² quae sumus domine iniquitates nostras. ut ad sancta sanctorum puris mercemur mentibus introire. per Christum dominum nostrum. Amen.

Oramus te domine per merita sanctorum quorum reliquiae hic sunt., et omnium sanctorum ut indulgere digneris omnia peccata mea.

K A községnek. kellé el mondani ezeket azimádságokat?

F Jobban nem tselekedhetik mint ha el mondgya apapal.

K Miért mondgyák oly gyakorta ezeket a szokot amisében. dominus vobiscum. et Cum Spiritutuo. az ur légyen ti veletek. és ate¹¹¹⁴ lelke-del.? [173b:]

F Ez a pap. és a nép közöt valo köszöntés, apap ezeket a szokal figyelmetességre indittyá anépet., a nép is feleletével meg mutattyá figyelmeteségit.

25 K Miért mondgya a pap minek előtte fel mennyen az oltárhoz, oremus. imádkozunk,?

F Hogy anép figyelmeteségel halgassa. és mondgya az imádságokat a mellyeket fog mondani.

K Miért tsokollya meg a pap annyiszor az oltár közepit?

30 F A, köszöntésnek jele, és azért is, hogy meg egyesüljön akristusal. aki avalóságos oltár,¹¹¹⁵ és a kinek etsak képe.

Sok helyyeken nem tsokollyák meg az oltárt, hanem tsak meg hajttyák magokat, ez a Chartusiánusok, és a dominicanusok szokása. atsak mind egy.

35 3. Az Introitusrol. és hogy mi okért. mondanak a misében némely

R. És az én kiáltásom jusson elődbe

Az ur légyen ti veletek.

R. És a te lelke-del.

imádkozunk

kérünk uram tégedet veddel ro-lunk vétkeinket, hogy tisztaságal járulhassunk a szentek szenttyéhez, a mi urunk Jesus kristusunk által Amen.

kérünk uram tégedet, azon szenteknek érdemekért, akiknek¹¹¹³ tetemi itt vannak. és atöbb szenteknek érdemekért. hogy botsás-sad meg minden vétkeimet.

¹¹¹² a nobis <nobis> quae. sumus

¹¹¹³ akiknek requiáji tetemi [tetemi – requiáji főlé írva; a latin szót nem törölte, bár íráshiba reliquiáji helyett.]

¹¹¹⁴ [Sor végén:] a [új sor elején:] ate lelke-del.? [a lap alján tollpróba-szerű tollvonások és beírás: Es]

¹¹¹⁵ oltár, [r-l-ből javítva.]

imádságokat jobb felől, némelyeket bal felől, és némelyeket az oltár közepin.

K Mitsoda imádság a, melyet apap az oltárhoz fel menvén. jób kéz felől mondgya?

F Rend szerént valamely soltárnak averseiböl¹¹¹⁶ vagon az az imádság. az előtt az soltárt magát egészen el éneklették. azért is vagon hogy a vers után. a Gloria patrit mondgya ell, mivel az apostoli traditio szerént. az a szokás hogy minden soltárnak avégin el mondgyák, Cardin. Bona libr. de psalmod. Cap. 16. [174a:]

K Minek nevezik ezt az imádságot? 10

F Introitusnak, az az, bé menetelnek. mert ezt a soltárt akkor éneklik, mikor a pap ki jövén a segrestyéből, az oltárhoz mégyen.

K A népnek kellé mondani az introitust?

F Az anyaszent egy ház szándéka a., hogy a nagy misekor az egész nep is énekellye azt. 15

K A pap az oltárnak job felől mondgya az introitust, és atöb imádságokat az evangéliumig, az evangéliumot bal felől mondgya. a Gloria in excelsist, a Credot, és atöb imádságit az áldozatnak. a/ oltár közepin, mondgya, azutan jobb felől mégyen hogy ót a háláado könyörgéseket el mondgya. az áldozat után. mitsoda oka lehet mind ezeknek a Ceremoniáknak., nem jobb volnaé mind ezeket egy helyben el mondani, mire valo annyiszor¹¹¹⁷ változtatni ahelyet?

F. Hogy erre akérdésre meg felelhessek, azt kell meg tudni, hogy némelyek mind ezeknek természet és betü szerént valo okait adgyák. némelyek pedig lelki okokra magyarázzák, azért fel teszem mindenikét, de azt meg kell vallani. hogy nem a lelki okokra valo nézve jött¹¹¹⁸ bé eza szokás, és tsak azután magyarázták lelki képpen, a midön már bé volt véve. 25

Magyarázat

A régi szokás szerént. a mint még most is láttyuk a pontificali misékben, és¹¹¹⁹ minden nagy misekben, a pap nem [174b:] ment fel az oltárhoz. valamég a Cathecuménusok miséje tartott, hanem a szokot helyen ült az oltár mellet, onnét halgatta az epistolat, melyet a sub diaconus énekelte, és az evangéliumot. melyet a diaconus enekelte. maga pedig azokat különösön nem olvasta. mikor ezeknek vége volt 35

¹¹¹⁶ averseiböl [Alatta keresztjelölés, a kereszt fölött beszúrás; va; majd kereszttel jelölve a lap aljára írta:] vagon az az imádság. [eredetileg: *averseiböl mond ell* állt, de a beírás után nem törölte a fölöslegessé vált *mond ell*-t.]

¹¹¹⁷ annyiszor <he> változtatni ahelyet?

¹¹¹⁸ jött bé [j előtt felfelé húzott szárú betűt (b-?) kezdett.]

¹¹¹⁹ és <a> minden nagy misekben, [minden <a> alá írva a lap alján.]

és a szent áldozathoz kellett kezdeni., akkor a pap fel ment az oltárhoz, és az oltár közepin mondott¹¹²⁰ el minden imádságot, szükséges volt tehát két okra való nézve. hogy a könyvet bal felől tegyék, 1. a pap alkalmosságára való nézve, aki az oltár közepin lévén, akönyvből 5 kellett olvasni az áldozathoz való imádságokat. 2. mert a jobb felire az oltárnak, az ajándékokot szokták volt rakni, a mellyeket a közösség ajánlot. ezen rendet tartották anagy misékben.

Hogy pediglen meg különböztessék azokat akis¹¹²¹ misékben, amiket a nagy misékben az oltárnál mondották, azoktól. a miket az oltáron 10 kívül mondották, tehát a miket az oltáron kívül mondottak. azt jobb felől kezdék mondani, és a közepin az oltárnak amit ot szoktak volt mondani, és lassanként ez a szokás. anagy misékben is bé vétetődék, a mi pedig az evangéliumot illeti, a kis misékben apapok szokásban vévék bal felől mondani, mert a nagy misékben, még a Diaconus az 15 evangéliumot énekelte. a pap missáléja bal kéz felől volt. amelyet mindgyárt a Collecta után oda vitték volt, és amelyre a papnak szüksége nem volt. valamég az offertoriumhoz nem kezdet, a ki-[175a:]hez akkor kezdet. mikor az ajándékokat az oltárnak jobba felől tették, a könyv tehát bal felől maradt. a Collectától fogvást. a Communionak 20 végi-ig. hanem akkor jobb felől vitték a könyvet, mert már üres volt az a része az oltárnak, ugy hogy, azon a részin végezék el a misét, a melyen el kezdették volt. ezek tehát betű szerént való okai a könyv egy helyről, a más helyre való hordozásának. egy bizonyos auctor szerént, aki erről irt. ennek előtte őt, vagy hat száz esztendővel micrologus. Cap. 9. 25 aromai regi ordok¹¹²²

A mely lelki magyarázatot adnak pedig annak, nem egyéb, hanem hogy az oltárnak jobb felől való része a sidokot jelentí, a kik legelőször hivatattak vala ahitre, és abal felől való része, a pogányokot¹¹²³ jelenti, akik örömmel vették fel, a sidoktól el vettetett evangéliumot, de mint hogy ők is végtire meg fognak térni, arra való nézve 30 vizsik tehát vissza az áldozat után, a jobb felől való részre akönyvet, Ez a lelki magyarázat igen jó, és áitatos dolog, de azt meg kell vallani hogy eza szokás az evangéliumot bal felől olvasni. nem azért kezdődöt, mivel nintsen több hat száz esztendejénél, hogy romában a diaconus még¹¹²⁴ bal felől énekelte az evangéliumot,¹¹²⁵ mert mint hogy

¹¹²⁰ mondott <a> el

¹¹²¹ akis [ki-m-ből javítva.] misékben,

¹¹²² aromai regi ordok [Utólag írta be a latin utalás mellé.]

¹¹²³ a pogányokot<,> jelenti,

¹¹²⁴ még <jóbb> bal felől [bal <jóbb> fölé írva később, világosabb tintával.]

¹¹²⁵ evangéliumot, [é-á-ból javítva.]

az emberek jobb felől állottak, az diaconus is az emberek. felé volt fordulva, az aszonyok helye pedig bal felől volt, ezt a szokást¹¹²⁶ tehát, a mint ide fellyeb meg mondtuk, akis misékben, a papok [175b:] kezdék, ugyan a meg mondot okokra valo nézve, vagyon immár annak 5
ött száz esztendeje, hogy ugyan a papokra valo nézve, némely diáconu-
sok is¹¹²⁷ jobb felől kezdék énekelni az évangéliumot. és bal felé fordultak,¹¹²⁸ és ez a szokás végtire törvényé változék.

4. Kyrie¹¹²⁹ eleison. Gloria in excelsis.

K Mit téssen ez az imádság kyrie eleison?

F E görög szó, amely azt teszi, uram irtalmaz nekünk, kristus 10
irtalmaz nekünk.

K Miért mondgyák görögül, és nem deakul ezt az imádságot?

F Ez olyan régi szokás, a melynek kezdetit nem tudgyák, azt tart-
tyák ugyan., hogy a hatodik saeculumban. kezdődöt volna, az anya-
szent egy ház, sok sido szokal áll, melyeket az apostoloktól vette. ugy 15
mint. az amen, alleluja, hosánna, sabba hoth., a hivek már közönsége-
sen értik ezeket a szokot. az anyaszent egy ház., ezekel a szókal élvén,
meg akarja mutatni. az egész anyaszent egy háznak egységét, ámbár
a nyelvek különbözének is.

K Miért mondgyák kilentszer a kyrie eleisont? 20

F. A szent háromság közül mindenik személynek háromszor mond-
gyák ezt az imádságot. ezért is mondgyák a második hármát, Christe
eleison. kristus irtalmaz nekünk.

Az előtt romában annak száma nem volt., hanem a Chorusban mind
addig énekelték, valamég a pap nem intette hogy hadgyák el. eki tettzik 25
arégi romai ordobol. [176a:]

K Miért füstöli apap az oltárt a nagy misekor, midön akyrie elei-
sont¹¹³⁰ énekelik?

F hogy a népnek imádságát, aki irtalmaságot kér, az Istennek bé
mutassa, és azon kéri az Istent, hogy vegye kedvesen azokat az imádsá- 30
gokot., mint kedves illatu temjént, akristus által, kit jelent az oltár.

K Mit kell tselekedni anépnek, midön akyrie eleisont énekelik?

F Ö néki is kell énekelni vagy mondani, de nagy alázatosságal.,
töredelmeségal. meg emlékezvén arrol. hogy irtalmaságot kér.

K Mitsoda könyörgés az, a melyet nevezik. Gloria in excelsis Deo? 35

F. Az olyan hymnus., a melynek kezdetit az angyaloktól vettük., a

¹¹²⁶ a szokást <pedig> tehát,

¹¹²⁷ is <bal> jobb felől [jobb <bal> alá írva.]

¹¹²⁸ és bal felé fordultak, [Kereszttel jelölt későbbi beírás a lap
alján.]

¹¹²⁹ Kyrie [y-i-ből javítva.]

¹¹³⁰ akyrie elisont [Elírás eleisont helyett.]

többit az anyaszent egy ház adta hozzája nem is lehet ennél¹¹³¹ hathatob imádság.

Gloria in Excelsis deo, et in terra pax hominibus bonae¹¹³² voluntatis. laudamus te, benedicimus, te, adoramus te. glorificamus te. gratias agimus tibi, propter magnam gloriam tuam, domine deus. Rex Coelestis, deus pater, [176b:] omnipotens, Domine fili unigenite Jesu christe, Domine deus Agnus dei filius patris. qui tollis peccata mundi, miserere nobis, qui tollis peccata mundi, suscipe deprecationem nostram, qui sedes ad dexteram patris, miserere nobis, quoniam tu solus sanctus., tu solus dominus, tu solus altissimus, jesu christe, Cum sancto spiritu, in gloria dei patris. Amen

Ditsőség Istennek, amagoságokban, és békeség a földön ajó akaratu embereknek, ditserünk téged, imádunk téged, és ditsöitünk téged. hálákot adunk néked, ate nagy ditsőségedért, uram Isten menybéli király, atya minden ható Isten, uram jesus kristus¹¹³³ atyának egyetlen egy szülöttje, Uram Isten, Istennek báránnya, atyának fia, ki el vészed a világ bűneit, irgalmaz¹¹³⁴ nekünk. ki el vészed avilág bűneit fogadd bé könyörgésünket, ki az atyának jobján ülsz, irgalmaz nekünk, mert te vagy egyedül ur, te vagy egyedül fölséges jesus kristus, a szent lélekel. az atya Istennek ditsőségében Amen.

K Mit kel a népnek tselekedni, mikor ezt a hymnust¹¹³⁵ mondgyák, vagy énekelik.?

F Azt el kell mondani apappal. vagy a nagy misekor énekelni kell.,
25 de inkább szivel. mint szájjal

K Miért nem mondgyák ezt a hymnust nagy böjtben, és a halottak miséjekor?

F mert az anyaszent egyház, ezt a könyörgést úgy tekénti mint a vigasságnak enekét.

30 5. Dominus vobiscum. Collecta.

K Miért fordul a pap a nép felé. mondván. dominus vobiscum?

F Természet szerént valo dolog ahoz fordulni akit köszönteni akarnak. Romában. olyan régi templomok vannak ahol az oltárok olyan formában vannak helyeztetve., hogy [177a:] apap arczal vagyon fordulva a néphez mikor misét mond, azokban atemplomokban nem
35

¹¹³¹ ennél [l-k-ből javítva.]

¹¹³² bonae [b-v-ből javítva.] voluntatis.

¹¹³³ kristus [k-C-ből javítva; a lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹¹³⁴ irgalmaz [l-z-ből javítva.]

¹¹³⁵ mikor ezt a hymnus mondgyák, [Helyesen: hymnust]

szükséges hogy a pap ki forduljon mikor dominus vobiscumot kell mondani.

K Miért nem fordul akkor is anéphez mikor azt mondgya oremus, imádkozunk, hanem a szemeit és kezeit emeli fel, a kereszt felé, vagy a szentség felé, mikor az oltáron vagyon? 5

F Mert ezekel a szokál. nem tsak anéphez szól.¹¹³⁶ hanem még magát is a könyörgésre indittyta. fel emeli szemeit, és kezeit a kereszt felé, vagy a szentség felé, azért hogy a nép is ő reája valo nézve. fel emelye szívét az Istenhez,

K Mikor valamely püspök mond misét, miért nem mondgya valamint apap. *Dominus vobiscum. hanem pax vobis, békeség legyen veletek?* 10

F E más féle köszöntés, a melyből ki tettzik, hogy a kristus nagyob hatalmat adván apüspököknek, mint a közönséges papoknak, inkább illeti őket, hogy a békességet hirdessék¹¹³⁷ a kristus nevében.

K Miért hogy a penitentzia tarto napokban. a püspök ugy köszönti a népet. valamint apap. dominus vobiscum, és nem pax vobis. 15

F. Mert ez a köszöntés pax vobis. vigasságbéli köszönet lévén, az anya szent egy ház, azt el távoztattya. apenitentzia tarto napokon.¹¹³⁸ [177b:]

K. A pap ki fordulván azt mondgya Dominus vobiscum. de mikor azt mondgya Dominus. a kezeit ki terjeszti, és mikor azt mondgya vobiscum, a kezeit esze teszi, mitsoda oka lehet ennek? 20

F Ez által azt akarja meg értetni, hogy az Istent kéri azon, hogy a népel legyen, és ő hozzája halyollyon., régenten, és még most is a Chartusianusoknál, a pap meg hajtya magát az oltár előtt, mikor azt mondgya Dominus, és azután ugy fordul a néphez mondván, vobiscum. 25

K Mitsoda imádság a, melyet Collectának nevezik?

F Ez olyan imádság melyet¹¹³⁹ az anyaszent egyház ajánl az Istennek apap által, hogy kegyelmit adgya reája. ez az imádság változik. az esztendőben lévő innepek szerént.

K Miért nevezték ezt az imádságot Collectának? 30

F Ez a deák szó Collecta, gyülekezetet, eszeszedést¹¹⁴⁰ téssen, l. A régi időkben anép, az egy házi szolgálk után ment bé atemplomban. a midőn az introitust énekelték, és ki ki a maga helyére ült, azután a kyrie eleisont és a Gloria in excelsist éneklették valamint mostanában, a kyrie: és a gloria után valo imádságot Collectának nevezték. mert leg 35

¹¹³⁶ szól. <hanem> hanem [Törlés a sor végén.]

¹¹³⁷ hirdessék [k-g-ből javítva.]

¹¹³⁸ [A lap alján két tollpróbaszerű tollvonás.]

¹¹³⁹ melyet [et – beszúrás a szóközbe.]

¹¹⁴⁰ eszeszedést [Második sz-a-ból? javítva.]

előbször¹¹⁴¹ mondták ezt az imádságot, azután hogy a nép esze gyülekezet., ezt az értelmet¹¹⁴² adták leg előbször ennek a szónak Collecta, Cardin. Bona liturg. libr. 2. Cap 5. num 3.

K Miért mondgya a nép a Collecta,¹¹⁴³ és atöbb imád-[178a:]ságok után. az Ament?

F. Azért, hogy azzal mint egy meg bizonyítja mind azt valamit a pap kért a nép nevében. ezt már másut meg mondtuk,

6. Epistola. Graduale Alléluja,¹¹⁴⁴ tractus.

K Mitsoda az epistola.?

10 F A szent írásból. anép oktatására valo olvasás. azért is nevezik epistolának. mert rend szerént a szent pál, vagy más apostoloknak leveleiből vannak kivéve. noha gyakorta az ó testámentumból is olvasnak. és némelykor két épistolát olvasnak. az egyikét az ó, amásikát az új testámentumból. emég arégi szokástól maradt, mivel az előtt minden misékben eszerént tselekedtek. de mostanában. tsak bizonyos böjti napokon követik ezt a szokást.

K Mit kell anépnek tselekedni midön az epistolát olvassák?

F Azt figyelmeteséggel kel halgatni., és az Istennek kegyelmit kell kérni, hogy abból tanulhasson.

20 K Mitsoda könyörgések azok. amelyeket az epistola és az évangyélium között énekelnek.?

F Ezek az imádságok rend szerént a szent¹¹⁴⁵ írásból, és a soltárokból vannak ki véve, ezek változnak. az¹¹⁴⁶ innepekhez valo képest. ezt az éneket¹¹⁴⁷ azért nevezik gradualénak, mert romában in gradu ambonis énekelik. ¹¹⁴⁸ [178b:]

25 A graduale után énekelik az alléluját, mely teszi, ditsérjed az Istent., ez a vígasságnak éneke, amellyel meg akarjuk¹¹⁴⁹ mutatni Istennek, örömmünket, és háláadásunkot, az ő kegyelmiért. melyet adot az igazság meg üsmérésére., apenitentzia tarto napokon nem éneklük az alléluját.
30 hanem ahelyet a soltáról énekelnek holmi verset. melyet nevezik tractusnak.

¹¹⁴¹ leg előbször [r-n-ből javítva.] mondták

¹¹⁴² értelmet [Az é ékezte mintha át lenne húzva.]

¹¹⁴³ Collecta, [e-o-ból javítva.]

¹¹⁴⁴ Alléluja, [Harmadik l-j-ből javítva.]

¹¹⁴⁵ szent [e-o-ból javítva.]

¹¹⁴⁶ az <n> innepekhez

¹¹⁴⁷ éneket [Első e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹¹⁴⁸ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírások: *radot* 16

¹¹⁴⁹ meg akarjuk [meg akarjából javítva.] 32

K Mit kell anépnek tselekedni. midőn mind ezeket énekelik?
F néki is kell mind azokat énekelni., vagy valamely más imádságot mondani.

7. Az *Évangélium*.

K Mitsoda imádság a, melyet adiaconus térden mondgya el az oltár 5 előtt., minek előtte áldást vegyen apaptol. hogy az évangéliumot énekellye?

F Ez az imádság.

Munda Cor meum, et labia¹¹⁵⁰
mea, omnipotens deus, qui labia
Isaiae prophetae Calculo mun-
dasti ignito, ita me tua¹¹⁵¹ grata
miseratione mundare dignare. et
digne sanctum évangélium. vale-
am nuntiare. per christum domi-
num nostrum
Amen.

Minden hato Isten. tisztisd meg
az én szivemet. és ajakimot., vala- 10
mint meg tisztítottad az Isa-
iás¹¹⁵² profétának ajakit atüzzel.
ugy tisztits meg engemet is irgal-
maságodbol, hogy hadd lehessen
erdemesen ki hirdetnem évangye- 15
liumodot, ami urunk jesus kristu-
sunk által Amen.

Ugyan ezen imádságot mondgya a pap. mikor néki kel olvasni az évangéliumot. [179a:]

K Miért teszi az oltár közepire az évangéliumos könyvet a diáco- 20 nus, minek előtte el mondgya ezt az imádságot?

F. Az által meg akarja mutatni. hogy tsak akristus nevében, és az ő parantsolattyából. akarja hirdetni az évangéliumot, és hogy az évangélium. szavai, magának akristusnak beszédi.

K Mitsoda imádságot mond apap, midőn áldást ád a diaconusra? 25

F. Dominus sit in corde tuo, et
in labiis tuis, ut digne et Compe-
tenter annuncies sanctum evange-
lium. in nomine patris † et filii, et
spiritus sancti Amen.

F. Hogy az ur légyen ate szived-
ben, és ate ajakidon. hogy illendő
képen hirdethessed a szent évan-
géliumot. az atyának †. és a fiu-
nak. és a szent léleknek nevében 30
Amen.

K Mikor a diaconus az évangéliumot megyen énekelni. miért visz-
nek előtte füstölöt.. és gyertyát?

F Azért mert az évangélium. a lélekben, világoságot önt, a szivben
szeretetett, és el hinti mindenüt a kristusnak jó illattyát. 35

K Miért mondgya¹¹⁵³ adiaconus. valamint a pap. dominus vobis-
cum.?

¹¹⁵⁰ labia [b – javítva.]

¹¹⁵¹ tua <gr> [Törlés a sor végén; új sor elején:] <grata> grata [a törlésben a szóvégi a-ia-ból? javítva.]

¹¹⁵² [Sor végén:] Isa [új sor elején, hosszú f-sel:] [Isa [elírás.]

¹¹⁵³ mondgya <apap>. adiaconus [A javítás a törlés fölé írva.] vala-
mint a <d> pap. dominus

F Hogy anépet köszöntvén, a figyelmetességre indítsa azzal.

K Miért tsinál keresztet az évangéliumra?

F Meg akarja az által mutatni, hogy akristus tanítása, tsak a kereszt által munkálodot evilágban.¹¹⁵⁴ [179b:]

5 K Miért hogy, mind az, aki olvassa, mind az aki halgattya az évangéliumot. keresztett tsinálnak a homlokokra, a szájokra, és a melyekre?

F Azon jellel, fogadást tésznek, hogy soha meg nem pirulnak az évangéliumért, hanem arról szájokal vallást tésznek, és mindenkor

10 szivekben hordozzák,

K Miért halgattyák fent álva az évangéliumot?

F Hogy meg mutassák azzal, hogy készek engedelmeskedni a kristus szavainak,¹¹⁵⁵ és hogy meg mutassák azt is, hogy mitsoda nagy tisztelettel, akarják, halgatni, az igazságokat, melyek az évangéliumban¹¹⁵⁶

15 vannak.

8. A hivek Miséje, a Credo.¹¹⁵⁷

K Min kezdik el ahivek Miséjít?

F A Crédon, itt már az előtt, a Catechuménusokat, a penitentzia tartokot; a hitleneket a templombol ki küldötték, mivel a tanításoknak

20 vége volt, és az áldozat kezdődöt¹¹⁵⁸

K Miért éneklük, a symbolumot vagy a¹¹⁵⁹ hitt tételt, az évangélium után.?

F Azért, hogy fogadgyák azt hinni, valamit az évangéliumban olvastak., és mind azt, valamit az anyaszent¹¹⁶⁰ egy ház hiszen.

25 K Mi formában kell mondani azt a hitt tételt.?

F. Eszerént.

Credo in unum Deum. [180a:] Hiszek egy Istenben mindenható atyában, menynek földnek, és minden látható s' láthatatlan állatoknak teremtőjében, és az egy ur

30 dominum jesum Christum., filium jesu kristusban, Istennek¹¹⁶¹ egyetlen egy fiában, ki az atyától

¹¹⁵⁴ [A lap alján egy vonásnyi tollpróba.]

¹¹⁵⁵ szavainak, <a ki> és [és <a> fölé írva.]

¹¹⁵⁶ évangyé(lum)liumban [lium <lum> fölé írva.]

¹¹⁵⁷ a Credo. [Utólag, de az írással egyidejűleg írta a cím mellé, kissé távolabb.]

¹¹⁵⁸ mivel atánításokk vége volt, és az áldozat kezdődöt [Később írta be, folytatólag.]

¹¹⁵⁹ a [Beszúrás.]

¹¹⁶⁰ anyaszent [Első a-o-ból javítva.]

¹¹⁶¹ Istentennek [Elírás.]

tum ante omnia saecula Deum de deo. lumen de lumine, deum verum. de deo vero. genitum nom factum. Consubstantialem patri. per quem omnia facta sunt. qui propter nos homines, et propter nostram¹¹⁶⁴ salutem. descendit de Coelis, et incarnatus est de spiritu sancto ex maria virgine., et homo factus est., Crucifixus etiam pro nobis. sub pontio pilato, passus et sepultus est, et resurrexit. tertia die, secundum scripturas. et ascendit¹¹⁶⁶ in coelum. sedet ad dexteram patris.,¹¹⁶⁷ et iterum venturus est cum gloria iudicare vivos et mortuos, cujus regni non erit finis, et spi[180b:]ritum sanctum. dominum, et vivificantem. qui ex patre filioque procedit, qui Cum patre, et filio simul adoratur. et Conglorificatur: qui locutus est per prophetas, et unam sanctam Catholicam et apostolicam ecclesiam, Confiteor unum baptisma. in remissionem peccatorum. et expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi saeculi Amen.

születet. minden üdöknek¹¹⁶² előtte, Istentől Istent. világoságot: igaz Istentől való¹¹⁶³ igaz Istent. aki születetett, nem teremtetett, az atyával⁵ egyenlő természetű, ki által mindenek alkottattak., ki mi érettünk emberekért, és ami üdvességünkért,¹¹⁶⁵ mennyekből alá szálla. és meg testesüle. a szent lélek által mariátul, és emberré lön. meg is feszíteték mi érettünk, poncius pilatusnak alatta., kint szenvede, és el temetteték, és fel támada harmad napon, az írások szerint, és fel mene mennyekbe, ül az atya Istennek jóbján. és ismét el jövendő ditsőségben. hogy meg itéllye az elevene.¹¹⁶⁶[180b:]ket, és holtakat, akinek országának vége²⁰ nem lészen, hiszek az elevenítő szent Lélek urban, ki az atyától, és fiutól származik, ki az atyával,¹¹⁶⁹ és fiuval egyenlőül imádatatik, és ditsértetik, ki a proféták²⁵ által szállót, és egy, szent, közönséges és apostoli gyülekezetett, vallom az egy kereszttséget, bűnöknek botsánattyára,¹¹⁷⁰ és várom a halottak fel támadását, és a jövendő boldógságnak életét Amen.

¹¹⁶² üdöknek [A k betű után egy hosszú szárú betűt kezdett írni, valószínűleg k-t.]

¹¹⁶³ Istentől való <Istent.> igaz Istent.

¹¹⁶⁴ nostram [notramból javítva, egy hosszú f betű beírásával.]

¹¹⁶⁵ udveségünkért, [Ékezethiba.]

¹¹⁶⁶ ascendit <ad> in coelum. [in <ad> fölél írva.]

¹¹⁶⁷ sedet ad dexteram patris., <sedet ad dexteram> et iterum

¹¹⁶⁸ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹¹⁶⁹ az atyával, <f> és fiuval

¹¹⁷⁰ botsánattyára; [botsánattyát.-ből javítva; r-t-ből javítva.]

K Mi képpen nevezik ezt a hitt tételt?

F Niceai symbolumnak, mivel a Nicéai első közönségesen tartot Conciliumban vették az atyák rendben tsak nem egészen ezt ahitt tételt. az áriánusokra valo nézve, a kik tagadták az kristus Istenségét.

5

Magyarázat

Azt mondám. hogy az atyák vették rendben. tsak nem egészen ezt a hit tételt, mivel vannak némely ágazatok. a melyeket, az anyaszent egyház adott azután hozzája. a Concilium tsak ugy tette volt fel. hiszek a szent lélekben. [181a:] de azután a Constantínápolyi első Conciliumnak, a macédonius, és az Eunomius eretnekekre valo nézve, kik tagadák a szent léleknek Istenségét. ezekhez a szokhoz. *hiszek a szent lélekben. ezeket kellett adni. a ki is ur, és életet ad, ki az Atyától. és a fiutól származik, kit imádni, és dicsőíteni kell az atyával, és a fiuval. ki a proféták által beszélt.*

15 Angliában. akik az¹¹⁷¹ anglicana liturgiát követik. egészen el mondgyák ezt a symbolumot.

K Miért nem mondgyák minden misékben ezt a hitt tételt.

F Rend szerént. a romai liturgiában tsak a nagy innepekben énekelik. ugy mint vasárnapokon. és a nagy Innepeken. az apostolok, és a szent doktorok innepein is énekelik. mivel ők voltak a hitnek oszlopai. régenten romában sok időkip nem énekelték, a Credot a mise alatt, a melyen szent Henricus tsaszár. romában valo létekor igen tsudálkozot., és tudakozván annak az okát. a diáconusok azt felelték, néki. hogy nem szükség romában. a symbolumot énekelni, mivel őtt eretnkség. soha 25 nem támadot. de idővel. romában is szokásban vévék.

9 Az offertorium.

K Mit tsinál a pap a Credo után.?

F ki fordul, anépet köszönti mondván.

30 Dominus vobiscum Az ur légyen ti veletek.
Et cum spiritu tuo. És a te lelkedel.¹¹⁷² [181b:]

Azután mondgya. Orémus. könyörögjünk.

K Mit tsinál apap azután?¹¹⁷³

F A néptől az ajándékot veszi ell, az alatt a Chorusban holmi verseket énekelnek a szent írásból.

35 K Mitsoda ajándékot tézsen anép?

F A régi időben anép maga vitte az oltárhoz az áldozathoz valo

¹¹⁷¹ az [Beszúrás:] anglicana [na – későbbi beszúrás, világosabb tintával.]

¹¹⁷² [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹¹⁷³ [Utána beírás: *héja* vagon]

kenyeret, és bort., mostanában is sok helyeken, a nép kenyeret, gyertyát, és pénzt. ajánl. a pásztoroknak, és a szent egyháznak szükségire. akenyeret meg szentelik. és a gyülekezetben. darabcskánként el osztogatták.¹¹⁷⁴ a Communionak jelül.

Magyarázat.

5

A sidok között, mikor anép áldozatot akart ajánlani az Istennek, azt¹¹⁷⁵ apap kezében adta, és azt, apapnak az Istennek kelletet azután ajánlani., amisének áldozattya. amint már azt meg mondtuk. ugy anép áldozattya, valamint apapé., anépnek nem lehet a pap kezében adni akristus testét, akit az Istennek ajánlyák, hanem a helyket, kenyeret. és bort ád, ugyan ezt is tselekeszi a diáconus által., a ki kenyeret, bort, és vizet ád apapnak,¹¹⁷⁶ a népnek képében.

A régi időben. a nép maga ajánlotta a kenyeret, és abort, abból a kenyérből. és borból, anyit vettek. amen[182a:]nyi szükséges volt. apap Communionjára, és a nép Communionjára. és minek előtte Consecrálták¹⁵ volna. azokat az Istennek ajánlották, ekí tettik sok imádságokból. a melyeket most is mondgyák amisében, és a melyekben az Istent azon kéri, hogy vegye kedvesen az ajándékokot. amelyeket néki ajánlanak a hivek. *quod singuli obtulerunt.*

Sok idővel ezután, az egy háziak jobbnak találák lenni, hogy ő²⁰ magok készítsék az áldozathoz való kenyeret. és bort., mostanában tehát, ha szinte maga anép nem ajánlya is a kenyeret, és a bort az áldozatra, mind azon által. ajándékokot, és fundatiokot tévén¹¹⁷⁷ atemplomra, és a mi szükséges az Isteni szolgálatra, azért el mondhatni. hogy mostanában is a nép ajánlya akenyeret, és a bort.²⁵

K Mit tsinál apap azután, hogy a nép ajándékát el veszi?

F Az Istennek ajánlya anép ajándékit, és minek utánna azokat az Istennek ajánlotta volna., meg füstöli. az ajándékokot és az oltárt.

Magyarázat

A pap az Istennek a¹¹⁷⁸ kenyeret. és abort elegeyen vizel, ajánlya,³⁰ amelyeket. a diáconus adgya kezében, a nép nevében,

K Mitsoda imádságot mond apap midön a kenyeret ajánlya?

F. Suscipe sancte pater, vegyed kedvesen mindenható¹¹⁷⁹

¹¹⁷⁴ el osztogattját. [Íráshiba.]

¹¹⁷⁵ azt [Beszúrás;] apap kezében adta, <azt., amit> és azt [és azt <amit> fölé írva.]

¹¹⁷⁶ apapnak, [nak-nekből javítva.] a népnek

¹¹⁷⁷ tévén<,> atemplomra,

¹¹⁷⁸ a kenyeret. és abort

¹¹⁷⁹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

[182b:]omnipotens Deus, hanc
immaculatam hostiam, quam ego
indignus famulus tuus offero tibi
deo meo vivo et vero, pro in-
5 numerabilibus peccatis, offensionibus,
et negligentibus meis, et pro
omnibus circumstantibus. sed et
pro omnibus¹¹⁸⁰ fidelibus Christianis.
vivi atque de functis, ut
10 mihí et illis proficiat ad salutem,
in vitam aeternam Amen

K Mint hogy a. tsak még kenyér amit apap ajánl, miért mondgya tehát. hanc immaculatam hostiam. ezt atiszta osttyát.?

F A pap egy néhány szor nevezi eszerént akenyeret, és a bort. az
15 áldás előtt, nem azért hogy magokban tiszták volnának. hanem arra
valo nézve. hogy tsudálatosan., akristus¹¹⁸¹ testévé, és vérévé változ-
nak aki tsak egyedül atiszta osttya.

K Mitsoda imádságot mond apap. midön vizet tölt a pohár¹¹⁸²
borban.?

20 F. Deus qui humanae substantiae¹¹⁸³
Dignitatem, mirabiliter Condisti,
et mirabiliter reformasti,
da nobis per hujus aquae et vini
mysterium, ejus divinitatis esse
25 Con¹¹⁸⁴[183a:] sortes., qui humanitatis
nostrae¹¹⁸⁵ fieri dignatus est
particeps, Jesus christus filius
tuus dominus noster, qui tecum
vivit et regnat in unitate spiritus
30 sancti Deus, per omnia saecula
saeculorum Amen.

szent Atya Isten: ezt a tiszta osttyát,
melyet én érdemetlen szolgál
ténéked élő és igazán valo
Istennek ajánlok, az én meg
számlalhatatlan vétkeimért, és fo-
gyatkozásimért, és mind azokért
kik itten jelen vannak, úgy az élő
és meg holt keresztény hívekért,
hogy a mind nékem, mind ő né-
kik. az örökké valo üdvességünkre
legyen Amen

K Mint hogy a. tsak még kenyér amit apap ajánl, miért mondgya tehát. hanc immaculatam hostiam. ezt atiszta osttyát.?

F A pap egy néhány szor nevezi eszerént akenyeret, és a bort. az
15 áldás előtt, nem azért hogy magokban tiszták volnának. hanem arra
valo nézve. hogy tsudálatosan., akristus¹¹⁸¹ testévé, és vérévé változ-
nak aki tsak egyedül atiszta osttya.

K Mitsoda imádságot mond apap. midön vizet tölt a pohár¹¹⁸²
borban.?

oh Istenünk, aki oly tsudálatosan
teremtetted az embert. és még
tsudálatosabban hoztad azt hely-
re., engedgyed hogy azon. titok
által., a melyet jelent a viznek., a
boral valo [183a:] elegyítése, ré-
szesülhessünk Istenségében a mi
urunk Jesus kristusunknak, aki
nem sajnálta magára venni a mi
emberi voltunkot, aki él, és ural-
kodik teveled és a szent lélekel.
most és mind örökké Amen.

K Miért töltenek a kehelyben vizet a bór közé?

¹¹⁸⁰ omnibus [n – megkezdett hosszú szárú betűből, nyilván b-ből javítva.]

¹¹⁸¹ akristus.<k> testévé,

¹¹⁸² pohár [Sor alatti későbbi beszúrás] a borban.? [alá, a sor végén.]

¹¹⁸³ substan<t>itiae [Törlés a sor végén;] Dignitatem [D–d-ből javítva.]

¹¹⁸⁴ [A lap alján őrszó: Consortes]

¹¹⁸⁵ nostrae <fieri dignatus est particeps. Jesus>fieri dignatus est particeps, Jesus [Azért törölte, mert véletlenül beleírta a magyar szöveg közé a latin szavakat. L. még az 1218., 1329. sz. jegyz. is.]

F Azzal, azt akarják tselekedni, amit akristus tselekedet, midőn az Eucharistiát rendelte. ezen elegyítéssel, nagy titkot is akart előnkben adni. s. just. apolog. 2. s. Cypr. epist. 63. ad Cecilium.

K Honnan tudgyuk mi azt, hogy a kristus meg elegyítette a bort vizel. a pohárban? 5

F A traditiobol. ugyan abbol is tudgyuk, hogy a pohárban bort töltöt. a mint ezt már meg mutattuk¹¹⁸⁶

K Mitsoda titkot jelent a bornak vizel valo meg elegyítése a kehelyben?

F 1. Az emberi természetnek, az Isteni természettel valóságos meg¹⁰ egyesülését a kristus személyében. 2. a hiveknek. a kristusal aző fejekel valo titkos meg egyesületeket.¹¹⁸⁷ 3. a vizet, es a vért, mely a kristus oldalából folyt ki. s. Cypr. epist. 63.

K Miért szenteli meg apap avizet. minek előtte a bór¹¹⁸⁸ közti tölttse. és a bort nem? 15

F Régenten, meg szentelte avizet és a bort együt a kehelyben,¹¹⁸⁹ [183b:] mostanában pedig tsak avizet szenteli meg. mivel a bór akristust jelentvén. a viz anépet, akinek vagyon szüksége a szenteltetésre, a népnek pedig meg szenteltetése.¹¹⁹⁰ akristusal valo egyeségében¹¹⁹¹ áll, apap tehát avizet szenteli meg. minek előtte abór közti tölttse, ennek a 20 titoknak meg mutatására.

A halottak misejekor pedig a vizet meg nem szentelik., meg mutatván az által, hogy a meg holt hivek, már nintsenek az anyaszent egy ház. hatalma alat

K Mitsoda imádságot mond a pap, midőn az Istennek ajánlya. a 25 kehelyben lévő bort. és vizet.?

F offerimus. tibi domine Calicem salutaris. tuam deprecantes ¹¹⁹² Clementiam, ut in conspectu divinae majestatis tuae pro nostra et totius mundi salute Cum odore svavitatis ascendat Amen.	Ajánlyuk uram néked ezt az üdvességnek pohárát, kérvén kegyelmeségedet, hogy vegyed kedvesen. és mennyen szent felséged ³⁰ eleiben. mint kedves illat. a mi üdvességünkre, és az egész világnak üdvességére. Amen.
--	---

¹¹⁸⁶ a mint ezt már meg mutattuk [Később írta be, folytatólag.]

¹¹⁸⁷ meg egyesületeket. [ú – ékezési hiba a Mikesnél szokásos ū ~ ű helyett.]

¹¹⁸⁸ bór [bör; ékezési hiba bór helyett. Vö. előző jegyz. is.]

¹¹⁸⁹ [A lap alján tollpróbászertű tollvonások.]

¹¹⁹⁰ meg szenteltetése. [Utolsó t-s-ből javítva.]

¹¹⁹¹ egyeségében [Második e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹¹⁹² deprecantes [n – beszúrás.]

A Diáconus apapal együt mondgya el ezt az imádságot. tartván véle együt a kehelynek alsó részit.

K A diáconus miért mondgya apapal együt ezt az imádságot?

F Mert a víz, és abór esze elegyítésének titka, látható képpen meg 5 mutattya nekünk, hogy a misében, a pap, akristusal együt ajánlya a népet, eki tettzik a fellyeb valo imádságból., amelyet a vizet, a boral valo elegyítéskor mondgyák el. a diáconus a nép képit viselvén. a nép nevében ajánlya a papal együt. abórt, elegyesen vizel. [184a:]

K Miért nevezik a kelyhet üdveség pohárának, holot még tsak bór 10 vagyon benne?

F E szerént azért nevezik, a kristus Jésus vérére valo nézve. mivel az a bór. kevés idő mulva. a kristus vérévé változik.

K Mít tsinál a pap¹¹⁹³ azután. hogy a kelyhet ajánlotta.

F. Az Isten előtt magát meg hajtván,¹¹⁹⁴ a szent írásból valo követ- 15 kezendő imádságot mondgya el néki. a nép nevében.

In spiritu humilitatis. et in ani- Alázatos, és töredelmes lélekel lé-
mo Contrito. suscipiamur ate do- vén előtted, uram, végy kedvesen
mine, et sic fiat sacrificium no- minket. és hogy a mi áldozatunk,
strum. in Conspectu tuo hodie, et ma kedves lehessen előtted. dan.
20 placeat tibi domine Deus. 3. ¹¹⁹⁵ 39. 40.

Ezen imádság után. a pap fel emeli kezeit. és szemeit az ég felé, kérvén a szent lélek kegyelmének, és erejének le szállását. és azután keresztet vet¹¹⁹⁶ a kenyére. és a borra, mondván,

Veni sanctificator¹¹⁹⁷ omnipo- Jövel meg szentelő minden ható
25 tens aeterne deus, et benedic hoc örök Isten. és áld meg ezt az áldo-
sacrificium tuo sancto nomini zatot., melyet szent nevednek di-
praeparatum. tséretire készítettünk

Azután a diaconus kezében meg szentelvén atemjént,¹¹⁹⁸ a kenyeret, abort, és azután az oltárt meg füstöli, a füstöléskor ezeket az imádságo- 30 kot mondgya el. amelyekből ki tettzik, hogy a füstölések mi végre valok.

Incensum istud a te bene- Ez a tölled meg szenteltetett
[184b:]dictum, ascendat ad te Do- füst¹¹⁹⁹ [184b:] tehozad fel men-

¹¹⁹³ a pap [Szóvégi p-t-ből javítva.] azután

¹¹⁹⁴ meg hajtván, [meg hajván,-ból javítva a t betű beszúrásával.]

¹¹⁹⁵ dan. 3. <4> 39. 40.

¹¹⁹⁶ keresztet vet<vén> a kenyére.

¹¹⁹⁷ sanctificator [Első a-e-ből javítva.]

¹¹⁹⁸ atemjént, <a kenyeret, a bort,> a kenyeret, abort, [Itt nem volt indokolt a törlés, hiszen Mikes ugyanazokat a szavakat írta le a törlések fölé.]

¹¹⁹⁹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

mine, et descendat super nos misericordia tua,

Midön pedig az oltárt füstöli, ezeket mondgya a soltárbol. 140. 2. Dirigatur domine oratio mea, sicut incensum in Conspectu tuo; elevatio manuum mearum., sacrificium vespertinum, pone domine Custodiam ori meo, et ostium Circumstantiae labiis meis, ut non declinet Cor meum in verba malitiae.; ad excusandas excusationes in peccatis.

A diáconus kezében viszá Adván a füstölöt mondgya Accendat in nobis dominus ignem sui amoris, et flammam aeternae Charitatis.

K Mit kell anépnek tselekedni, midön ezeket az imádságokat mondgyák, és az oltárt füstölik?

F A népnek is igen jó ezeket az imádságokat mondani, szívét buzgóságal az Istenhez fel emelni. és mondani. hogy az én imádságom fel hasson uram te hozzád.

10 A pap az ujjait mossa. suscipe sancta Trinitas.

K Miért mossa meg apap az ujjait, azután. hogy az oltárt meg füstölte.

F. 1. mert a füstölöhöz, és anép ajándékihoz nyilván.,¹²⁰¹ [185a:] ha tsak kevésé is meg szennyesithette ujjait. holot nem lehetnek elegendő tiszták. az olyan¹²⁰² ujjak., melyek akristus testéhez érnek,

2. A kéz mosás, jelentí azt a nagy tisztaságot., a melyel kell lenni a szent áldozat ajánlására, a jerusalemi sz. Cyrillus szerént. Catech. 5. mystag. Cardin. Bona liturg. libr 2. Cap. 9. num. 6. ugyan ezért is kér tiszta szivet a pap az Istentől. mondván. ps. 25. 6.

Lavabo inter innocentes manus meas, et Circum dabo altare tuum Domine. et audiam vocem laudis. et enarrem universa mirabilia tua,

nyen uram, és ate irgalmaságod mi reánk le szállyon.

Hasson fel uram az én imádságom elődben, valamint ezen temjénnek füsti, az én kezemnek fel emelése olyan kedves légyen előted, mint az estvéli áldozat., tégy őrizöt az én szájamra, és ajtot az én ajakimra, hogy a hamisságnak beszédire ne hajollyon az én szívem, sene mentegesse¹²⁰⁰ vétkeimet.

Gerjesze fel az ur bennünk, szeretének tüzét, és aző örökké való szeretetének lángját.

Meg mosom kezeimet az ártatlannok között, és környül veszem uram ate oltárodát,¹²⁰³ hogy hallyam a ditséret szozattyát, és

¹²⁰⁰ sene mentegesse <beszéd> vétkeimet.

¹²⁰¹ nyilván., <h> [185a:] ha tsak kevésé is meg <szenyett> szennyesithette

¹²⁰² az olyan <j> ujjak.,

¹²⁰³ oltárodát, [a-o-ból javitva.]

domine dilexi deorem domus
tuae, et locum habitationis glo-
riae tuae., ne perdas Cum impiis
deus animam meam, et Cum viris
5 sanguinum vitam meam, in quo-
rum manibus iniquitates sunt.
dextera eorum repleta muneribus.
ego autem in innocentia mea in-
gressus sum, redime me et miserere
10 mei, pes meus stetit in directo. in
Ecclesiis benedicam te domine,
gloria patri. &c.

15

K Mit kell a népnek mondani midőn a kezeit mossa apap?

F. jobban¹²⁰⁷ nem tselekedhetik. mint ha azt kéri az Istentől. hogy
meg tisztítsa minden bűneiből.¹²⁰⁸ [185b:]

20 K Mitsoda imádságot mond apap. az oltár közepin. azután hogy az
ujjait meg mosta?

F. Az Istennek ajánlya. ujonnan a kenyeret. és abort. a mellyeket
már különösen. az Istennek ajánlotta volt, erre való nézve. szemeit és
kezeit az ég felé emelvén. és magát meg hajtván. ezeket az imádságo-
kot mondgya.

25 Suscipe sancta trinitas hanc ob-
lationem. quam tibi offerimus. ob
memoriam passionis, et resurecti-
onis, et ascensionis domini nostri
jesu christi, et in honorem beatae
30 mariae semper virginis, et beati¹²⁰⁹
joannis baptistae. et sanctorum
apostolorum petrī et pauli et
istorum, et omnium sanctorum ut
illis proficiat ad honorem, nobis
35 autem ad salutem, et illi pro nobis
intercedere dignentur, in Coelis,

meg beszéllyem minden tsudálatos
dolgaidot; uram szerettem ate
házadnak ékességét, és ate ditső-
séged¹²⁰⁴ lako helyét. ne veszed
el Isten az én lelkemet az Istente-
lenekel. és a vér szopo ferfiak-
kal¹²⁰⁵ az életemet, akiknek ke-
zekben hamiságok vannak., az ő
jobb kezek meg tölt ajándékok-
kal. én pedig azén ártatlanságom-
ban jártam. válts meg engem, és
irgalmaz nékem, az én lábam az
igyenesen állott, a gyülekezetek-
ben áldalak uram tégedet. ditső-
ség az Atyának.¹²⁰⁶ &c.

Vegyed kedvesen szent Haromság
ezt az ajándékot. melyet néked
ajánlunk, ami urunk jesus kristu-
sunk szenvedésinek, fel támadá-
sának, és menyben menetelének
emlékezetire, a Boldogságos szűz-
nek, tiszteletire, keresztelő szent
jános, szent péter, és szent pal
apostoloknak, és azon szenteknek
kiknek reliquiai itt vannak. és min-
den szenteknek légyen tiszteletek-
re. nekünk pediglen üdvességünk-

¹²⁰⁴ ditsőség [Második s (hosszú j) g-ből javítva.]

¹²⁰⁵ ferfiakkal [Az e fölött áthúzott ékezet van.]

¹²⁰⁶ Atyának. [A – javítva, talán /-ből?]

¹²⁰⁷ jobban [n-t-ből javítva később, halvány tintával.]

¹²⁰⁸ [A lap alján egy tollvonás van.]

¹²⁰⁹ bati [Íráshiba beati helyett.]

quorum memoriam agimus in ter-
ris, per eundem dominum no-
strum Amen.

re, és hogy azon szentek, akiknek
emlékezeteket tiszteljük e föl-
dön, méltóztassanak esedezni
érettünk a menyekben. a mi
urunk Jézus kristusunknak általa 5
Amen.

K Mivel már apap akenyeret, és abört mindenikét különösön aján-
lotta volt. miért ajánlya ismét mind akettőt egy szers mind?

F Vannak olyan anyaszent egy házak. ahol különösön nem aján-
lyák a kenyeret, és a bort, hanem egy szers mind, mind akettőt, ezen 10
imádságal. suscipe sancta trinitas. eszerént is tse[186a:]lkesznek a
Dominicanusok, a Carmeliták. de meg más anyaszent egy házakban,
igen régtől fogvást. követik. a romai anyaszent egyháznak mái szoká-
sát, hogy a kenyeret, és a bort. különösön ajánlyák. és azután. minden-
két egy szers mind., mediolánumban is¹²¹⁰ ezt követik. ezek nem nagy 15
különbözések. kinek, kinek, a maga. anyaszent egy háza szokását kel
követni. a mely jó. Cardin Bona liturg. libr. 2. Cap 9.

K Miért mondgya apap. hogy ezt az áldozatot. a kristus szenvedésé-
nek, fel támadásának, és menyben menetelének emlékezetire aján-
lya?¹²¹¹ 20

F. Mert akristus maga mondotta. hogy azt tselekedgyük az ő emlé-
kezetire. 2 az ő fel támadásának emlékezetire, mert a kristus áldozattya
az ő fel támadásáig tartot. ajánlván¹²¹² ugyan azon életet. a melyet fel
vett, 3. az ő menyben menetelének emlékezetire, melyel el végezte az ő
áldozattját, bé menvén vére által. avalóságos sanctuariumban. 25

K Miért mondgyák azt. hogy a szentek emlékezetire. és tiszteletire
is ajánlyák az áldozatot?

F Azt már másut meg mondottuk hogy az anyaszent egy ház,
soha¹²¹³ nem ajánlya másnak az áldozatot. hanem egyedül az Istennek,
ez a misében valo imádsagokból is ki tettzik, és hogy az anyaszent egy 30
ház. mindenkor azt mondotta ez iránt, valamit mond szent agoston. mi
a martyrok Istenének¹²¹⁴ teszünk áldozatot, midön aző emlékezetekre
oltárokat epittünk, mert mitsoda pap az, aki valaha azt mondotta
volna, az oltárnál, néked ajánlyuk péter, pál, Cyprianus., hanem amit
ajánlanak. az Istennek ajánlyák. a ki meg¹²¹⁵ [186b:] koronázta a 35
martyrokot libr. 20. Contr. faust.

¹²¹⁰ is <e>]ezt [Törlés a sor elején.]

¹²¹¹ [Utána beírás: *heja vagyon*]

¹²¹² ajánlván [v-y-ból javítva.]

¹²¹³ soha <m> nem ajánlya másnak [Törlés a sor elején.]

¹²¹⁴ Istenének [Első e-o-ból? javítva.]

¹²¹⁵ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírás: *Ma jó*]

De a szentek emlékezetire ajánlani nem más, hanem hogy tiszteljük. aző győzedelmeket., a melyek, akristus győzedelmi, és így akristust tiszteljük az ő szenteiben, és a szenteket akristusban., távul. légyen tehát. azt gondolni hogy az anyaszent egy ház az Istenhez, vagy a
 5 kristushoz hasonlitaná aszenteket, ez irtoztato káromlás volna, mivel akristus áldozattját úgy ajánlják az Istennek, hogy az Isten tiszteltesék a kristus által, és a szentek által, akik fel áldozták véle magokot., és akik az üdvezítő áldozattjának érdeme által vettek győzedelmet a világon, és az ördögön, tisztelnünk kell tehát a szenteket, és jobb helyre
 10 nem lehet tenni tiszteleteket, mint a szent áldozatban., a mely által lettek érdemeseké. és ditsőségeseké

11. orate fratres. oratio secreta

K Mitsoda imádságot mond azután apap?

F Az oltárt meg tsokolván, ki fordul. és mondgya a népnek.

15 Orate fratres, ut meum ac vestrum sacrificium. acceptabile fiat apud Deum patrem omnipotentem
 könyörögjete atyám fiai, hogy az én áldozatom, a mely úgy a tiétek is. kedves légyen a mindenható atya Isten előtt.

A nép engedelmeskedvén apapnak, eszerént könyörög.

20 Suscipiat dominus¹²¹⁶ sacrificium de manibus tuis, ad laudem, et gloriam nominis sui, ad utilitatem quoque nostram, to-¹²¹⁸[187a:]tiusque ecclesiae
 25 suae sanctae.
 Vegye kedvesen az ur az áldozatot¹²¹⁷ kezeidből., amelyet ajánlás, és amelyet mi is ajánlyuk általad, az ő nevének ditséretire és ditsőségire, a mi hasznunkra, [187a:] úgy az egész anyaszent egy háznak hasznára..

Ezekről a szokrol eszerént kell elmélkedni, és amelyeket anépnek, ne tsak szájal. hanem szivből kell mondani.

1. A mint már azt meg mondtuk, másut. a pap mind a kristus
 30 nevében, mind a nép nevében ajánlya aszent áldozatot.,¹²¹⁹ és ő ebben, a népnek is szolgálja valamint akristusé.

¹²¹⁶ dominus <de mani> sacrificium de manibus

¹²¹⁷ az áldozatot <melyet> kezeidből., amelyet

¹²¹⁸ to-[187a:] <úgy az egész anyaszent egy háznak hasznára.> tiusque ecclesiae suae sanctae. úgy az egész anyaszent egy háznak hasznára.. [A magyar szöveget a latin szövegnek fenntartott bal féllapon is folytatta, azért törölte.]

¹²¹⁹ áldozatot., [l-d-ből javítva:] és ő ebben, <mind akristus> a népnek is szolgálja valamint akristusé. [törlés a sor elején; valamint akristusé. – utólagos beírás, a törléssel egyidejűleg.]

2. hogy a népnek. meg kell egyezni¹²²⁰ apapal, és együtt kell vele ajánlani a szent áldozatot., mivel az az áldozat. ugy anépé, valamint apapé,

3. hogy az áldozatot ajánlyák. 1. az Isten tiszteletére, 2. a nép hasznára. tudni illik, meg nyerésire mind azoknak. amelyek nekünk 5
szükségesek. ugy mint abűnnek botsánattyát, lelki, és testi kegyelmet és áldást.

4. hogy¹²²¹ minden miséket, az egész anyaszent egyháznak hasznára mondgyák, és nem lehet különös miséknek nevezni az ollyanakat,¹²²² amelyekben különös szükségünkért. kérjük az Istent. 10

K Mit mond azután apap?

F. Azt az imádságot mondgya ell. a melyet secreta. vagy titkon valo imádságnak nevezik, amelyben azon kéri az Istent, hogy vegye kedvesen ahivek ajándékít., ez az imádság változik az innepek szerént.

K Miért nevezik ezt az imádságot secretanak, vagy titkos imádság- 15
nak.?

F Ennek sok féle okát adgyák, de atöbbi közöt azt, hogy ezt az imádságot nem énekelik. hanem lassan szokták mondani, sok¹²²³ [187b:] régi missálékban. ezt nevezik. oratio super oblata. de akár mitsoda okat adgyák annak, meg lehet látni, az imádsághoz mitsoda 20
végre. mondgya azt az anyaszent egy ház, példának okáért azt fel teszem. amelyet mondanak pünkösd után valo ötödik vasárnapon

Propitiare domine suplicationibus nostris, et has oblationes famulorum tuorum. benignus assume ut quod singuli obtulerunt. ad honorem nominis tui. Cunctis proficiat ad salutem per dominum 25
Légy kegyelmeségel uram imádságinkhoz, és vegyed kedvesen szolgálád áldozatokat., ugy hogy valamit ki ki ajánlot nevednek tiszteletire, mindnyájunknak legyen üdvességünkre, ami urunk jesus kristusunk által Amen..

K Miért mondgya a pap ezt az imádságot lassu szoval.,¹²²⁴ ugy atöb 30
következendő imádsagokat is

F Az igen régi szokás mind agörögoknél. mind nálunk, hogy némely

¹²²⁰ meg kell egyezni <és>apapal, és [és – beszúrás;] együtt kell vele [vele – beszúrás.]

¹²²¹ az <egész> minden miséket, az egész [minden <egész> fölé írva; a fölösleges az-t nem törölte; de a főszövegben csak minden áll, az nélkül (II. 218. verso)]

¹²²² ollyanakat, [Első a-o-ból, második a-i-ből? javítva.]

¹²²³ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

¹²²⁴ lassu szoval., <és tsak mind atöbbit is.?)> ugy atöb következendő imádsagokat is [A törlés és javítás későbbi, világosabb tintával írva; imádsagokat-a betüje g-ból javítva.]

imádságokat lassu szoval mondgyák. és némelyeket fel szoval. eki tettzik aleg régieb liturgiákból. az anyaszent egy ház ezeket így szokta mondani, nem azért. hogy el titkolná a nép előtt az imádságokat, mivel anépet arra oktatták. és néki azt meg magyarázák. és¹²²⁵ apap is azért
 5 emeli fel szovait minden imádságnak¹²²⁶ avégin. hogy a nép felelhesse az ament, hanem, vagy azért szokta így az anyaszent egy ház, hogy tisztelje a kristusnak szenvedésekor valo tsendeségít, vagy hogy a nép tsendeségben lévén. nagyob figyelmeteséget kérje az Istentől, amit apap kér tőlle. a gyülekezet nevében.

10 K Miért mondgya a pap fel szoval ezeket a szókat. per omnia saecula saeculorum.? [188a:]

F. Ezekel a szokal végezvén ell. a secreta imádságot. a szovát fellyebb emeli azért, hogy a nép¹²²⁷ felelhesse az ament.

12. Praefatio. sanctus.

15 K Mit mond a secreta imádság után apap?

F A népet köszönti ezekel a szokal.

Dominus vobiscum.

Az ur légyen tiveletek.

Et Cum spiritu tuo.

Es ate lelkedel. feleli anép.

Azután apap ezeket anevezetes szokat mondgya anépnek, a melyek-
 20 ről emlékeznek. mind azok a szent atyák. kik a liturgiáról irnak.

Sursum Corda.

Emellyétek fel sziveteket.

Habemus. ad dominum.

Mi azt az urhoz fel emeltük. feleli anép.

A pap ez által anépet arra inti, hogy az elméjít fel emelvén, szükséges
 25 hogy lélekben az égben legyen. hogy az angyalokal énekelhesse ezt a szent éneket. szent. szent. szent. szükséges tehát hogy anép. az Istenhez fel emelje szívéét. mert más¹²²⁸ képpen. nem mondhattya igazán. habemus ad dominum.

A pap azután mondgya.

30 Gratias agamus Domino Deo Halakot adgyunk a mi urunk Istenünknek.¹²²⁹

Dignum et justum est

A Méltó. és igasságos. feleli anép.

A pap erre feleli.

Vere dignum et justum est,

Bizonyára méltó, és igasságos, és

35 aequum et salutare nos tibi semper et ubique gratias agere, Do-

üdvevényes dolog. tenéked hála-
 kot adnunk mindenkor, és minde-

¹²²⁵ és [é-a-ból javítva:] apap [a névelő e-ből javítva.]

¹²²⁶ imádságnak [i-e-ből? javítva.]

¹²²⁷ a nép [p-m-ből javítva később, világosabb tintával.]

¹²²⁸ más [Kereszttel jelölt későbbi beszúrás a sor alá, világosabb tintával.]

¹²²⁹ Istenünnek. [Íráshiba.]

mine sancte pater [188b:] omnipotens., aeterne deus, per christum Dominum nostrum, per quem Majestatem tuam laudant Angeli, adorant dominationes, tremunt potestates, Coeli Coelorumque virtutes ac beata seraphim socia exultatione Concelebrant cum quibus et nostras voces ut ad mitti jubeas deprecamur, supplici confessione dicentes. sanctus, sanctus, sanctus. Dominus Deus sabaoth, pleni sunt Coeli et terra gloria tuâ, Hosanna in excelsis, benedictus † qui venit in nomine Domini. Hosanna in Excelsis.

nű, oh mindenható szent atya ur Isten., a mi¹²³⁰ [188b:] urunk Jesus kristus által, aki által dicsérik felségedet az angyalok, imádgák az uraságok, rettegik a hatalmaságok, a mennyek, és a mennyeknek ereji, és a boldog seraphimok. egyenlő nagy vigassággal dicsérik, vegyed közikbe ami szavainkot kerűnk, alázatos vallás tétellel. mondván, szent, szent, szent, a seregeknek ura Istene, tellyesek az egék, és aföld, ditsőséggel, légy segittségűl, ki vagy a magosságban. áldot † légyen. a ki jött az urnak nevében, Légy segittségűl, ki vagy a magosságban.

Ezt a szent háláadást a melyet mond az anyaszent egy ház, az angyalok egyűt. az Isten ditséretire. praefacionak nevezik, mivel kezdete a mise rendének, ezt a görögök eucharistica orationak nevezik, az az. háláadás imádságának, eváltozik az innepek szerént., de mindenkor a sanctuson. végeződik, a melyet is Isaiás proféta hallotta énekelni az Isten széke előtt. Isai. 4. 3. az anyaszent egy ház ezekhez adgya azokat¹²³¹ a szokot, amelyekel tisztelték a sido gyermekek akristust midőn jerusalembe ment ditsőségesen, mondván. Benedictus qui venit. [189a:]

K Mit kell a népnek tselekedni a praefatio alatt?

F. A papal egyűt hálákot kell adni az Istennek, és szivből kell énekelni az angyalokal. szent. szent. szent. az ur Isten¹²³²

13. Canon Missae. Te igitur.

K A praefatio után való imádságokat. miért nevezik a Mise rendének?

F Mert azok olyan rend szerént való imádságok, a mellyek nem változnak, és minden misékben azokat mondgyák,¹²³³ Canon görög szó, amely rendet téssen.

K Min kezdik el amise rendét?

F. A pap az ég felé emelvén kezeit és szemeit, a következő

¹²³⁰ [A lap alján tollvonások.]

¹²³¹ azokat [ezeketből javítva.]

¹²³² az ur Isten [Későbbi beírás.]

¹²³³ mondgyák, <ez> Canon [Törlés a sor végén.]

imádságot mondgya, a melynek kezdetin meg hajtván¹²³⁴ magát, az oltárt meg tsokollya,

Te igitur Clementissime pater,
per Jesum Christum filium tuum
5 dominum nostrum, supplices ro-
gamus ac petimus. uti accepta ha-
beas et benedicas haec † dona,
haec † munera, haec † sancta sa-
crificia illibata, imprimis quae tibi
10 offerimus pro ecclesia tua sancta
Catholica, quam pacificare, Cu-
stodire, adunare,¹²³⁷ et regere di-
gneris. toto orbe terrarum, una
Cum famulo tuo. [189b:] papa
15 nostro N. et Antistite nostro N. et
Rege nostro N., et omnibus or-
thodoxis atque Catholicae at apo-
stolicae fidei Cultoribus.

Alázatoságal kérünk tégedet ir-
galmas¹²³⁵ Atya, ate fiad, ami
urunk jesus kristusunk által,¹²³⁶
hogy vegyed kedvesen, és meg
áldgyad ezeket az † ajándékokot,
ezeket az † ajánlásokat. ezeket a
† szent tiszta áldozatokat. melye-
ket néked ajánlunk, először a te
szent közönséges anyaszent egy-
házadért, hogy annak méltoztas-
sál adni békeséget., azt tarsd meg,
vezérellyed, és egységé tegyed, az
egész világon. és azal együt,¹²³⁸ a
pápát, a [189b:] te szolgadot N. a
püspökünket N. és királyunkot.
N. és mind azokat kik a közönsé-
ges és apostoli hitben vannak.

20 K A pap miért tsinál keresztet a kenyére, és aborra, midön ezeket
a szokot mondgya, kérünk hogy meg áldgyad. ezeket az ajándékokot,
ezeket az ajánlásokat, ezeket az áldozatokat.?

F. Hogy meg mutassa az által, hogy tsak a kristus keresztýének ereje
által. áldatnak meg, és lesznek kedvesek Isten előtt azok az ajándékok,

25 K Mitsoda oktatást vehetünk magunknak ebből az imádságból.?

F. 1. Hogy minden miseket az egész anyaszent egy házért. monda-
nak, azután apápáért, a püspökért, a királyért, és közönségesen az egész
hivekért, és ugy mondván. nincsen különösön valo mise, mindenik
közönséges. amint már ezt meg mondtuk, Conc. trid. sess. 22. Cap

30 6. de sacrifici. Missae,

2. Hogy mindenkor emlékezetet tésznek apápáról, apüspökről, a
királyrol, vagy a fejdelemről. hogy a népet. az Isten akarattya szerént
vezérelhessék békeségben. és hogy az Isten áldását vegyék. 1 tim. 2. 1.

3. Hogy minden misékben.¹²³⁹ az Istentől négy fő dolgot kérnek az
35 egész anyaszent egy háznak. 1. hogy békeségit adgya reája, meg oltol-

¹²³⁴ hajtván [hajvánból javítva a t betű beszúrásával.]

¹²³⁵ irgalmas [g-m-ből javítva.]

¹²³⁶ által, <hogy> hogy [Törlés a sor végén;] vegyed kedvesen, [n-k-
ból? javítva.]

¹²³⁷ audanare, [Ezt a szót idegen kéz áthúzta és alája írta: adunare]

¹²³⁸ egüt, [Írshiba; a lap alján tollpróbászterü tollvonások.]

¹²³⁹ misékben. [b - valószínűleg r-ből javítva;] az Istentől [beszúrás.]

mazván akülső üldözésektől. 2. hogy azt meg tarttsa az igaz hitben., mind azok ellen kik ellene támadnak, ugy mint, a sidok, a hitetlenek, és¹²⁴⁰ az eretnekek., 3. hogy meg egyeztesse a schis-[190a:]maticusok ellen, és mind azok ellen, kik egyesége ellen támadnak. 4. hogy azt vezérellye, jó pásztorokat adván néki, aroszaktól pedig meg oltalmazza. 5

5.¹²⁴¹ Hogy a szent áldozatot a szent Háromságnak ajánlyák, noha az atyát emlittik a fiu által, a szent lélekel együt., az anyaszent egy háznak mindenkori szokása szerént.

6. Hogy az anyaszent egy ház. tsak ahivekért ajánlya közönségesen a szent áldozatot, a hitlenekeket, eretnekeket nem nevezik, de ezekért. 10 kinek kinek lehet és kel¹²⁴² imádkozni különösön.

K Mit kell anépnek tselekedni midön ezt az imádságot mondgyák?

F Mint hogy apap az ő nevében mondgya ezt az imádságot, jobbat nem tselekedhetik. mint ha apapal együt mondgya el azt.

14. Memento. az élökért. 15

K Melyik a mise rendében valo¹²⁴³ második imádság?

F A pap minek utánna könyörgöt volna az Istennek az egész Anyaszent egyházért, különösön imádkozik azokért, akikért akar imádkozni, azután, mind ajelen valokért,

Memento Domine famulorum. Emlékezel meg uram szolgálóidrol. 20 famularumque tuarum. N.N. és szolgálóidrol. N.N.

A pap itt egy kevesé meg állapodik, hogy az Istennek ajánlya azokat a kikért akar imádkozni, azután mondgya.

Et omnium Circum stan- Es mind azokrol akik itt jelen¹²⁴⁴
[190b:]tium, quorum tibi fides [190b:] vannak, a kiknek hiteket, 25
Cognita est, et nota devotio, pro és buzgoságokat üsmered, aki-
quibus tibi offerimus. vel qui tibi kért neked ajánlyuk. vagy a kik
offerunt¹²⁴⁵ hoc sacrificium. laudis pro se suisque omnibus, pro nekem ajánlyák ezt a ditséretnek
redemptione animarum suarum áldozattyát, magokért, vagy ho-
pro spe salutis et inColumitatis zájok valokért, lelkeknek. váltsá- 30
suae. tibi que reddunt vota sua. gára, üdveségeknek reménségére,
aeterno Deo vivo, et vero. és magok meg tartására, és a kik fogadást téznek te néked, mint öröktől fogva valo,¹²⁴⁶ élő, és 35
igaz Istennek.

¹²⁴⁰ és [Beszúrás.]

¹²⁴¹ 5. <4.> Hogy

¹²⁴² és kel [Sor alatti beszúrás.]

¹²⁴³ a mise rendében valo <imádság?> második imádság? [A törlés és javítás későbbi.]

¹²⁴⁴ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹²⁴⁵ offerunt <hogy> hoc [hoc <hogy> fölé írva.]

¹²⁴⁶ fog- valo, [Elválasztás után nem folytatta.]

K Mitsoda értelme lehet ezeknek aszoknak?

F 1. Ezek aszók, akikért néked ajánlyuk. vagy akik néked ajánlyák, világosan meg mutattyák, hogy a nép úgy ajánlya az áldozatot valamint apap, tsak azzal különbözik. hogy a pap a maga kezei által ajánlya,
5 anép pedig a pap kezei által.

2. A kiknek hiteket. és buzgoságokat üsméred, ezek meg mutattyák, hogy mitsoda hittel. és buzgoságal. kell jelen lenni ezen a szent áldozaton.

3, lelkeknek válttságára., az az. bünöknek botsánatyára, üdveségeknek reménségére, és magok meg tartására, az az, hogy mind lelki, mind
10 testi, szükségekre valo kegyelmet nyerhessenek és akik fogadást tésznek te néked, ezen az imádást, és a háláadást kell érteni,

4. Ezek aszok, magokért, vagy hozájok valokért, meg mutattyák hogy tartozunk másokért imádkozni a misekor, főképpen azokért kik
15 hozánk tartoznak.

K Mit kell anépnek ez alat mondani?

F különösen kell imádkozni azokért, akiket az Istennek akarnak ajánlani, azután apapért, és a jelen valokért. [191a:]

15. Communicantes,

20 K Mellyik a Mise rendében valo harmadik imádság?

F A pap minek utánna imádkozot volna az anyaszent egy házért, és ajelen valokért, egy néhány szenteket meg nevezvén., kéri az Istent hogy amenyben lévő anyaszent egyháznak esedezésére, hinttse kegyelmét. és jó tétemenyét, a földön lévő anya szent egy házra.

25 Communicantes et memoriam venerantes, imprimis gloriosae semper virginis. mariae genitricis Dei et domini nostri¹²⁴⁷ Jesu Christi, sed et beatorum aposto-
30 lorum. et martyrum tuorum petri, et pauli, andreae., jacobi joannis, thomae jacobi, philippi, bartholomaei, matthaei, simonis., et thad-
35 daei, lini, Cleti, Clementis, xisti, Corneli, Cypriani, laurentii, Chrysogoni, joannis et pauli, Cosmae et damiani, et omnium
40 omnibus protectionis tuae munia-
Meg egyezvén, és emlékezetit tisztelvén először a ditsőséges szüz Máriának; az Isten és mi urunk Jézus kristusunk Annyának, azután a te boldog apostolidnak, és martyrumidnak péternek, és pálnak, andrásnak jakabnak, jánosnak, thamásnak, jakabnak, filepnek, bertalannak, máthénak, simonnak, és thaddaeusnak, linusnak, Clétusnak. kelemennek, xistusnak, Cornéliusnak, Cypriánusnak, lörintznek, Chrysogonusnak, jánosnak és pálnak, kozmának, és dámiánusnak, és minden szenteidnek. érdemekért. en-

¹²⁴⁷ nistri [íráshiba.]

mur auxilio. per eundem Chri- gedd meg hogy mindenkor ate
stum Dominum nostrum Amen. gond viselésed alatt lehessünk. ami
urunk Jéhus. kristus által Amen

K. Mitsoda a lelki értelme ennek¹²⁴⁸ az imádságnak.?

F Meg lehet abban látni, amint már gyakorta meg mondtok hogy⁵
a földön lévő anyaszent egyház, együtt ajánlja amenyei anyaszent egy-
házal a szent áldozatot. azt is meg mondtok hogy miért tesznek
emlékezetet aszentekről.

A ki mélyebben akarja meg tudni ennek a szokásnak. régiségét,¹²⁴⁹
[191b:] olvassa meg, a leg régiebb görög, és deák liturgiákat. s. aug. libr¹⁰
de virginitate. Cap. 45. tract. 84. supr st. joan.

K Miért tesznek különösen¹²⁵⁰ nevezet az annyi szentekről, nem vol-
naé elegendő azt mondani, hogy közönségesen az egész szentekkel kíván-
nak meg egyesülni.?

F Hogy jól meg lehesen felelni erre akérdésre. azt kel meg tudni,¹⁵
hogy az előtt, mindenik diécesisben három Catalogust tartattak,¹²⁵¹ a
mellyeket dypticumnak neveztek. a mely görögül tézen kétt felé nyilo
táblát.,

A egyik Catalogusban. a szentek neveit irták, főképpen, a martyrok,
és a diécesisbeli püspökök neveit. akik szentül élének. eleinte mind-²⁰
gyárt. tsak a martyrok neveit irták fel, mert tsak a martyrok innepeit
illették az első saeculumokban., azután a Confessorok neveit is fel
kezdék tenni, leg előbször. a szent márton nevét tevék fel.

A második Catalogusban, az¹²⁵² élő hiveknek a neveket irták fel,
főképpen azoknak neveket. kik nagy renden lévők valanak, vagy akik²⁵
nevezetes szolgálatot tettek az anyaszent egy háznak. abban fel volt
téve. a pápa neve, a pátriárkáké, adieccsis béli püspöké, és a¹²⁵³ cléricu-
soké, azután fel volt téve. aCSászáré, a fejedelem, és a magistrátusok
neve,

A¹²⁵⁴ harmadik Catalogusban. a hivek neveit irták fel. kik az anya-³⁰
szent egy háznak egységében holtak meg. amisében, ugyan azon ahe-

¹²⁴⁸ ennek <ennek> az imádságnak.?

¹²⁴⁹ [A lap alján tollpróbaszerű beírások: *ne itély soha speravi, T m*
ez In te Domine]

¹²⁵⁰ különösen [Ékezethiba.]

¹²⁵¹ tartattak, [tartak,-ból javítva a sor végén; valószínűleg nem
Mikes javítása.]

¹²⁵² az [Beszúrás.] élő<k> hiveknek

¹²⁵³ a [Beszúrás.]

¹²⁵⁴ A <har> harmadik [A törlésben <r> megkezdett k-ból vagy
l-ből javítva.]

lyen olvasták el. ezeket aneveket. ahol mostanában is emlékezet vagy on ahalotákról.

Midön valakit a szentek közti akartak írni, annak nevé a szentek dypticumában tették. vagy is, a romai szokás szerént, a Cánonban,.
5 mert romában a dypticumokat. tsak a [192a:] Canon alat olvasták, ugyan innét is jöt bé eza szó. Cannonizatio. és a midön valakit exCommunicáltak. annak nevé ki törölték a dypticumból.

Ezt a három Catalogust a mise alat olvasták ell, de mikor hoszu volt, tsak aleg fővebeknek neveket olvasták el. külön külön, a többit pedig
10 közönségesen nevezték, nem is mindenkor apap olvasta ezeket a neveket, hanem rend szerént. vagy a diaconus, vagy a subdiáconus,

Ebből az okból. olvassák. tehát. mostan is a Canonban a szentek neveit. Card Bona. libr. 2. liturg. Cap. 8. et 12. s. aug. serm. 17. de verbis apost.

15 K Ebben az imádságban. miért kérjük az Isten segítségét. a szentek érdemi és könyörgési által. nem bánttyuké meg ezzel akristust,¹²⁵⁵ aki tsak egyedül aközben járó?

F Azt már egy néhány helyt meg mondtuk, hogy a szentek tsak a kristus által. könyörögnek, és az ő erdemek a kristus által vagyon.
20 ez így lévén, tsak akristus közben jároságához folyamodunk, a szentek érdemi, és könyörgési minékünk tsak arra valok. hogy könnyebben kegyelmet nyerhessünk akristus által, a mint hogy minden imádsága az anyaszent egy háznak. így végeződik. a mi urunk jesus kristus által.

K Mit kell anépnek mivelni midön. ezt az imádságot mondyák.
25 Communicantes.?

F Azt, hogy az égben lévő anyaszent egy házal együt ajánlya a szent áldozatot., és kérje az Istent, hogy a szenteket követhesse, és része lehessen ditsőségekben.¹²⁵⁶[192b:]

16 Hanc igitur oblationem

30 K Mellyik a negyedik imádsága a Canonak.?

F. A pap akehelyre. és a kenyére. terjesztvén kezeit. ezt az imádságot mondyá.

Hanc igitur oblationem servitutis nostrae,. sed et Cunctae familiae tuae, quaesumus domine
35 ut placatus accipias, diesque nostros in tua pace disponas, atque ab aeterna damnatione nos eripi,¹²⁵⁷ et in electorum tuorum ju- Kérünk uram tégedet. vegyed kedvesen a mi, és az egész tseléid szolgálattyanak ajánlását. adgyad nekünk ez életben való békeségedet., oltalmaz meg minket az örök kárhozattól. és számlály minket ate választotidnak seregé-

¹²⁵⁵ [Sor végén:] a [új sor elején:] akristust,

¹²⁵⁶ [A lap alján egy tollvonás.]

¹²⁵⁷ eripi, [Szóvégi *i-e*-ből javítva.]

beas grege numerari, per Christum dominum nostrum Amen. ben. ami urunk Jesus kristus által Amen.

A husvéti. és a pünkösdi hetekben emlékezetet téznek ebben az imádságban, azokról. kik akoron kereszteltettek meg, mert a mint már meg mondtuk. husvét, és pünkösöd előtt való szombatok. voltak az előtt rendeltetve a Ceremoniával való keresztelésekre. és az új kereszteltettek fejr ruhában voltak jelen a misén¹²⁵⁸

K A pap, miért terjeszti kezeit akehelyre. és akenyérre. midőn ezt az imádságot mondgya?

F Azt már láttuk másut. hogy az ő törvényben., aki¹²⁵⁹ valamely 10 áldozatot akart ajánlani az Istennek, minek előtte azt fel áldozták volna, az áldozatra tette kezeit, meg akarván azal mutatni. hogy helyében teszi halálra az áldozatot. a mely halált. ő maga meg érdemlette volna. Erre való nézve teszi tehát apap az áldozat kezdetekor akehelyre. és akenyére kezeit a nép nevében, a kiért és akivel ajánlya azt a kristus 15 által az Istennek, hogy ő általa, botsánatot,¹²⁶⁰ és üdves-[193a:]séget nyerjen, magának, és az egész anyaszent egy háznak. st. aug. ¹²⁶¹ libr. 10. de civit dei. cap.20.

K Mit kell a népnek mivelni. midőn ezt az imádságot mondgyák.

F. Az Istennek kell ajánlani magát, akristus által, és akristusal, mint 20 élő osttyát. de nagy alázatoságal., és kérje azt az Istentől., amit apap kér az ő nevében.¹²⁶² igen jó tehát. apapal el mondani ezt az imádságot.

17. quam oblationem

K Mellyik a Canonak ötödik imádsága?

F A pap meg szenteli ujjonnan akenyeret, és abórt. keresztet vetvén 25 reájok és mondgya.

Quam oblationem tu deus in omnibus quaesumus benedictam †. ascriptam † ratam rationabilem †. acceptabilemque facere digneris, ut nobis Corpus † et sanguis † fiat dilectissimi filii tui domini nostri jesu Christi	A mely ajándék. kérünk Istenünk, hogy mindenben légyen áldot. † bé vétessék, † helyes †. és kedves légyen előtted, ugy 30 hogy ¹²⁶³ ate kedves fiadnak, ami urunk Jesus kristusunknak testvé † és vérévé † vályyek nekünk.
---	---

K Miért mondgya. a pap annyi féle képpen. az Istennek hogy az az

¹²⁵⁸ és az új kereszteltettek fejr ruhában voltak jelen a misén [Utólag írta be, folytatólag.]

¹²⁵⁹ aki <al> valamely áldozatot [Törlés a sor végén.]

¹²⁶⁰ botsánatot, <nyer> és üdvességet nyerjen,

¹²⁶¹ st. aug. [Mellette, a sor végén egy tintafolt van.]

¹²⁶² nevében. [névében.ből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹²⁶³ ugy hogy <nekünk> ate kedves fiadnak, [...] nekünk.

ajándék. áldot légyen, bévétessék, helyes, és kedves légyen ő előtte. és mindenik után keresztett vett, mitsoda oka lehet mind annak?

F. Mind ezek azok nagy értelmet foglalnak magokban., azt már meg mondtuk hogy az anya szent egy ház tsak a krisztus¹²⁶⁴[193b:]
5 keresztének érdeme által, kér kegyelmet., és hogy a szenttségek a kereszt jel nélkül¹²⁶⁵ nem munkálodnak. amint szent ágoston mondgya. *quod signum nisi adhibeatur sive frontibus. Credentium, sive sacrificio quod aluntur, nihil eorum recte perficitur. tract. in joan. serm 18. de temp.*

Benedictam. midőn akristus a kenyeret meg áldá, a maga testévé is
10 változtatá, azt kérjük tehát az Istentől. hogy minden hatóságából hinttse áldását. akenyére, és aborra, amely is változtassa azokat a krisztus testévé, és vérévé, az anyaszent egy ház, valamit tsak kérhet az áldozat iránt,¹²⁶⁶ közönségesen ezekben a szokban foglallya mikor mondgya, in omnibus benedictam, hogy mindenben meg áldassék., de hogy jobban ki tessék ez a nagy kegyelem. egy néhány féle szokal mondgya ki kérését.

Adscriptam. hogy az oltáron lévő áldozat el vétessék. és hogy a magunkból álló áldozatot meg ne vesse. hanem azt el vegye, a krisztuséval együt.

20 Ratam. hogy a mi áldozatunk állandó és álhatatos légyen, és hogy ugy lehessünk kaptsolva az Istenhez, hogy soha tőlle meg ne vallyunk.

Rationabilem. soha ilyen féle dolgot nem kértek. akristus el jövelete előtt, mert az áldozat oktalan állatokból állot, a melyeknek nem volt okoságok., de mostanában azt kérjük Istentől. hogy az oltáron lévő
25 osttya. a krisztus testévé változék. aki is egyedül az okoság. és méltó az imadásra. azt is kérjük hogy a magunkból álló áldozat okoságál, és értelemel [194a:] legyen fel ékesítve, *rationabile obsequium.* mondgya szent pál, rom. 12. és hogy fedezés nélkül való okos áldozatok legyünk. *rationabile sine dolo,* az az hogy az elménk, akaratumk., szívünk, és
30 minden valami bennünk vagyon. tellyeségel az Isten akarattya alá vettessék, ugy hogy lelki, és okosságál való ditséretet adhassunk néki.

Acceptabilemque. hogy kedves légyen. a bizonyos, hogy az Isten előtt, az ő szerelmes fiának áldozattya mindenkor kedves, de azon kérjük, hogy mi tőllünk vegye kedvesen akristus áldozattytát. melyet
35 néki ajánlunk. és hogy amagunkból álló áldozat hová továb kedveseb legyen szemei előtt. bé töltven hivatalinkat, és az ő szent akarattytát., ezeket kérjük tehát hogy vegye kedvesen, a krisztus teste, és vére áldozattyanak érdeme által.

¹²⁶⁴ [A lap alján imaszerű beírás: *En Istenem mindenem loranfi susanna* – l. előbb a 967., 902., 709. sz. jegyz.]

¹²⁶⁵ nélkül [Íráshiba.]

¹²⁶⁶ iránt, <k> közönségesen [Tollhiba.]

K Miért kéri azt az Istentől. hogy az oltáron lévő osttya, minékünk a kristus testévé és vérévé válylyék?

F. 1. Ezek azok által, az anyaszent egy ház azt kéri. hogy a kenyér és abór, melyeket ajánlot, a kristus testévé, és vérévé válylyék, noha az anyaszent egy ház. azt tudgya. hogy a kristus. szavainak ereje által ez a változás minden bizonyal végben megyen, mind azon által azt kéri, hogy a mi meg szentelésünkre legyen ez a változás. ez az imádság fel taláztatik. aleg régieb liturgiáiban, a deák, és a görög anyaszent egyháznak, és szent basilus azt tarttya. hogy ez az imádság apostoli traditio. libr. de sancto spiritu. Cap. 27. 5

2. Ez által kegyelmit kérjük. az Istennek, hogy méltán, és üdvességünkre vehessük akristus testét és vérét. 10

18. Consecratio.

K Mitsoda imádságot mond apap. a fellyeb meg mondot imádság után?¹²⁶⁷ [194b:] 15

F. Meg szenteli a kenyeret. és abórt.

K Miképpen tselekeszi ezt a szentelést?

F. A kristus nevében, és azö szavai által, vagy is inkább. nem ő, hanem akristus áldgya meg az ő szája által, st. ambr. de sacramentis. libr. 4. Cap 4. 20

Mivel apap nem tselekeszik egyebet, hanem amit akristus tselekedet és mondot., veszi akenyeret és azután apohárt, valamint akristus vette, fel emeli az égg felé szemeit, valamint ő tselekedet. meg áldgya akenyeret., és azután abórt. hálaót adván az Istennek., a kristus eszerént tselekedet, el mondogya. azokat a szokot, melyeket a kristus mondot, és azon szók által, el változtattya. valamint akristus, a kenyeret és a bort. a kristus valóságos testévé, és vérévé, és a mise vége felé, meg szegi akenyeret, és el osztogattya. valamint a kristus meg szegte. és el osztogatta 25

Minek¹²⁶⁸ utánna pedig azok az Isteni szók. azt a meg foghatatlan változást. tselekedték volna. a pap fel emeli ezt a szent áldozatot. hogy a nép imádogya. és ezen tselekedetével., előnkbe adgya a kristusnak, a keresztre való fel emeltetésit. 30

K A görög anyaszent egy házban, eszerént megyené végben. a Consecratio.? 35

F Igen is, ekítettzik aliturgiákból., mind azon által, mostanában az a különbözés. vagon közöttök, és mi közöttünk, hogy nálok, a Consecratiohoz való szokot fel szoval mondogyák. a nép az áment feleli, mi nálunk pedig már egy néhány [195a:] saeculumoktól fogvást. a kristus

¹²⁶⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és betűk: *m m m a a a a*]

¹²⁶⁸ <M m> Minek utánna

szavait lassan mondgyák, és a nép semmit nem felel, Azt mondám, hogy egy néhány saeculumoktól fogvást, mert az előtt. a deák anyaszent egy házban is fel szoval mondták. valamint agörögöknél, és a nép. az ament felelte. amostani szokás szent és nem ok nélkül rendeltet¹²⁶⁹

5 Cardin. Bona. liturg. libr. 2. Cap 13.

K Miért mutattya fel a pap a kristus testét, és vérét a Consecratio után?

F 1.¹²⁷⁰ A kristus testének a kereszten valo fel emeltetésének emlékeztire. 2. hogy a nép imádgya a kristust, a kenyerek, és a bornak szinek alat.

10 K Régi szokásé az, hogy a kristus testét fel mutassák a Consecratio után?

F Ezt a szokást, a leg régiebb. deák, és görög¹²⁷¹ liturgiákban meg láthatni, de a misében hogy mitsoda helyen mutassák fel, a nem volt mindenüt egyenlő képen, mivel a görögöknél. a Communio előtt mutatták fel. romában régenten. a mi atyánk előtt¹²⁷² mutatták fel. amint azt meg fogjuk mondani. a kehelynek fel mutatása,¹²⁷³ különösön, se nem oly régi, senem oly közönséges szokás, mint az osttyának fel mutatása, még mostanában is. a Chartusiánusok az osttyát fel emelik a Consecratio után. valamint mi. de a kelyhet akkor fel nem emelik. Card. bona liturg. libr. 2. Cap 13. st aug. supr ps. 98. n. 9.

20 K Mit kell a népnek¹²⁷⁴ tselekedni midön az ur testét, és vérét fel mutatták.?

F. Félelemel és tisztelettel kell imádni akristust. és irgalmaságot kell 25 tölle kérni.¹²⁷⁵[195b:]

19 unde et memores.

K Mitsoda imádságot mond apap a Consecratio után?

F A kristus testét és vérét az Istennek ajánlván. ezeket az imádságokat¹²⁷⁶ el mondgya

¹²⁶⁹ amostani szokás szent és nem ok nélkül rendeltet [Utólag írta be, a latin utalás fölé a sorközbe.]

¹²⁷⁰ F 1. A [J. – utólag írta be F és A közé.]

¹²⁷¹ görög [Szóvégi g megkezdett k-ból javítva.]

¹²⁷² előtt mutatták fel.

¹²⁷³ fel mutatása, <se nem oly> különösön, se nem oly régi, senem oly

¹²⁷⁴ a népnek <te> tselekedni

¹²⁷⁵ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírások: *ki ki a mit szeret*]

¹²⁷⁶ imád-<ságot>ságokat [A javítás a törlés alá írva, a sor elején; valószínűleg nem Mikes írása.]

Minek utánna. apap már el mondotta volna ezeket a szavait akris-
tusnak

Haec quotiescumque feceritis.
in mei memoriam facietis.

valamikor ezeket tselekszitek.
azén emlékezetemre tselekedgyé-
tek.

5

E szerént követi imádságát.

Unde et memores domine, nos
servi tui, sed et plebs tua sancta,
ejusdem christi filii tui domini
nostri, tam beatae passionis, nec
non et ab inferis¹²⁷⁸ resurrectionis,
sed et in Coelo gloriosae ascen-
sionis offerimus praeclarae
majestati tuae, de tuis donis, ac
datis hostiam † puram, hostiam †
sanctam, hostiam † immacula-
tam. panem † sanctum vitae ae-
ternae. et Calicem † salutis perpe-
tuae.

A honnét uram mi ate szolgálid. és
ate szent néped, ate fiadnak a mi
urunk Jesus kristusunknak,¹²⁷⁷
boldog szenvedésinek, fel táma-
dásának, menyben menetelinek
emlékezetire. ajánlyuk szent felsé-
gednek. ate tölled vett ajándékok-
bol. atiszta † ostyát, szent † os-
tyát, makula nélkül valo † ostyát,
az örök életnek szent † kenyérét.
és az örök boldogságnak † pohá-
rát.

10

15

K Miképpen lehet meg érteni ennek az imádságnak értelmét? 20

F. 1. Ezek a szók, mi ate szolgálid., és ate szent néped, meg mutat-
tyák, hogy a népnek, ugy valamint apapnak, el kel mondani ezt az
imádságot., ebből is ki tettzik, amint már sokszor meg mondtuk.
hogy a mise¹²⁷⁹ áldozattya, ugy a népé, valamint apapé. **[196a:]** ezért
is kell néki a pappal ajánlani azt.

25

2. A Consecratio után valo kereszt vetéseket nem azért. tselekeszi a
pap. hogy azt meg áldaná. hanem azt akarja azokkal meg mutatni,
hogy a kristus testének és vérének ajánlása. melyeket mi ajánlunk a
misében, a keresztben lévő áldozatért hasznos, és érdemes,

3. Noha az anyaszent egy ház, azt hiszi. hogy a kenyér a kristus³⁰
testévé változot. és hogy nintsen már kenyér az osttyában, mind azon
által. az ostyát. szent kenyérnek nevezi, mert a kenyér név alat. közön-
ségesen minden féle ededel értődik, és akristus maga mondgya magáról,
Én vagyok az élő kenyér., ugyan ezt az élő kenyérét, és azt a menyeyi
eledelét¹²⁸⁰ az örök életnek. ajánlya az anyaszent egy ház.

35

20 Supra quae.

K Mitsoda imádság következik azután?

¹²⁷⁷ kristusunknak, <menyben> boldog [...] menyben menetelinek

¹²⁷⁸ inferis [*ris*-t utólag írta be.]

¹²⁷⁹ mise [*e-o*-ból javítva.]

¹²⁸⁰ ededelét [*é-t*-ből javítva.]

F. Azon kéri az Istent hogy vegye kedvesen azon élő kenyérnek ajánlását, és az üdvességnek pohárát.

Supra quae propitio, ac sereno vultu respicere digneris, et accepta habere, sicuti accepta habere dignatus es munera pueri tui abel, et sacrificium patriarchae nostri abraham. et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus melchisedech.,
10 sanctum sacrificium immaculatam hostiam.

Méltóztassál uram kedvesen venni az életnek ezt a ¹²⁸¹ kényerét, és az üdvességnek ezt a pohárát, és tekénts kegyességgel ezekre, valamint kegyességgel vetted ate szolgádnak ábelnek ajándékát, és az ábrahám áldozattját és ate fő papodnak melkisedeknek tiszta osttyából álló szent áldozattját.¹²⁸²

[196b:] K Midön az anyaszent egy ház. azon kéri az Istent hogy kedvesen vegye a kristus testét, és véré. melyeket néki ajánlunk, és
15 hogy azokat kegyelmes szemekel tekintse, akoron akristusért imádkozik?

F. Nem, hanem mi érettünk, mert mint ha azt mondaná az Istennek, irgalmazz mi nekünk, akristus testéért. és véréért, a melyeket ajánlunk néked.

20

Magyarázat

A bizonyos, hogy az ábel, ábrahám, és a melkisedek áldozattjok, azért voltak kedvesek Isten előtt, mert akristus áldozattját jelentették, meg is bántanak akristust. hogy ha azt kérnők az Istentől, hogy vegye az ő testének, és vérének áldozattját, olly kedvesen, valamint kedvesen
25 vette ezeket arégi áldozatokat, hogy ha tsak magokban tekéntenők azokat az áldozatokat. epedig az értelme ennek az imádságnak.

Mint hogy tsak azért vetted kedvesen az ábel, melkisedek, és az ábrahám áldozattjokot, mert azok arégi áldozatok.¹²⁸³ azt az áldozatot jelentették, amelyet emái napon ajánlunk néked., és hogy ugyan
30 ezen áldozatra valo nézve is tekintettél kegyelmes szemmel reájok. kérünk. tekints kegyelmes szemmel mi réánkis, mi akik azt a valóságos áldozatot ajánlyuk néked, amelyet arégi áldozatok jelentették.

K Az anyaszent egy ház miért¹²⁸⁴ téssen emlékezetet az ábel, ábrahám, és amelkisedek áldozattjokrol. és nem az Ááron áldozattjáról?

35 F Azért mert ez ahárom szent mind magokban. mind áldozattjokban, inkább jelentették akristust. és aző áldozattját. mint sem azó testámentumbéli áldozatok., az irás a kristust [197a:] melkisedek szerént valo, és nem ááron szerént valo fő papnak nevezi.

¹²⁸¹ a [Beszúrás.]

¹²⁸² [A lap alján két tollvonás.]

¹²⁸³ áldozatok. <azt> azt [Törlés a sor végén.]

¹²⁸⁴ miért <nem> téssen

Magyarázat.

Abel, az ő ártatlanságáért, az ő ártatlanul való meg öletéséért, buzgó, és hűségel való áldozatiért, az ártatlan kristust jelentette, a kit is a sidok¹²⁸⁵ irigységéből ölték meg, és aki még születésekor ajánlotta maga magát. áldozatul az Istennek. hebr. 11. 4. 5. st aug. de civit dei libr. 15. 5
Cap 18.

Ábrahám, a minden hívők atya, az ő fiát isákot fel áldozza, és azt, mint egy aholtak közül viszá veszi. amint szent pál is mondgya, a kristust jelentette, aki által. vettük mi ahített, és aki engedelmességéből. halálra adta maga magát, egy szers mind lévén, mind pap, mind áldozat. de olyan áldozat, aki maga magát fel támasztotta. hebr. 11. 17. 18. 10
st aug, de civit dei libr. 16. Cap. 32.

Melkisedek, ugy mint pap. és ugy mint, abékeségnek, és az igasság-nak királya, akristust jelentette, aki az öröktől fogva valonak papja volt, a ki Aaronál fővebb pap volt. és olyan pap. a ki, az Istennek, 15
kenyérel, és borral áldozot. agyőzedelem után.¹²⁸⁶ hebr. 7. 1. 2. st aug. de Civit dei. libr. 16. Cap 22.

Fel találatik eképpen. ezen három áldozatokban., annak az áldozatnak figurája, a melyet a kristus¹²⁸⁷ még születésekor el kezdette, a kereszt fán fel áldozta, és a menyekben. bé töltötte, és a melyet még 20
mostanában is gyakorollya. oltárinkon. igen nagy bölcseségel tselekeszi tehát az anyaszent egy ház hogy emlékezetet teszen erről ahárom áldozatrol.¹²⁸⁸[197b:]

21. Supplices te rogamus.

K Mitsoda imádság következik azután?

25

F. A pap meg hajtván alázatoságal magát, akövetkezendő imádságot mondgya.

Supplices te rogamus omnipotens Deus, jube haec perferri per manus sancti angeli tui. in sublimi altare tuum, in Conspectu divinae majestatis tuae., ut quotquot ex hac altaris participatione sacro sanctum filii tui Corpus et sanguinem sumpserimus, omni

Minden ható Ur Isten alazatosan kérünk tégedet, hogy ezek, a te szent angyalod által, szent Felséged eleiben bé mutattassanak, 30
ugy hogy mindnyájan valakik erről az oltárol részesülünk, ate fiadnak szenttséges testében, és vériben, minden menyei áldasal. és 35

¹²⁸⁵ a sidok <o> irigységéből ölték meg,

¹²⁸⁶ agyőzedelem után. [Kereszttel jelölt beírás, a sor alá.]

¹²⁸⁷ a kristus [Beszúrás.]

¹²⁸⁸ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírás: az Istennek irgalmaz]

benedictione¹²⁸⁹ Coelesti et gratia repleamur. per eundem christum Dominum nostrum Amen. kegyelemel bé töltsünk. a mi urunk Jesus kristus által Amen.

K Mitsoda értelemel kell érteni ezt az imádságot.?

- 5 F Ennek az imádságnak értelme olyan. nehéz. és titkos. hogy akik azt magyarázni akarták ennek előtte kilentz száz esztendővel, azt végben nem vihették, ki is foghattya meg ezeket a mély, és tsudálatra méltó szokot. flor. in Can missae.

- A betű szerént való értelme ennek az imádságnak azt adgya¹²⁹⁰ előnkbe., mint ha az anyaszent egy ház. azon kéré az Istent. hogy az oltáron lévő testét és vérét akristusnak maga eleiben vitesse. az angyal által, de mint hogy az anyaszent egy ház azt hiszi, hogy a kristuson kívül senki más arra nem érdemes hogy azt bé mutassa, azért, ugyan a kristust is kéri, hogy ő mutassa bé az oltáron lévő ajándékokot., de mitsoda An[198a:]gyal által,? a nagy tanáts béli angyal által, az anyaszent egy ház a kristushoz való nagy tiszteletire, és szeretetire való nézve, nem meri akristust nevezni, hanem az angyal név alát nevezi, a mely szó angyal. követet téssen, akristus aza fő¹²⁹¹ követ. és messiás, az az követ, ennek atsudalatos imádságnak értelmét, eszerént¹²⁹² kell
- 20 pedig érteni.

- Kérünk nagy Isten tégedet. engedd meg, hogy akristus,¹²⁹³ akit, ezen az oltáron ajánlunk néked. és aki szüntelen ajánlya magát. éretünk az égben. hogy akristus. ate szent angyalod, a nagy tanátsbéli angyal, ő maga mutassa bé neked menyekben., a maga testét, és vérét,
- 25 a mellyeket mi itt e földön ajánlunk tenéked. ami szívünknek buzgoságával együt, ugy hogy részesülvén fiadnak testében. és vérében. bé töltsünk menyei áldásal és kegyelemel. ugyan azon mi urunk Jesus kristus által

22 Memento. a holtakért.

- 30 K Mitsoda imádság következik ez után?

F A holtakért való imádság. eszerént.

- Memento etiam Domine famulorum, famularumque tuarum N.N. qui nos praecesserunt Cum
- 35 signe fidei et dormiunt in somno pacis.
- Emlékezel meg uram ate szolgálidrol. és szolgálidrol is. N.N. akik bennünket meg előztenek a hitnek szentségével, és akik abékeségnek álmában nyugosznak.

Itt a pap meg álapodván. egy kevesé, az Istennek ajánlya név szerént

¹²⁸⁹ benedictione [Szóvégi e-i-ből javítva.]

¹²⁹⁰ [Sor végén:] ad- [új sor elején:] adgya

¹²⁹¹ fő [Beszúrás.]

¹²⁹² eszerént [é-á-ból? javítva.]

¹²⁹³ akristus,⟨t⟩ akit [Törlés a sor végén.]

az olyan holtakat, a kikért különösen akar imádkozni. és azután ismét mondgya¹²⁹⁴[198b:]

Ipsis domine. et omnibus in Christo quiescentibus. locum refrigerii, lucis, et pacis, ut indulgeas deprecamur. per eundem christum dominum nostrum Amen. 5

K Mi képpen kell érteni ezt az imádságot?

F ¹²⁹⁶ Az anyaszent egy ház nem ajánlya közönségesen az egész holtakért a szent áldozatot, hanem csak azokért. akik a hitben, és az Isten békeségében holtak meg. de a kik még nintsenek. avilágosságnak. és abékességnek helyében, ez így lévén nem ajánlya a boldog lelkekért. akik a világosságnak. és abékességnek helyében vannak., se a kárhozott lelkekért., akik az Istennek haragjában holtak meg.

2 Az anyaszent egy ház, minden misekben imádkozik közönségesen. 15
az egész purgatoriumban lévő lelkekért. ámbár különösen nevezzen is némelyeket közülök.

3 Tsudalhattuk itt. a földön lévő anyaszent egy háznak. azt az Isteni egyesít, aki a kristusal ajánlya magát Istennek áldozatul., a ki meg egyezvén a menyei anyaszent egy házal, együtt teszi véle ezt az ajánlást, és aki kéri az Istentől, a purgatoriumban lévő anyaszent egy háznak meg szabadulását: úgy hogy eza három anyaszent egy ház, meg egyezvén menyekben, az ő fejek, akristus jesus alat, egy szivel, egy szóval. szeresék. ditsérjék, áldgyák. és ditsöittsék örökké az Istent. ugyan csak erre is tzéloz a mise szent áldozattya. 25

K Régi szokása e halottakért imádkozni a Misekor? [199a:]

F. Ez az imádság, fel találtatik. mind agörög, mind a deák, legg régiebb liturgiákban. ezt az apostoli traditioból vettük. a mint már ezt meg bizonyítottuk másut.

23 Nobis quoque peccatoribus. 30

K Mitsoda imádság következik ezután?

F Ezen imádság

Nobis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine miserationum tuarum sperantibus, partem aliquam et societatem donare Minékünk is bünös szolgálidnak, kik ate irgalmaságodnak sokaságában bizunk, meltoztassál minket részesíteni társaságokban., a 35

¹²⁹⁴ [A lap alján tollpróbaszerű beírások: *Mindent a mit tselekeszel okosan tselekedgyed Magyar z*]

¹²⁹⁵ adgyad [adgyból javítva, ad beszúrásával.]

¹²⁹⁶ 1 [Utólag írta be világosabb tintával, az alább levő 2-vel és 3-mal együtt.]

digneris Cum¹²⁹⁷ tuis sanctis
Apostolis. et martyribus, Cum jo-
anne, stephano, matthia, barna-
bâ, ignatio, alexandro, marcelli-
5 no, petro, felicitate. perpetua,
agatha, lucia, agnete, Caecilia,
anastasia, et omnibus sanctis tuis,
intra quorum nos Consortium
non¹²⁹⁸ aestimator meriti, sed
10 per Christum dominum nostrum.

Per quem haec omnia., Domi-
ne, semper bona Creas, sanctifi-
cas, † viviñicas †. benedicis. † et
15 praestas nobis, per †¹³⁰¹ ipsum,
et † cum¹³⁰²[199b:] ipso, et †¹³⁰³
in ipso, est tibi deo patri † omni-
potenti, in unitate spiritus † sancti,
omnis honor, et gloria. per om-
nia saecula saeculorum Amen.

K Mitsoda szövetsége lehet ennek az imádságnak, az előbenivel.?

F. A pap minek utánna azon kérte volna az Istent, hogy a purgátori-
umban lévő lelkeket. vigye aszenteK társaságában, hasonló kegyelmet
kér, aföldön lévő anyaszent egy háznak.

25 K Miért veri apap amelyét midőn azt mondgya. minekünk is bűnös
szolgaidnak?

F. Hogy meg mutassa külső képpen is. mitsoda alázatosságal, és
töredelmeségl mondgya. ezeket a szokot a publicanus példájára.¹³⁰⁴

K Miért kérjük azt az Istentől, hogy vegyen szentei közé bennün-
30 ket,¹³⁰⁵ nem a mi érdemünkbl, hanem az ő kegyelmességéből, és
irgalmaságából.?

F Mert az anyaszent egy ház. azt tudgya l. hogy ha az Isten irgalma-

¹²⁹⁷ Cum <sanctis> tuis sanctis

¹²⁹⁸ non [nosból javítva.]

¹²⁹⁹ mindeneket [et – utólagos beírás a szóközbe.]

¹³⁰⁰ szentelsz [szentélszből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹³⁰¹ per † ipsum, [† – beszúrás.]

¹³⁰² [A lap alján tollpróbászertű tollvonások és beírások: *Mindennek*

Min]

¹³⁰³ et † <inp> in ipso,

¹³⁰⁴ [Utána beírás: *heja vagon*]

¹³⁰⁵ bennünket, <?> nem

ság nélkül fontolná meg tselekedetinket., senki ő előtte nem üdvözülhetne. ps. 129.

2. hogy az örök életet az Isten nem úgy adgya az embernek mint adóságul, hanem kegyelméből, és irgalmaságából. valamint szent pál mondgya *Gratia dei. vita aeterna.*: mink azt meg érdemelhetjük. de a mi érdemünk, [200a:] tsak tisztán, az kristus által valo kegyelméből, és irgalmaságából vagy az Istennek. rom. 6. 23.

K Mitsoda értelme vagy az ezeknek a szoknak, *ami urunk Jesus kristus által, aki által teremteted ezeket ajókót, ezeket meg szenteled. ezeket élteted, ezeket meg áldod, és ezeket nekünk adod?* 10

F Hogy ezeket jól meg lehessen érteni., azt meg kell tudni, hogy régenten a Canon végén. az óltárnál gyümölcstöt, veteményt, tejet, mézet, hust, és más egyéb efféléket meg szentelték, azért, ¹³⁰⁶ hogy szentül költhessék azt., amit az Isten az emberek eledelére rendelt, valamint még mostanában is husvét napon bárányt szoktak szentelni, ezekre mondotta tehát apap ezeket a szokot, aki által teremteted ezeket ajokot, &c. mivel minden meg áldatot. és szenteltetet akristus által, de idővel., hogy a Mise rövideb legyen. a mise utánra halasztották¹³⁰⁷ az eledel szentelését, mind azonáltal,¹³⁰⁸ az ahoz valo imádságot meg tartották, mivel ezeket aszokat igen szép lelki értelemre is lehet magyarázni. eszerént. 20

A kristus által *teremted* minden nap akenyeret. és abórt, mellyek, szükségesek az áldozathoz, mindenek is a Fiu által teremtetek. *azokat meg szenteled* az Eucharistiában, *azokat élteted.* mivel a Consecratio előt, élet nem lévén benne, élő kenyérré, és életet ado eledellé változnak. a Consecratio után, *azokat meg áldod* mert akenyér, és abor, akristus testvéé és vérévé változván, az Isten ditsőségre valo áldott áldozattá lesznek., és szüntelen valo áldására az anyaszent egy háznak., *nekünk adod azokat.*¹³⁰⁹ a Communion-[200b:]ban, ahol veszük a kristusnak¹³¹⁰ valóságos testét, és vérét. 30

K Mitsoda értelme vagy az ezeknek a szóknak. ebben az imádságban. *ő általa, ő véle, és ő benne, minden tisztelet, és ditsőség*¹³¹¹ *tegedet illet ő mindenható atya Isten. a szent lélekel együtt. mind örökkön örökké?*

¹³⁰⁶ azért, [a-e-ből? javítva.]

¹³⁰⁷ halasztották <a gyümölcs> az eledel [A javítás a törlés fölé írva, a sor végén.]

¹³⁰⁸ azonáltal, [á-r-ből javítva.]

¹³⁰⁹ azokot. [azo-eze-ből javítva; a lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹³¹⁰ a kristusnak [Alatta későbbi beírás: *heja vagyon*]

¹³¹¹ ditsőség [di – utólag írta a sor eleji margóra, *tsőség* elé.]

F Ennek az, az értelme., hogy tsak a kristus.¹³¹² áldozattya tiszteli méltán az Istent, és hogy tsak. akristus által, a kristusal. és a kristusban lehet az Istent ditsérni, *a kristus által.* mert egyedül ő aközben járó. tsak egyedül ő általais tettzetünk Istennek. *a kristusal.* mert az Istennek
5 nem lehet tettzeni. hogy ha a kristusal. egyesek nem vagyunk, és ő hozzája egészen nem kaptsollyuk magunkot, *akristusban* mert az Isten kedviben nem lehetünk, hogy ha akristusban nem vagyunk, oltva, mint tagjai.

K Miért tsinal keresztett apap az osttyával akehelyre midön ezeket
10 a szokot mondgya, ő általa, ő véle, és ő benne?

F.¹³¹³ Az által meg mutattya, hogy tsak a keresztben lévő áldozatnak ereje által. tiszteltetik az Isten.

K A pap miért emeli fel egy kevesé az osttyát, és a kelyhet. midön ezeket a szokot mondgya. tégedet illet minden tisztelet és ditsőség.?

15 F. Azzal meg akarja mutatni, hogy tsak. a kristus által, akristusal. és a kristusban tiszteltetik, és ditsöitetik a szent haromság. sok helyt szokás tsengetni ezen másodszeri fel mutatásra¹³¹⁴

Magyarázat

A tizen kettödik saeculum előtt. nem volt a misekor más fel [201a:]
20 mutatás, hanem ez, és akoron anyira fel mutatta apap akristus testét és vérét. hogy anép. láthatta. és imádtá a kristust. idővel a consecratio utan valo fel mutatás. szentül szokásban vétetödvén. ezt a második fel mutatást. el kezdek hagyni, és mostanában, tsak egy kevesé emeli fel apap akelyhet. az osttyával együt. és sok helyeken tsengetnek, amely
25 igen régi szokás¹³¹⁵ maradot, ugyan ezért is még mostanában sok helyeken. akik amise alat szolgálnak, ezeket mondgyák. ave salus, ave vita, ave redemptio nostra, üdvözlégy mi üdvességünk, mi életünk, és mi meg váltonk.

K Mit kell a nepnek mondani ezen imádság alat, nobis quoque
30 peccatoribus.?

F. 1. Az Isten irgalmaságát kell kérni töredelmes lélekel, és kegyelmét, hogy a szent martyrok társaságában tegye őket, 2. hálákat kell adni Istennek, a kristus által velünk tett jó téteményiért. 3. imádni kell az Istent, a kristus által, a kristusal, es a kristusban, a midön apap fel
35 emeli akelyhet. az osttyával együt.

K A pap a Canonban lévő imádságokat mind lassu szoval mondván,

¹³¹² a kristus. <által.> áldozattya tiszteli méltán [n-l-ből javítva.]

¹³¹³ F. [Eléje beírta: *heja vagon*]

¹³¹⁴ sok helyt szokás tsengetni ezen másodszeri fel mutatásra [Később írta be, a *Felelet* végére.]

¹³¹⁵ szokás, <az> maradot [*maradot* <az> fölé írva.]

miért mondgya fel szoval. ezeket a szokot *peromnia saecula, saeculorum. mind örökkön, örökké?*

F. Ezek a szok, bé fejezések.¹³¹⁶ a fellyeb valo imadságoknak, a mellyeknek avégin. apap fel emeli szavát. azért. hogy anép véle egyet értvén. véle meg egyezék. és jóvá hadgya ezel a felelettel. Amen. mind ⁵ azt, valamit a pap kért az Istentől., mivel¹³¹⁷ [201b:] amint már azt meg mondottuk, valamit apap kér, azt mind anép nevében kéri.

24. Pater noster. --- libera nos.

K Mitsoda imádságot mond ezután apap?

F A mi atyánkot, a melynek, már másut. meg lehet látni a magyará-¹⁰ zattyát.

K Miért mondgya apap ezeket a szokot minek előtte a mi atyánkot el kezdgye.?

praeceptis salutaribus moniti, Ezt az imádságot üdveséges pa-
et divina institutione formati. au- rantsolatból., és Isteni szerzésből ¹⁵
demus dicere pater. noster &c. vévén, azért is mérészellyük né-
ked mondani. Mi Atyánk. &c.

F, Azt akarja velünk meg értetni. hogy ez az imádság olyan nagy, és szent., hogy ez¹³¹⁸ által bizodalomal mehetünk az Isten eleiben. a melyet el nem mérnök mondani, hogy ha akristus azt nem parancsolta ²⁰ volna

K Miért hogy. sok helyeken. a diaconus apaténát mutattya a népnek amidön, a mi atyánkot mondgyák?

F Azzal anépnek akarja tudtára adni. hogy a Communionak ideje közelget, a melyhez készülni kell, mivel régenten a patena, olyan táll. ²⁵ volt,¹³¹⁹ amelyben tették akristus testét. és ugy osztogatták anépnek.

K Miért tarttya az oltár előtt a sub diaconus apaténát. az offertoriumtol fogvást. a mi atyánknak végiig a kezében?

F A patena szükséges léven, az offertoriumkor, mivel arra tészik a kenyeret, a melyet meg szentelik, az offertorium [202a:] után a kenyeret ³⁰ az oltárra teszik. azért már akor apatena nem lévén szükséges. a Communioig. a subdiaconus tarttya. mind addig bé fedezve. a kis misékben pedig. a Corporale alá teszi a pap.

K Mitől vagyon hogy a pap fel szoval mondgya a mi atyánkot a misekor., egybkor¹³²⁰ pedig rend szerént tsak lassan mondgya. ugy a ³⁵ hiszek egy Istent is. tsak a misekor mondgya fel szoval.?

F Hogy jól meg lehessen felelni erre a kérdésre, azt meg kell tudni,

¹³¹⁶ bé fejezések. [Ékezethiba.]

¹³¹⁷ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

¹³¹⁸ ez [Későbbi beszúrás halvány tintával. Mikestől?]

¹³¹⁹ volt, [Beszúrás.]

¹³²⁰ egybkor [Íráshiba.]

hogy régenten aközönségesen valo gyülekezetben., ahol ahitetlenek, és a Catechuménusok jelen lehettek. fel szoval a mi atyánkot, se a hiszek egy Istent. soha nem mondták, mivel ő előttök el titkolták. atitkokat, nem lévén érdemesek azoknak reszesülésében, és attol is tartottak, hogy azokal viszá ne élyenek, és tsufságra ne fordittsák, azért tsak akor is tanították a Catechumenusokot a mi atyánkra, és a hiszek egy Istenre. midön már azok közzé számláltattak. akiket nevezték. *Competentes.* az, az, akik már. elegendő képen. meg próbáltattak, és akik akeresztséget fel vehették,¹³²¹ ezek tehát. meg tanulván a mi atyánkot, és a hiszek egy Istent. fel szoval, könyv nélkül mondták el azokat, kereszteltetések előtt.¹³²² és ezt nevezték, *reddere, symbolum, reddere. orationem dominicam,* azaz, viszá adni, vagy el mondani a mi atyánkot. Ez így lévén, azt mondám, hogy egyéb Isteni szolgálatkor jelen lehettek a Catechumenusok,¹³²³ azért lassan is mondták ami atyánkot, és a hiszek egy Istent, de a misekor. éneklették, vagy fel szoval¹³²⁴ mondták, mert az Évangélium után, a Catechuménusok ki mentenek¹³²⁵ [202b:] a gyülekezetből. tsak a hivek maradtanak, az olyan klastromokban, ahol. tsak a szerzetesek vannak jelen az Isteni szolgálatokban., a mi atyánkot mindenkor fel szoval mondgyák.¹³²⁶ valamint tseleseknek

20 mostanábanis. mind azok, kik a szent benedek reguláját követik. ezt a régi szokást követik tehát mostanában is. az anyaszent egy házban

A pap el végezvén, a mi atyánkot, a nép feleli sed libera nos a malo. de szabadits meg minket a gonosztol., azután a pap feleli amen.

K¹³²⁷ A nép minek utánna el mondtotta volna fel szoval. az utolsó részit ami atyánknak., apap miért feleli reá az áment, tsak lassan.?

F Már ennek okát meg mondtuk. amidön. az áment meg magyaráztuk., a mi atyánknak avégin., azt is el mondhatni, hogy itt az ámen, annyit téssen., mint ha apap azt mondaná, igen is Istenem. az egész gyülekezetnek nevében kérék. hogy szabadits meg minket agonosztol., a melyet még bővebben kéri. akövetkezendő imádságban.

¹³²¹ fel vehették, [f-v-ből javítva.]

¹³²² kereszteltetések előtt. [Kereszttel jelölt beírás a lap alján; *kereszttségek előtt.* – nincs ugyan áthúzva, de fölösleges, mert a † jellel betoldott rész ezt helyettesíti.]

¹³²³ aCatechumenusok, <de a misekor ének> azért [...] de a misekor. éneklették,

¹³²⁴ fel szoval [sz-fo-ból javítva.]

¹³²⁵ ki mentenek [tenek – utólagos beírás *ki men* alá a lap alján; valószínűleg idegen kéz írása. A lap alján tollpróbászterű tollvonások.]

¹³²⁶ mondgyák. [n-d-ből javítva.]

¹³²⁷ K [F-ből javítva;] A <pap> anép [a törlés után Mikes fölöslegesen ismételte meg a névelőt.]

Libera nos quaesumus domine, ab omnibus malis praeteritis, presentibus, et futuris, et intercedente Beáta et gloriosa semper virgine. Dei genitrice. maria, Cum beatis apostolis tuis petro et paulo, atque andrea, et omnibus sanctis, da propitius pacem. in diebus nostris, ut ope misericordiae tuae. adjuti, a pec[203a:] cato simus semper liberi, et¹³²⁹ ab omni perturbatione securi, perdominum nostrum Jesum Christum filium tuum., qui tecum

Kerünk uram. szabadíts meg minket az el mult, ajelen valo., és a jövendő béli minden féle gonoszról., és a boldogságos szűznek. és ate boldog apostolidnak, 5 péter. pál. andrásnak, és minden szenteidnek esedezéseek által. adgy békeséget nekünk a mi napjainkban. úgy hogy ate irgalmaságodnak segítségével., a büntől. mindenkor szabadosok lehessünk,¹³²⁸ [203a:] és minden nyomorúságokban meg segítssünk., a te fiad, ami urunk Jesus kristus által, kite veled, éll, és uralkodik, 15 a szent lélekel egyetemben. mind örökkön örökké amen

K Mellyek azok az elmult, jelen valo, és következendő gonoszok, amelyektől valo meg szabadulást kérünk?

F Az el mult gonoszok. avetek, ajelen valo gonoszok, abelső vagy²⁰ külső¹³³⁰ kísértetek, a következendő gonoszok, avétektől valo örökös, vagy ideig tarto büntetések. ugyan ezért is az anyaszent egy ház, minden kérésit. tsak¹³³¹ kettőben foglallya, avétektől valo meg szabadulást, és a békeséget, a vétektől valo meg szabadulást, mivel igazán szolván, avéteknél nincsen nagyob gonosz, és a többi, mind ettől származnak, 25 abékeséget, mivel minden jó ebben foglaltatik, és minden erre tézől, tsak akor is vagyunk békeségben, midőn avétektől. meg szabadulunk. és. annak rabságából. meg menekedünk, mivel a más féle békeség. hamis.¹³³² és tsalando. a hamisaknak nintsen békeségek mondgya az ur. Isai. 11. 8. 30

K A pap miért tsinál keresztet a paténával, minek elötte ezeket a szokot mondgya, adgy békeséget nekünk?

F Meg akarja velünk értetni, hogy tsak akerszt által. lehet békeségünk.

¹³²⁸ [A lap alján órszók: és minden nyomorúságokban]

¹³²⁹ et <ab omni tribulatione securi. perdo> és minden [Azért törölte, mert véletlenül a magyar szöveg helyére írta be; l. még az l 185., 1218. sz. jegyz. is.]

¹³³⁰ vagy külső [Utólagos beszúrás a sor végére és a sor elejére.]

¹³³¹ tsak <k> kettőben [Tollhiba.]

¹³³² hamis. [i-a-ból javítva.]

Magyarázat.

A patena, jele, és eszköze abekéségnek. mivel az olyan táll, a melyre teszik akristus testét. amelyet a békeség jeléül osztogattyak ell. ugyan ezért is tsokollya meg apap a paténát, amidön. az Istennek mondgya
5 adgy. békeséget nekünk [203b:]

K Az anyaszent egy ház miért kéri a szenteknek esedezéseket. fő képpen,¹³³³ a Boldogságos szüzet, szent péter. szent pál és szent andrá-
sét. midön békeséget kér Istentől akristus által?

F Azért hogy az Isten hamaréb meg halgassa; ugyan ezért is nevezi
10 a szentek közül azokat., akik által. leg inkább adta. az Isten az ő valóságos békeségit az embereknek, a Boldogságos szüz. Annya volt. abekéség Istenének., a három fő apostolok pediglen. az egész világon hirdették. a békeséget. akristus nevében.

25. fractio panis.

15 K Miért szegi meg apap a kenyeret. a fellyebb meg mondot¹³³⁴ imádság után.?

F. 1. A kristus példájára valo nézve, a ki is meg szegé a kenyeret. minek előtte el osztogatta volna., és azért is, hogy kövesse az egész anyaszent egy háznak mindenkori szokását. az apostoloktól fogvást
20 ¹³³⁵ 1 cor. 10. 16. st. Gregor. naz. epist. 240. ad amphiloichium, st aug. epist. 59. ad paulinum.

2. A pap meg szegi akenyeret az imádságnak vége¹³³⁶ felé. a melyben az Isten békeségit kéri. meg akarván nekünk mutatni hogy a kristus azért áldozta fel magát.¹³³⁷ akeresztlen. és azért adgya magát az oltári
25 szenttségben, hogy nekünk békeségit adgya, és bennünket meg szabadditson minden gonoszol.

K Az osttyát meg szegvén, meg szegiké akristus testét?

F. Azt másut is meg mondottuk. hogy a kristus testét meg nem szegik, hanem az osttyában ami látható. azt szegik meg. az egész [204a:]
30 szent atyak ezt tanittják. és hiszik.

K Hány részre szegik az osttyát.?

F A görög anyaszent egy házban., négy részre szegik. spanyol országban régenten kilencz részre szegték. mostanában is ugy tselekesznek abban az országban; az olyan helyen. ahol azt a szokást követik.
35 a melyet nevezik. Mozarabicum. de most az egész deák. anyaszent

¹³³³ fő képpen, [k-a-ból javítva;] a Boldogságos szüzet, [az é ékezetet az ő és ű betűknél szokásos vízszintes ékezetből javítva.]

¹³³⁴ meg mondot <n> imádság

¹³³⁵ az apostoloktól fogvást [Később írta be a sorközbe.]

¹³³⁶ vége felé. [g-l-ből javítva.]

¹³³⁷ magát. [a-e-ből? javítva.]

egyházban csak három részre szegik. cardin. Bona. liturg. libr 1. cap 11. et libr. 2. Cap 14.

K Mitsoda oka lehet ennek akülömböző szokásnak?

F. A görögök, négy részre szegik akenyeret, egyik rész, apap Communiojára való, a második, anép közül. ha valaki Communicálni akar-
na, a harmadikát, a beteg¹³³⁸ számára tarttyák, anegyedikét, a pap
akehelyben. teszi. 5

A kik pediglen a Mozarabicum. szokást követik., kilentz részre szegik az osttyát, és mindenik résznek. a kristus titkairól való nevet adnak, az első részt nevezik. *meg testesülésnek.* a másodikát. *születésnek,* aharmadikát., *környül metésnek,* a negyedikét., *meg jelenésnek.*¹³³⁹ vagy *szinváltozásnak,* az ötödikét, *szenvedésnek,* ahatodikát, *halálnak,* a hetedikét., *fel támadásnak.* a nyolczadikát. *akristus menyben való ditsőségének,* és a kilentzedikét. a kristus országának, a midön el fóg jöni. hogy meg itéllye. az eleveneket, és a holtakat. 15

A romai anyaszent egy házban, három részre szegik az osttyát, az egyikét a kehelyben teszik, a másodikát. a pap ma-[204b:]gának meg tarttya, a harmadikát pedig egy néhány részre szegték vagy a nép Communiojára, vagy a betegek¹³⁴⁰ számára tartották. mivel régenten az oltárra való kenyér, mind vastagab, mind nagyob volt mint sem
mostanában., Romában, még most is meg tartatik ez a régi szokás, mert midön a Pápa, solemnis misét mond, az osttyát három részre szegvén. az egyik részt. a kehelyben teszi, a második részelt maga Communicál, a harmadik részt, kétt felé osztván. a diaconusnak, és a sub diaconusnak osztogattya., Cardin. Bona. liturg. libr. 2. Cap 17. n. 8. és a püspök
szenteléskor., a fel szentelő püspök. az osttyát. három részre szegvén. az egyik részt. a kehelyben teszi, a másodikával maga Communicál, és a harmadik részelt, az uj püspököt Communicáltattya. pontifical. rom. 25

K A pap meg szegvén az osttyát, miért mondgya a népnek, ezeket a szokót?, 30

Pax Domini sit semper vobiscum. — Az ur békesége. légyen mindenkör ti veletek.

F. A pap áldást mond anépre. akristus testének érdeme által, ugyan ezért is, ezeket a szokót mondván, három keresztet tsinál az osttyával.

K A pap miért tézzen egy részt az osttyából, a kehelyben.? 35

F Ezt így szokta. az egész világon lévő anyaszent egy ház. a leg régieb liturgiákban ezt fel lehet találni. [205a:]

De ennek a szokásnak. betű szerént¹³⁴¹ való értelme. a, hogy régen-

¹³³⁸ beteg [betégből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹³³⁹ meg jelenésnek, ⟨j⟩ vagy szinváltozásnak,

¹³⁴⁰ betegek [k-g-ből javítva.] számára⟨,⟩ tartották.

¹³⁴¹ szerént való [e-o-ból javítva.]

ten, a midön, akét szín alatt való Communio szokásban volt, gyakran történt a. hogy nem volt elegendő szentelt¹³⁴² bor mind azoknak számokra. kik két szín alatt akartanak Communicálni, olyankor tehát, szenteletlen bórt töltöttek akehelyben., és hogy az a bór meg¹³⁴³ szenteletessék. a krisztus teste által, akehelyben, a szentelt osttyának, egy részt tették, a mely részt. a diaconus. magához vette. a midön a kelyhet meg törölte, valamint még mostanában. eztet. követik. az olyan., helyeken. ahol két szín alatt szokták Communicáltatni. az oltárnál szolgáló egy háziakat.

10 Ezt a régi tartást. még mostanában is látjuk követni. nagy pénteken,¹³⁴⁴ mivel nagy tsötörtökön. az oltári szentséget csak a kenyérnek. színe alatt tarttyák meg más napra. a papnak akinek Communicálni kell. nem Communicálhat két szín alatt, azért. a szentelt osttyának egy részt a kehelyben. teszi, és minek utána akenyérnek színe alatt Commu-
15 nicált volna., meg isza azután. a krisztus testével meg szenteletetett bort.

A pap akehelyben tévén az osttyát, azt mondgya.

Haec Commixtio et Consecratio Corporis et sanguinis domini nostri jesu christi. [205b:] fiat accipientibus nobis in vitam aeternam Amen.	Hogy akristus testének, és véérének meg elegyítése. és szentelese., légyen nekünk akik azt veszük, az örökké [205b:] való életre Amen.
--	--

K Mit tévén ez a szó Consecratio.?

F. Ez a szó itt teheti a krisztus lelkének, és véérének az ő testével való titkos meg egyesülését, mely meg lett az ő fel támadásakor. vannak
25 olyan régi Missálék. a melyekben. ezen ahelyen fel nem találtatik ez a szó Consecratio. hanem ilyen formában teszik fel, haec sacrosancta Commixtio,

K Mit kell anépnek tselekedni, midön apap meg szegi az osttyát, és akristus véérével meg elegyíti?

30 F I Hálákokat kell néki adni annyi hozánk való szeretetiért, hogy nekünk eledelül adta. szent testét. és vérét, 2 azon kérje, hogy a kétt színnek elegyítése, mely az ő fel támadását jelenti, légyen, zaloga ditsőségesen való fel támadásunknak.

26. Agnus Dei.

35 K Mitsoda imádságot mondanak azután?

F Az agnus Deit. a melyet a nép énekel. és a melyet a pap háromszor mondgya el. a melyét. vervén.

¹³⁴² szentelt <bol> bor [Törlés a sor elején.]

¹³⁴³ meg <tel> szenteletessék.

¹³⁴⁴ nagy pénteken, <sok helyeken.> mivel

Agnus Dei¹³⁴⁵ qui tollis peccata mundi. miserere nobis.

Agnus Dei qui tollis [206a:] peccata mundi, miserere nobis.

Istennek Báránnya, ki el vészed a világ bűneit, irgalmaz nekünk.

Istennek Báránnya, ki elveszed [206a:] avilág bűneit. irgalmaz nekünk

5

Harmadikszor pedig így mondgya.

Agnus Dei qui tollis peccata mundi. dona nobis pacem.

Istennek Báránnya ki el vészed a világ bűneit. adgy békeséget nekünk.

Az Istennek Báránnya, pedig a kristus. a mint az Irás mondgya. 10

K Miért mondgyák ezt az imádságot?

F, Ez által a Communiohoz készülnek, régenten, háromszor mondták egymás után. Istennek báránnya. irgalmaz nekünk, de az anyaszent egy ház rendeléséből. hét száz esztendőtől fogvást. a harmadik Agnus Deire. azt felelik, dona nobis pacem, adgy békeséget nekünk, 15 hogy az Isten békeségit adgya az anyaszent egy háznak. és a keresztény fejedelmeknek.

K Mit kell a népnek tselekedni az agnus Dei alatt?

F Lassan, vagy ének szóval. kell mondani ezt az imádságot, de nagy hittel, és buzgoságal. 20

K Mitsoda imádság következik ezután?

F A pap meg hajtván magát. akövetkezendő imádságot mondgya el. kérvén békeséget azIstentől.

Domine Jesu Christe qui dixisti apostolis tuis. pa-¹³⁴⁷[206b:]cem relinquo vobis, pacem meam do vobis, ne respicias peccata mea, sed fidem Ecclesiae tuae, eamque secundum voluntatem tuam pacificare, et Coadunare digneris. qui visis et regnas Deus, per omnia saecula saeculorum Amen

Uram Jesus¹³⁴⁶ kristus. ki azt mondtottad az apostolidnak. bé-²⁵ keséget hagyok nektek, az én békeségemet adom¹³⁴⁸ nektek, ne-tekéntséd az én. vétkeimet,, hanem anya szent egy háznak hitét. a kit is méltoztassál. békeség-³⁰ ben és egyeségben meg tartani, ki élsz és uralkodol Istenünk, mind örökkön örökké Amen

K Miért mondgya apap ismét ezt az imádságot?

F Mert mindgyárt ezután. régenten ahivek egy mást meg tsokolták, ³⁵ meg mutatván azáltal, az egy más közöt való békeséget, apap. is azt kéri az Istentől, hogy a tsok közöttök szeretettel való légyen, és hogy az

¹³⁴⁵ Dei <t> qui tollis

¹³⁴⁶ Jesus [e-s-ből javítva.]

¹³⁴⁷ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

¹³⁴⁸ hagyom adom [adom-hagyom fölé írva, de ez nincs törölve. A főszövegben (II. 239. verso) hagyom nélkül.]

egész anyaszent egy ház. meg egyezvén, ugy hogy a hivek. kik néki tagjai, egy testé, és léleké legyenek. és hogy ebben az egységben. részesülhessenek a kristus testében.

K Miért adgyák abékeségnek tsokját, a Communio előtt?

- 5 F *Mert mindnyájan egy test*¹³⁴⁹ *vagyunk* mondgya szent pál és *mindnyájan. egy kenyérben., és egy pohárban részesülünk*¹³⁵⁰ 1 Cor. 10. 17. ugyan ezen okra valo nézve is akarta akristus rendelni az oltári szentséget akenyérnek színe alatt. mivel a kenyér jegye az egységnek.

Magyarázat

- 10 Valamint a kenyér hogy sok buza magból áll, és [207a:] a bór, sok szőlő szemből, ugy a hivekis. a kik ahoz az asztalhoz járulnak.¹³⁵¹ meg egyesülnek akristusall. és egyé lesznek véle, ugy anyira., hogy aző sz.¹³⁵² testét vevén. egy testé is lesznek véle, és mint hogy mindnyájan egy testben részesülnek, magok között is egy testé kell lenniük. hogy mind-
15 nyájan egy test lehessenek. akristusall. s. aug. serm.¹³⁵³ 82. de diversis.

K Régi szokásé hogy a hivek. egymást meg tsokollyák?

- F Ez a szokás még apostoli traditio. és az egész anyaszent egy ház követi, hanem csak aza különbözés vagon. hogy némely helyeken a hivek valóságall meg ölelik egymást. a Communio előtt, másut pedig a
20 paténát tsokollyák meg. a mely mind egy.

K Mit kell a népnek tselekedni azon idő alatt?

- F Az Isten kegyelmét kell kérni. hogy mindennel békeségben élhes- sen. és hogy soha fel ne bonttssa. azt a szent egységet., a melynek kell lenni a keresztények között.

- 25 27 Communio

K Mit mond apap az alatt.. midőn anép egymásnak a békeségnek tsokját adgya?

F. A Communiohoz készülvén. ezt akét imádságot mondgya el.

- Domine Jesu Christe filii¹³⁵⁴ Uram Jesus kristus. élő Istennek
30 Dei vivi, qui ex voluntate patris. fia, ki az atya akarattyalból, a
Cooperante spiritu sancto. per szent lélek munkája által., avilág-
mor-[207b:]tem tuam mundum nak életet¹³⁵⁵ [207b:] adtál halá-

¹³⁴⁹ egy test(ek) vagyunk

¹³⁵⁰ részesülünk [e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹³⁵¹ járulnak. [r-z-ből? javítva.]

¹³⁵² sz. testét [sz. – beszúrás.]

¹³⁵³ serm. <207.> 82.

¹³⁵⁴ filii [Szóvégi i – javítva.]

¹³⁵⁵ [A lap alján egy tollvonás és a már előfordult imaszerű beírásra emlékeztető: *En Is M m.* – vö. előbb a 635., 18., és alább az 1388. sz. jegyz.]

vivificasti, libera me per hoc sacrosanctum Corpus et sanguinem tuum, ab omnibus iniquitatibus meis, et universis malis; et fac me tuis semper inhaerere mandatis, et a te nunquam separari permittas, qui Cum Deo patre et spiritu sancto vivis et regnas in saecula saeculorum amen

Perceptio Corporis tui Domine Jesu Christe, quod ego indignus sumere praesumo, non mihi proveniat in iudicium. et Condemnationem, sed pro tua pietate prosit mihi ad tutamentum mentis et Corporis, et ad medelam percipiendam, qui vivis et regnas Cum Deo patre in unitate spiritus sancti deus, per omnia saecula saeculorum amen.

K A népnek szükségese ezeket el mondani apapal?

F Azok akik Communicálni akarnak, jobban nem tselekedhetnek mint ha szívből el mondgyák, ezt a két imádságot, akik pedig nem Communicálnak. azok legg aláb az elsöt el mondhattgyák.

K Mit mond ezek után apap?

F A két kezében vévén a kristus testét. ezeket aszókat [208a:] lassan mondgya. a soltárból. 115.

Panem Coelestem accipiam. et nomen Domini invocabo.

lod által, szabadits meg engem ezen szenttséges tested és véred által minden büneimtől, és minden gonosztól. és adgyad hogy mindenkor parantsolatidban járjak. és ne engedgyed hogy soha is tölled el távozzam, ki élsz, és uralkodol az Atyával, és a szent lélek egyetemben mind örökkön örökké amen

Uram Jesus kristus, kérlek hogy ate testednek és vérednek vétele, melyet én érdemetlen magamhoz veszem. ne légyen ítéletemre és kárhozatomra, hanem ate irgalmaságodbol lelki és testi segítségemre legyen., és lelkemnek orvóságára, ki élsz és uralkodol az Atyával. és a szent lélek Istennel egyetemben. mind örökkön örökké amen.

A mennyei kenyeret kezemben vévén, az urnak nevét segítségül hívom

Azután fel szoval mondgya ezeket a szokot háromszor. a melyét vervén.

Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo et sanabitur anima mea

Uram nem vagyok méltó hogy be jöj hajlékomban. de tsak parantsoly, és meg gyógyul az én lelkem.

Ezek¹³⁵⁶ a szók, amelyeket a százados mondott a kristusnak, az anyaszent egy ház. ezeket mondattya mind azokkal., akik Communicálni akarnak. azért hogy fel gerjesze sziveket arra az alázatoságra., a melyel kell vennie akristus testét.

¹³⁵⁶ Ezek [e-o-ból javítva;] azok [a-o-ból, k-n-ből javítva;] a szók, [a - beszúrás.]

K Mit tsinál ezután apap?

F A krisztus testét¹³⁵⁷ magához veszi, de először keresztet vetvén a szenttséges osttyával. az ur halálának emlékezetire. ezeket a szokot mondgya.

- 5 Corpus Domini nostri jesu Hogy a mi urunk Jesus kristu-
Christi Custodiat animam meam, sunknak teste tarttsa meg az én
in vitam aeternam Amen lelkemet az örökké valo életre
amen.

A krisztus testét magához vévén, figyelmetesen meg vigyázza, hogy ha
10 nem maradot valamely részetske a Corporálén, azt a patená¹³⁵⁸[208b:]-
val. nagy tisztelettel fel szedi, és a kelyhet veszi mondván. ezeket a
szokot 115 soltárbol.

- Quid retribuam Domino pro Mivel hálállyam meg az urnak
omnibus quae retribuit mihi, Ca- mind azokat ajókot, a mellyeket
15 licem salutaris accipiam. et no- tett velem, az üdveségnek póhárát
men Domini invocabo, laudans veszem, és az urnak nevét segitt-
invocabo Dominum. et ab inimi- ségül hívom, azurat ditsérvén., se-
cis meis salvus ero. gittségül hívom, és meg szabadit
engemet ellenségimtől.

20 Azután akrisztus vérit magához veszi, de előbször, keresztet vetvén
akehellyel, mondgya.

- Sanguis Domini nostri jesu Hogy ami urunk Jesus kristu-
Christi, Custodiat animam meam sunknak. vére tarttsa meg az én
in vitam aeternam amen lelkemet. az öröké valo élettre.

25 A püspökök, és apapok fent álva szoktak Communicálni, De a
pápa, mikor solemnis misét mond, aszékiben Communal, ez igen régi
szokás, inkább is hasonlit a krisztus tselekedetéhez, a ki ülve rendelé az
eucharistiát. az imádás, nem a külömb külömb fele képen valo létib-
ben¹³⁵⁹ áll atestnek, mivel, mind ülve, mind térden, mind álva, lehet
30 imádni a krisztust.

K Mit kell anépnek tselekedni. midön a pap Communicál?

F Azoknak. kik Communalni akarnak, a Communiohoz kell ké-
szülni, akik pedig nem Communalnak, nagy alázatosságal meg kell
magakban üsmérni, arra valo érdemetlen voltokot. mondván, nagy
35 töredelmeségel. Uram nem vagyok méltó. [209a:]

28. A nép Communioja

K Mit tsinál a pap a Communioja után?

F. A szent Communit el osztogattya azoknak. akik Communalni
akarnak., és az alat a chorusban énekelik azt az imádságot, a melyet

¹³⁵⁷ testét <v> magához veszi,

¹³⁵⁸ [A lap alján tollpróbaszerű betűk: *ae ae*]

¹³⁵⁹ létiben <al> áll [Tollhiba.]

antiphonának nevezik. evalamely soltárból vagyon kivéve, eza szokás pedig hogy soltárt énekellyenek a Communio alat. leg előbször áfrikában kezdődék. szent Agoston idejében, a melyről magais téssen emlékezetet. libr 2. de retract. Cap 11. ez a szent szokás. még fent vagyon az egész nap keleti országokban. és aleg régieb liturgiák erről emlékeznek. 5 libr. 8. de Const apost. Cap. 13.

K Régenten mitsoda rendet tartottak. a Communioban?

F. A pap, aki amisét. mondotta. minek utánna Communicált volna, el osztogatta két szin alat, akristus testét. és vérét, apapoknak, kik véle együt mondották a misét, azután maga osztogatta a szenttséges kenyeret a diaconusoknak, de a kelyhet. az assistens papok adták kezekben., a sub diaconusoknak, és a több Clericusoknak maga a Celebrans osztogatta a szenttséges kenyeret. de ezeknek, a diaconusok adták kezekben a kelyhet. a Celebrans pap pedig, az assistens papokal együt osztogatta a szenttséges kenyeret rendről, rendre anépnek; és a diaconusok a kelyhet adták oda azoknak, akik két szin alat akartak Communicálni. leg előbször a férfiak Communicáltak, a kiknek is kezekre tették. a kristus testét, és magok tették szájokban., azután következtenek¹³⁶⁰ az aszszonyok, a kik is hasonló képpen Communicáltak, vala¹³⁶¹[209b:]mint a férfiak, de sok helyyeken. fő képpen nap nyugoton, elsőben azö kezekre ruhát teritettének. a mely ruhát. nevezték. dominicalénak, A papok az oltár előtt Communicáltak., a Diaconusok. az oltár háta meget. mivel az oltár körül el járhattak, a sub diaconusok, és atöb Clericusok a Chorus kerületiben, anép pedig a Chorus kerületin kívül, ki ki a maga helyén, mert kinek kinek a maga 25 helyére vitték a Communiot. hogy a rendeletlenséget el távoztassák.

A Communio előtt, egy diaconus fel szoval mondotta sancta. sanctis. a szent dolgok. szenteknek valok, agörögöknél még most is mondgyák ezeket aszokot. a Communio előtt.

Azt el lehet hinni, hogy régenten fent álva Communicáltak, kö- 30 zönségesen. valamint a pap tselekeszik. a görögöknél. most is eza szokás, A pápa, midön Ceremoniaval mond misét, a kétt Diaconus fent álva Communicál¹³⁶² a kezéből, és két szin alat Communicálnak.

A pap a Communiot osztogatván. azt mondotta. Corpus Christi, ez a kristus teste. és erre. a ki Communicált, az ament felelte. azért. hogy 35 ezel a feleletel. hit tételt tegyen¹³⁶³ erről a nagy titokrol. minek előtte

¹³⁶⁰ következte [Sorvégi elválasztás után, új sor elején nem folytat-
ta.]

¹³⁶¹ [A lap alján, a jobb sarokban tollpróbaszerű betűk: *ae ae*]

¹³⁶² Communicál⟨,⟩ a kezéből,

¹³⁶³ tegyen ⟨mi⟩ erről a nagy titokrol. minek előtte [Törlés a sor elején.]

Communikállyon. ez olyan szent szokás. a melyet sok helyeken. követik. és minden követheti. Card. Bona liturg. libr. 2. Cap. 17.

K A Communio iránt mitsoda rendet tartanak mostanában a romai Anyaszent egyházban.?

- 5 F A pap Communioja után. a ministransok. a Confitéort [210a:] mondgyák el. anép nevében, apap azután ki fordulván. mondgya.¹³⁶⁴ Misereatur. et Indulgentiam. &c. és azután. akristus testét kezében vévén. mondgya ezeket aszokot.

Ecce Agnus Dei qui tollit peccata mundi. Im hol az Istennek Báránnya ki el veszi a világnak bűneit.

Ezutan. harom szor mondgya. a következő imádságot.

Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum. &c. Uram nem vagyok méltó hogy békés jöj az én hajlékomba. &c.

- Azután. a hiveknek el osztogattya a Communiot. a kenyérnek szine 15 alat. mondván. ezeket a szokot

Corpus Domini nostri Jesu Christi,¹³⁶⁵ Custodiat animam tuam in vitam Aeternam,¹³⁶⁶ Amen. A mi urunk Jesus kristusunknak teste tartsa meg ate lelkedet. az örök életre. F¹³⁶⁷ Amen.

- 20 A kik¹³⁶⁸ Communicálnak, azok eleiben abroszt teritenek azért hogy ha valamely kis részecske el talalna törni, az abroszra essék, mert erre rendeltetet. és nem arra, hogy valaki ahoz töröllye a száját.

K Miért most nem adgyák. a nepnek a Communiot¹³⁶⁹ két szin alat?

- F Ezt a szokást. tsak lassan, lassan kezdék el hadni, minek elötte 25 még az anyaszent egy ház. eziránt valamely parantsola[210b:]tot adot volna ki, amint már ezt meg mondottuk másut. ahol a Communiot szollottunk.

K Midön a szenttséget magát nem veszik, mit kell tselekedni.?

- F Akoron leg alább. lelki képpen. kell Communcalni, az az, magunkat meg alázván, az Isten elötte, szivel egyezzünk meg a kristusal. kérjük 30 hogy adgya kegyelmét. a szentül valo Communiora, és hogy, ugyan azon kegyelmét adgya, mint ha magát a szenttséget vettük volna.

K A ki misét nem halgatott, szabadé annak Communicálni?

F A tsak abetégeknek szabad.

- 35 K Mitsoda időben Communcal a nép, a misekor?

F Mindgyárt a pap után.

¹³⁶⁴ mondgya. <Indulgentiam.> Misereatur. et Indulgentiam.

¹³⁶⁵ Christi, <Cos> Custodiat

¹³⁶⁶ Aeternam. <Amen.> Amen.

¹³⁶⁷ F [Megkezdet R-ből javítva.]

¹³⁶⁸ A kik <el> Communicálnak, azok eleiben

¹³⁶⁹ a Communiot <a> két szin alat?

K Miért hogy sok helyyeken., a népnek meg kell várni a misének végét. hogy Kommunikálhasson?

F. Az olyan szokás, nem az anyaszent egy ház akarattya szerént vagyon. elég előbször valamely nagy parochiában kezdődöt. a hol sokan lévén olyanok akik Kommunikáltak, azért amise utánra hasztották. hogy a misének hamaréb vége legyen. 5

Magyarázat.

Azt már meg mondtuk, hogy a mise olyan áldozattya a népnek, valamint a papnak., ugy is kell néki abban részesülni valamint apapnak., ajó rend ellen vagyon hogy akor részesüljön. a szent áldozatban., 10 a midön annak vége vagyon. és a midön [211a:] már anépet. el küldik, mondván. Ite Missa est; másként is. a post Communio,¹³⁷⁰ amely a Communio után valo háláadás., a mely imádság ugy tekénti anépet, valamint a papot., hogy mondhattya tehát a papal együt anép ezt az imádságot., hogy ha még nem Communicált: 15

K Miért mondgya el anép a Confitéort. a Communio előtt?

F. E nem oly régi szokás, mivel régenten nem mondták a Confitéort, se az agnus Deit. se Domine non sum dignust. mikor a nép Kommunikált, a mi pedig ennek a szokásnak bé vételét. okozhatta, nem más lehet, hanem a, hogy a nép az introitust énekelik akor, amidön apap 20 a Confitéort mondgya, és az Agnus Deit. a midön, a Domine non sum dignust mondgya. tehát az Anyaszent egy ház szükségesnek ítélte, hogy ujjontában el mondassa. a népel, minek előtte Kommunikállyon. idővel, a kis misékben is meg tartatták ezt a szokást. meg is kell tartani. mivel ez, az anyaszent egy ház rendelése, 25

A Chártusiánusok most is meg tarttyák¹³⁷¹ a régi szokást, mivel nálók. a mise kezdetin. közönségesen mondgyák el a Confitéort, előbször. a pap fel szoval mondgya el. azután, a Chorus. és a Communiokor el nem mondgyák, a pap a Communioját el végezvén. a Communiot el osztogattya mind azoknak akik a szent asztalhoz járulnak. el nem 30 mondván, se misereatur.¹³⁷² se Indulgentiam, se Ecce Agnus. Dei. se Domine non sum dignus. kinek kinek a maga bé vett szokását kell követni.

K Miért hogy a püspök. midön a Communiot osztogattya¹³⁷³ [211b:] minek előtte a kristus testét adgya., a kezét nyujttya hogy meg 35 tsokollyák?

F. Ez igen régi szokás, mivel régenten, a püspökök, és a papok. a

¹³⁷⁰ post Communio, <és> amely [amely <és> fölé írva.]

¹³⁷¹ meg tarttyák <ezt> a régi szokást,

¹³⁷² misereatur. [u-a-ból javítva.]

¹³⁷³ [A lap alján számok: 25 14 42]

békeségnek jeléül, meg ölelték mind azokat. a kiknek a krisztus testét osztogatták., ez mind a nap keleti, mind a nap nyugoti anyaszent egy házban így volt. hanem azután hogy hamaréb vége legyen ennek a Ceremoniának. azt¹³⁷⁴ a szokást vették. hogy meg tsokollyák. a püspök kezét.

29 Post Communio. A Misének Vége

K Mit tsinál apap. a Communio után?

F. A kehelyre tévén ujjait. bort. és vizet töltenek azokra, a melyeket a krisztus testéhez nyult. de először ezt a két imádságot mondgya lassu
10 szoval.

Quod ore sumpsimus,¹³⁷⁵ Domine, pura mente Capiamus, et de munere temporalis, fiat nobis remedium sempiternum.

15

Corpus tuum Domine, quod sumpsimus, et sanguis quem potavi, adhaereat visceribus meis. et praesta, ut in me ne remaneat scelerum macula, quem pura et sancta¹³⁷⁷ refecerunt sacramenta. qui vivis et regnas in saecula saeculorum Amen.

25

K A pap meg mosván ujjait. mit tsinál azután? [212a:]

F. Az oltárnak job felére megyen. az imádságot, melyet Communio-nak nevezik el mondgya. ezt az alat szoktak énekelni, amidőn a nép Communiál., azután apap. az oltár közepire menvén, ki fordul. és a népet köszönti. mondván. Dominus vobiscum. anép feleli. et Cum
30 spiritu tuo. és az oltár job felin a post Communio-t el mondgya., eképpen nevezik azért, mert ezen imádság által. apap. és a nép. az Istennek hálákat ad. a Communioban vett kegyelmiért, de minek előtte el kezdgye, a népet inti hogy véle együt imádkozék, mondván. oremus. figyelmetességgel is kell a népnek lenni. hogy buzgosággal felelhessen avégin az Ament.

35

K Miért hogy nagy böjtben. a post Communio után. apap más imádságot mond, de annak előtte a Diaconus fel szoval mondgya a népnek. humiliare Capita vestra Deo. borullyatok le az Isten előtt?

¹³⁷⁴ azt [t-o-ból javítva. Valószínűleg azont akart írni.]

¹³⁷⁵ sumpsimus [i-s-ből javítva.]

¹³⁷⁶ vegyuk [Ékezethiba.]

¹³⁷⁷ sancta [c - beszúrás.]

F. Ezt az imádságot nevezik Oratio supra populum. a népért való imádságnak., ugyan ezért is adgya a népnek tudtára a Diaconus, hogy le borulva halgassa ezt az imádságot., szükséges tehát le terdepelni, és le hajtot fővel alázatosságal mondani ezt az imádságot. és töredelmes szivel felelni az ament. 5

K Mit tsinál a pap apost Communio után?

F. A post Communio a misének vége lévén, apap azt el mondván, az oltár közepire megyen. és ki fordulván. anépet így köszönti, Dominus vobiscum. apapnak, ebből a gyakorta való köszöntéséből a népet, ki tettzik szépen. hogy mitsoda egyeség [212b:] vagyon. az imádságokban. a pap, és a nép közöt, és hogy mitsoda figyelmetességgel kell anépnék ő véle mondani az imádságokat, azután. apap tudtára adattya. a diaconus által, vagy maga. tudtára. adgya anépnék. ezen¹³⁷⁸ szók által. Ité missa est. hogy ki ki haza mehet. a nép hálákat adván Istennek, feleli. Deo gratias. a nagy böjtbén, vagy más bizonyos napokon, 15 a pap nem mondgya a népnek Ité missa est, hanem Benedicamus Domino. Aldgyuk az urat.

K. Miért¹³⁷⁹ nem mondgyák mindenkor amisének végén. Ité Missa est?

F. Mert régenten tsak akor mondották, a midön a nép haza mehetet mindgyárt mise után. 20

Hogy ha pediglen. bizonyos időkben a mise után. imádságokat mondottak, a melyeken jelen kellett lenni anépnék. olyankor az ité missát nem mondották, valamint hogy mostanában sem mondgyák. a böjti napokon. és mikor a halotakért vagyon a mise. 25

K Miért adnak tehát áldást anépre, minek utánna szabadságot adtak volna a haza menetelre. és miért mondgyák. a szent János évangéliumanak kezdetit. mindgyárt az áldás. után.?

F Régenten ez nem így volt. hanem mihelyt a diaconus az Ité missát mondotta, ki ki el mehetet., és apap minek utánna lassan egy rövid háláado imádságot mondot volna., a melyet most is el mondanak: a segrestyében ment., a Chartusiá[213a:]nusok, most is eszerént tselekesznek. régenten apapok nem adtak áldást a népre. mise után, mivel a tsak a püspökököt illette, a Chartusianusoknál, most is ez a szokás, leg előbször ötödik pius pápa rendelé a szent János Evangyeliümát el 30 olvasni az oltárnál. mivel addig szabad volt mondani. vagy nem mondani, némellyek az oltárnál mondották el, némellyek a segrestyében. még most is a Chartusianusok. éppen nem mondgyák. 35

K Mitsoda imádságot mond apap az oltár közepin, az ité missa után. minek előtte áldást adgyon a népre? 40

¹³⁷⁸ ezen szók [n–megkezdett k-ból javítva.]

¹³⁷⁹ Miért [ié–er-ből javítva.]

F Ezt a rövid háláado imádságot

Placeat tibi sancta trinitas. obsequium servitutis meae., et praesta ut sacrificium quod oculis
5 tuae Majestatis indignus obtuli., tibi sit acceptabile, mihi que, et omnibus pro quibus illud obtuli sit., te miserante, propitiabile. per Christum Dominum nostrum
10 Amen.

Vegyed kedvesen Szent Haromság egy Isten. az én engedelmes szolgálatomat., és adgyad hogy az áldozat melyet én érdemetlen szent felséged¹³⁸⁰ szemei előtt ajánlottam, néked kedves legyen., és hogy,¹³⁸¹ mind én nekem. mind azoknak. a kikért. ajánlottam. büneinknek botsánattyára légyen: ami¹³⁸² urunk jesus kristus által amen

K Mit kell a népnek tselekedni. midön apap áldást ad reája?

F Meg kell magát alázni. az Isten előtt, és kérni kell., hogy áldását
15 adgya reája apap által.

K Mit kell anépnek tselekedni, midön a szent János Evan¹³⁸³.
[213b:]gyéliumát olvassa apap?

F Azt tisztelettel. és fent álva kell halgatni. imádni kell az Atya kebelében lévő öröktől fogva valo Igét, és hálákat kell néki adni, a mi
20 érettünk valo meg testesüléséért, és¹³⁸⁴ közöttünk valo maradásáért, kérni kell ötet, hogy tarttson meg minket holtig az Isteni fiuiságban., a mely kegyelmet ő nyerte meg nekünk, meg testesülése, halála, fel támadása, menyben menetele által.

K Mit kell. tselekedni a mise után?

25 F Minek előtte a templombol ki mennyünk, egy kis buzgo fohászko-
dást kell tenni az Istenhez. meg emlékezvén az áldozatrol. melyet tettünk, adgyunk hálákat Istennek. és kérjük kegyelmet, hogy a szent áldozaton valo jelen létünk, üdveségünkre legyen.

¹³⁸⁰ felséged <nek ajánlottam,> szemei előtt ajánlottam,

¹³⁸¹ hogy, <h> mind

¹³⁸² [Sor végén:] a [új sor elején:] ami urunk

¹³⁸³ [A lap alján két tollpróbaszerű tollvonás.]

¹³⁸⁴ és [s (hosszú ſ) t-ből javítva;] közöttünk [második ō-ű-ből javítva; ékezetihával.]

17 dik.¹³⁸⁵ Rész
Az ördög Űzésről, és a szentelésről.

Első Articulus
Az ördög űzésről.

K Mit értesz ezen a szón. Exorcizatio?

F. E képen nevezik azt a Ceremoniát amelyel áll az Anyaszent egy ház., midőn ördögöt űz ki valamely testből. vagy valamely más teremtett állatból., amelyel ő viszá áll, vagy viszá élhet. [214a:]

K ki adot hatalmat az anyaszent egy háznak. az ördög űzésre? 5

F A kristus maga, marc. 16. 17. luc. 9. 1.

K Miért exorcizálják. az érzékenység nélkül valo teremtett állatokat.?

F Mert az ördög azokat viszá élhet, és sokszor viszá is áll, az emberek ártalmára. 10

Magyarázat.

Szent pál azt mondgya., hogy az egész teremtett állatok¹³⁸⁶ várják az Isten fiainak meg jelenését, mert hejában valo. és el mulando állapot alá vettek nem akarattyok szerént, oly remenség alatt, hogy meg szabadulnak a rothadandóság¹³⁸⁷ rabságából. az Isten fiainak ditsőséges szabadulásoknak napján. ugyan azután is fohászknak., mint egy szüléshez készülvén. keseregnek. rom. 8. 19. 15

Az értelme ezeknek a szoknak a., hogy minden teremtett állatok azért teremtettek. hogy az Isten ditsőségére szolgállyanak., de mint egy rabságban vannak. amidőn az emberektől, ahejábanvaloságra fordítanak., azt elis mondhatni. hogy fohászknak olyankor meg szabadulások után. noha világ végig abban az állapotban fognak maradni. mert mind addig az ideig, az emberek, és az ördögök, azokat viszá élnek. helyes okból tselekeszi tehát az anyaszent egy ház. hogy exorcizállya az érzékenység nélkül valo teremtett állatokat, kérvén azon az Isten, 20 meg ne engedgye hogy az ördög azokat viszá éllyen. mivel azokat. a maga ditsőségére szolgáló állapotokra teremtette. és a mellyeket az anyaszent egy.¹³⁸⁸[214b:]ház szent dolgokra akarja fordítani. 25

K Mitsoda teremtett állatokat exorcizál rend szerént. az anyaszent egy ház.? 30

F. I. Az olyan személyeket, akikben agonosz lélek vagon. 2. az

¹³⁸⁵ 17 dik. [Rövidítésjellel.]

¹³⁸⁶ állatok [k-t-ből javítva.]

¹³⁸⁷ rothadandóság(,)rabságából.

¹³⁸⁸ [A lap alján egy tollpróbaszerű tollvonás és imaszerű beírás: *Oh én Istenem oly re vö. előbb az 1355., 635., 18. sz. jegyz. is.]*

olyan helyeket. amelyeket az ördög gyakorol. 3. ehez a Ceremoniához tartozandokat., ugy mint, avizet. sôt, olajat &c.

K Mire kell vigyázni, midõn valamely személyt akarnak exorcizálni?

F 1. Bizonyosnak kell abban lenni,¹³⁸⁹ hogy valóságosan ördögös
5 a személy akit akarnak exorcizálni., leg elõször azt tudtára kell adni apüspöknek. 2. abõjtölésel, és az imádságal kell ahoz készülni, mert az ördögöt, ezel akét fegyverel lehet el üzni. 3. szükséges, hogy az exorcista nagy tisztaságban, és alázatoságban élyen, 4. hogy el kerüllye a haszon-
talan kérdéseket, hanem tsak azt kövesse a mi¹³⁹⁰ könyben vagon fel
10 téve.

K Mit kel azoknak tselekedni akik jelen vannak, midõn valakit exorcizálnak.?

F Az Istent kérjék. mind azért. aki exorcizál. mind azért akit exorcizálnak.

2. Articulus.

Hogy mit kell érteni ezen a szón. Benedictio.

15 K Mit kell ezen a szón érteni. Benedictio. áldás vagy szentelés?

F. Ennek a szonak sok féle értelme vagon, 1. ez¹³⁹¹ a szó [215a:]
arra értõdik. midõn valaki jót teszen valakivel. ugyan ezen értelem
szerint nevezi sok helyt az Irás az Isten kegyelmét. benedictionak,
áldásnak: ephes. 1. 3. szent pál. is az alamisnát áldásnak nevezi, 2. Cor.
20 9. 5.

2 Ez a szó arra is értõdik midõn valakire az Isten kegyelmét és
áldását kívánnyuk., eszerént is kell érteni, midõn az irás azt mondgya,
hogy Melkisedek meg áldotta Abrahámot,¹³⁹² Isák, jácobot, jácob az
ö fiait, sok volna elé hozni amennyi helyen azt fel talallyuk a szent
25 irásban.

3 Ez aszó arra is értõdik. midõn a kiralyokot, királynékot, koroná-
zásokkor fel szentelik,¹³⁹³

4. Arra is értõdik,¹³⁹⁴ midõn az Anyaszent egy ház, meg szenteli a
vizet. a kenyeret. a sôt. olajat. harangokat, kápolnákot, tzinteremetek.
30 az oltári öltözeteket. gyertyákat. és mind azokat,¹³⁹⁵ a miket a szent

¹³⁸⁹ lenni, <va> hogy valóságosan

¹³⁹⁰ a mi <arituáléban> könyben [A. m. *könyvben*; Mikes a javítást
kösszõbb írta a törlés fölél, világosabb tintával.]

¹³⁹¹ ez [e-z-bõl? javítva.]

¹³⁹² Abrahámot, [a-á-bõl javítva az ékezet áthúzásával.]

¹³⁹³ fel szentelik, [Második l-d-bõl javítva.]

¹³⁹⁴ értõdik, [r-r-bõl javítva.]

¹³⁹⁵ azokat, [azokotból javítva.]

dolgokra akarja fordítani. ugyan ezen okokra való nézve is szentelik meg az olvasokat. a köntösöket, a gyűrűket., az anyaszent egy ház ebben a Ceremoniában azon kéri az Istent, hogy áldását adgya mind azokra, kik ezeket viselik. vagy hordozzák.

K Nintsené abban valami babonaság. midőn az ilyen dolgoknak. 5 természet felet való hasznót vagy erőt tulajdonítanak?

F. A babonaság volna, ha valaki azt hinné hogy a teremtett állatok magoktól, természet felet való hasznót vagy erőt adhatnak, [215b:] az Isteni hatalom nélkül, de az anyaszent egy ház azt nem hiszi. hogy ezeknek magoktól¹³⁹⁶ volna valami erejek, hanem tsak egyedül az Isten mindenhatóságától. az anyaszent egy ház. abban nem kételkedik. hogy ereje nem volna. az olyan meg szenteltetett dolgoknak., a melyek a szentségek ki szolgáltatására valok, de a többinek. tsak annyiban tulajdonit valamely erőtt. a mennyiben az Istennek tettik azoknak adni, hogy meg jutalmaztassa az olyanoknak hitét, kik tisztelettel. bännak 15 az olyan dolgokal, amelyek meg¹³⁹⁷ vannak szenteltetve. az anyaszent egyház. imádságival.

K Vagyoné még más értelme ennek aszonak benedictio?

F. Igen is vagyon. mivel az anyaszent egy ház. meg szenteli mind azt. valami az emberek szükségire való., a mi enni, és innya való. a mezőt, 20 a szöllőt, aházakot, a hajókót, a menyegzői ágyat,¹³⁹⁸ zászlokot. afegyvert., a köntöst, &c. mind ezeket. az embereknek. az Isten ditsőségére kell élni. pontific. et ritual.

K Azok az imádságok. amelyeket szentelésnek nevezik régieké?

F Már szent pál idejében szokásban voltanak. nézük mit¹³⁹⁹ mond 25 ez iránt. *az Istennek minden teremtett állattya jó. és semmit meg nem kell vetni, amit háláadásal veszünk tőlle, mert meg szenteltetett az Istennek ígéje. [216a:] és a könyörgés által.* 1 tim. 4. 4. itt szent pál a husrol¹⁴⁰⁰ szól, azt akarván velünk meg értetni, hogy minden magában jó., mivel mind jó az, amit az Isten teremtett, és noha avétek legyen annak oka, 30 hogy az ördög, és az emberek viszá élnek a teremtett állatokal. de az Isten ígéje. és könyörgések által meg szenteltetnek.

szokásban volt tehát. még szent pál. idejében., hogy az érzékenység nélkül való teremtett állatokra. imádságokat mondgyanak, ezeket az imádságokat nevezük mi szentelésnek. a mindenkor is szokásban volt. 35 mind a görög, mind a Deák anyaszent egy házban. a mint ki tettzik, a leg régiebb rituálékból.

¹³⁹⁶ magoktól [t-n-ből javítva.]

¹³⁹⁷ meg <v> vannak szenteltetve. [Tollhiba.]

¹³⁹⁸ ágyat, [g-l-ből javítva.]

¹³⁹⁹ mit [t-v-ből? javítva.]

¹⁴⁰⁰ a<husrol>husrol [A törlés és javítás későbbi, világosabb tintával.]

3. Articulus.

A Ceremoniákról. a melyek él az anyaszent egyház.
a szenteléskor.

K Miért vetnek. egy. keresztet., vagy többet is mind azokra. a miket meg akarnak szentelni?

F Azon jel által. azt akarják meg mutatni, hogy a vétektől fogvást. tsak a krisztus érdeme, és az ő kereszttyének. ereje által áldatnak meg⁵ az Istentől. ateremtett állatok.

Magyarázat.

Nem tsak egyedül az embereken. munkádotot akristus. [216b:] kereszttyének ereje, hanem még az érzékenység nélkül valo teremtet állatokon is., az embernek vétke. az egész természetet rendeletlenségben¹⁰ hozta vala. Az ördögök, és az őket követő emberek. viszá éltenek ateremtett állatokal. ugyan erről is mondgya szent pál. hogy a teremtett állatok a hejában valóság alá vettek akarattyok ellen, rom 8. 20. Azért, tsak egyedül. a krisztus érdeme, és az ő keresztének ereje által. szabadulhatnak meg ateremtet állatok abból az *el nyomatásból*.¹⁴⁰¹ mivel tsak egyedül. azon kegyelem által, amelyet a krisztus érdemlet halála által az embereknek, hogy ökk. Istenesen élhetnek ateremtet állatokal., a melyeken valo hatalma az ördögnek, ugyan azon kegyelem által köttetett meg. ugyan erre valo nézve is mondgya szent pál., hogy mindenek meg igazitattak. helyre hozattak, és meg ujitattak menyben,²⁰ és aföldön. akristus által. *instaurare omnia in Christo quae in Coelis, et quae in terra sunt.* ephes.1.10. ugyan¹⁴⁰² ezért is, mikor az Anyaszent egy haz valamely teremtet állatot meg akar aldani exorcizallya¹⁴⁰³ mind azt, valamit meg akar szentelni, minek előtte meg szentellye. mert noha az ördögnek. ateremtett állatokon valo hatalma meg légyen köt-²⁵ ve. de még is az elégy nagy., az. Isten azt néki meg engedí.

K Miért füstölik meg temjénel mind azt. valamit meg akarnak szentelni?

F Az által az Istent azon kéri, hogy a mi imádságink [217a:] a

¹⁴⁰¹ az állapotbol. el nyomatásbol. [*el nyomatásbol.* – Beírás a nem törölt állapotbol. szó alá.]

¹⁴⁰² ugyan <ezen ókból> [A törlés elé beírt egy keresztet és keresztel jelölve írta be a lap aljára:] ugyan ezért is, mikor az Anyaszent egy haz valamely teremtet állatot meg akar aldani [az egyik ugyan fölösleges, de nem törölte.]

¹⁴⁰³ <exorcizatiót téssen> exorcizallya [A javítást a törlés alá írta:] < az anyaszent egy ház. > mind azt, [t-on-ból javítva.]

mellyekkel kérjük az ő áldását. a teremtett állatokra. az ő széki eleiben fel mennyenek. valamint atemjén fűsti.

K Miért hintenek szentelt vizet a személyekre,¹⁴⁰⁴ vagy más egyéb állapotokra. a miket meg akarnak szentelni?

F. Az Istent azon kérjük. hogy az ördög azoktól el távozzék. és hogy azok meg tisztítsanak a szent Léleknek ereje által, erről még bővebben fogunk szollani mikor a szentelt vizről szolunk¹⁴⁰⁵

K Miért kenik meg olajjal tsak nem mind azokat. amiket meg akarnak szentelni?

F Az Istent azon kérjük. hogy méltóztassék, azokra küldeni a szent Léleknek erejét. ugy hogy a szent Léleknek ereje által, meg nyerhessük azt., a mely végre azokat szentelik.

Magyarázat

Azt már egy néhány helyt meg mondottuk. hogy a szent olajjal valo külső kenet. abelső képpen valo kenetett jelenti, ugy mint, a kegyelemnek, és a szent Lélek erejének kenetét. mivel a szent Léleknek kegyelmét, az Uj testámentum, sok helyeken kenetnek nevezi, a mint hogy ez a szó kristus. fel kenetettétté téssen, a kristus maga mondgya Isaias proféta után. Az urnak lelke vagyon én rajtam. mivel hogy meg kent engemet. luk 4. 18. act. 4. 27. hebr. 1. 9.

4. Articulus

A szentelésekről. melyek tsak a püspököket illetik,¹⁴⁰⁶
és azokról. a melyek nem tsak őket illetik.

K A papok meg szentelhetiké mind azokat, a miket meg szoktak szentelni?¹⁴⁰⁷ [217b:]

F. Bizonyos állapotok vannak olyanok, a melyek még az Apostoli hagyás szerént tsak a püspököket illetik,¹⁴⁰⁸ ugy mint az olaj szentelés, a templomok, és az oltárok szentelése. &c. olyan állapotok is vannak,²⁵ a melyeknek meg szentelésere a püspök szabadságot adhat a papoknak., ugy mint az oltári öltözetek, a kápolnák. tziinteremek. keresztek, képek, harangok. zászlók szentelésekre, olyanok is vannak, a melyekre

¹⁴⁰⁴ személyekre, [Hosszú f betűje m-ből javítva.]

¹⁴⁰⁵ mikor a szentelt vizről szolunk [Később írta be.]

¹⁴⁰⁶ illitit, [Íráshiba a Mikespél is szokásos *illetik* helyett, l. alább is.]

¹⁴⁰⁷ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások és beírás: *seigneur fait que jevoit* – vö. alább az 1458. sz. jegyz. is.]

¹⁴⁰⁸ illeti, [Íráshiba *illetik* helyett.]

nem szükséges engedelmet kérni apüspöktől. úgy mint. a só, viz házak., hajok, tyuk tojás. és mind a valami ételnmű, a hamu, gyertya, és az ágak szentelésekre,

K. Miért rendelte az anyaszent egy ház hogy némely szentelések tsak 5 egyedül apüspököket illessék, némelyek pedig az olyan papokat. akiknek arra szabadságot ad apüspök?

F Az anyaszent egy ház szándéka avolt, hogy meg akarta azzal tartani a püspökséghez tartozando tiszteletet, és a jó rend tartásnak kedviért, ne hogy valami viszsza élések történyenek.

10

Magyarázat

Elöbször azt mondám. hogy az anyaszent egy ház meg akarta azzal tartani a püspökséghez tartozando tiszteletet. hogy némely szenteletek tsak öket illetik úgy mint az apát urokat a királyokat., a királynékat.

Azután. azt mondám. hogy némely szentelések az olyan papokat 15 illetik. a kiknek engedelmet ad arra a püspök. hogy a jó rend meg tartassék, és viszsza élések ne történ-[218a:]nyenek, a jó rend hoza magával, hogy meg ne engedgyék azt hogy olyan oltári ruhákat tegyennek a nép eleiben amellyek nem volnának tisztességesek. hogy olyan képeket, és kereszteket tegyenek ki. a melyek illendök a jó renchez., 20 hogy a kápolnákat, és atzinteremetek. tsak akor szentelýék meg, a midön abban arendben vannak. a melyben kell lenniek, hogy tsak olyan harangokat szentelýenek meg, a melyekre. semmi illetlen dolgok ne legyenek fel metzve, és a melyek illendök legyenek a helyhez. mind ezekről a püspököknek kell itéletet tenni, hogy pediglen. mindenek 25 láttára semmit olyat ki ne tegyenek. a mi nem a rend szerént volna. az anyaszent egy ház tehát az illyen dolgoknak meg szentelését. a püspököknek tartotta meg, akik is adhatnak engedelmet ezeknek meg szentelésekre valamely buzgó, tudos és értelmes papoknak

5 Articulus.

A szent olajak meg szenteléséről. nagy tsötörtökön.

K Nagy tsötörtökön. mitsoda olajat szentel meg apüspök.?

30 F. 1. Az olajat. amellyel meg kenik a betegetek. 2 akerszeléshez valo olajat., 3. A bérmláshoz valo olajat. a melyet szent Chrysmának nevezik.,

K Régi szokásé szent olajakot szentelni?

F Ezt a szokást. az apostoli tráditiobol vettük., ugyan azt is onnét 35 tudgyuk., hogy azoknak meg szentelése tsak a püspökök-[218b:]ket illeti,

E ki tettzik. 1. az leg régieb., görög, és deak pontificálékból. 2. az¹⁴⁰⁹ egész világon lévő anyaszent egy háznak szokásiból. luthérus, és Calvinus előtt, nem lehetne mondani olyan anyaszent egy házat mely ezt nem követte volna. 3. A szent Atyákból, és a leg régiebb Conciliumokból. st. Cypr. epist. 69. ad janua. st basil. libr. de spiritu sancto. Cap. 5 27. st aug. libr 5. de bapt. Contr. donatis. Cap. 20. Conc. 2. Carthag. Can. 2.

K A romai pontificale azt hadgya, hogy midön a püspök az olajakot szenteli. tizen két pap legyen mellette oltári öltözetekben. azon kívül hétt diaconus, és hétt subdiaconus, szolgállyanak neki a mise alatt, 10 mitsoda oka lehet ennek a Ceremoniának.?

F E még a régi szokásától maradot az anyaszent egy háznak. a mely szerént, az Isteni szolgáltkor, a püspök mellet sok egy házi renden lévőeknek kellett lenni., és a papok. kik mellette voltak. véle együt mondták a misét. 15

Magyarázat

Hogy meg lehesen jól érteni ezt a feleletet, azt¹⁴¹⁰ meg kell tudni, hogy régenten. mikor¹⁴¹¹ apüspök misét mondot, a jelen lévő papok mindnyájan mondták véle együt, és mindnyájan az oltár körül voltak fel öltözve, ezt még követik a görög anyaszent egy házban; a 20 deák¹⁴¹² [219a:] anyaszent egy házban is. ezt láttyuk követni. a midön, papokat és püspököket¹⁴¹³ szentelnek., a diaconusok., a sub diaconusok. és az aláb valo renden lévők.¹⁴¹⁴ a mise alat szolgáltnak, kiki a maga rendéhez illendő köntösökben., a mint¹⁴¹⁵ már azt meg mondtuk. a Mise alat szentelték apapokot., püspökököt a fő Cérémoniák. 25 és szentelések. mind azon idő alat voltak. a szent olajak szentelése. mostanában is amise alat vagon, valamint hogy a misekor ajelen lévő papok együt miveltek mindent apüspökel, ugy a szentelésekben is együt miveltek mindent véle. azt láttyuk, szent pálnál, hogy a kiket az apostolok. rendeltek, azokra apapok reá tették kezeket. 1 tim. 4. 14. emostanában is így vagon, az ordinatiokor. a jelen lévő papok, mindnyájan az uj papra tészik kezeket, és a Ceremoniában. amelyet itt magyarázunk, mindnyájan az olajakra funak három szor; és azokat¹⁴¹⁶ köszön- 30

¹⁴⁰⁹ az <vila> egész világon lévő

¹⁴¹⁰ azt [Beszúrás.] <a> meg kell <m> tudni,

¹⁴¹¹ mikor [k-d-ből javítva.]

¹⁴¹² [A lap alján fölfelé haladó írással írt számok: 32^A]
11

¹⁴¹³ püspököket [Első k-p-ből javítva.]

¹⁴¹⁴ lévők. [ö-e-ből javítva.]

¹⁴¹⁵ a mint [t-d-ből javítva.]

¹⁴¹⁶ és azokat [az-es-ből javítva.]

tik valamint a püspök tselekeszik., ök ót ugy tselekesznek, mondgya apontificale romanum. mint a püspöknek Cooperatori, A papoknak apüspökel valo ez az egyeségek, jelenti az uj törvény béli papságnak egyes voltát¹⁴¹⁷ A diáconusok, és a subdiaconusok. ót jelen vannak.
5 mint akik az oltárnál szolgálók. ezek heten vannak, mivel az apostolok tsak hétt diáconusokat választának, erre valo nézve, sok fő régi anyaszent egy házakban., tsak hét diáconusok valának. régenten így volt romában is, ahol eleinte mindgyárt¹⁴¹⁸ [219b:] tsak hétt tituláris Cardinalis diáconusok valának. A papok pedig ezen Ceremonia alat, tizen
10 ketten valának, hogy inkább jelenthessék., a tizenkét apostolnak számát, a kiknek osztogatá az ur, avatorsóját., a melynek is rendelésit. ugyan azon a napon szenteli az anyaszent egy ház.

K Régi Ceremoniáké azok. a melyekel élnek, a midön az olajakot szentelik,?

15 F. Igen régi, mivel aleg régieb deák, vagy görög könyvekben, meg láthatni. kezdetét noha annak nem tudgyuk, de azt tudgyuk hogy több ezer esztendőnél. hogy eza Céremonia szokásban vagyon, sacramen. s. grego. ordo. rom.

K A püspök. és a mellette valo papok., miért funak háromszor a
20 szent olajakra, a melyeket meg akarnak szentelni.?

F Azon Ceremonia által. az Istent azon kéri. hogy küldgye a szent lélek erejét. az olajakra, mivel midön. a kristus az apostoloknak adá aszent lelket, reájok fút, mondván, vegyétek a szent lelket. joan. 20.22.

K A szent olajak meg szentelése. után, miért mégyen elsöben apüs-
25 pök, azután apapok köszönteni a szent olajakot. mondván. háromszor,. *Ave sanctum Chryisma. Ave sanctum oleum. üdvez légy szent Chryisma, üdvez légy szent olaj.*? nem bálványozásé e?

F. 1. Ez a Céremonia már szokásban volt a hatodik saeculumban, a mely időben a bálványozásnak el ron[220a:]tásán igyekeztek, távul
30 voltak tehát attol, hogy az anyaszent egy ház Ceremoniáiban valamely bálványozást hozzanak bé, 2. Ez a köszöntés nem imádás, mivel szokás a képeket köszönteni, a szent könyveket, a reliquiákat. a királyok képeit, ágyait. de nem imádgják, 3. Az a köszöntés, nem a szent olajakot tekénti, hanem a kristust, és a szent lelket.

¹⁴¹⁷ A papoknak apüspökel valo ez az egyeségek, jelenti az uj törvény béli papságnak egyes voltát [Kereszttel jelölt későbbi beírás a lap alján, világosabb tintával.]

¹⁴¹⁸ [A lap alján két tollpróbaszerű tollvonás.]

6 *Articulus*
A harangok szenteléséről.

K Régi szokása¹⁴¹⁹ az anyaszent egy házban. meg szentelni a harangokat?

F Mint hogy nem mindenkor éltenek aharangok. anép esze gyűjtésére., azért a harangok meg szentelése sem lehet leg régieb szokás, baronius azt tarttya. hogy 13 János pápa hozta volna bé ezt a szokást, 968 ban. de abizonyos. hogy aharangokat meg szentelték, a hetedik saeculumban. Cardin. Bona. liturg. libr. 1. Cap 20. 5

K Melyek azok a Ceremoniák a melyekel meg szentelik aharangokat?

F Az anyaszent egy ház. egy néhányat rendelt. amelyek igen szépek. 10
1. A püspök, vagy apap, a kinek. arra szabadság adatot., egy néhány féle soltárokat énekelvén, az Istennek irgalmaságát kéri, azután meg szenteli a vizet és a sót, a¹⁴²⁰ [220b:] melyeket esze elegyitti, és a szentelt vizel. meg mossza mind belől, mind kívül a harangot.

2. A harangot meg keni hétszer., a keresztelő olajal. kívül, és négy 15
szer belől. a szent Chrysmával, és valahányszor meg keni. mind anyiszor mondgya. Uram szenteltessék meg ez a harang. az Atyanak. Fiunak, és a szent Léleknek nevében, és ezen szentnek tisztességére. meg nevezvén a szentet, hogy meg lehessen különböztetni a harangot, egyik amásikától. a szent nevéről. 20

3. A püspök meg szentelvén a harangot., temjént szentel meg, melyet a füstölőben tévén, a füstölőt a harang alá teszi, azt már ennek. a résznek. a harmadik articulusában. meg mondottuk hogy mi vegre füstölik meg. mind azt, a mit meg szentelnek.

4. Végtire az Évangéliumot énekelik. szent. luk. 10. a melyben. meg 25
vagon irva, hogy Maria. akristus lábainál ülven, halgattya vala az Isten szavait. ez által azt akarják meg mutatni., hogy arra rendeltetet aharang, hogy a népet esze gyűjtse, az Isten beszédinek halgatására., Cardin Bona in liturg. libr.1. Cap 22.

Lehet ezeket a Cérémoniákat lelki képen¹⁴²¹ az anyaszent egy ház 30
pásztorira. szabni. eképen.

1. A harangok magossan fent vannak függesztve. hasonló képpen kell lenni hogy úgy mondgyam, apász[221a:]toroknak is, az égg, és a föld közöt, szivek indulattya által, a terra suspensi mondgya szent

¹⁴¹⁹ Régi szokása [Az e-t nyilván ékezethiány magyarázza a Mikésnél szokásos kérdő -é helyett.]

¹⁴²⁰ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

¹⁴²¹ lelki képen <magyarázni, és azokat.> az anyaszent egy ház

agoston serm. 2. supr. ps. 18. n 3. az irás őket az Izrael. örözöjinek nevezi. a kiknek. mindenkor a hegyeken kell lenni, az az, hogy el kell vonni magokat avilagtol. és lélekben. a menyekben kell lenniék. ézékiel. 3. 17. Isai. 40. 9.

5 2. Az ő szavok mesze el hallatik, valamint az apostolokrol. mondgya szent pál. hogy az ő szavok, az egész földre el terjedet. rom 10. 18.

3. A hiveknek tudokra adgyák köteleségeket, és őket atemplomban gyűjtik, azt mindenek tudgyák., hogy eköteleségek¹⁴²² a pásztoroknak is. 1 Cor. 9. 16.

10 4. szélvészeket el távoztatták, a pásztoroknak is el kell távoztatni a hivekről a lélki szélvész. oktatásokal., és imádságokkal, önékik, olyanoknak kell lenni, mint aréz falaknak, mondgyák a proféták, hogy az ur haragjának ellene állyanak. jérem. 15. 20. Ézék. 13. 5.

Ez így lévén, nézük meg lelki magyarázattát.,¹⁴²³ külön külön. a 15 fellyeb leirt Cérémoniáknak.

A harangot egészen meg mosák mind kívül, mind belől.¹⁴²⁴ a soltárok éneklése után, a melyekben az Isten irgalmaságát kéri, ezel azt akarják, hogy minek előtte. az anyaszent¹⁴²⁵ egy háznak pásztori méltóságára fel emeltessék valaki, szükséges hogy a meg mosat.¹⁴²⁶[221b:]tassek egészen büneiből, és meg tisztittassék. a szent léleknek ereje által, mind ezek, az Isten irgalmaságából, lehetnek meg.

2. A harangot meg kenik a Catechumenusok olajával. hét szer, a mely jelentheti a szent lélek hét ajándékot, mellyeket jelenti a szent olaj. a mely ajándekokót szükséges hogy a pásztorok vették legyen hogy 25 azokat osztogathassák másoknak is. azután aharangot meg kenik¹⁴²⁷ belől. négy szer a szent Chrysmával., azt arra érthettyük, hogy a pásztoroknak szükséges tellyeseknek lenni az Isten lelkével, hogy az ő szavoknak ereje, hasonló. hasznot mivellyen¹⁴²⁸ lelki képen, mint a melyet mivel. a harang szó. testi képen. A négy szeri kenet jelentheti a felebaráti szeretetet, a melyel kel vigyázni a pásztoroknak az egész földön lévő 30 anyaszent egy háznak hasznaira. minden tehetségéktől, azon kell nékik lenni, hogy el távoztathassák. a lelki szélvészeket.

3. A harang alá. akenet után. a¹⁴²⁹ füstölöt teszik. ez a Ceremonia

¹⁴²² eköteleségek [g–k-ból javítva.]

¹⁴²³ magyarázattát., [Második a–á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁴²⁴ mind belől. [Beszúrás.]

¹⁴²⁵ anyaszent [nt – javítva.]

¹⁴²⁶ [A lap alján tollpróbászterü tollvonások.]

¹⁴²⁷ meg kenik <ne> belől. négy szer

¹⁴²⁸ mivellyen [en – utólagos beírás a szóközbe.]

¹⁴²⁹ a [Beszúrás a szóközbe.]

nagy igazságot ád elménkre, úgy mint hogy a mely pásztorok meg kenettek. a szent kenettel, azoknak, szivekben kell hordozni a hívek szükségét, és imádságát. bé mutatván azokat az Istennek, mivel ökk erre rendeltettek, ők a hadak Istenének angyali, mondgya malakiás proféta. Cap. 2. 7. az Angyaloknak pedig az egyik hivatallyok a, hogy bé mutassák az Isten széke eleiben ahívek könyörgését. tob 12. 12. apoc. 8. 4. [222a:] ahívek imádságát pedig jelentik a jó illatu füstölők. ps. 111. 2. apoc. 5. 8.

4. A Ceremonia végezetin. az Évangéliumot énekelik, amely azt mondgya, hogy mária akristus lábainál halgattya vala az Isten igéjét, ebből azt tanulhattuk, hogy aleg főveb hivatallya atöbi között, egy pásztornak a, hogy esze gyűjtse a népet atemplomban; az Isten igéjének halgatására,

K A harang szentelésnek Cérémoniáját, leheté keresztelésnek nevezni? 15

F Nem. mivel tsak az embereket keresztelik meg, a mi pedig okot adot arra. hogy a község úgy nevezze,¹⁴³⁰ nem egyéb. hanem hogy, nagy hasonlatosság vagyon. a kereszttség és a harang szentelése között. mivel aharangot meg mossák, szent olajakkal meg kenik. és valamely szentnek nevit adgyák rea. de nem tsak a harangokat. hanem a templomokat, az¹⁴³¹ oltárokat is meg öntözik szentelt vizel, és meg kenik a szent olajakal. és valamely szent nevét viselik, mind azon által, a meg szentelések Cereconiáját., nem nevezik kereszttségnek.

K kit illet aharangozás?

F Régenten. tsak apapok harangoztak, szent Benedek regulája szerint. Cap 47. az Abbásnak kell harangozni. vagy valamely más személynek. abarátok közül. mostanában a [222b:] harangozást. igen tsekély dolognak tarttyák, noha az anyaszent egyház szándéka a, hogy valamely Clericus harangozon¹⁴³² leg aláb az olyan harangokkal. amelyek nem igen nagyok. 30

7. Articulus

A Templom és az oltár szentelésének Ceremoniáiról.

K Miben áll atemplom szentelésének Ceremoniája?

F. Ez a Ceremonia legg hoszab, és legg szebb, atöbbi között, eszerént is megen végben

¹⁴³⁰ úgy nevezze, <m> nem egyéb.

¹⁴³¹ az [Beszúrás.]

¹⁴³² harangozon [A szóban két tintafolt van, mely a következő oldalról itatódott át.]

A püspöknek,¹⁴³³ a ki atemplomot fogja meg szentelni, és a hiveknek akikért szentelik, annak előtte való napon böjtölni kell,

A Mely reliquiákat azoltár alá fognak tenni, azokat annak előtte való nap. apüspök bizonyos edényben tévén, sok bizonyságok előtt az 5 edényt bé zárja, aréliquiákat pedig azután. sátor alá teszik, egész éttzaka ót marad a templom mellet, a melyet meg akarnak szentelni., ót soltárokat énekelnek, ugyan ót is mondgyák el. amatutinumot. és alaudest.

A templom falaira kétt felöl az oltartol fogvást. a kapuig tizen két 10 keresztet irnak, mindenik felöl hatot, és a kereszték alá egy gyerttya tartot tesznek., ahová gyerttyákat tehesenek

A templom meg szentelésének pedig napján., igen jó reggel¹⁴³⁴ [223a:] apüspök. atemplomban megyen, és rendelést téssen, mind azokrol, a mi¹⁴³⁵ a cérémoniahoz kívántatnak, akereszték alat lévő gyertyákat meg gyujtattya, és atemplombol ki megyen. mind azokkal kik véle vannak. és tsak egy diáconus marad atemplomban. aki belöl bé zárja atemplom ajtaját.

A püspök azutan a Clericusokal. és anépel. azon helyre mégyen ahol areliquiák vannak., ót a hét penitentziális soltárokat el mondgya. és az 20 alat az oltári köntösökben fel öltözik

A soltaroknak vége lévén. apüspök. aClericusokal. és az egész népel, a templom kapujához megyen., ót a szent lelket segittségül híván, mindenek le térdepelnek., és a szentek litaniáit el mondgyák.

A litániák után. a¹⁴³⁶ püspök vizet szentel., elsöben magára hin- 25 ti¹⁴³⁷ a Clericusokra. és anépre., azután. körös körül a templom falaira, és a tzinteremre., a meg lévén atemplom kapuja eleiben viszá megyen., és ótt imádságokat mond ell. a melyekben az Istent kéri, hogy gondviselése alá vegye atemplomot, agonosz léleknek abban való lakását meg ne engedgye., hanem hogy abban. a szent lélek által, tisztán. és szabadosan imádtassék, és szolgáltassék.,

Az imádság után. apüspök apáltzájával¹⁴³⁸ meg üti a kaput., mond-
ván ezeket a szokot a 23 soltarbol. *Attolite portas principes vestras, et elevamini portae Aeternales, et introibit Rex gloriae, Nyissátok meg ati fő kapuitokat, az örökké valo fő kapuk nyillyanak meg, és hadd mennyen 35 bé a ditső*.¹⁴³⁹[223b:]*ségnek királlya.* A diaconus a templomban lévén,

¹⁴³³ A püspök, k [A második k-t és a rövidítésjelet utólag írta be.]

¹⁴³⁴ [A lap alján örszó: a püspök]

¹⁴³⁵ <a mi> a mi [Tollhiba miatt kellett újra leírni.]

¹⁴³⁶ a <pap> püspök [A javítást a törlés fölé írta.]

¹⁴³⁷ hint.i [hint.-ből javítva, i hozzáírásával.]

¹⁴³⁸ apáltzájával <a> meg üti a kaput.,

¹⁴³⁹ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások.]

feleli ugyan azon soltárból, *Quis est iste Rex gloriae?* kitsoda az a Ditsőségnék királya.? a püspök arra mondgya. *Dominus fortis, et potens. Dominus potens in praelio.*, az erőss, és hatalmas Ur, a hartzon valo hatalmas Ur. A diaconus a templom ajtaját meg nem nyitván., azután apüspök másodsor szentelt vizet hint környül a templom falaira. és a tziinteremre, azután viszá tér a templom kapujához, és az Istent kéri hogy edgyeségnben, és békességben tarttssa meg mind azokat kik ugyan egy pásztor alat fognak azon templomban esze gyülni. az imádság után másodsor is meg üti apáltzájával¹⁴⁴⁰ a kaput. és mondgya. valamint előbször. Attolite portas. &c. adiaconus. hasonló feleleteket¹⁰ ad, de akaput meg nem nyitgya.

A püspök harmadsor is a templom falaira szentelt vizet hint körös körül. és atemplom kapuja eleiben viszá térvén, az Istent azon kéri. hogy agonosz lélek. a templomból ki mennyen, és hogy a békességnek Angyala menyen bé véle együt a templomba, azután harmadiksor meg¹⁵ üti¹⁴⁴¹ páltzájával a kaput, mondván, *Attolite portás.* &c. a Diaconus ujjolag kéri. *Quis est iste Rex gloriae*, erre apüspök feleli az egész Clericusokkal. *Dominus virtutum ipse est Rex gloriae., aperi, aperi, aperi,* a Püspök apaltzájának¹⁴⁴² avégivel keresztet tsinál a kapunak küszöbjére, mondván, a keresztnek jele előtt, a gonosz lelkek. el tűnnyenek, A kapu meg nyilik, és a püspök a Cléricusokkal bé megyen. a nép pedig mind kün ma[224a:]rad, apüspök. bé menvén mondgya. *békeség ennek aháznak.* az egész Clericusok ugyan azt kéri az Istentől. azután a püspök le térdepel atemplom közepiben., és a veni Creátort ének szoval el kezdi, az alat még a Clericusok a hymnust énekelik, hamvat²⁵ hintenek a pádimentumra. egyik végétől a másikáig atemplomnak., kereszt formára, amelyet szent andrás kereszttyének nevezik. ide aláb meg mondgyuk miért hintik a hamvat.

A hymnus után. a szentek litiániát el mondgyák, a mellyeknek avégin, apüspök azon kéri az Istent, hogy méltoztassék. azon helyben³⁰ lakni, küldgye szent Angyalit annak őrizésére, áldgya, és szentellye meg azt a templomot és az oltárt, a mellyeket, az ő szent nevének ditséretire szentelik meg, a szentnek neve alat.

Az imádság után. a Benedictust, kezdik énekelni, hálakot adván. az Istennek. Zakariásal együt. akristus meg testesülését., ezen ének alat³⁵ pedig. apüspök a páltzájának végivel. le írja a hamuból tsinált lineára. az egész görög alphabethumot., a második¹⁴⁴³ lineára a Deak alpha-

¹⁴⁴⁰ apáltzájával [v-l-ből javítva.]

¹⁴⁴¹ meg uti [Ékezethiba.]

¹⁴⁴² apaltzájának [nak-val-ből javítva.]

¹⁴⁴³ második [Hosszú f betűje t-ből javítva.]

bethumot, úgy hogy ez a¹⁴⁴⁴ két féle alphabéthum, szent andrás kereszttyinek formájára esik. mindenik. alphabéthumnak pedig az első betűje. a templomnak. az egyik szegeletén kezdődik, és az utolsó betű. pedig a más szegeletin végeződik. A püspök azután. az oltárhoz megyen. a¹⁴⁴⁵ [224b:] melyet meg fog szentelni. és ezeket a verseket mondgya háromszor a 69 sóltárból. *Deus in adiutorium meum intende, a Clericusok is felelik háromszor. Domine adjuvandum me festina.*

Azután a püspök. vizet, sót, hamvat, és bort szentel. és ezeket esze elegyíti.

- 10 A püspök ezután. az oltár szenteléséhez fogg,, azért, az oltár előtt. el kezdi énekelni a 42 sóltárt, *judica me Deus*, és amég énekelik., az alat,¹⁴⁴⁶ az ide fellyeb említett szentelt vízben mártván. hüvelykét, őt keresztet tsinál az oltár táblájára, egyet a közepire, és negyet, a négy szegeletire, és valahány keresztet tsinál, mind anyiszor mondgya ezen 15 imádságot. *szenteltesség¹⁴⁴⁷ meg ez az oltár, a minden ható Istennek tisztelétére,¹⁴⁴⁸ a Boldogságos szüz, és a szentek tisztességire,¹⁴⁴⁹ és ilyen szentnek. N. N. emlékezetire. Atyának, Fiunak, és szent Lélek Istennek nevében,*

A püspök azután hétszer meg kerülvén az oltárt. mindenkor szentelt 20 vizet hint rája. és az alat. az 50 sóltárt énekelik. Miserere. atemplomot is belől háromszor meg kerülü. szentelt vizet hintvén a falaira. és apadi-mentumára, és az alat. a 121. 67. és 90 soltarokot énekelik.¹⁴⁵⁰

A püspök ezután. három féle imádságot mond ell, a mellyekben az Istennek kegyelmét, és irgalmaságát kéri, mind azokra., a kik abban 25 atemplomban mennek. könyörögni.

Ennek vége lévén. apüspök szentelt vizet tölt a mész köziben. és abban főnyet; ezeket jól esze elegyítvén. meg szenteli, emire¹⁴⁵¹ való léssen. meg láttyuk ide aláb. [225a:]

A püspök. azután. processioval mégyen a Clericusokkal azon helyre,

¹⁴⁴⁴ ez a [a-e-ből javítva.]

¹⁴⁴⁵ [A lap alján tollpróbaszerű betűk: s m] [224b:] melyet [t-l-ből javítva.]

¹⁴⁴⁶ az alat, [z – megkezdett l-ből javítva.]

¹⁴⁴⁷ szenteltesség [k-g-ből javítva.]

¹⁴⁴⁸ tisztelétére, [tisztességére,-ből javítva; l-ss-ből, szóvégi t-g-ből javítva. Az első é ékezetét nem törölte.]

¹⁴⁴⁹ tisztességire. [tisztelétire.-ből javítva; s-l-ből, g-t-ből javítva.] és <k> ilyen

¹⁴⁵⁰ énekelik. <azu> [Törlés a sor végén: új bekezdésben:] A püspök ezután. [e-a-ből javítva.]

¹⁴⁵¹ emire való [i-r-ből javítva.]

ahol a reliquiák vannak. hogy azokat atemplomban vigye. mind oda menet. soltárokat énekelnek, mind viszá jövet,

Midön pedig aprocessio atemplom kapujához érkezik, a Chorus ót marad, hanem a püspök apapokal. kik avállokon viszik aréliquiákat, és anépel, kívül atemplomot meg kerüli. és a¹⁴⁵² processio alat. anép ⁵ a kyrie eleisont énekei.,¹⁴⁵³ kérvén az Isten irgalmaságát.

A püspök a templom kapuja eleiben érkezvén, ótt a népnek, atemplom szenteléséről, az egyházi jóságok meg tartásának kötelességiről. és a tized meg fizetéséről valo oktatást adván. el olvastatta. a Conciliu-moknak, erről valo decretumit. ¹⁰

Ennek vége lévén, apüspök. imádságot mond ell, amelyben keri az Istent. hogy méltóztassék kegyelme által. abban aházban bé menni, azután a szent Chrysmával¹⁴⁵⁴ meg keni atemplom kapuját, mondván, *Atyának, Fiunak, és szent lélek Istennek nevében kapu meg áldással, és meg szenteltesél, és légy ami urunk Istenünknek gondviselése alat., kapu* ¹⁵ *légy uttya az údvességek, és abékességnek., kapu legy békeséges kapu, a mi urunk Jesus kristus által aki magát kapunak nevezte. lenni, a ki éll, és uralkodik az Atyával. és a szent Lélekel.*

Azután mindnyájan bé mennek processioval., és körül jár¹⁴⁵⁵. **[225b:]**ják atemplomot, aréliquiákkal. a meg lévén. a reliquiákat le ²⁰ teszik az oltár mellé, és a 149. és a 150 soltárokat énekelik, azután. apüspök imádságot mond ell, a melyben kéri. az Istent, hogy annak a helynek szentelése örökös légyen., azután. meg szenteli a szent olajjal a helytet ahová teszik a reliquiákat az oltár alat., mondván ezeket a szokot. mikor meg keni, *hogy eza koporso meg szenteltesék. az Atyá-* ²⁵ *nak. Fiunak, és szent Lélekek nevében.*

Azután. a követ is amellyel bé zárják a koporsot, meg keni, mondván, *hogy eza kö meg szenteltesék. Atyának, Fiunak. és szent Lélekek nevében.*

Ezen követ, bé zárja azután akoporsot, és körül a meg szentelt ³⁰ mészből teszen. a kö mives atöbbit elvégezi, azután ismét meg keni a szent Chrysmával. azon követ. mondván, *hogy ez az oltár. bé zárattas-sék. és meg szenteltesék Atyának, Fiunak, és szent lélekek nevében.*

Azután mindenüt meg füstöli az oltárt, és azon kéri az Istent, hogy azö imádsági az ő széke eleiben fel hassanak, valamint a kedves illatu ³⁵ füst: és hogy irgalmaságal légyen mind azokhoz, kik áldozatot ajánla-

¹⁴⁵² a [Beszúrás.]

¹⁴⁵³ [Sor végén:] éneke [új sor elején:] keli.,

¹⁴⁵⁴ Chrysmával </> meg keni [A törlés valószínűleg a k kezdővona-la.]

¹⁴⁵⁵ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és kissé feljebb, az utolsó sor fölött betűk vannak: r r re]

nak, vagy akik részesülnek abban az áldozatban, azon az oltáron, azután, apüspök a füstölővel. ött keresztet tsinál. az oltáron, egyet a közepére, és négyet anégy szegeletére.

Azután a füstölőt, egy papnak kezében adgya. a ki is szüntelen körül
5 járván az oltárt. füstöli. mind addig [226a:] valamég az oltár szentelése Cérémoniainak vége nem lészen. a Chorus a 83 soltárt énekel, és az alat. apüspök. az oltáron lévő kö táblára irot ött keresztet. meg keni aCatechumenusok olajjával, mondván. mindenik kenet után. *hogy eza kö meg szenteltessek. az Atyának. Fiunak, és szent léleknek nevében, az*
10 *Istennek tiszteletére, a Boldogságos szüz. és a szentek tiszteletekre. és illyen szentnek. N. N. emlékezetire.*

Az imádságok után¹⁴⁵⁶ a 91 soltárt énekelik, a püspök ismét meg keni, és meg füstöli az oltárt, azután a 44 soltárt énekelik. az alat apüspök. ujontában meg keni ötször. a szent Chrismával ugyan azon
15 helyeket az oltáron, meg füstöli. és az imádságokat el mondgya. azután a 45 soltárt énekelik., az alat apüspök, a Catechumenusok olajából, és a szent Chrismából. az oltarra tölt. és esze elegyítvén, azal meg keni egészen az oltár tábláját., a 86 soltárt énekelik, a mely után. apüspök arra inti a népet. hogy az Istent kérje, hogy áldgya és szenteltye meg
20 azt az oltárt. amelyet meg kenték a szent olajal. és hogy tekintse kedvesen mind azokat az ajándékokot, a melyeket. azon ajánlanak, azután. a 147. soltárt énekelik, és holmi verseket a szent írásbol, a melyekből meg láthatni hogy ezeknek a Ceremoniaknak a leg főveb részei titkosok. [226b:]

25 Az alat,¹⁴⁵⁷ apüspök. a templom falaira irot 12 keresztet meg keni a szent Chrismával, mondván. mindenik kenet után *hogy ez a templom meg szenteltessek. Atyának, Fiunak, és szent Léleknek nevében, az Istennek tiszteletére, aBoldogságos. szüz, és a szentek tisztességekre, ezen szentnek. N.N. neve alat. és emlekezetire.* mindenik keresztet meg füstöli
30 három szor. akenet után.

A püspök azután. az oltár mellé megyen. és azt meg füstöli, az imádságot el végezvén, huszon ött darabotska temjént meg szentel. és azokat kereszt formára. a kö táblán lévő ött keresztekre rakja, és mindenik keresztre, egy kis gyertytát téssen, úgy hogy a gyertyával.
35 együt atemjén el égjen, és az alat. az imádságokat el mondgya.

A püspök azután egy néhány féle imádságokat mond el, a melyekben az Istennek áldását kéri az oltárra, azt el végezvén, az oltárhoz valo fejr ruhákat, edényeket, öltözeteket meg szenteli, és ezt a Ceremoniát

¹⁴⁵⁶ Az imádságok után <apüspök.> a 91 soltárt énekelik, a püs [Sorrégi elválasztás után új sor elején nem folytatta.]

¹⁴⁵⁷ Az <után> alat, [alat, <után> fölé írva.]

a szent mise mondásal végezi el., a melyet maga mondgya el, vagy pedig maga előtt mondattya másal. hogy ha fáradságát érzi.

K Régi szokásé atemplomokat meg szentelni?

F Annak kezdetit nem tudgyuk, hanem anegyedik saeculumban láttyuk, hogy már szokásban volt., az óltától fogvást abizonyos hogy mindenüt követték, tehát aszent ágoston tanítása szerént. való, hogy ezt a szokást az apostoloktól vettük. libr 4. de baptis. Cap. 24. s. Athanas. in apolog.¹⁴⁵⁸ [227a:] ad Impera, Constantium. Euseb. lib 10. de histo. Eccles. cap. 3. s. ambr. epist. 4. 5. 60. ad felicem.¹⁴⁵⁹

K Hát az oltárokat meg szentelni régi szokásé.?

F Ezt is az apostoloktól vettük. kezdetit annak nem tudgyuk, hanem hogy a negyedik saeculumban, már mindenüt szokásban volt. s. ambr. epist 22. ad soror st. hier. Contr:vigilantium. st aug. libr 20. Contr. faustum. Cap 21.

8. Articulus.

A Templom. és az oltar szentelésekor valo legg fővebb Cérémoniáknak magyarazattya

K Az Anyaszent egy ház, miért rendelt annyi imádságokat és Cere-¹⁵ moniákat a templom szentelésére?

F. Azért hogy meg mutassa. mennyi sok fáradságokban., és szenvedésekben tölt a kristusnak alelki épületnek. fel állítása., a melynek ő a fő áts mestere. fundámentum béli köve, és annak meg szentelője.

Magyarázat

Az épület, a melyet apüspök meg szenteli, alelki épületet jelenti és képzeli, amint már ezt meg mondottuk másut., *Mi vagyunk mondgya. szent Pál. az a lelki épület, kik a¹⁴⁶⁰ proféták, és az apostolok fundamentomokra építettünk, melynek belső szegélet köve a kristus, kiben az egész alkotmány.*¹⁴⁶¹ szép rendel rakataván, nevedik¹⁴⁶² hogy légyen az²⁵ urnak szent temploma. ephes. 2. 19.

Erre a mondására valo nézve¹⁴⁶³ szent pálnak. [227b:] rendelte tehát

¹⁴⁵⁸ [A lap alján beírások: *Jeig eclerez mes yeux* – vö. előbb az 1407. és alább az 1473. sz. jegyz. is.]

¹⁴⁵⁹ felicem. [folicomból javítva.]

¹⁴⁶⁰ a <z a> proféták, [ro-osból javítva.] és az apostolok

¹⁴⁶¹ alkotmány. [t-r-ből javítva.]

¹⁴⁶² nevedik [nevekikből javítva.]

¹⁴⁶³ mondására valo nézve <rendelte> szent pálnak. [A lap alján tollpróbászertü tollvonások és beírások: *A Mom Az Any M seigneur A harom*]

az anyaszent egyház. hogy a köből valo templomok meg szentelések Cérémoniái. mind titkosok legyenek, és hogy képzellyék. a lelki templomnak meg szentelését.

Azt mondám hogy a templom szentelésének Ceremoniái tsak nem⁵ mind titkosok., mivel vannak olyanok. a melyeknek betű szerént valo értelmek vagyon, valamint eki tettik az imádságokból., azért rövideden azokat a Ceremoniákat teszem fel. a melyeknek lelki értelmet adhatni.

K Miért kell apüspöknek, és anépnek. böjtölni, a Ceremonia előtt¹⁰ valo napon.?

F Az Anyaszent egy ház böjtöl készül minden féle nagy munkáihoz, azt is meg akarja velünk értetni, hogy szenvedésel kell ahoz anagy örömhöz jutni. amely amenyei lelki épületben lészen,

K A mely réliquiakot az oltár. alá akarják tenni., miért tészik azokat¹⁵ annak előtte valo nap sátor alá. a templom mellé?¹⁴⁶⁴

F Azért hogy könnyebben vihessék azokat atemplomba. a meg szentelése után., ezel, azt is akarják velünk meg értetni, hogy ugy kell e földön élni, mind idegeneknek.,

K Mit téssen atizen két kereszt, a melyeket afalokra irtanak, és a²⁰ gyertyák, amelyeket alájok¹⁴⁶⁵ téznek.?

F Azok jelentik az apostolokat, kik ell terjesztették az egész¹⁴⁶⁶ világra az Évangéliumnak világosságát. és a keresztnek tudományát.¹⁴⁶⁷

K Miért gyujtják meg atizenkét gyertyákat, minek előtte a Céré²⁵ moniákat el¹⁴⁶⁸ kezdgyék? [228a:]

F Az által, azt akarják velünk meg értetni, hogy a mennyei templom azután állitatot fel, minek utánna. az apostolok. evilágra el terjedvén, az Évangéliumnak világosságát el hintették volna.

K A püspök miért hint szentelt vizet a templom falaira. három szor?

30 F Hogy azoktól agonosz lelket el távoztassa.

K A püspök miért zörget háromszor a kapun, minek előtte bé menne atemplomba, és miért nem nyitják meg néki mindgyárt akaput?

F Hogy meg lássuk mitsoda sok fáradság után ment bé akristus az ö ditsőségében. és mint egy erőszakal., és hogy sok zörgés után lehet³⁵ bé menni a menyei templomban.

K Mit jelent atemplomban valo menetele apüspöknek?

¹⁴⁶⁴ [Utána későbbi beírás: *héja vagyon*]

¹⁴⁶⁵ alájok⟨n⟩ téznek.?

¹⁴⁶⁶ egész [égeszből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁴⁶⁷ [Utána későbbi beírás: *heja vagyon*]

¹⁴⁶⁸ el ⟨kez⟩ kezdgyék? [Tollhiba.]

F A kristusnak menyben valo menetelét. minek utanna meg gyözte volna. apokolbéli erőtt.

K Miért¹⁴⁶⁹ apüspök egyedül megyen aministerekkel. a templomban, hogy el kezdgye. a szentelést, és miért végezi el tsak akkor a szentelést. amidön az egész nép bé ment volna véle együt? 5

F Ennek a betű szerént valo oka a. hogy ha mindgyárt az egész nép. véle együt bé¹⁴⁷⁰ menne, nem vihetné olyan tsendeségel¹⁴⁷¹ végben a Cérémoniákat. a szoroság miat, De ebből. azt is tanulhattyuk., hogy akristus, az első¹⁴⁷² menyben menetelekor¹⁴⁷³ [228b:] tsak egy részit vitte magával. azoknak., akiből áll a lelki épület, és annak az épületnek meg szentelése, tsak akkor végezödik ell, a midön. az épülethez valo élő kövek együt léznek, a kiket bé mutattya az ö Attyának, a melyet, akkor viszi végben. a midön, minek utanna meg ítélte volna az eleveneket, és a holtakat. az egész anyaszent egy házal. mégyen bé gyözedelmesen menyekben. 15

K Mit jelentnek. a Görög, és adeák betük, amelyeket apüspök ir a pádimentumra, kereszt formára, a midön a benedictust énekelik?

F Jelenti azt, hogy akristus, kereszttye által, egy néppé tette mind azokat a nemzeteket, kik annak előtte. nagy különbözésben voltak magok közöt, hogy mindnyájan, tsak egy templomok legyenek., amely ²⁰ az Istennek szenteltessék. ugyan ezért is írják kereszt formára. abetüket, mint hogy pedig a görög, és adeák nyelv. leg inkább voltak el terjedve. ekét nyelv alá¹⁴⁷⁴ foglallya az anyaszent egy ház, a világon lévő nyelveket., akkor pedig a benedictus énekét énekelik, mivel. az, akristus meg testesüléséért valo hálaadásnak¹⁴⁷⁵ éneke. 25

K Mit jelent a viz, abor, a só, és a hammu. a melyeket a püspök meg szentelvén, esze elegyitti, és azzal. az oltárt. és a templom falait meg hinti.?

F. A viz, a kristus emberségét jelenti, abór az ö¹⁴⁷⁶ Isten- [229a:]ségét, a hamu. ahalált, a só arodhatatlanságot., ez a négy féle ³⁰ dolog együt., jelenti a kristust., Istent. s embert, a meg holt, és fel

¹⁴⁶⁹ Miért <hogy> apüspök

¹⁴⁷⁰ véle együt bé <ment volna,> menne, [menne. <ment volna,> fölé irva.]

¹⁴⁷¹ tsendeségel [Íráshiba; a sorvégi elválasztásnál nem írta ki az n betüt.]

¹⁴⁷² az első [Kereszttel jelölve írta a lap aljára, a sor alá.]

¹⁴⁷³ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások és beírások: *seigneur eclerez mes yeux Min Mon* – vö. az 1407., 1458. sz. jegyz. is.]

¹⁴⁷⁴ alá<t> foglallya

¹⁴⁷⁵ hálaadásnak [Első a-á-ból javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁴⁷⁶ ö [Beszúrás.]

támadot kristust, mivel csak ő általa tisztulhatunk úgy meg, hogy az Isten templomává lehessünk.

K Mit jelent az oltáron lévő kö táblára iratot ött kereszt., amelyeket a püspök meg keni egy néhány szor a szent olajakkal.?

- 5 F Az oltár, amint azt meg mondtuk szent János után, a kristust jelenti, az ött kereszt jelentheti az ő szent sebeit. az olaj a szent léleknek kenetét. amint hogy ötet kristusnak nevezik, az az fel kenetetnek.

K A nép miért énekei a kyrieleisont,¹⁴⁷⁷ midőn apüspök processioval járja körül atemplomot aréliquiakkal?¹⁴⁷⁸

- 10 F Azért hogy követnünk kell ez életben aszenteket., az ő, és a mi fejünk. akristus Jesus gondviselése alatt, akinek is akepit viseli apüspök, és hogy csak az Istennek irgalmaságából mehetünk bé utánunk menyekben.

K A püspök miért zárja az oltár alá areliquiákat?

- 15 F Azt akarja az által meg mutatni, hogy a szentek annyira meg testesültek akristusal menyekben, hogy úgy mondván egyek övéle,

K Miért füstölik szüntelen az oltárt mind addig még vége nem lészen a szentelésnek? [229b:]

- F Azt akarják azzal meg mutatni, hogy valamég a mennyei épület egészen el nem végeződik, a gyözedelmes anyaszent egy ház. mind addig ajánlya szüntelen menyekben a kristus előtt, aki is az Istennek oltára, ahiveknek imádságát, mint kedves illatu temjént. apoc. 5. 8.

K A püspök miért térszen égő gyertyyákat az oltáron lévő ött keresztre temjénnel együt?

- 25 F. Az imádságokból meg láthatni annak okait, apüspök az egész népel akor le térdepelvén. a szent léleknek segittségét kéri, és hogy az Isten kedvesen vegye ahiveknek imádságát, valamint a jó illatu temjént, adván nékiek kegyelmét., a szent áldozatban méltán valo részesülésre, és hogy el érhessek az örök életet a kristus által.

- 30 K Miért, hogy, nem csak az Isten tiszteletire, hanem még a Boldogságos szüz. és a szentek tiszteletire is szentelik a templomot, és az oltárt?

F Azért. hogy abból meg lássuk a Boldogságos szüznek, és a szenteknek. nagy egyeséget akristusal, és ő általa, a szent haromság.¹⁴⁷⁹

- K Miért adgyák valamely szentnek anevét.¹⁴⁸⁰ a templomra, és az oltára?¹⁴⁸¹

F I Azért, hogy meg különböztethessék. azon név által. egyik

¹⁴⁷⁷ kyrieleisont, [*kyri-kiry*-ből javítva.]

¹⁴⁷⁸ aréliquiakkal.? [*q* – megkezdett *k*-ből javítva.]

¹⁴⁷⁹ [Utána beírás: *heja vagyon*]

¹⁴⁸⁰ anevét. [*v-p*-ből javítva.]

¹⁴⁸¹ [Utána beírás: *heja vagyon*.]

templomot, és oltárt. amásikától,¹⁴⁸² 2. azért hogy a kristus előtt, gondviselője legyen a szent a templomnak, és oltárnak.

K Miért végezik el, a templom¹⁴⁸³ szentelési[230a:]nek Cérémoniáit a szent Mise áldozattján?

F 1. Azért, hogy a leg nagyobb. és ditsőségeseb áldozaton végezöd-⁵ gyék el a templomnak szentelése.

2. Azért, hogy midőn a kristus el végezi a menyben lévő épületnek meg szentelésit. világ végén, annak a templomnak nem leszen azután más foglalatossága. hanem hogy szüntelen ajánlya magát az Istennek akristus által, ötet imádgya, és ditsérje örökké, az anyaszent egy ház¹⁰ ugyan ezt is kezdi el még itt a földön. a szent áldozat által. ajánlván magát az Istennek a kristus által, a kristusban. és a kristusal, meg láthatod a templom szentelése Cérémoniainak magyarázattját. bizonyos auctornak könyvében. melyet nevezik Gemma. Animae.

9 Articulus

A szentelt vizről.

K Régi szokásé az anyaszent egy házban. a vizet meg szentelni?¹⁴⁸⁴ 15

F Már azt másut meg mutattuk hogy az anyaszent egy ház meg¹⁴⁸⁵ szenteli mind azokat. valamiket a szent dolgokra akarja fordítani. ezt a szokást. pedig szent basilus szerént¹⁴⁸⁶ az apostoloktól vettük. libr. de sancto spiri. Cap 27. baronius 131. esztendőről irván, meg bizonyítja, hogy ezt a szokást. az apostoloktól vettük. Const apos. libr. 8. Cap. 20
29. [230b:]

K Miért szentelik meg avizet?¹⁴⁸⁷

F Azért hogy az imádságoknak erejek által. az ördögnek ne legyen semmi hatalma azokon, akikre hintik' azt a vizet., hanem a szent lélek lakozzék. abban kegyelme által, ezeket kéri tehát. az anyaszent egy ház,²⁵ az Istentől. a midőn avizet meg szenteli.

K Miért elegyittik meg szentelt sóval. a szentelt vizet?

F A só a bölttsésséget, és az okoságot jelenti, valamint akristus mondgya. a viz pedig. a fejréséget. és atisztaságot. az anyaszent egy ház. esze elegyítvén ezt a két félét. azt kéri az Istentől. azoknak, akik azzal.³⁰ meg hintik magokat, hogy a szent lélek, meg tisztítván őket, adgya

¹⁴⁸² amásikától, [Fölötte beírta a sorközbe: *heja vagyon*]

¹⁴⁸³ a templom <Ceremoni> szentelésinek Cérémoniáit

¹⁴⁸⁴ [Utána beírás: *heja vagyon*]

¹⁴⁸⁵ meg<m> szenteli mind azokat.

¹⁴⁸⁶ szerént [*e-o*-ból javítva.]

¹⁴⁸⁷ [A *Kérdés* fölé, a lap tetejére beírta: *heja vagyon*]

beléjek, a galambnak együgyűségét. és tisztaságát, és a kigyónak okoságát.

K Miért szentelnek vizet. minden vasárnapon.?

F. Azért, hogy abból a vízből. ki ki ahivek közül vihessen a maga házához.

K Miért hintenek leg előbször szentelt vizet az oltárra. és azután a népre.¹⁴⁸⁸

F Az által azon kéri azIstent., hogy a gonosz lélek onnét el távozzék, és kísérteteket ne okozzon az Isten szolgainak. hanem aszent lélek.

10 áldgya meg, és vegye el a hivek ajándékát.

K Miért hintenek szentelt vizet a népre. mise előtt? [231a:]

F. Azért hogy meg tisztítván, az Isten kegyelmit kérjék arra, hogy a gonosz lélek ne kísérttse anépet. a szent áldozat alatt, hanem aszent lélek erősítse meg őket kegyelmével,

15 K Miért énekelik az 50 soltárt. midön anépre szentelt vizet hintenek.?

F Mert ebben az soltárban. Dávid azon kéri az Istent. hogy mosogassa és tisztítsa meg bűneiből, anép is hasonló képpen. azont kéri az Istentől.

20 K Miért tesznek szentelt vizet a templomok ajtaján belől.?

F Hogy a hivek szentelt vizet vevén, azIsten kegyelmét kérjék, hogy tisztítsa meg őket bűnökből.

K Régi szokása a?

F Régenten a templomok előtt, ahol lehetett tsorgok voltak, vagy nagy edényekben vizet tartottak. úgy hogy ahivek minek előtte. atemplomban mentenek. meg moshatták kezeket és szájokat. eszükséges volt abban az időben. mivel ki ki a maga kezéből Kommunikált. az edényekben valo vizet pedig meg szentelték. ettől vagyon tehát aza szokás. hogy a templomok ajtajánál szentelt vizet tartanak.

30 K Mitsoda haszonra kell fordítani a szentelt vizet?

F Igen hasznos magunkot meg hinteni véle, midön fel ke- [231b:]lünk, vagy le fekszünk, az imádságok előtt, amidön kísértetben vagyunk, valamely nagy szélvészkor, azal meg kell hinteni a betegeket. a halottakat. és azt a helyt, ahol a gonosz lélektől tartanak

35 K Mitsoda szándékal kell szentelt vizet venni?

F. Hittel, és töredelmeségel., mert hitt nélkül annak a viznek hasznát nem érezzük, töredelmeségel. mert meg mosván magunkot ezen vizel., kegyelmet nyerünk, a meg tisztulásra,¹⁴⁸⁹ töredelmeség nélkül pedig a nem használ, mivel az Isten meg nem bocsátta bűneit azoknak, kik

40 töredelmeségel. penitentziát nem tartanak.

¹⁴⁸⁸ [Utána törölt beírás: <heja vagyon>]

¹⁴⁸⁹ a meg tisztulásra, <mert>töredelmeség nélkül

K Miért hintenek szentelt vizet aholtakra. és a temető helyekre.?

F Azért hogy az Isten méltóztassék meg tisztítani a hivek lelkét. kik békeségben nyugosznak., hogy könnyebíttse szenvedéseket., és tölttse bé őket lelkének. jelen valo létével.

18. Rész

A processiókrol.

Első Articulus.

A processióknak eredetéről. azoknak külömb külömb féle valo voltarol. és hogy mitsoda¹⁴⁹⁰ szándékal tselekeszi azt az anyaszent egy ház

K. Régi szokásé a processio járás? [232a:]

5

F. Már azt szokásban láttyuk az anyaszent egy házban. az első üldöztetések után. anegyedik saeculumban, de söt még az ó törvényben is látunk erről példát.

A szekrénynek. a káriáthiárim városából. az obédédom házához valo vitele. és onnét. azután. a hebron városában, amint ezt láttyuk a királyok második könyvében. 5. és 6. avalóságos processio volt.

10

Antiochiában. nagy processioval vitték bé. a szent Babylyas martyrum testét. juliánus apostata idejében. erről az egész historicusok emlékezetet tesznek. zozomen.¹⁴⁹¹ libr. 5. Cap. 19. theodoret. libr. 3. Cap. 10. s. Chrys. serm. 1.¹⁴⁹² de st. babyl.

15

Mediolánumban. hasonló nagy processioval vitték bé szent Ambrus idejében, a szent Gervasius. és protasius reliquiáit. ugyan azon alkalmazóságal. nagy tsudais történék., mivel egy vak. a testekhez érvén. azonnal látni kezdet. ezt a processiot. és tsudát, mind szent ambrus, mind szent ágoston¹⁴⁹³ le írják. mint jelen lévő bizonyságok. st. Ambr. epist 22. ad soror. st. aug. libr 9. de Conf. Cap. 7. de Civit. Dei. libr. 22 Cap 8. Gretzerus. de process. Eccles.¹⁴⁹⁴ [232b:]

20

K Hogy kezdődének aprocessiók, és mi ada okot erre a Ceremoniára?

F Természet szerént valo okokbol kezdődének. 1. Midön valamely 25 szent martyrumoknak atestekre találtak, a kik rejtekben valának az

¹⁴⁹⁰ mitso- [Elválasztás után, új sor elején nem folytatta.]

¹⁴⁹¹ zozomen. <hist.> libr. 5. [Törlés a sor végén.]

¹⁴⁹² serm. 1. <supr> de st. babyl. [Törlés a sor végén.]

¹⁴⁹³ szent ágoston <bizonyittyák>. le írják [A javítást a törlés fölé írta.]

¹⁴⁹⁴ [A lap alján tollpróbászertű tollvonások.]

üldözésekben., azokat nagy Ceremoniával. és ének szóval vitték atemplomban, hasonló képen tselekesznek vala. amidön valamely nagy okbol. egy helyről, a másikára kellett vinni. a reliquiákat.

2. A midön. a püspök Ceremoniával áldozot. apapok a kik véle
5 együt áldoztanak. a diaconusok. subdiaconusok, és mindnyájan az egyháziak. a házához mentenek. és processioval kísérték a templomban ének szóval. nicephoras. libr. 13. Cap. 8. Conc. laodic. Can. 56.

3. ugy is történt gyakorta. hogy a püspök. amaga diécesissében. más templomokban is el ment Cérémoniával valo misét mondani., olyan-
10 kor az egész Clericussok¹⁴⁹⁵ és a nép oda kísérte ötet, az utón. minde-
nüt. imádkozva, és ének szóval. mentenek. mind addig a templomig a hol az Isteni szolgálatnak kellett lenni. és onnét. processioval tértenek viszá.

4. A közönségesen valo nyomoruságoknak idejében, renden kívül
15 valo könyörgések valának., olyankor pediglen valamely martyrumnak a temetőjéhez. vagy valamely más helyekre mentenek, ahol az Isten különösen ki mutatta ke[233a:]gyelmeségit. és hatalmát. az olyan helyekre pedig processioval mentenek, és ugy is¹⁴⁹⁶ tértenek viszá,
soltárokat enekelvén. az ilyen processiókat pedig. litániáknak nevez-
20 ték. az az.¹⁴⁹⁷ esedezéseknek, ugyan mostanában is így nevezik apro-
cessiókat.¹⁴⁹⁸ ezért is nevezik a szentek litániáinak. azt a könyörgést. a melyet már régtől fogvást. szoktak mondani. a processiókban.

5. Midön valamely püspök. vagy fejedelem ment leg előbször vala-
mely városban. olyankor keresztel mentenek eleiben. és processioval
25 kísérték ének szóval. a templomban. valamint mostanában is tselekesz-
nek.

6. Az anyaszent egy ház szokása avolt mindenkor. hogy a holt
testet., processioval. vitték a templomban., és onnét, az Isteni szolgálat
utan. a temető helyre. de Const. apost libr. 6. cap. 30. st aug. serm. 32.
30 de verbis apost

Ezekből láttyuk tehát aprocessióknak eredetét. és hogy azok mi végre rendeltettek, avirág vasárnapi. gyerttya szentelő ur napján.,¹⁴⁹⁹ aváros körül, vagy a mezőn valo processiók. a melyek vagy az öremet. vagy a penitentzia tartást jelentik.,¹⁵⁰⁰ a vasárnapokon. és nagy inne-

¹⁴⁹⁵ Clericussok [o-a-ból javítva, k-t utólag írta be a sorvégi margó-
ra. A szó eredetileg *Clericussa* volt.]

¹⁴⁹⁶ ugy is ⟨jot⟩ tértenek viszá,

¹⁴⁹⁷ az az. ⟨könyör⟩ esedezéseknek, [Törlés a sor végén.]

¹⁴⁹⁸ aprocessiókat., [p - javítva.]

¹⁴⁹⁹ ur napján., ⟨va⟩ aváros körül, vagy

¹⁵⁰⁰ jelentik., [Második e-o-ból javítva.]

peken valo processiók. rend szerént valo processiók. és sok helyeken statio nélkül vizsik végben.

K Mitsoda az anyaszent egyház szándéka. ezek iránt a¹⁵⁰¹ [233b:] processiók iránt?

F A processiók külömb külömb félék lévén, az anyaszent egy háznak 5 is azok iránt külömböző aszándéka, mivel nem mind egy végre rendeltettek.

1. Már szollottunk az ur napján, virág vasárnapján. és a gyerttya szentelő innépén valo processiókrol. nézd meg az innepeket.

2. Midön az anyaszent egyház processiókot jár. a mezön, aváros 10 körül. arra a végre tselekeszi, hogy az Isten meg áldgya a földnek gyümölsét, aházakot. a melyek mellet el megyen. és a személyeket. kik abban lakoznak.

K A püspökök miért rendelnek rend kívül valo processiókat aközönségesen valo szükségekben.? 15

F Meg láttuk már ide fellyeb az ilyen processióknak eredetét, azért könnyü annak által látni az okát, aközönségesen valo szükségekben. apüspökök anépet arra indittyák. hogy mindenképen. a menyiben lehet az Isten haragját meg engesztelyle., ugyan arra a végre is rendelik arenden kívül valo böjtököt. imádságokat., intvén mindeneket az alamisnálkodásra. az oltári szenttséget ki teszik, és magok is a népel processiókot jár. 20

K Miért járnak több processiókot ahusvétii napokban mint sem más időkben.?

F 1. Azért, hogy meg emlékezünk arrol. hogy a kristus egy néhány- 25 szor meg jelent az apostolinak fel támadása¹⁵⁰²[234a:]tol fogvást, menyben menetelég. 2. Azért. hogy az Istennek áldását kérik. a földi gyümölsökre, amelyek abban az időben vannak leg inkább veszedelemben.

K Miért hogy sok helyeken nagy solemnitásal valo processiókot 30 járnak áldozo tsötörtökön?

F Azért hogy meg mutassák. a kristusnak azon anapon¹⁵⁰³ nagy ditsőségel valo menyben menetelét. ugyan ezen okbol. szoktak lenni nagy processiók. nagy Boldog Aszszony napján. mivel szent István király. a Boldogságos. szüz gondviselése alá. ajánlotta a magyar nemze- 35 tet.

¹⁵⁰¹ [A lap alján egy tollpróbaszerű tollvonás és beírások: *Me Mon Dieu varosban proces Jesus*]

¹⁵⁰² [A lap alján beírások: *je veille ét; ét-és-ből javítva.*]

¹⁵⁰³ azon anapon <n> nagy [Törlés a sor végén; a törlésben az <n> betűnek csak a kezdőszárát írta le.]

2 *Articulus.*
A processionak rendéről.

K Miért hogy sok helyeken. a processiókban¹⁵⁰⁴ tsengettyük vannak, amelyeket. szüntelen tsengetnek.?

F Azért hogy mesze meg hallják hogy a processio megyen, és hogy a kik jelen nintsenek, oda mehessenek, ez okbol is szoktak harangozni.
5 mind ót ahonnét. a processio meg indul, mind ót ahová megyen.

K Miért visznek hoszu keresztet, vagy zászlót vagy képet?¹⁵⁰⁵
F. Azal meg akarják. mutatni. hogy a hivek a kristus kereszté-
nek¹⁵⁰⁶ zászloja alat járnak.

K. Miért hogy sok helyeken a kereszt előtt az Évangéliumot, és
10 szentelt vizet viszik?¹⁵⁰⁷ [234b:]

F Az Évangéliumot azért viszik, hogy¹⁵⁰⁸ meg mutassák azzal.,
hogy a keresztényeknek kalauza, az Isten ígéje, aszentelt vizet pedig
azért. hogy azzal meg hintsék a helyeket ahol el mennek.

K Miért hogy sok helyeken égő gyertyyákat visznek a kereszt mel-
15 let.?

F Azal azt akarják meg mutatni. hogy a fel feszitetett kristus. a világ
világossága.

K Miért hogy a nagy processiókban akereszt előtt. füstölöt visznek.?

F Azal meg akarják mutatni hogy ahivek mindenüt a kristusnak jó
20 illattyát hordozzák. szent pál szerént. 2 Cor. 2. 15.

K A processiókban miért mennek elől az iffiu Clericusok, és a fellyeb
valo renden lévők utánnok?

F Ezt a Ceremoniát. avilági szokás hozta bé. midön valamely fejedel-
met kísérnek, olyankor. maga atöb urak után szokot járn. ugyan ezen
25 okbol. szoktak a Clericusok az oltári szenttség előtt menni. a processio-
okban.

K A nép miért megyen. a Clericusok után.?

F A természet szerént valo dolog, hogy a nép kövesse a pásztorát.

K Miért hogy rend szerént. a processio nem azon az uton tér viszá,
30 mint a melyen el indult.? [235a:]

F. Azért. hogy annál több helyekre. nyerje az Istennek áldását.

¹⁵⁰⁴ sok helyeken. a processiókban <sok> tsengettyük

¹⁵⁰⁵ vagy képet [Későbbi beírás a kérdőjel fölött, világosabb tintá-
val.]

¹⁵⁰⁶ keresztének [Utólag írta be részben a sorvégi, részben a sor eleji
margóra.]

¹⁵⁰⁷ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások, beírások és betűk: *mm*
sz *Oh m oh oh mon Dieu Mon di o mon Dieu* – vö. a 11. sz. jegyz. is.]

¹⁵⁰⁸ hogy </> meg mutassák

K Mit kell tselekedni a processiókban?

F Arra reá kell emlékezni. hogy azIsten. azt akarja, hogy ötet lélekben, és igasságban imádják, és hogy nem keresztény. hanem sidó modgyára tselekeszik. aki tsak a külső Ceremoniái tekinti avallásnak, és aki nem lelki képpen követi azokat 5

2. rendel. és tisztességesen kell járni, Istenhez valo figyelmetességgel, ide s'. tová. nem kell tekéngetni. se beszélni nem kell szükség nélkül. aprocessiot végig kell. követni. hogy ha lehet.

19. Rész

Némely áitatos tselekedetekről.

Első Articulus

A butsu járásról.

K Butsura el menni valamely szent helyre. azért hogy ót az Isten segittségét. meg nyerhessék. ötet ót imádják, és a szenteket tiszteljük, 10
éregi szokásé?

F Igen régi szokás. még az első saeculumokban. áitatos szokásban volt ahiveknél. hogy a mártýrumok temetőjéhez¹⁵⁰⁹ [235b:] vagy olyan templomokban. kápolnáokban el mennyenek ahol a szentek reliquiái voltak., vagy az olyan szent helyekre. ahol a mi vallásunknak aleg 15
fővebb titkait munkálotta akristus. erről mindnyáján a historicusok emlékezetet tésznek. Euseb hist. Eccles. libr. 6. Cap. 11. s. aug. de Civit Dei. Cap 8. libr. 22. s. hier. epist.¹⁵¹⁰ 17. ad marcell.

K Mint hogy az Isten mindenüt jelen vagyon, mi szükség oly mesze menni hogy ötet imádják? 20

F Abban szükség nintsen. de ditséretes és szent dolog buzgoságból, olyan helyre el menni., ahol az Isten meg üsmértette magát. valamely nagy munkája által.

K Mitsoda leg ditséreteseb az ilyen butsu járásokban?

F. Bizonyoságot tésznek az olyanoknak hitekről,¹⁵¹¹ kik valóságos 25
áitatoságból. mennek butsura. 2. mint hogy leg gyakrabban gyalog szokták azt meg járni, afáradság penitentiául esik, amely aléleknek igen hasznos. 3. a helyeknek látása, amelyeken az Isten ki nyilatkoztat- ta hatalmát, és jó voltát az emberekhez., a szent réliquiái a melyeket ót tartanak. atöbb hiveknek buzgo imádságok., mind ezek fel gerjesztik 30
áhitet mind azokban. kik olyan helyekre mennek. 4. atsudák. a mellyek

¹⁵⁰⁹ [A lap alján egy tollpróbaszerű tollvonás és beírás: *pasztor*]

¹⁵¹⁰ epist. <a>17. ad marcell.

¹⁵¹¹ hitekről, [e-o-ból javítva.]

bizonyosok, és amelyeket nem lehet kételkedésben venni, és a melyeket az Isten munkálodik gyakorta azokon kik valóságos áitatosságból butsura mennek. meg bizonyítyák, hogy az ilyen áitatóságot az Isten jóvá hadgya. [236a.]

5 K Leheté mindennek jovallani abutsu járást?

F Nem lehet, meg kell visgálni elsöben, hogy ki ki mitsoda állapotban és köteleségbn vagyon.

Magyarázat

1. A butsu járás, olyan, valamint más egyéb tselekedetek, amelyek
10 nintsenek parantsolat alatt, hanem tsak eppen áitatosságból valok., a parantsolat alat valoknak előtte kel járni mindeneknek, mivel helytelen valo áitatosság volna. el mulatni a parantsolatot. és követni a tanátsot, meg kell tehát visgálni, hogy ha a hivatallal. és a köteleségel nem ellenkezik abutsura valo menetel. mert egy olyan személy, akinek
15 köteleségből másokra kell vigyázni. rosszul tselekednék. hogy ha azt el mulatná. azért. hogy áitatosságának eleget tégyen a butsu járásal. 2. meg kell visgálni atermészetet., hogy ha elegendő. erő, és egesség leheté arra, egy szoval mindent jól meg kell fontolni, és könnyen ahoz nem kell fogni., agyontato pap tanátsával kell élni, mivel az áitatosságnak
20 szine alat. nagy vétkekben eshetnek.

K Mellyek azok avétek?

F Sokszre történik. hogy a meszsze földre valo butsu járásra. nem egyébért adgyák magokat, hanem hogy sok féle dolgokat láthassanak., sokan. vannak olyanok, hogy tsak azért szarándokok, hogy könnyű,
25 és vándorlo élelet élhes¹⁵¹²[236b:]senek,

2. Az uton helytelenül viselik magokat. valahol. el mennek botránkoztatást hadnak magok után.

3. Egy szoval. sokan nem valóságos áitatosságból tselekeszik, hanem emberi tekintetért, ugy mondván; az áitatosságnak. nem a¹⁵¹³ fájához,
30 hanem tsak a hajához ragaszkodnak, és el hagyák ami leg szükségeseb, az Istent szolgállyák külső képen. de belső képpen ötet meg bánttyák, el felejtven azt, hogy az Isten lélek, és ötet lélekben. és igazságban kell imádni és szolgálni..

K Mire kell tehát vigyázni, hogy abutsu járásban, az Isten lélekben.
35 és igasságban imádtassék?

F 1. szükséges hogy abutsu járás. okos, és értelmes áitatosságból legyen. mivel ezek nélkül nem hasznos.

2. Az uton mindenüt jo példát kell adni. aszemérmetségel, tsendességel, és amértékletességel, szent, és hasznos dolgokrol kell beszélgetni.

40 3. Midön pedig a feltet helyre érkeznek. az Istent imádni, és néki

¹⁵¹² [A lap alján két tollpróbaszerű tollvonás.]

¹⁵¹³ nem a fájához, [a – utólag írta be a két szó közé.]

hálákat kell adni, és segítségül hini aszentekeket. kiket őtt tisztelnek, és ezeket valósággal, és hittel kell végben vinni., és midön mindennek vége lett, hasonló áitatossággal kell viszá térti.

2 Articulus Az olvasorol.

K Miben áll az az imádság. amelyet olvasonak [237a:] nevezik.?

F. Eszerént kell azt mondani. akereszt vetés után, aszent léleknak segítségét kell kérni, valamint atöbb imádságokban. azutan a hiszek egy Istent el kell mondani. a mi atyánkot. és akövetkezendő három kis szemeken az üdvözletet.¹⁵¹⁴ azután. a nagy szemeken, a mi Atyánkot kell mondani. és az aprokon az üdvözletet. és így mind végig valamég abahat tiznek vége lesz, és hasonló képpen kell el végezni. valamint el kezdették. 5 10

Lehet az olvasonak számát meg nagyobittani, vagy kissebbíteni. lehet a mi atyánk után. a gloria patrit el mondani: és mindenik. tiz után. valamely más imádságot el mondani. aki úgy akarja, lehet a nagy szemeken az üdvözletet mondani. és akitsideken a mi atyánkot., lehet kinek kinek amaga áitatossága szerént. más féle olvasot ki gondolni, példanak okáért, a nagy szemeken a mi atyánkot mondani, és az aprokon. *az Istennek irgalmaságát kérni. ilyen formában, én Istenem ne engedgyed hogy a véteken éllyek, nyisd fel szemeimet. hogy hadd láthassam meg rosz erkölceimet. üsmértesd meg velem mind azt. ami ate akaratód. hogy meg tselekedgyem, és adgy kegyelmet hogy azt végben vigyem.* vagy valamely más ilyen hasonló imádságot. 20

Lehet az¹⁵¹⁵ Angyalok tisztességekre is ilyen formán olvasot mondani, a nagy szemeken a mi atyánkot, és akis szemeken ezt az imádságot. *szent Angyalok, kiket az Isten irgalmaságából¹⁵¹⁶ [237b:] őrzésünkre rendelt., oltalmaztatok meg minket, az őrdög, avilág, és atest ellen valo viaskodásunkban, hogy meg ne szégyenittessünk. az irtoztato itélet napján.* 25

Lehet a szenteknek tiszteletekre is olvasot mondani. ilyen formán, a nagy szemeken a mi Atyánkot, és az aprokon ezt az imádságot, keresztelő szent János, szent péter, szent pál. szent. N. és Istennek minden szentei. imádkoztatok mi érettünk. most és halálunk oráján Amen 30

K Mire kell vigyázni az olvaso mondásban?

¹⁵¹⁴ üdvözletet. [ö-e-ből javítva.]

¹⁵¹⁵ az [z-n-ből? javítva.] Angyalok

¹⁵¹⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások és beírás: nosz]

F Arra, amint másut meg mondtok., hogy ne tsak szájjal, hanem szivből kell imádkozni, és nem kell azokat követni. akik ide s' tova tekintvén. tsak az ajakokat mozgatták. mint ha nem is imádkoznának, hanem tsak az olvasot olvasnák, az ilyen nem keresztényhez, hanem⁵ sidohoz illendő imádkozás.

K Az olvasot miért kell tizes számra osztani. hogy annyi üdvezetet vagy mi atyánkot mondgyanak., nem babonaságé a számra vigyázni?

F Azok akik ezt az imádságot kezdték. akristus titkainak tiszteletére vigyáztak, atizes számal, vagy pediglen a Boldogságos szüz eszten-¹⁰ deinek számára, gondolván. hogy annyi esztendőt töltöt volna el aföldön, enem ellenkezik ahittel, nem is babonaság. mivel nem kötelezzük magunkot annyira a számhoz. hogy azt tartanok, hogy bizonyos számu pater, vagy Ave, hathatosabbá teszi imádságunkot. mint [238a:] sem más féle szám. valamely imádságot el mondanak gyakorta hittel. jelenti¹⁵ buzgoságos kívánságát annak, aki imádkozik.

3 Articulus

Ollyan áitatos tselekedetekről. melyeket az anyaszent egy ház jóvá hágya, és az ollyanokrol. a melyeket el szenvedí.

K Az Anyaszent egy ház. jóvá hagyáé mind azokat az áitatos tselekedeteket a melyek szokásban vannak ahivek között?

F Vannak ollyanok, a melyeket jóvá hagyá, de meg vannak ollyanok. a melyeket tsak el szenvedí.

²⁰ K. Melyek azok atselekedetek a melyeket az anyaszent egy ház. jóvá hágya?

F Az anyaszent egy ház. tsak azokat hadgya jóvá., amellyek meg egyeznek ahít ágazatival, a szent atyák tanittásával, és a melyek az Istenhez vezérelnek minket.

²⁵ K Melyek azok, a melyeket tsak ell szenvedí?

F Némely ollyan dolgok, amellyek szokásban vétetődtek, vagy a rendetlen áitatoságból, vagy a melyek valamely tudatlanságból. bé szivárkoztak. de a melyek, magokban nem ellenkeznek, se ahittel, se a jo szokásal., noha mind azon által, jobb volna, hanem volnának. az³⁰ anyaszent egy ház valo hogy jóvá¹⁵¹⁷ [238b:] nem hadgya, de el szenvedí. azért., hogy valamely más nagyob rendetlenséget azzal el kerülhesen, ugy tselekszik, némelykor. valamint szent ágoston mondgya, hogy inkább meg sérti a maga rendelésit. tsak hogy meg tarthassa¹⁵¹⁸ amaga testét s. aug. epist. 115. ad janua. epist 50. ad bonifa.

¹⁵¹⁷ [A lap alján két tollpróbaszerű tollvonás.]

¹⁵¹⁸ meg tarthassa <atagjait.> amaga testét [Törlés a sor végén; a törlés és javítás későbbi, más színű tintával.]

K Mire kell vigyázni ahiveknek az olyan dolgokban. a melyeket az anyaszent egyház tsak el szenvedí?

F Nékik is hasonló képpen. tsak el kell szenvedni. de jóbb az anyaszent egy ház. akarattját követni, mint sem olyanhoz ragaszkodni., amit tsak el szenved. 5

K Az anyaszent egy ház. azt jóvá hagyae, vagy tsak el szenvedí, midön a szenttségekhez, keresztet, olvasokot, vagy valamely más efféléket értetnek?

F Ezt az anyaszent egy ház jóvá hagyá. mivel ez iránt példát láthatni a szent írásban, azt láttyuk, hogy a keszkenők., melyeket az apostolok ruháihoz értettek, betegeteket meg gyógyították. act 19. 12. 10

Erre az okra valo nézve értetik aszenttségekhez a ruhákat, keresztet., és az olvasokot. szent ambrus. azt bizonyította. hogy a szent gervásius. és szent protásius reliquiáihoz értetet ruhák. a betegeteket meg gyógyították. szent agoston. sok ilyen tsudákról szól. a melyek maga jelen valo létében történtek.¹⁵¹⁹ ambr. epist. 22. ad soror. st aug. de civit dei lib. 22. Cap. 8. 15

K Az anyaszent egyház jóvá hagyae. vagy tsak el szenvedí, hogy a szentek kö képeire, ruházatokat tegyenek, és [239a:] hogy azok előtt. gyerttyákat égessenek.? 20

F Az ilyen tselekedet magában nem ros. az anyaszent egy ház azt nem tilttya, de nem is parancsoltya, hogy ha pedig azt látná. hogy anép együgyüése, annyira megyen. hogy a képben valamely el rejtet erőtt tartana lenni, vagy valamely babonaságal¹⁵²⁰ menne végben, akkoron minden modal annak ellene állana, és apüspököknek lelki számadások- 25 ban jár, hogy az ilyenekre vigyázanak. mind azon által. adolog magában nem ellenkezik ahittel. mivel. aképek ékesítése, jelenti azt akülső képpen valo tiszteletet, amellyel vannak belső képpen. azokhoz. akiket jelentnek a képek. agyerttyák. pedig amelyeket egetnek. a képek, és a reliquiák előtt. nekünk eszünkben juttattják. azt a fényes böldög. és 30 örökké valo életet., amelyben élnek a szentek menyekben akristusal.

K Az anyaszent egy ház jóvá hagyae vagy tsak elszenvedi hogy évangéliumot olvassanak mind azokra, kik azt áitatosságbol kivanyák?

F E. mind szent. mind igen régi szokás. és azt igen¹⁵²¹ jóvá hadgya 35 az anyaszent egy ház., abban nem lehet kételkedni., hogy az örökké

¹⁵¹⁹ történtek. (st au) st ambr. [...] st aug.

¹⁵²⁰ babonaságal <megyen> menne [A javítás a törlés fölé írva később, világosabb tintával.]

¹⁵²¹ igen <hely> jóvá hadgya

valo élet igéinek olyan nagy ereji¹⁵²² ne volnának, hogy meg nyeresék nekünk mind azt amit kérünk, és hogy a kristus jóvá nem hagyná az olyan tselekedetet. a melyel¹⁵²³[239b:] meg mutatták. hogy tisztelettel vannak az ő Isteni szavaihoz.

- 5 Egy szoval. az anyaszent egy ház. tsak azt hagyja jóvá, és tsak azt parantsollya, a mi az Évangeliumal. a Conciliumokal, és a szent atyák irasival. meg egyezik.

4. Articulus

Hogy miért. szükséges apüspöknek el járni az egész püspökségét.

K A püspökök miért járnak el a diecézisekben lévő templomokat.?

- F 1. Hogy rendelést tegyenek, és meg vizsgálják, a mi a lelki és az
10 egy házi dolgokat illeti, 2. hogy arrendetlen dolgokat meg orvosolják.
3. hogy nyájokat jól meg üsmérhessék, és amiben lehet őket segíthessék.
4 hogy a bérálásnak szenttségit. ki szolgáltassák. 5. hogy apásztor,
és a nyáj közöt valo egyességet meg erősítsék.

- K Mitsoda rendet tartanak. midön apüspök. a diécéssét látogat-
15 tyá?

- F Tsak rövideden fel teszem, midön apüspök valamely városban, vagy faluban érkezik,¹⁵²⁴ az egy házi renden lévők nagy tisztelettel fogadgyák. és processioval kísérik atemplomban. ót néki szentelt vizet adnak, amelyel anépet meg hinti, és azután ötet meg füstölik. atemp-
20 lomban bé menván. imádságot mondanak apüspökért, és anépert,¹⁵²⁵ a templom a mely szentnek anevét viseli, annak tiszteletére, [240a:] a soltarokbol. valamely verseket énekelnek. annak vége lévén, apüspök, azon szentnek, esedezése által, és akristus érdemi által, az Istennek egy könyörgést mond ell. a nép a Confitéort el mondgya. és a püspök.
25 áldást, és absolutiot ad néki, és negyven napig valo indulgentiát, azután apüspök letészi. a fejér. ruhát. és viola színüt veszen magára. mivel ahalottakért.¹⁵²⁶ fognak könyörögni.

A deprofundist kezdik énekelni, és apüspök a meg halt püspökökért imádkozik, azután processioval mégyen atzin teremben. és ót imádkoz-

¹⁵²² ereji<i> [A j utáni i-e-ből javítva.] ne<m> volnának, hogy meg nyeretessék nyeresék [nyeresék – a nem törölt nyeretessék fölé írva. A javítások későbbiek.]

¹⁵²³ [A lap alján tollpróbászterü tollvonások.]

¹⁵²⁴ érkezik, [é – javítva.]

¹⁵²⁵ anépert, a<mely> templom a mely szentnek

¹⁵²⁶ ahalottakért. <vala> fognak könyörögni.

nak. a meg holt egy háziakért. és a hivekért kik¹⁵²⁷ őt feküsznek. onnét
viszá térvén atemplomban. ismét imádkoznak közönségesen ameg holt
hivekért.

Azután meg visgálja az oltári szenttséget, akereszteléshez¹⁵²⁸ valo
edényt, aszent olajakot. az óltarokat. képeket, edényeket, az oltári ⁵
ruhákat, azután tudakozdik az egyháziakról, a népről, ha valami
fogyatkozást talál. arrol rendelést téssen, a bérmlást fel adgya. és a
misét el mondgya ha néki ugy tettzik.

E meg lévén. ujontában. imádkoznak a halottakért. és a szálására ¹⁰
megyen.

K Miért kezdik el. ezt a. Cérémoniát a püspökért valo imádságon?

F. Hogy meg mutassa a nép azzal, mitsoda örömmel¹⁵²⁹[240b:]
láttya aző püspökjét, és hogy mint kíványa. azt, hogy azIsten irgalma-
ságából. aző látogatása hasznos légyen.

K Miért mondanak könyörgéseket elsöben a szentek tiszteletekre. ¹⁵
és a holtakért. minek utánna a népnek absolutiot adtak volna.

F Ebből világosan ki tettzik. a mennyekben., apurgátoriumban. és
a földön lévő anyaszent egy ház közöt valo egyeség. noha ezaz egyeség.
tsak akor léssen tökéletes, midön ez a három társaság együt léssen.
menyekben., hogy pediglen el lehessen érni azt a boldogságot. szüksé- ²⁰
ges hogy az Isten meg szabadittsa kegyelme által. apurgátoriumban
lévő lelkeket. a szenvedéstől. és a földön lévő hiveknek kegyelmét adgya
ajó életre. hogy el érhessék az örök boldogságot.

K Mit kell ahiveknek tselekedni azon idő alat. amég a püspök nálok
marad? ²⁵

F 1. El kell véle mondani mind azon imádságokat amellyeket el
mond, és fő képpen imádkozni kell apüspökért. 2. tisztelettel kell
halgatni intésit,. 3. tudtára kell néki adni. ha valamely rendeletlen. vagy
botránkozásra valo dolgot tselekednének aparochiában, de azt harag.
és boszszu állás nélkül, kell tselekedni., 4. végben kell vinni szorgalma- ³⁰
tosságal minden rendelésit.

Ennek a munkának rövideden valo bé fejezése, és summája. ¹⁵³⁰

K. Elégségesen. és világosan meg magyaráztad [241a:] mind azt
valami avallást illeti. és valami ahoz tartozik, mostanában tsak rövide-
den tedd egy summában mind azt valamit mondottál? ³⁵

¹⁵²⁷ kik [Szóvégi k – javítva.]

¹⁵²⁸ akeresztelék- [Sörvégi elválasztás után, új sor elején nem foly-
tatta.]

¹⁵²⁹ [A lap alján tollpróbászertü tollvonások.]

¹⁵³⁰ [Utána beírás: *hejavagyon*]

F Azt könnyen fel lehet tenni, az egész munkát¹⁵³¹ három könyvben osztottuk, az első könyvben, minék utánna meg magyaráztuk volna. ateremptőnek Istenségét, ateremptet¹⁵³² állapotokrol szollottunk., leg elsőben is az emberől. annak teremtetéséről. esetéről, akristus által 5 valo meg váltatásáról, és hogy mi formában vezérlette, és vezérli az Isten embert., hogy az örök életet, amelyért teremptette el érhesse, ezt nevezik azért. avallás historiájának.

A második könyvben¹⁵³³ meg mutattuk hogy mi modon kell élni az embereknek. hogy az örök életet el érhessek. arra valo nézve meg 10 magyaráztuk mind azt, valami avétket. ajó erköltsöt, az Isten. és anyaszent egy ház parantsolatit illeti,¹⁵³⁴ mind azt valami akegyelmet., aszentségeket, es az imadságot illeti.¹⁵³⁵

Mind ezekből tehát ki tettzik. hogy az Isten arra avégre teremptette az embert, hogy az örök életet, az az, az Istent birja örökösön, szükség 15 ges azért, hogy arra avégre is fordítsa minden tselekedetit, ugyan ezen boldogságra valo nézve, kell néki valóságos háláadásal lenni akristus-hoz., meg gondolván mind azt. valamit akristus tselekedet, hogy an¹⁵³⁶[241b:]nak aboldogságnak uttyára tehessen. hogy azt nekünk meg érdemelhesse, és hogy mi azt el érhessek, ugyan erre valo nézve, 20 kel az embernek minden erejéből, avetket el kerülni, ajó erköltsöt követni, az Istennek, és az anyaszent egyháznak engedelmeknek. erre valo nézve kell a szenttségekhez járulni, annak akegyelemnek el nyeresi-re, meg szaporítására, és meg tartására, amely, keresztyényi életet éltesen¹⁵³⁷ velünk, erre valo nézve kell imádkozni, avallásbéli szolgálatok-25 ban foglalatoskodni, az embernek ugy kell magát tekenteni eföldön.

¹⁵³¹ az egész munkát <kétt szakaszra> három könyvben [A javítást a törlés fölé írta, sor végén és új sor elején:] osztottuk, az első szakaszban, <ko k> könyvben [a *szakaszban*, szót nem törölte, csak alája írta: *könyvben*; úgy látszik, először fölé akarta írni a javítást, mert a törölt <ko k> betűk a *szakaszban*, szó fölött vannak. A törlések és javítások későbbiek, világosabb tintával.]

¹⁵³² atemptet [Elírás a Mikesnél szokásos *teremptet* helyett.]

¹⁵³³ A második szakaszban könyvben [A *szakaszban* szót nem törölte, csak halvány tintával fölé írta: *könyvben*]

¹⁵³⁴ illeti, [A szó után egy nagy zárójelszerű vonal van:]]

¹⁵³⁵ [Utána beírta: *heja vagon*]

¹⁵³⁶ [A lap alján tollpróbaszerű tollvonások, beírások: *in te o mon* és egy nagy 9-es van.]

¹⁵³⁷ éltesen [éltesen [éltesen] javította sor végén, majd az új sor előtti margóra még egyszer leírta:] éltesen [a javítás és beírás későbbi, halvány tintával.]

mint¹⁵³⁸ idegent, mint olytat, a ki hazájából, amenyekből.¹⁵³⁹ el vagy-
nyon rekesztve, az után kell néki suhájtózni, és azon haza felé utaz-
ni,¹⁵⁴⁰ mert más képpen. mindenkor boldogtalan lenne. ebből áll rövi-
deden az egész kereszténység, és¹⁵⁴¹ az egész munka.

K Mind ezekből úgy tettzik mint ha azt akarnád ki hozni hogy az⁵
embernek boldogsága tsak a menyekben vagyon. hát e földön nem
leheté boldog az ember?¹⁵⁴²

F. Tekilletes boldogsága. nem lehet az embernek másut tsak me-
nyekben., mert minden boldogsága. abban áll, hogy az Istent örökké
birhassa. ötet pedig tsak amenyekben birhattya örökösen, mentől több¹⁰
reménségünk lehet amás élethez, annál boldogabbak vagyunk ezen
életben, mentől tavulab vagyunk attol., annál boldogtalanabbak va-
gyunk., e földön, minden valami az Istenhez vezet minket, aboldogokká
is téssen, de olyan boldogság al amely nem egész, [242a:] de amely meg
egyezik ami e földön levő. bujdoso állapotunkal, viszontag. valami az¹⁵
Istentől el távoztat. aboldogtalanokká téssen, úgy mint agazdagságok.
betsületek. gyönyörúségek, abizonyos hogy ezek nem teszik az embert
boldogá, az Isten egyedül töltheti bé ami lelkünket, kiváságinkot, és
távoztathattya el. rettegésinket.¹⁵⁴³ rom. 8. 24. s. aug. de Civit dei lib
19. Cap. 4. 20

K Mi teheti tehát az embert boldoggá, annyiban., amenyiben ez az
élet. azt meg engedi., és mi ad leg több reménséget néki. az örök
boldogságra?

F Nyolcz féle dolog teheti boldoggá. a melyeket¹⁵⁴⁴ nyolcz féle
boldogságoknak nevezik, és a melyekre maga akristus tanitot minket.²⁵
matth. 5.

1 Boldogok alelki szegények. mert övek amenyeknek országa.

2. Boldogok az¹⁵⁴⁵ szelidek, mert ök örökség szerént birják¹⁵⁴⁶ aföl-
det.

¹⁵³⁸ mint idegent<ek>, mint olytat<nak>, a ki [A szóvégi t betűket
n-ből javította.]

¹⁵³⁹ amenyekből. <ki> el vagyon rekesztve,

¹⁵⁴⁰ utazni, [a-o-ból javítva.]

¹⁵⁴¹ és [é-a-ból javítva.] az egész

¹⁵⁴² [Utána beírta: *héja vagyon*; az új bekezdésben levő F. elé, a
margóra beírt egy keresztet:] †

¹⁵⁴³ rettegésinket. <ps.> rom. 8. 24.

¹⁵⁴⁴ a melyeket <noly> nyolcz féle

¹⁵⁴⁵ az <alázatosok>, szelidek [A javítást a törlés alá írta, világosabb
tintával.]

¹⁵⁴⁶ birják <a> aföldet. [Törlés a sor végén.]

3. Boldogok a kik sirnak.¹⁵⁴⁷ mert ők meg vigasztaltatnak.

4. Boldogok akik éheznek, és szomjuhozák az igasságot.,¹⁵⁴⁸ mert ők meg elégítettnek.

5. Boldogok. az irgalmasok, mert ők irgalmaságot nyerne.¹⁵⁴⁹

6. Boldogok atiszta szívűek. mert ők az Istent meg látták

7. Boldogok. a békeség szeretők. mert ők Isten fiainak mondatnak.

8. Boldogok akik¹⁵⁵⁰ üldözést szenvednek. az igazságért, mert azoké a menyeknek országa.

A lelki szegényeken akristus érti. 1. az alázatosakat, 2 aszegényeket, 10 kik meg elégesznek állapottyokal. 3. agazdagokat.¹⁵⁵¹ [242b:] kik nem ragaszkodnak gazdagságokhoz.

Az¹⁵⁵² szelideken akristus érti, azokat,¹⁵⁵³ kik nem irigyek. nem veszekedők, nem zugolodok. és aföld. melyet az illyeneknek ígér, nem más., hanem aparaditsom.

15 A kik sirnak, akristus¹⁵⁵⁴ érti. azokat kik sirattyák vetkeket., vagy a mások vétkeit. 2. azokat. kik penitentzia életet élnek, 3. kik Istenért. nyomoruságot szenvednek.

A kik éheznek, és szomjuhozák. az igasságot. akristus érti, azokat kik buzgosággal. kívánnyák kedves, és igaz lenni Isten előtt, és akik azon igyekeznek, hogy elő mehessenek atekilletességben.

20 Az Irgalmasokan. akristus érti azokat., kik meg segítik felebaráttyokot. amenyiben lehet., lelki, és testi szükségekben. a kik leg aláb szánakodásal. vannak másokan. akik másoknak könnyen meg engednek. és könyörülnek.¹⁵⁵⁵

¹⁵⁴⁷ sirnak. <m> mert [Tollhiba.]

¹⁵⁴⁸ igasságot., [a-i-ből javítva.]

¹⁵⁴⁹ nyerne. [Utána, a sorvégi margóra beirt egy keresztet:] †

¹⁵⁵⁰ akik <háboruségot> üldözést [A javítást a törlés fölé írta, halvány tintával. Vö. alább az 1558. jegyz. is.]

¹⁵⁵¹ [A lap alján tollpróbaszerű betűk: B B B B]

¹⁵⁵² Az <alázatosokan> szelideken [A javítást a törlés alá írta, halvány tintával.]

¹⁵⁵³ azokat, [a-o-ból javítva.]

¹⁵⁵⁴ akri<t>stus [Az i betűt az r betű egyik szárából alakította ki, mert először akri<t>-tel kezdte a szót.]

¹⁵⁵⁵ [Utána beírás: héja. Vö. előbb a következő jegyzeteket: 17., 30., 42., 46., 48., 50., 55., 59., 74., 80., 136., 182., 184., 187., 189., 232., 244., 265., 285., 287., 290., 322., 349., 354., 373., 385., 386., 421., 422., 447., 452., 453., 454., 462., 466., 468., 470., 477., 478., 482., 491., 497., 539., 549., 569., 570., 576., 578., 605., 620., 622., 640., 645., 650., 653., 655., 660., 668., 678., 680., 681., 684., 702., 726., 737., 740., 742., 746., 747., 752., 756., 775., 776., 777., 786., 787., 788., 791., 816., 878., 905., 911.,

A békeség szeretőken. a kristus érti, azokat akik meg győzték rosz kívánságokat., akik békességben élnek, mind magokal. mind másokal. mind az Istennel, és akik másoknak is kívánnák meg szerezni¹⁵⁵⁶ azon békeséget.

A kizista szívűeken akristus érti¹⁵⁵⁷ azokat. kik semmi féle. vetekhez nintsenek ragaszkodva, és akik szüntelen azon vannak. hogy meg győzzék arosz kívánságot.

A kik üldözést¹⁵⁵⁸ szenvednek az igazságért. akristus érti azokat, kik gyűlölségben vannak. kiket rágalmaznak, bestelenitlenek, üldöznek, azért. mert bizonyoságot téznek. az igazságról. szoval, vagy íráso-¹⁰ kal, egy szoval. mert hivatallyokban el járnak.¹⁵⁵⁹[243a:]

K Ezek aboldogságok. magokban foglallyák tehát.¹⁵⁶⁰ az egész keresztényi életet?

F Igen is. mert nem¹⁵⁶¹ lehet boldoggá lenni a keresztényi¹⁵⁶² élet nélkül. akeresztényi életet pedig aboldogság követi. s. Chrys. in Cap 5.¹⁵ Matth Cornelius a lapide in Cap 5. s. Matth¹⁵⁶³

Adassék Ditsőség az Atyának, a¹⁵⁶⁴ Fiunak, és a szent Lelek Istennek, és ez a munka Légyen ditsőségére. Amen¹⁵⁶⁵

914., 954., 956., 964., 965., 972., 988., 994., 1038., 1040., 1061., 1106., 1109., 1173., 1211., 1304., 1310., 1313., 1464., 1467., 1479., 1481., 1482., 1484., 1487., 1530., 1535., 1542.]

¹⁵⁵⁶ meg szerezni [*meg szereniből* javítva.]

¹⁵⁵⁷ érti [*i-e-ből* javítva.]

¹⁵⁵⁸ A kik háboruságot üldözést [*üldözést – háboruságot* fölé írva, amelyet nem törölt; a javított szót halvány tintával később írta oda, vö. az 1550. sz. jegyz. is.]

¹⁵⁵⁹ [A lap alján őrszók: *ezek aboldogságok.*]

¹⁵⁶⁰ tehát. az g [*az g beszúrás*] <az egész> [törlés fölé a sor végén, mert beleírta a margóba;] egész [beszúrás új sor elejére.]

¹⁵⁶¹ nem [Beszúrás világosabb tintával.]

¹⁵⁶² a keresztényi élet [Törlés a sor végén, mert beleírta a margóba.]

¹⁵⁶³ [A latin utalást később írta be.]

¹⁵⁶⁴ a<Fiu> Fiunak, [Törlés a sor végén, mert beleírta a margóba.]

¹⁵⁶⁵ [A lap alján egy tollpróbaszerű tollvonás van.]

[243b: üres] [244a:] Ennek a könyvnek táblája.

Első Rész. a kegyelemről. 1. [3a]

- Első articulus. hogy mi légyen a kegyelem, és ahány féle. 1. **[3a]**
2.art. hogy kinek érdemiért. adatik akegyelem. 4. **[4b]**
3.art. a kegyelemnek szükséges voltárol. és abünös embernek szabadságárol. 6. **[5b]**
4.art. a mi tselekedetinknek érdeméről, és akristus kegyelmének erejéről. 8. **[6b]**
5 art. azokrol. akiknek akegyelem adatik. 10 **[7b]**

2 Rész. a szentségekről. közönségesen.

- Első articulus. hogy mik legyenek aszenttségek. 14 **[9b]**
2 art. a szentségek számairol., rendeltetésekről..¹⁵⁶⁶ ki szolgáltatásokrol. 15 **[10a]**

3 rész a keresztségről.

- Első art. hogy mi légyen akereszttség. 16. **[10b]**
2 art. akeresztelésről. 19. **[12a]**
3 art. a keresztségnek szükséges voltárol. és akereszttség nélkül megholt gyermekekről. 23 **[14a]**
4 art a kereszt atyákról, és anyákról. 26. **[15b]**
5 art akereszttségnek Cérémoniáirol. 28. **[16b]**
6 art. ismét akereszttség Cérémoniáirol. 30. **[17b]**
7 art ismét akereszttség Ceremoniáirol. 32. **[18b]**

4 rész a bérálásrol.

- Első art. hogy mi légyen abérálás. 34. **[19b]**
2 art a bérálásnak hasznairol. és aszent lélek ajándékirol. 36. **[20b]**
3 art hogy ki adgya fel a bérálást, annak szükséges voltárol, és hogy mitsoda készülettel kel ahoz járulni.¹⁵⁶⁷ **[21b]**
4 a bérálás. Cérémoniáinak magyarázattya. 40. **[22b]**

¹⁵⁶⁶ rendeltetésekről. [Harmadik e-é-ből javítva az ékezet áthúzásával.]

¹⁵⁶⁷ [Itt Mikes nem jelölte a lapszámot, és alább még néhány esetben előfordul, hogy nem ír lapszámot a fejezetcimek mellé.]

[244b:] 5 rész az Eucharistiáról

- Első art hogy mi légyen az eucharistia. 42. **[23b]**
2 art. az eucharistiának rendeléséről. 44. **[24b]**
3 art az eucharistiáról¹⁵⁶⁸ valo igeretnek magyarázattya, amint szent jánosnál vagyon a hatodik részben. 47 **[26a]**
4 art. az eucharistiáról., ugy mint szenttségről, és a transsubstantiatiórol 50. **[27b]**
5 art a szenttséges eucharistiának imadásáról. 56. **[30b]**
6 art az eucharistiának hasznairol. 57. **[31a]**
7 art a Communiohoz valo készületről. 59 **[32a]**
8 art a gyakorta valo Communiorol. 62. **[33b]**
9 art a egy szín alat valo Communiorol. 63 **[34a]**
10 art. a Communionak. szükséges voltárol. 68. **[36b]**

6 rész a penitentzia tartásnak szenttségeről.

- Első art a penitentzia tartásnak szükséges voltárol. 70 **[37b]**
2 art. hogy miben állyon, a penitentzia tartásnak szenttsége. 73 **[39a]**
3 art. a töredelmeségről. 74 **[39b]**
4 art a tekéletességel valo töredelmeségről. 77. **[41a]**
5 art a jora valo fel tételekről. arosz szokásokrol. és a vétekre vivő alkalmatoságokrol. 79 **[42a]**
6 art. agyonásrol. és annak szükséges voltárol. 82 **[43b]**
7 art a gyontato pap meg választásáról. 83 **[44a]**
8 art. a lélek üsméret meg vizsgálásáról. és gyonáshoz valo készületről. 85 **[45a]**
9 art hogy mitsodásnak kell lenni agyonásnak hogy jó legyen. az egész életünkről valo gyonásrol. és hogy mit kel tselekedni. midőn a pap előt le térdepelünk. 87. **[46a]**
10 art. az elég tételről. és annak szükséges voltárol. 92 **[48b]**
11 art. a szent írásbol valo példák, a melyek meg bizonyittyák, az elég tételnek szükséges voltát. 94 **[49b]** **[245a:]**
12 art. az anyaszent egy háznak. régi rendelése szerént valo elég tételről, anégy rend béli, nyilván valo penitentzia tartásrol. 96. **[50b]**
13 art. hogy mitsoda okra valo nézve rendelte, és rendeli az anyaszent egy ház. a penitentzia adást. 99. **[52a]**
14 art a penitentiális szabot rendekről. 101. **[53a]**
15 art az elég tételi tselekedetekről. 108. **[56b]**
16 art. hogy mitsoda igyekezetben, vagy szándékban kell lenni, hogy az elég tétel hasznos legyen. 109 **[57a]**
17 art a purgatoriumrol. 110. **[57b]**
18 art. az indulgentiákrol. 113 **[59a]**

¹⁵⁶⁸ az eucharistiá(nak)rol

- 19 art az indulgentiákról. 117. **[61a]**
 20 art az absolutiorol. 123 **[64a]**
 21 art az absolutionak el halasztásáról. 125 **[65a]**
 22.art. a püspökököt, papokat illető absolutiokról, Casus reservatus.
 és a Censurákról. 129¹⁵⁶⁹ **[67a]**
 23 art az exCommunicatiórol. az az. az egyeségből való ki rekesztésről.
 131 **[68a]**

7 rész az utolsó kenetről.

- Első art. abetegségről. 134. **[69b]**
 2 art. hogy mi formában kell. atestamentumot a keresztényi rend
 szerént meg tsinálni. 137. **[71a]**
 3 art. hogy mi legyen az utolsó kenet magában. 140. **[72b]**
 4 art az utolsó kenetről. **[73b]**

8 rész. az egy házi rendről.

- Első art. mi legyen az egy házi rend. 145 **[75a]**
 2 art. azokról az akadályokról. melyek meg nem engedik az egy házi
 rendben való menetelt 147. **[76a]**
 3 art. hogy mitsoda készülettel. és mitsodásnak¹⁵⁷⁰ kel annak lenni
 a ki az egyházi rendben akar menni. és hogy hivatalosnak kell
 erre lenni, 149 **[77a]** **[245b:]**
 4.art. a tonsuráról, az az, ahaja el nyíréséről annak a ki az egyházi
 rendben vétetik. 152 **[78b]**
 5 art. a beneficiumról, vagy az egy házi jóságokról., és a simoniáról.
 156. **[80b]**
 6 art. az egy házi also rendekről. 162 **[83b]**
 7 art. az egy házi fő rendekről. 164 **[84b]**
 8 art a sub diaconusnak, diaconusnak, papoknak, és püspököknek
 hivatallyirol. 166 **[85b]**
 9 art. magyarázattya,¹⁵⁷¹ a Ceremoniaknak, a melyeket fel szentelik
 apüspökököt. 169 **[87a]**
 10 art. hogy mivel tartoznak ahivek, a püspököknek, papoknak, és más
 egy házi renden lévőknek. 176 **[90b]**
 11 art. a szerzetesek rendéről. 178 **[91b]**

¹⁵⁶⁹ 129[9-5-ből javítva.]

¹⁵⁷⁰ mitsodásnak [A második s betűt hosszú f-re javította, sötétebb
 tintával.]

¹⁵⁷¹ magyarázattya, [Íráshiba.]

9 rész. aházáság¹⁵⁷² szenttségéről,

- Első¹⁵⁷³ art. közönségesen aházáságról. 183 [94a]
2 art. aházáságnak, szenttségi voltáról. 185 [95a]
3 art. aházáságnak akadályirol. 186 [95b]
4 art az akadályokrol, melyek aházáságot semmire valová tészik, és a melyeket dirimens akadályoknak nevezik. 188. [96b]
5 art. az olyan akadályoknak magyarázattya, a melyek nem teszük semmivé, hanem tilalmassá aházáságot. 196 [100b]
6 art. hogy miképpen kell készülni aházásághoz, és kel el tölteni a lakadalmi napot 199 [102a]
7 art. aházásoknak, egy másához valo kötelesegekről. 201 [103a]
8 art. aházásoknak, gyermekekhez valo hivatallyokrol. 203 [104a]
9 art a tselédes gazdáknak, és gazda aszszonyoknak, tselédgyekhez valo hivatallyokrol. 206. [105b]

10 rész az imádságról.

- Első art. hogy mitsoda az imádság, és a hány féle. 207 [106a]
2 art az imádságnak, szükséges voltáról. 209 [107a] [246a:]
3 art.. hogy kinek kel könyörögni, és kiért, 213 [109a]
4 art. hogy mitsoda állapotban kel annak lenni a ki imádkozik. 214. [109b]
5 art. hogy mit kell kérni Istentől. [110b]
6 art. az imádságnak formájáról. 218 [111b]
7 art. hogy mi képpen halgattya meg Isten. az imádkozokot 223 [114a]
8 art. hogy mitsoda képen kel lenni atestnek. az imádságkor 224 [114b]
9 art. az imádságnak. helyéről, és atemplomhoz valo tiszteletről. 226. [115b]

11 rész. az elmével¹⁵⁷⁴ valo imádságról.

- Első¹⁵⁷⁵ art. hogy mi légyen, az elmével valo imádság. 228 [116b]
2 art. az elmélkedésről, annak szükséges, és könnyü voltáról. 232 [118b]

12 rész, a szoval valo imádságról. közönségesen. 234 [119b]

13 rész¹⁵⁷⁶ az urnak imádságáról.

- Első art. ennek az imádságnak magyarázattya. 237 [121a]
2 art. ami atyánkban lévő kéréseknek magyarázattya. 238 [121b]

¹⁵⁷² aházáság<rendéről.> szenttségéről,

¹⁵⁷³ Elso [Ékezethiba.]

¹⁵⁷⁴ elmével [v-l-ből javítva.]

¹⁵⁷⁵ Első <rész.> art.

¹⁵⁷⁶ <Első art.> [Alatta levő sorban:] 13 rész

14 rész némely különös imádságokról.

Első art az anyagi köszöntésről.¹⁵⁷⁷ 256 [130b]

2 art. az angelusrol 259 [132a]

*15 rész az anyaszent egy háznak közönségesen
valo imádságairól*

Első art. hogy mitsoda nyelven. szokot lenni aközönségesen valo imádság. 260 [132b]

2 art. az anyaszent egy háznak. közönségesen valo Cérémoniairol. 265 [135a]

3 art. a gyertyáknak, és lámpásoknak szokásáról. [136b]

4 art. a temjénnek szokásáról. 269 [137a]

5 art az anyaszent egy háznak, az Isteni szolgálatban valo külömb külömb féle szokásairól. a rituale, és a Ceremoniák iránt. 272 [138b]

6 art. az éneklésnek, musikának, es az orgonálásnak szokásáról. 275 [140a]

[246b:] *16 rész. a szent Mise áldozattáról.*

Első art. Közönségesen az áldozatrol. 276 [140b]

2 art. abelső képpen valo áldozatnak köteleségéről. 281 [143a]

3 art a külső képen valo áldozatnak köteleségéről, és hogy mik voltak az áldozatok, a¹⁵⁷⁸ mojses törvénye előtt, és utánna. 283 [144a]

4 art amojses törvénye előtt valo áldozatok figuráinak. magyarázattya. [145b]

5 art a mojses törvénye alat valo áldozatok figuráinak magyarázattya. 289 [147a]

6 art hogy mindenkor volt. és lészen az anyaszent egy házban külső képen valo áldozat. 295 [150a]

7 art. erről akét szorol, lyurgia, és missa, a mely szokal¹⁵⁷⁹ éneke, amidön az anyaszent egyháznak., külső képen valo aldozattya-rol szolnak. 301 [153a]

8 art. hogy mi légyen, a mise szent áldozattya 302 [153b]

9 art. hogy mi végekre, és okokra valo nézve, ajánlyák amise¹⁵⁸⁰ áldozattját. 306. [155b]

10 art. hogy kinek ajánlyák a mise szent áldozattját, és hogy abban miért tésznek emlékezetet a szentekről. 309 [157a]

11 art. hogy kiért ajánlyák a mise szent áldozattját, 311 [158a]

¹⁵⁷⁷ köszöntésről. [é-ő-ből javítva.]

¹⁵⁷⁸ a mojses [a – beszúrás; első s (hosszú f) e-ből javítva.]

¹⁵⁷⁹ szokal [Az o(ö) ö-re jellemző jelöléssel.]

¹⁵⁸⁰ [Sor végén:] a [új sor elején:] amise

- 12 art a halottakért való misékknek.¹⁵⁸¹ bővebben való magyarázattya. 312 [158b]
- 13 art. az énekes, és a szoval való misékről. 316 [160b]
- 14 art hogy mitsoda helyen kell mondani a misét, és a háznál lévő kápolnákról. 318 ¹⁵⁸² [161b]
- 15 art. az oltárokról., oltári öltözetekről, fejér ruhákról, és a szent edényekről. 319 [163a] [247a:]
- 16 art. amiséhez való öltözetekről. a melyeket, apüspökök. a papok vesznek magokra, es azoknak régiségekről. 322. [163b]
- 17 art a szent mise szolgáltatásának napjairól, és óráiról. 325 [165a]
18. art. hogy mitsoda készülettel kell lenni azoknak. kik misét mondanak. 328 [166b]
- 19 art. hogy mitsoda készülettel kell jelen¹⁵⁸³ lenni amisében, és hogy melyik a leg jobb modgya, amise halgatásának. 329 [167a]
- 20 art. amisének rendiről. 333 [169a]
- 21 art a szent mise imádságának és Ceremoniainak. betü szerént való magyarázattya. 335 [170a]

17 rész az ördög üzésről, és a szentelésről.

- Első art. az ördög üzésről. 422 [213b]
- 2 art. hogy mit kell érteni ezen a szón. benedictio. 424 [214b]
- 3 art a Cérémoniákról, amelyekél áll az anyaszent egyház, a szenteléskor, 427 [216a]
- 4 art. a szentelésekről. melyek tsak a püspökököt illetik, es az ollyanokról. melyek nem tsak őket illetik. 429 [217a]
- 5 art a szent olajak meg szenteléséről. nagy tsötörtökön. 431 [218a]
- 6 art aharangok szenteléséről. 435 [220a]
- 7 art atemplom, és az oltár szentelésének,¹⁵⁸⁴ Ceremoniairol. 440 [222b]
- 8 art. a templom. és az oltár szentelésekor való¹⁵⁸⁵ leg fővebb Ceremoniáknak. magyarázattya. 449 [227a]
- 9 art. a szentelt vizről. 455 [230a]

18. rész. a processiókról.

- Első art a processióknak eredetéről. 458 [231b]
- 2 art a processionak rendéről. 463 [234a]

¹⁵⁸¹ misékknek. [Második *k* – valószínűleg megkezdett *b*-ből javítva, sötétebb tintával.]

¹⁵⁸² 318 [A szám után és az új sor elején elmosódott tintafolt van.]

¹⁵⁸³ jelen⟨ni⟩ lenni

¹⁵⁸⁴ szentelésé⟨ről⟩nek,

¹⁵⁸⁵ szentelésekor való ⟨Céré⟩leg fővebb Ceremoniáknak.

19 rész. némely áitatos tselekedetekről.¹⁵⁸⁶

Első art. a butsu járásrol. 465¹⁵⁸⁷ [235a] [247b:]

2 art. az olvasorol. 468 [237b]

3 art. olyan áitatos tselekedetekről, melyeket az anyaszent egy ház. jóvá hagyja, és az olyanokrol. a mellyeket el szenvedi. [238a]

4 art hogy miért szükséges apüspöknek, el járni az egész püspökségét.

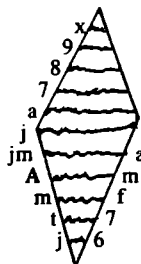
474. [239b]

*Ennek a munkának bé fejezése és summája*¹⁵⁸⁸ [240b]

¹⁵⁸⁶ [Utána tintafolt van.]

¹⁵⁸⁷ 465 [5–3-ból javítva.]

¹⁵⁸⁸ sum [Elválasztás után új sor elején nem folytatta. A kötet szövege ezzel a hibásan leírt szóval befejeződik. Utána még 8 számozatlan üres levél van; a nyolcadik levél alján egy ábra található, melyet Mikes rajzolt:]

[A hátsó borítólpra ragasztott papíron, idegen kéztől származó, nyolcsoros receptszerű leírás részlete található; beteg szem gyógyítására való borogató recept.]

JEGYZETEK

A CATECHISMUS KIADÁSÁRÓL

Mikes ÖM V. kötete az előző kötetekben bevált kiadási elvek alapján készült. A betűhív szövegközlés alapjául a sorozat időrendjében következő végleges szerzői kéziratok közül a *Catechismus* kézírata szolgált. A főszöveget a *Catechismus* 1750-es évek elején készült véglegesnek ismert autográf kézirat szerzői tisztázata alkotja. A *Catechismus* 1744-ben keltezett első fordításához viszonyítva a második átdolgozás olyan mérvű volt, hogy a munka első kézírata szövegváltozatnak minősül. A korábbi változat variánsként került a kötetbe, s követi a főszöveget.

A főszöveg és a variáns kézíratszámozásának és lapkezdetének jelölésére továbbra is a kézírattári levélszámozást használtuk; a nyomtatott szövegben a recto/verso oldalt is jelöltük szögletes zárójelben. A sorokat paginánként ötösével számoztuk. Ez a számozás a főszöveg páros oldalán a bal oldali margóra került, mivel a sorkezdetnél elhelyezve a latin margószöveget nem zavarja. A páratlan oldalon kívül maradt a sorok számozása, s a IV. kötethez hasonlóan a jobb oldali külső margó szolgál a forrásjelző, a margószöveg elhelyezésére. A variáns kéziratában nincs margószöveg s utalás a margón, ezért ott a sorok számozása szintén a páros oldal bal oldali margóján maradt.

A főszöveg és a variáns szövegében helyenként idegen kéz nyoma látszik. A Mikes kezétől eltérő írásrészekre jegyzetben hívjuk föl a figyelmet; akkor is, ha nem tudjuk teljes bizonyossággal eldönteni, hogy idegen tollvonásról van-e szó. A variánsbeli lapalji íráspróbákat, szövegtől független bejegyzéseket szintén említik a szövegjegyzetek, amelyek egyébként folyamatosan jelzik a szerző „héja vagyon” szövegközi, az első fordítás hiányaira utaló beírásait is.

A főszövegben és a variánsban az ejtésen alapuló egyszerű íráshibák javítását és átírását elvszerűen mellőztük, s a fordítás szövegét változatlanul hagyva, az általunk javított alakot vettük lapalji jegyzetbe. Ritkán, s csak azt írtuk át a szövegben – lapalji szövegkritikai jegyzet kíséretében –, ami félreértésre adhatna okot, s azt magyaráztuk tömören, ami az író stilizálása és nyelvi kifejezésmódja, fordítói eljárása szempontjából figyelemre méltó. Fokozottan figyeltünk mindarra, ami az író kiejtése, hangjelölése vagy szövegének értelmezése szemszögéből fontos lehet. A csaknem egy évtizedes időkülönbséggel keletkezett két kézirat, a főszöveg és a variáns összevetése, a szövegkritikai jegyzetek együttese – mindez újabb hiteles vizsgálódási anyagot nyújt Mikes fordításainak nyelvi és stilisztikai tanulmányozásához, helyesírásának és írásmódjának fejlődéstörténeti értelmezéséhez, valamint több évtizedes fordítói gyakorlatának jobb megértéséhez.

A tárgyi jegyzetek a szöveg természetére és hosszúságára való tekintettel korlátozott terjedelműek. s a főszöveghez kapcsolódnak; ezek mérvadóak a variánshoz

is. A tárgyi jegyzetek a főszöveg és a variáns szövegének közlése után következnek. Ebben a kötetben is utaltunk a *Catechismus* és a *Törökországi Levelek* közötti gondolatok, motívumok, szemléleti elemek rokonságára, anélkül azonban, hogy a fordítás-témákat minden esetben közvetlen forrásnak tekintettük volna. A *Mikes ÖM* II., III., IV. kötetében közölt művekhez hasonlóan az író a bibliai részleteket és idézeteket hol önállóan, hol pedig Káldi szövegének fölhasználásával vagy átalakításával fordítja. Így a franciából fordított szövegidézetekben Mikes fordításszövegei keverednek Káldi bibliaszövegéből közvetlenül vagy közvetve átvett részletekkel. A nyelvi alkalmazás módjára ezúttal nem térünk ki részletesen a tárgyi jegyzetekben, de jellegzetes esetekre utalunk. Ezek a szövegrészek az egész fordításon belül igen tanulságos helyesírási, hangtani, nyelvi vizsgálódásokra adnak alapot, akárcsak a Mikes szókincsére és kifejezőképességére, a fordító nyelvében tükröződő fogalmi, tárgyi és fogalomtörténeti részletekre, fontosabb nyelvtani sajátosságok és mondat szerkezetek rögzítésére, szólásokra stb. vonatkozó utalások. A francia forrásmű szövegéből helyhiány miatt általában keveset idéztünk; az idézett francia szövegrészeket vagy szavakat a használt kiadás régi helyesírása szerint, a Mikes által ismert alakban idézőjelben közöljük a lapszám (p.) megjelölésével.

Az MTA Irodalomtudományi Intézet XVIII. századi osztálya kutatási programja keretében készült *Mikes ÖM* V. kötetével kapcsolatos szerkesztési és sajtó alá rendezési munkálatok 1977-ben fejeződtek be. Igyekezünk érvényesíteni az előző kötetek, főleg a IV. kötet szövegkiadási tapasztalatait, a Mikes-kötetek megjelenését követő, folyóiratokban közölt bírálatokban tett kritikai észrevételeket s a nyelvészektől kapott szóbeli javaslatokat. A Mikes-kiadás tökéletesítését célzó szakmai tanácsokat és tapasztalatokat a befejező VI. kötetben is hasznosítani fogjuk, amely előreláthatólag a 80-as évek elején kerül az Akadémiai Kiadóhoz.

Kézirathagyomány

Az alábbiakban pontosan leírjuk a *Catechismus* főszövegének és variánsának kéziratát. Mindkét kézirat mikrofilmje megtalálható Mikes címszó alatt az OSZK, az MTAK mikrofilmtárában és a kolozsvári EK-ban.

Catechismus Formájára való közönséges Oktatasok – Első Szakasz.

Első kötet. Vöröses színű, egészbor-kötésű 4° kézirat; fedőlapjának belső támlájára ragasztott lapon beírás olvasható: „Farkas Lajos könyvtárából 1873. December 10 én.” Ugyancsak e lapon fölül számjegy található: 36. – A fedőlap után egy ragasztott üres lap van, ezután következik a címlap.

A kéziratári lapszámozás a címlapon kezdődik és 343 levelet jelöl. A címlap után következik az üres 2ab levél, majd az *Elöl járó beszéd; Ennek a könyvnek Tábláját* ez után helyezte el Mikes, amely az első kötetbe került 1. könyv és 2.

könyv táblája. Ezután folytatólag a 12ab és 13ab üres levél következik, majd új címléirással a szerző által *Leg Első Résznek* nevezett bevezető rész.

Mikes lapszámozása csak ezt követőleg, az *Első Könyv* számozásával, a 22a levélen kezdődik; e levél aljára évszám nélküli dátumot írt be: „commencé 17 mars.” Mikes lapszámozása 637-ig terjed; a kötet végén levő: *A Tridentinum Conciliumnak. symbolumja. 4. Pius Papa alat* című részt nem számozta be. A számozáskor az elején a 4-est 2-esből javította; később 110 helyett tévedésből 100-at írt, de az első nullát 1-esre javította. 132 után eltévesztette a lapszámozást, és 133 helyett 134-et írt és így folytatta 136-ig; majd a hibát fölfedezve a 134 négyesét 3-asra, a 135-ötösét 4-esre és a 136 hatosát 5-ösre javította. 141 után 140-et írt, de a nullát 2-esre javította. 219 után tévedésből 200-at írt, majd az első nullát 2-esre javította. 444 után 485-öt írt, majd a nyolcast 4-esre javította. Az 596-os oldalt (319b) üresen hagyta, és az 597-en (320a) folytatta a szöveget. A 618-as hatosa javított; a 627-es hatosát 4-esből javította.

A kézirat tintaszíne egyenletesen barna, a papír állapota jó. A javítás viszonylag kevés benne, szövege jól olvasható. Mikes a kéziratot egyenletes, széles margóval látta el, és a margóra írta a latin utalásokat. A szövegben előfordulnak olyan elütő tintaszínű javítások, beírások, melyek föltehetőleg nem szerzői javítgatások. Vannak olyan, Mikesétől eltérő (d, gj, h, r, t, z) betűtípusok, amelyek idegen kéz írására (pl. egéses, egjház, hogj stb.) vallanak. Ezeket a lapalji szövegkritikai jegyzetek jelzik. Az egész kézirat szabályosan szerkesztett; jellege szerzői tisztázat. A kéziratot egy ragasztott üres lap zárja le.

Cátéchismus Formájára való közönséges Oktatások. Második Szakasz.

Második kötet. Vöröses színű, egész bőr-kötésű 4° kézirat; a bőrkötésen elől két, hátul egy piros viasznyom látható. Fedőlapjának belső támlájára ragasztott lapon beírás olvasható: „Farkas Lajos könyvtarából 1873. December 10 én.” A kézirat egy üres lappal kezdődik, melynek hátán fölül számjegy található: 43. Ezután következik a címlap (1a). A következő levél (2a) felső felére beragasztva külön a *Harmadik Könyv* címlapja (Mikestől?). A 2a versója üres. A 3a-n ez a címlap folyóirással megismétlődik, s utána a *Harmadik könyv Első Részével* kezdődik a folyamatos szöveg azonos tintaszínnel. Az 536. lapon felül (270b) van egy ragasztott papírcsik, melyen a négysoros *Felelet* szövege idegen kéz írásának látszik, a Mikesétől teljesen eltérő betűtípusokkal. A ragasztás alatti eredeti szöveg nem látható s nem olvasható. A kéziratári lapszámozás a címlapon kezdődik, és 294 levelet jelöl. Mikes lapszámozása ezen a levélen (3a) kezdődik és 560-nal fejeződik be. A kézirat végén a 283a–b üres levelet, továbbá a *Táblát* s az időszámítási táblázatokat, melyek 284a-tól 294a-ig terjednek, Mikes nem számozta be. A 40-es oldalt (22b) üresen hagyta, és 41-en (23a) folytatta a szöveget. A 202. oldalt (103b) szintén üresen hagyta és a 203. (104a) lapon folytatta. 88 után tévedésből 90-et írt, majd a törölt <90> alá írta a 89-et. 378 után újra 378-at írt, majd a 8-ast 9-esre javította. 409 után 400-at írt, majd az első nullát 1-esre javította. 504 után tévedésből 545-öt s folytatólag 546-ot, 547-et írt, majd áthúzta ezeket és a törölt <545> elé 505-öt, <546> fölé 506-ot, <547> elé 507-et

írt. 544 után eltévesztette a lapszámozást és végig rosszul számozta, illetve gyakran a jól leírt számokat is áthúzta és újra leírta. A javításnál az 545-öt a törölt <544, 545, 547, 548> számok elé írta. Az utána következő 546-ot törölte, majd <546> alá újra leírta. Az 547-et a törölt <549> (?) elé írta. Az 548-at törölte, majd aláírta az 550-et, de ezt is törölte és a törölt <548>, <550> mellé újra leírta az 548-at. Az 549-et törölte, majd alája írta az 551-et, melyet szintén törölt és a két törlés elé írta az 549-et. Az 550-et 552-ből javította. Az 551-et az előzőleg leírt, de törölt <551> alá írta. Az 552 ketteséből először 4-est javított, majd törölte és alája írta az 552-t. Utána 553-mal folytatta a számozást, majd a 3-asból 5-öst csinált. ezután az egészet törölte és alája írta az 553-at. Az 554-et a törölt <556> alá, az 555-öt a törölt <557> alá, az 556-ot a törölt <558> alá írta. Utána 557-et írt, ezt is törölte, majd a törlés elé újra leírta. Az 558-at a törölt <558> és <560> számok alá, az 559-et pedig a törölt <559> és <561> számok elé írta. Utána leírta a helyes 560-at, de a nullát 2-esre javította, az egészet törölte és újra leírta az 560-at, mellyel Mikes számozása be is fejeződik. Ezután az üres levél (283ab) jön, majd pedig a 3. könyv *Táblája*, mely a 290a-n fejeződik be. A folytatólag következő táblázatokat és magyarázataikat a kézirat fehér papírszínétől eltérő sárgás és szélesebb papírra írták, melyeknek széleit Mikes – a többi laphoz igazítva – behajtotta. A kötetet egy üres, számozatlan lap zárja le.

A kézirat tintaszíne egyenletesen barna, a papír állapota jó. A javítás viszonylag kevés benne, szövege jól olvasható. Mikes a kéziratot szabályos, nagy margóval látta el, és a margóra írta a latin utalásokat. A szövegben többször előfordul olyan javítás és beírás, melyet a Mikesétől eltérő betűtípusok miatt (h, r, s, t, z) idegen kéz írásának kell tulajdonítanunk. Ezeket az eseteket szintén jelzik a lapalji szöveggkritikai jegyzetek. Az egész kézirat szabályosan szerkesztett; jellege szerzői tisztázat.

Lelöhelye és jelzete: OSzK Quart. Hung. 1093. I–II.

Catechismus Formájára való közönséges. Oktatások Első Szakasza Rodoszto 1744 (Variáns.)

Első kötet. Sötétbarna színű, egészbor-kötésű 4° kézirat; fedőlapjának belső támlájára ragasztott lapon beírás olvasható: „Farkas Lajos könyvtárából 1873. December. 10 én.” Az első lap rectóján (1a) fölül, a bal felső sarokban Mikes tollpróbaszerű beírása található; kissé lejjebb, középen számjegy van: 35. E lap versóján (1b), kb. középtől kezdve a lap aljáig, a bal oldalra csoportosítva és egymás alá írva Mikes latin utalásai találhatók. A jobb alsó sarokban tollpróbaszerű beírások vannak.

Ezután következik a címlap (2a), melynek tetején tollpróbaszerű tollvonások vannak. A lap alján: „Rodoszto 1744.” – A címlap versója (2b) üres. A címlap után következnek *Ennek a könyvnek Táblája* (3a–8a), mely az első kötetbe került 1. könyv és 2. könyv egybeolvasztott táblája. A 8b és 9ab üres. A 10a-n ötsornyos idegen kéztől származó, halvány tintaszínű beírás található. A 10b és 11a üres. A 11b lapon fölül egy beírás és egy elmosódott, nagyméretű betű található

(masodik A), mely az eltérő betűtípusok (s, d) miatt nem tulajdonítható biztosan Mikes keze írásának. A beírásokat a megfelelő helyen a lapalji szövegkritikai jegyzetek rögzítik. A kézirattári lapszámozás a fedőlapot követő első lapon kezdődik és 254 levelet jelöl.

Mikes a lapszámozást csak a külön papírkoncot alkotó címlap és a *Tábla* után, a kézirat szövegének megkezdésétől jelöli (12a). A szerző lapszámozása 488-ig terjed. 15 után eltévesztette a számozást és 16 helyett 14-gyel folytatta 18-ig. Itt észrevette a hibát, és a számokat átjavította: a 14-et 16-ra, a 15-öt 17-re; a törölt <16> mellé 18-at írt; a 17-et 19-re, a 18-at 20-ra javította. 46-nál a 6-ost javította. 140 után tévedésből 151-et írt; a hibát nem vette észre, és így folytatta tovább. A 235 ötösét 1-esből javította. 272 után újra 272-t, azután pedig 273-at, 374 helyett tévedésből 373-at írt, majd a 3-ast 4-esre javította. A kötetet záró *A Tridentinumi Conciliumnak Symbolumja* című részt Mikes nem számozta be. A kötet végén két üres lap van, melyet a kézirattár csak ceruzával számozott be. A legutolsó üres lap hátának felső részén Mikes tollpróbaszerű tollvonásai találhatók és a szövegben is előforduló beírás: „En Istenem mindenem Iorani susanna.” – A hátsó borítóra ragasztott papíron szintén Mikes tollvonásai és töredékes („hagy”) beírása.

A kézirat tintaszíne egyenletesen barna, a papír állapota jó. Szövege jól olvasható, de elég sok a javítás benne. Kb. 200 esetben a lap aljára tollpróbaszerűen beírt tollvonások, betűk, szavak vagy számok vannak. Előfordulnak benne keresztrel jelölt lapalji beírások, betoldások. Mikes ennél a kéziratnál nem hagyott margót, az elég sűrűn írt sorok a lapszélig terjednek. Gyakoriak az őrszóbeírások is. A fordított szöveg hiányait „it heja vagyon”, „heja vagyon”, „heja van”, „heja” stb. beírással jelzi a kéziratot később alaposan átnéző fordító. Ezeket a megjegyzéseket első előfordulásuk helyétől a lapalji szövegkritikai jegyzetekben rögzítjük; a tárgyi jegyzetekben ezekkel együtt más hiányokat is jelzünk, utalva a francia forrásra. A gyakori javítás és tollpróbalgatás miatt ez az első két könyvet tartalmazó, szabályos szerkesztésű kézirat nem tekinthető szerzői tisztázatnak, hanem szerzői-fordítói első variánsnak, amolyan munkapéldánynak.

Catechismus Formájára való közönséges. Oktatások Második. Szakasz

Második kötet. Kávébarna színű, egészbor-kötésű 4° kézirat. A bőrkötés három párhuzamosan egymás mellé húzott vonallal kockázva-díszítve van. A fedőlap belső hátára ragasztott fél papíron leltárszerű bejegyzések vannak, melyek a Mikesétől eltérő betűtípusúak. Alatta latin beírás: „pro aris et focis.” A címlap előtti első számozatlan levelet Mikes teleírta különféle tollpróbaszerű bejegyzéssel, számokkal, latin és magyar szöveggel. Ez az összefüggéstelen és egy teljes lapot betöltő, töredékes szöveg a fényképfelvétel alapján jól megtekinthető. Ennek a levélnek a versóján – az első kötethez hasonlóan – a bal oldalra csoportosítva és egymás alá írva Mikes alig eltérő latin auktorutalásai találhatók. A lap alján tollpróbaszerű beírások. – A következő levélen, felül, rosszul olvasható és idegen kéztől származó, kétsoros latin beírás van, a versón felül Mikes beírása. Mindezeket a jegyzetek elején rögzítjük.

Ezután következnek a címlap, melyen elkezdődik a kéziratári számozás. A címlapot követi az üres 2a levél. A következő üres levelet, úgy látszik, elfelejtették beszámolni, és utólag ceruzával 2b-vel jelölték, az előző géppel számozott 2 mellé pedig beírtak egy a betűt. A kéziratári számozás 247 levelet jelöl.

E lapok után kezdődik a szöveg (3a); a levél alján a bal oldalon szerzői beírás: „comencé. le 21 mars.” 3a-ról indítja Mikes a lapszámozást, mely 477-ig terjed, bár a szöveg itt még nem fejeződik be. 8 után tévedésből újra 8-at írt, majd a törölt <8> után írta a 9-et. 422 után eltévesztette a számozást, és 423 helyett 429-et írt. 431-nél észrevette a hibát, a 429-et 423-ra, a 430-at 424-re, a 431-et pedig 425-re javította, majd 426-tól helyesen folytatta tovább. A kötet végén levő *Táblát* Mikes nem számozta be. A *Táblát* még 7 üres levél követi, melyet a kéziratár csak ceruzával (248a–254b) számozott be. A hetedik üres levél alján egy ábra van, melyet a szövegjegyzetben közlünk. A hátsó borítólapra ragasztott kötéspapíron idegen kéztől származó, nehezen olvasható, receptszerű leírás található a szemgyógyításáról.

A kézirat tintaszíne egyenletesen barna, a papír állapota jó. Szövege jól olvasható, de sok a javítás benne. Gyakoriak (kb. 210) a lap aljára tollpróbaszerűen beírt tollvonások, betűk, szavak vagy számok, kereszttel jelölt lapalji beírások, valamint az őrszók. Margó nincs, a sorok lapszélíg terjednek. Ebben a kéziratban is gyakran előfordul a „héja” – „heja”, „héja vagyon” – „heja vagyon”, „héjava-gyon” – „hejava-gyon” beírás, melyet Mikes utólag írt be, általában világosabb tintával az első változat lapjaira. A tárgyi jegyzetekben a főszöveg és a forrásmű összefüggésében utalunk ezekre és más hiányokra. A *Harmadik könyvet* tartalmazó kézirat szerkesztése szabályos, de a gyakori javítás és tollpróbálgatás miatt zsúfolttá vált; nem tekinthető szerzői tisztázatnak, hanem fordítói munkapéldánynak.

Lelöhelye és jelzete: OSzK Quart. Hung. 1092. I–II.

A kéziratok sorsa

A *Catechismus* két kéziratának sorsáról a többi Mikes-fordítás kéziratának történetével együtt *Mikes ÖM* II. kötete jegyzeteinek bevezetőjében adtunk részletes összefoglalást. L. ott a rodostói Mikes-hagyaték hazakerülésének és fölfedezésének történetét összegező beszámolót (907–914 l.). A múlt században előkerült kézirat nyomtatásban nem jelent meg.

Forrás- és keletkezéstörténet

Az 1740-es évek Mikes fordítói tevékenységének kibontakozásáról tanúskodnak. Kezdetben Rákóczi rodostói könyvtárából való olvasmányait ülteti át magyarrá. Az *Ifjak Kalauza* (1724) lefordítása után első, évszámmal ellátott fordítás-

kézirata *Az Épistoláknak és az Evangéliumoknak... Magyarazattya* (1741) volt, amely a *Mikes ÖM* II. köteteként jelent meg. Néhány év múlva újra elővette a *Kalauz* kéziratát, hogy javításokkal, stilizálással tökéletesítse legelső s kedvelt munkáját. Az így létrejött javított kézirat, *Az Ifjak Kalauza* (1724/1744) sem elégitette ki, mert számos más könyv átültetése (*Mikes ÖM* III) után később végleges változatban újra lefordította: *Az Ifjak Kalauza* (1751). Ez az alapszöveg a korábbi variánszal együtt megjelent a *Mikes ÖM* IV. kötetében.

Még 1744-ben hozzáfogott egy másik francia munka: a *Catéchisme de Montpellier* lefordításához. A *Catechismus Formájára való közönséges. Oktatások* (1744) keletkezése tehát már egy huzamos fordítási periódus föllendülő szakaszára esik. De úgy látszik, hogy Mikes ezzel a fordítással sem volt elégedett, mert az ötvenes évek elején egy javított, bővített szerzői tisztázatot készített belőle: *Catechismus Formájára való közönséges Oktatások* (1752-1754).

A mintegy fél évszázad múlva hazakerült Mikes-kéziratok Kulcsár István kezébe jutottak, majd Farkas Lajos régiségbúvár hagyatékából 1873 végén a Nemzeti Múzeum Könyvtára állományába kerültek. Pulszky Ferenc, a könyvtár akkori igazgatója fedezte fel őket 1874-ben, s ettől kezdve tartja nyilván a szakirodalom Mikes fordításait, köztük a *Catechismus* kiadatlan kéziratot változatait. Az erre vonatkozó gyér bibliográfiából az alábbiakat soroljuk föl:

Pulszky Ferenc: *Mikes Ferenc* [helyesen Kelemen] *ismeretlen kéziratairól*. A Kisfaludy Társaság Évlapjai. Új folyam X. 1874/75. 155–160. (Felolvasás a Társaság június 24-i ülésén.)

Abafi Lajos: *Mikes Kelemen*. Bp. 1878. 113–118, 175–176. (A *Catechismus* 2. változatának keletkezését 1752 (?) -re teszi.)

Imre Antal: *Mikes Kelemen élete és munkái*. Bp. 1883. 35. (Mikes fordításait Abafi alapján ismerteti.)

Erődi Béla: *Mikes Kelemen életrajza*. Bp. Pozsony 1885. 28. (Tájékoztatót ad Mikes fordításairól is.)

Papp Endre: *Mikes Kelemen kiadatlan kéziratjai*. Bp. 1895. 17–20. (A *Catechismus* „Elöl járó beszéd”-ének közlésével.)

Négyesy László: *Mikes Kelemen. A magyar irodalom története. A legrégebbi időktől Bessenyei felléptéig*. Szerk. Beöthy Zsolt. Bp. 1896. I. 471. [A kéziratok felsorolásában a *Catechismus* két – 1744, 1752(?) – változata is.]

Toncs Gusztáv: *Zágoni Mikes Kelemen élete*. Bp. 1897. 250. (A fordítások közt a *Catechismust* is ismerteti.)

Kun Sámuel: *Mikes Kelemen Katekizmusáról*. MKsz 1898. 125–128. (A két kéziratváltozat bemutatása és francia forrásának megtalálása.)

Mikulics Károly: *Mikes Kelemen élete, irodalmi működése*. Trencsén 1899. 74. (A fordítások rövid ismertetése.)

Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. Bp. 1902. VIII. 1314. (Mikes fordításai, bibliográfiai adatokkal.)

Dézsai Lajos: *Mikes fordításairól*. *ItK* 1904. 177–179.

Kürtý Menyhért: *Mikes Kelemen kiadatlan munkái*. Egri róm. kat. főgimn. értesítő. 1906–1907. 5, 10, 27–33, 56. (A *Catechismus* részletes jellemzésével.)

Riedl Frigyes: *A magyar irodalom története Zrínyi halálától Bessenyei felléptéig*. Egyetemi jegyzet. Bp. 1908. 296–300. (Mikes fordításairól is szól.)

Király György: *Mikes Kelemen fordításai*. EPHK 1912. 21–28.

Zolnai Béla: *Magyar janzenisták*. Minerva 1924. 93–94; 1925. 11, 31–32.

Zolnai Béla: *II. Rákóczi Ferenc könyvtára*. Bp. 1926. 24–25. Klny. is.

Pintér Jenő: *A magyar irodalom története*. Bp. 1931. IV. 253–303. (Mikes fordításainak ismertető bibliográfiájával.)

Madácsy László: *Clement Mikes et les sources françaises de ses Lettres de Turquie*. Mikes Törökországi Leveleinek forrásaihoz. *Études françaises* 16. Szeged 1937.

Zolnai Béla: *Mikes eszményei*. (Király György emlékezetére.) Minerva. Bp. 1937. 17, 20, 23–25, 27, 30. (F.-A. Pouget és Mikes.)

Zolnai Béla: *A janzenizmus kutatása Közép-Európában*. *Acta Philosophica* 4. Kolozsvár 1944. 33, 87–88, 120, 125.

B. Zolnai: *Ungarn und die Erforschung des Jansenismus*. Sonderdruck aus Deutsch-slawische Wechelseitigkeit in sieben Jahrhunderten. Gesammelte Aufsätze. Berlin 1956. 116, 118, 121.

Mikes Kelemen: *Törökországi Levelek*. Sajtó alá rend. Bisztray Gyula. Bev., jegyz. Barta János. Magyar Klasszikusok. Bp. 1958. 362. („Mikes műveinek időrendje Gálos Rezső nyomán” forrásainak megjelölésével. A *Catechismus*nak csak az 1744-i első változatát jelzi.)

A magyar irodalom története. Szerk. Klaniczay Tibor. Bp. 1964. II. 524. (A *Catechismus* és Mikes más fordításai.)

Magyar Irodalmi Lexikon. Főszerk. Benedek Marcell. Bp. 1965. II. 229–232. (Mikes fordításaival.)

Törökországi Levelek és Missilis levelek. Sajtó alá rend. Hopp Lajos. (Mikes ÖM I.) Bp. 1966. 338, 470, 605. (Utalások a *Leveleskönyv* és a *Catechismus* forrásszempontú összefüggéseire.)

Hopp Lajos: *Mikes Kelemen francia fordításai. Eszmei és irodalmi találkozások. Tanulmányok a magyar-francia irodalmi kapcsolatok történetéből*. Szerk. Köpeczi Béla és Sötér István. Bp. 1970. 63. Klny. is – Ua.: *Mikes Kelemen, a műfordító*. (Zolnai Béla emlékére.) *ItK* 1969. 651.

Hopp Lajos: *Mikes és világa*. Bukarest 1973. 261, 281, 325, 354, 500, 503, 506. (A *Catechismus* fordítása és 2. átdolgozása.)

Európai és hazai műfaji hagyomány

Műfaji szemszögből évezredes hagyományra nyúlnak vissza a *Catechismus* európai irodalmi előzményei. Az egyházi műfajt az apostoli időkből származtatják, őse az ún. *Didaché* (gör., a. m. tanítás). A „katekizálás” görög eredetű szó,

tulajdonképpen előszóval történő vallásoktatást jelent a keresztény egyházban. A „katekézis” tehát szóbeli tanításon alapuló hitelemzés, hitoktatás. Akik ebben az őskereszténység idejében részesültek – a „katechumenek” –, többnyire a kereszténység fölvetelére készülő zsidók és pogányok. A keresztény életre való nevelés és oktatás közben megismerték a kereszténység tanait a „katechumenatus” változó, általában kétéves időtartama alatt. A felnőttek mellett azokat a gyermekeket is „katechumenek”-nek nevezik, akik első gyónásukra és áldozásukra készülnek.

A római császárkor első évszázadaiból maradtak fenn ilyen hitelemzést szolgáló, a gyakorlati teológia körébe tartozó könyvek, köztük a Mikes fordításában is auktorként idézett Quintus Septimus Florus v. Tertullianus (kb. 160–kb. 240) latin egyházi író, férfikorában keresztény hitre tért szerző *De baptismo*, *De oratione*, *De paenitentia* című művei. A késői császárság idejéből idézhetjük Ambrosius (340–397), vagyis Szent Ambrus egyházatyja *In modum catechismi* és *De mysteriis* című munkáját is. A szerző Milano püspöke volt, s etikai és dogmatikai kézikönyvei mellett a prédikáció, az egyházi költészet, himnusz- és énekszerzés terén is jelentős érdemeket szerzett. A Pouget katekizmusában szintén idézett Szent Ambrus hatására megtért Augustinus (354–430), Szent Ágoston *De fide et symbolo* és *De catechizandis rudibus* című írása is ide tartozik. A nagy keleti egyházatyák közül megemlítendő Nyssai Szent Gergely (330 után?–kb. 394) görög egyházatyja, aki írói munkásságát – *Oratio catechetica magna* – a hittitkok fejtegetésére igyekezett fordítani. Kortársa, Jeruzsálemi Szent Cyrill *Catechesis* címen írta művét. Közéjük sorolható Rufinus Tyrannius (IV–V. sz.) latin szerző és fordító *Commentarius in symbolum apostolorum* című írása is. Fokozatosan kialakult a „katekétika”, a vallási nevelés alapjait és az oktatás elméletét megvető irodalom.

A római birodalom bukása utáni, a korai középkor évszázadaiban folytatódott az efféle tanító célú munkák írása. Ilyen a jeles Alcuinusnak (735–804) tulajdonított kérdés-felelet formájában készült könyv – az ún. Karoling-reneszánsz idején –: a *Disputatio puerorum per interrogationes et responsiones*. Valamivel későbbi Hrabanus Maurus (776–856) három könyvből álló *De disciplina ecclesiastica*ja, valamint az ún. *Weissenburgi Catechismus* (790 után). Középkori kézikönyvek az *Elucidarium*, sive *Dialogus de summa totius christianae theologiae* a XII. század első feléből, a XIV. század eleji *Discipulus de eruditione Christifidelium compendiosus*, az *Enchiridion sacerdotum* (1330) és a *Manipulus curatorum*, ez utóbbi a spanyol Guido di Montrocher műve; Domenico Cavalca (1270?–1342) *Expositione sopra il Credo* című műve később Velencében jelent meg; a lavouri zsinat – Concilium Vaurense – katekizmus (1368) és a késő középkori J. Gerson (1369–1429) *De parvulis ad Christum trahendis (ducendis)* című munkája szintén közéjük sorolandó. Ez és Dietrich Koelde (†1515) *Christenspiegel* (1470) című, könyve átvezet a humanizmus és reneszánsz korába, miként Savonarola publikációja: *Operetta molto divota sopra i dieci comandamenti* (1495) és a kölni *Fundamentum aeternae felicitatis* (1509).

A reformáció idejéből való G. Wietzel *Catechismus Ecclesiae* (1535) című kézikönyvszerű lipcei kátéja, a még Tridentinum előtti J. Dietenberger

(1475–1537) *Catechismusa* (1537) vagy az oratoriánus Crispoldi *Interrogatorium puerorum sive dialogus* (1539) című munkája és G. Contarini kardinális *Catechismusa* (1542). Ezekben az évtizedekben látnak napvilágot a protestánsok önálló kátéi. Luther első kátéiban (1520., 1529 stb.) és az *Enchiridion. Der kleine Catechismus* című munkában (Wittenberg 1536) az evangélikus, az első kálvini kátékban (1536., 1537., 1538., 1542.), majd a *Heidelbergi Kátéban* (*Catechesis Palatina*, 1563) a református vallás elveit foglalták össze.

A katekizmusok írása és kiadása a tridenti zsinat évei alatt sem szünetelt. A *Reimsi katechismus* a század derekán (1550) jelent meg. A németalföldi származású jezsuita, Petrus Canisius (1521–1597) katekizmusait folytatólag adták ki Bécsben, ún. *Nagy katekizmus* (*Summa doctrinae christianae*) (1554), *Kis katekizmus* (1556), *Gyermekek katekizmus* (1559) sokáig használatban maradt Európa-szerte mintegy 400 kiadásban. A francia E. Auger *Katekizmus* (Lyon 1563) a concilium befejező évében készült el, ekkor jelent meg Domenico de Soto (1494–1560) *Catechismo o Doctrina christianája* is (Salamanca 1563). Hamarosan megjelent a hivatalos egyházi álláspontot tükröző, ellenreformációs célzatú *Catechismus Romanus* (1566) V. Pius égisze alatt: *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad parochos Pii V Pont. Max. iussu editus*. Ez inkább hittani, dogmatikus és erkölcstani segédkönyvként szolgált a katekizmusírás további történetében, amikor az egyetemes latin nyelvű káték mellett terjednek a vulgáris nyelveken készült francia, olasz, spanyol, német stb. fordítások és az egyes nemzeti nyelveken írt katekizmusok. Kiadása együtt járt a hitoktatás általános megszervezésével. Trident utániak pl. J. Ledesma: *De modo catechizandi* (1573), S. A. Sauli: *Dottrina del catechismo romano* (1581), továbbá A. Possevin: *Theologia catechistica* (1593) stb. A késői reneszánsz és a barokk korban rohamosan terjedtek egész Európában. Nem szándékunk áttekintést adni erről, csupán néhány jellegzetes munkát említünk meg. Richelieu bíboros maga is adott ki *Catechismust* (1618). Újabb kiadású római káték következtek: *Catechismus Concilii Tridentini*, Pii V jussu promulgatus, editio novissima (Coloniae 1687).

A francia klasszicizmus irodalmi nyelvzetével érintkező egyházi próza és teológiai nyelv fejlettsége már érezhető a XVII. századi katekizmusokon. A kiművelt nyelv és gazdagodó egyházi irodalmi kultúra előnyösen befolyásolta a katekizmusírás régi sablonokba merevedett latinus hagyományát. Az egyes egyházmegegyekben (diocèse) a püspökök gondoskodtak saját katekizmusuk kiadásáról. Nevezetes vállalkozás a dauphin volt nevelőjének, Meaux püspökének, a francia Akadémia tagjának külön-külön megjelentetett három katekizmus: 1. *Catéchisme du diocèse de Meaux* (Paris 1687). 2. *Second catéchisme, pour ceux qui sont plus avancez dans la connoissance des mystères et que l'on commence à préparer à la communion* (Paris 1687). 3. *Catéchisme des festes et autres sollemnités et observances de l'Église* (Paris 1687). Ezek együttesen is megjelentek a következő évben: *Catéchisme divisé en trois parties*. La 1re contient l'abrégé de la doctrine chrétienne. La 2e regarde ceux qui sont plus avancez dans la conoissance des mystères. Et la 3e traite des festes et autres solennitez de l'Église. Par messire J.-B.

Bossuet. Paris 1688. 12° XVIII-389. p. A Rákóczi és Mikes által más művein keresztül ismert szerző munkája, a *Catéchisme de Meaux* színvonalas korabeli könyvnek számított.

Nem maradt el mögötte a rodostói könyvtárban is meglevő *Catéchisme historique, contenant en abrégé l'histoire sainte et la doctrine chrétienne*, par M. Claude Fleury. Paris 1683. 12° 2 vol. A jeles moralista és gallikán szellemű egyháztörténész katekizmusa hamarosan tiltott könyvvé vált (vö. Reusch: *Index der verbottenen Bücher*. Bonn 1885. II. 589; Zolnai, 1944. 109, 122). Olaszra fordítva is pápai indexre került 1705-ben. Figyelmet érdemlő, hogy más művei mellett Fleury katekizmusának egyik kiadása (Bruxelles 1727) is megvolt a Veszprém egyházmegyei plébániák könyvei (1815–1817) között. A *Catéchisme historique* éppen a felvilágosodás idején jelent meg a Habsburg-monarchiában (Wien 1773), Trattner műhelyében (*Catalogue des livres français ...qui servent de premiers fonds au cabinet littéraire de Vienne*. Vienne, Trattner, 1777. 17). Német fordítása – *Historischer Katechismus* (Breslau 1776) – megvolt a győri püspöki könyvtárban. A másik, a *Historischer Katechismus*. Glaubens- und Sittenlehre in Verbindung mit den biblischen Geschichten. I–II. (Wien 1796) pedig az egri gyűjteményben. Fleury katekizmusa. ha későn is, de hazai műhelyben is megjelent: Hegyi József adta ki (Szeged 1820).

Fleury munkája mellett volt egy másik, háromkötetes katekizmus is Rákóczi rodostói könyvtárában; a fejedelem kamarásának választása az utóbbira esett.

Amikor Mikes hozzáfogott a terjedelmes francia katekizmus magyarra fordításához, nemcsak a hazai, hanem az európai kátéírás műfaji hagyományát is ismerte. A katekizmus műfaj mintegy két évszázados hazai előzményeiről röviden elmondható, hogy a királyi Magyarországon és Erdélyben a magyar és nem magyar nyelvű káték megjelenése, írása, fordítása, átdolgozása, szerkesztése, kompilálása a reformációval kezdődött, vele párhuzamosan erősödött és az ellenreformációval együtt bontakozott ki. Ezeket a ma már ritkaságszámba menő régi nyomtatványokat vagy csak nyomtatott levéltöredékek formájában ismert őskiadásokat eleinte nem is nevezték katekizmusnak. A rövid hittani összefoglalások ilyen elnevezése a XVI. század derekától egységesül; továbbra is erőteljesen folytatódik a protestáns és megindul a katolikus káték kiadása. A század második felében a hitviták égisze alatt kiteljesedik a jobbára irodalmi tevékenységéről ismert kátéírók munkássága „a keresztyén hit fő ágazatainak fundamentumi”-ról. A hazai kátéirodalom – az európai reformáció és ellenreformáció irodalmához *fűződve* – sajátos vallásos műfaji és műveltségi ágazatként hatásosan elősegítette az anyanyelvi művelődést, s az irodalmi nyelven belüli teológiai nyelvhasználat terén is fejlesztő hatású tényezővé vált. (Az alábbiakban az RMNY és RMK jelzések sor idézések sor ott közölt ismeretekre és kátéirodalomra támaszkodunk; a számozás nem a lapszámot, hanem a nyomtatványok sorszámát jelzi, csak Petriknél van lapszám.)

A kortársak az elsők között említik Gálszécsi István mester „illyeten kesded könyvecské”-jét, *A keresztyéni tudományról való rövid könyvecskét* (Krakkó 1538.

RMNY 25). Ez az evangélikus vallásoktató könyv beosztásában és tartalmában hasonló Luther kiskátéjához, de szerzője nem kérdés-felelet formában szerkesztette meg. Az ősrégi hittankönyvet becsben tartó erdélyi író, Bethlen Kata enyedi könyvtárában őrizte; ma már egy példánya sem ismert. Bod Péter írta le Gálszécsi egyéb munkái között: „Adott ki magyarul mindjárt a magyarok hasznokra ilyen titulussal...” Az ő leírása őrizte meg Székely István: *Keresztyénségnek fundamentumáról való tanúság* című (Krakkó 1538. RMNY 27) hittani munkájának emlékét is. „Egy kis könyvecskét irt a szikszai iskola-béli gyermekeknek számokra, melyek titulusa ez...” A mű későbbi (Krakkó 1544 és 1546. RMNY 58, 65), szintén elvesztett kiadásainak leírásaiból arra lehet következtetni, hogy ez a fajta káté az első evangélikus katekizmusok legegyszerűbb és legrövidebb típusához tartozhatott. Az ábécével bővített kis mű 2. kiadása „vagyon ajánlva Régi Kelemennek vitézli úri embernek, hogy fiát eszerint tanítaná...” Bod Péter följegyzése és értékelése szerint ezután bővített kiadása következett: „Adatott ki harmadszor is a hit fundamentomáról egy könyvet bővön, amely már szép tudós munka.” Ebben a formájában már felnőttek oktatását is szolgálhatta.

A fentiekkel egy időben írta Dévai Bíró Mátyás „tiszteletes, Christusnak igaz predikátora” *A tizparancsolatnak, ah hit ágazatinak, am mi atyánknak és ah hit pecsétinek rövideden való magyarozatját* (Krakkó 1538. RMNY 23). A Gálszécsi-vel együtt könyvtáblából kiáztatott, majd eltűnt nyomtatott ívből töredékesen ismert ágostoni hittani munka Luther felfogásával egyezően tartalmazta a szokásos kátéanyagot. Második kiadása Dévai tipográfiailag azonos *Orthographia Hungaricájával* egy időben jelenhetett meg (Krakkó 1549. RMNY 78). Címlapja hátán levő előszavát „Dévai Mátyás az ő atyafiainak” írta. Elődeihez hasonlóan az új tanok alapjait fejti ki a vitatottá vált fő kérdésekben, a bűnről, a megigazulásról, a szabad akaratról szóló fejezetek után a tizparancsolat, az apostoli hitvallás és a miatyánk magyarozatában, s végül a szentségekről szóló evangélikus tanításban.

A kortársi munkákra, Gálszécsi és Dévai kis könyvére hivatkozva írta a *Keresztyéni tudományról való rövid könyvecskéjét* (Krakkó 1543–1544(?) RMNY 57) Batizi András iskolamester és evangélikus prédikátor, a korabeli protestáns énekköltészet jeles képviselője. „Minden olvasóknak és keresztyén atyafiainak” ajánlott előszava után a 2. kiadásban – az első töredékéhez képest – teljes képet adó főrész következik (Krakkó 1550. RMNY 88 A), amely Luther katekizmusát követi, a Mester és a Tanítvány közti párbeszédben kérdés-felelet formában. A 3. kiadás címe: *Catechismus az az, a keresztyeni tudomannak reuידeden való tanusaga* (Kolozsvár 1555. RMNY 125). A címlével hátán az evangélikus hit alapvető tételeinek tartalmi felosztása: 1. A keresztségről. 2. A tizparancsolatról. 3. A hitnek ágairól. 4. Az imádságról. 5. Az Úr vacsorájáról (communio) – bizonyos eltérést mutat a krakkói kiadáshoz viszonyítva.

A század közepén napvilágot látott, eddig is kiaknázott Luther-féle kis katekizmus első magyar nyelvű kiadása a Heltai Gáspár munkájának tartott: *Catechismus minor, az az a keresztyeni tudomanc reuידeden való sumaya* (Kolozsvár 1550.

RMNY 86). Szövege némi változtatással és kevés toldással hiven követi forrását. Készült egy bővített s „Szent Györgyi Péter deáknak, Nagy Bányán lakozónak” ajánlott kiadása is: *Catechismus, mellybe a mennyei tvdomannac sommaia, a deréc szent irásból es soc keresztyén tanítóknak írásokból röüideden egybe szerzetettöt és befoglaltatot...* (Kolozsvár 1553. RMNY 100). A toldásokban a „kolozsvári plebános” polemizáló céllal újonnan fölmerült vallási kérdésekre igyekszik válaszolni. Az előbbi *Catechismus minor* rövidített, magyar ábécével ellátott változata: *A keresztyeni tvdomannac fundamentoma, röüid es hosszan valo kérdésekkbe befoglaltatot. A magyar oluasanac módgyáual egyetembe. A gyermetskéknek es az egyéb együgyü keresztyeneknek épülésére.* (Kolozsvár 1553. RMNY 101). Mintegy tíz nyomtatott levélnyi töredéke könyvtáblák kiáztatásával került elő.

Az úttörő evangélikus kátékiadás nem korlátozódott magyar nyelvű könyvek-re. Már a negyvenes években megjelent Valentin Wagner (Brassó 1544. RMNY 56) görög nyelvű, latin előszóval ellátott katekizmusa (újabb kiadásban is: Brassó 1550. RMNY 82). Wagner kátéjának beosztása és tárgyalásmódja eltér Luther katekizmusától. Magyar- és Erdélyország több nyelvű lakossága számára román és német nyelvű káték is készültek. Ilyen a két kiadásban is megjelentetett cirill betűs káté: „translatu est catechismus in linguam Walachiam...” Az erdélyi kiadvány egyben a román nyelvű könyvnyomtatás kezdetét is jelenti (Szeben 1544; Brassó 1561. RMNY 59, 167). Johann Benkner brassai bíró intézkedett újabb kiadásáról. Luther kezdetől fogva használt kiskátéjának első német nyelvű közvételéle Johannes Honter (Honterus) nevéhez fűződik. *Der kleine Catechismus für die Pfarher und Hausväter* (Brassó 1548. RMNY 72; Brassó 1555. RMNY 117) tartalmi és formai szempontból különleges beosztású s összetételű szövegekből áll. A Luther-féle kiskáté ilyen összeállítású kiadása másutt ismeretlen; az 1540–1542-es wittenbergi kiadásokhoz áll mégis legközelebb. Jobban hasonlított eredeti forrásához Heltai magyarul közzétett *Catechismus minorjának* azóta elveszett német megfelelője, a *Summa christlicher Lehre, anderst der kurze Catechismus* (Kolozsvár 1551. RMNY 93). Egy latin nyelvű katekizmust – *Prima rvdimenta Christianae religionis. In usum pueritae Cronensis* (Brassó 1554. RMNY 106) –, amelyben száznál több gyermekeknek szánt vallásos színezetű közmondás is található, Wagner munkái közé sorolnak.

Az evangélikus káték első kiadási hulláma a század dereka után, a hetvenes évektől elszórtan megjelenő katekizmusokkal folytatódott. Bornemisza Péter is összefűzte „kitsin gyermetskéknek” s „az korosb kösségnek” szánt katekizmusát agendával, elmélkedéssel és „az magyar iras olvasásnak modjával és szép imádkozásokkal...” (Sempte 1577. RMNY 396). Luther kiskátéján alapuló „könyvetskí”-nek a címlevél hátán kezdődő ajánlása „Nemes úrfinak, Balasi Menyhártnak... Balasi István és Zrini Ilona fiának” szól. Vidas Lénárd galgóczi lelkipásztor biztatására németből fordította magyarra s maga Mantskovit Bálint adta ki a nürnbergi evangélikus teológus, Hieronymus Rauscher (*Locci communes doctrinae Christianae*) eredetileg latinul írt hittankönyvét (Galgóc 1585. RMNY 563). Szép ajánlással látta el: „gróf Julius (Salm) és Turzo Erzsébet asszonyom szerelmes

leányának... Anna asszonyak.” Közben megjelent Luther kis katekizmusa szlovák nyelvű fordításban: *Katechismus, to gest kratičke obsazenij...* (Bártfa 1581. RMNY 479). Ez a legrégebb magyarországi szlovák biblikus nyelvű nyomtatvány nem teljes, csak részleges átültetése a lutheri káténak. Jan Pruno *Katechismus latinsko-slowenský* című, (Galgóc–Frašták 1585? RMNY 564) imádságokkal és szlovák nyelvű énekekkel kísért kétnyelvű kátéjának csonka példánya szintén Luther kis katekizmusára utal.

A protestantizmus térhódítását jelző lutheri, ágostai hitvallást terjesztő kátéirodalomhoz a század közepe után csatlakozott a helvét kálvinista káték sora. Az első, Melius Juhász Péter munkája „Calvinus Janus írása szerint” készült: *Catechismus. Az egész keresztieni tvdomannac fundamentoma es sommaia a szent irasbol ezue szedettet es meg emendaltatot...* (Debrecen 1562. RMNY 182). Somogyi Péter mester kátéját „Németi Ferencnek... Serédi János tutorának és János király fiának hív kapitányának Tokajban” ajánlotta. A református hit- és erkölcsstan alapjait kérdés-felelet formában adja elő, bár amint kiderítették, „Kálvin sajátos nézeteiből kifejezetten semmit sem tartalmaz”. Második kiadása (Debrecen 1569. RMNY 266) csupán Bod Péter híradásából ismeretes. Csak töredéke maradt Melius közben kiadott fordításának: *A genovai szent gyülekezetnek catechismusa Calvinus Jánostól* (Debrecen 1563–1564? RMNY 192 A). Könyve Kálvin genfi kátéjának (*Catechismus ecclesiae Genevensis*) pontos fordítása volt. Molnár Gergely a kolozsvári iskola rektora *Catechesis scholae Claudiopolitanae ad pietatis studiosam iventutem in doctrina Christiana fideliter exercendam proposita...* címmel (Kolozsvár 1564. RMNY 201) latin kátét adott ki, amely az úrvacsora tanában a kálvini, a predestináció elvében a zwingliánus felfogást tükrözi. Anyagát túlnyomórészt Melanchton wittenbergi (*Examen ordinandorum*. 1554) szövegéből merítette. Utószavában a szerző úidaktikai megjegyzéseivel oktatja jámbor olvasóját. E nagyobb terjedelmű és magasabb iskolai osztályoknak írt hittankönyvével egybekötve maradt fenn egy másik, elemi iskolai használatra szánt latin katekizmusa, a *Prima doctrinae Christianae...* (Kolozsvár 1564. RMNY 203) a Heltai-nyomdából.

Ezekben az években került sor a *Heidelbergi Káté* első magyarországi megjelenésére (igaz, kissé torzított formában). A *Catechismus ecclesiarum Dei in natione Hungarica per Transylvaniam... juxta Vasarhelyianae synodi consensus normam* (Kolozsvár 1566. RMNY 215) összeállítója (Giorgio Blandrata?) a Magister és Discipulus párbeszédével, kérdés-felelet formában adja elő a *Heidelbergi Káté* unitárius tanokkal színezett változatát. Egri predikátor, Valentinus Hellopoeus a szerzője a kálvini szellemű, de önálló felfogású, kissé elvonat fogalmazású *Catechismus*nak (Krakkó 1573. RMNY 328). Rövidített változatát, *Az egri keresztien ania zent eghaznak es azzal egyetemben az többinek is tanusagara irattatot röuid Catechismust*(Debrecen 1574; Uo. 1587. RMNY 346, 595) már debreceni lelkipásztor korában szerkesztette meg, s magát Szikszai Hellopoeus Bálintnak nevezte. A hetvenes években a *Heidelbergi Káténak* új fordítója akadt Huszár Dávid pápai predikátor személyében. Ajánlása „Nádasdi Ferencnek, Vas vármegyének főis-

pánjának” és feleségének, „Somlyai Bátori Erzsébetnek” szól (Pápa 1577. RMNY 395). Bod Péter is megemlékezett e *Palatina Catechesis* dunántúli magyar fordításáról, hogy ti. „panaszoltak az ellen, hogy Szala vármegyei magyarsággal volna fordítva; azért osztán ujonnan fordítottatott 1604-dik esztendőben Szárászi Ferenc által” (RMK I. 137 – Debrecen 1604. RMK I. 389). Terjedelmi s tartalmi szempontból meghaladja az alapvető hittani összefoglalást Félegyházi Tamás *Az keresztien igaz hitnek részéről való tanítása kérdésekkel és feleletekkel...* című munkája A „Tekeli Sebestyének” ajánlott (Debrecen 1579. RMNY 430) munkát bővítve ismét közzétette (Debrecen 1580. RMNY 454). A „mellé adattatot” „rövid catechismus”-sal együtt újra megjelent (Debrecen 1583. és 1588. RMNY 525, 609). Kis *Catechesise* még a Kálvin előtti református teológiai álláspontot képviseli. Beythe István prédikátor is írt egy kátét „a gyermekségnek”, a *Köröstyeni Tvdomannak reuid Summayát* (Németújvár 1582. RMK I. 199), „nagyságos iffjunak Battyani Ferencnek” ajánlva. A század végén indult el útjára a később több kiadást megért Siderius János *Kisdéd gyermekeknek való catechismusa* (Debrecen 1597? RMNY 801), amelynek csak töredékei maradtak fenn.

A református kátékiadás első hulláma a századfordulóig ér. Ez idő tájt készült s jeles szerzője miatt is említésre méltó Szenci Molnár Albertnek zsoltárfordításával egyidejűleg megjelent munkája: *Kis Catechismus*, avagy az keresztien név tized részéről rövid kérdésekben és feleletekben foglaltatott tudomány, az mint sok tartományokban való Egyházakban és Iskolákban szoktác tanítani az együgyöket és a gyermekeket. Szent Írásbéli mondasokkal es Imadsagokkal egyetemben. Szedetöt az Haidelbergai öreg Catekismusból (Herborn 1607. RMK I. 408).

A protestáns kátéirodalom két ágának kialakulása és a reformációs káték elszaporodása arra készítette az újjászervezett katolikus egyházat, hogy a tridenti zsinat szellemének és határozatainak megfelelően gondoskodjék hatékony ellenreformációs kézikönyvekről, katekizmusokról a vasár- és ünnepnapokon előirt hitoktatás elősegítésére. Az 1560-i nagyszombati zsinat határozata ajánlotta a katekizmus oktatását, I. Ferdinánd király pedig az év utolsó hónapjában kelt rendeletével kötelezően előírta a katekizmus oktatásának bevezetését. Ilyen előzmények után készítette el az esztergomi káptalan nagyszombati iskolájának jezsuita tanára *Az keresztien segnecc fundamentomírol való rövid keonywechke, ki az szent irasnac külömb külömb heleiből kerdes es feleles keppen irattatot, es Telegdi Miklos mester által deac nyelwből magyar nyelvre forditatot* című munkát (Bécs 1562. RMNY 173). A fordító Petrus Canisiust jelöli meg forrásának. Canisius néhány évvel korábban közérthetően megírt ellenreformációs kompendiuma (*Parvus catechismus catholicorum*. 1558), ún. *Kis katechismusa* szolgált Telegdi fordítása alapjául. A címlével hátán Oláh Miklós esztergomi érsek fametszetű arcképe található, aki az első magyarul írt katolikus kátét kinyomtatta. Ezután a bécsi kiadó, Raphael Hofhalter előszava következik, majd Telegdi ajánlása „az nagyszombati tanuló gyermekeknek”. Két évized múlva – valószínűleg Telegdi saját alárendezésében – megjelent Canisius eredeti *Parvus catechismusa* is (Nagyszombat 1578–1583? RMNY 471. RMK II. 314), amely csonka példányban maradt fenn.

Néhány levélnyi töredék tanúsítja, hogy Telegdi fordításának kiadása is folytatódott. (Nagyszombat 1596. RMNY 783. Vö. Majláth Béla: *Telegdi Miklós mester magyar katechismusa 1562-ik évből*. Bp. 1883.)

A század végén új vállalkozó akadt Vásárhelyi (Marosvásárhelyi) Gergely személyében: *Catechismus. Canisius Petertől irattatot kereztényi tudományac rövid summája magyar kalendariummal és az igaz hűtnecc bizonyos ismereteiuel*. Az anya sz. egyházba való caeremoniaknac rövid értelmeről való tanusag. Az üduezülendo leleknecc tüköre. Hetedszaki imadsagoc és lelki elmélkedésec. (Kolozsvár 1599. RMNY 860. RMK I. 312.) A címlap hátán a pártfogó, nagyságos Keresztúri Kristóf erdélyi fejedelmi tanácsos fametszetű címere látható, amelyhez „epistola dedicatoria” járul. A „kicsina catechismus” kérdés-feleleteket követő részben kétnyelvű, magyar és latin meditációk, imádságok és latin himnuszok olvashatók. Csatlakozik hozzá egy öröknaptár (tabella temporalia) a változó ünnepek és a határnapok kiszámításának magyarázatával.

Vásárhelyi Canisius-fordítását újabb kiadások követték (Bécs 1604., 1617. RMK I. 387, 472; továbbá Pozsony 1624. RMK I. 544). Lehet, hogy a Kopcsányi Pap Márton „keresztény imádságos könyvecskéje” (Bécs 1637) után kötött csonka káté, *A' Keresztényi tudomaninak rövid Sommaia* (Bécs 1637. RMK I. 666) is ebből készült. Kétnyelvű szöveget is készítettek belőle: Canisii (R. P. Petri) Societatis Jesu Theologi *Catechismus Latino-Ungaricus* (Nagyszombat 1649. RMK II. 707). Készült egy *Catechismus Graeco-Latinus* (Lőcse 1677. RMK II. 1403) is Canisius kátéjából. Canisius végig érvényben volt a XVII. században; századvégi megújított kiadásai is mutatják: *Magyar Catechismus*. Melly a' Jesus Társaságából való Tisztelendő Pater Canisius Peter Theologus Pap által iratott Es most ujonnan a'Keresztényen hiveknek oktatásokra Magyar nyelven ki-nyomattatott (Nagyszombat 1698. RMK I. 1333). Deák s magyar kátéját is további kétnyelvű kiadások követték (Nagyszombat 1696. RMK I. 1494 és RMK II. 1842) a nyugati ország-részben és Erdélyben (Kolozsvár 1700. RMK I. 1555 és RMK II. 1993), éppen abban az évben, amikor Mikes diák a kolozsvári jezsuita kollégiumba került. A kálmínista hitről ez idő tájt anyjával együtt áttért tiszestendő kisdíák már ezt is használhatta. Ennek újabb kiadásai (Bártfa 1708. RMK I. 1739 és RMK II. 2319. Nagyszombat 1712., 1730., 1734. Buda 1735. Pozsony 1744., 1747., 1763. Vö. Petrik I. 378 és IV. 25) átnyúlnak a XVIII. század második felébe.

A jóváhagyott s Európa-szerzte használt Canisiusból készült fordításnak alig akadt versenytársa, az is tridenti forrásból született meg Illyés István „püspöki plebanus” munkájaként: *Lelki Tájé, avagy Catechismus. Az az A'Keresztényi Tudománnak Első és az üdvösségre szükségesb részzeiről-való Tanítások*. Mellyeket Nevezetes Autorokból és főképpen a' Romai Catechismusból egy formába szedett; hasznos kérdésekkel és feleletekkel magyarázott (Nagyszombat 1686. RMK I. 1356). A szerző esztergomi kanonoksága idején kibővítette munkáját (Nagyszombat 1697. RMK I. 1512). Néhány év múlva latinul is megjelent – *Catecheses Doctrinae Christianae...* (Nagyszombat 1701. RMK II. 2082) – Kollonich Lipót esztergomi érseknek ajánlva.

A nem magyar nyelvű katolikus káték között is Canisius (Kanisius) munkája a hivatalosan népszerűsített hittankönyv. Volt önálló kétnyelvű görög–latin változata, horvát fordítása – *Kanizia Petra Abekavica i kerscanski nauk* (Nagyszombat 1634), valamint *Kratka Abekavica. I Kratav Kerstianski Katolicsanski Nauk* (Nagyszombat 1696., 1697. RMK II. 1843, 1893) – és szintén Kollonich bíboros költségén cirill betűkkel készült szlovén változata: *Kratka Azbukvica i kratav Krstjanski katoličanski nauk* (Nagyszombat 1696. RMK II. 1844). Románra is lefordította Buitul György karánsebesi születésű jezsuita: *Catechismus, Szau Summá Krédinczei Katholicsést* (Kolozsvár 1703. RMK II. 2155). Néhány latin és más nyelvű káté is használatban volt, például Johannes Henricus Hunger váradi kanonok *Catechesise* (Nagyszombat 1686. RMK II. 1594), amelyet szerzője Széchényi György esztergomi érseknek s az esztergomi káptalannak ajánlott. A század végén keletkezett újabb cirillbetűvel nyomtatott szláv nyelvű káté – Jo. Josifa De Kamellis: *Katechesis dija nauki Oungroruskim lindem zlozennij...* (Nagyszombat 1698. RMK II. 1933) – szerzője a görög eredetű De Kamellis János József munkácsi egyesült görög püspök (1689-től 1704-ig); a latin eredetű Kornický János fordította rutén nyelvre. Kétnyelvű volt a német–szlovák *Catechismus In Kurtze Frag und Antwort...* *Catechismus Na Otazky a Odpowede rozdeleny...* (Nagyszombat 1699. RMK II. 1968). Szunyog Franciscus *Catechismus Valachus maior Romano-Catholicus* című (Szeben 1709. RMK II. 2395) 12° kis formájú katedét latin betűkkel nyomtatták. Canisius megújított német, szlovák, szerbhorvát stb. nyelvű kiadásai a XVII. század folyamán végig használatban voltak (vö. Petrik I. 378).

A magyarországi és erdélyi részekben végigvonuló ellenreformációs hullámmal megerősödött katolikus kateirodalommal egyidejűleg folytatódott a protestánsok kateiró és kiadói tevékenysége is. Az ország lakosságának nyelvi megoszlásához mérten növekedett az anyanyelvi, magyar s nem magyar nyelvű káték írása, fordítása, egyesek sorozatban történő gyakori kiadása. Ilyen volt Siderius János tarcali prédikátor említett *Kiseded gyermekeknek való catechismusa* is, amely a XVI. század végétől a XVII. századon keresztül (Pápa 1624. Debrecen 1632. RMK I. 543, 610) megújított „szép formában, mint régen a jó emlékezetű Lipsiai Pál is nyomtatta, egynehány tudós ember javallásából” ismét kibocsátott (Várad 1642. Kassa 1662. Lőcse 1662. Debrecen 1669. Zsolna 1673. Kolozsvár 1681. Debrecen 1690. Kolozsvár 1690. Lőcse 1690. Debrecen 1699. RMK I. 733, 992, 993, 1081, 1156, 1265, 1382, 1386, 1391, 1537) s használatban volt.

De készültek kétnyelvű kiadásra alkalmas káték is, mint az „igaz beszédeknek példája avagy formája, azaz az keresztyén hitnek részeiről rövid kérdésekbe és feleletekbe foglaltatott”, Szárászi fordítására emlékeztető *Catechismus*. „Tudomány, melyet az istenfő harmadik Friderik Palatinus elector, herceg, Heidelbergban 1563. esztendőben, az ő birodalmában való Doctorokkal az Szentírásból szödettetött Deákul és Németül. Mely mostan ujonnan Magyarul, az együgyű hiveknek épületekre...kinyomatattatott.” Ezzel együtt nyomtatva, egy kötetben

jelent meg a latin szöveg is: *Catechesis Religionis Christianae* (Német-Újvár 1619. RMK I. 495).

Az ország másik részében ez idő tájt unitárius káték is napvilágot láttak. *Der kleine Katechismus, zur Übung der Kinder in dem Christlichen Gottesdienst* (Kolozsvár 1620. RMK II. 403) szerzője Valentinus Schmalz, s Heltai nyomdai műhelyében készült. Az északkeleti felvidéken Madarász Márton Luther *Kissebbik Katechismus*át jelentette meg a Brewer-nyomdában (Lőcse 1629. RMK I. 582). Nem maradt egy példány sem abból a kis unitárius kátéból, amely magyarul látott napvilágot: *Kis Catechesis*. Az gyermekek és az gyenge értelmű emberek számára. Fordítottatott Lengyelből Magyarra (Kolozsvár 1632. RMK I. 620). Vö. a Biblioteka Jagiellońska jelzett példányával: *Maly Katechizm socynianski, tłumaczony z polskiego*. Tlum. Kénosi Tózsér János. Typogr. Unitar. Trans. (Bibl. Jag. 5382 t. 5.) Bod Péternek megvolt latin kiadása: *Catechesis unitaria Polonorum* (Cracoviae 1609.), vö. MKsz 1884. 83.

Új lutheránus káté készült németből szlovák nyelven: *Katechismus D. M. Luthera z Nemeckého yaziku na Slowénsky preloženy...* (Lőcse 1634. RMK II. 490, újra Lőcse 1693. RMK II. 1739). Isacus Abrahamides evangélikus szuperintendens két társával készítette, s Turzó Katalin asszonynak, késmárki Thököly István nejének ajánlotta, aki a nyomtatás költségeit fedezte. Szintén a lőcsei Brewer-nyomda műhelyéből került ki Péczeli (Pécseli) Király Imre rövid *Catechismusa* (Lőcse 1635. RMK I. 653). Az újvári prédikátor gyermekeknek írt kátéját „az újvári lovas és gyalog sereg előtt járóknak és az egész gyülekezetnek” ajánlotta.

Erdélyben új széria indul a *Catechismus Religionis Christianae* (Gyulafehérvár–Alba-Julia 1634. RMK II. 487) latin kiadásával, amelyet kétnyelvű változatok követnek (Gyulafehérvár–Alba-Julia 1636., 1639., 1643., 1647. RMK II. 505, 538, 619, 672). A másik református széria a *Catechesis Religionis Christianae* (Várad 1640., 1644., 1651., 1652. Szeben 1666. RMK II. 565, 654, 760, 784, 1088), amelynek 1651-ben megjelent változata (*Catechismus Religionis Christianae Latine et Hungarice*) szintén kétnyelvű. Fogarasi István, a lugosi „Olah Magyar Ecclesiának lelki Pásztora” Barcsai Ákos lugosi és karánsebesi bánnak s Szörényi vármegyei főispánnak ajánlotta munkáját: *Catechismus Az az A Keresztyéni Vallasnak és Hűtnek Rövid kérdésekben és feleletekben foglaltatott Szent írásbéli bizonyosságokkal meg-erősítettet summaja avagy veleje*. Mellyet Deák és Magyar nyelvből Olah nyelvre fordítot... (Gyulafehérvár 1648. RMK I. 803). Könyvének csak a címlapja és ajánlása magyar nyelvű. Szárászi Ferenc a szerzője a „kised formában” kiadott *A' keresztyéni vallásra rövid kérdésekben és feleletekben tanító Catechesis*nek (Amstelodámban 1650. RMK I. 829), amely hazai műhelyben is megjelent (Várad 1652. RMK I. 863).

A XVII. század közepén, az ötvenes, hatvanas években még számos protestáns káté látott napvilágot, néhányat ezek közül is megemlítünk. Fogarasi főntebbi *Catechismus*ának magyar címlapjával azonos két másik kiadás címe (Lőcse 1651. RMK I. 847. Várad 1651. RMK II. 851). Várfalvi Kósa János unitárius kátéjának címe: *Catechesis*. Az üdvességnek fvdamentumáról rövid kérdezéskés, az Szent

Írás szerént, az Kisdedek Tudományában, és az Urnak szolgáltyában és félelmeben valo fel nevelésere. Heltai műhelyéből került ki (Kolozsvár 1654. RMK I. 889), és később egy „imádságos könyvecske” toldalékaként jelent meg (Kolozsvár 1700. RMK I. 1560). Bod Péter könyvtárában is volt egy: *Unitaria Catechesis* (Kolozsvár, 1678). Népszerűnek bizonyult a pataki, ún. *Keresztyen Catechismus*, amelynek eddig ismert legkorábbi példánya már negyedik kiadását jelzi (Sárospatak 1656. RMK I. 911). A XVIII. század végéig mintegy tíz kiadást ért meg (Sárospatak 1658., 1667. Lőcse 1669. Kolozsvár 1671. Lőcse 1674. Debrecen 1689. Kolozsvár 1702. RMK I. 932, 1059, 1088, 1112, 1165, 1371, 1647). Luther kiskátéjának kétnyelvű kiadásai szintén népszerűek. A *Catechesis Minor D. Martini Lutheri, Germanice et Latine* (Brasso 1656. RMK II. 846. Brasso 1702. RMK II. 2099. Lőcse 1704. RMK II. 2209) német–latin változata mellett a latin–magyar is többször ismétlődik: *Catechesis Minor D. M. Lutheri, Latine et Ungarice* (Lőcse 1667. RMK I. 1058 és RMK II. 1103. Lőcse 1684. RMK I. 1321 és RMK II. 1547). A lutheri kiskaté közép-európai útvonalát jól szemlélteti az alábbi kiadás címbe foglalt bibliográfiai tájékoztatója: *Enchiridion Parvus Catechismus Pro Communibus Parochis, et Concionatoribus, actus et emendatus, ex Libris et Scriptis D. M. Lutheri primum Vittenbergae excussus Anno 1587. Deinde Brigae in Silesia recusus Anno 1667. Iterum Pragae apud S. Clementem Anno 1684. Tandem Viennae Austriae apud Matthiam Sischovicz Anno 1698. Jam autem e Germanico in Latinum versus Anno 1700 à Patre Joanne Lyczey Parocho Bozokiensi* (Nagy-szombat 1700. RMK II. 2017). Fordítása sem szünetelt, példa erre az ún. győri káté: *Kátéchismus az az D. Luther Marton Kis Kátéchismussa* Más szép kegyes kérdésekkel egyetemben Most uyontan Magyarra fordittatott, a' Győri Luther Oskolában tanuló Ifjuságnak kedvéért. Nemzetes Swadli Mihál Uram kölcségével... (Halle 1709. RMK I. 1758). Évtizedek múlva is kiadják Győrött (Petrik II. 340). A XVII. század végén az unitáriusok is megújítják kátéjukat: *Catechesis. Az az: Keresztényi Vallásra való tanítás. Melly az Erdélyben lévő Unitária Ecclesiáknak és Scholáknak szükségekre mostan ki bocsátattott. Kmita Andrásné költségével* (Kolozsvár 1698. RMK I. 1522). A kálvinisták újabb kátéfordítása az önéletíró Tótfalusi nevéhez fűződik; munkájának címeírása szintén tanulságos sok nyelven terjedő forrása szempontjából. *A' Genevai Szent Gyülekezetnek Catechismussa. Avagy: A' Christus tudományában gyermekeket tanító Formatskaja*. Mellyet, A' nagy Theologus Calvinus János, A' Genevai Szent Gyülekezetben, először Galliai nyelven 1538 esztendőben, igen rövideden; azután 1545 és 1553 esztendőkben, Francziai és Deák nyelven egyszersmind ezen renddel bővebben kibotsátott: következő időkben, Német, Ángliai, Skóciai, Belga, Spanyol nyelvre; Immanuel Tremelliustól, keresztyén Lidótól, Sidó nyelvre; és Henricus Stephanustól Görög nyelvre; mostan Magyar nyelvre fordittatott, és kibotsátott Kolosvaratt, M. Tótfalusi Kis Miklós által. 1695. esztend. (RMK I. 1468.)

A XVII. és XVIII. század fordulója körüli évtizedekben a protestáns és katolikus kátéirodalomnak már kialakult évszázados hagyományai voltak. A túlnyomórészt németből s latinból készült fordítások és átdolgozások meghonosodtak,

magyar s különféle szláv nyelvű kiadásokban tovább éltek a XVIII. században (vö. Petrik I. 378–379 és 401–403; II. 338–343; IV. 25, 55). A helvét és ágostai káték fordítói-szerkesztői sokrétűsége nyelvi szemszögből hasznára volt a katekizmusirodalomnak, bár regionális nyelvi-stiláris tekintetben nagy egyenetlenség mutatkozik bennük. Az ország provinciális irodalmi nyelvi területeit behálózó nyugati, északi-keleti s keleti-erdélyi nyomdai kiadói műhelyek a katekizmusok s a hozzájuk csatolt ábécék, elmélkedések, imádságok, énekek, erkölcsi intelmek stb. tömeges kiadásával a reformáció és az ellenreformáció küzdelmén belüli művelődés eszközei is voltak. A jóformán egyetlen szerző (Canisius) fordítására korlátozódó római katolikus kátéirodalom kevésbé sokszínű, jóllehet nyelvi tekintetben talán csiszoltabb, kifejezőkészlete nem olyan gazdag, latinizmusokkal terhelt s javíthatott szövege merevebb s nehezebb, mint a korabeli népnyelvet is tükröző, a beszélt nyelvet árnyaltabban visszaadó, néhány jó tollú írótól származó színvonalas protestáns katekizmus.

A századforduló körül Mikes mindkét katekizmust tanulta. Az elemi ismereteket nyújtó református kátét és a Károlyi-bibliát a zsoldárokkal gyermekeibeiben szülőföldjén ismerte meg. A kolozsvári jezsuita kollégiumban az 1700-tól 1707-ig tartó években katolikus kátét tanítottak, s mint a kiadási hagyományból következtetni lehet, bizonyára Canisius latin, magyar vagy kétnyelvű kátéja volt a hivatalosan előírt hittankönyv, Káldi György bibliafordítása és a *Cantus Catholici* vagy a *Cantionale Catholicum* „régí és új deák és magyar aitos énekek...” kíséretében. Az ún. *Magyar Catechismus* XVII. század végén „újonnan” történő kibocsátása a XVIII. század első felében tovább folytatódott (Nagyszombat 1727), változataival együtt (Nagyszombat 1750. Győr 1760.). Ilyen az utóbbi, a győri hittani „közönséges kérdező könyvetske, mely az egyházi elől-járóknak fő-parantsollatyából s hagyományából, minden lelki gondviselők, iskolamesterek, szülék, kisdedek és keresztény oktatás tagjainak javára ki-botsáttatott” Másik nagyszombati változata Canisius Péter által „egybe-szedetett és három iskolára el-osztatott keresztény hitnek öt fő cikkelyeiről közönséges és szükséges kérdések könyvetskéje, mellyben előre botsáttatnak a keresztény oktatás társaságának rend tartási...az egész keresztény tudomány rövid summában szép énekes nótájú versekbe foglaltatik...” (Nagyszombat 1760. Kolozsvár 1760. Eger 1778. stb. Vö. Petrik I. 378.)

Mikes Kelemen, mikor 1711 elején Rákóczival kiment a hazából, s lengyel és francia földről a törökországi bujdosásba került, iskolai ismeretei közt valamelyik elemi református káté és a Canisius-féle *Magyar Catechismus* emlékét vihette magával. A franciaországi, s főleg a Grosbois-ba visszavonult fejedelem oldalán töltött esztendőkből Mikes hozzájutott (a Rákóczi rodostói könyvtárban később is megőrzött) vallásos irodalmi műfajú könyvekhez és spirituális olvasmány-számba menő modern feldolgozású katekizmusokhoz is. Ilyen volt a tudós egyháztörténész Bossuet és Fleury említett, korszerűnek számító munkája és Pouget rendszerbe foglalt impozáns anyagú *Catechismus*. A magyar fordítású, átdolgozású helvét kálvinista kátét s a hazai latin–magyar katolikus kátéirodalom sze-

rénynek tűnő örökségét ismerő erdélyi nemes már ekkor találkozott a fejlett nyelvezetű, viszonylag egyöntetű s világos kifejezőkészsletű francia hittani irodalom legújabb kiadványaival. Pouget *Catechismusa* Rákóczi és kamarása grosbois-i olvasmánya volt. Később, a fejedelem halála után, a törökországi száműzetés harmadik évtizedében Mikes – auctori komolysággal – hozzálátott lefordításához, a negyedik évtizedben pedig alapos átdolgozásához.

Az „esméret” anyanyelvű terjesztésének igénye Mikes esetében a valláserkölcsi és a világi ismeretekre egyaránt kiterjedt. Ezért vállalkozott világi emberként, szépirodalmi művei, barokk szépprózai átdolgozásai és moralista célzatú pedagógiai, történeti-néprajzi témájú, meditációs jellegű fordításai mellett a sajátosan vallásos műfajú katekizmus magyarrá való átültetésére. Indokait „előljáró beszéd”-ében fejtette ki. Francia forrása mind nyelvi, mind tartalmi, irodalmi, mind szerkesztési, rendszertani szemszögből a korabeli hazai kátéirodalom színvonala fölött áll hatalmas forrásanyagával és erudíciójával. Vonatkozik ez Canisius elavult alapművére is, mely sokáig, csaknem a XVIII. század végéig érvényben volt. Batthyány József prímás, a jeles könyvgyűjtő és könyvtárgyarapító 1780 körül lefordította az osztrák „normal kátét”, amelyet a következő század közepén átdolgoztak s használták más fordított vagy latin káték mellett (pl. *Catechismus in usum omnium ecclesiarum imperii Gallici*. Posonii 1808). A hazai önálló kátéírás csak a múlt század hetvenes éveiben kezdődött meg. A használatban levő káték revíziója a század végén került napirendre.

A francia forrásmű: *Catéchisme de Montpellier*

A Mikes által lefordított francia munka a XVII. és XVIII. század fordulóján keletkezett. Szerzője, François-Aimé Pouget 1666. augusztus 28-án született Montpellier-ben. Egyházi pályára lépett; főszentelése után a párizsi Saint-Roch vikáriusává nevezték ki. Ekkori papi működése közben ő adta föl az utolsó kenet szentségét La Fontaine-nek. Tanulmányait elmélyülten és sikerrel folytatva a teológia doktorává fogadták. 1696-ben belépett az oratorianusok rendjébe, és Charles-Joachim Colbert Croissy Montpellier püspökétől, aki Jean-Baptiste Colbert miniszter unokaöccse volt, megbízást kapott szemináriumra vezetésére. Párizsba visszatérve, a Saint-Magloire szemináriumban nyilvános előadásokat tartott a lelkiismeret kérdésköréről; tagja lett a párizsi egyházmegye liturgiai reformját kidolgozó bizottságnak. 1723. április 4-én halt meg Párizsban.

A francia szerző fő műve, a *Catéchisme de Montpellier* 1702-ben névtelenül jelent meg párizsi kiadónál. Az engedélyezés, a „Permission de son Eminence Monseigneur le Cardinal de Noailles, par raport au Diocèse de Paris” kelte: „le quinzième jour de Juin 1702.” Pouget munkája hamar elterjedt s népszerűvé vált egész Franciaországban, számos kiadást megért, s angol, olasz, spanyol, német és más nyelvekre is lefordították. A szerzőnek vannak egyéb művei és kéziratái is. A *Bréviaire de Narbonne*-ról írt kéziratának egy része 1708-ban megjelent. Termé-

szetrajzi érdeklődésére vall, hogy kiadott egy rövid, tudákos orvosi értekezést a pókról és a belőle nyerhető, különféle betegségek elleni orvosságokról: *Dissertation sur l'araignée, contenant la vertu et les propriétés de cet insecte... et des gouttes [sic] qu'on en tire pour la guérison de l'apoplexie, de la létargie et de toutes les maladies soporeuses*. Paris, 1710. In-8° V-32 p. Erkölcsei-pedagógiai s történeti jellegű a máltai lovagok főbb kötelességeiről szóló terjedelmes könyve: *Instructi- ons sur les principaux devoirs des chevaliers de Malte*, dressées par l'auteur du „Catéchisme de Montpellier”, sur les mémoires d'un chevalier de Malte... Paris, 1712. In-12° XIV-380 p. Fennmaradt néhány levele az *Unigenitus* bullát egyaránt elítélő Colbert-hez és Gasson J.-B. de Noailles kardinálishoz, Párizs érsekéhez. Az egyik, az *Unigenitus* bulláról (1713) szóló, 1714. március 27-i keltezésű megjelent: *Lettre du R. P. Pouget...* écrite à S. E. Mgr de cardinal de Noailles. 1714. (Vö. Bibliothèque Nationale. Cat. gen. 1937.)

A janzenistákat elítélő pápai bullával szemben ellenvéleményt kifejező Pouget említett levelének hátteréhez tartozik, hogy XI. Kelemen pápa a francia oratoriá- nus egy évtizede megjelent, immár nyolc kiadásban népszerűvé vált katekizmusát 1712-ben egyházi indexre tette. Ez azonban nem akadályozta terjedését, mert 1720-ig már tizennegyedik kiadásánál tartott. Ekkorra már elkészült a *Catéchisme de Montpellier* latin változata is, amelyben a francia kiadásban előforduló utalásokat és forráscitátumokat hosszasan idézte.

A latin szöveg Didot-Hoefer állítása szerint már sajtó alatt volt, amikor kiadását Henri de Thiard de Bissy (1657–1737) kardinális közbelépésére leállítot- ták, s egyházi cenzúra alá vonták. A vizsgálatot egy Clavel nevű teológiai doktor végezte el, aki a szövegre számos megjegyzést tett. A korrekciót és az elhúzódo nyomdai munkát a közben elhunyt szerző helyett P. N. Desmolets atya, szintén oratoriánus és a janzenizmussal rokonszenvező író fejezte be; így jött létre a janzenista katekizmus „expurgált” szövege: *Institutiones catholicae in modum Catecheseos ...ex Gallico idiomate in Latinum sermonem translatae...* Parisiis, apud Nicolaum Simart, 1725. In fol. 2 col. (Később Venetiis 1742, etc.) Ugyanő gyűjtött korabeli irodalmi történeti emlékeket, amelyek között Pouget és La Fontaine életrajzi vonatkozás is van. (*Les mémoires de littérature et d'histoire, recueillis par le P. N. Desmolets*, tom. I, part. II; – *Continuation des mémoires de littérature et d'histoire...* – et le tome I de l'édition des oeuvres diverses de M. de La Fontaine, en 1744.) Vö. *Nouvelle Biographie Générale* depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours, avec les renseignements bibliographiques et l'indication des sources à consulter. Publié par MM. Firmin Didot-Frères, sous la direction de M. Hoefer. Paris 1862. t. 40. – P. Desmolets szerkesztői tevékenységéről és Montesquieu-höz fűződő kapcsolatáról vö. *Dictionnaire des Journalistes (1600–1789)* de J. Sgard.

A *Catéchisme de Montpellier* első anonim egykötetes negyedréti kiadását egy korabeli kéziratos följegyzés és A. Barbier: *Dictionnaire des ouvrages anonymes* (I.) című szótára „le P. F.-A. Pouget”-nek tulajdonította. Pontos címe: *Instructions générales en forme de Catéchisme, où l'on explique en abrégé par l'Écriture sainte*

et par la tradition, l'histoire et les dogmes de la religion, la morale chrétienne, les sacrements, les prières, les cérémonies et les usages de l'Église. Imprimées par ordre de Messire Charles-Joachim Colbert... A l'usage des anciens et des nouveaux catholiques de son diocèse et de tous ceux qui sont chargés de leur instruction. Avec deux catéchismes abrégés à l'usage des enfans. Paris, A. Leguerrier, 1702. In-4° XX-584-et 76 p. (A BN Cat. gen. D. 9339. jelzetű példányt használtuk.) A *Mandement de Monseigneur l'Évêque de Montpellier, ce 2me juin 1701* szerint a *Szentírás*, a szentatyák, auktorok írásos hagyományára támaszkodó katekizáló műfajú könyvek hiánya („il y a peu de production de ce genre...”) és egy ilyen kézikönyv közérthető, népszerű formában („exposés avec plus de clarté et de simplicité...”) való közzététele indokolja Pouget vállalkozását. Egyháztörténetet ad, összefoglalja a vallás dogmáit, a keresztény erkölcsant, a kegyelemtant, szól a szentségek használatáról, az imádságokról, az egyházi ceremóniakról és szokásokról. Nem tudományos, hanem gyakorlati céllal, kézikönyv gyanánt készült, így szerzője különös gondot fordított arra, hogy a teológiai frazeológiát egyszerű s érthető nyelvre fordítsa. Használhatósága következtében sűrűn kiadták. A Leguerrier még a megjelenés évében újra kinyomatta: 1702. Paris, In-4° XX-584-et 76 p. (BN Cat. gen. D 5134.) A lapszám, tipográfia, tábla, belső címek, formátum azonossága mellett csak a Corrections et additions jelzi az eltérést.

A következő új kiadás már bővített, de szintén egykötetes:

1706. Paris, G. Vandive. In-4° XX-752-XXVIII p. Nouvelle édition revüë et augmentée. (BN D. 9340.) A nagyobb lapszám csak részben fakad a terjedelem növekedéséből; a kiadó a két „catéchismes abrégés”-t is hozzászámozta; ezt követi egy szó- és névmutató. Az Avis sur cette nouvelle éditionban a szerző megmondja, hogy milyen javításokat tett: 1. A Chapitres és Pharagraphes elnevezések pontosabbak („plus exacts”). 2. Néhány technikai jelzést alkalmazott. 3. A citátumokat összevetette az eredeti forrással. 4. A Table générale-ban két eltérés van a korábbihoz képest. A Première Partie Section, Seconde-ban a Chapitre II 1-4 helyett 1-5 áll; az 5. a Liste des premières persécutions du Christianisme.

Újabb kiadó vállalkozott közzétételére egy esztendő múlva:

1707. Paris N. Simart, In-4° XXI-728 p. Nouvelle édition revüë et augmentée. (BN D. 9341.) Bizonyos szerkezeti változások itt is vannak. Elmaradt a névmutató. Az Avis sur cette nouvelle édition arról tudósít, hogy az Additions et Corrections belekerültek a szövegbe; egyébként a megnövelt terjedelem mellett minden benne van, ami az előzőkben olvasható. „Il n'y a rien de retranché de ce qui se trouve dans les premières Éditions. Mais il y a plusieurs augmentations répandues dans tout le corps du Livre; entre autre deux Pharagraphes entiers, adjoutés au Traité du Mariage; l'un sur le divorce, l'autre sur le devoir des Veuves; et quelques Pharagraphes au commencement de la seconde Partie, sur ce qui regarde les péchez.” Etc. A Première Partie Section Seconde-ban viszont Chapitre II 1-4. áll, mint az 1702-es kiadásban.

Az első kiadás, illetve az 1706-os és 1707-es kiadás közötti különbség: a Deuxième Partie Section Première Chapitre préliminaire első oldala eltérő; egy

kérdéssel több van, a válaszok bővebbek stb. A Chapitre I 1–3. szövege is bővebb, kb. kétszer annyi, mint az 1702-es kiadásban. Az alcímek a következőképpen térnek el:

1. Définition et division des pechéz.
2. Du peché mortel et du peché veniel.
3. Des pechéz capitaux en général. (1702.)

1. Idée générale des pechéz, et des différentes espèces.
2. Des différentes espèces de pechéz actuels, et premièrement du peché mortel et du veniel.
3. Des autres espèces de pechéz actuels. (1706, 1707, 1710.)

További különbség: a Troisième Partie Section Première Chapitre XVIII 1–9 a bővítés révén 1–11-re nőtt. A 10. Du Divorce. 11. Obligation des personnes mariées, dans le temps de la mort d'une des parties. Devoirs des Veuves. (1706, 1707, 1710.)

Az 1707-es kiadást ugyanabban az évben egy másik követi:

1707. Paris, ibid. 3 vol. In-12° szintén éd. revüé et augmentée. (BN D. 48553.) A Deuxième Partie Section Première eleje, a Chap. I. 1–3 az 1702-es kiadás szerinti; a Troisième Partie Section Première Chap. XVIII. viszont 1–11, vagyis az 1706-os, 1707-es bővített változatnak felel meg, kisebb formátumban és három kötetben.

Néhány év múlva egy esztendőben ismét két kiadás jelent meg belőle.

1710. Paris, N. Simart. In-4° XX–752 p. új lapszámmal (vö. az 1706-ossal). Nouvelle édition revüé et augmentée. (BN D. 5135.) Az Avis sur cette nouvelle édition 1707-es; a Première Partie Section Seconde Chap. II 1–5, mint az 1706-os kiadásban. Egyébként megegyezik az 1706-os és 1707-es egykötetes negyedretű kiadással, akárcsak a következő:

1710. Paris, ibid. 3 parties en 2 vol. In-12° (BN D. 48554. és D. 89289.) Az 1. vol.-ben egyben a Première Partie; a 2. vol.-ben a Deuxième és a Troisième Partie együtt; három rész két kötetben, kisebb formátumban.

A Simart kiadó a következő évtizedben a tizedik kiadásig viszi el Pouget katekizmusát; kétféle formátumban, egy, valamint három és négy kötetben.

1713. Paris, ibid. 3 vol. In-12° (BN D. 48555.)

1714. Paris, ibid. In-4° 752 p. (BN D. 9342.)

1719. Paris, ibid. 3 vol. In-12° (BN D. 48557.)

1719. Paris, ibid. 4 vol. In-12° (BN D. 48558.) A kiadó megjegyzése: „Cette édition ne renferme pas le Catéchisme à l'usage des enfants.” Az Avis sur cette nouvelle édition (szintén az 1707-es kiadásból) ugyanaz mindegyikben.

A tizenegyedik kiadásra vidéken került sor:

1719. Lyon, L. Plaignard. 5 vol. In-12° (BN D. 48556.), első izben öt kötetben. Az 5 vol. címe: *Catéchismes du diocèse de Montpellier*, impjímés par ordre de

messire Charles-Joachim Colbert... pour être seuls enseignés aux enfans de son diocèse MDCCXIX. Az Avis sur cette nouvelle édition azonos az előbbiekével. A Première Partie Section Seconde Chap. II 1–4 a negyedréti 1707-es, illetve az 1702-es kiadás azonos helyének felel meg. A 4. végén külön (az 5. jelzése nélkül): Liste des persecutions. Ebben a kiadásban a 3. vol. végén a Troisième Partie Section Première VIII 1–11 befejező fejezete található.

Pouget katekizmusának első kiadási hullámát ismét párizsi, a tizenkettedik kiadás tetözi be:

1720. Paris, N. Simart. In-4° XX–752 p. (BN D. 9343.) Az Avis... korábbi 4 pontja eggyel megnövekedett, s 5 pontból áll.

1722. Bruxelles, Fr. Foppens. In-12° (Wien NB 21. M. 18.) Nem bővített kiadás, nincsen benne az Avis sur cette nouvelle édition sem.

Újabb kiadására csak egy évtized múlva vállalkoztak Lyonban:

1730. Lyon, C. Plaignard. In-4° XX–752 p. (BN D. 9344.) Az egykötetes negyedréti kiadásokat ezután felváltják a tizenkettedréti, amelyek eddig a két, három és négy kötetre terjedő katekizmusok kisebb formátumú keretűl szolgáltak.

1731. Paris, N. Simart. 5 parties en 2 vol. In-12° (BN D. 48559. és D. 48560.) A címszövegben külön kiemelve: Traité de la prière, amely a harmadik rész második felében helyezkedik el: Traité composé des chapitres 1–5 de la Section Seconde de la Troisième Partie du Catéchisme de Montpellier, complet. Benne van a Catéchisme abrégé à l'usage des enfans is.

1739. Paris, ibid. 5 parties en 3 vol. In-12° (BN D. 48561.) Ugyanaz, mint az előbbi, csak három kötetben; azonosak vele (BN D. 48562 és D. 48563.):

1741. Paris, ibid. 5 parties en 3 vol. In-12° (BN D. 48564.)

1751. Paris, C. Hérisant. 5 parties en 3 vol. In-12° (BN D. 48565.) A XVIII. század derekáiig tehát Pouget *Catechismus*a csaknem elérte huszadik kiadását. A hatvanas és hetvenes évektől (1763, 1764, 1769, 1772, 1775 után stb.) a XIX. század elejéig már harmincadik kiadásánál járt; 1860 táján pedig már negyven körül tartott. Latinul is: in Germania 1744, 1764. Venetiis 1761, 1765, 1768, 1780, 1782. Közben az idegen nyelvre fordított *Catechismus*-kiadásainak száma is növekedett; közöttük a *Katholische Unterweisungen...* (Augsburg 1779) s egy szerbhorvát nyelvű: *Uputjenja Katolicsanska*. Essek Divald 1787. (Bécsi National-Bibliothek, 27. T. 7; Pécsi EK püspöki gyűjt. 61392.)

A nem egyházi elhatározásból, hanem világi ember egyéni vállalkozásából készült magyar *Catechismus*-fordítás azonban kéziratban maradt. A rodostói író munkája becses művelődéstörténeti forrássá vált, s nemcsak a janzenizmussal kapcsolatos eszmetörténeti polémiák révén, hanem a korabeli irodalmi nyelv állapota, a magyar teológiai nyelvezet és Mikes írói nyelvének összefüggései miatt is, valamint fordítás- és stílustörténeti szempontból. Éppen ezért merült föl hazai felbukkanása után kiadásának időszerűsége.

Amikor Pulszky Ferenc rábukkant a Mikes-kéziratokra, hamarosan bemutatta őket a szakmai nyilvánosság előtt. A levélíró Mikest új oldaláról ismerték meg. Több kéziratának előszavából kiderült, hogy azok az író fordításait tartalmazzák. Pulszky leírta és jellemezte az előkerült munkákat. A *Catechismusról* elmondta, hogy az még egyszer megvan „bővített és tisztázott” alakban. A kézirat első lapján – írja – találjuk amaz írók jegyzékét, kiket Mikes munkájában fölhasznált. Ezek: Augustinus, Hieronymus, Cyprianus, Ambrosius, Chrysostomus, Concilium Tolletanum, Tertullianus, valószínűleg – fűzi hozzá Pulszky – Rákóczi könyvtárából. (1874/75. 155–160.) Tehát Mikes önálló szerzésének gondolta. (Megjegyzendő, hogy a Mikesnél olvasható jegyzék a kéziratban előforduló auktoroknak csak kis töredékét tartalmazza.)

Részletesebben Abafi szólt róla, amikor Mikes kézirateit filológiai és kiadói szempontból egyenként megvizsgálta, támogatva azok Pulszky által javasolt kiadását. Pulszky futó benyomását joggal cáfolva arra a megállapításra jutott, hogy a *Catechismus* szintén Mikes fordítása, mint például az *Epistolák...* vagy a *Kalauz*. Az auktorokra vonatkozólag bizonyítanul megjegyzi: „Egyébiránt meglehet, hogy ezt átdolgozván, az említett írókból vette a bővítéseket.” (1878. 175–176.) Eltéréseket lát a *Catechismus* 1744-es és későbbi kézirat között. „Az új dolgozások gyökeresen át van nézve és bővítve, még pedig hasonló módon, mint az Ifjak Kalauza: azaz, nemcsak folyékonyabb és világosabb nyelv tekintetében, hanem tartalmilag is.” A két címlap is némileg eltérő.

Megpróbálja meghatározni a végleges szerzői tisztázat keletkezésének időpontját is. E kézirat koncai közt „LANGVEDOC 1750” vízjelű papírt talál, s így az ötvenes évek elejére gondol. Közelebbről 1752-re, mert egy erre vonatkozatható szerzői bejegyzés található az 1744-es kézirat 2. kötetében. A lapalji „probatio calami”, tollpróbaszerű jelek és alkalmi bejegyzések között ez olvasható: „1752 23 temettük el” (81 recto). Abafi elfogadható föltételezése szerint, miközben Mikes a *Catechismus* végleges szerzői tisztázatán dolgozik, a keze ügyében lévő fogalmazványi példány lapalji margójára különféle íráspróbákat, tollvonásokat, beírásokat eszközöl. Így a rodostói levélíró által említett (184. levélben 1751. október 26.) pestis kezdetétől elhaltak számát is följegyzí. Az 1752-es év azonban a hosszúra nyúló munkának csak a kezdete lehet.

Vannak ugyanis más figyelemre méltó lapalji bejegyzések is. „Oh én Istenem oly rej...j” (214 recto) – „Seigneur fait que je voit”(!) (217 recto) – „Seig eclerez mes yeux” (226 verso) – „Mon Seigneur” (227 recto) – „Seigneur eclerez mes yeux” (228 recto) – „Oh mon Dieu” (234 recto). Ezek a kézirat vége felé található fohászzerű beírások („Uram, add, hogy lássak” – „Uram, világosítsd meg szememet” – „Uram” – „Istenem”) Mikes *Leveleskönyve* alapján válnak érthetővé. A levélíró első ízben 1753. október 15-i keltezésű levelében panaszkodik kezdődő szembajáról. „Kedves néném, ha mind így léssen most minden órán vége lesz az én levélírásimnak, mert ennek előtte egynehány holnappal magam csudálni kez-

dettem, hogy nem kezdek jól olvasni, mintha a szememre valamely vékony hárttykát tettek volna. A könyvet olvashatom, de nehezen; az írást könnyebben olvashatom. Azoltától fogvást a szemeim mind homályosabban látnak. Áldassék Istennek szent neve érette...” (190. levél.) A fordítás munkáját is hátráltató látási zavar súlyosbodásáról ír december 8-i levelében: „Kedves néném, csaknem egészen megvakultam. Három lépésnre mást meg nem üsmérhetek, a nyomtatást éppen nem olvashatom, az írást mégis inkább. Magam pedig írok, mert tudok írni, de nem tudom, mit írok. Az okulárék semmit nem használnak...” (191. levél.) Ez a tartós állapot tükröződik a fordító látásának visszanyeréséért könyörgő, többszöri fohászszerű bejegyzéseiben. Mikes szembetegsége áthúzódott a következő évre is, mert 1754. augusztus 16-i levelében még mindig ezt írja: „Kedves néném, igen nevető állapotban nem vagyok, mert aki igen rosszul lát, nem igen nevethet. Mindazonáltal mindent jó szívvvel kell venni az Istentől. Már tizenöt holnapja, hogy nem olvashatok, mással kell iratnom, mert a mostani írásomat még magam is nehezen olvashatom...” (192. levél.) A több mint egy esztendeig tartó szembetegség elmúlását Mikes hálát adva köszöni meg november 23-i levelében: „Minden bizonnyal tudom, hogy örülni fogsz azon, hogy Isten kegyelmiből a szomorú setétség elhagyta a szemeimet...A szemem világa minden orvosság nélkül csak az Isten kegyelmével tért vissza ennek a holnapnak a kezdetén... és sokkal világosabban láttam, egyszerűen az Isten kegyelmiből ma az innepem napján az imádságoskönyvnek hasznát vehettem...” (193. levél.) Mivel az idézett fohászok az említett kézirat utolsó negyedének lapjaira esnek, a *Catechismus*sal való foglalkozás tartós időszakát csak 1754-gyel tekinthetjük lezártnak. Az Abafi által (1878. 113–118) bevezetett s azóta használt 1752-es keletkezési évszám tehát a munkafolyamat végére, 1754-re módosítandó.

A *Catechismus* kézirateit számon tartó közlemények sorából megemlítendő Papp Endre füzete, amelyben Abafi töredékes idézete után első ízben közli az „Elöl járó beszéd” teljes szövegét. A könyv tartalmi bővüléséről megjegyzi, hogy valószínűleg „ugyanazon munkának egy későbbi bővített kiadása” szolgált a második fordítás alapjául (1895. 17–20).

Kun Sámuel derítette ki a *Catechismus* eredeti forrását. A kézirat mő címére fölfigyelve, saját könyvtárában talált rá F.–A. Pouget oratoriánus, teológiai doktor 1702-ben megjelent egyező francia című munkájának 1710-i negyedrétű kiadására. Ő említette először, hogy a *Montpellier-i Catechismus* janzenista tendenciái miatt egyházi indexre került. Népszerűségét nagy részben annak köszönhette – hangsúlyozza ismertető cikkében –, hogy „a malasztról s a liber arbitrumról” szóló fejezetekben a szigorúbb és jezsuitaellenes felfogás „leplezetlenül talált kifejezésre”. Az egyházi cenzúra nem csökkentette Pouget *Catechismus*ának népszerűségét, sőt „egyike lett a legelterjedtebb teológiai és buzgósági kézikönyveknek”. Kun szerint a nagyszámú katekizmus között, mely a tridentini zsinat (1545–1563) óta megjelent, Pouget kézikönyve „kétségtől egyike a legjobbaknak, ha nem a legjobb” Erényeit röviden így jellemzi: „...nagy népszerűségét filozófiai magyarázatai egyszerűségénél, teljességénél, könnyen érthetőségénél s

választékos, gördülékeny nyelvezeténél fogva teljesen meg is érdemelte.” A francia forrásmű értékelése után „Mikes remek nyelvezetű fordítását” dicséri (1898, 125–128). Bizonyos eltérésekre is fölfigyel: a francia kiadáshoz csatolt két kis katekizmus nincs meg Mikes kéziratában; a francia „Előszó” és „Pásztorlevél” helyett a fordító „Elöl járó beszéd”-et írt. „A Tridentinum Conciliumnak symbolumja. 4. Pius Pápa alat.” és a naptártáblázatok nincsenek benne a francia kiadásban. Közleményét azzal fejezi be, hogy a tüzetesebb összehasonlítás talán „egyéb eltéréseket is fog konstatálni” (uo. 125–128. Vö. I. Kont: *Étude sur l' influence de la littérature française en Hongrie, 1772–1896*. Paris 1902. 61).

A századforduló körül elszórtan megjelent publikációk közül Kürty Menyhért *Catechismust* is tárgyaló kis összefoglalása érdemel figyelmet. Az „Elöl járó beszéd” részleteinek földidézésével a munka tanító-moralista célzatát és polemikus jellegét hangsúlyozza (1906–1907. 5, 10, 31, 56). Mikes fordító eljárásának megismerésére tanulságos például hozza föl *Az Ifjak Kalauza* és a *Catechismus* két átdolgozását, kiemelve, hogy a későbbi átdolgozások „lényegesen eltérnek” az elsőtől. Világos bizonyítéka ez a fordító alakító képességének s célzatos munkájának – összegezi megfigyeléseit. Ezután ő is leszögezi, hogy a *Catechismus* kéziratának második példányá „nemcsak stílusában különbözik az elsőtől, de tartalmában is” Abafi nyomán azt is megjegyzi, hogy bővült egy „Leg Első Rész”-szel, s az egészen új fejezetek között pl. az I. könyv VII. részébe is egy új, a 9. articulus van beszúrva: „A földön levő anyaszentegyháznak a hitetlenek, a zsidók, az eretnekek és sycmatikusok ellen való viaskodásáról.” (Uo. 28–29.) A *Catechismus* szerkezeti felosztását áttekintve úgy látja, hogy gondolatmenete nagyjában ugyanaz, mint a legtöbb katekizmusé. „Az ember végcéljáról és rendeltetéséből indulva ki, a hittani anyagot a hitről, a parancsolatokról és malaszteszközőkről szóló három főszakaszban tárgyalja kifogástalan katolikus szellemben.” Ezt az ítéletét alább, a „túlön-túl bő” tartalom jellemzésekor megismétli, állítván, hogy e mű „dogmatikai hűség tekintetében kifogástalan”. S hozzáfűzi, hogy a magyar nyelvű vallásos irodalomban „ily nagy terjedelmű, népszerű, a közönséges embertől is megérthető katekizmus, tudtommal, nincs” A kétszáz esztendővel korábban megírt, másfélszáz éve lefordított *Catechismus* időszerűsége sajátos módon vetődik fel Kürty eszme-futtatásában. „Úgy tudom, hogy most foglalkoztatja a magyar püspöki kart a katekizmus revíziója. Az ok kétségtelenül megvan rá. Mert amit a Mikes Catechismusának Elöljáró beszéde elpanaszol, körülbelül másfélszáz esztendő múlva csaknem szószertint ismétlődött a Szent István-Társulat nagygyűlésén...” (1882.) „A jelenleg használatban levő káté nyelvtanilag hibás, értelmileg sok helyen homályos és észrevehetőleg nélkülözi a magyar nyelv tisztaságát... A kátét a gyermek szóról-szóra betanulja ugyan, de annak részint homályos, részint nehézkes és elvont előadását hosszas magyarázat nélkül felfogni és megérteni nem képes...” – idézi az ott elhangzott egyik beszédből. Kürty ezután Pouget *Catechismusának* magyar fordítását a reform megvalósítóinak figyelmébe ajánlja, mondván: „a legfőbb, ami szinte parancsolólag hívja fel a figyelmet, nyelve”. E nyelv Mikes zamatos, tiszta magyar nyelve; könnyen érthető, világos, hiszen a

vallási igazságok „együgyű és érthető stílussal vannak kifejtve” benne. S itt általánosabb nyelvtörténeti szemszögből mérlegeli a kérdést: „De más szempontból is méltó arra, hogy hivatott elme foglalkozék vele. A teológia magyar nyelven művelésének egyik akadály a teológiai frazeológiánk szegénysége, fejletlensége. Én e munkában keresve se találtam idegen szót vagy kifejezést, ellenkezőleg a kérdésekhez s feleletekhez tartozó magyarázatokban a teológiai terminus technikusokat – egészen természetes, hisz a nép számára készült –, magyar kifejezések helyettesítik. Hiszem, hogy e munka nem pusztán a keresztény hitigazságoknak kincses szekrénye, de a magyar teológiai nyelvnek egyik bőséges forrása.” (Uo. 32–33.) A túlzónak tetsző méltatás realisabb színezetet nyer, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a XVIII. századi magyar irodalmi nyelv nem azonos a szépirodalom nyelvével, hanem a közérdekű, tudományos, vallási-teológiai, történeti, jogi, közigazgatási stb. irodalmat is magában foglalja. Mikes sokféle ágazó fordításai nyelvi szempontból ezáltal nagyobb jelentőséget kapnak a magyar irodalmi nyelv történeti folyamatát feltáró kutatásokban.

A *Catechismus* kéziratának fölfedezése óta eltelt három évtized alatt összegyűlt szerény szakirodalom a századforduló utántól nem sok új mozzanattal gyarapodott. A Thaly által közzétett César de Saussure levelei és följegyzései függelékében (Bp. 1909. 367.) annak idején nem figyeltek föl a „Catalogue des livres de la bibliothèque”-ra, Rákóczi rodostói könyvtárának jegyzékére. Az „octav” alakú könyvek listájában ez áll: „Catechisme de Montpellier Tomes 3.” Erre csak Zolnai Béla mutatott rá, benne találva meg a Mikes-fordítás alapjául szolgáló eredeti francia példányt, megjegyezve, hogy „a janzenista devotio egész komplexumát felöleli” ez a Mikes által lefordított, rodostói könyvtárból való könyv. Az általa látott példány: *Instructions générales en forme de Catéchisme, où l'on explique en abrégé par l'Écriture sainte et par la Tradition, l'Histoire et les Dogmes de la Religion, la Morale Chrétienne, les Sacraments, les Prières, les Cérémonies et les Usages de l'Eglise.* (Imprimé par ordre de M. Ch. J. Colbert, Évêque de Montpellier... Paris 1719. 3 vol. 12°.) Később e kiadás lelőhelyét is megjelöli: Bécsi Hofbibliothek, jelzete 21 Mm 3. A *Catechismus* latin kiadásának a Budapesti Egyetemi Könyvtárban bukkant nyomára (Ad 2° 168). Jellemzőképpen hozzáfűzi, hogy Colonia fölfedezte benne Quesnel „három téves proпозициóját”

Zolnai elsősorban Pouget kegyelemtanának janzenista predestinációs vonásait tartja figyelemre méltónak, hangsúlyozva, hogy a könyv Rákóczi olvasmánya is volt, s a vallomásíró jól ismerte a kardinális kérdés körül zajló parázs vitákat. „Rákóczi a szakember otthonosságával mozog a kölcsönzött teológiai ruhában, amely egyéniségének tulajdona lett. Mikes az evangéliumi egyszerűség nyelvén önti konkrét magyar mondatokba a spirituális fejtegetéseket. Arra nem is gondolatott, hogy kiátkozott munkát ültet át Pázmány nyelvére.” A szerző emlékeztet az „Elöl járó beszéd” polemikus voltára, a tévelygők, a szabados életűek, a megátalkodott eretnekek, a színes és csalandó ájtatosságok ellenében ragaszkodik az Anyaszentegyház tanításához. A „közönségesen való tudatlanság” is oka, hogy többen „pogány vagy zsidó szívet”, az újkatolikusok közül sokan még „protestáns

szívet” hordoznak magukban. A katekizmusban az Egyházhoz hű tanokból vilá-
gosságot meríthetnek a tudatlansággal és kétségekkel szemben. Mikest – írja
Zolnai – „a janzenizmusnak ez az ügyes taktikája meghagyta jóhiszeműségében.
Pouget doktrínája tehát hű tolmácsolóra talált a lojalis Mikesben, aki nem látha-
tott tendenciát abban, hogy az egyházhű katekizmus Szent Ágostonra hivatkozva
olyan sötét színekkel festi az emberiség romlottságát, Ádám vétkének fátumszerű
következményeit..., hogy hosszasan értekeznek minden század éretnekeiről, de a
tridenti zsinaton túlrá már nem követi a tévtanok variációit, hogy óva int az
elsietett communiótól... A könyv próbaköve azonban nem itt van, hanem a
kegyelem és az isteni igazságosság előadásában... Mindez szükségképpen a prae-
destinációhoz vezet... Mikes kedélyéről nem múltak el nyomtalanul ezek a sorok.
Mialatt a francia szöveg értelmén töprengve magyar kifejezésekkel küzdődött,
gondolkozását befelhőzte a janzenisták pesszimizmusa, amely életbölcseége derü-
jét időnként borura sötétíti...” (1924. 93–94; 1925. 30–32; 1926. 24–25.)

Tanulmányaiában többször is visszatér Pouget *Catechismus*ának janzenista
problematikájára, különös tekintettel janzenizmussal vádolt kegyelemtanára.
(Rákóczi Emlékkönyv. I. Bp. é. n. 308–309.) Később a *Catechismust* „a leghirhed-
tebb janzenista vademecum”-nak nevezi, tovább bővítve a kifogásolható helyek
sorát (a malaszt és a bűnbeesés, a penitencia s a gyónási rigorizmus, a *Szentírás*
olvasásának szabadsága a jezsuiták óvatos megszorításával szemben, gallikán
felfogású nyilatkozat az Egyházzól, a pápa csalhatatlansága helyett az Anyaszent-
egyház tévedhetetlenségét hangoztatja, az egyházi zsinat „infallibilis”, a határoza-
tokhoz nem a pápa, hanem a „consensus Ecclesiae”, egyetemes püspöki jóváha-
gyás szükséges, továbbá ide tartozik Pouget figurizmusa). Zolnai idézi a benedikti-
nus Jean Mabillon nyilatkozatát, hogy a káté „a keresztény hittannak pontos
összefoglalása, ami nem akadályozta meg az index-kongregációt abban, hogy
Pouget könyvének francia, olasz, angol és spanyol kiadásait tilalommal ne sújtsa.
Az indexrehelyezés okai nyilvánvalóak voltak...” (1937. 20, 23–30. Vö. D. Colo-
nia: *Bibliothèque janséniste*... 1731, 201. N. Patouillet: *Dictionnaire des livres
jansénistes*. 1752. II. 270, 276. Reusch: *Index der verbotener Bücher*. 1885. II. 762.)
Összefoglaló munkájában Zolnai a *Catechismus* további francia (1730), latin
(Venecis 1780) és német (Augsburg 1779) nyelvű kiadására bukkant a győri
püspöki könyvtár régi anyagában. A veszprémi káptalan könyvei (1812) között
is megvolt a velencei kiadás, a Veszprém egyházmegyei plébániák könyvei
(1815–1817) között is akadt az 1725-ben javított latin nyelvű műből vagy öt kiadás
41 példányban! (Acta Philosophica 4 (1944). 33, 87–88, 120, 125.) 1978-ban a
győri, veszprémi, egri püspöki, az esztergomi főszékesegyházi könyvtár vezetőinek
szíves információja szerint e gyűjteményekben s a pécsi EK püspöki anyagában
Pouget kátéjának több mint húsz példánya van meg ma is a latin kiadásokból.
Zolnai még egy érdekes mozzanattal gyarapítja a *Catechismus* közép-európai
elterjedésének térképét: a janzenista művek bécsi utánnomása szerint a *Caté-
chisme de Montpellier* (Paris et Vienne 1730) kiadásával kezdődik el. Német
kiadása csak 1735-ből került ki egy bécsi kiadó műhelyéből. (Zolnai, 1958, 116,

118. *Catalogue de livres français*. Vienne, Briffaut 1736. 38.) A XVIII. század közepén elkészült magyar fordítása kiadatlanul maradt; előkerülése után hiába sürgették számosan Pulszkytól Zolnai Béláig a nyelv- stílus- vallás- és eszmetörténeti szemszögből egyaránt becses irodalmi emlék közzétételét.

A kétkötetes kézirat *Catechismus* szerkezetileg három könyvre oszlik. Az elsőben a szerző a hit ágazatait tárgyalja, a másodikban erkölcsstant ad, a harmadikban egyházi szertartásokat s egyházi jogi kérdéseket ismertet. A kérdés-felelet formához magyarázatok járulnak. Végigmegy a katolicizmus külső és belső jegyein. Mint minden katekizmus, ez is a vallás alapjainak megtanulását tűzi ki célul, hogy minden megtanuljanak belőle, amit hasznos és szükséges tudni a hiveknek. A mű jellege tehát népszerűen megírt katolikus vallásos kézikönyv, amelyből taníthatnak s tanulhatnak is. Gondolatmenete, amelyre hosszadalmas címe is következtetni enged, általában megegyezik a legtöbb hasonló rendeltetésű katekizmuséval.

„Leg első Rész”-e mintegy bevezetőül szolgál, „amelyben azt mutatják meg, hogy mint kell közönségesen gondolkodni a vallásról”. Ennek befejező soraiban – Szent Ágoston munkáira hivatkozva – megindokolja „a vallás igazsági” hármasság felosztásának célszerűségét. „Az első könyvben meg fogjuk magyarázni a vallásnak kezdetét és gyarapodását világ kezdetétől fogvást az örök életnek beteljesedéséig, amelyért is teremtettek az emberek.” Ezért az I. könyv a következő tömör analóg címet viseli: „Első Könyv A Melyben meg magyarázák a vallásnak eredetét, kezdetét és elő menetét világ kezdetétől fogvást, a Messiás el jöveteléig.” Ez a könyv tulajdonképpen népszerű dogmatika és rövidre fogott üdvösségtörténet, „rövideden való története a vallásnak”. A végén van a hittételeket összefoglaló „Apostoli symbolum”, az ún. apostoli hitvallás magyar fordítása.

A következőt így foglalja össze: „A második könyvben megmagyarázzuk, hogy micsoda életet kell élni az embereknek, hogy az örök életet elérhessék.” Címe szerint: „Masodik könyv A melyben meg magyarázák, hogy mint kel elni e földön, hogy az örök életet el lehesen élni.” Ez az erkölcsstani rész; a vétekről, a jó erkölcsökről, „morálisok”-ról, a reménységről, a parancsolatokról, az „innepek-ről” és jeles napokról s befejezésül: „A Tridentinumi Conciliumnak symbolumja” a hitágazatokról s azok megvallásáról. Előtte azonban leírja a „nicaeai symbolum” (325), vagyis az „apostoli hitvallás” bővített korabeli magyar szövegét tükröző élethű fordítását.

Végül a befejező könyvről: „A harmadik könyvben megmagyarázzuk a módokat, amelyeket az emberek követvén e földön, elérhetik az örök életet.” Ennek címe: „Harmadik könyv. A melyben foglaltatnak, a’ modok, a’ mellyekkel az Emberek ugy élvén e’ Földön a mint kel, el érhetik az örök boldogságot.” A munka második kötetét alkotó legterjedelmesebb könyv a szertartástan és bizonyos egyházi tudnivalók összefoglalása. A kegyelemről szóló tant a hét szentség ismertetése követi, majd a különféle imádságok formájáról, módjáról, műfajáról szólva leírja a „Miatyánk”-ot szép, korabeli magyar nyelvezettel és az „Angelus”

harangozáskor mondandó, fordítással csiszolt, magyar nyelvű szövegét. S következnek a szentmiséről, szokásokról és ceremóniákról, éneklésről, muzsikáról, orgonálásról stb. készült részletek, továbbá „az ördögűzésről és a szentelésről”, a processiókról s „némely áitatos cselekedetekről” szóló fejezetek. A 3. könyv végén szerzői számvetés olvasható: „Ennek a munkának rovideden valo bé fejezése. és sumája.”

A *Catechismus* kéziratához egy „használati utasítással” ellátott időszámítási táblázat csatlakozik. A „tabella temporalia” hasznát Mikes példákkal mutatja meg; először „hogymeg lehessen tudni akármely esztendőben, hogymeg akármelyik holnap a hétnek micsoda napján kezdődik” Meg lehet tudni „a hétnek akármelyik napját, akármely esztendőnek, akármelyik hónapjának hányadik napján esik”. Ki lehet számítani a vasárnapokat is, az ott jelzett „három saeculumokra”.

A főszöveg és a variáns, illetve a jelzett kiadások felosztása közti szerkezeti eltérések az alábbi táblázat alapján jól megfigyelhetők. Egyébként a főszöveg és a variáns kisebb-nagyobb terjedelmi eltéréseire a tárgyi jegyzetekben fölhívjuk a figyelmet. Ahol az 1706., 1707. 4° és 1707. 12° stb. kiadásnál nincs jelzés, ott megegyezik az 1702-es első kiadással.

Forrásmű – főszöveg – variáns

Főszöveg	Variáns	1702. 4 ^o	1706. 4 ^o	1707. 4 ^o	1707. 12 ^o	1719. 12 ^o	1722. 12 ^o
Első Szakasz	Első Szakasz						
Első Könyv	Első könyv	Première Partie					
Tábla	Tábla	Table					
Leg Első Rész		Chap. préliminaire					
		Section première					
<i>Első Rész</i>	<i>Első Rész</i>	<i>Chapitre I</i>					
4 Articulus	4 Articulus	Art. 4					
<i>II. Rész</i>	<i>Masodik Rész</i>	<i>Chapitre II</i>					
4 Art.	4 Art.	Art. 4					
<i>III. Rész</i>	<i>Harmadik Rész</i>	<i>Chapitre III</i>					
3 Art.	3 Art.	Art. 3					
<i>IV. Rész</i>	<i>Negyedik Rész</i>	<i>Chapitre IV</i>					
23 Art.	23 Art.	Art. 23					
		Section seconde					
<i>V. Rész</i>	<i>Ötödik Rész</i>	<i>Chapitre I</i>					
20 Art.	19 Art.	Art. 26					
<i>VI. Rész</i>	<i>Hatodik Rész</i>	<i>Chapitre II</i>					
4 Art.	3 Art.	Art. 4	5	4	4	5	4
<i>VII. Rész</i>	<i>Hetedik Rész</i>	<i>Chapitre III</i>					
23 Art.	22 Art.	Art. 21					
A 10. Art.-ban	A 9. Art.-ban	Az Art. 10-ben					
			Conclusion de cette I. Partie: Du Symbole des Apôtres... Profession de Foi... du Concile de Trente				
16 Saeculum alcím van		16 Saeculum					

Az 1702-es első kiadással azonos beosztású: 1707. 4°, 1707. 12°, 1722. 12°. Az 1706-os első bővített kiadással: 1710. 4°, 1714. 4°, 1719. 12°, 1720. 4°.

1722.: utalások a margón, a hosszabb szöveg helyenként a szövegbe bevívottal.

1714., 1719., 1720.: utalások nincsenek a margón, hanem a szöveg alatt a lap alján.

Főszöveg és variáns

Tábla: A főszövegben itt együtt az Első és Második könyv Táblája; a variánsban is együtt van, de a könyvek külön jelzése nélkül. Ez az Első Szakasz Táblája.

Leg Első Rész: A variánsban nincs meg.

V. Rész: A főszövegben 20 Art. – a variáns *Ötödik Részében* 19 Art. A Tábla szerint az *Ötödik Részben* 19 Articulust áll; a variáns szövegében viszont 20 Art. Itt azonban a téves számozás miatt a 14. Art. után (a 15. Art. kihagyásával) 16. Art. következik.

VI. Rész: A főszöveg 4 Articulushoz viszonyítva a variáns *Hatodik Részében* 3 Art. van; hiányzik belőle sorrendben a 3. Art.

VII. Rész: A főszövegben 23 Art. – a variánsban 22 Art. Az előbbi a 9. Articulusal bővült, ill. a variáns 8. és 9. Articulusa összevonódott.

A főszövegben az utalások a margón, a variánsban a szövegbe olvasztva helyezkednek el.

A francia forráskiadás és a kézirat

(Ahol a francia kiadásoknál nincs külön jelzés, ott megegyeznek az 1702-es, első kiadással.)

Table: A Première Partie Táblája.

Section seconde *Chapitre I:* A francia kiadás 26 Articulusból sorrendben a 11., 12., 13., 14., 15., 16. Art. hiányzik a főszöveg és a variáns *V. Rész* 20, ill. *Ötödik Rész* 19 Articulusból.

A hiányzó Articulusok:

11. Art. Suite de la vie de Jesus-Christ, jusqu'après l'institution de la sainte Eucharistie.

12. Art. Discours de Jesus-Christ après la Cène: Prière qu'il fit après ce Discours.

13. Art. Jesus-Christ au Jardin des Olives.

14. Art. Jesus-Christ chez Caïphe.

15. Art. Jesus-Christ mené à Pilate, envoyé à Hérode, renvoyé chez Pilate qui le condamne à la mort.

16. Art. Jesus-Christ porte sa Croix, est crucifié et meurt sur le Calvaire.

(A 11., 12., 13. Articulus erősen összevonva bele van olvasztva a kézirat 10. Articulusába.)

Section seconde *Chapitre II*: főszöveg *VI. Rész 4* Articulusához képest a variáns *Hatodik Részéből* a 3. Art. hiányzik; így csak 3 Art. van benne. – A francia 1706-, 1710-, 1714-, 1719-, 1720-as bővített kiadáshoz képest az 1702-es és 1722-es kiadásból, valamint mindkét kéziratból hiányzik az 5. Articulus: *Liste des premières persécutions du Christianisme*. Valójában erősen rövidített formában folytatólagosan bele van olvasztva a jelzett helyek 4. Articulusába. (*Liste des persécutions.*)

Section seconde *Chapitre III*: főszöveg *VII. Rész 21*, ill. *23* Articulusa között nincs számbeli eltérés, mert a fordító a *Conclusion...* összefoglaló részt az Articulusok folytatásaképpen tovább számoztá 22. és 23. Art.-nak. A variánsban (a francia kiadáshoz és a főszöveghez mérten hiányzó, 9. Art.-nak a 8. Art.-sal történt összevonása következtében) 21. és 22. Art.-nak.

A francia kiadásban a *Conclusion* alkotó *Du Symbole des Apôtres...* és *Profession de Foi, dressé sur les décisions du Concile de Trente par le Pape Pie IV* a főszövegben és a variánsban az Első Szakasz végére került.

Főszöveg	Variáns	1702	1706 4 ^o 1707 4 ^o 1710 4 ^o 1714 4 ^o 1719 12 ^o 1720 4 ^o	1707 12 ^o 1722 12 ^o
Második könyv		Seconde Partie Table Section première Chap. préliminaire <i>Chapitre I</i>		
<i>Első Rész</i>	<i>Nyolcadik Rész</i>			
3 Articulus	3 Articulus	Art. 3	3 (de eltérő Art. címekkel!)	3
<i>II. Rész</i> 7 Art. [Utána újra]	<i>Küencedik Rész</i> 7 Art.	<i>Chapitre II</i> Art. 7 Section seconde <i>Chapitre I</i>		
<i>Első Rész</i>	<i>Tizedik Rész</i>	<i>Chapitre II</i>		
<i>II. Rész</i> 7 Art.	<i>Tizenegyedik Rész</i> 7 Art.	Art. 7		
<i>III. Rész</i> 2 Art.	<i>Tizenkettedik Rész</i> 2 Art.	<i>Chapitre III</i> Art. 2		
<i>IV. Rész</i> 6 Art.	<i>Tizenharmadik Rész</i> 6 Art.	<i>Chapitre IV</i> Art. 6		
<i>V. Rész</i> 2 Art. [Utána újra]	<i>Tizennegyedik Rész</i> 2 Art.	<i>Chapitre V</i> Art. 2 Section troisiéme <i>Chapitre I</i>		
<i>I. Rész</i>	<i>Tizenötödik Rész</i>	<i>Chapitre II</i>		
<i>II. Rész</i> 6 Art.	6 Art.	Art. 6		
<i>III. Rész</i> 3 Art.	<i>Tizenhatodik Rész</i> 3 Art.	<i>Chapitre III</i> Art. 3		

Főszöveg	Variáns	1702	1706 4 ^o 1707 4 ^o 1710 4 ^o 1714 4 ^o 1719 12 ^o 1720 4 ^o	1707 12 ^o 1722 12 ^o
<i>IV. Rész</i> 2 Art.	<i>Tizenhetedik Rész</i> 2 Art.	Chapitre IV Art. 2		
<i>V. rész</i> 2 Art.	<i>Tizennyolcadik Rész</i> 2 Art.	<i>Chapitre V</i> Art. 2		
<i>VI. Rész</i>	<i>Tizenkilencedik Rész</i>	<i>Chapitre VI</i>		
<i>VII. Rész</i>	<i>Huszadik Rész</i>	<i>Chapitre VII</i>		
<i>VIII. Rész</i> 4 Art.	<i>Huszonegyedik Rész</i> 4 Art.	Chapitre VIII Art. 4		
<i>IX. Rész</i> 3 Art.	<i>Huszonkettedik Rész</i> 3 Art.	Chapitre IX Art. 3		
<i>X. Rész</i>	<i>Huszonharmadik Rész</i>	<i>Chapitre X</i>		
<i>XI. Rész</i>	<i>Huszonegyedik Rész</i>	Chapitre XI Section quatrième		
<i>XII. Rész</i>	<i>Huszonötödik Rész</i>	<i>Chapitre I</i>		
<i>XIII. Rész</i> 23 Art.	<i>Huszonhatodik Rész</i> 23 Art.	<i>Chapitre II</i> Art. 24		
<i>XIV. Rész</i>	<i>Huszonhetedik Rész</i>	<i>Chapitre III</i>		
<i>XV. Rész</i>	<i>Huszonnyolcadik Rész</i>	<i>Chapitre IV</i>		
<i>XVI. Rész</i>	<i>Huszonkilencedik Rész</i>	<i>Chapitre V</i>		
<i>XVII. Rész</i> 3 Art.	<i>Harmincadik Rész</i> 3 Art.	<i>Chapitre VI</i> Art. 3		
<i>XVIII. Rész</i>	<i>Harmincegyedik Rész</i>	<i>Chapitre VII</i>		
Ennek az Első Szakasznak bé fejezése A Tridentinumi Conciliumnak symbolumja		Conclusion de cette Seconde P. De la per- fection...		

Az 1702-es első kiadással azonos: 1707. 12°, 1722. 12°.

Az 1706-os első bővített kiadással: 1707. 4°, 1710. 4°, 1714. 4°, 1719. 12°,
1720 4°

Főszöveg és variáns

A főszövegben a Második könyv külön jelzésével, a variánsban ennek jelzése nélkül folytatódik az Első Szakasz.

A variáns *Tizenötödik Rész*e után, a főszövegnek (*II. Rész*) megfelelően, a 6 Art. előtt nincs külön jelzés.

A főszöveg *XVIII. Rész*ében a szövegben megvan, de a Táblában nincs jelölve, a variánsban a *Harmincegyedik Rész*ben a Táblában külön kiemelve:

A keresztyéni életnek tekkelltségéről. és az évangyeliumi jóvallásokrol – mint a francia kiadásban: De la perfection de la vie Chrétienne et des conseils Évangéliques.

A Tridéntinumi Conciliumnak symbolumjára vö. a Première Partie végét a francia kiadásban.

A francia forráskiadás és a kézirat

Table: A Seconde Partie Táblája.

Section première *Chapitre I* – főszöveg *Első Rész* – variáns *Nyolcadik Rész* egyaránt 3 Articulusa elnevezésében is egyezik az 1707. 12° és 1722. 12° kiadásokéval:

1. Art. Définition et division des péchez.
2. Art. Du peché mortel et du peché veniel.
3. Art. Des péchez capitaux en général.

Az 1706, 1707, 1714 4°, 1719 12°, 1720 4° kiadásokban eltérően, bővebben vannak megfogalmazva:

1. Art. Idée générale des péchez, et de ses différentes especes.
2. Art. Des différentes especes de péchez actuels, et premièrement du peché mortel et du veniel.
3. Art. Des autres especes de pechéz actuels.

Section quatrième *Chapitre II* 24 Articulus, a főszöveg *XIII. Rész*, ill. a variáns *Huszonhatodik Rész* 23 Articulus; mindkét kéziratból hiányzik a francia 11. Art. (Du Samedi Saint.)

Főszöveg	Variáns	1702	1706 4 ^o 1707 4 ^o 1707 12 ^o 1710 4 ^o 1714 4 ^o 1719 12 ^o 1720 4 ^o	1722 12 ^o
Második Szakasz Harmadik könyv	Második Szakasz	Troisième Partie Section première		
<i>Első Rész</i> 5 Art.	<i>Első Rész</i> 5 Art.	<i>Chap. préliminaire</i> Art. 5		
<i>II. Rész</i> 2 Art.	<i>Második Rész</i> 2 Art.	<i>Chapitre I</i> Art. 2		
<i>III. Rész</i> 7 Art.	<i>Harmadik Rész</i> 7 Art.	<i>Chapitre II</i> Art. 7		
<i>IV. Rész</i> 4 Art.	<i>Negyedik Rész</i> 4 Art.	<i>Chapitre III</i> Art. 4		
<i>V. Rész</i> 10 Art.	<i>Ötödik Rész</i> 10 Art.	<i>Chapitre IV</i> Art. 10		
<i>VI. Rész</i> 23 Art.	<i>Hatodik Rész</i> 23 Art.	<i>Chapitre V</i> Art. 27		
<i>VII. Rész</i> 4 Art.	<i>Hetedik Rész</i> 4 Art.	<i>Chapitre VI</i> Art. 4		
<i>VIII. Rész</i> 13 Art.	<i>Nyolcadik Rész</i> 11 Art.	<i>Chapitre VII</i> Art. 15		
<i>IX. Rész</i> 9 Art.	<i>Kilencedik Rész</i> 9 Art.	<i>Chapitre VIII</i> Art. 9 Section seconde	11	9

Főszöveg	Variáns	1702	1706 4 ^o 1707 4 ^o 1710 4 ^o 1714 4 ^o 1719 12 ^o 1720 4 ^o	1707 12 ^o 1722 12 ^o
<i>X. Rész</i> 11 Art. A 7. Art.-ban 6 alcím van	<i>Tizedik Rész</i> 9 Art. A 6. Art.-ban 6 alcím van	<i>Chapitre I</i> Art. 11 A 7. Art.-ban VI Cōditio		
<i>XI. Rész</i> 2 Art.	<i>Tizenegyedik Rész</i> 2 Art.	<i>Chapitre II</i> Art. 2		
<i>XII. Rész</i> <i>XIII. Rész</i> 2 Art.	<i>Tizenkettedik Rész</i> <i>Tizenharmadik Rész</i> 2 Art.	<i>Chapitre III</i> <i>Chapitre IV</i> Art. 2		
A 2. Art.-ban 7 kérdés van	A 2. Art.-ban 7 kérdés van	A 2. Art.-ban VII Demande		
<i>XIV. Rész</i> 2 Art.	<i>Tizennegyedik Rész</i> 2 Art.	<i>Chapitre V</i> Art. 2		
<i>XV. Rész</i> 6 Art.	<i>Tizenötödik Rész</i> 6 Art.	<i>Chapitre VI</i> Art. 6		
<i>XVI. Rész</i> 21 Art.	<i>Tizenhatodik Rész</i> 21 Art.	<i>Chapitre VII</i> Art. 22		
A 21. Art.-ban 29 alcím van	A 21. Art.-ban 29 alcím van	A 22. Art.-ban XXXI alcím van		
<i>XVII. Rész</i> 9 Art.	<i>Tizenhetedik Rész</i> 9 Art.	<i>Chapitre VIII</i> Art. 10		
<i>XVIII. Rész</i> 2 Art.	<i>Tizennyolcadik Rész</i> 2 Art.	<i>Chapitre IX</i> Art. 2		
<i>XIX. Rész</i> 4 Art.	<i>Tizenkilencedik Rész</i> 4 Art.	<i>Chapitre X</i> Art. 4		
Ennek a munká- nak rövideden valo bé fejezése. és sumája	Ennek a munkának rövi- deden valo bé fejezése, és summája	<i>Chapitre XI</i> Conclu- sion et recapitulation de tout cet Ouvrage		
Tábla	Tábla	Táble		

Az 1702. első kiadással azonos: 1722. 12°.

Az 1706. első bővített kiadással: 1707 4°, 1707 12°, 1710 4°, 1714 4°, 1719 12°, 1720 4°

Főszöveg és variáns

A főszöveg itt is jelzi a könyvet, a variáns a Harmadik könyv jelzése nélkül csak a Második Szakaszt.

X. Rész: A főszöveg 11 Articulusához viszonyítva a variáns *Tizedik Részében* 9 Art. van; a bővítéshez képest a 4. és 10. Art. hiányzik belőle. Ezért a 6 alcím a 7. Art.-nak megfelelő 6. Art.-ban van.

A francia forráskiadás és a kézirat

Section première *Chapitre V* 27 Art. – főszöveg *VI. Rész* és variáns *Hatodik Rész* 23 Art. A francia kiadás sorrendjében a 20., 25., 26. és 27. Art. a kéziratokból hiányzik:

20. Art. Suite de la doctrine des Indulgences. ۞

25. Art. Des Monitoires.

26. Art. De la Suspense.

27. Art. De l'interdit.

Section première *Chapitre VII* 15 Art. – főszöveg *VIII. Rész* és variáns *Nyolcadik Rész* 13 Art. A francia kiadás sorrendjében a 10., 12. Art. hiányzik a kéziratokból:
10. Art. Du Titre de Benefice de Patrimoine necessaire pour être ordonné Souâdiacre.

12. Art. Explication des principales cérémonies des Ordinations.

Section première *Chapitre VIII* 9 Art. – a főszöveg *IX. Részében* és a variáns *Kilencedik Részében* is. A bővített kiadásokban meg van toldva még két Articulussal:

10. Art. Du Divorce.

11. Art. Obligations des personnes mariées, dans le temps de la mort d'une des parties. Devoir des Veuves.

Section seconde *Chapitre VII* 22 Art. – a főszöveg *XVI. Részében* és a variáns *Tizenhatodik Részében* 21 Art. van. A francia kiadás sorrendjében a kéziratokból hiányzik:

4. Art. Explication plus particulière des Sacrifices des Juifs. Az utolsó alcímes rész ezért a franciához viszonyítva eggyel előbbre került. A 21. Art.-ban 29 alcím van a kiadás 22. Art. 31 alcíméhez képest:

VIII. Prone – a kéziratokban elmaradt.

XI. Offrande faite à Dieu par le Pretre – beleolvadt a 10.-be.

Section seconde *Chapitre VIII* 10 Art. – a főszöveg *XVII. Részében* és a variáns *Tizenhetedik Részében* 9 Art. van. Hiányzik belőlük a 9. Articulussal:

9. Art. De la bénédiction des Fonts baptismaux.

Section seconde *Chapitre X* 4 Art. – a főszöveg *XIX. Részé* és a variáns *Tizenkilencedik Részé* is 4 Art.-ot jelez; tulajdonképpen ebből csak 3 Art. van benne, mert a francia kiadás 2. Art.-ja (Des Confréries) hiányzik; ide került viszont 4. Art.-nak a franciában külön *Chapitre XI*-gyel jelzett rész. Ez a befejező Chap. XI (De la Visite Episcopale) tehát 4. Art.-ként megvan a két kéziratban.

Tábla: A Második Szakaszt alkotó Harmadik könyv Táblája.

Table: A Troisième Partie Táblája.

A fenti összevetés alapján úgy látszik, hogy Mikes fordításának alapjául nem a francia forrásmű végleges, bővített kiadása szolgált. A tizenkettedrétű 3 kötetes kiadások (1707, 1710, 1713, 1719, 1722, 1739) közül elsősorban az 1702-es első kiadáshoz időrendben legközelebb esők jöhetnek számításba.

MIKES KÉZIRATAIBAN ELŐFORDULÓ BIBLIAI RÖVIDÍTÉSEK VÁLTOZATAI

A biblia könyveinek száma és rendi (Káldi, 1626)

Az ószövetség könyvei

gen gen. Gen. genes. Genes.
exod exod. Exod Exod.
lev lev. levit levit.
num num. Num Num.
deut deut. Deut Deut. deute. deutr.

josué. Josue

bírák.

1 reg. 1. reg. 1 Reg 1 Reg.

2. reg. 2. reg.

3 reg. 3 Reg.

4 reg. 4. Reg.

paralip

esdr. esdr: Esdr Esdr.

tob tob. tób. Tob Tob. Tób Tób. To-
bias

judi judith judith.

Ester Ester.

job. jób jób.

ps ps. ps: Ps psal. In. ps.

prov prov.

Eccle. eccles. Eccles Eccles.

Eccl. eccli eccli. Eccli Eccli.

sap sap. Sap Sap.

isa. Isa Isa. isai isai. Isai Isai.

jerem. Jerem. baruch. baruk.

lament.

ezech Ezek ézék. Ézék Ézék. Ezech.

dan. Dan Dan. dani. daniel.

ose. osé osé. oseas oséas

Genesis vagy Mózes I. könyve.

Exodus – Mózes II. könyve.

Leviticus – Mózes III. könyve.

Numeri – Mózes IV. könyve.

Deuteronomium – Mózes V. könyve.

Josue – József könyve.

Judicum – Bírák könyve.

I. Regum – Királyok I. könyve.

II. Regum – Királyok II. könyve

III. Regum – Királyok III. könyve.

IV. Regum – Királyok IV. könyve.

I. Paralipomenon – Királyi Króni-
kának I. könyve.

Esdras – Ezdrás könyve.

Tobias – Tobiás könyve.

Iudith – Judit könyve.

Ester – Eszter könyve.

Iob – Jób könyve.

Psalter. Davidic – Dávid Zsoltári.

Parabolae seu Proverbia – Példa-
beszéd

Ecclesiastes – Prédikátor könyve.

Ecclesiasticus – Jézus Sírak fia
könyve.

Sapientia – Bölcsesség könyve.

Isaias – Isaias Profétálása.

Ieremias cum Baruch – Jeremias
Profétálása Bárakkal.

Lamentationes – Jeremias siralmi.

Ezechiel – Ezekiel Profétálása.

Daniel – Daniel Profétálása.

Osea – Osee Profétálása.

joel. joel. prof.
Amos
miche. Miche. mikae Mikae.
Aggeus Aggeus.
zak. Zak Zak. zaka zaka. Zaka
1 Mak 1 makab. 1 Makab.

2 mach. 2. machab. 2 Mak. 2 makab
2 makab. 2. makab. 2 Makab.
malach. Malach. malachias Malachias
malak Malak. Malaki

Ioël – Ioël Profétálása.
Amos – Amos Profétálása.
Michaeas – Mikaeas Profétálása.
Aggeus – Aggeus Profétálása.
Zacharias – Zakarias Profétálása.
I. Machabaeor – Makabaeusok
I. könyve.
II. Machabaeor – Makabaeusok
II. könyve.

Malachias – Malakias.

Az újszövetség könyvei

math. Math. matth matth. Matth
Matth. s. matth. matt matt.
marc marc. Marc. mark mark. Mark
Mark. márk.
luc luc. s. luc. st. luc luk luk.

joan joan. s. joan Joan Joan.

act act. Act Act. Act.apost

rom rom. Rom Rom.

1 cor 1 cor. 1 Cor 1 Cor. 1. Cor 1 Cor.
1. Cor.
2 Cor 2 Cor. 2. Cor 2. Cor.

gal. Gal. galat galat. Galat

Efes Efess eph. Eph Eph. ephes ephes.
Ephes Ephes.
phil phil. philip philip.

Col. colos. Colos Colos. coloss Coloss
Coloss.
1 thes. 1 Thes. 1 thess. 1 Thess 1 Thessa

2 thes 2 thes. 2. thes. 2 thess. 2. thess.
2 Thess

Evangelium secundum Matthaeum
– Máté Evangeliuma.
Evangelium sec. Marcum – Márk
Evangeliuma.
Evangelium sec. Lucam – Lukács
Evangeliuma.
Evangelium sec. Ioannem – János
Evangeliuma.
Acta Apostolorum – Apostolok
cselekedetei.
Epistola Pauli ad Romanos – Pál
Levele a Rómaiakhoz.
Epistola I. ad Corinthios – a Korin-
tusiakhoz I.
Epistola II. ad Corinthios – a Ko-
rintusiakhoz II.
Epistola Pauli ad Galatas – a Gala-
teiaiakhoz.
Epistola ad Ephesios – az Efezusi-
akhoz.
Epistola ad Philippenienses – a Fi-
lippiekhez.
Epistola ad Colossenienses – a Ko-
lossaiakhoz.
Epistola I. ad Thessalonicenses – a
Thessalonikaikhoz I.
Epistola II. ad Thessalonicenses – a
Thessalonikaikhoz II.

1 tim 1 tim. 1 Tim 1 Tim. 1. Tim

2 tim. 2. tim. 2 Tim 2 Tim.

tit tit. Tit Tit.

heb. hebr hebr. Hebr.

jac jacob jacob.

1 petr 1 petr. 1. petr. 1 petri.

2 petr 2 petr. 2. petr.

1 joan 1 joan. 1. joan.

2. joan.

jud. vers. s. jud. s. jud. v. st jud.

apoc. Apoc Apoc.

Epistola I. ad Timotheum – Timóteushoz I.

Epistola II. ad Timotheum – Timóteushoz II.

Epistola ad Titum – Títushoz.

Epistola ad Hebraeos – a Zsidókhoz.

Epistola Iacobi – Jakab Levele.

Epistola I. Petri – Péter I. Levele.

Epistola II. Petri – Péter II. Levele.

Epistola I. Ioannis – János I. Levele.

Epistola II. Ioannis – János II. Levele.

Epistola Iudae – Judás Levele.

Apocalypsis Ioannis – János Jelenése.

A kötetben idézett bibliai személyek, helynevek, események stb. jegyzetelését – az előző kötetekhez hasonlóan – csak ritkán s szükség szerint végeztük, a szöveg közérthetőségének szem előtt tartásával. A kötet tematikájával összefüggő patrisztikai, bibliai, kortörténeti, egyház- és vallástörténeti, teológiai, erkölcsstani stb. magyarázatot, s az idézett auktorok műveire vonatkozó további felvilágosítást igénylők figyelmébe ajánljuk a Mikes ÖM II., III., IV. kötetének rokon témájú jegyzeteit s néhány alábbi segédkönyvet.

Bibel-theologisches Wörterbuch. J. B. Bauer. 1962.

Bibliographia de historia Societatis Jesu in regnis olim corona Hungarica unitis.

Polgár Ladislaus. Romae 1957.

Bibliotheca hagiographica Latina antiquae et mediae aetatis. I–II.

Ed. Socii Bollandiani. 1898–1901. *Suppl.* (1911.)

Bibliotheca Janseniana Belgica. Répertoire des imprimés concernant les controverses théologiques en relation avec le Jansénisme. L. Willaert. Namur 1949–1952.

Biblisches Reallexikon. E. Kalt. Paderborn 1937–1939.

Biblisches historisches Handwörterbuch. B. Reicke–L. Rost. 1962–1966.

Catalogus librorum a commissione caes. reg. aulica prohibitorum. Viennae 1776.

(Cs. kir. index a janzenista vitairodalomról.)

Colonia, D.: *Bibliothèque Janséniste, ou Catalogue alphabétique des principaux livres jansénistes ou suspects de jansénisme qui ont paru depuis la naissance de cette hérésie.* (s. l.) 1731.²

Concordantia librorum. Venetiis 1770.

Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum. Hrsg. von der Österr. Akademie der Wissenschaften in Wien (1866-tól; eddig 76 kötet).

A Dictionary of the Bible. 5 vol. J. Hastings. Edinburgh 1898–1904.

- Dictionnaire de la Bible.* I–IV. F. Vigouroux–L. Pirot. Paris 1895–1912. *Suppl.* I–IV. 1928–1952.
- Dictionnaire de la langue philosophique.* Par P. Foulquié et R. Saint-Jean. Paris 1962.
- Dictionnaire des Lettres françaises.* Publié sous la direction du cardinal Georges Grete. *Le dix-septième siècle.* Paris 1954. *Le dix-huitième siècle.* Paris 1960.
- Dictionnaire de Théologie Catholique.* A. Vacant et E. Mangenot. Paris, Coll. 1895–1968.
- Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques.* I–IV. Ed. A. Baudrillart. Paris 1912–1914., 1925. etc.
- Dictionnaire portatif, historique, théologique, géographique, critique... I–VI.* P. Barral. Paris 1758–1759.
- Die Chronologie der altkristlichen Literatur bis Eusebius.* A. Harnack. Leipzig 1893. I/1–2. 1897. II–1.
- Encyclopaedia Biblica.* 4 vol. T. K. Cheyne–I. Black. London 1899–1903.
- Encyclopaedia Britannica.* 1–24. vol. (A New Survey of Universal Knowledge) Chicago–London–Toronto 1960.
- Encyclopaedia Italiana di scienze, lettere ed arti.* I–XXXV. Roma 1929–1937. *Appendice.* 1938.
- Encyclopaedia Judaica* I–III. I. Klatzkin–I. Ellbogen. Charlottenburg 1928–1929. *Filozófiai kislexikon.* Bp. 1970. (Az 1964-es 2. átdolgozott kiadásá, bibliográfiával).
- Herders Theologisches Taschenlexikon.* Band 1–8. Freiburg im Breisgau 1972–1973.
- Jöcher, C. G.: *Allgemeines Gelehrten–Lexikon.* 4. Bde. Leipzig 1750–1751., und *Suppl.*
- Katolikus Lexikon.* I–IV. Bp. 1931.
- Kleines Stuttgarter Bibellexikon.* Red. K. Vogt. Stuttgart 1970.² – *Stuttgarteri Bibliai Kislexikon.* Ford. Sántha Máté. Eisenstadt 1973.
- Lexikon biblicum.* Tom. 3. Ed. M. Hagen, Paris 1905–1911.
- Lexikon für Theologie und Kirche* I–X. Zweite, neubearbeitete Auflage des kirchlichen Handlexikons, herausgegeben von M. Buchberger. Freiburg im Breisgau 1930–1938.
- Patouillet, N.: *Dictionnaire des livres jansenistes ou qui favorisent le Jansénisme.* Anvers 1755. (A túlbugzó jezsuita eretneklistája egyházi indexre került.)
- Paulys Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft.* Neue Bearb. von G. Wissowa (und W. Kroll, K. Ziegler). Stuttgart 1893–1957.
- Real-Encyclopädie für Bibel und Talmud.* 1–3. Abt.: I. Hamburger, 1866/70 etc. *Reallexikon für Antike und Christentum.* I–VI.(bis E.) Herausg. von Theodor Klauser. Stuttgart 1950–1966.
- Réau, L.: *Iconographie de l'art chrétien.* I. Paris 1955. (II. *Iconographie de la Bible* 1956.; III. 1958–1959.)
- Repertorium biblicum medii aevi.* I–VII. Fr. Stegmüller. 1940–1961.

Reusch, F. H.: *Der Index der verbotenen Bücher*. 2 Bde. Bonn 1883–1885.
Scriptorium ecclesiasticorum historia literaria. Tom. 2. W. Cave. London 1688/98.
Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament. G. Kittel–G. Friedrich. 1933.
 etc. Bd. 8.
Thesaurus antiquitatum sacrarum. 34 vol. Bl. Uginus. Venetiis 1744–1769.
*Tusculum – Lexikon. Griechischer und lateinischer Autoren des Altertums und des
 Mittel-alters*. Von W. Buchwald, A. Hohlweg und O. Prinz. München 1963.
Vallástörténeti kislexikon. Írta Gecse Gusztáv. Szerk. Lakatos György. Bp. 1971.
 1975.³
Vocabulaire de théologie biblique sous la direction de Xavier L. Dufour. Réd.
 J. Duplacy, A. George, P. Grelst, J. Guillet, M. F. Lacan. Paris 1970.² Magyar-
 yarul *Biblikus teológiai szótár*. Szerk. Szabó Ferenc és Nagy Ferenc. Róma 1974.
Wetzer und Weltes Kirchenlexikon. Von J. Hergenröther und Fr. Kaulen. 12 vol.
 Freiburg im Breisgau 1882–1903., 1905.
 Zorell, Fr.: *Novi Testamenti Lexicon Graecum (Cursus Scripturae Sacrae)*. Paris
 1931.

Aland, K.: *Synopsis Quattor Evangeliorum*. 1965.
 Alfarié, P.: *Origines sociales du christianisme*. Editions rationalistes. Paris 1959.
 Magyarul: *A kereszténység társadalmi gyökerei*. Bp. 1966. Ford. Nyilas Vera.
 Altaner, B.: *Patrologie. Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter*. 1960.
 Artner Edgár: *Ókeresztény egyház- és dogmatörténet*. Bp. 1946.
 Bardenhewer, O.: *Geschichte der altkirchlichen Literatur*. 6 Bde. Freiburg im
 Breisgau 1912–1932.
 Bareille, G.: *Le catéchisme Romain*. Introduction. Montréjean 1906.
 Bayet, J.: *Histoire politique et psychologique de la religion romaine*. Paris 1957.
 Bénichou, P.: *Morales du Grand Siècle*. Paris 1948.
Bevezetés a vallástörténetbe és a valláskritikába. Bp. 1967.
A Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás. Bp. 1973.
La Bible de Jérusalem. La Sainte Bible. Trad. en français sous la direction de
 l'école biblique de Jérusalem. Paris 1975.
 Bouyer, L.: *La Bible et l'Évangile, le sens de l'Écriture*. Paris 1962.
 Bultmann, R.: *Das Christentum im Rahmen der Antiken Religion*. Zürich 1949.
 Ceillier, R.: *Histoire générale des auteurs sacrés et ecclésiastiques*. Tom. 23. Paris
 1729–1764. Table des matières de Rondet et Drouet. Tom. 2. 1782.
 Czarnecki, Z. J.: *Filozoficzny rodowód marksistowskiej teorii religii*. PWN Warsza-
 wa 1971. Magyarul: *A marxista vallásmélelet genezise*. Ford. Pfeifer Dániel. Bp.
 1975.
 Fekete Mihály: *Az Unigenitus bulla története*. Bp. 1916.
Filozófiatörténeti szövegyűjtemény. I.: *Az ókortól a XVII. század végéig*. II.:
A XVIII. század végétől Marxig. Szerk. Simon Endre. Az előszót írta Mátrai
 László. Bp. 1966.

- Gazier, A.: *Histoire générale du mouvement janséniste depuis ses origines jusqu'à nos jours*. Paris 1922. 2 vol.
- Gergely József: *A katechesis az apostolok idejében*. 1911.
- Göbl, P.: *Geschichte der Katechese im Abendlande vom Verfall der Katechumenats bis zum Ende des Mittelalters*. Kempten 1880.
- Hardy, G.: *Le cardinal Fleury et le mouvement janséniste*. Paris 1925.
- Hézar Abbé: *Histoire du catéchisme depuis la naissance de l'Église jusqu'à nos jours*. Paris 1900.
- Holbach, P. H.: *Tableau des saints*. Londres 1770. Magyarul: *Szentek képtára*. Ford. Gellért György. Bp. 1966.
- Jóri János: *A vallás kialakulásának kezdetei*. Bp. 1970. Akadémiai Kiadó. Filozófiai tanulmányok 5.
- Káldi György: *A Szent Biblia*. Bécs 1626. (Némely zsidó, görög és egyéb idegen nyelven-velo igéknek és neveknek meg magyarázása. – A Bibliára-velo Laistrom...)
- Kanapa, J.: *La doctrine sociale de l'église et le marxisme*. Paris 1962. Magyarul: *Az egyház társadalmi tanítása és a marxizmus*. Ford. Gellért György. Bp. 1964.
- Károli Gáspár: *Szent Biblia*. Amstelodamban 1685. M. Tótfalusi Kis Miklós betűivel.
- Kézikönyv a vallásról*. (Mátrai László előszavával; oroszról ford. Szepesy Gyula.) Bp. 1961.
- Kosidowski, Z.: *Opowieści biblijne*. Warszawa 1963. Magyarul: *Bibliai történetek*. Ford. Varsányi István. Bp. 1968.
- Kriveljov, I.: *Könyv a Bibliáról*. Ford. Hetényi Pál. Bp. 1960. – *Az evangéliumi legendákról*. Bp. 1960.
- Labriolle, Pierre de: *Histoire de la littérature latine chrétienne*. Paris 1924.
- Latreille, A.: *Le Catéchisme impérial de 1806*. Paris 1935.
- Levada, J.: *A vallás társadalmi természete*. Ford. Józsa Péter. Bp. 1969. *A marxista filozófia alapjai*. Bp. 1963.
- Marx–Engels: *A vallásról*. Bp. 1961.
- Mátrai László: *A kultúra történetisége*. Válogatott tanulmányok és cikkek. Bp. 1977.
- Migne, J. P.: *Patrologiae cursus completus. Series Latina 1–221*. Paris 1844–1864.
- Moricca, U.: *Storia della letteratura latina christiana*. Torino 1928.
- Oravetz, Vera: *Les impressions françaises de Vienne, 1567–1850*. Szeged 1930.
- Pernot, H.: *Etudes sur la langue des Évangiles*. Paris 1927.
- Plehanov, G. V.: *A vallásról*. (Válogatott írások.) Bp. 1960. Ford. Nyilas Vera és Zalai Edvin.
- Préclin, E.: *Les jansénistes du XVIIIe siècle et la Constitution civile du Clergé*. Paris 1929.
- Probst, F.: *Geschichte der katholischen Katechese*. Paderborn 1887.
- Riess, R.–Heidet L. de: *Atlas Scripturae Sacrae*. Freiburg im Breisgau 1924.
- Saint-Beuve: *Port-Royal*. I–VI. Paris, Sept. éd. 1908–1910.

Schmaus, M.: *Katolische Dogmatik*. Band I–V. München 1953–1955.
Simon–Prado: *Praelectiones Biblicae*. Torino 1950–53.
Szentiványi Dezső: *A katekizmus története Magyarországon*. Bp. 1944.
Szőrényi Andor: *A Biblia világa. Az Újszövetség*. Bp. 1966.
Trencsényi-Waldapfel Imre: *Vallástörténeti tanulmányok*. Bp. 1960.
Vallás és történelem. Írta Sz. A. Tokarjev. Ford. Siklósi Mihály. Bp. 1966.
Zolnai Béla: *A gallikanizmus magyarországi visszhangja*. Minerva Könyvtár 1935.
Zolnai Béla: *A janzenizmus kutatása Közép-Európában*. I. (Acta Philosophica 4)
Kolozsvár 1944.

Helyesírási tanácsadó szótár (Szerk. Deme László és Fábíán Pál) Bp. 1975.
A magyar helyesírás szabályai 10. kiadásában felsorolt s a jegyzékben is előforduló
állandó rövidítéseket külön nem jelöltük. Vö. még *A magyar helyesírás rendszere*.
Írta Deme L., Fábíán P., Benczédý J. Bp. 1966. Nyelvtudományi Értekezések 54.
– Kniezsa István: *Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig*. Bp. 1952.
– Fábíán P. *Az akadémiai helyesírás előzményei (1772–1832 között)*. Bp. 1967.
– A nyelv kérdéséhez és nyelvi jelenségekhez: *A magyar nyelv története*. Bárczi G.,
Benkő L., Berrár J. Bp. 1967. – *A mai magyar nyelv*. Benczédý J., Fábíán P.,
Rácz E., Velcsov Mártonné. Bp. 1968. – Bárczi Géza: *A magyar nyelv életrajza*.
Bp. 1963. – Benkő Loránd: *A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának
első szakaszában*. Bp. 1960. – Szathmári István: *Régi nyelvtanaink és egységesülő
irodalmi nyelvünk*. Bp. 1968. – *A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan*. I–II.
Készült az MTA Nyelvtudományi Intézetében. Szerk. Tompa J. Bp. 1961–1962.

A Mikesnél előforduló szavak, szólások, közmondások értelmezéséhez vö.
Magyar Nyelvtörténeti Szótár. I–III. Szarvas G., Simonyi Zs. Bp. 1890–1893.
– *Magyar Tájszótár*. Szerk. Szinnyei J. Bp. I. 1893–1896., II. 1897–1901. – *A ma-
gyar nyelv értelmező szótára*. I–VII. Készült az MTA Nyelvtudományi Intézeté-
ben. Bp. 1959–1962. – *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. I–III. Készült
az MTA Nyelvtudományi Intézete és az ELTE I. sz. Magyar nyelvészeti tanszéké-
nek közös munkájaként. Főszerk. Benkő L. Bp. 1967., 1970., 1976. – O. Nagy
Gábor: *Magyar szólások és közmondások*. Bp. 1966. – *Erdélyi Magyar Szótörténeti
Tár*. Gyűjt. és szerk. Szabó T. Attila. Bukarest 1975. I – Bibliai vonatkozásban:
Kiss Ignác: *Káldi György nyelvéből. Ritkább szavak és szóalakok*. Nyr IX. 1880.
67–71. – Csűry Bálint: *Károlyi Gáspár bibliafordításának nyelvi hatásáról*. MNy
XXXVI. 1940. 238–248.

Stilisztikai vonatkozásúak: *A magyar stilisztika vázlata*. Fábíán P., Szathmári
I., Terestyéni F. Bp. 1958. – *A magyar stilisztika útja*. Szerk. Szathmári I. (Fordítás
és stilisztika, bibliográfiai útmutató, 560–562.) Bp. 1961. – Szabó Zoltán: *Kis
magyar stílustörténet*. Bukarest 1970.

Könyvtörténeti, bibliográfiai áttekintések: *Régi Magyar Könyvtár*. Az
1531–1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Írta Sza-
bó K. Bp. 1879. I. – Az 1473-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű hazai

nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Írta Szabó K. Bp. 1855. II. – *Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtár című munkájának I–II. kötetéhez. Pótlások és igazítások 1472–1711.* Egybeállította Sztripszky H. Bp. 1912. – *Magyarország bibliográfiája 1712–1860.* Könyvészeti kimutatása a Magyarországon s hazánkra vonatkozólag külföldön megjelent nyomtatványoknak. Összeáll. Petrik G. Bev. Szilágyi S. Bp. 1888. I., 1890. II., 1892. IV. – *Régi magyarországi nyomtatványok 1473–1600.* Borsá G., Hervay F., Holl B., Käfer I., Kelecsényi Á. Bp. 1971. (RMNY) *A magyar irodalom története.* Szerk. Klaniczay T. Bp. 1964. I. 312–322, 503. II. 77. – *Magyar művelődéstörténet* III. Szerk. Lukinich I. Bp. 1939. 461–462, 482.

A kötet tárgyi jegyzeteiben használt néhány rövidítésre l. *Mikes ÖM* I, III., IV. kötetben a rövidítések jegyzékét.

TÁRGYI JEGYZETEK

Címlap *Catechismus...* – A főszöveg és a variáns címlapja kisebb fogalmazásbeli eltéréssel tartalmilag egyezik. A korábbi fordítás címlapján található *Rodoszto 1744* a végleges kézirat címlapjáról elmaradt. Mikes általában a *Rodosto* alakot használja, elvéve *Rodoszto* is előfordul a *Leveleskönyvben* (pl. 85., 116., 163. lev.) és a *Mulatságos napokban* (ÖM III. 11) is.

7. old. *Elöl járó beszéd.* – A variáns kéziratában nincs ilyen előszó. Mikes később foglalta össze a francia kiadás bevezetőszerű indoklását. A „Mandement de Monseigneur l'Évêque de Montpellier” azonos keltezésű az első és az azt követő kiadásokban: „ce deuxième Juin 1701.” A fordító elhagyta a püspöki „mandemant” hivatalos hangú első bekezdését, a továbbiakban még egy lapnyi hasonló tónusú részt, majd néhány mondattal rövidítve befejezte a kerekre szerkesztett bevezetőt, szintén elhagyva a káté használatára vonatkozó „mandemant” befejező lapjait. Mikes tömörítő szerkesztői s fordítói eljárására összevetésképpen idézzük a vonatkozó francia alapszöveget; az általa közben elhagyott részeket zárójelbe tettük.

„Rien n'est plus necessaire, & cependant rien n'est plus rare que la connoissance exacte de la Religion. Si l'on voit tant d'impies & de libertins qui se glorifient de leur impiété, tant d'heretiques obtenez dans leur erreur, & prévenus presque sans retour contre l'Eglise de Jesus-Christ, un grand nombre de nouveaux Convertis, qui sous un extérieur Catholique, conservent encore un coeur Protestant ; s'il se trouve si peu de Catholiques qui reglent leur conduite sur la Loi de Dieu & sur les maximes de l'Evangile ; si les illusions & les fausses devotions sont si ordinaires dans le Christianisme ; en un mot si tous les jours on prend le change en matiere de Religion, & si l'on marche tranquillement dans *une voie qui paroît droite à ceux qui la suivent, & qui cependant conduit à la mort* ; il ne faut point chercher d'autres sources de tous ces malheurs, que la corruption du coeur, entretenue par l'ignorance de la Religion.

Prov. 14. 12.

Cette ignorance & cette corruption de coeur si generale n'ont rien qui doive surprendre, pour peu qu'on fasse de reflexion sur ce qui se passe parmi nous.

Ceux qui ont eu le malheur de sucer, pour ainsi dire, avec le lait les impressions de l'infidélité ou de l'heresie, & qui ont tant de peine à revenir de leurs preventions, sont ordinairement retenus dans les préjugés de leur naissance, parce qu'on leur a fait une peinture affreuse de notre Religion, & que mille difficultez les arrêtent, sur lesquelles ils ne veulent point être éclaircis, ou que peu de personnés sont capables d'éclaircir solidement.

A l'égard de ceux qui étant nez de parens Catholiques, ne connoissent de la Religion que l'écorce & l'exterieur, & qui portent un coeur Païen, ou Juif tout au plus, au milieu du Christianisme, ce déreglement vient presque toujours de la maniere dont on s'y est pris pour les instruire.

On n'apprend ordinairement aux enfans que quelques veritez speculatives : on se contente de leur donner des termes dont ils chargent leur memoire, sans qu'on leur en fasse comprendre le sens. Les explications que donnent quelquefois les Maîtres, ne sont ni assez digerées, ni assez exactes. Ainsi se passe l'enfance.

Dans un âge plus avancé, l'ignorance dans laquelle on a été élevé, augmente par les occupations exterieures où l'on se jette. Chacun pense à ses affaires temporelles ; & la Religion est la chose du monde dont on s'occupe le moins. On neglige, on méprise les instructions ; le seul mot de Catechisme rebute. On ne lit point l'Ecriture sainte. On n'est pas même préparé à cette lecture par des connoissances qui puissent rendre ces saints Livres intelligibles & utiles. La plupart des Sermons supposent les Auditeurs instruits, & ne les instruisent pas. Les Pasteurs même, qui par le devoir de leur charge sont obligés à éclairer les peuples, & à les conduire peu à peu jusqu'à la connoissance du fond de la Religion, n'ont pas toujours tous les talens necessaires : & l'experience fait voir que soit dans la Morale, soit dans les Dogmes, soit dans les Prières publiques, soit dans les Usages & les Ceremonies de la Religion, il y a un grand nombre de choses dont on ne parle jamais au peuple, & dont l'ignorance fait commettre tous les jours aux Chrétiens mille fautes considerables, sans qu'ils s'en apperçoivent : & c'est la source d'une infinité de blasphêmes que proferent les infideles, les heretiques & les impies.

S. Jude v. 10.

Amos 8. 11.

Ainsi les peuples éprouvent tous les jours, même au milieu des instructions les plus assidues, cette famine spirituelle & terrible, dont Dieu menace les Juifs par un Prophete. Ainsi la cupidité se fortifie ; les hommes s'appesantissent vers la terre ; & l'on se trouve insensiblement à la mort, sans avoir jamais sçû regler sa vie.

(Tous ces malheurs ont fait depuis longtems une impression vive sur notre coeur. Nous avons bien senti que tant que les peuples demeureroient dans cette ignorance, tous les travaux de notre Episcopat seroient inutiles ; & que les Reglemens les plus saints & les plus necessaires ne contribueroient qu'à revolter les esprits, & s'opposeroient inutilement aux passions sans les guerir.

Nous avons donc cru qu'une des premieres choses que demandoit de Nous Notre Seigneur Jesus Christ, qui Nous a établis, quoi qu'indignes, sur ce Diocèse, *pour arracher & pour détruire, pour édifier & pour planter* ; c'étoit de prendre les moïens les plus prompts & les plus

Jeremie 1. 10.

efficaces pour dissiper l'ignorance, & pour faire luire le grand jour de l'Évangile sur ceux qui sont encore assis dans les ténèbres, & qui habitent dans la région des ombres de la mort.)

Isaïe 9. 2. Matth.
4. 16.

Dans cette vûe, Nous avons fait travailler avec toute la diligence & l'exactitude possible à un Ouvrage où Nous avons souhaité que tout ce qu'il est nécessaire ou utile que les peuples sachent par rapport à la Religion, fût expliqué avec netteté & précision ; & dans lequel on pût voir ramassé en abrégé ce qu'on ne trouve qu'avec peine & avec beaucoup de travail répandu dans une infinité de differens Livres, que tout le monde n'est pas en état d'avoir ni de comprendre. (L'Ouvrage aiant été achevé, Nous l'avons lû & examiné avec beaucoup de soin, & Nous avons trouvé qu'il répondoit à nôtre idée.) La doctrine de l'Église & tout ce qui a rapport du culte de Dieu y est exposé fidèlement. On y donne pour vrai ce qui est vrai, & pour douteux de qui est douteux. On n'entre point dans la discussion des questions qui partagent les Theologiens Catholiques. L'Histoire de la Religion, les Dogmes de l'Église, sont esprit dans ses Prières, dans ses Usages, dans ses Ceremonies, les regles sûres & indubitables de sa Morale, les maximes de Jesus-Christ & de l'Évangile ; tout cela est développé avec un stile simple & intelligible à tout le monde, (dans un ordre naturel, avec beaucoup de methode, & sans qu'il y ait rien d'outré.)

Les nouveaux Convertis trouveront dans cet Ouvrage des principes précis & incontestables pour éclaircir leurs difficultez ; les anciens Catholiques y verront des régles certaines pour se conduire dans tous les états, pour éviter une infinité de fautes où l'on tombe tous les jours, soit par ignorance, soit par une devotion fausse ou superstitieuse. Les libertins & les impies, s'ils ne sont livrez sans retour à la corruption de leur coeur, auront de quoi se convaincre de la verité & de la divinité de notre sainte Religion. (Ceux qui veulent avoir sur chaque article en particulier, une connoissance plus profonde, trouveront de quoi se satisfaire en confrontant le grand nombre de citations répandues dans la suite de ce Livre.) Les Curez n'auront qu'à suivre l'ordre des matieres qui y sont traitées ; & ils y verront presque toutes digerées les instructions solides que l'Église veut qu'ils fassent chaque Dimanche. (Les Catechistes, les Maîtres & les Maîtresses d'Ecole y trouveront une explication étendue & exacte des veritez contenues dans les deux Catechismes abrégés à l'usage des enfans. Les enfans même, en apprennant par coeur les Catechismes dressez pour eux, seront disposez à comprendre dans la suite tout ce qui est renfermé dans les instructions plus étendues, dont leur Catechisme est l'abrégé.) En un mot tous les Chrétiens auront la consolation de trouver réuni dans un volume qui paroîtra petit, eu égard au grand nombre de choses qu'il traite, tout ce qui concerne la Religion." (P. III-X.)

7. old. 14. s. *prov 14 12* – Latinról franciára áttett bibliai passzus Mikes fordításában; Káldinál: „Vagyon olly út, mely az embernek igaznak láttatik: annak vége pedig a' halálra viszen.”

az eretnekségnek impressioit. – a fr. „les impressions de l'infidélité ou de l'heresie” („Mandement”, p. IV) összevonásából; *bé vet praejudicium* – fr. „...les préjugez” (p. IV). Mikes kevés idegen szót hagy meg fordítás közben; néhányszor franciás, latinus szóhasználattal s terminológiával él.

- 8.7 *az oktatásnak fogyatkozásától vagyon* – Az oktatás és tanulás témaköre mind vallásos-erkölcsi, mind világi szemszögből érdekelte a fordítót, vö. pl. *Leveleskönyvét* (27., 62. stb. lev.) és más fordításait, *Az Iffak Kalauza* (Mikes ÖM IV), *A keresztnek királyi utya* (Mikes ÖM III).
- 19 *a Catechismusnak tsak a neveis nehéz.* – Az oktatás kritikai jellemzése ráillik Mikes diákkorában szerzett hazai tapasztalataira is. A tanulókat „nehéz értelmű igazságokkal” és „holmi terminusokkal” terhelik, *de azoknak értelmít, vélek meg nem értetik*, a mesterek magyarázatai pedig *senem elegendő világosok. senem elegendő meg érthetők.* Rákóczi Vallomásai I. könyvében úgy jellemezte az általa megismert formalista jezsuita oktatást, hogy csak a betűjét, s nem a dolgok lényegét tanítják. A francia mű panasolja, hogy *a szent Írást nem olvasák.* Az önálló bibliaolvasást a janzenisták propagálták, a jezsuiták nem. A bíráló hang, hogy *a pásztoroknak... nintsen... elegendő talentumok*, egyházkritikai nézőpontra vall.
- 9.9 *Ezen okokra valo nézve akartuk tehát ezt a munkát ki botsatani.* – Mikes kéziratában megtartotta az 1702-ben, Párizsban kinyomtatott *Catechismus* kiadásának megokolását, megírásának nyilvánosság elé tárt indokait, amelyek hazai viszonylatban még a fordító rodostói irodalmi hagyatékának előkerülésekor is számos ponton fennálltak.
- 12 *tisztán és világosan, együgyü. és érthető stylusal vannak ki fejtve.* – Fr. „avec netteté et précision... avec un stile simple et intelligible” (p. VIII). Mikes fordításainak „előljáró beszéd”-eiben gondot fordít a nyelvi és stílusbeli kérdések hangsúlyozására. A francia klasszicista egyházi értekező próza átültetése nagy erőpróba elé állította, hiszen a teológiai nyelvezet s terminológia fordításával is meg kellett birkóznia.
- 14 *sok féle. és számu. könyvekben,* – A francia forrásmű szerzője valóban nagy erudícióval dolgozik, s a problematikus részeknél tekintélyes auctorokra hivatkozva bőséges idézetekkel támogatja mondanivalóját. A francia szerző polemikus álláspontját a fordítás is tükrözi. Módszere eleve fölkelte a jezsuiták s Róma bizalmatlanságát. A laikus Mikes magyarázata szerint a könyvben *az igazat ugy adyák ki mint igazat. a kétségest, mint kétségest.* Ez egy katekizmusban furcsának tűnik. Ráadásul *el hagyták az olyan kérdéseknek meg vizsgálását., a melyeken a Catholicus Theologusok meg nem egyeznek.* A századforduló

tájára eső teológiai polémikra való célzás burkolt utalás a janzenisták és jezsuiták közti vitákra is, amelyek az egyházatyák és régi aktorok történeti értelmezésére is kiterjedtek. Pouget kátéírói magatartása gyanússá tette a római egyház által elfogadott tételek iránti hűségét, s bár *hűségesen* „tette fel” a dolgokat, *Catechismusa* csakhamar pápai indexre került.

- 26 *Az új Catholicusok...* – Ti. az áttértek, kik a *Catholicus külső szín alatt, még protestans szívet tartanak magokban...* A vallásüldözés, ill. az ún. nantes-i edictum visszavonása (1685) következtében növekedett a látszatra katolizálók száma Franciaországban. A janzenisták is szívósan etretnellenesek voltak. Megjegyzendő, hogy Mikes tízéves koráig szintén protestáns volt, s 1710 körül tért át a református hitről a katolikus vallásra. Tehát mintegy három és fél évtizeddel a *Catechismus* első fordításának megkezdése előtt.
- 10.5 *A szabados életüek, és az Istentelenek.* – Ezek voltak az először megnevezettek a tanításra rászorulóknak közül. A libertinusok és szkeptikusok, ateisták ostromozására Mikes más moralista célzatú fordításában is van példa, vö. Mikes ÖM III, 1089; IV, 743–745, 749. Szó van „heretikus” és „istentelen” könyvek szerzőiről és olvasóiról. A teológiai szerzőtől kifogásolt magatartásbeli és szellemi jelenség eszmétörténetileg a korai felvilágosodás jellemző tünetei közé tartozik. Rákóczi is elitőléleg emlékezik meg róluk Vallomásai 3. könyvének végén.
- 11 *Ennek a könyvnek Táblája.* – A variánsban a *Tábla* közvetlenül a címlap után következik; teljes kéziratkoncot tesz ki. Valószínűleg utólag került a szöveg elé; nincs is lapszámozva.
A világ teremtéséről. – Var. *avilág teremptsíről*, az írónál másutt is előforduló -mpt írásmóddal.
- 12 *Az ember esetétől fogvást.* – Var. *az ember esetitől fogva*, a. m. bűnbeesésétől fogva; fr. „depuis le peché de l’homme” („Table”).
szövetségét tet – Var. *szövetségét tett*, a múlt idő -tt ragjának váltakozása rövid -t-vel az időrendben később keletkezett kéziratban is.
szabadítá meg – Var. *szabadította meg*; „Delivrance des Israélites par Moïse...” nem igés szerkezettel.
9 Art. – A variánsban bővebb, mert folytatódik, mint a kiadásban.
- 13 *Az arany bornyurol.* – A Káldi-biblia szövegében is előforduló borjú régies népnyelvi alakja; fr. „veau d’or”.
a fő paprol. – Var. *afő paprol áaronrol*, a kiadásban is így.
- 14 *predikálásának* – Var. *predikállásának*, -l—ll- váltakozása. *mitsoda tsudák* – A variánsban is így, jellegzetes mikesi szóhasználat.
13 Art – A kezdő címszöveg a variánsban nem kérdő fogalmazású; fr. „Pourquoi et pour qui...”
- 15 *15 Art A krisztus fel támadásáról.* *meg jelenéséről.* – Ez az artikus hiányzik a variánsból; vö. ott a 627. sz. lapalji szövegkritikai jegyzetet.

16 *Art A kristus menyben meneteléről.* – A variáns *Táblája* ezt jelzi 15 *art.*-tal, de a szövegben (94a) tévesen 16 *Articulus* áll. Így folytatódik az *V. Rész*, ill. az *5. rész* végéig.

a teremtet állatokhoz valo tulajdonságinak... – Var. *ateremtett állatokhoz valo mineműségeinek*; fr. „Explication des qualitez de Jesus-Christ par raport à son Pere, et par raport aux creatures en general.”
predikálásokról – Var. *prédikálásokról*. Az előbbi *-l—ll-* váltakozás fordítottja.

a többinek meg vetésekről. – Var. *büntetésekről*. A franciában is „punitio (du reste de la nation”).

3 *Art* – A variánsból hiányzik; a 3 *art.* ott a főszöveg 4 *Art*-jának felel meg.

fel allításáról. – Var. *fel állításáról*. Fr. „Etablissement de la...”

egyres voltáról – Fr. „De l’unité de l’Eglise et des differens membres qui la composent.”

16 *közönséges voltáról.* – egyetemes voltáról; fr. „De la Catholicité de l’Eglise.”

közönséges nevéről. – Var. *apostoli nevéről*. Fr. „Du nom d’Apostolique donné à l’Eglise.”

az eretemek ellen – Var. *a hereticusok ellen*. Fr. „Des combats de l’Eglise de la terre en general: et en particulier, de ceux qu’elle soutient contre les démons.”

9 *Art* – A variánsban össze van vonva a 8. artikulussal; a 9 *art.* a főszöveg 10 *Art.*-ját jelzi, s ez a különbség az artikulusok számozásában a *VII. Rész*, ill. 7. *rész* végéig fennáll.

10 *Art.* – A variánsban a megfelelő 9 *art.* címszövege hosszabb.

17 14 *Art* – A variánsban a 13. *art* még egy vonatkozó mellékmonddal folytatódik.

A különösön valo ítéletről – Fr. „Du Jugement particulier.”

16 *Art* – Var. 15. *art.* címszövege eltérő fogalmazású.

A *VII. Rész*ben a tábla csak 22 artikulust tüntet föl, de a szövegben (218b) megvan a 23. *Articulus* is. A variáns előbb jelzett eltérő számozásának megfelelően 22 artikulus van a táblában s a szövegben.

abotsánando – A. m. bocsánatos; fr. „Du peché mortel et du peché veniel.”

18 *A resttségéről* – Var. *areszttségéről*. Mikes más kézírataiban is váltakozik; az előbbi a gyakoribb.

a jó erkölcsökről. – Var. *ajó erköltsökről*.

ahit – Var. *ahitt... a hit... ahit*.

A *Második könyv II. Rész* táblája csak 6 artikulust jelez, de a szövegben (242b) megvan a 7. *Articulus* is.

20 *V Rész.* utáni új részsámozásban következő *II Resz Az első parantsolatrol*. kiemelés nincs meg a variánsban.

21 *A hamis tanúságról. – Var. a hamis tanu bizonyságrol. Fr. „Du faux teoignage...”*

közönségesen az innepekről – általában az ünnepekről; különösen az innepekről – külön-külön, egyenként az ünnepekről; fr. „Des Fêtes en general... Des Fêtes en particulier...”

a szent Háromságnak innepéről. – Szentháromság-vasárnap Pünkösdvasárnap után következik.

A krisztus Jézus fogantatásának innepéről. – A variánsban folytatólag melyet gyümöltk olto boldog aszszony napjának nevezik. Március 25.

Az adventi napokrol. – November végén, Ádvent 1. vasárnapjával kezdődnek.

karátson napjáról. – Ádvent 4. vasárnapja után, december 24-én.

A krisztus környül metélkedéséről. – Január 1.

viz kereszt napjáról. – Var. akrisztus epiphániajarol. melyet viz keresztnek nevezik. – Január 6.

Gyertya szentelő B. Aszony napjáról – Február 2.

A nagy hétről. először virág vasárnapjáról – A nagyböjt 4. vasárnapját követő, ún. „Fekete vasárnap” után Virágvasárnap; utána következik a „nagyhét”.

nagy tsötörtökről. és nagy péntekről. – Ezen a csütörtökön elnémulnak a harangok; emlékezés az Eucharistia rendelésére és Jézus elfogatására; olajszentelés ceremóniája. A pénteki passio (szentmise nincs) Krisztus szenvedéséről, kálváriájáról és keresztre feszítéséről szól.

Húsvét napjáról. – Krisztus feltámadását ünnepli az Egyház; nagy-sombat estétől ismét szólnak a harangok.

A krisztus menyben meneteléről – Húsvét utáni 5. vasárnapot követő csütörtök: Áldozócsütörtök. Húsvét után negyven nappal.

A pünkösöd innepéről. – Húsvét után 6. vasárnap: Pünkösdvasárnap. ur napjáról. – Szentháromság vasárnapja utáni első csütörtök.

a B. szűz fogantatásáról. – Szeplőtelen Fogantatás: december 8.

Kis Aszony napjáról. – Kisboldogasszony: szeptember 8.

Nagy B. Aszony napjáról. – Nagyboldogasszony: augusztus 15.

A szent Angyalok innepéről. – Var. innepéről. Szeptember 29.: Mihály arkangyal; október 2.: őrzőangyalok.

keresztelő szent János innepéről – Születését június 4. vasárnapján, fejvtelének emlékét augusztus 29-én ünnepli az Egyház.

20. Art – Var. 20 art. címszövege bizonyos eltéréssel.

Minden szentek napjáról – Mindenszentek: november 1.

A halottak napjáról. – Halottak napja: november 2.

A templom dedicatiojának innepéről. – A templomszentelés napja.

Ennek az első szakasznak bé fejezése. – A variáns táblájában külön kiemelve ez után: A keresztyéni életnek tekkéletességéről. és az évangeliumi jóvallásokrol – mint a franciában: „De la perfection de la vie

- Chrétienne et des conseils Évangéliques.” („Table.”) A főszöveg táblájában a kiemelés nincs meg, de a szövegben ott van.
- symboluma* – Var. *Symbolumja*. Fr. „Du Symbole des Apôtres...” a kiadásban az első könyv táblája végén.
- 24 *Leg Első Rész* – A variánsban nincs meg. Fr. „Chapitre préliminaire. Idée générale de toute la Religion.” (p. 1.)
- 25.14 *igen kies helyben* – Fr. „Il les mit dans un lieu de délices, nommé le Paradis terrestre.” (p. 2.)
- 30 *a volt.* – Régies népnyelvi szóhasználat; a. m. az volt.
- 26.11 *különösön való* – A. m. egyedül való, ti. választott nép lenne; fr. „pour en faire un peuple particulièrement consacré à son service.” (p. 3.)
- 19 *a kő tablára... kő táplákra* – Váltakozására vö. az 52. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 27.8 *akoporsoban* – Fr. „dans le sepulchre” (p. 4), a. m. a sírban.
- 28.10 *szent péter Succesorának* – Fr. „successeur de S. Pierre” (p. 5).
- 29.24 *az érzékenységhöz., és a szemnek bujálkodásához.* – Fr. „leur sensualité, et leur curiosité” (p. 7).
- 31.18 *Mind a, valamit...* – Mind az, ti. mindaz, valamit... Mikesnél gyakori beszélt nyelvi szóhasználat.
- 25 *tsak figurái, és árnyéki valának.* – Fr. „n'étoient qu'une ombre et une figure du grand sacrifice...” (p. 9.)
- 13.3 *se szebb, se szenteb* – A középfok váltakozó *-bb -b* jele.
- 8 *Exorcissmusok, a Benedictiok. procesiok.* – Ördögűzések, áldások, búcsújárások v. körmenetek; fr. „comme sont les Exorcismes, les Benedictions, les Processions et generalement tout ce que...” (p. 10.)
- 28 *szent Agoston* – A Pouget által leggyakrabban idézett auctor. Mikes fordításaiban is sűrűn előfordult, vö. ŐM II. 946–947; III. 1022, 1026, 1041, 1055, 1065; IV. 736, 746, 753, 760, 762, 769 stb. Ezúttal a *De Catechisandis rudibus liber* című, s 397–400-ból való moralista s „pastoralis” oktató könyvére utal; a *De vera religione liber* (388–391 k.) a manicheusok elleni polemikus műve. Mindkét munkára alább is hivatkozik néhányszor.
- 33 *Első Könyv* – Var. *Első könyv* a cím ismétlése nélkül; fr. „Section premiere.” (p. 13.)
- 34.5 *St aug. tract. 106. supr. st joan. n 4.* – Szent Ágoston, Tractatus 117 in S. Joannem v. In Joannis Ev. Tractatus, a következőkben többször utal rá.
- 12 *az érzékenységre.* – Fr. „raisons fondées sur le sentiment” (p. 14.).
- 20 *Tert. apologet cap. 17.* – Tertullianus (kb. 160–kb. 240), Quintus Septimius Florus: Apologeticus című munkája még számos alábbi ráutalással; vö. róla Mikes ŐM II. 961; IV. 747, 749.
- 35.1 *valamely szép épületet. valamely szép kép irást, ...az építő mesternek,*

- és a kép ironak...* – Fr. „Il ne faut que voir un bel édifice, un beau tableau, un beau livre, pour juger de l’habileté de l’Architecte, du Peintre, de l’Ecrivain...” (p. 15.) Az „író” elmaradt itt is, a variánsban is.
- 5 *történet szerént* – A. m. véletlenül; fr. „...au hazard” (p. 15.)
- 10 *ps. 18.* – A kiadásban alatta: „Ciceron, De la nature des Dieux” (en trois Livres) et c.” (p. 16.)
- 18 *Mind a,* – Var. *Mind az,*...
- 21 *St Aug. libr 22. de civ Dei. C. 7.* – Szt. Ágoston: De civitate Dei libri XXII című apologetikus műve 411–418-ból; az egyik leggyakrabban – mintegy nyolcvanszor – említett forrásmű. Mikes alább is elhagy hasonló lapszéli megjegyzéseket: „Voiez aussi les auteurs anciens et modernes qui ont traité exprès cette matiere.” (p. 16.)
- 27 *a philosophusok* – Ti. a keresztény filozófusok, teológusok.
- 31 *beszéllenek.* – Var. *beszélnek.*
- 36.6 *olyan* – Var. *ollyan.*
- 17 *azt hiják* – Var. *azt hivják* Alább fordítva: *hivnak* – var. *hinak.*
- 37.2 *St Aug. Conf. libr 1. C 4.* – Confessionum libri XIII, 397–398-ból; az ágostoni Vallomásokra (Confessiones) alább mintegy húsz esetben hivatkozik. Fölötte elmaradt: „Voiez ce raisonnement plus étandu dans les Theologiens.” (p. 18.)
- 38.8 *bánásnak nevezi is, de azt tsak azért tselekeszi,*... – Választékosabb, mint a variáns fogalmazása: *bánásnak mondgya is. de azt csak azért mondgya.*; fr. „et quelquefois l’Ecriture appelle cela se repentir, pour s’accommoder à notre langage.” (p. 19.)
- 31 *Isten vezérel mindeneket... semmi evilágban nem történik az ő rendelésin, vagy engedelmin kívül* – E theocentrikus vallásfilozófia, az isteni mindenhatóság ágostoni mélységű megvallása, a gondviselés determinista hangsúlyozása jellemző a fordító világnézetére. Vö. Zolnai, 1925. 31. Mikes elhagyta a Pouget által e témakörre ajánlott irodalom marginális felsorolását.
- 39.26 *tertull. contra marcio libr 1. c. 3.* – Tertullianus polemikus írása: Contra Marcionem V libri, 207–211-ből Marcio támadott heretikus munkája, az Instrumentum s a csak címéről ismert Antitesi kommentárja ellen. Alább is utal rá néhányszor, francia címmel: Contre Marcion.
- 40.13 *atudosok a philosophusok, is mind* – Fr. „les Savants et les Philosophes y donnoient comme les autres.” (p. 23), ti. pogány filozófusok.
- 26 *St Ambr. epist. 17. 18. ad Imp valent.* – Fr. „S. Ambroise à l’Empereur Valentinien”. Szent Ambrus (Ambrosius, 340–397) mintegy száz levélből álló episztolariumából, Ad Imperatorem Valentinianum. Pouget Ágoston munkái mellett Ambrus műveire is sokat hivatkozik. Az egyházatyá munkásságára vö. Mikes ÖM II. 952, 957; III. 1030 stb.

- 42.16 *az Isten állattýában egy, személyiben három* – Fr. „A croire que la Nature de Dieu subsiste en trois Personnes.” (p. 25.)
- 43.12 *St. Aug. libr. 4 de trinit. cap. 20.* – Ágoston De Trinitate libri XV című, 399–406-ból való dogmatikai munkájára alább mintegy tízszer utal a szerző.
- 24 *St Aug. serm. 117. de verbis Domini.* – Sermo de verbis Domini, dogmatikai célzatú, még néhányszor említett ágostoni fejtegetés.
- 44.13 *az ég... az egg* – Var. is *az ég... az egg* váltakozással.
- 45.9 *természetit. vagy állattýát..* – Var. hozzá *principium*. Fr. „...en leur communicant sa nature.” (p. 29.)
- 34 *Mint egy ött ezer hét száz esztendeje.* – A Föld keletkezési idejének a korabeli természettudományos nézeteket kellően figyelembe nem vevő naiv számlálása. (A tudomány mai állása szerint évmilliárdokban számolunk; a Föld szilárd kérgének keletkezését 5–6 milliárd évre, az élet keletkezését 4 milliárd évre becsülik.) Pouget a margón azt írja, hogy a világ kronológiája kérdésében nem bocsátkozik időrendi vitába, a Szentírás eredeti szövegét követi, de utal a vitairadalomra: „Nous parlons suivant l'autorité du texte original de la sainte Ecriture, et nous ne prétendons pas ici entrer dans la discussion de l'exacte Chronologie du monde. Ceux qui veulent y entrer peuvent consulter le P. Petau, Torniel, Salian, Usserius, Baronius...” (p. 30.)
- 47.1 *az írás arol nem szol világosan,* – Az angyalok teremtését homály fedí, se Mózes, se a Szentírás nem ad világos magyarázatot; *se a szent Atyák ez íránt meg nem egyeznek magok között* – nem is igen tud auktorokra támaszkodni, viszont idézi a bibliai passzusokat. A szerző s fordító eljárására vö. az „Elöljáró beszéd”-ben foglaltakat. Fr. „Nous ne savons sur cela rien de positif; l'Ecriture sainte ne le dit clairement nulle part; et les SS. Peres sont partagez de sentimens sur cette matiére...” (p. 31.)
- 48.13 *St Greg. hom 34 supr. Evang.* – Nagy Szent Gergely (535–604), I. Gergely pápa, Homiliae supra Evangelio, Homiliae quadraginta in Evangelia Szentírás magyarázó munkájára ezután még vagy tízszer utal. Neve ismert a rodostói író más fordításaiából is, I. Mikes ÖM II. 951, 959; III. 1059; IV. 753–754, 765 stb.
- 49.8 *Hogy híják...* – Var. *hogy híják..*, de *Hogy hívják...* változatban is.
- 50.11 *valamint az ordito oroszlány,* – Var. *ordito oroszlányok*; fr. „comme des lions rugissans...” (p. 35.)
- 17 *St Hier. supr. st. matth. 18.* – Szent Jeromos (Hieronymus), Hierony-des Anges Gardiens? R. Les sentimens des SS. Peres sont partagez sur cette question; et l'Ecriture sainte ne nous apprend sur cela rien de positif.” (p. 37.)
- 51.20 *A hitetleneknek vagyóné őrző Angyalok?* – Ebben a korabeli kérdésben sem egyeznek meg a szentatyák; fr. „D Les Infideles ont-ils aussi

- mus Sophronius Eusebius (kb. 331–420) szentírás- és evangéliummagyarázataiból, In St. Matthaeum; Pouget őt is előszeretettel idézi, vö. róla Mikes ÖM II. 943; IV. 736, 740 stb.
- 52.6 *St Aug. libr. 1. de Gen.* – Ágoston 388–391-ből való polemikus írása, De genesi adversus manichaeos libri III, alább még egyszer előfordul.
- 53.8 *A lélek tehát lelki állapot.* – Fr. „Or l’ame est spirituelle.” (p. 38.)
- 15 *St Aug. de immort. ani.* – De immortalitate animae libri II. filozófikus mű Ágoston 387-i milánói időszakából.
- 26 *St Aug. libr. 1. de retractio. c. 1.* – Retractationum libri II, Ágoston önéletrajzi munkája a 419–430 közötti évekből; a variáns nem jelöli a művet.
- 27 *St Cyril. alex. libr. 1. supr. s. joan. c. 9.* – Alexandriai Szent Cyrill V. századi görög egyházatyja, 412–444-ig püspök; Libri super S. Ioannem; szentírás-magyarázatokat, polemikus teológiai traktátusokat, leveleket s homiliákat írt. Vö. Mikes ÖM II. 960.
- 29 *St Athan. libr. 1. contra gentil.* – Vö. a 126. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Var. *Contra pag.* – Athanasius (293 v. 295?–373) alexandriai püspök; apologetikus műve Oratio contra gentes; fr. „liv. I contre les Gentils”. Alább más írásaira is utal.
- 54.9 *egyeséget... egyesedik meg... edgyeséget* – Var. is így.
- 10 *az Aszony* – Var. *az aszszony.* de *az első Aszszonyt*, váltakozva.
- 22 *mivelye.* – Var. *mivellye*, a. m. művelje.
- 56.17 *a meg tiltot gyümölcsben nem enni.* – Fr. „...et s’abstenir de prendre ou de donner du fruit défendu.” (p. 43.)
- 18 *Hogy hogy tudhatták volna ok azt hogy...* – Ismételt nyomatékos kérdésként is felfogható, esetleg kötőszó és hogy kérdő határozószó kapcsolataként is; fr. „Comment savoient-ils qu’ils dovoient pratiquer ces choses?” (p. 43.)
- 57.20 *az egész maradékokra hagyták volna.* – Var. *terjedet volna*; fr. „...ils devoient le transmettre à toute leur postérité.” (p. 44.)
- 58.25 *St Chrysost. hom 16. supr. genes.* – Aranyszájú Szent János (Chrysostomus), vö. róla Mikes ÖM II. 948. Élete folyamán (347–407) kétszer is (404, 404) száműzték; 398-ban lett konstantinápolyi pátriárka. Nevezetes homiliáit Pouget gyakran idézi, itt Homeliae in Genesisim.
- 27 *Mértékletlenségből...* – Fr. „De Sensualité...” (p. 45.)
- 33 *serm. 1 supr ps. 70* – Ágoston gyakran idézett Sermoneseiből, az első csoportba („De Scripturis Veteris et Novi Testamenti”) tartozó Sermo super Psalmos v. Enarrationes in Psalmos.
- 59.3 *Ádám vétke* – Ádám almája, szimbolikus irodalmi motívum Mikes kézírataiban, *Leveleskönyvében* (15., 54. lev.) is. A káté sötét színekkel festi az emberiség megromlását, Ádám vétkének fátumszerű következményét. Vö. Zolnai, 1925. 31. Rákóczi meditációt írt erről Vallomásai-

- ban: „De mysterio reparationis naturae humanae per Adam corruptae.”
- 4 *szent Agoston... Manual. ad laurent c. 45 libr 8.* – Manuale ad Laurentium, fr. Manuel à Laurent. (p. 45.) Lat. Enchiridio ad Laurentium.
- 60.6 *Az Aszonyinak azt mondá. Meg sokasitom... – Var. Az aszszonyinak meg mondá, meg sokasítottom... Káldinál: „Az aszszony’ állatnak-is monda: Meg-sokasitom nyavalyáidat, és méhedben fogadásidat: fájdalomban szülsz fiakat, és a’ férüu hatalma alatt léssz, és ő uralkodik rajtad.”* Mikes a francia szöveg nyomán haladt.
- 30 *concil Trid. sess. 5.* – A tridenti concilium (1545–1563) hivatalos okmánytárára legalább nyolcvanszor hivatkozik a szerző.
- 61.15 *Hogy hogy lehet a hogy... – Fr. „Comment se peut-il faire que nous naissions coupables d’un peché commis avant que nous fussions au monde?”* (p. 48) nehézkes fordítása. Alább a 2. artikulus végén Mikes elhagyta Pouget-nek a „peché originel” misztériumára vonatkozó ajánlott irodalmát.
- 62.7 *K Miért mondod... F Mert... szükséges volta* – A befejező kérdés és a felelet hiányzik a variáns kéziratából; vö. ott a fordító utólagos megjegyzését, 103. sz. szövegkritikai lapalji jegyz.
- 64.2 *a vétektől fogvást leg aláb négy ezer esztendő mulva jött le a földre* – Ez is a legendás bibliai számszimbolika szerinti föltevés; fr. „Mais quatre mille ans au moins se sont écoulés depuis le peché...” (p. 51.)
Az ember esetétől fogvást... – Var. Az ember esetitől fogva..., s folytatólag más mondat szerkezetben. Vö. a variáns ezzel kapcsolatos 114. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. is.
- 65.19 *...azoknak figuráit, a melyek történnek idejekben.* – Fr. „En sorte que ceux qui seroient convertis par le Messie ou par le ministère de ses Disciples, puissent reconnoître, dans l’histoire des événemens passez, les figures des événemens dont ils seroient les témoins, et qu’ainsi tout contribuât à leur rendre la Religion vénérable...” (p. 53.)
- 66.17 *az egyenes okoságnak.* – A törölt <ujonnan valo> fölélé beírt, valószínűleg idegen kéztől származó „egyenes” javításra vö. a 166. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. – Var. *az igazán valo okosságnak;* fr. „de la droite raison” (p. 54.)
- 30 *St Aug supr. Cap. 3. in epist ad galat. v. 20.* – Ágostoni szentírásmagyarázat 391–396-ból: Expositio Epistolae ad Galatas.
- 67.10 *st leo. serm. 4 supr nativ J. Chr.* – Nagy Szent Leó pápa (440–461), vö. Mikes ÖM III. 1052; IV. 746. Sermonesére mintegy tizszer hivatkozik a szerző, ezúttal Sermones super nativitatem J. Christi.
- 68.2 *St Iren. libr. 3. cap. 30. 33. 34.* – Irenaeus (Eirenaios) a II. század végén mártírhalt szenvedett görög származású lyoni püspök, I. Mikes

- ÖM IV. 757. Pouget néhányszor utal *Adversus haereses* című eretnekelenes munkájára, fr. *Contre les Héresies* (p. 49, 55.)
- 18 *mivel tovább éltenek kilentz száz esztendőnél... – A bibliai legendás időszámítás szerint, fr. „car ils ont vécu plus de neuf cens ans...”* (p. 56.)
- 69.5 *Mit tanit... – Var. Mit tanyit...*
- 29 *a két Atyafiban két féle társaságnak képit láttyuk...; fr. „Nous voions en la personne de ces deux freres l’image des deux Citez, c’est-à-dire des deux societez d’hommes, qui...”* (p. 58.)
- 31 *Abel a kristust jelentette. kain a sidokot. – A Biblia figuratív értelmezése.*
- 70.6 *az Isten varosának, vagy menyei városnak nevezi – Az ágostoni „civitas Dei”, fr. „Cité de Dieu ou Cité du Ciel”* (p. 58).
- 72.18 *S. Aug. libr 12. contr. faust. C. 9. – Ágoston 398-ból való, Pouget által mintegy hússzor említett polemikus írása: Contra Faustum manichaeum libri XXXIII. Fr. Contre Fauste.* (p. 61.)
- 18 *a környülméletésnek – Vö. a 183. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Var. környulmetésnek, itt nincs javítva. Kelemen József lektori véleménye szerint a metsz, metél ige tövéből (met-) való képzés is lehet, mint a régi mető, a. m. metsző. L. a variáns 155. sz. lapalji jegyz. is.*
- 74.19 *haragja reánk szályon. – Var. haragja szállyon reánk...; fr. „...à ne point attendre que sa colere fonde sur nous comme un éclair...”*
- 75.4 *st Ambr. supr noe. – Szent Ambrus De Noe című írása, fr. Sur Noé et l’Arche* (p. 64.)
- 5 *st grego. hom 16. in ezek. – Nagy Szent Gergely Viginti duae homiliae in Ezechielem című, 593-ból való munkája.*
- 82.27 *egy nap szülvén őket Rebeka. – Var. egy hasal szülvén őket rebeka...; fr. „Esäu et Jacob, deux freres jumeaux qu’il eut de sa femme Rebecca.”* (p. 72.)
- 84.6 *el lennének szélyvedve... hogy... vezetnék. – Var. el lennének széllyedve, hogy... vezessék. Fr. „Mais Dieu voulut que les levites fussent répardus dans toutes les autres Tribus: sans doute, afin que par leur exemple et par leurs discours, ils pussent perter leurs freres au service de Dieu.”* (p. 74.)
- 87.26 *a el felejtven... – Ti. az elfelejtven; var. a ki el felejtven, ...; fr. „...il vint un autre Roi, qui oublia les services rendus à l’Etat par Joseph, et qui maltraita les Israélites...”* (p. 78.)
- 31 *a papi fejedelmeket. – Var. a papi fejdelmeket...; ez utóbbi használata szinte általános Mikes kézírataiban.*
- 88.2 *st hier. contr. jovi. lib 1. – Hieronymus adversus Jovinium libri című polemikus könyvei: alább még néhányszor: contr. jovini; fr. Contre Jovinien.* (p. 78.)

- 22 *Jéthronak az ipjának...* – Var. *jéthronak az ipjának.*; fr. „...de Jethro son beaupere” (p. 79).
- 90.8 *Innepet illenének* – Mikes más kézirataiban is következetesen írt régies-tájnyelvi szóhasználat.
- 93.9 *abban kovásza nem legyen.* – Var. *ne legyen.*
- 95.18 *az ipja tanácsabol* – Var. *az ipja tanácsából.*
- 96.24 *origen. hom.11. in Exod.* – Origenes (Adamantius, 185?–252), vö. róla Mikes ÖM I. 613; IV. 746. Pouget szentírás-magyarázataira, ószövetségi kommentárjaira hivatkozik: *Homiliae in Exodum.*
- 98.8 *atermészet törvényét... a természet szerint valo törvényre vannak fundálva.* – Bibliai értelemben vett isteni törvényként értelmezi; fr. „la Loi naturelle, c'est-à-dire, la Loi que Dieu avoit gravée dans le coeur des hommes en les créant... parce qu'elles sont fondées sur la Loi naturelle. Les autres sont des Lois positives et arbitraires”. (p. 91.)
A bibliai igazságszolgáltatás demokratikus jellegét hangsúlyozza, mert a „természet törvényén” alapuló parancsolat nem tekinti *senkinek se szegénységét, se gazdagságát.*
- 25 *oltyan... ilyen... olyan népet* – de ritkán *ilyen* váltakozása is.
- 100.20 *Adok néktek új szívet...* – Káldi szövegével kombinált, de a francia forrást követő fordítás. (Fr. p. 93.)
- 103.5 *st damas, lib 4. Cap 14.* – St. J. Damas (VIII. sz.) v. Johannes Damascenus alább címmel is jelzett – fr. *De la foi orthodoxe – De fide...* műve.
- 25 *etsak* – Var. *ecsak*, a. m. ez csak.
- 104.16 *meg mosság* – Var. *meg mossák.*
- 29 *quest. in Exod.* – *Questiones evangeliorum libri II in Exodum*, szentírás-magyarázat 399–406-ból.
- 30 *S. Hier. epist ad fabio.* – Hieronymus szentírás-kommentárjai mellett episztoláira hivatkozik legtöbbit a szerző; *Epistola critica ad Fabiolam*, fr. S. Jerome Lettre 128. à Fabiole (p. 99).
- 105.18 *A vulgata enyi számot teszen fel.* – Var. *ennyi számot.* Itt is jelzi, hogy forrásai eltérnek; *noha a hetven fordítok*, nincs meg a variánsban; a margón fr. „je suis le texte de la Vulgate: car le texte... la version... portent trois mille, et non pas vingt-trois mille.” (p. 100.)
- 106.23 *Coré... fel támadának.* – Coré v. Koré lázadása, vö. a *Leveleskönyvben* társadalmi megokolását (90. lev.).
- 31 *Aaron nemzetségét* – Var. *aáron maradékit*; fr. „la famille d'Aaron et ses descendans” (p. 102).
- 107.10 *S. Aug. epist 48 ad vincen.* – Ágoston sűrűn idézett episztoláinak (*Epistolae*) első előfordulása; *Ad Vincentium*, fr. Lettre 93. ou 48. à Vincent. (p. 102.) Az egész episztolárium négy csoportba osztható: 1. 1–30.: Ágoston püspökké szentelése előtt; 2. 31–123.: innen folytatólag

- a karthagói zsinatig (411); 3. 124–231.: Episztolák 411-től 430-ig; 4. 232–370.: bizonytalan időből valók.
- 19 *hogy a föld igen jó volna, és bizonyosságul olyan... gerezdestől... oly hatalmas nép. Var. hogy az igen jó föld volna., és bizonyosságára. olyan... gerezdestől... oly hatalmas nemzet; fr. „Ils dirent que cette Terre étoit excellente; et ils le prouvrent en portant de là une branche de vigne, avec du raisin d’une grosseur si extraordinaire, qu’il falloit deux hommes pour la porter sur un levier. Mais dix de des espions découragerent le peuple, en disant, que ce país étoit habité par une nation redoutable, qu’ils ne pourroient jamais vaincre.”* (p. 102.)
- 108.24 *S. Bern. serm 44. in Cant. – Szent Bernát (1090?–1153) clairvaux-i apát Pouget legkedveltebb auktorai közé tartozik; vö. róla Mikes ÖM II. 951; IV. 739, 742–743, 745–746, 775. Az alább gyakrabban említett Sermonesből In Cantica Canticorum.*
- 109.22 *képzélé azt a büntetést, – Fr. „C’étoit l’image du châtiment...”* (p. 105.)
- 110.7 *utoztatá őket, – Var. utoztatta őket.; fr. „Dieu les fit marcher tantôt d’un côté, tantôt d’un autre.”* (p. 106.)
- 26 *elég ahogy, – Var. elég ahogy, a. m. elég az, hogy... Theodoretus. quaest 37. in Num. – Theodoretus szíriai püspök (393?–?) szentírás-magyarázatai: Questions in Numeros; fr. Théodoret, Questions 37 sur les Nombres* (p. 107).
- 113.16 *Azt mondád... – A kérdés-felelet mellett dialogizáló forma is előfordul; fr. „Vous venez de dire, que...”* (p. 110.)
- 115.15 *S. Hier. ad paul. epist 103. – Hieronymus episztoláiból, Epistola 50. alias 103. ad Paulinum, fr. Lettre 103. à Paulin.* (p. 112.)
- 117.16 *Debora, ez aszony vala, – Mikes Leveleskönyvében profanizál az asszonybíró kiemelt személyével (24. lev.).*
- 119.10 *azokat az Isteni énekeket sugarlá néki, – Dávid Zsoltárai.*
122. 9 *st Aug. lib de gratia et de lib arbit c. 21. – Ágoston De gratia et libero arbitrio liber pelagiánusok elleni polemikus könyve 419–430-ból. atudományt és a törvényt, – Fr. „les dépositaires de la science et de la Loi...”* (p. 125.)
- 125.5 *azután eseni hagyá., – Var. is eseni, főnévi igenév, esni; fr. „...et il fit ensuite plevoir”* (p. 126.)
- 27 *egy féjszit – Var. is féjszit, tájnyelvi szóalak, a. m. fejszét.*
- 126.23 *a kik anépet fel lázaszttyák, – Var. a kik a népet fel lázasztották., fr. „qui jettoient le trouble, la confusion et la consternation parmi le peuple.”* (p. 129.) A margón felsorolt példákat Mikes elhagyta.
- 130.22 *Mind esze valának... – Var. mind eszsze, a. m. mindössze.*
- 132.9 *nagy sandor – II. Fülöp fia, Nagy Sándor* (i. e. 356–322).
- 16 *...fordították a szent könyveket görög nyelvre. – Fr. „selon l’opinion commune, que les Livres saints furent traduits en Grec, par soixante*

- douze Interpretes Juifs; et c'est ce qu'on appelle la Version des Septante, si celebre dans l'Église." (p. 137.)
- 136.22 *gallianban bécsben* – A franciaországi Vienne-ben; fr. „en exil à Vienne, dans les Gaules”. (p. 142.) Vienne kisváros Saint-Etienne-től észak-keletre. Mikes *Leveleskönyvében* is említi (71. lev.).
- 138.7 *s. Hier. cap 7. 8. 11. 12. in Dan.* – Hieronymus már említett biblia-kommentárjaiból, in cap. 7. etc. Daniel, fr. „sur les chap. de Daniel.” (p. 145.)
- 24 *josef hist. lib 13. c. 9.* – Josephus Flavius (37–95?) görög nyelven írt Iudaiké Arkhaiologia latinra s franciára fordított, Antiquitates Iudaeorum Libri XX című – fr. Histoire des Juifs – történeti műve; A zsidók története. (Ford. Révay József. Bp. 1946.)
- 139.5 *filo* – Filo v. Philo (gör. Philon) hellén zsidó bölcsele (i. e. 20?–54), az alexandriai iskola jeles képviselője.
- 28 *nagy vetekedés volt...* – Fr. „il y a eu...des contestations” (p. 148).
- 140.18 *ki tettzik ha sidok...valának* – Var. *hogy a sidok... valának*. Vö. a 351. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. és a variáns fogalmazását.
- 141.33 *s. Greg. in jób.* – XXXV Libri moralium v. Expositio in librum Job, 395-ből.
- 143.18 *tizen hét száz esztendeje... tizen hat száz esztendeje* – Fr. „En ce qu'il y a près de dix sept cens ans que...” (p. 154.)
- 144.15 *a susánna historiájából.* – Zsuzsanna és a vénék, Daniel 13, 1.
- 145.13 *el széledet.* – Var. is így; előbb mindkét kéziratban *-ly*, ill. *-lly* írásmóddal, itt alább is: *el vannak szélyedve...*
- 147.7 *pálesztinában* – Var. *palestinaban*
- 13 *Constántinustól fogvást.* – Flavius Valerius Constantinus (306–337) császár tette államvallássá a kereszténységet a IV. században.
- 25 *Ezt mondgya a seregeknek ura.* – Fr. „Voici ce que dit le Seigneur des armées...” (p. 160.) A Káldi szövegét ismerő fordító a francia forrás alapján fogalmaz.
- 148.2 *meg ditsösitti...* – Var. *meg dicsöitti*, fr. „qu'il devoit procurer au second Temple...” (p. 160.)
- 19 *azt szokták mondani* – Szólás: *a száraz föld kíványa, és várja az esőt.*; fr. „comme on dit qu'une terre sèche desire et attend la pluie”. (p. 161.)
- 28 *s. Hier s. cyril alex., in agge.* – Hieronymus és Alexandriai Cyrill bibliamagyarazataiból, In Aggeum.
- 149.30 *serm 374 de diversis* – Ágoston De diversis című, Pouget által mintegy húsz esetben idézett műve, a Sermones egyik önálló, főleg moralista tartalmú csoportja.
- 152.7 *s. Aug. epist 218. ad nebrid.* – Agoston: Epistola II ad Nebridium; fr. Lettre à Nébride. (p. 166.) A variánsból hiányzik; a hozzá tartozó *Felelet* elé utólag beírva: *héja van* – jelezve a szöveg hiányát, vö. az 518. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.

- 16 *s. leo. serm. super incarnat.* – Nagy Sz. Leó: Sermo super incarnationem.; *epist 97. ad Impe.* – Epistola ad Imperatorem (I. Leó kelet-római császár, 457–474). A variánsban nincs meg.
- 23 *s. leo. serm. 5 de passio 9. k.* – A Sermones említett gyűjteményéből: Sermo de passione Domini. A variáns nem jelzi.
- 32 *S Aug. serm 27 de tempo.* – Ágoston: Sermo 187. alias de tempore 27. in Natali Domini IV. c. 1. n. 1. A Sermones önálló csoportja az egyházi év különböző ünnepeiköről.
- Az utolsó kérdés és a felelet s utalás nincs meg a variánsban; utólagos beírás jelzi is: *heja vagyon.* – vö. 521. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 153.17 *nem üsmérek.* – Káldinál: „nem ismérek” (Luk. 1, 34). *Istennek ereje árnyékoz meg tégedet.* – fr. „...vous couvrir de son ombre” (p. 169). Káldinál: „meg-árnyékoz téged.”
- 154.22 *s. Ambr. in cap. I luc.* – Ambrus szentírás-magyarázatából: Expositio evangelii secundum Lucan libri X, alább még néhányszor.
- 26 *S. Igna. epist ad ephes. pag. 8.* – Szent Ignác antiochiai püspök, jeles episztoláiról, Ad Ephesios; 115 előtt szenvedett mártírhálált.
- 155.28 *Concil Ephes. contr. nestor.* – Az efezusi zsinatot II. Theodosius hívta össze 431-ben. Nestorianus konstantinápolyi pátriárka 429-ben írt homiliái Rómában felzúdulást keltettek; I. Celestinus pápa vádolta Nestorianust, mert azt az eretnek tant hirdette, hogy Mária nem volt Isten anyja.
- 156.3 *Az írás azt mondgya...* – Az auktorok megoszló nézete szerint József ács vagy lakatos volt; *áts mester ember* – var. *áts mester volt.*; fr. „L’Ecriture sainte dit qu’il étoit Artisan; mais elle ne marque pas à quel travail il s’occupoit. Plusieurs Peres ont cru qu’il étoit Charpentier; d’autres qu’il étoit Serrurier. On ne peut sur cela rien assurer de positif.” (p. 172.)
- 7 *...és mitsoda esztendőben?* Ez is a vitatott időpontok közé tartozik; fr. „C’est une question difficile à décider, que de savoir précisément l’année de la naissance de Jesus-Christ. Tout le monde sçait qu’il y a sur cela partage de sentimens entre les savans...” (p. 172.)
- 157.19 *a Császár Archiumjában tenni.* – Fr. „Car les registres de ce dénombrement devoient être portez à Rome, et gardez dans les Archives de l’Empire.” (p. 174.)
- 158.15 *Igen vigadgy sionnak leánya;* – Káldival egyező fordításban.
- 159.24 *Meg jövendölték volté azt... csillag támad Jácóbból.* – Két kérdés és két felelet hiányzik a variánsból; Mikes utólag jelzi is: *héja vagyon.* – vö. 544. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 161.5 *Imé az ur fel jö a könyü felhőben...* – Kálditól némileg eltérő fogalmazásban és helyesírásban. (Fr. p. 178.)
- 162.17 *a jordán vize melé mene.* – Var. *vize mellé;* általában így írja; alább is *mellé álla... maga mellé...*

- 165.9 *Judeának tartományit fel járta*, – Bejárta, fr. „De là il parcourut la Judée.” (p. 186.)
- 166.24 *a bűnös aszony... hogy mária magdolna let volna... az olyan auctorokban. akik erről irtanak* – Var. *lett volna... az olyan auctorokban akik errol irtak*. A szentatyák írásai nem egyeznek Mária Magdolna biblikus személyében; fr. „Ce fut aussi vers ce temps – là qu’arriva l’Histoire célèbre de la conversion de la Pécheresse, que quelques-uns croient être Sainte Magdelene, d’autres non.” A margón: „Ceux qui veulent approfondir la question peuvent lire... et les autres Auteurs, qui ont écrit pour et contre dans cette matiere, ils sont assez connus.” (p. 191.)
- 167.2 *senki nem proféta amaga hazájában*, – Bibliai szólás; fr. „nul n’est Prophete en son propre païs”. (p. 192.) Változataira vö. Mikes ÖM II. 957; III. 1072.
- 168.17 *s. thom. 3 part quest 45. art 1.* – Aquinói Szent Tamás (1226–1274), vö. Mikes ÖM II. 950; IV. 765–767. Alább még mintegy tízszer említett műve: *Questiones quodlibetales* (v. *disputatae*).
- 170 *10 Articulus* – Mikes 10. artikulusa a francia kiadás 10., 11., 12., 13. artikulusának erős összevonása (p. 198–216). A forrásmű 14., 15., 16. artikulusa (p. 216–228) nincs meg a fordításban. A főszöveg 11. artikulusa a francia szöveg 17. artikulusával egyezik.
- 172.5 *a manicheusok... az Apollinaristák* – A kereszténységből és a mágusok bölcséletéből a perzsa származású Manes v. Mani által alapított szekta; Ágoston is manicheus volt megtérése előtt, ezután sokat írt ellenük. Az apollinaristák tanítójuktól, Apollinariustól (Ecclesia Laodicensa) kapták nevüket a IV. században; Krisztus emberi és isteni mivoltával kapcsolatos tanaikkal vitakoztak az egyházatyák, s az alexandriai (362) és a római zsinattól (373) a konstantinápolyi zsinatig (381) többször elítélték őket.
- 173.14 *Meg verem a pástort, és el szélyednek ajuhok* – Fr. „Je fraperai le Pasteur et les Brebis seront dispersées.” (p. 216.)
- 174.1 *imé ezeket mondgya.* – Ez s a következő Izaiás-idézet nincs meg a variánsban; Mikes jelzi is utólag: *héja van.* – vö. 596. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Az Izaiás-idézet Káldi nyomán, de a szokásos helyesírási és bizonyos hangtani eltérésekkel; pl. *gyükér* (gyökér), *mindnyájunknak* (minnyájunknak), *munkáladot* (munkálkodott) stb.
A 11. artikulus eleje és vége a fr. kiadáshoz képest (p. 228–236) rövidített.
- 176.19 *már láttuk... hanem azt mutasd meg már nekünk... beszély. magyarázd meg... mondád... Mond meg már...* – A katekizáló formát időnként felváltja a személyesebb dialogizálás; fr. „vous avez dit... voudriez-vous bien nous les rapporter?... Nous avons déjà vu... expliquer nous pourquoi vous dites que... Raportez-nous presentement...” (p. 236–238.)
- 177.7 *a napban fogyatkozás nem lehet. hanem újságkor.* – Fr. „les Eclipses

- du Soleil ne peuvent jamais arriver qu'au jour des nouvelles Lunes." (p. 237.)
- 9 *Vagyoné valamely pogány auctor...* – Fr. „Y a-t-il quelqu'Auteur Païen qui ait parlé de cette Eclipse miraculeuse." (p. 237.)
- 18 *a romai Archiumban fel találtatik.* – Var. *a romai árchiumban*; fr. „...étoit conservée dans les Archives de Rome" (p. 237). Az utána következő „Explication" nincs meg a kéziratban (vö. p. 238).
- 178.1 *A szent írás magyarázok ezen meg nem egyeznek...* – Fr. „Les sentimens des Interpretes sont partagez là-dessus..." (p. 239.)
- 9 *s. Aug. epist 164 ad Evod* – Fr. Lettre 164. ou 99. à Evodius. (p. 239.) Epistola 164. alias 99. ad Evodium.
- 180.1 *s. leo. epist 10 ad. flavi* – Nagy Szt. Leó: Epistola ad Flavianum (Di Constantinopoli), fr. Lettre 24. ou 10. à Flavien. (p. 241.) Ez a felelet a variánsban rövidebb; Mikes utólag jelzi: *hejavan* – vö. ott a 619. sz. lapalji szöveggkritikai jegyz.
- 181.26 *A fő pap halála után. azolyan bujdosok szabadoson házokhoz viszá térhetenek.*, – Erre a bibliai ótvörvényre hivatkozott a levélíró 1740-ben, III. Károly magyar király halálakor, 159. lev.
- 182.1 *Mit értesz azon...* – Fr. „Qu'entendez-vous quand vous dites que..." (p. 244) visszatérő dialógus forma.
- 183.2 *meg nem szabadulhatának.* – Var. *meg nem szabadulhattanak*; fr. „ne pouvoient pas en être delivrez." (p. 246.) A francia felelet további része mindkét kéziratból hiányzik. A variáns további hiányaira vö. ott a fordító későbbi beírását: *héja van* – l. a 625. és 627. sz. lapalji szöveggkritikai jegyz. Mikes külön megjegyezte: *A kristus fel támadásáról valo articulusat le kel irni.* (15. art.)
- 184.27 *sok volna azokat it mind le irni,* – Fr. „Il seroit trop long de transcrire ici toutes ces Propheties. En voici quelques-unes." (p. 249.) Értekező-elbeszélő fordulat a helyenként terjedelmessé növe feleletekben.
- 185.6 *Nézd meg...* – Fr. „Voici les paroles de S. Pierre..." (p. 249.) Mikes a tárgyias francia kifejezést személyesebbé teszi.
- 18 *mond a sidoknak* – Mikes a pár sornyi folytatást elhagyja; (vö. fr. p. 250).
- 28 *hanem tsak azt tudgyák. hogy igen jó regel.* – Fr. „Tout ce que l'on scait, est que ce fut dès grand matin." (p. 250.)
- 186.2 *az örzöket a pénz el ámtták,* – Fr. „et corrompirent les Gardes à force d'argent, pour..." (p. 250.)
- 23 *az ő mondásokot tsak mint egy álomnak tarták.* – Fr. „...les Apôtres traiterent cette nouvelle de reverie." (p. 251.)
- 30 *meg mutatató...* – Fr. „leur fit voir..." (p. 252) inkább megláttatá. *tapasztaná... meg tapasztatá véle...* – Fr. „et dit qu'il ne la croiroit pas s'il ne touchoit lui-même... et fit toucher ses plaies à S. Thomas." (p. 252.) „Toucher" a. m. megérint; a „hitetlen Tamás" kételkedése a

- bibliai eset nyomán laicizálódott szólásmondássá. Mikes is él vele *Leveleskönyvében: de abban thamáis vagyok* (19. és 134. lev.).
- A 7 után 9 jön; a pár sornyi 8. példázat hiányzik a felsorolásból (fr. p. 253).
- 188.4 *ez így lévén el lehet hinni, ... noha azokat az írás fel nem teszi... való a szent írás arol nem szol...* – Fr. „Ainsi il y a lieu de croire... quique ces apparitions ne soient point écrites... Il y a tout lieu de la croire: de grandes raisons de convenance autorisent ce sentiment. Mais l'Écriture sainte n'en parle pas...” (p. 253.)
- 189.25 *a boszorkányságnak, ... az ördög* – Fr. „en les attribuant à la Magie; comme si le démon eût pu être d'intelligence pour détruire son propre empire.” (p. 295.)
- 190.23 *Miért mondadá hogya...* – Fr. „pourquoi avez-vous dit que...” (p. 256.)
- 190.23 Mikes tegező formában ülteti át a francia magázó kérdést.
Magyarázat – Fr. „Explication de cette troisième raison.” (p. 257.)
- 191.17 A végéről elmaradtak a margón a további utalások.
Miért mondyák azt... Miért mondadá azt... – Fr. „Pourquoi dit-on que... Pourquoi dites-vous...” (p. 260.)
- 193.22 *s. leo. serm 1. de ascen cap. 4.* – Nagy Szt. Leó említett szerzőiből,
- 194.2 *Sermo 71. qui est de ascensione Domini I. c. 1. initio; fr. Serm. 1. de l'Ascension* (p. 261).
- 10 *ki ontot éretünk.* – A variáns kéziratában itt utólagos beírás: *héja* a következő kérdés és felelet hiányát jelzi, vö. ott a 633. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 19 *Fel mentél a magóságban. meg fogtad a fogságot* – Káldi szövege alapján (ps. 67, 19); fr. „Le Seigneur en montant en haut, a mené avec lui en triomphe un grand nombre de Captifs.” (p. 262.) Ez után a főszövegből is hiányzik egy kérdés-felelet a francia szöveghez képest.
- 196 *tulajdonságinak vagy minémüségének...* – Fr. „Explication des qualitez...” (p. 263) kifejezéssel; vö. a variánst is; a következő két artikus címében is így.
- 197.29 *de a tsudalatra méltó dolog...* – Fr. „Il est surprenant qu'après cela...” (p. 266.) A válasz után következő kérdés-felelet kimaradt a főszövegből, de a variánsban megvan (fr. p. 266–267).
- 198.15 *a közben járunk... a mi szó szállónk... Atyánkfia...* – Fr. „notre Mediateur... notre Avocat... notre Frere” (p. 268–269).
- 200.8 *örökös társává,* – A variánsban a válasz itt végződik; de utólagos megjegyzésként Mikes beírta: *heja vagyon* – vö. ott a 663. és 664. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 201.12 *...tegyen az emberek.* – A válasz után mindkét kéziratból hiányzik egy kérdés-felelet; fr. „D. Pourquoi S. Paul a-t-il dit que J. C. est le Ministre de la Circoncision?” „R. Saint Paul lui a donné ce nom...” (p. 271.)

- 24 *a szegelet kö. és a fundamentum* – Fr. „la Pierre Angulaire, et le fondement...” (p. 272.)
- 202.5 *a száz tizenkettődik soltár.* – Var. *a száz tizen hetedik;* fr. „Pseaume cent dix-septième...” (p. 272.) Káldival tartalmilag egyezően, bizonyos hangtani eltérésekkel, pl. *alett* (az lött), *tsudálatos* (chodálatos), ps. 117, 22, 23.
- 207.3 *az érzékenységbéli dolgokat,* – Fr. „Son detachment de toute cupidité, c'est-à-dire, de toute sensualité, de tout orgueil, de toute curiosité, de toute avarice.” (p. 279.)
- 15 *Hogy erre a kérdésre meg lehesen felelni,... de azt most nem tselekeszük,... eleget fogunk szollani, hanem itt csak azt mondgyuk közönségesen.,* – Fr. „Il faudrait entrer dans un long détail pour répondre à cette question dans toute son étendue. Les devoirs particuliers de chaque état et de chaque condition sont expliqués dans la suite de cet Ouvrage... Ce que nous pouvons dire ici en general...” (p. 280.) Értekező prózai stílusfordulatok a terjengőssé váló feleletekben.
- 208.5 *egy szegény goromba bűnöst,* – Fr. „un pauvre pécheur méprisé ou inconnu, grossier, ignorant” (p. 281), jelzős szerkezet összevont fordítása.
- 15 *detsak az Évangéliumot olvasák. figyelmeteségl.* – Fr. „On n'a qu'à lire avec application l'Evangile...” (p. 281.) Itt is a Szentírás önálló olvasását ajánlja a különböző renden levőknek.
- 209.7 *Magános életet eltenek,* – Fr. „Ils vécutent dans la retraite et dans le silence...” (p. 282) összevont jelzős fordítása.
- 210.3 *Mit értesz azon, hogy... Azt értem hogy...* – Fr. „Qu'entendez-vous quand vous dites que... J'entens que...” (p. 283) helyenként visszavisszatérő dialogizáló forma.
- 15 *2. Minden féle nyelveknek szollására...* – Fr. „Il leur donna le don de parler plusieurs langues...” (p. 284.) Ez a francia kiadásban a 3. pont; Mikes a néhány soros 2. pontot mindkét kéziratban elhagyta.
- 25 *veszik annak sengéjít...* – Fr. „Il en reçoivent les prémices...” (p. 284.) Alább, az 1. artikulus végéről csaknem egy oldalnyi szöveg elmaradt a válaszból.
- 211.13 *...azután apogányoknak.* – A variánsban ez után Mikes utólagos megjegyzése: *it két kérdés héja. le kel irni.* – Vö. ott a 708. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 213.1 *Mert ez a szó Évangélium. görög szó. a mely térszen jó hirt* – Fr. „Parce que le mot *Evangile*, est un mot grec, qui signifie *bonne nouvelle*...” (p. 286) szabatos fordítása.
- Nem mert...* – A felelet után Mikes nem írta le a büntetésekre vonatkozó kérdést, fr. „D. Quelles ont été ces punitions des Juifs?” (p. 288), s az új választ jelző F betűt se tette ki az 1. elé.

- 214.3 *s. Aug. libr de fide rerum quae non videntur* – Ágoston dogmatikai traktátusa: De fide rerum...
- 14 *rom. 10. 11.* – Mikes e hivatkozás után a variánsban később beírta alul: *it egy articulus el maradot le kel irni* – vö. ott a 721. és 722. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 3 *Articulus* – A variánsban is 3 *Articulus* következik, de az előbb jelzett kihagyás következtében ez a főszöveg alábbi 4 *Articulus*ával egyezik tartalmilag.
- 215.10 *joseph. de bell. jud. lib 3. Cap 22* – Josephus Flavius: De bello Judaico (v. Bellum Iudaicum), fr. Guerre des Juifs című történeti műve; A zsidó háború (Ford. Révay József. Bp. 1957). A könyvet Mikes más fordításában is említi, ÖM I. 788–789.
- 216.1 *a nemzetiségek Apostolának, és Doktorának nevezi.* – Fr., „S. Paul est appellé dans l’Ecriture specialement, l’Apôtres et le Docteur des Gentils.” (p. 291.) Káldinál: „Apostollá...a’Pogányok doktorává...” (1. Tim. 2,7)
- 217.9 *noha... ne terjedet legyen is el...* – Fr. „Leur parole a été portée par toute la terre, dit S. Augustin, quoique l’Eglise ne fût pas encore répandue de leur tems par toute la terre.” (p. 293.) Az ágostoni idézet fordítása nehézkes mondatszerkezetben.
- 218.17 *A világi hatalmasok...* – Fr. „les puissances du siecle” (p. 294). Ez a kérdés és felelet nincs meg a variánsban; Mikes jelezte a kéziratban: *egy kérdés héja.* – Vö. ott a 727. és 728. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 219.19 *tertullianus jól mondá,* – Mikesnél az utalás elmaradt; fr. „Apol. ch. 50.” (p. 296), a variánsban is.
- 26 *...állának* – Mikes forrásában a szöveg egy jelképes részlettel folytatódik: „et la Croix, qui étoit l’opprobre des hommes, en est devenue la gloire et l’esperance.” (p. 296.) A bővített kiadásokban ezután külön címmel: „§. 5. Liste des premières persécutions du Christianisme”, az üldözések felsorolása tartalmilag háromszorosára növelve, pl. az 1714. 4°, 1719. 12° kiadásokban is.
- 220.18 *Adriánus* – Fr. „Adrien” (p. 297), lat. Hadrianus császár.
- 221.19 *Euseb in histo. Eccle.* – Eusebius (kb. 265–339?) caesareai püspök; Historia ecclesiastica, vö. Mikes ÖM II. 972.
- 19 *Lactan. de mortibus persecutorum.* – Lucius Coelius Firmianus Lactancius (260?–340?) latin egyházi író, az ékesszólás mesterének könyve. A francia forrásmű más történeti könyvekre is hivatkozik, pl. Tillemont: La vie des Empereurs, Fleury: Histoire Ecclesiastique, Bossuet: Explication de l’Apocalypse, sur le chap. 10., Dom Thieri Ruinart: Acta Martyrum sincera et selecta etc.
- 23 *De azt jó meg tudni...* – „Remarquez que...” (p. 298.) A Mikes-levelekből ismert prózai elbeszélő fordulattal (18., 91. lev. stb.).
- 29 *Juliánus apostata* – Nazianzi Szent Gergely (kb. 329–390) görög

- egyházatyá, konstantinápolyi püspök irt a keresztényüldöző császár ellen vádbeszédeket.
- 222.4¹ s. *Aug. epist 165 ad Generosum* – Ágoston gyakran idézett episztoláiból, fr. Lettre 55. ou 165. à Générosus.
- 223.1 *Ez a szó Ecclesia. görög szó...* – Fr. „Le mot d’Eglise, est un mot grec, qui dans sa signification propre, veut dire, Convocation, Assemblée, Congregation, Société; qui se prend aussi dans le langage ordinaire, pour le lieu où l’on s’assemble.” (p. 300.)
- 5 s. *Cypr. epist. 66. ad pupianum* – Thascius Caecilius Cyprianus (kb. 200–258), *Epistolae...*, fr. Lettre 69. ou 66. à Pupianus. A Port-Royal hívei által kedvelt szerzőről l. Mikes ÖM II. 954.
- 13 *kik e földön élnek.* – A variánsban itt végződik a *Magyarázat*; kéziratában utólagos beírás: *heja van* – (vö. a 751. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 224.5 *kik meg elegyittik a hitet.* – Fr. „...ceux qui alterent ou partagent sa Foi.” (p. 301.)
- 14 *igazgassák.* – A francia forrásban itt következő rövid eligazító bekezdés a fordításkor elmaradt.
- 17 *kel engedelmeskedni* – A fordító itt utólag megjegyezte a variáns kéziratában: *heja van* – vö. ott a 753. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes az új átdolgozásban összevontan pótolta a kimaradt néhány sort (p. 302).
- 27 *A valo hogy...* – Fr. „Il est vrai que...” (p. 302.) Var. *Valo hogy...* A margóutalások közül az ágostoni hivatkozások elmaradtak a kéziratban.
- 225.26 *ez a négy bélyeg.* – Fr. „ces quatre caracteres” (p. 304).
- 226.12 *látható feje e földön.* – A variánsban a felelet befejező része és azt követő kérdés-felelet nincs meg.
- 26 *csak egy hitek...* – Var. *csak edgy hitek*; fr. „...n’ont tous qu’une même foi?” (p. 305.), ti. ugyanazon hiten vannak, ugyanazt a hitet vallják; *kik különös hitet akartak tartani.* – fr. „tous ceux qui ont une foi diferente de la sienne.” (p. 305), ti. külön hitet, az Egyházétől különbözőt.
- 227.3 *Miért mondd... Miképen mondd...* – Fr. „Pourquoi dites-vous... Pourquoi dites-vous que...” (p. 305.) Az utóbbi kérdés a felelettel együtt hiányzik a variánsból.
- 8 *...részesülnek.* – Ezután egy kérdés-felelet s „Explication” hiányzik, hozzávetőleg egy lapnyi terjedelemben (p. 305).
- 17 *Magyarázat.* – Ez sincs meg a variánsban; Mikes később jelezte is: *ide le kel írni a magyarázatot.* – Vö. ott a 761. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 25 *csak a választottak...* – Fr. „les seuls Predestinez y entrent.” (p. 307.)

- 228.4 *igasságának*. – Ezután mindkét kéziratban kimaradt egy kérdés-felelet.
- 7 *Vitézkedő Anyaszent egyháznak*, – Fr. „L’Eglise militante, c’est à dire combatant; ainsi nommée à cause de combats qu’elle a à soutenir tant qu’elle subsistera.” (p. 307.) ... *mindenkor kel viaskodni*. – Az ezt követő kérdés: „D. Qui sont ceux qui composent la Société de l’Eglise militante?” (p. 307) elmaradt, de a terjedelmes válaszáadás: *Hogy meg lehesen erre a kérdésre felelni...* alább következik. A variánsban mindez a 2. Articulus rövid befejező bekezdésére zsuporodott össze.
- 229.9 *a héjával*. – Annak hiányával, hiányában.
- 34 *mint párt ütő, és engedetlen fiu*, – Fr. „comme enfans rebelles et desobéissans;” (p. 309). Az alább következő 1–5. pont után a francia forrásban még van egy befejező kérdés-felelet (p. 311), amely a kéziratban elmaradt, a hozzá fűzött lapszéli utalásokkal (Ágoston, Cyprianus, Nicole etc.) együtt.
- 231.2 *egyeseké egymás között?* – Var. *egyezneké egy más között?* .Fr. „...sont-ils réunis entr’ eux?” (p. 311.)
- 13 *egy látható főtől függenek*. – Var. *...függenek*. A variánsban ezután későbbi beírás: *it még heja van* – vö. a 767. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a francia szövegben következő „Explication” (p. 311–312) kimaradását jelzi, de a Magyarázatot utólag nem pótolta.
- 28 *a mint meg mondok*. – Fr. „ainsi que nous venons de l’expliquer.” (p. 313), ti. amint az imént megmondók.
- 30 *s. Aug. lib 1. contr. maximum ariá. Cap. 9.* – Ágoston 419–430 közötti polemikus írása Contra Maximinum; fr. Liv. 1. contre Maximin Arrien ch. 9. (p. 313.)
- 232.27 *s. Aug. lib 3. de bapt. cap 17.* – A szerző 399–406 körüli polemikus munkája a donatisták ellen: De baptismo libri VII, alább többször is idézi.
- 233.1 *s. Ambr. serm 8. in ps. 118.* – Szent Ambrus szermóiból: Expositio in Psalmum CXVIII, néhány alábbi utalással.
- 2 *a többi is* – Ezután egy kérdés-felelet hiányzik (p. 314) mindkét kéziratból.
- 5 *Hogy meg lehesen...* – Var. *hogy jól meg felelhessek erre a kérdésre...* Fr. „Pour répondre exactement à cette question, il faut sçavoir que...” (p. 315.)
- 8 *meg holt Isten előtt*. – Var. *(it még heja van)* utólagos hiányjelzést későbbi beírás: *mind addig valamég...* követte, mintegy összefoglalva a kb. egyoldalnyi francia szöveget (p. 315–316), amelyet végül Mikes lefordított a második átdolgozás során; vö. a variáns 775. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 234.5 *s. Aug. lib 1. de bapt. Contre donatis. Cap. 16.* – Fr. Liv. 4. du Baptême contre les Donatistes ch. 16. (p. 316.)

- 5 *olyan tanításhoz.*, – Var. *olyan tanyitáshoz*, – fr. „J’entens ceux qui sont attachez avec opiniatreté à une doctrine condamnée par l’Eglise...” (p. 316.)
- 11 *és különös társaságot tsinálnak* – Fr. „...et qui vivent entierement separez de leur obéissance.” (p. 316.) A „külön társaság” alapítása – a francia szöveg önálló értelmezése.
- 14 *annak ellene mondanak* – Fr. „qui renoncent exterieurement à la Foi Catholique...” (p. 317.) A variánsban utólagos beírás: *it egy kérdés héja* – vö. a 779. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 20 *s. Aug. lib de fide. et de symbo n. 21.* – Ágoston dogmatikai könyve a 391–396-os időszakból: De fide et symbolo liber.
- 235.4 *a viznek feredőjével*, – Káldinál: „fördőjével”; *sömörgözés*, – Káldinál is: „sömörgözése”; fr. „n’aient ni tache, ni ride, ni rien de semblable” (p. 317); tache a. m. folt, szeplő; ride a. m. ránc, gyűrődés.
- 236.4 *a hit ágazatokat* – Előbb: *hitt ágazattyanak*; var. *a hitt ágazatokat* változatban.
- 16 *az Apostoloktól jötté.* – A franciában folytatódó magyarázó részlet (p. 319) befejező bekezdése a kéziratban hiányzik; Mikes rövidítésének fogható fel.
- 237.2 *azok az ígéretek világosak.* – Fr. „Ces promesses sont claires et precises.” (p. 319.) A folytatódó mintegy nyolcsornyi francia szöveget Mikes elhagyta.
- 7 *ezek az ígéretek.világosak., imé ezek.* – Var. ...*ugy mint.* Fr. „Les termes de ces promesses sont clairs et precis. Les voici.” (p. 320.) A fordító nem tett különbséget a francia szöveg eltérő jelzős szerkezete között. Mikes a bibliai idézeteket a variánsban aláhúzta, a főszövegben idézőjelbe tette; a francia kiadás ezeket kurzív szedéssel adja.
- 28 *Ezekre a szavaira akristusnak igen kel tehát figyelmeznünk,* – Fr. „il n’y a pas un mot à perdre de toutes ces paroles de Jesus-Christ.” (p. 321.)
- 238.18 *...bé tellyesitheti ígeretét.* – Var. *bé is töltheti ígeretét.* Fr. „...et il est tout-puissant pour executer sa promesse.” (p. 322.)
- 239.15 *és abban mindenkor az igazságot fogják tanítani* – Var. ...*fogják tanyittani.* Fr. „et que la verité y sera toujours enseignée.” (p. 323.) A felelet után a variánsban utólagos beírás: *kérdés héja.* – Vö. a 805. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 20 *Mert enem olyan nehéz vetekedés, valamint...* – Fr. „Parce que ce n’est point ici une discussion difficile comme est l’examen de chaque dogme en particulier.” (p. 323.)
- 240.6 *s. Cypr de unitate Eccle.* – A pogány hitről megtért egyházatyanak püspök korában vitája volt a pápával az eretnekek keresztelése ügyében; elveit a De unitate Ecclesiae című munkájában összegezte.

- 13 *hogy mit hinak* – Var. *mit hivnak*. változatban; fr. „ce qu'on appelle être hors de l'Eglise.” (p. 324.)
- 17 *szán szándékal* – másutt is így vagy *szánszándékal* ejtés utáni írás-móddal; fr. „volontairement” (p. 324); vagy *azért hogy onnét ki rekesztetet* – Var. ...*ki üzetet.*; fr. „ou parce que on en a été chassé.” (p. 324.)
- 25 *a hit tagadok.* – Var. *a hitt tagadok*; fr. „les Apostats” (p. 325).
- 31 *Ezek a szavai...* – Fr. „Ce passage de S. Paul...” (p. 325.)
- 241.26 *Az is bizonyos hogy...* – Fr. „Il n'est pas moins certain que...”
- 242.3 *s. Aug. lib de unitate Eccl.* – Ágoston Epistola ad Catholicos contra Donatistas, vulgo De unitate Ecclesiae című polemikus munkája, fr. Liv. De l'unité de l'Eglise. (p. 326.)
- 22 *hogy tsak a magok hasznokot keresik.* – Fr. „...que la plûpart cherchoient leur intérêts...” (p. 327.) Mikes az élet minden területén, az egyházi és világi tevékenységben egyaránt elítélően szólt azokról, akik „csak a maguk hasznát” keresik; ez a szemlélet jellemző a levélíró és fordító munkáira.
- 243.2 *s. Aug. epist 119 ad janu. epist 209. ad felicia* – Ágoston episztoláiból, Ad Januarium és Ad Felician; fr. Lettre 55. ou 119. à Janvier és Lettre 208. ou 209. à Felicie. (p. 328.)
- 4 *kel meg olvasni.* – Néhány sor fordítása elmaradt a felelet végéről (fr. p. 328). A margószöveg is megrövidült; íme, az utóbbi episztolához irt jellemzés: „Cette lettre est parfaitement belle, et doit être luë par ceux qui sont scandalisez de la mauvaise vie des Catholiques, Pasteurs ou autres.” (p. 328.)
- 5 *ez a szó Catholica... E görög szó. mely téssen közönségest.* – Fr. „Que veut dire le mot de Catholique? – C'est un mot grec qui veut dire Universel.” (p. 328.) A. m. egyetemes, általános.
- 14 *s. Aug. ad Deo gratias epist 49. qu. 2.* – Ágoston Epistola 102. alias 49. ad Deo Gratias, quaest. 2. n. 12.
- 25 *mondgya szent Péter.* – Utána kimaradt egy kérdés-felelet. (p. 329.)
- 244.1 *s. Aug. epist. 80. ad Hesychium. c. 12.* – Ágoston Epistola 199. alias 80. ad Hesychium. (p. 329.) Utána beírás a variáns kéziratában: *heja vagyon* – vö. ott a 837. sz. lapolji szövegkritikai jegyz. Mikes a felelet 2. pontjának hiányát jelzi.
- 26 *Magyarázat* – Fr. „Explication” (p. 330), második bekezdése hiányzik a variánsból; a fordító utólag meg is jegyezte: *it még heja vagyon.* – Vö. a 840. sz. lapolji szövegkritikai jegyz.
- 27 *a montanisták, manicheusok, ariánusok, nestorianusok. pelagiánusok...* – Alább, a 10. artikulusban jellemzi őket.
- 245.1 *Tert. Contr. praxeam lib prescrip. c 17.* – Tertullianus Contra v. Adversus Praxeam című, 213 után keletkezett polemikus műve.
- lib. Contr. epist. fundam* – Ágoston: Contra Epistolam Manichaei
- 11 *quam vocant fundamenti c. 4. n. 5.*

- 14 *Miért nevezed...* – „Pourquoi l’Eglise est-elle appelée Apostolique?” (p. 330.) A tárgyas francia kérdést Mikes dialogizálja.
- 246.14 *Mitsoda értelemel...* – „En quel sens...” (p. 331.) A variánsban *K. Mitsoda értelemel...* kérdés elé utólag beírva: *it héja van* – vö. a 844. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes az előző felelet végéről hiányzó mondatra utal itt.
- 25 *sine interruptione* – Fr. „sans aucune interruption” (p. 332).
- 247.10 *a mely nagy káromkodás.* – Fr. „ce qui est un blasphème”. (p. 332.)
- 12 *Halgasuk meg figyelmeteséget...* – Fr. „Voici comme parle S. Augustin sur ce sujet.” (p. 332.)
- 248.2 *s. Aug. lib 3. contr Cresconium Cap 18.* – Ágoston *Contra Cresconium* (fr. Liv. 3. contre Cresconius, p.333) című munkája, benne a donatisták elleni polémia visszhangja; az *Ad Cresconium grammaticum partis Donati libri IV* 399–406 között keletkezett.
- 4 *per successionem,* – Fr. „par une succession non interrompuë,” (p. 333).
- 249.18 *Ezek az emlékezetre méltó szavai...* – Fr. „Ce beau passage de S. Augustin...” (p. 335.) A bekezdés befejező mondata elmaradt.
- 22 *Tertull. de praescript. Cap. 20. 22. 23.* – Tertullianus *De praescriptionibus contra Haereticos* című, 200 körül írt munkája.
- 250.11 *s. Aug. epist. 162. ad Glorium. et Eleusium. num. 16.* – Ágoston: *Epistola 43. alias 162. ad Glorium Eleusium*, fr. *Lettre 43. ou 162. à Glorius et Eleusius. nomb. 16.* (p. 336.)
- 29 *szent Bernárd lib. 2. de consideratione. c. 8.* – Szt. Bernát *De consideratione* című műve a pápai kormányzat elveinek kódexe.
- 251.6 *...sem kételkednek.* – A francia mondat befejező része elmaradt: „depuis que Blondel (Blondellus) a fait voir qu’ils sont incontestables.” (p. 337.)
- 11 *s. Cypr. epist 52. et 55.* – Cyprianus: *Epistola 52. alias 55. ad Antonian.* (p. 338.)
- 11 *s. Hier. epist. 67 ad damas.* – Hieronymus: *Epistola 67. ad Damasum.*
- 11 *Conc. nice.* – Niceai concilium (325). *Conc. Constantinop.* (381)
- 11 *Conc. Calced.* – Calcedoni zsinat (451). *Conc. in Trullo.* (680 et 681).
- 12 *praerogativával, jurisdictional.* – Fr. „...à prééminence, et à la jurisdiction de leurs predecesseurs.” (p. 338.) Latinos-franciás terminológiával.
- 53.11 *imé meg más felelet. a melyet nem lehet tagadni:* – Fr. „Voici une seconde réponse qui est sans replique.” (p. 340.)
- 21 *Calvinus maga meg valya.* – A latin margószöveg alatt a francia kiadásban: „Ce sont les termes de Calvin dans une de ses Lettres.” (p. 341.) Az 1725-ös latin kiadásban: „Epist. Calvini ad Melancthonem scripta 4. Decemb. 1552.” (p. 338.)
- 30 *világ végiig.* – A variáns kéziratában törölt beírás: *(héja van)* – vö.

- a 891. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes jelezte a hiányt, de nem pótolta; a főszövegből is hiányzik a folytatás (p. 341), mintegy egész lapnyi francia szöveg fordítása. A kimaradt részben az eretnekmozgalmakról (protestánsok, valdensek, albigensek, szakadárok) van szó.
- 254.16 *lib. 2 contr. parmeni. Cap 2. num 15* – Ágoston Contra epistolam Parmeniani libri III című, donatisták elleni polemikus műve 399–406-ból.
- 21 *el válaszokat.* – A bekezdés eddigi részét összevonással fordította Mikes. *A tellyeségel láthato dolog...* – fr. „il est visible qu’il ne s’agit là nullement...” (p. 343.)
- 32 *ahoz a meg szeplősitet. és bálványozo babiloniához* – Fr. „avec cette Babylone prostituée et idolatre” (p. 343).
- 255.16 *Az egység* – Var. *Az edgyeség.*; fr. „L’Unité” (p. 344).
- 21 *Ángliában* – Var. *angliában vagyon...* Mikes előtte elhagyta a néhány sornyi francia példát: „Nous avons vu qu’en France les Calvinistes communiquoient avec les Lutheriens...” (p. 344.) ...*nintsen tehát egység köztök.* – Ezután elmaradt egy fél lapnyi bekezdés a francia szövegből (p. 345).
- 27 *ugyan abban is eset.* – Utána hiányzik egy rövid részlet a bekezdés végéig (fr. 345).
- 256.1 *a Calvinistak ezt magok meg vallyák.* – A variánsból ez hiányzik a bekezdés végéig.
- 7 *Hát a Görögök el válaszok ellen mit lehet mondani.?* – Fr. „Pouvez-vous combattre aussi fortement la separation des Grecs?” (p. 346.) Mikes önállóul kifejezéssel fordítja a francia dialogizáló kérdést.
- 16 *a lugdunumi. és a Florenciai közönséges gyűlésben* – Fr. „dans les Conciles Generaux de Lyon et de Florence,” (p. 346); lat. „Photius... in Synodis oecumenicis Lugdunensi et Florentina,” (p. 342.)
- 34 *sysmaticusok.* – Var. *scysmathicusok*; fr. „Schismatiques” (p. 347); lat. „Schismaticae” (p. 342). A variánsban a következő két bekezdés nincs meg.
- 257.4 *egy más közöt.* – Itt is hiányzik néhány sor a bekezdés végéig (p. 347).
- 258.28 *Elegendő bőséggel beszéllettünk...* – Var. *bövséggel*; fr. „Nous nous sommes un peu étendus sur la matiere...” (p. 350.) Összegező értekező fordulat a hosszúra nyúlt artikulus végén.
- 259.10 *s. Aug. de symbo. lib. 1. cap. 6.* – Ágoston De Symbolo ad Cathecumenos című munkája.
- 260.2 *veszthesen ell,* – Utána utólagos beírás a variáns kéziratában: *it heja vagyon* – vö. ott a 914. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes két kérdés és felelet hiányát jelzi itt.
- 9 *lib de utilitate jejun. Cap 10.* – Ágoston De utilitate jejunii című traktátusa.

- 29 *hogy őket el veszesék.* – A felelet második felét Mikes kissé összevon-
ta, azután elhagyta a következő kérdés-feleletet (fr. p. 352).
- 261.15 *a veszedelem követi.* – Utána későbbi beírás a variánsban: *heja van*
– vö. a 922. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes ismét egy kérdés-fele-
let hiányát jelzi a 8. artikulus végén. De hiányzik utána a 9. *Art.* jelzése
és címe is, valamint az első két kérdés-felelet (p. 353). Így a 9. artikulus
a variáns kéziratában össze van olvasztva a 8. artikulus szövegével.
- 262.5 *lib. de utilitate credendi cap 14. s. Aug. epist. 56. ad Diosco. epist 222.*
ad Consentium. – Ágoston *De utilitate credendi* liber című, 391–396-ból
való polemikus műve és episztolái: Epistola 118. ad Dioscor. alias 56.
c. 5. n. 32. és Epistola 120. alias 222. ad Consentium. c. 13. n. 13.
A variánsban a lerövidített felelet mellől az utalások elmaradtak.
- 20 *lib. de Carn. Jesu Christ cap. 5.* – Tertullianus: *Liber De Carne*
Christi.
- 263.6 *nintsen is...* – A hat pontba foglalt felelet első mondata csak a
variánsban van meg; fr. „Pour plusieurs raisons importantes, qui toutes
contribuent à la gloire et à l’avantage de l’Eglise.” (p. 355.)
- 25 *erről még bővebben fogunk beszélni.* – A variáns kéziratában utána
utólagos bejegyzés: *heja van* – vö. a 926. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
Mikes első fordításában elhagyta a „Magyarázat”-ot; fr. „Explication
de cette derniere raison.” (p. 355–356.)
265. *10 Articululus.* – Var. *9 Articululus*; eltérő számozás az előbbi (8. és 9.
artikulus) összevonása miatt, de tartalmi egyezés a variáns kéziratának
alább jelzett hiányai mellett.
- 14 *tsak a leg nevezetesebbeket hozom elé.* – Az értekező prózára jellemző
stílusfordulat a hosszúra nyúló válasz bevezetéseként; fr. „Il seroit trop
long de les marquer toutes en détail. Nous nous contenterons de
raporter siecle par siecle les plus considerables et leurs principales
erreurs...” (p. 357.)
- 266.6 *s. justin. Apolog 2.* – Iustinus (kb. 100–165?) mártír, egyházatyja, a
görög apologetikus–filozofikus irodalom egyik korai főbb képviselője;
ún. második polemikus apológiáját – *Altercatio Jasonis et Papisci* – a
császárhoz írta (*Apologia ad Antonium*), vö. róla Mikes ÖM IV. 747.
- 7 *Tertull. lib. de anima C. 50.* – Tertullianus *De anima* című, 211 körül
írt apologetikus könyve.
- 9 *...azok se meg nem halnak, se meg nem vénülnek.* – Fr. „comme de
perseverer ceux qui le recevroient, de la mort et de la vieillesse.” (p 358.)
Mikes Simon mágust ironizáló önálló átültetése.
- 13 *de a nem bizonyos* – Fr. „Mais cela n’est pas assez prouvé.” (p. 358.)
- 267.1 *szent Ireneus.* – már idézett *Adversus Haereses* című munkájában.
- 1 *szent kelemen Alexandriai pap.* – S. Clemens *Alexandrinus*
(145?–217?), Titus Flavius Clemens *Stromata libri VII* (a VIII. töredé-
kes) dogmatikus művére utal a francia szöveg (p. 358). Az 1725-ös első

- latin kiadás ezzel végzi az „első saeculum”-ot, ami utólagos szerkezeti igazításra vall. A hivatkozás után mindkét kéziratban kimaradt a gnosztikusok, valentiniánusok, marcioniták rövid jellemzése (pl. 359–360); a francia szöveg szerint is unalmas volna ezek felsorolása, mivel korábbi eretnkségek felújításáról van szó. A gnosztikusoknál például Krisztus isteni mivoltának tagadása, megtűzdelve különféle tévtanokkal s pogány hiedelmekkel. Ellenük írtak még Tertullianus, Justinus, Epiphanius etc. (p. 360), a fr. kiadásban műveik külön felsorolása nélkül; a latin kiadásban oldalakon keresztül (pl. 363–372) idézve ezeket és másokat is. Csak a montanistákkal foglalkozik bővebben.
- 3 *a phrygiai montanus.* – Fr. „Montan, Phrygien de nation” (p. 360).
- 14 *E rettentő nagy példa,* – Fr. „Exemple terrible des excès où peut tomber l’esprit le plus éclairé...” (p. 361.) Ettől kezdve a bekezdés végéig kimaradt a variáns kéziratában a befejező részlet.
- 20 *Eusebius fel teszi.* – Fr. a *Historia Ecclesiastica* című művére is utal (p. 361). A főszöveg kéziratából ezután kimaradt a francia szöveg utolsó bekezdése.
- 26 *szent Corneliust.* – Cornelius pápa, 251–252 között. A karthágói Novatus v. Novatianus eretnkségére vonatkozó két bekezdést Mikes megrövidítette (fr. p. 361–362); a francia szöveg olaszországi, afrikai zsinatokra s a niceai zsinatra hivatkozik. Ezután kimaradt a következő két bekezdés, a szentháromság-tagadó sabellianusok jellemzése, továbbá Paulus Samosatenus antiochiai püspök elítélt tanainak leírása (fr. p. 362–363). S folytatódik a manicheusok (manisták) és origenisták rövidített bekezdéseivel.
- 269.4 *egy nagy uri Aszonyt. és gazdagot...* – Fr. „une femme de qualité tres-riche nommée Lucille” (p. 365).
- 23 *reájok rohanának.* – A tovább folytatódó mintegy másfél oldalnyi francia szövegből Mikes csak a római zsinatot említő mondatot tartotta meg (p. 366–367).
- 270.9 *Nicéában 325-ben.* – A variánsban utána későbbi beírás: *it heja van* – vö. ott a 953. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes az eretnekek elleni auktorok névsorát utólag bővítette, de a kiadáshoz viszonyítva névsoruk így sem teljes, a bekezdés szövegét is összevonta (fr. p. 368). Majd a folytatólag következő macedonistákra, messalianusokra, luciferistákra, apollinaristákra, priscillianistákra, jovinianistákra stb. vonatkozó lapokat (p. 369–374) elhagyta. A latin kiadás egész idézetanyagot közöl az auktorokból (p. 395–409).
- Pelagius és Celestius előtt elmaradt Vigilantius, a barcelonai eretnek pap tanainak elmondása, aki kétségbe vonta a relikviák és a szentek tisztületének egyházi tanítását, s tagadta, hogy a szerzetesi szüzesség és a cölibátus erényesebb volna a házasságnál (fr. p. 374).
- 28 *első Celestinus pápa* – 422-től 432-ig; a variánsban az ephesusi zsinat-

- hoz beírta az évszámot is: *Anno. 431*. Ezzel zárja is az „V. saeculum”-ot, mintegy harmadára csökkentve az eddigi francia szöveget (pl. 374–379). A kiadásban folytatódó részt (p. 379–382) pedig teljesen elhagyta a fordító. Sőt, a következő, „VI. saeculum” is kimaradt; talán azért, mert főleg a Nestorianus-követőkről van szó a viszonylag rövidre szabott fejezetben.
- 271.1 *A VII saeculumban.* – Mikes ezt a részt is felénél kevesebbre csökkentette; a paucianusokkal nem foglalkozik, mivel a kiadás is új néven megjelenő manicheusoknak tartja őket (fr. p. 384).
- 12 *Mahumet... imit amot ki szedegetet vallását.,* – Fr. „...l’impie Mahomet Cyrenéen de nation... forma la secte des Mahometanes, dont les dogmes sont un composé monstrueux du Judaïsme, du Christianisme, des heresies anciennes, et de mille imaginations extravagantes.” (p. 385.) Mohamedről és vallásáról vö. még Mikes ÖM I. 740, 757–779 és a 7, 179–192. lev. és jegyz. II. 133, 950; III. 990, 1060.
- 17 *A VIII saeculumban* – Mintegy felére összevonva; az utolsó bekezdés (p. 386) a nestorianusok tanainak főlélesztőiről teljesen elmaradt.
- 22 *Leo Görög Császár* – Leo (Isaurus) Imperator.
- 25 *második Gergely pápa,* – (715–731) Szent Gergely.
- 272.1 *A IX saeculumban.* – Az egyoldalnyira terjedő első bekezdéseket (p. 386–387) Mikes elhagyta; a továbbiakat felére vonta össze (p. 387–389).
- 2 *Photius...* – Fr. „...étoit nevue de S. Therasius Patriarche de Constantinople” (p. 387).
- 9 *Első Nicolaus pápa* – I. Miklós (858–867).
- 25 *Leo. a Basilius fia,* – Fr. „Leon le Sage” (p. 389); lat. „Leo sapiens”
- 28 *Scotiai Janos... Carolus Calvus alat.* – Fr. „Jean Scot, du tems de l’Empereur Charles le Chauve” (p. 389); lat. „Carolus Calvus” (p. 433), Kopasz Károly, II. Károly (840–877) római császár (875–877).
- 30 *A Tizedik saeculumban semi új eretnekek nem támadának* – Var. *A tizedik saeculumban semmi uj eretnekek...*; fr. „Le dixième siecle n’a produit aucune nouvelle Secte.” (p. 389.) Nincs belőle külön rész a kiadásban sem.
- 273.1 *A XI saeculumban.* – Az újmanicheusokról szóló első bekezdések (fr. p. 389–390) a kéziratban elmaradtak; a Cerularius-szal kapcsolatos két bekezdés kissé össze lett vonva.
- 20 *Kilentzedik leo pápa* – IX. Szent Leó (1048–1054).
- 24 *Monomachus CSászár.* – Fr. „l’Empereur Constantin, surnommé Monomachus” (p. 391).
- 274.6 *A XIII saeculumban.* – A XII. kimaradt. *Az Albigensek.* – lényegében róluk (Pierre de Bruis, Henri Moine Apostat) és Arnaud de Bresse, Pierre Abélard, Gilbert de la Porrée, „les Vaudois” eretnek tanairól szól, a valdensek és albigensek mozgalmát ismerteti az elmaradt „XII. saeculum”-ban tárgyalt anyag (pl. 391–394); tanulmányozásukra a

meaux-i püspök, Bossuet Histoire des variations című összefoglalását ajánlja a szerző.

- 9 *Circum Celliones*. – Var. *Circum celliones*; fr. „des Circoncensions d'Allemagne” (p. 394), lat. „Circumcelliones” (p. 438). A század hatvanas éveiben feltűnt donatista tanokat felújító szektaként ismerteti a Mikes által elhagyott francia szöveg.
- 23 *német országban is el hatának* – Fr. „La Secte passa d'Italie en Allemagne et en Hongrie; où elle fut renouvelée le siecle suivant, l'an 1349.” (p. 396.) Forrása anyagát a fordító kb. egynegyedére vonta össze.
- 24 *A XIV saeculumban*. – *A Turlupinusok* összevont jellemzése után kimaradt a „lullisták” (Raimundus Lullus) ismertetése (p. 397).
- 275.3 *Joannes viclavus Anglus pap*. – Var. *Joanes viclavus anglus pap*; fr. „Jean Viclef Anglois, Prêtre et Curé dans la Diocese de Lincoln” (p. 398); lat. „Johannes Wiclef Anglus in dioecesi Lincolniensi Ecclesiae Parochiales Rector.” (p. 441.) Mikes fordítása a francia szövegnek kb. egyharmada.
- 12 *A XV saeculumban*. – A fordításban az első bekezdés fele maradt meg a mintegy harmadára csökkentett francia szövegből (p. 398).
- 20 *Ezt a lutheránusok. és a Calvenisták Martyrnak tarttyák*. – A variánsban ez a mondat nincs meg; fr. „Les Lutheriens et les Calvinistes le regardent comme un de leur heros, et le traitent même de Martyr.” (p. 398.) A Husz Jánosra vonatkozó sorok innentől elmaradtak, elhagyva tanítványának, „Jerôme de Prague” („Hieronymus Pragensis”) említését is (p. 399).
- 22 *A XVI saeculumban*. – A rövidre fogott fejezet megfelel a francia szövegnek; ennek felsorolása: „Le seizième siecle a été fertile en heretiques, Luther, Carlostad, Zuingle, Oecolompade, Melancthon, Bucer, Osiandre, Brentius, les Anabaptistes, Calvin, les Antitrinitaires, les Sociniens, etc.” (p. 399.) A sociniánusok Socinus Laelius és Socinus Faustus tanait valló szentháromságtagadók.
- 31 *Nem szollunk... azokat mindenek tudgyák* – Fr. „Nous ne parlons pas des erreurs enseignées ou renouvelées dans le dix-septième siecle; la memoire en est trop recente.” (p. 399.)

Zolnai azt írta régebben, hogy Mikes fordítása, ill. Pouget szövege nem követi a tévtanokat a tridenti zsinaton túl (1925. 31), s így a janzenisták sem kerülnek ide. A korai kiadásokban valóban az imént idézett mondattal zárul a XVI. századi eretnenségek sora. A szerző azonban később jónak látta kibővíteni szövegét, ami az indexre kerülő káté írójának védekezéseként is felfogható, hiszen ismerteti az élitelt janzenista alapítéleket.

Íme, a tartózkodó hangú kérdés, amely folytatólag következik a kibővített francia s a latin kiadásokban: „D. Dites-nous au moins

quelque chose sur les cinq fameuses Propositions de Jansenius, dont on parle depuis si longtems, et sur quoi on répand chaque jour un si grand nombre d'écrits?" (1714. p. 193.) Az első latin nyelvű kiadásban is: „I. Dic tamen, quæso, pauca saltem de quinque famosissimis Jansenii Propositionibus, de quibus ab annis plus quam sexaginta quaestio est, de quibus tot editi sunt edunturque etiamnum hinc inde libri. Quid id rei est?" (1725. p. 442.)

Pouget tárgyilagossá mondható, a kérdés rövid összefoglalását tartalmazó válasza a janzenizmus történetére vonatkozó ismereteken túl pontosan leírja az öt janzenista tételt, majd híven idézi az egyes proposíciókkal kapcsolatos elítélő egyházi állásponyt. Ezután felsorolja az elítélő bullákat X. Incétől (1653) XI. Kelemenig (1705), ami arra vall, hogy Pouget kiegészítése még az Unigenitus bulla (1713) előtt történhetett. Erre engednek következtetni a szerző befejező mondatai is.

„R. Jansenius, Docteur & Professeur de l'Ecriture Sainte en la Faculté de Theologie de Louvain, & ensuite Evêque d'Ypre, composa plusieurs Ouvrages qu'il soumit au saint Siege par son testament. Après sa mort parut l'Ouvrage qu'il avoit composé sur la Grace intitulé, *Augustinus*. Ce Livre n'eut pas plûtôt été rendu public, qu'il s'éleva de grands troubles à l'occasion de cet ouvrage, dans lequel la plûpart des Theologiens Scholastiques sont fort maltraités. Quatre-vingt cinq Evêques de France écrivirent sur cela au Pape Innocent X. & lui demandèrent son jugement sur cinq Dogmes ou Propositions de ce Livre, qui étoient la matiere des plus vives contestations. Voici ces Propositions.

1. *Quelques Commandemens de Dieu sont impossibles aux hommes justes, lors même qu'ils veulent & s'efforcent de les accomplir, selon les forces qu'ils ont presentes ; & la Grace qui les leur rendroit possibles, leur manque.*

2. *Dans l'état de la nature corrompue on ne résiste jamais à la Grace intérieure.*

3. *Pour mériter & démériter dans l'état de la nature corrompue, la liberté qui exclut la nécessité n'est pas requise en l'homme, mais la liberté qui exclut la contrainte suffit.*

4. *Les Semipelagiens admettoient la nécessité de la grace intérieure prévenante pour chaque action en particulier, même pour le commencement de la Foi : & ils étoient hérétiques, en ce qu'ils vouloient que cette grace fût telle, que la volonté humaine pût lui résister ou lui obéir.*

5. *C'est donner dans l'erreur des Semipelagiens que de dire, que Jesus-Christ est mort, ou qu'il a répandu son Sang généralement pour tous les hommes.*

Le Pape ayant examiné cette affaire, après avoir fait tenir sur cela un grand nombre de Congregations, réndit enfin une Constitution le

dernier du mois de May l'an 1653. par laquelle il qualifie ainsi chacune de ces Propositions.

Nous declarons la premiere, Quelques Commandemens, &c. téméraire, impie, blasphématoire, condamnée d'Anathême & hérétique, & comme telle nous la condamnons.

Nous declarons la seconde, Dans l'état, &c. hérétique, & comme telle nous la condamnons.

Nous declarons la troisiéme, Pour meriter, &c. hérétique, & comme telle nous la condamnons.

Nous declarons la quatriéme, Les Semipelagiens, &c. fausse & hérétique, & comme telle nous la condamnons.

Nous declarons la cinquiéme, C'est donner, &c. fausse, téméraire, scandaleuse ; & en ce sens, que Jesus-Christ soit mort pour le salut seulement des Prédestinés; nous la declarons impie, blasphématoire, outrageante, dérogeante à la bonté de Dieu, & hérétique, & comme telle nous la condamnons.

Ce Pape ajoute qu'il ne prétend pas approuver les autres opinions du Livre de Jansenius.

Alexandre VII. Successeur d'Innocent X. donna une nouvelle Constitution le 16. d'Octobre 1656. par laquelle en confirmant celle de son Prédécesseur, il déclara que les cinq Propositions étoient tirées du Livre de Jansenius intitulé, *Augustinus*, & qu'elles avoient été condamnées dans le sens de l'Auteur. Et il défendit la lecture de ce Livre. Par une autre Constitution du 15. Fevrier 1664. il ordonna la signature d'un Formulaire qu'il dressa sur cette matiere.

Ce Formulaire fut suivi de nouveaux troubles, qui furent apaisés sous le Pontificat de Clement IX. l'an 1669. Ils ont ensuite été réveillés, premierement dans les Païs-Bas, ensuite en France. Pour finir les troubles des Païs-Bas, le Pape Innocent XII. par deux Brefs, l'un du 6. Fevrier 1694. l'autre du 24. Novembre 1696. adressés aux Evêques des Païs-Bas, déclara que quand Alexandre VII. avoit dit que les cinq Propositions avoient été condamnées dans le sens de Jansenius, il avoit entendu le sens de ces Propositions qui se presente d'abord à l'esprit dans la lecture de ce Livre ; il confirma toutes les Constitutions de ses Prédécesseurs sur cette matiere, & il défendit de traiter personne de Janseniste s'il n'étoit atteint & convaincu d'avoir enseigné quelqu'unes des cinq Propositions.

Pour finir les derniers troubles excités en France, Clement XI. a publié une Constitution nouvelle le 16. Juillet 1705. dans laquelle il rappelle tout ce qui a été décidé sur cette matiere par ses Prédécesseurs, dont il insere les Constitutions dans la sienne : il les confirme & renouvelle, & declare de plus, *Que par le silence respectueux on ne satisfait point à l'obéissance qui est dûë aux Constitutions Apostoliques susdites :*

mais que le sens de Jansenius condamné dans les cinq Propositions, & que les termes, dont elles sont composées, portent d'eux-mêmes, doit être non seulement de bouche, mais aussi de coeur rejeté & condamné comme hérétique par tous les fidèles Chrétiens ; & qu'on ne peut licitement signer le Formulaire dans un autre esprit, dans une autre disposition, ou dans un autre sentiment ; de maniere que ceux qui penseront, tiendront, prêcheront, enseigneront, ou assureront, soit de vive voix, soit par écrit le contraire sur toutes ces choses, ou sur quelques-unes d'entre-elles, seront soumis comme Transgresseurs des susdites Constitutions Apostoliques à toutes & chacune des peines qui y sont portées.

Le Clergé de France a accepté solennellement toutes ces Constitutions du saint Siege ; & il n'y a point aujourd'hui d'Evêque en France, ni dans aucun autre Royaume Catholique, qui ne se soit soumis à ces Décisions. Chaque Fidele est par consequent obligé à s'y soumettre de coeur & de bouche." (1714. p. 193–195.)

276. *11 Articulus – Var. 10 Articulus*, de tartalmuk egyezik, vö. a 982. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 19 *a különös embereknek* – fr. „des particuliers” (p.400), ti. az egyes embereknek. Előbb s alább elmaradtak a margóutalások.
- 24 *Belső suhajtozásival.* – Fr. „Par les gemissemens secrets...” (p. 401.)
- 277.21 *a mint már ezt bővön meg mondtottuk* – Fr. „comme nous l'avons montré...” (p. 402.) A franciában folytatódó három sor elmaradt.
- 12 Articulus – Var. 11 Articulus.* Vö. a 987. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 278.15 *és különösen minden emberel.*, – Fr. „et à chaque homme en particulier” (p. 403).
- 35 *a mint már azt meg bizonyítottuk ide fellyeb* – Fr. „comme nous l'avons prouvé ci-dessus.” (p.403.) Az ismétlés elkerülését szolgáló értekező fordulat.
279. *13 Articulus – Var. 12 Articulus.* Vö. a 994. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 8 *hi bennünket.* – Var. *hiv...*
- 280.3 *A bűnnek botsánattya...* – Előtte kimaradt egy rövid bekezdés (fr. p. 405). S a folytatódó bekezdést Mikes erősen összevonta. A hiányt jelezte a variáns kéziratában: *héja vagyon*, vö. a 997. és 998.sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 16 *eröl bővebben fogunk szollani ezután.* – Fr. „...comme nous l'expliquerons dans la suite de cet Ouvrage.” (p. 406.)
- 23 *...ada,* – A variánsban ezután későbbi beírás: *heja van*, vö. a 1001. és 1002. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 281.7 *a püspökök apapokal.* – Utána későbbi beírás a variánsban: *heja vagyon* vö. az 1005. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Elmaradt a Magyarázat „Explication” (p. 407).

- 29 *vagy attól el tiltotta* – Folytatólag kimaradt egy rövid bekezdés (fr. p. 407).
- 282.9 *...vagyon ragasztva*. – A variánsban utána későbbi beírás: *héja*; vö. az 1008. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet hiányát jelzi; fr. „En conferant le Baptême et les autres Sacremens, ausquels la remission des péchez est attachée.” (p. 408.)
- 10 *a mint ide fellyeb mondád* – Fr. „comme on vient de le dire” (p. 408).
- 23 *s. Aug. lib. 1. 2. 3. Contr. epist petili* – Ágoston Contra litteras Petiliani című polemikus munkája 399–406-ból.; a donatisták vádjai elleni visszhang tükröződik benne.
- 24 *a valóságos Anyának*. – Utána hiányzik egy kérdés-felelet (fr. p. 409).
- 283.8 *Calvinus azt mérte tanítani, hogy...* – Var. *Cálvinus azt mérte tanítani...*; fr. „Calvin a osé enseigner que...” (p. 409.) Kálvin János (1509–1564).
- 284.3 *conc. Trid. sess 6. de justifica cap 7.* – Conc. Trident. De Justificatione, 13. Jan. 1547.
- 13 *ellenünk vetetteknek* – Ezzel végződik a válasz 1. pontja; a 2. pont hiányát a variáns utólagos beírása mutatja: *hejában*; vö. ott az 1015. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes később sem pótolta. De a zárójeles értekező jellegű mondatot leírta: *Mind ezeket bővebben meg fogjuk magyarázni...*; fr. „Nous expliquerons plus en détail ce qui regard la remission des pechez...” (p. 411.)
- 14 Articulus* – Var. *13. Articulus*. Vö. az 1016. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 24 *Azt tudgyuk hogy* – Fr. „1. Nous sçavons certainement qu'elle arrivera pour chacun de nous. 2. Nous...” (p.412.) A francia válasz hat pontból áll; Mikes a pontokra osztást elhagyta. A felelet végén van még egy megjegyzés: „Nous expliquerons toutes ces choses en détail dans la suite de cet Ouvrage.”
- 286.8 *az emberek között* – Utána kimaradt egy pár soros bekezdés (fr. p. 413).
- 18 *meg romlot gondolat*. – Itt utólagos beírás a variáns kéziratában: *heja vagyon*; (vö. ott az 1026. és 1029. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a második átdolgozáskor is meghagyta a következő bekezdés kissé összevont szövegét (fr. p. 414).
288. *15 Articulus*. – Var. *14. Articulus*. Vö. az 1038. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- A különösen valo Itéletről*. – Fr. „Du Jugement particulier.” (p. 416.)
- 15 *...mértéke szerént*. – A franciához képest (p. 417) némi összevonással fordított bekezdés.
- 24 *Kitsoda lészen a bíró?* – Var. *kicsoda lészen az ítélő bíró?* Fr. „Qui est-ce qui fait la fonction de Juge?” (p. 417.)

- 290.2 *lelkek üsméretihez.* – Alatta a variáns kéziratában utólag beírva: *it egy kérdés heja*; vö. az 1048. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 16 *Articulus* – Var. 15 *Articulus*. Vö. az 1049. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
292. 17 *Articulus* – Var. 16 *Articulus* Vö. az 1055. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 294.8 *Grotius. dissert de Ant ch. 3 vol.* – Hugo van Grotius [de Groot] (1583–1645); fr. „Voiez Grotius dans la Dissertation sur l’Antechrist, au Tome 3. de ses Ouvres Theologiques.” (p. 424.) Lat. „in Append. ad interpret. locorum N. T. quae de Antichristo agunt, aut agere putantur. Oper. Tom. 3, pag. 475.” (p. 475.) Alatta s a következő kérdés-feleletnél bősséggel felsorolt margóutalások maradtak el.
- 25 *mint egy lepedő vagon szemek előtt, hogy...* – Fr. „ils ont pour ainsi dire un voile devant les yeux, qui les empêche de voir...” (p. 425.)
- 295 18 *Articulus* – Var. 17 *Articulus*.
- 4 *valamint a hangos trombitáknak szavait,* – Fr. „comme le son éclatant d’une trompette, et à cette voix tous les morts ressusciteront en un instant, en un clin d’oeil.” (p. 426.)
- 23 *Tertull. lib de resurect carnis* – Tertullianus De resurrectione carnis című 211 körül keletkezett műve.
- 296.19 *a szent Atyák ezen meg nem egyeznek.,* – Fr. „Les sentimens des Peres et des Theologiens, ne sont pas uniformes sur ce point.” (p. 428.) A végén a fordító utólagos bejegyzése: *heja vagon*; vö. az 1067. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a folytatólag következő kérdés-felelet hiányát jelzi.
297. 19 *Articulus* – Var. 18. *Articulus*.
- 298.17 *Hogy meg nagyobittsa.* – Var. *Hogy meg szaporittsa.* Fr. „Pour augmenter...” (p. 430.) *Vagynaq olyan vétkek.* – Var. *Vannak olyan... egy Eretnekség kezdő,* – Fr. „Un Heresiarque...” (p. 430.)
- 23 *...a jó tselekedet* – Var. *a jó cselekedet.* Utána elmaradt a francia bekezdés befejező, hatsornyi része (p. 431).
- 299.6 20 *Articulus* – Var. 19 *Articulus*.
- 300.10 *...csak világ végin lesz meg.* – A variánsban itt a lap alján töredékes beírások és fohász: *...Istenem mindenem rolanfi susánna*; vö. az 1085. és 1825. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Lorántffy Zsuzsanna (1600?–1660) I. Rákóczi Györgyné; vö. róla Szilágyi Sándor: Lorántffy Zsuzsanna. Történeti család- és jellemrajz. Pest 1872. Esze Tamás: L. Zs. arcképe. Az Ut V/1952. 3. sz. (XVII. századi olajfestmény és más képei a Történelmi Képcsarnokban.) Nem derül ki, hogy milyen összefüggésben írogatta le Mikes a református erdélyi fejedelemszony nevét a variáns kézírata egyes lapjainak alsó részére. Ismerte talán kegyességi könyvecskéjét? Vö. Moses es az Prophetak, az az: Az igaz keresztyeni vallasnak negyven öt ágazatinak szent Írásbeli gyözhetlen

- bizonságh-tétele. Mellyek nagy részént az Fejedelmi Méltosággal tündöklő Erdélyi Fejedelem Aszszonytul Lorantffi Susannatul másoknak jó példa adásával, az szent Írásnak gyakor olvasása között ki zedegettetnek, és az után megh bővítettvén, az idvességre ohajtozokhoz való buzgóságból közönségessé tettetenk. Luk. 16. 29. Vagyon Mosesek és Prophetájok, halgassák azokat. (RMK I. 716. Fejérváratt 1641.) A mikesi beírások imaszerű jellege utalhat ilyen esetleges összefüggésre.
- 19 *mind egyek lesznek véle.* – Var. *...edgyek lesznek véle.* Utána későbbi beírás: *it egy néhány kérdés heja.* Vö. az 1087. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 21 *A gyönyörűség patakának... gyönyörűség helyének,* – Fr. „Un torrent de plaisirs... Le Paradis, c'est à dire lieu de délices” (p. 433).
- 301.8 *az ötet szeretőknek.* – Utána kimaradt egy kérdés-felelet (fr. p. 434). *örökké ditsérik.* – Var. *örökké dicsérik.* Utána beírás: *heja;* vö. a variánsban az 1088. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. A főszövegből is hiányzik egy újabb kérdés-felelet (p. 434).
- 20 *...külömbözése.* – A variáns kéziratában utólagos beírás: *heja;* vö. az 1090. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 32 *az Élők könyvében.* – Fr. „en un mot tous ceux qui ne sont pas écrits au Livre de Vie...” (p. 435.)
302. *21 Articulus* – Var. *20 Articulus.*
- 303.11 *...a szent írás azt nyilván nem tanította.* – Fr. „c'est que l'Écriture sainte ne decide nulle part, et sur qui l'Eglise n'a rien prononcé.” (p. 437.)
- 15 *A büntetés holmiben nem léssen egyaránsu.* – Fr. „La punition sera inégale en quelque chose par rapport à l'inégalité des pechez.” (p. 437.) A francia válasz szövege kb. felére rövidítve; a variánsban alatta beírás: *a magyarázatot ide kel le irni.* Vö. az 1099. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikesnél az „Explication” (p. 438) a későbbi átdolgozásban is elmaradt.
- 31 *...keresztényénül kel élni.* – A francia válasz folytatólag kiemeli: „c'est ce que nous expliquerons dans toute la seconde partie de cet Ouvrage.” (p. 438.)
- 35 *adgya azt meg nekünk.* – Ez a válasz is folytatódik a szerző megjegyzésével: „Nous l'avons prouvé ci devant au commencement de cette premiere Partie, et nous en parlerons encore au Traité de la grace, au commencement de la troisième.” (p. 438.) A fordításban a válaszok kissé összevontak az artikuluss végéig.
304. *22 Articulus.* – Var. *21 Articulus.* A francia kiadás ezt nem jelzi artikulussal: „Conclusion de cette premiere Partie.” (p. 439.) Alatta pedig: „Du Symbole des Apôtres, qui est comme l'abregé et la recapitulation de tout ce qui a été dit jusqu'ici.”
- 16 *Hiszek egy minden ható Istenben, ...* – Fr. „Je croi en Dieu...” (p.

- 440.) Lat. „Credo in Deum...” (p. 500.) Az „Apostoli symbolum”-ot az Egyház külön is terjesztette, pl. Credo in Deum. Hiszek egy Istenben, avagy Keresztyeni Tudomanyunk Első Része a 'Hitről es ' tizenkét Agazatiról. Mellyet Deákul irt Jesus Társaságából-való P. Witfelt Peter: Most pedig az Méltóságos Egri Püspök Szegedi Ferencz Urunk ö Nagysága akarattyából és költségéből Magyarrá fordított: Csak ebbül is, minden Hitbéli Versengéseknek eléendő meg-fejtése lévén. Cassau 1671. (RMK I. 1111.)
- 306.5 *Vagyoné... – Var. Nincsené... Fr. „L'Eglise n'a-t-elle point...”* (p. 441.)
- 22 *Ezt a vallás tételt meg lehet látni ennek az első szakasznak a végén. – A francia és latin kiadásban viszont itt következnek a „Profession de Foi, dressée sur les décisions du Concile de Trente par le Pape Pie IV.”* (p. 442–447.)
- 23 *Articulus. – Var. 22 Articulus.* Ez is Mikes önálló artikulus-számozása. Tartalma a francia kiadás „Tome deuxième Seconde Partie” bevezető fejezete. Címét is innen vette: „Où l'on explique comment il faut vivre sur la terre pour arriver à la vie éternelle, pour laquelle les hommes ont été créés.” Utána: *Tsak rövideden a keresztyéni életéről.* Fr. „Idée générale de la vie Chrétienne.” (t. II. p. 1.)
- 28 *akristus tanításával. – Utána kimaradt egy rövid kérdés-felelet* (fr. t. II. p. 1–2).
- 307.14 *a rozs kívánságokhoz. – Utána a variánsban későbbi beírás: heja van; vö. az 1118. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes több utólagos kiegészítő bejegyzést is tett itt a kéziratban. A fenti hiányjelzés a következő felelet végére, ill. folytatására vonatkozhat: mondgya szent jános.* Fr. „c'est-à-dire que tout ce que le monde a de corrompu, se réduit à ces trois chefs.” (t. II. p. 2.)
- 20 *Az érzékenységbéli gyönyörűségekhez... – Fr. „C'est l'attachement aux plaisirs des sens, la sensualité.”* (t. II. p. 2.)
- 31 *Rosz kívánságnak. – Fr. „La cupidité ou la concupiscence.”* (t. II. p. 3.)
- 308.7 *teremtettünk. – Var. teremtetttünk.*
- 15 *ragaszkodunk – Var. ragaszzkodunk, nem ejtés utáni változatban.*
- 21 *ezt a négy dolgot a második könyvben meg magyarázunk. – A variánsban, ahol Mikes nem jelzi a „második könyvet”, így: ezt a négy dolgot ide aláb bővebben meg magyarázunk.* Fr. „Nous allons expliquer ces quatre choses en détail en quatre Sections.” (t. II. p. 4.) A francia szerző a margón számos olvasnivalót ajánl a keresztyén erkölcsben elmélyülni akaróknak: „Ceux qui veulent étudier à fond la Morale chrétienne, doivent lire avec soin l'écriture sainte, et sur tout le Nouveau Testament; les Conciles pour en prendre l'esprit; les Peres de l'Eglise... les Auteurs modernes... les Theologiens qui...”

309. *Masodik könyv* – Var. *Második könyv*, utólagos beírás a sorközbe. A következő alcím: *A melyben meg magyarázák, hogy...* későbbi beírás a főszövegben; vö. előbb a 23. artikulus alcímét (fr. t. II. p. 1).
Első Rész – Var. folytatólagos számozással: *Nyolczadik Rész*.
A vétkekről közönségesen – Fr. „Des pechez en general.” (t. II. p. 5.)
 „Section premiere.”
- 9 *tsak a rosz kívánság a gyükere ennek ahárom rosz kívánságnak.* – Var. *csak a rosz kívánság agyükere ennek a három rosz kezdetnek.* Fr. „et la cupidité est toujours la racine de ces trois principes de tout mal.” (t. II. p. 5.) A kéziratban elmaradt néhány auktorutalás.
- 310.13 *két féle. eredendő. és tselekedendő* – Fr. „Il y en a de deux sortes; l'originel et l'actuel.” (t. II. p. 6.)
- 15 *mint Ádámnak fiai.* – A kiadásban utána zárójeles megjegyzés: „(Nous en avons parlé dans la premiere partie de cet Ouvrage.)” (t. II. p. 6.)
- 21 *akarattal... szánszándékal* – Fr. „volontairement... est volontaire dans son principe.” (t. II. p. 7.)
- 311.27 *de nem szán szándékal.* – Fr. „on n’y manque en matiere importante qu’avec un consentement imparfait.” (t. II. p. 8.) Utána kimaradt egy kérdés-felelet mindkét kéziratban.
- 312.15 *a melyeket hét fő vétkeknek nevezik.* – Var. *amelyeket hétt fő vétkeknek nevezik.* Fr. „qu’on nomme les sept pechez capitaux.” (t. II. p. 10.) Vonatkozó névmás után Mikes prózájában általános a tárgyas igeragozás; lehet erdélyiesség is, de a jelenség nem korlátozódik erdélyi szerzőkre, vö. Mikes ÖM I. 3. lev. jegyz. 412; II. 942; III. 980; IV. 734.
- 18 *a resttség.* – Var. *areszttség.* Fr. „la paresse” (t. II. p. 10). A következő két kérdés-felelet után hiányzik a 3. artikulus befejező kérdése és a válasz (fr. t. II. p. 10).
313. *II Rész* – Var. *Kilenczedik Rész*; Fr. „Chapitre II.” (t. II. p. 11.)
Különösön a vétkekről – Fr. „Des péchez en particulier.” (t. II. p. 11.)
 A. m. külön-külön, egyenként.
- 7 *E leg elsőb, leg nagyob...* – Var. *E legg elsőbb, legg nagyobb...*
 A felelet után a főszövegben kimaradt a magyarázó szöveg előtt a variánsban meglevő: *Magyarázat*.
- 14 *bé szívárkozik,* – Var. *bé szijja magát.* Fr. „Parce qu’il se glisse même dans les vertus...” (t. II. p. 11.)
- 15 *ŝ Greg. moral. in jób lib 34. cap 18* – Nagy Szent Gergely, 35 Libri moralium o Expositio in librum Job.
- 314.18 *a vallás ellen levő uj dolgokon valo kapás.* – Fr. „L’amour des nouveautez dans les matieres de Religion.” (t. II. p. 13.)
- 26 *magunkot meg vessük.* – A kiadásban a folytatódó mondatban Szent Bernátnak az alázatosságról szóló traktátusára is hivatkozik

- a szerző (t. II. p. 13). A kéziratban még egy rövid kis bekezdés is lemaradt.
- 315.25 *s Greg. pastoral. pars. I.* – Nagy Szent Gergely, Liber regulae pastoralis a gög legyőzéséről és az alázatosságról. Ez a téma (l'orgueil – superbia, ill. l'humilité – humilitas) a vallomásíró Rákóczi is sokat foglalkoztatta; Pouget katekizmusa a fejedelem olvasmánya is volt.
- 28 *Az alázatoság tselekeszi...* – A bekezdés közepén összevonás a francia szöveghez képest (t. II. p. 15).
- 317.11 *nagyob része a keresztyéneknek a fősvénységért vesz el.* – Var. ...*vész el.* Fr. „La plupart des Chrétiens se perdent par l'avarice.” (t. II. p. 17.) Mikes más olvasmányaiban és fordításaiban is (pl. ŐM II. 945; III. 1096; IV. 754). találkozunk ilyen moralista társadalomkritikai nézetekkel.
- 19 *nem olyan sobrákók...* – Fr. „et qu'on n'est pas d'une menage sordide...” (t. II. p. 17., ti. piszkos, zsugori módon él.) A *sobrák* szó első előfordulása Mikesnél. NySz Zsobrák, sobrák. Czuczor–Fogarasi: A magyar nyelv szótára. Pest 1870. V. 584, 1275 (fősvény, zsugori; koldus jelentéssel). Kniezsa István: A magyar nyelv szláv jövevényszavai. Bp. 1955. I. 580.
- 318.11 *Mitsoda orvosága vagyona fősvénységnek?* – Fr. „Quels sont les remèdes de l'avarice, et les moiens de parvenir au detachment necessaire à tout Chrétien?” (t. II. p. 19.) Előtte két kérdés-felelet kimaradt a kéziratban.
- 21 *a midön beszélnek, énekelnek, olvasnak, irnak, vagy halgatnak tisztátalan dolgokat... a táncz, a roszt könyvek olvasása* – Fr. „Quand on dit ou qu'on chante, qu'on lit sans necessité, qu'on écrit, qu'on peint, ou qu'on écoute avec plaisir des choses deshonnêtes... La frequentation des personnes d'un sexe different, les spectacles profanes, les danses, la lecture des mauvais livres comme sont les Comédies, les Romans, etc. tout cela conduit à l'impureté.” (t. II. p. 19–20.) A hozzá ajánlott olvasmányok: „Voiez le Traité de la Comedie de Monseigneur le Prince de Conti, et celui qui est au 2. Tome des Essais de Morale, la Lettre sur les spectacles, imprimée à la fin du dernier Tome du même Ouvrage. Voiez aussi le Traité de S. Charles contre les danses.” A témakörhöz vö. Mikes ŐM II. 956; III. 1056; IV. 743–745. Elsősorban a szerelmi tematikával kapcsolatos szép irodalmi műfajokat, a festézetet, a színházat és a táncot kárhoztatja a francia szerző; Mikes kissé hiányosan adja elő ezeket.
- 319.20 *és az örökkévalóságról.* – Utána elmaradt az utolsó kérdés-felelet a kéziratban (fr. t. II. p. 21), bibliai és auktori utalásokkal együtt.
- 24 *Hogy meg mutasam...* – Fr. „Pour faire comprendre que l'amour du boir et du manger peut aussi être juste et raisonnable.” (t. II. p. 21.) Mikes személyessé teszi a személytelen francia célhatározó mondatot.

- 320.1 *Mikor vétkeznek atorkosággal?* – Előtte kimaradt egy kérdés-felelet (fr. t. II. p. 21). *kényeségből.* – fr. „par sensualité” (t. II. p. 22).
- 5 *6. mikor a bőjtöt meg szegik.* – Fr. „6. Quand on mange des viandes defendues. 7. Quand on rompt des jeunes commandez.” (t. II. p. 22.) Mikes fordításában összevonva.
- 7 *A részszegség.* – Utána kimaradt egy rövid kérdés-felelet a kéziratban: „D. Qu'est-ce que s' enivrer? R. C'est boir jusqu'à perdre la raison.” (t. II. p. 22.)
- 16 *a torkosoknak. ahasok az Istenek* – Fr. „les gourmans n'ont pas d'autre Dieu que leur ventre” (t. II. p. 22), bibliai eredetű szólás; Káldinál: „...kiknek istenek a'has” (Phil. 3, 18).
- 18 *Tertull. lib de jejun s. Leo de jejun.* – Tertullianus: De Jejunii adversus Psychicos c. 3. és Szent Leó: Sermo 12. de Jejunio X mensis 2.
- 321.4 *Miért mondad...* – A franciában két fogalom szerepel a kérdésben: „Pourquoi dites-vous que la sensualité et l'avarice sont aussi quelquefois les causes de l'envie?” (t. II. p. 23.)
- 6 *s. Basil hom. 11 de invid.* – Basilius (Basil), Nagy Szent Vazul (329?–379) a négy nagy keleti egyházatyák egyike; idézett műve Homilia II. de Invidia, vö. róla Mikes ÖM II. 943.
- 13 *s Cypri. tract de invid.* – Cyprianus. Fr. „S. Cyprien: Traité De la jalousie et de l'envie.” (t. II. p. 24.) A latin kiadás itt De Zelo et livore címmel idézi (1725. p. 560).
- 27 *Mitsoda a harag?* – Mikes tömör fordításához vö. a fr. választ: „C'est une émotion dereglée de l'ame qui nous porte à rejeter avec violence ce qui nous deplaît.” (t. II. p. 24.) Utána még van három sor, de a fordító elhagyta.
- 322.5 *Buzgoságnak zelus. joan 2 15* – Fr. „Elle s'appelle zele.” (t. II. p. 25.) Lat. „Haec autem ira dicitur zelus.” (1725. p. 565.) A bibliai utalásban: „Zelus domús tuae comedit me.” (János 2,17.)
- 10 *mértéktelenség.* – Fr. „la sensualité” (p. 25); *fősvénység.* A variánsban utána beírás: *héja vagyon*; vö. az 1197. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a felelet folytatásának megszakadását, továbbá két kérdés-felelet hiányát jelzi a variáns kéziratában.
- 323.1 *meg türkötzetésin* – Fr. „Quand on n'a pas soin de la reprimer.” (t. II. p. 26.) A mikesi kifejezés francia változataihoz vö. ÖM III. 995; IV. 742, 761. A Magyar Tájszótárban Szinnyei József háromszéki, udvarhelyszéki, kalotaszegi adatokkal igazolja.
- 7 *A Resttségről. Mitsoda a resztség?* – Mikes mindkét változatot használja. *Mit kel tselekedni hogy el lehesen kerülni a resztséget?* Előtte hiányzik egy kérdés-felelet (fr. t. II. p. 27). *a munkát kel szeretni; mindenkor foglalatoságban kel lenni.* A választ a fordító mintegy felére vonta össze. A restség („la paresse”) sokat foglalkoztatja a rodos-

- tói levélíró és fordítót, vö. Mikes ÖM I. 33. lev. és 480. l. jegyz.; III. 1026; IV. 741. Egy könyvet is lefordított erről a témakőről: Antoine Courtin *Traité de la paresse, ou l'art de bien employer le temps...* (Paris 1667) című művét: *Az idő jóll el töltésének Mődgya Minden féle rendben* (é. n.). OSzK Quart. Hung. 1091.
324. *Első Rész – Var. Tizedik Rész.* Fr. „Section seconde.” és „Chapitre premier.” (t. II. p. 29.)
- 325.2 *Theologalis. és moralis.* – Fr. „Les vertus qu'on nomme Théologiques, et les vertus qu'on nomme Morales.” (t. II. p. 29.) Lat. „virtutes. aliae dicuntur Theologicae, morales aliae.” (1725. p. 574.)
...munkálodunk. – Utána elmaradt egy kérdés-felelet (fr. t. II. p. 30).
- 327.25 *Mitsoda a szent irás.? – Fölötte kimaradt egy rövid „Magyarázat” („Explication”, t. II. p. 32).*
- 328.13 *mondgya szent Hillarius.* – Szent Hilarius (IV. sz.) poitiers-i püspök 350-ben, egyházdoktor, szentírás-magyarázatok és polemikus írások szerzője, itt a Liber I, II. ad Constantium. címűre utal. *nintsen, és nem volt eretnek, aki nem vette volna eretnekiségit aszent írásokból.* – A francia szerző a bibliaolvasás korábbi propagálásával szemben itt megszorítást tesz, *az együgyűek és a tudatlanok, felkészületlenek „különös”,* vagyis egyéni magyarázata lehetetlen. Hilarius fenti nyilatkozatára Zolnai Béla megjegyzi, hogy ez is igazolja az Egyház aggodalmait a szabad bibliaolvasással szemben. „A Szentírára hivatkozó, bibliaolvasást propagáló janzenisták – eretnek-üldöző buzgalmukban – nem vették észre, hogy maguk is eretnek-módszert követnek...” 1937. 25.) Megjegyzendő, hogy Pouget megnyilatkozásai nem azonosíthatók feltétlenül a janzenista állásponttal.
- 329.7 *mind az originalis könyveket, mind azoknak fordításit.* – A variánsban ettől kezdve kimaradt a fejelet végéig folytatódó rész a Szentírás fordításával kapcsolatos hibákról; *azt láttyuk minden nap hogy az irás fordítottok vétenek fordításokban.* – Fr. „On voit tous les jours qu'on reproche à des Traducteurs d'avoir mal traduit.” (t. II. p. 34.)
- 28 *az új keresztyének, a reszketők. és a fanaticusok...* – Fr. „Qui empêchera les Anabatistes, les Trembleurs, et tous les fanatiques du monde d'avoir la même prétention?” (t. II. p. 35.) Az anabaptizmus (újra-eresztelő) népi reformirányzat; a „quakereket” fordították „trembleurs”-nek *Zuinglusnak...* – Ulrich Zwingli (1484–1531).
- 330.19 *Canon. görög szó lévén, szabot rendet teszen.* – Fr. „Car le mot de Canon est un mot grec qui veut dire Régle.” S folytatólag, ami kimaradt: „Par ce que the Catalogue de ces Livres est inséré dans plusieurs Canons de l'Eglise.” (t. II. p. 36.)
- 331.9 *és a Makabeusok két könyvei.* – Ezután még fr. „sans parler de la Genese, de l'Exode, et des Nombres qui sont aussi des Livres presque

- entierement historiques; mais qu'on met ordinairement au nombre des Livres de la Loi." (t. II. p. 37.)
- 10 *A Ditséretnek könyvei*, – Fr. „Les Livres de Louange et de Morale” (t. II. p. 38).
- 332.19 *nintsenek fel téve, a mi azokban meg vagyon irva...* – Var. *nincsen meg irva. és ami azokban meg vagyon irva, nem...* Fr. „qui n’y sont point écrites: et nous ne pouvons savoir le vrai sens de celles qui y sont écrites, ...” (t. II. p. 40.)
- 333.11 *Tertull libr. de corona milit. Cap 3.* – Tertullianus De corona militis (211) című, alább még néhányszor említett munkája.
- 11 *s. basil. de spiritu sancto cap 27* – Nagy Szent Vazul De Spiritu Sancto című, alábbiakban is idézett műve.
- 334.23 *...a traditiót halgatni.* – Utána beírás a variáns kéziratában: *héja*; vö. ott az 1250. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet hiányát jelzi; de a főszövegben is elmaradt valami az előbbi felelet befejezéséből: fr. „Nous pourrions raporter plusieurs autres exemples semblables. Ceux-ci suffisent.” (t. II. p. 42.)
- 337.9 *s. Aug. lib. 2. de doctrina christiana Cap 8.* – Ágoston szentírásmagyarázata 398-ból, De doctrina christiana libri IV, még néhányszori további utalással.
- 23 *ezeokról bővebben szollunk másut.* – Fr. „Nous le prouverons en detail de chacune de ces choses.” Zárójeles értekező utalás a francia válasz végén (t. II. p. 45).
- 24 *valamely vetekedés...* – Fr. „quand il s’éleve quelque contestation...” (t. II. p. 45.)
- 338.13 *Concilium generale,* – A *Magyarázat* alapvető kérdésről szóló, hozszadalmas fejtegetéseit a fordító kissé összevonta. A dolog lényegét Zolnai úgy látja, hogy Pouget „itt is szembehelyezkedik a római állásponttal”. Szerinte a szerző „az Egyházzól gallikán fölfogással nyilatkozik és a pápa csalhatatlansága helyett arról beszél, hogy az »Egyház infallibilis« ... a concilium – mint az egész Egyház képviselője – csalhatatlan... Ha beveszi az Anyaszentegyház... Másszóval még a zsinatok határozataihoz is szükséges – nem csak a pápai jóváhagyás, hanem – a consensus Ecclesiae. Erre vonatkozólag azt tartja Pouget, és ebben megegyezik valamennyi gallikán szerzővel, hogy az egész világon meg kell kérdezni a püspökök véleményét.” *Az első a, hogy öszve kel gyüteni az egész világon lévő püspökököt,* (1937. 24.)
- A latin kiadás áttekintést ad a sokat emlegetett conciliumokról, a görög és a latin egyházi zsinatokról. (1725. p. 590.)

„Concilia Generalia Graecorum.

Anno Christi. 325. Nicaenum, sub Silvestro Papa.

381. Constantinopolitanum primum, sub Damaso.

431. Ephesinum, sub Caelestino I.
 451. Chalcedonense, sub Leone I.
 553. Constantinopolitanum II. sub Vigilio.
 680. Constantinopolitanum III. sub Agathone.
 787. Nicaenum II. sub Adriano I.
 869. Constantinopolitanum IV. sub Adriano II. Concilia Generalia Latinorum.
 1122. Lateranense I. sub Calixto II.
 1139. Lateranense II. sub Innocentio II.
 1179. Lateranense II. sub Alexandro III.
 1215. Lateranense IV. sub Innocentio IV.
 1245. Lugdunense I. sub Innocentio IV.
 1274. Lugdunense II. sub Gregorio X.
 1311. Viennense, sub Clemente V.
 1409. Pisanum, sub Alexandro V.
 1414. Constantiense, sub Johanna XXIII.
 1431. Basileense, sub Eugenio IV.
 1439. Florentinum, sub Eugenio IV.
 1512. Lateranense V sub Julio et Leone X.
 1545. Tridentinum, sub Paolo III. Julio III. et Pio IV.”

Ezután rövid összefoglalót ad az egyes zsinatok összehívásának okairól, a vita tárgyáról és a zsinati határozatról (1725. p. 590–591).

- 341.7 *Mit kellesék tselekedni az olyan dologban amelyről semit nem végezet az Anyaszent egy ház., és a melyen meg nem egyeznek a theologusok? – Fr. „Quel est le parti qu'il faut prendre dans les choses sur lesquelles l'Eglise n'a rien décidé, et où les sentimens des Theologiens sont partagesz?” (t. II. p. 50.) Pouget katekizmusának keletkezési idejét tekintve, számos időszérú és régebbi probléma merülhetett föl a kátéiró szövegezési gyakorlata közben is, amelyek megfogalmazása megfontolást igényelt. Zolnai a janzenizmus szemszögéből igyekszik jellemezni a szerző magatartását. „Szól Pouget az olyan theológiai vitákról is, amikre vonatkozólag az »Anyaszentegyház« még nem tett végzést. Itt is elárulja magát. Tudvalevő, hogy az appellánsok a pápai bullával szemben egyetemes zsinat összehívását követelték, amely majd dönt a janzenizmus ügyében. Pouget elvi alapon és általánosságban szól a kontraverziákról és megengedi, hogy addig, amíg az »Egyház« döntést nem tesz, azt az értelmezést válasszuk, »amelyik legigazabbnak látszik lenni«. Arra a föl nem tett, de latensül jelenlevő kérdésre pedig, hogy mi történjék az Egyházon belül maradó janzenistákkal, Pouget így válaszol Mikes szavaiban: »Meg kell a békességet tartani azokkal, kik az iránt a dolog iránt más értelemben vannak... A szükséges dolgokban egyezés legyen, a kétségesben szabadság.« És »a janzenista szerző*

- ezúttal szintén Szent Ágostonra hivatkozik...» (1937. 25.) Íme, a francia válasz második fele: „L'autre, de conserver la paix et la charité avec les personnes, qui sur ces matieres ont un autre sentimens que le nôtre. Car rien ne doit être plus precieux à un Chrétien que la charité. Unité dans les choses necessaires; liberté dans les choses douteuses; charité dans les unes et dans les autres.” (t. II. p. 50.)
- 344.17 *erdemiert.* – Utána kimaradt egy kérdés-felelet a kéziratban (fr. t. II. p. 54), amely a keresztvetés módját írja le.
- 30 *a mester emberek. a munkások., a munkájok előtt. és annak végén. mikor a kapun ki megyünk...* – Ez föltehetőleg Mikes bővítése, mert nincs meg a variánsban, sem a francia kiadásban (t. II. p. 55).
- 345.11 *égben kiálto vakmerőségel* – Fr. „Ils n'ont pû l'abolir que par une témerité oriente, qui seule est une preuve...” (t. II. p. 56.)
- 23 *...valamely ördögségeket mivelvén.* – Fr. „faisant un jour quelque operation magique, et aiant été saisi de fraieur” (t. II. p. 56). A továbbiakban Mikes összevonta a példákkal elnyújtott magyarázó szöveget; a francia szerző is ezzel végzi: „il seroit trop long d'en faire ici le Catalogue.” (t. II. p. 57.)
- 347.23 *Mitsoda a másban valo bizás?* – Var. *Mitsoda más valamiben vetni areménséget?* Fr. „Qu'est-ce qu'esperer en autre chose qu'en Dieu?” (t. II. p. 58.) Vö. a főszövegben a 828. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 350.14 *Epist 29. ad. s. Hier. cap 3.* – Ágoston, Epistola 167. alias 29. ad Hieronymum.
- 352.7 *hogy ha pedig tsak szoval. mondgyuk...* – Ez már a következő, a fordító által elhagyott kérdésre adott felelet (t. II. p. 64).
- 353.15 *Mert a magunkhoz valo szeretet a, hogy...* – Var. *Mert magunkot szeretni. annyi mint ha...* Fr. „Parceque s'aimer soi-même c'est vouloir être heureux, et...” (t. II. p. 66.)
- 354.22 *szent Agoston sok helyt szépen beszél erről munkaiban* – Fr. „S. Augustin explique cette verité d'une maniere admirable dans plusieurs endroits de ses Ouvrages.” (t. II. p. 67.)
- 25 *Tulajdon szeretetnek vagy rosز kívánságnak. (cupiditas.)* – Fr. „L'amour propre ou la cupidité.” (t. II. p. 68.)
- 355.4 *leheté véteni...* – Előtte kimaradt egy kérdés-felelet a kéziratban (fr. t. II. p. 68).
- 356.7 *...vétkes volna.* – Utána elmaradt egy kérdés-felelet meg a *Magyaráztat* (fr. t. II. p. 69–70).
- 357.15 *rabokot váltani.* – Fr. „Racheter les captifs.” (t. II. p. 71.) A. m. kiváltani. A válasz után elmaradt egy rövid befejező, útbaigazító bekezdés (t. II. p. 72).
- 28 *adcz.* – Var. *adsz.*, jav. *adcz*-ból; vö. az 1349. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.

- 358.12 *s Aug. epist. 121 ad probam cap 6.* – Ágoston, Epistola 130. alias 121. ad Probam, c. 6.
- 18 *mikor nagy drágaság. nagy éhség...* – Ez már a következő, a fordító által elhagyott kérdésre adott válasz rövidítve (fr. t. II. p. 73).
- 29 *...vétenek.* – A variánsban alatta beírás: *heja vagyon*; vö. az 1353. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet hiányát jelzi, amelyet az újabb fordításban pótol.
- 359.6 *boszu állást kérne ellenünk* – Mikes utána elhagyta a „Magyarázat”-ot; „Explication de cette derniere condition.” (t. II. p. 74.) A főszöveg és a variáns utalásain kívül a kiadás más példázatokra is fölhívja az olvasó figyelmét.
- 28 *hogyan hasznos lehetesen.* – Utána hiányzik egy kérdés-felelet a kéziratban (fr. t. II. p. 76).
- 361.27 *ha bocsánatot kér.* – Kissé összevont válasz a megbocsátásról (fr. t. II. p. 79).
- 362.25 *mind ezeket okosággal kel kormányozni.* – A *Magyarázat* folytatása, mintegy a fele elmaradt. (fr. t. II. p. 80).
- 363.11 *vagy a közönséges jót illetné.* – Utána beírás a variáns kéziratában: *héja vagyon*; vö. az 1372. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes itt elhagyta a *Magyarázatot*, amelyet később pótol az újabb fordításban.
- 22 *a szeretet meg tarítsák...* – Ti. a szeretetet...; „a szeretet” ebben a mondatban ragtalan tárgyként is felfogható.
364. *A keresztyéni jó erkölcsökről a melyeket nevezik moralisoknak.* – Fr. „Des Vertus Chrétiennes qu'on nomme Morales.” (t. II. p. 82.) Lat. „De Virtutibus Christianis, quae Morales appellantur.” (1725. p. 650.) Tulajdonképpen a keresztyéni erényekről van szó, amelyeket erkölcsöknek neveznek. *A négy Cardinalis jó erkölcsökről.* Fr. „Des quatre Vertus Cardinales.”
- 15 *s. Aug. epist 52 ad macedo cap 4* – Ágoston, Epistola 155. alias 52. ad Macedonium; *lib 6. de Musica Cap 13.* A szerző a *Disciplinarum libri enciclopédikus művében* foglalkozott a szabad művészetekkel; rendezte benne a grammatika, retorika, dialektika, asztrológia, aritmetika, geometria, zene tananyagát. A zenéről szóló részt – *De Musica libri VI* – Milanóban írta 387-ben.
- 365.1 *tekénttyük. azokban.* – A variánsban alatta beírás: *heja van*; vö. az 1377. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet hiányát jelzi utólag (fr. t. II. p. 83.), de az új fordításban pótolta.
- 13 *és magunknak.* – A válasz további, befejező része (fr. t. II. p. 84.) a fordításban elmaradt.
- 366.9 *helyesen való okoskodás. (recta ratio.)* – Fr. „La raison, c'est-à-dire la rectitude du raisonnement.” (t. II. p. 85). Lat. „Ratio, id est, recta ratiocinatio.” (1725. p. 658.) A francia szövegben egyébként 9 pont van; Mikes a negyediket elhagyta, s így nála 8 lett.

- 16 *a világi dolgokban.* – A fordító a 9 pontból álló francia választ erősen összevonta (fr. t. II. p. 85.)
- 17 *Mellyek azok a jó erkölcsök a melyek a mértékletlenséget követik?* – A variánsban helyesen: *mértékleteséget*; fr. „Quelles sont les vertus qui sont une suite de la temperance, et qui y ont raport?” (t. II. p. 86.)
- 21 *a beszédben való meg türköztetés.* – Fr. „Le silence et la retenue dans les paroles.” (t. II. p. 86.) Mikes a 8 pontból álló francia feleletet tömörítette.
- 367.5 *A nemesi természet,* – Fr. „La grandeur d’ame,” (t. II. p. 86.)
- 368.2 *...és a kegyesség* – Mikes válasza megfelel a 6 pontos francia feleletnek (t. II. p. 87).
- I Rész – Var. Tizen ötödik Rész.* Fr. „Section troisieme.” És „Chapitre premier.” (t. II. p. 89.)
- 370.14 *tsak ezen versekel...* Fr. „par les rimes suivantes” (t. II. p. 91–92.) Íme a francia „versek”:
- ”1. Un seul Dieu tu adoreras et aimeras parfaitement.
 2. Dieu en vain tu ne jureras ni autre chose pareillement.
 3. Le Dimanches tu garderas en servant Dieu devotement.
 4. Tes Pere et Mere honoreras afin que vives longuement.
 5. Homicide point ne feras de fait ni volontairement.
 6. Luxurieux point ne feras de corps ni de consentement.
 7. Le bien d’autri tu ne prendras ne retiendras à ton escient.
 8. Faux témoignage ne diras ni mentiras aucunement.
 9. L’oeuvre de chair ne desireras qu’en mariage seulement.
 10. Les biens d’autri ne convoiteras pour les avoir injustement.”
- 372.2 *a felebarátot tekintik.* – Utána elmaradt egy kérdés-felelet a fordításban (fr. t. II. p. 94).
- 7 *s. Aug. lib. de natura et de gracia Cap 43* – Ágoston De natura et gratia liber című, 411–418-ból származó polemikus műve a pelagiánusok ellen.
- 16 *ki hoztalak tégedet. etc.* – Mikes nem folytatja, mert pár lappal előbb már leírta ezt a szöveget, a francia megismétli (t. II. p. 94).
- 373.13 *és teremtőnknek.* – Utána kimaradt egy kérdés-felelet a kéziratban (fr. t. II. p. 95).
- 22 *Epist 120 ad honorat cap 18.* – Ágoston, Epistola 140. alias 120. ad Honoratum.
- 374.7 *mind a két részivel.* – A két pontból álló francia felelet összevonása (t. II. p. 97).
- 16 *az olyan tiszteletet.* – A variáns kéziratában utána beírás: *egy kérdés héja.* Vö. az 1403. sz. laplji szövegkritikai jegyz. Fr. „Pourquoi sont-ils

- menteurs et hypocrites?” (t. II. p. 97.) A főszövegben: *Miért két színűek, és hazugok?* – A variánsban a felelet is hiányzik.
- 375.4 *ide felyeb.* – Var. *ide fellyeb*; Mikes utána elhagyott egy kérdés-felelet (fr. t. II. p. 98). mindkét kéziratban.
- 29 *szent pal szerént* – Mikes kissé összevonta a *bálványozásra* adott feleletet (fr. t. II. p. 99–100).
- 376.14 *Conc. Trid. sess 25. Cap 3. de invoca sanct.* – Conc. Trident. Sessione 25. Cap. 3. de invocatione sanctorum.
- 377.1 *Egy formában...* – Var. *Edgy képpen*; fr. „de la même maniere” (t. II. p. 101). A felelet befejező mondata nincs meg a variánsban.
- 378.22 *ha hozájok folyamodunk.* – Utána két mondat elmaradt a fordításban a francia válaszból (t. II. p. 103).
- 379.4 *s Aug. lib. de cura mort. Cap 16.* – Ágoston, De cura pro mortuis.
11 *s. basil. discurs supr 40 mart.* – Discours, ill. Homiliae 20. sur les 40 Martyrs; *s. Chrys. hom 45 supr. s. Melec.* – Chrysostomus, Homiliae 45. de S. Meletio. A francia (t. II. p. 104–105) és a latin (1725. p. 682–685) kiadásban jóval bővebb auktoritálással.
- 380.1 *Miért tisztelik a szenttségeket?* – Fr. „Pourquoi honore-t-on les Reliques des Saints?” (t. II. p. 105.) Az első kérdésben *a szentek réliquiáit* birtokos jelzős szerkezettel fordította.
- 7 *Az Isten örizen.* – Fr. „A Dieu ne plaise” (t. II. p. 106).
- 18 *szent Agoston... a gyonásiban.* – Ez az utolsó mondat már az erősen szelektált, zsúfolt margóutalásokból került a szövegbe. Ágoston Vallo-másai (Confessiones) a szerző előszeretettel idézett forrásai közé tartozik. Mikes más fordításaiban is találkozott vele. pl. ÖM IV 735, 774.
- 381.29 *...lehet látni képeket.* – Kissé összevont válasz a kiadás szövegéhez képest (fr. t. II. p. 108).
- 383.19 *az ilyen áitatoságokrol.* – A variánsban utána későbbi beírás: *héja vagyon*; vö. az 1436. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes itt az ágostoni bekezdés és utalás hiányát jelzi.
- 20 *Epist. 137. ad Cleric. et ad popu. Hippo. n. 3.* – Epistola 78. alias 137. ad Clerum et ad populum Hypponensem. Utána elmaradt egy kérdés-felelet a főszövegben is (fr. t. II. p. 111).
- 384.3 *s. Ambr de s. Helen* – Szent Ambrus, De S. Helena, in Oratio de obitu Theodosii.
- 33 *...lenni felölle.* – A variánsban alatta beírás: *héja vagyon*; vö. az 1438. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a későbbi fordításban pótolta egy kérdés-felelet hiányát.
- 385.15 *a kristus képit.* – A francia szöveg még néhány sorral folytatódik, s mellette bőséges margószöveg és utalás van (t. II. p. 113).
a Czinteremetek. – Fr. „Cimetieres” (t. II. p. 114.), Erdélyben a templom körüli temetőket „coemeterium”-nak hívták; Mikes *Leveles-könyvében* is: *tzinteremben* (43. lev.) ÖM I. 505.

- 386.19 *vagy az alomnak hisznek* – Utána kimaradt egy kérdés a varázslás és babonaság különböző módjairól (fr. t. II. p. 115).
- Az 1. artikulus utolsó kérdése előtt a variánsban ez áll: *Az imádságról. ezután fogunk szollani.* – A francia kiadásban erről bővebben: „Nous parlerons de la Priere, et de tout ce qui y a raport dans la troisieme partie de cet Ouvrage. Ce que nous disons...” (t. II. p. 116.)
- 388.24 *Euseb. lib 13. de praepa Evang. cap 7.* – Eusebius De praeparatione evangelica libri V című, apologetikus szentírás-magyarázata.
- 26 *Theodoretus ad Graec. lib 8.* – Theodoretus, Lib. 8. ad Graecos.
- 389.29 *simplex, vagy solemnis.* – Fr. „simples, ou solonnels” (t. II. p. 119.) Lat. „votum... simplex, vel solemne” (1725. p. 711).
- 390.13 *az én maradékim* – Fr. „mes heritiers” (t. II. p. 119).
- 392.20 *az igasság meg bizonyítására.* – A francia szöveg még pár sorral folytatódik (t. II. p. 122).
- 393.7 *az ilyen esküvés igen nagy vétek.* – Utána elmaradt egy kérdés-felelet a francia szöveghez viszonyítva (t. II. p. 123).
- 10 *s. Hier. in Cap. 4. jerem* – Hieronymus, In Cap. 4. Jeremiae.
meg akarnák is tartani. – Utána itt is kimaradt egy kérdés-felelet a kéziratban (t. II. p. 123.)
- 15 *s. Basil. epist 2 ad. Amphiloichium cap 29.* – Basilios, Epistola 2. canonica ad Amphiloichium.
- 19 *s. Aug. Contr. mendacium Cap 19* – Ágoston, *Contra Mendacium ad Consentium.*
- 394.11 *az ország törvénye is azt hagyja hogy a káromkodnak a nyelvét ki vonyák.* – Bizonyos összevonással fejezi be a franciához képest (t. II. p. 124.); franciaországi törvényről van szó.
- 24 *In. catechism conc. Trid.* – Catechismus ex decreto Concilii Tridentini, 1566.
- 395.2 *...meg szünék a teremtéstől.* – Fr. „le jour auquel Dieu cessa de produire de nouvelles créatures.” (t. II. p. 125.) Utána kimaradt egy kérdés-felelet a kéziratban.
- 21 *ebben egészen meg egyeznek velünk a protestánsok* – Fr. „les Protestans en conviennent avec nous: le fait n'est pas contesté.” (t. II. p. 126.)
- 25 *s. Aug. Apolog. 2. s. Leo. epist 81. ad dioscor Episcop. Alexand* – A nem bővített francia kiadásban: „Voiez le Serm. 167. de l'App. du 4. Tome de S. Aug. n. 2. Saint Leon Lettre 11. ou 81. à Dioscore Evêque d'Alexandrie, chap. 1. etc.” (t. II. p. 127.) A bővítettben: „Voy. S. Justin, Apolog. 2. n. 86. et suiv. S. Leon...” (1714. p. 291.) Lat. „S. Justinus, Apolog. 2. n. 86. etc. S. Leo, Epistola 11. alias 81. ad Dioscorum Alexandrinum c. 1.” (1725. p. 720.) Az utóbbi az alexandriai püspöki szék betöltése körüli vitával kapcsolatos.
- 396.6 *Mit értesz a szolgálat béli munkán?* – Fr. „Qu'appellez-vous oeuvres serviles?” (t. II. p. 127.)

- 397.11 *jo könyvet kel olvasni*, – Fr. „...lire de bons livres” (t. II. p. 129.)
Erről más fordításában is szól Mikes: *A jó könyvek olvasásáról*. ÖM IV. 743.
- 17 *...és más illetlen mulattságokban töltik el*. – A három pontos francia válasz némi összevonással (t. II. p. 129).
- 399.9 *a fő Ispányokhoz*. – NySz: Ispán: fő-ispán. Mikes *Leveleskönyvében* is -ny-nyel írja (19. lev.).
- 16 *Mitsoda a szolgálknak kötelesegek az urokhoz?* – Előtte elmaradt egy kérdés-felelet a kéziratban; fr. „Quels sont les devoirs des pauvres à l'égard des riches?” (t. II. p. 132).
- 20 *az Mester embereknek. munkásoknak* – Fr. „des artisans” (t. II. p. 132.)
- 27 *A szivesen valo szeretet*. – Fr. „L'amour et la cordialité.” (t. II. p. 132.) A szintén rövid hétpontos francia válasz tömörítése.
- 400.9 *érettek imádkozanak* – Megfelel a hét pontba szedett francia felelet szövegének. A variáns kéziratában utána beírás: *héja vagyon*; vö. ott az 1503. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes két kérdés-felelet hiányát jelzi; későbbi fordításában pótolta.
- 25 *s. Aug. epist. 50. ad bonif.* – Ágoston, Epistola 185. alias 50. ad Bonifacium, seu Libro de correctione Donatistarum ad Bonifacium. c. 1. n. 1.
- 30 *tselédihez, és a munkás emberekhez?* – Fr. „envers leurs serviteurs ou ouvriers?” (t. II. p. 134.) A hatpontos francia választ Mikes szintén tömören, de pontok jelzése nélkül fordítja; előbb s alább is többször jár el így. pl. a következő feleletnél is.
- 401.18 *s. Ambr. de Benedict patriarch. Cap 1.* – Szent Ambrus, Liber de Benedictionibus Patriarcharum.
- 19 *ígért Isten a sidoknak*. – Utána elmaradt egy kérdés-felelet a kéziratban (fr. t. II. p. 135).
- 402.17 *kik ezeket mivelik*. – A variánsban utána későbbi beírás: *héja vagyon*; vö. ott az 1512. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet hiányát jelzi itt, de a második átdolgozásban pótolta.
- 28 *Tertul. lib. de vela virg. Cap 9.* – Tertullianus, De velandis virginibus.
- 403.24 *...meg botránkoztatni*. – A variáns kéziratában utána beírás: *héja vagyon*; vö. az 1521. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet hiányát jelzi utólag; a későbbi fordításban megvan.
- 404.10 *a tántz, a rosz könyvek, az énekek*, – Vö. erről előbb is a 277. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes kissé megrövidítette a francia szöveget: „L'oisiveté, la vie molle et sensuelle, la gourmandise, les danses, les spectacles profanes, la lecture des Livres deshonnêtes, les chansons mondaines, le luxe ou l'immodestie des habits, la vaine parure, le fard, les mouches, ou d'autres ornemens superflus, qui ne sont mis que pour plaire au monde, la fréquentation trop familiere des personnes de

- l'autre sexe.” (t. II. p. 139.) L. még *A rosz könyvekről*. Mikes ÖM IV. 743.
- 19 *a helytelen szeretettől*. – Utána kimaradt egy kérdés-felelet a kéziratban (fr. t. II. p. 139).
- 405.3 *...arosz kívánságot* – A variánsban utólagos beírás: *heja vagyon*; vő. ott az 1525. sz. lapolji szövegkritikai jegyz. Mikes két kérdés-felelet hiányát jelzi; ezeket későbbi fordításában pótolta.
- 9 *s. Cypr. lib. de virg.* – Cyprianus, De habitu virginum, amelyben szerény öltözködésre, imaéletre inti a szüzeket.
- 406.1 *és minden féle renden lévők között kevesen vannak olyanok...* – Moralista társadalomkritika.
- 14 *mikor monopoliumot tsinálnak* – Ötpontos francia válasz tömörítő fordítása (t. II. p. 142).
- 17 *drágán adhasa el*. – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vő. az 1535. sz. lapolji szövegkritikai jegyz. Mikes a „monopolium” magyarázatát későbbi fordításában kiegészíti, de a francia értekező szöveget így is csak összevontan adja (t. II. p. 142–143).
- 28 *hogy a szegényekel igazágtalanul bánnyanak*. – A variáns kéziratában utána bejegyzés: *heja vagyon*; vő. az 1537. sz. lapolji szövegkritikai jegyz. Mikes a négyponos válasz kissé összevont befejezését későbbi fordításában megtoldotta, s pótolta a vele kapcsolatos kérdés-feleletet is (fr. t. II. p. 143).
- 31 *Mit hisz huzás vonásnak?* – Fr. „Qu'apellez-vous faire concussion?” (t. II. p. 143.) A variánsban előbb *Mit hívsz...*
- 408.7 *Az usora meg vagyone tiltva?* – A francia válasz jobban részletezi a törvényeket: „par la Loi naturelle, par la Loi Divine, par la Loi Ecclesiastique, et par les Loix Civiles.” Még egy magyarázó bekezdést fűz hozzá, továbbá antik s klasszikus szerzőktől, Platónótól a XVII. századi törvényekig, egészen III. Henrik idejéig hosszasan ismerteti az erre vonatkozó egyházi és állami rendelkezéseket (t. II. p. 145–146). A latin kiadás bőven idéz is belőlük (1725. p. 751–762).
- 409.2 *és bizonytalan dolgok miat*. – Mikes elhagyta az uzsorakölcsönről szóló terjedelmes magyarázat felét (fr. t. II. p. 147–148).
- 9 *akár mely szép szint adgyunk is az usorázásnak az emberek előtt. de az Istent meg nem lehet tsalni*. – A moralista intelem után Mikes két kérdés-feleletet elhagyott a francia szövegből (t. II. p. 148–149).
- 25 *hogy kié lehetet*. – A kéziratban a 6. pont elmaradt (fr. t. II. p. 149).
- 411.9 *mihent abban modunk lészen*. – Utána hiányzik egy kérdés-felelet a kéziratban (fr. t. II. p. 152).
- 12 *maradékinnak*. – Ezt követőleg itt is hiányzik egy kérdés-felelet a franciához képest (t. II. p. 152.)
- 17 *értelmes emberektől kel tanátsot kérni*. – Fr. „Il est bon de consulter sur cela l'Evêque...” (t. II. p. 152.)

- 19 *más képen vétkeznek.* – Utána hiányzik egy kérdés-felelet a kéziratban (fr. t. II. p. 153).
- 412.15 *szabadé némelykor hazudni?* – A kategorikus tilalommal szemben vö. Mikes megnyilatkozását *Leveleskönyvében: nem örömet hazudnék. a szükség sem hozza magával.* (30. lev. 1719.) Rákóczi Vallomásaiban foglalkozik a kényszerű hazugság nem ritka voltával s okaival.
- 18 *valamely két értelmű szokál.* – Fr. „en se servant d'équivoques, ou de restrictions mentales.” (t. II. p. 154.) Mikes kissé összevonta a felelet végét.
- 31 *restrictio mentalisnak, elme szorításnak,* – A variánsban még nem próbálta meg, hogy franciáról latinra tett kifejezésnek magyar fordítását adja.
- 31 *s. Aug. de mendacio. Cap 3.* – Ágoston moralista pasztorális műve, *De mendacio liber*, a 391–396-os évekből. A *Magyarázat* után kimaradt egy kérdés-felelet a kéziratban (fr. t. II. p. 155).
- 413.9 *a mely gyalázattýára lenne.* – Var. *gyalázattýára igyekezik.* Fr. „...qui tend à le diffamer.” (t. II. p. 156.) *rágalmazás... káromlás... ember szollás.* – Fr. „la detraction... la calomnie... la medisance” (t. II. p. 156). Ebbe a témakörbe tartozik Mikesnek *A szó hordásról* készült írása, ÖM III. 556 és 1062. Rákóczi halála után róla is bántó megszólással beszéltek a *hamis atyafiak* (116–124. lev.), amiről *Leveleskönyvében* hónapokon keresztül panaszkodott.
- 414.1 *s. Hier. epist 2. a nepoti* – Hieronymus, Epistola 34. alias 2. ad Nepotianum, levélformában írt nekrológ.
- 10 *bestelen hirt* – Fr. „des calomnies” (t. II. p. 157).
- 16 *minden jó uton modon.* – Fr. „par toutes les voies legitimes et possibles” (t. II. p. 157).
- 415.4 *szines. és mód nélkül valo* – Fr. „C'est une louange fausse ou outrée” (t. II. p. 158).
- 6 *s. Hier. lib 1. Contr. pelagia* – Hieronymus, Contra Pelagianos.
- 13 *a melynek helye oka nintsen.* – Utána két kérdés-felelet hiányzik a kéziratban a francia kiadáshoz képest (t. II. p. 158–159).
- 416.3 *sokszor a hamiság. irigység. a felebaráti szeretetnek palásttya alá veszi magát* – Var. *...veszik magokat.* Fr. „Mais peut arriver tres-souvent que la malignité se couvre d'un voile de charité et de nécessité. Il faut s'en défier.” (t. II. p. 160.) Utána elmaradt két kérdés-felelet a kéziratban.
- 417.5 *de söt még érdemet okoz.* – Ezután is elmaradt két kérdés-felelet a fordításban. (fr. t. II. p. 162).
- 28 *A kalmárok, kereskedők.* – Fr. „Les Marchands...” (t. II. p. 163.) Róluk többször szólt a fordító a francia szerző példázatai nyomán.
- 29 *A hadi emberek...nem ahaza jóváért, hanem...* – Ezt az alap gondola-

- tot Mikes szötte a feleletbe (vö. fr. t. II. p. 163), amelynek végéről egy mondatot elhagyott.
- 418.11 *gazdagságnak szeretetétől.* – A variánsban utána hiányzik a következő kérdés-felelet.
419. *XII Rész – Var. Huszon ötödik Rész.* Fr. „Section quatrieme.” És „Chapitre premier.” (t. II. p. 165.)
- 26 *Mit hosz ki ebből?* – Fr. „Que concluez-vous de là?” (t. II. p. 166.)
- 421.27 *ezen versekel...* – Fr. „On exprime ordinairement ces six Commandemens par ces Rimes.” (t. II. p. 168.)
- 29 „1. Les Fêtes tu sanctifieras en servant Dieu devotement.
2. Les Dimanches la Messe ouiras et Fêtes de commandement.
3. Tous tes pechez confesseras à tout le moins une fois l’an.
4. Ton Createur recevras au moins à Pâques humblement.
5. Quatretems, Vigiles, jeûneras, et le Carême entierement.
6. Vendredi chair ne mangeras, ni Samedi pareillement.”
- 422.15 *A szolgálat béli munkát...* – Fr. „S’abstenir d’oeuvres serviles” (t. II. p. 169). A válasz végéről elmaradt a 3. pont.
- 423.19 *a dolog meg volt tiltva.* – Mikes a feleletet mintegy felére vonta össze (vö. fr. t. II. p. 170).
- 426.19 *s.Ambr serm. 2. de virgini* – Szent Ambrus. Sermo 2. de virginibus. moralista-aszketikus traktátusainak (De virginitate, De institutione virginis, Exhortatio virginitatis etc.) témaköréből.
- 428.12 *...el fogadására készítse.* – A válasz végéről elmaradt egy rövid „Explication” (t. II. p. 176).
- 429.24 *a mit akristus meg vetett.* – A *Magyarázat* két francia bekezdés erős összevonása (t. II. p. 178).
- 25 *Miért mondanak három Misét karátson napján.?* – Vö. Mikes *Leveleskönyvében* föltett kérdését: *mikor kezdődöt. a szokás. három misét mondani karácson éttzakáján...* (79. lev.) ÖM I. 605.
- 432.5 *Igen is. mert...* – A variánsban helyesen: *Igen is. nem. mert;* fr. „Non. Car il étoit la sainteté même.” (t. II. p. 181.)
- 433.16 *Nap keleti pogány filosofusok.*, – Fr. „C’étoit des Philosophes Gentils du país de l’Orient. On les nomme communément des Rois; quoiqu’on ne sçache pas positivement quelle étoit leur condition: mais il y a lieu de croire qu’ils étoient grands Seigneurs...” (t. II. p. 183.)
- 24 *szent Leo pápa azt tarttya...* – Nagy Szent Leo, Sermo 30. in Epiphana. solemn. 1. cap. 2.; *de azt bizonyosan nem tudhatni.* – „Fr. „Mais on ne sçait sur cela rien de bien certain.” (t. II. p. 184.)
- 27 *A Mi tettzet némely aucthoroknak irni...* – Vö. a variáns fogalmazását is; fr. „Ce que quelques Auteurs se sont donnez la liberté d’écrire

- sur le nom des Mages, est fort incertain. Il vaut mieux avouer que nous ne le savons pas.” (t. II. p. 184.)
- 434.12 *Magyarázat* – Fr. „Réflexion sur cette réponse.” (t. II. p. 184.)
A kéziratban a 3. pont és egy befejező zárójeles bekezdés elmaradt a *jelenti a szenvedést.* (7. artikus utolsó mondata) után (fr. t. II. p. 186).
- 435.5 *s. Aug. serm. 199. de epiphan. – s. Bern. serm. 3. de epiph.* – Ágoston és Bernát, Sermo de Epiphania.
- 436.28 *s. Bern. serm. de purifi.* – Szent Bernát, Sermo de Purificatione.
- 437.3 *A törvény azt hagyta...* – A kéziratban erősen összevont a válasz a francia szöveghez képest (t. II. p. 188).
- 8 *s. Aug. qu. 40 in levit* – Ágoston, Questiones evangeliorum libri II in Leviticum, szentírás-magyarázat a 399–406-os évekből.
- 438.5 *ölében vivén az ő szenttséges Fiát* – Utána elmaradt egy kérdés-felelet a kéziratban (vö. fr. t. II. p. 190).
- 439.9 *aköz nép* – Fr. „le petit peuple” (t. II. p. 191).
- 440.2 *halálának érdeme által.* – A variánsban utána elmaradt a befejező kérdés-felelet; Mikes utólag jelezte: *heja vagyon*; vö. az 1650. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 13 *egész éttzaka sokat szenvede.* – Utána hiányzik egy kérdés-felelet a kéziratban (vö. fr. t. II. p. 193).
- 441.5 *a szokás végtire törvényé vált* – A *Magyarázat* fordítása összevont a franciához képest (t. II. p. 193–194).
- 13 *Miért járják a templomokat nagy pénteken?* – A franciában itt csütörtök áll: „Pourquoi visite-t-on les Eglises le Jeudi saint?” (t. II. p. 194.) A válasz után kimaradt egy kérdés-felelet a kéziratban (t. II. p. 195).
- 30 *és vasár napokon mondanak* – Kétpontos francia válaszból összevont fordítás (t. II. p. 195).
- 442.20 *A három matutinum alatt. miért...* – Előtte kimaradt egy ezzel kapcsolatos kérdés-felelet (vö. fr. t. II. p. 196) az esti ceremóniák („Nocturnes” v. „Matines”) elnevezéséről.
- 443.18 *...mikor a kristus meg fogák.* – A kéziratban utána elmaradt egy kérdés-felelet, fr. „Pourquoi éteint-on les lampes à la fin du Cantique Benedictus?” (t. II. p. 198–199.)
- 444.4 *tsak annyira ne menyen. hogy meg engedgyék a templomban való székeket, és padokat el törni a gyermekeknek* – Fr. „...jusqu’à laisser rompre les bancs des Eglises par les enfans.” (t. II. p. 200.) Gyakorlati figyelmeztetés, hogy nem kell a zörgetést túlzásba vinni.
11 Articulus. Husvét napjáról. – Var. *11. Articulus Husvét Napjáról.* A francia kiadásban ez a 12. artikus: „12. De la Fête de Pâques.” (t. II. p. 206.) A kiadás 11. artikulusa mindkét kéziratból hiányzik; „11. Du Samedi saint.” (t. II. p. 201–205.)
- 445.9 *Tsak épen a mi nyelvünken híják husvétnak, azért hogy már szabad*

- hust enni ezen a napon.* – Ez a mondat Mikes magyar vonatkozású betoldása a fordításba. A további szöveg a francia kiadásban már a Mikes által nem jelzett „Explication”-ba tartozik (t. II. p. 206), amely a zsidó húsvétra utaló rövid válasz után következik.
- 18 *tisztelik... meg győzte az ördögököt,... fel szabadítot,... meg mentet... meg nyitotta.* – Var. *szentelik... meg győze az ördögöt,... meg mente... meg nyitá...;* vö. e bekezdés fogalmazását a variánsban.
- 24 *Miért üllik ezt az Innepet...* – Var. *Miért illik ezt az innepet...* Mikes mindkét változatot használja.
- 447.6 *serm. s. Aug. s. leoni. s. Chryst. s. Bern. de Ascens. 9. ch.* – Ágoston, Sermo 261. in die Ascensionis Domini; Nagy Szent Leó, Sermo 71. de Ascensione Domini; Chrysostomus, Sermo in Ascensionem Domini; Szt. Bernát, Sermo 2. in feste Ascensionis.
- 24 *minden féle nyelveken kezdének szollani...* – Fr. „Alors ils reçurent le don de parler de toutes sortes de langues...” (t. II. p. 210.); *ki ki a maga nyelvén...* – fr. „parler la langue de son país”
- 1 *s. Aug. serm. de pentec.* – Ágoston, Sermo 266. in vigiliis Pentecostes.
- 449.3 *és végezte el az ő munkáját.* – Utána elmaradt egy mondat a fordításban (vö. fr. t. II. p. 211).
- 24 *Negyedik Orbán pápa* – 1261–1264 között.
- 450.2 *Baronius de an. 1004. etc.* – Baronius, Caesar (1538–1607), kardinális Annales Ecclesiasticiques v. Annales Ecclesiastici a Christo nato ad annum 1198. 12 vol. Vö. róla Mikes ÖM III. 1023.
- 13 *melyeket nekünk adot.* – A variánsban utána hiányjelzés: *héja vagyon;* vö. ott az 1690. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a hiányzó kérdés-feleletet későbbi fordításában sem pótolta (vö. fr. t. II. p. 213).
- 20 *Theodoret lib 8. de Martyr.* – Theodoretus, Sermo 8. de Martyribus.
- 24 *Bulla Grave nimis. sext 4. pap. anno 1483.* – IV. Sixtus pápa (1471–1484) constitutiója; a latin kiadás a későbbi pápai bullákat is felsorolja 1661-ig. (1725. p. 880–884).
- 451.23 *...erről a kérdésről nem végezet.* – Fr. „Mais l’Eglise n’a pas encore décidé cette question.” (t. II. p. 215.) Az ezt követő fejtegetést a fordító mintegy felére rövidítette.
- 452.21 *Bellarmin. de Cult sanctr. lib 3. Cap 16.* – Roberto Bellarmino (1542–1621) kardinális, az ellenreformáció egyik legerélyesebb jezsuita teológiai alakja; tagja volt a Ratio Studiorum utolsó revízióját elvégző római bizottságnak. Lat. „Controversiae de Cultu Sanctorum (de festis Sanctorum)”, fr. „Bellarmin du culte des Saints” (t. II. p. 216).
- 453.1 *Isten ilyen gondollatol.* – Vö. a főszövegben az 1065. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes az *Isten <olyon> ilyen...* törlés után elfelejtette föléje írni javítását. A variánsban más fogalmazásban; fr. „A Dieu ne plaise que nous aions une telle pensée.” (t. II. p. 216.) Isten óvjon... vagy Isten őrizz...

- 24 *s. Bern. serm. de nativitat B. v. – serm. de Assump B. v. – Szent Bernát, Sermo de nativitate és Sermo de Assumptione Beatae virginis Mariae.*
- 454.26 *mivel szent István király. a magyar nemzetet gondviselése alá ajánlotta. – Mikes magyar vonatkozású betoldása a fordításba; a kiadás szövegében itt francia összefüggés utal a *procesiók* ceremóniájára. „C'est dans cette vuë qu'on fait par toute la France une Procession solennelle le jour de l'Assomption, pour satisfaire au voeu de Louis XIII. qui mit le Roiaume sous la protection de la Sainte Vierge.” (t. II. p. 218.)*
- 455.11 *Mert az Angyalok. – A fordító kissé összevonta a négyponos francia választ (t. II. p. 219).*
- 15 *s. Bern. serm de fest s. Mich. – Szent Bernát, Sermo I. in festo S. Michaëlis, n. 5.; serm de nativ. joan bapt. – In Nativitate S. Joann. Baptist. Serm. I. n. 3.*
- 456.26 *kik hozája menének. – Az utána következő kérdés-felelet nincs meg a variáns kéziratában.*
- 457.8 *eledele tsak sáskából állot – Mikes mintegy felére rövidítette a francia választ (t. II. p. 222).*
- 10 *Miképen holt meg... – Var. Miképpen hala meg; fr. „Comment Saint Jean mourut-il?” (t. II. p. 222.)*
- 28 *s. Aug serm s. leo. s. Bern. de fest Apost – Ágoston, Nagy Szt. Leó, Bernát, Sermones de festo Apostolorum.*
- 458.8 *serm s. Greg nazian s Chrys. s. Aug. de fest martyr. – Nazianzi Szent Gergely (329?–390), Chrysostomus, Ágoston, Sermones és Homelieae de festo Martyrorum.*
- 11 *A szent püspökök innepein... – Erre külön kérdés volt a francia kiadásban (t. II. p. 224).*
- 27 *serm s. Greg. nazian. s. Chryst s. Aug de virg. – Az auktorok munkái a De sancta virginitate témakörből.*
- 459.17 *az egész boldog lelkekért. – Az 5 pontos francia válasz összevonása: (t. II. p. 226).*
- 22 *az egész szentekel – Utána kimaradt egy kérdés-felelet a fordításban (vö. fr. t. II. p. 226).*
- 28 *s. Bern. serm de fest omni. sanct – Szent Bernát, Sermo I. in festo omnium Sanctorum, n. 1.*
- 460.3 *3 dik Gergely Pápa – Ez az évszámot jelző mondat nincs meg a francia kiadásokban, a latinban sem fordul elő; III. Szent Gergely (731–741) pápa.*
- 17 *a kristus Jesus. – A variánsban utána beírás: heja vagyon; vö. ott az 1731. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a későbbi fordításban kiegészítette a Magyarázat szövegét.*
- 462.2 *akiknek arra szükségük volna. – A francia magyarázó szöveg után a kéziratban kimaradt egy kérdés-felelet (t. II. p. 229).*

- 14 ez az innen 998 esztendőben rendeltet – Ez is a fordító betoldása, mint az előző artikulus végén beírt évszám.
- 463.4 a fő köfarago... a fő áts mester – Fr. „l'Architecte... l'Architecte” (t. II. p. 230), Mikes kétféleképpen fordítja. A *Magyarázat* végén, a *mint szent pál mondgya.* előtti részt (t. II. p. 231) a fordító összevonta.
- 27 a minden hatonak – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. ott az 1740. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes itt két kérdés-felelet hiányát jelzi; későbbi fordításában csak a *Miért szentelik...* kezdetű kérdést pótolta (fr. t. II. p. 231).
- 26 s. Aug. serm. 336. s. Bern. serm. 1. de dedic. – Ágoston, Sermo 336. et 337., Bernát, Sermo 1. de Dedicacione Ecclesiae. Az ágostoni részlet Mikes több fordításában is előfordul: *it égess. it vágj. it kinoz engemet...* ÖM III. 359. 493 és 1034. 1053: Rákóczi Vallomásaiban is.
- 464.21 itt vágjon. egészen nyomorgason, tsak... – Fr. „...qu'il coupe, qu'il taille, qu'il brule, qu'il afflige...” (t. II. p. 233.).
- 465.16 Miképen kel jelen lenni a szent Misén? – Ez a kérdés-felelet a francia kiadásban a következő kérdés után áll (t. II. p. 234).
- 466.5 meg nem gátollya. – A variáns kéziratában utána beírás: *heja vagyon*; vö. ott az 1749.sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes hiányjelzése a következő kérdés-felelet utánra vonatkozik, mert a jelzett helyen nincs hiány; *el mulattya.* – Var. *el mulattják.* Ezután mindkét kéziratban hiányzik egy kérdés-felelet a francia kiadáshoz viszonyítva (t. II. p. 235).
- 10 Conc. sardi Can 14 – Concilium Sardicense anno 347. A kiadás végig felsorolja az erre vonatkozó zsinatokat és rendelkezéseket a XVII. század közepéig (t. II. p. 235).
- 17 pásztorok oktatásin. – Var. a pásztorjok oktatásin. Utána ismét hiányzik egy kérdés-felelet a hívek oktatásáról (t. II. p. 236).
- 26 hogy halálosan vétekezhetik. – A variánsban alatta beírás: *heja vagyon*; vö. az 1753. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet hiányát pótolta a főszövegben.
- 467.3 a husvétii Communióra valo készület légyen. – Utána két ezzel kapcsolatos kérdés elmaradt a francia kiadáshoz viszonyítva (t. II. p. 237–238).
- 6 ezt olyan hívekről értem, a kiknek... – A francia kiadásban ezzel kezdődik az „Explication” (t. II. p. 238), amely Mikesnél nincs külön jelezve; a variáns szövege itt rövidített.
- 19 egy szer – Var. *edgy szer*; fr. „une fois” (t. II. p. 239).
- 22 tsak az egyszerűre kötelez minket. – Utána elmaradt egy kérdés-felelet (fr. t. II. p. 239) mindkét kéziratból.
- 468.12 A Parochialis templomban. – Utána kimaradt egy kérdés-felelet (fr. t. II. p. 240) a kéziratban.

- 15 *vagy ha jobban kezd lenni.* – Rövidített válasz a francia szöveghez képest (t. II. p. 240).
- 21 *kik ahoz elegendő képen nem készültek.* – A francia kiadásban eddig tart a Mikes által föltett kérdésre adott felelet. A folytatás már egy, a fordító által elhagyott („Que doit faire le penitent en ce cas là?” t. II. p. 240) kérdésre adott válasz.
- 469.3 *s. Cypr. lib. de orat. Dom.* – Cyprianus, De oratione dominica; fr. „S. Cyprien, Livre de l’Oraison Dominicale” (t. II. p. 241), a „Pater noster” magyarázása.
- 15 *napjában tsak egyszer kel enni.* – Utána elmaradt egy kérdés-felelet a kéziratban a tiltott húsfélékről (fr. t. II. p. 242).
- 23 *szent Pál itt...* – Ezzel kezdődik a francia kiadásban az „Explication” szövege (t. II. p. 242), amelyet a fordító nem emel ki a *Magyarázat* jelölésével. A tulajdonképpeni felelet néhány soros francia szövegét Mikes elhagyta.
- 470.23 *s. Bern. serm. 3 de quadra* – Szent Bernát, Sermo 3. de Quadragesima (Jejunia Quadragesimae).
- 31 *meg tartván a szokást a hol vannak.* – A variánsban a hárompontos francia válasz (t. II. p. 244) utolsó sorait részletezi a fordító.
- 471.20 *senki el nem kerülheti.* – Utána elmaradt egy kérdés-felelet a fordításban. (fr. t. II. p. 245).
- 31 *s. basil. s chryst. s. leo. s. Aug. de jejun.* – Basilius, Homelia I. de Jejunio; Chrysostomus, Homelia de Jejunio et Eleemosyna; Nagy Szt. Leó, Sermo de Jejunio (Quadragesimae); Ágoston, Tractatus de utilitate jejunii, Sermo de Jejunio.
- 33 *a melyért a bűnt meg kel szegni.* – A 6 pontból álló francia válasz erős összevonása (t. II. p. 246).
- 472.9 *...hamvas szeredának.? – Hamvazószerdának?*
- 473.1 *a husvétii Communionora kel készülni.* – Utána elmaradt egy kérdés-felelet a prédikáció hallgatásáról (fr. t. II. p. 248).
A kantorok. és a vigiliákról. – Fr. „Du jeûne des Quatretems et des Vigiles.” (t. II. p. 249.) A bűntrendelésről vö. Mikes *Leveleskönyvében* föltett kérdését (79. lev.) ÖM I.605.
- 25 *minden harmadik holnapban valo bűntök.* – Fr. „...de trois en trois mois, les Mercredi, Vendredi et Samedi d’une même semaine.” (t. II. p. 249.)
- 474.16 *Mitsoda elmével...* – Ez a kérdés-felelet a variánsban nincs meg.
- 17 *a mint ide fellyeb meg mondok.* Fr. „que nous venons d’expliquer,” (t. II. p. 250).
- 33 *Miért nem virasztanak mostanában...* – Előtte és utána elmaradt egy-egy kérdés-felelet a kéziratban (fr. t. II. p. 250–251).
- 475.20 *Sokan vannak otyanok...* – Ez a bekezdés a variánsban *Magyarázat* alá kiemelve; a kiadásban ez így nincs meg, a fordító önálló betoldásá-

- nak látszik az alább elhagyott kérdés-feleletekből s egy „Explication”-ból.
- 28 *Miért tarttyák némely helyeken...* – Ez s a következő kérdés-felelet nincs meg a variáns kéziratában.
- 476.1 *s. Aug. epist. 86. ad Casulan.* – Fr. „Lettre 36. ou 86. à Casulan” (t. II. p. 252). Lat. „Epistola 36. alias 86. ad Casul.” (1725. p. 971.)
- 3 *Vannaké meg más böjti napok.* – Ez a kérdés-felelet a XVII. rész 3. artikulusa végéről (fr. t. II. p. 251) elmaradt kérdés-felelettel azonos tartalmú.
- 20 *az országban a melyben vagyon.* – Vö. a variáns eltérő fogalmazását. Mikes az alább elmaradt öt kérdés-feleletből (fr. t. II. p. 252–254) szötte bele a válaszbba befejező sorait. A variáns *processiók*kal kapcsolatos utalása is megvan a francia kiadás egyik elhagyott válaszában. („Nous parlerons ailleurs des Processions.”)
- Ennek az Első Szakasznak bé fejezése* – Fr. „Conclusion de cette Seconde Partie.” (t. II. p. 254.)
- 478.5 *s. Bern. serm ecce nos reliquimus omnia* – Szent Bernát, Sermo in Evangelium. „Ecce nos...”
- 479.16 *A parantsolat hogy a... A parantsolat hogy ne...* – E két bekezdés sorrendje a variánsban felel meg a francia kiadás szövegének (t. II. p. 257). Az összefoglaló rész egyébként a forrásszöveg gondos, kihagyások és összevonások nélküli tolmácsolása.
480. *Vége Az Első Szakasznak* – Fr. „Fin du second Tome.” (t. II. p. 258.)
A Tridentinumi Conciliumnak. symbolumja. 4. Pius Papa alat. – A francia kiadásban a „premier tome” végén, vö. a 268. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a „premier tome” és „second tome”-ből álló Első szakasz végére tette át. „Profession de Foi, dressée sur les decisions du Concile de Trente par le Pape Pie IV.” (t. I. p. 442.) IV. Pius (1559–1565), V. Pius (1566–1572) pápa. A latin kiadásban: „Formula Professionis Fidei Catholicae, Apostolicae, et Romanae, edita jussu Pii IV. ex decretis sacri Concilii Tridentini excerpta.” (1725. p. 501.)
- 481.22 *Ez a Nicaeai symbolum. A mi következik a Tridentinumi Conciliumé.* – Az útbaigazító megjegyzés a francia kiadás margóján olvasható (t. I. p. 443).
- 483.26 *életem fottáig.* – Var. *életemnek fogytáig.*
- 33 *Azoknak kik vallást tesznek a szent Évangéliumra kel tenni kezeket* – Ez is a francia margószöveg értelme: „Ceux qui font cette Profession de Foi, disent ces dernieres paroles en touchant le saint Livre des Evangiles. C'est pour cela que ces paroles sont ajoutées.” (t. I. p. 447.) Ezzel végződik a „premier tome” illetve a kézirat első szakasza.

485. *Második Szakasz. Harmadik könyv.* – A variánsban itt a „könyv” jelzése nélkül; alább utólagos beírással.

A fedőlap belsejére ragasztott papíron a következő, feltehetően Mikesről származó bejegyzés található:

<i>Ing</i>	1
<i>kendő</i>	1
<i>servit</i>	1
<i>kaptza</i>	2 [?tintafoltos]
<i>Lepedő</i>	1
<i>parna haj</i>	1

Alatta Mikes írása: *pro aris et focis*

A fedőlapot követő első számozatlan levél rectóján különféle Mikes-bejegyzések, tollpróbaszerű tollvonások és beírások vannak, a mellékelt fotokópia szerinti elrendezésben:

*hoszu mentének 9 es fel s [tinta- aborért 3 tal 30 pa
kis mentének 4 és fel sing folt.] hamallokk 8. pa
harkányinak 911 tall.*

14 es 1/2

32
-----[Tintafolt.]
256

az utolso gazeta XXIX

85.

85

30

64

15

21

42

5

1

*miben dítsekedel pór és
hamu2*

20

285.40

--.5-7-5. 1

*qu qui nescitis Deum et
vigilate et orate*

*In te Dom
ut non intrebis*

*resurexit sicut dixit
Corporis misterium sang.
sanctus Deus Agios vexila
regis prodeunt*

*Pange lingua gloriosa Cor
fulget por*

*non lavabis mihi in Aeternum
sinon lavevo te non habebis Mimons*

M É

Inte do Részeges embernek üres az erszénye

(mert) nem bányá tsak tele. legyen. a gégéje

Vexila regis prodeunt fulget

Crucis Misteri [Tintafolt.]
 Misere, mei Deus secundum magnam misericord
 ne fait pas à autrui
 Mn In omnibus

ceque vous
 non nobis donine
 non no Mmn
 nomen Domini Miserere
 in vanum Mes Deus
 E En Istenem

A levél versóján szerzői bejegyzések vannak a szövegben is megtalálható hivatkozások listászerű felsorolásával:

S. Aug de utilitate credendi hier in Cap. 3 ad titum
Ambr lib 9. in luca. Chrys. homil. in 2 Corin
Aug de bono perseverantiae Cypr serm de lapsis
tract <in> 2 in joan Aug de Catechizand rudibus
hier in C. 16 Matth S. Aug tract. 9. in 1 joan
Aug contr epist. fundam Chrys hom 2. in 1 ad tit
Conc <tolans? tolens> toletan Aug in ps. 32
Cyrl. hieroso Catechis tart de spectaculi praescript Aug de. vel in
<genes> [?] törlés vagy tintafolt]

Az utalások listájához vö. az *Első Szakaszt* tartalmazó kéziratkötet 1b levelén tett csaknem egyező szerzői bejegyzéseket a variáns I. 1. sz. lapalji szövegkritikai jegyzete előtt.

A lap alján beírások: *nazianzenus* és a jobb alsó sarokban *tagadhatatlan*.

A következő számozatlan levél rectóján nehezen olvasható kétsoros latin töredékszöveg van; idegen kéz írása: „[?] ik. Ectra Ergo m nunt sunt: Recipe quesumus Quesiti date [?]”

A versón, a lap tetején Mikes beírása található: *Rettegek és félek oh en Istenem, mert te utárod a bűnösöket, mind azon által tele vagyok örömel mert te meg holtál abűnösökért.*

A *Második Szakasz* címlapjára vö. a variáns némileg eltérő fogalmazását; a variánsban az utolsó mondat nincs meg a későbbi átdolgozásban, sem a francia kiadásban. Az *Első Szakasz* címlapja hasonlóképpen különbözik a főszövegben és a variáns kéziratában.

A 2a levél felső szélére beragasztott *Harmadik könyv* külön címlapja szövege szerint egyezik a 3a levélen az *Első Rész* fölötti folyóírású címszöveggel. A kiadásban is az utóbbi szerkezeti elhelyezésben található, nagyobb betűtípussal: „Instructions generales, en forme de Cate-

chisme, Troisième Partie.” S folytatólag alatta a szöveggel azonos betűtípussal: „Qui contient les moiens par l’usage desquels les hommes peuvent mener sur la terre la vie qu’il faut y mener pour arriver à la vie éternelle.” Vö. a variáns eltérő fogalmazását is.

488. *Első Rész A kegyelemről. Első Articulus* – A francia kiadás szerkezeti tagolásában ez a „Section première” bevezető fejezete: „Chapitre préliminaire. De la Grace.” (t. III. p. 1–14.)

5 *Mit tézsen ez a szó kegyelem. Gratia?* – Fr. „Que veut dire le mot de Grace?” (t. III. p. 2.) A kérdésnek nagy teológiai irodalma van; az egyházatyáktól a Tridentinumig sokat foglalkoztak vele. A jezsuitáknak s a római Egyháznak a janzenistákkal folytatott vitájában az isteni malaszttal összefüggő problematika (bűnbeesés, megigazulás, predestináció, üdvözülés) a polémiák gyűjtőpontjába került. Zolnai elsősorban a Mikes-levelek (54. lev. stb.) és Rákóczi Vallomásai, meditációi kapcsán értekezik róla. A fejedelem és kamarása franciaországi tartózkodása alatt (1713–1717) a kegyelem tana a vallomásíró szerint is „materia hodie plurimum agitata” (Confessio... Bp. 1876. 379), az akkori évek legtöbbet vitatott kérdése volt. Az éltető pápai bullákkal kísért hosszadalmas vita arra vezethető vissza, hogy Jansenius Augustinus c. (1640) posztumusz munkájában – a hivatalos egyházi álláspont szerint – tévesen magyarázta Ágoston kegyelemtanát. (Mikes ÖM I. 533; II. 946; Zolnai, Rákóczi, az író. Rákóczi-émlékkönyv I. Bp. 1935. 301, 308–310; uő, Nouvelle Revue de Hongrie 1935. I. 366–367; uő, 1937. 23–24.) A kegyelemre vonatkozó kérdés kényes teológiai természetével magyarázható, hogy Pouget a folio alakú latin kiadásban mintegy húszoldalmi forrásapparátust kapcsol az egysoros kérdés-felelethez. (1725. t. II. 1–23.)

9 *Vagyoné egy néhány féle kegyelem?* – Fr. „Y a-t-il plusieurs sortes de graces?” (t. III. p. 2.) A fogalom értelmezéséhez vö. a francia kiadás Mikes által elhagyott magyarázó szövegét: „Les Theologiens modernes se servent ordinairement du mot de *grace suffisante*, pour signifier ce que les Anciens entendoient par le mot de *grace excitante*. C’est pour cela que nous mettons que les *graces excitantes* sont aussi nommées *suffisantes*.” (t. III. p. 2.) A válasz szerint van: „graces naturelles et surnaturelles; graces d’interieures et d’exterieures; grace habituelle, graces actuelles. Enfin les graces actuelles sont ou excitantes au bien, qu’on nomme aussi suffisantes, ou efficaces pour le faire le bien.”

489.35 *halya de magyarázás nélkül* – Hallja... A felelet után két kérdés-felelet hiányzik a kéziratból; a variánsból csak a kiadáshoz képest a második (fr t. III. p. 3–4).

490.26 *Mitsoda az efficax kegyelem?* – Fr. „Qu’est-ce que la *grace efficace*?” S a válasz: „C’est une grace actuelle qui nous excite au bien et nous le fait faire.” (t. III. p. 5.) Mikes itt is elhagyta a szerző fontos margószéli

magyarázatát: „On peut voir plus en détail toutes ces definitions et les questions qui y ont raport, dans les Livres qui traitent à fond de ces matieres. Notre but n'est pas d'entrer dans ces discussions; et ces Livres sont assez connus.” Az óvatos megjegyzés a kérdés vitás voltára utal. A latin kiadásban bőven részletezi ezeket a forrásokat, a kérdéshez hatalmas apparátust kapcsolva (1725. p. 46–69).

- Zolnai joggal fejtegeti, hogy „a kegyelem fajait beható analízissel tárgyalja Pouget. Maga a gratia efficax magyarázata így hangzik Mikes ártatlan szövegezésében: *olyan actualis kegyelem, mely a jóra indít és azt meg is tselekedtetni velünk.* Pouget itt Szent Ágoston Vallomásaira és a De Gratia-könyvére hivatkozik. Az akarat szabadságot nem tagadja a káté: *de ezt a szabadságot igen meg gyengítette a vétek, és azokatól fogvást mindnyájan hajlandok vagyunk a rosszra... gyakorta történik hogy ellene állunk a kegyelemnek, ez föltételezi az ellenállhatatlan kegyelem, a gratia efficax létezését.*” (1925. 31–32.) Mindez, folytatja Zolnai, szükségképpen a predestináció-tan felé vezet... Vö. itt alább.
- 491.2 *A hit ágazattya hogy...* – Fr. „C'est un article de Foi, que...” (t. III. p. 5.) A válasz végéről mindkét kéziratban elmaradt néhány sor a kiadáshoz képest. Mikes a variánsban jelzi: *heja vagyon*; vö. ott a 17. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 12 *Ez olyan kérdés...* – Megoldatlan vitakérdés: „C'est une question sur laquelle les sentimens des Théologiens Catholiques sont partagez. L'Eglise n'a rien décidé sur cela.” (t. III. p. 5.)
- 21 *hogy ötet miveltesse.* – Fr. „pour le faire agir...” (t. III. p. 6.)
492. *s. Aug. lib. de correct. et de gratia.* – Fr. „Saint Aug. Livre De la correction et de la grace, ch. 11.” A latin kiadás idéz is belőle, „De corrept. et gratia, cap. 11, 12.” (t. II. p. 73.)
- 493.9 *s. Aug. epist 107 ad vital.* – Ágoston, Epistola 217. alias 107. ad Vitalem.
- 21 *s. Aug. de dono perseveran. Cap 12* – Ágoston, De dono perseverantiae című polemikuskönyve a pelagiánusok ellen a 419–430-as évekből.
- 495.1 *s. Celestin epist 1. cap 12.* – I. (Szent) Celestinus pápa (422–432) Episztoláiból.
- 496.4 *Mitsoda a haszna...* – Ez a kérdés-felelet nincs meg a variáns kéziratában. Mikes jelzi a hiányt: *heja*; vö. ott a 30. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 15 *Ezen aközönségesen valo akaraton kívül. hogy... nem is adgya mindennek üdvezítő kegyelmit... Az Isten annak adgya... közönségesen minden kegyelmit a kinek akarja...* E gondolatokhoz Zolnai előbb idézett tanulmányában reflexiókat fűz. „A gyötrő kérdést Pouget is fölveti: Ha mindnyájan eredendő bűnnel születünk, miért irgalmasabb Isten némelyekkel, mint másokkal? Feleletet nem az ész, csak a hit adhat erre: *Oh! ember te kitsoda vagy... mondgya szent Pál... és hogy*

- a végig meg maradando kegyelemel. az Isten senkinek sem tartozik. mondgya a tridentinumi Concilium. A Montpellier-i tan szerint tehát az ember játékszer az Isten kezében, mint a görög Végzet tragikus hősei. Kegyelem nélkül semmit sem tehetünk, de nem mindenki kapja a cselekedtető kegyelmet, hogy üdvözülhessen...” (1925. 32.) S jöllehet a kátéíró hangsúlyozza a kegyelemről, *hogy az el nem veszi az embernek szabadságát*, Pouget az isteni mindenhatóságra célozva inti a malaszt rejtélyébe tekintőket, mondván, *hogy a minket nem illet hogy az Istennek ez iránt valo titkait vizsgáljuk.*
- 497.17 s. *Aug. epist 105 ad sixt* – Ágoston, Epistola 194. alias 105. ²ad Sixtum, cap. 7. n. 32.
- 499.16 *Azok a kik bővebben...* – Fr. „Ceux qui veulent étudier plus à fond les matieres de la grace, peuvent...” Ez már a kiadás vonatkozó margószövege (t. III. p. 14), amelyet Mikes szokás szerint erősen lerövidített. A kisformátumú francia kiadásban az egész bevezető rész mindössze 14 oldal; a nagy folio alakú latin kiadásban ugyanez 192!
- 19 *InnoCentius 1. Bonifacius 2.* – I. Innocentius (402–417) (Ince) és II. Bonifacius (530–532) pápa Episztoláira utal.
II. Rész. – Var. *Második Rész.* Fr. „Section première.” És „Chapitre premier.” (t. III. p. 15.)
- 500.4 *noha mi azt nem látjuk.* – Utána kimaradt egy kérdés-felelet (fr. t. III. p. 15) a kéziratban.
- 22 *K A szentségek nem szereznéké... K A magok erejéből okozáké...* – A variánsban ez a két kérdés-felelet hiányzik. A fordító utólagos jelzése: *heja vagyon*; vö. a 42. sz. lapolji szövegkritikai jegyz.
- 501.15 *ő adhat aláthato jelnek.* – Vö. a variáns fogalmazási változatát; *lelki szükségeiről tenne.* – Utána Mikes bejegyzése a variánsban: *héja*; 46. sz. lapolji szövegkritikai jegyz.
- 502.6 *Mitsoda szándékban...* – A variáns kéziratában ez a kérdés-felelet nincs meg, vö. Mikes jelzését: *heja vagyon*; vö. 48. sz. lapolji szövegkritikai jegyz.
- 9 *és hogy kegyelemben legyen.* – Utána a főszövegben is hiányzik egy kérdés-felelet (t. III. p. 18).
- 23 *K Az Anyaszent egyház miért...* – A variánsban hiányzik; Mikes jelzése: *heja vagyon*; vö. 50. sz. lapolji szövegkritikai jegyz.
- 28 *kik a szentségeket veszik.* – Utána itt is hiányzik a kiadás (t. III. p. 19) befejező kérdés-felelete.
- 503.3 *Mit térsen eza szó baptismus?* – Fr. „Que veut dire le mot de Batême?” (t. III. p. 19.) Lat. „Quid sibi vult ea vox Baptismus?” (1725. t. II. p. 195.)
- 21 s. *Aug. lib 2. de merit et de remissi peccator.. Cap 28.* – Ágoston, De peccatorum meritis et remissione et de baptismo parvulorum ad Marcellinum, libri III című, a pelagiánusok ellen írt polemikus műve 411–418-ból.

- 504.1 *Ugy hogy az Isten... – Vö. a variánsban a válasz eltérő fogalmazását. Az ezt követő kérdés-felelet nincs meg a variáns kéziratában; a fordító jelezte is hejavagyon; vö. ott az 55. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.*
- 8 *s. Aug. lib 3. contr pelagi Cap 3. – Ágoston, Contra duas epistolas pelagianorum, libri IV című polemikus munkája 420-ból.*
- 16 *hogy ez a föld néki szakmivetésül lenne, és hogy it. bujdosásban... élyen. – Mikes néhány sor összevonásával fordította a válasznak ezt a vallásos és világi szemléletéhez simuló részletet.*
- 505.8 *a kristusnak örökös társaivá. – A variánsban utána beírás: heja vagyon; vö. az 59. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes itteni jelzése téves lehet, mert sem a főszövegben, sem a kiadáshoz képest ezen a helyen nincs hiány.*
- 21 *Háromszor – Fr. „Trois fois” (t. III. p. 23.)*
- 506.7 *s. Cypr. epist 76. ad magnum – Cyprianus, Epistola 69. alias 76. ad Magnum.*
- 9 *a mártásal valo keresztelés... vizet öntenek annak fejére. akit keresztelnek – Utána elmaradt a helyi szokásra vonatkozó francia utalás: „Il faut sur ce point s’en tenir dans la pratique à l’usage des Eglises où l’on se trouve.” (t. III. p. 23.)*
- 29 *tsak tsinált viz ne legyen. – Fr. „toute eau qui n’est point faite par l’artifice des hommes.” (t. III. p. 24.)*
- 508.19 *Conc. trid. sess 24. de refor. matrim. Cap 2 – Az új tridentinumi előírásból, De reformatione matrimonii.*
- 25 *A szent irás mondgyaé... – Előtte elmaradt a Magyarázatot követő első kérdés-felelet (fr. t. III. p. 26).*
- 30 *Mitsoda helyen kel keresztelni? – Ez a befejező kérdés-felelet nincs meg a variánsban; Mikes jelezte a hiányt: héja vagyon; vö. a 74. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.*
- 509.7 *Ha valaki nem születendik – Lat. „nisi quis renatus fuerit etc.” (1725. t. II. p. 202.) Fr. „Si quelqu’un n’est regeneré etc.” (t. III. p. 27.)*
- 12 *s. Cypr. epist 59 ad fidum – Cyprianus, Epistola 64. alias 59. ad Fidum.*
- 24 *ez iránt bizonyost nem tudunk. a theologusok is ez iránt egy másal meg nem egyeznek – A szerző módszeréhez híven itt is előadja: „L’Ecriture sainte ne le dit pas nettement. La Tradition n’est pas bien claire sur ce point; et c’est une question sur laquelle les sentimens des Théologiens sont partagez.” (t. III. p. 28.)*
- 510.15 *omnium mitissimam. – Előtte bejegyzés a variáns rövidített szövegében: heja vagyon; vö. a 80. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.*
- 512.20 *Mit kel tudni... – Előtte kimaradt egy kérdés-felelet a keresztszülők-ről (t. III. p. 32); a variánsban is.*

- 514.1 *Miért fuval reája a pap? – Var. fu reája; fr. „Pourquoi le Prêtre souffle-t-il sur eux?”* (t. III. p. 34.)
- 29 *Miért exorcizállya... – Fr. „Pourquoi fait-on sur eux tant d'exorcismes?”* (t. III. p. 35.) „Exorcisme” a. m. ördögűzés, exorcizálás. Utána kimaradt egy ezzel kapcsolatos kérdés-felelet.
- 515.2 *s. Aug. lib. 1. de nupt. et de concupis. Cap 9 – Ágoston De nuptiis et concupiscentia ad Valerium comitem, libri II című, pelagiánusok elleni polemikus műve 419–430-ból.*
- 4 *Magyarázat – Fr. „Explication”* (t. III. p. 36), a franciához képest kissé rövidített.
- 24 *Azt a gyermek helyet mondgyák el. – A válasz mintegy felére rövidítve a francia kiadáshoz képest* (t. III. p. 37).
- 517.25 *s. Cyrill. hierosoli. catechis 2. – Jeruzsálemi Szent Cyrill (315?–386) püspök 348-tól háromszor volt száműzetésben; legfontosabb munkája Catechismusa, oktatások teológiai, történeti, liturgiai, archeológiai kérdésekről (Catechesi).*
- 518.5 *Hiszem agyermekek azt nem kérhetik – Fr. „Mais les enfans ne peuvent pas le demander?”* (t. III. p. 40.)
- 13 *Magyarázat – A variánsban eredetileg mintegy felére rövidítve.*
- 519.25 *ugy világoskodgyék... – A variáns és a kiadás csak jelzi (Máté 5, 16) a bibliai szöveget, amelyet a fordító Káldi alapján idéz is.*
- 520.3 *akik pedig erről bővebben akarnak tudni, – Fr. „Ceux qui veulent approfondir ce qui regarde les Ceremonies du Batême, peuvent consulter l'Ouvrage de Joseph Vicecomes ou Visconti, intitulé, Observations...”* (t. III. p. 42.) Mikes a margószövegből fűzte hozzá.
- 17 *Honnét tudgyuk... – Előtte kimaradt egy kérdés-felelet a kiadáshoz viszonyítva (fr. t. III. p. 43). A fölített kérdésre adott válaszába Mikes bevonja a következő (elhagyott) kérdés feleletét is (t. III. p. 43), idéz a bibliai passzusból, amelyet a kiadás és a variáns csak jelez.*
- 521.9 *Szent pál eszerént... – A fordító beolvastotta a feleletbe a következő (szintén elhagyott) kérdésre adott lerövidített választ is (fr. t. III. p. 44).*
- 12 *s. Cypr. epist 70. ad janua. – Cyprianus, Epistola 70. ad Januarium.*
- 22 *s. Aug lib 2 contr. epist petilia. Cap 104. – Ágoston Contra litteras Petiliani című, 399–406-ból való polemikus írása a donatisták vádjai ellen.*
- 522.15 *Neveli és tekéletesé tészí... – Fr. „En augmentant et perfectionnant en nous la charité.”* (t. III. p. 45.) A határozós francia mondatszerkezetet Mikes igés alakkal ülteti át: *neveli* a. m. növeli.
- 24 *s. Aug... lib de agone Christiano Cap 13 – De agone christiano liber című, 398-ból származó moralista és pasztorális célzatú könyve.*
- 24 *s. Aug. lib. 1. de serm. Domini. in mont. Cap 4. – De sermone Domini in monte, libri II az Újszövetségről szóló szentírás-magyarázat a 391–396-os évekből.*

- 523.25 *s. Cypr. epist 73* – Cyprianus, Epistola 73. ad Jubaianum.
- 26 *s. Hier. dialog contr. luciferia* – Hieronymus Dialogus adversus luciferianos című polemikus írása.
- 27 *s. Innoc 1 epist ad Decentium Sess 7. Can 3.* – I. Szent Ince (402–417) pápa polemikus tartalmú jeles episztoláriumából.
- 524.6 *és meg nem bémáltattak.* – Utána elmaradt egy kérdés-felelet a kéziratban (fr. t. III. p. 47).
- 13 *s. Greg. lib 3. epist 9. ad janua.* – Nagy Szent Gergely, libri 3. Epistola 9. ad Januarium circa finem.
- 33 *éhomra kel azt fel venni.* – Fr. „Il est à propos d'être à jeûn.” (t. III. p. 49.)
- 525.11 *pontifical. rom.* – Pontificale Romanum. Fr. „Voiez le Pontifical Romain.” (t. III. p. 50.)
- 13 *Chrisma...* – Fr. „Chrême”, lat. „chrisma”, a. m. kenet.
- 27 *jó illattyát.* – A mondat befejező része nincs meg a variánsban.
- 526.16 *a békeséges türésben vagyon* – A befejező pár sor hiányzik a variáns kéziratában.
- 19 *Igen is lehet, és...* – A válasz kissé összevont a franciához képest (t. III. p. 51).
- 527.16 *az oltáron áldoztatik,* – A variánsban fölötte utólagos beírás: *heja vagyon*; vö. a 136. sz. lapolji szövegkritikai jegyz. Mikes a franciához képest (t. III. p. 52) kissé összevont szövegre utalhat itt. Az aláhúzott szavak s kifejezések sorrendje a variánsban eltérő; a kiadás sorrendjét a főszövegé követi.
- 528.26 *A kristus pogását álda meg, az az kovásztalan kenyeret.* – Fr. „...prit du pain azyme. c'est-à-dire du pain sans levain.” (t. III. p. 54.)
- 529.21 *Cardinalis Bona liturg. lib 1. Cap 22* – Giovanni (Joannes) Bona (1609–1674) kardinális De rebus liturgicis (1671) című, alább csaknem harmincszor idézett kézikönyve. Kegyességi könyveit Rákóczi rodostói könyvtárában is olvasták.
- 24 *ez iránt a Catholicus theologusok egymással meg nem egyeznek* – Fr. „... les sentimens des Theologiens Catholiques sont partagez là-dessus.” (t. III. p. 55.)
- 27 *s. Cypr. epist 63 ad caecilium* – Fr. „à Caecilius”; lat. „ad Coecilium”
- 533.17 *sokan... el is hagyák ötet.* – A kiadásban alatta kiemelve: „Reflexion sur ces réponses.” (t. III. p. 60.) Mikes csak új bekezdést használ e választ követő fejtegetések elkülönítésére.
- igen kemény beszéd* – Fr. „c'est une parole trop dure...” (t. III. p. 60.)
- 535.1 *Hogy hogy lehessen e?* – Fr. „Comment cela se peut-il faire?” (t. III. p. 62.)
- 23 *Ez az én testemnek. bélyege.? – Vagyis figurális értelemben, fr. „Ceci est la figure de mon Corps?”* (t. III. p. 62.)

- 536.13 *a mit az Érzékenység érezhet, vagy láthat, – fr. „J’entens ce qui est aperçu par nos sens...”* (t. III. p. 63.)
- 537.15 *s. Cyril. hierosoli cateches 5. mist. – Jeruzsálemi Szent Cyrill már idézett Catechismusa, Catech. I. myst.*
- 538.17 *s. Ambr. lib 3. de spirit sancto cap 12. – Szent Ambrus De Spiritu Sancto című, 381-ből való dogmatikai traktátusa, amelyet Valentinianus római császár idősebbik fiának, Grazianusnak, a nyugatrómai birodalom császáranak (370–383) ajánlott.*
- 19 *s. Chrys. lib 6. de sacerdo. cap 4. – Chrysostomus, De sacerdotio libri VI, egyik legszebb dialógusa; a szerző alább is idézi néhányszor.*
- 23 *a theodorus Beza könyviből. – Theodor (Theodorus) Beza, Caena Domini* (fr. „Cène du Seigneur”).
- 539.1 *Tertul. ad suam Conjugem. lib 2. Cap 5. – Tertullianus, Lib. 2. ad uxorem.*
- 2 *s. Cypr lib de lapsis. – Cyprianus, Tractatus de lapsis című, alább is idézett írása.*
- 8 *s. Hier. lib 4. ad rusti. – Hieronymus mintegy másfélszáz levélből álló epistoláriumából, Epistola 95. alias 4. ad Rusticum de S. Exuperio.*
- 541.4 *ugy mint mások.? – Var. valamint mások.? – Utána beírás: heja vagyon; vö. a 182. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. L. még a 184. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. is, valamint a variáns szövegét.*
- 20 *meg szeplősítése. – A variánsban utána későbbi beírás: heja vagyon; vö. a 187. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a második átdolgozásban kiegészítette a szentírási részlettel.*
- 542.8 *a menyegzői ruha, – A variánsban utána beírás: heja; vö. a 189. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a fordítást később kibővítette.*
- 8 *s. Aug... serm. 251. de peniten. – Ágoston. Sermo 251. de poenitentia, alias 50. ex Homil.*
- 543.27 *a gyakorta valo Communionol. – Fr. „De la frequente Communion.”* (t. III. p. 73.) Egyes janzenisták túlzásba vitték a szent communionra való előkészületet, s voltak, akik hónapokig nem érezték méltónak magukat az áldozásra. Mindez ellenkezett a jezsuita barokk valláspropagandájával. Antoine Arnauld De la Fréquente Communion où les Sentimens des Pères, des Papes et des Conciles, touchant l’usage des sacremens de Pénitence et d’Eucharistie, sont fidèlement exposez... (Paris 1643) című munkája indexre került; ez egyébként megvolt Rákóczi rodostói könyvtárában. Zolnai, 1926. 23; uő, 1924. 84–88. A témáról a fordító és a fejedelem más munkákban is olvasható (Mikes ÖM II. 960; III. 1055). Pouget a mérsékelt álláspont képviselőjének látszik, erősen differenciál a kevés vagy sok áldozás kérdésében. Forrásaiban Arnauld vitát kiváltó művére nem hivatkozik.
- Miért mondád... – Előtte kimaradt egy, a bocsánatos bűnnel kapcsolatos kérdés-felelet* (fr. t. III. p. 73).

- 28 *Miképen kel a Communiohoz járulni?* – Mikes *Leveleskönyvében* említi: *aminap a fejedelem arról beszélgetet. hogy micsoda nagy buzgósággal kel bé venni a communiot...* (31. lev.) Rákóczi könyvtárában voltak ilyen olvasmányok, s ő maga is foglalkozott e témával: „Aspirationes-Aspirations contemplatives avant et après la sainte communion.” (Confessio... Aspirationes. Bp. 1876. 417.) A janzenizmus gyakorlatában különösen nagy szerepet játszott a kommunióra, az áldozásra való felkészülés. (Mikes ÖM I. 476.) Pouget óva int az elietett penitenciától és a tökéletlen áldozástól; a vétkeseknek mindaddig tartózkodást és bűnbánatot ajánl, amíg meg nem jobbítják életüket. Vö. Zolnai, 1925. *Traité de l’amour de Dieu, Introduction à la vie devote* című kegyességi írásai.
- 31.
- 544.12 *s Basil lib 1. de bapt Cap 3* – Szent Vazul, *Lib. I. de Baptismo.*
- 20 *s. franc. sales epist. 18. lib 2.* – S. François de Sales, Szalézi Szent Ferenc (1567–1622) genfi püspök, egyházdoktor; episztoláriuma mintegy kétezer levélre terjed. Más munkái: *Philothea* című imakönyve,
- 545.1 *a nyomoruság volna.* – Utána elmaradt egy kérdés-telelet (fr. t. III. p. 74) a kéziratban.
- 17 *talám még másut is lehet ez a szokás.* – Mikes megjegyzése; a kiadás itt franciaországi példák („l’Abbaie de Cluni et celle de Saint Denis”) felsorolásába kezd (t. III. p. 75), amelyet a fordító elhagyott.
- 22 *vagy is tsak az egy szín alatt.* – A variáns fogalmazása pontosabb; a franciában is: „Il étoit permis aux Fideles de communier sous les deux especes, ou sous une seule.” (t. III. p. 76.)
- 546.5 *Evagrius lib 4. de hist Eccles Cap 36.* – Evagrius Scolasticus (536?–600). *Historia ecclesiastica*, libri VI.
- 13 *paulinus de vita s. Ambr.* – Paulinus (Paolino di Milano, Szent Ambrosus titkára), *De Vita S. Ambrosii* (422?) című életrajzi írása.
- 547.10 *luther de Captivitate. babilonica tsinált könyvében...* – Luther (1483–1546), *De captivitate Babilonica*, fr. „Luther dans son Livre De la captivité de Babylone...” (t. III. p. 78.)
- 26 *ejendi... ijandgya* – Káldinál „ész... iszsza” (1. Cor. 11, 27), fr. „*Celui qui mengera de ce pain, OU boira* (cet OU est à remarquer)...” (t. III. p. 78.)
- 548.23 *Magyarázat* – Az első bekezdés vége kissé összevont a franciához (t. III. p. 80) képest.
- 550.8 *s. Aug. epist 106. ad paulinum.* – Ágoston, *Epistola 180. alias 106. ad Paulinum.*
- 551.3 *...ezekre vigyázni.* – Ez után, a *Rész* végén elmaradt egy zárójeles rövid magyarázó bekezdés (fr. t. III. p. 83).
- 24 *s Aug hom 27.* – Ágoston, *Sermo 352. alias 27. inter Homil. 50.; epist. 108. ad seleucian.* – *Epistola 265. alias 108. ad Seleucian.*

- 552.14 *s. Aug. serm 393.* – Sermo 393. alias 41. ex Homil. 50. cap. 4. n. 9.
- 553.25 *s. Cypr. epist 54 ad cornel. pontif.* – Cyprianus, Epistola 57. alias 54 ad Cornel. PP.; fr. „Lettre au Pape Corneille.”
- 554.3 *Az olyan keresztyén...* – A variánsban e kérdés-felelet némileg összevont fogalmazásban készült. Utána mindkét kéziratban hiányzik egy kérdés-felelet a kiadáshoz (fr. t. III. p. 87) képest.
- 24 *szükségessé ahoz járulni...* – A variánsban a kérdés előtt utólagos beírás: *heja*; vö. a 232. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes későbbi fordításában sem pótolta.
- 557.11 *de azt fel gerjeszti, és a jóra viszi.* – Fr. „...mais qui l'excite et le porte au bien...” (t. III. p. 91.) Vö. a variáns eltérő fogalmazását és mondat-szerkesztését; a főszövegben folytatódó két bekezdés a variáns kéziratában nincs meg, vö. a 244. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. *heja* vagyon jelzését, amely a következő kérdés-felelet hiányára is utal.
- 558.13 *s. Aug. epist 245 ad Anasta* – Fr. „Voiez saint Aug. Lettre 144. ou 145 à Anastase.” (t. III. p. 93.)
- 559.5 *a tőhöz... tő* – Mikes *Leveleskönyvében* is így írja. NySz TŰ, tő, tőt. Vö. a 2. lev. ÖM I. 411.
- 560.11 *s. Aug hom. 41.* – Ágoston homíliái a négy evangéliumról, 416–417-ből; Sermo 393. alias Hom. 41. ex Homil 50.
- 24 *Tartozunké el kerülni...* – Előtte kimaradt egy kérdés-felelet a kiadáshoz (fr. t. III. p. 95) képest.
- 561.8 *...mind ezek magok avétekre vivő alkalmazóságok* – A francia szerző bővebben részletezi: „Les figures ou peintures lascives et indecentes, la lecture des mauvais Livres, la frequentation trop familiere de personnes de differens sexe, l'assistance au Bal, aux Comedies, à l'Opera, le jeu immoderé, etc. toutes ces choses sont par elles-mêmes occasion de peché.” (t. III. p. 96.) A második bekezdést Mikes kb. felére rövidítette; elmaradt a kereskedő, a bankár, az uzsorás bűnre vezető lehetőségeinek felsorolása.
- 562.10 *...a tanásán kel járni.* – Kissé összevont válasz a francia szöveghez képest (t. III. p. 97).
- 17 *s Chrys. hom. 9. in epist. ad hebr.* – Chrysostomus, Homilia 9. in Epist. ad Hebreos in morali.
- 563.11 *s. Hyer. epist 1 ad Heliodorum* – Hieronymus, Epistola 5. alias 1. ad Heliodorum.
- 11 *s. Ambr. lib 1. de penitencia.* – Szent Ambrus, De penitentia című dogmatikus traktátusa. Az utalások után a variánsban későbbi beírás: *heja* vagyon; vö. a 265. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes két kérdés-felelet elmaradását jelzi, de utólag nem pótolta.
- 564.3 *mikor egy vak, más vakot vezet. mind a ketten...* – A bibliai közmondás változataira vö. Mikes más fordításait, ÖM II. 964; III. 1073; IV. 740; és *Leveleskönyvét* (62. lev.).

- 16 *akinek a doktori süveget meg adták.* – Fr. „...on ne se repose pas sur ce qu'un Medecin a reçu le bonnet de Docteur.” (t. III. p. 100.) Innen folytatólag kissé összevont a válasz a kiadáshoz képest.
- 25 *s Greg. pastoral. pars 1. Cap. 1.* – Nagy Szent Gergely, Regula pastoralis v. Liber regulae pastoralis, 591-ből.
- 33 *oktatása alá kel magunkot vetni.* – Utána kimaradt egy kérdés-felelet (fr. t. III. p. 101) mindkét kéziratban.
- 565.18 *Instruc. s. Carl pro Confes.* – S. Carol. Eccles. Mediol. Tom. 1. act. part. 4.; Instructiones Confess. Poenit.; Fr. „Instructions pour les Confesseurs.”
- 567.15 *mint ha azt gazdagtól lopták volna* – A példázattal végződő válasz után kimaradt (fr. t. III. p. 104) egy kérdés-felelet a kéziratban.
- 569.14 *és nagy vétek.* – A variánsban utána beírás: *heja*; vö. a 285. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes későbbi fordításában kiigazította a válasz befejezését.
- 30 *amely irtoztato vétek* – A variáns kéziratában utána beírás: *heja vagyon*; vö. a 287. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet hiányát jelzi.
- 570.13 *életekről való gyonást* – Fr. „une bonne confession generale”; Rákóczi is tett ilyent Grosbois-ban a kamalduliaknál 1715-ben.
- 15 *...a gyontato paptol.* – A válasz kissé összevont a kiadáshoz (fr. t. III. p. 109) képest. Utána egy kérdés-felelet is elmaradt.
- 20 *vagy deakul, vagy magyarul.* – Fr. „il faut dire en latin ou en français...” (p. 109.) A válasz végén beírás a variánsban: *heja vagyon*; vö. a 290. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet hiányát jelzi ezzel.
- 571.6 *Tertull. lib de penit. Cap 8. 9.* – Tertullianus, De poenitentia című, csak itt idézett műve.
- 6 *s. Aug. hom. 5* – Ágoston, Sermo 351. alias 50. inter Homil. 50.
- 573.21 *dög halálal...* – Var. *dög halál által*; fr. „par une peste de trois jours.” (t. III. p. 113.)
- 575.8 *nyilván... különösön* – Fr. „publiquement... la penitence secrette” (t. III. p. 115), nyilvánosan és magányosan.
- 20 *siroknak... halgatoknak... le boruloknak... jelen lévőeknek...* – Fr. „des Pleurans... Ecoutans... Prosternez... Consistans” (t. III. p. 115).
- 576.29 *és gyakorta imádkoztak.* – Mintegy felére összevont válasz a franciához (t. III. p. 117) képest. Utána elmaradt a következő kérdés, a fordító ennek feleletét is az előbbihez kapcsolta, új bekezdésben: *A mi pedig azt tekénti...*
- 577.1 *a Theologusok magok között meg nem egyeznek, némellyek...* Fr. „Les sentimens des Theologiens sont partagez sur cette question; ce n'est point ici le lieu de les approfondir. Cela grossiroit trop cet Ouvrage.

- Nous nous contenterons de dire, que...” (t. III. p. 117.) Az ilyen értekező sorok Mikesnél általában elmaradnak.
- 578.1 *és sulyos penitentiákat* – A válasz első bekezdése kissé rövidített a kétpontos francia felelethez (t. III. p. 118) képest.
- 13 *a penitentiát a vétékhez intézni.* – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. a 322. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a következő kérdés-felelet hiányát jelzi.
- 26 *Conc trid, sess 14. Can 8. et Can* – A sérült margóutalás a variánsban: *Can. 8. et Can. 17.* A francia kiadásban is (t. III. p. 118).
- 580.4 *Gratianus in fine decret* – Gratianus, bolognai kamalduli szerzetes Decretum (1139–1142) című egyházi törvénygyűjteménye a 2. lateráni zsinat után; korábbi elnevezése: *Corpus iuris canonici.*
- 5 *most is követik.* – Utána elmaradt egy kérdés-felelet, amelyben Pouget megmondja, hogy az alábbi „*Extrait abregé des Canons penitentiaux*” az *Instructions de S. Charles aux Confesseurs imprimées par ordre du Clergé de France* (t. III. p. 121) című nyomtatványból való.
- 19 *Azért hogy nyilván káromkodot.* – Mikes kissé összevonta a bekezdést, a végéről néhány sor (t. III. p. 122) elmaradt.
- 581.12 *Azért hogy őket meg ütötte,* – E kánon után kimaradt egy kétsoros kánon (fr. t. III. p. 123) a szülők elűzése miatti penitenciáról.
- 19 *Azért hogy papot meg ölt.* – E kánon előtt is kimaradt egy a saját plébánosukon gúnyolódókról (fr. t. III. p. 23).
hogy idéten szüllyön., – Fr. „*Pour s’être procuré l’avortement*” (t. III. p. 124).
- 28 *Azért hogy szán szándékal...* – E kánon után kettő kimaradt a bérnyilkosságról és a párbajról (fr. t. III. p. 124).
- 582.3 *történetből* – Fr. „*par accident*” (t. III. p. 124), véletlenül.
- 583.3 *Azért hogy ha valamely nagy dolgot lopot el,* – E kánon előtt hiányzik kettő, a tized megfizetésének visszautasításáról és az ispotályból történő lopásról (fr. t. III. p. 125), utána egy az éjszakai betörésről (fr. t. III. p. 126).
- 20 *Azért hogy egy házas aszonyal...* – E kánon után kettő elmaradt, a leány, az özvegy s a házasember viszonyáról, ill. a házasságtörőről (fr. t. III. p. 126).
- 26 *Azért hogy természet ellen valo vétket...* – Előtte és utána is elmaradt egy kánon (t. III. p. 126).
- 584.3 *Azért hogy embert szollot.* – Utána elmaradt két ezzel kapcsolatos kánon (fr. p. III. p. 127).
Azért hogy egy aszony férfit köntösben... – E kánon után kettő (fr. t. III. p. 127) elmaradt. Az utolsó kánon kissé összevonta a franciához (t. III. p. 128) képest.
- 585.2 *eről már szollottunk az első szakaszban.* – Utána kimaradt egy kérdés-felelet (fr. t. III. p. 129) a kéziratban.

- 12 *a melyet az ontato pap ad.* – A variánsban utána utólagos beírás: *heja vagyon.* Ö a 349. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 586.12 *senki meg nem halgattya könyörgésit.* – A variáns kéziratában utána későbbi beírás: *heja vagyon;* vö. a 354. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a befejező kérdés-felelet hiányát jelzi itt.
- 22 *a ninivé béliek példájokból.* – A francia szöveg még folytatódik kb. tizenkét sorral (t. III. p. 131) a válasz befejezéséig.
- 587.25 *s. Chrys. hom. 3. in epist ad philipp. et hom. 21. in Act.* – Chrysostomus, Homilia 3. in Epist. ad Philippenienses in morali, et Hom. 21. in Acta Apostolorum.
- 27 *ezt a purgátoriumra értik* – A 4. pont (fr. t. III. p. 133) elmaradt, ennek folytatása a következő bekezdés.
- 588.1 *nézd meg az ide fellyeb Citalt... szent Agoston kéri...* – Ez margószöveg a kiadásban (fr. t. III. p. 134); több utalás elmaradt.
- 12 *s. Basil. Cap. 9. in Isai.* – Basilios, In Cap. 9. Isaias, circa finem. *Tertull. de Monogam. Cap 10.* – Tertullianus, De Monogamia (212–222 körül).
- 23 *Euseb lib 4. de vita Constanti cap 71* – Eusebius, De vita Constantini, valójában biográfiái jellemzés.
- 23 *s. Hier. epist 26 ad pammachium* – Hieronymus, Epistola 54. alias 26. ad Pammachium.
- 591.15 *Tertull. ad Martyres Cap 1 et lib de pudicitia Cap ult* – Tertullianus, Lib. ad Martyres; Lib. de Pudicitia cap. 21. in fine.
- 15 *s Cypr. epist 54 ad Corne.* – Cyprianus, Epistola 57. alias 54. ad Cornelium pontif.
- 592.12 *Indulgentiájának segítségire.* – Utána elmaradt egy ezzel összefüggő kérdés-felelet (fr. t. III. p. 139) a kéziratban.
19 Articulus Az Indulgentiákról – Fr. „§. 19. Suite de la doctrine des Indulgences.” (t. III. p. 139.) Az első kérdés-felelet hiányzik.
- 16 *negyven napot,* – A variánsban fölötte beírás: *heja vagyon;* vö. a 373. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes ismeri a „jubilaumot”, 1750 januárjában írja: *e jubileum esztendő. szent esztendő, bár a szent péter templomában mehetnének...* (179. lev. ÖM I. 757.)
- 593.2 *Bonifacius octavus* – VIII. Bonifác pápa (1294–1303).
temérdeki sok szarándok – Fr. „les chemins étoient pleins de Pele-rins” (t. III. p. 140).
- 12 *Clemens sextus.* – VI. Kelemen pápa (1342–1352).
- 19 *sixtus 4dik* – IV Sixtus (1471–1484).
- 20 *Második Pál* – II. Pál (1464–1471).
- 21 *Grégorius undecimus* – XI. Gergely pápa (1370–1378).
- 595..12 *hozánk illetvén akristus elégtételét, és ...* – Vö. a variáns fogalmazását, ahol Mikes jelzi az összevont válasz hiányát a kiadáshoz (fr. t. III.

- p. 143) képest; vö. a 385. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. *heja* bejegyzését.
- 19 *meg léssen oldozva* – A variánsban utána beírás: *heja* *vagyon*; vö. a 386. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes az elmaradt befejező mondat, s a következő két kérdés-felelet hiányát jelzi, a második a főszövegből is hiányzik.
- 596.11 *...végben vitele alatt adatik.* – Utána elmaradt a kiadás szerinti „§. 20. Suite de la doctrine des Indulgences.” artikulusz címe, s azt követőleg az első három kérdés-felelet (fr. t. III. p. 144–145), ill. az első kérdés-felelet a kéziratban az összevont artikulusz végére került.
- 19 *Hanem abban áll. hogy...* – A válasznak ez a folytatódó bekezdése a már elhagyott, s a kiadásban következő (fr. t. III. p. 146) szintén elmaradt két kérdés-felelet összevonásából jött létre.
597. *20 Articulus Az Absolutiorol.* – Fr. „§. 21. De l’absolution, et du pouvoir de remettre les pechez, accordé aux Prêtres.” (t. III. p. 147.) A számozásban mutatkozó eltérés a kéziratban az előbbi két artikulusz összevonásának következménye.
- 598.4 *s. Cypr. contr novat* – A Cyprianusnak tulajdonított Contra Novatianum című polemikus munka.
- 599.4 *az árnyék és a valóság között.* – Fr. „entre la verité et la figure” (t. III. p. 149).
- 601.4 *még attól el nem távozik.* – Utána hiányzik két kérdés-felelet (fr. t. III. p. 151).
- 34 *az olyan lány gyóntató papok. a kik fel oldozák abünöst, midön meg kellene kötözni.* – A „confesseurs lâches” témája összefügg a bűntudat, megigazulás, penitencia kérdéskörével, mely heves polémia tárgyává vált a jezsuiták és janzenisták között. Zolnai szerint Pouget „a gyónási rigorizmus teljes gyakorlatát magáévá teszi” Hangsúlyozza, hogy a gyóntatói praxis kérdése jellemző és „csakis a janzenista korra jellemző, amikor közügy és irodalmi téma volt, hogy a feloldozást mikor kell elhalasztani, és amikor a Port-Royal hívei nyilvánosan könnyű feloldozással, laza morállal vádolták a jezsuitákat”. (1937. 23.) Rákóczi is ezért hibáztatja gyóntatóit Vallomásaiban. Megjegyzendő, hogy Pouget különleges esetekre utalva helyesli a gyóntatók rigorizmusát.
- 604.3 *Hány féle a Censura? vagy a büntetes.* – Előtte négy kérdés-felelet (fr. t. III. p. 156–157) maradt ki a kéziratban.
- 25 *Tartozunké el kerülni azokat, kik...* – Előtte és utána kimaradt egy kérdés-felelet (fr. t. III. p. 159).
- 605.16 *ezt rövideden ezen deák versel...* – Előtte a hét pontos francia szöveg (t. III. p. 160) fordítása erősen összevont.
- 606.11 *...beszélhetek vele.* – Var. *véle*. Utána beírás: *heja* *vagyon*; vö. a 421. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes két kérdés-felelet hiányát jelzi.
- 31 *fel oldoztassanak* – A variánsban alatta utólagos beírás: *heja* *vagyon*;

- vö. a 422. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes később sem fordította le a hiányzó két rövid befejező bekezdést (fr. t. III. p. 162). A kéziratban ezzel végződik a *VI. Rész*, a kiadásban még három artikus következik: „25. Des Monitoires. 26. De la Suspense. 27. De l’interdit.” (t. III. p. 162–168.)
607. *VII Rész – Var. 7. Rész.* Fr. „Chapitre VI.” (t. III. p. 168.)
- 610.8 *Az Attyafiai között inkább vigyázon a szegényekre –* A 8. és 9. pont erős rövidítéssel készült; a francia szövegben szó van a szegény rokonokról tudni nem akaró gazdagokról is (t. III. p. 172). A kiadás 11. pontja, amely a monostoroknak szánt hagyatékról szól (t. III. p. 173), elmaradt.
- 612.1 *A traditioból tudjuk... –* Előtte kimaradt egy pár soros bekezdés (fr. t. III. p. 175) a kéziratban.
- 613.18 *atesti orvosdotogot hasznosá teheti. –* Ez a válasz is, mint a megelőzőek, a francia kiadáshoz képest (t. III. p. 178) kissé összevont.
- 614.5 *a theologusok sem egyeznek meg ez iránt, –* A válasz után elmaradt egy kérdés-felelet (fr. t. III. p. 179).
- 28 *Igen is jó. és hasznos hogy ha ameg lehet –* Rövidített válasz; utána hiányzik egy kérdés-felelet (fr. t. III. p. 180).
- 615.4 *a viaticumot az utolso kenet előtt adgyák fel. –* A válasz franciaországi vonatkozású további része, valamint egy kérdés-felelet (fr. t. III. p. 180–181) szintén hiányzik a kéziratban.
616. *VIII Rész – Var. 8. Rész.* Fr. „Chapitre VII.” (t. III. p. 182.)
- 12 *melyet ad ez a látható jel –* A variánsban utána beírás: *hejavagyon*; vö. a 447. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet hiányát jelzi, későbbi kéziratában pótolta.
- 16 *s. Ambr de digni sacerd cap 5. –* Szent Ambrus, *Lib. de dignitate Sacerdotii*.
- 617.8 *...akarták tulajdonítani azt a hatalmot. –* A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. a 452. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy-egy kérdés-felelet hiányára utal; a főszövegben megvan.
- 20 *...a három utolsót nagynak. –* Utána hiányzik egy kérdés-felelet (fr. t. III. p. 184) a kéziratban.
- 24 *s. Epiph. heres 25 –* Szent Epiphanius (?–403) ciprusi metropolita polemikus iratai: *Adversus omnes haereses, libri III, 375–377 között.*
- 24 *s. Aug. lib de heres. –* Ágoston, *De haeresibus* című, polemikus könyve a 419–430-ból.
- 24 *In epistolis s. Ignat Mart in I saeculo. –* Szent Ignatius Martyr, *Epistolae ad Smyrnaeos, ad Ephesios, ad Tarsenses, ad Antiocheneos etc.*
- 25 *hogy ezt az igazságot tagadá. –* Utána két kérdés-felelet (fr. t. III. p. 185) maradt el.
- 618.3 *a többit az Anyaszent egy ház rendelte –* Utána beírás a variánsban:

- heja vagyon; vö. a 454. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a válasz befejezése, több kérdés-felelet s a *Magyarázat* hiányát jelzi.
- 5 s. *Cornel. epist ad. fabium Antioch.* – Szent Cornelius, Epistola ad Fabium, fr. „S. Corneille Epître à Fabius d’Antioche.”
- 5 s. *Cypr. epist 24. ad optat sub diac.* – Cyprianus, Epistola 29. alias 24. ad Optat Subdiaconum.
- 10 nem tekéntik úgy mint szenttségeket – Utána a főszövegben is hiányzik egy kérdés-felelet a francia kiadáshoz (t. III. p. 186) képest.
- 619.2 a *Diaconusok könyvségire rendelték.* – A franciához képest (t. III. p. 187) kissé összevont válasz.
- 13 nem követheti annak hivatallját. – Ez a válasz is rövidített (fr. t. III. p. 187).
- 620.2 és akik. tellyeségl tudatlanok. – Utána elmaradt egy rövid „Explication” (fr. t. III. p. 188).
- 7 ...vakok, sánták. vagy görbék. – E rövidített válasz után csak az „Explication” (fr. t. III. p. 189) kiemelése maradt el, szövege új bekezdésbe került a kéziratban.
- 16 F Azok. akik nem a törvény szerént valo házaságban lettenek. – Var. F. Azok., akiknek apjok. és anyyok, nem a törvény szerént valo házaságban éltenek; vö. a 460. sz. lapalji szövegkritikai jegyz., valamint Mikes javítását is; fr. „Ceux qui ne sont pas nez en legitime mariage.” (t. III. p. 189).
- 21 ...a szabot rend szerént. – A mintegy tízsoros francia válasz (t. III. p. 189) lerövidítése; vagy azok kik adoságban vannak – Mikes ezt a választ is jól összevonta, a variánsban jelezte is, vö. a 462. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 30 Mit értesz ezen a szón bigamia? – A válasz után elmaradt egy szintén ezzel kapcsolatos kérdés-felelet (fr. t. III. p. 190).
- 621.17 az eretnekségben valo részesülés. – A hétpontos francia válasz (t. III. p. 191) tömörítése után elmaradt két kérdés-felelet is.
- 21 minden egy házi szolgálatot félben kel hagyni. – Utána hiányzik a befejező kérdés-felelet (fr. t. III. p. 192); Mikes a variánsban nem jelzi.
- 623.4 ...hivatattak erre a rendre? – A variánsban utána későbbi beírás: *heja vagyon*; vö. a 466. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Itt nincs hiány, de alább van: *Melyek azok a vétkek?* Vö. var. 468. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.; *heja vagyon* – Mikes későbbi bejegyzése az utolsó válasz hiányos voltát is jelzi: *heja vagyon* – 470. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 626.8 Közönségesen azt tarttyák... – Összevont válasz; Mikes a következő *Magyarázat* („Explication”, t. III. p. 198) szövegét is kb. felére rövidítette le.
- 25 Hány esztendő korában... – Előtte kimaradt egy kérdés-felelet (fr. t. III. p. 199), utána pedig az „Explication” (t. III. p. 200). Erre

- vonatkozhat a következő kérdésnél tett beírás a variánsban: *héja vagy*; vö. a 477. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 627.5 *meg tiltot mulattságokat el kerüli.* – Vö. a variáns eltérő fogalmazását és Mikes hiányjelzését: *heja vagy*; 478. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. A válasz után mindkét kéziratban hiányzik egy kérdés-felelet (fr. t. III. p. 201).
- 19 *Magyarázat.* – A variánsban a kiemelés hiányzik, de szövege megvan, kissé összevontan, mint a főszövegben; a végén: *...az egy házi jóságokrol.* Mikes jelzése: *heja vagy*; vö. a 482. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. (fr. t. III. p. 202).
- 628.13 *ezeket jól kel vegben vini.* – A fordító a választ erősen megrövidítette; a kiadásban következő hét kérdés-felelet (fr. t. III. p. 203–205) elmaradt.
- 21 *...magának hizelkedik.* – Utána szintén elmaradt egy kérdés-felelet (t. III. p. 206) a kéziratban.
- 629.3 *számot kel adni Istennek* – A franciához képest (t. III. p. 206) kissé összevont a válasz szövege.
A simoniáról. – Utána elmaradt az első kérdés-felelet (fr. t. III. p. 206) mindkét kéziratban. *Mitsoda a simonia?* – A válaszban folytatólag elmaradt négy rövidebb bekezdés (t. III. p. 207).
- 23 *Példának okáért...* – Ezzel kezdődik a francia kiadásban az „Explication” magyarázó szövege (t. III. p. 208), de Mikes nem írta ki a *Magyarázatot*. A végén *simoniát tselekedtem* után a variánsban beírás: *heja*; vö. a 491. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes három kérdés-felelet hiányát jelzi; a harmadik a főszövegben megvan.
- 630.23 *a papi hivataltol el tiltathatik.* – A kiadásban még öt kérdés-felelet van az artikus végéig (fr. t. III. p. 211–212).
7 Articulus – Var. *7 articulus* és utólagos beírás *héja*; vö. a 496. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes itt alább a variáns utólag beírt kérdését előzőleg jelölte: *heja vagy*; vö. a 497. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 631.17 *a mi meg marad adgya aszegényeknek.* – A kiadásban utána következő kérdés-felelet (fr. t. III. p. 213) nincs meg a kéziratban.
- 632.3 *...és a szent Atyák kárhoztatták.* – Utána még van egy kérdés-felelet a kiadásban (fr. t. III. p. 214).
- 4 *Melyek az egy házi also rendek?* – A válasz után két kérdés-felelet hiányzik a kiadáshoz (fr. t. III. p. 214). képest.
- 11 *Mitsoda akapusnak hivatalya.?* – A válasz után elmaradt egy kérdés-felelet a „kapus” jó tulajdonságairól (fr. t. III. p. 215).
- 21 *Mitsoda az olvasonak hivatalya?* – A válasz végéről elmaradt: „3. Les Lecteurs peuvent faire le Catechisme aux enfans dans l’Eglise.” (fr. t. III. p. 216.) Utána itt is elmaradt az „olvasó” erényeinek leírása;

- hasonlóképpen alább az „exorcista” és „acolytha” erényeire vonatkozó kérdés-felelet (fr. t. III. p. 217).
- 27 *Pontifi. rom. ad lector* – Pontificale Romano in admonitione Lectoris; fr. „Pontifical Romain, avertissement aux Lecteurs.” Liturgikus kézikönyv a püspöki ceremóniák formuláinak gyűjteményével (1596), új kiad. 1644., 1752.
- 634.2 *mint az aláb valo egy házi szolgáltnak.* – Utána elmaradt az „Explication” (t. III. p. 218).
- 8 *a Görög, és a Deák Anyaszent egy háznak szokása.* – A válasz (fr. t. III. p. 219). lerövidítésével elmaradt a görög katolikus egyházi szokások bizonyos eltérő vonásainak leírása.
- 8 *Can. 27. Aposto justini Impe. lib 45.* – Fr. „Can. 27. Apostolique l’Empereur Justinien Liv. 45. ch. de...” és Justinianus Imperator Novella 22.
- 24 *s. Ambr. lib 1 de offic.* – Szent Ambrus, De officiis ministrorum című traktátusa első kísérlet volt a keresztény etika összefoglalására.
- 25 *és uj szokást vettek bé.* – Utána elmaradt egy kérdés-felelet (fr. t. III. p. 220).
635. *10 Articulus* – Ez már a kiadás 11. artikulusa; a kéziratban előtte elmaradt: „§. 10. Du titre de Benefice ou de Patrimoine necessaire pour être ordonné Soudiacre.” (t. III. p. 221–223).
- 22 *...ajándékokot a nép kezéből el vegye.* – A nyolcpontos francia válasz (fr. t. III. p. 224). végének lerövidítésével.
- 636.17 *ök is osztogatták az alamisnát.* – A kiadásban ez is nyolcpontos válasz (fr. t. III. p. 225), Mikes lerövidítette.
- 637.19 *A ki ...bővebben akar tudni. szükséges hogy olvassa...* – Ez már margószöveg (fr. t. III. p. 226).
638. *11 Articulus* – Ez a kiadás 13. artikulusának felel meg, mivel a kéziratban nincs meg a „§. 12. Explication des principales ceremonies de l’Ordination.” (t. III. p. 227–232).
- 5 *Magyarázat* – Ez az „Explication” nincs meg ebben a kiadásban a kérdés-felelet (fr. t. III. p. 233) után; a bővítettben (1714) és a latinban (1725. p. 496) megvan.
- 28 *Meg akarja az által mutatni...* – A kétpontos francia válasz (t. III. p. 233) összevonása.
- 640.4 *a melyet holtig örömel kel viselni.* – Az utána következő kérdés-felelet (fr. t. III. p. 235) csak a variánsban van meg: *Mitsoda az evangyeliumi terh viselés?* A főszövegből talán véletlenül maradt ki.
- 25 *...a püspöki szolgáltyában.* – A variánsban utána beírás: *hejavyagyon*; vö. az 539. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes itt a válasz hiányos voltát jelzi; a kiadásban van még egy bekezdés (fr. t. III. p. 236), de ez a másik kéziratba sem került bele.
- 642.10 *a ki ötet vezérellye.* – Var. *a ki ötet vezesse.* Fr. „...pour le conduire” (t. III. p. 237).

- 643.13 *mind abban ami őket tekénti.* – A variánsban a válasz elején szerzői bejegyzés: *heja vagyon*; vö. az 549. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes az egyoldalmi francia választ (t. III. p. 239) összevonta, s később sem bővítette.
645. 13 *Articulus* – „§. 15. De l'état Religieux.” (fr. t. III. p. 242).
- 29 *s. Athan. in vita st Ant.* – Athanasius, In vita S. Anton., fr. „S. Athanase dans la vie de S. Antoine.”
- 646.8 *Tsudálatos életet éltenek.* – Erősen rövidített válasz, egy ágostoni részlet (fr. t. III. p. 244) elhagyásával.
- 647.1 *Miképen lehesen magát...* – E kérdés előtt öt kérdés-felelet van még a kiadásban a monostorokról (fr. t. III. p. 245–247); a rövidített válasz után is elmaradt négy kérdés-felelet (fr. t. III. p. 248–250) lefordítása.
- 26 *mitsoda különbözés vagyon alengyel. és a magyar köntös között, ...a magyarok mitsoda formáju köntöst viseltenek és mostanában. mitsoda különbözöt viselnek,* – A magyar vonatkozás és összehasonlítás Mikes betoldása; Kürty akkor figyelt föl rá, amikor számba vette a rodostói író fordításainak ilyen magyar vonatkozású elemeit (1906–1907. 30).
648. IX *Rész* – Var. 9 *dik. Rész.* – Fr. „Chapitre VIII.” (t. III. p. 252).
- 22 *Midön atörvény szerent vagyon.* – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. az 569. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes több kérdés-felelet hiányát jelzi.
- 649.4 *K szabad volt mind azon által. a sidoknak. el válni...* – A kérdés előtt a főszövegben is hiányzik egy kérdés-felelet, a válasz után ismét egy kérdés-felelet a francia kiadáshoz képest (t. III. p. 253).
- 19 *meláncton, és bucerus,* – Philipp Melanchton (1497–1560) és Martin Bucer (1491–1551).
- 21 *Hassiai landgrávnak. philipusnak* – Fr. „Philippe Landgrave de Hesse”; lat. Philippus Lantgravius Hassiae.; *az első feleségének meg életeben.* – (Margareta de Saal, 1539., 1540.) A variánsban utána az iménti kérdés-felelet előtt elmaradt kérdés olvasható: *Egy aszszonynak. leheté egy nehány férjet tartani?* A főszövegben nincs meg.
- 650.5 *s. Ambr. lib 1. de Abrah.* Cap 7. – Szent Ambrus, De Abraham libri II, bibliamagyarázó traktátusa.
- 5 *s. Aug. lib. de bono matrimo. Cap 18.* – Ágoston De Bono matrimonio, De Bono conjugii című erkölcsstanító könyve; fr. „S. Augustin, Livre Du bien du mariage.”
- 19 *ez életben valo nyomoruságokban..* – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. az 570. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes itt két kérdés-felelet (t. III. p. 255) hiányára utal, de későbbi kéziratában sem pótolta.
- 651.12 *és az aszzonynak az ő férjivel.* – A nyolcpontos francia válasz (t. III. p. 256) végének némi rövidítésével.
- 22 *nezd meg mit mondanak ez iránt atheologusok.* – Ez már margószöveg: „Voiez les Theologiens sur cette question, Maldonat, Estius, Sylvi-

- us, Juénin, etc.” (t. III. p. 257.) A latin kiadás műveket is megjelöl a még vitatott kérdéshez: „Joan. Maldon. Societ. Jesu Presbyt. Tract. de Sacram. de Matrimon. quaest. I. – Guil. Estius in Lib. 4. Sentent. Distinct. 26. §. 10. – Franc. Sylv. in suppl. ad 3. part. D. Thomae Quaest. 42. art. 1. – Gasp. Juenin Orator. Gallic. Presbyt. Comment. hist. et dogmat. de Sacram. Dissert. duodecim. cap. 2. Quaest. 3.” (1725. p. 525–526.) J. Maldonat (1533–1583) teológus és szentírásmagyarázó, megbízták a Vulgata revíziójával (1580 után). Van Est, Willem Estius (1542–1613) bibliamagyarázó. Franciscus Sylvius (François du Bois) műve, *Commentarii in totam primam partem S. Thomae Aquitanis. Antverpiae* 1693. 4 vol.
- 652.14 *13 az el ragadás.* – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. az 576. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes később pótolta a hiányzó kérdés-felelet fordítását.
- 21 *Ezeket az akadályokat rend szerént ezen deák versekel...* – Ez már a margószövegben: „On exprime ordinairement ces empêchemens par les vers Latins suivans pour aider la memoire.” (t. III. p. 258).
- 653.4 *péternek... Ersokot... Ilonának...* – A francia nevek: „Pierre... Therese... Catherine...” (t. III. p. 258).
- 14 *akor semire valóé az ő házasa?* – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. az 578. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a kérdés-felelet összehasonására utalhat, mert a kiadásban (fr. t. III. p. 259) mindegyik bővebb.
- 654.10 *Mit értesz az Atyafiságért valo akadályon?* – A válasz után elmaradt egy kérdés-felelet (fr. t. III. p. 260) ennek részletezéséről.
- 656.30 *...ahitetlenekel valo szövetségért* – Utána elmaradt egy kérdés-felelet a kiadáshoz képest (fr. t. III. p. 264).
- 657.24 *viszá tér agazda házához.* – A válasz után két kérdés-felelet (fr. t. III. p. 265) hiányzik a kéziratban.
- 33 *mivel nagy vétek volna* – Utána kimaradt egy kérdés-felelet a „l'empêchement d'impuissance” akadályáról (fr. t. III. p. 266).
- 658.1 *Mit értesz a lopva házasaért valo akadályon?* – Fr. „Qu' entendez-vous par l'empêchement de clandestinité?” (t. III. p. 266.)
- 660.20 *Miben áll az eljedzésnek akadálya?* – Fr. „En quoi consiste l'empêchement des fiançailles?” (t. III. p. 270). Előtte kimaradt egy kérdés-felelet a fejedelmi tilalomról.
- 661.10 *minek utánna fogadást tett volna meg házasodot?* – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. a 605. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes az előtte hiányzó kérdés-felelet (fr. t. III. p. 271) fordítását az artikulus végére tette későbbi kéziratában.
- 14 *...és penitentziát tartani.* – A kétpontos francia válasz (fr. t. III. p. 271) erős összehasonása.

- 662.8 *Hogy kel készülni a házassághoz.?* – Előtte kimaradt egy kérdés-felelet (t. III. p. 272) a kéziratban.
- 20 *nagy keserűségeket fognak meg kostolni.* – Fr. „ils se préparent eux-mêmes bien des amertumes pour la suite de leur vie.” (fr. t. III. p. 273). Utána elmaradt egy kérdés-felelet: hogyan kell a jegyeseknek viselkedniök az esküvő napjáig?
- 663.10 *de egyenlő akarattal.* – Rövidített válasz a zsinati és franciaországi egyházi rendelkezésről szóló sorok (fr. t. III. p. 274) elhagyásával.
- 664.1 *az egy másnak való nem szenvedés.* – Fr. „le manque de support” (t. III. p. 275) nehézkes fordítása.
- 30 *valamint keresztyén Aszszonyokhoz illik.* – Ez és a következő válasz is tömörebb a franciánál (t. III. p. 277).
- 665.30 *magokat bé avattassák.* – A hárompontos francia válasz (t. III. p. 278) összehasonlásával.
- 666.21 *egyedül kel őket hálatni* – A nyolcpontos francia válasz (t. III. p. 279) rövidítésével. A következő két kérdés után a variánsban *heja vagyon* beírások, vö. a 620. és 622. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes az egyiknél öt pontos, az utóbbinál tizenegy pontos francia választ (t. III. p. 280–281) vont össze. Az utolsó kérdés-felelet (t. III. p. 282) a családi javak elosztásáról elmaradt. A gyermeknevelés témájához vö. a 27. lev. Mikes ÖM I. 469–470.
- 667.13 *s. Aug. serm 51. de sanctis.* – Ágoston, Sermo 94. alias 51. de Sanctis.
- 668.2 *...mert a kevélyeké tenné.* – A nyolcpontos francia válasz (t. III. p. 283) összehasonlása; kisebb rövidítés van a befejező válaszban is a kiadás kétpontos szövegéhez képest.
- X Rész.* – Var. 10 Rész Fr. „Section seconde. Qui traite de la Priere, et de ce qui y a raport. Chapitre premier.” (t. III. Ss. p. 3.) Mivel itt a lapszámozás a 3. könyvön belül újrakezdődik, a továbbiakban a t. III. Ss. p. jelzést alkalmazzuk a „Section seconde” megkülönböztetésére.
- 669.5 *mikor valaki magánosan imádkozik.* – A válasz befejező rövid bekezdése a „la Priere publique”-ről (t. III. Ss. p. 4) a kéziratban elmaradt.
- 670.2 *és amimagunk szükségünkéből* – A rövid öt pontos francia válasz (t. III. Ss. p. 6) tömörítése a végének összehasonlásával.
- 12 *Magyarázat.* – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. a 640. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a variáns magyarázó szövegét folytatva, későbbi kéziratában kiegészítette azt; de a kiadáshoz képest (t. III. Ss. p. 8) a végét itt is rövidítette. A variánsban a *Magyarázat vége térszi erdemesé imádságinkot* utánaa beírás: *heja vagyon*; vö. a 645. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes itt a következő kérdés-felelet hiányát jelzi.
- 672.27 *az Isten igéjében való részesülés. etc.* – A variánsban utána beírás: *heja*

- vagy; vö. a 650. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes később folytatta e bekezdés fordítását.
- 674.7 az *Apostolok és a régi hívek.* – A variánsban utána beírás: *heja vagy*on – vö. a 653. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet hiányát jelzi, a főszövegben megvan.
- 675.4 az *imádság haszontalan akárhozattaknak.* – A variánsban utána beírás: *heja vagy*on; vö. a 655. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes két kérdés-felelet hiányát jelzi; később lefordította őket.
- 4 *Articulus. Az Imádságnak hasznairol.* – Fr. „§. 4. Effets de la Priere.” (t. III. Ss. p. 12). Ez az artikulusszám nincs meg a variánsban; ettől kezdve eltérő a főszöveg és a variáns artikulusszámozása ebben a részben.
- 676.20 ...*de sött meg fel gerjeszti.* – Erre utalva hivatkozik Zolnai (1924. 94) a káté gyanús helyeinek szorgalmas kijegyzőjére (Colonia, 1731. 201): *az ilyen bűnös még imádságával is ingerli. az Istent.* Egyébként a kérdés: *Miért gerjeszti fel az Isten haragját az olyannak imádsága a ki nem akar penitenciát tartani?* után a variánsban tett beírás: *heja vagy*on (vö. a 660. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.) ezúttal a későbbi fordítás hiányára vonatkozhat, mert az összevetés szerint a variáns válasza bővebb. Az általunk használt kiadásban az ötsoros válasz a *midőn el nem akarják hagyni avétket, amellyel ötet ingerlik.* (t. III. Ss. p. 14) mondattal zárul. A válasz további része, amely a bővített (pl. 1714. p. 498) kiadás új bekezdésében folytatódik, a főszövegben jobban, a variánsban kevésbé összevontan.
- 677.22 ...*amiket bizonyos ok alatt kel kérni?* – A kérdés után a variánsban beírás: *heja vagy*on; vö. a 668. sz. lapalji szövegkritikai jegyz., valamint a válasz fogalmazási eltérését.
- 679.24 és a *kétszínűeket követik.* – Var. *hiptcritákat követik.* Fr. „c'est imiter... les hypocrites” (t. III. Ss. p. 17).
- 25 *vétkeinknek súlyos terhe alatt* – A variánsban alatta utólagos beírás: *heja vagy*on; vö. a 678. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes az elmaradt két kérdés-felelet hiányára utal.
- 680.14 és *imádságinkot meg halgattya.* – A variánsban utána beírás: *hejava- vagy*on; vö. a 680. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet és a *Magyarázat* elmaradására utal itt.
- 681.20 *hogy ha ahhoz nem készülnek.* – Utána beírás a variánsban: *heja vagy*on; vö. a 681. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes itt három rövid kérdés-felelet hiányát jelzi.
- 682.13 *hogy jól imádkozhasunk.* – Ez a kérdés-felelet sincs meg a variánsban.
- 15 *Mitsoda ok viszen minket arra...* – Előtte elmaradt egy kérdés-felelet, a válasz pedig kissé összevont a nyolcpontos francia szöveghez képest (t. III. Ss. p. 21).
- 683.1 *Miért kel mindenkor imádkozni.?* – Fr. „Pourquoi devons-nous ne

- nous laisser jamais de prier?” (t. III. Ss. p. 22.) A francia kérdés magyaros fordítása.
- 23 *olyan formában amint kéri.* – A variánsban beírás: *heja vagy*; vö. a 684. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes az elhagyott *Magyarázat* kiemelésére utal a folytatódó, mindkét kéziratban kissé rövidített szövegél.
- 684.17 *ebből azt kel ki hozni.* – Fr. „Nous devons conclure de là...” (t. III. Ss. p. 24.) A franciához képest némileg összevont válasz.
- 685.1 *s Aug. lib 2. ad simplicia num. qu. 4.* – Fr. „Livre I. à Simplicien”; lat. „Lib. 2. ad Simplician. quæst. 4.”
686. *10 Articulus. Az időről, napról. és óráról. amelyeket az imádságban kel tölteni.* – Fr. „§. 10. Des temps, jours, et heures qui doivent être employez à la Priere.” (t. III. Ss. p. 26.) Ez az articulus sincs meg a variánsban; vö. a fordító beírását a var. 9 *Articulusa* fölött: *heja vagyon*; 702. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 17 *Az imádságban kellene foglalni...* – Előtte elmaradt egy bekezdés (t. III. Ss. p. 26) fordítása.
- 688.23 *Régenten ahivek minden nap...* – Ez a bekezdés kissé összevont, a következő rövidebb (t. III. Ss. p. 29) elmaradt.
- 27 *s. Hier. epist 7. ad laetam.* – Hieronymus, Epistola 57. alias 7. ad Laetam.
689. *11 Articulus.* – Ennek felel meg a variánsban a 9 *Articulus*.
- 23 *jó az iránt. holmire vigyázni.* – Ez a kissé rövidített francia válasz 5. pontja (t. III. Ss. p. 31).
- 690.6 *Vagyoné még valami más is...* – Előtte elmaradt két kérdés-felelet (t. III. Ss. p. 31–32) a kiadáshoz képest.
- 19 *mert az ellenkeznék a keresztyéni alázatoságal.* – A hét pontos francia válasz (t. III. Ss. p. 32–33) bizonyos összevonásával, s a margószöveg ajánlott irodalmának elhagyásával. A variáns lapalji bejegyzéséhez – *Istenem mindenem loránfi susánna* – l. a 709. sz. lapalji szövegkritikai jegyz., vö. az első szakasz 1085. sz. jegyz. is. Alább pedig a 902. sz. jegyz.
- XI Rész* – Var. *11 Rész* Fr. „Chapitre II.” (t. III. Ss. p. 33.)
- 694.8 *s. Ambr. in Cain. et Abel.* – Szent Ambrus, Lib. 2. de Cain et Abel, cap. 6., szentírás-magyarázó traktátus.
- 695.2 *lehet elmékedni a tudatlanoknak is.* – A variánsban alatta beírás: *heja vagyon*; vö. a 726. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet hiányát jelzi.
- 696.21 *amint már meg mondotuk, ugy mint.* – Ettől kezdve már a következő (elhagyott) kérdésre adott felelet (t. III. Ss. p. 41) idevonása.
- 697.1 *vannak még, más szép sok imádságos könyvek is.* – Összefoglaló rövidítése a francia válasznak (t. III. Ss. p. 41–42). Mikesnek is volt imakönyve; a levélíró hosszadalmas vakoskodása után írta 1754 no-

- vemberében: *ma az innepem napján az imádsagos könyvnek hasznát vehettem.* (193. lev.) ÖM I. 286.
- 698.18 *7. de szabadits meg minket agonoszto! Amen.* – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. a 737. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes hiányjelzése egy, a kiadásban következő (t. III. Ss. p. 44), a fordításban elhagyott magyarázó bekezdésre vonatkozhat; a fordító ezt a későbbi kéziratban sem pótolta.
- 699.3 *Hogy irgalmaságát vehesük.* – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. a 740. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a kétpontos francia válasz (t. III. Ss. p. 44) összevonására utalhat itt.
- 17 *lako helyét.*, – A variánsban utána beírás: *héja*; vö. a 742. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a későbbi fordításban pótolta a hiányzó mondatot.
- 700.8 *és abban végig meg maradgyanak.* – A kétpontos francia válasz (t. III. Ss. p. 46) némi összevonása.
- 23 *F Hogy ha azt penitentzia tarto...* – A variánsban a rövidített felelet elé beírva: *héja*; vö. a 746. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 30 *...szenteltessek meg a neved?* – A variáns kéziratában beírás: *heja*; 747. sz. lapalji szövegkritikai jegyz., vö. a két fogalmazás változatát; hiány csak a fölötte levő válasznál volt, talán oda is szánta Mikes.
- 701.16 *egyedül gyözedelmeskedgyék.* – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. a 752. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet (t. III. Ss. p. 48) hiányát jelzi.
- 702.24 *és annak kötelesegeit betölttsük.* – Az erősen összevont válaszhoz hiányjelzés a variánsban: *héja*; vö. a 756. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet elmaradására (t. III. Ss. p. 50) is utal vele. A *be-* igekötős alak szokatlan, alább is *bé tölthesük...*, az előbbinél bizonyára elmaradt az ékezet.
- 704.25 *parantsolati alá vettyük magunkot.* – A variánsban utána elmaradt a folytatódó bekezdés.
- 706.22 *s. Chrys. hom. de providentia.* – Chrysostomus, De providentia Dei, lib. 1.
- 707.19 *az első keresztyének eszerént tselekedtenek.* – A kissé összevont válasz után a variánsban beírás: *heja vagyon*; vö. a 775. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet hiányát jelzi.
- 708.3 *kik nekünk tartoznak* – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. a 776. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes az elmaradt „Explication” (t. III. Ss. p. 57–58) hiányát jelzi, de nem pótolta később sem.
- 10 *...penitentzia tartás által,* – A variáns kéziratában fölötte beírás: *heja*; vö. a 777. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes később kibővítette ezt a bekezdést.
- 709.16 *Tert. lib de orat. Cap 10.* – Tertullianus, Lib. de Oratione.
- 21 *de amagok itéletekre. és...* – A variánsban fölötte beírás: *héja va-*

- gyon; vö. a 786. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a második átdolgozásokor fogalmazásban is átalakította a felelet szövegét. A variáns kéziratában a válasz végére is beírta: *heja vagyon*; 787. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes két kérdés-felelet (t. III. Ss. p. 61) elmaradását jelzi vele; erre utalhat a 788. sz. jegyz. alatti *hejavagyon* beírás is, mert itt alább nincs hiány.
- 710.27 2. *mikor mást...* – A variánsban fölötte beírás: *heja*; 791. sz. lapalji szövegkritikai jegyz., vö. a fogalmazási különbséget.
- 713.11 *hogy meg bótásatassanak. néked.* – Utána mindkét kéziratban elmaradt egy kérdés-felelet (t. III. Ss. p. 65).
- 714.26 *Hogy az Amen mit téssen.* – Fr. „Explication de ce mot Amen.” (t. III. Ss. p. 68.) A variánsban ki is van emelve; a főszövegben nincs. Fölötte mindkét kéziratban elmaradt egy kérdés-felelet.
- 715.12 *...a népet ara oktati.* – A hárompontos francia válasz végének (t. III. Ss. p. 69) összevonásával.
- 718.2 *az el esésünk veszedelmeseb.* – A variánsban alatta beírás: *heja vagyon*; vö. a 816. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes két kérdés-felelet hiányát jelzi.
719. *Az Angelusrol.* – Fr. „Explication de l’Angelus.” (t. III. Ss. p. 74.) *Mire rendeltet ez a szokás hogy harangoznak...* – Mikesnek van egy harangozással kapcsolatos kérdése *Leveleskönyvében: régi szokásé a harangozás a templomokban.* (80. lev.), *harang szot hallani a templomokban igen régi dolog. mert még az ötödik saeculumnak az elein kezdették a harang szot hallani,* (80. lev.).
- 3 *Ez a jó szokás arra rendeltet...* – Az ötpontos francia válasz rövidített fordítása. *Az imádság pedig e.* – Fr. „Voici cette Priere.” (p. 74.)
- 19 *Imádság* – „Prions”, „Oremus”.
- 720.2 *a melyet jó. és hasznos követni.* – A variánsban utána elmaradt a két befejező kérdés-felelet.
- aközönségesen valo imádság* – Fr. „les Prieres publiques” (t. III. Ss. p. 76); *a közönséges nyelv* – fr. „le langage vulgaire”
- 20 *Noha adeák nyelv...* – A variánsban e 2. pont eleje rövidebb; a vége pedig a következő kérdésre adott feleletből van megtoldva.
- 721.16 *mert az élő nyelvek szüntelen változnak, és egy nemzetnek a nyelve, száz esztendő múlva már más,* – Vö. a variáns fogalmazását is; fr. „Parceque les langues vivantes changent sans cesse, et que le langage d’un peuple n’est pas le même au bout de cent ans. Dans ces changements continuels...” (t. III. Ss. p. 77.) Nyelvtörténeti értékű megfigyelések a „vulgáris” nyelvek, a nemzeti nyelvek fejlődéséről. A szerző a franciaországi nyelvjárásokat is például hozza föl arra, hogy egy országon belül is több nyelvi változat élhet. A protestánsoknak is sok bajuk van a bibliafordítások nyelvezetével. A genfi francia *Bibliának* például olyan régi a nyelve, hogy alig lehet megérteni (t. III. Ss. p. 78).

- 21 *adeák nyelv az egész Romai birodalomban közönséges nyelv volt.* – Innen a 4. pontig Mikes kombinációjának látszik, támaszkodva Bona kardinális idézett De rebus liturgicis lib. I. cap. 5. című munkájára is.
- 722.21 *magyar országban, és Erdélyben hány féle képen beszélnek, lehetné ugy fordítani alyturgiát magyarul.* – Ritka mikesi megnyilatkozás hazai nyelvi megfigyeléseiről, melyek leírására Pouget francia analógiái ösztönözték.
- 723.28 *idegen nyelven... a közönséges nyelven.* – Fr. „le langage inconnu... dans le langage du païs” (t. III. Ss. p. 79); a válasz fordítása kissé összevont.
- 724.12 *az idegen nyelv, amelyet senki nem érti, épületire nem lehet* – Fr. „un langage inconnu que personne ne peut expliquer, ne peut être d’aucune édification.” (t. III. Ss. p. 80.) Utána elmaradt a francia bekezdés végének fordítása. *Mind ezekből ki tettik...* – A befejező bekezdés is rövidített a franciaéhoz képest.
- 725.7 *vagy azért hogy a szokás volt az országban.* – Fr. „ou sur ce qui étoit en usage dans la vie civile.” (t. III. Ss. p. 82.)
- 21 *...hogy a pogányok meg tértenek?* – Pogány szokások az Anyaszentegyházban; a levélíró is foglalkozik vele: *a keresztényeknél sok pogány szokás maradt meg* (78. lev. Mikes ÖM I. 601.)
- 726.7 *hogy belső képen emeljük fel szívünket az Istenhez.* – A francia válasz (t. III. Ss. p. 83) erős rövidítése.
- 18 *tsak a szívet is néki szentellyék* – Mikes itt is jól lerövidítette a francia választ (t. III. Ss. p. 84). A szerző a bensőséges, személyes áhítat vallásos kultuszát hirdeti.
- 25 *s. Hier. in Cap 8. Zaka és contr. vigilan.* – Hieronymus, In cap. VIII. Zachariae, szentíráskommentár; Contra vigilantium polemikus mű.
- 727.16 *s. paulinus hymnus 3. de s. faeli* – Ft. „S. Paulin, Hymne 3. sur S. Felix.” Lat. „S. Paulin, Poëm. 14. alais 18. de S. Felic. natal. 3. vers. 98.” S. Paulin de Bordeaux (353?–431) nolai püspök.
- 18 *Miért tartanak égő lámpást...* – Előtte három kérdés-felelet maradt el a kéziratban a francia kiadásból (t. III. Ss. p. 86).
- 728.29 *és a kristusai kel könyörögni.* – A válasz középső részét (t. III. Ss. p. 88) a fordító erősen összevonta.
- 729.5 *Miért füstölik meg aholt testeket. és...* – Előtte két kérdés-felelet (t. III. Ss. p. 89) hiányzik a kéziratban.
- 27 *se arnyék. se figura.* – Fr. „ni ombres ni figures” (t. III. Ss. p. 90).
- 731.4 *anemzeteknek szokási.* – Fr. „Les mœurs des peuples” (t. III. Ss. p. 91). A válasz mindkét bekezdésében rövidített a fordító; a variánsban a befejező sorokat elhagyta.
- 732.15 *Az a szokás hogy orgonálynak a templomokban régi szokásé?* – A levélíró Mikes hasonló kérdést tesz föl *Leveleskönyvében: mioltától*

- fogyást. hallanak orgona szót. atemplomokban.*(79. lev.), *erre az a felelet, hogy...* Mikes ÖM I. 143–144., 605.
- 23 *Igen halkal, modoson. és sietés nélkül kel énekelni, ugy...* – Fr. „Il faut chanter gravement, modestement, sans précipitation...” (t. III. Ss. p. 94.) Az ötponos francia válasz összevonása. Az utolsó előtti kérdés-felelet a templomi zenei eszközök használatáról elmaradt.
- 735.31 *Minek nevezik azt. amit...* – Előtte kimaradt egy kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 98–99) a kéziratokból.
- 35 *K Miért mondd...* – A variánsban fölötte beírás: *heja vagyon*; vö. a 905. sz. lapolji szövegkritikai jegyz. Mikes több kérdés-felelet hiányát jelzi. A főszövegben előtte két kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 100–101) hiányzik.
- 736.22 *tégyen eleget érettek. az ő igaságának.* – Az ötponos francia válaszból összevont felelet végén beírás a variánsban: *heja vagyon*; vö. a 911. sz. lapolji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 102) hiányára utal itt.
- 737.25 *4. Az emberek meg szokták az Istent bántani.* – A variánsban elmaradt 4. ponthoz vö. a *heja vagyon* és kereszttel jelölt utólagos beírást, 914. sz. lapolji szövegkritikai jegyz.
- 738.13 *mind lelki segítséget vehesünk.* – Utána kimaradt egy kérdés-felelet (t. III. Ss. p. 104–105) a kéziratokban.
- 741.8 *a kinek kapuját vérivel nyitotta meg nekik.* – A fordító a válasz középső részét (fr. t. III. Ss. p. 108) kissé összevonta.
4. *Articulus.* – Ez a kiadás 5. artikulusának felel meg, mivel kimaradt a „§. 4. Explication plus particuliere des Sacrifices des Juifs.” (t. III. Ss. p. 109–116.)
- 742.6 *s. Hier. epist ad marcellam.* – Hieronymus, Epistola 44. alis 17. Paul. et Eustoch. ad Marcellam.
- 743.6 *3. Melkisedek király volt.* – Ez a kiadásban a 4. pont; a 3. (fr. t. III. Ss. p. 119) a fordításban elmaradt.
- 24 *de azokat el hagyta.* – Az utolsó bekezdés kissé összevont a franciához (t. III. Ss. p. 120) képest.
- 746.4 *Jerusalem kivül.* – Utána néhány sor (fr. t. III. Ss. p. 123) elmaradt.
- 30 *akristus meg öletéséért.* – A variánsban utána beírás: *héjavaygon*; vö. a 954. sz. lapolji szövegkritikai jegyz. Mikes jelzése a 7. pont (fr. t. III. Ss. p. 125) elmaradására utal.
- 747.1 *a Zemlye lisztnek* – Fr. „de la fleur de farine” (t. III. Ss. p. 127).
- 9 *ő előtte nem lehettek kedvesek.* – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. a 956. sz. lapolji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet hiányát jelzi. A főszövegben következő terjedelmes kérdés a hosszú válasszal a kiadásban valamivel előbb, az iménti hétponos válasz (fr. t. III. Ss. p. 125) után következik.
- 748.7 *a mellyet az uj törvényben ajánlotta* – Ez a bekezdés kissé rövidített.

- 750.3 *hogy a vérit ki onttya akereszten.* – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. a 964. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet hiányát jelzi, de másik kéziratában sem pótolta.
- 6 *a miket láttunk a régi áldozatokban.?* – Utána beírás a variánsban: *hejavagyon*; vö. a 965. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes hiányjelzése a felelet első bekezdésének erős összevonására vonatkozik (t. III. Ss. p. 129–130).
- 752.19 *valosagos áldozatot jelentették.* – A variánsban utána beírás: *hejavagyon*; vö. a 972. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a hosszú válaszon erősen rövidített; a 2. pont elején a kiadásban van még egy lapnyi bekezdés és hivatkozás (fr. t. III. Ss. p. 133), a lefordított rész után pedig mintegy kétlapnyi szöveg (fr. t. III. Ss. p. 135–136).
- 753.13 *...ajánlya Istennek ezt a Bárányt.* – A 4. pont (fr. t. III. Ss. p. 137) befejező része kissé rövidített.
- 754.3 *Ezekhez azt is hozzája adom., hogy...* – Ez a kiadásban már a 2. pont (fr. t. III. Ss. p. 138), a fordító rövidítve az elsőhöz kapcsolta.
- 18 *3 Erről az egész szent Atyák...* – A francia kiadásban ez már az 5. pont (t. III. Ss. p. 139); a kéziratban elmaradt forrásának 4. pontja.
- 21 *donat optatus lib 6. Contra donat.* – S. Optat v. Optatus, Lib. 6. de Donatist. schismate adversus Parmenianum.
- 755.16 *Némellyek azt gondolták...* – A kiadás szövegéhez képest (fr. t. III. Ss. p. 141) kissé rövidített válasz.
- 757.11 *tsak egy áldozat.* – A variánsban utána beírás: *hejavagyon*; vö. a 988. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes jelzése a bekezdés rövidített voltára, a következő, később megtoldott bekezdés összevonására, s az utolsó két bekezdés (fr. t. III. Ss. p. 143–144) elhagyására utal; ez utóbbiakat nem fordította le később sem.
- 758.25 *mindenik a hivek közül aki jelen vagyon.* – A variánsban alatta beírás: *hejavagyon*; vö. a 994. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a *Magyarázat* („Explication”, t. III. Ss. p. 145) erősen összevont szövegére utal, de később sem bővítette.
- 761.15 *akristus testét és vévét ajánlyák.* – A 2. pont (fr. t. III. Ss. p. 149) vége erősen rövidített.
- 762.1 *Magyarázat – „Explication”* (fr. t. III. Ss. p. 151) a bevezető sorok elhagyásával.
- 765.5 *s. Cypr epist 66.* – Cyprianus, Epistola 1. alias 66. ad Clerum et plebem Furnit.
- 766.19 *s Ambr oratio funeb. de valentin.* – ... *orat de fide resurecti.* – Szent Ambrus, Oratio funebris de Valentiniano II. – De fide resurrectionis lib. 2. dogmatikai traktátus 378–381-ből.
- 26 *Constitutiones Apost lib 8 Cap 42.* – S. Clemens seu Auctor Const. Apostol. lib. 8.
- 26 *Amalarius lib 3 de offic Ecclesiast* – Fortunatus Amalarius de Metz,

- nagy erudícióval rendelkező liturgista és archeológus, Charlemagne konstantinápolyi követe, treviri püspök (809–814), *De divinis Ecclesiae Officiis, libri IV.*
- 767.19 *Abban hogy nem követik... mivel más képen azt nem tselekednék.* – Mindkét bekezdés kissé összevont a kiadás (fr. t. III. Ss. p. 157–158) szövegéhez képest.
- 768.25 *Tertull. lib de persecutione Cap 14.* – Tertullianus, *De fuga in persecutione* (212–222), utolsó írásai közül.
- 769.23 *és lelki képen... és valóságos Aldozat,* – Mindkét esetben utána beírás a variánsban: *heja vagyon*; vö. az 1038. és az 1040. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes később bővítette az utóbbi bekezdést.
- 770.11 *Az Apostolok rend szerént...* – A válasz kissé összevont a kiadáshoz képest (t. III. Ss. p. 162). Hasonlóképpen a *Constantinus Császár epitetet vala egyet...* kezdetű alábbi válasz is.
- 771.16 *hogy ha őt minden jó rendben vagyoné.* – A hatpontos francia válasz vége (t. III. Ss. p. 163) öt-re csökkentve.
- 772.4 *szent Athanásius... epist ad solita.* – Athanasius, *Lettre aux Solitaires v. Epistola ad solitarios.*
- 6 *tsak kö öltáron szabad áldozatot tenni* – Ez a válasz (t. III. Ss. p. 164) is valamivel rövidebb lett a fordításban.
- 18 *a martyrok temetésin.* – A válasz befejező része összevont a franciához képest (t. III. Ss. p. 165).
- 22 *A Görög templomban...* – Ez a válasz két francia bekezdés (t. III. Ss. p. 165–166) összevonása.
- 773.9 *venerabilis Beda... hist lib 5 Cap 11* – Beda Venerabilis v. Le venerable Bède (672–3?–731), szent és egyházdoktor; grammatikai kommentárjai és didaktikai munkái, kozmográfiai értekezései mellett a legjelentősebb műve *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* (731-ig) című összefoglalása.
- 23 *A régi időkben...* – A terjedelmes válasz közepét (fr. t. III. Ss. p. 167) a fordító összevonta.
- 775.6 *kik az ánglicana liturgiát követik.* – A válasz első felének (fr. t. III. Ss. p. 168) bizonyos rövidítésével.
- 15 *és más közönséges napokra valo.* – Az összevont válasz után elmaradt egy terjedelmes kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 169–171) az egyházi öltözékek „titokzatos” jegyeivel kapcsolatosan.
- 776.12 *A Görögöknél most is szokásban vagyon...* – Ez már a jól összevont francia válasz (t. III. Ss. p. 172–174) elhagyott 3. pontjának rövidített utolsó bekezdése.
- 778.27 *a ki öt fel szentelte.* – A variánsban alatta beírás: *heja vagyon*; vö. az 1061. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes későbbi kéziratában megtoldotta a rövidített szöveget. A variánsban a lap alján beírás: *ma*

- szent Mátvás – vö. az 1064. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mátvás napja február 24.
- 779.23 *hajnaltol fogvást délig lehet misét mondani.* – A válasz összevont és elhagyott (fr. t. III. Ss. p. 178–179) bekezdések kombinációja. Utána elmaradt egy kérdés-felelet a mise bemutatásának idejéről.
- 780.28 *igazán valo penitencia tartásokal.* – A terjedelmes, két és fél oldalas francia válasz (fr.t.III.Ss.p.180–182) helyenként erős összevonása.
- 782.1 *Miért mondad azt, hogy...* – Az előtte levő s a hozzá tartozó válasz (fr. t. III. Ss. p. 183–184) egyaránt rövidített.
- 783.11 *Azt már meg mondtuk. hogy* – A francia bekezdés (t. III. Ss. p. 185) tömöritett fordítása.
- 28 *a pap és a nép közöt – Magyarázat* – Mind a válasz, mind a magyarázó szöveg (fr. t. III. Ss. p. 186–187) erősen rövidített.
- 785.4 *és tselekeszi ahazugságot.* – A válasz első fele (fr. t. III. Ss. p. 188) kissé összevont.
- 5 *Mi foglaltatik a Catechuménusok miséjiben?* – A válasz (fr. t. III. Ss. p. 188) címszószerűen rövidített.
- 15 *a melyek igen szépek, és régiek.* – Mikes kissé összevont válaszához a francia szerző további magyarázatot ígér: „Nous les expliquerons toutes.” (t. III. Ss. p. 189.)
- 786.7 *hogy szent Ambrus a misét úgy mondotta.* – A fordító a liturgiák változatairól szóló hosszú válaszból (fr. t. III. Ss. p. 190–191) csak az elejét és a végét tartotta meg.
- 21 Articulus A szent Mise Imádságinak. és Cérémoniáinak, betü szerént valo magyarázattya.* – Fr. „§. 22. Explication litterale des Prieres et des Ceremonies de la Messe. Ce qu'il faut faire pour entrer dans l'esprit de ces Prieres, et de ces Ceremonies.” (t. III. Ss. p. 191.) A leg-hosszabb artikulus. Az első kérdés-felelet a fordításban hiányzik.
- 17 *apap és a község* – Fr. „le Prêtre et le peuple” (t. III. Ss. p. 192).
- 788.9 *Miért nem mondják ezt a soltárt.* – Előtte elmaradt egy kérdés-felelet arról, hogy miért mondja a pap és a ministráns felváltva a zoltárt (fr. t. III. Ss. p. 194). A fölött kérdésre adott választ a fordító jól összevonta.
- 20 *a segrestyében* – Mikes *Leveleskönyvében* is (33. lev.) így írja. NySz: *Sekrestye*.
- 790.5 *Ezután a nép mondgya.* – Előtte Pouget megjegyezte, hogy a „Confiteor”-t régebbi változatban is mondják (fr. t. III. Ss. p. 197).
- 17 *et misericors Dominus Amen* – A variánsban utána beírás: *hejavagyon*; vö. az 1106. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet hiányát jelzi, későbbi kéziratában pótolta.
- 19 *különösön* – Fr. „alternativement” (t. III. Ss. p. 198).
- 791.4 *hogy esedezenek érettünk* – A variánsban utána beírás: *hejavagyon*;

- vö. az 1109. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes a franciához (t. III. Ss. p. 198) képest összevont választ később sem bővítette.
- 5 ...*a melyeket...a melyét vervén* – a mellüket..., a mellét; az 1~11 helyén jelentkező palatalizáció (ly) Mikes más kézírataiban is megfigyelhető.
- 792.1 *Oremus – Imádkozunk.* – Fr. „Prions.” Imádkozunk; könyörögjünk!
- 795.13 *Micrologus Cap 9.* – De Ecclesiasticis observationibus, autoris incerti Opus, e tomo 10. Bibliothecae Patrum Hittorpii, Paris 1624.
- 24 *Ez a lelki magyarázat igen jó, és...* – Előtte kimaradt egy hasonló bekezdés a fenti allegória értelmezéséről. (fr. t. III. Ss. p. 204).
- 796.22 *ámbar a nyelvek külömbözenek is.* – A kiadásban a szerző külön bekezdést szentel a héber, görög, latin nyelvű együttes kérdésének (fr. t. III. Ss. p. 206).
- 797.11 *ő néki is kel énekleni, vagy mondani, de...* – A francia válasz (t. III. Ss. p. 207) tömörített fordítása.
- 799.5 *fel emelye szívét az Istenhez.* – A francia válasz (t. III. Ss. p. 209) lényegét megőrző összevont fordítás.
- 800.7 *ezt az értelmet adták leg előbször ennek a szonak Collecta* – A francia válasz rövid 2. pontja, ill. az azt követő „Explication”, továbbá az utána levő kérdés-felelet (t. III. Ss. p. 211–212) a fordításban elmaradt. A befejező kérdésre adott válasz is rövidített.
- 801.3 *A Graduale után énekelik...* – A fordító a tömörített válasszal összevont egy „Explication”-t (fr. t. III. Ss. p. 213–214), de a kétlapos francia szövegből csak e bekezdésre való tartotta meg.
- 31 *Miért teszi az oltár közepire...* – Előtte van még egy kérdés-felelet a kiadásban (fr. t. III. Ss. p. 216).
- 802.16 *Mikor a Diaconus...* – Előtte is elmaradt egy kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 216).
- 33 *és mindenkor szivekben hordozák.* – Ez, s a következő válasz is (fr. t. III. Ss. p. 217) némileg összevont a végén; a befejező kérdés-felelet elmaradt.
- 803.4 *8. A hivek Miséje. A Credo.* – Ez a kiadásban „IX. Messe des Fideles. Recitation du Symbole.” (t. III. Ss. p. 221.) Mikes elhagyta: „VIII. Prône.” (fr. t. III. Ss. p. 218–220.)
- 6 *A Credon, már az előtt...* – A fordító a tömör választ összevonta a lerövidített „Explication” (fr. t. III. Ss. p. 211) szövegével.
- 805.17 *Angliában, kik az...* – A *Magyarázat* előtte való része (fr. t. III. Ss. p. 224) a fordításban rövidített.
- 25 *szent Henricus Császár Romában...* – Az esetre a francia kiadás nem utal, de a margójegyzetét: „le P.Mabillon, Commentaire sur l’Ordre Romain. n. 6.” (p. III. Ss. p. 224) a latin kiadás nemcsak jelzi: „Dom. Mabillon. M. B. Comment. in Ordin. Rom. art. 6. n. 3. pag.”, hanem

- idézi is; ebben van szó Henricus I. Imperator római látogatásáról (1725. p. 840). A válasz után a befejező kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 224) elmaradt a fordításban.
- 806.9 *Mit tsinál azután a pap.? – A variánsban utána beírás: heja vagyon; vö. az 1173. sz. lapolji szövegkritikai jegyz. Mikes az összevont válaszra utal, de a néhány sorral bővebb francia szöveget (t. III. Ss. p. 225) később sem fordította le.*
- 807.6 *anép... ajánlya a kenyeret és abort. – A Magyarázat második része rövidített, a két bekezdés (fr. t. III. Ss. p. 226–227) elmaradt. Az utána következő öt kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 227–228) nincs meg a fordításban.*
- 11 *Mit tsinál apap azután. hogy... – Ez a francia kiadásban a „XI. Offrande faite à Dieu par le Prêtre.” első kérdése. A címszerű kiemelés a kéziratban elmaradt.*
- 14 *meg füstöli, az ajándékokot. és az oltárt. – A kiadásban utána „Explication” (fr. t. III. Ss. p. 229), a variánsban is Magyarázat, amelynek*
- 809.20 *szövegét Mikes később bővítette, de címjelzését elhagyta.*
- A halottak miséjekor pedig... – Ez már a következő (elhagyott)*
- 811.28 *kérdésre adott rövidített válasz.*
- Mit kel anépnek tselekedni... – A fordító az imádság és a füstölés kapcsán fölített két kérdés-felelet szövegéből (fr. t. III. Ss. p. 235) egyet szerkesztett.*
- 812.1 *10. A pap az ujjait mosa, suscipe sancta Trinitas. – Az előző kihagyás és a fenti összevonas következtében a kézirat számozása kettővel eltér a kiadástól: „XII. Lavement des doigts. Suscipe...” (t. III. Ss. p. 235.)*
- 814.16 *...emlékezetire ajánlya? – A variánsban utána beírás: heja vagyon – vö. az 1211. sz. lapolji szövegkritikai jegyz. Mikes bizonyos hiányokra utal a válaszban, amelyet összevont az elmaradt hosszú „Explication”*
- 25 *(fr. t. III. Ss. p. 239–241) némely szövegrészével.*
- Azt már másut meg mondtuk., – A válasz alábbi része eltér a kiadás szövegétől (fr. t. III. Ss. p. 242). A végén elmaradt még egy kérdés-felelet (t. III. Ss. p. 243).*
- 816.33 *Ennek sok féle okát adgyák, – A fordító bevonta a válaszba a jól megrövidített, de nem jelzett „Explication” (fr. t. III. Ss. p. 245–246) szövegét is.*
- 817.22 *hogy anép felelhese az Ament – Utána elmaradt egy fél oldalnyi*
- 819.1 *„Explication” (fr. t. III. Ss. p. 247).*
- Benedictus qui venit etc. – Fr. „Beni soit celui qui vient...” (t. III. Ss. p. 250.) Ez a bekezdés erősen összevont, akárcsak a következő kérdésre adott válasz (vö. t. III. Ss. p. 251).*
- 821.23 *...és kel imádkozni különösön. – A hatpontos francia válasz összevonása a 3. elhagyásával; a 6. után még két rövid bekezdés (t. III. Ss. p. 254) is elmaradt. A befejező kérdésre adott válasz rövidített.*

- 824.12 *Mitsoda a lelki értelme ennek az imádságnak.?* – Előtte elmaradt egy kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 258) a latin-magyar szöveg után.
- 18 *A ki mélyebben akarja meg tudni...* – Ez már margószöveg, de a bővebb irodalomból csak az ágostoni utalás maradt meg.
- 825.26 *Ebből az okból olvasák...* – Előtte kimaradt négy bekezdés francia szöveg (t. III. Ss. p. 260–262) lefordítása.
- 826.29 *A husvétii, és apünkösi hetekben...* – Ez a bekezdés nincs meg ebben a kiadásban, csak a bővítettben (1714. p. 610).
- 827.5 *Azt már láttuk másut hogy...* – A fordító ezt a választ (fr. t. III. Ss. p. 264) kb. a felére vonta össze.
- 828.5 *Mind ezek aszók.* – A válasz kezdősora után eltér a kiadás (fr. t. III. Ss. p. 266–267) szövegétől.
- 829.29 *...akristus testét, és vérét.* – Utána elmaradt a befejező kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 268).
- 33 *Meg szenteli akenyeret és abort.* – Rövidített lényegi válasz a több soros franciához képest (vö. t. III. Ss. p. 268).
- 830.8 *s. Ambr. de sacramentis lib. 4. Cap. 4.* – Fr. „Voiez S. Ambr. ou Auctor du Liv. des Sacremens...” (t. III. Ss. p. 268.)
- 30 *és nem ok nélkül rendeltet* – Mind ez, mind a következő kérdésre adott válasz (fr. t. III. Ss. p. 270–271) rövidített a kéziratban.
- 831.15 *Mit kel anépnék tselekedni...* – Előtte elmaradt egy hasonló kérdés (fr. t. III. Ss. p. 271) a „consecratio” alatti imádságról.
- 832.16 *Ezek a szok...* – A hatpontos francia válasz (t. III. Ss. p. 272–274) összevonása.
- 835.6 *...erről a három áldozatrol.* – Utána még két kérdés-felelet van a kiadásban (fr. t. III. Ss. p. 277–278).
- 27 *Ennek az imádságnak az értelme...* – A válasz erős összevonással készült a föltett, s a következő (de elhagyott) kérdés több bekezdésből álló szövegeből (fr. t. III. Ss. p. 279–281).
- 837.22 *némelyeket közüllök.* – A második pont szövegének (fr. t. III. Ss. p. 282) eleje rövidített.
- 838.4 *amint már ezt meg bizonyítottuk másut.* – Utána elmaradt egy kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 283) arról, hogy mit kell a népnek tennie a „Memento des Morts” alatt.
- 839.14 *apublicanus példájára.* – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. az 1304. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 285–286) hiányát jelzi, de később sem pótolta.
- 840.22 *ahol veszük akristusnak...* – Alatta beírás a variánsban: *heja vagyon*; vö. az 1310. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes egy kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 288) elmaradását jelzi; későbbi kéziratában sincs meg.
- 841.9 *F Az által meg mutattya...* – A fordító az *F* elé beírta: *heja vagyon* – vö. az 1313. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes itt is egy kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 289) hiányára utal, de ezt sem pótolta később.

- 842.19 *Miért mondgya apap...* – Előtte kimaradt egy „Miatyánk”-kal („Oraison Dominicale”) kapcsolatos kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 292).
- 843.12 *a Corporale alá teszi apap.* – A válasz összevont a franciához (t. III. Ss. p. 293) képest.
- 844.13 *a nép feleli... a pap feleli...* – Ez egy kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 294) összevonása.
- 845.16 *Meltyek azok.* – Előtte van még egy kb. tízoros bekezdés a kiadásban (fr. t. III. Ss. p. 296).
- 846.16 *abékeséget akristus nevében.* – Utána elmaradt egy kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 297).
- 848.15 *három keresztet tsinál az osttyával.* – Utána van még egy franciaországi vonatkozású bekezdés a kiadásban (fr. t. III. Ss. p. 300).
- 849.5 *...meg szenteltetet bórt.* – Utána elmaradt kb. kétlapnyi szöveg erről a témáról (fr. t. III. Ss. p. 301–303).
- 15 *Ez a szó it teheti...* – Fr. „Ce mot se peut prendre ici pour la réunion...” (t. III. Ss. p. 303.) Mikes a kétpontos francia választ összevonta.
- 851.14 *Miért adgyák abékeségnek tsokját...* – Előtte kimaradt egy kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 306).
- 21 *Magyarázat.* – Szövege kissé összevont a kiadáshoz képest; az „Explication”-t követő utolsó előtti kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 307) hiányzik a kéziratban.
- 852.7 *27 A Communio.* – Fr. „XXIX. Communion du Prêtre.” (t. III. Ss. p. 308.)
- 855.2 *...lehet imádni a kristust.* – Utána elmaradt a bekezdés fele a francia kiadásból (t. III. Ss. p. 312).
- 17 *lib 8. de Const Apost Cap 13.* – S. Clemens I. Romanus, seu Auctor Constitutionum Apostolicarum, t. I. Paris 1671.
- 20 *aleg régieb liturgiák erről emlékeznek* – Összevont szövegű válasz (fr. t. III. Ss. p. 312–313).
- 856.29 *...és minden követheti.* – A hosszú válasz utolsó bekezdése (fr. t. III. Ss. p. 314) kissé rövidített.
- 857.19 *hogy valaki ahoz töröllye száját.* – Erősen összevont válasz az „abrosz” („la nappe” v. „le linge”) rendeltetéséről (fr. t. III. Ss. p. 316).
- 26 *a hol a Communiorol szollottunk* – Rövidített válasz az utaló sorok (fr. t. III. Ss. p. 316) elhagyásával.
- 858.13 *hogy a misének hamaréb vége lehesen.* – Var. *vége legyen.* Fr. „pour abreger le Service que la multitude des Communians rendoit fort long.” (t. III. Ss. p. 317.) A folytatódó kb. tízornyi szöveg fordítása hiányzik.
- 23 *hogy mondhattya tehát... hogy ha még nem Communicalt.* – A Magyarázat befejező gondolatát az „Explication” (fr. t. III. Ss. p. 318) még kb. egy oldalon keresztül folytatja.

- 28 *E nem oly régi szokás, mivel...* – A válasz első bekezdését (fr. t. III. Ss. p. 319) a fordító erősen megrövidítette.
- 860.10 *Az oltárnak jobb felére megyen.* – A „postcommunió”-val kapcsolatos válasz (fr. t. III. Ss. p. 322) összevonásával.
- 29 *töredelmes szível.* – A folytatódó bekezdés, kb. egy lapnyi szöveg (fr. t. III. Ss. p. 322–323) fordítása hiányzik.
- 861.9 *Aldgyuk az urat.* – A válasz végének (fr. t. III. Ss. p. 324) összevonásával.
- 23 *Régenten ez nem így volt, hanem...* – A „Chartusianusok” szertartásbeli szokásától a válasz (fr. t. III. Ss. p. 325–326) rövidített.
863. *XVII Rész Az ördög üzésről, és a szentelésről* – Fr. Chapitre VIII. „Des Exorcismes et des Benedictions.” (t. III. Ss. p. 327.)
- 9 *Miért exorcizallyák az érzekenység nélkül való teremtet állatokat?* – Fr. „Pourquoi exorcise-t-on les créatures inanimées?” (t. III. Ss. p. 328.)
- 864.28 *Ennek a szónak sok féle értelme vagyon.* – Az 1. pont kivételével a fordításban jól összevont az értelmezés francia szövege (t. III. Ss. p. 330–331).
- 866.10 *Pontifi et rituale* – Fr. „Voiez le Pontifical et le Rituel.” (t. III. Ss. p. 332.) Lat. „In Pontificali Romano p. 384–388.” (1725. 893.) A hozzá kapcsolódó válasz szövege (fr. t. III. Ss. p. 332–333) rövidített.
- 868.10 *erről még bővebben fogunk szollani másut.* – Var. ...*fogunk szollani mikor a szentelt vizről szolunk;* vö. az 1405. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Fr. „Nous expliquerons cela plus amplement en parlant de l’Eau-benite.” (t. III. Ss. p. 335.)
- 19 *Azt már egy néhány helyt meg mondtuk hogy...* – Fr. „Nous avons déjà dit plus d’une fois que...” (t. III. Ss. p. 335.) Az ismétlődések és a hosszadalmas magyarázatok elkerülését célzó értekező fordulatokat a szerző gyakrabban, a fordító ritkábban használja.
- 869.22 *Előszőr azt mondám... Azután azt mondám, hogy...* – Az első bekezdés jobban, a második kevésbé rövidített (fr. t. III. Ss. p. 337–338).
- 872.21 *sacramen s. Grego. ordo rom.* – Sacrament. S. Gregor. M. Feria v. in coena Domini. Ordo Romanus I. n. 30. etc.
- 873.14 *13 János pápa* – XIII. János (965–972).
- 26 *A harangot meg keni... hét szer,* – A 2. pont eleje kissé rövidített, a többi csaknem teljes (fr. t. III. Ss. p. 342–343); a következő két allegorikus értelmezésnek (p. 344., 346) csak a 4. pontja rövidített a kéziratban.
- 876.24 *Régenten tsak apapok harangoztak,* – Jól összevont válasz a franciához (t. III. Ss. p. 347–348) képest.
- A templomszentelés ceremóniájának latin zsoltsárszövegeit a kiadás csak franciául adja; a latin kiadás természetesen latinul. Mikes a magyar mellett latinul is idézi őket.
- 883.27 *hogy ha fáradtságát érzi.* – Az első kérdésre adott hosszú részletező

- választ (fr. t. III. Ss. p. 348–358) Mikes néhány kissé rövidített bekezdés kivételével csaknem teljesen lefordította.
- 884.2 *s. Athanas. in Apolog. ad Imp. Constantium.* – Fr. „Voiez S. Athanase en son Apologie à l'Empereur Constance.” (t. III. Ss. p. 358.) Lat. „ad Imperat. Constantin. Apolog.” (1725. p. 905.)
- 22 *Erre a mondására valo nézve...* – Fr. „C'est pour s'attacher à cette allegorie de S. Paul, que...” (t. III. Ss. p. 359.)
- 26 *Azt mondam hogy...* – A válasz eme utolsó bekezdése (fr. t. III. Ss. p. 359) erősen összevont. A következő két válasz is (p. 360) rövidített. A variánsban Mikes jelzi is a hiányt: *héja vagyon*; vö. az 1464. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 885.17 *Magyarázat.* – A variánsból hiányzik.
- 30 *és a keresztnek tudományát.* – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. az 1467. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes későbbi kéziratában kiegészítette.*
- 887.8 *Jelenti azt, hogy...* – A válaszba olvasztva találjuk az elmaradt „Explication” (fr. t. III. Ss. p. 363), a külön föl nem tüntetett *Magyarázat* rövidített szövegét is.
- 30 *Az oltár amint azt meg mondtuk...* – A kiadáshoz képest (fr. t. III. Ss. p. 364) erősen összevont válasz; a következő *Azért hogy követünk kel...* csak kissé rövidített.
- 888.10 *A püspök miért zárja...* – Előtte kimaradt egy kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 365), hogy miért énekel a nép ezalatt örömeiket.
- 23 *Az imádságokból meg láthatni...* – A válasz (t. III. Ss. p. 366) a kezdő- és befejező sorok között jól összevont.
- 32 *Azért hogy abbol meg láthatuk* – A francia válasz (t. III. Ss. p. 366) végének lerövidítésével; ...*a szent Háromságal.* – A variánsban utána beírás: *héja vagyon*; vö. az 1479. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 889.3 *Miért adgyák... és az oltára?* – A rövidített válaszhoz (fr. t. III. Ss. p. 367) vö. Mikes variánsban tett két bejegyzését: *heja vagyon*. 1481. és 1482. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 21 *meg láthatni...* – Ez margószöveg, amelyet a fordító a rövidített válaszhoz kapcsolt; Gemma Animae, ismeretlen XI. századi szerzőtől, lib. I. cap. 150.
- 9 *Articulus A szentelt vizről.* – Ez a kiadás tizedik „§. 10. De la benediction de l'Eau, et de l'usage de l'Eau benite.” (t. III. Ss. p. 371) artikusának felel meg, mivel a kéziratból hiányzik a kilencedik: „§. 9. De la benediction des Fonts baptismaux.” (p. 368–371.)
- 24 *Régi szokásé... a vizet meg szentelni.?* – A variánsban utána beírás: *heja vagyon*; vö. az 1484. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes utalhat vele egy artikus hiányára, de a válasz (fr. t. III. Ss. p. 371–372) rövidített voltára is.
- 890.5 *Miért szentelik meg azivet?* – A variánsban kérdés fölött tett beírás:

heja vagy; vö. az 1487. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes az előbbi hiányokra érti.

- 891.1 *Miért énekelik az 50 soltárt...* – Előtte kimaradt két kérdés-felelet (fr. t. III. Ss. p. 373) mindkét kéziratban. A válasz után is elmaradt egy kérdés-felelet (p. 374) a „l'Eglise de Montpellier”-ben élő szokásról.
- 892.9 *Zozomen. lib 5. Cap 19.* – Sozomenus, Hist. Eccles.; *Theodoret lib 3. Cap 10.* – Theodoretus, Hist. Eccles.; *s. Chrys. serm. 1. de st. babyl.* – Chrysostomus, Sermo I. de S. Babyla, quae est Hom. 58. ad populum Antioch.
- 16 *Gretzerius de proces. Eccles.* – Jacob Gretser (Gretzerus), S.J., De Catholicae Ecclesiae Processionibus librum ed. Ingolstadii 1606. in–4.
- 893.2 *Nicephorus lib 13. Cap 8.* – Nicephorus (???–829) konstantinápolyi pátriárka, birodalmi titkár a II. niceai zsinat idején (787); polemikus traktátusai, apologiái s történelmi iratai vannak. *Breviarium Nicephori, Chronographia brevis.*
- 894.3 *Ezekből láttyuk tehát aprocesioknak eredetit.* – Az összegezés két bekezdés (fr. t. III. Ss. p. 379) összevonása.
- 21 *és a személyeket kik azokban laknak.* – *Var. lakoznak.* Utána elmaradt a 3. pont (fr. t. III. Ss. p. 380) mindkét kéziratban.
- 31 *magok is anépel procesiot járnak.* – A válasz (fr. t. III. Ss. p. 381) végéről néhány sor fordítása elmaradt.
- 895.9 *nagy Boldog Aszony napján. mivel szent István király a Boldogságos szüz gondviselése alá ajánlotta a magyar nemzetet* – Mikes hazai vonatkozású betoldása helyén francia esemény áll: „En France la Procession de l'Assomtion est une des plus solennelles de l'année, parce que par elle on renouvelle tous les ans la memoire du vœu de Louis XIII. qui pour mettre son Roiaume sous la protection de la sainte Vierge fit établir cette Procession dans tous les Etats.” (t. III. Ss. p. 382.)
- 12 *tsengettyük* – Fr. „des petites cloches” (t. III. Ss. p. 382).
- 896.18 *A természet szerent valo dolog...* – A több soros francia válasz (t. III. Ss. p. 384) első mondata.
- 30 *2 Rendel. és tisztéségesen kel járni,* – A hatpontos francia válasz (t. III. Ss. p. 384–385) rövidítése a 3. és 4. pont bevonásával, az 5. és 6. pont elhagyásával; *ide s'tová nem kel tekéngetni...* – Fr. „3. ...ne point regarder de côté et d'autre, ne parler à personne sans necessité. 4. Suivre la Procession jusqu'au bout, si on le peut.” (t. III. Ss. p. 384.) A kéziratban utána elmaradt két kérdés-felelet (p. 385–386).
897. *XIX Rész – Var. 19. Rész;* Fr. Chapitre X. „Des pratiques de pure devotion.” (t. III. Ss. p. 386.) *A butsu járásrol.* – Fr. „Des pelerinages et voiajes de pieté.”
- 898.14 *2. meg kel vizsgálni a természetet;* – Fr. „Il faut outre cela examiner son temperament...” (t. III. Ss. p. 388.) A *Magyarázat* 2. pontja rövidített.

- 20 *Sokszor történik hogy...* – Az ötpontos francia válasz (t. III. Ss. p. 389–390) összevonása.
- 899.3 *1 szükséges hogy a butsu járás...* – A francia válasz (t. III. Ss. p. 390) itt is ötpontos; Mikes három pontba vonta össze.
2. *Articulus. Az olvasorol.* – A variánsban is. Ez a kiadás harmadik artikulusának, „§. 3. Du Chapelet.” (t. III. Ss. p. 396) felel meg, mivel a kéziratban elmaradt a „§. 2. Des Confrairies.” (p. 391–396.)
- 900.19 *most és halálunknak oráján Amen.* – Utána egy rövid bekezdés (fr. t. III. Ss. p. 398) elmaradt.
- 26 *az ilyen nem keresztyenhez, hanem sidohoz való imádkozás.* – Var. *sidohoz illendő imádkozás.* – Fr. „Car ce seroit prier en Juif et nom pas en Chrétien.” (t. III. Ss. p. 398.)
901. *3 Articulus Olyan áitatos tselekedetekről...* – „§. 4. Des pratiques de pieté...” (t. III. Ss. p. 399.) A számozás eltérésére vö. itt feljebb.
903. *4. Articulus Hogy miért szükséges...* – A kiadásban: Chapitre XI. „De la Visite Episcopale.” (t. III. Ss. p. 402.)
- 904.5 *Fel teszem csak rövideden.* – Fr. „Le voici en abregé.” (t. III. Ss. p. 402.)
- 20 *A deprofundist kezdik énekelni,* – Fr. „On chante le Pseaume 129. De profundis...” (t. III. Ss. p. 403.)
- 32 *és a szállására megyen.* – Fr. „et il se retire.” (t. III. Ss. p. 404.)
- 905.9 *Ebből világosan ki tettzik,* – Az egyoldalnyi francia válasz (t. III. Ss. p. 405) erős összevonása.
- 20 *El kel véle mondani...* – A hatpontos válasz (fr. t. III. Ss. p. 405–406)tömörítése a fordításban; vö. a vége után a variánsban: *hejavyon* – 1530. sz. lapalji szövegkritikai jegyz.
- 906.1 *Ennek a munkának rovideden való bé fejezése. és sumája.* – Fr. „Conclusion et Recapitulation ‘de tout cet Ouvrage.’ Alatta: „Des choses qui rendent l’homme heureux sur la terre dans l’esperance du bonheur éternel.” (t. III. Ss. p. 406.)
- 28 *és a mi az imádságot illeti.* – A variánsban utána beírás: *heja vagon;* vö. az 1535. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes itt *A harmadikában rövideden fel tettük...* bekezdés elmaradását jelzi.
- 907.23 *...nem leheté boldog az ember?* – A variánsban utána beírás: *héja vagon;* vö. az 1542. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes jelzése helyén nem találtunk hiányt.
- 909.13 *...meg engednek, és könyörülnek.* – A variánsban utána beírás: *héja;* 1555. sz. lapalji szövegkritikai jegyz. Mikes hiányjelzése arra vonatkozhat, hogy a kiadásban „az irgalmasok” után a „tisztaszívűek” következnek, a fordításban viszont ez eggyel hátrább került.
- 28 *Cornelius a lapide in Cap. 5. s. Matth.* – Fr. „Cornelius à Lapide... sur le 5. chap. de S. Matthieu.” (t. III. Ss. p. 410.) Cornelius a Lapide

- (Cornelis Cornelissen van den Saen) S. J. (1567–1637) szentíráskommentárjaiból.
910. *Adassék Ditsőség... Amen* – A befejező hálaadó fohász nincs meg a kiadásban.
2 Art a szentségek számairól. – A variáns táblájában bővebben, a kiadás szerint.
911. *hogy miben alyon...* – Var. *hogy miben állyon,*
913. *az egy házból való ki rekesztésről* – Var. *az egyeségből...*
8 Rész. 13 Art. – A variáns „Táblá”-ja itt csak *11 art.*-ot tüntet föl, de a szövegben megvan mind a 13 artikulus.
914. *A hazaságnak szentséges voltáról* – Var. *szentségi voltáról.*; Fr. „Du mariage en qualité de Sacrement.”
915. *hogy mitsoda készülétkben...* – Var. *mitsoda állapotban...*; Fr. „Disposition où doit être celui qui prie.”
mitsoda formában... – Var. *hogy mitsoda képen...* Fr. „De la posture où il faut être pour prier.”
916. *4 Art – 10 Art* – A variáns „Táblá”-jában 9. artikulus van 11. artikulus helyett; a var. szövegében is hiányzik ez a két artikulus.
és az orgonának szokásáról. – Var. *az orgonálásnak szokásáról*; Fr. „De l’usage du Chant, de la Musique, et des Orges.”
A külső kepen való áldozatnak kötelességéről – A variánsban a kiadás szerinti teljes címszöveggel.
917. *Hogy mitsoda készülétkkel kel lenni* – Var. *kell jelen lenni...* Fr. „Des Dispositions avec lesquelles il faut assister à la Messe. Quelle est la meilleure maniere d’y assister.”
919. *Első Tábla* – A „Tabella temporalia”, amely az ún. „Tabella dierum liturgicorum” mintájára épül fel, nincs meg a francia kiadásban; általában a Missalék tartozéka.
923. *Harmadik Tábla* – A „három saeculumokra” feltett vasárnapi betűk között az 1700 alatt kettő, 1800 alatt egy betű jelölése tévesnek látszik; az általunk helyesnek tartott betűt a megfelelő helyen szögletes zárójelbe tettük. 1800 alatt az egyik kockában az F és G betű szerintünk fölcserélendő. Vö. a táblák fotókópiáját is.
- 4 *a szent Gergely kalendáriuma szerint,* – Mikes utalása a Gergely-naptárra, amelyet 1582-ben vezetett be XIII. Gergely pápa. Addig a Julius Caesar parancsára elrendelt naptári időszámítás volt érvényben. S mivel a caesari kalendárium kereken tíz napot késett, Gergely kiigazítása szerint 1582. okt. 4. után 15. következett.

RÉSUMÉ

A Catechismus Formájára valo kőzönséges Oktatasok... Catéchisme de Montpellier... a paru sous la forme du cinquième volume des Oeuvres Complètes de Kelemen Mikes (1690–1761) publiées sous les auspices du département du XVIIIe siècle de l'Institut d'Études Littéraires de l'Académie Hongroise des Sciences. L'ensemble de l'activité créatrice de Mikes en matière de traduction faite en émigration en Turquie (à Rodosto – Tekirdağ) n'a pas encore été entièrement éclairci. Son œuvre immense n'a pas encore fait l'objet du jugement des historiens de la littérature et des linguistes. Il est certain que l'examen approfondi de ses traductions jettera une lumière nouvelle sur l'image traditionnelle que l'on se fait du grand prosateur hongrois de la période littéraire avant le début de l'époque des Lumières en Hongrie.

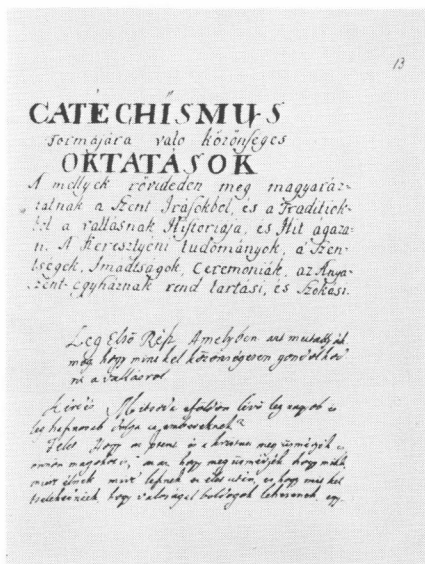
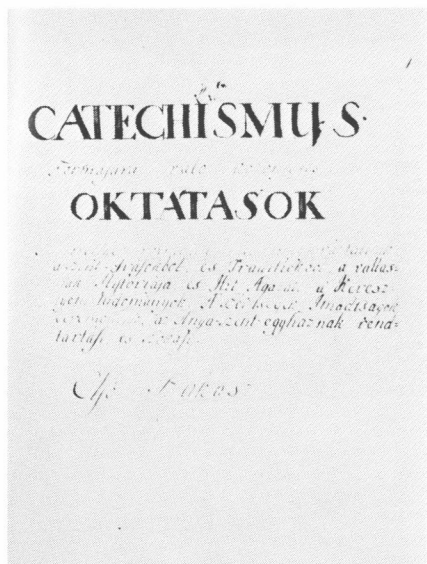
Ce cinquième volume contient le texte littéral inédit de la traduction d'après l'ordre chronologique des manuscrits de 1754 et le texte de la variante. Le texte établi par la méthode critique est accompagné de notes minutieuses en bas de page, signalant les corrections, les ratures, les surcharges, les retouches des phrases etc. L'appareil explicatif qui suit le texte contient une introduction aux notes de ce volume donnant des éclaircissements nécessaires sur l'état des manuscrits, sur la méthode suivie dans cette édition critique, sur la source française de ce remaniement en enfin sur les recherches concernant les travaux de K. Mikes. Donc, dans le Ve volume on a publié le texte de la traduction définitive: *Catechismus Formájára valo kőzönséges Oktatasok...1754*. Et la variante de cette traduction : *Catechismus Formájára valo kőzönséges. Oktatások...1744*.

On a démontré la source de la traduction de Mikes : François-Aimé Pouget (1666–1723) – (anonyme) *Instructions générales en forme de Catéchisme, où l'on explique en abrégé par l'Écriture sainte et par la tradition, l'histoire et les dogmes de la religion, la morale chrétienne, les sacrements, les prières, les cérémonies et les usages de l'Église*. Imprimées par ordre de Messire Charles-Joachim Colbert... A l'usage des anciens et des nouveaux catholiques de son diocèse et de tout ceux qui sont chargés de leur instruction... Paris, A. Leguerrier, 1702. In-4° XX–584-et 76p. (Avec Mandement de Monseigneur l'Évêque de Montpellier, ce 2me juin 1701.) Puis dans la même année avec « Corrections et additions ». Les éditions suivantes 1706. Paris, G. Vandive, In-4° XX–752–XXVIII p. Nouvelle édition revûe et augmentée. – 1707. Paris, N. Simart, In-4° XXI–728 p. – 1707. Paris, N. Simart, In-12° 3 vol. – 1710. Paris, N. Simart, In-4° et In-12° 3 parties en 2 vol. Etc. cf. la fin de l'introduction, l'ordre des éditions après 1710. Mikes a utilisé probablement l'une des éditions In-12° 3 vol. ou 3 parties en 2 vol. (1707, 1710,

1713, 1719, 1722) qui se trouvait dans la bibliothèque de François II Rákóczi à Rodosto. Pour éclaircir l'esprit janséniste du *Catéchisme* de Pouget, cf. D. Colonia Bibliothèque janséniste... 1731, 201. N. Patouillet : Dictionnaire des livres jansénistes, 1752, II, 276. F. H. Reusch : Index der verbotener Bücher, 1885, II, 762. Depuis l'Index de Clément XI (Rome 1712) la congrégation de l'Index de la cour de Rome a mis à l'index les traductions italiennes, anglaises et espagnoles du *Catéchisme de Montpellier*.

Pour réaliser la publication des manuscrits inédits de K. Mikes, le rédacteur a poursuivi des recherches dans les bibliothèques étrangères, jouissant d'une bourse et de l'appui du C.N.R.S. et de celui de Collegium Hungaricum à Vienne. On prie les collègues de trouver ici l'expression de profonds remerciements.

L'édition des Œuvres Complètes de K. Mikes paraît sous les soins de la Maison d'Édition de l'Académie des Sciences de Hongrie. Le sixième et dernier volume est en préparation, et va paraître pour le 300e anniversaire de la naissance de l'écrivain.

1/a. A Catechismus négy kéziratot együtt
 1/b. A főszöveg Első Szakaszának címlapja
 1/c. Leg Első Rész

INSTRUCTIONS GENERALES EN FORME

DE CATECHISME,

OU L'ON EXPLIQUE EN ABREGE'
par l'Ecriture sainte & par la Tradition,
l'Histoire & les Dogmes de la Religion,
la Morale Chrétienne, les Sacrements,
les Prières, les Ceremonies, &
les Usages de l'Eglise.

IMPRIMEES PAR ORDRE
DE MESSIRE

CHARLES JOACHIM COLBERT,
EVEQUE DE MONTPELLIER.

A l'usage des anciens & des nouveaux Catholiques de son Dio-
cese, & de tous ceux qui sont chargés de leur instruction.
Avec deux Catechismes abrégés, à l'usage des Enfants.

TOME PREMIER.

BRUS

Chez FRANÇOIS FOPPENS, au S. Esprit.

Avec Privilège & Approbation.

Elöl járó beszéd

Névtelen Jemi fűszereket se minő' aron illet
 emmi rököt, nemi a vállonok forgalmatoron vele
 meo, tanulás, hogy ha látunk ami prunkon, ei
 háziado élmeket ked' idekötések pntelelmigebrit.
 Jemi meg átalho'or vesnekohu kioldyáépfon,
 kik' oh idegenögel vamek' a kráhu ityafone
 egy házióh, kormi jof fámú iy Catholicusokot,
 k'á = Catholicus kúló fón alai, meg protestans
 hívee tartand' magokton, hogy ha oh névifá
 mu Catholicusokt' vamek' ohvonek' kúó m' pten
 tartóvimek' feljék' éledeké, ei ee k'ora fone egy hie
 karmióhok, hogy ha a fonei ei t'elend' áitatorá
 gok' oh vone' fonei vete a k'otépfoneigton, egy jó
 vut' ha min' or meg mag' t'elék'onek' a vadi' ók.
 sabon ei ha oh k'one' ögel jednek' oh on uton, p'ovin
 a mely g'arad' láradék' ei a mely nek' vige min' aza
 vial' a névifon v'efon nem kel' onnek' a v'ep'ók'onek'

3. Elöl járó beszéd

CATECHISMUS

Formájára való közhelyes

OKTATÁSOK

Első Könyv

A helyben megmagyarázandó arvaltanok kivételével kezdésig az első mendeleté v. legkezdéséig tartó a. helyi oktatásokról

Első Rész

Az Isten mi legyen magashoz

Első Fejezet

Az Istennek Istentől

1. fejelet. Bismegyeket v. egyenbe mi athen hgy v. egyen egy jónak

2. fejelet. Az olyan világot ismétel hgy ghe lemond kellem annak lenni a. b. az. b. g. a. b. c. d. e. f. g. h. i. j. k. l. m. n. o. p. q. r. s. t. u. v. w. x. y. z.

Ennek a könyvnek Tájékoztatója

I. Rész. Az Isten mi legyen magashoz

- 1. fejelet. Az Istennek Istentől
- 2. fejelet. Az Istennek Istentől az első mendeleté v. legkezdéséig
- 3. fejelet. Az Istennek Istentől az első mendeleté v. legkezdéséig
- 4. fejelet. Az Istennek Istentől az első mendeleté v. legkezdéséig

II. Rész. Az Istennek Istentől

- 1. fejelet. Az Istennek Istentől az első mendeleté v. legkezdéséig
- 2. fejelet. Az Istennek Istentől az első mendeleté v. legkezdéséig
- 3. fejelet. Az Istennek Istentől az első mendeleté v. legkezdéséig
- 4. fejelet. Az Istennek Istentől az első mendeleté v. legkezdéséig

III. Rész. Az Istennek Istentől az első mendeleté v. legkezdéséig

- 1. fejelet. Az Istennek Istentől az első mendeleté v. legkezdéséig
- 2. fejelet. Az Istennek Istentől az első mendeleté v. legkezdéséig
- 3. fejelet. Az Istennek Istentől az első mendeleté v. legkezdéséig
- 4. fejelet. Az Istennek Istentől az első mendeleté v. legkezdéséig

4/a. Ennek a könyvnek Táblája

4/b. Első Könyv

16. m. s.
17. m. s.
18. m. s.
19. m. s.
20. m. s.

4. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.
5. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.
6. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.
7. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.
8. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.
9. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.
10. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.

16. Mivel a Művészet egy nagy alkotás, ezért az alkotásnak minden részét meg kell vizsgálni. Az alkotásnak minden részét meg kell vizsgálni, mert az alkotásnak minden részét meg kell vizsgálni. Az alkotásnak minden részét meg kell vizsgálni, mert az alkotásnak minden részét meg kell vizsgálni.

A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.

17. m. s.
18. m. s.
19. m. s.
20. m. s.

1. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.
2. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.
3. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.
4. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.
5. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.
6. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.
7. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.
8. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.
9. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.
10. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.

A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat. A végén az elvárás az legyen hogy minden mondatban legyen a főmondat és a mellékmondat.

5. Idegen kéz javítása a kézíraton

1
CATECHISMUS
Formájára való közhelyes
OKTATÁSOK.

A mellyek rövidesen meg magyaráztának az Új Szászoktól, és Traditúciótól, a Vallásnak Istentörvénye, és hit igazságtal, a keresztényi tudományok, Az Éntsegek, Amadói-gek, Ceremoniák, az Anya Zent-egyháznak rendtartása, és szokása.

Második Szakasz

2
CATECHISMUS
Formájára való közhelyes
OKTATÁSOK

Harmadik könyv.
*A mellyen foglaltatnak, és mondotnak a mellyekről az Emberek egy dolga é földön, a mint ked. d. értnek az ő-
rök példogagot.*

Az Új Szászoktól, és Traditúciótól, a Vallásnak Istentörvénye, és hit igazságtal, a keresztényi tudományok, Az Éntsegek, Amadói-gek, Ceremoniák, az Anya Zent-egyháznak rendtartása, és szokása.

6/a. A Második Szakasz címlapja

6/b. Harmadik könyv

6/c. Idegen kéz írása

utachismas formájára való kö-
zinyes elhatározás

Ha az m. edik könyv.

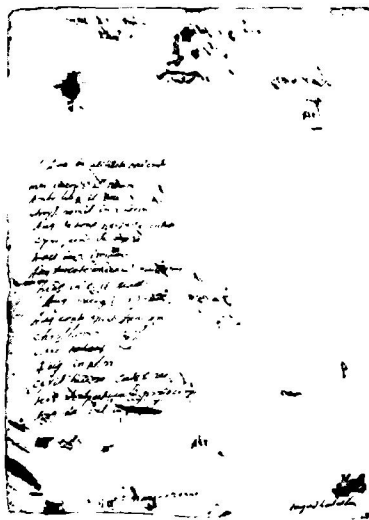
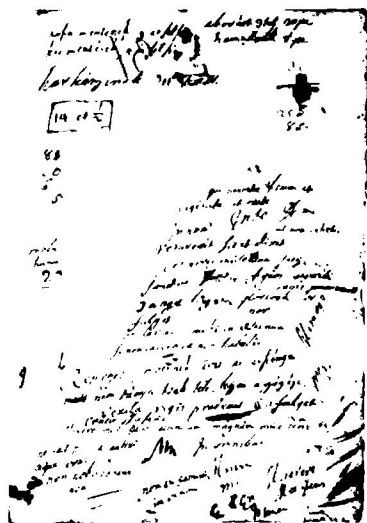
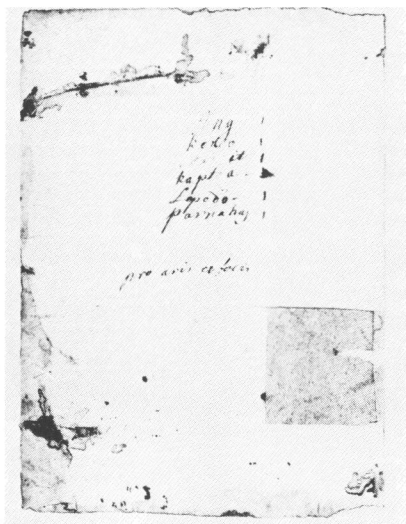
A melléklet foglaltatnak a melléklet az Emberek egy elvén
c. fejeletben a mint két elvénél
az első két fejeletet.

Első, Régi
A kegyelemről

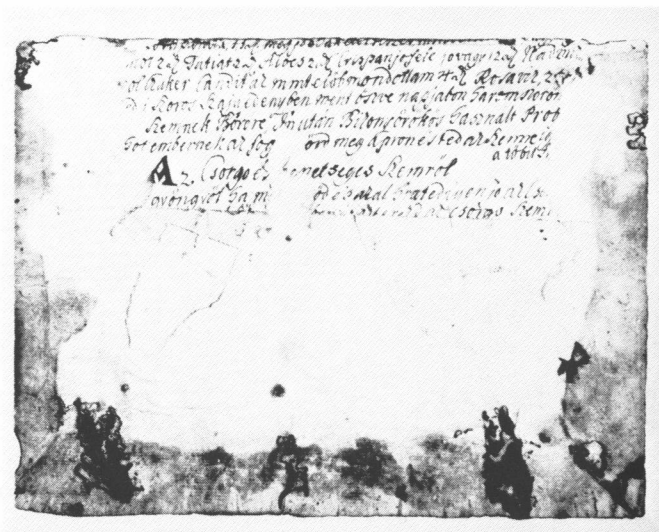
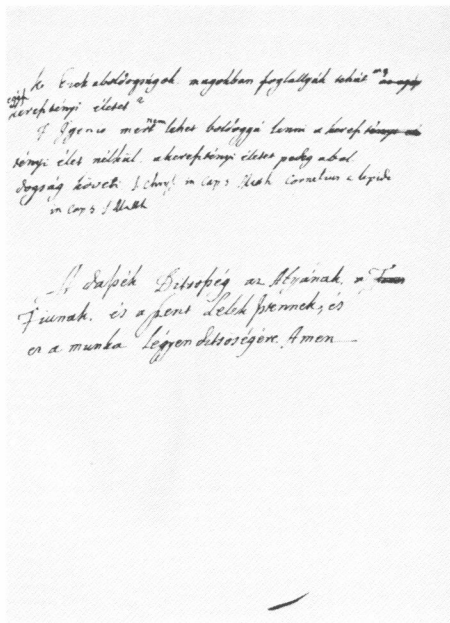
Ha az mi legelső adogya és a nagy elv
első. Lehet mihelyben a magunk orvost
szóval az első két elvénél
Felelet Nem, mert az első két elvénél
m. az első két elvénél
Ké. Mit kérek az első kegyelem. Szerin
7. 6. c. az első két elvénél kérek, az első két elvénél.

Ennek a könyvnek táblája
Harmadik könyv.
Első Rész a kegyelemről

1. Első rész. Ha az mi legelső adogya és a nagy elv.
2. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
3. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
4. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
5. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
6. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
7. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
8. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
9. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
10. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
11. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
12. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
13. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
14. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
15. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
16. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
17. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
18. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
19. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
20. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
21. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
22. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
23. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
24. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
25. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
26. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
27. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
28. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
29. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.
30. Első rész. Lehet mihelyben a magunk orvost.

12/a—c. Szerzői beírások a kötéstámla belsején és az első számozatlan levélen

14/b. Idegen kézre valló töredék a szembetegségről

a körkörös egy ábrát egy körrel nézve
 a pontokhoz mindig mindig költözött nem lehet vala
 mely csak az egyik oldalról nézve
 a mely csak az egyik oldalról nézve
 a mely csak az egyik oldalról nézve

a fenszín az a terület nem nézve
 k. s. felhő pökhöly, egy ábrán látni a fenszín
 a fenszín felhőben nem lehet egy ábrán a fenszín
 a fenszín felhőben nem lehet egy ábrán a fenszín
 a fenszín felhőben nem lehet egy ábrán a fenszín

a körkörös egy ábrát egy körrel nézve
 a körkörös egy ábrát egy körrel nézve
 a körkörös egy ábrát egy körrel nézve
 a körkörös egy ábrát egy körrel nézve

az hogy melletti körre nézve, a körre nem a
 a körre nézve, a körre nézve, a körre nézve
 a körre nézve, a körre nézve, a körre nézve
 a körre nézve, a körre nézve, a körre nézve

az hogy melletti körre nézve, a körre nem a
 a körre nézve, a körre nézve, a körre nézve
 a körre nézve, a körre nézve, a körre nézve
 a körre nézve, a körre nézve, a körre nézve

15. Lapalji kéziratcsíkok a variáns első kötetéből

legelőre
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az előzőleg a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján

az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján

az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján

az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján

az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján

az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján

az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján
 az első leg felvétel a "tervezési" feljegyzés alapján

18. Lapalji kéziratcsikok a variáns második kötetéből

KÉPEK JEGYZÉKE

1. (a, b, c) A Catechismus négy kéziratos kötete (OSzK)
A főszöveg Első Szakaszának címlapja (1754, 1. recto)
Leg Első Rész (1754, 14. recto)
2. Instructions Generales... az 1722-i kiadás címlapja
3. Elöl járó beszéd (1754, 3. recto)
4. (a, b) Ennek a könyvnek Táblája (1754, 6. recto)
Első könyv (1754, 22. recto)
5. Idegen kéz javítása a kéziraton (1754, 43. verso–44. recto)
6. (a, b, c) A Második Szakasz címlapja (1754, 1. recto)
Harmadik könyv (1754, 2. recto)
Idegen kéz írása (1754, 270. verso után)
7. (a, b) Harmadik Könyv Első Rész (1754, 3. recto)
Ennek a könyvnek Táblája (1754, 284. recto)
8. (a, b, c) Időszámítási táblázatok: Első Tábla (1754, 291. recto)
Második Tábla (1754, 292. recto)
Harmadik Tábla (1754, 293. recto)
9. (a, b) A variáns Első Szakaszának címlapja (1744, 2. recto)
Szerzői beírások a variáns címlapja előtt (1744, 1. verso)
10. (a, b) Ennek a könyvnek Táblája (1744, 3. recto)
Első könyv Első Rész (1744, 12. recto)
11. (a, b) A Második Szakasz címlapja (1744, 1. recto)
Harmadik könyv Első Rész (1744, 3. recto)
12. (a, b, c) A kötéstámla belsejére ragasztott papíron szerzői beírás
Szerzői beírások az első számozatlan levél rectóján és versóján a címlap előtt (1744)
13. (a, b) Mikes beírásai: „heja vagyon” (1744, 75. verso)
Ennek a könyvnek táblája (1744, 244. recto)
14. (a, b) Szerzői javítások és Amen (1744, 243. recto)
A kéziratokban található idegen kézre valló töredék a kötésbordától a kötéstámla belső felén, a szembetegségről (1744)
15. Lapalji kéziratcsikok a variáns első kötetéből: 1744, 150. recto, 151. verso, 165. recto, 167. recto, 170. recto
16. Lapalji kéziratcsikok: 1744, 183. recto, 192. recto, 206. recto, 207. recto, 237. recto
17. Lapalji kéziratcsikok: 1744, 171. recto, 172. recto, 214. recto, 252. verso (felső)

18. Lapalji kéziratcsíkok a variáns második kötetéből: 1744, 6. recto, 81. recto, 82. recto, 82. verso, 96. recto, 107. recto, 116. recto
19. Lapalji kéziratcsíkok: 1744, 133. recto, 142. recto, 150. recto; 152. verso, 153. recto, 159. recto, 161. recto
20. Lapalji kéziratcsíkok: 1744, 193. recto, 198. recto, 214. recto, 217. recto, 226. verso, 227. recto, 228. recto, 234. recto

NÉVMUTATÓ

Abafi (Aigner) Lajos 1599, 1618–1620

Abélard, Pierre 1669

Abrahamides, Isacus 1610

I. és II. Adriánus (Hadrianus) 220,
1072, 1660, 1683

Agathone 1683

Ágoston, Szent (Augustinus, Augu-
stin) 32, 34–38, 40, 43, 52, 55–59,
65–66, 68–70, 72–73, 75–76, 78–80,
83, 85, 87, 90, 92–93, 95–96, 98–99,
103–104, 107–108, 122, 126, 131,
137, 141, 149, 152, 154, 160,
171–172, 178, 180–183, 194, 196,
202, 211, 214, 216–219, 221–223,
226, 230–234, 242–245, 247–251,
253–254, 259–260, 262–265, 268,
270, 280, 282–287, 289–291,
294–296, 298, 301–303, 307–308,
310–314, 316, 321, 327–328, 333,
335, 337, 341, 345, 349–354,
357–359, 364–365, 369, 371–374,
376, 378–379, 383, 386, 393,
395–396, 400–401, 407–409,
412–413, 416, 418, 424, 426, 428,
433, 435, 437, 447, 449–451, 453,
456–459, 461–464, 469, 471–472,
475–480, 491–493, 497–498,
502–504, 510–512, 515, 519,
521–523, 532–533, 538, 540–544,
546, 550–554, 558–560, 562–563,
568, 571, 585, 587–589, 609–610,
616–617, 650, 667, 670, 674–675,
677–678, 680, 683–685, 687, 694,
698, 701, 706–709, 711, 714–715,
721, 725, 730, 733–735, 739–741,
745–746, 750–751, 754–755,
757–758, 760–762, 764–766, 768,

772–773, 777, 779, 784, 814,
824–825, 827–828, 831, 834, 846,
851, 855, 871, 874, 884, 892, 894,
896–897, 902, 908, 929, 937,
939–942, 944–945, 951–956,
961–962, 964–965, 967, 970–973,
975, 977, 979, 981–983, 985–986,
988, 992–993, 995–996, 1007, 1010,
1019, 1022, 1033, 1049–1052, 1055,
1069–1070, 1074, 1078–1079,
1085–1086, 1087–1092, 1094,
1102–1103, 1112–1116, 1118–1120,
1122–1124, 1128–1129, 1132–1133,
1135–1138, 1140–1141, 1149–1150,
1153, 1155–1156, 1160, 1163–1164,
1166–1169, 1173–1174, 1178, 1181,
1183–1185, 1187–1190, 1193–1194,
1201, 1210, 1214, 1217, 1223,
1225–1226, 1229–1231, 1242–1245,
1247–1251, 1253, 1258–1259,
1262–1264, 1272–1274, 1277–1278,
1280–1281, 1287–1288, 1290–1291,
1293–1296, 1303, 1307, 1309,
1311–1313, 1316–1318, 1320,
1322–1324, 1326, 1330, 1332,
1343–1345, 1361–1362, 1366, 1382,
1390, 1403, 1405, 1411, 1413, 1415,
1420, 1423, 1429–1430, 1432, 1435,
1447, 1449–1450, 1453–1455,
1458–1459, 1461–1462, 1464–1465,
1467–1474, 1477–1478, 1481–1482,
1486, 1509, 1517–1520, 1525, 1534,
1538, 1541, 1553, 1556, 1563,
1569–1570, 1573, 1576–1577, 1581,
1601, 1618, 1622, 1646–1657,
1660–1667, 1671–1672, 1674, 1682,
1684–1689, 1691, 1693–1698, 1700,

- 1701–1705, 1707–1710, 1712, 1714,
1718, 1720, 1722
- Aland, K. 1635
- Alcuinus (Alkuin) 1601
- Alexander, Szent, Alexandriai 270, 395,
1103, 1201
- Alfaric, Prosper 1635
- Altaner, B. 1635
- Amalarius, Fortunatus de Metz 1727
- Ambrus, Szent (Ambrosius) 40, 53, 75,
154, 172, 177, 233, 267, 270, 323,
384, 401, 410, 426, 453, 478, 538,
542, 546, 563, 571, 578, 587, 589,
591, 602, 616, 634, 650, 674, 694,
707, 728, 756, 766–767, 772, 786,
830, 884, 892, 902, 943, 969, 1032,
1045, 1048, 1102–1103, 1192, 1205,
1244–1245, 1262, 1313, 1326, 1338,
1344, 1347, 1355, 1378, 1390, 1420,
1444, 1465, 1473, 1477, 1487, 1521,
1563, 1569, 1577, 1601, 1618, 1647,
1651, 1655, 1662, 1687, 1689, 1692,
1700, 1707–1709, 1714, 1717–1718,
1722, 1727, 1729, 1732
- Antiochus 132–135, 138, 292, 552,
1015–1017, 1020, 1120, 1318, 1366
- Antoninus cs. 213, 220, 1069, 1072
- Apollinarius 1656
- Arnaud de Bresse 1669
- Arnauld, Antoine D'Andilly 1708
- Artner Edgár 1635
- Athanasius, Szent 53, 109, 270, 306,
345, 478, 645, 772, 884, 952, 997,
1103, 1131, 1163–1164, 1262, 1477,
1563, 1649, 1718, 1728, 1735
- Auger, E. 1602
- Augustus cs. 136, 147, 156–157, 428,
1018, 1034, 1226
- Aurelianus cs. 221, 1072
- Balasi István 1605
- Balasi Menyhárt 1605
- Barbier, A. 1614
- Bárczi Géza 1637
- Barcsai Ákos 1610
- Bardenhewer, O. 1635
- Bareille, G. 1635
- Baronius, Caesar 450, 873, 890, 1242,
1555, 1567, 1648, 1694
- Barral, P. 1634
- Barta János 1600
- Basilius cs. 272
- Batizi András 1604
- Bátori Erzsébet, Somlyai 1607
- Batthyány József 1613
- Battanyi Ferenc 1607
- Baudrillart, A. 1634
- Bauer, J. B. 1633
- Bayet, J. 1635
- Beda Venerabilis (Le venerable Bède)
773, 1478, 1728
- Bellarmino, Roberto 452, 1244, 1694
- Benczély József 1637
- Benedek, Szent 645, 647–648, 844, 876,
1386, 1388, 1532, 1557
- Benedek Marcell 1600
- Bénichou, Paul 1635
- Benkner, Johann 1605
- Benkő Loránd 1637
- Beöthy Zsolt 1599
- Bernát, Szent (Bernard) 108, 250, 392,
435–436, 447, 453–457, 459, 464,
470, 478, 567–568, 694, 718, 996,
1092, 1198, 1231, 1233, 1245–1248,
1250, 1253, 1257, 1259, 1263, 1653,
1665, 1678, 1693–1698
- Berrár Jolán 1637
- Bethlen Kata 1604
- Beythe István 1607
- Beza, Theodor 538, 1308, 1707
- Bisztray Gyula 1600
- Black, I. 1634
- Blandrata György (Giorgio B.) 1606
- Blondel (Blondellus) 1665
- Bod Péter 1604, 1606–1607, 1610–1611
- Bona, Giovanni 529, 546, 548, 575,

- 721, 730, 732, 756, 763, 768, 770, 772–774, 776, 778, 785, 793, 800, 812, 814, 825, 830–831, 847–848, 856, 873–874, 1301, 1313, 1315, 1335, 1438, 1446–1448, 1465, 1470, 1474–1475, 1478–1482, 1487, 1493, 1498, 1507, 1518, 1522, 1535, 1542, 1555, 1706, 1725
- II. Bonifacius 499, 1278, 1348, 1576, 1703
- VIII. Bonifác 593, 1712
- Bornemisza Péter 1605
- Borsa Gedeon 1638
- Bossuet, Jacques-Bénigne 1602–1603, 1612, 1660, 1670
- Bouyer, L. 1635
- Brentius 275, 1108, 1670
- Brewer-nyomda 1610
- Bruis, Pierre de 1669
- Bucer, Martin 275, 1108, 1389, 1670, 1718
- Buchberger, M. 1634
- Buchwald, W. 1635
- Buitul György 1609
- Bultmann, R. 1635
- II. Calixtus 1683
- Canisius (Kanisius), Petrus 1602, 1607–1609, 1612–1613
- Carlostad 275, 1108, 1670
- Carol (Charles), S. 565, 599–600, 614, 1353, 1364, 1710–1711
- Cavalca, Domenico 1601
- Cawe, W. 1635
- Ceillier, R. 1635
- I. Celestinus, Szent (Celestin) 270, 495, 579, 721, 1104, 1275, 1338, 1655, 1683, 1702
- Celestius 270, 1104, 1668
- Cerularius, Michael 273, 1106, 1669
- Charlemagne (Nagy Károly) 1728
- Cheyne, T. K. 1634
- Chrysostomus (Aranyszájú Szent János) 58, 82, 97, 109, 157, 159, 161, 178, 321, 331, 334, 345, 379, 424, 447, 458, 471–472, 523–524, 538, 542–544, 562–563, 587–588, 591, 599, 612, 616–617, 622, 637, 646, 662, 665, 706, 728, 751, 754, 760, 764–765, 771, 780, 786, 892, 909, 929, 956, 975, 986, 997, 1035–1036, 1049, 1124, 1144, 1152, 1163, 1189, 1249, 1258–1259, 1312, 1326, 1345, 1347, 1352, 1362, 1366, 1369, 1380, 1387, 1399, 1401, 1429, 1444, 1462–1464, 1468, 1471, 1477, 1483, 1487, 1569, 1583, 1618, 1649, 1687, 1695, 1697, 1700, 1707, 1709, 1712, 1723
- Cicero, Marcus Tullius 1647
- Clavel teológiai doktor 1614
- Clemens Romanus 1727. 1733
- Colbert Croissy, Charles-Joachim 1613–1615, 1617, 1621, 1739
- Colbert, Jean-Baptiste 1613
- Colonia, D. 1621, 1633, 1721, 1740
- Constantinus, Flavius Valerius (Nagy Constantín) 147, 219, 221, 328, 588, 766–768, 770, 884, 890, 894, 1027, 1071, 1073, 1473–1474, 1476, 1563, 1654, 1681, 1712, 1728, 1735
- Contarini, G. 1602
- Conti, Prince de 1679
- Cornelius, Szent, Cornelius à Lapide (Cornelis Cornelissen van den Saen) 618, 909, 1102, 1319, 1366, 1583, 1668, 1715, 1737
- Courtin, Antoine 1681
- Crispoldi oratorianus 1602
- Cyprianus, Szent (Thascius Caecilius) 223, 240, 242, 251, 267, 321, 378, 405, 469, 506, 509, 514, 521, 523, 529, 539, 541, 543, 546, 553–555, 571, 577–578, 591, 595, 598–599, 602, 618, 633, 680, 683, 699–701, 742, 754, 764–765, 768, 771,

- 808–809, 871, 929, 1074, 1083, 1085, 1092, 1102, 1144, 1189, 1283, 1285, 1290, 1294, 1296, 1301, 1308, 1311, 1313, 1319–1321, 1332, 1337–1338, 1347, 1350, 1352–1353, 1355, 1377, 1423–1424, 1455, 1464, 1471, 1474, 1477, 1505, 1509, 1553, 1618, 1661–1663, 1665, 1680, 1690, 1697, 1700, 1704–1707, 1709, 1712–1713, 1715, 1727
- Cyrill, Szent, Alexandriai 53, 102, 270, 376, 540, 544, 952, 991, 1028, 1104, 1309, 1311, 1649, 1654, 1700
- Cyrill, Szent, Jeruzsálemi 517, 537, 540, 588, 754, 812, 929, 1292, 1306, 1309, 1507, 1601, 1705, 1707
- Cyrus, I. Kүrosz
- Czarnecki, Z. J. 1635
- Csűry Bálint 1637
- Damas, St. J. (Damascenus, Johannes) 103, 685, 718, 991, 1416, 1652, 1682
- Dárius 132, 1015
- Dávid 160, 172, 185, 194, 556, 694, 891, 1045, 1152, 1653, 1321, 1334, 1415, 1420, 1488, 1568
- Decius cs. 221, 1072
- Deme László 1637
- Desmolets, P. N. 1614
- Dévai Biró Mátyás 1604
- Dézi Lajos 1599
- Didot-Frères, M. M. Firmin 1614
- Dietenberger, J. 1601
- Diocletianus cs. 221, 1072
- Domitianus cs. 220, 1071
- Dufour, Xavier L. 1635
- Duplacy, J. 1635
- Ellbogen, I. 1634
- Engels, Friedrich 1636
- Epiphanius, Szent 268, 617, 1102, 1668, 1714
- Erődi Béla 1599
- Estius, Guil. (Van Est Willem) 651, 1391, 1718–1719
- Esze Tamás 1675
- Eusebius, Caesareai 221, 267, 333, 381, 598, 726, 766–768, 770, 884, 897, 1153, 1190–1191, 1195, 1313, 1443, 1473–1474, 1476, 1563, 1573, 1660, 1668, 1688, 1712
- Evagrius Scolasticus 546, 1313, 1708
- Fábíán Pál 1637
- Farkas Lajos 1594–1596, 1599
- Fekete Mihály 1635
- Félegyházi Tamás 1607
- I. Ferdinánd 1607
- Filo (Philo, Philon) 139, 159, 1021, 1123, 1143, 1229, 1654
- Fleury, Claude 1603, 1612, 1660
- Fogarasi István 1610
- Foppens, Fr. 1617
- Foulquié, P. 1634
- Friderik, Palatinus elector 1609
- Friedrich, G. 1635
- Fulgentius, Szent 270
- II. Fűlöp 132, 1015, 1653
- Galerius cs. 221, 1072
- Gallianus cs. 221, 1072
- Gálos Rezső 1600
- Gálszűci István 1603–1604
- Gasson, J.-B. (Cardinal de Noailles) 1613–1614
- Gazier, A. 1636
- Gecse Gusztáv 1635
- George, A. 1635
- Gergely, Nagy Szent 48, 75, 95, 104, 141, 186, 313–315, 318, 381, 524, 561, 563–564, 576, 599, 623, 626, 645, 768, 772, 872, 923, 948, 969, 985, 992, 1023, 1137–1139, 1141,

- 1191, 1297, 1325–1327, 1335, 1353, 1371, 1387, 1474, 1477, 1554, 1648, 1651, 1654, 1678–1679, 1706, 1709, 1734
- II. Gergely, Szent 271, 1105, 1669
- III. Gergely, Szent 460, 1250, 1695
- X. Gergely 1683
- XI. Gergely 593, 1349, 1712
- XIII. Gergely 1738
- Gergely József 1636
- Gerson, J. 1601
- Gilbert de la Porrée 1669
- Göbl, P. 1636
- Gratianus (bolognai) 580, 584, 1342, 1711
- Grelst, P. 1635
- Grete, Georges 1634
- Gretser (Gretzerus), Jacob 892, 1569, 1736
- Grotius, Hugo van 294, 1121, 1675
- Guillet, J. 1635
- III. Gyula (Julius) 1683
- Hagen, M. 1634
- Hardy, G. 1636
- Harnack, A. 1634
- Hastings, J. 1633
- Hegyi József 1603
- Heidet, L. 1636
- Hellopoeus, Valentinus (Szikszai Hellopoeus Bálint) 1606
- Heltai Gáspár 1604–1605
- Heltai nyomda 1606, 1610–1611
- Henri Moine Apostat 1669
- I. Henricus, Szent (Imperator) 805, 1502, 1730–1731
- III. Henrik 1690
- Hergenröther, J. 1635
- Hérissant, C. 1617
- Hervay Ferenc 1638
- Hézarad Abbé 1636
- Hieronymus (Hyeronimus), Szent Jeromos (Sophronius Eusebius) 51, 53, 82, 88, 104, 115, 126, 138, 148, 154–155, 167, 240, 251, 266, 268, 270, 289, 333, 345, 350, 379, 393, 414–415, 450, 523–524, 539, 543, 562–563, 587–588, 599, 602, 616–617, 622, 634, 637, 688, 707, 726–727, 742, 754, 772, 884, 897, 929, 979, 993, 1001, 1010, 1020, 1028, 1032–1033, 1083, 1092, 1101–1102, 1104, 1153, 1163–1164, 1167, 1189, 1199, 1243, 1296, 1308, 1326, 1344–1345, 1353, 1355, 1369, 1378, 1380, 1443, 1455, 1477, 1563, 1573, 1618, 1648, 1651–1654, 1665, 1688, 1691, 1706–1707, 1709, 1712, 1722, 1725–1726
- Hieronymus Pragensis (Jerôme de Prague) 1670
- Hilarius, Szent 270, 328, 379, 1150, 1189, 1681
- Hoefler, M. 1614
- Hofhalter, Raphael 1607
- Hohlweg, A. 1635
- Holbach, P. H. 1636
- Holl Béla 1638
- Honerus (Honter), Johannes 1605
- Hopp Lajos 1600
- Hrabanus Maurus 1601
- Hunger, Johannes Henricus 1609
- Husz János 275, 549, 1107, 1315, 1670
- Huszár Dávid 1606
- Ignác, Szent 154, 272, 333, 617, 1033, 1105, 1153, 1366, 1655, 1714
- Imre Antal 1599
- I. Ince, Szent 499, 523–524, 612, 1278, 1296, 1362, 1703, 1706
- II. Ince 1683
- III. Ince 635, 1378
- IV. Ince 1683
- X. Ince 1671–1672
- XII. Ince 1672
- Irenaeus (Eirenaios), Szent 68, 90, 96,

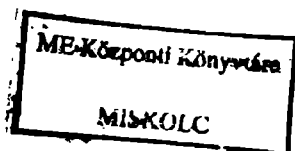
- 251, 256, 267, 333, 529, 751, 754,
771, 963, 986, 1092, 1096, 1101,
1153, 1301, 1462, 1464, 1477, 1650,
1667
- I. István király, Szent 454, 895, 1246,
1571, 1695, 1736
- I. János király (Szapolyai) 1606
- XIII. János 873, 1555, 1683, 1734
- Jansenius, Cornelius 1671–1673, 1701
- IV. Jenő (Eugenius) 1683
- Jeremiás 129, 134, 331, 378, 393, 734,
1013, 1016, 1045, 1152, 1188, 1199
- Jóri János 1636
- Josephus, Flavius 137–139, 145, 215,
1021, 1654, 1660
- Jöcher, C. G. 1634
- Juenin, G. (orator Gallic.) 1719
- Juliánus apostata 221, 345, 892, 1073,
1163, 1569, 1660
- Julius, gróf (Salm) 1605
- Julius Caesar, Caius 1738
- Justinianus 1378, 1717
- Justinus, Szent (martyr) 465–466, 529,
539, 542, 634, 754, 764, 768, 785,
808, 1101, 1254, 1284, 1301, 1308,
1464, 1471, 1474, 1487, 1505,
1667–1668, 1688
- Káldi György 1594, 1612, 1631,
1636–1637, 1642–1643, 1650, 1652,
1654–1656, 1658–1660, 1663, 1680,
1705, 1708
- Kalt, E. 1633
- Kálvin (Calvinus) János 253, 275, 283,
329, 450, 754, 871, 1094, 1107–1108,
1113, 1150, 1242, 1464, 1472, 1553,
1606–1607, 1611, 1665, 1670, 1674
- Kamellis, Jo. Josifa de 1609
- Kanapa, J. 1636
- Károli (Károlyi) Gáspár 1612,
1636–1637
- II. (Kopasz) Károly (Carolus Calvus)
272, 1106, 1669
- III. Károly 1657
- Kaulen, Fr. 1635
- Käfer István 1638
- Kelecsényi Á. 1638
- V. Kelemen 1683
- VI. Kelemen 593, 1348, 1712
- IX. Kelemen 1672
- XI. Kelemen 1614, 1671–1672, 1740
- Kelemen, Szent, Alexandriai (Titus
Flavius Clemens) 267, 333, 1101,
1153, 1667
- Kelemen József 1651
- Kénosi Tözsér János 1610
- Keresztúri Kristóf 1608
- Király György 1600
- Kiss Ignác 1637
- Kittel, G. 1635
- Klaniczay Tibor 1600, 1638
- Klatzkin, I. 1634
- Klauser, Th. 1634
- Kmita Andrásné 1611
- Kniezsa István 1637
- Koelde, Dietrich 1601
- Kollonich Lipót 1608–1609
- Kont, I. 1620
- Kopcsányi Pap Márton 1608
- Köpeczi Béla 1600
- Kornicky János 1609
- Kosidowski, Z. 1636
- Kriveljov, I. 1636
- Kroll, W. 1634
- Kulcsár István 1599
- Kun Sámuel 1599, 1619
- Kürosz (Cyrus) 130–131, 1013–1014
- Kürty Menyhért 1600, 1620, 1718
- Labriolle, Pierre de 1636
- Lacan, M. F. 1635
- Lactancius, Lucius Coelius Firmianus
221, 345, 1163, 1660
- La Fontaine, Jean de 1613–1614
- XIII. Lajos 1695, 1736
- Lakatos György 1635

- Lantgravius, Philippus Hassiae 649,
1389, 1718
- Latreille, A. 1636
- Ledesma, J. 1602
- Leguerrier, A. 1615, 1739
- I. Leo (Isaurus) Imperator 152, 182,
271, 1051, 1105, 1655, 1669
- Leo, Nagy Szent 152, 178, 180, 182,
194, 320, 379, 395, 433, 447, 457,
471–472, 474, 521, 545, 577, 756,
963, 1049–1051, 1054, 1143, 1189,
1201, 1230, 1248, 1258–1260, 1294,
1313, 1332, 1337, 1465, 1650, 1655,
1657–1658, 1680, 1683, 1688, 1692,
1694–1695, 1697
- IX. Leo 273, 1106, 1669
- X. Leo 1683
- Levada, J. 1636
- Lipsiai Pál 1609
- Lorántffy (Loránfi) Zsuzsanna, I. Rá-
kóczi Györgyné 1267, 1417, 1461,
1520, 1597, 1675–1676
- Lukinich Imre 1638
- Lullus, Raimundus 1670
- Luther Márton 754, 871, 1108,
1150–1151, 1314, 1389, 1464, 1472,
1553, 1602, 1604, 1606, 1610–1611,
1670, 1708
- Lyczey, J. 1611
- Mabillon, Jean 1622, 1730
- Madácsy László 1600
- Madarász Márton 1610
- Majláth Béla 1608
- Maldonat, Joan 651, 1391, 1718–1719
- Mangenot, E. 1634
- Mantskovit Bálint 1605
- Marcus Aurelius 220, 1072
- Marx, Karl 1635–1636
- Mátrai László 1635–1636
- Maximianus 221, 1072
- Maximinus 221, 1072
- Melanchton, Philipp 275, 1108, 1389,
1606, 1665, 1670, 1718
- Melius Juhász Péter 1606
- Micrologus 795–796, 1494, 1730
- Migne, J. P. 1636
- I. Miklós (Nicolaus) 272, 1105, 1669
- Mikulics Károly 1599
- Mohamed (Mahumet) 271, 1104, 1669
- Molnár Gergely 1606
- Monomachus (Empereur Constantin)
273, 1106, 1669
- Montanus (phrygiai) 1101, 1668
- Montesquieu, Charles de Secondat
1614
- Montrocher, Guido di 1601
- Moricca, U. 1636
- Nagy Ferenc 1635
- O. Nagy Gábor 1637
- Nagy Sándor 132, 139, 1015, 1021,
1653
- Nádasdi Ferenc 1606
- Nazianzi Szent Gergely 345, 458, 514,
622, 637, 754, 846, 929, 1163, 1189,
1249, 1380, 1464, 1534, 1660, 1695
- Négyesy László 1599
- Németi Ferenc 1606
- Néro 220, 1071
- Nestorius 270, 1104
- Nicephorus 893, 1570, 1736
- Nicole, Pierre 1662
- Nyssai Szent Gergely 381, 576, 772,
1191, 1336, 1477, 1601
- Oecolampadus (Oecolompade) 275,
1108, 1670
- Oláh Miklós 1607
- Optat (Optatus) St. 754, 1464, 1477,
1727
- Oravetz Vera 1636
- IV. Orbán 449, 1242, 1694
- Origenes (Adamantius) 567, 612, 986,
1102, 1189, 1652
- Osiandre 275, 1108, 1670

- Pál, Szent (Paul) 40, 54, 61, 66, 70, 81, 85, 99, 101, 108, 110, 116, 140, 148, 155, 159, 182, 185, 191, 194–199, 200–203, 205–206, 208, 216, 224, 226–227, 229, 235, 239–242, 246–248, 279, 281, 283, 285, 296, 310, 314–315, 318, 320, 331, 333, 345, 351, 369, 371, 375, 377, 379, 403, 405, 421, 423, 430–432, 463, 469–470, 494, 497, 518, 521, 528, 535, 541, 547, 574, 587, 591, 593, 616, 623, 637, 649–650, 659, 685, 690, 696–698, 723–724, 740–743, 745, 748, 752, 759, 762, 764, 770–771, 789, 800, 813–814, 829, 834, 839, 846, 863, 865–867, 871, 874, 884–885, 900, 943, 958, 962, 965–966, 977, 988, 997, 1001, 1005, 1010, 1022–1023, 1036, 1054–1058, 1060–1063, 1065, 1069, 1075–1076, 1079, 1084–1085, 1088–1089, 1099, 1112–1113, 1115, 1123, 1134, 1138, 1141, 1152–1153, 1157, 1162, 1164, 1167–1168, 1181–1183, 1186, 1188–1189, 1200, 1207, 1214, 1221, 1223, 1227, 1229, 1257, 1274, 1276–1277, 1294, 1300, 1305, 1309, 1314, 1334, 1348, 1379–1380, 1389, 1397, 1400, 1417, 1421–1423, 1440–1441, 1454–1456, 1458, 1462, 1467, 1470–1471, 1476–1477, 1490, 1508, 1520, 1525, 1529, 1534, 1538, 1547, 1549–1550, 1553, 1556, 1563, 1572, 1575, 1632, 1658, 1660, 1664, 1687, 1696–1697, 1702, 1705, 1735
- II. Pál 593, 1349, 1712
- III. Pál 1683
- Palladius 772, 1477
- Papp Endre 1599, 1619
- Patouillet, N. 1622, 1634, 1740
- Paulinus, Szent (Paulin de Bordeaux
nolai püspök) 727, 1195, 1444, 1725
- Paulinus (Paolino di Milano) 846,
1313, 1316, 1469, 1534, 1708
- Pázmány Péter 1621
- Péczeli (Pécseli) Király Imre 1610
- Pelagius 270, 1104, 1668
- Pernot, H. 1636
- Petau, P. 1648
- Petrik Géza 1608–1609, 1612, 1638
- Photius 272, 1105, 1666, 1669
- Pintér Jenő 1600
- Pirot, L. 1634
- IV. Pius 1595, 1620, 1677, 1683, 1698
- V. Pius 861, 1545, 1602, 1698
- Plaignard, C. és L. 1616–1617
- Platón 1690
- Plehanov, G. V. 1636
- Polgár Ladislaus 1633
- Pompejus, Gn. Magnus 136, 1018
- Possevin, A. 1602
- Pouget, François-Aimé 1600–1601,
1612–1617, 1619–1622, 1643,
1646–1653, 1670–1671, 1679,
1681–1683, 1701–1703, 1707–1708,
1711, 1713, 1725, 1729, 1739–1740
- Préclin, E. 1636
- Prinz, O. 1635
- Probst, F. 1636
- Pruno, Jan 1606
- Ptolomeus 132, 138, 1015
- Pulszky Ferenc 1599, 1618, 1623
- Quesnel, Pasquier 1621
- Rácz Endre 1637
- II. Rákóczi Ferenc 1598, 1603,
1612–1613, 1618, 1622, 1642–1643,
1649, 1679, 1691, 1696, 1701,
1706–1708, 1710, 1713, 1740
- Rauscher, Hieronymus 1605
- Réau, Louis 1634
- Reicke, B. 1633
- Reusch, F. H. 1603, 1622, 1635, 1740

- Révay József 1654, 1660
 Richelieu Armand-Jean du Plessis de 1602
 Riedl Frigyes 1600
 Riess, R. 1636
 Rost, L. 1633
 Ruinart, Dom Thieri 1660
- Saint-Beuve, Charles-Augustin 1636
 Saint-Jean, Raymond 1634
 Salézi (Salesius) Szent Ferenc 544, 1312, 1707
 Salian 1648
 Samosatenus, Paulus 1668
 III. Sándor 1683
 V. Sándor 1683
 VII. Sándor 1672
 Sauli, S. A. 1602
 Saussure, César de 1621
 Savonarola, Girolamo 1601
 Schmalz, Valentinus 1610
 Schmaus, M. 1637
 Seleucus 132–134, 1015, 1017
 Serédi János 1606
 Severus 221, 1072
 Siderius János 1607, 1609
 Silvester pápa 1682
 Simart, Nicolaus 1614–1617, 1739
 Simon Endre 1635
 Simonyi Zsigmond 1637
 Sischovicz, Matthias 1611
 IV. Sixtus 593, 1349, 1694, 1712
 Skóciai János 272, 1105–1106, 1669
 Socinus, Faustus 1670
 Socinus, Laelius 1670
 Somogyi Péter 1606
 Sophronius 271, 1104
 Soto, Domenico de 1602
 Sozomenus (Zozomen) 1736
 Sötér István 1600
 Stegmüller, Fr. 1634
 Stephanus, Henricus 1611
 Swadli Mihál 1611
- Sylvius, Franciscus (François du Bois) 651, 1391, 1718–1719
- Szabó Ferenc 1635
 Szabó Károly 1637–1638
 Szabó T. Attila 1637
 Szabó Zoltán 1637
 Szárászi Ferenc 1607, 1609–1610
 Szarvas Gábor 1637
 Szathmári István 1637
 Széchényi György 1609
 Szegedi Ferenc 1677
 Székely István 1604
 Szenci Molnár Albert 1607
 Szentgyörgyi Péter 1605
 Szentiványi Dezső 1637
 Szilágyi Sándor 1638, 1675
 Szinnyi József 1637, 1599, 1680
 Szörényi Andor 1637
 Sztripszky Hiador 1638
 Szunyog, Franciscus 1609
- Tamás, Aquinói Szent 168, 187, 314, 351, 391–392, 471, 473, 479–480, 549–550, 556, 1042, 1138, 1168, 1197–1198, 1257, 1259, 1263–1264, 1315–1316, 1321, 1656, 1719
- Tekeli Sebestyén 1607
 Telegdi Miklós 1607–1608
 Terestyéni Ferenc 1637
- Tertullianus (Quintus Septimius Flo-
 rus) 34, 39, 88, 96, 134, 157, 177, 188, 245, 249, 255, 262, 266–267, 295, 320, 333, 337, 345, 381, 385, 402, 450, 511–512, 516, 520–521, 523, 539, 543, 546, 571, 591, 669, 685, 709, 751, 754, 764–768, 771, 929, 938, 979, 1016, 1035, 1071, 1087, 1091, 1101, 1143, 1153, 1156, 1163, 1191, 1193, 1206, 1288, 1293–1294, 1296, 1311, 1347, 1415, 1431, 1462, 1471, 1473–1474, 1477, 1601, 1618, 1646–1647, 1649, 1660, 1664–1665,

- 1667–1668, 1675, 1680, 1682, 1689,
1707, 1710, 1712, 1723, 1728
- Thaly Kálmán 1621
- Theodoretus (szíriai) 111, 388, 450,
742, 749, 892, 998, 1195, 1332, 1569,
1653, 1688, 1694, 1736
- II. Theodosius 1655
- Thiard, Henri de (de Bissy) 1614
- Thököly István 1610
- Tillemont, Sébastien Lenain de 1660
- Tokarjev, Sz. A. 1637
- Tompá József 1637
- Toncs Gusztáv 1599
- Torniel 1648
- Tótfalusi Kis Miklós 1611, 1636
- Trajanus, Marcus Ulpius 220, 1072
- Trattner-műhely 1603
- Tremellius, Immanuel 1611
- Trencsényi-Waldapfel Imre 1637
- Turzo Erzsébet 1605
- Turzó Katalin 1610
- Tyrannius, Rufinus 1601
- Ugolinus, Bl. 1635
- Usserius 1648
- Vacant, A. 1634
- Valerianus császár 221, 1072
- Vandive, G. 1615, 1739
- Várfalvi Kósa János 1610
- Varsányi István 1636
- Vásárhelyi (Marosvásárhelyi) Gergely
1608
- Vazul, Nagy Szent (Basilios, Basil) 267,
270, 321, 333, 345, 379, 393,
471–472, 516, 520, 544, 575–577,
588, 649, 665, 685, 728, 754, 779,
786, 829, 871, 1102, 1105, 1144,
1153, 1163, 1189, 1199, 1258–1259,
1293, 1312, 1335–1337, 1345, 1389,
1401, 1415, 1444, 1463, 1482, 1487,
1521, 1553, 1567, 1680, 1682,
1687–1688, 1697, 1707, 1712
- Velcsov Mártonné 1637
- Vespasianus császár 213, 1069
- Viclavus, Joannes (Jean Viclef)
274–275, 1107, 1670
- Vidas Lénárd (galgóci) 1605
- Vigilantius (barcelonai) 1668
- Vigouroux, F. 1634
- Visconti, Joseph (Vicecomes) 1705
- Vogt, K. 1634
- Wagner, Valentin 1605
- Wietzel, G. 1601
- Willaert, L. 1633
- Wissowa, G. 1634
- Witfelt Péter 1677
- Ziegler, K. 1634
- Zolnai Béla 1600, 1603, 1621–1623,
1637, 1647, 1670, 1681–1683,
1701–1702, 1707–1708, 1713, 1721
- Zorell, Fr. 1635
- Zrínyi Ilona 1605
- Zwingli (Zuingle), Ulrich 275, 329, 450,
1108, 1151, 1242, 1670, 1681

TARTALOMJEGYZÉK

Catechismus Formájára való közönséges Oktatasok 1754	
Első Szakasz	5
Elöl járó beszéd	7
Ennek a könyvnek Táblája	11
Leg Első Rész	24
Első Könyv	33
Masodik könyv	309
Második Szakasz	485
Harmadik könyv	487
Ennek a munkának rovideden való bé fejezése. és sumája	906
Ennek a könyvnek Táblája	910
[„Tabella temporalia”]	919
Variáns: Catechismus Formájára való közönséges. Oktatások 1744	925
Első Szakasz	927
Ennek a könyvnek Táblája	929
Első könyv	937
Második könyv	1133
Második. Szakasz	1269
Harmadik könyv	1270
Ennek a munkának rövideden való bé fejezése, és summája	1579
Ennek a könyvnek táblája	1584
Jegyzetek	1591
A Catechismus kiadásáról	1593
Kézirathagyomány	1594
A kéziratok sorsa	1598
Forrás- és keletkezéstörténet	1598
Forrásmű – főszöveg – variáns	1624
Mikes kézírataiban előforduló bibliai rövidítések válto- zatai	1631
Tárgyi jegyzetek	1639
Résumé	1739
Képek jegyzéke	1741
Névmutató	1743

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda főigazgatója

Felelős szerkesztő: Kormányos József

Műszaki szerkesztő: Horváth Anikó

A burkoló- és kötésterv Bogdán Hajnal munkája

Terjedelem: 52,25 (A/5) ív + 20 oldal melléklet

AK 2016 k 8689

Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (847500/08)

Ára: 197,— Ft

**MIKES KELEMEN
ÖSSZES MŰVEI**

sorozatában megjelent:

1. kötet

**TÖRÖKORSZÁGI LEVELEK
ÉS MISSZILIS LEVELEK**

Szerkesztette Hopp Lajos

863 oldal, 24 faksimile tábla

Kötve 75,— Ft

2. kötet

ÉPISTOLÁK

Szerkesztette Hopp Lajos

982 oldal, 20 faksimile tábla

Kötve 65,— Ft

3. kötet

**MULATSÁGOS NAPOK
ÉS MÁS FORDÍTÁSOK**

Szerkesztette Hopp Lajos

1115 oldal, 19 faksimile tábla

Kötve 90,— Ft

4. kötet

AZ IFJAK KALAUZA

Szerkesztette Hopp Lajos

788 oldal, 20 faksimile tábla

Kötve 112,— Ft

**AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST**

is, hánkodis, a fős d búrtye, e gyonos, fél kever, és
nyeltem kormi, velenies erépej embereket. aki aboiz mag
nem emépeket. a fozom gyonosnak is olyan nyam-
biban kettőre lenni vagy két dő nap de omnia egy
katta canon velapim e faternek, e fejedelmünk is aha
jobb ^{an} nem félő ^{vale} te hogy egy tükör hém, aki ut eazik
vater vagon, te hém: minditek keltőre aratvóval.
is atótt kőre egy fűz leve nyongelre is a fejedelm.
nek jó félis, edek. de a ebél vagonat félér, semig
is jobban faterre is lenni minis fém abozóka, idesné
nem akid kettőre levőte vagon mis két epevalgo
hogy vesen, igazas mondok, hogy te a epevalgo egy két
nyolbat idem, nemintén ides vésim hogy mis erépe
mire hogy egy a eróval itünk, gyabrebban vepen ke-
ves levőte. de mire hogy egy nehém fém mély földet
kőrelt vagonit egy miter, egy kétit hogy mis in-
két is két kőrelt exzema faterre, in padig te igen
faterre is kider de többlet nem irhatok, mert egy két
rité mire te aha koringos velen, mire te mossis
abozóka volnát.